

THE KARL HOLL
LIBRARY OF CHURCH HISTORY

DUKE UNIVERSITY LIBRARY
DURHAM, N. C.

Date November 1927

K. Holl

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Duke University Libraries

<http://www.archive.org/details/iosephibinghamia0708bing>

JOSEPHI BINGHAMI,
RECTORIS ECCLESIAE HAVENTINAE
IN AGRO HANTONIensi ANGLiae,

ORIGINES
SIVE
ANTIQUITATES
ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT

IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,
HALBERSTADIENSIS.

VOLVMEN SEPTIMVM.

HALAE,
SYMTIBVS ORPHANOTROPHEI
M DCC XXIX.

Treasure Room

Dr. R.

270

B613 G

V.7-8

ΣΤΡΟΥΠΙΣ.

LIBER DECIMVS SEXTVS
De vnitate & disciplina veteris ecclesiæ.

CAPVT PRIMVM

De vnione & communione obseruata in veteri
ecclesia.

§. I. De fundamentali vnitate fidei ac obedientiæ in leges CHRI- STI	pag. 1
§. II. De vnitate amoris ac caritatis, tamquam essentiali parte chri- stianæ obedientiæ	9
§. III. Alia vnitatis genera, necessaria ad decus & ornamentum ec- clesiæ	10
§. IV. Inter hæc referebatur primo, Necessarius usus vnius baptismi, ordinarie per legitimi alicuius ministerii manus administran- di	13
§. V. Secundo, Vnitas diuini cultus, in consociatione & communita- te cum ecclesia in preciis, atque administratione verbi ac sa- cramentorum	18
§. VI. Tertio, Vnitas subiectionis presbyterorum ac populi subter e- piscopum suum, & moris gerendi omnibus publicis constitutioni- bus ecclesiæ in rebus indifferentibus	26
§. VII. Quarto, Vnitas disciplinæ in subiicendo se censuris ecclesiæ	34
§. VIII. Quomodo diuersæ ecclesiæ communionem inter se coluerint. Primo, In fide	37
§. IX. Secundo, In mutuo auxilio, quod altera alteri ferebat ad de- fendendam fidem communem	38
§. X. Tertio, In consociatione atque communitate alterius cum altera in omnibus sanctis officiis, prout ferebat occasio	39
§. XI. Quarto, In mutua consensione ad rata habenda omnia legalia disciplinæ acta, que quidem debito modo hæc illaue ecclesia egis- set	43
§. XII.	

§. XII. Quinto, In recipiendo concorditer uniuersalis ecclesiæ consuetudines, & subiiciendo se conciliorum generalium decretis	p. 45
§. XIII. Sexto, In submitendo se decretis conciliorum nationalium	47
§. XIV. Nulla visibilis capitum ad omnes ecclesiæ catholicæ partes una communione coniungendas necessitudo	49
§. XV. Neculla necessitas conuenientiae ac confessionis totius ecclesiæ in iisdem ritibus ac cœrimoniis, utpote rebus indifferentibus	52
§. XVI. Quænam indulgentia illis tributa sit, qui ex simplici ignorantia communionem inter se dissoluissent	55
§. XVII. De diversis gradibus unitatis; & quod nemo in perfecta unitate ecclesiæ esse creditus sit, qui non in perfecta cum illa communione fuerit	57

CAPVT SECUNDVM

De disciplina ecclesiæ & variis eius generibus, deque variis methodis in eius administratione obseruatis.

§. I. Disciplinam ecclesiæ non constitisse in rescindendo sive faciendo irritum ullius hominis baptismum	61
§. II. Sed in excludendo homines a communib[us] beneficiis & priuilegiis, in baptismino collatis	62
§. III. Hanc potestatem initio, mere spiritualem fuisse potestatem, licet quibusdam in casibus brachium sacerdotale in subsidium vocatum	63
§. IV. Hoc auxilium numquam eo consilio petitum, vt quis propter nudum errorem vita priuaretur	70
§. V. Disciplinam ecclesiæ neminem naturalibus suis vel ciuilibus iuribus, multo minus magistratum potestate sua & debita ei fidelitate priuasse	78
§. VI. Sed constitisse I. In admonitione offensoris	80
§. VII. 2. In temporaria communionis interdictione, quam uniuersitatem excommunicationem vocitarint	81
§. VIII. 3. In electione de ecclesia, quam maiorem excommunicationem, plenam separationem, anathema, & similibus nominibus appellariant	84
	§. IX.

§. IX. De hac excommunicatione reliquas ecclesias omnes certiores fieri consueuisse	pag. 86
§. X. Quo factō eum, qui in vna quadam ecclesia excommunicatus es- set, pro excommunicato in omnibus ecclesiis habitum fuisse	88
§. XI. Eiusque communionem deuitatam in ciuili quoque commercio & externa conuersatione; nec commemorationem eius post mor- tem fieri permissem	95
§. XII. Fundamenta & rationes huins praxis	100
§. XIII. Nulla munera siue oblationes ab excommunicatis recipi lici- tum	102
§. XIV. Nec cum excommunicatis hæreticis matrimonium contrahi, vel eorum recipi eulogias, vel libros legi; sed eos comburi ius- fos	103
§. XV. Quid intelligatur per τὸ tradi Satanę	106
§. XVI. Quid per Anathema Maranatha? Et num vlla istiusmodi ex- communicationis formula in ecclesia antiqua obtinuerit	113
§. XVII. Num excommunicatio umquam pronuntiata sit cum execra- tione siue per modum deuouendi homines exitio temporali	116

CAPVT TERTIVM

De personis, quibus poenae ecclesiastice infligi potuerint, & de criminibus, propter quae inflictæ sint.	
§. I. Omnes ecclesiæ ciues, in graue aliquod & offenditionem publicam habens crimen delapſi, ecclesiasticis pœnis sine vlla exceptione obnoxii	124
§. II. Feminæ non minus quam mares	125
§. III. Diuites & que ac pauperes. Nullus commutationi pœnitentiæ lo- cus datus, nulla amicitiæ ratio habita	127
§. IV. Quodnam priuilegium nonnulli sibi arrogauerint ex marty- rum in carcere detentorum pro ipsis deprecatione. Et quem- admodum ad hoc responderit Cyprianus	128
§. V. Magistratus & principes censuris ecclesiasticis & que ac reliqui omnes subiecti	130
§. VI. Quibus in cassibus ab excommunicatione maiore in rem ecclesiæ abstinuerint	145

§. VII. Infantes numquam cum fontibus ecclesiasticis pœnis inuolvi. O-	
rigo & nouitas interdictorum papalium	pag. 156
§. VIII. Periculum excommunicandi innocentes	160
§. IX. Nemo excommunicandus, nisi prius auditus, & pro se ipso di-	
cere permissus	162
§. X. Nec quisquam, nisi legaliter conuictus, sine sua ipsius confessione,	
sive fide digna testatione aliorum, aduersus quos exceptioni non	
esset locus; sive tali evidentia criminis, quod ipso factio hominem	
excommunicationi obnoxium redderet, sine ulla formali denun-	
tiatione	163
§. XI. Excommunicatio non ordinarie iunioribus, pueris, vel impuberi-	
bus inficta	167
§. XII. Quemadmodum post mortem interdum aliqui excommunicati	
fuerint	170
§. XIII. Censuræ ecclesiastice non infictæ propter peccata leuia	173
§. XIV. Quid veteres per parvas caussas hoc in negotio intelligant,	
quomodo eas a grauioribus distinguant	174
§. XV. Excommunicatio non inficta propter caussas temporales	185
§. XVI. Nulli episcopo, ad ulciscendas priuatas iniurias sibi illatas,	
eam adhibere licitum	188
§. XVII. Nullus excommunicandus propter peccata meditata tantum	
& cigitata	190
§. XVIII. Nec propter actiones coactas & inuoluntarias	191

CAPVT QVARTVM

• De sic dictis grandibus criminibus sigillatim, quorum	
præcipuum idololatria. De diuersis eius speciebus	
& gradibus pœnarum, pro delictorum pro-	
portione & qualitate illis constitutarum.	
§. I. Error notatur quorumdam de numero grandium peccatorum, qui ea	
ad idolatriam, adulterium & homicidium restringunt	193
§. II. Recensio grandium criminum in lege civili data, multo amplior	
& vberior	194
	§. III.

§. III. Et in lege ecclesiastica, grandium criminum enarratio ad universum decalogum extenditur	pag. 195
§. IV. De grandibus criminibus contra primum & secundum praecipuum sigillatum. De idololatria & diuersis eius speciebus & grandibus	196
§. V. De sacrificatis & turificatis, hoc est iis, qui incensa idolis offerendo deque sacrificis sumendo in idololatriam delabebantur	197
§. VI. De libellaticis, in quo eorum constiterit idololatria	202
§. VII. De illis, qui amentiam simulabant, ut ne sacrificare cogarentur	205
§. VIII. De adiutoribus idololatriæ. De flaminibus, muneraris, & coronatis. Quinam fuerint, & quomodo rei idololatriæ habiti	206
§. IX. Quemadmodum duumuiratus aliquem idololatriæ reum fecerit, & quemadmodum punius sit	208
§. X. Quemadmodum scenici, histriones, aurigæ & alii lusores, theatri ac circi frequentatores idololatriæ incusati & properea puniti fuerint	209
§. XI. De idolorum artificibus, eorumque crimine & pena	211
§. XII. De idololatria, in ædificandis vel ornandis gentilium aris & templis commissa	213
§. XIII. De mercatoribus tuis vendentibus pro templis idolorum, & de emitoribus ac vendoribus publicarum victimarum	216
§. XIV. De esæ eorum, quæ idolis immolabantur. Quomodo & quando idololatriæ incusatus fuerit	216
§. XV. Num quis christianus ex curiositate sacrificio deorum adesse potuerit, si ipsi quidem cultui se non iungerei?	218
§. XVI. Num alicui suum ipsius cibum in idolorum templis edere licuerit?	221
§. XVII. Num conuiuari cum paganis in festis idolorum diebus?	222
§. XVIII. De idololatria in culu angelorum, sanctorum, martyrum, imaginum &c. commissa	230
§. XIX. De fautoribus & adiutoribus idololatriæ	231

CAPVT QVINTVM

De curiosarum & vetitarum artium exercitio, hoc est,
de diuinatione, magia & incantamento: Et de le-
gibus ecclesiæ, ad puniendum eas promulgatis.

§. I. De diuersis diuinationis speciebus. Speciatim de astrologia	pag. 235
§. II. De augurio	240
§. III. De diuinatione per sortes	241
§. IV. De diuinatione per explicitum pactum cum satana	245
§. V. De incantatione magica & fascinatione	249
§. VI. De amuletis, carminibus & characteribus magicis	251
§. VII. De præstigiis, siue commentitiis miraculis, potestate satanae ef- fectis	259
§. VIII. De obseruatione dierum & casum fortuitorum & de præ- sagiis ac ominibus inde fadis	263

CAPVT SEXTVM

De defectione a religione christiana ad iudaismum &
paganismum; de hæresi & schismate, sacrilegio &
Simonia.

§. I. De iis, qui a religione christiana omnino defiscebant ad iuda- ismum	268
§. II. De iis, qui religionem iudaicam cum christiana commiscebant	271
§. III. De iis, qui cum iudeis in illicitis eorum ritibus ac consuetudi- nibus faciebant	274
§. IV. De illis, qui sponte suo ad paganismum deficiebant	282
§. V. De hæreticis & schismaticis eorumque pœnis tam ecclesiasticis quam ciuilibus	284
§. VI. De pœnis ciuilibus, per leges imperiales illis infictis	285
§. VII. Quemadmodum hæretici per disciplinam ecclesiæ tractati fue- runt. Primo, Anathemate percussi de ecclesiaque proiecti	290
§. VIII. Secundo, Exclusi ab ingressu in ecclesiam per nonnullos, etsi non per omnes, canones	292
§. IX. Tertio, Nemini licitum hæreticos & schismaticos, conuen- tus eorum frequentando, confirmare	294
§. X.	

§. X. Quarto, Nemini edere vel conuersari cum hæreticis, vel eorum munera recipere, vel scripta retinere, vel contrahere cum illis matrimonium	peg. 296
§. XI. Quinto, Hæreticis non permisum, in causa quedam ecclesiastica aduersus aliquem catholicum testari	297
§. XII. Sexto, Hæreticis in paterna hæreditate succedere non permisum	300
§. XIII. Septimo, Nemini hæretico locum inter clericos habere permisum post redditum ad ecclesiam suam	ibid.
§. XIV. Octauo, Nullum ordinari licitum, qui quempiam in familia sua haberet, fidei catholicæ haud addictum	301
§. XV. Caussam suam ad iudicem hæreticum deferre, sub pena excommunicationis interdictum catholicis	302
§. XVI. Quantum pænitentiae tempus hæreticis resipiscientibus constitutum fuerit	ibid.
§. XVII. Quemadmodum hoc variariit pro ætate, statu & conditio- ne diuersorum hæreticorum	304
§. XVIII. Hæresiarchæ seu erius quam seclatores eorum tractati	306
§. XIX. Voluntarii desertores etiam seu erius, quam qui metu coacti ad errores hæreticos se conformarant, habiti	ibid.
§. XX. Distinctio facta inter eos hæreticos, qui baptismi formam retinerent, & eos, qui eam reiicerent vel corrumpente- rent	307
§. XXI. Nemo pro formali hæretico habendus, aniequam admonitioni ecclesiæ contumaciter restitisset	ibid.
§. XXII. Similis distinctio in censuris ecclesiæ schismaticis infligendis, pro diuersa natura variisque gradibus schismatis, obseruata	309
§. XXIII. De sacrilegio. Speciatim de rerum, sacris usibus dicatarum, translatione in usus alienos	310
§. XXIV. De sacrilegio, in sepulchrorum spoliatione commissione	312
§. XXV. De sacrilegio veterum traditorum, qui biblia sua & sa- cra vasa gentilibus comburenda tradebant	315
Bingh. O. E. Vol. VII.	b
	§. XXVI.

§. XXVI. De sacrilegio profanandi sacramentum, ecclesias, al-	
taria & scripturas sacras, cetera	pag. 316
§. XXVII. De sacrilegio priuandi homines vsu sacrarum scriptu-	
rarum, & verbi Dei, atque sacramentorum, speciatim ca-	
licis in cana dominica	319
§. XXVIII. De Simonia in emtione ac venditione spiritualium do-	
norum	321
§. XXIX. De Simonia in emtione ecclesiasticarum dignitatum	325
§. XXX. De Simonia in ambitiosa sacrorum officiorum usurpati-	
one, & sacrilega ratione se intrudendi in aliorum homi-	
num locum & munera functionem	327

CAPVT SEPTIMVM

De peccatis contra præceptum tertium, blasphemia,
profana iurandi adsiduitate, periurio, & voto-
rum violatione.

§. I. De blasphemia apostatarum	331
§. II. De blasphemia hereticorum & profanorum christianorum	333
§. III. De blasphemia in spiritum sanctum. Quam eius notionem habuerint veteres: Et quas ei pœnas inflixerint	335
§. IV. De temere iurandi cacoëthe. Non omne iurisiurandi ge- nus interdictum	353
§. V. Sed tantum in vanum & temere iurandi adsiduitas	359
§. VI. Et iurare per res creatas	361
§. VII. Et per genium imperatoris, & per sanctos & angelos	363
§. VIII. De periurio eiusque pœnis	367
§. IX. De violatione votorum	370

CAPVT OCTAVVM

De peccatis contra præceptum quartum, siue de
transgressionibus legis, religiosum diei domini-
cæ obseruationem iniungentis.

§. I. Fuga religiosorum conuentuum die dominico quomodo per le- ges ecclesiæ punita sit	373
§. II.	

§. II. De frequentatione cuiusdam partis diuini cultus die dominica & neglectione partis reliquæ	pag. 374
§. III. Ieiunium diei dominici sub pena excommunicationis prohibitum	375
§. IV. Frequentatio theatri aliorumque ludorum & delectationum in hoc die quomodo punita	377

CAPVT NONVM

De grandibus peccatis contra præceptum quintum,
inobedientia in parentes & dominos, coniura-
tione & rebellione aduersus principes; &
contemptu legum ecclesiæ.

§. I. Liberis parentes suos specioso religionis titulo deserere non permisum. Pœna eorum, qui aliter statuerent	380
§. II. Liberis sine parentum suorum consensione haud licitum con- nubia inire	382
§. III. Nec seruis sine dominorum suorum consensu	385
§. IV. De pœna criminis læse maiestatis	386
§. V. De contemtoribus legum ecclesiæ	390

CAPVT DECIMVM

De grandibus peccatis contra præceptum sextum,
homicidio, parricidio, αὐτοχειρίᾳ, membrorum
corporis laceratione, vñu poculi abortionis,
ceteris.

§. I. Homicidium semper pro capitali & indigno venia crimine per leges ciuiles habitum	392
§. II. Quomodo punitum per leges ecclesiasticas	394
§. III. Atrocias homicidii, cum aliis criminibus, idololatria, a- dulterio & artibus magicis coniuncti	396
§. IV. Vñs poculi abortionis condemnatus ac punitus uti homi- cidium	397
§. V. Pœna parricidii	399
§. VI. De αὐτοχειρίᾳ	400

§. VII. De membrorum corporis laceratione	pag. 400
§. VIII. De inuoluntario & fortuito homicidio	402
§. IX. Falsi testes contra hominis alicuius vitam in homicidis habiti	404
§. X. Delatores fratrum suorum tempore persecutionis ut homicidae tractati	405
§. XI. Expositio infantium pro homicidio habita	ibid.
§. XII. Si qua virgo vitiata praे mœrore se ipsa interfecisset, vi- tiator homicidii reus habitus	408
§. XIII. Lanistæ homicidii consortes habitus, eorumque ars damna- ta	ibid.
§. XIV. Spectatores cœdis, in theatro commissæ, socii & consortes quoque cœdis habitu	410
§. XV. Qui pauperes & inopes fame perire suissent, homicidii rei crediti	411
§. XVI. Et omnes illi, quorum auctoritate homicidium esset per- petratum	412
§. XVII. Inimicitiae, iurgia ac contentiones, ut inferiores homi- cidii gradus, punite	ibid.

CAPVT VNDECIMVM

De grandibus peccatis contra præceptum septimum,
fornicatione, adulterio, incestu, ceteris.

§. I. Pœna fornicationis	414
§. II. De adulterio	416
§. III. De incestu	419
§. IV. Num consobrinorum coniugia incestuosa credita sint	423
§. V. De polygamia & concubinatu	426
§. VI. De coniugio, post illegitimum diuortium inito	430
§. VII. De secundis, tertius & quartis nuptiis	436
§. VIII. De raptu	439
§. IX. De impuritatibus, ultra naturam euagantibus	441
§. X. De lenocinio, siue quæstu meretricio	445
§. XI. De compositione & lectione librorum lasciuorum	448
	§. XII.

§. XII. Theatri & comœdiarum frequentatio prohibita hoc intui- tu	pag. 449
§. XIII. Omnes etiam excessus luxuriae atque intemperantiae ea- dem de caussa	453
§. XIV. Promiscua etiam mulierum & virorum lausio	455
§. XV. Et mixtæ ac turpes saltationes, cantica amatoria & id genus alia	458
§. XVI. Vestium etiam virilium & muliebrium permutatio, seu dissimulatio sexus	461
§. XVII. Et suspectæ vigiliae sive pernoctationes mulierum in ec- clesiis sub obtentu deuotionis	464

CAPVT DVODECIMVM.

De grandibus peccatis contra præceptum octauum,
furto, oppressione, vsura, iustitiae violatione,
fraudibus ac fallaciis in rerum commercio
ac negotiatione.

§. I. De iis, qui doctrinam de abdicatione omnium rerum & de communione bonorum inculcarunt	464
§. II. De plagio	466
§. III. De malitiosa iniustitia	467
§. IV. De simplici furio	468
§. V. De iniusta rerum perditarum retentione	469
§. VI. De recusatione solutionis rerum creditarum	470
§. VII. Et præstationis eorum, ad quæ facienda homines vi pro- missi vel contractus adstringuntur	471
§. VIII. De remotione terminorum ac limitum agrorum	472
§. IX. De oppрessione	473
§. X. De exactionibus iudicium, eosque turpi largitione corrum- pendi studio	476
§. XI. De exactionibus publicanorum & curatorum publicorum redituum, aliorumque officialium imperii Romani	478
§. XII. De exactionibus aduocatorum, iureconsultorum & appa- ritorum iudicium	479
§. XIII. De negotiatione vsuræ	481
	§. XIV.

§. XIV. De dolo male	pag. 432
§. XV. De calumnia cum respectu ad alterius possessiones & for- tunas; & de opposita ei fraude adulatio[n]is	435
§. XVI. De fraudatione in rebus sibi concreditis	489
§. XVII. De fraudatione in rerum commercio cum aliis	491
§. XVIII. De receptions & occultatione latronum, & emtione re- rum furtuarum	499
§. XIX. Otium notatum & punitum tamquam mater furti	501
§. XX. Et lusus aleæ, tamquam occasio fraudis & ruine multa- rum familiarum, hoc pacto ad sumnam egestatem reducta- rum	504

CAPVT DECIMVM TERTIVM

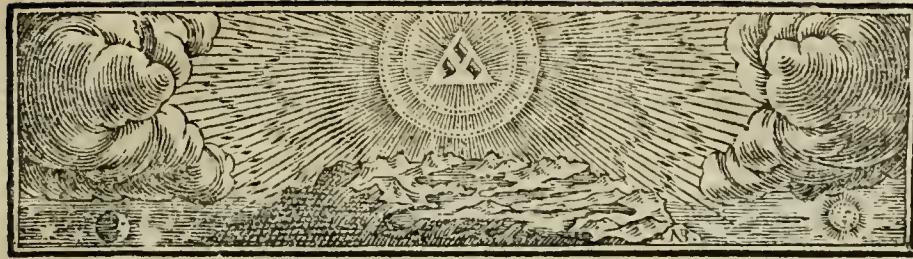
De grandibus criminibus contra præceptum nonum,
falla accusatione, libellis famosis, obtrectatione,
calumnia & maledicentia, contumelia &
iniuria, ceteris.

§. I. De falso testimonio	507
§. II. De libellis famosis	511
§. III. De obtrectatione per arcanos & insidiosos susurrus	ibid.
§. IV. De calumnia & maledicentia, siue scurrilibus & mendaci- bus sermonibus: Et de arcanorum proditione	512
§. V. De mendacio. Quatenus hoc hominem disciplinæ ecclesiasti- cae subiecerit	514

CAPVT DECIMVM QVARTVM

De grandibus peccatis contra præceptum decimum,
inuidia, auaritia, ceteris.

§. I. Num inuidia siue liuor hominem disciplinæ ecclesiastice sub- iecerit	518
§. II. De superbia, ambitione & arrogantia	519
§. III. De auaritia	520
§. IV. De carnalibus voluptatibus	521

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTI- CARVM

LIBER DECIMVS SEXTVS
DE VNITATE ET DISCIPLINA
VETERIS ECCLESIAE.

CAPVT PRIMVM
DE VNIONE ET COMMVNIONE OBSER-
VATA IN VETERI ECCLESIA.

§. I.

*De fundamentali vnitate fidei ac obedientiæ in leges
CHRISTI.*

DISCIPLINA ecclesiastica
quum eo potissimum spectet, vt
in rebus omnibus necessariis vnitatem
conseruet ecclesiæ, eamque puram præ-
stet atque a corruptione liberam, extru-
dendo indigna membra societate & com-
munione illius, & denegando illis omnia,
quæ ad eam spectant, priuilegia; nihil tam aptum tamque con-
veniens ad inchoandum de veteris ecclesiæ disciplina sermo-
nem erit, quam præfari quædam de ista vniōne ac communio-

Bingh. O. E. Vol. VII.

A

ne,

ne, quam in omnibus suis membris, in uno corpore mystico sub *CHRISTO* vniuersali capite suo vnitatis, conseruare adlaborit. Et heic quidem primum omnium vnitati fidei maxime insistebant, tamquam fundamento, in quo omnia reliqua vnitatis christianaæ genera nitebantur; & proximo loco vnitatem requirebant sanctitatis sive obedientiae, ut ecclesia vna esse posset in obseruandis legibus ac institutionibus *CHRISTI*. Sunt [a], qui primum istud vnitatis genus ad fundamentum & essentiam [*] ecclesiae referunt, reliqua autem genera omnia necessaria tantum esse putant ad decus & ornementum [†] illius. Ego vero existimo, veteres [b] & fidei & obedientiae vnitatem instar fundamenti ad ipsam essentiam ecclesiae necessariam credidisse, quia *CHRISTVS* vtramque coniungit, tamquam petram, super quam ædificanda sit iphius ecclesia. Nam quemadmodum de fide dicit, *Super hanc petram ædificabo meam ecclesiam: Et porte inferorum non superabunt eam.* Matth. XVI, 18. ita de obedientia in leges suas ait, *Qui audit ex me sermones istos, Et eos præstat, assimilabo eum viro prudenti, qui ædificauit domum suam super petram: decidit autem nimbus, Et venerunt flumina, Et flauerunt venti, Et incidierunt domui illi; sed non cecidit: fundata enim fuerat super petram.* Et quisquis audit ex me hos sermones, Et eos non præstat, assimilabitur viro satuo, qui ædificauit domum suam super arenam: descendit autem pluvia, Et venerunt flumina, Et flauerunt venti Et impegerunt in domum illam: Et cecidit, Et fuit casus eius magnus. Matth. VII, 24-27. Lucas euangelista eundem locum recensens, ita reddit: *Qui audituit (sermones meos) nec præstitit, similis est cuiusdam, qui ædificauit dominum suam super solum absque fundamento, cui illisum est flumen: itaque statim cecidit, fuitque ruina domus illius magna,* Luc. VI, 49. Ut adeo obedientia, & que ac fides, pars huius fundamenti sit, super quod ecclesia *CHRISTI* ædificatur: & is, qui non retinet obedientiae vnitatem, essentiali fundamenti istius parte destituatur, nec verum ac viuum mystici corporis *CHRISTI* membrum sit, sed infructuosus tantum, & a radice præcisus ramus.

(a) Clager of Church. Unity p. 196.

(*) To the very Being of the Church, Ad ipsum esse ecclesiae.

(†) To the Well-being of it, Ad bene esse illius.

(b) Vid. Augustin. de vnit. eccles. c. XXI. (c. XIIIX. edit. Basil. MDLXIX. vid. infra sub litt. (q)).

Quo respiciens seruator alio loco dicit, *Quisquis soluerit vnum ex mandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno celorum*, Matth. V, 19.

QYAMOBREM quum mitteret apostolos suos ad docendum omnes populos, duo illis præcipiebat, primum, ut baptizarent illos in nomen siue fidem patris, filii & spiritus sancti; & deinde, ut docerent eos seruare omnia, que mandarit ipsis, Matth. XXVIII, 20. Et ob eamdem rationem vetus ecclesia nullum vniquam admittebat ad baptismum (quod ordinarium ostium erat, per quod profelyti admittebantur & tamquam membra cum corpore ecclesiæ vniebantur) nisi ad duo ista præstanta eos adduxisset: 1. Ad edendam professionem præcipuorum christianæ fidei articulorum: Et 2. ad promittendam sanctam obedientiam legibus & præceptis CHRISTI: quemadmodum libro quodam antecedente [*] ostendimus pluribus, quando de necessariis conditionibus, ab hominibus ante baptismum suum requiritis, egimus. Vbi speciatim ex AVGVSTINO adnotauimus, quod excellentissimum librum de fide & operibus scripserit, ut obedientiam & studium bonorum operum, aequac fidem, ei necessarium esse ostenderet, qui christianus esse cupiat: contra nonnullos, qui quidem fidei in CHRISTVM, non vero obedientiae, legibus ipsius præstandæ, professionem ab hominibus, si tamquam christiani cum ecclesiæ corpore per baptismum vni velint, necessario requiri dicitabant. Homines baptizandos & ecclesiæ vniendos esse contendebant, si fidei fundamentum inconcussum retineant, quæcumque demum mala opera super illud aedificarent: per quasdam enim poenas ignis eos posse purgari ad salutem percipiendam merito fundamenti, quod tucantur. Ad que AVGVSTINV S respondet, falsam hanc esse verborum apostoli interpretationem; & licet hi homines tantæ impudentiae sint, ut ecclesiæ praxin nouitatis incusent, fuisse tamen firmam ac perpetuam maiorum consuetudinem, ut eos, qui malam turpemque vitam, facinoribus & flagitiis euidentissimis notam, mutare noluerint, a baptismo arcerent, eisque communionem ecclesiæ constanter denegarent; idque regulis antiquæ veritatis fundari, manifesto declarantis, quod, qui talia faciant, regni Dei possessionem non

(*) Lib. XI. cap. VII. §. VI. volum. IV. p. 270.

sint occupaturi. Quando igitur & fides & obedientia ad baptismum simpliciter & absolute requiri creditæ sunt, non minus necessario ad homines in vera & perfecta ecclesiæ unitate conseruandos requiri existimande sunt, nisi statuere velis, rem aliquam necessariam esse ad reddendum aliquem hominem christianum, quæ non sit necessaria ad reddendum eum vel conseruandum membrum ecclesiæ.

Si iam quaeratur, quinam fidei articuli & quænam præxeos capita ita ad fundamentum & essentiam christianismi & vnitatis multorum christianorum in vnum corpus ecclesiæ, spectare credita sint: veteres in soluenda hac quæstione plane & dilucide loquuntur. Quod enim ad articulos fidei fundamentales attinet, eos ecclesia semper e scriptura in sua symbola conlegit, quorum professio ab altera parte numquam non necessaria, & ab altera parte ad admissionem membrorum in ecclesiam per baptismum idonea credebatur; & consequenter cum necessaria tum idonea ad hominem in unitate ecclesiæ conservandum, quatenus ad unitatem fidei pertinet, generaliter ab omnibus christianis requisitam, ut vnum corpus & unam credentium ecclesiam constituant. Huius rei respectu, ut libro quodam superiore [†] ostendimus, symbolum a veteribus vocari solebat *κανών* & *regula fidei*, quod esset nota regula, ad quam orthodoxiam & hæresim examinabant & diudiabant. Huic regulæ si quis adhærebat, orthodoxus christianus & in fidei catholicæ communione esse credebatur: Sin autem ab ea in ullo fidei capite defleteret, spectabatur tamquam qui se ipse præscidisset & ab ecclesiæ communione separasset, fouendo opiniones hæreticas & communem fidem deferendo. Ita patres concilii Antiocheni [b] Paulum Samosatensem a canone, hoc est a symbolo ecclesiæ, recessisse dicunt, eo quod CHRISTI negaret diuinitatem. IRENAEVS [c] regulam veritatis im-

(†) Lib. X. c. III. §. II. vol. IV. p. 65.

(c) Iren. lib. I. c. I. §. XX., p. 44. ὁ τὸν πανύπο τῆς ἀληθείας ἀκλινῆ ἐν ἑαυτῷ κατέ-
mobi-

mobilem vocat, de eaque sic loquitur: *Hanc [d] fidem ecclesia, & quidem in uniuersum mundum disseminata, diligenter custodit, quasi unam domum inhabitans: & similiter credit iis, quasi unam animam habens & unum cor, & consonanter hæc prædicat, & docet & tradit, quasi unum possidens os.* Nam etsi in mundo loquelæ dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis una & eadem est. Et neque haec, que in Germania sunt fundatae ecclesie, aliter credunt, aut aliter tradunt: neque haec, que in Hiberis sunt, neque haec, que in Celtis, neque haec, que in Oriente, neque haec, que in Aegypto, neque haec, que in medio mundi sunt constitutæ: sed sicut sol creatura Dei in uniuerso mundo unus & idem est; sic & lumen, prædicatio veritatis, ubique lucet, & illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire. Et neque is, qui valde præualet in sermone, ex iis qui præsint ecclesiis, alia quam hec sunt dicet: nemo enim super magistrum est: neque infirmus in dicendo deminorabit traditionem. Quum enim una & eadem fides sit, neque is, qui multum de ea potest dicere ampliat, neque is qui minus, deminorat. Ita TERTULIANVS [e] ait: *Regula fidei una omnino est sola immobiles & irrefrangible, credendi scilicet in unicum Deum omnipotentem mundi conditorem, & filium eius Iesum Christum, natum ex virginе Maria, cetera.* Hac regula, inquit alibi [f], a Christo instituta, nullas habet apud nos questiones, nisi quas hereses inferunt & quæ hereticos faciunt. --- Nihil ultra scire, omnia scire est. Et alio loco [g]: *Hanc regulam ab initio euangelii decucurrisse, etiam ante priores quosque hereticos, nedum ante Praxean herustum, probabit tam ipsa posteritas omnium hereticorum, quam ipsa nouellitas Praxeæ heretrii.* CYPRIANVS [h] dicit, eamdem esse legem, quam vniuersa catholica ecclesia teneat,

χωρὶς διὰ τὴν βαπτίσματος ἔλεγε, qui regulam veritatis immobilem apud se habet, quam per baptismum accepit.

(d) Iren. ibid. c. III. p. 46. ταῦτην τὴν πίστιν ή ἐκκλησίαν, κατέπει τὸν ὄλαφο τῷ πόστυῳ διεπαργόμενην, ἐπιμελῶς φυλάσσει, κ.τ.λ. vid. lib. X. c. IV. §. I. sub litt. (d), vol. IV. p. 81.

(e) Tertul. de veland. virgin. c. I.

(f) Id. de prescript. aduersi. hereticos c. XIII.

(g) Id. contr. Prax. c. II.

(h) Cyprian. epist. LXIX. al. LXXVI. ad Magnum p. 183. (p. 296. edit. Amstelod.

MDCC.) Quod si quis illud opponit, ut dicat, eamdem Novatianum legem tenere, quam catholica ecclesia teneat, eodem symbolo, quo & nos, baptizare &c. -- sciat, quisquis hoc, opponendum putat; primum, non esse unam nobis & schismaticis symboli legem; neque eamdem interrogacionem. Nam quum dicunt: Credis remissionem peccatorum & vitam a-

et ipsos *Nouatianos* eodem symbolo baptizare, etiamsi ratione sensus articuli de ecclesia a catholicis discrepant. Vnde NOVATIANVS in libro *de trinitate* [i] non dubitat symbolum eodem nomine *regule veritatis* appellare. Et HIERONYMVS [k] in eundem modum, contra *Montanistarum* disputans errores, ait: *Primū in fidei regula discrepamus. Nos patrem & filium & spiritum sanctum in sua uniuersamque persona ponimus, licet substantia copulemus: illi, Sabellii dogma sectantes, trinitatem in unius persone angustias cogunt.* Ex quibus omnibus liquido apparet, fundamentales fidei articulos fuisse eos, quos ecclesia primitiva in symbola sua summatim rededit, quorum in professione homines tamquam membra in corporis sui unitatem per baptismum admittebat; & si qui desererent hanc fidem vel corrumperent, non amplius pro christianis habebantur, sed pro haereticis, qui unitatem ecclesiae soluta unitate fidei soluisserent, etiamsi non aliam præterea secessionem ab illius communione fecissent. Nam ut CLEMENS ALEXANDRINVS [l] ex HERMA PASTORE obseruat, *Fides virtus est, quæ ecclesiam continet.* Vnde HEGESIPPVS, vetustus ille historicus, de antiquis loquens haereticis, ait [m]: *Unitatem ecclesie disciderunt, adulterinam inuehementes doctrinam aduersus Deum & aduersus CHRISTVM eius: Hoc est, negantes quosdam de præcipuis ac fundamentalibus articulis fidei. Qui ex hisce vel unicum infringit, ille nec ecclesiae unitatem nec suum ipsius, tamquam christiani, characterem tueri potest.* Idcirco, inquit CYPRIANVS [n], *per omnia debemus ecclesie catholice unitatem tenere, nec in aliquo fidei & veritatis*

ternam per sanctam ecclesiam; mentiuntur in interrogacione, quando non habent ecclesiam &c.

(i) Nouat. de trinit. c. I. *Regula exigit veritatis, ut primo omnium credamus in Deum patrem & dominum omnipotentem, cetera.* Cap. IX. Eadem *regula veritatis* docet nos, credere post patrem etiam in filium Dei, cetera.

(k) Hieron. epist. LIV. ad Marcellam. -

(l) Clem. Stromat. lib. II. p. 454. edit. Oxon. ἡ οὐέχεται τὴν ἐκκλησίαν ἀρετὴν, ἡ πίσις ἐστι. Hermes Pastor lib. I. vision. III. c. VIII. Prima carum, quæ turrium (nempe ecclesiam) continent manu, fides vocatur: per hanc salvi sunt electi Dei &c.

(m) Hegesip. ap. Euseb. lib. IV. c. XXII. Εὐέργετας τὴν ἐνωπού τῆς ἐκκλησίας φθοράν καὶ λόγοις κατὰ τὰ θεῖαν καὶ κατὰ τὰ Χριστᾶν αὐτῆς.

(n) Cyprian. epist. LXXI. ad Quintum p. 194. (p. 303. edit. Amstelod.)

hofti-

hostibus cedere. Nec christianus [o] videri potest, qui non permanet in euangelii eius & fidei veritate. TERTULLIANVS, Si heretici sunt, inquit [p], christiani esse non possunt. Eadem dicuntur a LACTANTIO, HIERONYMO, ATHANASIO, HILARIO multis que veteribus scriptoribus aliis, quorum sententiam hac de refusus representauimus alibi [*]. Quemadmodum igitur unitas erat fidei, necessario tuenda in certis articulis fundamentalibus, ad faciendum quempiam christianum: Ita hi articuli semper reperiebantur in symbolis ecclesiasticis; quorum professione unitas fidei conseruari credebatur; secessio autem ab illis in aliquo fidei capite, vnius istius fidei existimabatur violationis, & defectio ab unitate ecclesiae.

Quod ad capita obedientiae erga leges & præcepta CHRISTI attinet, quæ ad fundamentum & essentiam christianismi ac unitatis ecclesiastice spectare iudicabantur, ea generatim comprehendebantur his brevibus formulis abrenuntiandi diabolo eiusque cultui & operibus, nec non addicendi sese Christo, & promittendi vitam regnalis euangelii ipsius respondentem. Per quam rem intelligebant abrenuntiationem omnium grandium peccatorum, idololatriæ videlicet, veneficii, homicidii, iniustitiae, intemperantiae, impunitatis, & quidquid mundanarum & carnalium cupiditatum nomine insigniri potest, atque contra generalem euangelii tenorem gratiamque Dei, quæ illuxit omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegata impietate & mundanis cupiditatibus temperanter & iuste & pie viuamus in praesenti saeculo, resistit & repugnat. Quicumque secundum hanc regulam incedebant, & actiones suas vitamque vniuersam ad hanc generalem officiij christiani normam instituebant; adiicientes fidei sua virtutem, virtuti vero notitiam, notitia vero continentiam, continentia vero tolerantiam, tolerantia vero pietatem, pietati vero fraternum amorem, fraterno vero amori caritatem; hi verus Israel Dei & in perfecta ecclesiæ eius unitate erant. Quoad haec faciebant, labi haud poterant. Nihil eos separare valebat ab ecclesia ipsius, vel ab amore Dei in CHRISTO IESU. Ita enim ample subministrabatur illis introitus in aeternum regnum domini nostri & seruatoris Iesu Christi.

(o) Cypr. de vnit. eccles. p. 114. (p. 82 edit. Amstelod.)

(p) Tertull. de præscript. c. XXXVII.

(*) Lib. I. c. III. §. IV. vol. I. p. 33. 34.

Quod si autem homines vitam agerent huic regulæ contraria-
am, ambulantes in operibus carnis non spiritus, Deum profitentes se sci-
re, sed factis negantes; quamlibet corpore & externa specie vi-
sibili corpori ecclesiæ vnti esse possent, interne tamen & spi-
ritualiter ab eo erant separati. AVGUSTINVS [q] expressis
verbis hoc adfirmat, Quum boni, inquiens, & mali dent & acci-
piant baptismi sacramentum, nec generati spiritualiter in corpus & mem-
bra Christi coedificant nisi boni, prosector in bonis est illa ecclesia, cui
dicitur, Sicut lilyum in medio spinarum, ita proxima mea in medio fi-
liarum, Cant. II, 2. In his est enim, qui edificant super petram, id est,
qui audiunt verba Christi & faciunt. -- Non est ergo in eis, qui edificant
super arenam, id est, qui audiunt verba Christi & non faciunt. --
Qui ergo compage caritatis incorporati sunt edificio super petram consti-
tuto, & lilio inter spinas carenti, ipsi utique possidebunt regnum Dei.
Qui autem super arenam edificant, vel in spinis deputantur, quis dubi-
taverit, quod regnum Dei non possidebunt. Et paullo post [r], recitans
haec verba apostoli Gal. V, 19. 20. 21. Manifesta sunt opera carnis,
quaे sunt fornicationes, immunditiae, luxuriae, idolorum servitus, vene-
ficia, inimicitiae, contentiones, emulationes, animositates, dissensiones,
hereses, iniustiae, ebrietates, comedationes & his similia, quaे predo-
vobis, sicut predixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non posside-
bunt; subiungit: Omnes isti non sunt in lilyo, nec super petram, inter
hos autem & heretici positi sunt. Rursus, loquens de dono spiri-
tus, bonos homines sanctificante, Hoc decest, inquit [s], omnibus
malignis & gehenne filiis, etiam si CHRISTI baptismo baptizentur, sicut
Simon fuerat baptizatus. Multi tales [t] sunt in sacramentorum com-
munione cum ecclesia, & tamen iam non sunt in ecclesia: alioquin & tunc
quisque proceditur, quum visibiliter excommunicatur, consequens erit, vt
tunc rursus inseratur, quum visibiliter communioni restituitur. Quid si
ergo factus accedit, atque aduersus veritatem & ecclesiam cor intemper-
atum gerat, quanvis peragatur in eo illa scelmitas, numquid reconcili-
atur, numquid inseritur? Absit. Alio loco [u] ait: Sermo dominus
impias turbas ecclesia, quaе nec in ecclesia deputantur, tamen propter sa-

(q) Augustin. de unitate eccl. c. XXI. (c. XVIII. tom. VII. opp. p. 551. ed. Basil.)

(r) Ibid. c. XXII. (c. XVIII. ead. pag.)

(s) August. ibid. c. XXIII. (c. XIX. p. 555.)

(t) Ibid. c. XXV. (c. XX. p. 559.)

(u) Augustin. ibid. c. XIII. (c. XII. p. 534.)

eramenta, quæ cum sanctis communiter habent, quia in eis est quedam forma pictaris, cuius virtutem negant: sicut ait apostolus: *Habentes formam pietatis, virtutem autem eius abnegantes, sic redarguit, tamquam omnes tales sint, & nullus bonus omnino remanserit.* Idem saepius repetit aliis [x] in locis, quæ heic copiosius recitare nihil attinet. Nos obseruamus tantum, quod quemadmodum caritas pro essentiali christianæ virtutis parte habita fuit: (quandoquidem CHRISTVS eam fecit characteristicam discipulorum suorum notam, *Ex hoc, inquiens, omnes cognoscent, vos esse discipulos meos, si caritatem habueritis alii in alios:*) Ita veteres huic vni virtuti magnum preium statuerint, eaque sine nullum unquam hominem vere in ecclesiæ unitate esse crediderint, quantumcumque ius communionis eius alioquin sibi ipse arrogaret.

§. II.

De unitate amoris ac caritatis, tamquam essentiali parte christianæ obedientiæ.

NON existimo, inquit AVGUSTINUS [y], quemquam ita desipere, ut credat ad ecclesias pertinere unitatem eum, qui non habet caritatem. De fide enim Iacobus apostolus quum loqueretur aduersus eos, qui sibi quod crediderant sufficere arbitrabantur, & bene operari notebant: *Tu credis, inquit, quoniam unus Deus est, benefacis, & demones credunt & contremiscunt.* Nempe in unitate ecclesie daemones non sunt, nee ideo tamen possimus dicere, aliud esse quod credunt, quum & domino

(x) Augustin. contra Crescon. lib. I. c. XXIX. Non existimo &c. vid. §. II. sub initium. Lib. II. c. XV. Ista quippe in baptizatis & baptizantibus visibili baptismo reperiuntur. Ad illum tamen sotentem propriam, cui nemo communicat alienus: ad illum sotentem signatum, hoc est ad spiritus sancti dominum, quo caritas Dei disfunditur in cordibus nostris, nullus istorum, nisi mutatus accedit, ita omnino mutandus, non ut non sit, sed sit celestis particeps pacis, sanctæ socius veritatis, plenus individua caritatis, cuius euangelicae ciuitatis. C. XXI. Qui mente peruersa videretur intus esse, quum foris sit, ab ipso Christo iam iudicatus est. --- Omnia ista monstrata absit omnino ut in membris illius columbae unicæ computentur: absit ut intrare possint limites horum conclusi, cuius ille custos est, qui non potest falli. Cap. XXXIII. Nec propter malos, qui videntur esse intus, deferendi sunt boni, qui vere sunt intus. Cap. XXXIV. Qui (mali) quum sint a bonis vita moribusque spiritualiter separati, corporaliter tamen eis in ecclesia videntur esse permixti usque in diem iudicij, quo etiam corporaliter debitas separabuntur ad poenam.

(y) August. contr. Crescon, lib. I. c. XXIX.
Bingh. O. E. Vol. VII.

Iesu dixerint, quid nobis & tibi est, fili Dei? Vnde Paulus apostolus, Si habeam, inquit, omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem non habeam, nihil sum. Et alio loco [z] ait: Huius fraterne caritatis inimici, siue aperte foris sint, siue intus esse videantur, pseudochristiani sunt & antichristi. Imrientis enim occasionibus foras exierunt. --- Sed etiam si occasiones desint, quum intus videntur, ab illa invisibili caritatis compage separati sunt. Vnde Ioannes dicit, Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Non ait, quod ex eundo alieni facti sint, sed quod alieni erant, propter hoc eos exitisse declaravit. Hæc caritas necessaria erat ad incorporandum homines ædificio [a] super petram obedientiæ constituto; sine qua consistere illud non poterat. Compages structuræ, caritas, requirebatur tamquam pars principalis fundamenti, in quo vniuersum ædificium innitebatur apte compositum & per caritatem unitum, tanquam membra mystici corporis CHRISTI.

§. III.

Alia unitatis genera, necessaria ad decus & ornamentum ecclesiæ.

IN hunc modum veteres communiter loquuntur de his unitatis generibus, quæ ad fundamentum & ipsam essentiam ecclesiæ spectare diximus, utpote adeo absolute necessaria, ut sine illis ecclesia consistere non posset. Necessaria erant vniuersaliter ecclesiæ membro, & necessaria in quibuscumque casibus ac circumstantiis: quandoquidem nulla in re licitum erat fidem abnegare; nec quisquam vlla occasione sobrietatis, pietatis, iustitiae & caritatis officio poterat eximi. Erant & alia unitatis genera, necessaria quidem ad decus & ornamentum ecclesiæ, non autem ita absolute ad essentiam eius necessaria, ut fieri non posset, ut aliquis in extraordinariis quibusdam casibus & circumstantiis ea obseruare minus valeret, vel in eorum exercitio impediretur, quin poenam violatæ unitatis ecclesiæ incurreret, aut proiisus communione eius excluderetur. Est vniuersusque hominis christiani, cum ecclesia in unum corpus coalescere beneficio baptisini, cumque de legitimi cuiusdam ministerii recipere manibus; Est illius, se coniungere

(z) Augustin. de bapt. lib. III. c. XIX.

(a) Augustin. de vnit. c. XXI. (cap. XVIII.) Compage caritatis incorporati sunt ædificio super petram constituto.

in communione cum ea ecclesia, in qua viuit, & coire cum illa ad cultum Dei publicum, ad precess, ad administrationem verbi ac sacramentorum & reliquorum sacerdotum officiorum omnium; Est illius, viuere sub ordinarii & legitimi cuiusdam ministerii gubernatione, seque submittere omnibus regulis ecclesiae in cultu & disciplina, quæ verbo Dei non aduersantur. Fieri autem potest, ut quis baptismum habere nequeat, quantumcumque eius aestuet desiderio. Repentina mors præuenire consilium eius potest, dum serio ad eum se præparat. Rebus ita se habentibus, ecclesia beneficiorum suorum communio nem ei non negabat, vt ut numquam in eam cum solemnibus ritibus admisso, sed animum eius pro re ipsa amplexa, post obitum eum tractabat tamquam filium in gremio suo defunetum. Ita multis martyribus aliisque pluribus accidit, qui non ex contemptu quidem, sed vrgente aliqua nec præuisa necessitate præventi, sine baptismo diem suum obierant. Ita quoque fieri poterat, ut quis in summo vita periculo constitutus, si baptismum desideraret, habere eum non posset, nisi de manibus hæretici vel laici. Quo in casu ecclesia homini sic baptizato eamdem benevolentiam præstabat, eo quod animo ac voluntate ecclesiæ addictus erat, nec conteintus aliquis ministerii eius, sed necessitas ipsum compulerat, baptismum potius de hæretici vel laici sumere manibus, quam sine illo e vita discedere. Similiter si quis vere cuperet cum ecclesia in publicis eius conuentibus se coniungere, nihil tamen secius, interueniente magno quodam impedimento, ab huius priuilegii usura arceri poterat, infirmitate videlicet vel carcere, vel exilio: Qua ratione non separatus erat a communione ecclesiæ in adorati one siue precibus; sed spiritus eius in religiosis ecclesiæ conuentibus semper aderat præsens, etiamsi corpore ab illis vel longissime abesse cogeretur. Vel si cura de iuuandis indigentibus, qui opem eius requirebant, a solemnibus in æde Dei congregationibus eum euocaret, idonea erat eius ratio, & istiusmodi actio pro christianæ unitatis violatione non habebatur, quum ipse Deus hoc permittat, immo sua ipsius regula requirat, *Miserationem volo & non sacrificium*: Quæ res in illiusmodi casibus, vbi homines agunt sincere, nec Deum illuminant, tam coram Deo, quam coram ipsius ecclesia eos excusat.

Porro requirebatur, ut homines ad omnes innocentes con-scrudines & legitimas constitutiones ecclesiæ se accommodarent; & speciatim disciplinæ eius se submitterent, si quod flagitium cum publico scandalo commisissent. Si quis autem vel morbo, vel infirmitate corporis, vel senectute impediretur, quo minus regulas ecclesiæ de iciunio obseruaret; vel si propter paupertatem a labore corporis, ad celebrandos dies eius festos, abstinere non posset; tum ille regulas eius vel bonum ordinem migrasse haud existimabatur, quia istiusmodi res natura sua ita comparatae sunt, ut admittant tales exceptiones. Neque quispiam secessionis ab ecclesia accusabatur, eo quod contra consuetudines eius, in eiusmodi casibus viueret. Ita, licet requireretur, ut poenitentes, sub disciplina constituti, ecclesiæ reconciliarentur per impositionem manuum & absolutionem; tamen, si quis vere poenitens, qui absolutionem desiderauerat, linguae vsum perderet vel moreretur ante, quam recipere eam posset; hoc conditioni eius obesse non iudicabatur. Voluntas eius & desiderium & consilium reconciliandi sui satis esse existimabatur ad restituendum eum paci ac unitati ecclesiæ, quainuis receptis externæ absolutionis ritibus ac cærimoniis destitueretur.

HAEC magna illa differentia erat inter ista unitatis genera, quæ ad ipsum fundamentum & essentiam ecclesiæ spectare credebantur, & ea, quæ ut necessaria ad decus & ornamentum eius requirebantur. Ista nullum legis ecclesiasticæ admittebat laxamentum; hæc autem in his & similibus casibus admittebant. Nulla res cuiquam libertatem dare poterat abiiciendi bonam conscientiam aut faciendi naufragium fidei. Nulla necessitas tanta esse poterat, ut homini daret iustam abnegatæ alicuius fundamentalis veritatis excusationem, vel ipsum a manifesta harum necessiarum regularum magnarumque linearum officii, quod vniuersalem sanctitatis praxin in pia, iusta ac pura vita, tamquam absolute necessariam salutis conditionem, requirit, violatione liberaret. Diuersæ tamen necessitudines hominibus vacationem rerum posterioris generis dare poterant; adeoque utilissimum est, has res curare distinguere, si de unitate ecclesiæ loquamur. Quemadmodum itaque de prioribus maxime generibus unitatis diximus, ita de his posterioribus paullo distinctius loquemur & ostendemus, quatenus veteres corum yrserint necessitatem.

§. IV.

Inter hæc referebatur primo, Necessarius vsus vnius baptismi, ordinarie per legitimi alicuius ministerii manus administrandi.

ET heic primum omnium requirebant, vt homines ecclesiæ sc̄e adiungerent per baptismum; & cum quidem semel tantum & ordinarie per legitimi cuiusdam ministerii manus administrandum, nisi extrema quædam necessitas eos-aliter agere cogeret. Necessitatem baptismi ex tenore vrgebant mandati, quod acceperant apostoli, *Ite, baptizate omnes nationes:* Et ex his seruatoris verbis: *Nisi quis fuerit genitus ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Erant multi hæretici, qui vsum baptismatis aquæ contemnebant, tamquam carnale institutum, & necessitatem eius ad salutem in quocumque casu repudabant, quos libro quodam [*] superiore distincte recensuimus. Contra hos baptismi necessitatem veteres christiani vrgebant in omnibus casibus ordinariis, ad reddendum homines membra ecclesiæ; & strenue contendebant, quod homines, qui dedita opera baptismum negligenter vel contemnerent, nulla ratione ecclesiæ CHRISTI vniri, nec vllam vitæ æternæ sp̄m habere possent; eo quod institutionem CHRISTI despicerent, quam certam ac ordinariam viam admittendi membra in ecclesiam suam fecerit, & per ostium ingredi recusarent, quod ipse generalem vitæ æternæ introitum esse iusscerit. Hanc veterum opinionem de necessitate baptismi in omnibus casibus ordinariis, quam contra diuersas istas hærcses tuiti sunt, lector in antegressa quadam huius operis parte [†] inuenire potest pluribus consideratam; vbi obseruauimus, quod licet necessitatem baptismi ad reddendum homines membra ecclesiæ & filios Dei acriter viserint, palam aperteque profitentes, se illis omnibus, qui vel negligenter cum omitterent, vel profane & petulanter contemnerent, non adspirare; non tamen senserint, eum ita simpliciter & absolute esse necessarium, vti quidem fideli ac penitentia vnitatem: quia semper crediderint, baptismi defectum, si nulla intercessisset contemtio, martyrio posse

(*) Lib. XI. c. II. volum. IV. p. 153. sqq.

(†) Lib. X. c. II. §. XIX. XX. vol. IV. p. 43. sq.

suppleri, vbi fidei exhibito & maximum, quod dari poterat, obedientiæ testimonium, ad vniendum eos *CHRISTO* ipsiusque ecclesiæ hoc in casu satis erat, illisque omnia christianæ communionis priuilegia conferebat. Idem de fide ac poenitentia istiusmodi catechumenorum statuebatur, qui, dum pie ad baptismum sece præparabant, repentina morte abripiebantur, antequam eum recipiendi haberent opportunitatem. Quod ipsum ostendit, manifestum eos discrimen posuisse inter unitatem fidei ac obedientiæ, tamquam fundamentalem & ad ipsam alicuius ecclesiæ essentiam necessariam, cuius defectus suppleri non possit; & inter unitatem baptismi, quæ quamvis ordinarie necessaria esset ad salutem & decentiam ecclesiæ, non tamen ita absolute & simpliciter necessaria erat, quin eius defectus in quibusdam casibus per fidem & obedientiam impleri posset. Et proinde huius utriusque beneficio martyres vel pii catechumi iudicari poterant mori in ecclesiæ unitate sine baptismo, si eum recipiendi haud idoneam habuissent opportunitatem.

FORMULA quidem baptismi in se, si administraretur, aliquanto magis necessaria erat, eo quod professionem fidei in sacrosanctam trinitatem, & vniuersalem obtemperacionem legibus *CHRISTI* inuolueret; adeoque baptismus, alia formula administratus, nullus & irritus habebatur in ipsa ecclesia, & necessario erat iterandus. Verum tum hæc necessitas non oriebatur ex nuda baptismi necessitate (a qua, vti perceperimus, quibusdam in casibus dabatur immunitas) sed ex necessitate fidei & obedientiæ, quarum vtraque, tamquam antecedens conditio, ad ipsam ecclesiæ alicuius essentiam & characterem hominis christiani in latissima nomenclatione requiri credebatur. Ut adeo, quod hanc formulam ita absolute necessariam reddebat, non esset absoluta ipsius baptismi necessitas, a qua homines in nonnullis extraordinariis casibus, vbi ista fidei ac obedientiæ unitas, tamquam necessaria conditio, in eorum mentibus ante baptismum vere reperiebatur, absolvi poterant: Sed defectus utriusque huius unitatis, aut certe professionis eiusdem, in usitata formula fieri debitæ, neglectio erat, quæ baptismum irritum faciebat; quod non levius ratio esset ad suspicandum, eos nec fidem habere nec obedientiam, ad ipsam essen-

essentiam hominis christiani adeo necessarias; siquidem nulla earum professio in baptismo ipsorum facta erat. Vnde siue in ecclesia siue extra ecclesiam datus esset, semper iterandus erat, tamquam res irrita & infecta, propter istum defectum fidei ac obedientiae, quæ ad reddendum quempiam hominem christianum ita simpliciter ac absolute requirebantur.

NECESSARIVM quoque ad unitatem ecclesie, quod ad decentiam eius, credebatur, ut baptismus per legitimi alicuius & recte constituti ministerii manus conferretur. Adeoque si quis laicus sine dato sibi negotio in ecclesia hanc auctoritatem usurparet, vel haereticus & schismaticus extra ecclesiam hanc potestatem sibi arrogaret, semper pro grandi unitatis ecclesiasticae violatione habebatur. Et licet ecclesia istiusmodi baptisnos, si in debita verborum formula dati essent, non semper rescinderet; rem tamen ipsam tamquam usurpationem & criminosi schismatis actum, manifestamque prævaricationem tamen in dante quam voluntarie recipiente, numquam non damnabat. Ita ut unum de antiquis conciliis [b] sic decerneret: *Catholicus, qui filios suos in heresi baptizandos obtulerit, oblatio illius in ecclesia nullatenus recipiatur.* Hoc re ipsa idem erat, ac anathemate cum ferire, utpote qui animos addidisset haereticis, sequi ab ecclesiæ separasset unitate. Et HIERONYMVS [c] in eamdem sententiam ait: *Si iam ipse bene credebat, & sciens ab hereticis baptizatus est, erroris veniam non meretur.* Accidere autem poterat, ut quis in summo vitæ periculo constitutus, non nisi haereticum ad se baptizandum nancisci posset; quo in casu baptismum de haeretici seu schismatici manibus recipere, pro catholicæ unitatis dissolutione non habebatur, quia homo animo ac mente catholicæ ecclesiæ adhuc erat unitus. Hoc AUGUSTINI hac de re iudicium est. *Si quem, inquit [d], forte coegerit extrema necessitas, ubi catholicum, per quem accipiat, non inuenierit, & in animo pace catholica custodita, per aliquem extra unitatem catholicam postum accepere, quod erat in ipsa catholica unitate accepturus, si statim etiam de hac vita migrauerit, non eum nisi catholicum deputamus.* Si autem fuerit a corporali morte liberans, quum se catho-

(b) Concil. Heident. c. XIII.

(c) Hieron. dialog. cum Lucifer. c. V.

(d) Auguſt. de bapt. lib. I. c. II.

licet congregatiōni etiam corporali p̄sēntia reddiderit, unde numquam corde discesserat, non solum non improbamus, quod fecit, sed etiam securissime verissimeque laudamus: quia p̄sēntem Deum credidit cordi suo, ubi unitatem seruabat, & sine sancti baptis̄mi sacramento, quod dubium inuenit, non hominum sed Dei esse cognouit, noluit ex hac vita migrare. Si quis autem, quim posse in ipsa accipere, per aliquam mentis peruerstātem eligit in schismate baptizari, etiamsi postea venire ad catholicam cogitat, quia certus est ibi prodesse sacramentum, quod alibi accipi quidem potest, prodesse autem non potest: procul dubio peruersus & iniquus est, & tanto perniciosus, quanto scientius. Alio loco eamdem proponit quæstionem, Num quis catholicus saluauitate baptismū a separato siue schismatiko possit accipere? Et in euimdem modum respondet [e]: Poteſt ſalubriter accipere a separato, ſi ipſe non separatus accipiat: ſicut plerisque accidit, ut catholicō animo & corde ab unitate pacis non ab alienato, aliqua neceſſitate mortis ingruentis in aliquem hereticum irruerent, & ab eo Christi baptismū ſine illius peruerſitate acciperent, & ſive defuncti, ſive liberati, nequaquam apud eos remanerent, ad quos numquam corde transferant. Si autem & ipſe separatus acceperit, tanto perniciosus accipit, quanto magis bonum est, quod non bene accipit: & tanto magis valet ad exitium Separato, quanto magis posset ad ſalutem valere coniunctio. Ita ruisus docens, hominum baptizatorum alios baptismū accepisse in domo Dei, ut ipſi ſint vere ac ſpiritualiter domus Dei; alios eo esse donatos in domo Dei, qui vero ſpiritualiter per mala opera ab ea ſint separati; alios denique baptizatos eſſe in heresi vel schismate, qui a domo Dei corporaliter segregati ſint, & longius quidem, quam illi, qui in ea carnaliter & animaliter viuant, & ſpiritualiter tantum ſint separati; ſubiungit de his ultimis [f]: Qui separatores non magis in domo quam ex domo ſunt, neque omnino utiliter habent (baptismū,) neque ab eis utiliter accipitur, niſi forte accipiendi neceſſitas urget, & accipientis animus ab unitatis vinculo non recedat. Ex quibus appetet, quod ſi quis, fatali quādam neceſſitate coactus, baptismū ab heretico vel schismatiko accepiffet, id illum schismatis reum non fecerit, quoad in animo ecclesiæ catholicæ unitatem custodiuerit.

(e) August. de bapt. lib. VI. c. V.

(f) Id. de bapt. lib. VII. c. LII.

EODEM modo comparatum erat cum illis, qui a laico erant baptizati. Regulæ ecclesiasticae requirebant, ut nulli in ordinariis casibus baptizarent, nisi rite initiati & legitimi ecclesiæ ministri; & secus facere semper nota nocentis erat schismatis, Verum si summa quædam necessitas vngeret, ecclesia generatim ipsis etiam laicis negotium baptizandi dabat potius, quam vt aliquis, in tantis difficultatibus constitutus, sine baptismo decederet; atque rebus ita sese habentibus baptisnum recipere a laico nec illicita usurpatio erat, nec actio schismatica in dante vel recipiente, quia pro actione ista ecclesiæ habebant auctoritatem. Nolumus hoc loco ad hanc rem probandam producere testimonia, quia in peculiari dissertatione id iam fecimus copiosius, quando historice considerauimus praxin ecclesiæ in permittendo laicis baptismi administracionem in casibus extraordinariis, vbi homines in extremum discrimen adducti ministrum ecclesiæ ad se baptizandum habere non poterant.

IN hisce casibus vniuersis, vti videmus, nihil nisi extrema necessitas homines schismatis crimen liberare poterat, dum sese ab ecclesia separarent, siue negligendo baptisnum, siue querendo haereticos, vel schismaticos, vel laicos ad eum-sibi tribuendum. Idem statuendum est de eo, si quis se rebaptizari pateretur, iam antehac siue in ecclesia, siue extra ecclesiam vere baptizatus. Vnitas enim baptismi istiusmodi erat, ut numquam eum repeti liceret. Maximi fidei catholicæ defertores numquam rebaptizabantur ab ecclesia, ad eam reuersi, sed per manus impositionem, vera acta poenitentia, recipiebantur. Neque ecclesia umquam rebaptizabat eos, qui in haeresi vel schismate baptismum receperant, nisi dubium esset, an non baptismus illi pars quædam essentialis deesset. Et idcirco, quum multi haeretici ad rebaptizandos catholicos procliues essent, severæ leges tam in ecclesia quam in republica ad hanc insolentiam reprimendam rogabantur. Qua de re ex instituto differuimus, vbi antehac de baptismino [+] egimus, & nunc id solum obseruandum est, quod hæc praxis rebaptizandi semper pro actione schismatica habita sit & manifesta violatione unitatis catholicæ, quæ non nisi vnum baptismum permittebat,

(*) Lib. XII. c. V. §. VII. vol. IV. p. 403 -- 411.

secundum regulam illam apostoli, *Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma* in ecclesia, quemadmodum multi ex veteribus illud exponunt: aut certe, quia ex diuina voluntate ita constitutum erat.

§. V.

Secundo, *Vitas divini cultus, in consociatione & communitate cum ecclesia in precibus, atque administratione verbi ac sacramentorum.*

ALIVD vnitatis genus, ad decus & ornementum ecclesiae requisitum, diuini cultus erat vnitas, per quam omnes christiani cum sua quisque ecclesia in publica omnium sacrorum officiorum functione, hoc est, in communib[us] precibus, & verbi ac sacramentorum administratione, se consociare debebant. Quæ vnitas non requirebat, vt omnes ecclesiae de eadem verborum formula, quæ ad has res non esset absolute necessaria, congruerent: (Nam, vti statim videbitus, ecclesiae cuilibet potestas facta erat optioque, vt eligeret, quanam methodo ac formula verborum res istas vellet peragere: neque vnitatis erat dissolutio, quando diuersæ ecclesiae diuersos methodos, ritus ac cærimonias in peragendis iisdem sacris officiis adhibebant, quoad tenori institutionis inhærebant) sed quod ad custodiendam vnitatem ecclesiae his in rebus requirebatur, hoc erat, Ut singula cuiusque ecclesiae membra consuetudinibus ac ritibus ecclesiae suæ peculiaribus ac propriis (si nihil illegitimi in officia eius inuenctum esset) se accommodarent, ad religiosos conuentus coirent, perpetuamque omnis diuini cultus communitatem cum ea tenerent. Qui vero secus agebant, dum aut penitus negligenter religiosos conuentus ad cultum Dei publicum, aut oppositas instituerent congregations, aut minus necessarias disputationes excitarent de legitimis cærimonii & innocentibus consuetudinibus istius ecclesiae, cuius membra erant, illi semper actionis schismaticæ rei habebantur, vt qui offenderent ecclesiam, pessimumque fratribus suis exemplum proderent. Diuersi canones in concilio Gangreni exstant, contra separatistas, Eustathianos vocitatos, facti, qui in rem præsentem apprime faciunt. Canon quartus ita habet

bet [*]: *Si quis de presbytero, qui uxorem duxit, contendat, non oportere, eo sacra celebrante, oblationi communicare, sit anathema.* Quintus est in eamdem sententiam [**]: *Si quis docet, dominum Dei esse contemnendam, & quæ sunt in ea congregations, sit anathema.* Sextus canon priuatos ac illegitimos quosque conuentus interdictit [†]: *Si quis præter ecclesiam vult ecclesiam habere, & contemnens ecclesiam, vult ea, quæ sunt ecclesiæ, agere, non conueniente presbytero de episcopi sententia, sit anathema.* Unde uicimus similiter eos reprehendit, qui [††] agapas in honorem Dei factas contemnunt, de illisque participare recusent. Duodeuicesimus in eos inuehitur, qui [*] die dominico ieiunent, cauissam huic rei prætexentes vitam, quam agant, asceticam; quia hoc ieiunium res erat vniuersali ecclesiæ regulæ ac consuetudini contraria. Contra ea vnde uicimus istos asceticos carpit, qui sine excusatione infirmitatis corporis, ex mera insolentia [**] tradita a maioribus ieiunia dissoluant. Et vicesimus anathema infligit illis, qui arrogantiæ vtentes [†] adfectu congregations contemnunt, in ecclesiis martyrum haberi solitas, & sacra, quæ in eis celebrentur, simul cum eorum memoris exsecrarentur. Inter sic dictos canones apostolicos quidam est eiusdem argumenti, sic decernens [g]: *Si quis presbyter, contemnto suo episcopo, scorsum congrega-*

(*) Concil. Gangren. c. IV. *Ei τις διακρίσιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότες, μὴ μη χρῆναι λειτεργίσαντος αὐτῷ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔσω.*

(**) Can. V. *Ei τις δίδυσκοι, τὸν οἶκον τῇ θεῷ εὐκαταθέρηστον εἴναι καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συνάζειν, ἀνάθεμα ἔσω.*

(†) Ibid. c. VI. *Ei τις παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἴδιᾳ ἐκκλησιάζει, καὶ καταφροῦν τὴν ἐκκλησίας, τὸ τῆς ἐκκλησίας ἑδρῶν πράττειν, μὴ συνόντος τῷ πρεσβυτέρῳ καταγνώμην τῇ ἐπισκόπῳ, ἀνάθεμα ἔσω.*

(††) *Ei τις καταφροῦν τῶν ἐν πίστει ἀγάπης ποιῶντον, καὶ διὰ τοῦτο τῇ κυρίᾳ συγκαλέντων τέσσερας ἀδελφῶς, καὶ μὴ ἐδέλοι ποιῶντες ταῖς κλήσεσι, διὰ τὸ ἔξευτελίζειν τὸ γνόμονον, ἀνάθεμα ἔσω.*

(*) Ibid. c. XVIII. *Ei τις διὰ νομισμάτην ἀσκεῖται ἐν τῇ κυριαιᾷ νησίσιοι, ἀνάθεμα ἔσω.*

(**) Ibid. c. XIX. *Ei τις αἱ κυρένων χωρὶς σωματικῆς ἀγάπης ὑπεριφανεύσατο, καὶ τὰς παραδομένας νησίσιοι εἰς τὸ κυνόν, καὶ φυλασσομένας ὑπὲν τῆς ἐκκλησίας, παριλόνοι, ἀποκυρῆσσοις ἐν αὐτῷ τελείᾳ λογιστῶν, ἀνάθεμα ἔσω.*

(†) Ibid. can. XX. *Ei τις αἰτιῶτο, ὑπεριφάνω διαδέσει πεχεριμένος καὶ βδελυσσόμενος τὰς συνάζεις τῶν μαρτύρων, οὐ τὰς ἐν αὐτοῖς γνωμένας λειτεργίας, καὶ τὰς μηνύμας αὐτῶν, ἀνάθεμα ἔσω.*

(g) Can. apostl. XXXII. *Ei τις πρεσβύτερος παταφρονήσους τῷ ἴδιᾳ ἐπισκόπῳ, χωρὶς*

gationem faciat & aliud altare figat, quum nihil ad pietatem & institu-
am pertinens in episcopo dammaverit; deponatur, tamquam dominandi
cupidus: est enim tyrannus. Deponantur etiam reliqui clericis quicun-
que ei se aliiunxerint: Laiici vero segregentur. Hæc autem fiant post v-
nam & alteram vel etiam tertiam episcopi admonitionem. Hæc erant
quædam ex antiquis regulis de separatistis, ab ecclesia se pe-
nitus disiungentibus cum eaque diuini cultus communitatem
habere recusantibus. Et illis, qui unam quamdam publici
cultus partem frequentabant, subducebant autem se reliquis,
eamdem quoque ignominia notam tamquam immorigeris filiis
apponebant. Quidam ex canonibus apostolicis [b], „Cunctos
„fideles, inquit, qui in sanctam Dei ecclesiam ingrediuntur & sa-
„cras scripturas audiunt, non autem perseuerant in oratione,
„nec sanctam communionem percipiunt, velut in ecclesiam
„inducentes confusionem, segregari oportet.“ Et concilium
Antiochenum [i] repetit hunc canonem atque corroborat. Con-
cilium Illiberritanum [k] episcopos eorum, qui non communi-
cent, oblationes vetat accipere. Quod re ipsa idem est, atque
a communione ecclesiæ, propter neglectam præcipuam diuini

συναγάγει, καὶ θυσιασίους ἔτερον πήσῃ, μηδὲν κατεγραψώ τὰ ἐπισκόπων ἐν ἐνσε-
βίᾳ καὶ δικαιούῃ, καθαιρέων ὡς Φιλοχοροῦ τύρannoς γέροντας καὶ οἱ λοιποὶ¹
ιηληπτοὶ, οἵτινες ἀντῷ προδῆταις οἱ δὲ λαῖκοι ἀφορεῖταις ταῦτα δὲ μετὰ
μιαν καὶ δευτέραν, η̄ καὶ τρίτην τὰ ἐπισκόπων παρακλησιῶν γενέδω.

(b) Can. apost. VII. Πάντας τὰς εἰσιόντας πιστὸς εἰς τὴν ἄγιαν τὰ θεῖα ἐκκλησίαν,
η̄ τὸν ἵεραν γραφῶν ἀκόντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ η̄ τῇ ἁγίᾳ
μετάληψι, ὡς ἂν ἀταξίαν ἔπιπεντα τῷ ἐκκλησίᾳ, ἀφορίζειν καθι.

(i) Concil. Antioch. c. II. Πάντας τὰς εἰσιόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰ θεῖα, η̄ τὸν
η̄ρῶν γραφῶν ἀκόντας, μὴ ποιῶντας δὲ ἐνχῆσης ἅμα τῷ λαῷ, η̄ ἀποστεφο-
μένοις τὸν μετάληψιν τῆς ἐνχαρισίας πατρὸς τινὰ ἀπογιῶν τέτοις ἀποβλήτας γίνε-
δαι τῆς ἐκκλησίας, Εἰς ἂν ἔξοιλογοντάμενοι η̄ δεῖχνες καρτέλας μετανοίας, η̄
παρακαλεῖσθες, τυχεῖν διηδῶται συγγνώμης. Omnes, qui in ecclesiam in-
grediuntur, & sacras scripturas audiunt, oratione autem cum populo non
communicant, vel sanctam eucharistia participationem propter aliquum in-
solentiam auersantur, eos ab ecclesia expelli, donec postquam confessi fue-
rint, fructusque penitentiae ostenderint & implorauerint, veniam adsequi
possint.

(k) Concil. Illiberrit. c. XXVIII. Episcopos placuit ab eo, qui non communi-
cat, munera accipere non debere. Vid. concil. Tolet. I.c. XIII. Hi, qui in-
trant in ecclesiam, & reprehenduntur numquam communicare, admonean-
tur, quod si non communicant, ad penitentiam accedant &c.

cultus

cultus partem, eos separare. Idem concilium alio canone [†] ita statuit: *Si quis in ciuitate positus, tres dominicas ecclesiam non accesserit, tanto tempore abstineat, ut corruptus esse videatur.* Concilium Sardicense non multo post decretum fecit in eamdem sententiam, remittens ad canonem præterito tempore factum hac de re, qui, et si viri docti ignorent, quis ille canon fuerit, mihi tamen manifesto hic concilii Illiberitan canon esse videatur. *Hos* enim, vrbis Cordubæ episcopus, utrique horum conciliorum præsens adfuit, & Sardicensi quidem præsedidit, quæ res id probabile efficit, ipsum ad canonem illum Illiberritanum respexisse, quando hoc patribus Sardicensibus considerandum & approbandum proposuit. Nam concilium Sardicense [†] mentionem facit canonis, in antegresso quodam concilio conditi, quo iudicatum sit, *ut si quis laicus in aliqua vrbis agens, tribus diebus dominicis in tribus hebdomadibus, non habens idoneam absentiaæ cauissam) non conueniat, is communione moueatur.* Idem in concilio Trullano [m] in hunc modum repetitur: *Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel eorum, qui in clero enumerantur, vel laicus nullam grauiorem habet necessitatem, vel negotium difficile, ut a sua ecclesia absit diutissime; sed in ciuitate agens, tribus diebus dominicis in tribus septimanis una non conueniat, si sit quidem clericus, deponatur: si vero laicus, segregetur.* In hunc modum enitebatur & contendebat ecclesia, ut membra sua in diuini cultus unitate conservaret, refrenaretque separatistas, siue ex parte siue ex toto tales, quod, qui per occasionem communicabant, censuræ ex que ac quisquam alius obnoxii essent.

ERANT autem necessariæ quædam rationes, quæ hominem hoc constantis cum sua ipsius ecclesia communionis officio absoluere poterant. Exempli caussa, si quis esset in itinere, ipsa

(†) Concil. Illiber. c. XXI.

(†) Concil. Sardic. c. XI. πάντας γάρ ἐν τῷ προάγοντι χρόνῳ τὸς πατέρων οὐκ εἰσηγήσανται, ἵνα εἴ τις λαϊκός ἐν πόλει διέγει, τρεῖς κυρικὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδομάδοις μὴ συνέρχοιτο, ἀπονοίστο τῆς κοινωνίας.

(m) Concil. Trull. can. LXXX. Εἴ τις ἐπίσκοπος, οὐ πρεσβύτερος, οὐ διάκονος, οὐ τῶν ἐν κληρῷ παταλεργούντων, οὐ λαϊκός, εἴ μηδεμίαν αὐτέγγυην βασιτέρους ἔχοι, οὐ πρᾶγμα δυσχεγές, μηδὲ ἐπὶ πλείστου ἀποκεκριμένου τῆς πόλεως ἐκκλησίας, αὐτὸν ἐν πόλει διέγει. Τρεῖς κυρικὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδομάδοις μὴ συνέρχοιτο, εἴ μεν λαϊκός εἴη, παθαρεῖσθαι εἴ λαϊκός, ἀποκεκριμένων τῆς κοινωνίας.

rei natura ipsius erat excusatio. In eiusmodi enim necessitate cum ecclesia sua communicare nequibat, & idcirco concilium *Trullanum* regulam cum hac restrictione tradit. Si quis infirma atque etiam ægra valetudine erat, ipsa eius infirmitas tale impedimentum erat, ut omnes tam diuinæ quam humanæ leges idoneam absentiae excusationem darent. Eadem ratio severorum iciuniorum ecclesiæ neglectionem excusabat, quæ nullis, nisi qui ad ea seruanda idonei essent, indicebantur, quemadmodum ex ante citato concilii *Gangrenæ* canone [n] apparer. Dies stationarii, iciuniorum & precum, præcipue designati erant exercitationi religiosorum ascetarum, quibus & robur & otium erat in hisce rebus sese exrcendi. Et idcirco infirmi, vel pauperes, quos ex corporis labore victum sibi quaerere oportebat, tantum temporis hisce iciuniis ac precibus, statim tempore recurrentibus, impendere non necesse habebant. Si cum ecclesia diebus dominicis religiose communicarent, reliquorum officiorum prætermissione vincula communionis cum ecclesia rumpere non credebantur. Si qui in custodiam erant dati, vel proiecti in exilium, id absentiam eorum per se excusabat. Quo pacto enim corporaliter cum ecclesia se iungere poterant, qui corporum suorum libertate carebant, ex aliorum arbitrio in totum pendentes? Satis habebant in ista vitæ suæ conditione in spiritu se cum ecclesia coniungere, quando corporis præsentia id facere non poterant, & dicere cum *Davide*, *Quemadmodum cerva clamat ad fontes aquarum, ita anima mea clamat ad te, Deus.* Situit anima mea ad Deum, ad Deum vivum: *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* Ps. XLI, 2. 3. Et, *Hei mihi, quod tamdiu peregriner in Mesech, habitem cum tabernaculis Kedæ*, Psalm. CXX, 5. Deus; situit in te anima mea, desiderat te caro mea in terra deserta & sitiunda, in qua non est aqua. Sic ut in loco sancto vidi te, ut videam fortitudinem tuam & gloriam tuam. Ps. LXIII, 2. 3. Infelicitatis erat eorum, non noxae, abesse a domo Dei. Interim totus orbis templum Dei eis se præbebat. Nam *Domini est terra & plenitudo eius.* Carcer eorum, eorum erat oratorium, solitudo sanctuarium; corda corum sacrificium, & corpora eorum altare. Quando *Lucianus* martyr in vinculis pectus

(n) Concil. Gangrenæ c. XIX. vid. pag. 19.

siuum pro mensa sacra adhibebat, vt in ea eucharistiam offerret, sacrificium eius Deo ita acceptum erat, ac si in media ecclesia super altare id factum esset. Nam, vt BASILIVS [o] loquitur, Non locus, sed affectus & intentio exigunt: Deum medio in mari Moyses exorauit, Iob in sterquilinio, Ezechias in lectulo ad misericordiam prouocauit, Jeremias in luto, Ionas in ceto, Daniel in lacu placuit, Pueri in cammino promeruere, Latro in cruce, Petrus atque Paulus in carcere. Quius locus, inquit DIONYSIUS ALEXANDRINVS [p], in quo varias arumnas sigillatim pertulimus, ager, solitudo, natus, stabulum, carcer, instar templi ad sacros conuentus peragendos fuit. Magna differentia facienda est inter necessitatem & contemptum. Si quis conuentibus ecclesiasticis libenter se subtrahit, quando eis adesse potest, is unitatis ecclesiae desertor est, contemnens diuinum illius cultum. Quod si autem necessitas eum abesse cogit, quum adesse desiderat, spiritualiter praesens adest eo ipso tempore, quo corporaliter abest. Quæ tanta unitatis est conseruatio, quantam eius conditio vult admittere, vel ecclesia potest requirere: siquidem hoc unitatis genus non simpliciter & absolute ad essentiam ecclesiae in quocumque statu requiritur, sed tantum ad decus & ornamentum illius pacatis temporibus & in casibus ordinariis necessarium est. Et omnino beata foret ecclesia, si homines numquam beneficio communionis illius in religiosis conuentibus se ipsi privarent, nisi ex istiusmodi necessitatis rationibus, quæ defensionem sui sub primo adspicatu in ipsa sua natura adferunt. Si separationem duntaxat paterentur, non agerent & molirentur, ista separatio schismatis reos ipsos non faceret, quæ tam idoneam coram Deo ipsiusque ecclesia adiicitur excusationem. Ecclesiae primitiæ summa erat felicitas in hisce duabus rebus (quæ ad hoc genus unitatis in communione spectant, cuius defectus tam in causis eius quam effectis, in hoc infeliciter diuisio ecclesiae posteriorum temporum statu tantopere deplorandus est). Primum quidem, Quod nulla ecclesia tunc tem-

(o) Basil. Exhortat. ad baptism. ap. Durant. de ritib. lib. I. c. II. (NB. In Basilio hæc verba loco citato non inuenio, adeoque ea græce transcribere non possum.)

(p) Ap. Euseb. lib. VII. c. XXII. πᾶς δὲ τῆς καθ' ἔκκυσον θλίψις τόπος, πειθαρχὸν ἡμῶν γέγονε χωρὶς ὀργῆς ἐφημιανοῦς παρδοχεῖται δεσμωτήριον.

poris vim quam sibi arrogaret auctoritatem imponendi membris suis res vias illegitimas, nendum contrarias verbo Dei, siue in fide siue in praxi, tamquam necessarias communionis locutiones. Nullius articuli fidei tamquam necessarii ad salutem requirebant approbationem, nisi qui in communibus eorum symbolis contineretur, & indubitate ac fallendi nescia scripturarum sacrarum fundatus esset auctoritate. Nihil publicis divini cultus formulis admiscebant, quod cum verbo Dei pugnaret, vel vlli diuinæ regulæ, in scripturis de obiecto vel modo adorationis datae, fraudi esset, quemadmodum unusquisque facile percipiet, qui ea considerabit, quæ de publico eorum cultu & liturgia in tribus posterioribus libris tradidimus, vbi omnia eorum officia examinauimus sigillati. Rebus ita, quod ad præcipua publici cultus momenta, in tuto collocatis, omnis deinde populus christianus suas esse partes statuebat, vt gubernatorum suorum sapientiæ in instituendis rebus externis, ad utilitatem, ædificationem ac bonum ordinem spectantibus, se submitteret. Et hoc alterum erat, magnam in veteris ecclesiæ cærimonia habens admirationem, Quod populus nullam vim quam controversiam cum antistitibus de huiusmodi materiis haberet, sed res omnes indiferentes, & res commoditatis, decentiæ, circumstantiæ ac formæ, iudicio & arbitrio rectorum suorum, vel hominum auctoritate ad eiusmodi res definiendas pollentium, permitteret; ad innocentes ecclesiæ consuetudines & publici ordinis regulas libenter se componendo, & numquam in sectas ac partes discedendo, propter ritus ac cærimonias, quantumuis in diuersis ecclesiis diuisa ratione obtinentes. Hoc in sapientem ac pacificam regulam, ab AVGSTINO [q] in monitis suis ad Casulanum datam, conueniebat: In his rebus, de quibus nihil certi statuit scriptura diuina, mos populi Dei, vel instituta maiorum pro lege tenenda sunt. Exempli loco ecclesiæ adfert consuetudinem numquam ieunandi die dominico, quæ adeo vim regulæ obtinuerit, vt si quis contrariam consuetudinem introducendam & hunc diem ieunio decernendum putauerit, non paruo scandalo[*] futurus sit ecclesiæ,

(q) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulan. (tom. III. opp. p. 378. c. edit. Basil. MDLXIX.)

(*) Ibid. Quisquis hunc diem ieunio decernendum putauerit, non parvo scandalo erit ecclesiæ, nec immerito.

nec immerito. Immo istum offenditum esse Deum [†], adfirmsat, qui velit cum scandalio totius ecclesiae die dominico ieiunare; maxime, posteaquam *Manichai* [†], ut ecclesiae consuetudini se opponerent, auditoribus suis ad ieiunandum hunc diem constituerent. Sabbato ieiunandi consuetudo non ita vniuersaliter obseruabatur: aliae enim ecclesiae relaxabant ieiunium, aliae ieiunabant. Monitum autem eius hac in re idem est, Ad quamcumque ecclesiam quis venerit, eius morem seruare cum debere [r], si pati scandalum non velit aut facere. Et id sibi de hoc olim requirenti ab **AMBROSI**, episcopo *Mediolanensi*, responsum esse dicit. Quoniam autem in tali re, qualis haec est, fieri potest, ut non tantum diuersae ecclesiae diversam agendi rationem inceant, sed eiusdem quoque ecclesiae ciues praxi sua alii ab aliis sine communionis detimento discrepant, quemadmodum in *Africa* erat, vbi una ecclesia vel unius regionis ecclesiae alios habebant sabbato prandentes, ali-

(*) Ibid. p. 385. a. Quis non Deum offendet, si velit cum scandalio totius, que vbiique dilatata est, ecclesiae die dominico ieiunare.

(†) Ibid. p. 390. b. Die dominico ieiunare, scandalum est magnum, maxime posteaquam innotuit detestabilis multumque fidei catholicæ scripturisque divinis apertissime contraria heres Manichaorum, qui suis auditoribus ad ieiunandum ipsum tamquam legitimum diem constituerunt, per quod fastum est, ut ieiunium diei dominicae horribilis haberetur.

(r) Augustin. Ibid. p. 392. fin. & p. 393. a. Quoniam non inuenimus in euangelicis & apostolicis litteris, quæ ad noui testamenti reuelationem proprie pertinent, certis diebus aliquibus evidenter preceptum, obseruanda esse ieiunia, & ideo res quoque ista, sicut alia plurimæ, quas enumerare difficile est, inuenit in ueste illius filia regis, hoc est ecclesie, veritatis locum, indicabo tibi, quid mihi de hoc requirent responderit venerandus Ambrosius, a quo baptizatus sum, Mediolanensis episcopus. Nam quum in eadem civitate mater mea mecum esset, & nobis adhuc catechumenis parum illa curantibus, illa sollicititudinem gereret, utrum secundum morem nostræ civitatis sibi esset sabbato ieiunandum, an ecclesie Mediolanensis more prandendum, ut hac eam cunctatione liberarem, interrogavi hoc supra dictum hominem Dei. At ille: Quid possum, inquit, hunc docere amplius, quam ipse facio? Vbi ego putaueram, nihil eum ista response sciebam: sed ille sequutus adiecit, Quando hec sum, noui ieiuno sabbato, quando Romæ sum, ieiuno sabbato: & ad quamcumque ecclesiam veneritis, inquit, eius morem seruare, si pati scandalum non vultis aut sacere. Hoc responsum retulii ad matrem, nec dubitauit esse obediendum: haec etiam nos sequuti sumus.

os ieunantes, ideo Casulano tamquam presbytero, quid hac in re faciendum sit, ita declarat AVGVSTI NVS [s]: *Mos eorum mihi sequendus videtur, quibus corum populerum congregatio regenda commissa est. Quapropter si confilio meo libenter ... acquiescis, Episcopo tuō in hac re nō resistere, & quod facit ipse, sine ullo scrupulo vel disceptatione sectare.*

§. VI.

Tertio, Vnitas subiectionis presbyterorum ac populi subter episcopum suum, & moris gerendi omnibus publicis constitutib⁹ ecclesie in rebus indifferentibus.

ET hoc ad aliam vnitatem considerandam nos deducit, ad decus & ornamentum ecclesiae admodum necessariam. Quæ erat, Ut clerus ac populus sub singulari quodam episcopo in qualibet ecclesia sibi iuncti essent, debitam aduersus eius auctoritatem adhibentes reverentiam, nec ab ipso facientes secessionem, siue anti-episcopos contra eum constituendo, siue communioni eius & gubernationi sese subtrahendo, siue etiam publica ecclesiae ipsius decreta, in communem usum ac ædificationem in rebus indifferentibus facta, despiciendo. In CYPRIANO multa loca habentur, ubi ad istiusmodi vnitatem, ratione tum suæ ipsius tum aliarum ecclesiæ, respicit. CHRISTO, inquit [t], sunt ecclesia plebs sacerdoti a.lunata & pastoris suo grec adherens. Unde scire debes, episcopum in ecclesia esse & ecclesiam in episcopo; & si qui cum episcopo non sint, in ecclesia non esse; & frustra sibi blandiri eos, qui pacem cum sacerdotibus Dei non habentes obrepunt, & latenter apud quosdam communicare se credunt; quando ecclesia, quæ catholica una est, scissa non sit, neque diuisa; sed sit utique connexa & cohaerentium sibi iniucem sacerdotum glutine copulata. In eamdem rem alibi ait [u]: Per temporum & successionum vices, episcoporum ordinatio, & ecclesiae ratio occurrit, vt ecclesia super episcopos constituantur, & omnis ait ecclesia per eosdem propositos gubernetur. Hinc quam lapsi quidam ipsi scripsissent, ecclesiae nomine se appellantes, in proxime subsequentibus ita eis respondet: *Quum hoc diuina lege fundatum sit, miror, quosdam audaci temeritate sic mibi scribere volu-*

(s) Ibid. eod. pag. b.

(t) Cypr. epist. LXIX. (LXVI. p. 286. edit. Amstelod. MDCC.)

(u) Cyprian. epist. XXVII. XXXIII. ad lapsos. (p. 216. edit. cit.)

isse, ut ecclesie nomine literas facerent, quando ecclesia in episcopo & clero, & in omnibus sanctis constituta. Absit enim, ne domini misericordia & potestas eius inuidiam patiatur, & ecclesia esse dicatur lapsorum numerus; quem scriptum sit, Deus non est mortuorum, sed vivorum. Alio loco severo reprehendit quorundam presbyterorum ausum, qui, ipso supremo disciplinæ ecclesiastice moderatore inscio ac inconsulto, auctoritatem reconciliandi lapsos sibi sumserant; *Quod non periculum, inquit [w], metuere debemus, de offensa Dei, quando aliqui de presbyteris, nec euangelii nec loci sui (hoc est, RIGALTIO interprete, gradus presbyterianis, qui subditus est episcopali) memores, sed neque futurum domini iudicium, neque nunc sibi prepositum episcopum cogitantes, quod numquam omnino sub antecessoribus factum est, cum contumelia & contemtu prepositi totum sibi vindicent, atque utinam non contra fratrum nostrorum salutem sibi omnia vendicarent.* Antiqua erat regula in ecclesia, ut presbyteri nullam functionem ministerialem obirent, nisi ex episcopi sui auctoritate, tamquam ab ipsis mandato pendentes eique subiecti. Hoc iam libro quodam superiore IGNATII, CYPRIANI & veterum conciliorum testimoniosis probatum [x] dedimus, quæ heic repetere nec opus nec necessse est. Propterea semper ad schismatis spectare credebatur, si presbyteri istiusmodi quid agerent in episcopi sui contemnum, etiam si formalem ab eo secessionem non facerent. Maxime autem insignis schismatis actus is erat, quando in despectionem auctoritatis episcopi factioso ingenio suo & animi elatione incitati communionem illius defererent, separatosque & oppositos ei conventus agerent. *Hæc sunt, inquit CYPRIANVS [y], initia hereticorum, & ortus atque conatus schismatistarum male cogitantium, ut sibi placent, & prepositum superbo tumore contemnant.* Sic de ecclesia receditur, sic altare presanum foris collocatur, sic contra pacem CHRISTI & ordinationem atque unitatem Dei rebellatur. Et rursus [z]: *Neque aliunde hereses abortae sunt, aut natae sunt schismata, quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in ecclesia ad tempus sacerdis, & ad tempus index vice Christi cogitur.* Hæc maxime contra eos

(w) Cyprian. epist. X. al. XVI. ad Clerum p. 36. (p. 194. edit. cit. Amstel.)

(x) Lib. II. cap. III. §. II. vol. I. p. 84.

(y) Cyprian. epist. LV. al. III. ad Rogatian. p. 6. (p. 173. edit. Amstelod.)

(z) Id. epist. LV. al. LIX. ad Cornel. p. 129. (p. 261. edit. cit.)

pronuntiat, qui schismatis incusationem a se amoliri studebant antiepiscopum in locum legitimi episcopi constituendo. Quæ res schisma non minuebat, sed potius augebat & plerumque inueteratum reddebat atque diuturnum. Quomodo in cauſa Melitianorum in Aegypto, & Donatistarum in Africa, atque Novatianorum in vrbe Roma accidit, qui omnes schismata sua antiepiscoporum, ad partem suam confirmandam sustentandamque suam factiōnēm constitutorum, ministerio potentius prouexe-
runt. Verum id minus idonea erat schismatis defensio, sed manifesta potius violatio præscriptæ regulæ ecclesiæ catholicæ, quæ vnum tantum in aliqua ecclesia esse volebat episcopum, tamquam centrum unitatis. Et alium ei oppositum constitue-
re, non erat facere alium verum episcopum siue pastorem gregis, cui se populus tamquam ministro Dei iungere deberet; sed introducere lupum, adulterum, sacrilegum usurpatorem, peregrinum & alienum, a quo fugere eos oportebat, vt pote qui ex nullo diuino mandato nec vlla præscripta ordinationis regula ius habebat obedientiam eorum sibi depositandi. Iam semel atque iterum fuse lateque hoc demonstrauit e CYPRIANI aliorumque veterum scriptis, ad quæ[^{*}] satis habeo lectorem heic remittere. Vnam tantummodo rem ex CYPRIANO adnoto, quam ille præcipue ad schisma Novatianum applicat, quod si quis episcopus factiōnis alicuius caput constituatur, id fiat contra [a] ecclesiasticam dispositionem, contra euangelicam legem, contra institutionis catholicæ unitatem: & quod sit idem ac ecclesiam aliam constituere, Christi membra discerpere, dominici gregis animum & corpus vnum discissa æmulatione la-
cerare. Et proinde Maximo & Nicostrato, aliisque confessoribus,

(*) Lib. II. cap. XIII. §. I. volum. I. p. 178. Vid. etiam Scholast. hist. of Lay-Baptif. part. II. chap. II.

(a). Cyprian. epifl. XLIV. al. XLVI. ad Maxim. & Nicostrat. confessores. (p. 232. edit. Amstelod.) Grauat me atque contristat, & intolerabilis perculsi & pe-
ne prostrati pectoris molestia perstringit; quum vos illic comperissim contra ecclesiasticam dispositionem, contra euangelicam legem, contra institu-
tionis catholicæ unitatem, alium episcopum fieri consensisse, id est, quod
nec fas est, nec licet fieri, ecclesiam aliam constitui; Christi membra discer-
pi, dominici gregis animum & corpus vnum, discissa æmulatione lacerari
— Nec putetis, sic nos euangelium CHRISTI afferere, dum vosinet ipsos a
Christi grege & ab eius pace & concordia separatis.

qui fouendo ac iuuando schismate *Nouatiano* se implicuerant, adfirmat, non sic eos euangelium *CHRISTI* afferere, dum sese a *CHRISTI* grege & ab eius pace & concordia separarent. *Quis quis*, inquit alio loco [b], *ab ecclesia segregatus adulteræ iungitur, a promissis ecclesiæ separatur.* Nec perirenit ad *CHRISTI* præmia, qui relinquit ecclesiam *CHRISTI*. *Alienus est, profanus est, hostis est.* Habeere iam non potest Deum patrem, qui ecclesiam non habet matrem. Ipsum martyrium, quod multis in casibus baptisini defectum supplere credebatur, hoc crimen expiare non valebat, nisi, qui huius culpæ reus erat, ad unitatem ecclesiæ rediret. „*Quam sibi pacem,* (inquit idem ille [c]), *promittunt iniunici fratrum?* „*Quæ sacrificia celebrare se credunt æmuli sacerdotum?* an „*secum esse Christum, quum collecti fuerint, opinantur, qui extra Christi ecclesiam colliguntur?* Tales etiam si occisi in „*confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur.* Inexpiabilis & grauis culpa discordiæ nec passione „*purgatur.* Esse martyr non potest, qui in ecclesia non est: „ad regnum peruenire non poterit, qui eam, quæ regnatura est, derelinquit. Pacem nobis Christus dedit: concordes atque vnanimes esse præcepit: dilectionis & caritatis federa in corrupta atque iniuolata seruari mandauit: exhibere se non potest martyrem, qui si aeternam non tenuit caritatem. Docet hoc & contestatur *Paulus apostolus*, dicens: *Et si habuero fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum.* *Et si in cibos pauperum distribuero omnia mea, et si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil proficio.* *Caritas magnanima est, caritas benigna est, caritas non emulatur, non regit perperam, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum.* Omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet: caritas numquam excidit. Numquam, inquit, excidit caritas: hæc enim semper in regno erit: hæc in aeternum fraternitatis sibi coherentis unitate durabit. Ad regnum celorum non potest peruenire discordia, nec præmium Christi, qui dixit: *Hoc est mandatum meum, ut diligatis vos inuicem, quemadmodum dilexi vos.* Pertinere non poterit ad Christum, qui dilectionem Christi perfida

(b) Cyprian. de vnit. eccles. p. 105. (p. 78. edit. cit.)

(c) Ibid. p. 113. (p. 81. 82. edit. cit.)

„dissensione violauit. Qui caritatem non habet, Deum non
 „habet. Joannis beati apostoli vox est: *Deus, inquit, dilectio est,*
 „*& qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in illo manet.* Cum
 „Deo manere non possunt, qui esse in ecclesia Dei vnanimes
 „noluerunt; ardeant licet flammis & ignibus traditi, vel obie-
 „cti bestiis animas suas ponant; non erit illa fidei corona, sed
 „poena perfidiae; nec religiosae virtutis exitus gloriosus, sed de-
 „sperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest.
 CYPRIANVS hanc adsertiōem in aliis scriptorum suorum lo-
 cīs, (quæ breuitatis cauſa prætermittimus) crebro repetit, &
 speciatim ad schisma Nouatianorum applicat, qui vnitatem eccle-
 siæ diuiserant, Nouatiano sibi ductore constituto contra Cornelii-
 um legitimum episcopum Romanum, qui quum semel vſitatis ri-
 tibus electus & in hac dignitate collocatus esset, nemo in cum-
 dem se locum intrudere poterat, quin vnitatem ecclesiæ discer-
 peret. Quæ non singularis CYPRIANI opinio, sed totius ec-
 clesiæ vox erat, quemadmodum pluribus demonstrauit in alia
 quadam dissertatione [*], ad quam lectorem amando. Néque
 priuata erat CYPRIANI opinio, quod schismaticus, sine resipi-
 scientia talis esse perseverans, non posset esse martyr; sed huic
 eius sententia maxima ecclesiæ lumina subſcriperunt, CHRYS-
 SOSTOMVS [d], AVGVSTINV[S] [e], FVLGENTIV[S] [f] & alii,

(*) Scholast. Hist. of Lay-Baptifm. part. II. c. II. n. 4.

(d) Chrysost. homil. XI. in Ephes. p. 957. edit. Francos. MDCXCVII. ἀντὶ δὲ τοῦ α-
 γίου ἐπέ τι δοκεῖ εἶναι τὸ λαγός, πάλιν δῆλος ὅμως ἐφεγγέστο τι δὴ τέρῳ ἔσω;
 οὐδὲ μηρυγής αἴσια ταύτην ἀναδιδεῖ εἰδασίφεων τὴν ἀμαρτίαν ἐφέσει. *Dixit* ὁ *ἱερ*
quidam sanctus quidam, quod magnam præ se fert audaciam; sed tamen
est eloquitus. Quid hoc est autem? *Dixit*, ne sanguinem quidem marty-
rii posse delere hoc peccatum.

(e) Augūstīn. epist. LXI. Nescio quoties disputando & scribendo monstrauimus,
 non eos posse habere martyrum mortem, quia christianorum non habent
 vitam, quam martyrem non faciat poena, sed cauſa. Epist. CCIV. Foris ab
 ecclesia constitutus, & separatus a communione vnitatis & vinculo carita-
 tis, aterno supplicio punireris, etiamſi pro Christi nomine viuus incende-
 reris.

(f) Fulgent. de fide ad Petr. c. III. (inter opp. Aug. tom. III. p. 225. d. edit. Basil.
 MDLXIX.) Ideo debet ad ecclesiam redire non ut sacramentum baptisna-
 tis iterum accipiat, quod nemo debet in quolibet homine baptizato repe-
 tere; sed ut in catholica societate vitam æternam accipiat, ad quam obti-
 nendam numquam potest esse idoneus, qui cum sacramento baptisnatib[us] ab
 qui

qui hoc eius dictum cum approbatione adlegant. Quæ omnia ostendunt, quantum huic vnitati submissionis ac obedientiæ, legitimo cuique episcopo in recta rerum ecclesiæ suæ administratione débitæ, tribuerint momentum.

NOTANDVM autem est, hanc obedientiam episcopis praestari debuisse, si iustum eius titulum ex visitatis ecclesiæ regulis vindicare sibi potuerint. Nam 1.) Si quis munus suum per Simoniacam ordinationem auspicaretur, ordinatio eius per canones nulla ac irrita [g] declarabatur: atque tum nulla ei de-

ab ecclesia catholica remanserit alienus. Qui si elemosynas largas faciat, & pro nomine Christi etiam sanguinem fundat, pro eo, quod in hac vita non tenuit ecclesiæ catholice vnitatem, non habebit aeternam salutem. Cap. XXXIX. Firmissime tene & nullatenus dubites, quemlibet haeticum sive schismaticum in nomine patris & filii & spiritus sancti baptizatum, si ecclesiæ catholice non fuerit aggregatus, quantuscumque elemosynas fecerit, & si pro Christi nomine etiam sanguinem fuderit, nullatenus posse salvati. Omni enim homini, qui ecclesiæ catholice non tenet vnitatem, neque baptismus neque elemosyna quamlibet copiosa, neque mors pro nomine Christi suscepta proficere poterit ad salutem, quanidu in eo haetistica vel schismatica prauitas perseverat, quæ dicit ad mortem.

(g) Vid. can. apost. c. XXX. Ei' τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταῦτα γένηται, οὐ πρεσβύτερος, οὐ διάκονος, ναθαρεῖδω καὶ μήτρας, καὶ ἐκκοπῆδω πατέταστι οὐκ τῆς κοινωνίας, ὡς Σίων δὲ μάγος ὑπὸ ἐμῷ Πέτρῳ. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, per pecunias hanc obtinuerit dignitatem; deiciatur & ipse & ordinator eius, & a communione mediis omnibus absindatur, sicut Simon magus a Petro.

Concil. Chalced. can. II. (tom. IV. conc. p. 755.) Ei' τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, καὶ εἰς πράσιν παταγύγην τὴν ἀπειστον χάριν, καὶ λευκοτονήσην ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, οὐ χωρεπίσκοπον, οὐ πρεσβύτερον, οὐ διάκονον, οὐ ἔτερόν του τὰν ἐν τῷ κλήρῳ καταστήματαν, οὐ προσβάθλαιον ἐπὶ χρήμασιν οὐ οἰκονόμον, οὐ ἔκδινον, οὐ προσμονάδιον, οὐ ὅλως τινὰ τὰ κανόνος, δὲ αἰχροποιέων εἰνεῖν ὁ τέτο ἐπιχειρήσας, ἐλεγχθεῖς, περὶ τὸν εἰνεῖν καθινενέτω βαζούμενον καὶ μὴν οὐκ ἐγιροτονήμενος μηδὲν ἐν τῆς πατρὸς ἐμπορίᾳ ἀφελεῖδω χειροτονίας οὐ προσβολῆς, οὐδὲ ἔσω ἀθλητὸς τῆς ἀξίας, οὐ τῇ φροντίσματος, ἐπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν. Si quis episcopus propter pecunias ordinationem fecerit, & non venialem gratiam in venditionem deduxerit, & propter pecunias ordinauerit episcopum, vel chorepiscopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum, qui in clero adnumerantur, vel propter pecunias promouerit oeconomicum, vel defensorem, vel paramonarium, vel omnino aliquem ex canone, turpis quaestus gratia: qui hoc tentasse comiūtus fuerit, de proprio gradu in periculum veniat: & qui est ordinatus, ex ordinatione vel promotione, quæ ista mercatura venundatur, nihil inuenitur: sed sit a dignitate vel curatione alienus, quam pecunia adeptus est.

bebatur obedientia, nec vlla cum eo, tamquam ecclesiæ episcopo, habenda communio. 2.) Si quis se ipse inferret & intruderet in plenam sedem, ad quam alius ante eum episcopus legitima ratione initiatus erat; tantum abest, vt obedientia ei deberetur, vt potius hoc ipsum schismatis crimen esset, in quo *Nouatianos* olim hæsisse modo diximus, quando facta a vero episcopo secessione ei se iunxerunt, qui temere atque iniuriose contra eum erat constitutus. 3.) Si quis episcopus in manifestam incideret hæresin vel idolatriam, populus non tantum libertatem habebat, ab eius, tamquam intolerandi prævaricatoris legumque ecclesiæ violatoris, communione se separandi, sed ex officio etiam id facere debebant. Ita CYPRIANVS [b] christianis, ad *Legionem* & *Asturicam* in *Hispænia* consistentibus, respectu habito ad *Basiliadem* & *Martialem*, duos episcopos in idolatriam delapsos, scribit, debere eos obsequentes præceptis dominicis se separare ab episcopis fidei christianæ desertoribus, nec se ad sacrilega eorum sacrificia miscere; quando ipsi maxime habeant potestatem vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. In eundem modum ab hæretici cuiusdam episcopi societate se debebant separare, vt ex vniuersa ecclesiæ praxi liquet. 4.) Si cui episcopo propter aliud qualcumque crimen legitime esset abrogatum officium, itidem populi partes erant, vt deserendo eius communionem, eique, qui in eius locum iusta auctoritate suspectus erat, adhærendo censuris ecclesiæ vigorem adderent atque momentum. 5.) Accidebat sapienti numero, vt controuersia de iure inter duos litigantes episcopos ita ardua esset & dubia atque ad decidendum difficilis, vt viri bopi ac sapientes cum alterutro facere saluo officio possent, donec rem controuersam legitimi iudicis auctoritas disceptaret, vnde neutri illorum ad superius aliquod iudicium licebat appellare. Perinde res se heic habebat atque lите pendente, vbi vtraque pars ius habere credi potest, donec causa perfecte plenque audiatur & decernatur. Atque in

(b) Cyprian. epist. LXVIII. al. LXVII. p. 171. (p. 288. edit. Fell. Amstel.) Plebs obsequens prelatis dominicis & Deum metuens, a peccatore præposito separare se debet; nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere; quando ipsa maxime habeat potestatem vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi,

tali casu durum foret, homines innocentes damnare, qui alteruti parti se iunxerint, antequam maius lumen eorum mentibus in iitis tenebris præferri & eis præcepta dari possint, quibus caussa dirimatur perfectiusque constituantur communionis regula. Ita res se habebat in controuersia inter Flavianum & Euagrium episcopos Antiochenos. Flavianus generatim admissus erat ab ecclesiis Orientalibus, Euagrius autem ab episcopis Romanis & ecclesiis Occidentalibus sustentabatur; qua durante contentione, non id bonæ mentis hominibus in nefario crimen ponebatur, utri se parti iungerent, quando adeo difficile erat, item istam per sumimam in ecclesia auctoritatem dirimere. 6.) Nonnumquam episcopus, qui iudicari poterat habere ius in ecclesia, in alterius sibi contrarii gratiam, schisma præueniendo ac pacem ecclesiae conseruandi caussa, animo libentissimo sacerdotio se abdicabat: Atque tum nihil eis esse poterat periculi, qui opposito se submittebant, quia vero episcopo consentiente ac ultro cedente nec non ecclesia confirmante & approbante, id siebat. 7.) Nonnumquam episcopus pacis causa munere se abdicare volebat, verum superior quedam potestas, ut hoc faceret, ei nolebat permittere. Ita Flavianus in ante memorata cum Euagrio lite a Theodosio ad dicendam causam audiendamque sententiam, Romanam ire iussus, admirabili fretus fiducia isti imperatori respondebat [i]: *Si meam fidem, o imperator, ut non rectam quidam insimulant, aut si vitam indignam esse dicunt sacerdotio, ipsos accusatores meos indices seram, & quam tulerint sententiam libenter excipiam. Sin de cathedra & de primatu contendunt, non litigabo, nec repugnabo iis, qui ista ambiant: sed eadem ultro & pontificatum dimittam. Da igitur, imperator, cui voles sedem Antiochenam.* Addit historicus: *Hanc eius constantiam ac sapientiam admiratus imperator in patriam redire, commissamque sibi ecclesiam regere eum iussit. Narrat idem ille, noluisse imperatorem am-*

(i) Theodoret. lib. V. c. XXIII. εἰ μὲν τὴν πίστιν, ὡς βασιλεὺς, τὴν ἐρῆς ἀεὶ ἐξ ὅρθης κατηγόροι τινες, ἢ τὸν βίον φασὶν ἱερωτήμων ἀράζιον, καὶ αὐτοῖς οἱ θεοὶ τοῖς κατηγόροις κριταῖς, καὶ τὸν παρὰ ἐπινῶν ἑκθερούμενον φῦφον δίξουσιν οὐ δέ περὶ Θρώνος καὶ προεδρίας γυναικῶντων, ἔτε δικάσμου, ἕτε τοῖς λαβεῖν βασιλεῖον ἀντικατόσθιαν αὖτε ἐκπίστους καὶ προεδρίας ἀρέσκουσι τοιχάρτοι δίς φρέσκει τὴν Αντιοχίαν Ιωάννῳ ὡς βασιλεὺς ταῦτα καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν οφειλὴν θαυμάσσοντας ὁ βασιλεὺς, τὴν ἐνεργεσταν παταλαβεῖν καὶ τὴν ἰγκαριδεῖσαν ποιουσαν ἐκκλησίαν ἐπέλευσε.

plius aurem præbere Occidentalium episcoporum aduersus eum querimoniis: Iam vero hoc in casu absurdum foret cogitare, in eis, qui cum Flaniano fecerint, inter quos erat *Chrysostomus*, culpam fuisse aliquam, quantumvis Occidentalium episcoporum sententia ipsi esset contraria. Denique §.) Nonnumquam duo episcopi in eadem sede iunctim sedendi habebant veniam, (vti nonnulli Petrum ac Paulum apostolos *Rome* habuissent statuant, alterum quidem iudæorum, alterum autem gentilium episcopum factum) vel si unus alteri coadiutor esset datus; vel si res ad tollendum inueteratum aliquod schisma spectaret, quam conditionem in collatione *Carthaginensi* *Donatistis* offerabant catholici; de quibus casibus omnibus in superiore quadam huius operis parte [*] distinctius sumus loquiuti. Iam rebus ita se habentibus, alterutri episcopo morem quis gerere sine schismatis vitio poterat, quia nulla inter eos erat discordia. Et quamvis hoc cum communī ecclesiæ regula non congrueret, duos eodem tempore in eadē sede habere episcopos, tamen ex peculiaribus rationibus nonnumquam in casibus extraordinariis permittebatur; & tum nec schisma, aut aliud aliquod malum, nec veritatis dissolutio, nec violatio iuris alterius hac in re versari iudicabatur, quia id in gratiam ac commodum communilitatis, communī partium omnium consensu & vniuersali ecclesiæ approbatione, fiebat. Hæc monita interposuimus, vt eo magis cognosci atque intelligi possit, qua in re populi christiani subter episcopum in ecclesia sua submissio sita fuerit, & quibus conditionibus obedientia vni cuidam episcopo, munus ecclesiæ legitime sibi traditum sustinenti, præstari debuerit, ad vnitatem ecclesiæ conseruandam.

§. VII.

Quarto, *Vnitas disciplinæ in suhiiendo se censuris ecclesiæ.*

PRAETEREA ad vnitatem ecclesiæ in meliore sua condione conseruandam requirebatur, vt quilibet ecclesiæ alicuius ciuis regulis disciplinæ, ad puniendos fontes datis, sece submitteret; non vero iustas ecclesiæ suæ censuras contemneret, nec clandestinis consiliis restitutionem sui in alia quacunque ecclesia moliretur, quum suæ ipsius ecclesiæ, cuius membrum

(*) Lib. II. c. XIII. vol. I. p. 178 - 190.

erat,

erat, non fecisset satis; nec ad hæreticorum vel schismaticorum conuenticula se adgregaret, vt ab eis tamquam communicans reciperetur, vbi sua ipsius ecclesia velut impurus & sceleratus cinctus esset. His enim modis omnibus unitas disciplinæ aperte violabatur, quam sinceram integrumque in unaquaque ecclesia conseruari oportebat. Effectus excommunicatiois legalis & potestas clavium talis esse semper credebatur, vt, si quis ob manifestum facinus ecclesiæ suæ communione iuste esset exturbatus, omni iure ad regnum cælorum priuatus esse iudicaretur, quoad in isto statu perseveraret, idque per datam a seruatore nostro ecclesiæ auctoritatem, *Si quorum retinueritis peccata, retenta sunt: Et, Quicumque ligaueritis in terra, erunt ligata in celo.* Et proinde nisi quis visitatae methodo fontes in veterem gratiam restituendi sese submitteret, & ecclesiæ per publicam confessionem ac pœnitentiam, veniamque ac absolutionis implorationem reconciliatum se vellet, in contemtorum disciplinæ ecclesiasticae numero locoque ducebatur, & si in isto statu diem obiret, antequam esset reconciliatus & in communionem restitutus, pro deplorandæ conditionis homine habebatur, vtpote qui mortuus esset in statu peccati & rebellionis aduersus Deum & extra ecclesiæ communionem. Quam ob causam nullis ritibus nullisque ceremoniis efferebatur, quas in eorum funere adhibere moris erat, qui in pace ecclesiæ essent mortui; neque munera eius recipiebantur, nec vlla eius commemoratio, in solemni ecclesiæ officio alias visitata, celebrabatur. Tantum in uno quodam casu exigua aliqua gratia in eos conferebatur, qui diem suum obierant, ex vinculis excommunicationis per solemnem absolutionem nondum emisisti: quando nimis istiusmodi pœnitentes, qui disciplinæ ecclesiæ obedienter sese subiecerant, ostenderantque aperta sincerae pœnitentiæ indicia, repentina morte abripiebantur, quum reconciliationis quidem & absolutionis essent cupidi, neque vero ob fatum aliquod inequitabile participes eius fieri possent. Quæ res quum ita se haberet, canones oblationes eorum recipi iubebant, tamquam testimonium, quod censuris ecclesiasticis sese submisissent, & animo ac voluntate ecclesiæ fuissent addicti, etiamsi cum visitatis externæ absolutionis ritibus recipi

haud potuissent. In concilio quarto *Carthaginensi* [k] canon hanc in rem habetur: *Poenitentes, qui attene leges poenitentiae exse- quuntur, si casu in itinere vel in mari mortui fuerint, ubi eis subueniri non posset, memoria eorum & orationibus & oblationibus commendetur.* Concilium *Vasense* secundum paullo distinctius docet, quemadmodum istiusmodi poenitentes ad omnia ecclesiasticae communionis priuilegia post mortem admittendi sint. *Pro his, inquit* [l], *qui poenitentia accepta, in bone vita cursu satisfactoria compunctione viuentes, sine communione inopinato nonnumquam transiit, in agris aut itineribus praeveniuntur, oblationem recipiendam & eorum funera, ac deinceps memoriam ecclesiastico affectu prosequendam; quia nefas est eorum commemorationes excludi a salutaribus sacris, qui ad eadem sacra fidei affectu contendentes, dum se diutius reos statuunt, indignos salutiferis mysteriis indicant, ac dum purgatores restitui desiderant, absque sacramentorum viatico intercipiuntur: quibus fortasse nec absolutissimam reconciliationem sacerdos denegandam putasset.* In conciliis *Arelatensi* secundo, *Aurelianensi* secundo, *Toletano* secundo, & *Epaonensi* plures in eandem sententiam canones [m] leguntur. Ex quibus omnibus iudicatu proclive est, quod, quamuis ecclesia in impenitentibus, apostatis & disciplinae suae contemtoribus severitatem adhibuerit, lenitatem tamen & humanitatem exercuerit in eos, qui disciplinam illius vere honorauerint, & manifesta resipiscientiae signa dederint. Istiusmodi homines non existimabantur extra unitatem & communionem ecclesiae decedere, etiamsi morerentur sine externa absolutionis ceremoniis; quum essent Deo ac ecclesiae per testimonia poenitentiae in-

(k) Concil. Carth. IV. c. LXXXIX.

(l) Concil. Vasen. II. c. II.

(m) Concil. Arelat. II. c. XII. De his, qui in poenitentia positi vita excesserunt, placuit nullum communione vacuum debere dimitti; sed pro eo, quod honorauit poenitentiam, oblatio ipsius suscipiatur.

Concil. Aurel. II. c. XIV. †

Concil. Tolet. II. c. XII. †

Concil. Epaon. c. XXXVI. Ne nullus sine remedio, aut spe venire ab ecclesia repelletur, neque nulli, si aut poenituerit, aut se correxit, ad veniam redendi aditus obstruatur. Sed si cui forsitan discrimen mortis imminentia, damnationis constituta tempora relaxentur. Quod si ægrotum accepto viatico reualescere fortasse contingit, statuti temporis spatia obseruare conueniet.

terne reconciliati, in istiusmodi fatalibus casibus, vbi non voluntas eorum, sed summa quædam necessitudo formalis & solemnis reconciliatione eos excluderat.

§. VIII.

Quomodo diuersæ ecclesiæ communionem inter se coluerint.

Primo, *In fide.*

ET haec tenus quidem unitatem vniuersusque ecclesiæ considerauimus, respectu habito ad propria eius membra: Iam dispiciemus, quam communionem diuersæ ecclesiæ inter se colluerint; vt harmoniam ecclesiæ catholicæ unitatem patefaciamus. Atque heic *primum* omnium obseruandum est, Quod vti una fides communis fuit, consistens certis articulis fundamentalibus, ad essentiam cuiusvis ecclesiæ particularis eiusque unitatem, nec non ad id, vt quis esset homo christianus, spestantibus; ita eadem fides ad vniendas diuersas ecclesiæ catholicæ partes, efficiendasque eas unum corpus Christianorum necessaria fuerit. Ita vt, si qua ecclesia hanc fidem sive ex toto siue ex parte desereret vel destrueret, pro rebellatrice ac perfida in *CHRISTVM* & communis fidei hoste haberetur, tractaturque vt conuenticulum hæreticorum, non Christianorum. Quam ob causam quilibet episcopus non tantum fidem suam declarabat in sui ordinatione coram synodo prouinciali, ipsum ordinante; sed litteras quoque encyclicas, vti vocabant, ad peregrinas mittebat ecclesiæ, vt se cum eis in communione esse significaret. Atque hoc adeo in ecessarium in episcopo recens ordinato erat, vt, quemadmodum *LIBERATVS* [n] obseruat, is, qui hoc facere negligeat, communionem cum reliquis orbis Christiani episcopis quodam modo recusare, & re ipsa vel hæretis suspectus esse, vel de aliis suspicionem hæresis habere crederetur.

(n) Liberal. breuiar. c. XVII. (tom. V. concil. p. 766.) Ordinatur a communicatoribus eius episcopis & clericis & monachis, qui eius nouerant fidem & gubernationem, Ioannes ex oeconomia, cognomento Talaia. --- Ioannes Talaia de ordinatione sua neglexit per suas synodicas litteras Acacio episcopo Constantinopolitano delinire. --- Posthac Acacius audiens de ordinatione Ioannis & contritissimus, quia synodicas epistolæ non direxisset, & vna faciens cum Gennadio episcopo, parente beati Timothei, volentes ei nocere &c. --- Nec tamen prius hoc faceret, nisi suscepiter hereticorum principis & synodicas delinaret epistolæ Constantino politano Acacio, & Simplicio Romano, & ceteris archiepiscopis, cetera.

§. IX.

Secundo, In mutuo auxilio, quod altera alteri ferebat ad defendendam fidem communem.

AD hanc fidei vnitatem sartam teatam seruandam quælibet ecclesia cuius alii mutuum auxilium ferre parata erat, vt cunctis fundamentalibus erroribus occurreretur, & haeresis in ipsa herba supprimeretur. Vniuersus orbis christianus huius rei respectu vna tantum & communis dioecesis erat, episcopatus res erat vniuersalis, & omnes episcopi in illo suam quisque habebant partem, ita, vt totum ad singulos æquabiliter spectaret; quemadmodum alio loco [*] demonstrauimus pluribus, vbi obseruatum nobis est, quod in rebus, ad fidem haud spectantibus, episcopi in aliorum dioeceses se non ingere, sed suæ quisque dioecesos negotiis intenti esse debuerint. Quum vero fides vel salus ecclesiæ ageretur, & manifeste periclitaretur religio; tum per hanc regulam, quod non nisi unus esset episcopatus, quælibet dioecesis æque ad singulorum curam spectabat, atque sua cuiusvis propria; neque ullæ humanae leges vel canones manus eorum cohibere poterant, quo minus istiusmodi officii episcopalnis actus peragerent, quos ad conseruandam fidem ac religionem necessarios esse credebant. Hæc caufsa erat, quamobrem in synodos prouinciales, nationales ac generales coirent, mitterentque iunctas sententias suas & monita ex alia ecclesia ad aliam. Maxima historiæ ecclesiasticæ pars ex istiusmodi actibus confecta est, vt adeo pene absurdum foret ad hanc rem confirmandam hunc illumine ætum adlegare separatim. Hoc unum duntaxat in hoc caput adhuc obseruamus, Quod in aliorum hominum negotia se interponere (quod in multis rebus aliis nihil fuisset aliud, quam ipsam vnitatem discindere) hac in re adeo necesse esse creditum sit, vt sine hoc ipso nulla certa via ad vnitatem ecclesiæ catholicæ & fidem conseruandam fuerit. Cuius rei exemplum in modo citato libro notauiimus, quod quamvis cum ordinaria ecclesiæ regula pugnet, si quis episcopus in alias cuiusdam episcopi dioecesi ritum ordinationis pergeisset; tamen si quis episcopus in haeresin prolapsus, orthodoxis vexatis atque ecclesiis, neminem nisi haeticum sacro mi-

(*) Lib. II. cap. V. §. II. vol. I. p. 113. 114.

nisterio initiare vellet; in tali casu quilibet episcopus catholico non tantum ex data sibi auctoritate potuerit, sed etiam, prout oportunitas id ferret & requireret ecclesiæ conditio, debenerit doctores catholicos in istiusmodi dioecesi ordinare, qui se malis inimici confiliis opponerent supprimerentque increscentem hæresin, ne alioquin altas radices ageret & per universam serperet ecclesiam. Ita Athanasius & celebris ille Eusebius Samosatenſis omnem terram peragrabant, hæresi Ariana longe lateque dominante, ordinantes in omnibus ecclesiis, ad quas veniebant, tales clericos, quibus ad sustentandam causam orthodoxam istis extremis ac difficillimis temporibus opus erat. Et hoc tantum aberat, ut pro vnitatis ecclesiasticæ violatione haberetur, quantumuis contra litteram cuiusdam canonis esset in casibus ordinariis, ut potius fieri oportet, rebus ita sese habentibus, ad conseruandam vnitatem ecclesiæ, quam defendere cuiuslibet episcopi partes erant, non tantum in sua ipsius ecclesia, sed in omnibus mundi partibus, vi regulae istius, quæ episcopos in rebus grauioribus catholicæ ecclesiæ curam gerere, omnesque ecclesias, periculo rei christianæ tempore mutuum sibi auxilium ferre iubebat.

§. X.

Tertio, *In confociatione atque communitate alterius cum altera in omnibus sanctis officiis, prout ferebat occasio.*

HAEC ecclesiæ catholicæ vnitas co porro suffientabatur, quod singulæ ecclesiæ & singuli earum ciues prompto & alacri animo ad alias ecclesias vniuersitas, in diuino cultu sanctisque officiis omnibus peragendis, prout ferebat occasio, sese iungebant. Quam in rem duo erant necessaria. Primum, ut ecclesia quælibet liturgiam suam ab omni superstitione & idololatrico ritu puram & immunem conseruaret, nec conuentus suos ad sancta officia diuinam, aliquam regulam violando vel illicitas quasdam communionis conditiones ferendo, inaccessos redderet. Qua in re quantam curam posuerit antiqua ecclesia, vnuſquisque facile percipiet, qui ea perlustrabit, quæ supra [+] de veterum ecclesiæ liturgia in singulis eius partibus, disseruimus; vbi nullus ex hiis superstitionis, & idololatri-

(*) Lib. XIII. vol. V. tot.

cis ritibus ac consuetudinibus apparebat, quibus ecclesia in posterioribus saeculis tantopere diuisa est, postquam immoderata ecclesiae *Romanensis* potestas credulitati hominum in rebus fidei tam egregie imposuit, eorumque conscientias in rebus praeceos, quae nulla ratione defendi potest, tam grauiter affixit. Deinde necessarium erat, ut quilibet christianus, si ad peregrinam veniret ecclesiam, ad innocentem istius ecclesiae, in qua esse ei contigebat, titus ac consuetudines libenti animo se accommodaret, etiam si in quibusdam circumstantiis ab sua ipsius ecclesiae ritibus ac consuetudinibus discrepant. Hæc necessaria pacis regula erat ad communionis ac diuini cultus unitatem per viuersam ecclesiam catholicam conseruandam. Fieri enim non poterat, ut quilibet ecclesia eosdem haberet ritus ac cærimonias, eosdemque mores ac consuetudines sequeretur in rebus omnibus, vel eadem methodo & ratione cultus publici vteretur, in singulis momentis exacte sibi constante, nisi generalis quedam liturgia exsisteret in viuersæ ecclesiae usum expressis verbis diuinitus prescripta. Ecclesiae catholicæ unitas hoc non requirebat (quemadmodum mox videbimus luctuenter) adeoque huic rei, tamquam necessariæ parti unitatis eius, nemo umquam insistebat. Satis erat, si omnes ecclesiae in ipso principio diuini cultus capite conspirarent; in ritibus ac cærimonias, methodo ac ordine & rebus similibus unaquaque ecclesia libertatem habebat iudicandi & eligendi, quid omnium optime prodesse & expedire videbatur. Quemadmodum itaque singulorum membrorum cuiusvis particularis ecclesiae erat, ad innocentem suæ ecclesiae consuetudines se componere; ita cuiusvis christiani erat, ad diuersas omnium reliquarum ecclesiæ consuetudines se conformare, ubique peregrinaretur, ut communionem cum ecclesia catholicæ omnibus in locis sineulla exceptione coleret. Hæc regula saepe inculcatur ab AVGVSTINO, tamquam magna pacis ac unitatis regula, respectu habito ad omnes ecclesiæ, narratque ille, hanc regulam ex sapientibus sermonibus se accepisse AAMBROSIJ, quem occasione scrupuli, qui *Monicam* matrem suam per aliquod temporis spatium suspensam tenuerit & perplexam, consuluerit. Hæc enim diu *Rome* commorata sabbato ieunare consueuerat ex more ecclesiae *Romanae*: *Mediolanum* autem delata
con-

contrariam ibi consuetudinem inuenerat, sabbatum enim festum & lētum agebant; qua re multum illa perturbata, filius Augustinus, licet catechumenus adhuc parum ista curaret, vt matrem suam hoc liberaret scrupulo, interrogabat AMBROSIVM, quid matri faciendum hac in re censeret, vt sine offensione in praxi sua esset? Cui AMBROSIVS respondebat, nihil se posse dicere amplius, quam ipse faceret. *Quando heic sum, [o] inquietabat, non ieuno sabbato, quando Romæ sum, ieuno sabbato, & ad quancumque ecclesiam veneritis, eius morem seruare, si pati scandalum non vultis aut facere.* Hoc AVGSTINVS [p] matre se nuntiasse dicit, & matrem libenter amplexam esse, se vero de hac sententia etiam atque etiam cogitantem ita semper habuisse, tamquam eam cœlesti oraculo suscepisset. Addit porro: *Sensi sepe dolens & gemens multas infirmorum perturbationes fieri per querundam fratrum contentiosam obstinationem, vel superstitionem timoritatem, qui in rebus huiusmodi, que neque scripturæ sanctæ auctoritate, neque universalis ecclesiæ traditione, neque vita corrigeande utilitate ad certum possunt terminum peruenire, (tantum quia subest qualiscumque ratione cogitantis, aut quia in sua patria sic ipse consuevit, aut quia ibi vidit, ubi peregrinationem suam, quo remotorem a suis, eo doctorem factam putat) tam litigiosas excitant questiones, ut nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existimant.* Ita composite & apte superstitionis soliditatem & contentiosam obstinationem eorum castigat, qui pacem ecclesiæ turbabant propter res eiusmodi, quibus utendi quæque ecclesia habebat libertatem, & ad quas bonum quemque christianum se conformare oportebat. Nam, ut eodem loco [q] loquitur, *Que per loca terrarum regionesque variantur, sicuti est, quod alii ieunant sabbato, alii vero non: alii quotidie communicant corpori & sanguini dominico, alii certis diebus accipiunt: alibi nullus dies intermititur, quo non offeratur, alibi sabbato tantum & dominico; & si quid aliud huiusmodi animaduerti potest, totum hoc genus liberas habet observationes, nec disciplina illa est in his melior graui prudentique christiano, quam ut eo modo agat, quo agere viserit ecclesiam, ad quancumque forte deuenerit.* Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter est baben-

(o) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulan. vid. §. V. sub litt. (r) pag. 25.

(p) Augustin. epist. CXVIII. ad Ianuar. (tom. III. opp. p. 557. edit. Basil.)

(q) Ibid. p. 556. edit. cit. 1.

dum, & pro eorum, inter quos viuitur, societate seruandum est. Hoc ipsum alibi [r] repetit, *De iis*, inquiens, quæ varie per diuersa loca obseruantur, vna in his saluberrima regula retinenda est, ut, quæ non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vite melioris, vbi cumque institui videmus vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando & imitando secessemus, si aliquorum infirmitas non ita impedit, ut maius detrimentum sit. Ad hanc regulam omnes viri prudentes & pacis studiosi praxim suam in colenda cum aliis ecclesiis communione dirigebant. Et iam si earum consuetudines non semper approbarent, non tamen ideo pacem communionemque cum illis dissoluebant. Sic IRENAEVS [s] *Victori*, Romanae virbis episcopo, quum omnes Asiae vicinarumque prouinciarum ecclesias a communione abscondere & anathemate ferire conatus esset, eo quod de tempore celebrandi paschatis ab ipso dissentirent, scripta ad eum epistola narrat, *Anicetum* ipsius antecessorem ab hac importuna morositate fuisse alienum. Quum enim *Polycarpus* illius temporibus *Romani* venisset, nec alter alteri persuadere potuisset, ut omnes ecclesiæ eodem die pascha celebrarent; hanc differentiam non pepercisse inter eos contentionem. Nam mutuo pais osculo se complexos esse, & communicasse sibi inuicem; & *Anicetum* in ecclesia consecrandi munus *Polycarpo* honoris causa concessisse, tandemque cum pace a se inuicem discessisse. IRENAEVS porro obseruat, quod, et si tunc temporis multæ agitatæ fuerint disputationes de ieiunio pascha antecedente, quando nimis, quamdiu & qua forma illud celebrari oporteret; tamen nihilominus omnes istæ ecclesiæ pacem inter se retinuerint; atque ita ieiuniorum diuersitas confessionem fidei commendarit. Et quum ea ætate in more positum esset ecclesiarum diuersarum regionum, ut eucharistiam ad mutuæ communionis testificationem sibi inuicem mitterent; itidem hoc tamquam laudabile catholicæ indolis exemplum in *Aniceto*, *Pio*, *Hygino*, *Telephoro*, *Xysto* & *Sotero*, episcopis *Romanis* & *Victoris* in ista ecclesia antecessoribus, notat, quod quamuis ab Asiacis ecclesiis de celebratione paschatis disenserint, pa-

(r) August. epist. CXIX. ad Januar. c. XVIII.

(s) Ap. Euseb. lib. V. c. XXIV. fere tot.

cem nihilominus cum illis coluerint; non tantum eos, qui ad se *Romam* venirent ex istis ecclesiis, in communionem recipientes, sed eucharistiam quoque *Roma* istarum ecclesiarum presbyteris transmittentes. Quæ via testificandi communionem suam cum dissitis ecclesiis quum istis temporibus adeo trita esset & cognita, iusta omnino erat querimonia, quam de *Theophilo* ecclesie *Alexandrinae* episcopo illiusque consiliorum sociis atque adiutoribus, habebat *CHRYSOSTOMVS*, quod vrbem *Constantinopolim* ingressi, ex consuetudine & constitutione hactenus obseruata ecclesiam non intrassent; neque ad ipsum accessissent, neque participes se fecissent vel sermonis, vel precum vel communionis [^t]; sed egressi e naui & prætercensis ecclesiae vestibulis alicubi extra urbem diuersati fuissent, tametsi plurimum eos obsecrasset, vt apud se diuerterent, & diuersoria & omnia alia, quæ oporteret, bene instructa fuissent. Ita hac de re queritur, tamquam singulari inimicitiae, factionis & immode-
rate inhumanitatis eorum exemplo, dum communicare cum ipso recusasset, in legitimum iudicium nec dum vocato, mul-
to minus legali sententia condemnato. Ex hac rerum nar-
tione facile ad iudicandum est, quantum momentum veteres
tribuerint communionis legibus, vnamquamque ecclesiam
cum ecclesiis fororii per vniuersum orbem in omnibus sanctis
officiis communicare iubentibus, vt diuini cultus communio
per omnem ecclesiam catholicam sine vlla insigniore diuisione
& distractione sincera integraque conseruaretur.

§. XI.

Quarto, In mutua confessione ad rata habenda omnia legalia disciplinæ acta, quæ quidem debito modo hec illaue ecclesia egisset.

(^t) Chrysostom. epist. ad Innocent, tom. IV. p. 677. (p. 593. edit. Francofurtens. MDCXCVIII.) ὁ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Αλεξανδρείᾳ τὸν προεδρίν ἐγχειριδίος Θεόφιλος -- συναγαγὼν μετ' ἐντὸς πλῆθος Διεγυπτίων επισκόπων ἢν διέγινεν πα-
ραγγελται -- εἶτα τῆς μεγάλης καὶ θεοφιλές Κωνσταντινοπόλεως ἐπίβους, ὃν εἰς ἐκ-
κλησίαν ἵστηται κατὰ τὸ εἰαθός, καὶ τὸν ἄναθεν πρατήσαντα θεομόν, ὃν ἡμῖν
συνεχύετο, ἀλλὰ μετέβαντε, ἐν ἕντες, ἀκονιστίας ἀλλὰ ἀποβους τὴς πλοΐας, καὶ
τὰ πρόθυμα τῆς ἐκκλησίας παραδομών, ἔξω πε τῆς πόλεως ἀπελθεῖν ἥνδιζετο,
καὶ πολλὰ παρακαλεσάντων ἡμῶν καὶ αὐτὸν καὶ τὸν πρὸ αὐτῷ παριγενομένος
παρ' ἡμῖν πατεραρχῆναι καὶ γὰρ ἀπαντα ἡττέστιο, καὶ καταγάγειν, καὶ ἔτα ἡ-
μῶν ἦν ἔτεις ἐπίνοι, ἔτεις αὐτὸς ἡγέρετο.

COMMVNIO vniuersæ ecclesiæ catholicæ porro declarabatur istis legibus, per quas omnes ecclesiæ omnia ista legalia disciplinæ acta, quæ quidem debito modo hæc illae ecclesia egisset, rata habere debebant. Ita si quis esset legitimo modo baptizatus, & hoc ipso inter particularis cuiusdam ecclesiæ ci-ves admissus, hæc res ius ei dabat in quacumque ecclesiæ catholicæ parte communicandi, si commendatitiis episcopi ecclesiæ suæ litteris instructus proficiseretur, quibus ille in perfecta ac plena eius communione viuere, neque ob yllum delictum aduersus communionis eius regulas cœctus esse, declarabatur. Hoc est, quod OPTATVS [u] intelligit, quando ait: *Totus orbis commercio formatarum in una communionis societate concordat.* Hæc enim testificatio, quod esset in communione suæ ipsius ecclesiæ, per cognitas leges ac regulas disciplinæ ius ei dabat communicandi, quacumque in ecclesia vellet, dummodo ritus & consuetudines illius ecclesiæ, ad quam res suæ cum deduxerant, obseruaret. Ita quoque, si quis legaliter esset ob crimina sua ab sua ipsius ecclesia exclusus, nulla ecclesia ipsum in communionem volebat recipere ante, quam ecclesiæ, cuius membrum fuerat, & quæ censuris in eum suis vsa erat, fecisset satis. Tanta erat omnium partium totius ecclesiæ catholicæ conspiratio & consensus in confirmanda aliarum quarumcumque disciplina & mutuo defendenda sua auctoritate aduersus omnes veri rectique hostes; siue aperta violentia & terrore, siue clandestinis consiliis occultisque artibus admissionem sui queritarent, contra ecclesiam, cuius censuris subiacebant, nitentes. Nulla non ecclesia admittere eos sine litteris communicatoriis recusabat. Si ab suæ ipsorum ecclesiæ fide ac obsequio desciuissent, ab vniuersæ ecclesiæ fide ac obsequio desciuisse iudicabantur. Ita EPIPHANIVS [x] narrat, quod

(u) Optat. lib. II. p. 48.

(x) Epiphani. hæref. XLII. Marcian. n. II. τι μὴ ἡ θελήσατε με ἐποδέξαμαι; τῶν δὲ λεγότων, ὅτι δὲ δυνάμεθα ἀνευ τῶν ἐπιτροπῆς τῷ τιμίᾳ πατρός σε τέτο ποιήσαι μηδὲ γάρ ἔστι οὐ πίσις, ποτὲ μηδὲ δύνοντα, καὶ δὲ δυνάμεθα ἐνυπιαθῆναι τῷ παλῆῳ συμβεταργῆναι, πατρὶ δὲ σῷ ἐγιάλωσας λοιπὸν, ποτὲ εἰς μέγαν ἀρθεῖς θυμὸν καὶ ὑπερηφανίαν, τὸ σχέσια καὶ ἐργάζεται δὲ τοιέτος, ἐντῷ τὴν αἵρεσιν προστοικάμενος, ποτὲ εἰπών ὅτι ἔγὼ σχίσιος τὴν ἐκκλησίαν ἥμαν, ποτὲ βαλῶ σχίσιαν ἐν αὐτῇ εἰς τὴν αἱράντας τὰ διάδημα μὲν σχίσμα εἴβαλον δὲ μηδέν, δὲ τὴν ἐκκλησίαν χίσας, αὐτὸν δέ τοι τὸν αὐτῷ πειθέντας.

quum *Marcion* hæreticus, ecclesia ab ipso parente pulsus, *Romam* se contulisset, & vt in communionem admireretur, petiisset, hoc responsum ab eis tulerit, sibi iniussu patris eius facere i- stud non licere. Vnam siquidem fidem esse & animorum v- nam consensionem, neque contra spectatissimum collegam pa- trem eius moliri quippiam se posse. Qua lata repulsa *Marcio- nem* vehementius excanduisse, dicit, ac superbia inuidiaque percitum schisma conflasse, ac priuatam hæresin archite&tatum esse: palam enim pronuntiassè eum, se ecclesiam eorum disso- ciaturum in eamque schisma sempiternum immisurum. Quod quidem reuera eum inieccisse obseruat *EPIPHANIVS*, non ita tamen, vt ecclesiam, sed vt se potius ac suos discinderet. Mul- ta alia exempla constantiae ac firmitudinis animi, quam eccle- sia in ista contra delinquentes agendi ratione ad vnitatem dis- ciplinæ in omnibus corporis ecclesiastici partibus integrum seruandam adhibuit, suppetunt, multique canones in rem e- amdem reperiuntur; de quibus, quia posthac [*] copiosius di- cendi nobis erit occasio, heic dedita opera silemus, pergentes ad considerandum aliud ecclesiasticæ vnitatis respectu praxeos exemplum: Quod erat,

§. XII.

Quinto, In recipiendo concorditer vniuersalis ecclesiæ consuetu- dines, & subiiciendo se conciliorum generalium decretis.

QVOD omnes ecclesiæ generatim consentirent in recipi- endis consuetudinibus, ex omnium confessione per apostoli- cam traditionem acceptis, aut certe per generalium concilio- rum decreta institutis. Hac enim dupli via plures consuetu- dines in ecclesiam in toto orbe terrarum introductæ, vniuersaliter quasi & fere necessario cooperunt obseruari. Hinc si quis priuatus homo vel ecclesia aliqua particularis contra eas repugnaret, scandalum dare reliquis omnibus & turbas in ec- clesiam inuehere credebatur, intempeſtive & absurde se oppo- nendo rebus per se innocentibus & generali consensu atque approbatione introductis. *AVGVSTINVS* duplicis huius ori- ginis generalium consuetudinum in ecclesia facit mentionem, pro quibus eti non exstet in sacris scripturis disertum aliquod

(*) Cap. II. §. X.

mandatum, generali tamen sententiæ, auctoritati atque praxi totius ecclesiæ magnam reverentiam deberi statuit. Illa, inquit [y], quæ non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe obseruantur, dantur intelligi vel ab ipsis apostolis, vel plenariis conciliis, quorum in ecclesia saluberrima auctoritas commendata atque statuta retincri: Sicuti quod domini passio & resurrectione & ascensione in celum, & aduentus de celo spiritus sancti, anniuersaria solemnitate celebrantur, & si quid aliud tale occurrerit, quod seruatur ab universalis, quacumque se diffundit, ecclesia. De cuiusmodi rebus tandem concludit: Si quid [z] horum tota per orbem frequentat ecclesia, quin ita faciendum sit, disputare, insolentissime insanire est. Hanc regulam præcipue applicat ad morem obseruandi diem dominicum, quem non ieiunio celebrare, sed festum agere soleat ecclesia, & ait [a]: Quis non Deum offendet, si velit cum scandalo totius, quæ ubique dilatata est, ecclesiæ die dominico ieiunare? Nam vniuersalis consuetudo & canones ecclesiæ [b] repugnabant. Ex eadem ratione in vitio ponebatur, si quis eo die flexis genibus oraret, quia generalis ecclesiæ mos erat, ut astantibus [c] preces funderentur in dominice resurrectionis memoriam; & concilium Nicænum rem dignam decreto iudicabat, quo omnes

(y) Augustin. epist. CXVIII. ad Ian.

(z) Ibid.

(a) August. epist. LXXXVI. ad Casulan.

(b) Can. apost. c. LXIV. Εἰ τις πληρῶς ἐνεργεῖ τὴν κυριακὴν ἡμέραν οὐ τὸ σάββατον, πλὴν τῆς ἑβδόμοις μέρεων, νηστεύων, καθαριζόμενος ἐστὶ δὲ λαϊκός οὗ, ἀφοροῦσθαι. Si quis clericus ieiunatus fuerit, die dominica ieiunans, vel sabbato, praeter unum solum, deponatur: si vero laicus sit, segregetur.

Concil. Gangren. c. XVIII. Εἰ τις διὰ νομοθετηρίου συκοτὸν ἐν τῇ κυριακῇ νηστεύει, ἀποθέουται. Si quis propter eam, quæ existimatur, exercitationem in dominico ieiunet, sit anathema.

Concil. Carthag. IV. c. LXIV. Qui dominico die studiose ieiunat, non creditur catholicus.

Concil. Bracar. I. al. II. cap. IV. Si quis natalem Christi secundum carnem non bene honorat, sed honorare se simulat, ieiunans in eodem die & in dominico -- anathema sit.

(c) Tertull. de coron. milit. c. III. Die dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare.

Concil. Nicæn. c. XX. ἐπειδὴ τῷ εἰσιν ἐστιν ἐν τῇ κυριακῇ γόνον πλινθοῦσι, οὐδὲ τὸ πεντεκοστῆς ἡμέρας, ὅπερ τὸν πάντα ἐν πάσῃ παρομοίᾳ φυλάττεσθαι, ἐστῶτας ἔστε τῇ ἀγρέων συνώδη τὰς ἐνέργειας ὀποδιδόνται τῷ Θεῷ. Quoniam sunt quidam, qui in die dominico genu flectunt, & ipsis diebus pentecostes; ut omnia si ad

ad eamdem consuetudinem obseruandam reducerentur. Idem faciebat ecclesia in negotio solemnitatis paschalis, regulam præscribens, qua omnes ecclesiæ uno eodemque die eam agere iubebantur, quod nefas esset, ut in tanti momenti negotio & in huiusmodi religionis solemnitate dissensio reperiretur, quemadmodum CONSTANTINVS imperator in epistola [d], ad omnes ecclesiæ per totum terrarum orbem hac occasione scripta, loquitur. Ut adeo, licet diuersæ ecclesiæ diuersis diebus hanc festiuitatem celebrarent, hoc decreto nondum facto, postea tamen, quam res semel definita esset, nulla amplius dissentiendo libertas relinqueretur.

§. XIII.

Sexto, In submittendo se decretis conciliorum nationalium.

IDEM de conciliorum nationalium decretis obseruari licet, imperio Romano in diuersa regna diuiso. Res bene multæ initio vniuscuiusque episcopi arbitrio ac prudentiæ in suæ diœcessis gubernatione permittebantur, quæ postea nationalium conciliorum decretis coërceri reprimique coeperunt. Quod adserum ut uno tantum exemplo illustremus: Quilibet episcopus priscis temporibus libertatem habebat liturgiam in suæ ipsius ecclesiæ usum faciendi: Sequentibus autem temporibus, orbe terrarum in diuersa regna diuiso, regulæ dabantur, ut omnes ecclesiæ huius illiusue regni unam eamdemque habarent liturgiam. Ita quum Hispania & Gallia Narbonensis distinctum regnum euallisset, decretum fiebat, ut, quemadmodum non nisi una fides sit, ita non nisi una liturgia, siue unus divini cultus ordo, per vniuersum regnum obseruaretur. Concilium Toletanum quartum sub rege Sisenando peculiarem canonem hanc in rem fecit [e]: *Post rectæ fidei confessionem, quæ in sancta Dei ecclesia prædicatur, placuit, omnes sacerdotes, qui catholicæ fidei unitate complectimur, ut nihil ultra diuersum aut dissimum in ecclesiasticis sacramentis agamus; ne quelibet nostra diuersitas apud ignotos seu carna-*

muler in omni parochia seruentur, usum est sanctæ synodo, ut stantes Deo orationes effundant.

(d) Ap. Euseb. de vita Constant. lib. III. c. XVIII. πρὸς τέτοιον κακῶν πλήρει συνεργόν, ὡς ἐν τηλετῷ πράγματι καὶ τοιότῳ θρησκίᾳ ἵστη διαφωναὶ ἀρχεῖν, οὐδὲν ἀθέμιτον.

(e) Concil. Toletan. IV. c. II.

les schismatis errorem videatur ostendere, & multis exstet in scandalum varietas ecclesiarum. Unus ergo orandi atque psallendi modus nobis per omnem Hispaniam atque Galliam conseruetur: Unus modus in missarum solemnitatibus, unus in vespertinis officiis: nec diuersa sit ultra in nobis ecclesiastica consuetudo, quia in una fide continemur & regno. Hic canon etiam ad vetustiores canones prouocat, eamdem cultus diuini rationem singulis cuiusvis prouinciae ecclesias præscribentes, Hoc, inquiens, & antiqui canones decreuerunt, ut unaquaque prouincia & psallendi & ministrandi parem consuetudinem teneat. Et res nota ac manifesta omnibus est, ea tempestate, hoc est sc̄culo sexto & septimo & ante, canones esse factos in quibusdam conciliis, quibus cuiusque prouinciae ecclesiae ritus suos ad ritus & consuetudines metropolitanae ecclesiae conformare iussæ sunt. Quenadmodum ex concilio Agathensi, an. DVI [f], Epaonensi & Gerundensi an. DXVII [g], concilio Venetico [h] & Bracarensi primo [i] an. CCCLXV & DLXIII. videre est. Licet

(f) Conc. Agath. c. XXX. Quia conuenit, ordinem ecclesie ab omnibus æqualiter custodiri, studendum est, vt, sicut ubique fit, & post antiphonas collectiones per ordinem ab episcopis vel presbyteris dicantur, & hymni matutini vel vespertini diebus omnibus decantentur, & in conclusione matutinarum vel vespertinarum missarum, post hymnos capitella de psalmis dicantur, & plebs collecta oratione ad vesperam ab episcopo cum benedictione dmittatur.

(g) Conc. Epaon. c. XXVII. Ad celebranda diuina officia ordinem, quem metropolitani tenent, prouinciales eorum obseruare debebunt.

Conc. Gerundensi. can. I. De institutione missarum, vt, quomodo in metropolitana ecclesia fuerit, ita Dei nomine in omni Tarraconensi prouincia, tam ipsius missæ ordo, quam psallendi, vel ministrandi consuetudo seruetur.

(h) Concil. Venetic. c. XV. Rectum quoque duximus, vt vel intra prouinciam nostram sacrorum ordo & psallendi una sit consuetudo: & sicut unam cum trinitatis confessione fidem tenemus, unam & officiorum regulam teneamus: ne variata obseruatione in aliquo denario nostra discrepare creditur.

(i) Concil. Bracar. I. c. XIX. XX. XXI. XXII. XXIII. (Apud Labb. concil. II. can. I. V. tom. V. conc. p. 840.) Placuit omnibus communis consensu, vt unus atque idem psallendi ordo in matutinis vel vespertinis officiis teneatur. --- Item placuit, vt per solemnium dierum vigilia vel missas, omnes easdem & non diuersas lectiones in ecclesia legant. Item placuit, vt non aliter episcopi & aliter presbyteri populum, sed uno modo saluent, dicentes: Dominus sit vobiscum &c. Item placuit, vt eodem ordine missæ celebrentur ab omnibus, quem profuturus quondam huius metropolitanæ ecclesie episcopus ab ipsa apostolicae sedis auctoritate suscepit scriptum. Item placuit, vt nullus cum baptizandi ordinem prætermittat, quem & antea tenuit metropolitana Bracarensis ecclesia.

enim per antiquissimas regulas quilibet episcopus libertatem haberet praescribendi, quae ecclesiae suae omnium maxime expedire crederet, nec villa ecclesia dictatoriam potestatem in aliam quamcumque istis in rebus sibi arrogaret; tamen quum ecclesiae vni capiti politico subiici coepit & ecclesiae nationales ex hac distinctione ortae essent; ab omnibus istiusmodi nationis episcopis iudicabatur conducere, in ritibus ac cérémoniis diuini cultus æque ac in ipsa fide eas arctius vnire. Et ex hoc tempore etiam necessaria pars vniōnis ecclesiarum nationalium eusit; in quod, quum omnes episcopi voluntarie consentirent, nullus ab hac unitate secessionem poterat facere, quin crimen incurreret temere violatae istius unitatis, quæ tam congruens & apta erat ad diuersa ecclesiae cuiusdam nationalis membra in communionem coagmentanda.

§. XIV.

Nulla visibilis capitum ad omnes ecclesiae catholicae partes una communione coniungendas necessitudo.

ITA vidimus, in quo ecclesiae catholicæ unitas, in amplissima latitudine sua accepta, constiterit. Atque hinc hæc duo per modum negandi, sine ullo ampliore documento, inferre tuto licebit. 1.) Nullam heic fuisse visibilis capitum necessitudinem, quemadmodum hodie in ecclesia *Romanensi* venditatur, ad omnes ecclesiae catholicæ partes una communione coniungendas. Neque 2.) ullo modo necesse fuisse, vniuersam ecclesiam catholicam iisdem ritibus, cérémoniis ac consuetudinibus vti in rebus indifferentibus, quæ in diuersis ecclesiis diuersæ esse poterant sine ullo catholicæ communionis detimento. Priori isti satis consultum & prouisum erat omnium ecclesiarum in eadem fide consensione & officio, quod toti episcoporum, æquales partes in una episcope habentium, collegio incumbebat, sibi in rebus omnibus, ad fidem defendendam & unitatem ecclesiae in qualibet parte conseruandam necessariis, mutuum ferendi auxilium, si quando oppugnaretur. Hac sola ratione, non configiendo ad ullum visibile & constitutum caput, veteres ecclesiae unitatem conseruabant. Auxilium nonnumquam implorabatur episcopi *Romani*, qui grauem in magno episcoporum corpore sustinebat personam, & qui

propter stationem suam in ciuitate imperiali succurrere iis poterat, qui miseris ac duris temporibus premebantur. Verum iudicium illius & opinio non certa & indubitata regula veritatis, nec decisio eius talis esse existimabatur, quæ reliquos orbis christiani episcopos coërceret, vt ne vlla in re sine schismatis culpa ab ipso eis liceret dissentire. Interdum enim episcopus *Romanus* in apertam delabebatur hæresin, vt quum *Liberius* sacrilegis *Arianorum* placitis subscriberet. Cuiusmodi quid si contingeret, quiuis alias episcopus non tantum dissentendi ab eo gaudebat libertate, sed per partem, quam in communione ecclesiæ habebat episcope, ei se se opponere, & si occasio exigeret, anathema aduersus ipsum pronuntiare debebat; vti *Hilarius* contra *Liberium* [k] fecit, quum *Athanasi* condemnationi & symbolo *Arianorum*, quod *Sirmii* fabricauerant, subscrississet. Interdum episcopi iurisdictionem in alias ecclesias exercere sibi sumebant, quarum in negotiis vi canonum nullam habebant potestatem. Sic quum *VICTOR* ecclesias *Asiaticas* a communione alienas pronuntiaret, quod in celebratione paschatis ab ipso dissentirent, non tantum episcopi *Asiatici*, sed ipse *Irenæus* & reliqui orbis christiani antistites ipsi obserbabant, tamquam qui extra muneric sui fines & terminos egressus temerarium & ad schisma spectans negotium suscepisset. Qui enim non debita sibi potestate abutens alios communione excludit, is proprius est schisinatus, minus necessariam faciendo diuisionem in ecclesia, non illi, qui necessitate coacti ab eo se separant. Ita rursus, quum *Zofinus* & *Calestinus* ab ecclesiis *Africanis* ad se appellantes recipere, ab illisque damnatos absoluere sibi sumerent; *AVGVSTINV*s & omnes ecclesias *Africanae* hoc acriter & vehementer increpabant, tamquam praxin illegitimam, violentem leges unitatis & commercii ecclesiastici regulas, quæ requirant, vt ne quis, qui in altera ecclesia sit excommunicatus, in altera absoluatur, quum sux ipsius ecclesiæ, cuius censuræ subiaceat, nondum fecerit satis. Et idcirco ad prohibendam hanc praxin, & supprimendam enormem, quam sibi episcopi *Romani* arrogabant, potestatem, primum quidem in

(k) *Hilar. fragm. p. 134.* Anathema tibi a me dictum, *Liberi*, & sociis tuis.
Iterum tibi anathema & tertio, prauaricator *Liberi*.

concilio Mileuitano [l] legem condebant, ita habentem: *Placuit, ut presbyteri, diaconi, vel ceteri inferiores clericis, in caussis, quas habuerint, si de iuricisis episcoporum suorum questi fuerint, vicini episcopi eos audiant: Si inter eos quidquid est, finiant adhibiti ab eis ex consensu episcoporum suorum. Quod si et ab eis provocandum putauerint, non prouocent, nisi ad Africana concilia, vel ad primates provinciarum suarum.* Ad transmarina autem qui putauerit appellandum, & nullo inter Africam in communionem suscipiatur. Deinde in generalem congressi synodus [m], epistolam mittebant ad episcopium Romanum, qua ipsum admonebant, quam hæc praxis pugnet cum decretis Nicænis, quæ prudentissime instissimeque prouiderint, quæcumque negotia in suis locis, vbi orta sunt, coram concilio & metropolitano finienda. Præterea absurdum esse dicebant, si quis vellet credere, vnicuilibet posse Deum examinis inspirare iustitiam, & innumerabilibus congregatis in concilium sacerdotibus denegare. Hæc evidenter ostendunt, non credidisse patres illos, vnum quemdam hominem quasi centrum esse unitatis totius ecclesiæ; aut omnes ecclesiæ necessario in communione cum ecclesiæ Romane episcopo esse debere, siue catholicus siue hæreticus foret; aut ullam ecclesiam, extra metropoliticæ potestatis illius limites possumat, vlo modo iurisdictioni ipsius se subiictere oportere. Manifesto autem demonstrat contrarium, nullam visibilis capitum fuisse necessitudinem, quæ in hodierna ecclesia Romana vrgetur, ad omnes ecclesiæ catholicæ partes in vnam communionem redigendas; sed in rebus fidei vnumquemque episcopum non minus totius ecclesiæ fuisse custodem, quam episcopum Romanum; & in rebus disciplinæ, omnes ecclesiæ habuisse libertatem caussas suas in synodo episcoporum audiendi atque decidendi, sine vlla peregrinæ iurisdictionis imploratione, quemadmodum in aliis huius operis partibus [*] abunde demonstrauimus, ad quas lectorem nostrum amandamus.

[l] Concil. Mileuit. c. XXII.

[m] Cod. can. Africani a cap. CXXXV ad CXXXVIII.

[*] Lib. II. c. V. vol. I. p. III -- 116. Lib. IX. cap. I. §. XI. vol. III. 396.

§. XV.

Nec vlla necessitas conuenientiae ac consensionis totius ecclesiae in iisdem ritibus ac cérémoniis, vtpote rebus indifferentibus.

NEQVE vero minus clarum est & perspicuum, ad conseruandam ecclesiae catholicae vnitatem haud necesse fuisse, omnes ecclesias in iisdem ritibus ac cérémoniis conuenire; sed vnamquamque ecclesiam suis vti potuisse ritibus ac consuetudinibus, vtpote libertate gaudentem in rebus omnibus indifferentibus leges sibi condendi, nisi vniuersalis quædam traditio, vel generalis aut nationalis cuiusdam concilii decretum (vt antea meminimus) aliter id fieri præcepisset. Huc valet notabile illud IRENAEI [n] dictum, quod occasione diuersarum consuetudinum in obseruando ieunio quadragesimali protulit: *Omnes pacem inuicem retinemus, & ieuniorum diuersitas consensionem fidei commendat.* HIERONYMVS similiter loquens de differentibus ecclesiarum consuetudinibus, respectu habito ad ieuinum sabbati & quotidianam eucharistiæ receptionem, generalem præscribit regulam, *Ego, inquiens [o], illud te breuiter admonendum puto, traditiones ecclesiasticas (præsertim quæ fidei non officiant) ita obseruandas, vt a maioribus traditæ sunt: nec aliorum consuetudinem aliorum contrario more subuerti --- sed unaqueque prouincia abundet in suo sensu, & precepta maiorum leges apostolicas arbitretur.* In eundem modum AVGVSTINVS [p] ait: *In his rebus, de quibus nihil certi statuit scriptura diuina, mos populi Dei vel instituta maiorum pro lege tenenda sunt. De quibus si disputare voluerimus & ex aliorum consuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quæ labore sermocinationis quum certa documenta nulla veritatis insinuet: utique cauendum est, ne tempestate contentionis serenitatem caritatis obnubilet.* Addit aliquanto post: *Interminabilis est ista contentio, generans lites, non finiens quæstiones. Sit ergo vna fides [q] vniuersæ, quæ vbique dilatatur, ecclesiæ, tamquam intus in membris, etiam si ipsa vnitas fidei quibusdam diuersis obseruationibus celebratur, quibus nullo modo; quod in fide verum est, impeditur.* Omnis enim pulchritudo fi-

(n) Ap. Euseb. lib. V. c. XXIV. Πάτερες -- εἰγνένομεν πρὸς ἀδελῆς· οὐχὶ ἡ διαφωνία τῆς μητέρας τὴν ὁμόνοια τῆς πίστεως αὐτίστη.

(o) Hieron. epist. XXVIII. ad Lucinium Boëticum.

(p) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulanum.

(q) Augustin. ibid.

lia regis intrinsecus; illæ aurem obseruationes, quæ varie celebrantur, in eius teste intelliguntur. Vnde ibi dicitur, *In fimbriis aureis circum amicta varietate.* Sed ea quoque vestis ita diuersis celebrationibus varieatur, ut non aduersis contentionibus dissipetur. Hæc antiqua erat ratio conseruandi pacem in ecclesia catholica, vt differentibus ecclesiis, quæ in rebus externis ab alia nulla pendebant, sua relinqueretur libertas, consuetudines suas sine ullo impedimentoo sequendi. Nam, vt GREGORIVS [r] MAGNVS in epistola ad Leandrum episcopum Hispanicum loquitur, *In una fide nihil officit sanctæ ecclesie consuetudo diuersa.* Et idcirco, licet ecclesiæ Hispanicæ in quib[us]dam consuetudinibus ab ecclesia Romana discrepant, non tamen eas cogebat, ritibus ac consuetudinibus suis relictis, Romane ecclesiæ sequi consuetudines. Simile responsum Augustino monacho, archiepiscopo Cantuarensi, dabat, quando hic eum interrogauerat, quainam diuini cultus formam in Britannia instituere deberet, veteremne Gallicanam, an Romanam? & qui fieret, vt quum una sit fides, diuersæ sint ecclesiæ consuetudines; & alia consuetudo missarum in Romana ecclesia, alia in Gallicanis ecclesiis obseruetur? Ad quam quæstionem hunc in modum respondebat [s]: *Mibi placet, vt, si ve in Romana sive in Galliarum, seu in qualibet ecclesia aliquid inuenisti, quod plus omnipotenti Deo placere posset, sollicitè eligas; & in Anglorum ecclesia, quæ adhuc ad fidem nouâ est, institutione præcipua, quæ de multis ecclesiis colligere potuisti, insendas.* Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque ecclesiis, quæ pia, quæ religiosa, quæ certa sunt, elige, & hæc quasi in fasciculum collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem depone. Neque dubium est, quin Augustinus præceptis eius in recens plantata ecclesia sua Anglicana morem gesserit.

NEQUE vero hæc libertas diuersis ecclesiis in mere ritualibus tantum & indifferentibus, sed nonnumquam etiam in grauioribus momenti rebus indulta erat, exempli caufsa, in receptione vel reiectione eorum, qui per haereticos & schismaticos baptizati erant, sine alio bæptismate. Quæstio hæc erat diu agitata inter ecclesiæ Africanam, Romanam & alias; sed ta-

(r) Gregor. Magn. epist. X^o. I. ad Leandrum.

(s) Gregor. Respons. ad quest. Aug. ap. Bedam lib. I. c. XXVII. & Gratian. dist. XII. c. X.

men sine communionis violatione, speciatim ab eorum parte, qui moderata sequebantur consilia *Cypriani*, qui differentium ecclesiarum libertatem hac in re studiose defensitabat, omnibus ecclesiis permittens, ut pro suo quæque agerent iudicio, & pacem custodiens cum illis, qui ab ipso dissentiebant; quemadmodum pluribus in libro quodam antecedente [*] docuimus, vbi de episcoporum omni subiectione libera ratione, vulgo independentia, in ecclesiis *Africanis* plura disputauimus.

NARRATIONEM de aliis quibusdam quæstionibus, tamquam candide & moderate disceptatis, lector eodem loco reperire potest. Cuiusmodi quæstio erat de baptismo clinicorum, & de adulorum in communionem restitutione, qua in re *Africanorum* antistitutum praxis saepius numero diversa erat; neque tamen alter alterius praxin reprehendebat, nec mutuam inter se dissoluebant communionem. Interdum eadem moderatione in minoris momenti capitibus doctrinalibus obseruabantur. Nam, ut eruditus & acri iudicio prædicti scriptores [t] inter nostrates obseruarunt ex *AVGVSTINO* [u], præter necessarie fidei capita, *Alia sunt*, de quibus inter se aliquando doctissimi atque optimi regulæ catholicae defensores, salua fidei compage non consonant. Sunt quæstiones [x], in quibus, salua fide, qua christiani sumus, aut ignoratur, quid verum sit, & sententia definitiva suspenditur, aut aliter quam est, humana & infirma suspicione conicitur. Veluti quum queritur, qualis vel vbi sit paradiſus, vbi constituit Deus hominem, quem formauit ex puluere, quum tamen esse illum paradiſum, fides christiana non dubitet. Vel quum queritur, vbi sit nunc Elias vel Enoch, an ibi,

(*) Lib. II. c. VI. vol. I. p. 116. seqq.

(t) Barrow of the Unity of the Church p. 299. Potter, Answer to charity mis-
taken sect. III. p. 88.

(u) Augustin. contr. Julian. Pelag.

(x) Augustin. de peccat. orig. contra Pelag. & Cælestin. lib. II. c. XXIII.

Id. enchirid. c. LIII. Habemus in euangelio: Ecce angelus domini apparuit illis in somnis dicens. His enim modis velut indicant se angeli contrectabilia corpora non habere. Faciuntque difficillimam quæstionem, quomodo patres eius pedes lauerint, quomodo Iacob cum angelo tum solida contrectatione luctatus sit. Quum ista queruntur, & ea, sicut potest, quisque coniectat, non inutiliter exercentur ingenia, si adhibeat disceptatio moderata, & absit error opinantium, se scire quod nesciunt. Quid enim opus est, ut hæc atque huiusmodi affirmentur, vel negentur, vel definiantur cum discrimine, quando sine crimine nesciuntur?

an alicubi alibi, quos tamen non dubitamus, in quibus nati sunt, corporibus viuere. Vel quum queritur, vrum in corpore an extra corpus in tertium calum sit raptus apostolus. De quibus atque huiusmodi variis & innumerabilibus questionibus, siue ad obscurissima opera Dei, siue ad scripturarum abditissimas latebras pertinentibus, ille concludit, & multa in eis ignorari salua christiana fide, & alicubi errari sine aliquo haeretici dogmatis crimine posse. Cuius rei consideratione AVGUSTINVS compulsus alicubi palam profitetur, quod in sanctis scripturis^[y] multo nesciat plura, quam sciat. Et si homines de istiusmodi rebus infeste inter se dimicare, & aliis alium propter earum ignorationem vel errorem, quo quis in illis ducatur, reiicere vellet & auersari, nec finis nec terminus schismatum & diuisionum foret in ecclesia. Itaque in talibus questionibus cuilibet suo abundare sensu permittebatur, modo ut hanc pacis regulam obseruaret, Ne opiniones suas aliis imperiose obtruderet, neque mentis sua cogitata vrgeret, velut necessarias doctrinas siue articulos fidei in rebus, de quibus scriptura vel sileat, vel mortalibus sentiendi relinquat libertatem.

§. XVI.

Quænam indulgentia illis tribata sit, qui ex simplici ignorantia communionem inter se dissoluissent.

IMMO VERO in quibusdam casibus aliqua indulgentia viris bonis ac candidis tribuebatur, qui communionem inter se dissoluebant. Contingebat enim interdum, vt boni catholici inter se dissiderent ex ignorantia, & mutuam communionem ob mera verba dissoluerent, non intelligentes alteri alterorum opiniones. Qua in re omnes viri prudentes & moderati vtriusque partis vicem dolebant, eosque ut conciliarent & ad unitatem redigerent, omnem nauabant operam, neutra parte seuere damnata. NAZIANZENVS [z] narrat, periculum aliquando fuisse, ne orbis terrarum fines per paucas aliquot syllabas abrumperentur. Factum hoc in controuersia de vñ-

(y) August. epist. CXIX. ad Januar. cap. XXI. Miror, quia hoc te latet, quod non solum in aliis innumerabilibus rebus multa me lateant, sed etiam in ipsis sanctis scripturis multo nesciam plura, quam sciam.

(z) Nazianz. orat. XXI. de laud. Athanas. tom. I. p. 396. 395. cit. lib. VI. c. III. §. IX. vol. II. p. 368. sub litt. (a) pag. 369. litt. (aa).

vocabulorum, τρία πρόσωπα & τρεῖς ύποστασις in doctrina de TRINITATE. Omnes quidem orthodoxi erant & sub differentibus vocabulis sentiebant idem; quum autem alii aliorum mentem non caperent, sese mutuo incusabant hæreseos. Qui tres diuinitatis personas tres hypostases nominabant, aduersariis suis errorem *Sabellii*, hi autem istis impiam *Arii* sententiam tribuebant, quasi tres hypostases sensu *Ariano* de tribus essentiis siue substantiis diuersæ naturæ intelligerent. Magnus autem ille & candidus *Athanasius*, quum pro mirifica sua prudentia & dexteritate hanc absurdam & a ratione alienam verbi sectiōnem perspiceret, medicinam huic morbo quam primum adhibebat. Nam verborum vtriusque partis sententia diligenter & accurate perpensa, posteaquam concordes reperisct, nec, quantum ad doctrinam, vlo modo inter se dissidentes, ita negotium transligebat, vt nominum vsum concedens rebus eos constringeret. Et hoc, vt auctor noster loquitur, diuturnis eius laboribus & sermonibus longe vtilius erat: Hoc multis vigiliis & chameuniis præstantius. Hoc per uulgatis atque omni fama celebratis ipsius exiliis & fugis nihilo inferius existimandum erat. Vnde hoc ipsum narrare incipiens, lectoribus suis adfirmat, se illud citra damnum silentio præterire non posse, ea præfertim tempestate, qua multæ contentiones dissidiaque in ecclesia gignantur. Nam illis quoque, qui tum viuerent, hanc actionem doctrinæ esse posse, si ipsum sibi proponere velint imitandum; siquidem homines proclives sint ad dissidentium non tantum ab impiæ doctrinæ cultoribus, verum etiam ab illis, qui pietatis laude in primis excellant, idque non in paruis duntaxat & contempnendis dogmatibus (minus enim hoc graue fore) verum etiam in verbis, quæ ad eundem omnino sensum tendant, vt in re præsenti factum. Istiusmodi erat sapientium & bonorum virorum candor ac prudentia in studio componendi minus necessarias & verbales orthodoxorum disputationes, si quando infeliciter contingenteret, vt sententiis inter se dissiderent, & alteri de alteris sine idoneis rationibus quererentur.

RATIONEM quoque bonarum habebant mentium, quæ ex mera ignorantia vel infirmitate in errores inductæ erant. Nam hærciarchas ab eorum sectatoribus, ductores a populo; natos

natos & educatos in ecclesia & deinde in hæresin delapsos ab iis, qui errores ex parentum traditione ac seductione acceperant, sollicite & diligenter distinguebant. AVGVSTINVS [a] loquens de hisce postremis, ait: *Qui sententiam suam, quamvis falsam atque peruersam, nulla pertinaci animositate defendunt, præstimum quam non audacia præsumptionis sua pepererunt, sed a seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, querunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati quum inuenierint, nequaquam sunt inter hereticos deputandi.* Vult dicere AVGVSTINVS, non habere eos formalem hæresin, quæ sit fastus & pertinacia in errore; adeoque mitius de illis iudicari posse, quam de eis, qui hæreses primum inuenierint, vel eas deinceps ex vitiosa quadam animi indole sint amplexi, maiorem cupiditatum suarum, voluptatum atque iniquitatis, quam sinceri veritatis amoris, habentes rationem. Cuiusmodi infirmi & imperiti homines etsi ab errore vel schismate vel peccato prorsus immunes pronuntiari non poterant, tamen si cum aliis comparabantur, conditio eorum excusationem aliquam habere iudicabatur. Et idcirco neque tam seuere puniebantur, neque in tanta offensa apud Deum esse credebantur. Errant, inquit SALVIANVS [b], de nonnullis hæresin Arianam amplexis loquens, *sed bono animo errant; non odio, sed affectu Dei, honorare se dominum atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei estimant caritatem. Qualiter pro hoc ipso false opinionis errore in die iudicii puniendi sint, nullus potest scire, nisi index.*

§. XVII.

De diuersis gradibus unitatis; & quod nemo in perfecta unitate ecclesie esse creditus sit, qui non in perfecta cum illa communione fuerit.

HAEC res paruam aliquam distinctionem peperit inter hæresiarchas, siue primos hæresis architectos, & eos, qui ignari quidem, certe & imprudentes, ex eorum seductione atque præstigiis in errorem inducti erant, quemadmodum pluribus videbimus, vbi de disciplina & censuris ecclesiæ differemus. Interim heic obseruamus, quod, quum ecclesia de hominum

(a) August. epist. CLXII. ad episc. Donat. p. 277.

(b) Saluian. de gubernat. Dei lib. V. p. 154.

cordibus iudicare communiter non posset nec caussas perspicere, quæ eas in errorem & schisima inducerent, aliam plerumque viam inire, & de eorum vnitate secum ex externa ipsorum communione & professione iudicare coacta sit. Et quia diversa genera diuersique gradus vnitatis erant, vti antea vidi-
mus, ita quidem, vt quis in communione ecclesie hoc respectu
esse, alio autem respectu extra eam esse posset; ideo ecclesia
hanc adhibebat regulam, vt nullos in perfecta sua vnitate esse
iudicaret, nisi qui in perfecta cum ipsa essent communione.
Quocirca licet haeretici, schismatici, excommunicati & profa-
ni homines certo sensu essent de ecclesia, vtpote baptisino do-
nati, quem semper retinebant, & fidem christianam ex parte
professi; tamen quia in aliis respectibus ab ea erant auulsi, non
habebantur pro sanis & perfectis membris corporis, sed pro
abscissis & marcidis ramis, eo quod ista vnitatis in aliis respecti-
bus decesset, quæ necessario requiritur ad denominandum quem-
piam verum ac perfectum christianum, qui titulus est, nullis
nisi eis permisus, qui sunt in plena cum ecclesia CHRISTI
communione. Hæc distinctio inter totalem & partiale vni-
tatem, & totale & partiale schisma & separationem multum
eo prodest, vt quis omnia illa dicta intelligat veterum, qui de
haereticis, schismaticis, excommunicatis & profligatis perditis
que loquuntur peccatoribus, tamquam qui quodam modo sint
in & de ecclesia, eodem tempore, quum re ipsa & vere ab ea
separati esse iudicantur. Ita OPTATVS Donatistis narrat, ex
parte ab ecclesia eos esse separatos, non ex toto. „In parte
„vestis, inquit [c], adhuc vnum sumus, sed in diuersa pende-
„mus. Quod enim scissum est, ex parte diuisum est, non ex
„toto concisum. Et merito, quia nobis & vobis est vna ec-
„clesiastica conuersatio: Et si hominum litigant mentes, non
„litigant sacramenta. Denique possumus & nos dicere, pares
„credimus, & uno sigillo signati sumus: Nec aliter baptizati
„quam vos: Testamentum diuinum legimus pariter: Vnum
„Deum rogamus. Oratio dominica apud nos & apud vos vna
„est, sed scissura (vt supra diximus) facta, partibus hinc atque
„hinc pendentibus, fartura necessaria,. Hoc aliis in locis [d]

(c) Optat. lib. III. p. 72. (p. 78. edit. Puf. MDCLXXIX.)

(d) Optat. lib. V. p. 84. (p. 99. edit. cit.)

repetit: „Apud vos & apud nos vna est ecclesiastica conuersatio, communes lectiones, eadem fides, ipsa fidei sacramenta, eadem mysteria.“ Et hac de caussa saepe illis dicit, esse eos, velint nolint, fratres suos. „Quamuis [e] & illi (*Donatistae*) non negent, & omnibus notum sit, quod nos odio habent & execrentur, & nolunt se dici fratres nostros; tamen nos recedere a timore Dei non possumus. --- Sunt igitur sine dubio fratres, quamvis non boni. Quare nemo miretur, eos me appellare fratres, qui non possunt non esse fratres. Est quidem nobis & illis vna spiritualis nativitas, sed diuersi sunt „actus &c.“ Et iterum [f]: „Non enim non potestis esse fratres, quos iisdem sacramentorum visceribus vna mater ecclesia genuit; quos eodem modo adoptiuos filios Deus pater exceptip. Vnde huius temporis praescius Christus, quia futurum erat, ut a nobis hodie discordaretis, talia dedit orandi mandata, ut vel in oratione unitas remaneret, & preces iungarent, quos discrepaturae fuerant partes. Oramus pro vobis, quia volumus, & vos pro nobis, & quum non vultis: aut dicat unusquisque vestrum, Pater meus, qui in caelis es: Et, par nem meum quotidianum da mihi hodie: Et dimitte mihi peccata, quemadmodum & ego debitori meo. Igitur si quae mandata sunt, mutari non possunt: Videtis, nos non in totum ab iniuicem esse separatos, dum & nos pro vobis oramus, voluntes: & vos pro nobis oretis, et si nolentes. Vides, frater *Parmeniane*, sancta germanitatis vincula inter nos & vos in totum rumpi non posse.“ **AVGVSTINVS** semper in eundem modum de hac unione ex parte differit: „In multis estis [g] nobiscum, in baptismo, in symbolo, in ceteris dominicis sacramentis. In spiritu autem unitatis, in vinculo pacis, in ipsa denique catholica ecclesia nobiscum non estis.“ Et alio loco [h]: „Velint nolint, fratres nostri sunt; tunc esse desiuerint fratres nostri, si desierint dicere, Pater noster. Dixit de quibusdam propheta, *His, qui dicunt vobis, non estis fratres nostri,*

(e) Optat. lib. I. p. 34. (p. 4. edit. Parif. MDCLXXIX.)

(f) Optat. lib. IV. p. 77. (p. 88. edit. cit.)

(g) Augustin. epist. XLVIII. ad Vincent. p. 71.

(h) Augustin. in psalm. XXXII. conc. II. p. 91. (tom. VIII. opp. p. 225. edit. Basili. MDLXIX.)

„dicite, fratres nostri estis [*]. Circumspicite, de quibus hoc di-
 „cere potuerit. Numquid de paganis? Non, neque enim di-
 „cimus eos fratres nostros secundum scripturas, & ecclesiastiq-
 „cum loquendi morem. Numquid de iudeis, qui in Christum
 „non crediderunt? Legite apostolum & videte, quia fratres,
 „quando dicit apostolus sine aliquo additamento, non vult in-
 „telligere nisi christianos. Non est autem subiectus, inquit, frater,
 „aut soror in huiusmodi: quum diceret de coniugio, fratrem &
 „sororem dixit christianum vel christianam. Iterum dicit, Tu
 „autem qui l indicas fratrem tuum, aut tu, quid spernis fratrem tuum?
 „Et alio loco, Vos, inquit, iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc
 „fratribus. Iste ergo qui dicunt, non estis fratres nostri: paga-
 „nos nos dicunt. Ideo enim & rebaptizare nos volunt, di-
 „centes, nos non habere, quod dant. Vnde consequens est
 „error ipsorum, ut negent, nos fratres suos esse. Sed quare
 „nobis dixit propheta, Vos dicite illis, Fratres nostri estis, nisi quia
 „nos in eis agnoscimus, quod non repetimus? Illi ergo non
 „agnoscendo baptismum nostrum negant, nos esse fratres: nos
 „autem non repetendo ipsorum, sed agnoscendo nostrum, di-
 „cimus eis, fratres nostri estis. Dicunt illi, quid nos queritis,
 „quid nos vultis? Respondemus, fratres nostri estis. Dicunt,
 „ite a nobis, non vobiscum habemus rationem. Nos prorsus
 „vobiscum rationem habemus: unum Christum confitemur,
 „in uno corpore, sub uno capite esse debemus. Quid ergo me
 „queritis, ait, si perii? Quare quererem, nisi quia periiisti. Si
 „ergo perii, inquit, sum frater tuus? Ut dicatur mihi de te,
 „Frater tuus mortuus erat, & reuixit, perierat & inuentus est, ce-
 tera.

Ex his omnibus patet, 1.) Diuersos fuisse vnitatis pariter
 ac schisinatis gradus, pro eo, vt quis magis minusue ecclesiæ
 vnitus vel ab ea separatus esse crederetur. 2.) Eos, qui fidem,
 baptismum & communem diuini cultus formam retinuerint,
 his respectibus fuisse vnitos ecclesiæ; et si in aliis respectibus,
 in quibus schisma eorum consistebat, ab ea fuerint separati.
 Ita fratres & non fratres, filii Dei & non filii Dei; domus Dei

(*) Ita tum legebant verba Iesu, LVI, s. vid. Albaspin. in Optat. lib. I. p. 4. not.
(t.) ed. Par. MDCLXXXIX.

et non domus Dei esse dici poterant, pro diuersa harum locutionum acceptatione diuersaque proportione & gradibus unitatis vel schismatis, in quibus ecclesiæ uniti erant, vel ab ea separati. 2.) Ad tribuendum alicui vere catholici christiani nomen, absolute loquendo, necessarium fuisse, ut omnibus in respectibus & omni genere unitatis perfectam & plenam haberet cum ecclesia communionem; hoc est, ut in fide, in baptismo, in vita sanctimonia, in caritate, in cultu & omnibus sanctis officiis, omnibusque necessariis gubernationis ac disciplinæ partibus cum ea congrueret. Ad denominandum autem quempiam schismaticum, satis fuisse, si vlo in respectu unitatem ecclesiæ sciderit; tametsi malignitas schismatis ipsius major minorue iudicanda fuerit ex gradibus secessionis, quam ab ea fecerit. Et harum beneficio regularum cuilibet facile ad intelligendum est, quid veteres intellexerint per unitatem & schisma, & quomodo disciplinam ecclesiæ exercuerint ac tuiti sint, adigendo homines ad viuendum in perfecta ac plena communione cum ecclesia. Quod iam particulatim explanare & considerare nobis animus est.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT SECUNDVM

DE DISCIPLINA ECCLESIAE ET VARIIS EIVS GENERIBVS, DEQVE VARIIS METHODIS IN EIVS ADMINISTRATIONE OBSERVATIS.

§. I.

Disciplinam ecclesiæ non constitisse in rescindendo siue faciendo irritum ullius hominis baptismum.

QVANDO disciplina ecclesiæ, vti antea obseruauimus, ad membrorum suorum unitatem puritatemque in vna communione conseruandam spectauit, exercitium eius non ad ullos alios pertinuisse existimandum est, nisi ad eos, qui in societate ipsius se existere quodam modo essent professi; cuiusmodi erant vel iam baptismo donati vel certe breui eo donandi. Neque enim disciplinam suam in aliud quempiam exercere sibi sumebat ecclesia, qui esset extra communionem ipsius,

ipsius, sed in eos tantummodo, qui in ipsius gremium sensu latissimo per aliquem professionis suæ actum essent recepti. Et in hos ipsos disciplinæ exercitium numquam eo extendere audebat, vt baptismo eorum resciſſo irritoque declarato secundum aliquem baptismum, si primus verus esset, recipere eos cogeret, eo quidem consilio, vt in ecclesiam denuo admitterentur; si ob crimen aliquod ex ea essent eieſti. Nam ipſi hæretici & apostatae, qui christianam unitatem omnium maxime violabant, non adeo ab ecclesia erant disiuncti, quin aliquis respectus inter illos & ecclesiam remaneret beneficio quidem baptisini, cuius character in ipſa, quam quis sibi animo concipere potest, maxima apostasia & omnimoda fidei christianæ ciuratione, indelebilis erat. Baptismatis legibus adhuc obſtricti tenebantur; & quantacumque ſcueritate in poenitentia ſua, ſi ad ecclesiam redirent, tractarentur, nullum tamen exemplum datur, quod per secundum aliquem recepti fuerint baptismum, qui ſi ſemel legitime eſſet tributus, nullo umquam tempore iterandus erat, quaecumque etiam ratio id videretur ſuadere. Non opus eſt hoc loco id probare, quia iam ſemel atque iterum hac de re fuſius loquendi habuimus occaſionem [*]; ſed obſeruamus tantum, non fuſiſe disciplinæ ecclesiasticæ partem, hominibus ius primitium in baptismo acceptum de-negare; & conſequenter ſolemnissimam quamque eorum ex communione electionem numquam eo ſpectaſſe, vt non niſi ethnici ac pagani eſſe, nec in ecclesiam ſine baptiſmi iteratione denuo recipi poſſe, declararentur.

§. II.

Sed in excludendo homines a communib[us] beneficiis & priuilegiis, in baptismo collatis.

SED disciplina ecclesiæ in potestate conſistebat priuandi homines omnibus baptisini beneficiis ac priuilegiis, dum ſocietate ac communione ecclesiae ſecludebantur, in qua ſola hiſ priuilegiis frui eis licebat; cuiusmodi erat coniunctio in pre-cibus publicis, eucharistiæ receptio, aliisque diuini cultus a-ctus. Interdum ecclesiam intrare penitus vetabantur, ita vt

(*) Lib. XII. c. V. vol. IV. p. 398. ſeqq. & *Scholastical History of Baptism*, part. II. c. VI.

ne quidem scripturarum lectioni attendere, aut sermonem audire eis permitteretur, usque dum quædam resipiscientia signa edidissent. Et reliqui omnes refugiebant refoimidabantque cum eis conuersari, partim ut ecclesiæ censuras & agendi cum ipsis rationem approbarent atque stabilirent, partim ut pudorem eis incuterent, partim etiam ut a periculo contagionis sceleris corum tutos se præstarent.

§. III.

Hanc potestatem initio mere spiritualem fuisse potestatem, licet quibusdam in casibus brachium seculare in subsidium vocatum.

Hic usque ecclesia in censuris suis ex naturali iure suo ac potestate processit, non autem longius. Nam potestas eius in origine sua mere spiritualis erat potestas; gladius eius spiritualis tantum gladius, ut CYPRIANO [a] vocatur, ad adficiendum animum, non corpus. In corpora hominum nullam sibi arrogabat potestatem; nec dum in eorum bona, nisi mere essent ecclesiastica & ab ipsa eis donata, ut ita res sibi proprias & dona sua ab eis repeteret, qui in disciplinam ipsius contumaces erant & rebelles. Quo in casu nonnumquam secularis magistratus implorabat auxilium, etiam quium gentilitatis superstitioni adhuc esset addictus, & frequentius, ubi CHRISTO nomen dederat. Ita quium patres concilii Antiocheni Panium Samosatensem abdicassent officio in eiusque locum substituissent Dominum, propria autem potestate ex domo ad ecclesiam pertinente, quam ipse habitare pergebat, eiicere non possent, Aurelianum imperatorem ethnicum interpellabant, qui rectissime hoc negotium diiudicabat, iis domum tradi præcipiens, quibus Italici christianæ religionis antistites & Romanus episcopus scriberent. Hoc modo, inquit EVSEBIUS [b], Paulus cum summo dedecore per secularem potestatem ab ecclesia exturbatus est. Frequentius hoc fiebat, posteaquam religionem christianam amplexi erant imperatores. Tum enim liberius ac confidentius eos ad-

(a) Cyprian. epist. LXII. al. IV. ad Pompon. p. 9. (p. 175. edit. Amstelod.) Spiritali gladio superbi & contumaces resescantur, dum de ecclesia eiiciuntur.

(b) Euseb. lib. VII. c. XXX. Μετὰ τῆς ἵχαρης αἰχάρης ἵπο τῆς κοσμικῆς αἰχάρης ἴχαρινται τῆς ἐκκλησίας.

ire eorumque auxilium, exigente istiusmodi occasione, implorare poterant. Immo vero canones ad approbandam istiusmodi auxilii implorationem condebantur, ut censoris ecclesiæ aduersus contumaces & obstinatos peccatores sua constaret auctoritas, vis & effectus. Tale decretum in concilio *Antiocheno*, anno CCCXLI, imperante *Constantio*, factum legimus: *Si quis [c] presbyter vel diaconus, proprio contemptu episcopo, ab ecclesia se ipsum segregaverit, & priuatum congregationem efficerit, & altare erexerit, & episcopo arcessente non obedierit, nec velit ei parere, nec monrem gerere primo & secundo vocanti, is omnino deponatur, vt non amplius curationem assequi, nec suum possit honorem capere; Sin autem perseverat perturbare & ecclesiam euertere, IS PER EXTERNAM POTENTIAM VT SEDITIOSVS CASTIGETVR.* Alius istiusmodi canon in concilio *Carthaginensi* tertio [d] statuebatur in caussa *Cresconii* cuiusdam episcopi *Africani*, qui plebe sua derelicta in aliam ecclesiam se intruserat, in qua quum cum omnium ecclesiasticarum censoriarum contemtu persisteret, nec communitas inde recedere vellet, decernebatur, magistratum esse virginendum, vt sua cum auctoritate protinus excluderet. Et hic canon, vt generalis quædam & stata regula, codici *Africano* [e]

(c) *Concil. Antioch. c. V. Εἴ τις πρεσβύτερος, οὐ δύκονος, καλυφορίσου τῷ ἐπισκόπῳ τῷ ἑδί, ἀφώρισεν ἐκύλων τῆς ἐκκλησίας, οὐδὲ ιδίᾳ συνίγεται, οὐδὲ ἔυστικήριον ἔχεται, οὐδὲ τῷ ἐπισκόπῳ προσκαλεσμένα ἀπειδίτι, οὐδὲ αὐτῷ βέλοστο ἀντῷ πελθεῖται, μηδὲ ἴππακέναι οὐδὲ πράτον οὐδὲ δεύτερον καλεῖται τέτον καθαρισθεὶς πατερῶς, οὐδὲ μηκέτι θεραπείας τυγχάνειν, μηδὲ δύναμις λαμβάνειν τὴν ἐκτῇ τιμήν εἰ δὲ παρατίναι θορυβῶν οὐδὲ ἀναστῶν τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τῆς ἐξωθεν ἐξστασίας ὡς σασιώδῃ ἀπὸ τοῦ ἐπιστέφεθαι.*

(d) *Concil. Carth. III. c. XXXVIII. Petimus, secundum quod nobis mandatum est, vt dignemini dare fiduciam, quo iam, necessitate ipsi cogente, liberum sit nobis, rectorem protinice, secundum statuta glorioissimum principum, aduersus illum adire; vt qui miti admonitioni sanctitatis veritate acquiescere noluit, & emendare illicitum, auctoritate iudicaria primus excludatur.*

(e) *Cod Afric. c. XLIX. αἰτήμεν καὶ τὸ ἐνταλέν ἡμῖν, ὡς καταξιώσητε δόμις παρέγοντας ἐπ' ἀδείας ήμεν γεγέδεις ὅτι ἄντη η ἀνάγκη παραπενάθει τῷ ἀρχοντὶ τῆς χώρας κατ' ἐκείνα προσελθεῖν, καὶ διατάξεις τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ὡν δ τῇ πρώτῳ ὑπομνήσει τῆς ὑμετέρας ἀγωστίης πειθαρχῆσαι μη δεῖται, οὐδὲ διορθώσασθαι τὸ ἀσυγχώρητον, αὐθεντίᾳ ἀρχοντικῇ παραχρῆμα καλυπθῆ, Petimus &c. vt sub litt. (d).*

insertus est. In quo etiam simile decretum [f] habemus contra presbyteros, qui nouos episcopatus in episcopi sui dioecesi, ipso non consentiente, erigere ausi fuerint. Priuandi dicuntur propriis locis, ut rebelles, ἀρχοντικὴ δυναστείᾳ, per secularis magistratus potestatem. Et alio in canone [g] mentio fit litterarum, ex concilio ad iudices Africanos dandarum, quibus rogen- tur, ut in hoc adiuuent communem matrem ecclesiam catholicam, contra *Donatistas*, in quo auctoritas episcopal is in ciuitatibus contemnatur. Hæc petitio pluribus explanatur in alio canone [h], quo certis episcopis negotium datur, ut tamquam legati nomine ecclesiae *Arca- lium & Honorium* imperatores adeant, apud eosque de *Donatistarum* violentia conquerantur, quod multas catholicorum ecclesias occupatas per vim teneant; aduersus quorum furorem se petere dicant præsidium; quum non insolitum nec a scripturis sanctis alienum sit, exemplo *Pauli* factiosorum con spirationem militari submouere auxilio. Simul etiam petant, ut illam legem, quæ a religiosæ memoriarum patre eorum *Theodosio* de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos hæreticos promulgata sit, ita deinceps confirmari præcipiant, ut in eos valeat, contra quos propter eorum insidias catholici prouocati contestationem deposuerint. Lex ista, quam illi adlegant, adhuc in codice *Theodosiano* [i] exstat, ita habens: *In hereticis erroribus, quoscumque consiliterit vel ordinasse clericos, vel suscepisse officium clericorum, denis libris auri viritim*

(f) Cod. Afric. LIII. τῶν ιδίων τόπων ἀρχοντικῆς σερπῖται ὡς ἀντάργατος, δυναστείᾳ.

(g) Ibid. can. LXVII. Ἡρετικοὶ τοιοῦτοι, οὐκ εἰς τῆς ἐμμετέρους τυράννου γούρουσια πρὸς τὰς τῆς Αφρικῆς ἀρχοντας δοθῶν, ἀφ' ἣν αἰτήσους ἀρμόδιον ἔδοξε, περὶ τὰ βασιλεῖα τῆς κοινῆς μητρὸς, τῷ καθολικῷ ἐπικλητῷ, ἐν οἷς ή τῶν ἐπισκόπων ἀνθετικοῖς εἰς ταῖς πόλεσι κατέφερται.

(h) Cod. Afric. XCIII. κατὰ τῆς ἐκείνων πανίσχυστα συμμαχίας θείας τοχεῖν, ἐκ ἀνθρώπου δὲ ἀδελφοπλεύρας ἀπὸ τῶν ἄγιων γούρουσιν, ὀπέτην Παῦλος ὁ ἀπόστολος, ὡς ταῖς ἀληθιναῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων δοδούλωται, τὴν σύμπλον τῶν ἀπόστολων σρότιωτην ἀπεκίνησε βούδεια: -- ὥστε καὶ τέτο δεῖ αἰτήσουι, ὥστε τὸν ρόμπον, τὸν ἐπειδέντα παρὰ τὴν ἐπειδέντα πατέρας πατέρας πατέρας αὐτῶν· Θεοδόσιον, τὸν περὶ τῶν δικαιωμάτων λαζαρῖν, τὸν κατὰ τῶν χειροτονήσων κακὸν χειροτονησύστρων αἰρετοῦν φυλάξων, ἕτερην κακὸν κατὰ κτισθέσαν, τὸν παῖδα οὓς ή ἐκείνων ἐνεργεῖ ὅτικογενής εἴδε τὸν βεβαιωθῆναι τὸν τοιότον νόμου κελεύσαν, ὡς ἵρισσαν κατὰ τάχαν. Ἡρετικοὶ τὰς ἐπιβαλλόντας εἰς τῆς καθολικῆς προτεραιότερες διαμαρτυρίαν ἀπειδέστο.

(i) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hereticis leg. XXI.

multandos esse censpius: Locum sane, in quo vetita temptantur, si con-
hibentia domi patuerit, fisci nostri viribus adgregari. Quod si id pos-
se fuisse (quippe clanculum gestum) ignorasse constituerit, conductorem e-
ius fundi; si ingenuus est, decem auri libras fisco nostro inferre precipi-
mus: si seruili face descendens paupertate sui, pñnam damni, ac vili-
tate contemnit, cæsus fustibus deportatione dannabitur. Hæc erat ce-
lebratissima ista THEODOSII lex, quam generaliter in omnes
hæreticos promulgauerat, toties memorata AVGVSTINO,
quam ille & reliqui patres Africani ab Honorio confirmatam vo-
lebant, ita ut disertius contra Donatistas valere posset, maxime
contra eos, qui clandestina vel aperta violentia catholicas ec-
clesias inuaderent. Non petebant, ut hæc poena omnibus Do-
natistis promiscue infligeretur, sed illis tantum, qui immani fu-
rore acti multam vim atque violentiam catholicis inferrent,
id quod circumcelliones faciebant & alii. Honorius autem
poenam in omnes extendebat, omnesque veteres leges Theodo-
sii patris sui noua lege data confirmabat, in qua Donatistæ tam-
quam hæretici expressis verbis nominabantur. Donatistæ [k] su-
perstitionis hæreticos, quocumque loci, vel fatentes, vel conuictos, legis
(Theodosiane) tenore seruato, pñnam debitam absque dilatione persol-
vere decernimus. Nemo huius legis rationes vel effectus melius
intellexit quam AVGVSTINVS, adeoque ea haud melius quam,
ut GOTHOFREDVS facit, ipsius verbis explanari potest. Hic
igitur scribens ad Bonifacium comitem rei militaris hæc de ea
habet: „Antequam [l] istæ leges, quibus ad conuicium san-
ctum coguntur intrare, in Africam mitterentur, nonnullis fra-
tribus videbatur, in quibus & ego eram, quamvis Donatista-
rum rabies usquequaque saeuiret, non esse petendum ab impe-
ratoribus, vt ipsam hæresin iuberent omnino non esse, pœ-
nam constituendo eis, qui in illa esse voluissent; sed hoc po-
tius constituerent, vt eorum furiosas violentias non pateren-
tur, qui veritatem catholicam vel prædicarent loquendo, vel
legerent constituendo. Quod non modo fieri aliquatenus
posse arbitrabamur, si legem piissimæ memoriae Theodosii, quam
generaliter in omnes hæreticos promulgauit: Ut quisque eo-
rum vel episcopus vel clericus, vñlibet esset inuentus, decem

(k) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. XXXIX.

(l) Augustin, epist. L. ad Bonifac. p. 84. (p. 219. edit. Basil. MDLXIX.)

„libris auri multaretur, expressius in *Donatistas*, qui se nega-
 „bant hæreticos, ita confirmarent, vt non omnes ea mulcta
 „ferirentur, sed in quorum regionibus aliquas violentias a cle-
 „ricis vel circumcellionibus vel populis eorum ecclesia catho-
 „lica pateretur, vt scilicet post protestationem catholicorum,
 „qui fuissent ista perpesli, iam cura ordinum ad peisoluendam
 „mulctam episcopi siue ministri ceteri tenerentur. Ita enim
 „existimabamus, eis territis & nihil facere audentibus, posse
 „libere doceri & tencri catholicam veritatem, vt ad eam co-
 „geretur nemo, sed eam, qui sine formidine vellet, sequeretur,
 „ne falsos & simulatores catholicos haberemus. Et quamvis
 „aliis fratribus aliud videretur, vel ætate grauioribus, vel mul-
 „tarum ciuitatum & locorum exempla currentibus, vbi fir-
 „mam & veram catholicam videbamus, quæ tamen ibi talibus
 „beneficiis Dei constituta esset & firmata, dum per priorum
 „imperatorum leges ad communionem homines catholicam
 „venire cogerentur, obtinuimus tamen, vt illud potius, quod
 „dixi, ab imperatoribus peteretur, decretum est in concilio
 „nostro, legati ad comitatum missi sunt. Sed Dei maior mi-
 „sericordia, qui sciret, earum legum terror, & quædam medi-
 „cinalis molestia, quam multorum esset prauis vel frigidis ani-
 „mis necessaria, & illi duritiae, quæ verbis emendari non pot-
 „est, sed tamen aliquantula severitate disciplina potest, id egit,
 „vt legati nostri, quod suscepérant, obtinere non possent. Iam
 „enim nos præuenérant ex aliis locis quædam episcoporum
 „querelæ grauissimæ, qui mala fuerant ab ipsis multa perpesli,
 „& a suis sedibus exturbati: præcipue horrenda & incredibilis
 „cædes Maximiani episcopi catholicæ *Vagiensis* effecit,
 „vt nostra legatio iam quid ageret, non haberet. Iam enim
 „lex fuerat promulgata, vt tantæ immanitatis hæresis *Donati-*
 „*starum*, cui crudelius parcí videbatur, quam ipsa sœviebat, non
 „tantum violenta esse, sed omnino esse non sineretur impune.
 „Non tamen supplicio capitali, propter seruandam etiam cir-
 „ca indignos mansuetudinem christianam, sed pecuniariis da-
 „minis propositis, & in episcopos vel ministros eorum exilio
 „constituto,. Deinde exposito, quam crudeliter & immani-
 ter *Maximianum* interfecerint *Donatistæ*, pergit: „Hinc factum
 „est, vt imperator religiosus & pius, perlatiſ in notitiam suam
 I 2 talis.

„talibus caussis, mallet piissimis legibus illius impietatis erro-
 „rem omnino corrigere, & eos, qui contra Christum Christi
 „signa portarent, ad vnitatem catholicam terrendo & coér-
 „cendo redigere, quam seuiendi tantummodo auferre licen-
 „tiam, & errandi ac percundi relinquere.“ Porro de mirificis
 harum legum effectis in hominum mentibus sic scribit:
 „Quum ipsæ leges venissent in Africam, præcipue illi, qui quæ-
 „rebant occasionem, aut sauitiam furentium metuebant, aut
 „suos verecundabantur offendere, ad ecclesiam continuo trans-
 „ierunt. Multi etiam, qui sola illic a parentibus tradita con-
 „suetudine tenebantur, qualem vero caussam ipsa heresis ha-
 „beret, numquam quererere & considerare voluerant, mox vbi
 „cooperunt aduertere & nihil in ea dignum inuenire, propter
 „quod tanta damna paterentur, sine vlla difficultate catholici
 „facti sunt. Docuit enim eos sollicitudo, quos negligentes
 „securitas fecerat. Istorum autem omnium præcedentium au-
 „toritatem & persuasionem sequuti sunt multi, qui minus ido-
 „nei erant per se ipsos intelligere, quid distaret inter *Donatista-*
 „rum errorum & catholicam veritatem. Ita quum magna ag-
 „mina populorum vera mater in finum gaudens recipere, re-
 „miserunt turbæ duræ, & in illa peste infelici animositate si-
 „stentes. Ex his quoque plurimi simulando communicaue-
 „runt, alii paucitate latuerunt. Sed illi, qui simulabant, paul-
 „latim adsuescendo & prædicationem veritatis audiendo, ma-
 „xime post collationem & disputationem, quæ inter nos & e-
 „piscopos eorum apud *Carthaginem* fuit, ex magna parte corre-
 „cti sunt.“

HAEC sunt, quæ *AVGVSTINV*S de huius legis caussis &
 effectis tradit, & quæ aliis in locis frequenter [m] memorat,
 studiose collecta a *GOTHOFREDO*, heic autem non recitanda.

(m) August. epist. LXVIII. ad Ianuar. cit. Gothofredo ad Cod. Theod. lib. XVI.
 tit. V. de hereticis leg. XXXIX. p. 159.a. Crispinus iudicatus hereticus, nec
 pena librarium auri, quæ in hereticos ab imperatoribus fuerat constituta,
 per mansuetudinem catholicam fieri permissus est, & tamen ad imperato-
 rem appellandum putauit. Cuius appellationi quod ita responsum est, non
 ne veltrorum præcedens improbitas & eadem ipsius appellatio extortis, vt
 fieret: nec tamen etiam post ipsum rescriptum intercedenti'us apud imp.
 nostris episcopis eadem auri condemnatione multatus est. Ex concilio au-
 tem nostri episcopi legatos ad comitatum miserunt, qui impetrarent;

Hæc

Hæc duo duntaxat in vniuersam hanc materiam obseruabimus. 1.) Quod, licet nulla disciplinæ ecclesiae pars fuerit, censuras suas adhibita vi ad effectum adducere, ipsa tamen, si qua esset obstinata & pertinax oppositio atque contemnitus, non illicitum iudicarit, ab sacerdotali potestate petere auxilium. 2.) Quod, si qua vis ecclesiæ vel vlli de ejus ministris aut membris illata esset, maior adhuc ratio fuerit præsidium contra istiusmodi violentiam quærendi. 3.) Quod generatim utile & salutare esse creditum sit, moderatas quasdam poenas temporales obstinatis hereticis, schismaticis aliquisque facinorosis (retenta libertate indulgendi veniam, poenamque remittendi, prout suaderet prudenter) infligere, vt hoc ipso ad consideranda & examinanda veritatis ac erroris fundamenta perducti & per poenitentiam humiliati, in communionem ecclesiæ, ex qua exciderant, restituerentur.

non omnes episcopi & clerici partis vestræ ad eamdem condemnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos constituta est, tenerentur, sed hi soli, quorum in locis alias a vestris violentias ecclesia catholica pateretur. Sed quum legati Romam venerunt iam cicatrices episcopi catholici Vagitani horrendæ ac recentissimæ imperatorem commouerant, vt leges tales mitterentur; quales & missæ sunt. Idem epist. CLXVI. ad Donatistas. Et tamen quum Crispinus propter hoc factum in proconsulari iudicio conuinceretur hæreticus, eiusdem episcopi Possidii intercessu decem libras auri non est exactus. Cuius benevolentia & mansuetudini ingratus, ad imperatores catholicos ausus est appellare. Vnde hanc in vos iram Dei, de qua murmuratis, multo importunius & vehementius provocauit. Idem libro III. contra Cresconium cap. XLVII. Crispinus episcopus vester exhibitus est, quod se esse proconsili quærenti negauerat, facillime conuictus hæreticus, decem tamen libras auri, quam multam in omnes hæreticos imperator maior Theodosius constituerat, intercedente Possidio, non est compulsus exsolvere. Quia mitissima sententia non contentus, nescio quo consilio, quod displicuisse ceteris omnibus dicebatur, ad eiusdem Theodosii filios provocandum putauit. Acceptum est rescriptum quid aliud, nisi quod pars Donati iam sciret, se ad illam pœnam auriam cum ceteris hereticis pertinere &c. Idem contra litteras Petilianæ lib. VII. cap. LXXXIII. Ipsa catholica ecclesia solidata principibus catholicis imperatoribus terra marique armatis turbis ab Optato atrociter & hostiliter oppugnata est. Quæ res coegerit tunc primo aduersus vos allegari apud vicarium Seranum legem illam de decem libris auri, quis vestrum nullus adhuc pendit & nos crudelitatis arquitis. Idem epist. ad Crispinum ipsum CLXXIII. Nam possumus agere, vt decem libras auri secundum imperatoria iussa persolueres. An forte propterea non habes, vnde reddas, quod date iussi sunt rebaptizatores, dum multam erogas, vt emas, quos rebaptizes.

§. IV.

Hoc auxilium numquam eo consilio petitum, vt quās propter nudum errorem vita priuaretur.

ITA autem considerandum quoque est, ecclesiam nullum
vinquam magistratum incitasse, vt quidquam amplius pro se in
Simpliciter errantes, aut criminē quodam ecclesiastico adstri-
ctos, statueret, quam vt fontes pecunia multaret, vel poena
infra mortem, bonorum videlicet proscriptione vel exilio ad-
ficeret, nisi esset res capitalis & ciuilis, quae ad ciuilis magistra-
tus pertineret cognitionem, veluti crimen læse maiestatis siue
rebellio, cui poena mortis in legibus imperialibus constituta e-
rat. Sunt quidem nonnullæ leges in codice Theodosiano, quæ
hæreticos suppicio adfici iubent. *Theodosius [n] legem promul-
gabat contra quosdam Manichæos*, qui *Encratitæ, Saccosori & Hy-
droparastæ cognominabantur*, eosque summo suppicio adfligi
iubebat, eodem tempore, quum in *Solitarios*, aliam *Manichæo-
rum sectam*, bonorum tantum proscriptionem decerneret. E-
amdem legem [o] contra eos renouauit *HONORIVS*. Et in du-
abus aliis legibus *Donatistas* [p] in *Africa* poena proscriptionis &
sanguinis plectendos esse statuit, si publica conuenticula in fi-
dei catholicæ fraudem agitent, edicto, quo ipsis rituum suo-
rum exercendorum conuenientiique seu coëundi publice po-
testatem antea fecerat, penitus abrogato. Verum vt ha leges
rarissimæ sunt, ita potissimum factæ esse videntur, atrocibus e-
orum facinoribus prouocantibus, talibus videlicet, qualium rei
erant *Manichæi*; vel ad reprimendam immanem & foedam eo-
rum crudelitatem, cuius *Circumcelliones* inter *Donatistas* ubique ar-

(n) Cod. Theodos. lib. XVI. tit. V. de hereticis leg. IX. Quos Encratitas prodigi-
ali appellatione cognominant, cum Saccosori, sine Hydroparastatis -- sum-
mo suppicio & inexpibili poena iubemus adfligi.

(o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de heretic. leg. XXXV. Noxios Manichæos,
excerabilesque eorum conuentus, dudum iusta animaduersione damnatos,
etiam speciali præceptione cohiberi decernimus. Quapropter quæstii addu-
cantur in publicum, ac detestati criminosi congrua & seuerissima emendati-
one refocentur.

(p) Cod. Theod. ibid. leg. LI. Oraculo penitus remoto, quo ad ritus suos hæ-
reticæ superstitiones obrepescant, sciant omnes sanctæ legis inimici, plectendos
se poena & proscriptionis & sanguinis, si ultra conuenire in publicum, ex-
egrandia sceleris sui temeritate, temptauerint. Confer sis leg. LVI.

guebantur. Accedit, quod hasce leges contra eos executioni mandare, rarum esset & insolens. Nam vix ullum ante *Priscilianum* exemplum inuenias haereticorum, propter meram opinionem suam adfecti suppicio. *sozomenus* de hac *Theodosii* lege loquens, illam non tam ad puniendos quam ad terrendos [q] haereticos spectasse, affirmit. Et *chrysostomus* eadem aetate suam libere dicit sententiam, *Dominus, inquiens[r]*, prohibet colligere zizania, ne simul forte cum zizaniis herbam etiam tritici euallant: quod dicebat, ut bella & effusionem sanguinis prohiberet. Nam si trucidarentur haeretici, arrox & irreconciliabile bellum orbi inferretur. --- Non prohibet conciliabula haeticorum dissipare, ora obstruere, libertatem loquendi concidere, verum interficere atque trucidare. *AVGVSTINO* de hac *THEODOSII* lege nihil videtur innotuisse; & leges *Honorii* nondum rogatae erant contra *Donatistas*, quum contra eos scriberet. Hinc frequenter scribens magistratibus *Africaniis*, legem non dare dicit eis potestatem *Donatistam* aliquem interficiendi. Ita in epistola ad *Dulcitium* [s] tribunum, *Non tu in eos, inquit, ius gladii ullis legibus accepisti, aut imperialibus constitutis, quorum tibi iniuncta est executio, hoc praeceptum est, ut necentur.* Ita *Petiliano Donatistarum episcopo*, narrat, Deum, quum regis cor sit in manu eius, ita rem pro prouidentia sua direxisse, ut licet imperator multas leges ad commonendos & corripiendos eos [t] constituerit, nulla tamen lex regia eos iussit occidi. Iudices quidem potestatem habebant mortis poena adficiendi nocentes, ut homicidas & id genus malefactores alios; atque

(2) *Sozom.* lib. VII. c. XII χαλεπάς τοῖς νόμοις ἐπέγραψε τιμωρίαν ἀλλὰ ἐπέζητε & γὰρ τιμωρεῖται, ἀλλὰ εἰς θεοὺς καθίστη τὰς ἵππους ἐσπάδεται, *Gratus* quidem penas legibus suis adspicit: hauquaque tamen executioni mandavit. *Neque enim punire jubilos, sed terrore tanquammodo studebat.*

(r) *Chrysostom. homil. XLVII. in Matth. p. 422. (pag. 514. edit. Francos.)* τῇ γῇ δεσπότης καλέει, λέγων· μή ποτε ἐμούσητε ὑμεῖς αὐτοῖς τὸν στόν; τέτοιο δὲ ἡ λέγε, καλῶν πολέμους γίνεσθαι καὶ αἴματα καὶ σφυγάς & γὰρ δὲ ἀναγένειν αἰγάλευκόν ἐπεὶ δὲ πίλεμος ἀσπανδός εἰς τὴν οἰκουμένην ἔμετελε εἰσάγεσθαι. --- ἢ τοίνυν καταχεῖν αἰρετικάς καὶ ἐπισομιζεῖν, καὶ ἐκκόπτειν αὐτῶν τὴν πυρόσοιν, καὶ τὰς συνίστας καὶ τὰς σπονδάς δικλίσειν καλέει ἀλλὰ μακριδεῖν καὶ πατασφύτειν.

(s) *Aug. epist. LXI. ad Dulcitium.*

(t) *Aug. contr. litteras Petiliañ lib. II. c. LXXXVI.* Si occisor fratri Deus noluit inferri mortem, sed relinqui carnifici vitam: vide, ne forte hoc sit: unde multis ad vos conmouendos & corripiendos leges ipse constituit: nulla tamen lex regia vos iussit occidi &c.

ita fortassis de *Donatistis* aliqui morte multati fuerunt; id autem non propter nudam eorum opinionem factum est. Immo hoc ipso in casu, si causa esset ecclesiastica, episcopi catholici plerumque pro eis deprecabantur, ut mortes martyrum suorum ne vindicarentur sanguire. AVGUSTINVS [u] enim *Nullis*, inquit, *bonis in catholica (ecclesia) hoc placet, si usque ad mortem in quemquam, licet hereticum, sauvatur*. Quocirca datis ad *Donatum* quemdam, proconsulem *Africæ*, litteris sic ei scribit [x]: „Ex „occasione terribilium iudicium ac legum, ne in aeterni iudicii „poenas incident, corrigi eos cupimus, non necari, nec disci- „plinam circa eos negligi volumus, nec suppliciis, quibus di- „gni sunt, exerceri. Sic igitur eorum peccata conipesce, vt „tint, quos poeniteat peccasse. Quasumus igitur, vt quum „ecclesiæ causas audis, quamlibet nefariis iniuriis appetitam „vel adflictam esse cognoveris, potestatem occidendi te habe- „re obliuiscaris, & petitionem nostram non obliuiscaris. Non „tibi vile sit neque contemptibile, fili honorabiliter dilectissi- „me, quod vos rogamus, ne occiduntur, pro quibus domi- „num rogamus, vt corriganter, excepto etiam, quod a perpe- „tuo proposito recedere non debemus vincendi in bono ma- „lum. Illud quoque prudentia tua cogitet, quod causas ec- „clesiasticas insinuare vobis nemo præter ecclesiasticos curat. „Proinde si occidendos in his sceleribus homines putaueritis, „deterrebitis nos, ne per operam nostram ad vestrum iudici- „um aliquid tale perueniat: quo comperto illi in nostram per- „niciem licentiore audacia grassabuntur, necessitate nobis im- „paeta & indicta, vt etiam occidi ab eis eligamus; quam' eos „occidendos vestris iudiciis ingeramus.“ In cumdem modum in alia epistola ad *Marcellinum* [y] tribunum argumentatur in gratiam quorumdam *Donatistarum*, qui cædis aliquorum clericorum catholicorum reos se confessi erant: „Pœna sane illorum, „quamuis de tantis sceleribus confessorum, rogo te, vt præter „supplicium mortis sit, & propter conscientiam nostram, & „propter catholicam mansuetudinem commendandam.“ Paul- lo post etiam atque etiam cum rogat, vt apud proconsulem

(u) Aug. contr. *Breston.* lib. III. c. L.(x) Aug. epist. CXXVII. ad *Donat.*(y) Aug. epist. CLVIII. ad *Marcellin.* (p. 718. edit. *Basil.*)

verbis suis pro iis deprecetur [a]. „Soleo audire, in potestate
 „esse iudicis mollire sententiam, & mitius vindicare, quam iu-
 „bcent leges. Si autem nec litteris meis ad hoc consenserit,
 „hoc saltem præstet, vt in custodiam recipientur, atque hoc
 „de clementia imperatoris impetrare curabimus, ne passiones
 „seruorum Dei, quæ debent esse in ecclesia gloriosæ, inimico-
 „rum sanguine del honestentur.“ Idem argumentum in proxi-
 me sequenti epistola ad hunc *Marcellinum* fortius vrget, per o-
 mnia ei adiurans sacra, vt ne extrema seueritate in quosdam
Circumcelliones & clericos *Donatistas*, de cæde duorum presbyte-
 rorum *Hipponensem* atque de oculo vnius effosso & de dígito
 alterius præciso conuictos confessosque, animaduertat. „Mihi
 „sollicitudo [b] maxima incussa est, (inquit,) ne forte sublimitas
 „tua censeat eos tanta legum seueritate plectendos, vt qualia
 „fecerunt, talia patientur. Ideoque his litteris obtestor fidem
 „tuam, quam habes in *CHRISTO*, per ipsius domini *CHRISTI*
 „misericordiam, vt hoc ne facias, nec fieri omnino permittas.
 „Quamuis enim ab eorum interitu dissimulare possemus, qui
 „non accusantibus nostris, sed illorum notoria, ad quos tuen-
 „dæ pacis vigilantia pertinebat, præsentari videantur examini;
 „nolumus tamen passiones seruorum Dei, quasi vice talionis,
 „paribus suppliciis vindicari. Non quod scelestis hominibus
 „licentiam facinorum prohibeamus auferri, sed hoc magis suf-
 „ficere volumus, vt viui & nulla corporis parte truncati, vel
 „ab inquietudine vesana ad sanitatis otium legum coercitione
 „dirigantur, vel a malignis operibus alieni utili operi deputen-
 „tur.“ Adhuc vehementius eamdem materiam rursus vrget
 in epistola ad *Apringium*, alium iudicem *Africanum* [c], verbis
 affectu plenissimis eum rogans, vt *Circumcelliones* mitius puniat.
 „Quum comperissem, illos fuisse confessos (cædem istorum
 „duorum presbyterorum) ideoque minime dubitarem, sub iu-
 „ra tuæ securis esse venturos, has ad tuam nobilitatem litteras
 „acceleraui, quibus deprecor, & per misericordiani *CHRISTI*
 „obsecro, sic detur maiore atque certiore felicitate gaudea-
 „mus, vt eis paria non retribuantur, quamquam lapidis ictibus

(a) August. epist. CLVIII. ad *Marcellin.* (p. 719. edit. Basili.)(b) August. epist. CLIX. ad *Marcellin.*(c) Augustin. epist. CLX. ad *Apringium.*

„digitum præcidere oculumque conuellere leges puniendo.
„non possunt, quod isti saeuendo potuerunt. Vnde securus
„sum de iis, qui hoc se fecisse confessi sunt, quod hanc vicissi-
„tudinem non reportabunt: sed ne vel ipsi, vel illi, quorum
„homicidium patefactum est, per tuae potestatis sententiam mul-
„etentur, hoc timeo; hoc ne fiat, & christianus iudicem rogo,
„& christianum episcopus moneo. De vobis quidem dixisse
„apostolum legimus, quod non sine cauſa gladium geratis, &
„ministri Dei sitis, vindices in eos, qui male agunt. Sed alia
„cauſa est prouinciae, alia est ecclesiæ. Illius terribiliter ge-
„renda est administratio, huius clementer commendanda est
„mansuetudo. Si apud iudicem non christianum mihi sermo
„esset, aliter agerem: nec tamen etiam sic ecclesiæ cauſam
„desererem, & quantum admittere dignaretur, instarem, ne
„passiones seruorum Dei catholicorum, qui prodeſſe debent
„ad exempla patientiæ, inimicorum suorum sanguine foedaren-
„tur, & si nollet acquiescere, inimico animo cum resistere su-
„spicarer. Nunc vero, quando apud te res agitur, alia mihi
„ratio est, alia consultatio. Rectorem te quidem præceſſe
„potestatis videmus, sed etiam filium christianæ pietatis agno-
„scimus. Subdatur sublimitas tua, subdatur fides tua, cauſam
„tecum traxto communem: sed tu in ea potes, quod ego non
„possum. Confer nobiscum consilium & porrige auxilium.
„Diligenter actum est, vt inimici ecclesiæ, qui solent vanilo-
„quio ſeditionis follicitare animos imperitos, tamquam de per-
„secutione gloriantes, quam ſe perpeti iactant, horrenda fa-
„cinora ſua in catholicos clericos perpetrata faterentur, & ſuis
„verbis implicarentur. Legenda ſunt gesta ad ſeuandos ani-
„mos, quos peſtiferia ſuafione venenauerunt. Numquid placet
„tibi, vt ad finem gestorum, ſi cruentum istorum supplicium
„continebunt, legendō peruenire timeamus, vbi ponimus &
„ipsam conſcientiam, ne malum pro malo, qui paſſi ſunt, red-
„didiffe videantur? Si ergo nihil aliud conſtitueretur frenan-
„dæ malitiæ perditionum, extrema fortaffe neceſſitas, vt tales
„occiderentur, vrgeret: quamquam, quod ad nos attinet, ſi
„nihil mitius eis fieri poſſet, mallemus eos liberos relaxari;
„quam paſſiones fratrum noſtrorum fuſo eorum ſanguine vin-
„dicari. Nunc vero, quoniam aliquid fieri poſteſt, quo & mi-
tis

„tis commendetur ecclesia, & immitium cohibeatur audacia,
 „cur non flectas in partem prouidentiorem lenioremque sen-
 „tentiam, quod licet iudicibus facere, etiam non in caussis ec-
 „clesiarum? Time ergo nobiscum iudicium Dei patris & commen-
 „da mansuetudinem matris. Quum enim tu facis, ecclesia fa-
 „cit, propter quam facis. Contende ergo bonitate cum ma-
 „lis. Illi scelere immani membra de corpore viuo auulserunt,
 „tu opere misericordi effice, vt illa, quae nefandis operibus ex-
 „cercebant, alicui vtili operi integra eorum membra deserui-
 „ant. Illi non pepercerunt correctionem sibi prædicantibus
 „Dei seruis: tu parce comprehensis, parce ductis, parce con-
 „victis. Illi impio ferro fuderunt sanguinem christianum: tu
 „ab eorum sanguine etiam iuridicum gladium cohibe pro-
 „pter CHRISTVM. Illi ministro ecclesiarum occiso extorserunt
 „spatium viuendi, tu inimicis ecclesiarum viuentibus relaxa spatii-
 „um poenitendi. Talem te oportet esse in caussa ecclesiarum iu-
 „dicem christianum, potentibus, monentibus, intercedentibus
 „nobis. Solent homines, quando cum inimicis eorum con-
 „victis lentius agitur, a mitiore sententia prouocare. Sed i-
 „nimicos nostros ita diligimus, vt, nisi de tua christiana obedi-
 „entia præsumamus, a tua severa sententia prouoceamus.

Hoc modo AVGUSTINVS clementiam in *Donatistas* adlibi-
 beri cupit, vt ne suppicio mortis adsificantur in caussa eccle-
 siarum, vt vt sit crimen capitale, quod in caussa ciuili sine vlla du-
 bitatione morte foret plectendum. Et sane quos ita mirifice
 adficiebat inimicorum suorum conditio, quum tam nefaria cri-
 mina tamque horrendam violentiam aduefus ecclesiam con-
 misissent, illis numquam in mentem venire potuit, propter
 mere erroneam opinionem capite eos damnare licere. Quo-
 circa quamquam *Honorius* quasdam istiusmodi leges condidit,
 posteaquam hæc omnia scripsit AVGUSTINVS; tamen ecclesi-
 am eas approbasse, vel executioni mandatas cupiisse, nusquam
 inuenimus. Sed hæc e contrario in sua firmiter stetit senten-
 tia, quam antea ex verbis AVGUSTINI percepimus, Nullum
 videlicet bonum viuum in ecclesia catholica suppicio hæreti-
 cis illato delectari. Leniores poenas vsum suum habere posse
 credebant, vt ad rerum suarum considerationem & resipiscienti-
 am adducerentur; vitæ autem huius usuram eis eripere nihil aliud

esse, quam omnia media & opportunitatem resipisciendi eis vna auferre. Accedit, quod inuidiosum erat ecclesiae, & haeresin potius confirmabat. Nam qui occisi erant, ab eorum factione semper martyres habebantur. Ita *Donatistæ Circumcelliones* suos honorabant, qui occisi erant in conflictu cum *Macario*, quem *Constantius* imperator pacifico consilio miserat in *Africam*, vt dona sua inter ipsos distribueret eosque humanitate sua ad vnitatem reducere adlaboraret. Quem illi adgressi, vt se aduersus eorum impetum tueretur, cogebant praefecti postulare auxilium, & nihilo minus tamen eos, qui in ista tam necessaria defensione occisi fuerant, in martyribus habebant, & ecclesiam catholicam ex contumelia cognominabant *Macarianam*, & *Macariana* tempora tamquam crudelia & odiosa obiciebant. Cui criminatio responsurus OPTATVS, necesse habebat dicere, 1.) Rem aliter se habere; nullam illis vim illatam; nullum fuisse initio terrorem; neminem vidisse virgam; neminem custodiam; sola fuisse hortamenta [d] ad pacem. Et 2.) si qua illis violentia adhibita sit, eam ipsos in se prouocasse sua insolentia, cogendo imperatoris ministrum se defendere

(d) Optat. lib. III. p. 62. (p. 59. 60. edit. Paris. MDCLXXIX.) Ab operariis (h. c. administris) vnitatis multa quidem aspere gesta sunt, sed ea ad quid imputatis Lentio, Macario, vel Taurino? imputate maioribus vestris: qui (sicut in prophetia scriptum est) vt vobis stupescerent dentes, ipsi vnas acidas comederunt. Illis primo, qui populum Dei diuiserunt, & basilicas fecerunt non necessarias. Deinde Donato Carthaginis, qui prouocauit, vt vnitatis proximo tempore fieri tentaretur. Tertio Donato Bagaiensi, qui insanam collegerat multitudinem, a qua ne Macarius violentiam pateretur, qui ad se, & ad ea, quæ ferebat tutanda, armati militis postulauit auxilium. Venabant tunc cum pharetris armigeri, repleta est vnaquæque ciuitas vociferantium: nuntiata vnitate, fugiatis omnes. Nulli dictum est, nega Deum. Nulli dictum est, incende testamentum. Nulli dictum est, aut tus pone, aut basilicas dirue. Ista enim res solent martyria generare. Renuntiata est vnitatis, sola fuerant hortamenta, vt Deus & Christus eius a populo, in vnum conueniente, pariter rogaretur. Nullus erat primitus terror. Nemo videbat virgam: nemo custodiam: sola fuerant hortamenta. Timuistis omnes, fugiistis, trepidistis: vt pro certo de vobis dictum sit, quod in psalmo scriptum est, *Trepidauerunt, ubi non erat timor.* Fugerunt igitur omnes episcopi cum clericis suis, aliqui sunt mortui. Qui fortiores fuerunt, capti longe relegati sunt. Et tamen horum omnium nihil actu est cum voto nostro: nihil cum consilio, nihil cum conscientia, nihil cum opere. Sed gesta sunt omnia in dolore Dei, amare plorantis &c.

ad-

aduersus hostilem *Circumcellionum* impetum. Interea quæcumque acciderint, eorum nihil actum esse cum voto ecclesiæ, nihil cum consilio, nihil cum conscientia, nihil cum opere. Simile exemplum in *Priscillianistarum* accidit caussa. *Priscillianus* & nonnulli de hæresi eius socii a *Maximo* imperatore, *Ithacio* quidem immoderato & sanguinario episcopo instigante, capitis damnabantur. Hæc res sectatoribus *Priscilliani* occasionem dedit in doctoris sui morte triumphandi. Nam, vti *SVLPICIVS SEVERVS* [e] obseruat, *Priscilliano* occiso, non solum non repressa est hæresis, que illo auctore proruperat, sed confirmata latius propagata est. Namque seculares eius, qui cum prius ut sanctum honorauerant, postea ut martyrem colere cœperunt. Hæc res summopere omnibus bonis disiplinebat viris, qui alioquin cum *Ithacio* faciebant. *Martinus* episcopus *Turonensis* non tantum increpabat *Ithacium* [f], vt ab accusatione delisteret, sed *Maximum* etiam rogabat, vt sanguine eorum abstineret, satis superque esse adserens, vt episcopali sententia hæretici iudicati ecclesiis pellerentur: A *Maximo* etiam obtinebat sponsionem, nihil cruentum in reos constitendum. A qua sententia quum aliorum persuasione depulsus capitis eos damnasset, *Martinus* episcopus numquam posthac induci se patiebatur, vt cum sanguiniorum istorum hominum communione misceretur, nisi in leui quadam re, cuius deinde facti poenitens per omnem reliquam vitam ab eorum conventibus se remouebat, vti idem historicus [g] memoriae prodidit. Iam vero ex his omnibus planum est, quod, quamcumque opem antiqua ecclesia a magistratibus ciuilibus, ad disciplinam suam aduersus hæreticos aliosue fontes tuendam, petierit, numquam eos ad gladium in causa sua distringendum vel supplicium de quopiam sumendum incitarit; sed semper mortem eorum deprecata sit, vt otium haberent resipisciendi, si quæ leges sanguinariae (quæ rarissimæ erant & nulla ratione ab ecclesia procuratae vel approbatæ) contra illos latae essent. Ignis, rogi, inquisitionum & sexcentorum aliorum cruciatuum disciplina, quæ obtentu misericordiae tot christianorum hominum sanguine terram foedauit, posteriorum ætatum & perdi-

(e) Seuer. histor. lib. II. p. 120. (p. 290. edit. Lips. MDCCIII.)

(f) Ibid. p. 119. (p. 287. edit. cit.)

(g) Seuer. dialog. III. n. XV. (c. XIII. tot. p. 483. 484.)

tissimorum ac profligatissimorum temporum inuentio est, vbi homines spiritum christianismi & seruatoris ac domini nostri Iesu Christi characterem obliti fuerunt, qui *venit non ad destruendam hominum vitam, sed ad eos seruandos*

§. V.

Disciplinam ecclesiæ neminem naturalibus suis vel ciuilibus iuribus, multo minus magistratum potestate sua & debita ei fidelitate priuasse.

NVLLA antiquæ disciplinæ pars erat, homines naturalibus suis vel ciuilibus priuare iuribus. Herus non perdebat, quam ab natura acceperat, auctoritatem in famulos, nec pater in liberos, quum christianæ communionis perderet priuilegia. Iudex non amittebat munus suum in republica, quum ecclesia pelleretur. Istiusmodi enim multi potestate sua & iurisdictione sub Constantio aliisque hæreticis principibus, noui obstantibus censuris ecclesiæ, fruebantur. At vero hodie secundum communem Romanensis ecclesiæ doctrinam, prout eam FRANCISCVS TOLETVS [b], aulæ pontificiæ purpuratus, in libro *de instructione sacerdotum* exhibet, *Excommunicatus non potest exercere actum iurisdictionis absque peccatis: Immo si publica est excommunicatio facta, sententia nullæ sunt.* Hæc regula aduersus supremas potestates facta est ad debilitandas suminorum imperantium manus, ministris eorum sub obtentu excommunicationis loco suo deiectis. Ecclesia autem Romanensis vltierius progreditur, pontifici suo maximo concedens potestatem execrationem obtestationemque in principes componendi, & huius rei vi & auctoritate de sede eos regia deturbandi, subiectos debita istis fidelitate & obedientia soluendi, regnaque dealiis ad alios, quibus consultum duxerit, transferendi. Cuius praxis ne minimum quidem vestigium in primitiæ ecclesiæ disciplina per multa sæcula conspicitur, & vix illum indubitatum istiusmodi ausus exemplum ante æternam Hildebrandi seu Gregorii septimi (a quo hæc doctrina Hildebrandina vocatur) inuenitur, quemadmodum unus de domesticis ipsorum scriptoribus ingenue fatetur. *Lego & relego, (inquit OTHO FRISINGENSIS [i] nobilis episcopus Germanus)*

(b) Tolet. de instruct. sacerdot. lib. I. c. III. Vid. Du Moulin's *Buckler of Faith*

p. 370. Et decret. Gregor. lib. II. tit. XXVII. de sentent. & re iudic. c. XXIV.

(i) Otho Frising. lib. VI. c. XXXV.

Romanorum regum & imperatorum gesta, & nisquam inuenio quemquam eorum ante hunc a Romano pontifice excommunicatum, vel regno priuatum, nisi quis forte pro anathemate habendum ducat, quod Philippus ad breue tempus a Romano episcopo inter penitentes collocatus; & Theodosius a beato Ambroso propter cruentam cedem a liminibus ecclesie sequestratus sit. Non est dubium, quin antiquis temporibus nonnumquam communio negata sit principibus, vti Theodosio factum ab Ambroso: Verum vt hoc ipso non subiiciebantur maiori excommunicationi, ita multo minus legitima sua potestate ac dominio priuabantur. *Constantius* haereticus, & *Iulianus* apostata, *Valens* & *Valentinianus* junior manifesti *Ariani*, *Anastasius* & plures alii diuersarum haeresium fautores & propugnatores erant: ecclesia tamen numquam eos fidelitate, ipsis a ciuibus suis debita, priuandi vel imperium eis abrogandi sibi arrogavit potestatem. Neque id ideo non fecit, quod deessent vires temporales christianis, vti *BELLARMINVS* & alii dictitant, sed quia deerat iusta auctoritas. Ecclesia enim hisce temporibus tam directam quam indirectam potestatem, quam pontifex *Romanus* vel alius quicunque episcopus in temporalia principum iura habere venditatur, penitus ignorabat, obedientiam autem eis deberi profitebatur, siue pagani siue haeretici; siue in ecclesia siue extra ecclesiam; siue persecutores siue amici essent: Quomodo lector, cui lubet, in diligenter elaborato *IOANNIS BUCKRIGII*, eruditij episcopi *Roffensis*, libro; quem in defensionem *BARCLAI* contra *BELLARMINVM* [k] de potestate papæ in rebus temporalibus & male usurpati iure deturandi solio principes euulgauit, fusius demonstratum videre potest. In quo inter multa alia firmissima argumenta ante memoratam *THONIS FRISINGENSIS* obseruationem, quod *Hildebrandus* omnium primus fuerit, qui hanc prauam doctrinam contra *Henricum IV.* imperatorem deduxerit in praxin, communi viginti fere scriptiorum ecclesiæ *Romanensis* testimonio confirmat. Non persequemur hanc materiam hoc loco pluribus, quia diximus, quantum satis est ad confirmandam hanc obseruationem de disciplina ecclesiæ, Quod neminem omnium mortalium natu-

(k) *Ioan. Roffens. de potestate papæ in rebus temporalibus &c. Lond. MDCXIV. lib. II. c. X.*

ralibus ac ciuilibus iuribus suis priuarit, multo minus auctoritatē dederit principes exuendi imperiis, vel subiectos debita illis fide & obedientia soluendi, vel de eorum regnis quidquam statuendi, ideo quidem, quod spiritualis gladius temporali potior sit.

§. VI.

Sed constitisse I. In admonitione offenditorū.

ENIMVERO disciplina ecclesiæ, quum esset mere spiritualis potestas, sequentibus hisce actibus terminabatur. Primum quidem, Admonitione offenditoris: Quæ solemniter bis vel ter separatis temporibus repeti solebat, ante quam maior in eum seueritas adhiberetur, secundum illud apostoli: *Hereticum hominem post unam & alteram admonitionem repelle.* Tit. III, 10. A MBROSIVS [*l*] in hunc modum eorum agendi rationem repræsentat: *Cum dolore amputatur etiam, quæ putruit pars corporis, & diu tractatur, si potest sanari medicamentis: si non potest, tunc a medico abscinditur. Sic episcopi affectus boni est, ut, oportet sanare infirmos, serpentia auferre ulcera, adurere aliqua, non abscindere. Postremo quod sanari non potest, cum dolore abscindere.* Ita PROSPER [*m*] ait: *Qui diu portati & salubriter obiurgati, corrigi noluerint, tamquam putres corporis partes debent ferro excommunicationis abscindi.*

ATQVE ita SYNESIVS suam agendi rationem contra *Andronicum*, crudelēm & tyrannicū *Ptolemaidis* præfectū, qui potestate sua ad vexandum & opprimendum populum abutebatur, repræsentat. Primum quidem admonendo & dehortando a crudelitate sua [*n*] auocare eum conabatur. Quum vero nihil proficeret & frustra insumeret operam, hominisque furor magis magisque inflammaretur & inemendabilis fieret, adeo ut scelentissima vtens voce diceret, frustra spem aliquam in ecclesia collocari, neque quemquam ex *Andronici* manibus creptum iri, non si pedem ipsum Christi manibus amplectetur: SYNE SIVS [*o*] nihil esse dicebat, quod amplius moneret hominem,

(*l*) Ambros. de offic. lib. II. c. XXVII.

(*m*) Prosper. de vit. contemplat. lib. II. c. VII.

(*n*) Synes. epist. LVII. sere tot.

(*o*) Synes. epist. LVIII. (p. 202. edit. Paris. MDCXXXIII.) ἡστὶν οὐδέτεος δὲ ἐνθρωπός, οὐδὲ, ὑπερ μέλος ἀνάτας ἔχος, ἀποκοπέος. ήμῶν, ἵνα μή τῇ κοινωνίᾳ τῷ τῷ οὐγαῖνον συμφέρειται.

sed velut membrum insanabile ab ecclesia esse segregandum, ne illius contagione, quod sincerum esset, corrumperetur. Atque ita anathemate eum solemniter feriebat, qua de re mox plura.

§. VII.

2. In temporaria communionis interdictione, quam minorem excommunicationem vociarint.

NONVLLI hoc vocant προθεσμίαν, admonitionem, siue tempus [p] ad resipiscendum datum, quod nonnumquam decem dierum interuallo erat circumscriptum [q]: quo præterlapsi si in obstinatione mentis & contumacia perseverarent, ecclesia maiorem adhibebat severitatem, ut communione eos deiiceret per minorem maioremque excommunicationem. Minor excommunicatio vocabatur ἀΦορισμός, separatio, consistebatque in exclusione hominum a participatione eucharistiae & precium fidelium; ex ecclesia autem eos non eiiciebat. Con-

(p) Habert, archierat. p 739. ex epist. Ioan. Antioch. ad Nestorium. Tempus il-
lud προθεσμίαν dicitur. Conquerebatur Nestorius, angustum esse ad deliberandum tempus, at Iohannes Antiochenus epistola ad Nestorium apposite repro-
nit, οὐ γάρ εἰ προθεσμίαν σεωτάτην τοῖς γέρουσιν ἐνέδημε δύναμις μα., δι
θεοφιλέστατος Κελεσῖνος δέκα μόνος ἡμέραις περιουσίας τὴν ἀπόχε-
σιν ἀλλ' ἔξιν ἕγον ἀντὸ ποιῆσαι οὐχὶ ἡμέρας μόνος μᾶς, ταῦτα δὲ οὐχὶ ὥραν δι-
λήγων. Enimvero licet dominus meus Celestinus, Deo dilectissimus episcopus,
decem tantum dierum interuallo remissioni praefixerit valde angustum:
tamen res eiusmodi est, ut non dieo decem diebus, sed uno die, immo vero
paucis horis tota confici posse videatur.

(q) Celestin. ep. ad Nestor. (tom. III. concil. p. 362.) Φανερῶς τούν καὶ, ταῦτη
ἡμῶν ἔνα τὸν ἀπόφευκον, ὡς ἐὰν μὴ περὶ τὴν Χριστὸν τὴν θεῖον ἡμῶν ταῦτα πηγές,
ἄπειροι οὐκὶ ή Ρωμαῖοι, οὐκὶ ή Αλεξανδρῖνοι, οὐκὶ πᾶσα η καθολικὴ ἐκκλησία πα-
τέχει, ὡς οὐκὶ ή ἄγια η πατέρων τὸν μεγάλην Κυριακούντος ἐκκλησίας ένστα παλι-
λίσια πατέροις οὐκὶ ταῦτη τὸν ἀπίστον πανόρτητα, ήτις ἐπιχειρεῖ χωρίσειν, ἄπειρ
συνάπτει η ἄγια γραφή, ἐντὸς δεκάτης ἡμέρας, αἱ θυσιαῖνης ἀπὸ τῆς ἡμέρας
ταῦτης τῆς ἀπομνήσεως, Φανερῷ οὐκέτι γράψει διδοχογιας ἀθετησης, ὅποι πάσης
κοινωνίας καθολικῆς ἐκκλησίας ἐβίβληται. Aperte igitur hanc nostram fidem
esse sententiam, ut nisi de Christo Deo nostro ea praedices, quae Romana &
Alexandrina & uniuersalis ecclesia catholica tenet, sicut & sancta Constanti-
nopolitana magna vobis ecclesia ad te ipsis optime tenuit, & hanc per-
fidam nouitatem, quae hoc, quod venerabilis scriptara conningit, nititur
separare, intra decimum diem a primo innoescens tibi huic confessionis
die. nuncrandum, aperta & scripta confessione damnaueris, ab uni-
uersalis te ecclesie communione deiecitur.

sistere enim adhuc poterant ad audiendam psalmodiam, scripturarum lectionem, concionem & preces catechumenorum ac poenitentium, atque tum cum illis discedere debebant, prima diuini cultus parte, *missa catechumenorum*, finita. THEODORETUS hanc minorem excommunicationem a maiore expressis verbis distinguit, quando loquens de quibusdam, qui ex infirmitate potius, quam malitia peccauerant, ait [r]: *Arceantur a participatione sacerorum mysteriorum, a catechumenorum autem oratione non prohibeantur, neque a diuinarum scripturarum auditio, neque a magistrorum admonitione.* Atque ita intelligendus est canon GREGORII THAUMATVRGII [s], qui eos a precibus abdicari iubet, qui aliena bona, (quae in barbarorum inuasione perierant) detinebant, tamquam propria. Per preces heic intelliguntur preces fidelium ad altare siue in missa fidelium, a quibus abdicabantur, non autem a precibus catechumenorum, quibus interesse poterant, quantumuis ab alteris istis exclusi. Ut adeo hic inferior quidam fuerit poenæ gradus, ex parte duntaxat eos a societate fidelium excludens, nimirum a communib[us] precibus & eucharistia, non autem in totum eos ecclesia exturbans. Et quidem propter leuiora crimina infligebatur; vel si propter grauiora, istis quidem peccatoribus solum, qui statim promptum animum legibus poenitentiae se submittebant ostendebant: quum aliquid haberet prompta & parata ista in submitendo se celeritas, quod mitiorem eis conciliaret sententiam. Concilium Illiberritanum [t] istiusmodi interdictionem

(r) Theodor. epist. LXXVII. ad Eulalium. (tom. III. p. 947.) καλέσθωσαν μὲν τῆς μεταλήψεως τῶν ιερῶν μυστηγίων, μὴ καλέσθωσαν δὲ τῆς τῶν πρηγχεμένων ἐυχῆς, μηδὲ τῆς τῶν θελυ γραφῶν ἀκροάσεως, μηδὲ τῆς τῶν διδασκάλων παραγνώσεως.

(s) Gregor. Thaumat. can. V. (apud Labb. tom. I. conc. p. 840.) Ἀλλοι δὲ ἑαυτὲς ἐξουπατῶσιν, ἀτὶ τῶν ιδιων τῶν ἀποδομένων, ἢ ἔνορον ἀδότρια κατίχοντες ... ἡ δὲ ἐκκηρύξι τῶν ἐυχῶν. Alii se ipsis seducunt, pro propriis que perierunt, aliena que intinerunt, detinentes. ... quos a precibus oportet abdicare.

Vid. concil. Herdens. c. IV. De his, qui se incesta pollutione commaculant, placuit, vt, quoisque in ipso detestando & illicito carnis conuborio perseuerant, vsque ad missam tantum catechumenorum in ecclesia admittantur.

(t) Concil. Illiberrit. c. XXI. Si quis in ciuitate positus, tres dominicas ad eccliam non accesserit, tanto tempore abstineat, vt correptus esse videatur. eucha-

eucharistiae ad tres hebdomades contra eos decernit, qui sine villa necessaria impeditio[n]e tres dominicas ad ecclesiam non accesserint. Et alio canone [u] virgines, quae ante nuptias virginitatem suam perdiderint, sine publica poenitentia recipi iubet, si iisdeni, a quibus vitiatae sint, matrimonio iungantur, & in posterum caste cum eis viuant. Reste ad hunc canonem obseruat ALBASPINAEVS [v], hanc poenam tantum in eo fuisse versatam, ut ab eucharistia arcerentur: non enim ecclesia pulsos, nec per ullos publicae poenitentiae gradus ire coactos esse, sed cum catechumenis orare potuisse & cum fidelibus etiam; tantummodo sacris mysteriis participare prohibitos esse, usque dum tempus eis constitutum esset elapsum, atque in hoc poenam eorum constitisse. In canonib[us] BASILI[II] [x] de eadem poena trigamis constituta sermo fit, *Consuetudine*, inquit ille, *aceperimus, in trigamis quinquemii segregatiu[m]em.* -- Oportet autem non eos omnino arcere ab ecclesia, sed dignari auditione duobus vel tribus annis: Et postea permitti quidem consistere, seu in fidelium esse congregacione, a boni tamen communione abstinere, Et sic postquam penitentiae fructum aliquem ostenderint, communionis loco restituere. Ut adeo duo gradus huius minoris excommunicationis fuerint;

(u) Concil. Illiber. c. XIV. Virgines, quae virginitatem suam non custodierint, si eosdem, qui eas violauerint, duxerint & tenerint; eo, quod solas nuptias violauerint, post annum *sine penitentia*, reconciliari debebunt.

(v) Albaspin. in loc. *Sine penitentia*. non hoc ita accipiendo, quasi velint, eas absque sacramento poenitentiae absoluendas esse, aut statuant, eiusmodi peccatum non esse aliqua poena coercendum, vel denique eis non esse dolendum de stupro: sed poenitentia hoc loco intelliguntur poenae & exumiae, quae in gradibus poenitentiae palam & publice caperentur, quae quam pudorem aliquem sugillarent, non erant eiusmodi virginibus infligendae. Quid autem sit, post annum *sine penitentia* reconciliari, quodue genus poenarum ex hoc canone, & ex vigesimo primo colligitur? leuis quadam erimina hac poena mulctabantur, quae in eo versaretur, ut ab eucharistia arcerentur: miliisque persuasum est, eos qui leui illa animaduertione castigabantur, non aliter orasse aut stetisse in ecclesia, neque aliter habitos, quam subsistantes, & omnibus rebus diuinis & humanis participasse cum ceteris fidelibus, praeterquam eucharistia.

(x) Basil. can. IV. συνιθειαν κατελάβοντι, ἐπὶ τῶν τριγάμων πεντετελίου ἀφορεσίν: -- δεῦ δὲ μὴ πάντη αὐτές απέλγειν τῆς ἐκκλησίας ἀλλ' ἀγρόσεως αὐτές αξιζεῖν εἰ δύο πεπέπληται οὐ τριτή οὐδὲ τετάτη ἐπιτρόπειν συγήκειν μὲν, τῆς δὲ κοινωνίας τὰ ἀγαθὰ απέκειναι, οὐδὲ ἐπιθετικών ταχέων την μετανοίας ἀποκατισθῆν τῷ τόπῳ τῆς κοινωνίας.

vnum quidem eos sola eucharistiæ participatione excludens, orare autem cum fidelibus illis permittens; alter autem a precibus fidelium eos excludens, & tantum cum catechumenis orare sinens; neuter autem istiusmodi peccatores communione ecclesiæ penitus expellens.

§. VIII.

3. In electione de ecclesia, quam maiorem excommunicationem, plenam separationem, anathema, & similibus nominibus appellarint.

MAIOR excommunicatio erat, quando homines de ecclesia penitus expellebantur, & ab omni cum ipsa in sacris officiis communione separabantur. Vnde in antiquis canonibus παντελής ἀφορισμός, omnimoda separatio, & anathema, id est exsecratio nuncupatur: quod esset maxima exsecratio, quæ aduersus homines componi poterat. Frequenter etiam variis significatur phrasibus, e. g. ἀπέργεθαι τῆς εὐκλησίας, ἀπολείθεθαι & ρίπλεθαι τῆς εὐκλησίας, ἐκλός εἶναι, ἐκπρύττεθαι τῆς συνέδρι, ἀπεῖχεται τῆς ἀρχούσιως, ceteris. Quæ locutiones vniuersæ homines denotant, per solemnisissimam excommunicationem penitus expulsos ecclesia, & non tantum ab eucharistia, sed à precibus etiam & scripturarum auditione in conuentu ecclesiastico prohibitos. Hæc formula eleganter expressa est ab SYNESIO cum adiunctis & consecutionibus suis omnibus, in excommunicatione, quam aduersus Andronicum, cuius antea fecimus mentionem, adornauit, verbis sequentibus: „Nihil est, „quod amplius moneamus hominem, sed velut membrum inseparabile a nobis est segregandus, ne illius contagione, quod „sincerum est, corrumpatur. - Ob hæc Ptolemaidis ecclesia „ad omnes ubique terrarum sorores suas ecclesiæ hæc decernenda censuit [y]: Andronico eiusque sociis, Thoanti & eius „sociis nullum Dei templum aperiatur. Omnes illis religiosæ „ædes, ac septa claudantur. Nulla diabolo in paradiso pars „est; qui si clam irrepserit, expellitur. Ac cum priuatos omnines, & magistratus hortor, vt nec eiusdem cum illo teeti,

(y) Synes. epist. LVIII. p. 199. (p. 203.) Ανδρονίκῳ, καὶ τοῖς αὐτῷ μηδὲν ἀποιγνίδω πέμψεις τῇ θεῷ ὅπου αὐτοῖς ἱερὸς ἀποκεκλεισθεὶς, καὶ σηκὼς καὶ περίβολος ἐπὶ τῷ διαβόλῳ μέγος ἐν παραδίσῳ ὃς καὶ λάθη διαδὺς, ἐξελαύνεται παραπλὴν
neque

, neque mensæ participes esse velint; tum sacerdotes in pri-
 , mis, qui nec viuentes illos salutabunt, nec mortuos funebri
 , pompa deducent. Sin quisquam, velut exiguae vrbis, eccle-
 , siam nostram contemserit, & ab ea damnatos receperit, qua-
 , si pauperi parere nihil necesse sit; nouerit, scissam a se eccle-
 , siam esse, quam vnam esse vult Christus. Atque hic, siue le-
 , vita, siue sacerdos sit, siue episcopus, apud nos eodem atque
 „Andronicus loco censemur: neque cum eo dextram iunge-
 „mus; nec eadem ex mensa vescemur vñquam. Tantum ab-
 „est, vt cum iis arcana mysteria communicemus, qui cum An-
 „dronico & Thoame partem aliquam habere voluerint,. Integrain hanc formulam interposuimus, non tantum quia ab ex-
 cellenti auctore studiose prescripta est, sed quia etiam viam a-
 perit disciplinam ecclesiæ penitus intelligendi. Heic enim res
 quatuor obseruare licet, tamquam quæ hanc maiorem excom-
 municationem comitentur aut proxime consequantur. 1.) Quod expulsio de ecclesia repræsentetur sub imagine expulsio-
 nis de paradiſo, eique conueniat in formula excommunicationis.
 2.) Quod simulatque quis de ecclesiæ suæ catalogo ex-
 punctus fuerit, de hac re vicinæ ecclesiæ, & nonnumquam ec-
 clesiæ per omnem terrarum orbe litteris certiores factæ sint,
 vt omnes ecclesiæ hunc disciplinæ actum ratum haberent at-
 que confirmarent, recusando istiusmodi hominem recipere in
 suam communionem. Quandoquidem 3.) Is, qui legitime in
 vna ecclesia excommunicatus fuerat, per leges catholicæ vni-
 tatis & iustæ disciplinæ regulas in omnibus ecclesiis pro ex-
 communicato habendus erat, vsque dñm resipiscentiam suam
 ecclesiæ suæ satis testatam fecisset. Quod si qua ecclesia talem
 in communionem admitteret, in eam partem id accipiebat, ur
 vt eamdem cum fonte pœnam commiseruisse censeretur. 4.)

Ἐν καὶ ιδίᾳ ποτὶ καὶ ἄρχοντι, μήτε διαιρέσιν αὐτῷ, μήτε διαιρέσεον γί-
 νεται· ἵερον δὲ διαιρέσις, ὃι μήτε ἔντας αυτὸς προσεργεῖται, μήτε τελευτή-
 σαται συμπροπένθεται· εἰ δέ τις ὡς μηδεπολεῖτιν μηδεπνικαλίσαι τὴν ἐκκλησίαν,
 καὶ δέξεται τὰς ἀποκρίντας αὐτῆς, ὡς ἐκ ἀνάγκης τῇ πόνηται πειθεῖται· ἵστω σχή-
 σις τὴν ἐκκλησίαν, ἢν μιαν δὲ χριστὸς εἶναι βάλεται· δὲ δὲ τοῖτος, εἴτε λευκτὸς ἐ-
 σιν, εἴτε πρεπτύτερος, εἴ τε ἐπίσκοπος, παρ' ἡμῖν ἐν Ανδρούνια μοίρα τετάξεται,
 καὶ ἔτε ἐμβαλλεῖν αὐτῷ δέξαν, ἔτε ἀπὸ τῆς αὐτῆς πότε σινοῦμεντα· ποτὲ δὴ
 δέσομεν κοινωῆσαι τὰς ἀποδήμας τελετῆς τοῖς ἐθελήσασιν ἔχειν μερίδα μετά
 Ανδρούνια καὶ Θάντος.

Quod, quum homines ita essent excommunicati, non tantum ab omnium sacerorum communione exclusi, sed in civili etiam conuersatione, tamquam noxii & morbo contagioso infecti, deuitati fuerint. Hæc omnia ex hoc vno solo SYNESII loco evidenter apparent; quia autem cognitio methodi exercendi disciplinam ecclesiasticam ex vera eorum ratione pendet, non alienum abs re erit, paullo distinctius ea explanare atque confirmare. Itaque 1.) obseruamus, quod expulsio de ecclesia heic repræsentetur sub imagine expulsionis de paradiso & cum ea comparetur in formula excommunicationis. Atque ita HIERONYMVS [z] de peccatoribus loquens, ait: *Prævaricati sunt pæctum Dei in ecclesia, sicut Adam prævaricatus est in paradiſo: Et imitatores se antiqui parentis ostendunt, ut quomodo ille de paradiſo, sic & iſi cieciantur.* In eundem modum AVGUSTINVS de expulsione Adami de paradiſo loquens [a], genus quoddam excommunicationis fuisse dicit: *Alienandus erat, tamquam excommunicatus: sicut etiam in hoc paradiſo, id est in ecclesia, solent a sacramentis altaris visibilibus homines disciplina ecclesiastica remoueri.* Et EPIPHANIUS [b] eamdem consuetudinem notat, tamquam exactius obseruatam a secta Adamianorum. Si quis, inquit, ut dicere solent, in culpam lapsus esse videatur, hunc in conuentum suum minime amplius recipiunt. Adamum enim illum esse dicunt, qui de ligno comedierit, atque e paradiſo, hoc est ecclesia sua, exterminandum iudicant. Ut adeo hæc communis formula loquendi tam in hæreticorum quam ecclesiæ disciplina fuerit.

§. IX.

De hac excommunicatione reliquas ecclesiæ omnes certiores fieri consuevit.

2.) OBSERVAMVS, quod, simulatque hoc modo ab ecclesia quadam aliquis esset excommunicatus, hac de re aliæ ecclesiæ & nonnumquam per litteras encyclicas omnes præcipue

(z) Hieron. comm. in Hoseam c. VI.

(a) Augustin. de genesi litterar. lib. V. c. XL. tom. III. p. 273. (p. 676. edit. Basil. MDLXIX.)

(b) Epiphanius heres. LII. p. 459. εἰ δὲ δόξει, τινὰ, ὡς οὐχὶ τοτε λέγοσιν, ἐν παραπλάνηται γενέδαι, ἀκέτη τέτον συνάγοσι, φύτησον γαρ αὐτὸν τὸν Αδὰν τὸν βεβανθήτω απὸ τῆς ζύλας, οὐχὶ κρίνεσθαι ἐξειδῶται, ὡς ἀπὸ τῆς παραδεῖται, τετίσι τῆς αὐτῆς ἰκνητοτοτούς.

per terrarum orbem ecclesiae, certiores fieri consueuerint, vt vniuersitatem ecclesiae hunc disciplinam actum approbarent confirmarentque, recusando istiusmodi hominem in communionem suam recipere. Quam in rem canonem legimus in concilio Tolentano primo [c]: *Si quis de potentibus clericum, aut quenlibet pauperem, aut religiosum excommunicauerit, & mandauerit eum a te se venire episcopus, ut audiatur, & is contemnerit; iniucem mox scripta percurrent per omnes provinciae episcopos, & quoscumque adire potuerint, ut excommunicatus habeatur ipse, donec cediat & reddat aliena.* Hoc plerumque studiofissime obseruabatur in caussa haereticorum, eorumque condemnatione.¹ Ita enim historici [d] narrant, quod, quum Alexander, ecclesiae Alexandrinae episcopus, Arium officio suo exitum anathemate perculisset, episcopis per singulas urbes constitutis, data ad eos epistola, facti sui rationem exposuerit. Et haec constans omnium conciliorum consuetudo erat, vt litteras mitterent synodicas, quibus significabant, quosnam haereticos condemnarint, vt omnes ecclesiae eorum errores cognoscerent negarentque errorum auctoribus communionem. Atque ita unusquisque etiam episcopus fratribus suis & vicinis ecclesiis scribebat, si qua ipsi hanc severam poenitentiam in grauiorem quempiam peccatorem adhibendi esset occasio. Ita AVGVSTINVS, quum Victorinum, prouectum aetate hypodiaconum, mouisset gradu deque ecclesia sua ciecisset, quia detestandam Manichaeorum heresim priuatim propagasse apprehensus fuerat, datis ad Deuterium coepiscopum suum litteris, hac de re cum faciens certiorem, inter alia haec scribit [e]: *Regauit me quidem, postquam se Manichaeorum auditorem esse confessus est, ut cum in viam veritatis doctrine catholicae reuocarem. Sed fateor eius fidionem sub clerici specie vehementer exhorrei, cumque coercitum pellendum de ciuitate curauit. Nec mihi hoc satis fuit, nisi &*

(c) Concil. Tolet. I. c. XI.

(d) Socrat. lib. I. c. VI. συνέδριον πολλῶν ἐπισκόπων καθίστας, τὸν μὲν Ἀγριου ρῆσσαν ἀποδεξαμένος τὴν δόξαν αὐτῆς καθηγεῖ γράφει τοῦς κατὰ πόλεων τούτων. n. τ. 2. Collectio multorum episcoporum concilio, Arium & reliquos, qui sententiam eius ampliebat, gradu monte & episcopis per singulas urbes constitutis scripsit in hunc modum &c.

Theodoret. lib. I. c. IV. tot.

(e) Aug. epist. LXXIV. ad Deuterium.

tua sanctitati eum meis litteris intimarem, ut a clericorum gradu congrue ecclesiastica severitate deiectus, cauendus omnibus innotebeat.

§. X.

Quo facto eum, qui in vna quadam eccl sia excommunicatus esset, pro excommunicato in omnibus ecclesiis habitem fuisse.

3.) QVICVMQUE ita excommunicatus erat in vna quadam ecclesia, in omnibus ecclesiis excommunicatus censembaratur. Tam perfecta enim erat catholicae ecclesiae harmonia & consensio, vt vnaquaque ecclesia prompta esset ad ratos habendos & confirmandos omnes disciplinæ actus, quos in fontes quæcumque alia ecclesia egisset: ita vt, qui in vna ecclesia legitime esset excommunicatus, per leges unitatis catholicae & iustæ disciplinæ regulas in omnibus ecclesiis excommunicatus haberetur; nec vlla eum ecclesia recipere posset aut vellet, antequam ecclesiæ, cuius membrum fuerat, fecisset satis. Secus autem facere, erat in eamdem cum offensore difficultatem & animaduersionem incurgere. Iam supra [x] aliquod huius rei documentum dedimus, quando de unitate ecclesiæ sumus loqui: Hoc autem loco id paullo amplius confirmabimus, vt, quantam curam & studium vetus ecclesia in disciplinæ suæ administratione posuerit, tam ex legibus quam praxi illius ostendamus. Leges eius vniuersæ hanc in rem sibi constabant & ex omni parte secum ipsæ consentiebant, erantque huius argumenti, Neminem in ecclesia aliqua excommunicatum, in alia ecclesia recipiendum esse, nisi id fieret auctoritate legitimæ synodi, ad quam iusta intercessisset appellatio, & quæ hac in re iudicandi haberet potestatem. Duo canones huic spectantes reperiuntur inter sic dictos apostolicos. Si quis [f] presbyter, aut diaconus, ab episcopo segregatus fit, hunc ab alio recipi non licet, praterquam ab eo, qui eum segregavit; nisi forsitan, qui segregavit illum, moriuerit. Et iterum [g]: Si quis clericus, aut laicus segregatus, vel non receptus abiens ad aliam ciuitatem, sine litteris commendatitiis receptus fuerit; segregentur qui receperunt, & qui receptus est. Con-

(* Cap. I. § XI. pag. 45.

(f) Can. apost. c. XXXIII. Εἰ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ὑπὸ ἐπισκόπου γένηται ἐν ἀφορισμῷ, τότος μὴ ἔχειν παρ' ἑκέντες δεκτήναι, αὐτὸς ἢ παρού τῷ ἀφορίσαντος νήτον, εἰ μὴ ἀν κατὰ συγκρίσιν τελευτήν ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπισκόπος.

(g) Ibid. c. XII. Εἰ τις οἰκητός, ἢ λαϊκός, ἀφωγισμένος, ἢ τοι ἀδεκτός, ἀπελθὼν ἐν ἑτεροχώρᾳ πόλει δεκτὸν ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν, ἀφωγιζέσθωσαν οἱ δεκτοὶ καὶ οἱ δεκτοί.

cilium Nicenum, ad hos antiquos canones respexisse creditur, quando statuit [b]: *De iis, qui a communione segregati sunt, sive clericorum sive laicorum sint ordinis, ab episcopis, qui sunt in unaquaque provinciâ, valeat sententia secundum canonem, qui pronuntiat eos, qui ab aliis electi sunt, non esse ab aliis admittendos. Examinetur autem, numquid vel pusillanimitate, vel contentione, vel aliqua eiusmodi episcopi acerbitate, congregatione pulsé sint. Ut hoc ergo conuenientem examinationem accipiat, recte habere visum est, ut singulis annis in unaquaque provinciâ bis in anno synodi fiant: ut quin omnes prouinciae episcopi in eundem locum communiter conueniant, eiusmodi questiones examinentur: Et sic, quos episcopum offendisse constiterit, iuste esse a congregacione separati apud omnes videantur, donec episcoporum congregacioni videatur pro iis humaniorem proferre sententiam.* Concilium Antiochenum [i] non multo post hunc canonem renouauit, *Si quis a proprio episcopo fuerit excommunicatus, ne prius ab aliis suscipiatur, quam fuerit a proprio episcopo susceptus, vel facta synodo accedens se defendet, et persuasa synodo aliam sententiam retulerit.* Lectio eruditus plures canones in eamdem sententiam inuenire potest in conciliis Illiberritano [k], Sardieensi [l], Mileni-

(b) Concil. Nic. c. V. Περὶ τῶν ἀκοινωνίων γενομένων, εἰτε τῷ ἐν τῷ κλήσῳ, εἴτε ἐν λαϊκῷ τάγματι, ὑπὸ τῶν καθ' ἐκάστην ἐπισκόπων, κρατεῖτο ἡ γράμμη κατὰ τὸν κανόνι, τὸν διαιρούοντα, τὸς ὑφ' ἔτερων ἀποβληθέντας, ὑφ' ἔτερων μὴ προσιδεῖται ἐξετυχέντα δὲ, μὴ μηδοφυχίῃ, ἢ φιλοκεντρίᾳ, ἢ των τουτῆς ἀγδίῃ τῷ ἐπισκόπῳ ἀποστύχαγοι γεγένηται ἵνα ἐν τῷτο τὸν πρόπτερον ἐξεταστὶ λαμβάνῃ, παλὼς ἔχειν ἔδοξεν, ἐκδέσεις ἐναντεῖ καθ' ἐκάστην ἐπισκόπου δὲ τῷ ἔτει συνόδου γενεδεῖ ἵνα κανῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπισκοπίας ἐπὶ τῷ αὐτῷ συναγομένων, τὰ τοιαῦτα ἔστητάσιον καὶ ἔτις οἱ διμολογούμενοι προσκεκρητέοτε τῷ ἐπισκόπῳ, κατὰ λόγον ἀκοινωνητοι παρὰ πᾶσιν εἶναι δόξως, μέχρις ἂν τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων δόξῃ, τὴν φιλανθρωποτέρων ὑπὲρ αὐτῶν ἐπέδειται φῆφον.

(i) Conc. Antioch. c. VI. Εἴ τις ὑπὸ τῷ ἓδιστος ἐπισκόπῳ ἀκοινωντος γέγονεν, μὴ πρότερον ἀντέν τινα παρ' ἔτερων δεκτῆναι, εἰ μὴ ὑπὸ ἀντεῖ παραδεχθείη τῷ ἓδιστος ἐπισκόπῳ, ἢ συνόδου γενομένης ἀπαντήσις ἀπολογήσεται, πεῖσας δὲ τὴν σύνοδον, καταδέξατο ἔτερου ἀπόφευκιν.

(k) Concil. Illiberrit. c. LIII. Placuit cunctis, vt ab eo episcopo quis accipiat communionem, a quo abstentus in crimine aliquo fuerit. Quod si alius episcopus presumserit eum admittere, illo adhuc minime faciente, vel consentiente, a quo fuerit communione priuatus, sciat se huiusmodi causas inter fratres cum status sui periculo praestitatum.

(l) Concil. Sardic. c. XIII. καὶ τέτο πάσιν ἀρεστάτω, ἵνα εἰ τις διάκονος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ καὶ τις τῶν κληρικῶν ἀκοινωνητος γένηται, καὶ πρὸς ἔτερον ἐπισκόπον τὸν εἰδότα αὐτὸν καταφύγοι, γνώσκοντα ἀποκεκτήδαι αὐτὸν τῆς κοινωνίας παρὰ

tano [m], Arelatensi primo [n], Taurinensi [o], & Casaraugustano [p], qui omnes eiusdem argumenti, neque adeo heic interponendi sunt. Per hanc ipsam regulam Cornelius Felicissimum Romæ [q] ad communionem admittere recusabat, quod esset Carthagine a Cypriano de ecclesia pulsus. Et ob eamdem rationem Marcion hereticus, ut in antecedentibus obseruatum nobis est, admissionem sui inter clericos Romanos obtinere non poterat, eo quod a parente suo esset de ecclesia electus, nec ei satisfecisset, vti historiam narrat EPIPHANIUS [r]. Similiter AVGUSTINVS,

τῇ ἡδίᾳ ἐπισκόπῳ, μὴ χρῆναι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ ἀδελφῷ αὐτῷ οὐβίνη ποιεῖται παρέχειν ταῦτα κοινωνίαν εἰ δὲ τολμήσου τοῦτο ποιῆσαι, γνωσθεῖν συνελθόντας ἐπισκόπον ἀπολογίζεις ἔκτεινες ἐπειδύνοντας. Ήτοι quoque omnibus pliceat, ut si diaconus vel presbyter, vel etiam aliquis ex clericis sit excommunicatus, Εἰ ad alium episcopum, qui eum nouit, con fugerit, scierit, eum a proprio episcopo esse communione motum, non oportere episcopo Εἰ fratre suo iniuriam facientem, ei communionem præbere. Si autem hoc facere ansus fuerit, sciat, quum conuenierint episcopi, se ipsum carissimum esse dictum.

(m) Concil. Milenit. c. XVIII. Placuit, ut, quicumque non communicat in provincia propria, & in aliis prouinciis vel transmarinis partibus ad communicandum obrepserit, iacturam communionis vel clericatus excipiat.

(n) Concil. Arelat. l. c. XVI. De his, qui pro delicto suo a communione separantur, placunt, ut, in quibuscumque locis fuerint exclusi, eodem loco communionem consequantur.

(o) Concil. Taurin. c. IV. De Palladio laico, qui Spano presbytero non leue crimen intenderat, inter quos episcopus Tuiferius eiusdem criminis caussas se cognovisse restitus est, id concilii decrevit auctoritas, ut idem Palladius in eadem sententia maneret, quia cognitionis tempore a Tuiferio fuerat sacerdote multatus, in hoc ei humanitate reservata concilii, ut ipse Tuiferius in potestate habeat, quando voluerit, ei relaxare.

(p) Concil. Casar-augusti. c. V. Item lethum est, ut hi, qui per disciplinam, aut sententiam episcopi ab ecclesia fuerint separati, ab aliis episcopis non sint recipiendi.

(q) Vid. Cyprian. epist. I.V. al. LIX. ad Cornel. p. 126. (p. 259. edit. Amstelod. MDCC.) Legi litteras tuas, frater carissime, quas per Saturnum fratrem nostrum acoluthum misilli, & dilectionis fratrum & ecclesiasticæ disciplinae & sacerdotalis censuræ fatis plenas, quibus significasti, felicissimum hostem Christi, non nouum, sed iam pridem ob crimina sua plurima & gravissima abstinentum, & non tantum mea, sed plurimorum coepiscoporum sententia condemnatum, reiectum a te illuc esse: & quum venisset slipatus caterua & factione desperatorum, vigore pleno, quo episcopos agere oportet, pulsum. de ecclesia esse &c.

(r) Epiphanius. hæres. XLII. vid. c. I. §. XI. sub litt. (x) pag. 44.

scribens ad quemdam *Quintianum* [s], episcopi sui subiacente in censuræ, ei adfirmat, si ad ipsum venerit, episcopo suo non communicans, nec in ipsius ecclesia cum posse communicare. Immo vero tantam huius regulæ disciplinæ habebat rationem, ut si quis *Donatista*, proprii episcopi censuræ subditus, ad catholicam ecclesiam transire se velle præ se ferret [t], recipere cum nollet, nisi prius eamdem poenitentiam se acturum promitteret, quam agere debuisset, si apud ipsos permanisset. Et de *Donatistarum* quidem episcopis grauiter queritur, tamquam omnia disciplinæ vincula dissoluentibus, dum scelestissimos homines, qui propter vitæ turpitudinem disciplina ecclesiæ corripiantur, ad se allicitant, ubi noui baptismatis beneficio poenitentiam possint euadere, qui deinde quasi renouati & quasi sanctificati (etsi reuera detiores facti sub specie nouæ gratiæ) disciplinæ ecclesiæ, quam ferre non potuerint, noui furoris sacrilegio insultent. Exemplum exhibit in uno quodam, qui matrem suam yerberare solitus eique moitem saepius minatus, metu animaduersionis ecclesiæ ad *Donatistas* confugerat, ab iis que sine ullo negotio receptus fuerat. *Transit*, inquit [u], a*l* partem *Donati*, rebaptizatur *surens*, & in maternum sanguinem fremens albis vestibus candidatur. Constitutus intra cancellos eminens & conspicuus, & omnium gementium oculis matricidii meditator tamquam renouatus opponitur. Et sane hæc *Donatistarum* praxis multum scandali habebat, eo tantummodo spectans, ut partem suam augeant confirmarentque. Neque quidquam maiori fraudi fuit ecclesiæ, nec quidquam disciplinæ ecclesiasticae potestatem magis eneruauit, quam hominum criminibus, grauem apud omnes offenditionem habentibus, infamium ad aliasque com-

(s) Aug. epist. CXXXV. Si ad nos venires, venerabili episcopo non communicans, nec apud nos posses communicare.

(t) Aug. epist. CLXIX. ad Euseb. Ego istum modum seruo, ut quisquis apud eos propter disciplinam degradatus ad catholicam transire voluerit, in humiliacione peccantie recipiat, quo & ipsi enim forsitan cogherent, si apud eos remanere voluissent. Ab eis vero, considera, quæso te, quam execrabiliter fiat, ut, quos male viuentes ecclesiastica disciplina corripimus, persuadeatur eis, ut ad alterum lauacrum veniant. -- Deinde quasi renouati & quasi sanctificati, disciplinæ, quam ferre non potuerunt, detiores facti sub specie nunc gratiæ, sacrilegio noui furoris insultant.

(u) Augustin. epist. CLXVIII. ad eundem.

muniones, ad iudicium ac censuras ecclesiæ deuitandas, trans-euntium receptio & tuitio, eorumque tamquam sanctorum præpostera veneratio, quos tamen velut sceleratos & nefarios puniri oportebat. Quamobrem ecclesia quas poterat seuerissimas leges ad hanc praxin impediēdam ferebat, eamdein illis poenam infligendo, qui aliquem excommunicatum in publicam priuatamue communionem recipiebant, quam ipse excommunicatus subiecte necesse habebat. Ita in concilio Antiocheno [x] canon aliquis dicit, *Si quem ex episcopis, vel presbyteris, vel diaconis, vel quemvis ex canone excommunicatis communicare appetuerit, cum quoque esse (oportet) excommunicatum, ut qui canonem ecclesiæ confundat.* Alius [y], *Si eum, qui propter contumaciam depositus est, alius episcopus receperit, ille quoque a communi synodo puniatur, ut qui ritus ecclesiasticos dissoluat.* Et adhuc alius [z], *Si quis episcopus a synodo depositus, vel presbyter, vel diaconus a proprio episcopo, sacrum celebrare ausus fuerit, siue episcopus secundum precedentem consuetudinem, siue presbyter, siue diaconus, nullam amplius spem restitutio[n]is in alia synodo, neque defensionis locum habere ei licet.* Sed & omnes, qui ei communicant, ex ecclesia cizziantur, & maxime si quam sententiam aduersus prediculos prolatam didicerint, eis communicare ausi fuerint. Similem in modum concilium Arausicanum primum [a], *Elacuit in reatum venire episcopum, qui admonitus de excommunicatione cuiusquam sine reconciliatione eius, qui eum excommunicauit, ei communicare presumserit.* Concilium Carthaginense secundum [b]

(x) Concil. Antiochen. c. II. εἰ δὲ Φανέτη τις τῶν ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, ἢ διαικόνων, ἢ τις τῆς κοινόνος, τοῦ ἀκοινωνήσαντος κοινωνῶν, καὶ τέτευ ἀκοινωνήσαντον εἶναι, ὡς ἀν συγχέοντα τὸν κοινόνα τῆς ἐκκλησίου.

(y) Ibid. can. III. εἰ δὲ παθιμεῖσθαι διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν [nimir. διὰ τὸ ἐπιμένειν τῷ ἀταξίᾳ] δέχοντο ἔτερον ἐπίσκοπος, κακένον ἐπιτιμίας τυγχάνειν ὑπὸ κοινῆς συνόδου, ὡς παραδίσωτα τὰς θεσμὰς τῆς ἐκκλησίας τικές.

(z) Ibid. can. IV. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἵππο συνόδος παθιμεῖσθαι, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διαικόνος ἵππο τῇ ἴδιᾳ ἐπιτηδόπῳ, τολμαῖσθαι τι πρᾶξαι τῆς λειτουργίας, εἴτε ὁ ἐπίσκοπος πατὰ τὴν προάγονταν συνίθειαν, εἴ τε ὁ διάκονος μηκέτε ἐξὸν εἶναι αὐτῷ, μηδὲ ἐν ἄτέρησι συνόδῳ ἐλπίδα υποκυτασάσθεις, μήτε ἀπολογίας χώραν ἔχειν ἀλλὰ δὲ τὰς κοινωνῆτας αὐτῷ πάντας ὀποβάθλευσαι τῆς ἐκκλησίας, καὶ μᾶλιστα εἰ μαθόντες τὴν ἀπόφασιν τὴν πατὰ τῶν προειρημένων ἐξενεγέρσαι τολμαῖσθαι πάντοις κοινωνεῖν. Conf. sis Can. I.

(a) Concil. Arausic. c. XI.

(b) Concil. Carth. II. c. VII.

ait, Placuit, ut qui merito facinorum suorum ab ecclesia pulsí sunt, si ab aliquo episcopo, vel presbytero, vel clero fuerint in communionem suscepiti, etiam ipse pari cum eis crimine teneatur obnoxius. Concilium Carthaginense quartum [c] ita statuit, Qui communicauerit vel orauerit cum excommunicato, sive clericus sine laicus, excommunicetur. Notatu admodum digna sunt verba BASIL II [d] ad proteruum quemdam peccatorem, cui excommunicationem minatur. Omni populo, inquit, eris anathema, & quicumque te receperit, excommunicabitur in omnibus ecclesiis. Idem legi potest in canonibus sic dictis apostolicis [e], ad quos antiqua concilia, tamquam statuta disciplinae regulam toties respiciunt. Si quis clericus, aut laicus segregatus, vel non receptus, abiens ad aliam ciuitatem, sine litteris commendatitiis receptus fuerit, segregentur, qui receperunt & qui receptus est. Quae verba obiectioni respondent, quae hac in causa fieri poterat, nimirum, Quod si quis episcopus ab alio nullo episcopo per litteras nuntiatorias formaliter edoctus nosset, hunc illumue esse excommunicatum, atque ita ex ignorantia eum receperisset? Ad quod heic respondet, hoc cum minime excusasse, qui per regulas ecclesiae non debebat recipere peregrinum in communionem, qui litteras commendatitias ab episcopo suo non attulisset, quibus in communione ecclesiae esse declararetur. Si quis sine illis peregrinabatur, suspectus erat ut excommunicatus, & consequenter tractabatur tamquam

(c) Concil. Carth. IV. c. LXXXIII.

(d) Basil. can. LXXXIX. (Falsa allegatio. Habentur tantum LXXXV canones ap. Basil. tom. III. p. 40. & ap. Labb. tom. II. concil. p. 1758. neque in vlo. istorum canonum haec verba inuenire potui.)

(e) Can. apost. c. XIII. vid. sub litt. anteced. (g) pag. 88.

Vid. Isidor. Pelusiot. lib. III. ep. CCLIX. Εἰ μὲν γὰρ παρὰ τῷ δῖνος δικαιῶς κατεψηφισμένω πάσαις ἐφεζῆς οὐκ ἐκκλησία ἀβοτος, καὶ συνηγούντες ἄπαντες τῷ ταύτῃ θερέτρῳ τὸν φόνον, οὓς ὁ δικαῖος συφρονθεῖς ἔγνωσι μάχης νῦν δὲ ἅμα κατέγνωσαι τις ἐπότε τέττα, καὶ παρὰ ἑταῖρος πολιάριος θεραπεύεται, καὶ ἐκκλησία ἐτέρα εὑνεπελαγεῖν, καὶ δορυφορία, καὶ δᾶμον, καὶ γνέται τῷ ἐκβεβλημένῳ χρηματίσιον, οὐ μελάσσον. Si ei, qui optimo iure ab aliquo condemnatus est, aut omnes etiam aliis ecclesiis aditus clauderetur, cunctique una cuncto, qui sententiam tulisset, indulgationem, conciperent, fortassis ille castigatus meliorent mente induceret. Nunc autem, simularque quissimam ab alio condemnatus est, ab alio persæpe coletur & obsernatur, aliaque ei ecclesia patet, & satellitum & munera: eique, qui electus est, in qua sumit cedit loci commutatio.

qui censuræ ecclesiæ subiaceret. Dixeris, Si quis vero ab episcopo iniuste esset excommunicatus? Nonne alius episcopus ei ius administrare poterat, iniusta eius vincula laxando & in communionem admittendo? Respondeo, Non poterat. Nam hoc in casu ecclesia accommodatius procurauerat remedium, Ut quilibet haberet libertatem ab episcopi sui sententia ad synodum appellandi prouincialem, quæ per canonem *Nicanum* [f] aliosque bis per singulos annos hunc ipsum in finem fieri debebat, vt si quis censuræ ab suo episcopo iniuste esset submissus, eius caussa in synodo prouinciali examinari possit & decidi; a qua nullus vltiori appellationi ad singularem ali-

(f) Concil. Nicæn. c. V. vid. anteced. litt. (h) pag. 89. Concil. Antiochen. c. VI. vid. sub litt. (i) pag. 89.

Conc. Sardic. c. XVII. ἡγετεῖν, οὐαὶ εἰ τοις ἐπίσκοπος βίαιοις ὑπάρχει τοῦ, οὐ διὸ τοὺς ἐπισκόπους, οὐ διὸ τοὺς ὄντας ἀρχηγούς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὐ διὸ τοὺς τοῦ ἀληθείας ἐδικιανούς, οὐαὶ φέύγοντος καὶ παραστατικούς ὃν εἰς ἔτεγκεν ἔλασι πόλιν, μὴ παλινέων ἐπειὶ τοτέστον διέγειν, οὐαὶ ἐπανέλθειν, οὐ τοῦ ὑβρεως τῆς γεγονούμενης αὐτῷ απαθανατήν ἐνόπιον δυνῆσθαι. Placuit, ut si quis episcopus viuū passus ministe cieetus sit, vel propter scientiam, vel propter catholicæ ecclesiæ confessionem, vel propter veritatis defensionem, & fugiens periculum, innocens execrationi subiectus in aliam urbem venerit; ne prohibeatur illic tam diu agere, donec reuertatur, vel a facta sibi iniuria possit liberationem inuenire.

Concil. Carth. II. c. VIII. Si quis presbyter a præposito suo excommunicatus vel corruptus fuerit, debet utique apud vicinos episcopos conqueri, vt ab ipsis eius caussa possit audiri, ac per ipsos suo episcopo reconciliari. Can. X. Si quis episcopus in reatum aliquem incurserit, & fuerit ei nimia necessitas, non posse plurimos congregare, ne in crimine remaneat, a duodecim episcopis audiatur & a sex presbyteris & a tribus diaconibus cum proprio suo episcopo.

Concil. Mileuit. c. XXII. Placuit, ut presbyteri, diaconi vel ceteri inferiores clerici, in caffis, quas habuerint, si de iudiciis episcoporum suorum que-
sui fuerint, vicini episcopi eos audiant: & inter eos quidquid est finiant, adhibeant ab eis ex consensu episcoporum suorum.

Concil. Carth. III. c. VIII. Si presbyteri vel diaconi fuerint accusati, adiunctorum sibi ex vicinis locis legitimo numero collegarunt, id est, in presbyteri nomine quinque, in diaconi duobus; episcopi ipsorum caussas discutiant, &c. Concil. Valens. c. V. Si quis episcopi sui sententia non acquiescit, recurrit ad synodum.

Concil. Venetic. c. IX. Si quis fortasse episcopi sui iudicium cœperit habere suspectum, aut ipsi de proprietate aliqua aduersus ipsum episcopum fuerit nata contentio, aliorum episcoporum audientiam, non secularium potestatum, debet ambire.

quem

quem episcopum erat locus, ne ad ipsum quidem episcopum *Romanum*, qui vnum omnium maxime id iuris sibi vindicare adlaborabat; sed omnes istiusmodi caussæ audiendæ erant & definiendæ in ea prouincia, in qua ortæ erant; vt fraudi & subreptitiæ communioni anteueteretur, & omni contentioni ac dissidio imponeretur finis, quemadmodum in antecedente capite §. XIV. ex contentione inter episcopos *Romanos* & ecclesiæ *Africanas* pluribus ostendimus. Hæ regulæ erant, tunc temporis generatim per vniuersam ecclesiam catholicam obseruatae, respectu habito ad hominum excommunicatoium ab omnium ecclesiæ communione reiectionem. Et per has regulas ecclesiæ catholicæ vnitas exacte custodiebatur, & disciplina maximam partem in vero suo vigore conseruabatur ac gloria.

§. XI.

Eiusque communionem deuitatam in ciuili quoque commercio & externa conuersatione; nec commemorationem eius post mortem fieri permissem.

- 4. SYNESIUS in ante memorata excommunicationis formula non tantum loquitur de neganda *Andronico* & sociis communione in rebus sacris, sed in ciuili quoque commercio & externa conuersatione. Neminem enim eiusdem cum excommunicatis istis teuti vel mensæ participem esse volebat, vetabatque ipsos viuentes salutari & mortuos ritibus ac cærimoniis inter christianos vstatis deduci. Iste præceptiones dabuntur ad modum regularum apostolicarum, quibus christiani publicis peccatoribus, in sceleris perseverantia obstinatis, in ciuili etiam conuersatione adspirare prohibebantur. Cuiusmodi aliqua erat *Paulina* illa 1 Cor. V, 4. *Nunc scripsi vobis, ne commisceamini. Si quis, quum frater nominatur, sit scortator, aut alieni auidus, aut idololatra, aut coniunctator, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi, inquam, ne edatis quidem.* Et iterum Rom. XVI, 17. *Preceor vos, fratres, vt obseruetis dissidiorum & offendiculorum aueteres, contra doctrinam, quam vos didicistis, & declinetis ab eis.* Et 2 Thess. III, 14. *Si quis non auscultat nostro per epistolam sermoni, hunc notate; & ne commercium habete cum eo, vt erubescat.* Et *Ioannea* illa, *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adserit, ne recipite eum dominum,*

nec aue ei dicite: *Qui enim dicit ei aue, communicat operibus eius mali*, 2Io. v. 10. II. Secundum has regulas & ex rationibus, pro earum obseruatione heic allatis, veteres seueras condiderunt leges, ad prohibendam omnem familiaritatem cum hominibus excommunicatis in quotidiana conuersatione, nisi absoluta quædam necessitas, vel maior aliqua magisque vrgens consideratio moralis aliter eos facere iuberet. Concilium Toletanum primum quatuor vel quinque canones hanc in rem habet [g]. Suffecerit eorum primum heic interponere, verbis conceptum sequentibus: *Si quis laicus abstinetur, ad hunc, vel ad dominum eius, clericorum vel religiosorum nullus accedat. Similiter & clericus, si abstinetur, a clericis deuitetur. Si quis cum illo colloqui aut conuiuari fuerit deprehensus, etiam ipse abstineatur.* Concilium Arelatense secundum [h-], *Suspensum episcopum, inquit, non solum a clericorum, sed etiam a totius populi colloquio atque conuiuio placuit excludi.* Et plures istiusmodi canones alii in conciliis Venetico [i], Turonensi primo [k], & Aurelianensi primo [l] occurruunt, excommunicata-

(g) Concil. Tolet. I. c. XV. *Si quis laicus abstinetur &c.* c. VII. Cum vxoribus ipsis, quæ peccauerint, nec cibum sumant, nisi forte ad timorem Dei, acta pœnitentia, reuertantur. Can. XVI. Deuotam peccantem non recipiendam in ecclesiam, nisi peccare desierit, & desinens egerit aptam pœnitentiam decem annis, recipiat communionem. Prius autem quam in ecclesia admittatur ad orationem, ad nullum conuiuium christianæ mulieris accedat. Quod si admissa fuerit, etiam hæc, quæ eam recepit, habeatur abstenta. Can. XVIII. *Si qua vidua episcopi, sive presbyteri, aut diaconi, maritum acceperit, nullus clericus, nulla religiosa cum ea conuiuium sumat, numquam communicet.*

(h) Concil. Arelat. II. c. XXX.

(i) Concil. Venet. c. III. Pœnitentes, qui suscepunt publice pœnitentiam intermisserint, & ad prioris erroris consuetudinem reuoluti, vita se seculari conuersationique reddiderint, non solum a communione dominicorum sacramentorum, sed etiam a conuiuio fidelium submouendos. Concil. Ilerd. can. IV. De his, qui se incesta pollutione commaculant, placuit, ut quoisque in ipso detestando & illicito carnis contubernio perseuerant, vsque ad missam tantum catechumenorum in ecclesia admittantur: cum quibus etiam nec cibum sumere ullam christianorum, sicut apostolus iussit, oportet.

(k) Concil. Turon. I. c. VIII. A conuiuio fidelium extraneus habeatur.

(l) Concil. Aurel. I. c. III. Pro contemptu ecclesie & prauaricatione fidei, a communione & conuiuio catholicorum extraneus habeatur.

Conc. Carth. IV. c. LXX. Clericus hereticorum & schismatistarum tam conuiua quam fodalitates evitetur æqualiter.

tos a conuiuiis fidelium excludentes. Canones apostolici [m] cum excommunicato, in domo etiam priuata, orare sub ea-
dem excommunicationis poena interdicunt. Quod si in mani-
facta rebellione & pœnitentiæ contemtu morerentur, tracta-
bantur ut omnes reliqui diuinorum institutionum contem-
tores, dum christianæ sepulturæ honos ac beneficium eis dene-
gabatur. Nulla psalmodia & precum solemnitas in eorum ex-
sequiis adhibebatur, neque vñquam inter fideles de diptychis
recitabantur, quemadmodum in precibus ad altare fieri con-
sueuerat. Hoc non ex iis tantum liquet, quæ a SYNESIO di-
cuntur, sed ex vniuerso etiam tenore disciplinæ ecclesiasticæ,
quæ omnes eos, qui in aperta præuaricatione ac contemtu di-
em suum obeunt, a christiani funeris priuilegio excludit,
quales erant catechumeni, in voluntaria baptismatis neglecti-
one mortui, & qui violentas manus sibi ipsi intulerant & isti-
usimodi alii, in impoenitentia & desperata animi conditione de-
functi [n]. Præterea id ex exceptione ista appetit, quam an-
tea [*] obseruauimus fieri consueuisse in istorum pœnitentium
gratiā, qui, quum disciplinæ ecclesiæ voluntarie ac sub-
missæ se subiecissent, de obtinenda sui restitutione serio labo-
rantes, subita morte erepti fuerant, antequam solemnem &
formalem absolutionem obtinere potuissent. Rebus ita sese
habentibus, canones [o], vti ostendimus, eorum oblationes
accipi, & exsequias more ecclesiæ vstato celebrari permitte-
bant. Quæ exceptio arguit, reliquis omnibus, in delicti &
delinquendi contumacia defunctis, hoc priuilegium fuisse de-
negatum, tamquam iustum censurarum ipsorum consecutio-

(m) Can. apost. c. XI. Εἰ τις ἀκονωνήτω, καὶ ἐν εἴη, τυρεῖσθαι, καὶ αὐτὸς ἀφορεῖσθω.

(n) Vid. concil. Brac. I. c. XXXIV. XXXV. (concil. II. can. XVI. XVII. apud Labb. tom. V. p. 841.) Placuit, vt hi, qui sibi ipsis aut per ferrum, aut per vene-
num, aut per præcipitum, aut suspenditum, vel quolibet modo violentam
inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum
psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur. Can. XVII. Item pla-
cuit, vt catechumenis sine redēntione baptismi defunctis, simili modo,
neque oblationis commemoratio, neque psallendi impendatur officium; nam
& hoc per ignorantiam usurpatum est.

(*) Cap. I. §. VII. pag. 35.

(o) Vid. concil. Vasensi. II. c. II. cit. supra c. I. §. VII. sub litt. (1) p. 36. in textu.

nem. Ut ne iam memoremus consuetudinem excommunicatorum nomina diptychis, siue albo ecclesiastico eradendi, qui proximus excommunicationis effectus erat, eosque omnibus privilegiis futuræ [p] commemorationis priuabat, donec restituerentur. Non disputabimus iam, an hæc consuetudo originem suam e synagogæ iudaicæ praxi traxerit; neque, an servator noster ad hanc praxin adluserit, vti vir quidam doctus [q] existimat, quando discipulis suis dixit, *Luc. VI, 22. Beati eritis, quum vos oderint homines & separauerint (excommunicauerint) vos a synagoga, & nomen vestrum ut improbum abiecerint (expunxerint de sanctis libris).* Id certum est, quod quoad hæc nomina excommunicatorum diptychis eradendi siue expungendi consuetudo in ecclesia christiana obtinuit, semper communioonis negationem etiam post mortem complexa sit. Non poterant habere christianorum sepulturam nec christianam commemorationem inter eos, qui in vera fide & unitate ecclesiae discesserant; sed tam viuentes quam mortui ab omni societate, sacra pariter ac ciuili, excludebantur; quippe quæ res proximus effectus erat & consecutio vel voluntariae & electæ, vel judicialis & poenalis excommunicationis.

VT enim has non proiisus steriles & inefficaces leges fuisse ostendamus, saepius eas memorabili ratione in praxin dedicas obseruare licebit. IRENAEVS [r] ex ore eorum, qui ipsum Polycarpum audierint, se percepisse narrat, quod quum aliquando ipse & S. Ioannes apostolus lauandi caufa balneum Ephesi essent ingressi, viso intus Cerintho, Ioannes statim exsilierit de balneo, dicens: *Fugiamus hinc, ne forte balneum concidat, in quo est Cerithus veritatis inimicus.* Eiusdem historiæ EX IRENAEO.

(p) Vid. Euagr. lib. III. c. XXIV. †

(q) Dodwel. dissertat. V. in Cyprian. §. XVIII. Huc referenda existimo illa saluatoris verba: *Μαρτύρους κ. τ. λ.* De synagogæ censuris hæc intellexisse dominum, constat e voce ἀρχοπλεστι. Ita enim excommunicationem denotabant iudei Hellenistæ, ita etiam ecclesiastici, nec illa vox frequentius occurrit in canonibus.

(r) Iren. lib. III. c. III. εἰον δι ἀνηκόστες αὐτῷ, ὅτι Ιωάννης ὁ τῷ κυρίῳ μαθήτης, ἐν τῇ Εφέσῳ πορευθεὶς λέπταις, καὶ ἴδων ἔτοι Κήπων, ἐξῆλατο τῷ βαλανεῖ μὴ λεπτάμενος, ἀλλὰ ἐπεινῶν φύγωμεν, μηδ καὶ τῷ βαλανεῖ συμπέσῃ, ἵνα δὲ οὐλος. Κηπίδες, τῷ της ἀληθείας ἐχθρός.

mentionem faciunt EVSEBIUS & THEODORETUS [s]. EPIPHANIUS etiam [i] eam fuse narrat; cum hoc tantum discrimine, quod fuerit Ebion haereticus, quem sancti spiritus impulsu ita auersatus sit *Ioannes*, ad commendandam eius rei memoriam. Vnde BARONIUS [n] vtrumque haereticum forte simul in balneis repertum, & de utroque *Ioannis* verba intelligenda esse coniicit. IRENAEVS codem loco hoc præterea de *Polycarpo* addit, quod *Marcioni* aliquando occurrenti sibi & discenti, *Cognoscis nos?* responderit, *Cognosco te primogenitum satane* [w]. Tantum, inquit IRENAEVS, apostoli & herum discipuli habuerunt timorem, ut nec verbo communicarent alicui eorum, qui adulterauerant veritatem, quemadmodum & Paulus ait: *Haereticum autem hominem post unam & alteram correptionem denuo, sciens, quoniam perversus est, qui est talis, & est a semetipso damnatus.* Similiter AMBROSIUS de certo quodam indice christiano tempore *Iuliani* obseruat, quod, quum unum de fratribus suis, qui aram de-

(s) Enseb. lib. III. c. III. vbi eadem verba leguntur. Theodoret. de fabul. haeretic. lib. II. c. III. τέτον, ὃς Φαρι, ὁ θεράποτος Ιωάννης, ὁ ἐναγγελισθεὶς, λαζαρεὺος Θεσπίους συνέβη γὰρ αὐτὸν δὲ ἀδύστικον κρῖμα τῷ βαλανεῖῳ, Φύγωμεν εἶπεν ἐπειδὴν, μή διὰ Κήρυγμα τῷ βαλανεῖῳ περνήσεις, τῆς βλάβης καὶ ἡμῖν συμπειθόμενος. Hinc, ut fama est, diuinus *Ioannes* euangelista lauantem conficatus (accidit enim, ut & ipse propter infirmam valitudinem balneo vteretur) *Fugiamus hinc*, ait, ne, si balneum Cerinthi causa ruat, eadem & nos ruina opprimamur.

(t) Epiph. haeret. XXX. Ebionit. § XXIV. σπεύσας ἀδελφοῖ, ἐφη, ἐξαθαμανεῖτεν, μὴ πίστην τῷ βαλανεῖον, γεγὰν ἀπολύμενα μηδὲ Εβῶνος, τῇ ἔνδον ἐν τῷ λαρεῖῳ, διὰ τὴν αὐτὴν ἀστέριαν. Propterea fratres, abeamus hinc, ne balneum concidat, & cum Ebione, qui intus εἴη, ob eius impietatem obrinmur.

(u) Baron. an. LXXIV. n. IX. Ne dicamus, Epiphanius esse hallucinatum, haud inconveniens erit existimare, vtrumque simul in balneis repertum esse: siquidem magna necessitudo, ex impietatis similitudine comparata, intercedebat inter eos. cetera.

(v) Suicer. thesaur. eccles. voce αἰγαλίων tom. I. p. 122. Quid si uterque, Ebion nimirum & Cerinthus, ut eiusdem fere impietatis professores, tum in balneum vel ex condito, aut prater spem simul conuenissent?

(w) Iren. lib. III. c. III. Αὐτὸς δὲ ὁ Πολύκαπνος Μαγνικού ποτε εἰς ὄψιν αὐτῷ ἔλθοντι γεγὰν φίσαντι, ἐπιγινώσκεις ἤδης; ἀπεντίθη, ἐπιγινώσκω τὸν πρωτότοκον τῷ Σαλινῷ τοσάντῳ οἱ ἀπεσολοι γεγὰν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἔχον ἐνδέξειν, πρὸς τὸ μηδὲ μέχρι λόγγος κοινωνεῖν τῷ τῷ παραχωρεζόντων τῷ αλιζεῖν, οὐ γέ
Παῦλος ἐφησιν αἰγαλίκον ἀπειπεν κ. τ. λ.

iecerat, condemnasset; nemo illum congressū [x], nemo illum vñquam osculo dignum putauerit. Et BASILIVS, scribens ad Athanasiū de quodam *Libyæ* præside (quem Athanasius ob ferinos mores excommunicauerat, eaque de re *Basilium* more visitato fecerat certiorem) adfirmat ei, auersandum & execrabilem illum arbitraturos esse omnes [y], ita vt nec ignis, nec aquæ, nec tecti communionem cum illo sint habituri. Innūmera exempla istiusmodi alia addi poterant, sed vnum tantum adiiciam exemplum *Monicae*, matris *Augustini*, erga filium suum *Manicheæ* heresi adhuc adhærentem. Ipse AVGVSTINV[S] [z] narrat, tantoperc erroris filii blasphemias auersata[m] esse & detestata[m], vt habere cum eo eamdem mensam in domo noluerit. Factum hoc secundum disciplinam tum quidem in ecclesia obtinentem, quæ peccatoribus non tantum communionem in rebus sacris, sed in ciuili etiam commercio & vita communi, denegabat.

§. XII.

Fundamenta & rationes huīus praxis.

IAM hæc omnia ex sapientibus consiliis & rationibus christianæ prudentiæ & caritatis facta. 1. Vt peccatoribus inutetur pudor, ipsique huius pudoris beneficio ad resipiscētiā perducerentur. Hæc ratio est, a *Paulo* apostolo reddita, *Norate hunc hominem, & ne commercium cum eo habete, vt erubescat.* 2 Thess. III, 14. 2. Vt eorum exemplo terrorerentur alii. Vtrāque ratio in concilii *Turonensis* canone redditur, in hunc modum decernente [a]: *Si quis post acceptam penitentiam, sicut canis ad vomitum suum, ita ad seculares illecebras, derelicta quam professus est penitentia, fuerit reuersus, a communione ecclesiæ, vel a communione fideliū extraneus habeatur, quo facilius & ipse compunctionem per hanc confusōnem accipiat, & alii eius terreatur exemplo.* 3. Tertia quædam ratio erat metus participandi aliorum peccata; si ex familiari cum eis consuetudine fauere eis viderentur, futurum

(x) Ambros. epist. XXIX. ad Theodos. (ep. XVII. tom. V. p. 214. b. edit. Paris. MDCXLII.)

(y) Basil. XLVII. ἀπολόγιου αὐτὸν πάντες ἡγήσανται, μὴ πυρὸς, μὴ θόρυ, μὴ σκέπης αὐτῷ κοινωνεῖσθαι.

(z) August. confess. lib. III. c. XI. Nolle habere secum eamdem mensam in domo, auersans & detestans blasphemias erroris mei.

(a) Concil. Turon. I. c. VIII.

erat, vt in iniuitate sua obdurefcerent, & ii, qui ad hoc ali-
quid conferrent, eamdem cum inprobis illis culpam sibi con-
traherent. Hinc CYPRIANVS ait [b]: *Recedendum est a delin-
quentibus, vel immo fugiendum, ne dum quis male ambulantibus iungitur,
& per itinera erroris & criminis graditur, a via veri itineris exerrans,
pari crimine & ipse teneatur.* Hanc ob caussam in epistola ad
plebem Legionis & Asturicæ in Hispania (vbi duo episcopi, Basili-
des & Marialis, propter lapsum in idololatriam officio pulli e-
rant, postea autem, quum iam alii per ecclesiæ disciplinam in
eorum locum essent ordinati, opera populi in episcopatus suos reponi studebant) inter alia ita scribit: „Ne sibi plebs blan-
„diatur, quasi immunis esse a contagio [c] delicti possit, cum
„sacerdote peccatore communicans, & ad iniustum atque illi-
„citum præpositi sui episcopatum consensum suum commo-
„dans, quando per Osee prophetam comminetur & dicat cen-
„sura diuina: Sacrificio eorum tamquam panis luctus: omnes,
„qui manducant ea, contaminabuntur. Docens scilicet &
„ostendens, omnes omnino ad peccatum constringi, qui fue-
„rint profani & iniusti sacerdotis sacrificio contaminati. Quod
„item in Numeris manifestari inuenimus, quando Choræ & Dathan,
„& Abiram contra Aaron sacerdotem sacrificandi sibi licentiam
„vindicauerunt. Illic quoque per MoySEN præcepit dominus,
„vt ab eis populus separetur, ne facinorosis coniunctus eodem
„facinore & ipse perstringatur: Separanini, inquit, a tabernacu-
„lis hominum istorum durissimorum, & nolite tangere ea, que ad eos per-
„tinent, ne simul percatis in peccato eorum.” 4. Quarta quædam ra-
tio erat, vt contagio deuitaretur. Nam conuersari cum ma-
lis & profanis hominibus, est suas ipsius virtutes exponere pe-
riculo. Mala consuetudo corruimpit bonos mores. Vnum
membrum morbo contaminatum saepè vniuersum corpus de-
struit. Quapropter sicut proterui & in publicum noti pecca-
tores hanc ipsam ob caussam a corpore ecclesiæ auulsi erant:
ita ob eamdem caussam omnes homines nullam cum eis fami-
iliaritatem habere debebant, ne infamis eorum conuersationis
virus mores ipsorum corrumperet, nec in eorum mentes sub-

(b) Cyprian. de vnitat. eccles. p. 119. (p. 85. edit. Amstelod. MDCC.)

(c) Cyprian. epist. I. XVIII. al. LXVII. ad plebem Legionis & Asturicæ p. 171. (p.
288. edit. Amstelod.)

tili quodam callidi obsequii artificio vel naturali prauis exempli influxu sese diffunderet. Nam *Homo nequam, vir nibili, verba facit pedibus suis, docet digitis suis*, vt vir sapiens eleganter loquitur Prou. VI, 13. Actiones eorum non minus quam sermones in aliorum animos influunt, illosque prauis affectionibus informant, ita vt nemo fere cum illis conuersari possit, quin detrimentum capiat & contaminetur. Vnde CYPRIANVS [d], „Vitate, inquit, quoſo vos, eiusmodi homines, & a latere at „que auribus vestris pernicioſa colloquia velut contagium „mortis arcete, ſicut scriptum eſt: *Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam.* Et iterum: *Corruſpunt ingenia bona conſabulationes poffima.* Docet dominus, & admonet a talibus recedendum. *Cæci ſunt, inquit, duces cæcorum; Cæcus autem cæcum ducens, ſimil in foueam cadent.* Auersandus eſt talis atque fugiendus, quisquis fuerit ab ecclesia separatus,. Verum 5. polito, aliquos potuisse cum iſtis ſine danno proprio conuersari, non poterant tamen ſine manifesto danno aliorum, qui infrimi erant & facile poterant induci ad ſequendum exemplum firmiorum in manifestam ruinam ſuam & exitium. Ob has ſimilesque rationes, quando ecclesia publicos quosdam peccatores communione ſua penitus excluderat, reliquos omnes ab eorum conſuetudine prohibebat, idque in gratiam tam peccatorum ipſorum, quam iuſtorum, vt ne illi in impoenitentia obſtrimentur, nec hi contagione ſceleris corrumpentur.

§. XIII.

Nulla munera ſive oblationes ab excommunicatis recipi licitum.

OBSERVARI porro meretur, ecclesiam, vt ab excommunicatis ſe abhorrire significaret, non permifſſe munera ſive oblationes ab eis recipi; quia hoc eo accipi poterat, quaſi eos quodam modo in ſua retineret communione & ſordido lucro inhiaret. Hinc nullum utramque ad offerenda munera admittebat, niſi qui in plena ſecum eſſet communione, & legitimate ſacrificium altaris participare poſſet, quemadmodum pluribus demonſtrauimus alibi [*]. Heic ſolum id iterum adnota-

(d) Cypr. de vnitat. eccl. p. 115. (p. 83. edit. Amstel.)

(*) Lib. XV. c. IX. vol. VI. pag. 170. ſeqq.

imus tamquam rem maxime memorabilem, quod ab omnibus rebus ad eos pertinentibus tantopere abhorruerit, ut ne qui-dem ea munera retinere voluerit, quæ istiusmodi homines libere obtulerant, dum in communione cum ipsa essent. Hoc ex TERTULLIANO condiscimus, qui de *Valentino & Marcione*, propter hæreses suas *Roma* expulsis, loquens, semel & iterum electos dicit, & *Marcionem* quidem cum ducentis fæstertiis suis, quæ ecclesiæ intulisset [e].

§. XIV.

Nec cum excommunicatis hæreticis matrimonium contrahi, vel eorum recipi eulogias, vel libros legi; sed eos comburi iussus.

DIVERSA alia exempla suppeditunt, ex quibus veteres cum primis ab hæreticis abhorruisse intelligimus, si censuræ ecclesiæ semel eis essent infictæ. Concilium Laodicenum non tantum omnibus interdictum in coemiteria eorum [f], vel in ea, quæ dicantur martyria abire; sed etiam villa ab eis munera sub nomine eulogiarum accipere [g]; quia hoc quædam cum illis

(e) Tertull. de præscript. adu. hæretic. c. XXX. Vbi tunc *Marcion*, Ponticus nauclerus, Stoicæ studiosus? Vbi tunc *Valentinus*, Platonicae fæstator? Nam constat, illos neque adeo olim suisse, Antonini sere principatu & in catholicam primo doctrinam credidisse apud ecclesiam Romanensem, donec sub episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qui fratres quoque vitiabant, semel & iterum electi, & *Marcion* quidem cum ducentis fæstertiis suis, quæ ecclesiæ intulerat, nouissime in perpetuum discidiam relegati, venena doctrinarum suarum disseminauerunt.

(f) Vid. concil. Laodic. c. IX. Περὶ τοῦ μη συγχωρεῖν τῷ ποιμανίᾳ, οὐ τοῖς τοῖς λεγόμεναι μαρτύριαι, μητέ τῶν αἰρετιῶν, ἀπέντα τὸς τῆς ἐκκλησίας, εὐχῆς ἢ δεκατείας ἔνει. π.τ.λ. Νομί concedendum esse, ut in coemiteria, vel in ea quæ dicuntur martyria quorūmuis hæreticorum, abeant ii, qui sunt ecclesiæ, orationis vel venerationis gratia. Can. XXXIII. "Οτι δὲ αἰρετοῦς οὐ σχισματικοῖς ταύταις εἶδοι. Quod non oportet una cum hæreticis vel schismaticis orare. Can. XXXIV. "Οτι δὲ πάντα χριστιανὸν ἐγκαθιδεῖν τοὺς μάρτυρας χριστὸν, καὶ ἀπέντα πρὸς τὸς φευδομάρτυρας, τοτὲ οὖν αἰρετικῶν, οὐ τὸς πρὸς προσηγορευτοῦ αἰρετικῆς γενοւλας. Ετοι γὰρ ἀθροιστὸς τοῦ δει τηγάνετον. Quod non oportet omnem christianum Christi martyres rehquere. Et ad falsos martyres, hoc est hæreticorum, abire, vel eos, qui prius hæretici fuerunt. Hi enī sunt a Deo alieni."

(g) Ibid. can. XXXII. "Οτι δὲ αἰρετικῶν εὐλογίας λαμβάνειν, οὐ τοὺς εἰσιν ἀλογίου μῆδον, οὐ εὐλογία. Quod non oportet hæreticorum benedictiones accipere, que sunt potius maledictiones, quam benedictiones."

communicatio erat; - quum haec eulogiae, siue sanctificati panes, essent quædam ratio mutuam testificandi communionem. Idem concilium eis omnibus, qui sunt ecclesiæ, præcipit, ut commercium ne habeant cum hæreticis [b], indiscriminatim suos filios filiasue eis matrimonio coniungendo, nec hæreticorum filios & filias accipere permittant, nisi se christianos futuros [i] profitcantur. Vbi etiam obseruare licet, quod hæreticis, posteaquam fidem & communionem ecclesiæ dissoluissent, ne quidem nomen christianorum, absolute loquendo, tribuerint. Aliæ leges hæreticorum libros legi vetant, eo quod venenum errorum magnam partem per eos spargi & propagari iudicabatur. SOCRATES [k] epistolam quamdam CONSTANTINI MAGNI litteris consignatam exhibit, in qua Arium sectatoresque eius Porphyrianos vocari & libros eorum flammis absumi iubet, illud simul denuntians, quod si quis librum ab Ario compositum occultasse deprehensus fuerit, nec eum statim oblatum igne combusserit, mortis poenam subiturus sit. Exstant hodieque duæ leges in codice Theodosiano, quibus eadem sub seueris poenis præcipiuntur. Prima lex est, ab Arcadio & Honorio aduersus Eunomianos, notam Arianae hæresis propaginem, facta in hanc sententiam [l]: *Eunomianæ superstitionis clerici, seu Montanistæ, confortio vel conuersatione etiuitatum vniuersarum atque vr-*

(b) Concil. Laodic. c. X. Περὶ τοῦ μὴ διῆν τὰς τῆς ἐκκλησίας ἀδικοφόρως πρὸς γάμους νομιμεῖς σύνταξιν τὰ ἑκάτην παιδία αἰτεῖσθαι. Non oportere eos, qui sunt ecclesiæ, indiscriminatim suos filios hæreticis matrimonio coniungere.

(i) Ibid. c. XXXI. Ὄτι δὲ πρὸς πάντας αἱρετικὸς ἐπιγραφαὶ ποιεῖ, οὐ διδίνει δὲς, οὐ ἐνγύρεας, οὐδὲ μῆδον λαυρέας, εἴτε ἐπιγράμματος κατεινοί γίνεσθαι. Quod non oportet cum omni hæretico matrimonium contrahere vel dare filios aut filias: sed magis accipere, si se christianos futuros profitcantur. Vid. concil. Illiberrit. c. XVI. Hæretici, si se transferre noluerint ad ecclasiæ catholicam, nec ipsis catholicas dandas esse pueras; sed neque iudaicæ, neque hæreticæ, dare placuit; eo quod nulla possit esse societas fidei cum infidelis.

(k) Socrat. lib. I. c. IX. ἔδοχεν Ἡρείον τε καὶ τὰς Ἡρεῖς ὁμογνώμονες, προφυριανὸς μὲν καλεῖσθαι, οὐ δὲ τὰς τρύπας μερίμνους, τέτων ἔχων καὶ τὴν προστηροφόρων πρὸς τὲ τέτοις καὶ εἰ τε σύγγραμμα ἐπὸ Δρεικούς συντεταχμένον ἐνέσκοντο, τέτοι πνοὶ παραδίδονται -- ἐπειδὸν μὲν τοι προσχρονεῖς, οὐ εἰ τις σύγγραμμα ἀπὸ Δρεικούς συντεχεῖ προφασίαν καίσθιες, καὶ μὴ εὐθέως προστενεγκὼν πυρὶ καταναλῶσῃ, τέτω δάκτυλος ἔσαι οὐ γίγνεται.

(l) Cod. Theodos. lib. XVI. titul. V. de hæreticis leg. XXXIV.

bium expellatur. --- Codices sane eorum, scelerum omnium doctrinam ac materiam continentcs, summa sagacitate mox quæri ac prodi, exerta auctoritate mandamus, sub aspectibus eorum iudicantium incendio mox cremandos. Ex quibus si qui forte aliquid qualibet occasione vel fraude occultasse, nec prodidisse conuincitur, sciat, se velut noxiorum codicum, & maleficii criminis conscriptorum, retentorem, capite esse plectendum. Altera lex a Theodosio iuniorc lata contra Nestorianos ita habet [m]: Damnato portentosæ superstitionis auctore Nestorio, nota congrui nominis eius inuatur gregalibus, ne christianorum appellatione abutantur: sed quemadmodum Ariani lege diuia memoria Constantini ob similiitudinem impietatis Porphyriani a Porphyrio nuncupantur, sic utique participes nefariae sectæ Nestorii Simoniaci vocemur: vt cuius scelus sunt in deserendo Deo imitati, eius vocabulum iure videantur esse sortiti. Nec vero impios libros nefandi sacrilegii Nestorii aduersus venerabilem orthodoxorum sectam, decretaque sanctissimi cœtus amictum Ephesi habitu scriptos habere aut legere aut describere quisquam audeat: quos diligenter studio requiri, ac publice comburi decernimus: Ita, vt nemo in religiosis disputatione aliquam supra.letio nomine faciat mentionem: Aut quibusdam eorum habendi concilii gratia, in ædibus; aut villa, aut suburbano suo, aut alio quolibet loco, conuenticulum, clam aut aperte, præbeat; quos omni conuentus celebrandi licentia priuari statuimus: Scientibus vniuersis, violatorem huius legis publicatione bonorum esse cooremendum. Consuetudo ista comburendi libros hæreticorum per multas alias leges confirmatur, qua de re postea dicentur plura, quando de hæreticorum poena ex instituto loquunturi sumus. Hoc loco obseruamus, mandatum de non legendis vel retinendis illis ab ecclesia ita fuisse limitatum, vt episcopis eos legere licuerit, si tempus & necessitas [n] id exigeret, hoc est, si ea confutari aliosque contra eorum virus præmuniri oportet. Nam concilium Carthaginense quartum, quod generatim libros gentilium legi vetat, hæreticorum libros legi cum hac conditione permittit. Atque adeo si quis hoc in casu eos retineret, non dolose & malitiose eos retinere & occultare iu-

(m) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. leg. LXVI. & in actis concil. Ephes. part. III. c. XLVI.

(n) Concil. Carthag. IV. c. XVI. Ut episcopus gentilium libros non legat; hæreticorum autem pro necessitate & tempore. Vid. lib. VI. c. III. §. IV. volum. II. p. 350. seqq. vbi hæc quæstio tractatur fusiis.

dicabatur, quam fraudulentam agendi rationem leges imperiales capitis supplicio & publicatione bonorum puniri iubent. GOTHOFREDVS præterea de utilitate & effectu harum legum aliquid notatu dignum obseruat [o], hæreticos eorum terrore coætos libros suos cautissime vulgasse, & alios itidem cautissime eos occultasse, adeo quidem, ut, quemadmodum referat PHOTIVS [p], primum EVNO MII librum ab Eunomianis de industria occultatum, ne ad alios perueniret, vix tandem BASILIVS naëtus refutauerit: EVNOMIVM quoque, eodem narrante PHOTIO [q], posteriores libros suos, quibus BASILIO responderit, multis annis conceptos, vix συμμύται suis exhibuisse BASILII metu; BASILIO mortuo nec tunc quidem omnibus sed amicis duntaxat vulgasse, formidine poenarum, quas leges eis irrogarint, quamquam PHILOSTORGIVS [r], historicus *Arianus* hisce plane contraria portentose narret.

§. XV.

Quid intelligatur per τὸ tradi Satanae.

Dvo vel tria adhuc sunt, ad rationem, formam & effectus excommunicationis spectantia, quæ nonnihil difficultatis

(o) Gothofr. in cod. Theodos. lib. XVI. titul. V. de hæreticis leg. XXXIV. p. 153.

(p) Phot. cod. CXXXVII. πολὺς δὲ καὶ ἀνέροφος τοῖς ἄλλοις εἶαι δισπέδεσα, μόλις πολὺ ὁ μέγας Βασίλειος ἐπὶ χεῖρας λαβεῖν δυνήθεις κ.τ.λ.

(q) Id. Cod. CXXXVIII. ἐπιμελῶς, καὶ ἀσπερ ὁ τῷ Κερύκειος μῆδος τὸ γέννημα πατεριών, ἔντυπον τε καὶ συνεπάλυπτον μέχρις ἣν ὁ Βασίλειος ἔψη τῷ ἐπικήρυκῳ παρατενοῦσθαι βίῳ τὸν Φόβων ἐπέστειν ἐπεὶ δὲ δὲ δέος ἐκεῖνος ἀντὶ τὸν παραπλανητὴν πάνω, εἰς τὸν οἰκεῖον καὶ σφράγιον κλῖσην ἀνέδειπε: τῷ πολλῷ λαζάρου δέος, ὅτε τῇ παιᾶς τὸ δημοσιεύειν ἵππογχει, ἐπει τότε πάσιν, ἀπλὰ τοῖς φίλοις ἐθάρρησε. Studiojē, velut alter in fabulis *Saturnus*, natum deuorando texit atque abscondit, quandom quidem Basilius in fluxa ista vita degens metum inicuveret. Postquam vero vir illo diuinus, peregrina habitatione relicta, in suam, hoc est, in cœlestem commigravit hereditatem, & ingenti illo metu discessu, vix tandem sero edendi aduenit occasio, ne tunc quidem omnibus, sed amicis duntaxat euulgare ausus est.

(r) Philostorg. lib. VIII. c. XII. in epitome confecta a Photio. οὐτε δὲ μόνον τὸν μέγαν Βασίλειον, αλλὰ καὶ τὸν Αποδιάργιον λέγει πρὸς τὴν ἀπολογίαν Ευνομίας ἀντιγράφων εἴτε πάλιν Ευνομίας ἐν πάντε, λόγοις συμπλακέσθως Βασίλειον, ἐπιτυχεῖν ἐκεῖνον τῷ πρώτῳ, καὶ βαρυθυμήσασθαι λιπεῖν τὸν βίον. Aut Philostorgius, non solum Basiliū Magnum, verum etiam Apollinarem scripsisse aduersus apologeticum Eunomii. Postea vero Eunomium quinque libris aduersus Basiliū decertasse. Hunc vero quinum primum duntaxat librum legisset, granī dolore percussum ex hac vita migrasse.

in se habent, adeoque consultum fuerit, ea heic paullum explicare. Prima difficultas oritur ex præcepto Pauli apostoli Corinthiis dato, de ratione agendi cum incestuoso, qui vxorem patris duxerat in matrimonium 1 Cor. V, 5. quem in nomine & cum potestate domini nostri IESV CHRISTI iubet tradi *Satanæ ad exitium carnis*, ut *spiritus saluus sit die illo domini Iesu*. Sic iterum 1 Timoth. I, 20. loquens de *Hymenæo & Phileto* ait, *Quos tradidi Satanæ, ut castigati discerent non blasphemare*. Duæ celeberrimæ horum locorum expositiones sunt. GUILIELMVS BEVEREGIVS [s] & GUILIELMVS ESTIVS [t] post BALSAMONEM & ZONARAM [u], cum multis recentioribus interpretibus, quos ESTIVS nominat, hanc traditionem putant esse aliam tantum excommunicationis appellationem, & spiritualcm inde oriundum effectum, hoc est, afflictionem animæ non corporis, denotare. Dicuntur enim, inquit ESTIVS, qui ad hunc modum excommunicantur, tradi *Satanæ*, quia proœcti extra societatem fidelium, que est ecclesia CHRISTI, & per hoc priuari bonis omnibus illi societati propriis ac peculiaribus, veluti sunt orationes ac suffragia communia, sacramentorum participatio, specialis diuina protectio, cura pastoralis eorum, qui præsunt & cetera talia; tyrannidi & incurſibus dia-boli, cuius regnum est extra ecclesiam, relinquentur expositi. Atque etenus ille cum aliis concedit, vnumquemque excommunicatum *Satanæ* traditum esse, quamvis nulla corporis infestatio,

(s) Beuereg. not. in can. apost. X. Ipse fundator & caput ecclesia in mandatis dedit, vt qui ecclesiam audire neglexerit, sit ὄστεος ὁ ἐδυνός νεὶ ὁ τελώνης, Matth. XVIII, 17. hoc est, ecclesia iniciatur, sive excommunicetur. Quod D. Paulus postea expressit per παραδοθέντα τῷ Σαλανῷ 1 Cor. V, 5. 1 Tim. I, 20.

(t) Estius in 1 Cor. V, 5. p. 232, 233.

(u) Balsam. in Basil. can. VII. ἐπεῖσι δὲ λέγονται παραδοθένται τῷ Σαλανῷ, οἱ χωριζόμενοι ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῶν πιστῶν οἱ γῆραι ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἀφοριζότες, ὥστε τῷ Σαλανῷ παραδοθῆσθαι. Illi dicuntur traditi esse *Satanæ*, qui a christianorum communione separantur. Qui tanto ergo tempore (XXX. annis) separati fuere, *Satanæ* veluti traditi sunt.

Zonar. ibid. τοὺς μὲν διάκονους κάτοχον γενίδαι τὸν πογνεῖσταί τοι λέγοσι, τοὺς δὲ, τοὺς μάστιγα ἔκδιψαν καὶ τοι ἐξ αὐτῶν πρὸς Κορινθίας ἐπισολῶν λυσανέα τῷ ἀμφιβόλῳ, καὶ ὄντας μέντοι τὸ παραδοθένται τῷ Σαλανῷ ἀφοριζόνται ἐσὶ κ. τ. λ. Quidam demoni potestate obnoxium fornicatum factum fuisse dicunt, quidam vero morbi flagello traditum. Ceterum ex ipsiusmet ad Corinthios epistolis soluitur dubitatio, & declaratur: quod tradi *Satanæ* est segregari, & cœtu filichion abdicari.

quæ fiat a dæmone, coniuncta fuerit. Alii putant, præter hanc spiritualem poenam, excommunicationem certissime subsequam, in diebus apostolorum alium adhuc huius traditionis effectum fuisse, nimirum afflictionem corporis, ut corporaliter a ministris Satanæ fuerint obsidendi & vexandi. HENRICVS HAMONDVS, HVGO GROTIUS & LIGHTFOOTVS accerrimi huius opinionis inter recentiores propugnatores sunt, & plerosque veterum interpretum sibi habent consentientes, id quod ESTIVS haud negat, quamvis PETRVM LOMBARDVVM & THOMAM AQVINATEM & auctorem glossæ ordinariae sequi malit. CHRYSOSTOMVM & patres Gracos huic sententiæ adsentiri fatetur; & inter Latinos AMBROSIVM & PACIANVM; nec non AVGUSTINVM, quamquam hunc non satis sibi constare putat in assertione sua. Sed fallitur. Nam AVGUSTINVS aperte pro hac sententia fuit. Non quidem dicit, mortem fuisse poenam illam, quam *Corinthio* infixit apostolus, vti *Petrus* fecit *Ananiae* & *Sapphire*; diserte tamen dicit, fuisse quamdam vindictam [x] per Satanam factam ab apostolo. Quam vindictam ab ordinaria excommunicatione distinguit, vocando eam flagellum domini, quam apostolum non nisi vrgente peculiari quadam necessitate adhibere dicit, quando nimirum ad morbum quemdam epidemicum curandum, vel singularem aliquem peccatorem, qui multititudinis fauore sustentetur, corrigendum aliud remedium non suppetat, nisi vt Deus flagitetur, vt ipse malo isti medeatur. Reuera, inquit [y], si contagio peccandi multitudinem inuaserit, diuinæ disciplinæ severa misericordia est: nam consilia separationis (hoc quidem in casu) & inania sunt & perniciosa atque sacrilega, quia (rebus ita se habentibus) & impia & superba sunt, & plus perturbant infirmos bonos, quam corrigan animosos mal s. Hoc sensu etiam alia istius apostoli loca interpretatur, 2Cor. XII, 21. Ne iterum, quum vnero ad vos, humiliet me Deus, & huc eam multos ex iis, qui ante peccaverunt, & non egerint penitentiam super immunditia, & luxuria, & fornicatione, quam gesserunt: Et 2

(x) Aug. de sermon. dom. in monte lib. I. c. XX. Etsi nolunt heic mortem intelligere, quod fortasse inceatum est, quamlibet vindictam per Satanam factam ab apostolo fateantur.

(y) Auguſtin. contr. epift. Parmen. lib. III. c. II. (tom. VII. opp. p. 61. edit. Basil. MDLXIX.)

Cor. XIII, 1. 2. Ecce tertio hac veniam ad vos, vt in ore duorum vel trium testium sicut omne verbum. Prædixi & prædicto, sicut præsens secundo, & nunc absens iis, qui ante peccaverunt, & ceteris omnibus: quia si venero iterum, non parcam, quia probationem queritis eis, qui in me loquitur Christus. Heic apostolum dicit per luctum suum potius eos diuino flagello [z] coercendos minari, quam per illam correptionem, vt ceteri ab eorum coniunctione se contineant; & hanc esse potestatem loquentis in se CHRISTI. - Vbi nihil potest esse clarus, quam quod AVGUSTINVS hanc potestatem tamquam extraordinariam distinguat ab ordinaria potestate excommunicationis, quam apostolus sibi in istiusmodi difficultibus casibus adseruatam habuerit, vbi ordinaria excommunicationis potestas propter multitudinem & consociationem peccantium ex nuda sua ipsius virtute nihil valeret efficere. Ut adeo ex ipsius sententia haec potestas tradendi Satanæ aliquanto superior fuerit ordinaria illa potestate eiiciendi homines de ecclesia & fidelium societate. AMBROSIVS eiusdem fuit sententiae cum AVGUSTINO. Nam explicans; quemadmodum incestuosus ille punitus sit, ait: *Sicut dominus in animam sancti Iob potestacem non dedit, sed in carnem eius permisit licentiam, ita & [a] hic traditur Satanae.* Et HIERONYMVS [b], *Præcepit eum tradiri paenitentia, in interitum & vexationem carnis, per ieiunia & agrotationes, ut spiritus saluus fiat.* Atque ita PACIANVS [c] explicat, *Vides, inquiens, quod hic ipse peccator incestus non morti traditur, sed Satanae ad emendandum, ad colophizandum, ad paenitendum.* Ad interitum carnis, non tamen animæ, non etiam spiritus, sed ad solius carnis interitum, tentationes scilicet, carnis angustias, detrimenta membrorum. Auctor brevium annotationum [d], qui sub nomine HIERONYMI

(z) Ibid. Per luctum suum potius eos diuino flagello coercendos minans, quam per illam correptionem, vt ceteri ab eorum coniunctione se contineant.

(a) Ambros. de penit. lib. I. c. XII.

(b) Hieron. commun. in Galat. V.

(c) Pacian. epist. III. ad Sempron. bibl. patr. tom. III. p. 66. (tom. IV. p. 313. d. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(d) Hieron. commentator. in 1 Cor. V, 5. *Tradere huiusmodi*] Ut accipiendi illum corporaliter habeat potestatem. *Quod dum viderit, se nec carnis heic, nec in futuro spiritus requiem habiturum, de facto peniteat, ut saluetur.* Siue sic quisque pro meritis suis de ecclesia pellitur, & Satanæ traditur potestati, ut dum caro eius per penitentiam adficiata quedam interitum patitur, spiritus conseruetur.

scripsit, idem dicit. Ita quoque CASSIANVS [e], cui ipse ESTIVS PRIMASIVM addit & HAIMONEM. Inter Gracos CHRYSOSTOMVS eumdem verbis apostoli sensum adsignat. Apostolum tradidisse dicit incestuosum Corinthium Satanae [f], & tamquam paedagogi tradidisse cum in interitum carnis. Quomodo factum sit in beato Iob, sed non pro eadem causa. Nam illic quidem pro splendidioribus coronis, heic autem pro solvendis peccatis; ut eum flagellaret malo vlcere aut morbo alio. Obseruat quoque, quod apostolus alibi dicat, istiusmodi morbos nonnumquam ab ipsa Dei manu peccatoribus infligi. *A domino iudicamur h.e.c patientes: quod heic autem eum magis volens tangere tradat Satanæ.* Eodem modo verba apostoli interpretatur; de Hymenæo & Phileto, *Quos tradidi Satanæ;* ut discant non blasphemare. *Quemadmodum, inquit [g], carnifex innumeris sceleribus pleni castigant alios: ita & heic de nequissimo dæmonе dicitur.* --- *Ita & Iob Satane traditus est, non tamen delictorum causa, sed ut maiora referret virtutis gloria.* Addit statim, *Plurima eius-*

(e) Cassian. collat. VII. c. XXV. Corporaliter traditos Satanæ, vel infirmitatibus magnis etiam viros sanctos nouimus pro leuissimis quibusque deliciis &c. Cap. XXVII. Diro confessum est traditus dæmoni, ut humanas egestiones ori suo ab eo suppletus ingereret. Quod flagellum purgationis gratia se dominus intulisse, ne scilicet in eo vel momentanei delicii macula resideret, velocitate curationis eius atque aucto remedio demonstravit. Cap. XXVIII. Ex quo manifeste perpenditur, non debere eos abominari vel despici, quos videmus diversis tentationibus, sive istis nequitiae spiritibus tradi, quia duo hoc credere immobiliter nos oportet, primo, quod sine Dei permisso nullus ab eis omnino tentetur. Secundo quod omnia, que a Deo nobis inferuntur, sive tristia ad præsens seu laxa videantur, velut a piissimo patre clementissimoque medico pro nostris utilitatibus irrogentur, & idecirco eos velut paedagogis traditos humiliari, ut discendentes ex hoc mundo, vel purgationes ad vitam aliam transferantur, vel pena leuiore plectantur, qui secundum apostolum traditi sunt in præsenti Satanæ in interitum carnis, ut spiritu salvi fiant in die domini nostri Iesu Christi.

(f) Chrysost. homil. XV. in Cor. p. 451. (p. 153. c. edit. Francos.) ὥσπερ παιδαγωγοὶ τὸν τοιότερον παραδίδεται -- εἰς Ἰωάννην τῆς σχέσεως ὥσπερ ἐπὶ τῷ μαναντίῳ Ἰωάννου, ἀλλὰ ἔχει ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ὑπόθεσεως ἐπειδὴ μή γάρ ὑπὲρ τοφάνων λαμπροτέρων, ἐπιταῦθα δὲ ὑπὲρ ἀμαρτημάτων λύσεως, οὐας μετέχει αὐτὸν ἔλκει πονηρῶν, ἢ νόσων ἐρήμων τογῇ μήνιν ἀπλακῆς φυτῶν, ἦτι ἵποτε τῷ κύριῳ κανόμεθα ταῦτα παχεντες ἀλλὰ ἐπιταῦθα μάκρων παθάσσωμεναι θέλων τῷ Σατανᾷ παραδίδεται.

(g) Chrysost. hom. V. in Timoth. p. 147. (p. 436. 437. edit. Francos.) ὥσπερ οἱ δύοιοι μυστῶν γέμοντες κακῶν τῆς ἀπόκλειστης σωφρονίσεως, οὐτως καὶ ἐπιταῦθα ἐπὶ τῆς στονῆς διλυμονος --- οὐτως καὶ ἡ Ἰωάννης παρεδόθη τῷ Σατανᾷ ἀλλὰ ἐπειδὴ μετένεσε ἔχει ὑπὲρ modi

modi nunc quoque contingunt. Quia enim sacerdotes ignorant eos, qui peccatis obnoxii indigne mysteria veneranda percipiunt: Deus sapius facit, eosque Satanae tradit. Quoties denique morbi, quoties detrimenta, quoties luctus calamitatesque contingunt, & alia quelibet huiusmodi, huius rei gratia sunt. Id Paulus quoque significanter expressit, Ideo inter nos, inquit, multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. CHRYSOSTOMI explicationi subscribit THEODORETUS. Loquens enim de Hymenao & Alexandro ait [b]: Apostolus tradidit eos Satanae, ut scuo carnifici. Ab ecclesiastico enim corpore separati & diuina gratia nudati crudeliter ab aduersario flagellabantur, incidentes in morbos & difficiles affectiones & in alias aerumnas & calamitates: hoc enim consuevit diabolus inserre hominibus: Iam quum generalis haec veterum, tam Græcorum quam Latinorum sententia sit, quod haec extraordinaria potestas apostolica fuerit, ab ordinaria excommunicationis potestate distincta; non deprehendimus, eos in villa excommunicationis formula hanc phrasin traditionis Satanae, adhibuisse; vtpote exploratum habentes, ecclesiam, cefante potestate miraculorum, apostolicam illam potestatem infligendi excommunicatis per Satanam calamitates corporales nullo sibi iure arrogare posse. CASSIANVS [i] quidem se nosse dicit viros sanctos, pro leuissimis quibusque delictis corporaliter traditos Satanae vel infirmitatibus magnis. Verum hoc per ipsam manum Dei eiusque castigationes, non per censuras factum ecclesiæ, quæ viros sanctos non excommunicabat, nec alios quoscumque ob peccata leuissima. Auctor vitæ AMBROSI [k] narrat, quum res ei aliquando fuerit cum homine flagi-

μηροθεάτων, ἀλλ' οὐ πλέον εὐδοκιμίσεως: Πόθῳ τοιαῦτα γίνεται, ποτὲ οὐν
ἐπειδὴ γὰρ οἱ λεγεῖ & πάντας ἵστοι τὰς ἀμαρτιὰς ποτὲ ἀναζήσων με-
τέχονται, ὁ Θεὸς πολλάκις τέτο ποιεῖ, ποτὲ παραδίδωσιν αὐτὸς τῷ Σατανᾷ: ὅταν
γὰρ νόσοι, ὅταν ἐπιβάλλει, ὅταν πένητη ποτὲ πομφοφράγια συμβαίνουσιν, ὅταν ἄλλα
τινὲ τοιαῦτα, διὰ τέτο γίνεται ποτὲ ὁ Παῦλος δηλῶ, ὅτι τέτο
ἐν δινὶ ποταδοῖ ὀδηγεῖται ποτὲ κοιμῶνται ἱκνοί.

(b) Theodor. in 1 Tim. 1, 20. τῷ διαβόλῳ - παρέδωκε τέτοις ως δημιώ πικρῷ...
τῷ γὰρ ἐπιληπτισμῷ σώματος χαραδρύεται, ποτὲ τῆς θελας χάριτος γυρνωδίνεται,
πικρὸς παρὰ τῷ διαμερεῖς ἑδέχοιτο μάστιγας, ποτὲ νόσοις ποτὲ παθήμασι χαλεποῖς
περιπλοκτοῖς, ποτὲ ἔντοσις ποτὲ συμφοραῖς ἐτέργαις.

(i) Cassian. collat. VII. c. XXV. vid. sub anteced. litt. (e) pag. 110.

(k) Paulin. vit. Ambroſi. Quum deprehendisset auctorem tanti flagitii, ait,
Oportet illum tradi Satanae in interitum carnis, ne talia aliquis in poste-
tio-

tioso, dixisse ipsum, oportere illum tradi Satanae in interitum carnis, ne talia aliquis in posterum auderet admittere: éodemque momento, quum adhuc sermo esset in ore AMBROSI¹, spiritum immundum cum arreptum discerpere cœpisse. Verum hoc, si ita se habet, singulare exemplum fuit apostolicæ & miraculosæ potestatis adhuc residuæ in AMBROSIO, cui vix ullum exemplum consimile in omni historia ecclesiastica inuenias. In antiquis canonibus huius phrasis usus rarissimus est. BASILIVS [l] semel eius meminit, & GRATIANVS epistolam citat PELAGII pontificis *Romani* [m], in qua hæc legantur: *Apostolica auctoritatis exemplo didicimus, errantium & in errorem mittentium spiritus tradendos esse satane, ut blasphemare dediscant.* Verum hisce in locis nihil amplius videtur significare quam excommunicationem, sive ejectionem de ecclesia, quæ spiritualis ratio est tradendi Satanae, sine respectu habitu ad corporalem infestationem. Omnes enim in hoc consentiunt, post apostolorum tempora talem potestatein generatim ministris ecclesiæ haud esse tributam. Et hanc ob caussam PETRVS MOLINAEVS, ab ecclesia reformata in Gallia in synodo Alesi anno MDCXX. habita, cui ipse præfuit moderator, hanc excommunicationis formulam interdictam esse adfirmat. Prudenter cautum est, inquit [n], a synodo nationali Alesi, ne quis deinceps in excommunicationibus utatur hac loquendi formula, TRADENDI SATANÆ, nec vibret in quemquam ANATHEMA MARANATHA, -- quæ ab eis solis vibrari potest, qui norunt arcana reprobationis, & Deo' revelante sciunt, an, qui excommunicatur, peccet in spiritum sanctum, aut peccato ad mortem, id est impunitentia ad mortem usque duraturæ, pro quo peccato Ioannes negat orandum esse. Prohibitio usurpationis formulæ Anathema Maranatha heic facta ad aliam nos deducit disquisitionem, Quid veteres per hæc vocabula intellexerint; & num iis umquam, tamquam formula excommunicationis, usi sint?

rum audeat admittere. Quem eodem momento, quum adhuc sermo esset in ore sacerdotis sancti, spiritus immundus arreptum discerpere cœpit.

(l) Basil. can. VII. ἔχειν γὰρ θάνατον γένεσις πραγμάτησαν τῷ σωτῆρι, οὐ παρενθόται μη δοκιμώσειν. Fere tota hominis ætate Satanae traditi sunt, ut discant non se turpiter gerere.

(m) Pelag. ap. Gratian. causs. XXIV. quest. III. c. XIII.

(n) Molin. vates, seu de bonis malisque prophetis lib. II. c. XI. p. 114. (p. 72. 73. edit. Gorinchem. MDCLXXII.)

§. XVI.

Quid per Anathema Maranatha? Et num vlla istiusmodi excommunicationis formula in ecclesia antiqua obtinuerit.

ANATHEMA vocabulum est, in antiquis canonibus & omnium haereticorum damnatione frequentissime obuium. Concilium Gangrense canones suos singulos concludit verbis, *ανάθεμα εστω, Anathema sit*, hoc est, separatus a communione ecclesiae ejusque priuilegiis & a gratia Dei, sine poenitentia, quisquis aduersus horum canonum tenorem sese extulerit. Et hic plerorumque aliorum conciliorum stilus est, fundatus illa formula Paulina: *Etiamsi nos aut angelus e celo euangelizet vobis prater id, quod vobis euangelizauimus, anathema esto.* Gal. I, 8. Sed vocabulum *Maranatha* non ita frequenter vocabulo *anathema* additur. Pauca de vocabulo ipso dicuntur inter veteres, & pauciora [ο] de eius vsu in formula aliqua excommunicationis. CHRYSOSTOMVS [p] vocabulum *Hebreorum* esse dicit & significare, *Dominus noster venit*: Et speciatim hoc adiicit ad adficiendum pudore illos, qui euangelii priuilegiis abutebantur, quantumvis dominus iam ad ipsos venisset. *Per unum hoc verbum (anathema), inquit, omnes terruit, qui membra sua faciebant membra meretricis: eos, qui fratres offendebant per immolata idolis, eos, qui nominabantur ex hominibus, eos qui non credebant resurrectioni.* -- *Quan-*
nam de causa Maranatha dictum est, Et cur voce Hebraica? Quoniam omnium malorum caussa erat fastus. -- Eorum fastum comprimens, ne Graeca quidem sed Hebraica lingua est vsus. -- Quid est autem Maranatha?

(o) Gratian. cauſſ. XXIII. quæſt. IV. c. XXX. mentionem eius facit, tamquam usurpati in formula excommunicationis a Syluerio: *Ego propterea non dimisi, nec omitti officium meum, sed cum episcopis, quos congregare posui, eos, qui talia erga me egerebunt, anathematizavi, & vna cum illis apostolica & synodali auctoritate statui, nullum vniquam taliter decipiendum, sicut deceptus sum: & si aliquis deinceps vllum vniquam episcoporum taliter decepserit, anathema maranatha fieret in conspectu Dei & sanctorum angelorum.*

(p) Chrysost. hom. XLIV. in Cor. p. 718. (p. 488. edit. Francof.) Δι' ἐνὸς τέττας ἔγματος [ανάθεμα] πάντας ἐφόβησε, τὰς τὰ μέλη ἀποτύπων πόρην μέλη, τὰς σκυλιδίσοντας τὰς ἀδελφὰς δὲ τὰν εἰδολοθύτων, τὰς ἐπ' αὐτῷ πάνταν ὄνομα-
*ζομένας, τὰς τῇ ανυστέσσει διαπιστῶντας Μαραγαδού· τίνος ἔνεκεν τέτοιο εἴσηται; τι δῆποτε τοις Εβραιΐς φανή; ἐπειδὴ πάντων τῶν κακῶν ὁ τῦφος αἵτιος ἦν -- καταστή-
 λων αὐτῶν τὸν τῦφον, ἀδὲ ἐκάστι πέχεται γλώσση, ἀλλὰ τῇ Εβραιΐ· -- τι δὲ*

Dominus noster venit. Quanam ergo de causa hoc ipsum dicit? Dispensatio-
nis domini sermonem confirmans, eo quod ex iis maxime composu-
erit semina resurrectionis. Nec hoc solum, sed illos etiam pudore adsi-
cens. Quasi diceret: Communis omnium dominus tantum dignatus est
descendere; vos autem in iisdem estis & perseveratis peccare. HIE-
RONYMVS [q] ait: Maranatha magis Syrum est quam Hebreum: Ta-
mén ex confinio vtrarumque linguarum aliquid & Hebraum sonat, &
interpretatur: Dominus noster venit. Applicat autem hoc contra
peruersitatem iudeorum & aliorum, qui aduentum CHRISTI
negabant, quando pergit: Ut sit sensus, Si quis non amat domi-
nūm Iesum, anathema sit: Et illo completo deinceps inscratur, dominus
noster venit. Quod superfluum sit aduersus eum oditis pertinacibus velle
contendere, quem venisse iam constet. Idem sensus ei datur ab HILA-
RIO diacono, & PELAGIO, qui sub nominibus AMBROSII [r]
& HIERONYMI [s] scripsierunt. Et hæc interpretatio tamquam
optima ab ESTIO & LIGHTFOOT accipitur. Ut adeo se-
cundum hunc sensum Maranatha non potuerit esse pars excom-
municationis, sed ratio duntaxat pronuntiandi anathema con-
tra illos, qui odium suum in CHRISTVM declararent, eius ad-
ventum negantes, vel verbis, vt iudæi faciebant, blasphemanti-
tes CHRISTVM, IESVMque vocantes anathema; vel malis operi-
bis, quemadmodum faciebant illi, qui sub nomine christiano
irreligiosius viuebant.

VERVM Tamen alii ex veteribus id de futuro aduentu
CHRISTI interpretantur. Velut AVGUSTINVS, qui Maranatha
vocabulum Syrum esse dicit & significare, donec dominus [t] red-
eat. Et speciatim id applicat contra Arianos, qui non recte di-

Ἴσι μαραθά; ὁ νέος ἡμῶν Ἰη. Τός δὲ ἐπεινεὶς αὐτῷ τέτο φησι; τὸν τῆς οἰ-

κονομίου βεβαιῶν λόγον, ἐξ ὧν μάλιστα τὰ σπέρματα τῆς εὐρυζόμενη-

ς τέτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπεινεὶς ἐπρέπειν ὠντωνὶς ἔλεγεν, ὃ κονδύλων δε-

σπέρματος καταβίνει τοστοῖς κατηγέλεται, καὶ ὑπεῖν ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστε, καὶ ἐπικυνεῖται

ἀναγνώρισται.

(q) Hier. epist. CXXXVII. ad Marcellam.

(r) Ambros. in 1 Cor. XVI. *Maranatha magis Syrum est quam Hebreum: tamen ex sermone vtrarumque linguarum aliquid Hebraum sonat & interpretatur, Dominus noster venit.*

(s) Hieron. in 1 Cor. XVI. *Interpretatur, Dominus noster venit.*

(t) Aug. epist. CLXXVIII. sine alteratio cum Pascentio. *Anathema Graeco ser-*
mone dixit, condemnatus: Maranatha definitus, Donec dominus redeat.
can-

cantur dominum amare, quia eius diuinam naturam negent. HAMMONDVS & plures alii recentiores interpretes [u], Maranatha hoc sensu accipiunt, Dominus veniet ad iudicium, quemadmodum Iudas apostolus ait: Ecce venit dominus cum sanctis milibus suis, ut serat iudicium aduersus omnes, Et redarguat, quicumque ex ipsis sunt impii, cetera. Et statuunt, hoc respondere tertiae & grauissimae speciei excommunicationis inter iudeos, quam dixerunt Schammatha. Dicunt enim, apud Iudeos tres excommunicationis species in usu fuisse, נידוי, חרם, Cherem, & שunning, Schammatha. Niddui, ex coru[m] sententia, prima & leuissima excommunicationis species erat, qua quispiam ab synagoga aliorumque consortio triginta dies separabatur, si resipisceret: Sin ininus, tempus duplicabatur ad dies sexaginta, & si adhuc in animi obstinatione perseveraret, ad nonaginta dies prorogabatur. Si adhuc esset contumax, solemniore puniebatur excommunicatione, dicta Cherem, quae respondet anathemari, quia peccatori cum diris & horrendis maledictionibus, ex lege Moysis sumtis, infligebatur. Tertia species, vocata Schammatha, omnium erat grauissima, per quam homo post omnia humana media a reipublicae pariter ac ecclesiae communione sine spe vniquam redeundi separabatur, & soli diuino iudicio penitus destinabatur. Vocabulum Schammatha hoc respectu dicitur significare, vel Ibi mors, vel, Erit desolatio, vel, Dominus veniet. Quae ultima vocis etymologia vocabulo Maranatha respondet. Iam ex hac analogia & similitudine nominis hi viri docti hanc excommunicationis formulam in ecclesiam christianam sub nomine Maranatha receptam esse credunt. Verum huic sententiæ illud maxime aduersatur, quod CHRYSTOMVS & HIE-

... Non ergo recte dicitur dominum amare, qui dominum & Dei unius audit substantiam separare &c.

(u) Vid. Poli synopsi critico[rum]. in 1 Cor. XVI, 22. Tres erant apud iudeos anathematis, sive excommunicationis species; 1. נידוי (g) hoc est, profugatio, a familiari consortio, ad 4 passus, 2. חרם, Herem, quod solemnior erat, cum execrationibus additis e lege Moysis, quo vtebantur in eum, qui monitus non resipisebat. 3. שunning, Sumatha, quod heic Maranatha. Illud autem varie ἐτυμολογίζεται vel 1. ibi mors: vel 2. שunning, erit desolatio: vel 3. שunning, Nomus, i. e. Iehoua, sive Dominus, venit.

Otho lexic. Rabbinic. p. 180. 181. 182.

RONYMVS & reliqui memorati patres hoc vocabulum non ita intelligant. Accedit, quod in nulla antiqua excommunicationis formula illud vocabulum *Maranatha* aut aliud quoddam simile occurrat. Præterea autem quæstio potest fieri, Num villam eiusmodi excommunicationem (quocumque demum nomine vel formula) habuerint, que fuerit totalis, finalis & irreuocabilis; ita ut homines ecclesiæ communione excluderint sine villa spe umquam redeundi; atque ita ecclesiæ preces pro illis omnino cessare fecerint, immo potius reliquos ecclesiæ ciues ad Deum orandum impulerint, ut ex numero viuentium eos exturbare, & hoc ipso ecclesiam a malis consiliis & conatibus ac potestate seductionis eorum liberare vellet. Hæc quæstio diuersis constat partibus, adeoque, ut proponitur, ad eam responderi cum aliqua distinctione oportet. Primum enim nihil certius est nihil exploratus, quam quod ecclesia nonnumquam totalem, finalem & irreuocabilem excommunicationis sententiam pronuntiauerit aduersus quosdam atrociorum facinorum reos, poenitentiæ eos ad omnem vitam submitendo, externamque pacem ac communionem in hora mortis, ad exemplum aliis statuendum terroremque incutiendum, ipsis denegando; non tamen misericordiam Dei præcludendo, nec precium beneficium denegando, sed ad spem gratiæ, si vera sit eorum poenitentia, in extremo & falli nescio Dei iudicio consequendæ eos excitando. Hoc sensu, inquam, certissimum est, ecclesiam sapienter sententiam excommunicationis fecisse irreuocabilem, quemadmodum posthac pluribus demonstrabitur [*].

§. XVII.

*Num excommunicatio umquam pronuntiata sit cum exsecratione,
sive per modum deuouendi homines exitio temporali.*

VERVM id deinde non adeo liquet, ecclesiam censuris suis exsecrationem iungere, hominesque temporali exitio deuouere consueisse, omnino pro illis orare recusando, vel adeo contra eos orando, ut Deus de numero viuentium eos tollere, atque hac ratione ecclesiam suam a malitia eorum potestate, machinationibus & seductione liberare vellet. HUGO GRO-

(*) Lib. XVII.

TIVS [x] huius anathematis sanc*t*o rariorem putat fuisse usum, non tamen nullum. Nam in *Iulianum*, quum defectioni adderet machinationes cuertendi christianis, usam esse ecclesiam isto extremæ necessitatis telo, & a Deo esse exauditam. Hoc factum esse existimat in imitationem iudaici *Schammatha*. Nam si qui in graue aliquod delictum lapsi multos eodem traherent, in eos non illud commune *avāθεμα*, sed grauius atque atrocius usurpatum esse dicit. Id Hebraeos vocasse **Ἄνθρωπος** Deus venit, & Paulum postea *Mægavaða*, eodem significatu. Nam Maranatha denotare, Dominus venit: Eaque voce orari [y] Deum, ut quam primum talem maleficum & seductorem coercent, vel alio modo, vel etiam eum tollendo ex hominum numero. Cuiusmodi anathematis exemplum ab apostolo Paulo dari iudicat Gal. V, 12. quando dicit: *Vtinam etiam absindantur, qui vos inquietant.* Eruditus HICKES IUS in hac materia in GROTII concedit sententiam, non videns viam aliam reddendi rationem pro tot precibus, a christianis pro perdendo *Iuliano* ad Deum factis. Nonnullos quidem dicit pro eius resipiscientia & conuersione precatos esse, utpote credentes, fieri posse, ut de errorum profundo in lucem veritatis rursus emerget. Ita ex SOZOMENO narrat [z], *Didymum Alexandrinum* pro ipso ieuniis & orationibus vacasse. Alios autem pro accelerando ei exitio oravisce, quod cum ad resipiscendum prorsus ineptum & peccato ad mortem, pro quo non sit rogandum, adstrictum esse statuerent. Tum pergit naturam defectionis eius, deuotum animi ipsius adfectum erga diabolum, & contumeliam in CHRISTVM

(x) Grot. in Luc. VI, 22. (tom. II. vol. I. p. 379. a.)

(y) Ibid. p. 378. b. lin. 1. seqq.

(z) Hick's *Ansiver to Julian* chap. 6. p. 140. ex Sozom. lib. VI. c. II. οὐδὲ τὴν τὴν ἡμέραν καὶ Δίδυμος, ὁ ἐκκλησιαστὸς Φιλόσοφος, ἐν Αλεξανδρείᾳ διατρίβων, οἴεται γε τῷ βασιλέως εἰς τὴν Θρησκείαν διεσφελέντος, περίλαπτος ὥν, διά τε αὐτὸν ὡς πεπλανυμένον, καὶ διὰ τὴν καλοφύγοντι τῶν ἵκηλυσιῶν, ἐνήτευε τε, καὶ τὸν Θεὸν περὶ τότε ικέτευεν. Eodem die Didymus quoque ecclesiasticus philosphorus Alexandriae degenus, quum, reporte imperatore aduersus religionem peccante, grauissimo dolore adficeretur, tum propter ijsum vario errore deceptum, tum ubi contumeliam ecclesiarum, ieuniis & orationibus vacabat.

et christianos ostendere. Vnde concludit [a], christianos cum ratione eum considerasse, tamquam extra omnem spem liberationis ex ictibus Satanæ positum, atque adeo pro eius pernicie orauisse. Diuersa alia argumenta addit, ad ostendendam facti corum æquitatem, quod Julianus diabolica in *CHRISTVM* malitia [b] vsus sit, & quod de perditissimis apostatis fuerit: Quod filium Dei conculcarit, & sanguinem foederis, per quem fuerat sanctificatus, profanum duxerit, & spiritum gratiæ contumelia adfecerit: Quod animum suum obfirmauerit contra diuina miracula perinde ac *Pharao*, adeoque mirum non sit, si plagas [c] *Aegyptiacas* ei orauerint: Quod impia & contumeliosa verba aduersus viuum Deum acerbe proiecerit, vti *Senacherib*, & hoc ipso effecerit, vt nonnulli cum *Hezekiah* Deum orarent [d], vt inclinet aurem suam & audiat, aperiat oculos suos & videat, quemadmodum filium Dei probro adficiat *Julianus*; adeoque dicerent: „Domine Deus noster, serua nos e manu istius, vt „cognoscant omnia regna terræ, te dominum solum esse, & „Iesum, quem *Julianus* tanta contumelia adfecit, esse *CHRISTVM* filium tuum,“: Quod GREGORIUS [e] NAZIANZENVS dicat, ipsum ea contra christianos molitum esse, quæ nec *Diocletianus*, nec *Maximianus*, nec denique *Maximinus* in animum vñquam induxissent; fuisse ipsum *Ierobeamum*, *Achabum*, *Pharao-nem* & *Nabuchodonosorem*, & omnium vitia in se collegisse, defecti-onem nempe *Ierobeami*, crudelitatem *Achabi*, duritatem *Pharao-nis*, sacrilegium *Nabuchodonosoris*; & quod hinc nemini mirum videri debeat, quod christiani, tam idoneam habentes de tanti

(a) Ibid. p. 143.

(b) Ibidem. p. 151.

(c) Nazianz. orat. inuesti. II. p. 124. τὸν γονφίλυν τὲ προσκλήματα, καὶ τὰς Αιγυπτιανὰς μάσιγας, καὶ διατάσαι τὴν ἐαυτὴν δίνην ἡγεῖσαν, καὶ διανατῆναι πόλες διακελεύοις θεατὰ κατὰ τῶν ἀπερθῶν, κ. τ. λ. Gladium etiam εἰς Aegyptiacas plaga-s prouocabamus, atque ut caussam suam ipse iudicaret, tandemque al- quando aduersus impios excitaretur, hortabamur.

(d) Naz. orat. inuesti. II. p. 123. 124.

(e) Nazianz. orat. inuesti. I. p. 93. ὁ μῆτος Διοχλῆλιας ἐπώτος ἐνυβέλους χρι- σιανοῖς, μῆτρε ὁ τέτον ἐπέδεξιμον, καὶ ὑπερβαλλών Μαζιμιανός, ἐνεθυμήθη πώ- ποτε, μῆτρε Μαζιμιανός, ὁ μετ' ἐκείνας καὶ ὑπὲρ ἐκείνας διώκεις ... ταῦτα ἐκείνες διερεύτη μὲν, ὡς οἱ τῶν ἀποδρότων ἐπινέοντες, καὶ μάρτυρες. Orat. II. p. 110. ἔργοβούμε εἴπειν, εἰκοστορογ, ὁ Ἀχαϊς τὸν λογογράτην, τὰς παρανομωτάτας, ἡ tyran-

tyranni conuersione desperandi rationem, pro eius exitio precati sint, quia non alia spes liberationis ecclesiæ fuerit. „Et si Deo, inquit, placeret, propter peccata nostra ecclesiam, tam capitalem CHRISTI hostem in eam immittendo, punire, & Juliano cuidam papistico imperium in nos permittere: Ego heic declaro, me ipsum pro homine resipiscere nescio habiturum, adeoque interitum ei oraturum, quippe qua una sola ratione ecclesiæ ab eius tyrannide liberari posse existimem,. Hancenus vir ille doctus HICKESIVS de praxi prisorum christianorum, eorumque rationibus orandi pro extirpando Juliano apostata.

HISCE addi possunt, quæ de morte IULIANI narrat HIERONYMVS [f], Ecclesia Christi, inquit, cum exultatione cantauit: *Divisisti in stupore capita potentium.* Sic verba prophetæ habent secundum septuaginta interpretum versionem. Hanc exultationem de ciuib[us] Antiochenis etiam memoriarum prodidit THEODORETUS [g]. Dicit enim, eos comperta Juliani cæde, conviuis ac festiuitatibus vacare coepisse, nec in ecclesiis solum ac martyriis tripudiasse; sed in ipsis etiam theatris victoriam crucis prædicasse & illius oracula derisisse. Omnes siquidem simul iunctos clamasse: *Vbinam sunt vaticinia tua, stulte Maxime.* (Erat hic magus, quem consuluerat Julianus.) *Vicit Deus & Christus eius.* Ita quoque de IULIANO quodam, qui Syrorum lingua *Sabba* appellatus sit, narrat [h], eo die, quo Julianus imperator letalem plagam acceperit, oranti cædem illius reuelatam esse; quum enim lamentaretur & clementi Deo enixius suppliaret, repente illum fluentes lacrimas compressisse, & gaudio

Φαραω τὸν Αιγύπτιον, ἦν Ναβυχοδονόσος τὸν Ασσύριον, ἦν πάντα τὰῦτα συνεδότης, ἐνταγῇ τὸν αὐτὸν ὀνειράσθουμεν ἐπεὶ καὶ τὰς πάντας κακίας εἰς ἔαυτὸν συνδεξέμενος Φάινεται, Ιεροβούλε τὴν ἀποστολαν, Αχαϊβ τὴν μακφονίαν, Φαραω τὴν σκληρότητα, Ναβυχοδονόσορ τὴν ιεροσυλίαν, πάντας διῆς τὴν ἀσέβειαν.

(f) Hieron. in Habac. III, 14.

(g) Theodoret. lib. III. c. XXVII. Αυτόχθον πόλις τὴν ἐκεῖνης μεμαθήκηνα σφαγὴν, δημοσίους ἀπετέλει καὶ πανηγύρεις, καὶ δὲ μόνον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐχόρευον ἡ τοῦ μαρτύρου σηκοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς θεοτροποῖς τὰς σαυρᾶς τὴν γένην ἐπίσημοι, καὶ τοῖς ἐκεῖνοι μανθεύμασιν ἐπειλέχασον. --- καὶ τῇ γάρ πάντες ἐβόων, πᾶς σε τὰ μαντεῖα Μάζην μωρὸν ἐνίκησεν ὁ Θεός καὶ ὁ χριστὸς αὐτὸς.

(h) Theodoret. ibid. c. XXIV. κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καὶ δὲ ἐκεῖνος ἐδεῖχατο τὸν σφαγὴν, ἔτος ταῦτην προσευχόμενος ἔγρα ... Φαῖτι, δὲ αὐτὸν ποτιώμενον καὶ atque

atque hilaritate repletum esse, vultuque sereno apparuisse, ea-
que re latitiam animi sui declarasse. Quam mutationem quum
quidam conspexissent, rogasse, ut causam hilaritatis sibi ape-
rire. Tum illum dixisse, siluestrem aprum, vastatorem vineæ
domini, poenas tandem exsoluisse damnorum, quæ intulisset
vineæ, & mortuum iacere, nec amplius insidiaturum esse. His
auditis, cunctos præ gaudio exsultasse & gratulatorium hy-
mnū Deo cecinisse. Iam vero probabile omnino est, quod,
qui suarum partium esse crediderunt, Deo gratias agere pro e-
ius morte, non minus pro exitio illius antea preces ad Deum
fuderint. Gratiarum actione declarabant, quas preces feci-
sent, neque poterant non exsultare, quum Deus illas exaudi-
visset. Hæc omnia iis quodam modo confirmantur, quæ dicit
SOCRATES [i], quod nonnunquam homines de ecclesia eiite-
re consueuerint cum imprecatione, quemadmodum de *Hermo-*
gene, quodam episcopo *Nouatianorum*, notat, qui ob libros suos
plenos impietatis solemniter excommunicatus fuerit, μετὰ
κατάγας, addita imprecatione: quo ipso maxime probabile est, ali-
quid amplius quam commune anathema, cuilibet excommuni-
cationi addi solitum, significari.

A SOCRATE [k] quoque memoriae proditum est, quod *A-*
lexander episcopus *Constantinopolitanus* contra *Arium* precatus sit,
vt si quidem recta esset *Arii* sententia, ipse diem disceptationi
præstitutum nequaquam videret. Sin vera esset fides, quam
ipse profiteretur, vt *Arius* impietatis poenas lueret, quippe qui
omnium malorum auctor esset. Atque sic factum esse, auctor

τὸν φιλάνθρωπον ἀντιβολῆντα δεσπότην, ἐπισκέψιν μὴν ἐξαπίνει τὴν τῶν δικαιῶν
φοράν διαχωθῆναι δὲ ποστούς πληρῶνται, καὶ γανωθῆναι τὸ πρόσωπον, καὶ
τέτο μηνύσαι τὴν τῆς ψυχῆς ἡδονήν ταύτην οἱ συντέσσεροι τὴν μελαθρολήν αὐτῷ
θεωτάμενοι, μηνύσαι σφίσιν ἵνετευσαν τῆς εὐφροσύνης τὴν ἀφροδίτην δὲ τὸν σὺν
ἐφι τὸν ἄγγελον, τὸν τε ἀμπελάνος τε θεῖον πολέμιον, δίκαος εἰσπερῆχθαι τῶν εἰς
τέτον εἰδηνηράτων, καὶ κεῖδαι νεκρὸν, τῆς ἐπιβελῆς πεπαντείνον ταῦτα μεμα-
θητέος ἐχόρευον ἀπαντεῖ, καὶ τῷ θεῷ τὸν χαριτήριον προσέφερον ὕμνον.

(i) Socrat. lib. VII. c. XII. Ερμογένης, ὃς ἐπὶ βλασφήμους συγγράμμασιν ὑπ' αὐτῷ
μετὰ κατάρας ἴουκενήρυπτο.

(k) Socrat. lib. I. c. XXXVII. ἡ αἵτησις ἦν τοιωτή, εἰ μὲν ἀληθῆς ἡ Αρεία δίδα,
ἐνύδην τὴν ἀριστερὴν ἥμέγεραν τῇ συγκρήτῃ μὴ ὄφεδαι εἰ δὲ, ἦν αὐτὸς ἔχει πίσιν,
ἀληθῆς, Ἡρειον τῆς αἰσεβείας δίκην διδόναι, τὸν πάντων αἵτιον τῶν κακῶν. Cap.
XXXVIII. ἀμα τοῖς διαχωρίμασιν ἡ ἔδρα τότε παρατίνα ἐκπίπει, καὶ μίαν
noſter

noster addit: postridie enim *Arium*, ano cum excrementis ipsi delapso & subsequuta sanguinis copia, postremo tenuibus intestinis simul cum splene ac iecore effusis, ignominiosa morte periisse. Idem ATHANASIVS [l] narrat in epistola ad *Serapiolum*, qui eum dicit orasse, Ἀπον Αρειον, tolle *Arium*. Quæ omnia docent, quod in specialioribus quibusdam casibus non dubitauerint ipsos malitiosos & inemendabiles apostatas exitio atque extirpationi deuouere.

VERVM Tamen ab altera parte CHRYSOSTOMVS huic praxi maximopere repugnabat. Nam integrum homiliam hoc de arguento habet, *Quod neque viui, neque mortui anathemate plementi sint: Dogmata impia, inquit [m], & quæ ab hereticis prosecta, arguere & anathematizare oportet: hominibus autem parcendum & pro salute ipsorum orandum.* Vbi, quemadmodum recte obseruat GROTTVS [n], intelligit destrictum illud anathema, quo Deus rogatur, ut aliquem coerceat, vel aliter, vel etiam tollendo eum & medio. Contra quod diuersis pugnat rationibus. 1. Quia CHRISTVS mortuus sit non solum pro amicis suis, sed & pro inimicis, pro tyrannis, pro magis, pro osoribus, pro crucifigentibus [o]. 2. Quia gestorum a Christo typos exprimat ecclesia, quotidie pro omnibus hominibus preces faciens [p]. 3. Quia religio christiana pro proximo vitam potius fundi, quam vitam ei eripi iubeat [q]. 4. Quia hoc iniusta prærogatiua Christi usurpatio sit. *Quid [r] illud, quod anathema tu di-*

τος πλῆθος ἐπηκόλεψει, καὶ τὰ λεπτὰ τὰ ἐπέγων συέργετε δὲ αἷμα αὐτῷ σχληνί τι καὶ ὑπάτιο.

(l) Athan. epist. ad Serap. tom. I. p. 671. (p. 341. edit. Parisi. MDCXCVIII.)

(m) Chrysost. homil. LXXVI. de anathemate tom. I. p. 808. edit. Francol. τὰ αἰετικὰ δόγματα τὰ παρ' ἓν παρελάβομεν ἀναδειχτίσειν οἵη, καὶ τὰ ἀσεβῆ δόγματα ἐλέγουσιν, πᾶσαι δὲ φειδῶν ἀνθρώπων ποιεῖσαι, καὶ ἐνχεδων ὑπερ τῆς αὐτῶν συτηρίας.

(n) Grot. in Luc. VI, 32.

(o) Chrysost. homil. LXXVI. tom. I. p. 909. (p. 804.) ἐξ ὑπέρ φίλων μόνον καὶ ἴδιων ἀπεθανών, αὐτὸν ὑπέρ ἵκθεῶν, ὑπέρ τυράννων, ὑπέρ γονήων, ὑπέρ μισέντων, ὑπέρ τῶν συνφοίντων.

(p) Ibid. τέτοια τὰς τύπους ή ἐκκλησία πληροῦ, καθ' ἐκάστην ὑπέρ πάντων τὰς ἴκεν τύπους ποιεισθεῖν.

(q) Ibid. (p. 801. ed. Francol.) ἐκεῖ φησιν, ἀγαπήσεις τῶν πλησίον σε ὡς σεαυτόν. ἐπαύθεια δὲ καὶ θύμοκεν ὑπὲρ τῆς πλησίου.

(r) Ibid. p. 801. τι ἔντιν, ὁ λόγος ἀνάδεικνει; αὐτὸν ἔτι ἀναζήδω ἔτος διαβόλῳ, καὶ

Bingh. O. E. Vol. VII.

cis,

cis, nisi adseratur diabolo, nec ultra locum salutis obrincat, sed alienus sit a Christo? Heus, qui tu tantæ auctoritatis? qui tantam tibi usurpas potentiam? Cur dignitatem assumis filii Dei, qui sedebit & statuet ones a dextris & hircos a sinistris. 5. Apostolos dicit non habuisse eiusmodi consuetudinem in excommunicatione. Sic enim eos haereticos [s] eieccisse ex ecclesia, quasi effodiendus esset dexter oculus, vel membrum aliquod defecandum, magnum suæ συμπαθείας & doloris indicium præ se ferentes: haereses quidem redarguisse & eieccisse, nulli autem haereticorum hanc anathematis poenam adhibuisse. 6. Rem absurdam & impiam esse dicit, siue is, qui anathemate feriatur, viuat & adhuc in mortali vita superbit, siue mortuus sit. *Quodsi [t] adhuc supereft, impie agis, qui eum, qui a malo in bonum se vertere potest, crudeliter absecas: si mortuus est, multo magis crudelis es. Quia domino suo stat vel calit, non iam sub iure humano existens.* Ex quibus omnibus conclusionem modo memoratam elicit: *Dogmata [u] impia & que ab hereticis profecta arguere & anathematizare oportet, hominibus autem parcendum & pro salute ipsorum orandum.* Sunt, qui dubitant, an haec homilia de genuinis CHRYSOSTOMI sermonibus sit, sed sine idonea ratione; quia materia & stilus, obseruantur DV PINIO, eam ab ipso scriptam esse arguit, nec desunt alia argumenta, quibus eam genuinum CHRYSOSTOMI fœtum esse probari potest. SIXTVS SENENSIS [x] & HABER-

μηκέτι χώρων σωτηρίας ἐχέτω, γινέδω εἰλάτριος ἀπὸ τῷ χριστῷ· καὶ τὸς εἴ τον ταύτης τῆς ἔξουσίας οὐκ τῆς μεγάλης δυνάμεως; τότε γὰρ καθίσται οὐδὲ τὸ θεῖον σῆσθν τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐγγίφα ἐξ εὐωνύμων.

(s) Ibid. ὡς τὸν ὁφθαλμὸν τὸν δεξιὸν ἔξουστοντος, ξτω τὸς αἰρετικὸς ἔξω τῆς ἐκκλησίας. ἀπέβαλον ὅπερ ἔκδειξιν ἔχει τῆς μεγάλης αὐτῶν συμπαθείας οὐκ ἀλγόδονος, ὡς ἐπικυρία μέλλει γινομένης ἀποκοτής --- τὸς μὲν αἰρέστοις διῆλεγχον ἢ ἀπέβαλον, ἀδενὶ δὲ τέτω τῶν αἰρετικῶν ταύτην ἐπιτιμίαν προστίγουν.

(t) Ibid. p. 805. Ηγάρ δὴ οὐκ πάρεστι ἐν τῷ θυντῷ βίῳ τέτω, η τέθυνκεν, ὃν ἀνανθεματίζειν προΐστορις εἰ μὲν ἐν ἑτα περίεστιν, ἀσεβεῖς ἀποκόπιτον τὸν ἐν τρεπτότητι ὄντα, οὐκ μετατεθῆναι δυνάμενον ἐν τῷ κακῷ εἰς τὸ ἀγαθόν· οἱ δὲ τέθυνκεν, πολλῷ πῦρον τῇ δηποτε; ὅτι τῷ ιδίῳ κυρίῳ σῆκει η πίπτει, ἐκέτη ὅπὸ ἔξουσίων ἀνθρωπίνην τυγχάνων.

(u) Vid. sub litt. antecedent. (m).

(x) Sixt. Senens. biblioth. lib. VI. annotat. CCLXVII. Quum tot locis Chrysostomus excommunicationis ecclesiastice auctoritatem defendat, verisimile non est, ut mutata sententia voluerit eam hoc loco damnare, sed hoc magis credendum est, eum hanc homiliam protulisse aduersus quosdam temerarios &

TVs [y] putant, quod anathema haereticis dici improbet a privatis & idiotis: Sed vero planum est, ipsum argumentari contra publicum non minus quam priuatum eius usum, eo quidem sensu, quo ille id accipit: Quod nimurum impia dogmata non homines oporteat anathematizari: Quod pro ipsis haereticis debeamus orare, quando eorum damnamus errores; eorumque desiderare conuersionem, non destructionem. Res una sola, quæ hinc vere inferri potest, est, quod CHRYSOSTOMVS in hac materia diuersam ab aliis quibusdam sententiam habuerit. Isti quidem putabant, dari quosdam casus, in quibus pro malitiosorum & inemendabilium peccatorum, velut *Italiani*, interitu orari liceat, si spes omnis de eis decollauerit, nec illa via alia ecclesiam ab eorum furiosis consiliis liberandi conspiatur, nisi per eorum destructionem. Ille autem existimabat, non dari eiusmodi casum; sed unumquemque veniam posse consequi, quoad viuat in hoc mundo, etiamsi peccatum commisisset, aliis dictum irremissibile, in spiritum sanctum, & peccatum ad mortem, cuius ille notionem habebat a notione, quam habebant nonnulli alii, prorsus diuersam; adeoque pro hominum conuersione & salute; non pro eorum destructione, orandum esse contendebat. Hæc, quantum ego quidem iudicare possum, diuersa veterum sententia fuit de hac difficillima materia. Neque mirum est, in re tam graui & ardua alios ab aliis dissensisse, siquidem nec recentiores idem omnes sentiunt, sed nonnullæ ecclesiae, quemadmodum antea e MOLINAE ostendimus, omnem istiusmodi excommunicationem interdicunt, utpote quæ sine speciali revelatione adhiberi commode hand possit. Ego materiam istam ab utraque parte dextre proposui, & iam libero prudentis cuiusque lectoris iudicio eam relinquo dirimendam.

indoctos, qui, quum non essent ecclesia pastores, nec ullam haberent excommunicandi potestatem, tamen odio & contentione induiti dogmata ab ipsis non intellecta una cum auditoribus eorum temere damnabant & anathemate notabant.

(y) Habert, archieratic. p. 747; Multa S. Chrysost. homil. de anathemate tom. I. editionis Ducæi, vbi anathema cuique de ci improbat: sed a priuatis primo: & ab idiotis, vt ibidem exprimit: deinde cum odio in personas ipsas & cum dispedio caritatis.

*LIBRI DECIMI SEXTI**CAPVT TERTIVM*

**DE PERSONIS, QVIBVS POENAE EC-
CLESIASTICAE INFLIGI POTVERINT, ET DE
CRIMINIBVS, PROPTER QVAE INFILCTAE
SINT.**

§. I.

*Omnes ecclesiæ ciues, in graue aliquod & offenditionem publicani
habens crimen delapsi, ecclesiasticis penis sine villa ex-
ceptione obnoxii.*

POENARVM ecclesiasticarum natura diuersisque earum spe-
ciebus hactenus explicatis, sequitur iam proxime, vt, quibus
personis, & propter quæ crimina, infictæ eæ sint, dispiciamus.
Quod ad eos attinet, quibus poenæ sive censuræ ecclesiasticæ
infligi consueuerint, omnes illi erant, qui post baptismum gra-
ve aliquod crimen cum publica aliorum offenditione admisissent,
sive essent mares sive feminæ, sive fæceroles sive populus, si-
ve pauperes sive diuites, sive magistratus sive ciues. · Discipli-
na enim ecclesiastica nullum adhibebat discrimen, nisi quym
coniuncta peccantium multitudo impediret, quo minus cen-
suræ ecclesiasticæ in executionem dari possent, vel si pericu-
lum esset, ne scuera earum executio plus danni quam commo-
di adferret. Infidelium nulla in hac re habebatur ratio, vt po-
te qui non erant ecclesiæ membra: secundum illud Pauli apo-
stoli, i Cor. V, 12. *Quid mea interest etiam de extraneis iudicare? non
ne de tuis, qui intus sunt, vos iudicatis?* Tollite igitur istum improbum
ex vobis ipsis. Catechumeni gentilibus & christianis quasi in-
termedii erant, candidati solum baptismi, nec dum ad perfe-
ctam communionem per lauacrum regenerationis & adoptio-
nis admissi, neque adeo proprie ad eos spectabat disciplina ec-
clesiastica, nisi quatenus ad inferiorem ordinis sui classem de-
iiciendi essent, si crimen, quod eiusmodi deiectionem com-
mereret, commisissent; qua de re nonnihil iam diximus, de ca-
techumenorum institutione edifferentes^[*]. Heic disciplinam

^[*] Lib. X. c. II. § XVII. vol. IV. p. 40. 41. 42.

accipimus, quatenus ad sic dictos τελείγε, hoc est homines, qui in perfecta ecclesiæ communione erant, spectabat.

§. II.

Feminæ non minus quam mares.

IN irrogandis censuræ ecclesiasticæ poenitentia nulla sexus, nulla dignitatis habebatur ratio. Nam feminæ disciplinæ ex quo obnoxiae erant atque mares. VALESIVS [a] raro mulieres ad publicam poenitentiam coactas esse dicit, & BONA [b] numquam id factum esse putat, saltem primis ecclesiæ sacerulis, sed priuatim eas fleuisse, ieiunasse & alia poenitentia opera exercuisse. Et nonnulli canonem istum BASILII [c] hoc sensu accipiunt, ubi dicit: *Adulterio pollutas mulieres, & confientes ob pietatem, vel quomodocunque conuictas, δημοσιεύεται ἐνώπιον των πατέρων, publicare quidem patres nostri prohibuerunt.* Enim vero CYPRIANVS & TERTULLIANVS & vetustiores canones istiusmodi discrimen non adhibent. Neque probabile est, quum plures ex viris & feminis tempore persecutionis in idololatriam delaberentur, illos publicam has priuatam egisse poenitentiam. CYPRIANVS enim numquam de alia nisi publica exomologisi siue confessione, & publica manuum impositione [d] ad reconciliandos poenitentes post lapsum loquitur. Et vero commodum fuisse, tale discrimen adhibere inter viros & fe-

(a) Vales. in Socrat. lib. V. c. XIX. Raro mulieres ad publicam poenitentiam cogebantur.

(b) Bon. rer. liturgic. lib. I. c. XVII. §. V. Mulieribus numquam publica poenitentia, saltem primis ecclesiæ sacerulis, imponi solebat; sed priuatim flebant, ieiunabant & alia poenitentia opera exercabant.

(c) Basil. c. XXXIV. τὰς μοχθεῖσας γυναῖκας, οἵτινες δὲ ἀνδρεῖσσι, ὅταν σχῆμα λεγούσιν, δημοσιεύεται μὲν ἐνώπιον τῶν πατέρων ήμον.

(d) Cyprian. de lapsis p. 128. (p. 97. edit. Amstelod.) Agite poenitentiam plenam, dolentis ac lamentantis animi probate mortitiam. Nec vos quorumdam moueat aut error imprudius, aut stupor vanus, qui, quum teneantur in tam grandi criminis, percussi sunt animi excitatae, ut nec intelligent delicia, nec plangant. -- Iniuste sibi placentes, & transpunctæ mentis alienatione dementes, domini præcepta contemnunt, medelam vulnus negligunt, agere poenitentiam nolunt. Ante admissum facinus imprudii, post facinus obstinati; nec prius flabiles, nec postmodum supplices: quando debuerant stare se opinantur &c.

Id. epist. X. al. XVI. p. 37. (p. 195. edit. Amstelod.) Quum in minoribus peccatis agant peccatores poenitentiam iusto tempore, & secundum discipline

minas, si ullam eiusmodi distinctionem in ecclesiæ praxi habuisset cognitam. Siue autem pœnitentia esset publica siue privata, res eadem erat, quod ad disciplinæ in eos exercitium. Nam vtique a communione excludebantur, idque sèpius ad multos annos, nonnumquam etiam ad ipsam horam mortis, quemadmodum ex multis canonibus concilii Illiberritani [e], Ancyranæ [f] aliorumque appareret. Et hoc satis indicat, mulieres non minus quam viros censuræ ecclesiasticae fuisse obnoxias. Quid? quod indubitata exempla sint mulierum, quæ publicam pœnitentiam egerunt, vt bona fatetur, tempore HIERONYMI. Hic enim loquens de *Fabiola*, opulenta matrona Romana, quæ, quum a primo marito suo propter adulterium se separasset, alteri nupserat, & postea, agnita facti illegitima ratione, pœnitentiam agebat, *Quis crederet*, inquit, *vt post mortem secundi viri in semet ipsam reuersa --- faccum induret*, *vt errorem*

ordinem ad exomologesin veniant, & per manus impositionem episcopi & cleri ius communicationis accipiant: nunc crudo tempore, persecutio adhuc persenerante, nondum restituta ecclesia ipsius pace, ad communionem admittuntur, & offertur nomen eorum, & nondum pœnitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo & clero imposita, eucharistia illis datur. &c.

(e) Concil. Illiberrit. c. V. Si qua domina furore zeli accensa flagris verberauerit ancillam suam, ita vt in tertium diem aijimani cum cruciatu effundat; eo quod incertum sit, voluntate, an casu occiderit; si voluntate, post septem annos; si casu, post quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Can. VIII. Feminæ, que nulla praecedente causa, reliquerint viros suos, & se copulauerint alteris, nec in fine accipient communionem. Can. X. Quod si ducitur ab eo, qui inculpatam reliquit vxorem, & eum scinderit habere vxorem; quam sine causa reliquit; placuit, nec in fine huius dari communionem. Can. XII. Mater, vel parent, vel quilibet fidelis, si lenocinium exercuerint, eo quod alienum viderint corpus, vel potius suum, placuit, eas nec in fine accipere communionem. Vide sis etiam can. XIII. XIV. LXIII. LXV.

(f) Concil. Ancyran. can. XXI. Περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐποχευκοῦν, καὶ ἀναιγοῦν τὰ γεννώμενα, καὶ σπάδεσσῶν Φθόρια ποιεῖν, δὲ μὲν πρότερος ὁ θεός μέχρι ἔπος ἐκάλυπτεν τοῦτων συντίθεται φίλανθραπότερος δὲ τηνόντες, οὐτούτουν δεκατέλη χρέον πατέον τὰς βαθὺας τὰς ὕδωσείνες. De mulieribus, que sunt fornicate & factus in utero perirent, & factum necatoris medicamentis faciendis dant operam, prior quidem definitio usque ad vitæ exitum prohibebat, & ei quidam adsentientur: Sed humanitate tamen viventes, decrevit, ut decennium per gradus definitos impleant.

PUBLICE [g] fateretur, & tota urbe spectante Romana ante diem pasche in basilica quendam Laterani staret in ordine paenitentium, episcopo, presbyteris & omni populo coll. criminibus, sparso crine, ora luvida, squalidas manus, folidia coda submitteret? Voluntarius quidem paenitentiæ actus in Fabiola videtur fuisse (cuiusmodi plures istis temporibus erant, quando homines priuata criminæ publica paenitentia expiare malebant) quod si autem omnino alienum fuisset a more seminarum, publicam agere paenitentiam, HERONYMVS sine ullo dubio hoc factum, tamquam prouersus singulare in hoc respectu, notasset. Verum in hoc aliquid singulare videtur obseruare, quod sponte sua publicam paenitentiam egerit in tali casu, ubi leges ecclesiæ eam non compulerint id facere. Dum eniun maritus eius adhuc viueret, non poterat ad paenitentiam cogi; quia regula erat: Paenitentiam coniugatis [h] non nisi ex consensu dandam: & quando maritus mortuus fuit, crimen illius forte istiusmodi fuit, quod eam censuræ ecclesiasticæ non submitteret, nisi ex suo ipsius consensu. Nam, ut mox videbimus, multa istius generis crimina erant, quæ et si non mediocria peccata esse credebantur, homines tamen inuitos publicæ paenitentiæ per leges ecclesiæ submittere non poterant.

§. III.

Divites æque ac pauperes. Nullus commutationi paenitentiæ locus datus, nulla amicitiæ ratio habita.

QVANDO vero crimina atrocias erant & talia, vt in ecclesiæ venirent notitiam, sine ullo personarum respectu in ea solebat animaduertere. Nulla diuitum præ pauperibus habebatur ratio, sed omnes publice peccantes in negotio paenitentiæ eodem habebantur loco, vt qui regulis disciplinæ æquilater se submittere debebant, si post expulsionem in ecclesiam denuo admitti cuperent. Una tantum iudeuntibus patebat ianua, toties vocata iusta & legitima paenitentia a CYPRIANO [i]

(g) Hieron. epist. XXX. epitaph. Fabiolæ.

(h) Concil. Arelat. II. can. 22.

(i) Cyprian. epist. X. al. XVI. p. 37. (p. 195.) vid. sub litt. anteced. (d). Id. epist. LXII. al. IV. p. 9. (p. 174.) Si de eis aliqua corrupta fuerit comprehensa, agat paenitentiam plenam, quia quæ hoc crimen admisit, non mariti sed Christi adultera est, & ideo æstimato iusto tempore, postea exomologesi sat

et aliis scriptoribus. Neque villa commutatio istius defectum supplere credebatur. Id quod ex eo liquet, quod munera siue oblationes ab excommunicatis, haereticis, schismaticis, vel aliis quibuscumque, in perfecta communione cum ecclesia [*] haud viuentibus, accipere omnino recusabant, vt ne communicare cum illis ante tempus, eorumque pecuniam loco pœnitentia accipere viderentur. CYPRIANVS quidem alicubi inuit, esse quosdam [k], qui turpis lucri causa personas accipiunt, & illicitæ negotiationis nundinas aucupantes diuitibus, qui larga munera dare possint, gratificantur, vt faciliorem eis faciant admissionem, quam per seueram & tardiosam iustæ & plenæ pœnitentia viam: at acriter in eos omnesque eorum peruersas artes inuehitur, quod disciplinam dissoluant perdantque animas hominum, fallaceim & fraudulentam eis pacem conciliando.

§. IV.

Quodnam priuilegium nonnulli sibi arrogauerint ex martyrum in carcere detentorum pro ipsis deprecatione. Et quemadmodum ad hoc responderit Cyprianus.

VNA quædam ex hisce insidiosis artibus, quam cum aliqua sinceritatis specie adhibebant, ad inducendum martyres & confessores, qui in carcere detinebantur, spectabat, vt episcopis pro istiusmodi hominum redditu ad ecclesiam supplicant scriberentque in eorum gratiam litteras. Nosse enim debemus, antiquis temporibus, si quis pœnitens legitimam pœnitentiam suam propeinodum absoluisset, & fere in eo esset, vt denuo reciperetur, martyres habuisse priuilegium dandi ad episcopum litteras ab eoque petendi, vt istiusmodi hominem ad communionem admitteret, quamuis plenum pœnitentia tem-

---

pta, ad ecclesiam redcat. Id. de lapsis p. 129. (p. 97.) Agite pœnitentiam plenam &c.

Concil. Illiberrit. c. XIV. -- Si alios cognoverint viros, eo quod mechatæ sint, placuit, per quinquennii tempora acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem oportere. Can. III. Placuit, in fine eis præstari communionem, acta tamen legitima pœnitentia.

(*) Vid. cap. II. §. XIII. pag. 103. Et libr. XV. c. II. §. II. volum. VI. pag. 252. seqq.

(k) Cyprian. epist. XI. al. XV. ad martyr. p. 35. (p. 194. edit. Amstelod.) Qui personas accipientes in beneficiis velris aut gratificantur, aut illicitæ negotiationis nundinas aucupantur.

pus nondum exspirasset. Et eatenus eorum petitioni plerumque relinquebatur locus. Verum hi callidi homines exigui quæstus caussa martyres inducere dolo malo adlaborabant, vt pro ipsis deprecarentur, qui vel exiguum vel nullam egissent poenitentiam. Immo vero hi priuilegio suo adeo abutebantur, vt eorum admissionem non desiderarent solum, sed etiam poscerent & flagitarent, sine vlla prævia meritorum suorum examinatione. Interdum etiam ab episcopo requirebant, non tantum vt istiusmodi poenitentes, sed omnes propinquos etiam & adfines eorum, admitteret. *Audio*, inquit CYPRIANVS [1], quibusdam sic libellos fieri, vt dicatur: *Communicet ille cum suis.* Quod nunquam omnino a martyribus factum est, vt incerta & cœca petitio invidiam nobis postmodum cumulet: *Late enim patet, quando dicitur: Ille cum suis;* & possunt nobis viceni & triceni & amplius offerri, qui propinqui & adfines, & liberti ac domestici esse adseuerentur eius, qui accipit libellum. Ita heic & similiter in aliis epistolis, tum ad martyres tum ad clerum ac populum suum de hoc arguento scriptis [m], præsul ille Africamus queritur. Maxime autem queritur de libellis, sibi a LVCIANO martyre missis, quorum unus sic habebat [n]: *Vniuersi confessores Cypriano pape salutem. Scias,* nos vniuersi, de quibus apud te ratio confiterit, quid post commissum egerint, dedisse pacem: & hanc formam per te & alios episcopis innoscere volumus. Optamus te cum sanctis martyribus pacem habere. Hic LVCIANVS multas istiusmodi epistolas iam antea scriperat nomine Pauli confessoris, dum hic esset adhuc in carcere positus, & post eius excessum eadem facere sub eius nomine perseuerabat, dicens, hoc sibi ab illo mandatum. Qua de re CYPRIANVS in epistola ad presbyteros & diaconos Romanos hunc in modum queritur [o]: *Postquam ad eos (confessores) litteras misi, ut quasi moderatius aliquid & temperantius fieret, vniuersorum confessorum nomine Lucianus epistolam scripsit, qua pene omne vinculum fidei & timor Dei, & mandatum domini & euangelii sanctitas & firmitas*

(1) Cyprian. epist. XI. al. XV. ad martyr. p. 35. (p. 194. edit. Amstelod.)

(m) Cypr. epist. X. al. XVI. ad cler. tot. Epist. XII. al. XVII. ad plebem tota. Epist. XVIII. al. XXVI. ad cler. tot.

(n) Luc. epist. ad Cyprian. XVII. al. XXIII. Vid. etiam Lucian. epist. XX. al. XXII. ad Celerin.

(o) Cyprian. ep. XXIII. al. XXVII. ad cler. Rom. p. 52. (p. 206. edit. Amstelod.)

solueretur. Scriptit enim, omnium nomine vniuersis eos pacem dedisse; & hanc formam per me aliis episcopis innotescere volle, cuius epistola exemplum a te vos transmisi. Ad litum est plane: de quibus ratio constiterit, quid post commissum egerint. Que res maiorem conflat inuidiam, et nos, quum singulorum caussas audire & excutere cœperimus, videamus multis negare, quod se nunc omnes iactant a martyribus & confessoribus accepisse. Narrat etiam, hanc rem heic illic magnas seditiones & turbas dedisse: In prouincia nostra per aliquot ciuitates in prepositos impetus per multitudinem factus est, & pacem, quam semel cuncti a martyribus & confessoribus datam clamitabant, confessim sibi representari coegerunt; territis & subiectis prepositis suis, qui a te resistendum minus virtute animi & robore fidei praualebant. Apud nos etiam (Carthaginē videlicet) quidam turbulenti, qui vix a nobis in præteritum regebantur, & in nostram presentiam differebantur, per hanc epistolam, velut quibusdam facibus accensi, plus exardecere & pacem sibi datam extorquere cœperunt.

Ex hac Cyprianica huius rei representatione & in illam monitis facile ad diiudicandum est, quid detrimenti abusus huius priuilegii martyrum disciplinæ ecclesiæ exercitio attulerit; dum alii lucri studio, alii terrore inducti lapsis in inquis postulationibus commodarunt, & diuites & magnos pœnam effugere & se ipsos in communionem ecclesiæ, sine perspicuis pœnitentiæ signis, intrudere suerunt. Illi autem, quibus, sicut CYPRIANO, satis erat firmitudinis integratissime animi ad opponendum se hisce impiis praxibus, disciplinam ecclesiæ in vero vigore suo tuebantur, nec ullis huiusmodi conditionibus arem præbere volebant, quæ tantum ad imponendum illis sub falsa insidiosæ pacis specie & profanandum sancti sacramenti mysterium, dum impenitentibus & irreligiosis impertiebatur, spectabant.

§. V.

Magistratus & principes censuris ecclesiasticis æque ac reliqui omnes subiecti.

NEQUE vero priuatæ tantum conditionis homines ita tractabant, sed eos etiam, qui summum gradum tenebant dignitatis. Nam magistratus ciuiles & principes ecclesiasticis censuris non minus obnoxii erant, quam reliqui. Persecutio-

nis temporibus ipsa ciuilium munerum functio christianos excommunicationi subiiciebat. In primis si officium duumuiorum, vel flaminum, sive sacerdotum prouincialium, in se susciperent: quia, vti GOTHOFREDVS [p] ex multis codicis *Theodosiani* legibus obseruat, per hæc officia populo spectacula edere cogebantur. Quod tempore gentilitatis facere non poterant, quin idolatriæ, cui spectacula consecrata erant, noxam quodam modo incurrerent. Qua de cauſa christianus quisque, qui tale munus in se susciperet, idolatriam prouelire eiusque particeps fieri credebat, quantumuis in hoc officio suo idolis re ipsa non sacrificaret. Hinc concilium *Illiberritanum* [q], quod tempore persecutionis, circiter an. CCCV celebratum est, statuit, quod si quis christianus flaminis officium in se susciperet, et si non immolauerit, sed tantum ludos exhibuerit populo, per omnem vitam seuerae poenitentiae subiiciendus, nec nisi in fine ad communionem admittendus sit, & hoc eo quidem, quod se a funestis sacrificiis abstinuerit. Nam si sacrificasset, per precedentem canonem [r] nec in fine communionem accipere poterat. Immo vero, etiamsi haud sacrificasset, nec populo ludos de suis sumtibus exhibuissent, sed tantum coronam ex officio portassent, per duos alias eiusdem concilii canones [s] ad vnum duosue annos communione priuabantur. Ut proinde publici muneris administratio magistratum ab ecclesiæ censuris adeo non eximeret, vt multis in casibus vera ratio esset, cur majori cum severitate ei infligerentur, quia nemo istiusmodi officium administrare poterat, quin culpam & maculam idolatriæ aliquo modo sibi contraheret. Et postquam

(p) Gothofred. paratilon ad cod. Theodos. lib. XV. tit. V. de spectaculis. Edabantur spectacula vel a magistratibus. 1. Duumuiris, -- seu a curiarum primatibus viris -- 2. Vel a sacerdotibus prouinciarum &c.

(q) Concil. Eliber. c. III. Flamines, qui non immolauerint, sed munus tantum dederint, eo quod se a funestis abstinuerint sacrificiis, placuit in fine eis praestari communionem, acta tamen legitima poenitentia.

(r) Concil. Eliber. c. II. Flamines, qui post fidem lauaci sacrificauerunt, placuit nec in fine eas accipere communionem.

(s) Concil. Eliber. c. LV. Sacerdotes, qui tantum coronam portant, nec sacrificant, nec de suis sumtibus aliquid ad idola praestant, placuit post biennium accipere communionem. It. can. LVI. Magistratum vero, qui agit duumviratum, vno anno prohibendum placuit, vt se ab ecclesia cohibeat.

hæc officia ab idolatria erant liberata, tamen si quis magistratus alia criminis ecclesiasticis poenis digna committeret, censuræ ecclesiæ, non obstante eius officio, ei infligebantur, nec nomen aut character magistratus tueri cum poterat. Hoc manifesto patet ex ea agendi ratione, qua SYNESIVS [t] contra Andronicum præsidem Prolemaidis usus est, quem vna cum sociis solemniter excommunicauit: Item ex iis, quæ supra [u] obseruauimus de iudice, quem tempore Juliani imperatoris censuræ ecclesiasticae subiectum esse, auctor est AMBROSIUS [w]. Non minus id apparet ex excommunicatione, quam narrante BASILIO [x], præsidi Libyæ ob vitæ turpititudinem infixit Athanasius, quæ omnia nihil attinet heic interponere. Hisce generalem addimus regulam, in concilio primo Arelatensi, respectu habitu ad omnium prouinciarum præfides, factam in hunc modum [y]: *De præsidibus, qui fideles ad præsidatum præsilunt, placuit, ut quum promoti fuerint, litteras accipiant ecclesiasticas communicatorias: Ita tamen, ut in quibuscumque locis gesserint, ab episcopo eiusdem loci cura de illis agatur; ut quum cœperint contra disciplinam, publicam agere; tunc demum a communione excludantur.* Similiter & de iis fiat, qui rem publicam agere volunt. Hæc regula non spectabat ad exuendum magistratus officio suo, quamvis hæretici essent vel schismati ci, vti quidem BARONIVS [z] eam vult intellectam. Nam, quemadmodum ALBASPINAEVS in suis ad hunc locum notis rectius contra eum obseruat [a], „Ne verbo quidem de schismaticis & hæreticis illo in canone agitur, aut quidquam a liud, quod probabilem huiusc sensus inducat suspicionem, reperitur. Neque vero simile est, patres, qui in illa aderant prouinciali synodo, suffragiis suis aliquid sanxisse, cuius obseruatio in eorum non esset, sed in principiis, potestate. Ne

(t) Synes. epist. LVIII. vid. cap. II. §. VIII. p. 84.

(u) Vid. cap. II. §. XI. p. 99.

(w) Ambros. epist. XXIX. ad Theodos. vid. cap. II. §. XI. sub litt. (x) p. 100.

(x) Basil. epist. XLVII. tot. Vid. cap. II. §. XI. litt. (y) p. 100.

(y) Concil. Arelat. I. c. VII.

(z) Baron. an. CCCXIV. n. LVII. De præsidibus &c.] Haecenus divina illa plane lex ecclesiastica in tam celebri episcoporum conuentu, præsente, rogante (vt par est credere) atque adnuente imperatore sancta, qua schismati ci atque hæretici a præfecturis ceterisque magistratibus excludendi penitus forent.

(a) Albaspin. in can. VII. conc. Arelat. I. (apud Labb. tom. I. conc. p. 1436.)

quis

„quis schismaticus aut hereticus, quamvis esset prouinciae praefectus, ceterorum communioni sociaretur, decernere quidem & merito poterant: sed eo, quod quisquam esset hereticus, ut a reipublicae administratione remoueretur, principis, non ecclesiae, erat iudicium: illius prefecto erat, imperium praesidiibus abrogare, non ecclesiae,. Manifestum igitur est, huius canonis scopum esse, non priuare inferiores magistratus vlla ciuili potestate sive iurisdictione, qua ab supremo magistratu eis commissa esset; quod faciendi ecclesia non habebat auctoritatem: Sed tantum denegare illis communionem, si ea indigni essent; quæ res tunc temporis incontroversi iuris & cognitæ potestatis ecclesiae pars erat.

NEQUE enim est, quod hoc mirum nobis videatur, si quidem ecclesia adhuc maiorem sibi vindicabat potestatem, ipsos principes sive summos imperantes communione sui excluder di, si christianæ societatis leges aperte violasse deprehenderentur; cuius rei certa documenta in doctrina pariter & praxi antiquorum ecclesiae episcoporum reperiuntur. Historia, quam de *Philippo* imperatore refert *EVSEBIVS*, quamvis ab aliis in dubium vocetur, satis tamen testatur de opinione *EVSEBII*, qui eam litterarum monumentis consignauit. Iam vero hic narrat [b], famam esse, hunc utpote christianum in postrema passione vigilia precationum in ecclesia participem simul cum reliquo populo fieri voluisse: sed episcopum, qui tunc ecclesiae praesesset, non prius illi aditum permisisse, quam confessionem scelerum fecisset, iisque, qui humanitus lapsi essent & in poenitentium ordine starent, se adiunxisset. Quippe ob multa, quæ commisisset crimina, numquam omniuno ab episcopo suffisit admissus, nisi id prius fecisset. Et imperatorem quidem libenter obtemperasse, sincerumque & religiosum affectum timoris Dei, operibus istis declarasse. Nonnulli de historiæ

(b) Euseb. hist. eccl. lib. VI. c. XXXIV. τέτον κατέκει λόγος χριστιανῶν ὅτα, ἐν οἵστρος τῆς ὑπάτης τῷ πάροχῳ παντοχίδος, τῶν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἐνχών τῷ πλήθει μετασχεῖν ἐθελῆσαι· Ἀ πρότερον δὲ ὑπὸ τῆς τυπικῆς προεστῶτος ἐπιτραπέζην εἰς βαλλεῖν, ή ἐξομολογήσασθαι, καὶ τοῖς ἐν παραστάμασιν ἐστηχούμενοι; μετανοίας τε χάργων ἰχθεσιν, ἁυτὸν κατατέξαι ἄλλως γάρ μὴ ἂν ποτε πρός ἀντεῖ μη ἐχει τέτο ποιήσασθαι, διὸ πολλὰς τῶν κατ' αὐτὸν αἵρεσις παραδεχθῆναι καὶ πειθαρχησούσης προσήνων ἡλγεται, τὸ γνήσιον καὶ ἐνταῦθες τῆς περὶ τὸν θεόν φόβον διαδοτων ἔργοις ἐπιδειγμένον.

veritate dubitant [e], putantque *Philipum* imperatorem pro *Philippo* praefecto augustali *Aegpti*, qui fuerit christianus, ex errore intelligi: Alii eam defendunt ut veram historiam [d], existimant autem, fuisse cum occulte baptizatum, & hanc esse caussam, cur in historia gentilium nihil hac de re legatur. E-nimvero siue vera historia sit, siue fictio, certe obseruatio in eam ab **EUSEBIO** facta maximi momenti & ponderis est in praesenti quæstione. Nam statuens, eum fuisse christianum, numquam omniuno ab episcopo eum fuisse admittendum dicit, nisi prius censuræ ecclesiæ se submisisset. Quæ obseruatio naturam disciplinæ ecclesiasticæ fatis innuit in genere, quidquid de particularis huius historiæ veritate statuatur.

FILESACVS [e] & **VALESIVS** [f] hanc historiani cum relatione confundunt, quam **CHYSOSTOMVS** exhibit de *Babyla*, qui quemdam imperatorem *Romanum* ab ecclesiæ aditu repulit, propter immanem cædem filii cuiusdam principis foederati, qui obidis loco creditus ei fuerat. **CHYSOSTOMVS** nec imperatorem nominat nec principem foederatum, & historiae in univerfa relatione discrepant, maxime vero in præcipua ista circumstantia, quod *Philipus* dicitur paruisse episcopi admonitioni, & in poenitentia ordinem se contulisse; ille autem, de quo

(e) Cave prim. Christ. part. I. c. III. p. 46. (p. 37. 38. edit. Germanic. Lips. 1723 suo. cit. lib. VIII. c. I. §. XVII. volum. III. p. 157.)

(d) Pagi critic. in Baron. an. CCXLIV. n. IV. ex Huet. Origenian. lib. I. c. III. n. XII.

(NB. Sic emendanda etiam est falsa allegatio lib. VIII. c. I. §. XVII. vol. III. p. 157. litt. (m)). Quam opinionem de conuersione Philippi ad fidem nostram ab Eusebio hauserunt Paulus Orosius & Vincentius Lirinensis, a Baronio num. VIII. citati, & ante illos diuus Hieronymus lib. de script. eccl. quum de Origene loquitur. Mitto alios, qui serius floruerent, qui alter alterum exscripti. Doctissimus Huetius lib. I. Origenian. c. III. n. XII. autumat, Philipum sub ipsa imperii sui initia Christi doctrinam sequutum esse, quod in cœtum christianorum iam creatus imperator recipi postulauerit Antiochiae, quo non nisi post arreptum recens imperium sese usquam contulit. Denique Baronius, cui in prima huius voluminis editione adhaesi, arbitratur, eum non nisi postquam ludos saeculares exhibuit, Christo nomen dedisse.

(e) Filesc. not. in Vincenr. Lirin. c. XXIII. n. CXXV.

(f) Vales. not. in Euseb. lib. VI. c. XXXIV. Historiam hanc de *Philippo* imperatore, quem *Babylas* episcopus ab ecclesiæ aditu repulit, refert auctor chronici Alexandrini, qui sub Constantino imp. vixit. Eadem fere narrat Chrysostomus in oratione de sancto *Babyla* contra gentiles, nisi quod imperatorem ipsum non nominat.

CHRYSOSTOMVS loquitur, *Babylæ* admonitioni adeo se non submisit, vt inemendabilis potius manserit, & furore instinetus ei in carcerem missio catenas iniecerit, quas martyr secum comburi iussit, si a tyranno necaretur. Proinde *Philippus* fuisse non potest, sed *Decius* ille acerrimus christianorum persecutor, sub quo *Babylas* mortem *CHRISTI* caussa sustinuit. Quomodo cumque autem res se habet, *CHRYSOSTOMVS* de *Babyla* non nulla scite obseruat, respectu habitu ad eius tum animi magnitudinem, tum prudentiam, quæ naturam ac rationem disciplinæ, in ecclesia tunc obtinentis, nobis abunde declarant. Nam i. notat [g], *Babylam* in regenda *Christi* ecclesia, quam spiritus gratia sibi concreditam habuerit, *Heliam* atque huius æmulum *Ioannem* imitando adeo esse assequutum, vt ne tantillum quidem illorum generosorum pectorum libertati concederit. Neque enim paucarum ciuitatum tetrarcham, neque vnius gentis regem, sed eum, qui imperio suo plurimam orbis partem contineret, ipsum hunc homicidam, eumdem multarium gentium, multarum ciuitatum, immensi itidem exercitus dominum, eumdem tum ab imperii amplitudine, tum a morum ferocitate vndiquaque terribilem, quasi vile quoddam ac nullius pretii mancipium sic a Dei templo exegisse, tanta adeo cum constantia atque animi præsentia, cum quanta pastor scabiosam ac morbidam ouem ab ouili excludit, dum prohibet, ne laborantis ouis morbus ad reliquum quoque gregem contagione serpat. Miratur heic [*]animum eius imperterritum, mentem excelsam, cælestè pectus & constantiam angelicam, omni hoc

(g) Chrysost. de Babyla sine contr. gentiles tom. I. p. 740. (p. 656. edit. Francof. MDCXCVIII.) Ετοις τοῖς τε τῷ χριστῷ τὸν ἐκκλησίαν, τὴν ἐνθάδε, ὑπὸ τῆς πνεύματος χριστοῦ ἐγχειρίδεις, τὸν Ηλίου, καὶ τὸν τέτχον ἡγιατὴν τὸν Ἰωάννην ἔφευγε ἔτις, ὡς μηδὲ τὸ τυχόν ἀπολειφθῆναι τῆς ἐκκλησίας τῶν γενναίων ἐξειναῦν ἀνδρῶν ἢ γὰρ τετραρχῶν πόλεων ὀλίγουν, ἀλλὰ ἐνὸς ἐθνες βασιλέα, ἀλλὰ τὸν τὴς πλεισταῖς μέρεσ τῆς οἰκουμένης ἀπάτης κατέχεται, αὐτὸν δὲ τέτον τὸν ἀνδραζόντον, καὶ πολλὰ μὲν ἐθνη, πολλὰς τε πόλεις καὶ σπαθαὶ ἀπειρον κεκλημένον, καὶ πιντοφορῶντα φοβερὸν, ἀπό τε τῆς μεγάθεος τῆς ἀρχῆς, ἀπό τε τῆς τῶν τερπνῶν Θρασύτητος, ὡς ἀνδράτοδον ἐντελές καὶ ἀδενός ἄξιον, ἔτω τῆς ἐκκλησίας ἐξεβιδε μετὰ τοτεύτης ἀπαρεῖσις καὶ ἀφοίτες, μετ' ὅπῃ ἀν ποιώντες προβατεῖς φώρους ἐπεπλησμένον καὶ νεοσχημός, τῆς ποίησις ἀπειρότες, πωλήν εἰς τὰ λαοπά διεβῆντα τὴν νόσον τὴν κάμιοντος.

(*) Ibid. (p. 657. edit. Francof.) ἡ φυχῆς ἀκαταπλήκτης, καὶ διανοίας ἥψης ἡ
viii-

visibili mundo superiorem & Deo supremo omnium regi deditam. Addit, eum, quasi ipsi magno iudici adsisteret, ipsumque audiret iubentem, ut scelestum atque inquinatum illum a sacro sancto grege expelleret, sic eiecisse, & a reliquo armento separauisse, nihil prouersus respexisse eorum omnium, quae videret, quæque terrifica aliis videantur: quin potius illum viriliter atque admodum generose expellendo, diuinis legibus ac tyrannidem patientibus opem tulisse. 2. Hinc constare posse obseruat [†], quanta *Babylas* erga ceteros fiducia vsus sit, & quemadmodum nullum ex alijs metuerit, quum aduersus ipsummet imperatorem tantam sibi potestate sumserit. Sic sibi de eo persuasum esse dicit, ut nihil quidquam vel in gratiam, vel in odium vniquam vel faceret, vel diceret, sed generoso semper ac forti animo contra timorem, contra idem adulacionem, contra id genus alia, cuiusmodi multa inter homines accident, sece opponeret, nec vniquam, ne tantillum quidem, rectum adulteraret iudicium. 3. Porro obseruat [**], quemadmodum animi magnitudinem sapientia *CHRISTI* temperauerit, nec fiduciam suam iusto vterius promouerit, sed omnia intra modum effecerit. Licuisse dicit *Babyle*, quum vita curam semel abiesset, vterius progredi, imperatorem conuiciis adsperge-re, & diadema capite detrahere & pugnis os contundere: sed

Φροντίς ἐργαῖνοι καὶ παρασκήματος ἀγγελιᾶ -- οὐ δὲπειν φ τῷ δικαιῷ παρεστῶς, οὐδὲ αὐτῷ κελεύοντος ἀκέων, τὸν ἐναγῆη σχῆμαρὸν τῆς ἔργου ἀγέλης ἐξωθεῖν, οὐτος ἐξεβαλε, καὶ τὸν λαυτῶν προβάτων ἀφόρος· καὶ πρὸς ἡλίῳ ἐπεστρέφετο τὸν ὄρματον καὶ δοκέντων εἶναι Φοβερῶν, ἀλλὰ ἀνδρεῖας αὐτὸν μάλιστα καὶ γενναιοῦς ἀπωσάμενος, παρέστη τυγχανόντος τοῦ τοῦ θεοῦ νόμοι.

(*) Ibid. καὶ τοι πέρι τὸς λοιπὸς αὐτὸν παρέστησε παχεῖσθαι εἰκός; οὐ γάρ τῷ κορδεῖται μετὰ τοσαντύς ἐξειλας προσενεγκθεῖς, τίνα τὸν λοιπὸν ἔδεισεν αὐτόν; ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἐπεινον τοσχίζομαι, μᾶλλον δὲ & τοσχίζομαι, μᾶλλον πιστεύω, οὐ πρὸς ἀπέκθειαν, μῆδε πρᾶξαι, μῆδε εἰπεῖν τί ποτε, μᾶλλον καὶ πρὸς Φόβον, οὐδὲ πρὸς τὴν τέττα Θυναιωτέρουν κολακεῖαν, οὐδὲ πρὸς τὸν ἄλλο τὸ τοικῦντα, τολμᾷ δὲ τὸν ἀνθρώπινα, γενναιοῦς σῆματα καὶ ἀνδρεῖας, οὐδὲ μῆδε μικρόν τι τῆς ὁρθῆς διαφεύγει πρίστεως.

(**) Ibid. οὐδὲ γάρ ἐπὶ τῷ παρρησίᾳ μόνον αὐτὸν θυναιώδειν κρήνην, μᾶλλον καὶ ἐπὶ τῷ μέρῃ τοσέτη τὸν παρρησίαν ἐπεινοι, οὐδὲ ἐπὶ τῷ πάλιν μηδὲν προδεῖνα πλέον αὐτῷ τοιαντη γέρε ή τῇ κρητεῖ σφίσι, μῆδε περιττῶς ἀγλονίζειν συγχωρεῖσα, μᾶλλον πατησαχῇ τῷ συμμετρίουν Φυλάσσεσσα· καὶ τοι γε ἐνην, εἰπεις ἐβράλετο, οὐδὲ περισσέως προειδεῖν τῷ γάρ ἀπαγορεύειντο τὸ ζῆν, ἀλλὰ τὸν ἀρχικὸν προστηλεῖν, οὐ μὴ τειντειν αὐτὸν ἕπειτε λογισμοῖς, μετ' ἐξειλας ἄπιστα πράττειν ἐστιν, οὐδὲ tamen

tamen ab his omnibus eum abstinuisse, animam enim habuisse sale spirituall conditam, eamque rem praestitisse, ut nihil temere, nihil rulte, sed omnia recto rationis iudicio ac statu ordine exsequeretur: non quemadmodum gentilium sapientes, qui numquam intra modum, sed ubique aut maiorem aut minorem, quam deceat, orationis libertatem in reprehendendis regibus usurpent. Hinc 4. obseruat [***], quantam utilitatem hoc exemplo omnibus attulerit fidelibus pariter & infidelibus. Infideles quidam. omnes obstupuisse & admiratos esse, inde eductos, quantum seruis suis libertatem *CHRISTVS* impertierit, nec potuisse non deridere suam ipsorum illiberalem & abiectam seruitutem; perspexisse, quantum inter se discrepant christianorum nobilitas & gentilium probrum. Qui enim apud illos templorum administrationem suscepserint, eos colere reges suos plusquam idola etiam ipsa, quae adorent, regumque metu statuis ipsis adsidere, ita ut maligni illi daemones honorem omnem sibi impensum, imperatoribus solis acceptum referant. *Babylam* contra [g] iniurium imperatorem, quatenus sacerdoti fas sit, punivisse, principum altos spiritus coquississe, diuinis legibus, dum violarentur, opem tulisse; supplicium pro iniuste occiso exegisse suppliciorum omnium grauissimum, iis quidem certe, qui mente fana sint. Poenam sumfuisse tum se dignam, tum ido-

ύβετι πλένει τὸν βασιλέα, καὶ τὸ δικόνυμον καθελεῖν τῆς πεφαλῆς, καὶ πληγάς εἰς τὸ πόδωπον ἐντείνει -- ἀλλὰ δὲν τέτων ἐπόνησε τῷ γάρ ἔλατι τῷ πνευματικῷ τὴν φυκὴν οὐτιμένος ἦν δὲν ὅπερ ἐδὲν ἐπαυτεῖν εἰκῇ καὶ μάτην, ἀλλὰ πάντα κρίσει λογισμῶν ὁρθῆ, καὶ μετὰ κατιστάσεως ὑγίεις ἢ καθάπερ οἱ παρ' Ἐλληνοὶ σοφοί, οἱ συμμετόχων μὲν ἐδέποτε, παιτικῇ δὲ, ὡς ἐπειν, ἢ πλέον, ἢ ἔλαττον τὰ δίοντος πυργίστασθαι.

(**) Ibid. (p. 660. edit. Francof.) οἱ δὲ αὐτῷ περδίκιοντες ποδοῖ -- ὅσοι περ ἄλλου ἄπιστοι, κατεπλάγησαν, καὶ ἐθαύμασαν μεθόντες, ὅσοι τοῖς ἐκυττάροις δέλοις διχειρεύσθεις, καὶ τυπενότητος, εἶδον ὅσον τῆς χριστικῶν ἐνγενείας πρὸς τὴν Ἑλλήνων αἰσχύνην τὸ μέον οἱ μὲν γάρ παρ' αὐτοῖς τὴν ἱερῶν ἐπιμέλειαν ἐγκειμούσι, μᾶλλον δεσποτῶν καὶ τῶν εἰώδων δὲ αὐτῶν τὰς βασιλεῖς θεραπεύσι, καὶ διὰ τὸν ἐκείνων Φόβον οἱ τοῦ ξοάνου αὐτοῖς παρεργεύσασιν, ὡς τὰς πονηρὰς δαιμονὰς τοῖς βασιλεῦσι κάριτον ἔχειν τῆς εἰς αὐτὸς τιμῆς.

(g) Ibid. p. 747. (p. 661. edit. Francof.) τέως δὲ τὸν ὑβριστὴν ἐκίλασε, καὶ ταύτῃ, ἥ τὸν ἱερά κολάζειν Θέμις ἴστι, τὰ τῶν ἀρχόντων κατέστησε Φρονήσια, τοῖς τε θεῖς νόμοις κυκλικῶς ἐπήκουντε, τιμωρίαν ὑπέρ τῆς κακῶς σφαγέντος ἀπῆτησε, τὴν πιστῶν τιμωρίαν καλεπιτέραν τοῖς γε νῦν ὄχεσι --- δίην ἐπέθυκεν αὐτῷ τε πρέ-

neam, quæ tyrannum conuerteret, si modo stupidus admodum non fuisset: nequaquam postulando, ut Diogenes olim fecerit *Alexandro*, ut sibi ad solis radios calescenti abscederet rex, neu a sole obstaret, quin potius impudenter in templi septa ingredientem atque omnia confundentem, quasi canem queindam aut seruum improbum a domini sedi aula excludendo. Atque ita virum illum sanctum eos, qui nondum fidem CHRISTI receperissent, & qui tum quidem maximam imperii Romani partem adhuc effecissent, compescuisse. Eos autem [b] qui CHRISTO nomen iam dedissent, hoc ipso religiosiores etiamnum reddidisse, non priuatos homines modo, sed & milites & militum duces & præfectos: planum faciendo, ipsum etiam regem, eumque, qui summus fuerit, apud christianos nuda tantummodo esse nomina, ac dum puniendus fuerit & increpandus, quisquis etiam diadema gestet, hinc vel insimilis quibusque adæquari. Concludens denique ait [*], exsistere hinc quoddam raræ virtutis facinus atque exemplum: futurorum enim posthac & sacerdotum & regum animos, horum quidem demississe, illorum autem extulisse, planumque fecisse, terræ & eorum, quæ in terra fiunt, curam ac præficiam verius residere penes sacerdotem, quam penes eum, qui paludamento ornatus ac purpura indutus sit: nec non oportere de potestatis huius amplitudine sacerdotem nihil detrahere, sed hominem potius exuere, quam auctoritatem huic principatui superne a Deo attributam deponere. Facile vniuersisque ex hoc sermone CHRYS-

πασιν, κοκκινὸν ἐπιτρέψαντι ικανὸν, εἰ μὴ λίαν ἀναιδῆτος ἔτυχεν ἦν, ἢν γὰρ ἡλιώς
θερμένῳ αὐτῷ τὸν βασιλέων ἐπιστητόντας ἀποστολήν, αὐτῷ ἀναιδῶς τοῖς ἑ-
ροῖς ἐπιπλάνων περιβόλους, καὶ πάντα συγχέοντα, καθάπερ τοῦ πάντα καὶ εἰκό-
την ἀγνώμονα τὸν δεσποτικῶν ἀπελογίαν αὐλάν.

(b) Ibid. p. 749. (p. 664. edit. Francos.) τὸς μὲν ἐν ἀπίστος ἔτω συνέσειν ό μα-
κάριος, τὸς δὲ πιστὸς εὐλαβεστέρος κατέστην, εἰ μίατα μόνον, ἀλλὰ καὶ σορτιώ-
τας καὶ στρατηγός, καὶ ὑπέρχος, δεῖξας ὅτι ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ πάντων ἔχατος
περὶ χριστιανοῖς, ὑνόματα μόνον ἐσι, καὶ τὸν ἐλαχίστων ὁ τὸ διδόναι τὸν ἔχων ἔται
σεμνότερος, διὸ ἂν πολάρεδων καὶ ἐπιτιμᾶσσαι δέρο.

(*) Ibid. Εσι καὶ [τρίτον] κατέρθωμα εἰ τὸ τυχόν τῶν γυναικῶν μετὰ ταῦτα ιερᾶδες
καὶ β. σιλεύειν μεθλόντων τὰ Φρεγήματα, τῶν μὲν κατέσειλε, τῶν δὲ ἐπῆρεν ἀ-
ποφέννας, ὅτι τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ πρωτοπάνων κυριώτερος ἐπίτροπος ὁ τὴν
ιερωτάνων λαχῶν τὰ τὴν ἀλεξανδρία ἔχοντος ἐσι, καὶ καὶ τῆς ἔξοδου ταῦτης τὸ
μέγεθος μὴ θλαττέν, ἀλλὰ τῆς φυχῆς ἔξιστα πρότερον, ή τῆς αὐθεντίας, ή
ἢ θεὸς ἄναθεν ταῦτη συνεκλήγωσε τῇ μέρκῃ.

sostomi intelliget, quam de disciplinæ ecclesiasticæ, ad ipsos summos imperantes pertinentis, potestate habuerit opinionem: Quod eam crediderit non co-spectare, ut diadematæ illi suo priuati de solio deturbarentur, vel temporalis eis potestas auferretur, ideo quidem, quod spiritualis potestas potestate ci-vili superior sit; vel de eorum dignitate detrahentur, vel ipsi inurbane tractarentur & conuiciis adspargerentur; sed co-tantum, vt a communione ecclesiae repellerentur, si per vitæ turpitudinem indignos ea se ipsos reddidissent. Quæ eius opinio cum generali præceptione congruit, quam alio loco suggerit clericis, vt ne quem crudelem, inimicis cordem, impurum, aut alium quemcumque insignis improbitatis hominem ad eucharistiam admittant. *Si dux quipiam, inquit [†], si confid ipso, si qui diadematæ ornatur, in ligno adest, cohibe ac coïrce, maiorem in illo habes potestatem.* Addit aliquanto post [*]: *Quod si ipse pellere non aviles, mihi dicas, non permittam ista fieri: Animam prius tradam meam, quam dominicum alicui corpus indigne, sanguinemque meum effundi potius patiar, quam ut sacratissimum illum sanguinem præterquam dingo concedam.*

NEMO autem tantam famæ celebritatem obtinuit, quantum quidem AMBROSIUS per mirificam, qua in maximos principes v-fus est, orationis libertatem, siue admonendo eos, siue communionem propter admissa quædam grauiora crimina illis denegando. PAULINVS, vitæ illius scriptor, ait: *Ipsum Maximum [k] a communionis consertio segregauit, admonens, vt effusi sanguinis domini sui ageret penitentiam, si fibi apud Dcum velit esse consultum.* Ita quum Valentinianus a Symmacho, gentili vrbis Rome gubernatore, rogaretur, vt ritus gentilium instauraret, & aram victoriæ in capitolio reædificari sineret; Ambrosius datis ad eum litteris inter multa alia argumenta dissuasoria ipsi adfirmat, si ethniciis in-

(i) Chrysostom. hom. LXXXII. sive LXXXIII. in Matth. p. 701. (p. 869 edit. Frf.)
καὶ σπασθῆτις ἦν, καὶ ὑπερχρόνος, καὶ αὐτὸς, ὁ τὸ διάδημα περιπλευτεῖς, ἀνα-
ζίων δὲ προσεῖη, καλῶντος, μείζονα ἐκεῖνα τὴν ἐξεταῖνεις.

(*) Ibid. (p. 872. edit. Francol.) εἰ δὲ αὐτὸς ἡ τολμῆση, οὐοὶ πρόσταγε, οὐ συγχω-
ρήσω ταῦτα τολμῆσαι τῆς φυγῆς ἀποθέουμαι πρότερον, η τὰς σώματος μετα-
δάσω τὰς δεκαποτὲν παραβλήτων τῷ αἴτιῳ τὸ ἐμαντίς προκύπτουμαι πρότερον, η με-
ταδύτων αἴτιος ἔτι Φρειώδες παρὰ τὸ προσῆκον.

(k) Paulin. vit. Ambros.

restauranda idololatria gratificatus fuerit, episcopos hoc aequo animo pati & dissimulare non posse. Licere ipsi ad ecclesiam venire, sed illic cum non inuenturum sacerdotem, aut inuenturum resistentem. Et, *Quidquid [l] respondabis, inquit, sacerdoti dicenti tibi: Munera tua non querit ecclesia, quia templo gentilium muneribus adornaisti. Ara Christi dona tua respuit, quoniam aram simularis fecisti.*

ILLVSTRISSIMVM autem magnanimitatis sue exemplum edidit in ratione tractandi *Theodosium magnum*, posteaquam hic septem hominum millia, prius nullo habito iudicio nulloque insontium & noxiorum discrimine, *Thessalonice crudelissime occidi iussisset*. Perpetrata ea cæde, criminis sui atrocitate parum adfectus, *Mediolanum ingrediebatur*, ac more solito ad ecclesiam veniebat; AMBROSIVS autem ei obuiam procedebat extra vestibulum, & a sacri limitis ingressu eum his verbis, quemadmodum historiam narrat THEODORETVS [m], prohibebat: „Ignoras, ut puto, imperator, perpetratae abs te cædis grauitatem; & furore iam sedato, nondum ratio scelus, quod commissum est, intellexit. Obstat enim fortasse imperialis potentia, quo minus peccatum agnoscas, & rationi tenebras affundit licentia. Naturam tamen spectare oportet, quæ cada mortique obnoxia est, & primituum puluerem, ex quo orti sumus, & in quem resoluimur. Nec purpuræ splendore deceptus, corporis, quod sub illa tegitur, infirmitatem ignare debes. Eiusdem tecum naturæ hominibus imperas, immo etiam conseruis, o imperator. Vnus quippe est omnium dominus atque imperator, is qui vniuersa condidit. Quibus igitur oculis templum communis domini adspecturus es?

(l) Ambros. epist. XXX. ad Valent. Iunior. (epist. XI. tom. V. p. 194. edit. Par. MDCXLII.)

(m) Theodoret. lib. V. c. XVIII. ἐπὶ οἴδα μὲν ἔσινεν, ὃ βασιλεῖν, τῆς εἰργασμένης μητρούς τὸ μέγεθος, οὐδὲ μείζη τὴν τὴν θυμᾶς παῦσην ὁ λογισμὸς ἐπέγραψε τολμητέον. ἐπὶ ἐξ γὰρ τῶν τῆς βασιλείας ή δυνατεῖς ἐπιγράψαι τὴν ἀμαρτίαν, αὐτὸς ἐπιπροσεῖ ἡ ἔξοχη τῷ λογισμῷ. Καὶ μὲν τοι εἰδέναι τὴν Φύσιν, καὶ τὸ ταῦτης θητήν τε καὶ διάρρητον, καὶ τὸν πρόσωπον καὶ, ἐξ ἣ γεγένησαν, καὶ εἰς ὃν ἀπογένεσσιν καὶ μη τῷ ἄνθετο τὴν ἀλλαγὴν ἀποβακολάκευσον ἀγνοεῖν τὴν καλυπτομένην σώματος τὴν ἀθεναντινὴν διοφθάλμην ἀρρεῖν, ὃ βασιλεῖν, καὶ μὲν δὴ καὶ ὁ μαρδαλωτὸς εἰς γάρ ἀπίσταντες πεπόνθεις καὶ βασιλεῖς, ὃ τῶν ὅλων δημιουργος ποιεῖς τοις αὐτοῖς φθαλμοῖς ὕψει τὸν τὴν πονεῖ δεσπότην νεών; ποιεῖς δὲ ποιεῖς τὸ δίπειδον ἐπέντε,

„Quibus pedibus sanctum solum calcaturus? Quomodo manus extensuruses, iniuste cæsorum sanguine adhuc stillantes?
 „Quomodo sacrosanctum domini corpus eiusmodi manibus
 „excepturus es? Quomodo pretiosum sanguinem admoturus
 „es ori tuo, qui verbo furoris tui tot hominum sanguinem in-
 „iuste effudisti. Abscede igitur, nec posterioribus factis prius
 „peccatum augere velis. Accipe vinculum, quod Deus omni-
 „um dominus sursum suffragio suo comprobavit. Medicabile
 „enim est, & sanitatis restituendæ vim habet. His verbis, (per-
 „git THEODORETVS,) obtemperans imperator, diuinis innu-
 „tritus oraculis, probe norat, quæ sacerdotum & quæ impera-
 „torum propria essent officia, flens ac gemens reuersus est in
 „palatium. Longo post tempore elapsò, octo enim menses ex-
 „cesserant, setuatois nostri natalis dies aduenit. Imperator
 „interim sedebat in palatio, magnam vim effundens lacrima-
 „rum. Id quum animaduertisset Ruffinus, qui tunc erat magister
 „officiorum, magna loquendi pollebat libertate; ut maxi-
 „me familiaris ad principein accedit, & lacrimarum caussam
 „sciscitur. Imperator acerbius ingemiscens & vberiores pro-
 „fundens lacrimas Tu quidem, inquit, *Ruffine ludis*: mea
 „quippe mala minime sentis. Ego vero gemo ac doleo, me-
 „am considerans calamitatem: siquidem seruis quidem ac men-
 „dicas patet ecclesia Dei, in quam libere ingrediuntur & domi-
 „no supplicant. Mihi vero & ecclesie aditus interdictus est,
 „& præterea clausæ sunt cæli fore. Memor enim sum domini-
 „cæ vocis, quæ diserte ita dicit: *Quodcumque ligaueritis super*
 „*terram, erit ligatum & in calis.* Tum Ruffinus, curram, inquit, si
 „tibi placet, & exorabo antistitem, ut vincula tua soluat. Cui
 „imperator: Non persuadebis, inquit, *Ambroso.* Noui aequi-
 „tatem sententiae illius. Numquam ille imperialem reueritus
 „potestatem Dei legem violatus est. Sed quum Ruffinus in-
 „staret, seque *Ambroso* persuasurum polliceretur, imperatoreum

παθήσεις τὸ ὑγιον; πῶς δὲ τὰς χεῖρας ἐλεύεις, ἀποσαζέσθαι ἐτί τῇ σόλαις φίρε τὸ
 αἷμα; πῶς δὲ τοκίτης ὑποδέξῃ χερρὶ τῇ δεσπότῃ τῷ πανέργον τῷ παν; πῶς δὲ
 τῷ σόλαιτι προσοίσται τὸ αἷμα τῷ τίμων, τοτέστον διὸ τὸν τῇ θυναῖς λόγον ἐνχέεις
 παγρόων αἷμα; Ἀπειδὲ τοινυ, καὶ μὴ παγῆ τοὺς δευτέρους τὴν ποδιάρου αἵματιν
 παγρόωντας, καὶ δέχεται τὸν δεσπότην, τῷ δὲ θεῖ, δὲ τῶν ὅλων δεσπότης, ἄναθεν γίνεται
 εὐαγγῆφος ἴατρον δὲ θεός, καὶ πρόσθιον ὑγιειας. κ.τ.λ.

„ illico abire iubet. Nec multo post ipse quoque spe blandi-
 „ ente subsequutus est, Ruffini pollicitationibus credens. Ve-
 „ rum diuinus Ambrosius, simulatque Ruffinum vidit; Canum, in-
 „ quit, impudentiam imitaris, Ruffine. Nam quum tanta cædis
 „ suafor exstiteris, pudorem e fronte excusisti; & neque eru-
 „ bescis, neque formidas, quum aduersus imaginem Dei tanta
 „ rabie fœuieris. Quumque Ruffinus supplicaret, & imperato-
 „ rem breui adfuturum esse diceret, Ambrosius diuino zelo in-
 „ census, Ego quidem, inquit, tibi Ruffine, prædico, atque præ-
 „ nuntio, me illum ab ingressu sacri vestibuli repulsurum. Si
 „ vero imperium in tyrannidem verterit, ego quoque libenti
 „ animo cædem excipiam. His auditis, Ruffinus consilium epi-
 „ scopi imperatori per nuntium significauit suasitque, vt intra
 „ palatium remaneret. At imperator, quum hæc in medio fo-
 „ ro didicisset, Ibo, inquit, & iustas patiar contumelias.
 „ Quumque ad ecclesie septa peruenisset, in ipsam quidem ba-
 „ silicam ingressus non est; sed accedens ad episcopum, qui tum
 „ in salutatorio residuebat, vt vinculis solueretur, rogauit. Am-
 „ brosus vero huiusmodi aduentum tyrannicum esse dixit, &
 „ Theodosium aduersus Dcum furere, legesque illius calcare.
 „ Tum imperator, Aduersus leges, inquit, quæ latæ sunt, non
 „ insurgo, nec contra fas ingredi cupio sacra vestibula: sed a
 „ te peto, vt vinculis me absoluas, & communis domini clemen-
 „ tiam consideries, nec mihi occludas ianuam, quam cunctis
 „ poenitentiam agentibus dominus aperit. Cui Ambrosius:
 „ Quam igitur, inquit, poenitentiam ostendisti post tam graue
 „ facinus? Cuiusmodi medicamentis vulnera tua curasti? Heic
 „ imperator, Tuum est, ait, medicamenta ostendere ac tempe-
 „ rare, mei autem officii est, oblata suscipere. Tunc Ambrosius:
 „ Quandoquidem, inquit, iudicium permittis furori, nec ratio
 „ sed ira sententiam profert, scribe legem, quæ furoris senten-
 „ tias irritas reddat atque inanes: & triginta dierum spatio
 „ maneant scriptæ sententiae de cæde ac bonorum proscriptio-
 „ ne, rationis iudicium exspectantes. Quibus diebus trans-
 „ actis, hi, qui edictum scriplerunt, ostendant tibi ea, quæ iusse-
 „ ris. Ac tum sedato æstu iracundiaæ, ratio perse ipsa iudicium
 „ exercens examinabit ea, quæ decretasunt, dispicietque, vtrum
 „ iusta

„iusta sint, an iniusta. Ac si quidem iniusta esse deprehendetur, scripta procul dubio disceret, sin iusta, confirmabit: nec „dierum spatum recte diiudicatis quidquam detrimenti adfert. Hoc consilium, quum audisset imperator, & utilissimum esse existimaret, statim legem scribi præcepit, eamque manus suaë subscriptione firmauit. Quo facto *Ambrosius* eius vincula relaxauit. Atque ita demum in Dei templum intrare ausus „imperator, non stans, nec genibus flexis supplicauit Deo, „sed pronus humili iacens *Davidicam* hanc vocem emisit: *Adhaesit pavimento anima mea, vinifica me secundum verbum tuum.* Denique manibus comam vellens frontemque percutiens, & lacrimarum manantibus guttis solum rigans, veniam sibi dari poscebat. Quum autem tempus aduenisset, quo dona sacræ mensæ erant offerenda, surgens cum lacrimis non minoribus quam antea, progressus est ad altare.”

HANC materiam verbis THEODORETI fuse retulimus, quia, ut ille obseruat, tam illustre virtutis tum in sacerdote tum in principe exemplum est, illius loquendi libertatem & ardenter zelum, huius autem submissam obedientiam puramque ac sinceram fidem ostendens. THEODORETUS addit, imperatorem *Constantinopolim* postea reuersum dixisse, vix tandem se edoctum esse, quid esset discriminis inter sacerdotem ac principem, & vix tandem se inuenisse veritatis magistrum: Vnum se nosse *Ambrosium*, qui episcopus dici mereatur. *Tamam utilitatem, inquit auctor noster, habet reprehensio, quæ sit animo excellenti virtute predico.*

POST hoc recentiora istiusmodi exempla disciplinæ in principes administratæ commemorare nihil attinet: sed consultum erit, lectori heic ruisus in memoriam reuocare necessariam illam distinctionem inter maiorem & minorem excommunicationem, quarum illa sotent ab omni societate in rebus sacris in ecclesia separat. Proderit etiam cum multis viris doctis obseruare, quod istæ modo memoratæ principum excommunications nunquam ulterius progressæ sint, quam ad prudentem admonitionem & temporariam eorum a sacramento & sanctis ecclesiæ officiis prohibitionem. *In his, inquit IOANNES BUCKERIGVS [n] BELLARMINO respondens, aperte pro-*

(n) *Ioan. Rosseus de potestate papæ temporali lib. II. c. XXXIX. p. 927.*

bibet Ambrosius Theodosium ab ingressu ecclesiae & communione sacramentorum, sed nec Satanae tradit, nec in numerum publicanorum & ethnorum redigit, nec cœtu & communione fidelium separat. Si ergo de excommunicatione maiore proprio loquatur Bellarminus, incumbit ei probatio; sic enim excommunicatum fuisse, dubitari potest. Si de excommunicatione minori, sine suspensione, quæ tantum limina ecclesie, & sacramentorum communionem negat, loquatur, non negamus, sic ab Ambroso excommunicatum Theodosium. Vincula vero hæc, quibus ligatus est Theodosius, fuerunt vincula peccatorum, quæ ab Ambroso retenta sunt. Quidquid ligaueris in terra, ligatum erit in celis: quæ verba & ad peccatorum retentionem & ad anathematis sine excommunicationis sententiam pertingunt. Excommunicatio ergo ista est minor non maior, id quod verba Ambrosi^(o) satis docent: „Caussam contumacia in te nullam habeo, „sed habeo timoris, offerre non audeo sacrificia, si volueris adfistero.“ An excommunicatio vlla sine contumacia? Immo & se prohibitum docet vistone, ne offerret. „Quum enim essem sollicitus ipsa nocte, qua proficisci putabam, venisse quidem visus es ad ecclesiam, sed mihi sacrificium offerre non licuit.“ Et infra: „Tunc offeres, quum sacrificandi acceperis facultatem, quando hostia tua accepta sit Deo.“ Non ergo separatus est a consortio fidelium, nec Satanae traditus, sed ligatus in peccato, donec condignam egerat penitentiam, & exclusus a liminibus & sacramentis ecclesie. Hactenus ille. IEREMIAS TAYLORIVS [p] excommunicationem hoc sensu accipit, quando ait: Si doctrinam & praxim patrum in primitiva & antiqua ecclesia consulimus, de excommunicatione principum eos ne cogitasse quidem deprehendimus. Primus ex supremis principibus ab episcopo aliquo excommunicatus, Henricus imperator fuit, quem excommunicavit Hildebrandus pontifex Romanus. Addit: Pars excommunicationis est, quæ in eo consistit, ut principibus vitam impie & cum publica aliorum offenditione agentibus sancta communio denegetur; quæ de re dubium non est, quin episcopus possit, immo certis in casibus debeat hoc facere. Christus ait: Ne date sanctum canibus, nec proicieite margaritas vestras coram porcis. Quidquid enim ex iure divino in ecclesie est potestate, id non minus ad eum, qui in folio, quam ad illum, qui in sterquilinio sedet, applicari potest. Enim

(o) Ambros. epist. XXVIII. ad Theodosium.

(p) Taylor dicit, dubitans, lib. III. c. IV. p. 604. edit. Anglican. Lond. (p. 415. §. 7. p. 417. §. 10. edit. Germ. Brem. MDCCV.)

vero subiungit statim aliquid, quod mea quidem sententia cum hoc pronuntiato pugnat. *Hæc autem recusatio, inquit, admonitione tantum & cautione, metus injectione & denuntiationibus euanglicis fieri debet : Rationibus conuincendus est, quum sit sacra communione indignus, & docendus de periculo, quod incursum sit, si communicauerit ; Quod si post hanc separationem [q] princeps ex sententia & ministerio proprio sacre cœne particeps fieri voluerit, episcopum nihil facere oportet aliud, quam orare & flere & libenter ministriare.* Hæc non solum iis contradicunt, quæ modo dixerat, quod episcopus principibus vitam impie & cum publica aliorum offensione agentibus communionem negare ex officio debeat, sed e diametro quoque cum doctrina & praxi pugnant CHRYSTOMI atque AMBROSII, qui se malle mori, quam prorsus indigno principi communionem dare, libere profitentur.

§. VI.

Quibus in casibus ab excommunicatione maiore in rem ecclesiæ abstinuerint.

VERVM TAMEN, quod ad maiorem attinet excommunicationem, certum est, ab ea in quibusdam casibus, non principum tantum sed populi etiam respectu, illos abstinuisse. Prudentia enim eos docebat omnia facere in rem ecclesiæ, & hoc acutiori gladio vti ad ædificationem solum ecclesiæ, non ad destructionem. Hinc si exploratum aut saltem maxime probabile esset, intemperatum & inconsultum eius usum plus detrimenti quam emolumenti ecclesiæ adlaturum, & ratio & caritas eius usum seponere iubebat, quod verendum esset, ne triticum una cum zizaniis ante opportunum iudicii tempus eradiceretur. Quod ad principes attinet, ISAACVS BARROW paucis verbis, magnam antiquæ historiæ partem continentibus, obseruat, quod etsi multi supremi principes in ecclesia primitiua hæretici fuerint & veræ religionis inimici, veteres tamen pontifices Romani non credidisse videantur, se eos excommunicandi habere potestatem. „Si, inquit, [r] potuist-

(q) Taylor. ibid. p. 605. (p. 457. 458.) Vid. etiam alias eius liber, quem inscripsit *Worthy Communicant* cap. V. sect. VI. p. 487.

(r) Barrow of the Pope's Supremacy p. 12. (p. 25. 26. 27. edit. Germanic. Lips. MDCCXXIII.)

„sent excommunicare principes, cur ea potestate non vñfuis-
 „sent, quum id faciendi grauissimas haberent caussas, & maxi-
 „me ad illud incitarentur? Cur *Iulius* vel *Liberius* non excom-
 „municauit *Constantium*, magnum illum *Arianorum* patronum,
 „contra quem *Athanasius* tamen, *Hilarins* & *Lucifer Calarins* tan-
 „to zelo incensi contendunt, eum modo hæreticum, modo
 „Antichristum & alia omnia vocando? Quomodo ipse *Julianus*
 „excommunicationem effugere potuit *Liberii*? Cur non ful-
 „minauit *Damasus* contra *Valentem*, ferocissimum catholico-
 „rum persecutorem? Cur *Damasus* *Justinam* imperatricem,
 „*Arianisni* patronam, non excommunicauit? Cur *Siricius*
 „non subiecit censuræ *Theodosium* ob cruentum facinus, ob
 „quod communionem ei denegauit *Ambrosius*? Cur *Leo*, te-
 „merarius ille & insolens pontifex, non ausus est reprehendere
 „*Theodosium* iuniorem, qui *Dioscorum* aduersarium eius
 „tuebatur, & concilium *Ephesinum* secundum, quod pontifex
 „ille tantopere detestabatur, imperiali potestate protegebat?
 „Cur non potius eum anathematis fulmine percutiendo quam
 „lacrimis suppliciter rogando, ad obsequium perduxit? Cur
 „tot pontifices in *Theodorici* aliorumque principum, *Arianis-*
 „*mum* ante ipsorum fores fountium, hæresi connuerunt?
 „Cur nec *Simplicius* nec *Felix* ita punierunt *Zenonem* impe-
 „ratorem, concilii euersorem *Chalcedonensis*, cuius auctorita-
 „tem ambo tanto cum zelo defendebant? Cur nec *Felix*, nec
 „*Gelasius*, nec *Symmachus*, nec *Hormisdas* *Anastasium* impera-
 „torem excommunicarunt? (Immo ne quidem nomen eius,
 „vt *Gelasius* loquitur, attigerunt) quod episcopos Orientales
 „schismate & obstinatione sua, qua auctoritati populi se sub-
 „mittere recusabant, obsfirmaret. Expostulabant quidem hi
 „pontifices cum imperatore de iniuriis, diserte tamen nega-
 „bant, se illum vna cum aliis, quibus faueret, condemnasse.
 „*Nos non te*, inquit SYMMACHVS [s], excommunicauimus, impe-
 „rator, sed *Acacium*. Tu recesse ab *Acacio*, & ab illius excom-
 „municatione recessis. Tu te noli miscere excommunicatio-
 „ni eius, & non es excommunicatus a nobis. Si te misces,
 „non a nobis sed a te ipso excommunicatus es. Et GELASIVS

(s) Symmach. epist. VI. (apud Labb. tom. IV. concil. p. 1298. fin.)

„ait [t]: *Si isti (imperatori) placet se miscere damnatis, nobis non potest imputari.* Quamobrem male agit BARONIVS [u], „*Anastasium ab Symmacho excommunicatum esse adserens; quum tamen iste pontifex illis ipsis verbis, quae ad id probandum proferuntur, diserte negat, si quidem ea recte legantur. Corrupte [x] enim in BARONIO & BINIO scripta existant;* vbi *Ego (quod nullum sensum habet, aut certe eum, qui priori assertione contradicit) positum est pro Nego, quod sensum probat satis commodum eisque congruentem, quae reliqui pontifices, hanc materiam narrantes, adfirmant: Quod videlicet non sibi sumserint anathemate ferire imperatorem cum aliis haereticis, quos condemnauerint.* Hactenus BARROW.

EQUIDEM tres erant rationes, ob quas veteres summis imperantibus anathema infligere dubitabant. Vna erat ea, cuius modo mentionem fecimus, quia videlicet credebant, se non habere potestatem eos in hunc modum excommunicandi, sed tantum ab eucharistiæ participatione prohibendi. Alia ratio erat, quod principes haeretici reuera ipsi se excommunicasse iudicarentur, deferendo ecclesiam & haereticis se iungendo, adeoque ecclesia non haberet caussam anathema aduersus eos pronuntiandi. Tertia quædam ratio erat, quod hoc plus detrimenti quam emolumenti ecclesiæ adferre poterat, dum principum haereticorum animis magis exasperatis, & ad ecclesiæ acrius persequendam irritatis, multa infirmiora ecclesiæ membra offenderentur. Propterea BUCKEREGIVS [y] episcopus, satius forte esse existimat, si principes sint parum pii, crudelis, omnis reprehensionis & indignitatis impatiens, episcopum a severitate minoris æque ac maioris excommunicacionis abstinere, quam furorem armatum in se ipsum & ecclesiæ conuertere: satius esse, gladium in vagina continere, quam

(t) Gelas. epist. IV. (ibid. p. 1168.)

(u) Baron. an. DIII. n. XVII. Qui ab ipso Symmacho anathemate idem damnatus est Anastasius imperator &c.

(x) Symmach. epist. VI. p. 1298. Dicis, quod mecum conspirante senatu excommunicauerim te. Ista quidem ego, sed rationabiliter factum a successoribus meis sine dubio subsequor. Not. Ita legit Baronius & Binius. Ista quidem ego; vera autem lectio est. Ista quidem nego. Et Labbeus nihilominus hanc corruptam lectiōem retinet sine ulla in eam assimilacione

(y) Ioan. Rossens. de potestate Papæ in temporalibus lib. II. c. XXXIX. p. 931.

in iacturam & perniciem ecclesiæ euaginare. Et si ergo de iure constet, quod reges & imperatores excommunicari possint, de conuenientia tamen, an ecclesiæ utile sit, in defensores, patronos & aduocatos suos, hoc est, imperatores & reges, sic sc̄uire, nondum satis exploratum esse dicit.

ET huius quidem rei consideratione AVGVSTINVS & alii eo adducti sunt, vt non tantum in causa regum sed populi etiam definierint, quod si vniuersa multitudo eodem crimen, illud vel ipso actu admittendo, vel approbando, vel ad id incitando, se se adstrinxisset, excommunicationis severitas, præsertim in summo gradu, non posset per leges prudentiæ adhiberi, sed verendum potius sit, ne nullum aut malum esse etum habeat. Si vñus quidem sceleris reus, per disciplinam ab ecclesiæ societate separatus, a reliquis vitatur, commodissima pudorem ei incutiendi ratio est. At vero si vniuersa societas, aut bona eius pars, communī criminē adstricta tenetur, fieri non potest, vt tantæ fontium multitudini rubor incutiatur adferaturque peccandi verecundia, quum alter alterius animū accendat confirmetque. Adeoque in tali casu disciplinæ in eos exercere severitatem nihil aliud est, quam eorum ludibrio eam exponere, & ecclesiam turbulentorum & factiosorum hominum concitatione schismatibus & discidiis implicare, infirmisque & iudicio parum valentibus præbere scandalum, quippe qui a potentiore parte facile abripiuntur, & intempestiuā zizaniorum runcatione pereunt. AVGVSTINVS de hac materia saepius disputat aduersus *Donatistas*, qui ecclesiam sine macula & ruga in terris habere velle præseferebant, & zizania, vbi cunque locorum reperirentur, euellenda esse stabuebant, quæcumque demum incommoda hanc rem consequerentur. Quamquam ad suam ipsorum regulam eos non agere obseruat. Tolerabant enim quedam *Optatum Gildonianum*, hominem omnibus vitiis atque omni dedecore per vniuersam *Africam* infamem, neque eum excommunicabant, quod mictuerent, ne, multis ex populo in partes suas pertractis, communioni ipsorum nouum schisma conflaret. AVGVSTINVS [z] hoc nomine eos non re-

(z) Aug. epist. CLXIV. ad Emeritum Donatism. Non ergo reprehendimus, si eo tempore, ne multos secum excommunicatus traheret, & communionem vestram. schismatis furore præcideret, eum excommunicare noluisti, sed

prehendit, sed id ipsum eis tantum opponit tamquam argumentum καὶ ἀνθρώπον, vt ostendat, non esse, quod ecclesiam vituperent, quando necessitate virgente id faciat, quod ipsi met simili occasione facere cogantur. De ecclesia quidem libere fatetur, sæpius eam coactam esse tolerare zizania, si permixta tritico creuissent, sique seuerioris disciplinæ remediis illa eradicare periculolum esset, & magis verendum, ne ecclesia subuerteretur eiusque vnitatis & pax periculosis schismatibus destrueretur, infirmitaque mentes hac agendi ratione magis offendarentur, quam spes esset alios lucrandi. Ita ætate CYPRIANI fuisse, ita & sua ætate esse dicit. Crebro repetit & vrget hac occasione celebrem illum locum CYPRIANI in libro *de lapsis*, vbi loquens de cauiss, quam nobrem Deus ecclesiæ suæ terribilem illam persecutioiem immiserit, manifesto indicat, quod tot de clero pariter ac populo mores suos corriperint, vt viri boni nihil potuerint nisi lugere, & a participatione peccatorum illorum sibi cauere: Quod vero id fieri haud potuerit disciplinæ exercitio, propter multitudinem peccantium, quos ex omnibus ordinibus ei subiici oportuisset; quum multi ex illis, qui eam exercere deberent, ei omnium maxime obnoxii essent; nec sperari potuisset, fore, vt hi ipsi promptos paratosque ad eam administrandam sese præberent. Ut adeo, si malum longius serpississet factumque esset robustius, quam vt hac ratione curari posset; non aliud reliquum esset remedium, nisi diuini judicij seueritas, vt extraordinario quodam flagro corrigerentur, qui ordinarie per humanam potestatem, rebus ita se habentibus, corrigi non poterant. „Dominus, inquit CYPRIANVS [a], probari familiam suam voluit, quia traditam

hoc ipsum est, quod vos arguit in iudicio Dei, frater Emerite, quod quum videatis tam magnum malum esse, diuidi partem Donati, vt Optatus potius in communione tolerandus existimatetur, quam illud admitteretur, permanetis in eo malo, quod in diuidenda ecclesia Christi a vestris maioribus perpetratum est. Id. epist. CLXX. ad Seuerin. Vos nostis maxime, quia tum multi scelerati apud eos emerserunt & tolerauerunt illos per tot annos, ne partem Donati concinderent &c. Epist. CLXXI. ad Donatillas. Si maiorum permixtionem timeretis, Optatum inter vos in apertissima iniquitate viuentem per tot annos non tenueretis. Contr. epist. Parmen. lib. II. c. II. Optatum Gildonianum decennalem totius Africæ gemitum, tamquam sacerdotem atque collegam honorantes in communione tenuerunt &c.

(a) Cyprian. *de lapsis* p. 123. (p. 88. 89. edit. Fell. Amstelod. MDCC.)

„nobis diuinitus disciplinam pax longa corruperat, iacentem
 „fidem, & pene dixerim dormientein, censura cælestis erexit,
 „quumque nos peccatis nostris amplius pati mereremur, cle-
 „mentissimus dominus sic cuncta moderatus est, ut hoc omne,
 „quod gestum est, exploratio potius quam persecutio videre-
 „tur. Studebant augendo patrimonio singuli; & oblii, quid
 „credentes aut sub apostolis ante fecissent, aut semper facere
 „deberent, insatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultati-
 „bus incubabant. Non in sacerdotibus religio deuota, non
 „in ministris vita integra, non in operibus misericordia, non
 „in moribus disciplina. Corrupta barba in viris, in feminis
 „forma fucata. Adulterati post Dei manus oculi, capilli men-
 „dacio colorati. Ad decipienda corda simplicium callidæ frau-
 „des, circumueniendis, fratribus, subdolæ voluntates: Iunge-
 „re cum infidelibus vinculum matrimonii, prostituere gentili-
 „bus membra CHRISTI: non iurare tantum temere, sed adhuc
 „etiam peierare: Præpositos superbo timore contemnere, ve-
 „nenato sibi ore maledicere, odiis pertinacibus inuicem dissi-
 „dere: Episcopi plurimi, quos & hortamento esse oportet ce-
 „teris & exemplo, diuina procuratione contemta, procurato-
 „res rerum sœcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta,
 „per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quæstuosæ
 „nundinas aucupari. Esurientibus in ecclesia fratribus non
 „subuenire, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis
 „fraudibus rapere, vñiris multiplicantibus fœnus augere. Quid
 „non perpeti tales pro peccatis eiusmodi mereremur? quum
 „iam pridem præmonuerit ac dixerit censura diuina: *Si dereli-
 querint legem meam & in iudiciis meis non ambulanterint: si iustifica-
 tiones meas profanauerint, & præcepta mea non obseruatuerint, visitabo
 in virga facinora eorum & in flagellis delicta eorum.* Prænuntiata
 sunt ista nobis, & ante prædicta: sed nos datae legis & ob-
 seruationis immemores, id egimus per nostra peccata, ut, dum
 domini mandata contemsimus, ad correctionem delicti & pro-
 bationem fidei remediis seuerioribus veniremus.“

APERTE heic monet CYPRIANVS, quod in tan corrupto
 rerum statu disciplina ecclesiæ custodiri, vel recte administrari
 non potuerit. Tolerare cogebatur hosce collegas suos, qui
 erant auari, raptores, extortores, fœneratores, desertores,
 frau-

fraudatores & crudeles. Non poterant cum bono effectu censuræ ecclesiasticæ administrari, quum tot de sacerdotibus pariter & populo parati potius essent resistere, & ecclesiam in sexcenta schismata discepere, quam permittere, ut hac ratione turbarentur, vel reformarentur. Proinde, quum nulla alia comoda & apta methodus esset relictæ, diuina censura necessaria erat, vt pote ultimum & unicum remedium.

Et hoc est, quod toties *Donatistis* dicit *AVGVSTINVS*, quod ecclesia hac in re exemplum imitetur *CYPRIANI*. „Vbi „hoc [b] facere (nimis malos a populo Dei separare) gratia „pacis & tranquillitatis ecclesiæ non permittimur, non tamen „ideo ecclesiam negligimus, sed toleramus quæ nolumus, ut „perueniamus quo volumus, vtentes cautela præcepti domini- „ci, ne, quum voluerimus ante tempus colligere zizania, simul „eradicemus & triticum. Utentes etiam exemplo & præcepto „beati *Cypriani*, qui collegas suos foeneratores, fraudatores, ra- „ptores, pacis contemplatione pertulit tales, nec eorum con- „tagione factus est talis^c. Sic iterum [c]: „Non propter ma- „los boni deserendi, sed propter bonos mali tolerandi sunt; „sicut tolerauerunt prophetæ, contra quos tanta dicebant, nec „communionem sacramentorum illius populi relinquebant, sic „ut ipse dominus nocentem *Iudam* usque ad condignum eius ex- „xitium tolerauit, & eum sacram coenam cum innocentibus „communicare permisit: sicut tolerarunt apostoli eos, qui per „inuidiam, quod ipsius diaboli vitium est, *CHRISTVM* adnun- „tiabant: sicut tolerauit *Cyprianus* collegarum auaritiam, quam „secundum apostolum appellat idolatriam^d. Hoc *Cyprianus* exemplum *AVGVSTINVS* in aliis etiam locis [d] frequenter vr- get. Præterea pro necessitate huius rationis agendi ex cauſa

(b) Aug. lib. ad *Donatistas* post collat. c. XX. (tom. VII. opp. p. 608. edit. Basil. MDLXIX.)

(c) August. epist. XLVIII. ad *Vincent*. p. 66. (tom. III. p. 174. edit. Basil.)

(d) August. de baptismo lib. IV. c. IV. (tom. VII. p. 422.) Neque enim aduersus coëpiscopos suos falsum testimonium diceret, & tamen eos propter Christum, qui pro insirmis mortuus est, ne ante tempus eradicationis zizaniis simul era- dicaretur & triticum, paternæ & maternæ caritatis visceribus tolerauit &c. Id. contr. epist. *Parmen.* lib. III. c. II. (ibid. p. 57.) Dicant ergo, si possunt, meliorem se atque purgatiorem habere nunc ecclesiam, quam etat ipsa vi- nitas beatissimi *Cypriani* temporibus, qui collegas suos, a quibus tamen nul-

et natura rei ipsius, & ex præceptis euangelii argumentatur. In libro contra epistolam PARMENIANI fuse demonstrat, quando excommunicatio siue anathema debeat, & quando non debeat adhiberi. Adhiberi posse adserit, quum periculum non sit, ne cum zizaniis simul eradicetur & triticum. „Ipse dominus, (inquit [e].) quum seruis, volentibus zizania colligere, dixit: *Sinite utraque crescere usque ad messem: præmissit caussam, dicens: Ne forte, quum vultis colligere zizania, eradicetis simul et triticum.* Vbi satis ostendit, quum metus iste non subest, sed omnimoda frumentorum certa stabilitate certa securitas maneat: id est, quando ita cuiusque crimen notum est omnibus, & omnibus execrabile appetit, ut vel nulos prorsus, vel non tales habeat defensores, per quos possit schisma contingere: non dormiat severitas disciplinae, a qua tanto est efficacior emendatio prauitatis; quanto diligentior confirmatio caritatis. Tunc autem hoc sine labore pacis & unitatis & sine laesione frumentorum fieri potest, quum congregationis ecclesiæ multitudo ab eo criminis, quod anathematizatur, aliena est. Tunc enim adiuuat præpositum potius corripiensem, quam criminosum resistentem. Tunc se ab eius coniunctione salubriter continet, ut nec cibum quisquam cum eo sumat, non rabie inimica, sed coercitione fraterna. Tunc etiam & ille timore percutitur & pudore sanatur, quum ab universalia ecclesia se anathematizatum videns, sociam tuibam, cum qua in delicto suo gaudeat, & bonis insultet, non potest inuenire. Adhuc enim & ipse apostolus ait: *Si quis frater nominatur. In eo, quippe, quod ait, Si quis, nihil aliud videtur significare voluntis, nisi cum posse tali modo salubriter corrigi, qui inter dissimiles peccat, id est inter eos, quos peccatorum similium pestilentia non corruptit.* In eo vero, quod ait, *nominatur, hoc nimis intelligi voluit, parum esse, ut sit quisque talis, nisi etiam nominetur, id est, famosus appareat, ut possit omnibus dignissima videri, quæ in eum fuerit anathematis prolatæ sententia.* Ita enim & salua pace corrigitur, & medici-

la corporali disiunctione separatus est, nullum eorum nominatim appellans, sed prudenter & sobrie saluberrimæ mordacitatis inferens medicinam, his verbis grauiter arguit &c..

(e) August. contr. epik. Parmen. lib. III. c. II. p. 60.

nali-

naliter vritur. Propterea de illo dixit, quem tali medicina
 „sanari voluerat, *Satis hæc est correptio a multis.* Neque enim
 „potest esse salubris a multis correptio, nisi quum ille corri-
 „pitur, qui non habet sociam multitudinem. Quum vero i-
 „dem morbus plurimos occupauerit, nihil aliud bonis restat,
 „quam dolor & gemitus; vt per illud signum, quod *Ezechieli*
 „sancto reuelatur, illæsi euadere ab illorum vastatione mere-
 „antur. -- Ideoque idem apostolus, quum iam multos compe-
 „risset & immunda luxuria & fornicationibus inquinatos, ad
 „cosdem *Corinthios*, in secunda epistola scribens, non itidem
 „præcipit, vt cum talibus nec cibum sumerent. Multi enim
 „erant, nec dici de his poterat, *Si quis frater nominatur fornicator*,
 „aut *idolis serviens*, aut *avarus*, aut *aliquid tale*, cum eiusmodi nec
 „cibum quidem simul sumere; sed ait: *Ne iterum, quum veneo ad vos,*
 „*humiliet me Deus, & lugeam multos ex iis*, qui ante peccauerunt, *&*
 „non egerunt penitentiam super immunditia, *& luxuria, & fornicatione*,
 „quam gesserunt; per luctum suum potius eos diuino flagello co-
 „ercendos minans, quam per illam correptionem, vt ceteri ab
 „eorum coniunctione se contineant. Consequenter enim
 „dicit, *Ecce tertio hoc veniam ad vos, vt in ore duorum vel trium testi-*
 „*um stet omne verbum. Prædixi, & prædico sicut præsens secundo, & nunc*
 „*absens iis, qui ante peccauerunt, & ceteris omnibus: quia, si veneo ite-*
 „*rum, non parcam, quia probationem queritis eius, qui in me loquitur*
 „*Christus, quid aliud dixit heic, Non parcam, nisi quod superius*
 „*ait, Et lugeam multos: vt luctus eius impetraret flagellum a do-*
 „*mino, quo illi coriperentur, qui iam propter multitudinem*
 „*non poterant ita corripi, vt ab eorum coniunctione se ceteri*
 „*continerent, & eos erubescere facerent, sicut faciendum est,*
 „*si quis frater in aliquo ceteris dissimili criminè nominatur?*
 „*Et reuera, si contagio peccandi multitudinem inuaserit, di-*
 „*vinæ disciplinæ severa misericordia necessaria est: nam con-*
 „*silia separationis & inania sunt, & perniciosa atque sacrilega,*
 „*quia & impia & superba fiunt, & plus perturbant infimos*
 „*bonos, quam corrigan animosos malos.* Et propterea idem
AVGVSTINVS obseruat, quod Iauhus unum illum incestuosum
Corinthium & multitudinem, quæ negabat resurrectionem, di-
veis ratione tractarit. Non eis (inquit [f],) præcepit cor-

(f) August. libr. contra Donatistas post collat. c. XX. (p. 613. edit. Basil.)

poralem separationem; multi quippe erant, non sicut illi
 viiius, qui vxorem patris sui habuit, quem liberiore correpti-
 one & excommunicatione iudicat dignum. Longe aliter iste,
 aliter vitiosa curanda & sananda est multitudo, ne forte, si
 plebs a plebe separetur, per schismatis nefas etiam triticum e-
 radieatur. Eos ergo, qui iam credebant resurrectionem
 mortuorum, ab his, qui eam in eodem populo non crede-
 bant, non corporaliter separat, sed spiritualiter separare non
 cessat, dicens, *Nolite seduci, corrumpunt bonos mores colloquia ma-*
la. Et alio loco [g]: „Quibus mali placent in vnitate, ipsi
 communicant malis: quibus autem displicant, & eos emen-
 dare non possunt, neque ante tempus messis audent zizania
 eradicare, ne simul eradicent & triticum, non factis eorum,
 sed altari *CHRISTI* communicant: ita ut non solum non ab
 eis maculentur, sed etiam diuinis verbis laudari prædicarique
 mereantur: quoniam ne nomen *CHRISTI* per horribilia schi-
 smata blasphemetur, pro bono vnitatis tolerant, quod pro
 bono æquitatis oderunt.“ Hoc laude dignum factum esse,
 variis exemplis, tam ex vetere quam ex nouo testamento &
 praxi seruatoris nostri eiusque apostolorum de promis, demon-
 strat, quæ numerosiora sunt, quam ut heic interponi possint.
 Alia in epistola [h] rem breuius constringit, quando dicit:
 „Illud non est tacendum, etiam cognitos malos bonis non
 obesse in ecclesia, si eos a communione prohibendi aut po-
 testas desit, aut aliqua ratio conseruandæ pacis impedit.“ Et
 rursus [i]: „Quos corrigere non valemus, etiam si necessitas co-
 git pro salute ceterorum, ut Dei sacramenta nobiscum com-
 municent, peccatis tamen eorum non communicamus, quod
 non sit nisi consentiendo & faciendo. Sic enim eos in isto
 mundo, in quo ecclesia catholica per omnes gentes diffundi-
 tur, quem agrum suum dominus dicit, tamquam zizania in-
 ter triticum, vel in hac vnitatis area, tamquam paleam per-
 mixtam frumento, vel intra retia verbi sacramenti tamquam
 malos pisces cum bonis inclusos usque ad tempus messis aut
 ventilationis aut littoris toleramus, ne propter illos eradicemus“

(g) Auguſt. epift. CLXII. ad epift. Donatiſt. p. 250. (p. 731. edit. Basil.)

(h) Auguſt. epift. CLXIV. ad Eineritum. (p. 746. edit. Basil.)

(i) Aug. epift. CLXVI. (p. 761. ed. Basf.)

„mus & triticum, aut grana nuda ante tempus de area separata, non in horreum mittenda purgemus, sed volatilibus colligenda proiiciamus, aut disruptis per schismata retibus, dum quasi malos pisces cauemus, in mare perniciosæ libertatis excamus. Propter hoc enim his atque aliis similitudinibus dominus seruorum suorum tolerantiam confirmauit, ne dum se boni putant malorum permixtione culpari, per humanas & temerarias dissensiones aut paruulos perdant, aut paruili pereant,. Idem hoc argumentum pluribus persequitur in epistola ad *Mazrobium* [k] & in libris contra *Gaudentium* [l] multis que in locis aljis. Verum quæ iam produximus in medium, sat tis abunde mentem eius hac in materia declarant, neque vero eius sensum tantum, sed concordantem etiam opinionem & praxim totius ecclesiæ *Africanae*, tam tempore CYPRIANI quam collationis *Carthaginensis*, quo ille respicit. Ut adeo de vniuersa hac materia opinio eorum manifesto ea esse intelligatur, quod si multitudo peccantium in ecclesia disciplinæ exercitiū reddat periculum, magis expediat, malos inter bonos tolerare, quam per seueritatem pœnarum eos depurgare conando periculum scissuræ retibus couflare, & ecclesiam terribilibus schismatisbus implicare cum infirmorum quidem offensione, non autem cum emolumento ipsius ecclesiæ, dum una cum zizaniis & triticum eradicetur. Et hæc praxis difficilibus temporibus generatim expedire iudicatur ab hodiernis scriptoribus, inter quos lector eruditus RICHERIVM, ESTIVM, LYRAM [m],

(k) Aug. epist. CCLV. al. CCLVI.

(l) August. contra Gaudent. lib. III. c. III. V. IX. seqq. It. epist. LXIX. ad Refletatum; E. breuic. collationis die III. c. VIII. Vid. collat. Carthag. III. n. CCLVIII. & CCLXV. & August. de fide & oper. c. IV. & V.

(m) Richer. de potestat. ecclesi. in rebus temporal. lib. III. c. IV. p. 294.

Elliis in 2 Cor. X. 6. Accipitar illa excommunicatione de iis, qui adhuc inter Corinthios magnis peccatis erant obnoxii, in quos, quia multi erant, non facile poterat exerceri disciplina per excommunicationem &c.

Lyra gloss. in Matth. XII. 29. Hic datur locus pœnitentiae, & monemur non cito amputare: quoniam q̄ii errat hodie, eras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur: triticum quod futurum erat, eradicaretur. --- Ibi patienter tolerandi mali, vbi aliqui innenuntur, quibus adiumentur boni. Augustinus, multitudo non est excommunicanda: nec princeps populi &c.

GROTI^M[n], TAYLORIV^M [o], WHITBIV^M [p] & RIVETV^M [q] potest consulere. Nam præter PETRVM MARTYREM, qui contrariam opinionem [r] aduersus AVG^VSTIN^V tueatur, noui neminem. Sed ad veteres corumque praxin reuertor.

§. VII.

Insontes numquam cum fontibus ecclesiasticis pœnis inuoluti.

Origo & nouitas interdictorum papalium.

VBI inter alias prouidas cautiones, hac in materia adhibitas, obseruare licet eorum sapientiam & pietatem in strigendo hoc spirituali gladio, ita quidem, ut nocentes solum adficeret, neque innocentes eadem cum fontibus condamnatione inuolueret. Quæ tam communis & tam tyrannica praxis pontificibus *Romanis* posteriorum temporum euasit, ut totas ecclesiias & nationes interdicto multarent eisque usum sacramentorum negarent, ob vnius cuiusdam criminosi peccata, ea adeo incognita fuit veteribus, ut AVG^VSTIN^V obstupesceret, vbi iuniorem quemdam episcopum *Africanum*, ferido zelo aetum, pro priuato *Classiciani* cuiusdam peccato idque non cvidenter probato, contra ipsum reum & omnem domum eius anathematis sententiam pronuntiassc audisset. Qua de re

(n) Grot. in 2 Cor. X, 6. Neque enim duris remediis locus est, vbi tota ecclesia in morbo cubat.

(o) Taylor. ducl. lib. III. c. IV. p. 610. p. 468. edit. Germanic. Es ist eine alte Regel, dass weder der König noch das Volk soll in bann gethan werden, Wenn die ganze Menge verbannt ist, mit wem sollen wir gemeinschaft haben? So aber ein grosser Theil derselben im Bann ist so machen sie nur offbare Trennung, wenn sie die Zucht unwillig ertragen.

(p) Whitby Protest. Reconcil. par. II. p. 257.

(q) Rivet. synops. pur. theol. disput. XLVIII. n. 30. p. 766. edit. Lugdun. Batau. MDCXXV. Si sola prava vita, non ex doctrina prava, sed contra doctrinam sanam magnam gregis partem inuaserit, ex sententia Augustini lib. III. contra epistolam Parthenianum & alibi aduersus Donatistas, nec secessione ab eis, nec excommunicatione, sed precibus, gemitu, adhortationibus, reprehensionibus, comminationibus, bonis exemplis, & similibus remediis tantum ventendum: quemadmodum videmus prophetas & pios sacerdotes his solis armis in ecclesia Israelitica esse vsos, quod & probat ex loco 2 Cor. X. quod haec potestas non ad destructionem sed ad adificationem sit data, & ex parabola zizaniorum, quæ Christus euelli noluit sed ferri, quando metus est, ne triticeum eadem opera euellatur ac perdatur Matth. XIII, 29.

(r) Petr. Martyr. loc. commun. lib. V. c. V. n. XII. p. 784. (tom. I. n. XIII. seqq. p. 1449. seqq. edit. Basil. MDXXC.)

quum querimonia apud AVGVSTINVM haberetur, ita cum eo expostulabat: „Non [s] mediocriter æstuans cogitationibus, „magna cordis tempestate fluctuantibus, apud caritatem tuam „tacere non potui: vt, si habes, de hac re sententiam, certis „rationibus vel scripturarum testimoniis exploratam, nos quo- „que docere digneris: quomodo recte anathematizetur pro „patri peccato filius, aut pro mariti vxor, aut pro domini ser- „vus, aut quisquam etiam in domo nondum natus, si eodem „tempore, quo vniuersa domus est anathemate obligata, nasca- „tur, nec ei possit per lauacrum regenerationis in mortis pe- „niculo subueniri. Neque enim hæc corporalis est poena, qua „legimus quosdam contemtores Dei cum suis omnibus, qui e- „iusdem impietatis participes non fuerunt, pariter interfectos: „tunc quidem ad terrorem viuentium mortalia corpora peri- „mebantur, quandoque vtique moritura. Spiritalis autem pœ- „na, qua fit, quod scriptum est: *Quæ ligaueris in terra, erunt li- gata & in celo, animas adligat, de quibus dictum est: Anima pa- tris mea est, & anima filii mea est. Anima, quæ peccauerit, ipsa mo- rietur.* Audisti fortasse aliquos magni nominis sacerdotes cum „domo sua quempiam anathematizasse peccantium, sed forte, „si essent interrogati, reperirentur idonei reddere inde ratio- „nem. Ego autem, quoniam si quis ex me quærat, vtrum re- „cte fiat, quid ei respondeam, non inuenio. Numquam hoc „facere ausus sum, quum de quorumdam facinoribus, immani- „ter aduersus ecclesiam perpetratis, grauissime permouerer. „Sed si tibi, quam iuste fiat, dominus reuelauit, nequaquam „iuuenilem ætatem tuam & honoris ecclesiastici rudiimenta „contemno. En adsum, senex a iuene coëpiscopo, & episco- „pus tot annorum a collega nec dum anniculo paratus sum „discere, quomodo vel Deo vel hominibus iustum possumus „reddere rationem, si animas innocentes pro scelere alieno, ex „quo non trahunt, sicut ex *Adam* (in quo oinnes peccauerunt) „originale peccatum, spiritali supplicio puniamus. -- Si ergo „de hac re potes reddere rationem, vtinam & nobis rescriben- „do præstes, vt possumus & nos: Si autem non potes, quid ti- „bi est inconsulta commotione animi facere, vnde, si fueris in-

(s) August. epist. LXXV. ad Auxilium.

,terrogatus, rectam rationem non vales inuenire,,? Ex hac iusta reprehensione, qua huius episcopi iuuensis peruicaciam & immoderatum zelum adfecit, quo in anathematis pronuntiatione contra totam aliquam familiam, pro solius domini crimine vsus fuerat, colligere nobis licet, non fuisse AVGVSTINI tempore in ecclesia istiusmodi praxin permisam, cuiusmodi est excommunicatio insontium cum sancribus, etiam si insontes partem offendentem cognitione & necessitudine aliqua attingerent, vel ab ea modo quodam ineuitabili penderent. Multo minus tunc moris fuisse, vniuersa corpora, ecclesiis ac nationes interdicto multare eisque negare usum sacramentorum, ideo duntaxat, vt aliorum reprimeretur contumacia, cuius proiunctus exfortes essent nec vlla ratione participes. Qui monstruosus erat ac nouellus disciplinae abusus, tyrannicis papatus temporibus peculiaris, prioribus autem saeculis plane incognitus. BARONIVS [t] quidem vnum aliquod eius rei exemplum adferit ex annalibus Francorum, vbi Agapetus pontifex ann. DXXXV dicitur Clotario regi mandasse, vt culpam, quam Gualtero quodam domino de Yuetot, qui pontificis obtulerat litteras commendatitias, in ecclesia crudeliter imperfecto, sibi contraxerat, digna satisfactione emendaret, alioquin regnum ipsius interdictum fore. Verum, vti haec historia a modernis tantum scriptoribus, BERNARDO HALIANO, quem BARONIVS citat, & GAGVINO GILIO & TILIO, quos addit SONDANVS, narratur, nec ullius vetusti scriptoris nititur auctoritate; immo se ipsam narratio aliqua ex parte apud viros prudentes destruit: ita SONDANVS [u] fatetur, non deesse, qui inter fabulas re-

(r) Baron. an. DXXXV. in appendice tom. VII. pag. 9. (p. 264. edit. Antwerp. MDCLVIII.) Gualterus cum litteris Suessonum, vbi rex degebat, die Veneris sancta, aduenit, & quum rex in facello suo sacris adesset, cunctemque adorare vellet, Gualteras praedictum facellum intravit, pontificisque litteras regi obtulit. Rex antem prima fronte Gualterum non agnouit propter diutinam illius e regno absentiam: sed acceptis & perleulis litteris ipsoque agnito, gladium suum exeruit, vel vt aliis placet, militis cuiusdam adstantis ensim corripuit & Gualterum interfecit. Pontifex crudeli hoc facinore accusatus, regi mandauit, vt culpam illam emendaret, alioquin regnum ipsius interdictum fore, cetera.

. (u) Spondan. epit. Baron. an. DXXXV. n. XVIII. Hanc historiam regni de Yuetot, prater Halianum, ex quo illam descripsit Baronius, & que recitant, qui CEN-

censeant, quæ constanti credulitate per plura sæcula obtinuerit in *Gallia*. Qua de causa digna haud est, quæ tamquam antiqua historia in ea materia, quam in manibus habemus, commemoretur.

NONNULLI interdictorum originem ab *Alexandri* tertii ætate, ad annum *CHRISTI* circiter MCLX, arcessunt. Et certe circa hanc tempestatem crebriora esse coeperunt. MORINVS, citante HABERTO [x], eorum epochen paullo antiquorem & ad tempora HILDEBRANDI, siue GREGORII VII, referendam esse statuit; a quo habuisse initia sua maxime probabile est [y],

ante illum scripserunt, Gaguinus, Gilius, Tilius, & si qui alii eorumdem temporum rerum Francicarum auctores: quum tamen vetustiores illi eam silentio prætermiserint. Qua ratione, & quod se ipsam narratio aliqua ex parte destruere videatur; non desunt hodie, qui inter fabulas recensent, quæ constanti credulitate per multa sæcula obtinuit in Gallia.

(x) Habert. archieratic. p. 746. De interdicio apud Græcos aliquid e penu nostra. Duplex interdictum, quo diuina officia actione, ut inquiunt, & passione prohibentur, scio triplex a doctoribus dislingui, locale, personale & ex utraque compositum. Sed locum & gentem proprie respicit. Illius epochen, quod quidam ante tempora Alexandri tertii inauditum interdictum dixerint, recte antiquorem in occidente ostendit Morinus ex Iuone Carnot. epist. L. & Gregorio septimo lib. I. epist. LXXXI. & lib. II. epist. V. & aliis, immo ex concilio Lemouicensi an. MXXIV. apud Baronium. Verum longe antiquorem esse interdicti usum apud Græcos, ostendimus ex S. Basilio. Locus eximius & obseruatione dignissimus est epistola ad episcopum quemdam CXLIV. in qua agit de quadam puellâ raptâ parentibus restituenda, raptore una cum consciis excommunicando per triennium, & si raptam reddere negauerint, pago ipso sacris interdicendo. τὴν μὲν πάθα, ἔπειτα δὲ ἐνεγκαίρως πάσῃ ἑτοιᾳ ἀποκαλάσυσον τοῖς γονεῦσιν καὶ αὐτὸν δὲ ἐκεῖνον ἐξόγονον τῶν εὐχῶν καὶ ἐπικήρυκον ποίησον, καὶ τὴν κώμην τὴν ὑποδέξαμέννυ τὴν ἀρχαγγέλιαν καὶ Θυλάζαται, ἵτοι ἐπερωτήσατο καὶ αὐτὴν τέλο τῶν εὐχῶν παρδεῖν ποίησον. Puellam qualem vibicunque inuenieris aufereus omni contentione parentibus restitue. Raptorem vero e precibus excommunicare & eiectum proclama: qui etiam pugum, qui hominem illam suscepereit cum puella raptâ, aut seruauerit, aut armis defenderit, IPSVM ORATIONVM EXPERTEM CVM OMNI POPVLO EFFICE.

(y) Gregor. VII. lib. I. epist. LXXXI. Confrater noster Theodoricus Virdunensis episcopus, vt saepe nobis relatum est, habitatores loci apud monasterium quoddam sancti Michaelis infra parochiam suam, ad quasdam nouas conuentiones sua virtute & potentia flectere & coercere diu conatus est, vide licet vt cum litanis maiorem ecclesiam, hoc ell suam episcopalem sedem, simul congregati singulis annis visitarent. Quod quum illi inusitatum, ne sorte ad alterius nouæ exactionis occasionem darent, pati renuerent, dī quia

quia aliquoties in eius epistolis memorantur. HABERTVS eorum usum ab ætate BASILII repetere sibi sumit. Verum locus, ex epistola quadam BASILII [z] allegatus, nihil dicit amplius, quam quod, si qua ecclesia peccati vnius cuiusdam hominis se partipem fecerit, simul omnes censuris submitti oporteat. Quæ res multum omnino abest ab indiscreta censura interdicti, vniuersam condemnantis nationem, idque communiter non propter aliquod scelus, sed potius propter officium eorum, quod religiose in naturali sua permaneant fidelitate, legitimis principibus suis debita, quando pontifici, sub plenitudinis potestatis ecclesiastice obtentu, eos excommunicare magistratus que exuere lubet, vti unusquisque, qui historiam interdictorum conscribere vellet, facile posset demonstrare. Quidquid vero BASILIVS intelligat, certum est, de hoc cum minime cogitasse. Neque usitatus ecclesiæ mos fuit, vniuersa corpora hominum, etiamsi culpa tenerentur, anathemate ferire, nisi forte terroris caussa, quemadmodum in antecedente sectione ostendimus.

§. VIII.

Periculum excommunicandi innocentes.

Quod ad innocentes attinet, summo studio cauebatur, ne censuræ ecclesiæ, ad condemnationem insontium indiscrete applicatae, in abusum verterentur. Quo in casu iniusta sententia in auctorem redire credebatur. Ita FIRMILIANVS [a] Stephano episcopo Romano narrat, quod alios, nihil tale commeritos, separando se ipsum separaret. Peccatum, inquit, quam magnum tibi exaggerasti, quando te a tot gregibus scidisti? Exscidiisti enim te ipsum. Noli te fallere: Siquidem ille est vere schismaticus, qui se

vinum ibi officium fieri penitus interdixit. &c. Lib. II. epist. V. Quod si vos audire noluerit (rex Francie) & abieciro timore Dei contra regium de-
cūs, contra suam & populi salutem, in duritia cordis sui persisterit, aposto-
licæ animaduersionis gladium nequaquam eum diutius effugere posse, quasi
ex ore nostro sibi notificate. Propter quod & vos apostolica auctoritate
commoniti atque constricti, matrem vestram sanctam Romanam & aposto-
licam ecclesiam debita fide & obedientia imitemini, & ab eius vos obse-
quio atque communione penitus separantes, per vniuersam Franciam omne
deuinutum officium publice celebrari interdicite. cetera.

(z) Basili. epist. CCXLII. vid. sub litt. anteced. (x).

(a) Firmil. epist. LXXV. ap. Cyprian. p. 223. (p. 326. edit. Fell. Amstelod.)

et communione ecclesiastice unitatis apostamatam fecerit. Dum enim putas omnes a te abstineri posse, solum te ab omnibus abstinisti. Simili modo Polycrates, episcopus Ephesius, Victori pontifici Romano respondebat, quum ei & omnibus ecclesiis Asiaticis anathematis sententiam minaretur, eo quod non eodem modo, ut Romæ fieri solebat, mysterium resurrectionis dominicæ celebrarent. Nihil moucor, inquietabat [b], iis, que nobis ad formidinem intentantur. Etenim ab illis, qui me longe maiores erant, dictum scio, Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Et addit EUSEBIUS, quod, quum Victor in obstinatione animi persistisset, IRENAEVS & plures alii episcopi, propter inexcusabilem censuram ecclesiasticae abusum, litteris acerbius eum perstrinxissent. Notum est effatum in indice operum GREGORII primi, quod huc spectat [c], Si quis illicite quemquam excommunicat, semetipsum, non illum condemnat. Quamquam scriptores Romanenses plerumque aliud eius pronuntiatum magnifice extollant, legi canonicae [d] insertum: Sententia pastoris, siue iniusta, siue iniustitia fuerit, timenda est. Quod vero, nisi in dubio prorsus casu, recte se habere nequit. Magis ad rem faciunt, quae in eadem quaestione ex AVGUSTINO [e] allegat GRATIANVS: Cœpisti habere fratrem tuum tamquam publicanum: ligas illum in terra, sed ut iuste alliges, vide. Nam iniusta vineula dirumpit iustitia. Et, Temerarium iudicium [f] plerumque nihil nocet ci, de quo temere iudicatur. Ei autem, qui temere iudicat, ipsa temeritas necesse est ut noceat. Et rufus: Quid obest homini [g], quod ex illa tabula (h.e. diptychis ecclesiæ) non vult cum recitari humana ignorantia, si de libro virorum non cum delet iniqua conscientia. Ita AVGUSTINVS in diuersis locis a GRATIANO allegatis. Quibus addi potest, quod ille citat ex ante memorato loco GREGORII [h]: Ipse ligandi atque soluendi potestate se priuat, qui

(b) Polycrat. epist. ad Victori. ap. Euseb. lib. V. c. XXIV. ἢ πλέονει ἐπὶ τοῖς κατηγορούμενοῖς γὰρ ἐμὲ μείζονες εἰρίζοται, πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. Vide sis Augustin. de vera religione c. VI. tot.

(c) Gregor. lib. II. epist. XXVI.

(d) Gregor. homil. XXVI. in euangel. ap. Gratian. decret. causs. XI. quæst. III. c.l.

(e) August. serm. XVI. de verbis domini ap. Gratian. ibid. c. XLVIII.

(f) August. de serm. domini in monte lib. II. c. XXIX. ap. Gratian. ibid. c. XLIX.

(g) August. epist. CXXXVII. ap. Gratian. ibid. c. L.

(h) Gregor. homil. XXVI. in euangel. ap. Gratian. c. LX. Vid. Gelas. ibid. ap. Gratian. c. XLVI. Cui est illata sententia, deponat enorem: sed si iniusta

hanc pro suis voluntatibus & non pro subiectorum moribus exercet. Iudicat ille, excommunicationem iniuste pronuntiatam nihil roboris habere contra immitterentem; & absolutionem peccatoris impenitentis nihilo meliorem esse; eo quod utraque fiat clavis errante, quo in casu, uti glossa in legem [i] loquitur, ligatus non ligatus est quoad Deum. „Frequenter enim fit, ut „qui per ecclesiam militantem foras mittitur, intus sit, scilicet „in ecclesia triumphanti: & ille foris est, scilicet extra ecclesiam triumphantem, qui intus, scilicet in ecclesia militanti, „retineri videtur.“ Et eiusmodi iniqua sententia, ut ait TOLETVS, ecclesiæ pontificiæ cardinalis, nec apud Deum [k] nec apud ecclesiam quemquam grauat.

§. IX.

Nemo excommunicandus, nisi prius auditus, & pro se ipso dicere permisus.

IAM ut hoc incommodum præuerteret ecclesia antiqua, diuersas vtiles regulas præscripsit, in excommunicationis negotio obseruandas. Etenim præterquam quod nemo censuræ submitti debebat sine prævia admonitione, quemadmodum supra [*] obseruauimus, ita similiter præceptum erat, ut ne quis absens damnaretur, vel ante, quam iactus esset pro se dicendi libertatem, nisi forte contumaciter recusasset comparere. *Caveant*, inquit concilium Carthaginense [l], *iudices ecclesiastici*, ne absente eo, cuius causa ventilatur, sententiam proferant, quia irrita erit, & causam in synodo profecto dabunt. Ex hac ratione AVGUSTINVS [m] censuram refutabat, quam *Donatistæ Ceciliiano episcopo*

est, tanto eam curare non debet, quanto apud Deum & ecclesiam eius neminem potest iniqua grauare sententia. Ita ergo ea se non absoluī desideret, qua se nullatenus perspicit obligatum.

(i) *Gloss. in extraugant. Ioan. XXII. tit. XIV. c. V. p. 160. (p. 175. litt. h. edit. Antwerp. MDLXXII.) Solutum & in celis*] sed hoc intellige clavis non errante: alias enim si ligando vel soluendo erraret, ligatus vel solutus quis non dicitur quoad Deum. Frequenter enim, cetera.

(k) *Tolet. instruc. sacerdot. lib. I. c. X. p. 35.*

(*) *Cap. II. §. VI. pag. 80.*

(l) *Concil. Carthag. IV. c. XXX. Vid. plura ap. Gratian. can. III. quæst. IX.*

(m) *Augustin. epist. CLXII. p. 279.* Si nec vituperari, nec corripi nisi interrogatum spiritus sanctus voluit, quanto sceleratus non vituperati aut corrupti, sed omnino damnati sunt, qui de suis criminibus nihil absentes interrogari

Carthaginensium infligere ausi fuerant, quia absenti ei hoc fecerant, nec ante ab eis examinato.

§. X.

Nec quipiam, nisi legaliter conuictus, siue sua ipsius confessione siue fide digna testatione aliorum, aduersus quos exceptioni non est locus; siue tali eidem criminis, quod ipso facto hominem excommunicationi obnoxium redderet, siue vlla formalí denuntiatione.

ALIA regula, hac in re obseruata, erat, Neminem deberre excommunicari, nisi de crimine suo legaliter conuictum. Quod tribus modis fieri poterat. 1. Sua ipsius confessione. 2. Fide digna testatione aliorum, aduersus quos non erat iusta exceptio aut falsi testimonii suspicio. 3. Tali eidem criminis, quod hominem ipso facto, siue vlla formalí denuntiatione, excommunicationi obnoxium reddebat. Vti in causa erat eorum, qui perseguitionis tempore idolis sacrificando peccabant. Heic nec propria ipsorum confessione opus erat, nec conuictione per testes. Nam crimen eorum constabat inter omnes, neque adeo testium examinatio ad condemnandum eos, nec solemnis sententiae excommunicationis aduersus eos pronuntiatio necessaria erat. Nam ipso facto, vt viri docti vocant [n], excommunicati erant; quum facti ipsius eidem perspecta omnibus satis esset ad declarandum illos excommunicatos, vt qui omnia christiana communione iura ac priuilegia perdidissent. Alias si res non ita eidens esset & explorata, aut propria ipsorum peccantium confessio, aut legalis idoneorum testium probatio requirebatur. Sic AVGVSTINVS [e] declarat: *Nos a communione prohibere quemquam non possumus, nisi a sponte confessum, aut in aliquo siue seculari siue ecclesiastico iudicio nomi-*

potuerunt? It. serm. XXII. de verbis apostoli. Damnatus est Cæcilianus, absens primo, deinde a traditoribus &c.

(n) Vid. Cœue prim. christ. part. III. c. V. p. 366. p. 566. edit. Gerin. *Eifstlich mol- len wir erregen, was es gemeinlich für laſter und beleidigungen gewesen, welche von der alten kirchen-zucht sind beſtrafT worden? Bis gemein und durchgängig waren es alle und jede laſter und unanständiges weſen, ſo ent- meder an und vor ſich ſelbst bekannt waren, oder doch der kirchen zu wiffen gegeben und erwiesen wurden.*

(o) Augustin. homil. L. de pœnitent. tom. X. p. 207.

natum atque conuictum. *Quis enim sibi virumque audeat adsumere, ut cuiquam ipse sit accusator & iudex?* INNOCENTIVS [p] episcopus Romanus ait: *Non facile quisquam ex suspicionibus abstinetur. Probatione cessante, vindicite ratio conquiescit.* ORIGENES [q], *Vbi peccatum non est evidens, inquit, eicere de ecclesia neminem possumus, ne forte eradicantes zizania, eradiceremus simul cum ipsis etiam triticum.* Eadem ratio ab AVGUSTINO loco modo citato redditur. IVSTINIANVS hanc ecclesiæ regulam confirmauit sanctione civili, pœnamque simul constituit in eos, qui eam migrarent, in hunc modum decernendo [r]: *Omnibus episcopis & presbyteris interdicimus segregare aliquem a sacra communione, antequam causa monstretur, propter quam sanctæ regule hoc fieri iubent. Si quis autem præter hoc a sancta communione quemquam segregauerit: ille quidem, qui iniuste a communione segregatus est, sicutus excommunicatione a maiore sacerdote, sanctam mereatur communionem. Qui vero aliquem a sancta communione segregare presumferit: molis omnibus a sacerdote, sub quo constitutus est, separabitur a communione, quanto tempore ille perspererit, ut quod iniuste fecit, iuste sustineat.* Quemadmodum itaque illis haud licebat vniuersam aliquam multitudinem excommunicare, quamvis crimen eorum omnibus esset notum; ita nec singularem aliquem peccatorem excommunicare licebat, nisi crimen eius omnibus notum esset & execrabile appareret. Tunc secundum regulam AVGUSTINI [s] non debebat dormire disciplinæ seueritas. Si reus in iudicio accusatus esset, & veris documentis testibusque conuictus [t], iudex eum poterat coér-

(p) Innocent. epist. III. c. IV.

(q) Orig. hom. XXI. in Iosuam tom. I. p. 328. (p. 203. edit. Paris. MDCIV.)

(r) Iustini nouel. CXXIII. c. XI. πᾶσι τοῖς ἐπισκόποις καὶ προσβυτέροις ἀπαγορεύειν ἀφορίζειν τινὰ τῆς ἀγίας πονηρίας, πεινὴν οὐδὲ διχθύην δὲ οὐδὲ ἐκπληκτικήν κακίαν τέτο γενέσαι πεδέσσων εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα τῆς ἀγίας πονηρίας τινὰ χωρίσου, ἐκεῖνος μὲν ὃς ἀδίκεις ἀπὸ τῆς πονηρίας ἐχωρίσθη, λυομένη τῇ χωρευτῇ ἵπο τῷ μείζονος ἰερῶς, τῆς ἀγίας ἀξιόδω πονηρίας ἐδίκειος τινὰ τῆς ἀγίας πονηρίας χωρίσαι τολμήσει, πᾶσι τρόποις ἡπ̄ τῇ ιερῷ, ὥφει τεταρτῃ, χωρισθεῖσαι τῆς πονηρίας, ἐφ' ὅσον χρόνον ἐκεῖνος συνιδοῖ, ἕπει, ὅπερ ἀδίκειος ἐπιβίσται, δικαῖος ἔπομεν.

(s) Aug. contr. epist. Parmen. lib. III. c. II. Quando cuiusque crimen notum est omnibus & omnibus execrabile appetat ... non dormiat seueritas disciplinæ.

(t) August. serm. XXIV. de verbis apost. ap. Gratian. cauſt. XXIII. quæſt. IV. c. cere,

cere, corripere, excommunicare, graduque deiicere. Alias autem episcopus nullum clericum nondum conuictum a communione suspendere poterat, nisi forte ad caussam dicendant comparere contumaciter detrectaret. Et hoc in concilio episcoporum, ad maiorem securitatem ab arbitraria iudicandi ratione præstandam, constitutum esse dicit [u]. Observatu quoque dignum hoc in negotio est, quod canones [x] vnius cuiusdam testimonium non admittant, velut documentum ad convincendum reum idoneum; idque secundum regulam in lege diuina datam: *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.* Immo vero si quis episcopus vel presbyter aliquem accusaret, solus sceleris eius conscius, testimonium eius non sufficere credebatur ad anathematis poenam ei infligendam. Nam, ut modo ex AVGVSTINO audiuiimus, nemo poterat cuiquam ipse esse & accusator & iudex. Et propterea in concilio Vascensi [y] tale decretum hac de re factum legimus: *Si tantum episcopus alieni sceleris se conscientiam nonuit, quamdiu probare non potest, nihil proferat, sed cum ipso ad compunctionem eius secretis correptionibus elaboret. Quod si correptus pertinacior fuerit, & se communioni publice ingesserit, etiam si episcopus in redarguendo illo, qui reum indicat, probatione deficiat, indemnatus licet ab his, qui nihil sciunt, secedere ad tempus pro persona maioris auctoritatis inbeatur, illo, quamdiu probari nihil potest, in communione omnium, præterquam eius, qui eum reum iudicat, permanente.* Et haec maior erat reverentia singulari episcopi testimonio exhibita, quam quidem in ecclesiis Africannis permittebatur. In concilio enim Carthaginensi septimo, tempore AVGVSTINI celebrato, regula præscripta dabatur in hunc modum [z]: *Plaruit, vt si quando episcopus dicit, aliquem sibi*

XI. Si iudicandi potestatem accepisti, ecclesiastica regula, si apud te accusatur, si veris documentis testibusque conuincitur, coerce, corripe, excommunicare, degradare.

(u) Aug. epist. CXXXVII. In episcoporum concilio constitutum est, nullum clericum, qui nondum conuictus est, suspendi a communione debere, nisi ad caussam suam examinandam se non presentauerit.

(x) Can. apost. LXXIV. Εἰς μαρτυρίαν τὴν πατέρων ἐπισκόπους αἱρεῖσθαι, καὶ μὲν πατέρων ἑταῖροι σώματος γένεσις διὸ οὐ τοῖς μαρτυρίαν μαρτύριαν πατέρων γένουσι. Vid. etiam concil. Herdens. ap. Crabium ex Iuone lib. V.

(y) Concil. Vascensi. I. can. VIII..

(z) Concil. Carthag. VII. c. V..

soli proprium crimen suisse confessum, atque ille neget: non putet ad iniuriam suam episcopus pertinere, quod ipsi soli non creditur: Et si scrupulo proprie conscientiae se dicit neganti nolle communicare, quanidem excommunicato non communicaverit suus episcopus, eidem episcopo ab aliis non communicetur episcopis, ut magis caueat episcopus, ne dicat in quemquam, quod alitis documentis conuincere non potest. Adeo sollicite cauebant hi sancti episcopi, ne quem sufficienti & legali documento haud conuictum, condemnarent. AVGVSTINVS, qui huic concilio interfuit, rem narrat notatu dignam [a], quæ inter Bonifacium, vnum de clericis suis, & hominem, qui apud ipsum accusatus fuerat, contigerit. Quum res non evidenteribus argumentis sed singulari testimonio vtriusque ageretur, noluisse se dicit eam decidere, sed iussisse vtrumque adire sepulcrum Felicis martyris, ut miraculo transfigeretur & divino quodam iudicio, vbi humano iudicio refelli nec argui posset, quemadmodum in furis eiusdem caussa Mediolani a se factum sit. Addit, quod lex ecclesiastica pariter & civilis quemquam damnari vetet viuis duntaxat hominis testimonio, vtpote quod ad convincendum eum non sufficiat. De lege ecclesiastica iam audi-
vimus: quod ad legem ciuilem attinet, probabile est, ipsum respicere ad decretum Constantini imperatoris, quod in codice Theodosiano [b] hodieque reperitur, his verbis conceptum: Manifeste sancimus, ut unius omnino testis responsio non audiatur, etiam si praeclaræ curiæ honore præfulgeat. Quam in legem GOTHOFREDVS ita commentatur: Quod heic definitur, illi simile est, quod olim dictum; Vni testi, neque Catoni, creditum: εἰνὶ μαρτυρεῖντι προσέχειν ὅδε Κάτων καλῶς ἔχει, vti haberet apud PLVTARCHVM. Vnde idem ille GOTHOFREDVS recte concludit [c], legem istam, quæ ad

Cod. Alfic. can. CXXXII. Ομοίως γέρεσσιν, οὐα δύν ποτε ἐπίσκοπος λέγη τινὰ αὐτῷ μενώ τὸ ίδιον ἔγκλημα διολογῆσαι, οὐκ ἐπίνοις ἀρνῆσαι, μή λογίσται ὁ ἐπίσκοπος εἰς ίδιαν Σύβριον συντίνειν, ὅτι αὐτὸς μόνος ἡ πιστεύει, εἰ οὐκ τῷ συνδικῷ τῆς ίδιας συνειδήσεως λέγει, μή θέλει ἔστιν τοινοῦν τῷ ἀρνευτένῳ. Can. CXXXIII. ΕΦ' θσον τῷ ἀφαγισμένῳ μὴ ποιωνεῖ ὁ ίδιος ἐπίσκοπος, τῷ αὐτῷ ἐπιστόπῳ ἄλλοι μή συγκρινώντεσσι ἐπίσκοπον, οὔτε μᾶλλον παραφύλαττεσσι τὸν ἐπίσκοπον, μή λέγειν κατά τους, ὅπερ ἀποδίζεσσι μή ἐλέγχειν παρ' ἑτέροις.

August. homil. XVI. de verbis domini. vid. §. VIII. sub litt. (c) p. 161.

(a) Augustin. epist. CXXXVII. tom. II. opp. p. 656. 657. 658. edit. Basil. MDLXIX.

(b) Cod. Theodos. lib. XI. tit. XXIX. de fide testimoniis leg. III.

(c) Gothofr. in codic. Theod. lib. XI. tit. XXXIX. leg. III. Et tam non sub Con-
calcem

calcem codicis *Theodosiani* sub nomine *Constantini* exhibetur & testimonium etiam ab uno licet episcopo perhibitum accipi iubet, esse spuriam, (etsi in *capitularia [d] CAROLI MAGNI* & in *decretales GRATIANI* relatam); quia reliquis legibus omnibus tam ecclesiasticis quam ciuilibus, de hoc agentibus argumento, contraria sit.

PRAETEREA obseruatu dignum est, quod ad bonorum virorum innocentiam ab iniustis censuris tutam praestandam, multæ leges datæ sint, quibus testimonium hæreticorum aliorumque suspectorum & infamium hominum in iudicio accipi prohibetur, de quibus quum alibi [*] edisseruimus, hoc loco nihil amplius dicimus. Ex haec tenus autem dictis satis abunde apparet, quod, licet veteres in disciplinæ suæ exercitio magnam adhibuerint seueritatem, non minore tamen cautione & circumspectione usi sint, ne seueritas eius innocentes adficeret. Et quod quilibet innocens esse præsumtus sit, donec iusta & legalis probatio aduersus eum fieri potuerit. Neque vero hoc detrimento ecclesiæ fuit, quum satius sit, quosdam malos censorum effugere, quam bonos maxima omnium poenæ ob memram suspicionem vel alterius cuiuscumque arbitriarum libidinem exponi; quam etiam ob caussam, ut sepius notauiimus, ecclesia permisit, vt quis ab iniusta cuiusvis episcopi sententia ad synodum prouinciale appellaret.

§. XI.

Excommunicatio non ordinarie iunioribus, pueris, vel impuberibus inflicta.

ALIVD genus hominum, quos censura ecclesiastica raro

stantini magni nomine proponitur *lex 1. infra, de episcopali iudicio*, qua definitur, *Testimonium etiam ab uno licet episcopo perhibitum, omnes indicies indubitanter accipere oportere, nec alium audiri; quum testimonium episcopi a qualibet parte fuerit reprobatum, additis hic: Illud est enim veritatis autoritate firmatum, illud incorruptum, quod in sacrosancto homine conscientia mentis inlibata protulerit.* Idque ita relatum capitular. lib. VI. c. CCLXXXI. & a Gratiano, c. omnes XI. quest. 1. Verum vt de tota leg. illa, ad eam dixi; ita & hoc suspiculum est. Nam & id contrarium est peremtoriis huius leg. verbis, quum sub extremis Constantini annis ab eo lata est, & Dei verbo: quod Constantinus M. vt alias, ita & hec sequutus est, *Deut. XIX, 15.* Vide sis eundem ad lib. XVI. tit. XII. leg. I. p. 306.

(d) *Capitular. lib. VI. cap. CCLXXXI. Grat. caus. XI. quest. I. c. XXXVI.*

(*) *Lib. V. c. I. §. V. vol. II. p. 209.*

aut

aut numquam adfiebat, iuniores erant & pueri impuberes. Erant enim aliae poenae illis accommodatores, ut paterna reprehensio, animaduersio ac castigatio corporalis. Accedit, quod, si talibus vel maximas censuras infligere voluissent, earum auctoritatem potius imminuturi, disciplinamque ecclesiæ contentui exposituri fuissent. Hinc *s o c r a t e s* de *Arsenio* abbatte *Aegyptio* obseruat, ipsum iuniores monachos, qui deliquerint, a communione minime separasse, sed eos, qui prouecta essent aetate. Dixisse enim, iuuenem [e] excommunicatum contumacem fieri: seniorem vero cito excommunicationis dolorem sentire. Idem de disciplina maximæ ecclesiæ in monte *Nitriae* obseruat *PALLADIVS* [f], quod in ipsa ecclesia fuerint tres palmæ, ex quibus vnaquaque habuerit flagellum suspensum. Et unum quidem ad castigandos monachos, qui deliquerint: alterum ad puniendos latrones, si quando incidissent: tertium vero ad corrigendos peregrinos, qui in aliqua delicta incidissent. Ita in regula *ISIDORI HISPALENSIS* articulus quidam habet [g]: *In minori aetate constituti non sunt coercendi sententia excommunicationis, sed pro quantitate negligentie congruis emendandi sunt plagis.* Recentior auctor *historia flagellantum* [h] regulam citat *MACARI* [i], *BENEDICTI* [k],

(e) *Socrat. lib. IV. c. XXIII.* Ἀρτίους τές τῶν νέων πλαισιώτας ἐν ἀφύσιον, ἀπό τές προσόφυτους λέγων ὅτι ὁ νέος ἀφοριδεῖς, καλαφευτής γίνεται ὁ δὲ προσόφυτος τῆς ἐν τῇ ἀφοριστῇ ἐδίνυς τάχειν λαμβάνει τὴν αἰδησσήν.

(f) *Pallad. histor. Lausiac. c. VI.* ἐν τῷ ὕρει τέττῳ τῆς Νιτρίου ἐκκλησίᾳ μία ἐστὶ μεγίστη ἐν τούτῳ τῷ ἐκκλησίᾳ τρεῖς φύλακες ἔσταισιν, ἑκατὸς ἥχων μάστιγα ἡφέντες πρεμαρτυρῶν· καὶ ὁ μὲν ἐστιν εἰς ἐπιτροφὴν τῶν μοναχῶν τῶν πλαισιώτων ὁ δὲ, εἰς τιμωρίαν ληστῶν, ἑάνυε ἐμπέσωτι ποτέ ὁ δὲ, εἰς διόρθωσιν τῶν περιτυγχανόντων καὶ ἐπεπλωκόντων οὐλούς διῆπετε σφεδίματα.

(g) *Isidor. regul. c. XVII.*

(h) *Histor. flagellant. c. V & VI.*

(i) *Macar. regul. c. XV.* (*In histor. flagell. p. 145.*) Si aliquis deprehensus fuerit in risu & scurritate sermonis, sicut ait apostolus, quæ ad rem non pertinent, iubemus huiusmodi duarum hebdomadarum spatio, in nomine domini omni flagello humilitatis coereri. Idem: Si quis vero monachus fuitum fecerit, quod potius sacrilegium dici potest, id censuimus ordinandum, ut *iunior virgis casus*, tanti criminis reus neutiquam officium clericatus excipiat. certera.

(k) *Benedict. regul. c. LXX.* (*Ibid. p. 156.*) Ut nulli liceat quemquam fratrum excommunicare aut cædere, nisi cui potestas ab abbe data fuerit. Infantibus vero usque ad quintum decimum annum aetatis, disciplinæ diligentia adhibetur & custodia sit omnibus.

AVRELIANI [l] & GREORII MAGNI [m] in eamdem sententiam. Et CYPRIANVS [*] in vita *Cæsarii Arelatensis* dicit, istum episcopum, adhibita secundum legem *Mosis* flagellandi moderatione, solitum esse id accurate obseruare, ut nemo ex istis, qui ipsi parerent, siue illi serui essent, siue ingenui, si pro culpa flagellandi essent, amplius triginta nouem ieiibus feriretur. Concilium *Agathense* [n] eamdem poenam non iunioribus tantum monachis, sed inferioribus etiam clericis constituit. Et concilium *Matisconense* [o] speciatim unde quadraginta ieiibus infligendis insistit. Concilium *Veneticum* [p] canonem *Agathensem* repetit. Et concilium *Epaonense* [q] statuit, ut iuniores clerici propter certum crimen vapulent, ob quod superioris loci clerici per integrum annum excommunicandos esse dicit. Neque vero hoc de hisce conciliis mirum videri nobis debet, siquidem *AVGVSTINVS* [r] adffirmat, hunc modum coercitionis per verbena & a magistris artium liberalium, & ab ipsis parentibus, &

(l) Aurel. regul. c. XLI, (ibid. p. 172.) Pro qualibet culpa si necesse fuerit flagelli accipere disciplinam, numquam legitimus excedatur numerus, id est. triginta nonem.

(m) Gregor. Magn. lib. IX. epist. LXVI. (ibid. p. 104.) Quia ergo nequitia sine digna non debet vltione transire, supra scriptum Paschatum episcopum volumus admoneri, ut eudem Hilarium prius subdiaconatus, quo indignus fungitur, priuet officio atque verberibus publice castigatum faciat in exilium deportari, ut viuis poena multorum possit esse correctio.

(*) Cyprian. in vita *Cæsar. Arelatens.* apud Surium die XXVII Augstli, & in histor. flagell. p. 102.

(n) Concil. Agath. can. XXXVIII. Si verborum increpatio non emendauerit, etiam verberibus statuimus coerceri. It. can. XLI. Quem (clericum) ebriumuisse constiterit, ut ordo patitur, aut triginta dierum spatio a communione statuimus submouendum, aut corporali subdendum *frippicio*.

(o) Concil. Matiscon. I. can. V. Si iunior fuerit, uno minus de quadraginta ieius accipiat.

(p) Concil. Venetic. can. VI.

(q) Concil. Epaonens. c. XV. Si superioris loci clericus haeretici cuiuscumque clerici coniuicio interfuerit, anni spatio pacem ecclesiae non habebit. Quod iuniores clerici si presumferint, vapulabunt.

(r) Augustin. epist. CLIX. ad Marellin. Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipsa inquisitione seruali, quando tantorum scelerum confessionem non extende te ecclœ, non fulcantibus vngulis, sed virgarum verberibus eristi. Qui modus coercitionis & a magistris artium &c.

August. serm. CCXV. de tempore. Si ad vos pertinent, etiam flagellis cædere &c.

sæpe etiam in iudiciis solere ab episcopis adhiberi. Et plana quidem horum omnium ratio videtur esse, non tam differentia criminum, quam ætatis & conditionis in hominibus distinctione.

§. XII.

Quemadmodum post mortem interdum aliqui excommunicati fuerint.

ALIA disquisitio institui potest de mortuis; num vlla excommunicatio hominibus post mortem inficta sit, si in pace & communione ecclesiæ dececerint? Iam obseruatum [*] nobis est, quod, si qui impenitentes, vinculis excommunicationis nondum relaxati, diem suum obiissent, hi quidem sine ritibus & cærimoniis, in christianorum exsequiis alioquin visitatis, efferrri & omni futura commemoratione in precibus & oblationibus ecclesiæ primari consueuerint, nominibus eorum de diptychis, quæ defunctorum in pace & communione ecclesiæ memoriam continebant, deletis. At vero quæstio hoc loco non est de iis, qui ita excommunicati dececerunt, sed de illis, qui in externa communione & pace ecclesiæ, nec sub vlla censura ecclesiastica, defuncti sunt; num, recens detectis post mortem eorum erroribus vel criminibus, excommunicationi obnoxii fuerint, & quemadmodum ista eis censura infligi solita sit? Iam hæc quæstio ex parte facilis ad soluendum est ex celebrata illa agendratione CYPRIANI cum Geminio quodam Viatore, qui contra regulam in concilio datam Geminum Faustinum presbyterum testamento suo tutorem constituerat; quam ob rem CYPRIANVS datus post mortem eius ad ecclesiam Furnitanam, in qua ille vivebat, litteris, ut concilii sententiam contra eum exsequerentur, hunc in modum scripsit: Ideo Viator, quum contra formam, [s] nuper in concilio a sacerdotibus datam, Geminum Faustinum presbyterum ansus sit tutorem constituere, non est, quod pro dormitione eius apud vos fiat oblatio, aut deprecatione aliqua nomine eius in ecclesia frequentetur. Hæc manifesta erat excommunication post mortem, qua Viatorum, nomen eius de diptychis expungi iubendo, mulctabat CYPRIANVS. Aliud istiusmodi decretum in codice Africano legi-

(*) Cap. II. §. XI. pag. 97.

(a) Cyprian. epist. LXVI. al. I. ad cler. Furnitan. p. 3. (p. 170. edit. Fell. Amstel.)
mus.

mus aduersus quemcumque episcopum, qui hæreticos vel paganos hæredes suos constituere ausus fuerit, siue de cognatione sua forent sive non: [t] *Post mortem anathema ei dicatur, atque eius nonen inter Dei sacerdotes modo recitetur.* Cum his congruit, quod AVGVSTINVS plus vice simplice dicit de *Ceciliiano*, episcopo *Carthaginensi*: *Si vera essent, que a Donatistis obiecta sunt Ceciliiano, & nobis possent aliquando monstrari, ipsum iam mortum [u] anathematizaremus.* Neque exempla huius censuræ in hos illos edita desunt. Ita enim *Origenes*, vti fidem nobis facit *SOCRATES* [x], circiter ducentis post obitum suum annis a *Theophilo* episcopo *Alexandrino* excommunicatus est. Idem quoque *Theodoro Mopsuesteno* a concilio generali quinto [y] factum, quemadmo-

(t) Cod. Afric. I XXXI. μετὰ θάνατον ἀνάθεμα τούτῳ λεχθεῖν, καὶ τὸ θνωμα αὐτῷ μηδεμῶς προσετίθεσθαι τοῦτο τὸ θάνατον λεγεῖνον ὑπενθέτη.

(u) August. epist. I. ad Bonifac. comitem p. 80. (p. 208. edit. Basil. MDLIX.) Item. epist. CLII. quæ est epistola synodica concilii Cirtensis ad Donatistas. Si forte malus esset inventus, ipsum anathematizaremus.

(x) Socrat. lib. VII. c. XLV. θανατοῖ δὲ μοι ἔπειται, πῶς δὲ Θεός Θεογένες μὲν τελευτήσαντος, ἥψατο, Ἰωάννης δὲ ἐφείσατο ὁ μὲν γὰρ μετὰ διακόσια ἔτη πῆ τῆς ἑαυτῆς τελευτῆς, ὑπὸ Θεοφίλου ἀκοινώνυτος γέγονεν. Ιωάννης δὲ, τριμηνῷ τέμνετο ἔτη μετά τὴν τελευτὴν εἰς καυνίας ἐπὸ Πρόκλου ἑδεῖθη. Mirari subit, qui factum sit, ut iniuria sicut *Origenem* qui-dem mortuum appetierit, *Ioanni* vero pepercerit. Nam ille quidem annis circiter ducentis post obitum ipsius a *Theophilo* excommunicatus est; *Ioannes* vero anno post mortem quinto ac tricesimo, a *Proculo* receptus est in communionem.

(y) Euagr. lib. IV. c. XXXVII. ἀναγνωθεῖσῶν πολλῶν γίγνεται Θεοδόρες καὶ Θεοδωρίτες, δειχθέντος δὲ ὡς καὶ πάλαι Θεόδωρος κατεκλεψθεὶς, καὶ ἐκ τῶν λεπτῶν απηλεῖσθαι διδτῶν καὶ μετὰ θάνατον διανεγκατέστη κ.τ.λ. Postquam multa loca ex libris *Theodori* ac *Theodoriti* recitata essent, ostensimque præterea esset, *Theodorum* iam pridem condemnatum fuisse, nomenque eius ex sacris diptychis expunctum, & hæreticos etiam post mortem condemnandos esse: omnes vero consenserunt Theodorum quidem ipsum anathematizarunt &c.

Iustin. epist. in act. I. concil. V. general. (tom. V. concil. p. 423.) Ex his omnibus cognoscetis, quod ab illo tempore condemnatus est tam ipse (*Theodorus*) quam blasphemie eius a sanctis patribus, & quod propter istas superioribus temporibus deletum est & nomen eius a sacris diptychis ecclesie, cuius fuit episcopus. Hortans autem etiam illud disceptare, quod vano profertur ab eis, qui dicunt, non oportere post mortem hæreticos anathematizari; & sequi in hoc doctrinam sanctorum patrum, qui non solum viventes hæreticos condemnauerunt, sed & post mortem, utpote in sua im-

dum ex *EVAGRIO*, epistola *Instiniani* & concilii istius actis apparet. Similiter concilium generale sextum [z] *Honorium* pontificem *Romanum*, tamquam *Monotheitam*, iam mortuum anathemati subiecit, vna cum *Cyro*, episcopo *Alexandrino*, & *Theodoro*, episcopo *Pharanitano*, & *Sergio*, *Pyrrho*, *Petro* & *Paulo*, episcopis *Constantinopolitanis*, quorum omnium nomina de sacris diptychis istius concilii iussu expuncta sunt. Magna quidem inter ecclesiæ *Romananis* scriptores disputatio est, an nomen *Honorii* summi pontificis sui in atro horum catalogo extare oporteat, (BARONIO [a] quidem acta istius concilii, vbi nomen eius scriptum sit, corrupta esse adfirmante; CAMBEFISIO [b] contra, integro volumine aduersus BARONIVM edito, genuina esse demonstrante:) Quomodocumque autem res se habet, de reliquis omnibus dubium non est, quin post mortem ab hoc concilio anathematis fulmine iecti sint. Nonnumquam homines iniuste excommunicabantur vel viventes vel mortui: atque tum ratio communioni eos restituendi hæc erat, vt corum nomina in diptychis sacrис rursus scriberentur, ex quibus antea expuncta fuerant. Ita THEODORETVS [c] *Alexandrum* episcopum *Antiochiae* nomen *Chrysostomi* ecclesiasticis tabulis adscriptissime narrat, in quibus per plures annos omnissimum fuerit. Et *Iohannes* episcopus *Constantinopolitanus* in synodo ad an. DXVIII. habita nomina restituit *Leonis* præsulis *Romani*, *Euphemii*, *Macedonii*, & concilii *Chalcedonensis* [d], quæ per fraudem *Anastasi* imperatoris, qui hæresi *Entychianæ* addictus erat, ex diptychis ecclesiæ fuerant deleta. Hæc erat methodus tum damnandi, tum reuocandi homines in communionem ecclesiæ post mortem. Negare eis christianam sepulturam, aut non recipere eorum oblationes, aut

pietate mortuos anathematizauerunt, sicut eos, qui iniuste condemnati sunt, reuocauerint post mortem, & in sacris diptychis scriperunt.

(z) Concil. Constantinop. VI. gen. act. XIII. (tom. VI. concil. p. 939. seqq.)

(a) Baron an. DCLXXX. n. XXXIV. (n. XXXVI. tom. VIII. edit. Antwerp. MDCXI.) Item ad ann. DCLXXXI. n. XXII. LXVI. XXVII. ad ann. DCLXXXII. n. IX. XI. XII. cit. edit.)

(b) Cambefis. histor. Monotheitar. Par. MDCXLVIII.

(c) Theodor. lib. V. c. XXXIV. Στοιχεῖα τῆς πόλεως προσηγορίαν πράττος τοῖς ἐκπλησσοῦσι διπλύζους ἐντάξεις.

(d) Vid. acta concil. Constantinop. sub *Menna* act. V. p. 164. c. d. p. 165. b. c. d. p. 172. b. c.

expungere illorum nomina diptychis ecclesiae, idem erat ac declarare eos anathemate ieitos projectosque ex communione fidelium, cum quibus post obitum ecclesia communionem servabat. Atque eatenus homines considerauimus, qui vel viui vel mortui ecclesiasticis censuris subiici potuerunt vel non potuerunt.

§. XIII.

Censuræ ecclesiasticæ non infictæ propter peccata leuia.

SEQVITVR iam, vt dispiciamus crimina, propter quæ istæ censuræ infligi potuerint. Et heic quidem canones generatim peccata grauiora a leuioribus curate solent distinguere, quippe quorum priora talia tantum erant, vt eorum in excommunicationis negotio ratio haberetur. Quum enim hæc omnium poenarum esset grauissima, non propter quodvis erratum infligenda erat. Hinc concilium Agathense [e] præcipit: *Episcopi, si sacerdotali moderatione postposita, innocentes, aut minimis causis culpabiles excommunicare præsumferint, & ad gratiam festinantes recipere fortasse noluerint, a vicinis episcopis cuiuslibet prouincia litteris moneantur: Et si parere noluerint, communio illis usque ad tempus synodi a reliquis episcopis negetur.* Nonnulla exemplaria legunt: *Communio illis usque ad tempus synodi a reliquis episcopis NON negeatur:* Et sic ad excommunicatos id refertur, vt quamvis ab suis ipsorum episcopis ob leues cauñas ecclesia præpropere electi fuerint, reliqui tamen episcopi communionem eis non negent, usque dum eorum causa in synodo audiatur. Concilium Aurelianense quintum [f] simile decretum habet: *Nullus sacerdotum quemquam rectæ fiduci hominem pro paruis & leuibus cauiss a communione suspendat: Prater eas culpas, pro quibus antiqui patres arceri iusserrunt committentes.* Et hoc in concilio Auernensi [g], eadem ætate an. XLIX. celebrato, repetitur.

(e) Concil. Agath. c. III. Vid. Gratian. cauſſ. XI. quæſt. III. c. VIII. vbi hic canon citatur, & correctores Romanū hanc variam lectionem obſeruant: Denegetur] Sic hæc Iuo, & Pamormia & antiquiores conciliorum editiones & duo Vaticana exemplaria: videturque huic simile, quod legitur, ſup. b. q. 2. c. ſtu. ſed in recentioribus editionibus eſt, non denegetur.

(f) Concil. Aurel. V. c. II.

(g) Concil. Auernensi. II. c. II. (tom. V. concil. p. 402.)

§. XIV.

Quid veteres per paruas caussas hoc in negotio intelligent, quomodo eas a grauioribus distinguant.

QVAERI autem potest, Quid veteres per paruas caussas & leuia peccata in hoc ecclesiasticarum poenarum negotio intelligent? Et quomodo haec a grauioribus criminibus, hominem excommunicationi & publicae poenitentiae in ecclesia subiicientibus, distinguant? Ad quarum rerum intelligentiam multum proderit, non tantum disciplinæ ecclesiasticae naturam perspicue nobis ob oculos proponere, sed futilitatem etiam recentioris distinctionis inter peccatum mortale & veniale ostendere, prout illa a Romanensibus adhibetur, ut omnia peccata, quæ mortalia sunt, sub confessionis auricularis & arcanæ absolutionis reducant necessitatem. Iam certum est & exploratum, veteres nullum peccatum credidisse veniale, quatentis hoc significat non indigum veniae, sed eo sensu omnia peccata in se & natura sua esse mortalia & istiusmodi, ut eorum veniam a Deo petere necesse habeamus. Quum autem peccata quædam humanæ fragilitatis & inconsiderantiae in optimo quoque sint & peccata quotidiana, sine quibus haec vita non ducitur: haec peccata *venialia* vocare solebant, vt pote quæ non aliam poenitentiam requirant, nisi generalem quamdam confessionem; nec aliam veniam, nisi quæ piis mentibus, peccata sua quotidie agnoscetibus & condonari sibi, preces ad Deum fundendo, cupientibus diuinitus indulgetur. Præterea sunt alia peccata voluntaria & peioris naturæ, quæ si quis continuet, nec seria poenitentia ductus emendare studeat, evadunt mortalia, hominemque regno celorum excludunt. Et tamen eorum multa erant istiusmodi, ut homines non subiicerent grauissimis ecclesiæ censuris, sed tantum generalioribus reprehensionibus & exhortationibus ad poenitentiam sanari deberent. Haec similiter, respectu habito ad disciplinæ ecclesiasticae severitatem, quæ ea non adsciebat, interdum vocabantur leuia & venialia peccata, in oppositione atrociorum, quæ homines excommunicationi & publicae poenitentiae, ad faciendam sui expiationem, submittebant. Haec peccata natura sua mortalia erant & quod ad effectum peccatoribus fatalia. Verumtamen ecclesia multis de caussis haud alia censura, quam pastorali admonitione,

in ea animaduertere necesse habebat. Tertium autem aliquod genus erat peccatorum, quæ grauia erant, publica & atrocia, de quibus peccatores facile argui & conuinci poterant. Et hæc erant grauia illa peccata (vti in oppositione vtriusque ante memorati generis vocari solent) quibus summa ecclesiasticae disciplinae feueritas adhibebatur, nisi multitudo peccantium, vel criminis conscientia & affinitas, vel metus schismatis (quemadmodum antea obseruauimus) exercitium eius impediret. Hæc triplex peccatorum distingatio accurate notatur ab AVGVSTINO in libro *de fide & operibus*. *Nisi essent*, inquit [b], quedam (peccata) ita grauia, vt etiam excommunicatione plectenda sint, non diceret apostolus : *Congregatis vobis & meo spiritu, tradere eiusmodi hominem satana in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini Iesu ; unde etiam dicit, Ne lugescam multos ex iis, qui ante peccauerunt & non egerunt penitentiam super immunditatem & fornicationem, quam gesserunt.* Item, *nisi essent* quedam non ea humilitate penitentia sananda, qualis in ecclesia datur eis, qui proprio penitentes vocantur, sed quibusdam correptionum medicamentis, non diceret ipse dominus : *Corripe cum inter te & ipsum solum, & si te audierit, lucratus es fratrem tuum.* Postremo, *nisi essent* quedam, sine quibus hæc vita non agitur, non cotidianam medelam poneret in oratione, quam docuit, vt dicamus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Manifestum hinc est, non quæcumque grauia & cotidiana peccata hominem publicæ censuræ excommunicationis subiecisse, sed ea tantum, quæ primi generis & grauissima erant. Aliis in locis peccata in duas tantum classes distinguit, in grandia & minuta; peccata, quæ homines publicam penitentiam agere compellant, & peccata, quorum venia precibus, gemitis, ieuniis, eleemosynis, iniuriarum condonatione, sine impacta publicæ penitentiæ necessitate, obtineatur. Iila vocat lethalia, hæc venialia; non quasi non sint natura sua mortalia, sed quia sine solemnibus publicæ penitentiæ cærimonias condonantur. Ita multa grandia peccata, vt iracundia, prauæ cogitationes, maledicentia & immoderatus rerum concessarum usus, in minutis peccatis ab ipso ponuntur, si cum grauioribus facinoribus, homicidio, furto & adulterio comparentur. Libe-

(b) August. *de fide & operibus* c. XXVI. (tom. IV. opp. p. 82. ed. Bas. NDLXIX.)
natus

ratus, inquit [i], ab illis letalibus & grandibus peccatis, qualia sunt facinora, homicidia, furta, adulteria, præter illa, quæ minuta videntur esse peccata lingue aut cogitationum, aut immoderationis in rebus concessis, facit veritatem confessionis, & venit ad lucem in operibus bonis: quoniam minuta plura peccata, si negligantur, occidunt. Minutæ sunt guttæ, quæ flumina implent, minutæ sunt grana arene: sed si multa arena imponatur, premit atque opprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod facit fluctus irruens. Paullatim per sentinam intrat, sed diu intrando & non exhaustiendo, mergit nauim. Quid est autem exhaustire, nisi bonis operibus agere, ut non obruant peccata: gemendo, ieiunando, tribuendo, ignorando! Peccata minuta, de quibus heic loquitur AVGUSTINUS, non erant sola peccata inconsiderantæ & humanae frigilitatis, sed altioris cuiusdam gradus. Nihilo tamen secius minutæ peccata vocat, comparando ea cum grandibus illis facinoribus, adulterio & homicidio, propter quæ homines publicæ poenitentiæ subiificantur, quod non fiat propter alia peccata; quæ tamen fatalia euadant, nisi homines confessione, pio luctu & ieiunio, eleemosynis & amore inimicorum depurgare ea studeant. Alio loco de dupli poenitentia pro duplicitis generis peccatis, post baptismum commissis, distincte loquitur in hunc modum [k]: *Est alia paenitentia quotidiana. Et ubi illam ostendimus? non habeo, ubi melius ostendam, quam in oratione dominica, ubi dominus orare nos docuit, & quid ad patrem dicamus ostendit, & in his verbis posuit. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Est & paenitentia grauior atque luctuosior, in qua proprie vocantur paenitentes, remoti etiam a sacramento altaris participandi, ne accipiendo indignè iudicium sibi manucent & bibant. Illa vero paenitentia luctuosa est: graue vulnus est. Adulterium forte commissum est, forte homicidium, forte aliquid sacrilegium. Grauis res, graue vulnus, letale, mortiferum. Sed omnipotens medicus. Heic iterum plana distinctio est inter talia grauia peccata, qualia sunt adulterium, sacrilegium & homicidium, pro quibus homines longam & publicam paenitentiam agere oportebat: & ea peccata, quæ inferioris erant gradus, eluenda quotidianis precibus & quotidiana paenitentia, quæ omnium peccatorum gra-

(i) Augustin. tractat. XII. in Ioann. p. 47. (tom. IX. opp. p. 111. edit. Basil.)

(k) August. homil. XXVII. ex L. tom. X. p. 177. (p. 480. 482. ed. Basil.)

vium & leuium, quæ non essent summi gradus, erant remedia. Idecirco publicam pœnitentiam vocat *pœnitentiam maiorem* pro grauibus & mortalibus peccatis, in oppositione minoris & quotidianaæ pœnitentiarum pro peccatis leuioribus, quæ venialia nominat, quia facilius condonantur ordinaria illa & quotidiana pœnitentia. Ita catechumenos docens, quemadmodum post baptismum viuere debeant, ait [1]: *Non vobis dico, quia sine peccato heic viuetis: Sed sunt venialia, sine quibus vita ista non est. Propter omnia peccata baptismus inuenitus est: Propter leuias, sine quibus esse non possumus, oratio inuenita.* *Quid habet oratio? Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Semel abluimur baptisme.* Quotidie abluimur oratione. Sed nolite illa committere, pro quibus necesse est, ut a Christi corpore separemini; quod absit a vobis. Illi enim, quos videbis agere pœnitentiam, sceleris commiserunt, aut adulteria, aut aliqua facta inumania: In de agunt pœnitentiam. Nam si levia peccata eorum essent, alibi quotidianæ oratio delenda sufficeret. Ergo tribus modis dimittuntur peccata in ecclesia, in baptisme, in oratione, in humilitate maioris pœnitentiae. Vbi per maiorem pœnitentiam, publicam pœnitentiam, in ecclesia pro grauissimis tantum peccatis actam, intelligi manifestum est. Adeoque pœnitentia minor, quotidiani precibus iuncta, sufficiebat ad delenda, tam peccata levia & quotidie obuia, quam maiora peccata, pro quibus non publica pœnitentia, sed tantum sincera peccatoris emendatio, bona opera & speciatim opera caritatis & misericordiae producens, requirebatur. Ita in encirrido suo [m]: *De quotidianis, brevibus, leuibusque peccatis, sine quibus hec vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit.* ... *Delet omnino hec oratio minima et quotidiana peccata. Delet et illa, a quibus vita fidelium, scelerate etiam gesta, sed pœnitendo in melius mutata, discedit:* *Si, quemadmodum veraciter dicitur, Dimitte nobis debita: quoniam non desunt, que dimittantur; ita veraciter dicatur, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Saepè peccata distinguit a crimib[us] [n], illa talia peccata esse statuens, quæ quotidiana ora-

(1) August. de symbolo ad catechumenos. lib. I. c. VII. (tom. IX. p. 110. ed. Basf.)

(2) August. encirrid. cap. LXXI.

(3) August. homil. XLI. ex l. Homo baptizatus, si vitam, non andeo dicere sine peccato (quis enim sine peccato?) sed vitam sine criminis duxerit, & alia habet peccata, quæ quotidie dimittuntur in oratione dicente, Dimitte

tione & quotidiana poenitentia dimittantur; hæc autem eiusmodi atrocia flagitia, qualia sunt homicidium, adulterium, scortatio, fuitum, fraus, sacrilegium & istiusmodi alia, pro quibus homines publicam in ecclesia poenitentiam subire oporteat. Et res easdem intelligit, quando grauia peccata & leuia, mortalia & venialia toties distinguit^[o]; illis quidem publicam, his vero priuata in praescribens poenitentiam. Ex quibus omnibus liquido apparet, nec peccata humanæ fragilitatis & quotidiane incurSIONIS, quibus optimus quisque obnoxius est; nec multa alia peioris generis, qualia sunt mala quædam verba, malæ cogitationes, & intemperantia in rerum concessarum vsu, iracundia & frequens itio in ius propter caussas leuiores, in istis atrocibus criminibus habita fuisse, propter quæ delinquentibus disciplinae ecclesiasticae severitas adhibenda esset; sed omnia istiusmodi peccata, quæ inferioris cuiusdam sunt gradus, vel non ita facile homini demonstrari possunt, fuisse tantum obnoxia vituperationi & propriis eorum conscientiis relicta, quotidiana oratione sive priuata poenitentia & emendatione curanda.

ATQVE rem ita se habuisse ab initio, ex iis manifestum est, quæ contra ARNALDV M & alios communionis suæ scriptores hac de re disputat eruditus DV PINIVS ^[*]. Observat hic, veteres omnes hac ipsa distinctione inter peccata leuia &

nobis debita nostra &c. quando diem finierit, vitam non sinit, sed transit de vita in vitam.

It. tractat. XLI. in Ioan. tom. IX. p. 126. Apostolus, quando elegit ordinandos, -- non ait, si quis sine peccato est; hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur; sed ait, si quis sine crimine est, sicut est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus sacrilegium & cetera huiusmodi.

Paullo ante: *Crimen est peccatum grave*, accusatione & damnatione dignissimum.

De ciuit. lib. XXI. c. XXVII. Non putare, nos esse sine peccatis, etiam si a *crimibus* essemus immunes.

(*) Augustin. tractat. XXVI. in Ioan. p. 93. (p. 227. lin. vlt. edit. Basil. MDLXIX.) Peccata & si sint quotidiana, vel non sint *mortalia*, antequam ad altare accedatis, attendite, quod dicatis.

De symbol. lib. I. c. VII. c. cit. sub litt. anteced. (1) in textu. It. contr. Iulian. Pelag. lib. II. c. X.

(*) Du Pin bibliothèque cent. IV. pag. 218. (tom. II. pag. 275. a. edit. Gallic. MDCLXXX.) Il est bon de faire remarque en passant, comment les Peres gran-

grandia vsos esse, & capitalia tantum & mortalia crimina in eorum peccatorum numero habuisse, quæ excommunicatione plectenda sint. TERTULLIANVS, etiam quando contra ecclesiam disputat in capite de absolutione & restitutione peccatorum in ecclesiæ communionem, non insciatur, multa esse peccata, quæ non subiiciantur censuræ excommunicationis, quia sunt delicta quotidianaæ incursionis, quibus omnes simus obiecti. Cui enim, inquit [p]; non accidet aut irasci inique vltra solis occasum, aut ē manum immittere, aut facile meledicere, aut temere iuvare, aut fidem pacti destruere, aut verecundia aut necessitate mentiri; in negotiis, in officiis, in questu, in viatu, in visu, in auditu quanta tentamur? Ut, si nulla sit venia istorum, nemini salus competit. Addit: Sunt autem ē contraria istis, ut gravatoria & exitiosa, que veniam non capiant (loquitur ex rigidis Marcionis principiis) homicidium, idololatria, fraus, negatio, blasphemia, ira & mechia & fornicatio, & si qua alia violatio templi DEI. In libro aduersus Marcionem septem recenset peccata, quæ capitalia delicta vocat [q], idololatriam, blasphemiam, homicidium, adulterium, stuprum, falsum testimonium, fraudem. Clerus Romanus eamdem distinctionem inter grandia & levia peccata obseruat, quando in epistola ad CYPRIANVM [r] idololatriam grande delictum & ingens supra omnia peccatum appellat. Et CYPRIANVS ipse [s] summum delictum vocat, & blasphemiam spiritus sancti, quæ veniam non habeat, sed hominem aeterni peccati reum faciat, hoc est peccatum in utroque mundo puniendum sine poenitentia. Quæ notio est, (ut hoc obiter notemus) quam veterum plerique de peccato in spiritum sanctum habuerunt, non quod absolute irremissibili-

entendent cette distinction de grands & de petits pechez. Tertullien, qui est le premier, qui en parle clairement, dans son livre de la Pudicité, met au nombre des petits pechez la colere, la médisance, une serment inutile, un manque de parole, un mensonge fait par honte ou par nécessité &c. vsque ad pag. 276. sub finem.

(p) Tertull. de pudicit. c. XIX.

(q) Tertull. contr. Marcion. lib. IV. c. IX.

(r) Ap. Cyprian. epist. XXVI. al. XXXI p. 63. (p. 214. edit. Fell. Amstelod.)

(s) Cyprian. epist. X. al. XVI. p. 36. (195. edit. Amstel.) Summum delictum esse, quod persecutio committi coegerit, sciunt ipsi etiam, qui commiserunt, quum dixerit dominus, Qui blasphemauerit spiritum sanctum, non habebit remissam, sed reus est aeterni peccati.

le [t] fit, sed quod homines pro eo puniendi sint tam in hoc quam futuro mundo, nisi illius vere eos poeniteat. Iterum CYPRIANVS loquens de idololatria eorum, qui in persecutio- ne lapi erant [u], grauissimum atque extremum delictum vocat. Lo- quens etiam de adulterio, fraude atque homicidio, *mortalia cri- mina* [v] appellat, a minoribus peccatis ea distinguendi gratia. Ita ORGENES dicit, esse quasdam culpas mortales & grauiiores, in quibus ecclesia [x] semel tantum vel raro poenitentia locum concedat, esse autem dicit peccata quædam communia, quæ frequenter incurramus, & quæ semper poenitentiam recipient & sine intermissione redimantur. Vbi clare indicat, poenitentiam, quam ecclesia semel concedat in grauioribus pecca- tis, publicam significare poenitentiam in ecclesia: minora au- tem & communia peccata alia ratione expiari, & toties qui- dem, quoties committantur, per quotidianam poenitentiam. Alio loco [y] leuibus culpis adnumerat, in quibus omnes magis vel minus arguantur, videlicet detractionem, qua sibi in- vicem homines detrahant, inflationem, epulationem, verbum mendacii & otiosum, & similia istiusmodi leuiora errata, quæ etiam in illis, quæ proficere videantur in ecclesia, frequenter inueniri dicit. Hæc igitur non poterant esse ea peccata, quæ hominem ordinarie subiiciebant excommunicationi, nisi o-

(t) Vid. Cap. VII. §. III.

(u) Cypr. epist. XI. al. XV. ad martyr. p. 34. (p. 193. edit. Amstelod.) ante astam poenitentiam, ante exomologesia grauissimi atque extremi delicti saeculum &c.

(v) Cypr. de patient. p. 216. (p. 148. lin. vlt. ed. Amstel.) Adulterium, fraus, ho- micidium mortale crimen est.

(x) Orig. homil. XV. in Leuitic. tom. I. p. 174. (p. 109. c. d. edit. Paris. MDCIV.) Si nos aliqua culpa moralis (alii rectius legunt, *mortalis*) inuenierit, quæ non in *crimine mortali*, non in blasphemia fidei, -- sed vel in sermonibus, vel in morum vitio consistat, ... huiusmodi culpa semper reparari potest, nec aliquando tibi interdicitur de culpis huiusmodi poenitentiam gerere. In grauioribus enim *criminibus* semel tantum, vel raro poenitentia conceditur locus: ista vero *communia*, quæ frequenter incurrimus, semper poenitentiam recipient & sine intermissione redimuntur.

(y) Id. tract. VI. in Matth. p. 60. (p. 38. m. edit. Paris.) Nec enim existimo, ci- to aliquem inueniri in ecclesia, qui non iam ter in eadem culpa argutus sit, vt pote in detractione, qua inuicem homines detrahant proximis suis, aut inflatione, aut in epulatione, aut in verbo mendacii vel otioso, aut in tali aliqua culpa leui, quæ etiam in illis, qui videntur proficere in ecclesia, frequenter inueniuntur.

mnes & singulos homines tam severæ censuræ obnoxios statuas. Erant autem alia crimina, quæ grauiora vocat & peccata ad mortem, vti adulterium, homicidium, effeminatio & pæderastia, quæ qui committeret, is gentilis & publicani loco habebatur. AMBROSIVS [z] eamdem peccatorum distinctionem adhibet: *Sicut unum baptisma, ita una pœnitentia, quæ tamen publice agitur.* Nam quotidiani nos debet pœnitere peccati: Sed hæc delictorum leuiorum, illa grauiorum. Ita quoque PROSPER, vel IVLIANVS POMERIVS sub eius nomine [a], ait: *Exceptis peccatis, quæ tam parua sunt, vt caueri non possint, pro quibus expiandis quotidie clamamus ad Deum, & dicimus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debiteribus nostris, illa crimina caueantur, quæ publicata suos autores humano faciant damnari iudicio.* Intelligit, ista capitalia peccata esse ea crimina, quæ homines excommunicationi subiiciant, non autem leuiora delicta, quæ quotidiana tantum pœnitentia emendanda sint. CASSIANVS septem genera humanae lapsuum obseruat, quæ a mortalibus peccatis distinguunt. Aliud est, inquit [b], admittere mortale peccatum, & aliud est, cogitatione, quæ peccato non caret, præueniri, vel ignorantia, aut oblivionis errore aut facilitate otiosi sermonis offendere, aut ad punctum in fidei theoria aliquid hesitare, aut subtili quadam revoloçiac titillatione pulsari, aut necessitate naturæ aliquantisper a summa perfectione recedere. Hæc enim sunt septem lapsuum genera, in quibus sanctus licet nonnumquam cadat, tamen iuslissus esse non definit, quæ quamvis leuia esse videantur ac parua, tamen faciunt eum sine peccato esse non posse. Habet enim, pro quibus quotidianam gerens pœnititudinem & veniam veraciter debeat postulare, & pro suis indeſuenter orare peccatis, dicens: *Dimitte nobis debita nostra.* GREGORIVS NYSSENVS canoniam epistolam scripsit de disciplina, vbi, obseruante DV PINIO [*], accurate recenset peccata publicæ pœnitentiæ obnoxia, quæ omnia sint immania peccata, & ingentia facinora, vt idolola-

(z) Ambros. de pœnitent. I. b. II. c. X.

(a) Prosper. de vit contemplat. lib. II. c. VII.

(b) Cassian. collat. XXII. c. XIII.

(*) Du Pin. I. c. p. 276. Ceci peut être confirmé par la Lettre canonique de Saint Gregoire de Nyssè à Letoum, où il fait un denombrement exact des pechez soumis à la Peintence publique, qui sont tous pechez énormes, & crimes considerables.

tria, fidei abnegatio, vencficium, cædes, adulterium, fuitum & sacrilegium. Ex quibus omnibus manifestum est, quod per antiquas regulas nulla crima excommunicatione purienda fuerint, nisi quæ summa essent & grauissima, & quæ vocarunt peccata mortalia, nec omnes remotas legis moralis violaciones, sed tantum proximas, directas & manifestas eius transgressiones. Speciebus & effectis iræ, ut GREGORIVS NYSSENVIS obseruat [†], canonicam, & homicidio publicam infigebant poenitentiam; sed non omnibus inferioribus illius gradibus, in sacra scriptura prohibitis & hominem æternæ mortis periculo exponentibus. Ita ex omnibus avaritiæ gradibus, qui multiplices erant & detestandi, nullum excommunicatione puniebant, sed tantum apertam oppressionem, furtum, sepulcrorum effosionem, sacrilegium & id genus alia. Ut adeo, quando hæc mediæ classis peccata vocant leuia & venialia in oppositione horum, quæ mortalia appellant, non id intelligent, quod hodiernum casuistärum *Romanensem* vulgus per peccata venialia intelligit, sed quod non sint de istorum capitalium criminum censu, propter quæ ecclesia homines excommunicatione multarit, iniunxeritque eis publicam poenitentiam. Id quod lector non tantum accurate demonstratum reperire potest a DALLAEO [c], sed ingenue etiam concessum a DV PINIO & PETAVIO ante ipsum. DALLAEVS transcripsit verba PETAVII [d], & nos hoc loco verba DV PINII interponemus:

(f) Nyſen. epist. ad Letoium tot.

(c) Dall. de confess. auricul. lib. IV. c. XX.

(d) Petav. not. in Epiphan. p. 238. Principio peccatorum apud antiquos inueni genera suisse duo. Alia mortalia sive capitalia dicebantur: non ut nos intelligere vulgo solemus, quæcumque Dei nos gratia ac spiritualibus caritatis ornamenti spoliant, sed huius generis certa duntaxat, quæ cum graviora ceteris essent, tum canonibus, ac synodorum decretis nominatim expressa; hæc inquam capitalia nominabant, quibus penæ a canonibus suggillatim propositæ, &c. Alia vero letiora, & quotidiana dicebantur, sive quæ nos venialia nuncupamus, sive aliqui mortalia, sed de quibus nulla nominatim extaret in conciliorum decretis mentio; quale verbi gratia esse potest asperius in quemquam maledictum, aut cdmnicium, periurium, alia que sexcenta, quæ quamquam letalia sint, nullæ tamen iis a canonibus eant: penæ constitutæ.

„Nemo [e], in animum inducat, hæc a me obseruari, vt licen-
 „tia auctoritatem addam, vel vt innuam, esse quædam pecca-
 „ta mortalia, quæ venialia haberí possint: Talem mentem a
 „me auertat Deus! Contra mihi animus est, omnium peccato-
 „rum horrorem ingenerare. Primo ingentium criminum; se-
 „cundo peccatorum; quæ mortalia esse possunt, licet adeo hor-
 „renda non videantur; & tertio peccatorum etiam leuissimo-
 „rum. Verum putaui, me heic obseruare debuisse, ad expli-
 „candum locum AMBROSTI, sola primæ classis peccata poeni-
 „tentiae publicæ obnoxia fuisse, & a patribus memorari, atque
 „grauissimorum peccatorum & criminum nomine designari;
 „quamvis alia esse possint æque mortalia, a quibus christianus
 „sedulo abstinere debet, & quæ poenitentiae publicæ humili-
 „tate non sanabantur, sed quibusdam correptionum medica-
 „mentis clanculum adhibitis, vt docet AVGUSTINVS. Hæ
 „obsernationes sunt verissimæ. Patres enim, certum est, contra
 omnia peccata, ea etiam loqui, quæ sunt classis infimæ, tam-
 quam periculosa & mortalia, si quis ea negligat & foueat, nec
 contra eundo eorumque culpam quotidiana poenitentia ablu-
 endo oppugnet. Quomodo ex AVGUSTINO [†] antea perce-
 pimus, quod minuta plura peccata, si negligantur, occidant;
 sicut minutæ guttæ per sentinam paullatim intrantes, si non ex-
 hauiantur, nauim æque mergunt atque fluctus irruens. Qua-

(e) Du Pin. cent. IV. p. 219. (p. 276 edit. cit. Gallic.) Qu'on ne croie pas, que je
 fasse ces remarques, pour autoriser le relâchement, ou pour insinuer, qu'il
 y a des pechez mortels, qui peuvent passer pour veniens: à Dieu ne plaise,
 que j'ait une si detestable intention! au contraire, mon but est de donner
 de l'horreur de tous les pechez. Premièrement des grands crimes; se-
 condement, des pechez qui peuvent être mortels, quois qu'ils ne paroissent
 pas si enormes; Et troisièmement, des pechez même les plus légers. Mais j'ai
 écrit, que j'étois obligé de remarquer ici, pour expliquer le passage de Saint
 Ambroise, qu'il n'y avoit que les pechez de la première classe, qui fussent
 soumis à la penitence publique, & que c'est de ceux-la seulement que les
 Peres parlent, & qu'ils comprennent sous le nom de pechez enormes & de
 crimes; quois qu'il y en ait d'autres, qui peuvent aussi être mortels, qu'
 un Chrétien doit soigneusement éviter, mais pour lesquels il n'étoit pas sou-
 mis à l'humiliation de la penitence publique, mais seulement à des corre-
 ctions & a des reprimandes faites en secret, comme Saint Augustin nous
 l'enseigne.

(†) Augustin, tract. XII. in Ioan. p. 47. vid. supra litt. (i) in textu pag. 176.

similitudine multis in locis [f] vtitur. Eamdem cautionem contra leuia peccata & mortalia per se, si negligantur & fo- veantur, inuenire potest, qui volet, datam a NAZIANZENO [g], BASILIO [h], HIERONYMO [i], GREGORIO MA-

(f) August. tract. I. in 1 epist. Ioan. p. 237. (p. 580. edit. Basil.) Non potest homo, quam diu caroem portat, non habere vel leuia peccata. Sed ista leuia, quæ dicimus, noli contemnere. Si contemniis, quando appendis, expaueſſe, quando numeras. Leuia multa faciunt vnum grande. *Multa guttae im- plent flumen: multa grana faciunt massam.*

Id. Serm. III. in psalm. CXVIII. p. 545. (p. 1339. edit. Basil.) quando aduersus maiora vigilabitibus quedam incautis *minuta* surrepunt. Quæ si aduersus nos colligantur, et si non singula suis motibus conterunt, *omnia* tamen *fa- ceruo nos obruiuit.*

Id. Epist. CVIII. (p. 507. edit. Basil.) Neque enim ea nobis dimitti volumus, quæ dimissa non dubitamus in baptismō, sed illa vtique, quæ humante fragilitati quamuis parua tamen cræbra subrepunt. Quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt, sicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim interest ad naufragium, vtrum uno grandi fluctu nauis operiatur & ob- ruatur, an paullatim subrepens aqua in sentinam & per negligentiam dere- licta atque contempta impletat nauem atque submerget?

Id. homil. vltim. ex L. (p. 556. tom. X. opp.) Quæ (peccata) quamuis singu- la non letali vulnera ferire sentiantur, sicut homicidium, & adulterium, vel cetera huiusmodi: tamen omnia simul congregata velut scabies, quo plu- ra sunt, necant, & nostrum deus ita exterminat, vt ab illius sponsi spe- ciosi forma præ filiis hominum castissimis amplexibus separent, nisi medi- camento quotidiane penitentia dissecantur.

(g) Naz. orat. XXXI. p. 504. τὸ καλὰ μέρος ὑφελκόμενον καὶ κλεπτόμενον, ἀντα- δηλον μὲν τὴν πρὸς τὸ περὶ ἔχει βλάβην, εἰς τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς κακίας ἀ- πωλεῖ. *Quod paullatim attrahitur, ac tamquam furripitur, tametsi cam- ratuonem habeat, ut damnum in praesenti minime sentiatur, tamen in vitii summam occurrit.*

(h) Basil. regul. breuic. IV. Εάν τις καὶ τὰ μικρὰ ἐμαρτήματα σενοχω- ρῇ τὰς ἀδελφὰς, λέγων, ὅτι ὁ φειλετευ μετανοεῖ, μὴ ποτε καὶ αὐτὸς ἀσπλαχνύς ἐστι, καὶ τὴν ἀγάπην καταλέι; Απόκρισις. Τέ κυρίος διαβεβαιωσαμένος μὲν, ὅτε ἔστα ἐν, ἡ μία νεραία ἡ μη παρεῖλθῃ ἀπὸ τῆς νόμου, ἔως ἣν πάντα γένηται ἀ- ποφοιτάμενος δὲ, ὅτι πᾶν ἔημα ἀγρόν, ὃ ἐκ τηλεστῶν οἱ ἀνθρώποι, ἀποδώσει τοι πιστὰ λόγον ἐν ἡμέρᾳ νίστεως ἀδερός δει καταφορεῖ ἄς μηδέ. Interroga- tio. Si quis pro lenissimis etiam peccatis fratres acriter nimis urget, ac dicat, de iis penitentia eos agere debere, nunquid is inclemens habendus est & eneas for caritatis. Responsio. Quum adseueranter dominus adfir- mauerit, quod iota vnum, aut apex viuis non præteribit a lege, donec o- mnia fiant: quumque idem etiam pronuntiaverit, quod omne verbum otio- sum, quod loquuti fuerunt homines, reddent rationem de eo in die iudicii, nihil omnino tamquam minutum contemni debet.

(i) Hieron. epist. XIV. (p. 113. c. edit. Paris. MDCXLIII.) Etsi multum inter pec- cata distare credimus, quia & legimus: tamen satis prodeſſe ad cautionem

GNO [k] & pluribus aliis, qui nullum peccatum tam paruum esse dicunt, quin in iustitiae rigore mortale sit, si Deus nobiscum in iudicium ire, & seuere in ea animaduertere velit, quæ aduersus ipsius legem, & in primis in eius contemtum committuntur. Sed reuertimur ad institutum, vnde sumus digressi.

§. XV.

Excommunicatio non inficta propter caussas temporales.

Vt generalis erat regula, non adhibendam esse excommunicationem propter peccata leuia, ita obseruare licebit, per nullam regulam hoc armorum genus usurpatum fuisse, vti quidem in posterioribus saeculis, propter res mere pecuniarias & caussas temporales. Frequentes a viris doctis, tam inter protestantes quam pontificios, factæ sunt querelæ, grandem excommunicationis abusum [l] committi, quando sapienter ad de-

dicimus, etiam minima pro maximis cauere. Tanto enim facilius absolvemus a quocumque delicto, quando illud magis metuimus. Nec cito ad maiora progreditur, qui etiam parva formidat. Et sive nescio, an possimus leue aliquod peccatum dicere, quod in Dei contemtum admittitur. &c.

(k) Gregor. lib. II. in cap. I. Reg. (tom. III. part. II. p. 59. e. edit. Paris. MDCCV.) Quia sine peccato electi etiam viri esse non possunt, quid restat, nisi vt a peccatis, quibus eos humana fragilitas maculare non desinit, evacuari quotidie contentur? Nam qui quotidie non exhaustit, quod delinquit, etsi minima sunt peccata, quæ congerit, paullatim anima repletur, atque ei merito auferunt fructum internæ saturitatis.

Id. lib. I. homil. II. in Ezech. (p. 118. c. cit. edit.) Omne peccatum graue est, quia non permittit animam ad sublimia leuari.

(l) Taylor. ducet. dubit. libr. III. c. IV. p. 617. p. 482. edit. Germanic. In der Römischen kirkhe hat man es sehr in brauch gehabt, sich des hannes zu bedienen, um diebstähle zu entdecken, und geheime Sachen zu erforschen, davon unterschiedliche exempla in den Decretalibus und letzten Canonibus der kirche zu befinden.

Du Moulin Buckler of Faith. p. 369.

Gentillet. exam. concil. Tridentin. p. 300. (p. 296. edit. Genev. MDI XXXVI.) Secundo eiusdem tertii decreti capite potestas datur episcopis decernendorum monitoriorum & excommunicationis, vt, a quibus res amissæ aut subtrahentes possideantur, constare possit. Quod veteribus canonibus repugnat, qui non ob leues caussas, sed ob graues tantum excommunicationis gladio spirituali vtendum esse sanciunt. &c.

Gerson. de vita spirit. anim. lect. IV. coroll. V. vid. sub litt. seq. (p. 1.) Idem serm. in concil. Rhemens. partib. II. consider. II. prouisio II. (tom. II. opp. p. 552. edit. Antwerp. MDCCVI.) Fiat insuper abbreviatio tam dispensiorum litium, moderatio tam excommunicationem, tam a iure, quam ab homine

tegendum furtum, vel manifestandas secretas actiones adhibetur. Cuius rei diuersa occurunt exempla in *decretalibus*; & a concilio Tridentino [m] approbantur, tantummodo casibus istiusmodi, tamquam speciali priuilegio, episcopo referuatis; cuius est præmonere, quem non nouit, & damnare sic creditum reum nec dum auditum, modo & ratione omnibus ante memoratis primitiæ ecclesiæ regulis contraria, quæ excommunicationem in cauſa leui non permisit, nec in re vlla sine idoneis documentis, reumque pro se d'cere fuit. Ita quoque, quemadmodum ex FRANCISCO TOLETO obſeruat PETRVS MOLINAEVS [n], in ecclesia Romanensi homines excommunicant in futurum, antequam vllum crimen sit commissum, idque ideo tantum, vt radices domini in ciuitate aliqua vel villa a corruptione immunes seruentur, etiamſi nemo illis manum intulerit. Ad petitionem creditoris alicuius debitorem excommunicant, si intra certum temporis interuallum non solvat, nec per legem *decretalium* [o] tam ſeuera m censuram effugere potest, niſi conſiterit, quod propter ſummarum reum in-

fulminatorum. Et hoc nonnumquam pro defendenda, ſeu recuperanda remoda, parum vt li, vel profana; quam tamen baculus iſte primitus fuerit iſtitutus a Christo tamquam duriflum, ſummumque supplicium, quo no-lentes eccleſiam audire plecti deberent. -- Nunc apud quosdam talis regnat ſoliditas, qualis apud illum, qui, vt muſcam abigeret a fronte proximi, iſtu ſecuris excerebrauit eum. Itaque temporalis incommoditas vix reputari debet muſca pungens, per reſpiciū ad aeternam ſalutem, quam auferunt aliquando percuſſiones iſta per excommunicationes grauiffimas, quæ vt in aliquem ceciderint, vix abici possint, trahentibus de vna in aliam, lupis cur æ rapacibus.

(m) Concil. Trident. ſess. XXV. de reformat. c. III. Excommunicationes illæ, quæ monitionibus præmisiſ, ad ſiuem revelationis, vt aiunt, aut pro deperditis ſeu subtractis rebus ferri ſolent, a nemine proſuſ præterquam ab episcopo decernantur.

(n) Du Moulin, ibid. ex Tolet. iſtruct. ſacerdot. lib. I. c. VIII. Toletus hæc habet: Quando fulminatur in futurum, quia vel præcipitur aliquid faciendum, vel prohibetur ne fiat, tunc, dummodo iuſum fit, quod præcipitur, reſque fit grauis, potest excommunicatione ferri in transgrediores: quia, qui non obedit, iam fit contumax & inobediens, & mortaliter peccat, & ideo excommunicationem contrahit.

(o) Decretal. Gregor. lib. III. tit. XXIII. de ſolut. c. III. Odoardus clericus propofuit, quod quam P. clericus, D. laicus, & quidam alii ipſum coram officiali archidiaconi Remens ſuper quinquaginta debitis conueniſſent, idem in eum recognoſcentem huiusmodi debita, ſed propter ſerum inopiam ſolvere op-

opiam soluere non valeat. Iste autem excommunicationis abusus, de quo inter ipsos doctus IOANNES GERSONIVS maxime queritur, ad caussas pecuniarias in ipsis iudiciis ecclesiasticis attinet. IEREMIAS TAYLORIVS [p] his cum verbis allegat: „Qui pro solis incommodis temporalibus cuitandis aut „commodis politici conseruandis, aeternam vult infligere „mortem, cui queso similis erit? Illi nimurum, qui volens ab- „igere muscam a fronte vicini, eam securi percutiens vicinum „stolidus excerebravit: aut ei parem dixerim, qui studens cu- „rationem modici vulneris in pede equi sui, pedem confessim „abruptit & scidit, equumque peremit. Sola itaque contuma- „cia vera vel praesumta, renuens stare iudicio ecclesiae, reddit „hominem, pro christiano se gerentem, dignum excommuni- „catione; nam si paratus est audire ecclesiam, qualiter velut „ethnicus nobis erit & publicanus? Porro differt plurimum, „qualis est contumacia & quam damnosa ecclesiae, pro qua ma- „teria & circa quam incurrit: nam peior est contumacia in

---

non volentem excommunicationis sententiam promulgauit. --- Mandanus, quatenus si considererit, quod praedictus O. in toto vel pro parte non posset soluere debita supra dicta, sententiam ipsam sine difficultate qualibet relaxetis, recepta prius ab eo idonea cautione, vt si ad pinguorem fortunam deuenerit, debita praedicta persoluat.

(p) Gers. de vita spiritual. lect. IV. corol. VII. (tom. III. part. I. p. 42. cit. edit. Paris.) Not. Taylorii versio Anglicana huius *Gersoniani* loci, quam auctor nos- ter tradit, in non paucis aliter habet, quam verba quae ex ipso *Gersonio* latine transcriptissimus. Quæ differunt, vt lectori pateat, iuuat hec ex Germanica *Taykrii* editione p. 481. num. 9. Iecum istum interponere: *Nicht eine iede Wiedersetzung wieder die ordnung der kirchen-gerichte soll mit diesem zode bestraffet werden. Wenn es Sachen sind, welche den glauben und das leben antreffen, so gehoeren sie hieher; wenn aber die frage von geld oder einkünften ist, ausgesetzt, daß es eine sache, welche voller missgunst und Schmach ist, auch geschickt, Ärgerniß zu erwecken, und verachtung über die kirche zu bringen, so hat Jelbe für sich selbst keine gewalt darin, und wenn sie auch dergleichen durch hülfe der weltlichen macht hätte, so müß sie sich doch dazu eines weltlichen zwanges bedienen. Es ist gewiß unrecht, jemand deswegen in bann zu thun, daß er die einkünfte der kirchen nicht abgetragen; denn wenn man hierin wiederholtig ist, so beleidigt man die weltliche obrigkeit, und dieselbe hat denn für sich selbst schon ein schmerdt sich zu rächen. Der bann aber ist ein schwerdt, damit die wiederholtigkeit desjenigen gerochen wird, der halsstarriger weise wieder die zucht der kirchen vindictet in demjenigen, darin ihr Christus auctorität geben hat; und das ist in solchen dingen, welche die Seligkeit und ver-*

,materia fidei & religionis, quam pusillæ quæstionis de paucis
 „denariis, vbi numquam tantum prodest obedientia, quam ob-
 „est excommunicatio separatiua a spiritualibus suffragiis & so-
 „cietate sanctorum; ita vt longe minor sit processus, qui fit in
 „curiis sacerdotalibus per punitiones corporales seu temporales,
 „quam vbi per prælatum præscindi queritur anima a Deo, vita
 „sua, & dari Satanæ in interitum, non solum carnis, sed spiri-
 „tus, ne iam saluus fiat ab aliorum auxiliis destitutus.” Quid-
 quid ponderis hæc argumenta habeant, vel quomodo cumque
 ecclesiam *Romanensem* ob hanc manifestam disciplinæ corrupti-
 onem adficiant, nihil mea interest, certe primitiua ecclesiam
 nullo modo adficiunt, quæ istiusmodi praxeos sibi non fuit
 conscientia, sed excommunicationem quamcumque ob cauſas
 leues, quibus cauſas pecuniarias adnumerari oportet, inter-
 dixit. Certum quidem est, episcopos nonnumquam audiuisse
 & decidisse cauſas ciuiles, ab eorumque sententia non licuisse
 prouocari: Sed vero potestas eorum coercendi & definiendi
 in talibus cauſis non fuit excommunicatio, sed ciuiles fuerunt
 punitiones, a republica mutuata, & quas respublica in effectum
 se dare debere credidit; qua de re iam supra [*] diximus copio-
 sius, ostendimusque, rem ab excommunicatione & quocumque
 censuræ ecclesiasticae genere esse longe diuersissimam.

§. XVI.

Nulli episcopo, ad vlciscendas priuatas iniurias sibi illatas, eam adhibere licitum.

OBSERVAMVS porro tamquam rem notatu dignam in
 hac materia, quod nulli episcopo propter priuatas sibi illatas
 iniurias quempiam anathemate ferire licuerit. Quamquam e-

damitiss unmittelbar betreffen, darin kein zeitliches Interesse ist, da es auch
 keines streitens bedarf, und da der Jünger nicht etwan durch eine folge
 und interpretation, sondern offenbarlich, und ohne einige entzuldigung
 sindiget: man betrachte aber nur, was für ein großer vorwurf es der
 kirchen zuchtsey, wenn sie dem geist oder den nothwendigkeiten der Pro-
 curatoren oder Advocaten dienen sollte, und wenn die kirche grausamer
 strafet, als die weltlichen gerichte in eben dergleichen verbrechen zu thun
 pflegen. Und weil sie nur eine einzige sache abzuthun hat, so wird sie ent-
 weder gar zuviel tödten, oder gar keinen beleidigen, wenn sie bey allen ge-
 legenheiten mit ihrem schwerdt dreinschlagen will.

¶ Lib. II. c. VII. vol. I. pag. 123--129.

nim hoc graue crimen esse poterat, tamen vindicta propria esse, adeoque eius characteri minime conuenire cieebatur, si per excommunicationem iustitiam sibi ipse administraret: iniuriam potius patienter ferre, vel caussam suam aliorum iudicio committere debebat. Propterea CYPRIANVS iniurias, sibi ipsi tamquam priuato illatas, ab iniuriis cum detimento fraternitatis siue totius corporis ecclesiastici factis, distinguit. *Contumeliam*, inquit [q], *episcopatus nostri dissimilare & ferre possum, sicut dissimilari semper & pertuli: Sed dissimulandi nunc locus non est, quando decipiatur fraternitas nostra a quibusdam vestrum, qui dum sine ratione restituende salutis plausibiles esse cupiunt, magis lapsis absunt.* Heic aperte distinguit inter iniurias personales, quas ferre poterat sine vindictae cupiditate. Quæ autem magis publicæ erant & non tantum auctoritati ipsius derogabant, sed populo etiam existebant fraudi, in eas se animaduersurum esse dicit, pro eo ac meruissent. Similem distinctionem a GREGORIO MAGNO adhibitam inuenimus, qui scribens ad certum episcopum, qui ob iniuriam sibi priuatim illatam non neminem excommunicauerat, his illum verbis reprehendit [r]: *Nihil te offendis de celestibus cogitare, sed terrenam te conuersationem habere significas; dum pro vindicta propriæ iniuriae (quod sacris regulis prohibetur) maledictionem anathematis invenisti. Unde de cetero omnino esto circumspectus atque sollicitus, & talia cuiquam pro defensione propriæ iniuriae tue inferre denio non presumas. Nam si tale aliquid feceris, in te scias postea vindicandum. Fuisse antiquos canones in hunc finem datos tempore GREGORII, hoc eius testimonium dubitare nos non sinit, quamquam nullum in præsenti norim, qui de hoc casu expressis verbis loquatur. Tantummodo concilium Sardicense [s] episcopis generatim interdicit, quemquam*

(q) Cyprian. epist. X. al. XVI. ad cler. p. 36. (p. 194. edit. Amslelod.)

(r) Gregor. lib. II. epist. XXXIV. vid. Gratian. causs. XXIII. quest. IV. c. XXVII.

(s) Concil. Sardic. c. XIV. (in Latin. edit. XVII.) "Οσios ἐπίσκοπος εἶπε τὸ δὲ πάντοις με παῖδα ἀποστολῆσαι ἐκ ὁφελώ εἰ τις ἐπίσκοπος ὁξύχολος ἐνθίσοιτο· ὅπερ ἐκ ὁφελεῖ ἐν τοιτῷ ἀνδρὶ πολιτεύεται καὶ ταχὺς ἀντιγόνος προσβυτέρος ή̄ δικήν ταῦτας ἐνβαλλεῖν ἐκπληγας ἀντὸν ἐπελήσει προσοντέοντος ἐσι, μὴ αὐδῶν τὸν τοιτὸν πατερικὸν, καὶ τῆς πονηρίας ἀποστέγειται πάντες εἰσήκουσιν· ὁ ἐνβαλλόμενος ἔχετω ἐξοσίαν ἐπὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς μητροπόλεως τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας παταφυγεῖν εἰ δὲ ὁ τῆς μητροπόλεως ἀπεσιν, ἐπὶ τὴν πλησίων πατερέζεων, καὶ ἀξιεῖν, ἵνα μετὰ ἀποβιβίας αὐτῷ ἐξεπάσχεται τὸ πρᾶγμα. Οσios episcopus

mouente iracundia cito excommunicare, eique, qui iniuriam hoc modo passus est, potestatem concedit appellandi ad synodum prouincialem, vel finitos episcopos, ut caussam suam audiunt & decident.

§. XVII.

Nullus excommunicandus propter peccata meditata tantum & cogitata.

NOTANDVM etiam est, ecclesiam seueras excommunicationis censuras hominibus tantum inflixisse ob manifesta facinora, non autem ob peccata meditata tantum & cogitata: quia etsi haec grandia peccata esse poterant coram Deo, quemadmodum seruator noster dicit, *Quicumque adspicit mulierem, ut eam concupiscat, iam adulteravit eam in corde suo;* ecclesia tamen de corde iudicare commode non poterat, adeoque istiusmodi peccata ordinarie non puniebat ante, quam in externam actionem producta in oculos incurrerent. Hic sensus esse videtur canonis concilii Neocesariensis [t], qui habet: *Si quis proposuerit concupiscere mulierem ad dormiendum cum ipsa, eius autem desiderium ad opus non venerit, videtur esse a gratia liberatus.* Hoc est, coram Deo hac mala cogitatione & consilio peccat, ecclesia autem excommunicationis fulmine ipsum non ferit, quia cogitata in externum impunitatis actum non producit. Ita ZONARAS [u] inter veteres hunc canonem interpretatur, & inter-

dixit: *Quod me adhuc mouet, reticere non debeo. Si episcopus quis forte iracundus (quod esse non debet) cito aut affere commoneatur adversus presbyterum, aut diaconum suum, & exterminare eum de ecclesia voluerit; prouidendum est, ne innocens damnetur, aut perdat communionem. Et ideo habeat potestatem, qui deoctus est, ut finitos episcopos interpellet & causa eius audiatur & diligentius tractetur; quia non oportet ei negari audiendum roganti. &c.*

(t) Concil. Neocesar. c. IV. Εὰν προδῆται τις ἐπίσκυπος γυναικὸς, συγκαθευδῆται μετ' αὐτῆς, μὴ ἐλάθῃ δὲ εἰς ἔγορον αὐτῇ ή ἐνθύμησι, Φύκεται ὅτι ὑπὸ τῆς χήρας ἐγένετο.

(u) Zonar. in can. XXXII. (a quod Beuereg. tom. II. p. 92.) ή δὲ μέχρι τῆς βασιλεύουσας καὶ συγκαθεδαι, ἐπὶ πρὸς θύντον, δηλονότι τὸν φυχινὸν ἐγάρ πόρος ἀντιστέψει ὁ προγεῦσας συγκαθειθέμενος, τῆς δὲ πράξεως ἀπορθήσεος. Φυτὶ γάρ δὲ τετραγροτος κανῶ τῆς ἐν Νεωποταρείᾳ συνίδεος ἐὰν προδῆται τις ἐπίσκυπος γυναικὸς κ. τ.λ. Quod peccatum in consultatione & consensu fisiit, non est ad mortem, animæ nimisrum. Nec enim fornicatus iudicaretur,

RECENT-

recentiores [x] OSIANDER : Tametsi non nulli existimant, quod istiusmodi cogitata, si per quemicumque apertum actum detegantur, hominem ecclesiastice censuræ subiicere valeant.

§. XVIII.

Nec propter actiones coactas & inuoluntarias.

RES clarior est de coactis & inuoluntariis actionibus, in quas voluntas nulla ratione consenserat. Nam vti a peccato, ita a pœna peccati, erant imiñunes. Erant quidem, qui præ nimio zelo & inconsiderato puritatis, quod præ se ferebant, studio homines propter istiusmodi res, quæ in calamitatibus potius quam criminibus eorum habendæ erant, communione pellendos esse contendebant. Enim vero concilium Ançyram hunc falsi nominis zelum prudenter corrigit, canone facto in hanc sententiani : *Qui [y] fugientes comprehensi, sunt vel a domesticis traditi, vel ademis facultatibus sustinuere tormenta, aut in custodiam trusi, proclamauerunt, se christianos esse, & eo usque adstricti sunt, et manus eorum comprehendentes violenter attraherent, & funestis sacrificiis admouerent, aut aliquid polluti cibi per necessitatem sumere cogerentur; confitentes ingiter, se christianos esse, & luclum rei, que contigit, incessabiliter ostendentes omni deiectione & habitu & humilitate vita: hos velut extra delictum constitutos, a communionis gratia non vetamus. Si vero prohibiti sunt ab aliquibus propter ampliorem cautelam, vel propter quorundam ignorantiam, statim recipiantur. Idem deter-*

qui, quem fornicationi ad sensus fuerit, ab actione ipsa nihilominus abstinuit. Aut namque quartus Neocæsariane synodi canon; Si quis mulierem concupiscens &c.

(x) Osiand. in can. IV. Neocæs. edit. Witeberg. MDCXIV. Hoc videtur velle hic canon, cum non cadere sub pœnam aliquam disciplinæ ecclesiastice.

(y) Concil. Ançy can. III. τὸς φεύγοντας καὶ συληφθέντας, ἢ ὑπὸ οἰκείων παραδόθεντας, ἢ ὕλως τοῖς ἵπαρχοις ἀφιχθέντας, ἢ ὑπομένοντας βασάνους, ἢ εἰς δεσμωτήριον ἐμβληθέντας, βούτη τε ὅτι εἰσὶ χριστιανοί, οὐκέ περιχθέντας, ἢ τοι εἰς τοὺς λῃστὰς πρὸς βίου ἐνοβαθμώντας τὰς βιοξόλενας, ἢ βρῶμά τι πρὸς ἀνάγκην δεζυμένας, ἔνδοχογέντας δὲ δίδλια, ὅτι εἰσὶ χριστιανοί, οὐκέ τὸ πένθος τῆς ενυβάντος νεῖλα ἐπιδιδυκεντεῖν τῇ πάτη καταστολῇ, οὐκέ τῷ σχῆματι, οὐκέ τῷ τῷ βίῳ τοι πεινόντοι τέτας, ἢ ἐξω ἀμαρτίηντος ὄντας, τῆς πανωβάς μὴ καλέσειν εἰ δὲ οὐκέ ἐκαλέσηται ὑπὸ τοιού, περισσοτέρους ἀκριβεῖς ἔνεται, εἰ καὶ τινας ἀγνοῖς, ιδοὺς προστεχθῆναι.

mina-

minatur in causa mulierum a GREGORIO THAVMATVRGO [z] & BASILIO [a]. Ita quoque a DIONYSIO ALEXANDRINO [b], ATHANASIO [c], & aliis pro quacumque inuoluntaria pollutione. Haec erant rationes generales, quas veteres in distinguendis grandibus & leuibus peccatis, & diiudicanda immunitate a peccato inibant, ut ostenderent, quid posset, vel quid non posset hominem censuræ excommunicationis submittere. Quia autem multum ad exactiorem antiquæ disciplinæ intelligentiam conferet, diuersa genera istorum criminum, propter quæ homines grauissimis censuris subiici soliti sunt, dignoscere curatius; pergemus iam, in sequentibus capitibus in naturam, species & gradus grandium istorum delictorum studiosius inquisituri.

(z) Gregor. Thaumat. can. I. εἰ μέν τοι τις ἐν ἄκρῳ σωφροσύνῃ ζήσας, καὶ κατέ-
γεν, οὐχὶ τέλος ἀπονοτάς ἐπιστεγανέντι βίον, τὸν πρότερον νῦν περιπέπλω-
ντεν ἐν βίαιοις, οὐχὶ ἀνέγκης, θύραις παράδειγμα τὸ ἐν τῷ Δευτερονόμῳ, τὸ
ἐπὶ τῇ νεανίδι, οὐν ἐν τῷ πεδίῳ ἐνθερωπός, οὐδὲ βιασάμενος αὐτὴν, ἐποιηθῆ
μετ' αὐτῆς τῇ νεανίδι, Φρονί, & ποιήσετε δὲν κ. τ. λ. Si quidem aliqua,
qua in summa continentia vixerit, & puram ab omnique suspicione alienam
priorē vitā ostulerit; nunc vi & necessitate in probrum, contu-
meliamne lapsa sit: habebimus exemplum, quod est in Deuteronomio, de a-
dolescentula, quam homo in agro inuenit, & ea vi compresſa, cum ipsa
dormierit: Adolescentulæ, inquit, nihil facietis, cetera. (vid. Deut. XXII,
26.)

(a) Basili. can. XLIX. Αἱ πρὸς ἀνάγκην γυνόμεναι Φθονοῦ, ἀνεύθυνοι ἐστιντες καὶ
ἡ δίλη, εἰ ἐβιάζη προὶ τὸ ιδία δεσκόπος, ἀνεύθυνος ἐστιν. Supra, que per
vīm inferuntur, non sunt accusationi obnoxia. Quare et si ancilla vis illa-
ta fuerit a proprio domino, ea a culpa est libera.

(b) Dionys. can. IV. οἱ δὲ ἐπιγονιάτηρες νυκτερινῆ γένεται γενόμενοι, οὐχὶ οὗτοι τὸ ιδίω
συνεδίτη πατερολόγετωσαν, οὐχὶ ἔντες εἶτε διαχρινονται περὶ τέτες, εἴτε μὴ,
συκοπετωσαν. Qui in inuoluntario nocturno fluxu fuerint, οὐ quoque proprium
conscientiam sequantur, & se ipsis, an de eo dubitent, annon, confide-
rent.

(c) Athanas. epist. ad Ammum.ap. Beuereg. tom. II. p. 36. d. τότε μεμολύσεις, οὔτε
τὸν δυσωδεστάτην ἀμυγίτιν ἐγγαῖον, οὔτε δὲ Κυσική τις ἀβελάτης ἐπηγ-
γειος γίνεται, τότε τῇ τῆς Φύσεως ἀνάγκη μετὰ τῶν ἄλλων, οὐ προείπομεν, οὐχὶ τέτο
ἔπομεν. Tum demum polluimur, quando factidissimum peccatum ope-
ramur. Quando autem naturalis excretio præter voluntatem facta fuerit,
tunc naturæ necessitate cum aliis, ut prædictum, hæc quoque jüstine-
mus.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT QVARTVM

DE SIC DICTIS GRANDIBVS CRIMINIBVS
SIGILLATIM, QVORVM PRAECIPVM IDOLOLA-
TRIA. DE DIVERSIS EIVS SPECIEBVS ET GRA-
DIBVS POENARVM, PRO DELICTORVM PRO-
PORTIONE ET QVALITATE ILLIS CON-
STITVTARVM.

§. I.

*Error notatur quorumdam de numero grandium peccatorum, qui ea
ad idolatriam, adulterium & homicidium restringunt.*

VIRI docti de numero eorum criminum, quæ veteres gran-
dia crimina, respectu habito ad censuras ecclesiasticas, ap-
pellabant, deque ratione & fundamento huius appellationis
non satis inter se consentiunt. Erant tempore AVGVSTINI,
qui tria tantum grandia crimina digna excommunicatione esse
statuebant, adulterium videlicet, idolatriam & homicidium.
Hæc largiebantur esse peccata mortifera, nec dubitabant,
excommunicatione [a] esse punienda, donec poenitentiæ pu-
blicæ humilitate sanarentur; cetera autem omnia eleemosynis
facile compensari dictabant. Quam opinionem AVGVSTI-
NVS confutare studet, non tantum loco adlegato, sed multis
etiam aliis [b], ex quibus manifestum est, non hæc sola fuisse
grandia crimina, excommunicatione pletenda. Et propter
ea isti de recentioribus auctoribus antiquam disciplinam male
repræsentant, qui eam hisce tribus grandibus criminibus vel
talibus, quæ ad ea reduci possunt, adstringunt. Siquidem e di-
ctis liquet, quod vltius protendatur. Quid quod, vt mox
ostendemus, omnia grandia crimina contra vniuersum deca-
logum siue legem moralem, in singulis exemplis commissa, in-
cludat.

(a) Aug. de fide & oper. c. XIX. Qui antem opinantur, & cetera eleemosynis fa-
cile compensari, tria tamen mortifera esse non dubitant excommunicatione
punienda, donec poenitentia humiliore sanentur, impudicitiam; idolatri-
am, homicidium.

(b) Vide sis Augustin. hom. vltim. ex L. citat. sub litt. seq. (f) & de ciuitate Dei
lib. XXI. c. XXVII.

§. II.

Recensio grandium criminum in lege ciuili data, multo amplior & vberior.

OBSERVARI vtique meretur, quod data in ipsa lege ciuili grandium criminum recensio multo amplior sit atque vberior. Quando enim imperatores in solemnitate paschali ex more generalem indulgebant veniam & libertatem iis, qui propter crimina sua in custodiam dati fuerant, diuersa tamen odiosa crimina excipiebant, in legibus ipsorum memorata, in aliis quidem quinque, in aliis sex, in aliis octo, in aliis decem, quæ ad tria ista crimina, idololatriam, adulterium & homicidium referri nequeunt. Leges *Valentiniani & Gratiani* [e] septem capitalia crimina beneficio istiusmodi clementiæ excludunt, nimirum sacrilegium, maiestatis iniuriam, sepulcrorum spoliationem, veneficium, adulterium, raptum & homicidium. Leges *Theodosii magni* [d] octo excipiunt crimina capitalia, maiestatis iniuriam, parricidium, cædem, adulterium, rapinam virginis, incestum, veneficium, & adulterinæ monetæ figuratiōnem. *Valentiniani* autem iunioris leges decem excipiunt; sacri-

(c) Cod. Theodos. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum lèg. III. Ob diem paschæ, quem intimo corde celebramus, omnibus, quos reatus adstringit, carcer inclusit, claustra dissoluimus. Atamen sacrilegus, in maiestate reus, in mortuos, veneficus, siue maleficus, adulter, raptor, homicida communione illius muneris separantur.

Ibid. lèg. IV. Paschæ celebritas postulat, ut quoscumque nunc ægra exspectatio questionis pœnaque formido sollicitat, absoluamus: Decretis tamen veterum nos gerendus est, ne temere homicidii crimen, adulterii fœditatem, maiestatis iniuriam, maleficiorum scelus, insidias venenorum, raptusque violentiam sinamus euadere.

(d) Ibid. lèg. VI. Paschalis letitiae dies ne illa quidem tenere sinit ingenia, quæ flagitia fecerunt: pateat insuetis horridus carcer aliquando luminibus. Alienum autem censemus ab indulgentia, qui nefariam criminum conscientiam in maiestatem superbe animauerit: 2. qui parricidalis furore raptus sanguine proprio manum tinxit: 3. qui cuiusque præterea hominis cæde maculatus est: 4. qui genialis tori ac lectuli sicut innasor alieni: 5. qui yerecunda virginalis raptor exstigit: 6. qui venerandum cognati sanguinis vinculum profano cæcus violauit incestu: 7. vel qui noxiis quæsita graminibus & diris innumurata secretis, mentis & corporis venena composit: 8. aut qui sacri oris imitator & diuinorum vultuum adpetitor venerabiles formas sacrilegio eruditus impressit.

legi-

legium, adulterium [e], incestum, raptum, sepulcrorum violationem, veneficum, maleficium, adulterationem monetæ, cædem, & maiestatis iniuriam. Iam vero si lex ciuilis tot gravia crimina sub nomine atrocium delictorum a beneficio huius indulgentiæ exceptit, probabile non est, (si nullum argumentum aliud ad hoc probandum obuium esset) legem ecclesiasticam vllum ex his detestandis facinoribus impunitum voluisse dimittere, vel concedere, vt ecclesiasticae censuræ seueritatem prorsus effugeret.

§. III.

Et in lege ecclesiastica, grandium criminum enarratio ad uniuersum decalogum extenditur.

CLARIORA autem & certiora documenta hac in re habemus. Grandia crimina, quæ publica pœnitentia puniebantur, erant, quæ aduersus totum decalogum [f] committebantur, de quibus apostolus ait: *Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Modo, vt IOANNES DALLAEVS [g] recte obseruat, id de solis capitalibus delictis, diserte & nominatim in decalo-

(e) Ibid. leg. VII. Religio anniversariae obsecrationis hortatur, vt omnes omnino periculo carceris metuque pœnarum eximi inberemus, qui leuiore criminis rei sunt postulati. Vnde apparet, eos excipi, quos atrox cupiditas in sceleris compulit saeuora: in quibus est primum crimen, 1. & maxime, maiestatis, 2. deinde homicidii, 3. veneficiique ac 4. maleficiorum, 5. stupri, atque 6. adulterii, parique immanitate sacrilegii, 7. sepulcri violatio, 8. raptus, 9. monetæque adultera figuratio. Ibid. leg. VIII. Vbi primum dies paschalis extiterit, nullum tenet carcer inclusum, omnium vincula soluantur. Sed ab his fecernimus eos, quibus contaminari potius gaudia lætitiamque communem, si dimittantur, aduentus. Quis enim 1. sacrilego diebus sanctis indulgeat? quis 2. adultero, vel 3. incesti reo tempore callitatis ignoscat? quis non 4. raptorem in summa quiete & gudio communis persequeatur instantius? 5. Nullam accipiat requiem vinculorum, qui quiescere sepultos quadam sceleris immanitate non suvit: patiatur tormenta 6. veneficus: 7. maleficus: 8. adulteratorque monetæ: 9. homicida, quod seicit semper exspectet: 10. reus etiam maiestatis, de domino, aduersum quem talia molitus est, veniam sperare non debet.

(f) Auguslin. homil. vlt. ex L. c. III. tom. X. p. 205. (pag. 557. edit. Basil.) Tertia actio est pœnitentiae, quæ pro illis peccatis subeunda est, quæ legis decalagus continet: Et de quibus apostolus ait, *Qui talia agent, regnum Dei non possidebunt.*

(g) Dall. de conf. auricul. lib. IV. c. XX. p. 431. Id. de solis capitalibus delictis diserte in decalogo yetitis est accipendum. Nam id, si latius de qui-

go vetitis, accipiendum est, non de omnibus remotioribus rami & inferioribus gradibus peccati, qui aliquo modo ad capitale crimen reduci possunt, vel cadunt sub prohibitionem. Alias enim non vere diceretur, quod omnia peccata in catalogo vetita hominem poenitentiae publicae submittant, siquidem quedam peccata in corde tantum concipiuntur nec umquam producuntur in actum [b]; quæ licet graues legis transgressiones esse possent, sub publicam tamen censuram vocari non poterant, sed priuata poenitentia erant sananda.

§. IV.

De grandibus criminibus contra primum & secundum præceptum sigillatim. De idololatria & diuersis eius speciebus & gradibus.

QUANDO itaque probatum dedimus, quod multa grandia crimina aduersus singula legis moralis præcepta fuerint, ob quæ quis censuræ ecclesiasticæ & publicæ poenitentiae subiici potuerit, iam ad ductum decalogi naturam, species & poenas eorum considerabimus. Ingentia crimina contra primum & secundum præceptum (quæ ambo communiter coniunguntur) sub generalibus nominibus apostoliae & impietatis [*] compre-

busuis in decalogo quomodocumque vetitis sumatur, evidenter falsum erit, quum constet, non modo, quæ hodie ab aduersariis venialia dicuntur, sed & alia multo plura, quecumque scilicet a veteribus inter capitalia minime numerabantur, publicæ poenitentie nequaquam olim suisce obnoxia.

(b) Augustin. hom. XLIV. de verb. domin. c. V. ap. Dall. loc. cit. Ita accipiendo esse (inquit Dallæus) hoc Augustini dictum, ipse alibi clare docet; dum diuersa peccatorum, qui ex peccato per gratiam Christi resurgunt, genera perseguens; primo loco eos ponit, *qui peccatum intus in corde habent; in facto nondum habent.* Iste sane, si proprie & in genere loquendum est, in decalogum peccarunt. Eos tamen Augustinus publicæ poenitentiae minime subiicit, sed sine ea sanari apertissime docet, dum huius generis peccatorem filii archisynagogi mortuæ, nec dum de secretis parictibus in publicum elata, & ibi intus a Christo fiscitatæ comparans, ait: *Nondum accessit corpore ad mulierem, scilicet consensit in corde; mortuum intus habet; nondum extulit.* Et fit, ut nodum, ut quotidie homines in se expeririuntur, aliquando auditio verbo Dei, tanquam domino dicente, *surge, condemnatur consensus ad iniuriam;* respiratus in salutem, atque iustitiam. Surgit mortuus in domo, reuiniscit cor in cogitationis secreto. Fata est ista resurrectio animæ mortuæ intus inter latebras conscientiæ, tamquam intra domesticos parietes. cetera.

(*) Anglice *Apostacy and Irreligion.*

hen-

henduntur; quæ diuersas idololatriæ species includunt; blasphemiam in *CHRISTVM* ciusque abnegationem tempore persecutionis; vsum malarum artium diuinationis, magiam & veneficium; ignominiam Deo illatam per sacrilegium & *Simoni-an*; per hæresin & schisma; aliasque profanationes & abusus, corruptionem & contentionem veræ religionis eius & cultus. Omnia ista pro grandibus criminibus habita & grauissimis ecclesiæ censuris punita sunt.

§. V.

De sacrificatis & turificatis, hoc est iis, qui incensa idolis offerendo deque sacrificiis sumendo in idololatriam delabebantur.

IDOLOLATRARVM diuersa erant genera. Nonnulli manifesto ad templa vadebant, ibique incensa offerebant idolis, & sacrificiorum fiebant participes. Hi nominibus *sacrificatorum & turificatorum* insigniebantur, quomodo eos in CYPRIANO [i] sàpe appellari inuenimus, qui de illis loquitur, tamquam qui sacrilegis contactibus manus suas atque ora maculent: manus videlicet, incensa offerendo, ora autem, de sacrificiis manducando. Et horum etiam diuersi erant gradus. Nonnulli, simulac persecutio aliqua esset suborta, antequam appellaruntur, vel villa eis inferretur vis, sponte sua adibant templa, vtroque offerebant sacrificia; dum alii diu tormentis vrgarentur, nec nisi summa necessitate compulsi sacrificarent. CYPRIANVS [k] magnum discrimen inter hos duplicitis generis lapsos statuit: vti etiam statuit inter eos, qui non tantum ipsi vadebant, sed vxores etiam & liberos & amicos suos secum ire & sacrificare compellebant; & illos, qui ipsi soli pro cunctis

(i) Cyprian. epist. XV. al. XX. ad cler. Roman. p. 43. (p. 199. edit. Amstel.) Qui sacrilegis contactibus manus suas atque ora maculassent.

Id. epist. LV. al. LII. ad Anton. p. 108. (p. 246. edit. Amstel.) Placuit sacrificatis in exitu subueniri, quum exomologesis apud inferos non est.

(k) Cyprian. ibid. p. 106. (p. 245. cit. edit.) Nec tu existimes, frater carissime, sicut quibusdam videtur, libellaticos cum sacrificatis æquari oportere; quando inter ipsos etiam, qui sacrificarunt, & conditio frequenter & causa diuersa sit. Neque enim æquandi sunt, ille qui ad sacrificium nefandum statim voluntate prosluit; & qui reluctatus & congressus diu ad hoc funeslum opus necessitate peruenit: ille qui & se & omnes suos prodidit; & qui ipse pro cunctis ad discrimen accedens, vxorem & liberos, & domum totam periculi

suis periculum subibant; & hoc modo non tantum donium suam; sed fratres etiam & colonos, quos extores & profugos in sua tecta & hospitia receperant, periculo liberabant, ostendentes & offerentes domino multas viventes & incolumes animas, quae pro ipsis deprecarentur. Qui hoc fecerant, eos facilius excusari posse dicit, quam illos, qui & voluntarie templo idolorum frequentarant, & consilio suo atque auctoritate multos alios induxerant, ut secum eo vaderent. Quorum proinde crimina eleganter describit eorumque grauitatem depingit in libro *de lapsis* in hunc modum [7]: „Non exspectauerunt, vt adscenderent apprehensi, aut interrogati negarent. „Ante aciem multi vici, sine congressione prostrati; nec hoc „sibi reliquerunt, vt sacrificare idolis viderentur inuiti. Vlto „ad forum currere, ad mortem sponte properare, quasi haec o- „lim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam, quam semper optaserint. Quid illi, qui a magistratibus vespera vr- „gente dilati sunt, quod ne eorum differretur interitus, etiam „rogauerunt? Quam vim potest talis obtendere, qua crimen „suum purget, quum vim magis ipse fecerit, ut periret? Nonne quando ad capitolium sponte ventuni est, quando vltro „ad obsequium diri facinoris accessum est, labauit gressus, „caligauit adspactus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt? „Nonne sensus obslipuit, lingua haesit, sermo defecit? Stare illic potuit Dei seruus & loqui, & renuntiare Christo, qui iam diabolo renuntiarat & saeculo? Nonne ara illa, quo moriturus accessit, rogus illi fuit? Nonne diaboli altare, quod foetore tetro fumare ac redolere conspexerat, velut funus & busolum vitæ suæ horrere ac fugere debebat? Quid hostiam tecum miser, quid victimam supplicaturus imponis? Ipse ad aras hostia, victima ipse venisti. Immolasti illic salutem tuam, spem tuam, fidem tuam funestis illis ignibus concremasti. Ac

sui perfunctione protexit, ille qui inquilinos vel amicos suos ad facinus compulit, & qui inquinis & colonis pepercit, fratres etiam plurimos, qui extores & profugi recedebant, in sua tecta & hospitia recepit, ostendens & offerens domino multas viuentes & incolumes animas, qui pro una sancta deprecantur. Vide sis Petri Alexandr. can. I. II. III. apud Beuereg. Synodic. tom. II. p. 8. 9.

(7) Cyprian. *de lapsis* p. 124. (p. 89. 90. edit. Amstelod. MDCC.)

„mul-

„multis proprius interitus satis non fuit, hortamentis mutuis
 „in exitium suum populus impulsus est: mors inuicem letali
 „poculo propinata est. Ac ne quid dècesset ad criminis cumur-
 „lum, infantes quoque parentum manibus vel impositi vel at-
 „tracti; amiserunt paruuli, quod in primo statim nativitatis
 „exordio fuerant consequiti. Nonne illi, quum iudicii dies
 „venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo &
 „poculo domini ad profana contagia sponte properauimus:
 „perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas. Il-
 „li nobis ecclesiam matrem, illi patrem Deum negauerunt;
 „vt dum parui & improuidi, & tanti facinoris ignari, per alios
 „ad consortium criminum iungimur, aliena fraude caperemur.
 Hactenus CYPRIANVS, crima amplificans eorum, qui tam
 promtos paratosque ad committendam idolatriam se præbe-
 bant fidemque christianani audi & quasi exultabundi abnegar-
 bant.

QVEMADMODVM igitur hæc crima summi quidam idolatriæ gradus erant, ita ecclesia insigne aliquod discrimen inter ea & alia, respectu pœnarum illis infligendarum, observabat, peculiarem illis notam diacriticam in censuris suis apponens. Diuersi exstant canones in concilio Ancyrano, qui hanc distinguendi rationem clare ostendunt. Canon quartus [*] ita statuit: *De his, qui sacrificare coacti sunt, insuper & cœnauerunt ad idola, quicumque eorum, quum ducerentur, latiore habitu succurrunt, & vestimentis pretiosioribus vſi sunt, & preparatae cœnae indifferenter participes exstiterunt: placuit, eos inter audientes uno anno constitui, succumbere vero tribus annis, in oratione autem communicare bis annuo, & tunc ad perfectionis gratiam peruenire. Quotquot autem ascenderunt tempora ueste lugubri, & recubentes per omne tempus fluerunt discubitus, si compleuerunt pœnitentiam triennii, sine oblatione recipiantur.*

(*) Concil. Ancy. c. IV. Περὶ τῶν πρὸς βίων θυσάγτων, ἐπὶ δὲ τέτοιο καὶ τῶν διπυνσάτων εἰς τὰ εἰδώλα, οὓς μὲν ἀπαγγέλλουν, καὶ σχῆματι Φαιδρούσῃ ἀνθέον, καὶ ἐδῆτι ἔχοντα πολυτελεστόφ, καὶ μετέχον τὴν παρουσιανδέντος δεῖπνη ἀδικόρων ἐδίζεν ἐνιαυτὸν ἀπροῦνται, ὑποτοσεῖ δὲ τρία ἢ τρεῖς, ἐνχήσ δὲ μόνης κοινωνίαι ἐτη δύο, καὶ τότε ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον οὓς δὲ ἀνῆλθεν μετὰ ἐδῆτος πενθικῆς, καὶ ἀνακπεσόντες ἡφαγον μεταξὺ δὲ ὅλης τῆς ἀνακλίσεως δικρύοντες, εἰ ἐπιλιγωσαν τὸν τῆς ὑπερβάσεως τριτην χρόνον, χωρὶς προσφορᾶς δεκτῆς τυγχανεῖ.

Canon

Canon octauus [*] habet: *Qui bis vel ter sacrificarunt per vim, triennio substernantur, duobus autem annis sine oblatione communicent, & septimo perfete suscipiantur. Et nonus [**]: Quicumque non solum desciuerunt, sed etiam insurrexerunt & fratres suos coegerunt, & causa fuerunt, ut cogerentur (prout antea audiuius ex CYPRIANO), ii annis quidem tribus auditionis locum suscipiant, alio autem anno sine oblatione communicent, ut decennio expleto, eius, quod est perfectum, sint participes. Septimus [***] autem ita decernit: De iis, qui in festo ethnico, in loco gentibus deputato coniuici sunt, & proprios cibos attulerunt, & comedenterunt: visum est, quum biennio subfrati fuerint, esse recipiendos. Iste canones praeципue ad eos spectant, qui peccabant, tormentis, vel exilio, vel carcere, vel proscriptione, vel simili aliis cuiuscumque temptationis necessitate coacti: si qui autem ultra desicerent, & minime coacti praeuaricarentur, in illos scuerius animaduertebatur. Nam per regulas concilii Nicæni [m] duodecim annorum pœnitentiam subire iubebantur, antequam in integrum ecclesiæ communionem restituerentur. Idem quoque terminus prescribitur a concilio Arelatensi*

(*) Can. VIII. *Oi δὲ δεῖτεροι καὶ τρίτοι θύταντες μετὰ βίου, τετραχελιῶν ὑπεπέστωται, δύο δὲ ἐτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσατωσαν, καὶ τῷ ἐβδόμῳ γελεῖς δεκάθυτωσιν.*

(**) Can. IX. *"Οοι δὲ μὴ μόνον ἀπέσησαν, αἰδὲ καὶ ἐπικέντησαν καὶ ἡγεμονατεῖσαι ἀδελφὸς, καὶ αὐτοὶ ἐρένοτο τῇ ἀναγκασθῆσαι οὗτοι ἐτη μὲν τρία τὸν τῆς ἀνροΐστεως δεκάδωσαν τόπον, εν δὲ ἕτη ἐξετιστὸν τὸν τῆς ὑποπλάσεως ἄλλον δὲ ἐνιαυτὸν κοινωνήσατωσαν χωρὶς προσφορᾶς ἵνα τὴν δεκαετιῶν πληρώσαντες, τῇ τελείᾳ μετέσχωσιν.*

(***) Can. VII. *Περὶ τῶν συνεισιδέντων ἐν ἔορτῇ ἐθνικῇ ἐν τόπῳ ἀφωγισμένων τοῖς ἐθνικοῖς, ιδιᾳ βοῶμικτῃ ἐπικοινιτασίαινων καὶ φαγίντων ἔδοξε διετικῶν ὑποπεσόντας δεκάθυμοι.*

(m) Concil. Nicæn. can. XI. *Περὶ τῶν παρεβάντων χωρὶς ἀνάγκης, οὐ χωρὶς ἀφορίστεως ὑπαρχόντων, οὐ χωρὶς κακίας, οὐ των τοιέτα, οὐ γέγονεν ἐπὶ τῆς τυραννίδος Διονύσου ἔδοξε τῇ συνόδῳ, καὶ ἀνάζησε θανάτωσιν, ὅμως χρηστόσαδαι εἰς αὐτές· δοὺς ἐν γυναικών μεταμέλονται, τρία ἐτη τὸν ἀνροώντενον ποιεσσον οἱ πιστοί, καὶ ἐτῇ ἐτη ὑποπεσόνται δύο δὲ ἑτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσοι τῷ λαῷ τῶν προστυχῶν. De iis, qui sine necessitate, vel sine facultatum suarum ablitione, vel sine ullo periculo, vel aliquo eiusmodi, transgressi sunt, quod sub Lacinii tyranniis factum est; et si humanitate indigni sunt, clementia tamen & benignitate in eas uti. Quicumque ergo germane & vere pænitentia ducuntur, tres annos inter audientes exigent, ut fideles, & septem annis prosterrentur supplices: duobus autem annis absque oblatione erunt orationum cum populo participes.*

secun-

secundo [n], quod ad canonem istum Nicænum respicit. Concilium Valentiniū in Gallia [o] paullo vltius progreditur, Acturi, inquiens, pœnitentiam, usque in diem mortis, non sine spe tamen remissionis, quam ab eo plene sperare debebunt, qui eius largitatem & solus obtinet, Et tam diu ei misericordia est, ut nemo desperet. Quo cum canone congruit illa SIRICII [p] regula: Apostatis, quamdiu vivunt, agenda pœnitentia est, & in ultimo fine suo reconciliationis gratia tribuenda. Concilium Illiberritanum adhuc seueriorem illis poenam constituit [q], Placuit, inquiens, ut, qui post fidem baptismi salutaris, adulia etate, ad templum idololatratus accesserit, & fecerit, quod est crimen principale, quia est summum scelus, nec in fine eum communionem accipere. Nonnumquam adulteria & homicidia in hac idolatria committebantur, ut in gentilibus ludis & spectaculis fieri adsolebat, quae in idolatria, adulterio & cæde finiebantur. Quam in rem idem concilium alium habet canonem [r], ita præcipientem: Flamines, qui post fidem lauaci & regenerationis sacrificauerunt; eo quod geminauerint sclera, accidente homicidio, vel triplicauerint facinus, cohærente mæchia, placuit eos nec in fine accipere communionem. Non est, quod hanc miremur seueritatem, si quidem CYPRIANVS nobis narrat, apud antecessores suos [s] quosdam de episcopis in Africa dandam pacem moechis non putauisse, & in totum pœnitentiae locum contra adulteria clausisse, non tamen a coëpiscoporum suorum collegio recessisse, qui aliter fecerint. Et de voluntariis desertoribus & apostatis, qui per omnem vitam in rebellione persistant, addit [t]: Pœnitentiam non agentes, nec dolorem delictorum suorum toto corde & mani-

(n) Concil. Arelat. II. c. X. De his, qui in persecutio[n]e prævaricati sunt, si voluntarie fidem negauerint, hoc de iis Nicæna synodus statuit, vt quinque annos inter catechumenos exigant, & duos inter communicantes: ita vt communionem inter pœnitentes non presumant, in potestate tamen vel arbitrio sit episcopi, vt si eos ex animo errorem deslere & agere pœnitentiam viderit, ad communionem pro ecclesiastica humanitate suscipiat.

(o) Concil. Valent. c. III.

(p) Siric. epist. I. ad Himerium c. III.

(q) Concil. Eliber. can. I.

(r) Concil. Eliber. can. II.

(s) Cyprian. epist. LII. al. LV. ad Antonian. p. 110. (p. 248. lin. 1. seq. edit. Amstelod.)

(t) Cypr. ibid. p. 111. (p. 248. cit. edit.)

festia lamentationis suæ professione testantes, prohibendos omnino censuimus a ſpe communicationis & pacis, ſi in infirmitate atque periculo cœperunt deprecari, quia rogare illos non delicti pœnitentia, ſed mortis urgentis admonitio compellit; nec dignus eſt in morte accipere ſolatium, qui ſe non cogitauit eſſe moriturum. Simile decretum fecit concilium Arelatense primum [u]: De his, qui apostatant, & numquam ſe ad eccleſiam repræſentant, nec quidem pœnitentiam agere quaerunt, & poſtea in infirmitate arrepti petunt communionem, placuit eis non dandam communionem, niſi reualuerint, & egerint dignos fructus pœnitentiae. Hæ regulæ erant, ad quas antiqua disciplina administrabatur in iſtiusmodi idololatras & apostatas, qui reuera ſe contaminauerant ſacrificia offerendo idolis, ſiue hoc vltro, ſiue per vim feciſſent; ſiue ſoli lapsi eſſent, ſiue alios ſecum in idem cri- men perduxiſſent; ſiue statim redirent & pœnitentiæ ſeſe ſubmitterent, ſiue in apostasia & rebellione perſeuercarent. Pro quaerū circumſtantiarum diuersitate diuersi pœnarum gradus illis irrogabantur.

§. VI.

De libellaticis, in quo eorum confiterit idolatria.

ALIVD genus eorum, qui in idolatriam delapsi erant, & religionem suam abnegasse accusabantur, libellati vocabantur, a certis libellis, quos vel magistratibus ethnicis priuatim dare solebant, vel ab illis accipere, vt a faciendis publice ſacrificiis immunes eſſent. BARONIVS [x] existimat, vnum tantum horum libellaticorum genus fuiffe, omnesque aliqua per ſe ipſos vel per alios edita professione, fidem negasse; ne vero cogere rentur id facere publice & diis offerre ſacrificia, priuatim CHRISTO renuntiasiſſe idque redemisse pecunia. Veiuim alii viri docti [y] diſcriben aliquod inter eos obſeruant: Et fane tria faltem eorum genera fuiffe videntur. Nonnulli, magistra-

(u) Conc. Arelat. I. c. XXIII.

(x) Baron. an. CCLIII. n. XX. (XVIII.) Libellaticos eos eſſe, significare tradunt, qui, quam ſacrificium offerre publice cogere rentur, ſe data pecunia redemifſent. Ibid. n. XIX. Quibus omnibus exprimere videntur, libellatici cauſam fuiffe huiusmodi, vt, eti minus quis ſacrificium diis offerret, tamen aliqua per ſe vel per aliū edita profefſione fidem negaret; ne vero, ſicut ceteri, traheretur ignominioſe ad aram, id pecunia redimebat.

(y) Albaspin. obſeruat. lib. I. c. XXI. §. IV. V. VI. VII. (p. 97. 98. 99. edit. Helmeſtad. MDCLXXII.)

tibus se non esse christianos diserte adfirmabant, religionem suam vel verbis vel scripto negantes, sicuti alii ipso actu faciebant; profitentes, se sacrificare idolis paratos esse, si a magistratibus ad id vocentur. CYPRIANVS de his sape loquitur & in eadem eos classe collocat cum illis, qui re ipsa sacrificaverant. Ne sibi, quo minus agent pænitentiam, blandiantur, inquit [z], qui, est nefandis sacrificiis manus non contaminauerunt, libellis tamen conscientiam polluerunt. Et illa professio denegantis contestatio est christiani, quod fuerat abnuentis: fecisse se dixit, quidquid alias faciendo commisit. Alii nec abiurabant, nec libellum abiurationis exhibebant ipsi, sed vel amicum ethnicum vel seruum mittebant, ut ipsorum nomine sacrificaret vel fidem abnegaret, & hoc ipso libellum securitatis a magistratu ipsis procuraret, quasi fecissent, quod pro ipsis fecerant alii. Et ecclesia quidem rem ita interpretabatur, eosque non minus quam priores illos, apostasie reos habebat. Clerus Romanus in epistola sua ad Cyprianum utrosque [a] perinde condemnat. Sententiam nostram, inquiunt, dilucida expositione protulimus -- etiam aduersus illos, qui accepta fecissent, licet presentes; quim fierent, non adsuissent, quim presentiam suam viique ut sic scriberentur, mandando fecissent. Non est enim immunitis a scelere, qui, et fieret, imperavit; nec est alienus a crimen, cuius consensu, licet non a se admissum crimen, tamen publice legitur; Et quum totum fidei sacramentum in confessione Christi nominis intelligatur esse digestum: qui fallaces in excusatione prestigias quarit, negauit: Et qui vult videli propositis aduersus euangelium vel edictis vel legibus satisfecisse, hoc ipso iam paruit, quod videli paruisse se voluit. Canones PETRI ALEXANDRINI huiusmodi libellaticorum etiam mentionem faciunt, illisque constituant poenam, aliquid discriminis ponentes inter dominum, qui seruum suum pro se sa-

Cave prim. christ. lib. III. c. V. p. 384. (p. 568. 590. 591. 592. 593. edit. German. Lips. MDCCXXIII.)

Suicer. thesaur. tom II. p. 240. 241.

(z) Cypr. de lapsis p. 133. (p. 95. edit. Amstelod. MDCC.)

Vid. etiam epist. cler. Rom. ad Cyprian. ep. XXX. al. XXXI. p. 57. (p. 210. edit. Amstel.) Se ipsos insidieles illicita nefariorum libellorum professione prodiderant, quando non minus, quam si ad nefarias aras accessissent, hoc ipso, quod contestati fuerant, tenerentur.

(a) Cyprian. ibid.

crificare compellat, & seruum, qui iussus eat. Seruo [b] vnius anni poenitentiam iniungunt, domino autem biennii, tum quod dissimulauerit, tum quod effecerit, ut conseruus sacrificaret: quum omnes simus serui CHRISTI, & non sit apud eum personarum acceptio. Præter hosce aliud erat genus libellatorum, qui, obseruato, quod præsidis Romani furor restinguí pecunia posset, ipsum adibant, & se christianos esse nec sacrificare posse aperte profitebantur, adeoque ipsum rogabant, ut sibi libellum darct immunitatis, pro eo munus accommodatum offerentes. De hisce libellaticis loquens CYPRIANVS, eos introducit ita se se [c] excusantes: Ego prius legeram & episcopo tractante cognoveram, non sacrificandum idolis, nec simulacea sernum Dei adorare debere; Idcirco ne hoc sacerem, quod non licebat, (quum occasio libelli suisset oblata, quum nec ipsum acciperem, nisi offensa suisset occasio) ad magistratum vel veni, vel alio audeunte mandaui: Christianum me esse, sacrificare mihi non liceat, ad aras diaboli me venire non posse, dare me ob hoc premium, ne, quod non liceat, faciam. CYPRIANVS eos non omnino excusat, sed addit, et si manus puræ

(b) Petri Alex. can. VI. (ap. Beuereg. tom. II. p. 12.) Tois δὲ δέλεσ χριστιανὸς ἀνθρώποις βέβληκόσιν, οἱ μὲν δέλοι ὡς ἀντοχίσιοι ἔντες καὶ τρόπον τυρεῖσιν φύλακείσιν ὑπὸ τῶν δισπότων, παταπειληθέντες ὑπὸ αὐτῶν, καὶ διὰ τὸν Φόβον αὐτῶν εἰς τέτο ἐλαυνόντες καὶ βλιθόντες, ἐνιαυτῷ τὰ τῆς μετανοίας ἔγρα δείχσαι, μανθάνοντες τὴν λοιπήν, ὡς δέλοι χριστοῦ, ποιεῖν τὸ θέλημα τῆς χριστοῦ φοβερῶν αὐτῶν. *Il* autem, qui seruos christianos pro se submisserunt, servi quidem, ut qui ipsi sub manu essent, & quodammodo ipsi quoque in dominorum custodia essent, minisque ab ipsis territi, & proper eorum metum co compusi & lapisi, anno opera paenitentie ostendente & deinceps discentes, ut serui Christi, facere voluntatem & cum timere. Can. VII. Οἱ δὲ ἐλευθεροὶ, εὐ τοισι ἴσεταδίστοται ἐν μετανοίᾳ, καὶ ὡς ὑποχρέωνται, καὶ ὡς κατανηγόντες τὰς διαδόλες θύσια, ὅτι δὲ παρακείμοντες τῇ ἀποστολῇ τὰ αὐτὰ θελυτος ποιεῖν τὰς δεσπότας τῶν δέλοις, ἀνέτας τὸν ἀπειδήν, εἰδότας, Φοῖν, ὅτι καὶ ἡμῶν καὶ αὐτῶν ὁ μύρος ἐστιν εὐθύνοις, καὶ προσαποληψίᾳ παρ' αὐτῷ ἐπιζητεῖν. Liberi autem tribus amissis in paenitentia examinabuitur, tum quod dissimulauerint, tum quod effecerint, ut conserui sacrificarent, ut qui apostolo non obedierint, qui vult dominos eadem facere, que serui, remittentes munas. Scientes, inquit, quod noster quoque & ipsorum dominus est in celis, & non est apud eum personarum acceptio.

(c) Cyprian. epist. III. al. LV. ad Anton. p. 107. (p. 245. edit. Amstelod.)

Vid. Celerin. epist. XXI. ibid. p. 45. (p. 201.) Etecula pro se dona numeravit, ne sacrificaret, sed tantum adscendisse videtur usque ad Tria Fata, & inde descendisse.

sint,

sint, & ora eorum feralis cibi contagia nulla polluerint, conscientiam tamen eorum esse pollutam. Quum vero non tam crimen quam errore decepti videantur, corum conditionem putat paullo meliorem esse, quam eorum, qui sacrificarint; adeoque quum differentia quedam facta sit etiam inter eos, qui sacrificarint, plus indulgendum hisce esse putat, etiamsi non exponat distincte, quis poenitentiæ terminus eis statuendus sit.

§. VII.

De illis, qui amentiam simulabant, ut ne sacrificare cogerentur.

NON absimiles istiusmodi libellaticis illi erant, qui tempore persecutionis amentiam fingebant, ut hoc ipso excusati ab officio sacrificandi haberentur. Nonnulli ad ipsas aras se accedere & sacrificare, vel abiurationi fidei subscribere velle significabant, sed rem euadebant epilepticos se simulantes; quo facto magistratus eos excusatos habens effugere sinebat, quemadmodum David istiusmodi artificio ab Achiso fugit, quum eum vellet occidere. Tum vero hoc spectabatur ut vera dissimulatio & collusio, & artificiosior religionem abnegandi ratio. Vnde per regulas poenitentiales PETRI ALEXANDRINI [d] tales, etiamsi nec ipsi sacrificassent, nec alios pro se submississent, sex mensium poenitentiæ subiiciebantur, eo quod religionem suam quodanimodo abnegassent, & animi sui abiectione ac dissimulatione idolatriam ornare visi essent.

(d) Petr. Alex. can. V. Τοῖς δὲ καθυποριναμένοις κατὰ τὸν ἐπιληπτεύμενον Δαβὶδ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, ἐκ ὅντα ἐπιληπτοῦ καὶ μὴ γυμνῶς ἀπογραψαμένοις τὰ πρὸς ἄρ-ισταν, ἀλλὰ δικταιζοις κατὰ πολὺν τενοχθωτὸν, ὡς ἂν παιδία βαλεντινὰ ἐνθρό-νῳ ἐν παιδίοις ἀφροτοι, τὰς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβάλλει, ἢτοι ὡς διελθότες βαμμές, ἢ-τοι ὡς χειρογραφήσαστες, ἢτοι ὡς ἀνδρὸς ἁντεῖον βαλόντες ἐθυμές, εἰ καὶ τοιν-αὐτῶν συνεχώρουν τίνες τῶν διμολογούσαντιν, ὡς ἕπτοι, ἐπειδή μάλιστα κατὰ πολ-λῆν ἐνδέβειν ἐξέφυγον αὐτόχθεις γενέδαι τὰ πυρὸς καὶ ἀναθυμάστεος τῶν ἀ-καθάρτων δαιμόνων ἐπεὶ τοίνυν ἐλαύνει αὐτὰς ἔγρασι τὰ πράξατος, ὃντας ἐξάμη-νος αὐτοῖς ἐπιτίθεσται τοὺς ἐν μετανοίᾳ ἐπιτροφῆς. Iis autem, qui simularunt, sicut & David, qui se epilepticum fingebat, ne moreretur, quamvis reuera epilepticus non esset, & non nude negationem inscripperunt, sed in multis angustiis, tamquam pueri consilio & prudentia prædicti inter pueros inspi-entes, inimicorum infidias laudificati sunt, vel ut qui altaria pernauerint, vel tamquam qui chirographum dederint, vel ut qui pro se ethnicos immi-ferint, etiā nisi nonnulli eorum, qui confessi sunt, ut audiui, aliquibus co-rum ignouerunt, quoniam maxima cautione vitarunt, ne ipsi suis manibus

§. VIII.

De adiutoribus idololatriæ. De flaminibus, munera iis, & coronatis. Quinam fuerint, & quomodo rei idololatriæ habiti.

NEQUE vero nuda idololatriæ patratio erat, quæ homines censuræ ecclesiasticæ submittebat: sed omnes adiutores, hortatores & imitatores superstitionum rituum idololatriæ quodammodo rei habebantur, & consequenter ut religionis suæ proditores tractabantur. Ita in concilio Illiberitano canon aduersus istos christianos exstat, qui flaminis, siue sacerdotis gentilis munus in se suscepissent; cuius officii pars erat, solemnies ludos & spectacula exhibere populo: Et hoc si fecissent, etiam si non sacrificassent, per omnem vitam debebant agere poenitentiam, tamquam rituum idololatricorum adiutores, & tantum in hora mortis in communionem recipi, si quidem idonea veræ poenitentiae signa ostendissent. *Flamines*, inquit concilium [e], qui non immolauerint, sed munus tantum dederint, co quod se a fastis abstinerunt sacrificiis, placuit in fine eis praestari communionem, aucta tamen legitima poenitentia. Nonnulli viri eruditissimum huius canonis perperam accipiunt, verba illa munus dare intelligentes, quasi pecuniam dedissent præsidi, vt a sacrificandi necessitate eos immunes redderet. Quod idem crimen foret, cuius libellatici rei erant; quum tamen hic canon non de ipsis lapsis loquatur, sed de his, qui officium flaminum in se receperissent, quorum negotium erat inter alia, dare siue exhibere propriis vel publicis sumtibus munera, hoc est, ludos, spectacula & oblectamenta populo. Hæc enim vocabantur munera [f], quemadmodum ex huius vocabuli vsu in lege ciuili

ignem facerent & demonas impuros suffrarent. Licet vero, & agentis ignorantia eos latuit, semestris tamen poenitentiae pena illis imponatur.

(e) Concil. Illiber. c. III.

(f) Cod. Theod. lib. IX. tit. XIX. leg. I. Si quis eiusmodi reus fuerit ablatus, posteaquam super criminis patuerit, seruus quidem vel libertate donatus, bestiis primo quoque munere obiciatur.

Gothofred. in loc. Sane qui ad bestias dati, depugnaturi cum his inducebantur ilato spectaculi die: quod munus dictum, & vero hac quoque lege dicitur.

Martial. de spectacul. epigram. VI.

*Prisca fides taccat: nam post tua munera Cæsar,
Hæc iam fessinea vidimus acta manu.*

appa-

apparet. Et qui ea exhibebant, dicebantur hinc *munerarii*, qui bestias alebant & homines, vt in amphitheatris in oblectationem populi depugnarent, vti videre est in TERTULLIANO [g], SENECA, SVETONIO [h] & aliis, qui ex lingua Latina proprietate loquuntur. Quia autem haec spectacula præcipue exhibebantur diebus festis gentilium & in honorem deorum, & ritibus idololatricis scabebant, nec minus crudelitate & impudicitia; nemo christianus ea populo exhibere poterat, quin crimen idololatriæ incurreret, saltem indirekte, promouendo & adiuuando eius praxin. Quæ cauſa est, quamobrem hic canon adeo severus sit in illos, qui istos ludos suis ipsorum sumtibus exhibebant. Inferior quidem huius criminis gradus erat, si quis de ipsis flaminibus nec sacrificia offerret, nec suis sumtibus ludos exhiberet, sed coronam [i] tantum portaret, quod fieri in ipsis solemnitatibus solebat. Quod quum signum esset idololatriæ, ideo per aliūm istius concilii canonem duorum annorum penitentia, tamquam moderata poena, si cum priore comparetur, illis imponebatur, qui catenus in istud negotium se implicari passi fuerant. Notandum autem fuerit, quod inueniuntur TERTULLIANI contra coronam militarem in libro de corona militis huc non sit referenda. Nam istiusmodi coronæ gestatio nihil ad religionem spectasse, sed mere ciuilis actio fuisse videtur, in honorem imperatorum illis diebus suscepta, vbi munera & dona sua distribuebant militibus. Laurea nihil aliud præ se ferebat, quam insigne victoriae, & quantumuis esset Apollini dicata, id tamen eius usum non reddebat illicitum; nam ea ratione quatuor elementorum & multarum aliarum arborum, plantarum & animalium usus etiam fuisse illicitus, quia, vt AVGVSTINVS [k] docet, ea omnia diis quoque consecrata erant. Hinc viri docti [l] TERTULLIANVM heic reprehendunt, tamquam argu-

(g) Tertull. apolog. c. XLIV. De vestris semper *munerarii* noxiiorum greges paſſunt.

(h) Sueton. vit. Domit. c. X. Threcem Mirmilloni parem, *munerario* imparein.

(i) Conc. Illiberrit. c. LV. Sacerdotes, qui tantum coronam portant, nec sacrificant, nec de suis sumtibus aliquid ad idola præstant, placuit post biennium accipere communionem.

(k) Augustin. epist. CLIV. ad Publicolam. (pag. 703. d. p. 704. 705. edit. Basil. MDCLXIX.)

(l) Baron. ad ann. CCI. n. XVI. tot.

mentum hac de re suum iusto longius extendentem, & quidem ex nouis *Montanisni* principiis, ex quibus etiam christiano homini persecutionis tempore fugere, vel arma ad defendendum imperium [m] sumere licere negat, vtens ratione docendi prorsus contraria priori, in apologia sua usurpatæ, vbi imperatori narrat, exercitum ipsius discipulis *IESV* refertum esse, legionisque fulminatricis cum magna laude facit mentionem. Ut adeo hæc noua eius severitas, qua christianos milites damnat, portantes coronam lauream, inter ea placita referenda sit, quæ amplexus est, posteaquam de ecclesia ad scholam *Montani* transiit; siquidem nullum umquam militem hanc ob rem in ecclesia catholica condemnatum, multo minus disciplinæ siue pœnitentiæ propter eius usum subiectum, inuenimus.

§. IX.

*Quemadmodum duumuiratus aliquem idololatriæ reum fecerit,
& quemadmodum punius sit.*

EXSTAT autem alius canon in concilio *Illiberitano*, ita decernens, *Magistratum* [n] *uno anno*, quo agit duumuiratum, prohibendum placuit, vt se ab ecclesia cohibeat. Nullius heic criminis mentio habetur, intelligitur autem idololatria. Nam ratio & fundamentum huius canonis facile dari potest ex iis, quæ hoc de officio in lege ciuili leguntur. Vbi discere possumus, duumuiros fuisse præcipuos ciuitatis magistratus, alio nomine vocatos *primates curiae*, singulis annis electos (annuum enim erat officium) corumque fuisse (non secus ac flaminum, pontificum siue sacerdotum prouinciarum, & prætorum) exhibere spectacula siue ludos populo, quemadmodum *GOTHOFRE-*

Du Pin bibliothec. vol. I. p. 95. (p. 162. edit. Latin.) Id Tertullianus in quibusdam plus satis videtur extendere & nimis præstige res carpere, quæ excusari possunt, vt v. g. arma sumere ad defendendum imperium; lucernis ædes ornare & lauris in honorem principum, locutiones usurpare, quamvis ad idololatriam aliquatenus referantur.

Seller. *Life of Tertull.* p. 221.

(m) Tertull. de coron. milit. c. XI. Ut ipsam cauissam coronæ militaris adgreditur, puto prius conquirendum, an in totum christianis militia conueniat. &c.

(n) Concil. Illiber. c. LVI.

DVS [o] ex variis codicis *Theodosiani* [p] legibus demonstrat. Et TERTULLIANVS non tantum idem obseruat, magistratus oppidanos horum spectaculorum editores fuisse; sed spectacula ipsa, idololatria fundata [q], multas ceremonias idololatricas sibi adnexas habuisse. Vnde argumentum necit, quamobrem christiano ea frequentare non licet. Et hanc ob causam concilium *Illiceritatum* omnes christianos, qui duumviratum in se suscepissent, a communione abstineri iubet eo anno, quo istud officium administrent; quia haec spectacula populo exhibere non poteraut, quin adiuuarent participantque istam idololatriam, quae eis ita occulte admista erat. *Ludorum celebrationes*, inquit LACTANTIVS [*], deorum festa sunt.

§. X.

Quemadmodum scenici, histriones, aurigæ & alii lusores, theatri ac circi frequentatores idololatriæ incusati & propterea puniti fuerint.

OB eamdem rationem omnes scenici, histriones, & qui currus agitabant in publicis spectaculis, gladiatores, & omnes, ad quos harum ineptiarum exercitium vlo modo pertinebat, omnesque earum frequentatores hasce consuetudines descrere debebant, aut excommunicatione plectebantur, quoad eas sequi pergerent; non tantum quia magna impuritas & crudelitas in illis committebatur, sed quia ad fouendam idololatriam, quæ earum appendix erat, conferebant. Omnia ista sub

(o) Gothofr. partitione, ad cod. Theodos. lib. XV. tit. V. de spectac. Edebantur spectacula vel a magistratibus -- 1. Duumuiris -- seu a curiarum primatibus viris, -- 2. Vel a sacerdotibus provinciarum. 3. Vel a prætoribus. 4. Vel denique a iudicibus.

(p) Vid. cod. Theodos. lib. XII. tit. I. de decurionibus leg. CL XIX. lib. XV. tit. V. de spectac. leg. 1.

(q) Tertull. de spectac. c. XI. Proinde Tituli Olympia loui, quæ sunt Romæ capitolina. Item Herculi Nemæa, Neptuno Isthmia, ceteri mortuorum varii agones. Quid ergo mirum, si apparatus agonum idololatria conspurcat, de coronis profanis, de sacerdotibus præsidibus, de collegiariis ministris &c. It. cap. XII. Hæc munera origo -- Et licet transierit hoc genus editionis ab honoribvs mortuorum ad honores viuentium, quæsturas dico & magistratus & flaminia & sacerdotia: quum tamen nominis dignitas idololatriæ crimen censeatur, necesse est, quidquid dignitatis nomine administratur, communiceat etiam maculas eius, a qua habet causas &c.

(*) Lactant. lib. VI. c. XX.

pompa & ministerio diaboli comprehendebantur, cui quilibet christianus in baptismo renuntiauerat. Et propter ea, si quis ad ista reuerteretur, foederi baptismali renuntiasse existimabatur, & tamquam apostata & desertor ab ecclesia christiana communione auellebatur. Ita CYPRIANVS ab Eucratio [r] interrogatus, quid sibi videatur de histrione quodam, qui in eiusdem adhuc artis sua dedecore perseueret, an talis debeat communicare cum ecclesia? respondet: *Puto, nec maiestati divinae nec euangelicae discipline congruere, ut pudor & honor ecclesiae tantum turpi & infami contagione sedetur.* Concilium Illiberritanum [s] de istis hunc habet canonem: *Si pantomimi eredere voluerint, placuit, ut prius actibus suis renuntient, & tunc demum suscipiantur, ita ut ulterius non revertantur.* Quod si facere contra interdictum tentaverint, proiciantur ab ecclesia. Simile decretum habet concilium Arelatense primum [t]: *De theatricis & ipsis placuit, quamdiu agunt, a communione separari.* Et concilium Carthaginense tertium [u] excommunicationis sententiam ad omnes illos spectare statuit, quando decernit: *Vt scenicis atque histrionibus, ceterisque huiusmodi personis, vel apostaticis, conuersis vel reveris ad dominum, gratia vel reconciliatio non negetur.* Hoc innuit, quod euagati & eiecti fuerint propter crimina sua de ecclesia, siquidem ad poenam auferrandam illosque restituendos venia & reconciliatio eis opus erat. Concilium Arelatense [x] primum idem statuit de iis, qui currus agitabant in iudicis publicis: *De agitatoribus, qui fideles sunt, placuit eos, quamdiu agitant, a communione separari.* -- TERTULLIANVS [y] & alii diserte dicunt, hasce artes partem esse huius pompa & cultus Satanae, cui renuntient christiani in baptismo.

(r) Cyprian. epist. LXI. al. II. ad Eucratium. p. 3. (p. 171. edit. Amstelod.)

(s) Concil. illib. c. LXII.

(t) Concil. Arelat. I. c. V.

(u) Concil. Carth. III. c. XXXV.

(x) Concil. Arelat. I. c. IV.

(y) Tertull. de spectac. c. IV. *Quum aquam ingressi christianam fidem in legis lanae verba profitemur, renuntiasse nos diabolo & pompa & angelis eius, ore nostro contestamur.* Quid erit summum ac praecipuum, in quo diabolus & pompa & angelis eius censemantur, quam idololatria, ex qua omnis immundus & nequam spiritus, vt ita dixerim, quia nec diutius de hoc igitur si ex idololatria vniuersam spectaculorum paraturam consolare constituit, indubitate praedicatum erit, etiam ad spectacula pertinere renuntiatione.

Ex regulâ etiam in *constitutionibus* [z] data constat, quod scenici, aurigæ, gladiatores, stadii cursores, ludorum curatores, olympici, choraulæ, citharistæ, lyristæ, saltationem ostentantes, ad baptismum non fuerint admittendi, nisi finem istarum artium statim facerent. Neque minus crimen erat frequentare theatrum, & istarum reuin idololatricarum esse spectatorem, vti in eadem *constitutionum* regula [*] notatur. Itaque ut pertinax harum rerum studium catechumenos a baptismo arcebat, ita similiter baptizatos siue fideles communionis priuilegio excludebat.

§. XI.

De idolorum artificibus, eorumque criminis & pœna.

ALIA ratio adiuuandi idolatriam, erat ars conficiendi idola pro eorum cultoribus. Multi christiani, qui ab ipso idolorum cultu abhorribant, non dubitabant idola pro aliis conficere, & ex hoc opificio victimum sibi comparare; quæ vero plena scandali professio habebatur, indirecta & per necessariam consequentiam ad sustentandam promouendamque tendens idolatriam. Quam ob causam nullus eorum, qui hanc artem profitebantur, ad baptismum admitti poterat, nisi ei se renuntiaturum promitteret, quemadmodum ab auctore *constitutionum* [a] condiscimus. Quidquid igitur hominibus unum sacramentum denegauit, idem & alterum eis denegasse creden-

onis nostræ testimonium in lauacio, quæ diabolo & pompæ & angelis eius sint mancipata, scilicet per idolatriam.

Id. de coron. milit. c. XIII. Vniuersas caussas enumeramus, nec villa nobiscum est: omnes alienæ, profanæ, illicitæ, semel iam in sacramenti tessellione exteratae. Haec enim erant pompæ diaboli & angelorum eius, officia sæculi, honores, solemnitates &c.

Saluian. de prouid. lib. VI. p. 197. (p. 208. edit. Rittersh. Noriberg. MDCXXIII.) cit. lib. XI. c. VII. §. II. sub litt. (g) volum. IV. p. 263. in textu.

Cyrill. categog. I. n. IV. cit. ibid. sub litt. (I) p. 264.

(z) Conflitut. lib. VIII. c. XXXII. τὰν ἵππι συμῆς ἔσοντι προσεῖται ἀνήρ, οὐ γυνὴ, οὐ γύναιος, οὐ μονάχος, οὐ σαδιοδόμος, οὐ λαθυμπισῆς, οὐ Ολυμπιαῖς, οὐ χοραιδῆς, οὐ κιθαρισῆς, οὐ λυρισῆς, οὐ δὲ τὴν ὄρχηστρην επιδεικνύμενος, οὐ κάπηλος, οὐ πανσέδωσαν, οὐ ἀποβαῖται θυσανοῦ.

(*) Conflitut. lib. VIII. c. XXXII. Θεατρομανίκη εἰς τις πρόσκειται -- οὐ πανσέδω οὐ ἀποβαῖται θυσανοῦ.

(a) Constitut. lib. VIII. c. XXXII. Ειδωλοποιὸς προσειτε, οὐ πανσέδω, οὐ ἀποβαῖται θυσανοῦ.

dum est. TERTULLIANVS eos vocat procuratores idolorum [b], & acriter in hanc aliasque similes artes inuehitur. Quum pompa, inquit, quum sacerdotia, quum sacrificia idolorum instruuntur, quid aliud quam procurator idolorum demonstraris? Nemo contendat, posse hoc modo omnibus negotiationibus controuersiam fieri. Grauiora delicta queque pro magnitudine periculi diligentiam extendunt obseruationis, ut non ab his tantum abscedamus, sed ab iis, per quae sunt. Licet enim ab aliis fiat, non interest, si per me. In nullo necessarius esse deo alii, quum faciunt, quod mihi non licet. Ex his, quod vetus fave, intelligere debo, curandum mihi esse, ne fiat per me. Ex his rationibus concludit, idola facere &que illicitum esse, ac colere & adorare. Atque ita CLEMENS ALEXANDRINVS [c], & IVSTINVS MARTYR [d] ante ipsum. TERTULLIANVS Hermogeni [e] tamquam graue delictum obiecat, quod artem exerceat pingendi imagines. Quod vero in rei presentem omnium maxime facit, obseruatio est, quam habet in libro de idolatria de poena infligenda illis, qui ex hoc illicito vitæ genere vivit querant, quod nimirū istiusmodi artifices numquam in domum Dei admitti [f] oporteat: quia hoc fidei, quam in baptismo professi sint, repugnet. Quomodo [g] renuntiavimus dia- bolo & angelis eius, si eos facimus? Quod repudium diximus his, non dico cum quibus, sed de quibus vivimus? Quam discordiam suscepimus in eos, quibus exhibitionis nostræ gratia obligati sumus? Potes lingua

(b) Tertull. de idol. c. XI.

(c) Clem. Alex. protreptic. ad gentes p. 54. edit. Oxon. οὐ γάρ δή νοι ἀπηγορεύται ἡμῖν ἀναφεύδων, ἀπτυχόν ὅριζον τέχνην & γάρ ποιῆσες, φοῖον δὲ προφήτης, παῦλος δὲ μοιώμεν, οὐαὶ εἰ τῷ ἐργασῷ, οὐ γάρ οὐαὶ εἰ τῇ γῇ κάτω. Nos clare prohibemur fallacem hanc artem exercere: Non facies enim, inquit propheta, cuiusvis rei similitudinem, eorum que sunt in celo & que sunt in terra infra.

(d) Iustin. dial. cum Tryph. p. 321. εἴπατε γάρ μοι, ἔχει Θεὸς ἡδὲ ἐργαδαίμones διὰ Μωϋσέως, μήτε εἰνίνα, μήτε δὲ μοιώμεν, μήτε τῶν εἰ τῷ ἐργασῷ ἄνω, μήτε τῶν ἐπὶ γῆς ὕλας ποιῆσαι κ.τ.λ. Dicite mihi, an non Deus is erat, qui per Moysen fecerit, ne qua omnino fieret vel imago vel similitudo, neque eorum quae in celo sunt sursum, neque in terris deorsum? cetera.

(e) Tertull. contr. Hermogen. c. I. Pingit licite, nubit assidue: legem Dei in libidinem defendit, in artem contemnit: bis falsarius, & cauterio & filo.

(f) De idololatr. c. V. Huiusmodi artifices numquam in domum Dei admitti oportet, si quis eam disciplinam norit.

(g) Ibid. c. VI.

negasse, quod manu confiteris? Verbo destruere, quod factō struis? Vnum Deum prædicare, qui tantos effici? Verum Deum prædicare, qui falsos facis? Facio, (ait quidam) sed non colo, quasi ob aliam causam colere non audeat, nisi ob quam & facere non debeat, scilicet ob Dei offendam utrobique. Immo tu colis, qui facis, ut coli possint. Colis autem non spiritu vilissimi nidoris alicuius, sed tuo proprio: nec anima pecudis impensa, sed anima tua. Illis ingenium tuum immolas, illis sudorem tuum libas, illis prudentiam tuam accendis. Plus es illis quam sacerdos, quem per te habeant sacerdotem. Diligentia tua numen illorum est. Negas te, quod facis, colere? Sed illi non negant, quibus hanc saginatorem & maiorem hostiam cædis, salutem tuam. Haec tenus TERTVLIANVS, qui nihilo minus conqueri videtur, quod magna in exercenda aduersus fontes hac disciplina negligentia tum fuerit. Nam statim subiungit [b]: Tota die ad hanc partem zelus fidei perorabit, ingemens, christianum ab idolis in ecclesiam venire, de adversaria officina in domum Dei venire, attollere ad Deum patrem manus matres idolorum, his manibus adorare, que foris aduersus Deum adorantur, eas manus admoveare corpori domini, que dæmoniis corpora conferunt. Nec hoc sufficit. Parum sit, si ab aliis manibus accipiant, quod contaminant, sed etiam ipse tradunt aliis, quod contaminauerint. Adleguntur in ordinem ecclesiasticum artifices idolorum. Proh scelus! Semel iudei CHRISTO manus intulerunt, isti quotidie corpus eius lacesunt. O manus præcidende! Si TERTVLIANVS heic non iusto seuerius in ecclesiam inuehitur eamque calumniatur, fatendum est, fuisse tum aliquam negligentiam in disciplinæ exercitio, ut istiusmodi offensores non tantum communicare permitterentur, sed ordinem etiam recipere ecclesiasticum, qui per regulas disciplinæ in corpore christiano communicare non debabant, quocumque nomine id facere conarentur.

§. XII.

De idololatria, in ædificandis vel ornandis gentilium aris & templis commissa.

TERTVLIANVS eodem libro crimen idololatriæ omnibus reliquis artificibus imputat, qui quidquam ad idolorum cultum conferant, siue aras erigendo, siue templa exstruendo, siue capsas faciendo, siue idola vel quidquid ad ea perti-

(b) Tertull. de idololatr. c. VII.

neat, exornando. Nec enim differt, inquit, [i] an exsruas vel exorues: Si templum, si aram, si aediculam eius instruxeris, si braceteam expresseris, aut insignia, aut etiam domum fabricaueris. Maior est eiusmodi opera, que non effigiem confert, sed auctoritatem. Hac ratione omnes, qui ad idolorum cultum quidquam conferebant, etiamsi illis non sacrificarent, in eadem cum idololatris classe collocabantur, & consequenter ecclesiae subiiciebantur censuris. Id quod appareret ex celebratissima AMBROSII epistola ad Valentianum imperatorem, quem hic a Symmacho ethnico ad restaurandam aram victoriae in capitolio sollicitaretur. Libere ipsi profitebatur AMBROSIVS, si hoc faceret, episcopos hoc æquo animo pati & dissimulare non posse. Licebit tibi [k], inquit, ad ecclesiam conuenire, sed illic non inuenies sacerdotem, aut inuenies resistentem. Quid respondebis sacerdoti dicens tibi: Munera tua non querit ecclesia, quia templo gentilium muneribus ornasti? Ara Christi dona tua respuit, quoniam aram simulacris fecisti. Celebris est in historia Marcus Arethius, qui sub Juliano imperatore mortem subire maluit, quam templum instaurare, quod regnante Constantio destruxerat, quemadmodum res a GREGORIO NAZIANZENO [l] & SOZOMENO memoriae prodita est. Et THEODO-

(i) Tertull. de idololatri. c. VIII.

(k) Ambros. epist. XXX. ad Valent. Iun. (epist. X. tom. V. p. 195. k. edit. Paris. MDCXLII.)

(l) Naz. orat. I. in Julian. p. 90. οὐσια μὲν γάρ βαρυτάτην ποιητέμενος τὸν γαῖαν τὴν αἰτίαν των, τὸν τεῦχον κατόπιν, ηὔτις τρίτην αἰτίαν τοῦ νεύου ἐνθλευτος εστι. Οὐαδίου Arethiusi grauissima templi estimatione facta totam aurum suumam poscebat, aut ipsum certe templum reficere inebbat εστι.

Sozom. lib. V. c. X. προσθυμέτερος η κατὰ πεντά, Κωνσταντία βασιλεύεται, τὸς ἑπτακοσίου εἰς χριστιανοὺς ἐπανῆγε, καὶ τὸν πρώτον αὐτοῖς σεμνίτετον καὶ πολυτελέστατον νεόν καθεῖλεν ἐπει δὲ μετίπεσεν εἰς Ιελικούν η ἀρχῇ, κενοῦμέν τον εἶναι αὐτὸν τὸν δῆμον ἔρων, ἦν δὲ καὶ πατέρα πρέσβυτον βασιλέας καταδιδόσει, η τὴν ἀπόστημα τὴν γαῖαν ἐκίσται, η τετον ἀναικοδομήσας λογιστάματος ὡς ἀδίνυτον ἐπάτερον, χριστιανῷ δὲ ἀδέματον τὸ δεύτερον, μήτι γε δι. ιερεῖ, ἐφύε τὸ πρῶτον μαζῶν δὲ δι. αὐτὸν καθονεύει πολλός, θλυστυάτων τε καὶ δικυρηρίων καὶ τῶν εἰς τέτοις πειραῖς δεινῶν, ἐπικῆλαθεν ἀπὸ τῆς Φυγῆς, καὶ ἐδεστράψθη, τι βέλευτο αὐτὸν δούλῳ τῷ πλάνει προσήγαγεν. Regnante Constantio, in traducendis ad christianam religionem gentilibus acriorem se ostenderat (Marcus) quam esse solent ii, qui verbis suident: Εἰς αἱματίσμον apud ipsos (Arethios) ac magnificissimum templum destruxerat. Postea vero imperio ad Julianum translato, cernens populum in se concitatum; simulque imperatoris edicto condemnatus, ut aut pretium, quanti templum estimata-

RETVs sunimopere laudat Abdam [m] episcopum in Perside, quod quum Pyreum, (hoc est templum igni, quem Deum esse Persæ arbitrabantur, consecratum) destruxisset, et si intempestivo & immoderato zelo impulsus, hoc fecisset, mori maluerit quam eversum fanum instaurare; quia igni templum exstruere non minus sit, quam eumdein adorare. CHRYSOSTOMVS [n] etiam narrat, tempore Juliani saepius accidisse, ut, qui superioribus annis, quum adhuc pii reges, Constantinus & Constantius, rerum portarentur, vel altaria demoliti fuerint, vel teinpla suffoderint,

tum frisset, persolueret, aut illud restauraret: quum neutrum horum a se fieri posse animaduerteret, posternus autem illud nefas esse homini christiano, nedum sacerdoti; primum quidem fugane arripuit. Sed ubi multos sibi causas periclitari raptarique, & nudicia ac tormenta subire comperit, rediit ex fuga, seque sua sponte obtulit multitudini, ut quocumque placuisse modo, in ipsum jaruerent. Vid. etiam Theodoret. lib. III. c. VII.

(m) Theodoret. lib. V. c. XXXVIII. "Αβδας τις ἐπίσκοπος ἦν, πολλοῖς κοσμάτυσις εἰδεῖν ἀργεῖται. Έτος δὲ εἰς δέκα τῷ Σίηρῳ χρησάμενος πυρὸν κατέλιπε τὸ πυρίνον ἐκεῖνον τὴν πυρὸν τὰς νεύσις τὸν Αβδανούς καὶ πρώτον μὲν ἡπίως τὸ πυρίνον ἀπέδιπτο, πῃ τὸ πυρέον σινοδρυῆσαι προσέταξεν ἐκεῖνον δὲ ἀντιδέχοντος, πῃ τὸ δρόσιν ἄκιντα φάγαντος, πάσας καταλύσειν τὰς ἐπιλιγίας ἡπειρῶν πῃ μέρτον καὶ τέλος ἐπέδηκεν οἷς ἀπέδηκεν πρότερον γάρ τὸν θέτον ἀνδρὸς ἐκείνον ἀναγρεθῆναι κελεύσους, κατέλιπθρον τὰς ἐπιλιγίας προσέταξεν ἐγὼ δὲ τὴν μὲν τὴν πυρίνην κατάλιπτον δὲ εἰς παρόν γεγενῆδαι Κρητί --- τὸ δὲ τὸν καταλιπθρὸν μὴ ἀνοικοδομῆσαι νεύσιν, ἀλλὰ τὴν σφυρήν ἀλέθεια μῆδον ἢ τέτο δρόσοιν, κομιδὴν θαυμάζων, πῃ σφύρων τεινώμενον ποιεῖ μοι δοκεῖ τὴν προσκυνῆσαν τὸ πῦρ, τὸ τέμανον δειπνάδαι. Erat quidam episcopus, nomine Abdus, multis virtutibus generibus ornatus. Hoc zelo immoderato impulsus Pyreum destruit. Rex ea de re per magos certior factus, Abdam ad se evocauit. Ac primum quidem lemter id facinus reprehendit, insitque ut Pyreum adficiaret. Sed quoniam Abdus contradiceret, seque id factūrum negaret, rex cunctas ecclesias se destructurum minatus est. Sed & minas suas ad effectum perduxit. Etenim diuino illo viro prius trucidari iusso, ecclesias solo æquari præcepit. Ego vero Pyreum quidem intempestive ab episcopo destructum fuisse, fareor. --- Quod vero eversum fanum minime instauraverit, sed muri multiorum, quam id prestare, id equidem admiror & coronis dignum indicio. Igno enim templum costruere, non minus esse censco, quam cum adorare.

(n) Chrysostom. homil. XL. in Iuuentin. & Maxim. tom. I. p. 548. (P. 484. edit. Franc. MDCXCVIII.) εἰ τοις ἐν τοῖς ἔπιποδεν χρέοις, ἥπικα βασιλεῖς ἦταν εἰσερεῖσι, ἢ βαρὺς καταίσας, ἢ νεᾶς κατασκόψις, ἢ ἀναδηματα λαβὼν, ἢ ἀλλ’ ἐταῖγε τοιστον ἐγγινάμενος, εἰς δικαστήριον ἐληλεῖ καὶ ἐσφάγετο.

vel

vel donaria diripuerint, rapti ad tribunal trucidarentur, eo quod ea instaurare recusarint.

§. XIII.

De mercatoribus tus vendentibus pro templis idolorum, & de emitoribus ac vendoribus publicarum victimarum.

INTER alios adiutores & instigatores idolatriæ omnes mercatores referebant, qui tus vendebant pro idolorum templis, omnesque, qui emebant & vendebant publicas victimas. TERTULLIANVS hosce vniuersos procuratores idolatriæ vocat. Et de illis quidem, qui publicas victimas redimebant & vendebant [o], diserte dicit, quod nulla ecclesia eos ad baptismum admissura sit, nisi illicitæ huic professioni renuntient, nec eos in communione sua retentura, si iam per baptismum in numerum fidelium cooptati id agere suscepserint. Et hinc acrius in turarios inuehitur, ut eos appellat, qui tus pro templis deorum vendendo lucrum faciebant, quos ex duobis istis pessimos esse existimabat. Quo ore, inquit, [p] christianus turarius, si per templo transibit, quo ore fumantes aras despuit, & exsufflabit, quibus ipse profexit? Quia constantia exorcizabit alumnos suos, quibus domum suam cellariam prestat? Hinc tandem in vniuersam materiam concludit: Nulla ars, nulla professio, nulla negotiatio, quæ quid aut instruendis aut formandis idolis administrat, carere poterit titulo idolatriæ: nisi si altius omnino interpretemur idolatriam, quam simulatum idolorum celerorum.

§. XIV.

De esu eorum, quæ idolis immolabantur. Quomodo & quando idolatriæ incusatus fuerit.

QVAESTIO de esu eorum, quæ idolis immolabantur, a Paulo apostolo soluitur. Numquam in templo deorum idolothyta edere fas erat, quia hoc erat de sacrificio tamquam sacrificio edere, & communicare dæmonibus; quæ res gentilibus confirmationi erat, ecclesiæ autem offendiculo. Nicolaitæ ob hoc in scriptura, & Basiliani & Valentiniiani [q] a sequentium a-

(o) Tertull. de idolis c. XI. Si publicarum victimarum redemptor ad fidem accedit, permittes ei in eo negotio permanere? Aut si iam fidelis id agere suscepserit, retinendum in ecclesia putabis? Non opinor.

(p) Tertull. ibid.

(q) Agrippa Castor, ap. Euseb. lib. IV. c. VII. ἦν εἰς ἡγεῖς κατῆλθεν ἐν τοῖς τότε

tum scriptoribus dominantur. Acta Luciani martyris [r] referunt, maluisse ipsum fame consumi, quia in vesci iis, quae ab gentilibus sacrificata essent, quum persecutores alium cibum in carcere ei portigere nollent. Et BARONIUS aliud istiusmodi exemplum [s] suggerit in ciuibus Constantinopolitanis, qui, quum Julianus cuueta cibaria, quae venum publice in foris exponi solebant, sacrificiis diis immolatis infecisset ac polluisset, libere ab illicis abstinuerint, & loco panis cocto omnes frumento usi sint in cibum, pessimum tyranni consilium hoc modo eludentes. Non quasi idolatria fuisset, si istiusmodi cibaria in tali casu comedissent: Apostolus enim hoc permittit, si quidem sine communicatione cum idolis vel offensione infirmiorum fieri possit: *Quidquid in macello venditur, edite, nihil discriminantes propter conscientiam.* Et ex hac apostolica permissione THEODORETUS [t] populum Antiochenum in alio istiusmodi casu defendit. Nam Julianus eodem diabolico strategemate ad christianos irretiendos usus, omnes fontes in urbe Antiochena & suburbano Daphnei inquinabat, cuncta etiam, quae in foro venalia erant, similiter con-

γνωριμωτάτε συγγραφέως Ἀγρίππα Κάσογος ικανύτατος κατά Βασιλείδης ἔλεγχος,
τὴν δεινότητα τῆς ταῦτας ἀποκαλέσπλαν γρατίας· -- διδόσκει τε, ἀδιαφορεῖν εἰδω-
λοθύτων ἀπογενέσεων, καὶ ἐξωρεύειν ἀπορθυτικός τὸν πίστιν καὶ τὸν τῶν
διωγμῶν καιός. Ex quibus peruenit ad nos Agrippa Castoris, scriptoris ea
aetate nobilissimi, validissima aduersus Basiliudem confutatio: in qua hominis
præstigia ac fraudes detectuntur. ... Aut præterea, cum docere, quod in-
differens sit, victimas diis immolatas degustare, & persequitionum tempo-
re licenter fidem abnegare.

Iren. lib. I. c. I. §. XII. εἰδωλοθύτων ἀδιαφόρως ἐδίχτι, μηδὲ μολιβεῖδαι ἵπ' αἱ-
τῶν ἡγεμονοῦ. Idolothyta indifferenter manubrant, nihil inquinari ab iis
putantes.

(r) Ap. Baron. an. CCCXI. n. VI. (tom. III. p. 56. edit. Antwerp. MDCXXIII.) Eum etiam arcebant ab omni cibo, nisi veller vesci iis, quae ab ipsis sacri-
ficabantur: ea enim assatum porrigeabant. Ille autem maluisset subire mor-
tes vel innumerabiles, & lubentius manens ieiunus, paullatim a fame esset
consumitus, quam vel illorum solum passus esset conspectum.

(s) Baron. an. CCCLXII. num. XLIII. p. 24. Cuncta cibaria, quae venum publi-
ce in foris exponi solerent, sacrificiis diis immolatis infecit ac polluit, vt
sic illi omnes cibis eogerentur vesci immolatiis, nisi same consici penitus
vellent. Cum oraculo Theodori martyris, quonam modo consulendum esset
fidelibus same periclitantibus, sicut diminitus demonstratum, nempe vt tunc
loco panis, cocto omnes frumento vterentur in cibum.

(t) Theodoret lib. III. c. XV. πῶτον μὴ τὰς ἐν τῷ ἀστεῖ καὶ τὰς ἐν Διόφυη πηγαῖς
τὰς μυραιοῖς θεαταὶ κρόλυνεν, οὐτοὶ θεαταὶ τὰς μυραιοῖς μεταλαζόμενοι
Bingh. O. E. Vol. VII. Ee tami-

taminabat; panes, carnes, olera item ac poma, cuncta denique cibaria lustrali aqua adspergi iubendo, ne christiani haberent, quod ederent, nisi quæ idolis essent sacrificata. Quod etiam a CHRYSTOMO [u] notatur & aliis, qui de diabolicis infidiliis Iuliani loquuntur. Enim uero hoc in casu christiani, non obstantibus aduersarii sui dolis, non dubitabant quidquam edere, ut potest scientes, bonas res creatas non posse contaminari villis eiusmodi artificiis, quoad eis non consentirent vel communicarent: Nam domini est terra & omnis plenitudo eius. Et quod ipsis sanctificatum erat verbo Dei & precibus, profanis abusibus inquinari & pollui non poterat.

§. XV.

Num quis christianus ex curiositate sacrificio deorum adesse potuerit, si ipsis quidem cultui se non iungeret?

Vbi autem vera aliqua idolatriæ participatio erat, vel vlla iusta eius rei suspicio, nulla prouersus ratione christiano homini permittebatur, vel minimum ei præbere adminiculum, aut clandestinæ etiam approbationis se reddere suspectum. Huc spectat canon ille ex concilio Illiberritano [x]: Prohibendum, ne

τὸν μύσας ἔπειτα δὲ ποὺ τὰ πυρὰ τὴν ἀγορὰν προσίκεντα τὰ μύσατος ἐπικινδυνά περιφέρουσαν ποὺ ποὺ ἄρτου, ποὺ κέτα, ποὺ ὀπώρας, ποὺ λάχανα, ποὺ δέος ἄλλα εὐδηματα ταῦτα ἔργαται, οἱ τῆς τὰ τερπνότος προσηγορίας τετυχόντες, ἔτενον μὲν ποὺ ἀλοφύροτο βεδευτέρενον τὰ γυμναὶ μετελέμβανον δὲ θύμως, ἀποσολικῷ πειθάμενοι νόμῳ σὺν γάρ, Φοι, τὸ ἐν μητέλλῃ παλέμενον ἐδίετο, ποὺ διανεγνώντες διὰ τὴν συνέδησιν. Primum quidem fontes, tum qui in urbe, tum qui in suburbano Daphnensi erant, abominandis sacrificiis inquinauit; vi, quicumque aquam gustassent, communione sceleris inficerentur. Deinde cuncta, quo in fôro venalia erant, similiter contaminauit. Panes enim & carnes, olera item ac poma, cuncta denique cibaria lustrali aqua adspargebantur. Quæ quum viderent christiani, gemebant ipsi quidem calamitatem abantur, talia abominantes. Edebant tamen, obtemperantes legi apostolice, ita dicenti: Omne, quod in macello venundatur, comedite, nihil interrogantes propter conscientiam.

(u) Chrysostomi hom. IV. de laudibus Pauli tom. V. p. 523. (p. 529. edit. Francos.) πάλιν αἱ πηγαὶ αἱ παρὰ ἡμῖν, αἱ νικῶσαι τῷ γεύματι τὰς πεταμάς, ἀθρίον ἑργατῶν ποὺ ἀπεπήδησαν, μηδέποτε τέτο παθέσαι περίσσεον, ἀλλ' ὅτε θροισσαν ποὺ επορθαῖς τὸ χωρίον ἐμόλυνεν ὁ βασιλεὺς. Tunc etiam regionis nostræ fontes, qui prius flumina ipsi cursu inundaente vincabant, subito in se resilendu gerunt, nunquam hoc ante perpessi, nisi postquam loca rex sacrificiis ac vietis inquinauit.

(x) Concil. Illiberrit. c. LIX.

quis christianus, ut gentilis, ad idolum capitolii causa sacrificandi adscendat & videat: *Quod si fecerit, pari crimine teneatur.* Si fuerit fidelis, post decem annos, aetate penitentia recipiatur. ALBASPINAEVS [y] recte obseruat, quod, licet canonis verba paullo obscuriora sint, intelligenda tamen sint prohibere, ne quis videndi causa eo adscendat: Nam si quis animo sacrificandi interfuisset, eum non decem annis, sed per omnem vitam, secundum primum canonem, poenitentiae subesse debuisse dicit. Ut adeo plana & perspicua canonis sententia sit oporteat, quod si, ut gentilis aliquis sacrificandi causa eo vadit, ita aliquis christianus videndi sacrificii gratia eodem pergit, pari crimine teneri, & decem annorum poenitentia multari debeat. Hoc tamen intelligendum est, si non nisi curiositatis suae instinctu eo peruenisset. Si enim ex urgente aliquo conditionis vitae suae officio eo adscendisset, id ei criminis non dabatur: Verbi gratia, si quis esset de praesidiariis imperatoris militibus & tantum eo iuisset, principi suo ministratus, insons habebatur, quia non inerat sacrificii videndi, sed officii sui exsequendi causa. Ita de *Valentiniano* narrat THEODORETVS [z], ipsum, quem esset tribunus, lanciarios ad palatii custodiam constitutos regens, Juliano domino, in templum genii publici pergenti, ministrasse. Quum autem adstantes ad ianuas æditiui lustrali aqua ingredientes ex more adspargerent, tunc *Valentinianum*, qui ante imperatorem incederet, ubi guttam aquæ chlamydi suæ adspersam vidisset, ædituum pu-

(y) Albaspin. in loc. Arbitror ita legendum esse causa sacrificii, subintelligendi: nam si animo sacrificandi interfuisserint, atrociori suppicio adscendentur, neque in morte iis ad communionem adspirare licet. *Quod si fecerit*] Si ad capitolium adscenderit, ut sacrificio interesset, neque tamen illud adspicere, aut intueri ei licuerit, pari pena suppicioque multetur, atque illud si oculis usurpasset, quam eius voluntas fuerit, ut videret: neque vero sensus sententiaque ita perspicua manifestaque, si de iis sermonem sierimus, qui sacrificandi causa eo pergerent, qui tamen non sacrificarent, quique tantum id a se vixum esse & spectatum latarentur, quia nec in morte communione erant donandi, qui sacrificauerant, ut ex primo canonice constat.

(z) Theodoret. lib. III. c. XVI. Οὐαλεντίνος ἐκεῖνος, δικαιρὸν ὑπέρον βασιλεύσας, χαλιάχρον δὲ τὴν τηγανήτην, τῶν περὶ τὰ βασιλεῖα τεταγμένων λογοχόρογουν ἡγεμόνος, ὃς εἶχεν ὑπὲρ τῆς εἰσιθεσίας ἐπιτερψίας ζῆτον ὁ μὴ γῆρας ἐμβρόνηλος ἐκεῖνος εἰς τὸ τύχον τέμενος εἰσῆι κορεῖν. Ἐκπληγὴν τῶν θυρῶν ἐισήκεισαν σεωκόροις περιφόρτηγοις τὰς εἰσιτήρους πεντεχίζοντες, ὡς ἀνθραγέτης ἐπειδὴ δὲ τὰ

gno percussisse, & inquinatum se, non autem purgatum esse, dixisse. Atque ob hanc caussam utrumque regnum, terrestre videlicet & celeste, meruisse adipisci, dicit THEODORETUS. Nam etsi Julianus hanc ob rem eum in castellum quoddam, sicut in solitudine, relegasset, præcipiens, ut illic degeret: elapsa tamen anno & mensibus paucis pro confessionis sua mercede imperium Romanum accepisse. Ex quibus appetat, veteres magnum discrimen fecisse inter eos, qui ex mera curiositate templum aliquod gentilium ingressi sint, ad spectandos ritus superstitionis & sacrificia, & illos, qui ex officio eo perrexerint. Et TERTULLIANVS, qui, si quisquam alius, hac in re severus est, hanc tamen distinctionem admittit. Utinam quidem, inquit [a], nec videre possumus, que facere nobis nefas est. Sed quoniam ita malis circumdedit seculum idolatria, licebit adesse in quibusdam, que nos homini, non idolo, officiosos habent. Plane ad sacerdotium & sacrificium vocatus non ibo, (proprium enim idoli officium est;) sed neque consilio, neque sumitu, aliaue opera in eiusmodi fungar. Si propter sacrificium vacatus adfissam, ero particeps idolatriæ: si me alta causa coniungit sacrificanti, ero tantum spectator sacrificii. Ceterum quid facient serui, vel liberi fideles, item officiales sacrificantibus dominis, vel patronis, praefidibus suis adhaerentes? Sed si merum quis sacrificanti tradiderit, immo si verbo quoque aliquo sacrificio necessario adiuuerit, minister habebitur idolatriæ. Huius regulæ memor etiam magistris & potestatis officium possumus reddere secundum patriarchas & ceteros maiores, qui regibus idolatriis usque ad finem idolatriæ apparuerunt. Eodem modo sententiam suam in quibusdam priuatis & communibus casibus dicit, quando ait [b]: Circa officia priuatarum & communium, solemnitatum, ut togæ puræ, ut sponsalium, ut nuptialium, ut nominalium nullum putem periculum obseruari de adfissu idolatriæ, que interuenit: causæ enim sunt considerandæ, quibus præstatur officium. Eas mundas

βασιλέως ήγέμενος τῇ κλαυδίᾳ ἐνίδη πελάστου εἰδέν Οὐαλεντίνος, δὲ βασιλεὺς ἐπικήρυξ τέττα καὶ συντεχνικός, πινδὴ ἐπαισθετὸν τὸν νεωκόρον, μεμολίνθαι φίτσας, ἐπεναπέρθας Θεοσάμενος δὲ τὸ γεγονός δὲ ἐξάγιος, εἰς φρέσιον μότὸν παρὰ τὴν ζῷουν νεικεύοντες τελέτην, αὐτόδι διάχειρι προσεταχώς ἀλλ’ ἐνεῖνος μὴν ἐνυπτε
ζεῖ μηνὸν διελῆται τῶν ὀλύμπων, μεծὸν τῆς ὁμολογίας τὴν βασιλεὺαν ἐδέξατο.

Vid. Sozom. lib. VI. c. VI. qui eadem narrat.

(a) Tertull. de idolatr. cap. XVI. XVII.

(b) Tertull. ibid. c. XVI.

effe.

esse opinor per semetipsas, quia neque vestitus virilis, neque annulus, aut coniunctio maritalis de alicuius idoli honore descendit. Omnia ista per Deum fieri licet; & quamvis his tunc accommodarentur sacrificia, ille tamen, cuius officium & negotium non erat in sacrificio, sed ex alia quadam ratione requirebatur, sine labe illis adesse posse credebatur. Ita omnes istiusmodi decidebantur casus, in quibus aliqua officii ratio homines cultui deorum adesse iubebat; non ut quidquam ad idololatriam conferentes, aut in cultu sive directe sive indirecte partem habentes; sed tantum peragentes, quod legitimi muneric ratio ab eis postulabat, & cum Valentianino animum ab ipsis rebus alienatum, si opportuna offerretur occasio, declarantes. Nuda praesentia propter aliud quoddam officium peragendum non habebatur in tali casu communio cum idolis, quia ipse officii sui tenor & muneric ratio rem aliter se habere satis demonstrabat.

§. XVI.

Num alicui suum ipsius cibum in idolorum templis edere licuerit?

Si quis vero non ex muneric sui ratione vllum istiusmodi officium, quod eius praesentiam in templo requirebat, peragere necesse haberet, tum, si quis nihil minus cultui idolorum adesset, vel quidquam ficeret, quod suspicionem eius rei habere poterat, idonea caussa erat, quamobrem ecclesiasticae censuræ subiiceretur. Ita nemo iustum prætendere poterat rationem cibum suum secum portandi edendi que in templo idoli, sed hoc non poterat non aliquam arguere propensionem ad idololatriam. Vnde in concilio Ancyrano [c] decretum legimus in hanc sententiam: *De iis, qui in festo ethnico, in loco gentilibus deputato, coniuati sunt, & proprios cibos attulerunt & comedunt, visum est, quin biennio subfrati fuerint, esse recipiendos.* Hic canon non diserte vocat locum, templum idolorum, sed τόπον ἀφωρισμένον τοῖς εθνοῖς, locum separatum, nimirum ad cultum deorum; quem siue pro templo, siue pro alio quocumque loco, festis diebus agendis deputato, accipias, perinde est; siquidem locus fuit, colendo.

(c) Concil. Ancyran. c. VII. Περὶ τῶν οὐρανοθύτων ἐν ἑορτῇ ἐθνοῦ ἐν τόπῳ ἀφωρισμένῳ τοῖς εθνοῖς, οἰδα βεβάκυτα ἐπικομισαμένων καὶ φαγίστων ἰδοῦσε διετίκτης πεποσόντας δεκτῆρα.

idolo in solemnitate, quæ dei alicuius gentilis honori peculia-
riter dicata erat, destinatus.

§. XVII.

Num coniuicari cum paganis in festis idolorum diebus?

Et hic mos coniuandi cum paganis in festis eorum die-
bus, siue in templo siue extra templum, omnino vetitus erat sub
notione communicandi eorum impietati. Quæ expressa ver-
ba sunt concilii Laodiceni, prohibentis hanc consuetudinem
agendi istiusmodi dies festos cum gentilibus [d]. Inter canones
sic dictos apostolicos [e] unus quidam reperitur, quo christianis
oleum deferre in templum gentium, vel in synagogam iudeo-
rum in eorum festis, vel lucernam accendere, sub poena anathe-
matis interdictum. Ex quo perspicimus, christianos non num-
quam ad coniungendum se cum gentibus in hac consuetudine
fuisse propensos.

AT QV E hic omnium commodissimus sensus videtur esse,
qui duobus istis concilii Illiberritani canonibus, qui tot interpre-
tibus crucem fixerunt, tribui potest: Quorum unus [f] sic ha-
bet: *Cereos per diem placuit in cœmiterio non incendi.* Inquietandi
enim sanctorum spiritus non sunt. Qui hæc non obseruauerint, arcean-
tur ab ecclesiæ communione. Et alter [g] ita: *Prohibendi etiam, ne
lucernas publice accendant.* Si facere contra interdictum voluerint, abs-
tineant a communione. ALBASPINAEVS [h] hos canones factos
esse putat ex erronea ista opinione, quod animæ martyrum sub

(d) Concil. Laodicen. c. XXXIX. "Ori & dei τοῦ ἔθνου συνεργάζεσθαι, καὶ παντελῶς
τὴν ἀρχὴν τηναντί.

(e) Can. apost. LXXI. (al. LXX.) Εἰ τις Χριστιανὸς ἔλατον ἀπενέγκῃ εἰς ἱερὰ ἔθνα
ἢ εἰς αὐτοῖς ισδιαύς ἐν ταῖς ἑρταῖς μετάν, ἢ λύχνας μετίει, ἀφοργήσθαι.

(f) Conc. Illiberrit. c. XXXIV.

(g) Conc. Illiberrit. c. XXXVII.

(h) Albaspin. ad can. XXXIV. (ap. Labb. tom. I. p. 928.) Ego facile adducor,
ut credam, concilii illius patres opinionem mentemque Tertulliani, Cypria-
ni & eorum, qui ea ætate florenter, sequutos, qui animas martyrum sub al-
taribus hærere & habitare, ibique, dum eorum mortem Deus viceretur,
expectare senserunt: atque adeo verba illa cap. VI. apocal. ad verbum tueri
ac recipere, diuum Cyprianum de lapsis, Sub ara Dei animæ occisorum mar-
tyrum clamant magna voce, dcentes, quo usque domine, sanctus & verus,
non iudicas & vindicas sanguinem nostrum de iis, qui in terris inhabi-
tant? & requiescere & patientiam adhuc tenere iubentur: & quamquam
posse aliquis existimat remittendis passim donandisque peccatis bonum fieri

altariis hærent & habitent, atque ita CYPRIANVM & TERTULLIANVM sensisse, adfirmat. Probabilius autem est, concilium hosce ritus alia de causa interdixisse, quia superstitione erant & idololatrici, ab ethniciis in celebrandis solemnibus adhibiti, vti expressis verbis TERTULLIANVS [i] & alii, a BARONIO [k] collecti, adfirmant. Et hæc quidem vera ratio videatur esse, cur concilii istius patres eos vetuerint, Ne videlicet christiani in istiusmodi superstitionis ritibus cum gentilibus conspirarent. Sed pergitus. Gentilium solemnia nota sunt in lege ciuili sub generali nomine *votorum*, & *celebritatis votorum*. Et, vt GOTHOFREDVS [l] ea accurate distinguit, comprehen-debant i. Omnes ipsorum ludos, siue spectacula publica, quæ in honorem deorum habebantur. In quibus Maiumæ spectacu-

contra iudicem volte, aut priusquam vindicetur ipse, alios posse defendere. Quibus credere videtur martyrum animas sub aris quiescere. Idem de bono patientie, Vnde etiam clamantes martyres, & ad vindictam suam dolore erumpente properantes exspectare adhuc iubentur, & temporibus consummandis implendiisque martyribus præbere patientiam. Et quum aperuisset, inquit, agnus quintum sigillum, vidi sub ara Dei animas occisorum propter verbum Dei & martyrium suum, & clamauerunt voce magna, dicentes. Idem ad Quirinum, libro tertio, Et quum aperuisset quintum sigillum, vidi sub ara Dei animas occisorum propter verbum Dei & martyrium suum. Tertull. de resurr. carnis cap. XXXV. Etiam in apocalypsi Iohannis ordo temporum sternitur, quem martyrum quoque animæ sub altari, vltionem & iudicium flagitantes, sustinere didicerunt, vt prius & orbis de pateris angelorum plagas suas cibat, & præstituta illa ciuitas a decem regibus dignos exitus referat, & bestia antichristus cum suo pseudopropheta certamen ecclesia Dei inferat, atque ita diabolo in abyssum interim relegato, prima resurrectionis prærogativa de solis ordinetur: dehinc & igni dato vniuersaljs resurrectionis censura, de libris iudicetur. Idem de anima capite VIII. Sol enim corpus, siquidem ignis, sed quod aquila confiteatur, neget noctua, non tamen p̄t iudicantis aquilæ: tantumdem & animæ corpus inuisibile carni si forte, spiritui vero visibile; sic Iohannes in spiritu Dei factus animas martyrum conspicit. Idem aduersus Gnosticos, capite XI. Sed & interim sub altari martyrum anima placidum quiescunt & fiducia vltionis candidum claritatis usurpant, donec & alii confortium illorum glorie impleant. &c.

(i) Tertull. apol. c. XXXV. Grande videlicet officium focos & toros in publicum educere, vicatim epulari &c. Cap. XLVI. Quis philosophum sacrificare, aut deierare, aut lucernas meridie vanas proferre compellit? Vid. de idololatr. c. XV.

(k) Baron. an. LVIII. n. LXXII. LXXIII.

(l) Gothofred. in codic. Theodos. lib. XVI. tit. X. de paganis. leg. VIII. p. 269.

lum valde celebre erat, utpote de quo titulus in codice Theo.lofi-anu [m] habetur, quo id permittitur, & regulæ in eius celebratio-ne obseruandæ præscribuntur sub imperatoribus christianis, do-nec tandem ab Arcadio prorsus inhiberetur. 2. Coniuia, seu, vt alias vocantur, festa coniuia. 3. Festum diem kalendarum Ianuariarum. In cuius superstitiosam obseruationem crebræ orationes inuestiæ in antiquis scriptoribus occurrunt, maxime in AMBROSIO [n], ASTERIO AMASENO [o] & PRUDENTIO [p]. 4. Tertium nonarum Ianuariarum, vbi vota publica pro salute principis in templis suscipiebantur, festaque pariter coniuia & iuωχίæ peragebantur. Hisce adnumerari etiam possunt βραμάλια, id est bromialia, in concilio Trullano [q] vetita : Item neomenia sive nouilunia, contra quæ CHRYSOSTOMVS integrum habet homiliam, qua christianis eorum obseruationem dissuadet. Vbi in impiam superstitionem, quæ tamquam paganismi reliquiae in hominum mentibus adhuc penitus insidebat, acriter [r] inuehitur. Nam superstitiose obseruabant dies, & auguriis erant addicti;

(m) Cod. Theodos. de Maiuma lib. XV. titul. VI.

(n) Ambros. serm. XVII. (serm. XI. tom. V. opp. p. 15. l. edit. Paris. MDCXLII.) Ianus homo fuit, vnius conditor ciuitatis, quæ Ianiculum nuncupatur, in cuius honorem a gentibus kalendæ sunt Ianuariæ nuncupatae : unde qui kaledas Ianuarias colit, peccat, quoniam homini mortuo desert diuinitatis obsequium.

(o) Aster. hom. IV. de festo kalendarum. (In bibliothec. patr. max. tom. V. p. 816. 817. 818. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(p) Prudent. contr. Symmach. lib. I. v. 237 - 240.

Iano etiam celebri de mensæ litatur
Auspiciis epulisque sacris, quas inueterato,
Heu miseri, sub honore agitant, & gaudia ducunt
Festa kalendarum.

(q) Concil. Trullan. c. LXII. vid. sub litt. seq. (c). Can. LXV. Τὰς ἐν ταῖς νεομηνίαις ὑπὸ τῶν πρὸ τῶν οἰκείων ἔργατησιν καὶ οἰκου ἀναπλομένας πυρφαι-κάς, ἃς καὶ ὑπεράπλεον τοὺς κατὰ τὸ θόνον ἀρχαῖον ἐπιχειρῶσιν, ἀπὸ τῆς περ-όντος παταρηθῆναι προσέσσομεν. Qui in nouiluniis a quibusdam ante siuas officinas & domos accenduntur, rogos, supra quos etiam antiqua quadam consuetudine salire incepit ac delirare solent, iubemus demicps cessare.

(r) Chrysost. homil. XXIII. in eos, qui nouilunia obseruant. Tom. I. p. 297. (p. 264. edit. Francos.) πχουτηρᾶσιν ἡμέρας -- καὶ οἰωνίζονται, καὶ νομίζονται, εἰ τὴν νομενίαν τὰ μηνὸς τέττα μεθ' ἥδοντις καὶ ἐν φροσύνῃς ἐπιτελέσσουσιν, καὶ τὸν Ἀ-πεκτυτον τέλειον ἔξειν ἐνικεύον -- γυναικὲς καὶ ἄνδρες Φιάλας καὶ ποτήρια πληρώ-σαντες μετὰ πιλῆς τῆς ἀστατίας, τὸν ἄπραντον πίνεται.

putabantque, si nouilunium mensis istiusmodi cum voluptate & lætitia degerent, reliquum se annum sic transacturos. Ita viri ac feminæ hisce diebus pocula implentes, multa cum intemperantia vinum merum hauriebant, ex hac diabolica persuasione, ut recte vocat, quod bona vel aduersa fortuna reliquorum dicrum a tam ominoso eius exordio penderet. Quod diaboli sane inuentio erat, qua omne virtutis exercitium tollere studebat. Observat etiam [s], quod in horum temporum celebrazione lucernas in foro accendere & fores sertis coronare consueverint, quam rem una cum superstitione eorum & intemperantia, tamquam diabolicam pompa & puerilem amentiam, damnat. Ex quibus videmus, quam proclives fuerint homines ad sequendas istiusmodi consuetudines gentilium, etiam ubi ab earum ignorantia & coactione fuerunt liberati. Et quod multo magis existimandi sint obnoxii fuisse tentationi conformandi se cum illis, in observandis ipsorum solemnitatibus, dum terrori legum & violentis persecutionibus ipsorum subiacuerunt. Immo vero ipsis AUGUSTINI temporibus pagani adeo insolentes erant in Africa, ut christianos festos ipsorum dies celebrare cogerent, qua de re patres Africani in concilio Carthaginensi quinto [t] apud Honorium imperatorem conqueri necesse habebant, ipsumque rogare, ut auctoritate sua hoc grauamen tolleret. Illud etiam, inquiunt, petendum, ut, quoniam contra præcepta divina coniuicia multis locis exercentur, quæ ab errore gentili attracta sunt, ita ut nunc a paganis christiani ad hæc celebranda cogantur, ex qua re temporibus christianorum imperatorum persequutio altera fieri occulta videatur, venari talia iubeam & de ciuitatibus & possessionibus imposta pena prohibere. Quam rem Honorius gratificari initio recusabat, sed re studiosius deliberata eorum petitioni relinquebat locum.

(s) Chrysost. homil. XXIII. in eos, qui nouilunia obseruant. tom. I. p. 300. (P. 261. ed. Frs.) λύχνοις ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ταῖς σεφανῶματα πλένειν, παιδίοις ἀνίστηνται.

(t) Concil. Carthag. V. can. V. (Not. Apud Labbeum hæc loco citato non legenduntur.)

Vid. cod. Afric. can. LX. κακῶν ἔτει μὴν δὲν αἰτήσαι παρὰ τὸν χριστιανὸν βασιλέων, ἐπειδὴ παρὰ τὸν θεῖον παραγγέλματα ἐν πολλοῖς τίτοις συντίθεται. Στοιχεῖα, εἰς τὰς ἴδιας πλάνης προσενεχθέντα, οὐκοῦ χαρισμὸς τοῦ Καρλογεώργειου προσωνύμου εἰς τῇ τάπτων τελετῇ οὐκανέσσει τὰ τελεῖα παλαθῆναι γίγνεται τοῦ πόλεων παρὰ τῷ πλήσιον.

Lex ista adhuc exstat in codice Theodosiano [u]: Non liceat omnino in honorem sacrilegi ritus funestioribus locis exercere coniuia, vel quidquam solemnitatis agitare.. Episcopis quoque locorum, hæc ipsa prohibendi ecclesiastice manus tribuimus facultatem, iudices autem XX librarum auri pena constringimus, & pari forma officia eorum si hæc eorum suerint dissimulatione neglecta. Verum hoc superstitionem non delebat penitus, sed multi ethnici in ea perseverabant, & perditii quidam ac dissoluti christiani satis prompto erant animo, ad coniungendum se cum gentilibus in eorum consuetudinibus, aut certe ad imitandum eorum luxuriam & vanitatem sub notione christianarum obseruationum. A VGVSTINVS statim post huius legis promulgationem acerbam querelam habet de gentilium insolentia, quando in epistola quadam sua hunc in modum scribit [x]: „Contra recentissimas leges kalendis Iunii festo „paganorum sacrilega solemnitas agitata est, nemine prohibita, tam insolenti ausu, vt, quod nec Juliani temporibus factum est, petulantissima turba saltantium in eo prorsus vico „ante fores transiret ecclesia. Quam rem illicitissimam atque indignissimam clericis prohibere tentantibus, ecclesia lapidata est. Deinde post dies ferme octo, quum leges notissimas episcopus ordini replicasset, & dum ea, quæ iussa sunt, velut implere disponunt, iterum ecclesia lapidata est. Postridie nostris ad imponendum perditis metum, quod videbatur apud acta dicere volentibus publica iura negata sunt. Eodemque ipso die vt vel diuinitus ternerentur, grando lapidationibus reddita est, qua transacta continuo tertiam lapidationem, & postremo ignes ecclesiasticis tectis atque hominibus intulerunt, vnum seruorum Dei, qui oberrans occurrere potuit, occiderunt, ceteris partim vbi potuerant, latitantibus, partim quo potuerant, fugientibus, quum interea contritus atque coarctatus quodam loco se occultaret episcopus, vbi se ad mortem querentium voces audiebat sibiique increpantium, quod eo non inuento gratis tantum perpetrassem scelus. Gesta sunt hæc ab hora ferme decima usque ad noctis partem non minimam. Nemo compescere, nemo subuenire tentauit illorum, quorum esse grauis posset auctoritas, præter vnum

[u] Cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. XIX.

[x] Aug. epist. CCI, ad Nectarium.

„peregrinum, per quem & plurimi servi Dei de manibus inter-
„ficere conantium liberati sunt, & multa extorta prædantibus,
„per quem clarum factum est, quam facile illa vel omnino non
„fierent, vel cœpta desisterent, si ciues maximeque primates
„ea fieri perficie vetusſent,. Hic AVGVSTINI locus oſten-
dit, quam altas harum festiuitatum gentilium amor radices ege-
rit in carnalium ac profanorum christianorum mentibus. In
alia epistola ad Aurelium episcopum Carthaginem [y] lamenta-
tur temulentiam & intemperantiam, quæ apud multos istius-
modi christianos in solemnibus conuiuiis, in honorem marty-
rum fieri solitis, & in anniversariis defunctorum amicorum suo-
rum commemorationibus regnet: quod certe nihil aliud sit,
quam impuritatem festiuitatum gentilium committere sub no-
mine christianarum. Rogat itaque eum, vt certa methodo
vtatur, qua tantæ impuritates de domo Dei [z] arceantur. Pu-
tat autem, fieri hæc non posse aspero, duro vel imperioso mo-
do, sed magis docendo quam iubendo, magis monendo quam
minando: Sic enim agendum esse [a] cum multitudine peccan-
tium; seueritatem autem exercendam esse in peccata pauco-
rum. Grauis sane hæc querimonia est, quam & alii in locis
[b] saepius repetit: Quæ ostendit, quantopere supersticio & vo-
luptas festorum gentilium in multorum rudium ac carnalium

(y) Aug. epist. LXIV. ad Aurelium. Comessationes & ebrietates ita concessæ &
licitæ putantur, vt in honorem etiam beatissimorum martyrum, non solum
per dies solemnes, quod ipsum quis non lugendum videat, qui hæc non
carnis oculis inspicit, sed etiam quotidie celebrentur. --- Itæ in cœmiteri-
is ebrietates & luxuriosa conuiinia, non solum honores martyrum a carnali
& imperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorum. —

(z) Ibid. Saltem de sanctorum corporum sepulchrīs, saltem de locis sacramen-
torum, de domibus orationum tantum dedecus arceatur.

(a) Ibid. Non aspere, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso
ista tolluntur, magis docendo quam iubendo, magis monendo quam mi-
nando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium, seueritas au-
tem exercenda est in peccata paucorum.

(b) Augustin. contr. Faustum lib. XX. c. XXI. Qui se in memoris martyrum
inebriant, quomodo a nobis approbari possunt, quam eos, etiam si in do-
mibus suis id faciant, sana doctrina condemnet? sed aliud est quod doce-
mus, aliud quod sustinemus: aliud quod præcipere iubemur, aliud quod
emendare præcipimus &, donec emendemus, tolerare compellimus. Alia
est disciplina christianorum, alia luxuria vinolentorum, vel error insirmo-
rum.

hominum mentibus, etiam postea, quam christiani facti fuerint, inhæserit. Et horum quidem multitudo in *Africa* tanta erat, vt, quantumuis eorum crimina excommunicationis commerueris- sent seueritatem, *AVGVSTINVS* tam en hoc remedio istum mor- bum curari posse non crederet. *Ambrosium* & episcopos *Italicos* hanc malam consuetudinem feliciter extirpasse dicit, & esse spem, fore, vt etiam in *Africa* id fiat. Verum non longe post querelam inuenimus iteratam contra christianos, reliquias pa- ganae huius superstitionis in hac obseruandi dies festos materia retinentes. Nam concilium *Trullanum* [c] canonem habet hæc omnia prohibentem. *Kalendas*, que dicuntur, & vota & brumalia que vocantur; & qui in primo Martii (alia exemplaria legunt *Maii*) mensis die fit, conuentum ex fidelium vniuersitate omnino tolli volumus: sed & publicas mulierum saltationes multam noxam exitusque adseren- tes: quin etiam eas, que nomine eorum, qui falso apud gentiles dii no- minati sunt, vel nomine virorum ac mulierum sunt, saltationes ac myste- ria more antiquo & a vita christianorum alieno, amandamus & expelli- mus; statuentes, vt nullus vir deinceps muliebri ueste induatur, vel mulier ueste viro conueniente. Sed neque comicas vel satyricas, vel tragicas personas induat; neque exsecrandi Bacchi nomen, vuam in torcularibus exprimentes inuocent; neque vinum in dolis effundentes, risum moneant, ignorantia vel vanitate ea, que ab insanæ impostura procedunt, exerceentes.

Aug. de ciuitate Dei lib. VIII. c. XXVII. Quicumque epulas suas eo (ad mar- tyrum loca) deferunt, quod quidem a christianis melioribus non sit, & in plerisque terrarum nulla talis est consuetudo: tamen quicumque id faciunt, quas cum apposuerint, orant & auferunt, vt vescantur, vel ex eis etiam in- digentibus largiantur, sanctificari ibi eas volunt per merita martyrum in nomine domini martyrum.

(c) Concil. Trullan. c. LXII. Τὰς ἔτοις λεγούσινας καλάνδας, οὐαὶ τῷ λεγόμενῳ βό- τῳ, οὐαὶ τῷ καλέμενῳ βρομίδει, οὐαὶ τῷ ἐν τῇ πρώτῃ τῷ Μαρτίῳ μηδὲς ἡμέρᾳ τελευτίνῃ πανήγυριν, καθάπαξ ἐν τοῖς τῶν πιστῶν πολιτείαις περιπετεῖαις βολέ- μεδαί αἰδαί μὴν οὐαὶ τὰς τῶν γυναικῶν ἀηδονίας ὁρχήσεις, πολλὴν δύσμην οὐαὶ βλά- φη ἐπιπεῖν δυναμένων· ἔτι μὴν οὐαὶ τὰς ὄνοματα τῶν πατῶν· Εἴδοτι θεωρῶς ὄνομα- δίσιαν Θεᾶν, ή ἐξ ἀνδρῶν ή γυναικῶν γενομένας ὁρχήσεις οὐαὶ τελετὰς καλά τι Κ- θος η λαϊν οὐαὶ ἀλλοτρίους τὰ τῶν Χριστιανῶν βίοις ὑποκειπόμενα, δολοφόντες μη- δέα λίθρα γυναικίναν σολῆν ἐνδιδύνεσθαι, ή γυναικῶν τοῖς ἀνδράσιν αἰραΐδειν αἰ- λαῖα μῆτρες προστεῖα παιωνία, η σλυγία, η τρυχίαν ὑποδύνεσθαι μῆτρα τὰ τέ βι- λελυκῆς Διονύσου ὄνομα τὴν ει· Φυλήν ἀποθλιβούσας ἐν τοῖς ληροῖς ἐπιβοῦν· μηδὲ τὸν οἶνον ἐν τοῖς πίθοις ἐπιχέοντας ἀγνοίας τρόπῳ η μαλαισθῆται τὰ τῶν μανιώδες πλάκης ἐπεργάζεται.

Kalein-

Kalendæ hoc loco significant primum diem Ianuarii. Vocabulum *βότα*, quod in Græco est, a BALZAMONE aliisque eum sequentibus explicatur per festum in honorem Panis agitari solitum, quia τὰ βοῦται ἀπὸ τῶν βοτῶν, id est ἀπὸ τῶν προβάτων, deducunt. GOTHOFREDVS [d] autem & SVICERVVS [e] aptius id reddunt vota, quia hoc Latinum vocabulum tantummodo in Græcum commutatum est, denotatque solemnem pro salute imperatoris votorum nuncupationem, tertio a kalendis Ianuariis die a gentilibus fieri solitam. Per brumalia BALSAMON intelligit festa Bacchi: At melius ex TERTULLIANO nomen istud explicari potest, qui inter alia solemnia, ad quæ obseruanda quosdam christianos proclives esse queritur, *brumas* sive *brumalia* refert, & istiusmodi christianos reprehendit, quod non eam fidem in religionem suam demonstrarent, quam pagani in suam. Saurinalia, inquit [f], *Tianuarie* & *brumæ*, & matronales frequentantur, munera commeant, strena consonant, lusus coniuicia constrepunt: O melior fides nationum in suam festam: Quæ nullam solemnitatem christianorum sibi vindicat, non dominicum diem, non pentecosten. Etiam si noscent, non communicassent, timerent enim, ne christiani viderentur.

(d) Gothofred. in codic. Theodos. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. VIII. p. 270. Balsamo ioculariter lapsus est, qui τὰ βοῦται ἀπὸ τῶν βοτῶν, id est, ἀπὸ τῶν προβάτων, deduxit, & festum id in Panis honorem agitari solitum prodidit.

(e) Suicer. thesaur. eccles. tom. I. p. 706. *Βοῦται* apud recentiores Græcos, vota & votorum dies Latinis appellantur, qui annum inchoant, ob solemnem pro salute principis votorum nuncupationem. Et quidem νυξιώς tertius post kalendas Ianuarii dies appellatione votorum intelligitur, ut & in lege CCXXXIII de verborum significacione, & apud Dionem lib. LVIII. licet ipsis etiam kalendis suscepta pro principe vota, ut illo ipso loco scripsit &c. Retinuere christiani principes votorum & morem & appellationem, ut appearat ex titulo codicis de obligatione votorum: & ex canone LXII. concilii in Tiullo: Τὰς γένετα κ. τ. λ. (vid. sub anteced. litt. [e]). Balsamon ad hunc canonom p. 436. de vocis *βοῦται* origine sua uiter philosophatur, dum illud Græcis suis vindicat, vultque esse nomen ei sexto inditum ἀπὸ τῶν βοῶν, ἢντες προβάτων, quod in honorem Panis, pastorum dei, sit institutum; A Balsamone etiam seductor cl. Meursius in glossario suo scribit, *Βοῦται* esse festum quoddam in honorem Panis institutum. At *βοῦται* sunt heic vota, ut recte interpres vertit, & Casanonus in Spartanum docet. Vide Reinesii var. lect. lib. II. c. IV.

(f) Tertull. de idololatr. c. XIV. It. c. X. Etiam strena captandæ, & Septimontium & Brumæ &c.

Nos ne ethnici pronuntiemur, non veremur. Vbi per brumas viri docti [g] intelligunt non festa Bacchi, sed festa solstitii brumalis siue hiemalis, ex quibus coniectabant, an reliqua hie ms fausta eis futura esset, nec ne. Hæc supersticio, vt pote ex antiquo paganismo residua, in multorum christianorum mentibus defixa hæsit ad tempus vsque concilii Trullani an. DCXCII. Quæ cauſa erat, quamobrem hoc concilium consuetudinem istam, cum multis aliis istiusmodi obſeruationibus & cæremoniis, vetaret sub poena excommunicationis; qua, vti vidimus, talia criminā plectebantur, niſi multitudo peccantium (vt AVGVSTINVS dicit) impediret, quo minus ecclesiastice disciplinæ ſeueritas eis adhiberi posset.

§. XVIII.

De idololatria in cultu angelorum, sanctorum, martyrum, imaginum &c. commissa.

NULLAM hoc loco mentionem facimus idololatriæ, quæ in cultu angelorum, sanctorum & martyrum, Mariæ virginis, imaginum, & eucharistiæ committi poterat, quia de ea fusius edifferendi in diuersis huius operis partibus [*] habuimus occaſionem. Satis itaque fuerit, heic tantum obſeruasse in genere, quod nulli, niſi maniferti hæretici, antiquis temporibus huiusmodi idololatriæ incusati fuerint. e. g. Angelici propter cultum angelorum, Simoniaci & Carpocratiani propter cultum imaginum, & Collyridiani propter cultum Marie virginis: Qui quum profelli eſſent hæretici, dubium non eſt, quin censuræ ecclesiastice illis fuerint inflictæ, & omnibus eis adhærentibus, vel ad eorum caſtra tranſeuntibus; quod heic ad explanandum

(g) Vid. Iun. in loc.

Hospinian. de festis ethniſorum c. XXVIII. p. 127. (pag. 224. b. edit. Genev.)
Brumalia] Bruma a breuitate dierum dicta Pompeio auctore, quasi βρυξι-
μερον, tempus illud eſt, quum breuiores sunt dies. Et vt ex Florentino
Principe Paulus Marsus in commentariis ad lib. I. Ouidii Fastorum, & Merula
in comment. in Elegiam XII. lib. III. Tristium eiusdem, indicat, ab octauo
kalendarum Decembrium vsque ad nonum kalendarum Ian. celebrauitur
festa Brumalia. De hoc ſelto Cælius lib. XV. cap. XXIV. ex Græcorum col-
leſtaneis rei rusticae hæc adnotat: Democritus & Apuleius talem exspectari
biemens aiunt oportere, euiuſmodi fuerit dies festus, quem Brumam vo-
cant Romani: eſt autem quarta & viceſima Dii mensis, qui eſt Nouember.

(*) Vid. lib. VIII. c. VIII. §. VIII. seqq. vol. III. pag. 305. seqq. Lib. XIII. c. III.
vol. V. pag. 68. seq.

con-

confirmandumque disciplinæ ecclesiasticæ exercitium obseruas-
se sufficit.

§. XIX.

De fautoribus & adiutoribus idololatriæ.

VNV M adhuc de praxi idololatriæ notandum est, Quod fautores & adiutores idololatriæ eiusdem criminis rei habitifuerint eum ipsis idololatris, vtpote peccati eorum se reddentes participes. Si quis dominus seruum mitteret ad sacrificandum loco suo, actio quidem serui erat, culpa autem in dominum redundabat, tamquam præcipuum eius rei auctorem; quemadmodum supra vidimus in negotio libellaticorum, qui seruos suos pro se mittebant sacrificatum. Si quis iudex, qui ex officio extirpare idololatriam debebat, legibus auctoritatem potestatemque ei id faciendi impertientibus, vel publice hoc officium negligenter, vel secreto in idololatrarum praxi connueret, eiusdem criminis ex participatione reus habebatur. Ita magistratus certæ cuiusdam ciuitatis tamquam reos hoc crimine accusat AVGVSTI NVS [b], quod quum leges auctoritatem eis dedissent omnes idololatriæ reliquias extirpandi, in illis ad effectum dandis negligentes & remissos se se præbuerint. Quum tamen ipsæ leges [i], ad quas respicit, viginti librarum auri poena iudices, & officia eorum multari iubeant, si eorum dissimulatio ne vis legis, coniuia & solemnitates gentilium celebrari prohibentis, fraudulenter fuerit infracta. Ita antequam idololatria imperialibus legibus esset prohibita, dum fulcentibus & sustinentibus imperatoribus ethnicis triumpharet, christiani non tantum ab ipso sacrificandi actu abstinere debebant, sed nec auctoritatem suam sacrificiis accommodare; nec victimas vendere; nec curas templorum delegare, nec vestigalia eorum procurare, nec publicos ludos & spectacula de propriis aut de publicis sumtibus edere, multo minus edendis præsidere; nec ullum de solemnibus eorum verbis & formulis, cultui idolorum peculiaribus & propriis, pronuntiare vel edicere, nec

(b) August. epist. CCII. ad Nectarium. vid. sub litt. antec. (x) in textu pag. 226.

(i) Cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. XIX. Iudices autem viginti librarum auri poena constringimus & pari forma officia eorum, si hæc eorum fuerint dissimulatione neglecta.

per deorum nomina iurare eis licebat. Quæ omnia TERTVL-LIANVS notat & loco quodam [k] congerit; hanc reddens rationem, cur christianus sub imperatoribus ethnicis munus iudicis in se recipere tuto non possit; quia ista functio adactura ipsum sit idolatriam vel auctoritate sua vel alia quadam ratione adiuuare, quod facere nequeat saluo officio christiano saluisque religionis suæ legibus, quippe quæ idolatriam apud alios prouehere non permittant. Et hanc ob caussam patres concilii Illiberritani [l] canonem fecerunt, sub poena separatisonis ab ecclesiæ communione per quinquennium prohibentem, ne, quum rationes suas ab administratoribus rei familiaris acciperent possessores, quidquid ad idolum datum esset, acceptum referrent. Et alio canone [m] omnes dominos iubent admoneri, vt quantum possint prohibeant, ne serui sui idola in domibus suis retineant. Si vero perseguitionis temporibus vim metuant seruorum, hoc est, timeant, ne ab illis deferantur & prodantur, vt saltem se ipsos puros conseruent, alioquin futurum, vt ab ecclesia eiificantur. Pacis temporibus potestate suam paulo vterius extendere debebant. Nam per regulam concilii Arelatensis secundi [n] post leges imperiales, ad prohibendam & extirpandam idolatriam datas, quilibet presbiter in territorio suo omnes infideles deferre iubetur, qui adhuc faculas idolis accendant, aut arbores, fontes vel saxa venerentur. Et si hoc facere neglexerit, ipse sacrilegii reus habendus dicitur: Dominus autem loci istius, qui admonitus

(k) Tertull. de idololatr. c. XVII. Neque sacrificiet, neque sacrificiis auctoratem suam accommodet, non hostias locet, non curas templorum deleget, non vestigalia eorum procurret, non spectacula edat de suo aut de publico, aut edendis praesit: Nihil solemne pronuntiet vel edicet, nec iuret quidem.

(l) Concil. Illiberrit. c. XL. Prohiberi placuit, vt, quum rationes suas accipiunt possessores, quidquid ad idulum datum fuerit, acceptum non referant; si post interdictum secerint, per quinquennii spatia temporum a communione esse arcendos.

(m) Ibid. c. XLI. Admoneri placuit siveles, vt in quantum possint, prohibeant, ne idola in domibus suis habeant: Si vero vim metuant seruorum, vel se ipsos puros conseruent; si non secerint, alieni ab ecclesia habeantur.

(n) Concil. Arelat. II. c. XXIII. Si in aliquius presbyteri territorio infideles aut scules accenderint, aut arbores, fontes vel saxa venerentur: si haec emere neglexerit, sacrilegii se esse rem cognoscat. Dominus autem vel ordinator rei ipsius, si admonitus emendare noluerit, communione priuetur.

errorem emendare recusauerit, communione iubetur priuari. Alius concilii *Illiberritani* canon [o] viris ac feminis interdicit, vestimenta sua ad ornandam sacerdotaliter pompam commodare ethnicis, non obedientibus trium annorum denuntians separationem. Vbi per pompam sacerdotaliter ornandam ratione maxime consentaneum est intelligere idololatricas gentilium ceremonias in publicis eorum solemnitatibus. Vnum autem est, quod patres *Illiberritani* hac in re maxime cautum volunt. Fieri nimis facile poterat, ut nonnulli bene animati christiani, ex inconsiderato aduersus idolatriam zelo, in contrarium current, sui esse officii existimantes, destruere idola & vbicumque reperta frangere: ad quem errorem corrigendum aliud decretum [p] facere necesse habebant, quo hanc importunam agendi rationem prohiberent, statuerentque, ut si quis in isto facto occisus esset, in numerum martyrum ne recipetur: quoniam hoc in euangelio non sit scriptum, neque inueniatur ab apostolis umquam factum. Hæc concilii illius observatione de praxi apostolorum omnino iusta esse videtur. Quantocumque enim zelo contra idolatriam arderent, numquam tamen eos tumultuose templo gentilium ad demolienda idola ingressos, sed prouersus contrarii characteris testimonium ab ipsis gentilibus eis datum esse legimus. Cuius illustre exemplum habemus in apologia, quam pro *Paulo* eiusque sociis fecit scriba *Ephesus*, quum a *Demetrio* aurifabro & reliquis artificibus, templo argentea *Diane* facientibus, accusarentur, tamquam qui istius deæ templo & cœlitus delapsæ imagini vim intulissent: *Adduxistis, inquit, homines istos neque sacrilegos, neque inveteratam deam maledicos.* Act. XIX, 37.

EQVIDEM non longe ante *Eulalia* martyris tale quid in Hispania ausa fuerat: concilium autem actionem illius, singulari forte spiritus impulsu factam, in exemplum capi solebat; quia minus necessaria gentilium prouocatio erat & ecclesiæ

(o) Concil. Eliber. c. LVII. Matronæ vel eorum mariti vestimenta sua ad ornandam sacerdotaliter pompam non dent. Et si fecerint, triennii tempore absineant.

(p) Ibid. c. XL. Si quis idola fregerit & ibidem fuerit occisus; quoniam in euangelio non est scriptum neque inueniatur ab apostolis umquam factum; placuit in numerum eum non recipi martyrum.

noxia, sine vlla concessione scripturæ; quæ homines iubet *CHRISTVM* confiteri, ad id faciendum vocatos, non imprudenti zelo inimicos prouocare, si nulla id faciendi sit idonea ratio. . Et hoc est, quod iam superioribus temporibus plebem suam & voce & scripto docuerat *CYPRIANVS*, vti ex epistola quadam ipsius appetet, in qua hunc in modum scribit [q]: *Vos, fratres carissimi, pro disciplina, quam de mandatis dominicis a me semper accepistis, & secundum quod me tractante sepiissime didicistis, quietem & tranquillitatem tenete: ne quisquam vestrum aliquem tumultum de fratribus moueat, aut ultro se gentilibus offerat: apprehensus enim & traditus loqui debet; siquidem in nobis dominus positus in illa hora loquatur: qui nos confiteri magis voluit, quam temere preferiri.* Sic veteres in hoc negotio idololatriæ, quæ magna istius ætatis noxa erat, disciplinam suam recta quasi lance librabant, inter duo extrema medium tenentes; non concedentes, vt quis vitioso quodam modo ad eam se accommodaret; nec approbantes, si quis ex immoderato zelo ei se opponeret. Et si *TERTVLLIANVS* in priori casu rem paullo longius extendit, quando, exempli caufsa, idololatriæ speciem esse cuncte redolere statuit, si quis præceptor nomina deorum discipulos suos doceat, vel christianus arma portet, vel tempore persecutionis fugiat; facile est singularium istarum opinionum reddere rationem, quum pateat, qua ex schola prouenerint, & quod non a spiritu *CHRISTI* sed a spiritu *Mentani* dictatae fuerint. Ad cuiusmodi assertiones idonea responsio est, quod nulla eiusmodi dogmata in purioribus scriptoribus, nec vllas tales regulas in disciplina ecclesiastica, nec vllam istiusmodi inuectam in ecclesiam Dei consuetudinem inueniamus.

Nos tanto studiosiores fuimus in exponenda veterum sententia de diuersis hisce questionibus, tum quia vtiles sunt ad explanandam ecclesiæ disciplinam, tum quia vsum habere possunt, ad alios casus applicatae. Accedit, quod hoc argumentum de idololatria ab hodiernis scriptoribus hoc modo tractatum non adeo facile inuenias.

(q) Cypr. epist LXXXI. al. LXXXIII. p. 239. (p. 334. edit. Fell. Amsleod.)

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT QVINTVM

DE CVRIOSARVM ET VETITARVM ARTIVM EXERCITIO, HOC EST, DE DIVINATIONE,
MAGIA ET INCANTAMENTO: ET DE LEGIBVS ECCLESIAE AD PVNIENDVM EAS
PROMVLGATIS.

§. I.

De diuersis diuinationis speciesbus. Speciatim de astrologia.

ALIVD grande crimen in religionem erat exercitium curiosarum ac vetitarum artium, quæ fere innumerabiles sunt, ab ingenti ac varia hominum in superstitionem propensione. Nos illas summatim recensebimus sub tribus generalibus nominibus *diuinationis*, *magiae* & *incantamenti*. *Diuinatio* omnes artes ac vias comprehendit reuelandi secreta & prænuntiandi futura, quæ ex nullis naturæ legibus sciri possunt; *Magia*, omnes artes noxiarum operationum per occulta & incognita media, quæ vulgo *Sorcery*, & *Latinis* *veneficium* ac *maleficium* vocatur. *Incantamentum* præcipue refertur ad peritiam & potestate in faciendo aliquid boni, ut curandi morbos per certa verba, signa & amuleta, quæ res illud rudioribus ac superstitionis hominibus acceptius reddidit, quia speciem utilitatis & beneficii pro genere humano præ se fert. Inter diuersas *diuinationis* species notissima & maxime infamis erat *astrologia*, siue ars manifestandi secreta ex positu & motu stellarum. Qui hanc artem profitebantur, communiter vocabantur, *mathematici*; quo nomine in vtroque codice [a] damnantur. Neque sub christianis solum imperatoribus, sed sub veteribus etiam *Romanis* infames fuerunt. Exstat enim in codice *Inflanico* [b] lex *Diocletiani*, quæ artem geometriæ tamquam utilem scientiam admittit, artem autem mathematicam damnabilem atque interdictam pronuntiat. Et imperante *Tiberio* senatus consulta

(a) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVI. tot. de maleficiis & mathematicis. pag. 113 - 136.

(b) Cod. Inflan. lib. IX. tit. XXXVIII. de maleficiis & mathematicis. leg. II. Aitem geometriæ discere atque exercere publice interest. Ars autem mathematica damnabilis est atque interdicta omnino.

de mathematicis magisque *Italia* pellendis facta esse, auctor est TACITVS [c]: Sed idem ille obseruat [d], esse eos genus hominum, quod vetitum semper sit & retentum. Licet enim infidi & fallaces fuerint potentibus, hos tamen ad consulendum illos data occasione semper propendisse. Expulsio eorum ex *Italia* etiam SVENTONIO obseruatur, vt bis facta [e], sub *Tiberio* & *Vitellio*. Vnde TERTULLIANVS non minus acute argue- que quam eleganter christianis quibusdam, qui ipsi in huius malæ artis professione tolerari postulabant, respondet: *Vrbs* [f] & *Italia* interdictum mathematicis, sicut cælum & angelis eorum, ea- dem pena est exsiliis discipulis & magistris. Quando igitur leges imperatorum, tam christianorum quam gentilium ita severæ in eos erant, æquum omnino erat, vt leges ecclesiæ non mi- nus severæ essent, quia genus quoddam idololatrarum erant, suæque artis originem malorum angelorum inuentioni debe- bant. Quam ob caussam *constitutiones* sic dictæ apostolicæ [g] astrologos inter eos referunt, quos reiici a baptismo oporteat, nisi professioni suæ renuntiare velint. Concilium Toletanum primum [h] *Priscillianistis* propter hanc praxin anathema infli- git. Sciendum enim est, *Priscillianistas* omnia fato & necessa- riorum astrorum influxui adscriptissime, quemadmodum AVGUSTI-

(c) Tacit. annal. lib. II. c. XXXII. Facta & de mathematicis magisque *Italia* pellendis senatus consulta; quorum e numero Pituanus saxon deiectus est.

(d) Id. in histor. lib. I. c. XXII. Mathematici, genus hominum potentibus insidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostra & veterabitur semper & re- tinebitur.

(e) Sueton. vit. Tiber. c. XXXVI. *Expulit* & *mathematicos*: sed deprecantibus, ac se artem desituros promittentibus, veniam dedit. Id. vit. Vitell. c. XIV. Nullis infensor quam vernaculis & *mathematicis*, vt quisque deseretur, in- auditum capite puniebat: exacerbatus, quod post edictum suum, quo iube- bat, intra kalend. Octobris urbe *Italiaque mathematici* excederent, statim libellus est propositus, & Chaldaeos dicere &c.

(f) Tertull. de idol. c. IX.

(g) Constitut. lib. VIII. c. XXXII. μάγος, ἐπιχόδης, αἱρετολόγος, μάγις, θρησ- πόδης -- παντάρενος προσδεχέσθωσαν, μη παντάρενο δὲ ἀποβαλλέσθωσαν. Ma- gicus, incantator, astrologus, vates, captator carminum magicorum -- quum desirint, admittantur, si non pareant, reiiciantur.

(h) Concil. Tolet. I. in regula fidei contra *Priscillianistas*. Si quis astrologiae vel mathesi existimat esse credendum, anathema sit.

NVS [i] fidem nobis facit, Adstringunt, inquiens, fatalibus stellis homines colligatos, ipsumque corpus nostrum secundum duodecim signa celi esse compositum, sicut hi, qui vulgo mathematici appellantur, constituentes in capite arietem, taurum in ceruice, geminos in humeris, cancerum in pectore, & cetera nominatim signa percurrentes, ad plantas usque perueniunt, quas piscibus tribuunt, quod ultimum signum ab astrologis nuncupatur. LEO [k] in epistola quadam sua eadem de illis narrat: Fatalibus stellis, inquiens, & animas hominum & corpora opinantur adstringi: per quam amentiam necesse est, ut homines paganorum erroribus implicati & fauientia sibi, ut putant, sidera colere, & aduersantia studeant mitigare. Verum ista seellantibus nullus in ecclesia catholica locus est: Quoniam qui se talibus persuasionibus dedit, a Christi corpore totus abscessit. SOZOMENVS [l]. Eusebium Emissenum narrat accusatum fuisse, quod hanc artem excolet, eamque ob caussam relieto episcopatu fugam arripuisse: Alio quidem nomine eam appellat, vocans astronomiam apotelesmaticam: sed hoc nomen rem eamdem [m] significat: duas enim partes erant astronomiae, una docens naturam & cursum stellarum; quae ars licita erat: & altera occultos effectus & potestates earum in oppositione & coniunctione &c. qui effectus apotelesmata & ars ipsa apotelesmatica, & qui eam tractabant, apotelesmata olim vocabantur, ut postea mathematici & Chaldaei. Sunt [n], qui haec apotelesmata paruas figuras & imagines cereas fuisse putant, arte magica ita, ut influentiae stellarum essent capaces, factas & in di-

(i) Augustin. de hæres. c. LXX.

(k) Leo epist. XCII. al. XCIII. ad Turibium cap. XI.

(l) Sozomen. lib. III. c. VI. διεβάλλοτο δεκαδαι τῆς ἀστρονομίας, ὁ μέγος ἀποτελεσμάτων καλλίστη, φυγάς ἦλθεν εἰς Λυδίαν.

(m) Iustin. respons. ad orthodox. XXIV. de τελεσμασι. Apollonii loquitur: Εἰ θρόνος ἐστιν ὅμηρος καὶ δεσπότης τῆς οὐλαίων, τὰς τε Απολλώνιες τελέσματα ἐν τοῖς μέγεσι τῆς οὐλαίων δίβανται; Si Deus conditor est & dominus creatura, quomodo Apollonii effectus in partibus creature potentes sunt?

(n) Vid. Selden. de diis Syris. syntagma l. c. II. p. 116. (NB. In edit. Lugdun-Batav. MDCXXIX. suo integum cap. II. semel atque iterum perlegi, non inveni autem, imagines istas fuisse cereas.)

Spencer. de Vrim & Thummim lib. III. c. III. sect. X. p. 369. (p. 202. edit. Lips. MDCCV. 4to.) Minus igitur a vero distare credimus eorum sententiam, qui imagines hasce futurorum consicias ab antiquissimæ memorie populis, Chaldaicis, Syris, Aegyptiis, inueatas aut visitatas adserunt. Maimonides enim imagines illas oracula fundentes, apud nominis antiquissimæ

vinatione adhibitas. Vt adeo ars apotelesmatica eadem omnino fuerit ac astrologia iudicaria. Et propterea Ensebius Emissenus ob huius, tamquam illicitæ & christianum episcopum minime decentis, artis exercitium damnatus est. Nam ex iis, quæ de ea dicta sunt, planum est, omnem istiusmodi speciem diuinationis habitam esse pro idolatria & paganismo, vt quæ originem suam malis spiritibus debeat, & absolutum fatum ac necessitatem in humanas actiones introducat, atque ita hominis voluntati omnem libertatem adimat, faciatque Deum auctorem peccati: Quæ blasphemiae huic arti communiter imputantur a veteribus, AVGUSTINO [o], LACTANTIO [p], TERTULLIANO[q]

gentes, Zabios aut Chaldaeos, fidem & pretium inuenisse refert: Errexerunt stellis imagines, soli quidem aureas, luna vero argenteas. ... Deinde facela ædificauerunt, imaginesque in illis collocauerunt, arbitrantes stellarum vires influere in illas imagines, easque intelligendi virtutem habere, hominibus propheticæ domum largiri, ac denique, quæ ipsis velia & salutaria sunt, indicare.

(o) Augustin. de ciuit. Dei lib. V. c. I. Illi qui positionem stellarum, quodammodo decernentium qualis quisque sit, & quid ei proneniat boni, quidue mali accidat, ex Dei voluntate suspendunt, si esdem stellas putant habere hanc potestatem traditam sibi a summa illius potestate, vt volentes ista decernant, magnam cælo faciunt iniuriam; in cuius velut clarissimo senatu ac splendidissima curia opinantur scelerata facienda decerni: qualia si aliqua terrena ciuitas decreuisset, genere humano decernente fuerat euertenda. Id. de doctrin. christian. lib. II. c. XXI. Neque illi ab hoc genere perniciose superstitionis segregandi sunt, qui genethiliaci propter natalium dierum considerationes, nunc autem vulgo mathematici vocantur. ... Nam & ipsi quamvis veram stellarum positionem, quum quisque nascitur, consequentur & aliquando etiam peruestigent, tamen quod inde conantur vel actiones nostras vel actionum euentu prædicare, nimis errant & vendunt imperitis hominibus miserabilem seruitutem. &c.

(p) Lactant. lib. II. c. XV. Eorum (dæmonum) inuenta sunt astrologia, & aruspicina, & auguratio, & ipsi, quæ dicuntur, oracula, & necromantia & ars magica &c.

(q) Tertull. de idololatr. c. IX. Animaduertimus inter artes etiam professiones quasdam obnoxias idolatriæ. De astrologia ne loquendum quidem est. Sed quoniam quidam ipsis diebus prouocauit defendens sibi perseuerantiam professionis istius, paucis vtar. Non allego, quod idola honorat, quorum nomina cælo inscripsit, quibus omnem Dei potestatem addit: quod propterea homines non putant Deum requirendum, præsumientes stellarum nos immutabili arbitrio agi. Vnum propono, angelos esse illos desertores Dei, amatores seminarum, proditores etiam huius curiositatis, propterea quoque damnatos a Deo. &c.

EVSEBIO [r], ORIGENE & BARDESANE SYRO, qui peculiares dissertationes contra eam scripsit, memoratas EVSEBIO, qui earum epitomen exhibit. EX AVGUSTINO præterea licet notare, hosce astrologos siue haruspices nonnumquam genethliacos [s] vocatos esse, propter natalium dierum considerationes beneficio schematum & horoscoparum, ut vocabant, institutas, ut cognoscerent, quæ stellarum positio puncto illo temporis fuerit, quo quisque natus esset, & hinc prænuntiarent, quæ ipsis per vitam bona malaue obuentura forent, ex coniunctione stellarum, sub qua nati essent. Et quum horum nonnulli vitam ac mortem principum accurate determinare sibi sumerent, quod publicæ quieti & imperio perniciosum esse credebatur: ideo seueræ leges imperii sub ipsis ethnicis imperatoribus aduersus istud genus hominum latæ sunt, vti ex antiquis iureconsultis VLPIANO & PAVLO demonstrat GOTHOFREDVS [t]. Et haec alia ratio erat, cur ecclesia seuerissima censura in eos vtendum statueret, vtpote existimans, illud quod leges ethnicæ tamquam crimen capitale punirent, in christianæ ecclesiæ disciplina inultum impunitumque non esse dimittendum. Hoc crimen est, quod Aquilam ab ecclesia pepulit. EPIPHANIUS enim [u] cum olim christianam religionem amplexum esse dicit; quum vero mathematicorum artibus nimium tribueret, ac reprehensus se se emendare nollet, ab ecclesia eicatum esse; quo facto ad iudeos eum transiisse, totumque se litteris Hebraicis dedisse, iisque egregie penitusque perceptis ad interpretanda biblia se contulisse, & quædam scripturæ loca de aduentu CHRISTI deprauasse. Insigne exemplum astrologi AVGVSTINV[S] [x] nobis suppeditat, qui quum

(r) Euseb. de præparat. euangel. lib. VI. c. X. & XI. tot.

(s) Augustin. de doctrin. christian. lib. II. c. XXI. cit. sub litt. antec. (o).

(t) Gothofred. in cod. Theodos. lib. IX. tit. XVI. de malefic. & mathematic. leg.

II. p. 116. §. Porro. Sane Vlpianus quoque apud auctorem collationis legum Misericordiarum, eos qui de principis salute consuluerint, capite punitos, vel quæ alia grauiore poena adfectos scribit. Sed & Paulus s. sentent. tit. 21. Aruspices & ceteros, qui de salute principis & summa reip. responderint, vna cum eo, qui consuluerint, capite puniri.

(u) Epiph. de mensur. & ponder. §. XV. tot. tom. II. p. 171. Vid. instr. cap. VI. sub litt. (a).

(x) Augustin. de mathematico. ad calcem tractatus in psalm. LXI. (tom. VIII. pro-

propter crimina sua ecclesia esset eie^ctus, postea velut pœnitens eiusque ministerio absolutus & in ecclesiam receptus fuit. Summa criminum eius hæc erat: Fatalē stellarum influentiā docuerat, dicens, quod adulterium non faceret voluntas propria, sed *Venus*: & homicidium non faceret voluntas propria, sed *Mars*, & iustum non faceret Deus, sed *Jupiter*, sidus sic dictum cœleste. Et hoc modo multis christianis nummos abstulerat; tandem vero conuersus, edita confessione actaque pœnitentia in ecclesiam rursus admittebatur, ad communionem laicam, denegata ei in perpetuum dignitate clericali. Ex quo vno exemplo de criminis magnitudine & ratione agendi, quam ecclesia contra istiusmodi fontes iniit, satis possumus iudicare.

§. II.

De augurio.

ALIVD diuinationis genus erat, quod vocabatur augurium. Quod diuersis modis siebat. Interdum per diuersorum signorum & indiciorum in intestinis sacrificiorum obseruationem, quod *haruspicium* & *aruspicina* dicebatur. Interdum per obseruationes, ex motu, volatu vel cantu avium factas, quod *augurium* appellabatur sensu strictissimo. Interdum per obseruationes ex voce vel etiam sternutatione hominum captatas, quod *omen* nominabatur, & res reputabatur ominosa. Interdum ex inspectione linearum corporis, vt in manu, quod *chi-*

---

opp. p. 632. edit. Basil. MDLXIX.) Iste ex christiano & fidei pœnitens reddit, & territus potestate domini, conuertitur ad misericordiam domini. Seductus enim ab inimico, quum esset fidelis, diu mathematicus fuit: seductus seducens, deceptus decipiens, illexit, sefellit, multa mendacia loquutus est contra Deum, qui dedit hominibus potestatem faciendi quod bonum est, & non faciendi quod malum est. Iste dicebat, quia adulterium non faciebat voluntas propria, sed *Venus*: & homicidium non faciebat voluntas propria, sed *Mars*: & iustum non faciebat Deus, sed *Jupiter*: & alia multa sacrilega non parua. Quam multis eum putatis christianis nummos abstulisse? -- Modo, sicut de illo credendum est, horruit mendacium & multorum hominum interitum: se aliquando a diabolo sensit illectum, conuertitur ad Deum pœnitens. Putamus fratres, de magno timore cordis accedisse. Quid enim distrixi sumus? Num quid si ex pagano conuerteretur mathematicus, magnum quidem esset gaudium, sed tamen posset videri, quia sic conuersus est, clericatum querere in ecclesia. Pœnitens est, non quarit nisi solam misericordiam.

romantia nuncupabatur, vel vultu ac fronte, quod dicebatur *ψηφιστησια* siue *physiognomia*, vel in dorso, quod *νωμαντεια* audiebat, cum multis aliis istiusmodi obseruationibus. Veteres Romani his superstitionibus maximopere dediti erant, adeo ut collegia augurum haberent, nec pugnare vellent, nec bellum nec pacem facere, vel ardui quid agere, nisi illis prius consultis. Occentus soricis auditus occasionem sèpius dedit dissoluendi senatum, vel consuli consulatum; aut dictatori dictaturam [y] abrogandi caussam præbuit, quod malo omnino officium suscepisse credebantur. Iam vero licet christiana religio istis vanitatibus omnibus esset inimica; reliquæ tamen huius superstitionis in multorum animis, etiam post eorum conuersionem, remanebant. Concilium Illiberritanum [z] ab renuntiationem istarum artium conditionem baptismi facit. Si augur aut pantomimi credere voluerint, placuit, ut prius artibus suis renuntient, & tunc denum suscipiantur; ita ut veterius non reuertantur. Quod si sacre contra interdictum tentauerint, proiiciantur ab ecclesia. Quæ etiam regula est, in constitutionibus apostolicis [a], conciliis Agathensi [b], Venetico [c], Aurelianensi [d] & diueris aliis præscripta. Constitutiones non solum astrologos, magos & carminum magicorum captatores sub censuram vocant, sed etiam erroneos yates, augures, omnitum & signorum monstratores, palpitationum interpretes, in occursu obseruantes vitia oculorum & pedum, ex iisque diuinantes, obseruantes aues, aut mustelas, aut voces, aut symbolicas auditones.

§. III.

De diuinatione per sortes.

OBSERVATIONE etiam dignum est, quod in conciliis Gallicanis modo memoratis peculiaris augurii species condamnetur sub nomine sortium sacrarum. Quæ pars nouæ erat su-

(y) Valer. Maxim. lib. I. c. I. n. 5. Occentus soricis auditus Fabio Maximo dictaturam, Caio Flaminio magisterium equitum deponendi caussam præbuit.

(z) Concil. Illiberrit. can. LXII.

(a) Constit. lib. VIII. c. XXXII. cit. §. I. sub litt. (g) pag. 236.

(b) Concil. Agathensi. c. XLII. vid. sub litt. seq. (g) p. 243.

(c) Concil. Venetic. c. XVI. vid. sub litt. seq. (h).

(d) Concil. Aurel. I. c. XXX. vid. sub litt. seq. (h).

perstitionis, vetustæ stirpi insitæ & ex speciosiore caussa in paganæ praxeos locum introductæ. Pagani enim per certas sortes diuinare solebant, quas vocabant *sortes Virgilianas*: quum videlicet temere arrepto VIRGILII poëta libro, quicumque versus primum oculis se obiiciebat, pro sorte eum & oraculi loco haberent. Ita SPARTIANVS [e] Hadrianum sibi imperium prænuntiasse narrat, sortes *Virgilianas* consulendo. Nam prima verba, quæ oculis obuia habuerit, *Mifsus in imperium magnum*, imperium Romanum ipsi portendisse. Atque ita LAMPRIDIVS [f] in vita *Alexandri Seueri* dicit, quod hic imperator per huiusmodi sortes diuinationis ex aliis VIRGILII versibus intellexerit, se *Romani* imperii principem futurum. Iam multi superstitionis christiani in ea erant opinione, hoc genus diuinationis melius fieri posse per usum sacrarum scripturarum, eodem modo eodemque consilio. Hinc, ut gentiles VIRGILIO, ita illi sacris bibliis abutebantur, ut per sacras sortes, vti vocabant, fata sibi obuentura discerent, arripientes locum, qui primum ipsorum oculis se obiiceret, ut ex eo futura sibi diuinarent. Et videntur sane nonnulli de inferioribus clericis ex vili & abiecto animo turpisque studio lucri hanc praxin adiuuisse, & quæstum ex ea fecisse in ecclesia Gallicana. Vnde concilia Gal-

(e) Spartan. vit. Hadrian. p. 5. (p. 9. inter historiæ Augustæ scriptores edit. a Schreuelio Lugd. Batav. MDCLXI.) Qno quidem tempore quum sollicitus de imperatori erga se iudicio, *Virgilianas sortes* consulseret,

*Qui procul ille autem ramis insignis obue:
Sacra ferens? nosco erines incanaque menta
Regis Romani, primam qui legibus urbem
Fundauit, Curibus paruis & paupere terra,
Mifsus in imperium magnum, cui deinde subibit,*

fors excidit, quam alii ex Sybillinis versibus ei prouenisse dixerunt.

(f) Lamprid. vit. Alex. p. 341. (cap. XIV. p. 521. cit. edjt.) Ipse, quin parentis hortatu animum a philosophia & musica ad alias artes traduceret, Virgilius sortibus huiusmodi illustratus est:

*Excedent ali spirantia mollius æra;
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus,
Orabunt caußas melius, cælique meatus
Desribent radio, & surgentia fidera ducent:
Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæc tibi erunt artes, pacisque imponeare morem,
Parcere subiectis & debellare superbos.*

Fuerunt multa alia signa, quibus principem humani generis esse constaret.

Gallicana

licana sæpius eam dominant. Concilium Agathense [g] de ea hunc in modum loquitur & decernit: *Quod maxime fidem catholice religionis infestat, aliquanti clericis suis laici student auguriis & sub nomine ficte religionis, per eas quas SANCTORVM SORTES vocant, divinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt. Hoc quicunque clericus vel laicus detectus fuerit, vel consulere vel docere, ab ecclesia habeatur extraneus.* Hoc iam sexaginta circiter annis ante iisdem prorsus verbis in concilio Venetico an. CCCCLXV decretum fuerat. Et concilium primum Aurelianense [h], quinque annis post Agathensem celebratum, decretum illud cum quadam variatione repetit. At vero consuetudo nihilo secius durauit. Nam GREGORIUS TURONENSIS [i] Chramnum filium Chlotacharii regis clericos Diuonenses certis de rebus consuluisse, eosque illi per istiusmodi sortes respondisse, narrat. Nonnulli conuerzionem AVGUSTINI istiusmodi consultationi adscribunt. Verum hæc opinio falsa est in ipsumque iniuriosa admodum & contumeliosa. Nam ipsius conuercio originem suam vocationi per diuinam factæ prouidentiam debebat, qualis illa Pauli erat de cælo. Ipse in confessionibus suis rem enarrat in hunc modum [k]: „Ego sub quædam fici arbore stravi me, nescio quomodo, & dimisi habemas lacrimis & proruperunt fluminæ oculorum meorum. Et ecce audio vocem de vicina domo cum cantu dicentis & acrebro repetentis quali pueri an puellæ, nescio: Tolle, legę,

(g) Concil. Agath. c. XLII.

(h) Concil. Venetic. c. XVI.

Concil. Aurel. l. c. XXX. Si quis clericus, monachus, vel secularis, divinationem vel auguria crediderit obseruanda, vel fortes (quas mentiuntur esse sanctorum) quibuscumque putauerint intimandas, cum his qui eis considerint, ab ecclesiæ communione pellantur.

(i) Gregor. Turon. histot. lib. IV. c. XVI. Positis clerici tribus libris super altarium, id est prophetice, apostoli, atque euangeliorum, orauerunt ad dominum, vt Chramno quid eveniret ostenderet: simulque vnam habentes conuentiam, vt vnuquisque in libro quod primum aperiebat, hoc ad missas etiam legeret. Aperto ergo primo omnium prophetarum libro, reperiunt: *Auferam inacriem eius &c.* (Iesa. V, 5. 4.) Reseratoque apostoli libro, inveniunt: *Ipsi enim diligenter seitis, fratres, quia dies domini sicut fur in nocte veniet &c.* (1 Thess. V, 2. 3.) Dominus autem per euangelia ait: *Qui non audit verba mea, ad similitudinem viro stulto &c.* Matth. VII, 27.

(k) Augustin. confess. lib. VIII. c. XII.

„tolle, lege. Statimque mutato vultu intensissimus cogitare
 „coepi, vtrumnam solerent pueri in aliquo genere ludendi can-
 „tare tale aliquid, nec occurrebat omnino audiuisse me vspi-
 „am: Repressoque impetu lacrimarum surrexi, nihil aliud ini-
 „terpretans diuinitus mihi iuberi, nisi ut aperirem codicem &
 „legerem, quod primum caput inuenissem. --- Itaque concitus
 „redii ad eum locum, ubi sedebat *Alipius*: ibi enim posueram
 „codicem apostoli, quem inde surrexeram. Arripui, aperui,
 „& legi in silentio capitulum, quo primum coniecti sunt o-
 „culi mei. Non in commissariis & ebrietatibus, non in cubilibus &
 „impudicitiis, non in contentione & amulazione, sed induite dominum
 „Iesum Christum, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiscentiis.
 „Nec ultra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum
 „fine huiusc sententiae quasi luce securitatis infusa cordi meo,
 „omnes dubitationis tenebrae diffugerunt,. Hactenus AVGV-
 STINVS. Nihil diuinationis in his omnibus; sed tempe-
 stiuia loci ad statum suum accommodati applicatio, qualem di-
 cit ab Antonio factam istorum verborum seruatoris nostri: Va-
 de, vende omnia, quae habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in
 calis, & veni; sequere me. Quibus velut oraculo, quod sibi di-
 ceretur, confessim ad dominum coiuersum eum esse ait. Sane
 AVGVSTINVS quemcumque alium scripturaruin vsum in diuina-
 tionem se detestari declarabat, reprehendens nonnullos, qui
 hunc in finem eas adhibere solebant. Hi vero, inquiens [1], qui
 de paginis euangelicis sortes legunt, et si optandum est, ut hoc potius faci-
 ant, quam ut ad demonia consulenda concurrant, tamen etiam ista mihi
 displaceat consuetudo, ad negotia secularia & ad vita huius vanitatem,
 propter aliam vitam loquentia oracula diuina velle conuertere. Ex qui-
 bus verbis planum est, quod hoc genus diuinationis pro gran-
 di euangelii abusu, et si non eodem loco, quo consuetudinem
 consulendi dæmones, habuerit. Quod ad sic dictas sortes po-
 liticas attinet, iis nihil mali inest, si rebus, quae in nostra po-
 testate sunt, applicentur; exempli caussa, si sortibus agri di-
 vidantur, vel in exercitu definiatur, quis prius hostem ado-
 riri debeat; vel tempore persecutionis, quosdam ecclesiæ mi-
 nistros ad geretidam curam plebis in ciuitate manere oporteat;

quæ res speciatim AVGUSTINO [m] memoratur & vt licita permittitur. Ita princeps pœnas suas sorte distribuere potest, si aliquibus sortibus parcere velit & reliquos punire. Et si duo sunt, quibus dari aliquid' oporteat, nec duobus dari potest, AVGUSTINVS [n] non iniuste fieri putat, si forte eligatur, cui dandum sit. Et sunt multi casus indifferentes alii eiusdem generis, in quibus sortes adhiberi possunt sine vlo religionis detrimento. Et proinde ecclesia nullam vñquam legem tulit ad eas prohibendas vel sub censuram vocandas, nisi solum in distribuendis officiis ecclesiasticis & decernendo de vitis hominum, quæ res sacratores sunt, quam vt sortibus committi possint, sine peculiari Dei mandato, vt in caussa Matthie & Iusti factum, quod, monente HIERONYMO [o], non statim in exemplum ad imitandum nobis proponere debemus; quia priuilegia singulorum non possunt facere legem communem. Et manifestum est, sine istiusmodi speciali mandato sortes istiusmodi res mere fortuitas fore, aut certe puram diuinationem.

§. IV.

De diuinatione per explicitum pactum cum Satana.

ALIAE quædam species diuinationis erant, multo magis detestandæ quam priores illæ, eo quod per explicitum pactum cum diabolō fierent, illiusque opem & auxilium inuoluerent. Interdum responsa ille dabat per imagines suas & idola, quæ vocabantur oracula. Interdum loquendo per vates suos, quos possidebat, qui appellabantur Pythonici & Pythonissa, hoc est, genio familiari, siue spiritu fatidico agitati, & iyyaspi muθoi, quia ex imo ventre per vmbilicum loquebantur. Interdum

(m) August. epist. CLXXX. ad Honorat. Quæ disceptatio, si aliter non potuerit terminari, quantum mihi videtur, qui maneant & qui fugiant, forte legenda sunt.

(n) Augustin. de doctrin. christiana lib. I. c. XXVIII. Si tibi abundaret aliquid, quod dari oporteret ei, qui non haberet, nec duobus dari posset, si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia, vel erga te aliqua necessitudine superaret, nihil iustius faceres, quam vt forte eligeres, cui dandum esset, quod dari utriusque non posset.

(o) Hieron. in Ioan. I. Nec statim debemus sub hoc exemplo sortibus credere, vel illud de actibus apostolorum huic testimonio copulare, vbi forte in apostolatum Matthias eligitur: Quum priuilegia singulorum non possint facere legem communem.

homines certis quibusdam vtebantur carimoniis in dormiendo, in alio istiusmodi positu, in aliquo templo, in pellibus sacrificiorum &c. ad recipienda illius responsa per somnia, quod *ενεργομαντείαν* vocitabant. Interdum responsa dabat per spectra & visiones mortuorum, vti Sauli per pythonissam *Endorēam*. Hoc proprie vocabant *ενεργομαντείαν*, hoc est vaticinationem, quæ siebat euocatis mortuis. Interdum verba faciebat ex cratino hominis mortui, id quod *κρανιομαντεία* dicebatur. Interdum responsa dabat per certa signa & figuræ factas in terra, aut aqua, aut aëre, aut igne, aut vitro, aut cribro, & sexcentis aliis fallaciarum modis, siue per veras apparitiones, siue per ludificationem imaginationis. Quæ diuinationis species quemadmodum vocatae sint & transactæ, in MARTINO DELRIO [p] vel LEONARDO LESSIO [q] vel PETRO MOLINAEO [r] vide-re est, qui distinctius & per singula capita de illis loquuntur. Ad præsens nostrum institutum id tantummodo spectat, vt obseruemus, quod, vti hoc crimen ex idolatria, hæresi, incredulitate, apostasia, sacrilegio, hypocrisi, curiositate & ambitione admistum aliquid in se habebat, quo um vnumquodque graue crimen per se erat; ita ecclesia numquam non gravissimam excommunicationis censuram ei infligere solita sit. Generale nomen, sub quo omnes illius species damnantur, est *μάντεια*, vaticinatio ex inspiratione Satanae. In constitutio-nibus [s] in eorum, quibus baptisinus negandus sit, numero *μάνταις* vates, expresso nomine recensentur. Et in concilio An-cyrano [t] οἱ *καταμαντευόμενοι*, illi, qui diuinationes expetunt, & morem gentilium subsequuntur, aut in domos suas huiusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica; aut domos lustrandi caussa, a communione separari & quinquennii poenitentiæ submitti iubentur, ita vt tres annos sub-

(p) Delrio disquisit. Magic. lib. IV. cap. II. pag. 564 -- 636. edit. Colon. Agripp. MDCLXXIX. 4to.

(q) Lessius de iure & instit. lib. II. c. XLIII. dubit. V.

(r) Molinai vates lib. III. c. VI. seqq. pag. 95. seq. edit. Gorinch. MDCLXXII.

(s) Constitut. lib. VII. c. XXXII. yid. supr. §. I. sub litt. (g) pag. 23 c.

(t) Concil. Ancy. c. XXIV. οἱ *καταμαντευόμενοι* οἱ τοις ονυματειαις τὸν ἔθνων ἐξαπλεῖσθε, ή εἰσάγοντες θυσίαν εἰς τὸν ἑαυτὸν οἶκον ἐπὶ ἀνεύροτει Φραγματεῖν, ή οὐχι κατέργεται, ὥπο τὸν πονόνα παπτίστωσαν τῆς πενταττικας κατὰ τὸν βαθὺν ἵ-
strati

strati transigant, duobus vero annis orationis sine oblatione participes sint. Per legem Constantii [u] in codice Theodosiano vates & harioli reliquis artes prohibitas exercentibus accentuantur, cuiusmodi esse dicuntur haruspices, mathematici, augures, Chaldae, magi, ceteri: Et tam hi, qui ista diuinandi curiositate vtuntur, quam illi, qui eos consulunt, capitibus damnantur, tamquam rei criminis capitalis & praevaricationis aduersus religionem. GOTHOFREDVS [x] obseruat, quod huius legis crebram mentionem cum aliquo dolore faciant scriptores ethnici, AMMIANVS MARCELLINVS, MAMERTINVS & LIBANIUS, qui diuersa seueritatis Constantii, hanc legem in-

πιστίνες, τρία ἔτη ἐποντώσεως, οὐδὲ ἔτη ἐνχῆρις προσφέρει.

Basil. can. LXXII. Οἱ μάντεοι ἐντὸν ἤδης, οὐ τοιτούς, τὸν χρόνον τῶν φονίων οὐτὸς ἐκπινθήσεται. Qui se vatisbus, vel eiusmodi alius tradit, ipse quoque pari tempore atque homicide punietur.

(u) Cod. Theodos. lib. IX. tit. XVI. de malefic. & mathematicis leg. IV. Nemo haruspicem consulat, aut mathematicum, nemo hariolum. Augurum & vatum prava confessio conticescat. Chaldae ac magi, & ceteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aquilid moliantur. Sileat omnibus perpetuo diuinandi curiositas: Etenim supplicium capitis feret gladio vltore prostratus, quicumque iussis obsequium denegaverit.

(x) Gothofred. in loc. Sane Constantii legem memorat quoque Libanius de vita sua p. 11. vbi agit de Crispinis Heracleotis patruo: ἵπτο. τῷ Δεῖται τῷδε ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπος οὐ πλειστος τοῦ Δεῖτος οὐδὲ πλειστος εἰ γῆς Καὶ τούτην τὸν εἶται, οὐδὲ οὐδὲν τῷ τολμῶντι Δεῖτος. Legem ait latam aduersos diuinos Θεοὺς, qua pœna mortis his indicata. Eodemque refert Libanii locum orat. XXI. ad Theodosium p. 393. vbi Iuliani nomen loco Constantii insartum: & pœnam ignis impositam ibidem testatur. Capitale igitur id, vetitumque sub Constantio, ut præter Ammianum Marcellinum pluribus locis docet quoque Libanius dicta oratione. Mamertinus in grat. act. ad Julianum. Et tot Constantii leges aduersus id. Ammiani Marcellini locus heic inter alios sternendus est, quo in gestis anni superioris (id est a.d. CCCLVI.) haec de eodem Constantio memorat lib. XVII. p. 72. Superato Marcello, ceteraque Serdica vnde oriebatur, in castris Augusti per simulationem tuende maiestatis imperatorie multa nefanda perpetrabantur. Nam si quis super occantu sacerdos, vel occursu mustela, vel similis signi gratia CONSVLVISSET quemquam peritum, aut ante incantamentum ad leuendum dolorem adhibuisset (quod medicina quoque admettit auctoritas) reus vnde non poterat opinari delatus, raptusque in iudicium pœnaliter interribat: Et quæ sequuntur: vbi inter cetera de Maurotio praefecto prætorio in huiusmodi negotiis iudice seu cognitore delegato agit. Re, inquit, comperta iubetur Mamortius tunc praefectus prætorio vir sublimis constantia, cri-
esse-

effectum dantis, exempla adferat. *Constantinus* per vnam duasue leges priores [y] gentilibus indulserat libertatem consulendi augures suos, ea tamen conditione, vt publice id facerent, nec de statu reipublicæ vel de vita principis quæstiones proponerent; quod etiam a *IVLIO FIRMICO MATERNO* [z] notatur in libris *matheseon*, quos dum esset ethnicus scripsit. Enimvero *Constantius* obseruato, hanc licentiam in magnos abusus trahi, in vniuersum omnes istiusmodi consultationes prohibuit sub ante memorata capitinis poena, quæ non solum *magos* extendebatur, sed ad hariclos etiam & vates, quorum priores aris ministrabant, vt numen siue inspirationem de nidore sacrificiorum reciperent, vti eos describit *TERTULLIANVS* [a]; & posteriores vates erant, qui ex perpetuo inhabitantis dæmonis impulsu vaticinari præ se ferebant; *Latini* ideo fanatici & *Græcis* enthusiastæ, Θεόληπτοι & Θεοφορείοι dicti, vti in *THEODORETO* [b], *SVIDA* [c] aliisque pluribus videre est.

men acri inquisitione spectare, iuncto ad audiendi societatem *Vysulo largitionum* comite, securitatis itidem non improbande.

(y) Cod. Theodos. ibid. leg. I. Superstitioni siue seruire cupientes, poterunt publice ritum proprium exercere. Leg. II. Qui id vobis existimatis conduce-re, adite aras publicas atque delubra, & consuetudinis vestrae celebrate solemnia; nec enim prohibemus præterita usurpationis officia libera luce tractari.

(z) Firmic. de mathesi siue astronom. lib. II. in fine. Dabis sane responsa publice & hoc interrogaturis ante prædicto, quod omnia quidem illa, de quibus interrogant te, clara sis voce dicturus: ne quid a te tale forte queratur, quod non licet nec interrogare nec dicere. Cane, ne quando de statu reipublicæ, vel de vita Romani imperatoris aliquid interroganti respondeas. Non enim oportet nec licet, vt de statu reipublicæ aliquid nefaria curiositate dicamus. Sed & sceleratus atque ad nimaduersione dignus est, si quis interrogatus de fato dixerit imperatoris, quia nec dicere poteris de eo aliquid, nec inuenire. Scire enim te conuenit, quod & ARVSPICES quotiescumque a priuatis interrogati de statu imperatoris fuerint, & querenti respondere voluerint, exta semper quæ ad hoc fuerint destinata, ac veterum ordines inuoluta confusione conturbent. Et mox: Numquam nocturnis sacrificiis interfisi, siue illa publica, siue priuata dicantur, nec SECRETE cum aliquo fabulas conferas, sed palam sub conspectu omnium istius diuinæ artis exerce disciplinam.

(a) Tertull. apol. c. XXIII. Qui aris inhalantes numen de nidore concipiunt.

(b) Theodos. hist. lib. IV. c. XI. ἐνθουσιασται κακεῖται, δάιον των ἐργαζομένων. Enthusiastæ vocantur, eo quod dæmonis cuiusdam impulsu agantur.

(c) Suid. voce ἑνθος. Ἔνθος τε θεοφορείοντος ἐνθουσιῶν. A numine agitatus. Numinis aliquo adflatus. Fanaticus.

Quum

Quum itaque nemo christianus hanc artem exercere, nec eos qui id faciebant, consulere posset sine directa communione cum dæmonibus, ideo lex ciuilis capitale id faciebat crimen, & lex ecclesiastica seuerissima excommunicationis censura puniebat.

§. V.

De incantatione magica & fascinatione.

SUPERSTITIONI diuinationis proxima erat incantationis magicæ & fascinationis superstitionis; quæ quum communiter ad operanda mala spectaret, ideo qui eis dederant, plerumque *venefici* & *malefici* vocabantur, quia aut veneno aut aliis fascinationis adminiculis mala inferebant aliis. Leges in codice Theodosiano [d] plerumque eis hoc nomen *maleficorum* inurunt. In primis a Constantino [e] incusantur, tamquam qui malis artibus suis contra innocentium hominum vitam moliantur & potionibus magicis (sic dictis philtoris & pharmacis) ad libidinem alios inducant.

Harmenopol. de seculis n. XVIII. de Messalianis. (ap. Leunclau. in iure Graeco-Roman. tom. I. p. 551.) καλεύται δὲ ἐκ τῆς πράγματος οὗτος ἡνδρόπολις ἀνθρώπων γὰρ ἐνέγειρεν λαβόντες, πνεύματος ἄγρια εἶναι ταῦτην ἐπολεμώντες. Vocantur etiam ab ipsa re Enthusiastæ sive lymphatici. Num agitatione dæmonis occupati, putant eum esse spiritus sancti.

(d) Cod. Theodos. lib. IX. tit. XVI. de maleficiis leg. VI. *Magnus vel magicis contaminibus adsuetus*, qui *maleficus vulgi consuetudine nuncupatur* &c. Leg. IX. Haruspicinam ego nullum cum *maleficorum* caussis habere consortium iudico. Leg. X. Nonnulli ex ordine senatus *maleficorum* insimulatione atque inuidia stringebantur. Leg. XI. Quicumque *maleficorum* labe pollutum audierit &c. Tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. I. Propter Crispi atque Helenæ partum omnibus indulgemus, præter *veneficos*, homicidas, adulteros. Leg. III. Ob diem paschæ -- omnibus, quos reatus adstringit, carcer inclusit, clausura dissoluimus: attamen sacrilegus, in maiestate reus, in mortuos *veneficus*, sive *maleficus*, adulter, raptor, homicida, communione istius muneri separantur. Leg. IV. Paschæ celebritas postulat, ut quoscumque nunc ægra exspectatio quæstionis, pœnæque formido sollicitat, absoluamus: Decretis tamen veterum mos gerendus est, ne temere homicidi crimen, adulterii fœditatem, maiestatis iniuriam, *maleficorum* seclusus, infidias venenorum raptusque violentiam sinamus euadere. Vide sis ibid. leg. VI.VII.VIII. cit. instr. cap. X. §. I. sub litt. (a).

(e) Cod. Theodos. lib. IX. tit. XVI. leg. III. Forum est scientia punienda, & seuerissimis merito legibus vindicanda, qui magicis adcincti artibus, aut contra hominum moliti salutem, aut pudicos ad libidinem desixisse animos detegentur.

Omnis isti, si detecti fuerint, capitibus poena adfici iubentur. *Constantinus* [f] elementa eos turbare dicit & tempestates cire & malis artibus manes euocare, vt hominibus ad conficiendos inimicos suos succurrant: Quos proinde puniri iubet, tamquam monstra, quae omnem humanitatem exuerint. Et dignum obseruatu est, quod in ipsis legibus omnibus, quae reis in festiuitate paschali indulgentiam [g] tribuunt, benefici & malefici, hoc est, artibus magicis contra vitam hominum operari nauantes, semper excludantur, utpote grauiore criminis adstricti, quam vt sub vniuersali venia, aliis fontibus indulta, comprehendi possint. Et secundum hanc agendi rationem, in legibus ciuilibus initam, leges ecclesiasticæ admodum seuerare in eos omnes animaduertebant, quo cumque nomine rei deprehenderentur. Concilium *Laodicennum* [h] eos sub nomine magorum & incantatorum damnat una cum sic dictis mathematicis & astrologis, iubens eos omnes ex ecclesia eiici. Concilium *Aneyranum* [i] artem prohibet sub nomine Φαρμακείων, hoc est, artis magicæ inueniendi medicamenta in usus prauos: Et quinquennii poenitentiae subiici iubentur, quicumque magum in ædes suas hoc consilio repererint. *Canones BASILII* [k] sub eadem appellatione Φαρμακείων istam artem damnant, &

(f) Ibid. leg. V. Multi magicis artibus ausi elementa turbare, vitas insontium labesactare non dubitant, & manibus accitis audent ventilare, vt quisque suos conficiat malis artibus inimicos. Hos quoniam naturæ peregrini sunt, serialis pestis absuumat.

(g) Vid. cod. Theodos. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. I. III. cit. sub litt. (d). Ibid. leg. IV. VI. VII. VIII. cit. cap. IV. §. II. sub litt. (c) (d) (e) pag. 194. 195.

(h) Concil. Laodic. can. XXXVI. οὐτι εἰδὲ τεραῖς ἢ κληρικοῖς, μάγοις ἢ ἐπι-
αοιδαῖς εἴναι, ἢ μαθηματικοῖς, ἢ ἀστρολόγοις, ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακή-
γεια, ὑπὸ τοῦ δεσμωτηρίου τῶν ψυχῶν αὐτῶν τὰς δὲ φρεσταὶ φύπλεδαι ἐπ τῆς
ἐπιλογῆς ἐνδείσαμεν. Quod non oportet eos, qui sunt sacerdoti, vel clerici,
esse magos, vel incantatores, vel mathematicos, vel astrologos, vel facere
ea, quae dicuntur amuleta, que quidem sunt ipsarum animurum vincula:
eos autem qui ferunt, eici ex ecclesia iussimus.

(i) Concil. Aneyran. c. XXV. vid. sub anteced. litt. (t) pag. 246.

(k) Basil. Can. VII. Φαρμακοὶ καὶ μοιχοὶ καὶ εἰδωλολάτραι τῶν αὐτῶν κατεδίκη-
τοιν ἡξωμένοι. Venefici & adulteri & idololatriæ eudem condemnatione di-
gni habentur. Can. LXV. Ο γονίτοιν ἡ Φαρμακείας ἤξιοροείνων, τὸν τε

triginta annorum poenitentiam exercebantibus illam iniungunt. In concilio Carthaginensi quarto nomine incantationis [1] improbatum & augurio iungitur, omnesque ei seruientes a conventu ecclesiae separari iubentur: ut ne memoremus, quae scriptores priuati, ORIGENES [m], TERTULLIANVS [n], HERMES PASTOR [o] & complures alii contra id maleficium dixerint: Inter quos TERTULLIANVS speciatim obseruat, nullis umquam imagis aut incantatoribus licuisse esse impunitis.

§. VI.

De amuletis, carminibus & characteribus magicis.

ERA T autem alia incantationis species, quam multi rudes ac superstitionis christiani ex gentilis erroris reliquiis adama- bant. Usus videlicet amuletorum, carminum ac characterum magicorum ad curandos morbos & pericula ac damna tum a se ipsis, tum a fructibus terrae aueruncanda. CONSTANTI- NVS enim sub-reformationis suæ initia paganis ad tempus per- miserat, vt non tantum augures suos publice consulerent, sed suffragia etiam, hoc est carmina magica, tamquam remedia [p]

φοιτως χρέον ἐξουσογνήσται. Qui prestigias vel. veneficum confiteatur, is homicide tempus in pax. entia ducet.

(1) Concil. Carthagin. IV. c. LXXXIX. Auguriis vel incantationibus seruientem, a conuentu ecclesiae separandum.

(m) Orig. contr. Celsum lib. VII. p. 373. & χρη̄ θεραπεύειν δαιμόνιος, οὐσίας εἰπεῖς θεῖν δηλόται δὲ τὰ περὶ τὸ δαιμόνιον νοῦ ἐκ τῶν καθάρτων δαιμόνων ἐπὶ τοῖς ὀνομαζούσιοις φθῆτος, ή μυστήριοι, ή ἐπὶ καθάρτοις πρόδησεν, ή ἀλλαγὴ τούτων, μυγίων ἀπερ ποιέστω οἱ διὶ ἐπωδῶν καὶ μαγγανεῖῶν μεραρχότες καλεῖν νοῦ ἐπάγεδαι δαιμόνιος ἡφα & βέλονται δίσπειρ ή πύρτων δαιμόνων θεραπεία ἀλλοτρία ἡμῶν ἐστι, τῶν σεβόντων τὸν ἐπὶ πάτοι θεόν. Quisquis Deum colit, non debet seruire demonib[us]. Liqueat etiam res demonium ex eorum inno- citoribus, quin horum opera vivuntur ad excitandos amores & odia, aut ad impediendas actiones innumeraque alia similia, que faciunt per incan- tationes magicas, dæli vocare & indicare demonas ad quidquid libenterit: quinobrem omnis demonum cultura est aliena a nobis, summi Dei culto- ribus.

(n) Teitull. de idol. c. IX. Post euangelium nusquam inuenies aut sophistas, aut Chaldaeos, aut incantatores, aut coniectores, aut magos, nisi plane punitos.

(o) Hermes Past. lib. I. vision. III. n. VI. Malesici quidem venena sua in pyxi- dibus baiulant.

(p) Cod. Theodosi. lib. IX. tit. XVI. de malesic. leg. III. Nullis criminacionibus implicanda sunt remedia humanis quasita corporibus, aut in aggressibus lo-

adhiberent corporibus humanis, nec non auertendis a messe & vindemia imbribus ac grandinis iictibus; quemadmodum ex ipsa illa lege liquido patet, in qua alias magiae species, ad mala efficienda spectantes, morte puniri iuslit. Qua ex indulgentia paganis facta probabiliter accidit, vt multi christiani, qui maculam aliquam ex paganismo in religionem suam secum attulerant, occasionem arriperent opinandi, non adeo mala esse istiusmodi carmina magica & incantamenta, si tantum ad procurandam utilitatem, non ad damnum cuiquam inferendum, spectarent. Vt cumque autem fuit, res ipsa certa est & explorata, quod multi christianorum in hanc praxin propensi, & idcirco carminibus magicis & amuletis usi fuerint, quæ περιάμυνα & Φυλακήρια ligaturas & seruatoria vocarint, se per illa custodiri a malis & morbos auerti existiniantes. Ista phylacteria, vti nominabant, species amuletorum erant, ex filis contexta, & verba quædam e scripturis sacris vel alios magicos characteres inscriptos habentia, quæ sine villa vi naturali remedia aduersus morbos futura credebantur. Quocirca ecclesia, vt hanc superstitionem ex hominum mentibus expelleret, severas leges contra eam facere necesse habebat. Concilium Laodicenum [q] clericos damnat, facientes istiusmodi amuleta sive phylacteria, quæ sint potius ipsarum animarum vincula, omnesque, qui ea ferant, eiici ex ecclesia iubet. CHRYSTOMVS sæpe corum cum quadam indignatione meminit. In illud psaltæ: *Exultabo in salutari tuo, ait. [r]: Ita nos quoque queramus non omnino seruari, non omnino a malis liberari, sed per Deum. Hoc autem dico propter eos, qui in morbis utuntur incantationibus, & alias exquirunt imposturas & præstigias ad suam leuandam cœritudinem. Hoc enim non est seruari, sed perire.* Alio loco dissuadens christi-

cis, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ruentis grandinis lapidatione quaterentur, adhibita innocenter suffragia, quibus non cuiusque salus aut existimatio laederetur, sed quorum proficerent actus, ne diuina munera & labores hominum sternerentur.

(q) Concil. Laodicen. c. XXXVI. vid. sub litt. anteced. (h).

(r) Chrysost. in psalm. IX, 15. p. 137. (p. 117. circ. fin. edit. Francos.) Ὅτω δι καὶ σῆμας μη πάντως τωθῆναι φέροντες, μη πάντως απειλεῖντες τῶν δεινῶν πάντα τρόπῳ, διὰ τοῦ Θεοῦ τέτο δὲ λέγω διὸ τὰς ἐπικοινωνίας κραυγέστες εἰς τοὺς νόοις, καὶ ἔτερος μαργαρίτης ἐπιχειρεύεται εἰς παραμυθίους τῆς ἀρρενίους τέτο γαρ ἐκινδυνεῖ εἴσω, ἀλλ' ἀποκέδαιος.

anis,

anis, ne ad iudeos currant, qui istiusmodi incantationibus morbos curare dicantur, in hunc modum loquitur [s]: *Christiani propter hoc vocamur & sumus, ut CHRISTO pareamus, non ut ad hostes curramus.* Quod si quis prætexat curationes aliquas, dicatque tibi, *Pollentur remedium, & ideo ad illos curro: patescito illorum imposturas, incantationes, amuleta, veneficia.* Neque enim alio modo vindicentur mederi, neque enim vere medentur, absit. *Quin ego quidem illud longe mirabilius dicam, etiam si vere sanaret, satius tamen esse emori, quam ad CHRISTI hostes accurrere, atque ita sanari.* Quid enim prodest curare corpus, anima percuntem? *Quid autem lucri, si quid solatii nanciscamur, mox coniiciendi in ignem aeternum?* Exemplum ibi Iobi proponit & Lazarus & viri illius, qui triginta octo annis detentus fuerat in infirmitate sua, & singulis annis cucurrerat ad piscinam Bethesdae, qui numquam confugerint ad vates, non adiecent incantatores, non alligarint amuleta, sed exspectarint diuinam opem: Et Lazarum quidem prius habuisse dicit suis immori malis, quam quidquam vetitarum artium tentare & ultra ex parte deserere pietatem. Hoc genus quoddam martyrum [t] esse existimat, si quis mori, aut infantem suum videre mortuum malit, quam amuletum facere. Etsi enim propria manu corpus suum non sacrificet, vti Abraham filium suum, mente tamen sacrificium Deo offerre eum dicit. Contra ea „Amuleta, inquit, etsi de iis milles philosophentur, qui ex iis rem faciunt, dicentes, Deum in-

(s) Chrysost. homil. VI. contr. Iudeos tom. I. p. 536. (p. 473. edit. Francos.) Χριστοὶ διὰ τέτονα παλέμεδα καὶ ἐσμὲν, ἵνα τῷ χριστῷ πειθώμεθα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἐχθρὰς τρέχωμεν ἀντὶ τινῶν θεραπεύτων, καὶ λέγην πρός σέ ὅτι ἔπιχρυστας θεραπεύειν, καὶ διὰ τέτονα πρὸς αὐτὰς τρέχων ἀνακάλυψον αὐτῷ τὰς μαγγανίας, τὰς ἐπύδας, τὰ περιάμματα, τὰς Θαρρουσίας· ἐδὲ γάρ ἀλλὰ τινὶ τρόπῳ δοκεῖτε θεραπεύειν, ἐδὲ γάρ θεραπεύεσθε καὶ ἀληθέειν, μή γένετο· ἐγὼ δὲ καὶ ἀπερβολῆς ποιῶμαι ποθῶν, καὶ ἐκεῖνο λέγω ὅτι εἰ καὶ θεραπεύεσθε ἀληθῶς, βέλτιον ἀποδειγμένην, ἢ τοῖς ἐχθροῖς τῇδε προσδοκαμένην, καὶ τέτον θεραπεύθην τὸν τρόπον τῇ γάρ ἑφέλος, σῶμα θεραπεύειν, τῆς φυχῆς ἀποδινούμενης; τι δὲ κέρδος, ἐθαυμάσιος τινος τυγχάνειν παρανοθέας, μέλλοντας εἰς τὸ ἀθάνατον παραπλεῖσμα πῦρ.

(t) Chrysostom. hom. VIII. in Coloss. p. 1374. (p. 220. edit. Francos.) ἐνσημεῖ, ἐκ ἐπεισῆς περισπλακαὶ μαρτύριον αὐτῷ λογίζεται, πατέρωσε γάρ τὸν οὖν τῇ γιώτῃ, τῇ γάρ εἰ καὶ μηδὲ ἑφέλει ἐκεῖνος, ἀλλὰ ἀπάτης ἐσὶ γὰρ χλεύης; αἴτιος δέ τοις οἱ πειθῶντες, ὅτι ἑφέλει· καὶ εἴλετο μῆδον νεκρὸν τὸ παιδίον ἰδεῖν, ηὐδιλλολαλίας ἀναρχέδαις - - μᾶκλον δὲ ἡδὺ ἐποίησε τὸ τῆς θυσίας, τὰ γάρ περίσπλακαν μυρία φιλοσοφῶν οἱ ἐκ τέτον Χερουπισόμενοι, λέγοντες ὅτι τοῦ θεοῦ κα-

„vocamus, & nihil amplius facimus, christiana & fidelis est mulier, & quæ sunt eiusmodi, ea res est idololatria. Es fidelis, signa te, dic, hæc arma habeo solæ, hoc medicamentum: aliud autem nescio. Dic mihi, si quis accesserit medicus, & medicinæ dimissis medicamentis incantet, cumne dicemus meddicum? Nequaquam. Medicinæ enim non videmus medicamenta. Ita nec heic christianismi,. Addit, quasdam aniculas applicare incantationibus suis nomina fluuiorum; alias autem cineres, fuliginem & sales, & exclamare, oculum rapuisse infantem & sexcenta istiusmodi ridicula, & pudenda alia, quæ christianos risui & subsannationi exponant gentilium, quorum multi sapientiores sint, quam ut istiusmodi imposturis aurem præbeant. Tandem rem omnem concludens ipsis affirmat, quod si quispiam amuletum, vel incantationem, vel istius artis aliquid aliud fecisse fuerit deprehensus, futurum sit, ut non parcat. Sensus est, istiusmodi hominem severitati censuræ ecclesiasticæ ob istiusmodi crimina subiectum iri. Aliibi [n] de feminis queritur, quod phylacteria ex euangeliis faciant, gestentque collo dependentia. Similes querelæ a BASILIO [x] funt & EPIPHANIO [y]. Ex quibus videre est,

λέπειν, καὶ δὲν πλέον ποιῶμεν, καὶ οὐκ τοιχύτα, καὶ χριστιανὸν ἐστιν οὐ γράπεις ἀποτινά, εἰδωλολατρεῖν τὸ πρᾶγμα ἐστιν πιστὸν εἶναι, οὐδέγετον, εἰπε, τέτοιο ἔχω τὸ ἔπλον μόνον, τέτοιο τὸ Φράγμαν· ἀλλοῦ δὲ οὐδεὶς εἰπεί μη, εἴναι προσελθόντων λατρόσ, καὶ τὰ τῆς εἰπρησῆς Φράγμανά μέρεις, ἐπέχει, τέτοιον λατρεῖν ἐργάζεται; ἀλλα μᾶλις τὰ γύρω τῆς εἰπρησῆς οὐδὲν μένει Φράγμαν· οὕτως δὲ οὐταίτη τὰ τέχναιαν ποιεῖται.

(n) Chrysost. homil. LXXXIII. in Matth. p. 62. (p. 772. edit. Francof.) ἀφελαντήρια ἐκάλεντο πολλαὶ νῦν τὰ γυναικῶν εὐηγγέλια τὰ τρυχήλων ἐξαρτῶσαι ἔχονται.

(x) Basil. in psalm. XLV. p. 229. οὐταν ἐν ταῖς θλίψεσιν ἐπὶ πάντα μάθεον οὐ ἐπὶ τοῖς δεδομένοις τοῖς παιδίσκοις; γεγονόν τοὺς ἐπιχειρόδους περισκοπεῖς, οὐ τὸν τὸν περιέργεις χαρακτήρας τοῖς τραχήλοις τῶν ἀντιτίων μητίων περιτίθενται. κ. τ. λ. Quoniam tribulazione quadam afflictantur, ad omnia potius, quam ad ipsum Deum nostrum recurrimus. Num tibi puto agrotat? quaquaque sum circumferis oculos requirens incantatorem: aut certe cum, qui superiacaneos vanosque characteres, seu figuræ, puerorum innocentium collo circunliget.

(y) Epiphani. hæref. XV. de scribis. Not. Nihil heic de feminis phylacteria gestantibus inuenio, et si quasdam de scribarum phylacteriis dicat: καὶ φυλακτήρια (inquiens) παρὰ ξενώντος ἐπὶ τὰ ἱράτια ἐπειδήτο, τατέσι πλάκα σήματα πορφύρας γούριτε δὲ τὰ τας, ἐπιδιπλοῦ καὶ ἐν τῷ εὐηγγέλῳ τέτοιο ἐμφέρονται, ut hanc

lianc partem superstitionis, morborum curationem citra usum medicamentorum querendi, in multorum christianorum mentibus altas radices egisse.

ECCLESIA quidem s^epius sine medicamentis morbos curabat, sed eadem id faciebat ratione, qua d^emones eiiciebat, multaque patrabat miracula in hominum utilitatem per potestatem CHRISTI, nominisque ipsius invocationem. Non invocationibus angelicis, inquit IRENAEVS [z], facit (ecclesia) aliquid, nec incantationibus, ne reliqua prava curiositate; sed mente & pure, & manifeste orationes dirigens ad dominum, qui omnia fecit, & nomen domini nostri Iesu Christi invocans, virtutes secundum utilitates hominum, sed non ad seductionem perficit. Hoc discrimen inter haereticos erat & ecclesiam. Haeretici incantationibus plerumque vtebantur, vt IRENAEVS speciatim de Baflidianis [a] obseruat, qui imagines suas habebant, nomina abraxas, vel abracadabra, vel, vt BARONIVS [b] existimat, nomina trecentorum sexaginta quinque celorum suorum, pari numero membrorum in corpore humano respondentium, sibi inscripta gerentes. AVGVSTINV S queritur, quod nonnulli ex satanæ instrumentis, qui hasce artes profitentur, ipsius CHRISTI nomen usurpent, vt eo facilius christianos decipient. Fingunt, inquit [c], spiritus mali umbras quasdam honoris sibi met ipsi, vt sic decipient eos, qui sequuntur Christum. Usque adeo, vt illi ipsi, qui seducunt per ligaturas, per praecantationes, per machinamenta inimici, misseant praecantationibus suis nomen CHRISTI, quia iam non possunt seducere christianos, vt dent venenum, addunt mellis aliquantum, vt per id quod dulce est, laccat quod amarum est, & bibatur ad perniciem. De quorum deceptione suos admonet, ne querant alibi CHRISTVM, quam ubi se ipsis

ἄγοι, περὶ περιπάτων λόγου ἐπειδὴ ναὸς καὶ εἰώθασι τινες τὰ περιπάτοις φυλακήν
ἐνοχάσαι· ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος τὸ περιπάτων περὶ τόπῳ. Adhuc vestes phylacteriæ
distinctas gerebant, quæ sunt latiora quedam purpuræ segmenta. De
quibus quin enangelium meminerit, suspicari quissimam possit, de amuletis
hęc sermonem insinui: quod a nonnullis amuletis phylacteria videntur.

(2) Iren. lib. II. c. LVII.

(a) Iren. lib. I. c. XXIII. Utuntur hi magia & incantationibus & inuocationibus & reliqua vniuersa periergia &c.

(b) Baron. an. CXX. n: X. (n. XIII. XIV. XV. edit. Antwerp. MDCXVII.)

(c) August. tract. VII. in Ioan. tom. IX. p. 27. (p. 63. 64. edit. Basil. MDLXIX.)

voluerit prædicari CHRISTVS, & subiungit: Non, quando nobis dolet caput, curramus ad præcantatores, ad sortilegos & remedia vanitatis. Fratres mei, non vos plangam? Quotidie inuenio ista. Et quid faciam? Nondum persuadeo christianis, in CHRISTO spem esse ponendam. Ecce si cui factum est remedium, moriatur. Quam multi enim cum remediis mortui sunt, & quam multi sine remediis reuixerunt. Qua fronte exiit anima ad Deum? Perdidit signum CHRISTI, accepit signum diaboli. Alio loco [d] in hunc modum loquitur: Quoties aliqua infirmitas superuenerit, corpus & sanguinem CHRISTI iste, qui agruat, accipiat, & inde corpusculum suum vngat, ut illud, quod scriptum est, impleatur in eo, Infirmatur aliquis, inducat presbyteros, & orent super eum, vngentes eum oleo, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum dominus: & si in peccatis sit, dimittentur ei. Videte fratres, quia qui in infirmitate ad ecclesiam cucurrevit, & corporis sanitatem recipere, & peccatorum indulgentiam merebitur obtinere. Quum ergo duplicita bona possint in ecclesia inueniri, quare per præcantatores, per somes & arbores & diabolica phylacteria, per characteres & haruspices & diuinos vel sortilegos multiplicia sibi mala miseri homines conantur inferre? Multas alias istiusmodi superstitiones memorat, quæ ex paganismo remanerant, qualis erat turpissima consuetudo, de hinnicula vel ceruula obseruata; mos exclamandi, quum luna obscuraretur, quo ipso a maleficiis se defensare posse credebant; obseruatio feriæ quintæ hebdomadis in honorem Iouis; de quibus omnibus concludit [e]: Quoscumque tales esse cognoveritis, durissime castigate. Et si se emendare noluerint, nec ad colloquium, nec ad coniuinium vestrum eos venire permittite. Sunt, qui hanc homiliam potius CAESARI ecclesiæ Arelatensis antistitis esse, existimant; quod si ita est, id solum ostendit, hoc crimen inter nonnullos in Gallia tum obtinuisse, vti aliquot saeculis post obtinuit. Id quod ex capitulis Caroli Magni [f] apparet, vbi hoc decretum legimus: Calculatores, incantatores, tempestarii, vel obligatores (hoc est, phylacteria facientes collis circumliganda) non siant: Et ubicumque sint, vel emendentur vel damnentur. Hosce

(d) Aug. serm. CCXV. de tempore. (tom. X. opp. p. 1070. edit. Basil. MDLXIX.)
Vide sis lib. II. c. XX. de doctrin. christ. infra §. VIII. sub litt. (a).

(e) Ibid. p. 1071.

(f) Capit. Aquisgran. lib. I. c. LXIV. concil. tom. VII. p. 984.

etiam

etiam notat ac damnat concilium Romanum [g] sub GREGORIO secundo an. DCCXXI: *Si quis, inquiens, hariolos, haruspices, vel incantatores obseruauerit, aut phylacteriis vsus fuerit, anathema sit.* Et in concilio Trullano [h] simile decretum factum legimus in hanc sententiam: *Qui variis se ipsos tradiderunt, vel qui hecatontarchae vel centuriones dicuntur, vel aliis eiusmodi, ut ab iis discant, si quid sibi reuelari velint; conuenienter iis, que de ipsis a patribus constituta sunt, sexennii canoni subiiciantur,* hoc est sex annis excommunicentur. Eamdem poenam diuersis aliis superstitionis adiutoribus infligi iubet istud concilium, quando statim pergit: *Ipsi[i] eos quoque subiici oportet, qui vrsos, vel eiusmodi animalia ad ludum & simpliciorum noxam circumferunt, & fortunam ac fatum & genealogiam & quorundam eiusmodi verborum multitudinem ex fallacie impostrur aque magis proferunt: eosque qui nubium expulsores, & incantatores & amuletorum praehitores & vates appellantur.* Eos autem, qui in iis persistunt, & non ab eiusmodi perniciose gentilibusque studiis auertuntur & ausigunt, ecclesia omnino exturbandos decernimus, sicut & sacri canones dicunt: *Quae enim est luci cum tenebris communicatio?* (vt ait apostolus) *vel qua templo Dei cum idolis consensio?* *vel qua fidei cum infideli pars est?* *Quae autem Christi est cum Belial concordia ac conuentio?* Ex his manifestum est, fuisse adhuc reliquias quasdam gentilis

(g) Concil. Roman. can. XII. Vid. capit. Martin. Bracarense c. LXXII. Non licet christianis tenere traditiones gentilium, & obseruare vel colere elementa; aut lunam aut stellarum cursum, & inanem signorum fallaciam considerare, pro domo facienda & ad coniugia socianda: scriptum est enim: *Omnia quaecumque facitis in verbo, aut in opere, in nomine domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes Deo.* Si quis autem fecerit, severissime corripiatur, & canonice puniteat.

(h) Concil. Trullan. c. LXI. οἱ μάρτυρεις ἔκαντες ἐπιδίδοντες, ή τοῖς λεγομένοις ἐκπολέμουσι, ή τοῖς τούτοις, ὡς ἀν παρ' ἑκαὶνων μάρτυριν, εἰ τι ἀν αὐτοῖς ἐκπλέονται βάλοντο, καὶ τὰ πρώτην ὑπὸ τῶν παλέων περὶ αὐτῶν ἐριθέντα ὑπὸ τῶν καύων πιπλέωσαν τῆς ἔξτητας.

(i) Ibid τῷ αὐτῷ δὲ τέτῳ ἐπιτεμίᾳ καθυποβάλλεται δεῖ καὶ τὰς ἄρχεις ἐκπομπέας, ή τοιαῦτα σῶμα, πρὸς παῖδινον καὶ βλάψην τῶν ἀπλεστέρων: καὶ τύχην, καὶ εἰμαρμένην, καὶ γενεalogίαν, καὶ τοκτόν τινῶν γημάτων ὅλον καὶ τὰς τῆς πλάνης λίγες φεγγάντας: τέσσερας τε λεγομένες νεφοδιώκτες, καὶ γονίευτας, καὶ Φυλακῆρες, καὶ μάλιστις ἐπιμένοντας δὲ τέτοιος καὶ μὴ μετατιθεμένος καὶ ἀποφεύγοντας τὰ ὀλέθρια τιτανοῦ ἡ ἐπικηδεύματα, παντάπασιν ἀποφέρεται τῆς ἑκάποτος καὶ διέσωσεν τοὺς ἀριστούς τοὺς οὐρανίους φωτὶ πρὸς αὐτός: κ. τ. λ.

superstitutionis & idololatriæ inter christianos, in priinis in vsu phylacteriorum & diuinationis aliarumque istiusmodi observationum. Difficile autem ad hariolandum est, quinam intellegendi sint per *énacleratægas* sive *centuriones*, qui vatibus heic iunguntur & vetantur consuli. Exstat in codice Theodosiano lex aliqua *Honorii* [k], quam *GOTHOFREDVS* huic canoni non nihil lucis dare posse existimat. Ex huius enim legis verbis colligere licere ait, chiliarchas & centenarios millenis & centenariorum plebis ita distributis præfuisse, ad instruendam scilicet pompam gentilitiam: utpote iunctos *fredianis* & *dendrophoros*, quos ostendit imagines deorum humeris suis portasse in pompis. Praerant hi certis corporibus sive societatibus, & alia in lege appellantur *collegati* & *vituriarii* (sive *didumarii*) hoc est officiales *Apollinis Didumæi*; & *nemesiaci*, id est, officiales deæ *Nemesis* (quæ & bona fortuna & fatorum dispensatrix appellatur;) & *signiferi* & *cantabriarii*, qui signa, & in his deorum, ferebant in pompis, festis & ludicris gentilitiis [l]; Et hi, ut ex *COMMODIANO* [m], christiano poëta, ostendit *GOTHOFREDVS*, diuinos se & prophetas agebant, fataque hominum explicabant. Alios etiam in hæc collegia cooptabant, tamquam principes in hisce pompis, qui *chiliarchæ* & *hecatontarchæ* vocitati. Quæ omnia cum canone *Trullano* congruunt, qui hecatontarchas vatibus iungit, eosque facit fatorum expositores, de fortuna, fato, & genealogia multum loquentes ad decipiendam multitudinem. Qui vrsos & alia animalia trahebant ex

(k) Cod. Theodos. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. XX. Chiliarchas insuper & centenarios, vel qui sibi plebis distributionem usurpare dicuntur, censuimus remouendos, cetera.

(l) Cod. Theod. lib. XIV. tit. VII. de collegiatis leg. II. Collegiátos & vituriarios & nemesiacos, signiferos, cantabriacos & singularum urbium corporatos, simul forma præcipimus, reuocari. cetera. Vid. Gothofred. in loc. p. 192. 193. 194.

(m) *Commodian. instruct. ad calcem Cypriani edit. Rigaltii.*

*Mane ebrio, crudo, perituro creditis vino:
Ex arte qui ficte loquitur, quod illi uidetur:
Seuere dum agit, sibi visceria poscit:
Ipse sibi vesicit diuinare, cæteris audet:
Succollat, quando libet, eum, & quando deponit,
Vertitur a se rotans cum ligno bifurei,
Ac si putas illum afflatum numine ligni.*

BALZAMONIS [*] sententia tales erant impostores, qui in capite & totius animalis corpore tincturas appendentes, & pilos ex ipso tondentes, eos vna cum tincturis dabant ut remedia & amuleta, quæ in morbis & fascinantibus oculis aliquid conferre possent. Atque ita concilium omnes hosce modos faciendo & adhibendi incantamenta & amuleta prohibet, tamquam gentilitiae superstitionis reliquias, quæ inter rudiores & abiectiones christianos remanserint. Nos in perquirendo vero, huius canonis sensu tanto maiorem adhibuimus diligentiam, quia plerique interpretes silentio eum præterierunt, eiusque explicationem eruditio GOTHOFREDO lector nobiscum debet.

§. VII.

De præstigiis, sive commentitius miraculis, potestate satanæ effictis.

ALIVD genus impostorum in eodem canone memoratur sub nomine γονῆστων, quod generale nomen est, omnibus illis tributum, qui præstigiis & imposturis nauant operam; heic autem sensu strictiore sumitur pro iis, qui potestate magica miracula efficere præ se ferunt, cuiusmodi Iannes & Iambres inter Aegyptios, Simon Magus inter iudeos, Apollonius Tyaneus & alii impostores inter paganos fuerunt. Alio nomine θαυματοποιοὶ & Φηφάδες [ii] a Gracis, & præstigiaores a Latinis scriptoribus appellantur. Præstigia eorum præcipue ostentabantur in effici-

(*) Balzam. in can. LXI. conc. Trullan. ap. Beueieg. p. 228. ἀρχῆς ἐπιστέψεων λέγονται οἱ καλέμενοι ἀρχότροφοι οἱ τινὲς βίαιοικα ἐξεργῶσι πατέ τῆς κοφαλῆς καὶ τὰ δύλα σώματος τὰ δύσις, καὶ τρίχας κεισθεῖσαι τέτε, διδάσται ταύτας τὸν τοῖς βάρυμασιν, ὡς Θυλακήσια, καὶ ὡς δύναμες λυστηλεῖν εἰ νόσοις καὶ εἰ βρούσαις ὁ φθαλατιός.

(ii) Theodoret. in 2 Thess. II, 9. διδάσκει δὲ, ὡς καὶ τὰ ἑσδύμενα ἐκ ἀληθῆ θαύματα τοιῶτα δὲ ποιεῖσι καὶ οἱ ἄπο τῶν φίφων τὰς ἐπινυκίας ἔχοντες. Docet autem (apostolus) ea quium futura sunt, non fore vera miracula. Talia autem faciunt εἰς præstigiaores, qui a calculis nomen habent.

Athanas. quæst. CXXV. ad Antioch. (tom. II. opp. p. 298. ed. Par. MDCXCVIII.) οἱ λεγόμενοι θυφάδες, καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ ἀττίχειος ἰρχόμενος εἰς Φαντασία πλανῶν τὰς ὁφθαλμὰς τῶν ἀνθρώπων, qui dicuntur psephades, ut item ἴρσε antichristi, falsū amictus specie venturus est, quis oculos hominum deludat.

Suidas voce φηφολόγοι. Φηφολόγοι εἰσὶν οἱ φηφοπαιᾶται φηφολογικοὶ γένεν, δοκιμῶντες καὶ ἀπιτῶντες, ὥσπερ οἱ φηφολόγοι, τὰς ὁφθαλμὰς τῷ τάχει τῆς μετριστῶν τῶν φίφων ἀσκητᾶτες συναρπάζεσθαι. Præstigiaores, qui calculis

endis falsis rerum apparitionibus, & decipiendis hominibus per externorum sensuum ludificationem. *Vetus* *recognitio-*
num auctor artem eorum [o] describit in persona *Simonis Magi*, quem introducit in hunc modum de se gloriante: „Possum „facere, vt volentibus me comprehendere non appaream, & „rursus volens videri, palam sim: si fugere velim, montes per-„forem, & saxa quasi lutum pertranseam: si me de monte ex-„celso præcipitem dedero, tamquam subiectus ad terras illæ-„sus deferar: vincitus memet ipsum soluam, eos vero, qui me „in vincula coniecerint, vincitos reddam: in carcere colliga-„tus, claustra sponte patefieri faciam: statuas animatas red-„dam; ita vt putentur ab his, qui vident, homines esse: no-„vas arbores subito oriri faciam, & repentina virgulta produ-„cam; in ignem memet ipsum iniiciens, non ardeam. Vul-„tum meum commuto, vt non agnoscar: sed & duas facies ha-„bere me, possum hominibus ostendere. Ouis aut capra effi-„ciar: pueris paruis barbam producam: in aërem volando in-„vehar: aurum plurimum ostendam: reges faciam eosque de-„iiiciam“. Iam *TERTULLIANVS* [p] obseruat, quod *Simon Ma-
 gus* propter hasce fallacias & miracula professionis suæ ab apo-
 stolis maledictus & de fide electus sit: Et quod omnes sophistæ,
 vt eos appellat, ab initiis inde euangelii eamdem sortem ha-
 buerint. Quæ obseruatio *TERTULLIANI* omnino vera est,
 & innumeris exemplis in antiqua historia confirmari potest,
 maxime hæresiarcharum, qui plerumque miracula se patrare
 posse gloriabantur, vt nouis opinionibus suis concilia-
 rent atque existimationem. Vnius tantum vel duorum men-
 tionem faciemus, qui in hoc genere famosi fuerunt. *Marcus*

ludentes spectatorum oculos decipiunt. Idem etiam φανταστοι vocantur.
*Tamquam præstigiatores, calculos celeriter transferentes, oculos spectato-
 rum agilitate sua fallunt.*

Capital. Aquigran. lib. I. c. LXIV. Calculatores, incantatores, tempestarii,
cetera. vid. litt. antec. (f) p. 256.

(o) *Recognit. lib. II. c. IX.* apud Coteler. tom. I. p. 506.

(p) *Tertull. de idololatr. c. IX.* Exinde & *Simon Magus* iam fidelis, quoniam a-
 liquid adhuc de circulatoria secta cogitaret, vt scilicet inter miracula pro-
 fessionis suæ etiam spiritum sanctum per manuum impositionem enundina-
 net, maledictus ab apostolis de fide electus est. ... Et post euangelium nus-
 quam inuenias sophistas, nisi plane punitos.

hæreticus, Marcoſianorum antesignanus, ita describitur a vetusto quodam auctore, qui ante IRENAEVM [q] vixit, verbis sequentibus:

*Idolorum fabricator, Marce, & portentorum inspectör,
Astrologiae cognitor, & magice artis,
Per quæ confirmas erroris doctrinas,
Signa ostendens his, qui a te seducuntur,
Apostatice virtutis operationes,
Quæ tibi prestat tuus pater Satanæ
Per angelicam virtutem Azazel facere,
Habens te præcursum contrarie aduersum Deum nequitæ.*

Et ipse IRENAEV[S] alicuius imposturæ eius facit mentionem. *Pro calice vino mixto, inquit, fingens se gratias agere & in multum extendens sermonem imuocationis, purpureum & rubicundum apparere facit, vt putetur ea gratia ab iis, que sunt super omnia, suum sanguinem stillare in illius calicem per imuocationem eius.* Aliam istiusmodi imposturam de muliere quadam a dæmonie agitata narrat FIRMI LIANVS, quando in epistola ad CYPRIANVM in hunc modum scribit: „Emersit subito [s] quædam mulier, quæ in extasi constituta, propheten se præferret, & quasi sancto spiritu plena sic ageret. Ita autem principalium dæmoniorum impetu fecrebatur, vt per longum tempus sollicitaret & deciperet fraternitatem; ac mirabilia quædam & portentosa perficiens & facere se terram moueri polliceretur. Non quod dæmoni tantæ esset potestas, aut terram mouere, aut elementum concu-

(q) Ap. Iren. lib. I. c. XII. p. 76.

*Ειδωλοποιὲ Μάρκε, καὶ τερζοπίπε,
Αστρολογῆς ἐπιτειχὲ καὶ μαγικῆς τέχνης,
Διὸς ἦν κροτίνεις τῆς πλάνης τὰ διδάγματα,
Σημεῖα δικυνίς τοῖς ὑπό σε πληγωμένοις,
Αποστολῆς δυνάμεως ἐγχειρήματα,
Α τοι χρηγεῖς ὡς πατήρ Σατανᾶ, εἰ
Διὸς ἀγγέλους δυνάμεως [ἐγχειρίους] Αριεῖλ ποιεῖ,
Ἐχεις σε πρόδρομον ἀντιθέα πυνεργίας.*

(r) Iren. lib. I. c. IX. ποτήρια οἷς περιφεύνεις προσποιήσαντος ἐνχειρίσειν, καὶ ἵπι τοῖς ἔκτειν τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως, πορφύραν καὶ ἐγυθρά ἀνθρώπειοι ποιεῖς ὡς δοκεῖ τὸν ἀπὸ τῶν ὑπέρ Χριστοῦ τὰ αἴλια τὸ ἐντητῆς σάγειν ἐν τῷ ἐκείνῳ ποληγῷ διε τῆς ἐπικλήσεως αὐτῷ.

(s) Firmilian. epist. LXXV. ad Cyprian. p. 222. (p. 323. edit. Icell. Amstel. MDCC.)

„tere iussu valeret ; sed quod nonnumquam spiritus nequam
 „præsciens & intelligens terræ motum futurum, id se facturum
 „esse simulareret, quod futurum videret. Quibus mendaciis &
 „iactionibus subegerat mentein singulorum, vt sibi obedi-
 „rent, & quocumque præciperet & duceret, sequerentur : fa-
 „ceret quoque mulierem illam cruda hieme nudis pedibus per
 „asperas niues ire, nec vexari in aliquo aut lædi in illa discur-
 „sione: diceret etiam, se in *Iudeam* & *Hierosolymam* festinare,
 „fingens tamquam inde venisset. Hic & vnum de presbyteris
 „*Ruficum*, item & alium diaconum fecellit, vt eidem mulieri
 „commiscerentur, quod paullo post detectum est. Nam subi-
 „to apparuit illi vnum de exorcistis, vir probatus & circa reli-
 „giosam disciplinam bene semper conuersatus, qui exhortati-
 „one quoque fratrum plurimorum, qui & ipsi fortes ac lauda-
 „biles in fide aderant, excitatus, erexit se contra illum spiri-
 „tum nequam reuincendum, qui subtili fallacia etiam hoc
 „paullo ante prædixerat, venturum quemdam aduersum & ten-
 „tatorem infidlem. Tamen ille exorcista inspiratus Dei gra-
 „tia fortiter restitit, & esse illum nequissimum spiritum, qui
 „prius sanctus putabatur, ostendit. Haec tenus ille. Plura a-
 „lia istiusmodi exempla reperiuntur in historia *Moritanistarum* [r],
Pepuzianorum, & *Apellitarum* [u], A V G V S T I N O aliisque scriptoribus
 memorata: Hæc autem sufficiunt ad ostendendum, quanto-
 pere hæretici communiter sibi arrogarint potestatem operan-

(r) *Augustin. de hæres. c. XXVI.* Aduentum spiritus sancti a domino promissum, in se potius quam in apostolis eius fuisse adserunt redditum. Secundas nuptias pro fornicationibus habent: & ideo dicunt, eas permisisse apóstolum Paulum, quia ex parte sciebat & ex parte prophetabat; nondum enim ve-
nerat, quod perfectum est. Hoc autem perfectum in Moritanum & eius pro-
phetissas venisse delirant.

Euseb. lib. V. c. XIII. ἀπὸ τῆς τέταρτης ἀρχῆς Ἀπειδῆς μὲν ὁ τῷ πολιτείᾳ σεμνυ-
 νόντος νομὴ τῷ γένει, μινύ ἀρχὴν ὄμολογη τὰς δὲ προφητεῖας εἰς ἀντικείμενα
 λέγει πνεύματος ἀπόθεματος ἀποθύματος παρθένου διαμονῶν ὄντος Φιλονικέ-
 ων. Ex illorum grege Apelles quidem sanctioris vita cultum. Et senectu-
 tem præ se ferens, unum fatetur esse principium: prophetarum autem mi-
 ratula ex aduersario spiritu profecta esse dicit, virginis cuiusdam dæmoni-
 acæ nomine Philumenæ responsis inductus.

(u) *Augustin. ibid. cap. XXIII.* Apellite sunt, quorum Apelles est princeps. ---
 Hunc Apellem, dicunt quidam, etiam de Christo tam falsa sensisse, vt di-
 ceret eum, non quidem carnem duxisse de celo, sed ex elementis mundi
 di

di miracula, quæ ecclesia, cognito, per satanæ potestatem non per spiritum sanctum esse éta, tamquam imposturas reiecit, in eosque, qui istam potestatem iactarunt, seuerissime animaduertit. Nam EVSEBIUS [x] EX APOLLINARI speciatim de Montanistis refert, quod fideles nouam eorum doctrinam examinarent, & profanam atque impiam iudicarint, & quod damnata hæresi auctores ab ecclesia & fidelium communione expulsi sint, tamquam enthusiastæ & dæmoniaci, qui semper a sanctis mysteriis arcebantur, dum sub potestate & agitatione essent satanæ. BASILIVS [y] eamdem poenam γονέας, hoc est, præstigias profitentibus, quam reis homicidii constituit, hoc est viginti annos in diueris poenitentia gradibus absoluendos.

§. VIII.

De obseruatione dierum & casuum fortuitorum & de præfigiis ac ominibus inde factis.

ERAT adhuc alia quædam superstitionis species, in quam veteres plerumque animaduertebant tamquam violationem foederis baptismalis & partem pompæ ac cultus satanæ, cui in baptismo se renuntiare profitebantur. Erat hæc obseruatio dierum & casuum fortuitorum, ut faustorum vel infaustorum, & præfigiendi exinde ac ominandi consuetudo. CHRYSOSTO-

---

acepisse, quæ mundo reddidit, quum sine carne resurgens in cælum ascendit. Ibid. c. XXIV. Seueriani a Seuero exorti. - - Hic præterea Philumenem quandam puellam dicebat inspiratam diuinitus ad prænuntianda futura, ad quam somnia atque astus sui animi referens, diuinationibus seu præfigiis eius secretum erat solitus præmoneri eodem phantasmate, eidem Philumenæ pueri habitu se demonstrante, qui puer apparens Christum se aliquando, aliquando esse adsereret Paulum. A quo phantasmate sciscitans, ea soleret respondere, quæ se audientibus diceret. Nonnulla quoque illam miracula operari solitam, inter quæ illud præcipuum, quod in angustissimi oris anipullam vitream, panem grandem immitteret, eumque extremis dñgitulis leuare soleret illasum, eoque solo quasi diuinitus sibi cibo dato suisset contenta. Vide sis Euseb. lib. V. c. XIV. & XVI. tot.

(x) Euseb. lib. V. c. XVI. p. 147. edit. Amstelod. MDCXCV. τὸν κατὰ τὸν Αστεῖον ποδάριον καὶ ποδαρίχη τῆς Αστεῖας εἰς τόπο τουλθέσθαι, καὶ τὸ πυροφάτες λόγιος ἐξετυσάντων καὶ βεβήλως ἀποφηνάντων καὶ ἀποδοκιμασάντων τὴν αἴρεσσιν, ὅτι τὸ τε ἐκκλησίας ἐξεώθησαν καὶ τῆς κοινωνίας εἰσχθησαν.

(y) Basil. can. LXV. ὁ γονέας οὐ φαρμακεῖται ἐξαγορεύειν, τὸν τε φεύγεις χρόνον ἐξομολογήσεται.

MVS [z] multis verbis contra hoc superstitionis genus vehementissime declamat. „Pompa satanica, inquit, sunt, theatra, „circenses, & omne peccatum, & dierum obseruatio, & præsa- „ggia, & omina. Et quid tandem sunt omina? Sæpe donaum su- „am quis egressus hominem videt vnoctulum, vel claudican- „tem, & ominatus est. Hæc est pompa satanica: non enim ho- „minis occuritus malum facit esse diem, sed in peccatis viuere. „Quum igitur exieris, vnum solum custodi, ne occurrat tibi „peccatum: hoc enim est, quod supplat, præter hoc vero „nec ipse diabolus nos quidpiam lædere poterit. Quid dicas? „Hominem cernis & ominaris, nec cernis laqueum diabolici- „cum, quomodo te illi, qui te nulla adfecit iniuria, reddit ini- „micum? quomodo te fratri constituit aduersarium ex nulla iu- „sta occasione? Et Deus quidem vel inimicos amare nos iussit: „tu autem & non lædentem auersaris, nil accusanduni habens, nec „cogitas, quantus risus, quantum dedecus, immo vero quan- „tum periculum? Dicamine & aliud ridiculosius? confundor „nempe & erubesco, sed cogor propter salutem vestram dice- „re. Si virgo, inquit, occurrerit, sterilis dies erit: si vero me- „retrix, dextera & bona, & multa mercatione plena. -- Vide, „quomodo & heic diabolus dolum abscondit, ut modestam „quidem auesemur, impudicam vero gratam habeamus &

(2) Chrysost. hom. XXI. ad popul. Antiochen. tom. I. p. 274. (p. 244. 245. edit. Francos.) πολυτις δὲ Σατανὴ ἐσθέτε, καὶ ἐποδογύμαι, καὶ πίστα ἀμαρτία, καὶ πιρατηρίας ἡμέρῶν, καὶ κληρόν, καὶ σύνωβολαὶ καὶ τὸ ποτὲ ἐσι τέμπο- λὺς φροντιζοντες, καὶ πιλάντις ἐξαλάθων τις τὴν αἰώνιαν τὴν ἔκπτω, εἶδεν ἐνθρωπον ἐπερφθαλ- μον, ἢ χωλεύοντα, καὶ οἰωνίσατο τέτο πομπὴ Συτανῆς ἢ γάρ οὐ πάντης τῇ ἀντίτιτα πομπῇ ποιεῖ τὴν ἡμέραν γενέδαι, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀμαρτίαις ἕστιν ὅπει το- νιν ἐξαλάθης, ἐν μόνον Φύλαξι, μὴ ἀμαρτία σοι ἀπαντήσῃς αὐτῇ γάρ ἐσιν οὐ- ιμᾶς ἐποκελίσσασα, καὶ πολλὰς δὲ ταύτης ἁδὲ ὁ διάβολος οὐμᾶς βλάψαι δινήστεται τῇ λέγεις; ἄνθρωπον ἐρῆσ, καὶ οἰωνίην, καὶ ἐχθρὸν τὴν πάγην διαβολικήν, πῶς ἐπολεμοὶ σε τῷ μηδὲν ηδικητῷ; πῶς ἐχθρὸν σε παθίσησι τῷ ἀδελφῷ οὐ- θεοῦς δικαιος προφέτεως; καὶ δὲ μὲν θεὸς καὶ τὸς ἐχθρὸς φιλεῖν ἐκτενεῖς, τὸν δὲ καὶ τὸν θεὸν ηδικητα αποστέλλει, μηδὲν ἐχων ἐγκαλεῖν, καὶ ἐν ἑνοῖς, πίσος ὁ γέλως, πεσει αἰχύνη, μῆλον δὲ πόσος ὁ πινδυνος; εἴτη καὶ ἔπειρον καταγελα- στέρεον; αἰχύνονται μὲν καὶ ἐρυθρῶι, ἀναγκάζουσι δὲ ὅμιλος διὰ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν εἴπειν ἀν ἀπαντήσῃ παρθένος, Φροντί, ἀπραντος οὐ ἡμέρα γίνεται ἐάν δὲ ἀπαντήσῃ πίρην, δεξιὰν καὶ κηπην, καὶ πιλάντις ἐμπορίου γέμεσαι -- ὅρα γὰρ καὶ ἐπιστῆτα, πῶς τὸν δίλον ἐγρύψειν ὁ διάβολος, ἵνα τὴν μὲν σώφρονα αποτερφώ- μενα, τὴν δὲ ἄπολεσσον ἀσπισθμένα καὶ φιλῶμεν --- τὸν ἄν τις εἴποι περὶ τῶν

ame-

„ameamus. --- Quid vero diceret aliquis de his, qui carminibus
 „& ligaturis vtuntur, & de circumligantibus aurea *Alexandri*
 „*Macedonis* numismata capiti vel pedibus? Dic mihi, hæc ne sunt
 „exspectationes nostræ, vt post crucem & mortem domini-
 „cam in gentilis regis imagine spcm salutis habeamus? Igno-
 „ras, quanta crux perfecit? mortem dissoluit, peccata extin-
 „xit, orcum inanem reddidit, diaboli soluit potentiam, & ad
 „corporis sanitatem præstandam non est fide digna? Totum
 „orbem exsuscitauit, & tu in ipsa non confidis? Et quid pati
 „dignus non es? Non ligaturas vero tantum, sed etiam ex-
 „cantamenta tibi circumducis, vetulas ebrias & titubantes do-
 „mum ducens. Nec confunderis, nec erubescis, post tantam
 „ad hæc trepidans disciplinam: & quod grauius est errore,
 „quando hæc admonemus & dissuademus, putantes se excusa-
 „ri, dicunt, quod christiana est mulier hæc excantans, & nihil
 „aliud loquitur, quam Dei nomen. Propterea namque potis-
 „simum ipsam odi & auersor, quod Dei nomine ad contumeli-
 „am abutitur: quod se dicens esse christianam, gentilium opera
 „facit: Etenim & dæmones Dei nomen fatebantur, sed tamen
 „erant dæmones, & ita Christo dicebant: *Scimus te, quis sis,*
 „*sonitus Dei*: & tamen ipsos increpauit & eiecit. Propterea
 „vobis supplico, vt ab hac sitis fallacia puri, & tamquam ba-
 „culum hoc verbum habeatis. Et sicut sine calceamentis, vel

ἐπιδαις καὶ περιπλος περιχωρέων, καὶ νομισματα χαλκη Αλεξανδρε τὸ Μα-
 κεδῶν τοῖς κεφαλαῖς παρ τοῖς ποσὶ περιδοσμέντων; αὗται οἱ ἀλπῖδες ἡμῶν;
 εἰπὲ μοι. Reliqua vid. lib. XI. c. VII. §. XIII. sub litt. (r) vol. IV. pag. 283. 284.
 Vid. quoque homil. XXIII. de nouiluniis cit. supra cap. IV. §. XVII. sub litt.

(r) pag. 224.

Chrysost. commentar. in Galat. I. p. 973 (p. 789. edit. Francof.) καὶ γὰρ Εὐά-
 νων ἡδη πολλά παρ τοῖς τῶν ἡμετέρων Θυλάττεται, κλιδονομοί, καὶ οἰνωνομοί,
 καὶ σύμβολα, καὶ ἡμερῶν παρατηρήσεις, καὶ ίπερ τὴν γένεσιν σπαδή, καὶ τὰ
 πάσις ἀσθετίας γέμοτα γραμματεῖα, ἀ τιτλούμενα τῶν παιδίων ἐνθέως ἐπὶ κοκκῷ
 τῆς ἑντάνης συντάθεσται κεφαλῆς, ἐπι προσωμίων παιδεύοντες καταλέγουν τὰς ὅπερες ἀρ-
 τῆς πότες, καὶ ὑπὸ τὴν πεπλανημένην τυφεννίδα τῆς εἰρημένης τόγε αὐτῶν ἄγο-
 τες μέρος. Multa gentium more apud nostros aliquot seruantur, sortilegia,
 auguria, omnia ac dierum obseruationes, superstitiones super genesis eurā,
 & omnis impietatis plena littera, quas puerorum protinus, ut nati sunt,
 magno malo capitibus imponunt, ab ipso protinus exordio docentes illas vici-
 turis adipiscendæ studium abuere & ad fallacem fati tyrannidem, quod
 quidem in ipsis est, illas addicentes.

„vestimentis vestrum nemo in forum descendere eligeret: ita
 „sine verbo hoc numquam in forum prodeas, sed quum es ia-
 „nuæ vestibula transgressurus, hoc prius loquere verbum, Ab-
 „renuntio tibi satana, & pompxæ tuae, & cultui tuo, & con-
 „iungor tibi, Christe. Ne vñquam absque hac voce ex eas,
 „haec erit tibi baculus, haec armatura, haec turris inexpugna-
 „bilis. Cum hoc verbo & crucem in fronte imprime: sic e-
 „nim non tantum homo occurrens, verum nec ipse diabolus
 „te quidquam lñdere poterit, cum his te cernens armis vbi-
 „que apparentem. AVGVSTINVS simili modo ab istiusmodi
 superstitionibus obseruationibus dehortatur. „Ad hoc genus,
 „inquit [a], pertinent etiam omnes ligaturæ atque remedia,
 „quæ medicorum quoque disciplina condemnat, siue in præ-
 „cantationibus; siue in quibusdam notis, quas characteres vo-
 „cant: siue in quibusdam rebus suspendendis atque illigandis,
 „vel etiam saltandis quodammodo, non ad temperationem
 „corporum, sed ad quasdam significationes, aut occultas aut
 „etiam manifestas: quæ mitiore nomine physicam vocant, vt
 „non quasi superstitione implicare, sed natura prodesse vide-
 „antur: sicut sunt inaures in summo aurium singularum, aut
 „de struthionum ossibus ansulæ in digitis, aut quum tibi dici-
 „tur singultienti, vt dextera manu sinistrum pollicem teneas.
 „His adiunguntur millia inanissimarum obseruationum, si mem-
 „biūm aliquod falierit, si iunctim ambulantibus amicis, lapis
 „aut canis, aut puer medius interuenerit: atque illud quod
 „lapidem calcant, tamquam direptorem aincitiæ, minus mole-
 „stum est, quam quod innocentem puerum colapho percuti-
 „unt, si pariter ambulantibus intercurrerit. Sed bellum est,
 „quod aliquando pueri vindicantur a canibus: nam plerum-
 „que tam superstitioni sunt quidam, vt etiam canem, qui me-
 „dius interuenerit, ferire audeant non impune: namque a va-
 „no remedio cito interdum ille percussorem suum ad verum
 „medicum mittit. Hinc sunt etiam illa: limen calcare, quum
 „ante domum suam transit: redire ad lectum, si quis, dum se
 „calciat, sternutauerit: redire domum, si procedens offendit:

(a) Augustin. de doctrin. christ. lib. II. c. XX. (tom. III. opp. p. 32. 33. edit. Basil. MDLXIX.)

„quum vestis a soricibus roditur, plus timere suspicionem fu-
 „turi mali, quam præsens damnum dolere. Vnde illud ele-
 „ganter dictum est *Catonis*, qui quum esset consultus a quodam,
 „qui sibi a soricibus corrofas caligas diceret, respondit, non
 „esse illud monstrum, sed vere monstrum habendum fuisset, si
 „sorices a caligis roderentur,. Hactenus AVGUSTINVS. Qui
 hoc scitum sapientis ethnici responsum memorat, vt christia-
 nos de absurda ac vana omnium istiusmodi superstitionarum
 obseruationum ratione tanto melius conuincat. Et tandem
 sic concludit [b]: „Omnes igitur artes huiusmodi vel nugato-
 „riæ vel noxiæ superstitiones, ex quadam pestifera societate
 „hominum & dæmonum, quasi paœta infidelis & dolosæ ami-
 „citiæ constituta, penitus sunt repudianda & fugienda christi-
 „ano: non quod idolum sit aliquid, vt ait apostolus, sed quia que
 „immicant, dæmoniis immolant, & non Deo: nolo autem vos socios fieri
 „dæmoniorum. Quod autem de idolis, & de immolationibus,
 „que honoris eorum exhibentur, dixit apostolus, hoc de omni-
 „bus imaginariis signis sentiendum est, queæ vel ad cultum ido-
 „lorum, vel ad creaturam eiusque partes tamquam Deum co-
 „lendas trahunt, vel ad remediorum aliarumque obserua-
 „num curam pertinent: queæ non sunt diuinitus ad dilectio-
 „hem Dei & proximi tamquam publice constituta, sed per pri-
 „vatas appetitiones rerum temporalium, corda dissipant mife-
 „torum. In omnibus ergo istis doctrinis societas dæmonum
 „formidanda atque vitanda est, qui nihil cum principe suo di-
 „abolo nisi redditum nostrum claudere atque obserare conantur.
 „Sicut autem de stellis, quas condidit & ordinavit Deus, hu-
 „manæ & deceptoriae conjecturæ ab hominibus institutæ sunt;
 „sic etiam de quibusdam nascentibus, vel quomodo diuinæ
 „prudentiæ administratione existentibus rebus, multi multa
 „humanis suspicionibus, quasi regulariter coniecta, litteris
 „mandauerunt, si forte insolite acciderint, velut si nula pariat,
 „aut fulmine aliquid percutiatur. Queæ omnia tantum valent,
 „quantum præsumptione animorum quasi communi quadam lin-
 „gua cum dæmonibus foederata sunt. Queæ tamen omnia ple-

(b) Ibid. c. XXIII. (p. 25. edit. cit.) Vid. plura ap. Gratian. caus. XXVI. quest. VII. c. XV. XVI. Non obseruetis dies, qui dicuntur Aegyptiaci &c.

„na sunt pestiferæ curiositatis, cruciantis sollicitudinis, morti-
 „feræ seruitutis. Non enim quia valebant, animaduersa sunt,
 „sed animaduertendo atque signando factum est, vt valerent.
 „Et ideo diuersis diuersa proueniunt, secundum cogitationes
 „& præsumptiones suas. Illi enini spiritus, qui decipere volunt,
 „talia procurant cuique, qualibus cum irretitum per suspicio-
 „nes & consensiones eius viderint,. Vt hæc egregie de his
 superstitionis obseruationibus dicta sunt, ita videntur innuere,
 quod discrimen aliquod obseruatum sit inter eos, qui has artes
 professi, & inter illos, qui ex ignorantia ab illis delusi fuerunt.
 Et idcirco licet priores illi seuerissimæ disciplinæ ecclesiæ sub-
 iici debuerint, hi posteriores tamen admonitionibus potius &
 reprehensionibus videntur castigati; vt heic ab AVGVSTINO
 & CHRYSOSTOMO, non grauiissima excommunicationis cen-
 sura vexati, propter simplicitatem suam, & fortassis propter
 multitudinem eorum, qui quotidie ad istiusmodi dierum & ca-
 suum fortitorum obseruationes propenderant, non consideran-
 tes vel superstitionis istius originem, vel detrimentum, quod
 per eam pietati & religioni inferebatur. Paullo longius hisce
 rebus immorati sumus, quia verendum est, ne semper detur
 ratio ab istiusmodi superstitionibus homines dehortandi, quæ
 imprudentibus mentibus nulla non ætate se insinuare facile
 possunt.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT SEXTVM

DE DEFECTIÖNE A RELIGIÖNE CHRISTIA- NA AD IVDAISMVM ET PAGANISMVM; DE HAERESI ET SCHISMATE, SACRILEGIO ET SIMONIA.

§. I.

*De iis, qui a religione christiana omnino desistebant ad
 iudaismum.*

PRAETER ante memorata crimina contra primum & secun-
 dum decalogi præceptum, quam plurima alia erant, obser-
 vatione nostra digna, tamquam quæ hominem seuerissimis ec-
 cle-

clesiae censuris reddebant obnoxium. Inter haec inclinatio
animi, qua multi in antiquatam religionem & ceremonias *hu-
dorum* propendebant, veteribus, de disciplina agentibus ec-
clesiastica, saepe memoratur. Et horum quidem tres ordines
sive gradus obseruare licebit. Alii, religione christiana pror-
sus deserta, ad iudeos transibant; alii ceremonias iudaicas &
quasdam eorum doctrinas christianae religioni admiscebant; a-
lii in tantum illis se accommodabant, ut multas eorum illici-
tas consuetudines sequerentur, quamuis formalem religionis
ipsorum professionem haud facerent. E primi ordinis defe-
ctoribus *Aquila* fuit, interpres bibliorum, primum quidem
christianus, quemadmodum tradit *EPIPHANIVS [a]*, usque dum
propter studium astrologiae ecclesia ciiceretur, quo facto ad
iudeos transiit, nouamque bibliorum versionem in odium

(a) Epiphan. de pond. & mensur. n. XV. tom. II. p. 171. ὁ Ακύλας κατανυγεῖς τὴν διάνοιαν τῷ χριστιανισμῷ ἐπίστευσεν αἰτήσας δὲ μελλούσον τὴν ἐν χριστῷ σφραγίδια, ἐκριθέστος ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης αὐτῆς ἔξεως μὴ μεταθέμενος, τὰ πιστεῖαν ὥστε λανότε τῇ ματαρέσσῃ αὐτονομίᾳ, ἢν ἀπρεβάς ἐκπεπάθευτον ἀλλὰ παῦθεν ἐκάστην ἡμίγενον τὸ θέμα τῆς αὐτῆς γενέσεως σκεπτόμενος, ἐλεγχόμενός τε ὑπὸ τῶν διδασκάλων, οὐχὶ ἐπιτιμανένος ἔνεκεν τέττα, μὴ διερθέμενος δὲ, ἀλλὰ καὶ φιλονεόντων μᾶλλον αὐτιστιθέμενος, καὶ σπεύδων συνιστᾶν τὰ ἀσύντατα, τὴν εἰμαρτυρίην δηλουνότι, οὐχὶ τὰ περὶ αὐτῆς δημητάτα, ἐξελθεῖν πάλιν της ἐκκλησίας, ὡς ἡ χριστος πρὸς τωτηρίαν παραγνθεῖς δὲ τὴν διάνοιαν ὡς ἡτιμωνένος, εἰς ἄγλον μάταιον αἴρεσται, καὶ τὸν χριστιανισμὸν ἀρνούμενος, οὐχὶ τὴν αὐτῆς ἡδὺν, προσηληπτέενι καὶ περιτιμενται Ιεράρχοις, οὐχὶ ἐπιτόνια φιλοτιμησάμενος ἐξεδακενεν ἑαυτὸν μαθεῖν τὴν Εβραϊκὸν διάλεκτον, οὐχὶ τὰ αὐτῶν συκεῖται ταῦτην δὲ ἀκρότατα παιδεύεις, ἡρμηνεύειν, ἐκ ὅρθῳ λογισμῷ χερσάμενος, ἀλλὰ ὅπα διατρέψῃ ταῦτα τῶν ἥρτῶν, ἐνσκηνώσας τὴν τῶν ἐβδομήνηντα δύο ἐργανεῖς· ἵνα τὰ περὶ χριστὸν ταῖς γραφαῖς μεμαρτυρημένα ἀλλως ἐκδύσει, δι᾽ ἣν εἶτε αἰδὼ, εἰς ἄλογον αὐτῆς ἀπολογίαν. Horum (christianorum miracula patrantium) consuetudine vehementer animo commotus Aquila christianaum religionem amplectitur. Tum aliquanto tempore interiecto, christianæ professionis sigillum, uti petierat, obtinet. Verave quum a priori vnu moribisque non discederet, & vanissimis mathematicorum artibus, quas apprime callebat, nimium tribueret, adeoque genesis, arque horoscopum suum obseruaret indies, quum ob id a magistris obiungantus, ac reprehensus, emendare sese noller: immo vero peruecriter obtinet. Etens falsa quedam minimeque cohærentia tneri ac defendere vellet: vt puta fatum, & que cum eo connexa fuit, rursus ab ecclesia, tamquam ad salutem minime idoneus, electus est. Quia ignominia vehementer exacerbatus, & stolido quadam mentis æstu percitus, christianam professionem evitavat; & inter iudeorum proselytos adscriptus ac circumcisus est. Inde totum se tradens Hebreis literis edicendi vehementi cum animi contem-

christianorum adornauit. Istiusmodi multi erant tempore Barchochabi, grandis istius impostoris, qui multos christianos CHRISTVM abnegare & maledictis incessere compulit, vt auctor est IUSTINVS MARTYR [b]. Iam vero licet leges imperiales iudeis religionis suae libertatem aliaque priuilegia sub imperatoribus christianis per longum temporis spatium indulgerent; seuere tamen christianis omnibus ad eos transire interdicebant, grauissimas omnibus istis defectoribus poenas infligentes. Constantinus [c] iudicium arbitrio relinquebat, vtrum istiusmodi defectores morte an aliis meritis poenis vellent adficere. Constantius [d] filius ipsius facultates eorum fisco adiudicari iubebat, & Valentinus iunior [e] intestatos esse eos statuebat, negata illis & omnibus reliquis apostatis licentia de facultatibus suis per testamentum decernendi. Quibus reipublicæ legibus vt ecclesia se conformaret, postquam istiusmodi defectores anathemate percusserat, detestationem eorum declarabat adhuc amplius in hoc, vt illis priuilegium dicendi testimonium in omnibus iudiciis suis denegaret. Non potest, inquit concilium Toletanum quartum [f], erga homines esse fidelis, qui Deo ex-

tione tradidit. Quam quum egregie penitusque percepisset, ad interpretandum se contulit, non sincera animi inductione: sed vt quedam scriptura loca deprauaret, aduersus septuaginta duns interpretes imperium omnem conatusque dirigens: atque ut expressa sacris litteris de Christo testimonia alter ederet; quo nonnullum pudori ignominieque sine vel absursum colorem & excusationem quereret.

(b) Iustin. apologet. II. p. 72. ναὶ γὰρ ἐν τῷ οὐρανῷ γεγενημένοις ἀστέρισι πολέμῳ, Βαρχοχέβοις, ὃ τῆς Ιαδαίων ἀποσάστευτος ἀρχηγότην, χριστιανὸς μήτρα εἰς τηναγίαν δενίσει, εἰ μὴ ἀρνητὸς θρόνον τὸν χριστὸν γεγονότος Βλασφημούσι, ἐκέλευεν ἀπέγειραι. Proximò namque Iudaico bello Barchochebos, defectorum dux & princeps, solos christianos ad grauia supplicia, nisi Christum abnegarent & maledictis incesserent, protrahi iussit.

(c) Cod. Theodos. lib. XVI. tit. VIII. de iudeis leg. I. Si quis ex populo ad eorum nefariam sectam accesserit, & conciliabulis eorum se applicauerit, cum ipsis poenas meritas sustinebit.

(d) Ibid. leg. VII. Si quis ex christiano iudeus effectus -- facultates eius dominio fisci iussimus vindicari.

(e) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VII. de apostatis leg. III. Christianorum ad aras & templá migrantium, negata testandi licentia, vindicamus admissum. Eorum quoque flagitia puniantur, qui christianæ religionis & nominis dignitate neglecta, iudaicis semet polluere contagiosis.

(f) Concil. Toletan. IV. c. LXIII.

fiterit infidelis. Iudei ergo, qui dudum christiani effecti sunt, & nunc Christi fidem prævaricati sunt, ad testimonium dicendum admitti non debent, quamvis esse se christianos adnuntient. Qui sicut in fide Christi suspecti sunt, ita in testimonio humano dubii habentur. Infirmari ergo oportet eorum testimonium, qui in fide falsi docentur, ne^c eis esse credendum, qui veritatis a se fidem abiecerunt.

§. II.

De iis, qui religionem iudaicam cum christiana commiscebant.

ERANT & alii, qui religionem christianam non penitus reiiciebant, sed nouam religionem constituebant, alteram cum altera commiscentes. Istiusmodi varia & miscellanea hæresis erat Cerinthianorum, Nazarærum, Ebionorum, Elcesæorum & Samæorum, qui circumcisionem aliosque legis iudaicæ ritus obserabant, vna cum illis, quos ex christiana retinebant religione; quemadmodum ex AVGVSTINO [g] aliisque scriptoribus, qui de illis loquuntur, videre est. Et GOTHOFREDVS Calicolæ, qui in duabus tribusq[ue] legibus Honorii in codice Theodosiano memorantur ac damnantur, inter iudeos & christianos putat fuisse quasi medios seu herciscundos. Circumcisionem & baptismum coniungebant; conuenientes tam iudeis quam christianis in idolorum reiectione, cælum tantummodo, hoc est, Deum cæli colentes, inde dicti Calicolæ; verum in hoc solidis iudeis congruebant, quod doctrinam de trinitate in deitate reiicientes, Deum in una persona adorarent. Quo respetu Sabelliani etiam & Pauliniani, Praxeani, Thecodotiani, Ariani ac Photiniani, qui vel diuinitatem CHRISTI negabant, vel tres diui-

(g) August. de hæres. c. VIII. Cerinthiani a Cerintho, iidemque Merinthiani a Merintho, mundum ab angelis factum esse dicentes & carne circumcidere portare atque alia huinsmodi legis præcepta seruari. Cap. IX. Nazaræi quum Dei filium confiteantur esse Christum, omnia tamen veteris legis obseruant, quæ christiani per apostolicam traditionem non obseruare carnaliter, sed spiritualiter intelligere didecerunt. Cap. X. Hebionai Christum etiam tantummodo hominem dicunt. Mandri carnalia legis obseruant, circumcisionem scilicet carnis & cetera, a quorum oneribus per nouum testamentum liberati sumus. Huic hæresi Epiphanius Samæos & Elcesæos ita copulat, ut sub eodem numero, tamquam vna sit hæresis, ponat. Cap. XXXII. Elcesæos & Samæos heic tamquam ordine suo commemorat Epiphanius -- dicit Hebionis tendere similia.

nas personas confundebant, plerumque a veteribus accusabantur, tamquam resilientes ad iudaismum hac in re, dum veram doctrinam de christiana trinitate heterodoxis suis nouationibus subuerterent. Speciatim a viris doctis^(b) de *Paulo Samosate* obseruatur, veram causam, quamobrem *CHRISTI* diuinitatem negarit, fuisse eam, vt *Zenobie reginæ* in *Oriente* blandiretur, quæ fuerit iudæa proselyta. Credidisse enim *Paulum illum*, si *Christum* merum hominem esse doceret, fieri posse, vt vtramque religionem reconciliaret, & auferret parietem intergerinum, iudæos & christianos separantem, quum nihil imagis offenderet animos iudeorum, quam quod Christus a discipulis suis Deus esse crederetur. Alia secta erat eorum, qui ipsi se vocabant *Hypsistarios*, hoc est, cultores superni Dei, quem in una tantum persona adorabant, vti iudæi: Quorum sabbata obseruabant & a nonnullis cibis tamquam impuris abstinebant, circumcisionem autem adspernabant, quemadmodum *GREGORIVS NAZIANZENVS*⁽ⁱ⁾, cuius pater huic sectæ aliquando addictus fuerat, de illis narrat. Iam certum est, ecclesiam de

(b) Maurice's *Answr to Baxters Church-Histor.* p. 287.

Baron. ad an. CCLXV. n. II. Erat Odenato coniux, insigis pudicitiæ atque prudentiae in rebus agendis semina. Hanc suisse iudæam, sanctus Athanasius testari videtur, quum ait in Arianos: *Zenobia iudea erat & protextrix Pauli Samosateni; & tamen iudeis in synagogas ecclesiæ non tradidit.* Hæc quippe scientiis erudita, vsa est in Græcis litteris Longino præceptore; quod tradit Vopiscus: quem & Porphyrius laudibus celebrat. Sed & cupida christianarum litterarum, male consulta adscivit sibi magistrum *Paulum Samosatenum*, episcopum Antiochenum, hæreticum, de Christo abiecit nimis & humiliter sentientem, ac penitus iudaizantem, de quo Philastrius: *Hic verbum Dei, id est, Christum Deum, Dei filium substantiuum ac personali & sempiterni esse cum Patre denegabat: prolatum autem, id est, quasi aërem quendam dicebat, non tamen personam: vim filii sempiternam cum sempiterno patre credendam esse docebat. Hic Christum hominem iugum, non Deum verum prædicabat, iudaizans potius, qui & circumcisionem docebat; unde & Zenobianum quendam reginam in Oriente tunc temporis ipse docuit induxitare.*

(i) Nazianz. orat. XIX. in funere patris tom. I. p. 209 τῆς μὲν γὰρ τὰ εἰδωλα, οὐκ τὰ θεῖα ἀποτελόμενοι, τιμῶσι τὸ πῦρ καὶ τὰ λύχνα, τῆς δὲ τὸ σάββατον αἰδέμενοι, οὐκ τὴν περὶ τὰ πρόβατα ἐς τηνα μηρολογίαν τὴν περιτοῦντος τιμάγουσι. Τψισταῖσι τοῖς τυπετῶν διοικούσι δὲ μόνος αὐτοῖς επέβασιος. Illus quidem (gentilis erroris) idola & sacrificia reuidentes, ignem & lucernas colunt: huius autem sabbatum & ieiunium quendam a hisce

hisce miscellis & confusancis doctrinis & scđis hybridis nullam vñquam admisisse; sed omnes ac singulas velut hæreticas damnasse, & communione sua expulisse. Et leges imperiales admodum severæ erant contra *Calicolar*, circumcisionem & baptissimum coniungentes: siquidem tres leges Honorii directe adversus illos factæ leguntur in codice *Theodosiano*. In prima quidem lege in eadem cum *Donatistis*, *Manichæis*, *Friscillianistis* & paganis classe eos collocat; iubens omnia, quæ in hæreticos generalium legum auctoritate decreta sunt, aduersos illos in executionem deduci; ita quidem ut ædificia in primis *Calicolarum*, in quibus nouæ istius sectæ conuentus habeantur, cum reliquis [k] ecclesiæ vindicentur. In secunda lege eos vocat [l] iudæorum nouam atque inuisitatem sectam, quæ catholicæ ecclesiæ sacramenta audeat turbare, ut fecerint *Donatiste*. Intertia lege [m] dicit, *Calicolarum* nomen inauditum quodammodo nouum crimen superstitionis vindicasse, ipsisque denuntiat, nisi intra anni spatum ad Dei cultum venerationemque christianam conuersti fuerint, fore, ut his legibus, quibus hæreticos adstringi præceperit, ipsi quoque adtingantur. **AVGVSTINV**S etiam in epistola quadam [n] horum *Calicolarum* mentionem facit, & indicat, quod cum *Donatistis* in rebaptizandis catholicis conspirent. Intelligere autem ipsum sectam, quæ a christi-

---

nonnullis cibis abstinentiam venerantes, circumcisionem adseruantur. Atque humiles & abjecti homines Hypsistariorum nomen sibi tribuunt, ac soli Omnipotenti venerationem adhibent.

(k) Cod. Theodos. lib. XVI tit. V. de heretic. leg. XLIII. Omnia, quæ in *Donatistas*, *Manichæos*, sive *Priscillianistas*, vel in gentiles, a nobis generali- um legum auctoritate decreta sunt, non solum manere decernimus, verum in executionem plenissimam effectumque deduci: ita ut ædificia quoque, vel horum, vel *Calicolarum* etiam (quæ nescio cuius dogmatis noui con- ventus habent ecclesiis vindicentur.

(l) Ibid. leg. XLIV. *Donatistarum hæreticorum, & Iudeorum noua atque inuisita detexit audacia, quod catholicæ si dei velint sacramenta turbare.*

(m) Lib. XVI. tit. VIII. de Iudeis, *Calicolis* & *Samaritanis* leg. XIX. *Calico- larum nomen inauditum quodammodo nouum crimen superstitionis vindicauit. Hi nisi infra anni terminos ad Dei cultum venerationemque chri- stianam conuersti fuerint, his legibus, quibus præcepimus hæreticos adstrin- gi, se quoque nouterint adtinendos.*

(n) *Augustin. epist. CLXIII ad Eleasium p. 284. Iam miseramus ad maiorem *Ca- licolarum*, quem audieramus noui apud eos baptisini institutorem instituisse & multos illo sacrilegio seduxisse.*

ana religione ad iudaicam defecerit, manifestum est ex titulo *maiorum*, quem ministris suis tribuant. Hoc enim nomine magistri iudaici frequenter insigniuntur in codice *Theodosiano* [o]. Ut adeo constet liquido, hanc sectam *Calicolarum*, christiana & iudaica religione commixtam, & vt talem tam per leges ciuiles punitam, quam per leges ecclesiasticas a communione fidelium reiectam fuisse.

§. III.

De iis, qui cum iudeis in illicitis eorum ritibus ac consuetudinibus faciebant.

PRAETER istos erant quidam christiani, qui neque prorsus ad iudaeorum transibant religionem, nec in praecipuo quodam capite cum illis faciebant, qui tamen in remotioribus quibusdam ritibus ac consuetudinibus illis sese accommodare non recusabant; vt in obseruandis diebus festis & ieiuniis, in matrimoniiis cum illis contrahendis, in recipiendis eorum eulogiis, in consilendis illis de phylacteriis & amuletis ad curandos morbos: Quae res omnes proinde prohibentur sub poena censuræ ecclesiasticae. Concilium *Laodicenum* [p] christianis interdicit iudaizare, otiendo in sabbato, eosque, qui inueni fuerint sic iudaizantes, anathema esse pronuntiat. Similiter [q] christianos vetat dies festos cum iudeis agere, & munera festina ab illis accipere, aut azyma, quia id sit eorum impietati communicare. In eamdem sententiam canonem quendam inter sic dictos apostolicos [r] inuenimus, qui cum iudeis iei-

(o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VIII. de Iudeis, Calicolis & Samaritanis leg. I. Iudeis & maioribus eorum & patriarchis volumus intimari &c. It. leg. XXIII. Annati didascalio & maioribus iudeorum. It. lib. XVI. tit. IX. leg. III. vbi eadem habetur inscriptio.

(p) Concil. Laodic. c. XXIX. "Oti & dei χριστιανὸς ἰudeός εἰν τῷ συβάτῳ σχολάζειν, αὐτὸς ἐγέρθειν αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ οὐρανῷ τῷ δὲ κυριακῷ προσημῆταις, ἔτε δίνειν, σχολάζειν ὡς χριστιανός." Ei δὲ ἐνεργεῖν ἰudeοῖσι, ἐστωσυ ἀνδρεῖα πρεσβύτεροι. *Quod non oportet christianos iudaizare & in sabbato otiori, sed ipso eo die operari: diem autem dominicum præferentes otiori, si modo possint, ut christianos.* *Quod si inueniuntur iudaizantes, sunt anathema apud Christum.*

(q) Ibid. can. XXXVII. "Oti & dei παρὰ τὸν Ἰudeum ἐν αἱρετιῶν τὰ πεντάκουα εὐθυνά λαυράνων, μηδὲ συνεργάζειν αὐτοῖς. Can. XXXVIII. "Oti & dei παρὰ τὸν Ἰudeum ἐξειπεῖν λαυράνων, οὐ κατεχεῖν τὰς αἱρετιὰς αὐτῶν.

(r) Can. apost. LXX. Εἴ τις ἐπίτικεν, οὐ ἄλλος πληρεῖ μητέρα Ἰudeūν, οὐ nare

nare vetat, vel festos dies agere, vel accipere eorum festi xenia, exempli gratia azyma, vel quid huiusmodi; clericis qui-dem denuntians muneris abdicationem, laicis autem segregationem. Et per alium ex iisdem canonibus [s] oleum ad synagogam iudæorum deferre, aut in festis eorum lucernas accendere idem crimen est, atque in gentilium templis aut festis hoc facere, & vtrumque excommunicatione puniri iubetur. Ita episcopus, presbyter, & diaconus, qui paſcha ante vernum æquinoctium [t] cum iudæis celebraſſe deprehensus fuerit, officio exui iubetur: tametsi hoc paullo ſeuerioris eſt, quam conſtitutio, quæ tempore IRENAEI facta & poſtea a Constantino [u] & concilio Nicano confirmata eſt. Nam haec celebrationem quidem paſchatis cum iudæis prohibet, non tamen poenam abdicationis muneris illis denuntiat, qui iſtum morem ſequentur, quia quamdam praxis ſuæ excuſationem ex apostolica traditione habebant. Concilium Illeberritanum [x] christianos iubet admoneri, vt non patiantur fructus ſuos a iudæis benedici, eos autem, qui nihil minus id faciendum curauerint, penitus ex ecclesia ciici: quia contumeliosum hoc fit benedictioni in ecclesia vſitatæ, quaſi eam infirmam minusque efficacem eſſe credant. Idem concilium [y] tam clericis quam laicis cibum cum iudæis ſumere interdicit, eoſque qui id faciant a communione iubet abſtineri. Et huius quidem interdicti ra-

---

ἴση ἡ τέχνη μετ' αὐτῶν, η̄ δέκεται αὐτῶν τὰ τοὺς ἁγίους ἔτικτα, οἷον ἀλυμπα, η̄ τι τριτετον, καθαριζόντων εἰ δὲ λαῖκος η̄, ἀφοριζόντων.

(s) Apost. can. LXXII. Εἴ τις χριſtιανὸς ἐλαύον ὀπενήκοι εἰς ἱερὸν ἐθνῶν, η̄ εἰς συνοργανὴν λειτουργίαν, η̄ ἐν ταῖς ἁρτᾶσιν αὐτῶν λύχνες ἄψη, ἀφοριζόντων.

(t) Ibid. can. VIII. Εἴ τις ἐπίσκοπος, η̄ πρεσβύτερος, η̄ διάκονος, τὴν ἀγίαν τὴν πάχυν ἡμέραν πρὸ τῆς ἐκκληſίας μετὰ λειτουργίαν ἐπιτελέσῃ, καθαριζόντων.

Conf. cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hereticis leg. IX. Quicumque in unum paſchæ diem non obſequenti religione conienerint, tales indubitanter, quales hac lege damnauiimus, habeantur. Vid. etiam tit. VI. leg. VI. de Protopaſchitis.

(u) Constantin. epift. ap. Euseb. de vit. Constantini. lib. III. c. XLIX. & XIX. tot.

(x) Concil. Illeberrit. c. XLIX. Admoneri placuit poſſeſſores, vt non patiantur fructus ſuos, quoſ a Deo percipiunt cum gratiarum actione, a Iudeis benedici, ne noſtrā irritam & infirmam ſuiciant benedictionem. Si quis poſt interdictum facere vſurpareit, penitus ab ecclesia abiiciatur.

(y) Ibid. can. L. Si vero aliquis clericus vel fidelis fuerit, qui cum Iudeis cibum ſuiciat, placuit eum a communione abſinere, vt debeat emendari.

tionem concilium *Agathense* [a] adfert, quando ait: *Quum apud christianos cibis communibus non vitantur (iudei), indignum est atque sacrilegium, eorum cibos a christianis sumi: quum ea, quæ apostolo permittente nos sumimus, ab illis iudicentur immunda; ac si inferiores incipiunt esse christiani, quam iudei, si nos, quæ ab illis apponuntur, vitamur, illi vero a nobis oblatæ contemnant.* Qui canon iisdem verbis repetitur in concilio *Venetico* [b]; & in concilio *Epaonensi* [c] regula habetur in eamdem sententiam. Ex concilio etiam *Toletano* quarto apparet, ecclesiæ *Hispanicas* ab istiusmodi iudaizantibus christianis maxime fuisse infestatas; aliis quidem iudeis in perfidia sua fauentibus; aliis vero recta ad eos deficientibus & circumcisioni se submittentibus; aliis denique indifferenter cum illis in manifestum animæ suæ periculum conuersantibus. Contra quod posteriorum iudaizantium genus canon quadragesimus sextus istius concilii data opera factus est; & præter hunc sex vel septem eodem loco, alius post alium, reperiuntur, ad similes casus respicientes, quos heic nihil attinet interponere. Concilium *Aruernense* [d] christianum, qui matrimonio sibi iungat iudeam, vel christianam, quæ habet iudeo, a fidelium cœtu separari iubet. Et concilium *Aurelianense* tertium talia matrimonia sub eadem poena [e] prohibet, iubens si-

(a) Conc. Agathens. c. XL. Omnes deinceps clerici sive laici iudeorum conuivia evitent: nec eos ad conuiuum quisquam excipiat. Quia quum apud christianos &c.

(b) Concil. Venetic. can. XII.

(c) Concil. Epaon. can. XV. A iudeorum conuiuio etiam laicos constitutio nostra prohibuit; nec cum vlo clero nostro panem comedat, quisquis iudeorum fuerit conuiuo inquinatus.

Conc. Matiseon. I. c. XV. Ut nullus christianus iudeorum conuiuio participare præsumat. Quod si facere quicunque, quod nefas est dici, clericus aut secularis præsumferit, ab omnium christianorum consortio se nouerit compescendum, quisquis eorum impietatibus fuerit inquinatus.

Conc. Aurel. III. c. XIII. Christianis coniuicia interdicimus iuda ornatum, in quibus si forte sive probantur, annuali excommunicationi pro huiusmodi coniugacia subiacebunt.

(d) Conc. Aruernens. c. VI. Si quis iudeice prauitati iugalii societate coniungitur, & seu christiana iudeo seu iudeus christianæ mulieri carnali consortio misceatur, quicumque horum tantum nefas admisisse dignoscitur, a christianorum cœtu atque conuiuio & communione ecclesie, cuius sociatur hominibus, segregentur.

(e) Concil. Aurel. III. can. XIII. Christianis omnibus interdicimus, ne iudeo-mul-

mul alterum ab altero separari. CHRYSOSTOMVS in eos invehitur, qui curiositate sua du&ti ad synagogas iudorum abeant, idemque esse dicit, ac si ad templū idolorum vadant. „Si quis, inquit [f], viderit te, qui scientiam habes, ad synagogam abire, tubas spectare, nonne conscientia eius, quum infirmus sit, exstructetur ad rerum iudaicarum admirationem? „Etiam si nullum ibi idolum sit: tamen dæmones locum incohunt. Quod non de ea solum synagoga dico, quæ heic est; sed & illa in *Daphne*, vbi barathrum deterius, quod *Matronæ* vocant. Nam multos fideles illuc adscendere audui & iuxta locum dormire. Sed absit, illos umquam ut fideles appellem. „Mihi & *Matronæ* & *Apollinis* templum pari ratione impurum est. Quod si me quispiam audaciae condemnnet, eum ego viscissim extremæ insaniae condemnabo. Nam, dic mihi, vbi dæmones habitent; nonne impietatis ille locus, etiam si nulla ibi statua sit? vbi Christi interfectores congregiuntur, vbi crux exturbatur, vbi Deus blasphematur, vbi pater ignoratur, vbi filius contumeliis adficitur, vbi spiritus gratia reiiciatur. In primis autem eos luget [g], qui partim spectatum prodibant, partim etiam una celebrabant eorum ieunia & fe-

rum coniugii misseantur: quod si fecerint, usque ad sequestrationem, quisquis ille est, communione pellatur.

Vid. August. epist. CCXXXIV. Quum certissime noueris, etiam si nostræ absolutæ sit potestatis, quamlibet puellam in coniugium tradere, tradi a nobis christianam nisi christiano non posse.

(f) Chrysost. homil. I. contr. iudeos tom. I. p. 442. 443. (p. 392. 393. ed. Francof.) ἐάν τις ἕτη σε τὸν ἔχοντα γυνῶν εἰς συναγωγὴν ἀπερχόμενον, καὶ σάλπιγγα θεωρῶν ἐχεὶ οὐ συείδησις αὐτῆς ἀδενῆς ὅντος οἰκεῖον μηδέποτε εἰς τὸ θαυμάζειν τὰ ἴδαινα πρήγματα; --- εἰ γάρ μη εἴδωλον ἔσχεν ἐπὶ μὲν δαιμόνους οἵπετο τὸν τέπον καὶ τέτο ἐπεὶ τὸν ἐλαῦθα λέγω συναγωγῆς μόνον, ἀλλα καὶ τὸν ἐν Διόφνῃ πονηρότερον γάρ ἐπὶ τὸ βέβαιον, ὃ διὸ καλεῖται Ματρόνης ἢ γάρ πολλὰς ἡκατοντάς τὸν πιστὸν ἀναβαθμὸν ἔχει, καὶ παρακαθίσεων τῷ τόπῳ ἀλλὰ μὴ γίνοντο ποτε τέτος πιστὸς προσευπον. ἐμοὶ καὶ τὸ Μαλέωντας καὶ τὸ Απόθανως ιερὸν ὄμοιας ἐσὶ βέβηλον εἰ δὲ τὸ μη τολμῶν πλαγιώσκει, πάλιν ἐγὼ τὸν ἔρχετον αὐτῆς καταγράψομαι μανίαν εἰπὲ γάρ μοι, ὅπερ δύσιονς οἰκεῖσιν, ἐχεὶ ἀστερίας χωρίον ἐσὶ, καὶ μη ἔσοντο ἔστινει; ὅπερ Κοιτούλησι συνέρχονται, ὅπερ σαυρὸς ἔλαιάνται, ὅπερ βλασφημεῖται Θεός, ὅπερ πατήρ ἀγνοεῖται, ὅπερ οὐδὲ θρίζεται, ὅπερ πνεύματος ἀτεθεῖται χάρις.

(g) Ibid. pag. 433. (p. 384 edit. cit.) ἐργατὶ τὸν ἀθλίων καὶ ταλαιπώρων ἰσδαιαν μέλαστι προσελάνειν συνεχεῖς καὶ ἐπάθηκοι, αἱ σάλπιγγες, αἱ σκηνοπηγίαι, αἱ

rias, festos dies tubarum, tabernaculorum, & ieiunium magni diei expiationis, quæ solemnitates omnes in mensem Tisri sive Septembrem incidebant, quando sermones suos aduersus iudeos habuit. Notat etiam quorundam [b] malitiam, qui alias Ebraeorum synagogam intrare ibique iuriandum de negotiis sibi controversis dare cogebant, iuriandum, quod ibi daretur, magis formidandum esse, temere falsoque sibi persuadentes. Ob hanc aliasque plures rationes, quas ibi copiose persequitur [i], istiusmodi omnes vocat χεισιανὸς ἐξ ἡμισείας, christianos semissos. Duos alios integros sermones [k] habet in eos, qui cum iudeis ieiunabant, eorumque frequentabant synagogas: In quorum posteriore his eos verbis compellat: „Non audisti „in priori tractatu, quam clare fuerit oratione demonstratum, „ipsas animas iudeorum & loca, in quibus congregantur, a „demonibus habitari? Quomodo igitur, quæso, audes, agita- „tis cum dæmonibus choreis, ad apostolorum coetum redire?

οἱ μεῖναι καὶ πολιῖ τῶν μετὸν ἡμῶν τεκμηρίων, καὶ τὰ ὑμέτερα λεγόντων Φρο-
σεῖν, οἱ μὲν ἐπὶ Ἰηταῖς ἀπειλήσαι τῶν ἔργων, οἱ δὲ καὶ συνεργάζεσθαι καὶ τέτο-
τὸ πονηρὸν ἔθος βαθύκαι τῆς ἐκκλησίας ἀνέδειπνον. Feriae Iudeorum misé-
sorum atque αριθμosorum contumia, alia post alias instant tubæ, scenope-
gicæ, ierimia: Εἰ μulti nostri ordinis, qui se nobiscum sentire dicunt, par-
tim spelatum illas ferias predeunt, partim etiam una celebrant; una ie-
iunant; quam prauam confusitudinem nunc ab ecclæsia volo arcere.

(h) Ibid. p. 437. (p. 388. edit. Francf.) οὐαὶ γαρ πρὸ τῶν τοῦν ἡμερῶν,
(τισεῖσθαι, & φεύδειν) γυναικί τινα ἐνχήσαντα καὶ διευθέραν, κοσμίαν καὶ
τισίν, εἶδον ἀνηραζούσαντιν ἐπὶ των μαρῷ καὶ ἀναισθήτη, δοκάντος εἷναι χεισια-
νὸς (εἰ γιγὴ δὲ εἴπουν τὸ τὰ τοιεῦτα τοῦ μάρτιου, χεισιανὸν εἰλαριονή) εἰς τὰ τῶν
ἔβρων εἰσεῖσθαι, οὐκέτι παραχρέεν ὅρκον περὶ τῶν ἀνθρώπων μετ' αὐτῷ προ-
γράψαντων --- οὐ δὲ πεπλάσθη πρὸς αὐτὸν εἰρηνάν, Φοβερούλεος τὰς ἐνεὶ γενού-
τες ὅρκες εἶναι. Ante hoc tristum, mihi credite non mentior, matronam
quamdam honestam, ingenuam, modestam & fidelēm vidi, quam homo qui-
dam impurus, stolidus, opinione christianus, (talia enim audentem, scie-
rum christianum non dixerim) Hebraorum cœdem intrare, ibique iuriandum de negotiis sibi controversis dare coegerit. --- At ille, multos sibi dixisse,
inquietabat, iuriandum, quod ibi daretur, magis formidandum esse.

(i) Ibid. p. 440. (p. 389.) πολὺ εὖσις εὐγγύων, χεισιανὸς ἐξ ἡμισείας; Quam
autem veniam iupiterabis christianus semissos.

(k) Chrysost. homil. LII. in eos qui pascha ieiunant, & homil. LIII. in eos, qui
cum iudeis ieiunant, tom. V. p. 721. (homil. LV. LVI. p. 645.b. edit. Francf.)
εἰς ἔνστας ἐν τῷ προΐέρος διαλέξει ταφῶς διαδεῖχνος ἡμῶν τὰ λόγα, ὅτι οὐαὶ τὰς
ἀνεξάντες τῶν ισδικῶν καὶ τὰς τοπεῖς, ἐν αἷς συνθέρωσις, δικισμος κατοικεῖται;
ταῦτα εἰ, εἰπὲ μοι, τολμαῖς μετὰ δικισμῶν χρείαν πρὸς τὸν ἀποστόλων σύνθε-

Qui

„Qui fieri potest, vt, quum abieris, & cuin illis communica-
veris, qui CHRISTI sanguinem effuderunt, non horreas ve-
nire, & sacrae mensæ communicare, ac pretiosi sanguinis par-
ticeps fieri? Non horres, non times, quum talia scelera per-
petres? Non mensam ipsam reuereris? His ego verbis vos
„adloquitus sum, his vos illos, & illi suas vxores adloquentur.
„Aedificate alter alterum. Ac si quidem sit catechumenus is,
„qui eiusmodi morbo laborat, a vestibulo templi arceatur: sin
„fidelis ac mysteriis initiatu*s*, a sacra mensa repellatur. Neque
„enim exhortatione ac consilio indigent cuncta, sed sunt, quæ
„breui & celerrima solent sectione curari. Et quemadmodum
„inter vulnera, quæ tolerabiliora sunt, lenioribus cedunt me-
„dicamentis, quæ vero putrefacta sunt & incurabilia, quæque
„reliquum corpus depascuntur, acumine ferri flammiaque
„indigent: sic nimirum & inter peccata, erga quædam proli-
„xiori cohortatione opus est, cetera durioribus sunt reprehen-
„sionibus castiganda. Propterea iussit quoque Paulus non in
„omnibus cohortatione vti, sed & increpare dure, sic dicens:
„Quam ob causam increpa illos dure; vt quum ob priora fuerint
„pudore suffusi, seque ipsos condemnarint, non amplius de tri-
„vientum ex iniqui ieiunii obscuruatione patiantur. Quas ob
„res ego quoque a cohortatione deinceps abstinen*s* obtestor
„& clamo, Si quis non amat dominum Iesum Christum, sit anathema:

γον ἐπανελθεῖν; πῶς δὲ εἰ Φίλιππος ἀπέλθω καὶ πονηρότερος ἔρεινοι, τοῖς τὸ αἷμα
ἐνχέσοι τὴν χειρῖδα, ἐλθεῖν νυνὶ πονηρότεροι τῆς ἵρης τραπέζης, καὶ τὸ αἷμαλος με-
ταχεῖν τὴν τύμπανον; Φίλιππος, ἡ δέδουμας τοιαῦτα παρανομῶν; τὴν τραπέζαν αὐ-
τὴν ἐκ αἰώνος; ταῦτα πρὸς ὑμᾶς ἔγειρε διελέχθων, ταῦτα πρὸς ἐκείνους δὲνις, καὶ καὶ
ιοὺ πρὸς τὰς ταῦτας γνωστὰς εἰς τὸν ἄνα τοιούτοις. καὶ μὲν πατηχόμενος ἢ δὲ
τὰ τοιαῦτα νοσῶν, τῶν προδέσμων εἰγεγένων δὲ πρὸς καὶ μεμνημένος, τῆς ἱερᾶς
τραπέζης ἀπελαύνειν δὲ γρὺπ πάντα τὸ ἀμαρτήματα παρανοίεσσος δεῖται νομί-
σθεῖν, ἀλλὰ ἐστιν ἡ τοιοῦτη συλλογὴ καὶ δεῖται διερθεῖσαι πέφυκε καὶ καθάπερ
τῶν τραυμάτων τὸ μὲν ἀνακτήτερον προστηνεῖσθαι εἰς φραγμάκις, τὸ δὲ σεσπ-
πότα καὶ ἀνιττα καὶ τὸ λαπόν ἐπινεμόμενα σῶμα, αἰρεσθαι σιδήρα δεῖται καὶ
Φλογός. Ήτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀμαρτημάτων, τὸ μὲν παρανότερον, μηκρατέρας
χρείαν ἔχοντα, τὸ δὲ ἐλέγχων ἀποτόμων διέπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐνέλευτο μὴ πά-
τα παρανοῖ, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχων ἀποτόμων, οἵτινα λέγονται, Διὸν αἰτίαν ἐλέγονται
αὐτὸς ἀποτόμων ἐλέγχωνται οἵτινα, μηκτὶ τὴν ἀπὸ τῆς παρανόης γενέσεις ἐξαν-
ται λύμην. Διὸ ταῦτα καὶ ἐγὼ τῶν παρανοίοντο λαπῶν ἀφεῖς, μαρτύρομαι καὶ
βῶν εἰ τοις εἰ Φίλιππος τὸν κύριον Ιησοῦν χριστὸν, οἵτινα ἀράθεται, τὰ δὲ αὐτὸν τὸν

, quonam autem maiori argumento, a se non amari dominum,
 „potest ullus ostendere, quam si festis illorum communicet, a
 „quibus ille fuit occisus? Hos non ego percussi anathemate,
 „sed Paulus: immo vero non iam *Paulus*, sed *Christus*, qui per
 „illum loquitur, & in præcedentibus dixit, *Quoniam qui in lege
 „iustificantur, a gratia excederunt*.¹ In commentario in verba
Pauli ad Titum [l], *Increpa ipsos dure*, ut sint sani in fide, iterum de
 hac materia ita loquitur: „*Quod si hi, qui cibos obseruant,*
 „*jam non sani sunt, sed valde infirmi; quid de illis dicemus,*
 „*qui cum illis vna ieiunant, simul sabbata celebrant, ad loca*
 „*illis dedicata conueniunt, eum scilicet, qui in Daphne est,*
 „*atque ad speluncam, quæ Matrone dicitur, & eum locum Cili-*
 „*cix, qui Saturni appellatur,*? In homilia sexta aduersus iudeos [m] vehementissime in eos inuehitur, qui ad synagogas
 abibant ob incantationes & amuleta ad curandos morbos, in
 quibus iudæi peculiarem sibi artem præ reliquis arrogabant; &
 hoc ipsum multos viles christianos inducebat, vt eos consule-
 rent. Verum hac de re loquuti sumus capite vltimo ex CHRYSOSTOMO, & hoc loco tantum addemus, quod iudæi hanc
 artem valde iactarint, ut quæ ad ipsos venisset e quibusdam apocryphis *Salomonis* regis scriptis, cuiusmodi est *liber incantationum* ad pellendos morbos, & *liber exorcismorum*, siue *coniurationum* ad dæmones fugandos, quorum vterque IOSEPHO [n] me-
 moratur, qui artem istam magnifice extollit, tamquam inter

πέριον τι μετέσθιτον ἀνθρώποι τεκμήριον, ἀλλὰ η ὅτιν τὸς ἀποκλειόντας αὐτὸν κοι-
 νωνὶς ἐχῆται τις τῆς ἐργῆς; τάπεις δὲ ἐγώ ἀνθεύαντος, ἀλλὰ Παῦλος μάθητον
 δὲ εἶδε παῦλος, ἀλλὰ ὁ χαῖστος, ὁ δὲ ἐπείναις λυλῶν, καὶ ὁ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐπων,
 ὅτι ἐν ιδίῳ φίλου δικαιόμενοι τῆς χάριτος ἐζέπτεσον.

(l) Homil. III. in Tit. p. 1709. (p. 640. ed. Francof.) οἱ δὲ οἱ βράχιοι παρατη-
 γόντες ἐχ ὑγραίνεσσον, ἀλλὰ νοσησοῦ ἐδενῆσται, τι ἀν εἰποι τις περὶ τῶν τὰ αὐτὰ
 νησεύθια αὐτοῖς; περὶ τῶν σαββατικῶν; περὶ τῶν εἰς τόπους ἀπερχούσιων ἐπει-
 λευτικῶν ἀφερεμένων; τὸν ἐν Διόφῃ λύρων, τὸ τῆς Ματρώνης λεγόμενον σπίλουν, τὸν
 ἐν Κλακικῇ τόπον, τὸν τῆς Κρόνου λεγόμενον.

(m) Chrysost. hom. VI. in iudeos tom. I. p. 536. (p. 473. edit. Francof.) vid. su-
 pra cap. V. §. VI. sub litt. (s) pag.

(n) Ioseph. antiquit. lib. VIII. c. II. παρέχει δὲ αὐτῷ μαθεῖν ὁ Θεὸς καὶ τὸν κατὰ
 τῶν δαιμόνων τέχνην εἰς ἀφίξειν καὶ θρησπίνειν τοὺς ἀνθρώπους ἀπώδει τε συν-
 τελέσαντος, αἵ τις παρηγορεῖται τὸ νοσήσασα, καὶ τρόπος ἐξορκώσεων κατέλειπεν οἵ
 ἀνδέαντα τὰ δαιμόνια ὡς μηκέτ' ἐπινελθεῖν ἐκτίναξεται καὶ αὕτη μέχρι τὴν παρ-
 θινήν ἡ θεραπεία πλέοντος ιχνεύει ισόρησα γάρ τινα Ἐλεάζερον τῶν ὄμοφύλων,
 ipsos

ipsos adhuc residuam, loquens de Eleazare quodam, qui secundum præscriptas inibi regulas præsente Vespasiano multos arreptitos curauerit. Horum librorum etiam meminit ORIGENES [o], dicitque ex christianis quosdam adiurare daemona ad formulas, ex apocryphis & Hebreis libris acceptas, & similes eis, quæ a Salomone scriptæ sint; quod illicitum & iudaicum esse, nec secundum potestatem a CHRISTO discipulis suis dataam fieri, declarat. Ex quibus omnibus appetet, quod, ut iudei hanc potestatem maxime sibi arrogarint, ita multi christiani tam stolidæ ac profanæ mentis fuerint, ut clandestino eos consulenter, (publice enim id facere, narrante CHRYSOSTOMO, erubescerent) rati eorum incantationes plus efficacitatis habere, quam reliquorum. Quod duplex crimen erat, primum incantationibus uti, & deinde eas adsumere ab inimicis CHRISTI, cum perniciossissimo religionis christianæ scandalo. Quicumque igitur huius criminis conuicti erant, illos seuerissimam ecclesiæ censuram sentire quam certissime oportebat.

Οὐεσπασιανὴ παιγίδος καὶ τῶν ὑπὸ αὐτῆς, καὶ χιλιάρχων καὶ ἄλλων σφαλικτῶν πλῆθες, τὰς ὑπὸ τῶν δαιμόνων λαμβανούσας ἀπολύτη τέτων· ὃ δὲ τῆς Θεοποίεσσες τρόπος τοιότος ἐν προσφέρων ταῖς ψυσταῖς τὰ δαιμονιζούσαν τὸν δαιμόνιον ἔχοντα ὅπερ τὴν σφραγίδιον φίγαν, ἐξ ἣν ὑπέδειξε Σολομὼν, ἐπιτα τρέψαλκεν ὁ σφραγιζόμενος διὰ τῶν μυστήρων τὸ δαιμόνιον καὶ πιέατος εὐθὺς τὴν αἰθρίαν μηνέτε εἰς αὐτὸν ἐπαγέλθειν ὥρας, Σολομὼν τε μεμνημένος, καὶ τοῖς ἐπωρᾶσι, ὃς τοικόδυνος ἐγένετο, ἐπιλέγων. Quin ἡ eam rem diuinitatis consequentia est ad virilitatem ἡ medeciam hominum, qua aduersus daemones est efficax. Incantationes enim compositæ, quibus morbi pelluntur: ἡ coniurationum modos scriptos reliquit, quibus cedentes daemones ita fugantur, et in posterum numquam reuerti anteant: atque hoc sanationis genus usque plurimum apud nostros posset. Vidi enim ex popularibus meis quemdam Eleazarum, in praesentia Vespasiani & filiorum & tribunorum reliquorūque militum, multis arreptitos percurantem. Modus vero curionis erat hic. Adnoto naribus daemonicæ annulo, sub cuius signo inclusa erat radicis species a Salomone indicate, ad eius olfactum per nasum extrahebatur daemonum: ἡ coll. ipso vox homine, adiurabat id, ne amplius rediret, Salomonis interim meutinem faciens, & incantationes ab ipso inuentas recitans.

(o) Origen. tract. XXXV. in Matthi. p. 188. (p. 120. Par MDCIII.) Non est secundum potestatem, datam a salvatore, adiurare daemona: iudaicum enim est. Hoc etsi aliquando a nostris tale aliquid fiat, simile fit ei, quod a Salomone scriptis adiurationibus solent daemones adiurari. Sed ipsi, qui utuntur adiurationibus illis, aliquoties nec idoneis constitutis libris utuntur: Quibusdam autem & de Hebreo acceptis adiurant daemona.

§. IV.

De illis, qui sponte sua ad paganisum deficiebant.

ALIVD genus apostatarum illi erant, qui sponte sua ad paganisum deficiebant, posteaquam aliquamdiu fidem christianam erant professi. Hi a vulgo sic dictis lapsis in hoc discrepabant, vt isti, (vulgo sic vocitati lapsi) per vim & ex metu atque terrore persecutionis deficerent; hi autem ex proprio instinctu & arbitrio libero, ex fastidio religionis & amore paganismi, quem religioni *CHRISTI*, quum sine vexatione in ea perseverare possent, anteferebant. Et quemadmodum isti ad ecclesiam redire solebant, simulac opportuna eis oblata esset occasio, ita hi plerumque per omnem vitam ecclesiæ communionem fugiebant. Leges imperiales ad minimum a tempore *Theodosii* talibus ciuium Romanorum priuilegium denegant, priuantes eos potestate de facultatibus suis per testamentum decernendi. Quomodo ex duabus legibus [p] *Theodosii* magni videre est in codice *Thessaloniano*, quas insequuti imperatores confirmarunt. Inprimis *Valentinianus* iunior non tantum potestatem condendi testamentum eis eripuit, sed beneficium etiam ab aliis vi testamenti accipere interdixit [q]. Nemini eos haeredes suos scribere licebat, nec hi vlli in hereditate succedere poterant. A consortio omnium segregandi crant; testimonium eorum in lege non habebatur ratum; infames erant & nullius existimationis inter homines, inter quos viuere illis permittebatur, vt poenæ maiori ipsis esset, versari inter homines

(p) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VII. de apostatis leg. I. His, qui ex christianis pagani facti sunt, eripiatur facultas, iusque testandi. Omne defuncti, si quod est, testamentum, submota conditione rescindatur. Ibid. leg. II. Christianis ac fidelibus, qui ad paganos ritus cultusque migrarunt, omnem in quamcumque personam testamenti condendi interdicimus potestatem, ut sint absque iure Romano. Conf. ibid. leg. III. IV. V. VI. VII.

(q) Ibid. leg. IV. Hi, qui sanctam fidem prodidebant & sanctum baptismum profinauerint, a consortio omnium segregati, sint a testimonio alieni, testamenti non habeant factionem: Nulli in hereditate succedant: a nemine scribantur haeredes: Quos etiam præcepitsemus procul abici, ac longius amandari, nisi poenæ visum fuisset esse maiori, versari inter homines & hominum carere suffragiis. Sed nec umquam in statum prislinum reuertentur: Non flagitium morum obliterabitur poenitentia, neque umbra aliqua expiatio defensionis, aut munimini obducetur: Quoniam quidem eos, qui fidem, quam Deo dicauerant, polluerunt, & prodentes diuinum my- et

et communibus hominum carere priuilegiis. Immo vero numquam in statum pristinum reuerti illis dabatur. Etiam si pœnitentia ducti redirent, hoc illis non esse debebat loco beneficij hoc intuitu; pœnitentia eorum non poterat oblitterare eorum crimina, quia fidem Deo datam polluerant. Hæc eorum conditio in temporalibus erat. Quod ad statum eorum spiritualem attinet, secundum quosdam ecclesiæ canones non minus seuere tractabantur. Concilium *Illiberritanum* [r] omnibus istiusmodi apostatis communionem ad finem vsque vitæ dene-
gat, quia crimen duplicarint, non tantum se separando ab ecclesia, sed etiam semetipſos idololatria polluendo. E con-
trario minores isti apostatae, qui religiosis conuentibus [s] solim longo tempore se subtraxissent, non autem idololatriam commisissent, si postea reuerterentur ad eccle-
siam, post decem annorum pœnitentiam admitti denuo ad communionem poterant. CYPRIANVS [t] dicit, apud ante-
cessores suos in *Africa* quosdam de episcopis communionem negasse trium magnorum criminum, apostasie, adulterii & ho-
mocidii reis. Qui rigor licet ipsius ætate paullum esset immi-
nutus, ei tamen, qui in idololatriam relapsi erant, per omnem

---

scrutum in profana migrarunt, cetera. Ibid. leg. V. Si quis splendor con-
latus est in eos -- perdant, vt de loco suo statuque deieſti perpetua vrantur
infamia &c. Ibid. leg. VI. Eos, qui quum essent christiani, idolorum se
superstitione impia maculauerint, hæc poena persegitur, vt testandi in ali-
enos non habeant facultatem, cetera. Ibid. leg. VII. Apostatarum sacrile-
gum nomen singulorum vox continuo accusationis incesset, & nullis finita
temporibus huiuscmodi criminis arceatur indago &c. Cod.Theod. lib.XI.
tit. XXXIX. de fide testimoni leg. XI. Hi, qui sanctam fidem prodiderint &
sacrum baptismum profanarint, a consortio omnium segregati, sint a testimo-
niis alieni &c.

(r) Concil. Illiberrit. c.I. Plenit inter eos, qui post fidem baptismi salutaris
adulta ætate ad templum idololatraturus accesserit, & fecerit, quod est cri-
men principale, quia est summum seclus, placuit nec in fine cum commu-
nionem accipere.

(s) Ibid. can. XLVI. Si quis fidelis apostata per infinita tempora ad ecclesiam
non accesserit; si tamen aliquando fuerit reuersus, nec fuerit idololatra, post
decem annos placuit communionem accipere.

(t) Cyprian. epist. LII. al. LV. ad Antonian. p. no. (p. 247. fin. edit. Fell. Amste-
lod. MDCC.) Apud antecessores nostros, quidam de episcopis isti in pro-
vincia nostra dandam pacem in ecclesiis non putauerunt, & in totam pœni-
tentia locum contra adulteria clauserunt, cetera.

vitam pœnitere iubebantur. Quod etiam a SIRICO [u] episcopo Romano obseruatur, qui apostatis, quamdiu viuant, agendum pœnitentiam, nec reconciliationem, nisi in hora mortis, impertendam esse dicit. Et hæc indulgentia eis contantem tribuebatur, vt redirent seque pœnitentiæ submitterent voluntarie, dum viuerent, antequam aliqua necessitate vel infirmitate id facere cogerentur. Si enim in apostasia ad extremum perseuerarent, & tantum reconciliari cuperent, imminentis mortis metu impulsi, tum hoc eis solatium negatum esse, fidem nobis facit CYPRIANVS [x], eo quod non esset pœnitentia, sed ingruentis mortis formido, que ipsos reconciliationis cupidos efficeret. Et concilium Arelatense [y] primum simile decretum fecit, quod istiusmodi apostatae ad communionem non sint recipiendi, nisi resipiscant & dignos pœnitentiæ fructus faciant. Cuius severitatis vera ratio erat, vt homines deterrentur a fiducia in pœnitentia, quam moribundi præ se ferrent, collocanda. Si enim a martyrio discesseris (quod CYPRIANVS [z] admittit) talibus apostatis non erat tempus & occasio operibus suis demonstrandi, quod criminis se vere pœniteret; adeoque ecclesia pacem eis negabat, in totum eos remittens ad infallibile Dci iudicium.

§. V.

De hereticis & schismaticis eorumque pœnis tam ecclesiasticis quam ciuilibus.

PROXIMVM prævaricatorum contra primum præceptum

(u) Siric. epist. I. ad Himerium c. III. Apostatis, quamdiu viuunt, agenda pœnitentia est, &c.

(x) Cyprian. ibid. p. 111. (p. 248. cit. edit.) Nec dignus est in morte accipere solatium, qui non cogitauit se esse moriturum.

(y) Concil. Arelat. I. c. XXIII. citat. supr. c. IV. §. V. sub litt. (u) in ipso textu p. 202.

(z) Cyprian. de lapsis p. 127. (p. 91. edit. Amstel.) Sic hic Casto & Aemilio aliquando dominus ignouit: sic in prima congressione deuictos, viatores in secundo prælio reddidit, vt fortiores ignibus fierent, qui ignibus ante cessissent; & vade superati essent, inde superarent. Deprecabantur illi non lacrimarum miseratione, sed vulnerum; nec sola lamentabili voce, sed laetatione corporis & dolore. Manabat pro fletibus sanguis, & pro laetitia crux semiustulatis visceribus defluebat. &c. Vide sis epist. XIV. al. XIX. & epist. LV. ad Anton. p. 102. (p. 242. edit. Amstelod.)

genus erant hæretici & schismatici, quorum illi in doctrinam fidei ab ecclesia traditam peccabant, hi in diuini cultus & disciplinæ unitatem, per quam ecclesia vnum *CHRISTI* corpus mysticum redditur. In utrisque diuersi peccatorum gradus erant, qui proinde diuersis censuræ ecclesiasticae gradibus castigabantur. Quum autem legislatores peculiares rationes & causas, quæ homines in hæresim vel schisma traherent, scire non possent, ideo leges verbis generalioribus contra illos rebantur, & si qua se offerret occasio, de earum rigore, habito ad hos illos respectu, imminuendi, hoc prudentiæ iudicium, qui ad dandum eas in effectum constituti erant, relinquebatur. Nos primum poenas ciuiles, per leges imperiales eis infictas, recensebimus strictem, & deinde poenas ecclesiasticas, per leges ecclesiæ de illis sumtas, considerabimus.

§. VI.

De pœnis ciuilibus, per leges imperiales illis infictis.

LEGES imperiales, contra hæreticos & schismaticos ab imperatoribus christianis inde a tempore *Constantini* factæ, præcipue comprehenduntur sub titulo *de hæreticis*, in codice *Theodosiano*; quæ plures sunt & longiores, quam ut heic recitari possint. Vnde epitomen duntaxat earum dabimus, prout a *GOTHOFREDO* [a] in præmonitis ad istum titulum collectæ sunt. Undecim pœnarum, generatim illis infictarum, species obseruat, præter leges particulares, contra corum doctores, episcopos & clericos, atque conuenticula, eosque omnes, qui eis fauebant & patrocinabantur, rogatas.

I. IN commune hæretici infamia notati seu infames habiti; legibus eos semper infames & famosos appellantibus. Leg. VII. XIII. LIV. *de hæreticis*. Leg. II. *de fide catholica*.

II. NOMINA famosa & odiosa particularibus quibusdam sectis indita; ut quum *Constantinus Arianos* vocari, *Porphyrianos*; & *Theodosius iunior Nestorianis* nomen *Simonianorum* iuri iusserrunt. Leg. LXVI. *de hæreticis*.

III. AB omni conuicione submoti. Leg. XVII. XVIII. XXXVI. XL. XLVIII. *de hæreticis*.

IV. MILITARE prohibiti, dignitatibusque omnibus sun-

(a) Gothsred. paratition. ad cod. Theodos. lib. XVI. tit. V. *de hæreticis*.

gi in quacumque militia, palatina, administratione prouinciae. Quod a *Theodosio* primum statutum & a sequentibus imperatoribus confirmatum est Leg. IX. XXV. XXIX. XLII. XLVIII. LVIII. LXI. LXV. Speciam *Gothofredus* tamquam elegans *Honorii* dictum laudat Leg. XLII. de *hæreticis*: *Nulus nobis sit aliqua ratione coniunctus, qui a nobis fide & religione discedat.* Observuat tamen [*], omnia molesta officia tam in castris quam in curia eis imponi consueisse. Quod confirmatur nouella quadam *Iustiniani* [b], quam lector infra ad marginem videre potest.

V. INTESTABILES fuere, hoc est, testamenti condendi in quamcumque personam criminis societate coniunctam, vel ex testamento capiendi ius iis denegatum. Ita *Manichei* nominatim puniti Leg. VII. IX. XVIII. LXV. de *hæreticis*, & Leg. III. de *apostatis*. Ita quoque *Eunomiani* Leg. XVII. XXV. XLIX. L. LVIII. de *hæreticis*. Et *Donatista* Leg. LIV. de *hæreticis*, & Leg. IV. *Ne sanctum baptisma iteretur*. Secundum quas leges omnia hæreticorum bona vel fisco imperatoris vindicata, vel populo *Roma* Leg. VII. IX. XVII. XVIII. XLIX. de *hæreticis*.

VI. DONANDI donationesque capiendi ius eis denegatum Leg. VII. IX. XXXVI. XL. XLIX. L. LVIII. LXV. de *hæreticis*, & Leg. IV. *Ne sanctum baptisma iteretur*. Modo per unam legem pauci quidam excepti, quibus donationes dare potuerunt, Leg. LXV. de *hæreticis*.

VII. CONTRAHENDI, emendi, vendendi etiam ius admittum *Manicheis*, *Pbrygibus*, *Priscillianistis*, *Montanistis*, *Donatistis* rebaptizantibus & rebaptizatis Leg. XI. XLVIII. LIV. de *hæreticis*, & Leg. IV. *Ne sanctum baptisma iteretur*.

VIII. MVLTA etiam eis imposita Leg. XXXIX. LII. LIV.

(*) *Gothofred.* ibid. p. 109. Et tamen neque a castrensi seu armata militia prohibiti leg. LXV. neque a curia aut cohortalii militia, leg. XLVIII. LXI. LXV.

(b) *Iustin.* nouell. XLV. Sunto decuriones, quemadmodum iam cohortalibus ante legibus expressum est; neque ullus religionis cultus tali eos fortuna eximito. --- Indigni tamen omni curiali existunto honore. Et quia multa leges decurionibus privilegia tribuunt, tum ne ictus fustium illis inferatur &c. nullo horum persuuntor. --- Impleto tam personalia quam patrimonialia munera, neque eos lex ab his eximat: Honore autem nullo persuuntor, sed fortunam sustinent cum infamia.

de hereticis. Cuius crebra mentio in AVGUSTINO [c] habetur, qui eam tamen raro ab illis exactam, sed deprecantibus catholicis saepissime illis condonatam esse, significat.

IX. Ex sedibus suis, urbibus & prouinciis quandoque pelli iussi Leg. XIII. XIV. XVI. XVIII. XX. XXIX. XL. LII. LIII. LVII. LVIII. de hereticis. Ita Arium & omnes, qui concilii Nicenii decretis sece opposuerint, a Constantino in exilium actos fuisse, auctor est SOZOMENVS [d]. AVGUSTINVS [e] dicit, Constantinum Donatistas exilio multasse, & sequentes imperatores omnes, si a Juliano apostata discesseris, severas adueisus illos le-

(c) Augustin. epist. LXVIII. ad Iauan. p. 124. (p. 326. edit. Basil. MDLXIX.) Poena decem librarum auri, quæ in hereticos ab imperatoribus fuerat constituta &c. Id. epist. L. ad Bonifac. (p. 219. edit. Basil.) -- Si legem piissimæ memorie Theodosii, quam generaliter in omnes hereticos promulgavit, ut quisquis eorum episcopus vel clericus vbliliter esset inuentus, decem libris auri mulctaretur &c. Vide sis epist. CLXVI. (vid. sub litt. seq. [e].) CL XVII. CLXXIII. Id. contr. Crescon. lib. III. c. XLVII. Quid aliud, nisi quod pars Donati iam sciret, se ad illam poenam aurariam cum ceteris hereticis pertinere &c. Id. contr. epist. Parmen. lib. I. c. XII. (tom. VII. p. 22. ed. Basil.) Aliorum imperatorum iustitiam legesque, quæ vehementes aduersus eos latræ sunt, quis ignorat? In quibus una generalis aduersus omnes, qui christianos se dici volunt, & ecclesiæ catholice non communicant, sed in suis separatis conuenticulis congregantur, id continet, vt vel ordinator clericis, vel ipse ordinatus denis libris auri mulcentur.

(d) Sozomen. lib. I. c. XX. ὑπεροργίων τε Φυγῆς Σημιωθήσεος παρονόμευτον ἐνώπιον τῶν δέοντων εἰρήνης, ὡς διαφεύγουσα τὰς θεῖς ὕβρες. Quod si quis decretis Synodi refragaretur, eum exilio damnandum esse pronuntiavit, utpote Dei iudicium conuellere conantem.

(e) Aug. epist. CLII. ad Donatistas. Protulerunt litteras Constantini, ad vicarium Verinum datas, vbi eos grauiter detellatur, & propterea dicit, sic exilio relaxandos & surori suo dimittendes, quia iam Deus cooperat in illos vindicatae. -- quando eos vehementer execratus ideo iuslit, vt de exilio dimitterentur, vt Deo iudice, sicut etiam cooperant, punientur. Epist. CLXVI. p. 239. (9.757. edit. Basil.) Constantinus prior contra partem Donati seuerissimam legem dedit. Hunc imitari filii eius talia præcepunt. Quibus succedens Julianus, desortor Christi & inimicus, supplicantibus vestris, Rogatiano & Pontio, libertatem perditioni partis Donati permisit. Denique tunc redditidit basilicas hereticis, quando templa dæmoniis, eo modo putans christianum nomen posse perire de terris, si unitatis ecclesia, de qua lapsus suerat, inuidiceret, & sacrilegas dissensiones liberas esse permitteret. ... Huic successit Iouianus, qui quoniā cito mortuus est, nihil de rebus talibus iuslit. Deinde Valentinianus, legitæ quæ contra vos iusserit. Inde Gratia-

ges condidisse. Et Julianum quidem diabolico astu eos reuocasse, quod christianos, in diuersas seetas diuisos, penitus ex mundo deleturum se sperarit. *Honorius Iouinianum* in insulam *Boam* deduci iussit, quemadmodum in lege, nominatim contra illum facta [f], in codice legimus. Et *Theophilus* junior *Nestorium* exilio puniuit, ut historici [g] notant, postquam synodus *Ephesina* munus ei abdicasset.

X. *MULTIS* in casibus corporali etiam poenæ, flagellationi & id genus aliis subiecti, antequam in exilium deportarentur Leg. XXI. LIII. LIV. LVII. de *hæreticis*, & Leg. IV. *Ne sanguinem baptisma iteretur*.

XI. TANDEM in specialioribus quibusdam casibus, legibus sanguinis territi, quæ supplicio eos obnoxios fecerunt, quamquam ex summorum imperantium connuentia vel ecclesiæ deprecatione rarius in effectum contra illos deductæ sint. *GOTHOFREDVS* primam legem de summo supplicio hæreticoru[m] a *Theodosio* an. CCCLXXXII. contra *Eucratitas*, *Saccophorus*, *Hydroparasitas* & *Manichæos* latam esse dicit, & nonam esse de *hæreticis*. Exinde multas istiusmodi leges alias factas esse contra sacerdotes hæreticorum, qui superstitionem suam contra interdictum legum exercere ausi sint; Item contra procuratores possessionum, in quibus prohibiti hæreticorum conuentus essent agitati: Nec non contra eos, qui retinuissent & occulassent noxios eorum libros Leg. XV. XVI. XXXIV. XXXV.

nus & *Theodosius*, legite, quando vultis, quæ de vobis constituerint. Quid ergo de filiis *Theodosii* miramini, quisi aliud in hac causa sequi debuerint, quam *Constantini* iudicium, per tot christianos imperatores firmissime cultidum? cetera.

(f) *Cod. Theod.* lib. XVI. tit. V. de *hæreticis* leg. LIII. *Iouinianum* sacrilegos agere conuentus extra muros urbis sacratissimæ, episcoporum querela deplorat. Quare supra memoratum coripi præcipimus, & contusum plumbo, cum ceteris suis participibus & ministris exilio coörceri: ipsum autem machinatorem in insulam *Boam* festina celeritate deduci.

(g) *Soerat.* lib. VII. c. XXXIV. τοις ἀχρι τὴν καθηγητέων εἰς ἔξοπλους περιφεύεις τοῖς Οὖσιν πατοῦσι. *Etiannum depositus* (*Nestorius*) Εἰς exilium missus *Oasis* incolit.

Eusagr. lib. I. c. VII. ὡς οὐκ Ιωάννην τὸν τῆς Αὐτοίχου πρόσδεσον ταῦτα μηνύσαι, αἱρεψύτα τε τὸν *Nestoriou* καταδικαῖνας. *Ut Ioannes episcopus Antiochiae* hæc ad imperatorem resulerit, & *Nestorius* perpetuo exilio fuerit condemnatus.

XXXVI. XXXVIII. XLIII. XLIV. LI. LIII. LIV. LVI. LXIII. de hæreticis.

PRAETER hasce leges & poenas, quæ potissimum eorum adfecerunt personas, GOTHOFREDO diuersæ aliæ obseruantur, ad extirpandam hæresin factæ. Nempe

I. LEGES, quibus doctores hæreticorum docere seu fidem insinuare vetiti, idque tam priuatis quam publicis locis, palam vel in secreto. Leg. III. V. XIII. XXIV. de hæreticis, et leg. II. ne sanctum baptisma iteretur.

II. LEGES, quibus hæretici publicas disputationes de religione coram coacta multitudine habere prohibiti. Leg. XLVI. de hæreticis, et lege I. II. III. de his, qui super religione contendunt.

III. LEGES, quibus episcopi, clerci, sacerdotes ab hæreticis ordinari, institui, & confirmari prohibiti. Leg. XII. XIV. XXI. XXII. XXIV. XXVI. XXVII. LVII. LVIII. LXV. de hæreticis.

IV. LEGES, quibus ita creati episcoporum vel clericorum nomina & priuilegia usurpare vetiti. Leg. I. XXIV. XXVI. XXVIII. de hæreticis. Leg. II. & III. de episcopis. Leg. I. ne sanctum baptisma iteretur.

V. LEGES, quibus conuenticula & congregations hæreticorum ad ritus suos celebrandos prohibitæ. Leg. IV. V. VI. X. XI. XII. XIV. XV. XIX. XX. XXI. XXVI. XXX. XLV. LII. LIII. LIV. LVI. LXV. de hæreticis; et Leg. VII. ne sanctum baptisma iteretur.

VI. LEGES, quibus hæretici ecclesiæ fabricare vel habere prohibiti. Leg. I. II. VI. VII. VIII. XII. XXX. LXV. de hæreticis, & leg. III. de fide catholica. Iisdemque ecclesiis quid donare vetiti Leg. LXV. de hæreticis. Et ecclesiæ corum domusque & habitacula, in quibus docebant, fisco vindicatae. Leg. III. IV. VIII. XII. XXI. XXX. de hæreticis; vel ecclesiæ catholicis additæ. Leg. XLIII. LII. LIV. LVII. LXV. de hæreticis, & leg. II. ne sanctum baptisma iteretur. Exceptis solis Nouatianis, quibus ecclesiæ suas suaque coemiteria reliquit *Constantinus*, quod, licet essent schismatici, fidem tamen catholicam tuebantur. Leg. II. de hæreticis. SOCRAT. lib. II. c. XXX. lib. V. c. X. SOZOMEN. lib. VIII. c. I.

VII. LEGES, per quas seruis accusatio dominorum hæreticorum permissa, & fugiendi ad ecclesiam catholicam potestas vna cum präemio libertatis data Leg. XL. de hereticis, & leg. IV. ne sanctum baptisma iteretur.

VIII. LEGES, per quas filii hæreticorum bona paterna ademta, nisi ad ecclesiam catholicam redirent. Leg. VII. IX. XL. de hereticis. Leg. VII. ne sanctum baptisma iteretur.

IX. LEGES, quibus libri hæreticorum quæri & comburi iussi. Leg. XXXIV. & LXV. de hereticis.

ITA diuersas istas poenas breuiter enarrauimus, quas a tempore Constantini ad Theodosii usque & Valentiniani III. atatem imperatores in hæreticos constituerunt, quas eruditus lector vberius ac fusi sub suo quamque titulo in codice Theodosiano ac Iustinianeo legere potest. Satis est, aliquam earum epitomen heic dedisse, quæ non nihil lucis legibus ecclesiæ, adversus eos factis, adfundere poterunt; quas nunc distinctius exponere adgredimur, utpote ad disciplinam ecclesiæ proprius spectantes.

§. VII.

Quemadmodum hæretici per disciplinam ecclesiæ traclati fuerint. Primo, Anathemate perculsi de ecclesiisque proiecti.

ET heic quidem primo loco obseruare possumus, quod hæresis semper in maximis posita fuerit criminibus, quorum homo christianus reus esse potuerit, quippe quæ desertio quædam fidei credita, & voluntaria quidem desertio, quæ res offensionem tanto maiorem effecit. Hinc CYPRIANVS comparans crimen hæreticorum & schismatistarum cum criminе eorum, qui per vim persecutionis in idolatriam prolapsi erant, „Papus hoc crimen (hæretis) est, inquit [b], quam quod admisisse lapsi videntur; qui tamen in poenitentia criminis constituti, Deum plenis satisfactionibus deprecantur. Heic ecclesia queritur & rogatur; illic ecclesia repugnatur. Heic potest necessitas fuisse; illic voluntas tenetur in seclere. Heic qui lapsus est, sibi tantum nocuit; illic qui hæretin vel schismatica facere conatus est, multos secum trahendo decepit. Heic

(b) Cyprian. de unitat. eccles. p. 117. (p. 84. edit. Fell. Amstelod. MDCC.)

„animæ viuus est damnum; illic periculum plurimorum. Cer-
„te peccasse se hic & intelligit & lamentatur & plangit; ille
„stumens in peccato suo, & in ipsis sibi delictis placens, a ma-
„tre filios segregat, oues a pastore sollicitat, Dei sacramenta
„disturbat. Et quium lapsus semel peccauerit, ille quotidie
„peccat. Postremo lapsus, martyrium postmodum consequen-
„tus, potest regni promissa percipere; ille, si extra ecclesiam
„fuerit occisus, ad ecclesiæ non potest præmia peruenire.”
Quod ultimum argumentum CYPRIANVS [i], AVGUSTINVS,
& alii saepe vrgent, vt homines deterrent atque auocent a
studio hæresis & schismatis. Et hoc ipsum innuit, hæreticos

- (i) Vid. Cypr. ibid. p. 109. (p. 78. edit. cit.) Quisquis ab ecclesia segregatus a-
dulteræ iungitur, a promissis ecclesiæ separatur. Nec peruenit ad Christi
præmia, qui relinquunt ecclesiam Christi; cetera. Ibid. p. 113 114. (p. 81. e-
dit. cit.) Tales etiamsi occisi in confessione nominis fuerint, macula illa
nec sanguine abluitur. Inexpiabilis & grauis culpa discordia, nec passione
purgatur. Estè martyr non potest, qui in ecclesia non est: ad regnum per-
venire non potest, qui eam, quæ regnatura est, derelinquit. (Pag. 82. e-
dit. Amstel.) Cum Deo manere non possunt, qui esse in ecclesia Dei una-
nimis noluerint; ardeant licet flammis, & ignibus traditi, vel obiecti be-
siliis animas suas ponant; non erit illa fidei corona, sed poena perfidie; nec
religiose virtutis exitus gloriösus, sed desperationis interitus. Occidi ta-
lis potest, coronari non potest. Epist. LV. ad Antonian. p. 108. (p. 246. ed.
Amstelod.) Vbi (apud hæreticos & schismaticos) eti occisus propter na-
men postmodum fuerit extra ecclesiam constitutus & ab unitate atque cari-
tate diuisus, coronari in morte non poterit. Ibid. p. 114. (p. 251. edit. cit.)
Christi ecclesiam dissipantes, nec si occisi pro nomine foris fuerint, admitti
secundum apostolum possunt ad ecclesiæ pacem, quando nec spiritus, nec
ecclesiæ tenuerunt unitatem. Vide sis etiam epist. LVII & LX. ad Corne-
lium.

August. contr. litter. Petilian. lib. II. c. XXIII. Si schisma fecisti, impius es:
si impius es, vt sacrilegus morieris, quum pro impietate puniris; si vt sa-
crilegus morieris, quomodo tuo sanguine baptizaris? De baptismō lib.
IV. c. XVII. Neque hoc baptisma (sanguinis) hæretico prodest, inquit (Cy-
prianus) si quamvis Christum confessus extra ecclesiam fuerit occisus, quia
caritatem non habuisse conuinicit, de qua apostolus dicit: *Et si tradide-
ro corpus meum &c.* Epist. CCIV. Foris ab ecclesia ebusciatus & separatus
a compage unitatis & vinculo caritatis, aeterno supplicio punireris, etiamsi
pro Christi nomine viuis incendereris. Hoc est enim, quod dicit aposto-
lus, *Eis tradidero &c.*

Chrysost. homil. XI. in Ephes. (p. 957. edit. Francos.) ἀνὴρ δὲ τοις ἄγιος εἰσῆτε
δοκεῖ εἶναι τολμανέον, πλὴν αὐτὸς οὐκ εἴθετο τοι δὲ τέτοιο ξεῖν; καὶ δὲ μαρτυ-
ρεῖ αὐτας ταῦτα δινεῖται εἰδεῖτεν την ἀπωγόλικην ἐπονετεν. Dixit vir quidam

voluntario sese auulsiisse a communione ecclesiæ seque ipsos condemnasse (vti apostolus loquitur, & nonnulli veterum id intelligunt) voluntaria excommunicatione, siue separatione sui ab ecclesia. Verunitamen hoc non impediens, quo minus, non obstante istiusmodi voluntaria separatione, ecclesia solemne anathema contra illos pronuntiaret. Quomodo concilium *Nicenium* symbolum suum claudit anathema pronuntiando aduersus eos omnes, qui doctrinæ in eo traditæ sese opposuerint; & concilium *Gangrense* singulos canones anathemate terminat contra haereticos *Eustathianos*; & sunt innumera exempla in tomis conciliorum, ad quæ fere absurdum foret lectorum remittere, quum omnibus nota sint, qui istos vim quam inspexerunt.

§. VIII.

Secundo, *Exclusi ab ingressu in ecclesiam per nonnullos, et si non per omnes, canones.*

PERGIMVS itaque. Vbi semel formaliter erant excommunicati, quoad in animi obstinatione persistenter, per quasdam disciplinæ regulas ab ipsis infimis communionis ecclesiasticæ priuilegiis excludebantur, adeo, vt ne sermonem quidem vel scripturarum lectionem in missa catechumenorum audiendi haberent potestatem. Concilium *Laodicenum* [k] canonem habet huc spectantem, *Non debere haereticos, in heresi permanentes, in ecclesiam ingredi.* Et probabile est, hanc regulam in severa disciplina quartundam ecclesiistarum fuisse obseruatam. Neque tamen generalis regula fuit. Nam supra [*] ex *Africanis* & *Hispanicis* conciliis & diuersis locis homiliarum CHYRYSOSTOMI ostendimus, libertatem datam fuisse haereticis non minus quam iudeis & gentilibus intrandi ecclesiam & audiendi sermonem ac scripturarum lectionem, quum id ad eorum faceret institutionem. Neque fieri non posse credebant, vt haeretici in ecclesia conuerterentur, quemadmodum

---

sanctus quidam, quod magnam præ se fert audaciam; sed tamen est elogius. Quid hoc est autem? Dixit, ne sanguinem quidem martyrii posse delere hoc peccatum.

(k) Concil. Laod. c. c. VI. περὶ τοῦ μὴ συγχωρεῖν τοῖς αἰγετινοῖς εἰσερχούσι τοῖς ἀδελφοῖς θεῖσα.

(*) Lib. XIII. c. I. §. II. vol. I. p. 2. seq.

Polemo,

Polemo, perditæ luxuriæ adolescens, ad frugem bonam perductus fuit in schola Xenocratis. Vbi enim vino grauis, seitis capite redimto, huius philosophi domum intrasset, præcepta eius (quæ de modestia ac temperantia eo ipso tempore dabat) auditurus, ita grauitate sermonis eius affectus est, ut non tantum frugi discipulus eius, sed successor etiam in schola Platoniæ [l] cuaderet. CHRYSOSTOMVM hoc modo multos ad agnoscendam CHRISTI diuinitatem perduxisse, dum sermones illius audire eis licuerit, narrant historici [m]. Et patres concilii Valentini in Hispania [n] hoc tamquam caussam adferunt, cur hæreticis & ethnicis episcoporum sermones & scripturarum lectionem audire permittant, quia hoc modo nonnullos ad fidem perductos esse, evidenter sciant. Ut adeo ecclesiam, quæ semper hominum ædificationi non destructioni operam dedit, videamus ita prudenter disciplinam suam instituisse, ut hæreticos ad frequentandam vnam cultus publici partem adle-

(l) Valer. Maxim. lib. VI. c. IX. p. 337. edit. Lugd. Batav. MDCL. Perditæ luxuriae Athenis adolescens Polemon, neque illecebris tantummodo, sed etiam ipsa infamia gaudens; quum e coniuio non post occasum solis, sed post ortum surrexisset, domumque repetens Xenocrati philosophi patentem ianuam vidisset; vino gratis, vnguentis delibutus, seitis capite redimto, pellucida ueste amictus, refertam turba doctorum hominum scholam eius intravit: Nec contentus tam deformi introitu, consedit etiam, ut clarissimum eloquium, & prudentissima præcepta temuletæ lascivii eluderet. Orta deinde, ut par erat, omnium indignatione; Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omisissque, de quibus differebat, de modestia ac temperantia loqui cepit. Cuius grauitate sermonis resipiscere coactus Polemo, primum coronam capite detractam proiecit, paullo post brachium intra pallium reduxit, procedente tempore oris coniuialis hilaritatem depositus; ad ultimum totam luxuriam exiit, vniuersque orationis saluberrima medicina sanatus, ex infami gancone maximus philosophus enasit.

(m) Sozom. lib. VIII. c. II. πλεῖστος δὲ τῶν ἀντρῶν ἀκρότων ἐπ' ἵκιδηνος, εἰς ἀγετὴν ὑφέντος, καὶ ὁ μέθογος αὐτῷ τετῆρος ἡ τὸ θέατρον ἕτοιμος. Μυτος, qui ipsam in ecclesia audirent, ad virtutis studium impulit, & in doctrina fitae, ut idem cum ipso sentirent, effectit.

(n) Concil. Valent. c. I. Inter cetera hoc censuimus obseruandum, ut sacra euangelia ante munerum illationem, in missa catechumenorum in ordine lectionum post legantur, quatenus salutaria præcepta domini nostri Iesu Christi, vel sermones sacerdotis, non solum fidèles, sed etiam catechumi & pœnitentes, & omnes, qui e diverso sunt, audire licetum habeant. Sic enim pontificum prædicatione audita, nonnullos attractos ad fidem e. videnter scimus.

xerit, quam poenitentibus ac catechumenis suis frequentare concessit. Et si haereticis hoc priuilegium aliquando denegatum fuit, peculiaris quædam & extraordinaria ratio id iussisse intelligitur.

§. IX.

Tertio, *Nemini licitum haereticos & schismaticos, conuentus eorum frequentando, confirmare.*

NEQUE vero eadem ratio erat permittendi catholicis haereticorum & schismaticorum conuentus frequentare; quia hoc non ad eos conuertendos, sed potius in erroribus suis confirmandos valuerit: Et ideo prohibitio hac in re acrior erat & vniuersalior, Ne quis cum haereticis in vllis officiis religiosis, & omnium minime in conuenticulis eorum se coniungeret, sub poena excommunicationis. Huc spectant canonnes apostolici [o]: *Episcopus, presbyter & diaconus, qui cum haereticis orauerit tantummodo, communione priuetur: quod si & iis tamquam clericis aliquid operari permiserit, deponatur.* Et rursus [p], *Si quis clericus, aut laicus, ingressus fuerit in synagogam indeorum vel haereticorum, a. l orandum, deponatur & segregetur.* Similem in modum concilium Laodicenum [q] statuit: *Non concedendum esse, ut in cœmiteria, vel in ea, que dicuntur, martyria quorumvis haereticorum, abeant ii, qui sunt ecclesie, orationis vel venerationis gratia.* Sed tales si sint fidèles, esse aliquantisper excommunicatos: *sin autem penitentia ducantur, & se delinquisse confiteantur, suscipi.* Et iterum [r]: *Non operere unam cum haereticis vel schismaticis orare.* Concilium quartum Carthaginense [s], *Haereticorum cœtus, inquit, non ecclesia, sed conciliabulum est.* Et [t], *Cum haereticis nec orandum nec psallendum. Catholicus,*

(o) Can. apost. XLV. ἐπίσκοπος οὐ πρεσβύτερος, οὐ διάκονος, αἱρετικοὶ συνυζητεῖνοι μόνοι, ἀφορέσθω εἰ δὲ καὶ ἐπίτρεψεν αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαι, παῦται εἰδεῖν.

(p) Ibid. c. LXV. Εἴ τις κληρικός, οὐ λύκος, εἰσέλθοι εἰς συναγogueῖν Ιudeis, οὐ αἱρετικῶν προσενέζανται, καθηγεῖται καὶ ἀφορέσθω.

(q) Concil. Laodic. can. IX. Περὶ τῆς μὴ συγχωρεῖν εἰς τὰ ποιητήρια, οὐ εἰς τὰ λεγόμενα μοντέρνα πάντα τῶν αἱρετικῶν ἀπένται τὰς τῆς ἐκκλησίας, ἐνχήσει θεοπατεῖος ἔντονει ἀπένται τὰς τοιάττας, ἐκάπει πάντοι, ακουσιωτας γίνεται μέχρι τοῦ μετανοήτας δέ, καὶ ἐξουσιογράφος, ἐσφύλακτος, παραδέχεται.

(r) Ibid. can. XXXIII. Ὁτι δὲ αἱρετικοὶ οὐ σχισματικοὶ συνύζεται,

(s) Concil. Carth. IV. c. LXXI.

(t) Ibid. can. LXXII.

inquit concilium Hierdense [u], qui filios suos in hæresi baptizandos obtulerit, oblatio illius in ecclesia nullatenus recipiatur. Intelligendum autem hoc est, vbi quis baptismum a catholico accipere poterat, & nihilominus ab hæretico eum recipere malebat, si ne vlla, quæ ipsum vrgeret, sic faciendi necessitate. Alias enim, vt ex diuersis locis apud AVGUSTINVM [x] ostendimus, vigente extrema necessitate, ab hæretico baptismus recipi potius poterat, quam vt quis sine illo diem suum obire cogereatur. Hoc pro unitatis catholicæ violatione non habitum, neque ad hanc rem disciplina ecclesiæ respexit, quando hominibus interdixit, hæreticis, sponte se illis coniungendo baptismumque ab illis recipiendo, animum addere. CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS hoc sensu [y] catechumenum suum præcipue odiſſe iubet omnia perfidorum hæreticorum conventicula. CHRYSOSTOMVS hæreticos comparat cum illis [z], qui monētam regis corrumpunt: etiamsi fidei vel minimam particulam subuertant, in totum tamen eos euangelium corrumpere, adeoque catholicis fugiendos esse, monet. Neminem vllam cum hæreticis amicitiam colere deberē dicit. Si dogmata, inquit [a], habent contraria, Et propter hoc ipsum non convenit cum illis misceri. Et addit, non minus crimen esse, ecclesiam discindere in schisma, quam delabi in hæresin, quia id ecclasiā gentilium ludibrio exponat. Vnde etiam celebre il-

(u) Concil. Hierd. c. XIII. Vid. Hieron. dialog. cum Lucifer. c. V. Sciens ab hæreticis baptizatus, eroris veniam non meretur.

(x) Aug. de bapt. lib. I. c. II. lib. VI. c. V. lib. VII. c. LII. cit. cap. I. §. IV. sub litt. (d) (e) (f) pag. 15. 16.

(y) Cyrill. categ. IV. §. XXIII. ἐξαγέτω μέση πάντα τὰ συνέδρια τῶν παρανόμων
οἰοτεινῷ.

(z) Chrysost. in Galat. I. p. 972. (p. 789. edit. Francos.) καθάπερ ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομοῖς μηδὲν τὴν χαρακτήρος περιοίχει, ὅλον τὸ νόμον μα κύριον εἰργαστὸν ἔτω τοῦτο τῆς ἡγεμονίας πίστις οὐκ τὸ βουλευτικὸν ἀντοίχει, τῷ παντὶ λυπήσαται, ἐπὶ τοῦ χειρονομίας μηδὲ τῆς ἀρχῆς. Quemadmodum in monachis regia, qui paulum aliquid amputavit de impressu imagine, rotum manifissina reddit adulterinum: ita quisquis sane fidei vel minimam particulam subuertat, in totum corruptitur, ab hoc initio semper ad deteriora procedens.

(a) Chrysost. homil. XI. in Ephes. p. 1108. (p. 960. edit. Francos.) εἰ μὲν γὰρ οὐκ
δογματικὴ εἰσαγγελία, οὐδὲ διὰ τοῦτο ἐπεστηκεὶ εἰνεῖνος αἰνιγματωδας.

Iud dictum CYPRIANI [b], quod ne sanguis quidem martyrii possit delere hoc peccatum, vrget statimque subiungit: *Die miki, quam ob caussam es martyr? An non propter CHRISTI gloriam? Qui pro Christo animam prolegisti, quid popularis ecclesiam, pro qua Christus suam presudit animam?* Ita veteres impedire adlaborabant, quo minus fideles haereticis ac schismaticis, conuentus eorum frequentando, animum adderent eosque in erroribus confirmarent.

§. X.

Quarto, Nemini edere vel conuersari cum haereticis, vel eorum munera recipere, vel scripta retinere, vel contrahere cum illis matrimonium.

ERANT multæ aliæ turpitudinis ac odii notæ, haereticis per leges ecclesiasticas pariter ac imperiales inustæ; vt homines tanto magis illos horrerent atque reformidarent. Nemini ne edere quidem cum illis in conuiuio vel familiariter conuersari licitum. Nemo eorum recipere poterat eulogias aut munera festiualia; vel legere ac retinere eorum scripta, sed ea manifestare debebat atque comburere. Nemini matrimonium cum illis contrahere, vel necessitudinem coniungere permittebatur, nisi ad ecclesiam catholicam se reddituros promitterent. Quoad in haeresi persisterent, nomina eorum de diptychis ecclesiæ deleta erant. Et si in haeresi morerentur, nulla psalmodia, nec vlla solemnitas alia in exsequiis eorum adhibebatur; nulla pro iis siebat oblatio, nulla eorum in solemnî ecclesiæ officio commemoratio. Quando autem de hisce rebus fusius disseruimus, vbi usitatam ecclesiæ cum hominibus excommunicatis agendi rationem descripsimus generatim [^], satis erit, hæc diuersa momenta hoc loco vel digito indicasse, quia istæ pœnæ haereticis non fuerunt peculiares, sed ad omnes, censuræ excommunicationis subiacentes, spectauerunt.

(b) Ibid. p. 1107. (p. 957. edit. cit.) & δὲ μαρτυρία αἷμα ταῖτη δύνασθε ἐξαλείφειν τὴν ἀμαρτίαν ἔφοντες εἰπὲ γάρ μοι, τίος ἔνεκεν μαρτυρεῖς; & διὸ τὴν δόξαν τῆς χριστᾶς; δο τοίνου τὴν ψυχὴν προέμενος ὑπὲρ τῆς χριστᾶς, πῶς τὴν ἐκκλησίαν πορθεῖς, ὑπὲρ ἃς τὴν ψυχὴν προήκατο ὁ χριστός;

(^) Cap. II. §. XI. pag. 95. seq.

§. XI.

Quinto, Hæreticis non permisum in causa quadam ecclesiastica aduersus aliquem catholicum testari.

VERVM TAMEN duæ huius generis res sunt, de quibus paullo distinctius heic loqui non inconsultum fuerit. 1. Quod per leges ecclesiasticas æque ac ciuiles hæretici facti fuerint infames, corumque testimonium in nulla caussa ecclesiastica admitti debuerit. Ad testimonium dicendum, inquiunt canonices apostolici [c], aduersus episcopum, ne recipiatis hereticum. Et concilium Carthaginense [d] ait: *Querendum in iudicio, cuius sit conuersionis fidei is qui accusat, & is qui accusatur.* In codice Africano duo habentur canonies in rem præsentem, quorum alter omnes excommunicatos [e], (sub quibus hæretici comprehenduntur,) ad accusationem admitti vetat, quoad in excommunicatione sint constituti. Et alter diserte nominat hæreticos [f] inter plures alios, quos ad accusanda publica crimina leges publicæ non admittant: cuiusmodi ibi dicuntur esse servi & liberti aduersus dominos suos; histriones ac turpitudinibus subiectæ personæ; iudei & pagani; & omnes, quorum testimonium per leges imperii reliquiebatur: nisi forte ad caus-

(c) Cau. apost. c. LXXV. Εἰς μαζευγίαιν τὴν κατὰ ἐπισκόπου αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθαι.

(d) Cone. Carth. IV. can. XCVI.

(e) Cod. Afric. can. CXXVIII. Ηὔτε πᾶσιν, ἐπειδὴ τοῖς ἀνωτέροις τῶν συνόδων φύφισμάτι περὶ προσώπων κληροῦν, τῶν μὴ ὄφειλέντων εἰς κατηγορίαν προσδέχεσθαι, μόνιμη, καὶ ἐν ἐπεξιγγάδῃ, πᾶσι πρόσωπα μὴ προσδέχεσθαι διὸ τέτο διγένεσιν, τέτον δρόσιον πρὸς κατηγορίαν μὴ εἰσδέχεσθαι, οὐτοις, μελά τὸ ὅπερ κανονίας γενέθλιον, ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ ἀφροτρύπῳ ὑπάγκει, εἴτε κληροῦς εἴη, εἴτε λαϊκός, ὁ κατηγορήσας βεβόλωνος. Placuit omnibus, quoniam superiorum conciliariorum decretis, de personis, que admittende non sint ad accusationem clericorum, iam constitutum est, & que personæ non admitterentur, non expressum est: idcirco decisimus, cum rite ad accusationem non admitti, qui, posteaquam excommunicatus fuerit, in ipsa adhuc excommunicatione constitutus, siue sit clericus, siue laicus, accusare voluerit.

(f) Ibid. can. CXXIX. Οὐδεις ἡγετεύ, ὅν πάντες οἱ δῆλοι, καὶ οἱ ἴδιοι ἀπολεύθεροι, εἰς κατηγορίαν μὴ δεχθῶσιν καὶ πάντες, ἐς πρὸς κατηγορίαν ἐγκλήματα οἱ δημόσιοι νόμοι & προσδέχονται πάντες ἔτι μὴν, οἱ τοῖς τῆς ἀτικίας σπίλοις ἐργάται μόνοι, τοῖς ἔτι μόνοι, καὶ ὅσαι τῶν αἰχρότητων ἐποβέβληται πρόσωπα, αἱρετικοὶ ἔτι μὲν, εἴτε ἔλανες, εἴτε ἰεδοῖς πλὴν ὅμως πᾶσιν, οἷς ἡ τοιαύτη κατηγορία ἀνείται, ἢ τοῖς ἴδιαις κίτιαις τὴν κατηγορίαν ἀδειαν μὴ ὄφειλεν ἀρ-

fas proprias spectaret, in quibus cuilibet ius administrandum & nemini non alterum accusare permittendum erat. Eadem iusta distinctio a concilio generali *Constantinopolitano* [g] adhibetur. Poterat aliquis priuatam querelam habere aduersus episcopum, vtpote detimento aliquo, vel iniuria aliqua ab ipso adfectus. In ciuiusmodi accusatione accusator audiendus erat, nec eius persona nec religio examinanda. Oportebat enim episcopum omnibus modis liberam custodire conscientiam, & eum, qui sibi iniuriam factam esse dicebat, cuiuscumque esset religionis, ius suum consequi. Si autem esset crimen ecclesiasticum, quod episcopo intendebatur, tunc examinari personas accusatorum oportebat; vt primum quidem haereticis non licceret orthodoxos episcopos pro rebus ecclesiasticis accusare; nec vllis aliis, qui ab ecclesia ob aliquas caussas prius condemnati & ciecti vel excommunicati erant, siue ex clero, siue ex laicorum ordine, priusquam proprium crimen absterrirent. GOTHOFREDVS quidem addubitat, an vlla lex in codice *Theodosiano* reperiatur, quæ haereticos a dando testimonio sic alienos esse iubeat: Etli enim in eo lex *Valentiniani* exstet, bis recita ta [b] sub distinctis titulis, qua, quales testes esse debeant, de-

videt. Item placuit, ut omnes servi, vel proprii liberti ad accusationem non admittantur; vel omnes, quos ad accusanda publica crimina leges publicæ non admittunt: omnes etiam infamia maculis adfferri, id est histriones, ac turpitudibus subiecte personæ, haeretici etiam, siue pagani, seu induci: sed tamen omnibus, quibus accusatio denegatur, in cauiss propriis accusandi licentia non neganda.

(g) Concil. *Constatinop. can. VI.* (tom. II. conc. p. 950.) εἰ μέν τις οἰκεῖον τῷ μέσῳ, τῷτ' ἔστι, ὑδωπιὴν ἐπιγυγόν τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς πλεονεκτηθεὶς, ἢ ἄλλο τι παρὰ τῷ θίασον παρ᾽ αὐτῷ πεπονθὼς ἐπὶ τῶν τοιέστων κατηγοροῦν μὴ ἐξετάζειν, μήτε πρόσωπον τῆς κατηγορῆς, μήτε τὴν θεραπείαν γηρασ πατρὸς τῷ, τε συνεδρίᾳ τῷ ἐπισκόπῳ πλευρέσσον εἶναι, καὶ τὸν ἀδικεῖδιν λέγοντα, οἷς ἢ Τρητούσι, τῶν δικαιῶν τυγχάνειν εἰ δὲ ἐπικατηγορικοῖς εἰς τὸ ἐπ. φερόμενον ἔργοιν τῷ ἐπισκόπῳ, τότε δοκιμάζειν καὶ τὸν κατηγορέαν τῷ πρόσωπῳ ἵνα πῦστον μεταδιρετικοῖς μὴ ἐξῆν κατηγορίας κατὰ τῶν ὁρθοδόξων ἐπισκόπων ὑπὲρ ἐκκλησιαστικῶν πρεμημάτων ποιεῖθαι. -- Ἐπειτα δὲ οὗτοι εἰ τινες ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ αἵτινι τοιὶ προκατεργωτοῖς εἴτε γε ἀποβεβημένοι, ἢ ἀκούσιτοι, εἴτε ἀπὸ πλήρεων, εἴτε ἀπὸ λαίκων τάχατος μηδὲ τέτοιος ἐξεῖναι κατηγορεῖται ἐπισκόπες, πρὶν ἢ τὸ οἰκεῖον ἐγκλημα πρότερον ἀποδεσμυται.

(b) Cod. *Theod. lib. XI. tit. XXXIX. de fide testim. leg. XI.* Hi qui sanctam si-
cla-

claretur; vtrobique tamen de apostatis tantum, non de hæreticis intelligendam eam esse existimat. Certum autem est, in codice *Iustinianeo* [f] hanc ipsam legem hæreticis applicari, cosque a testimonio dicendo reciicere. Et *Iustinianus* ipse duas leges tulit, ad hunc antiquæ istius legis sensum confirmandum. Harum in vna [k] ita sanxit: *Quoniam multi indices in dirimendis litigiis nos interpellauerunt, nostro indigentes oraculo, ut eis reserretur, quid de testibus hæreticis statuendum sit, utrumne accipiantur eorum testimonia, an reficiantur: sancimus, contra orthodoxos quidem litigantes nemini hæretico, vel his etiam, qui iudaicam superstitionem colunt, esse in testimonio communionem; sive veraque pars orthodoxa sit, sive altera. Inter se autem hæreticis vel iudeis, ubi litigandum existimaverint, concedimus fædus permixtum, & dignos litigatoribus testes introducere: Exceptis scilicet his, quos vel Manichaicus furor, cuius partem & Borboritas esse manifestum est, vel pagana superstitione detinet: Samaritans nihil minus, & qui illis non absimiles sunt, Montanistis & Tascodrogitis & Ophitis; quibus pro reatus similitudine omnis legitimus aetius interdictus est.* Et huius decreti in nouella quadam [l] mentionem facit illudque confirmat. Vtrum vero *Iustinianus* primus fuerit, qui hanc legem tulit in republica aduersus hæreticos, vti *GOTHOFREDVS* statuit, an non fuerit, id ipsum non magnopere refert. Certum est, eiusmodi regulam in ecclesia iam pridem obtinuisse. *AVGVSTINV*S enim in gratiam *Secundini*, presbyteri cuiusdam Germanicianensis, dioecesi sue subiecti, eam adlegat [m], *Hæreticorum*, inquiens, *accusationes contra catholicum presbyterum admittere nec possumus, nec debemus.* Et hoc modo iterum in caussa *Ceciliani* episcopi *Carthaginensis*, quem multorum criminum insinulauerant *Donatiste*, pronuntiat: *Ipsa pietas* [n],

deum prodiderint & sacrum baptisma profanarint, a consilio omnium segregati, sint a testimonii alieni &c. Idem repetitur lib. XVI. tit. VII. de apostatis leg. IV.

(f) Cod. Iustin. lib. I. tit. VII. de apostatis leg. III. *Hi, qui sanctam fidem prodiderunt & sanctum baptisma hæretica superstitione profanarunt, a consilio omnium segregati a testimonii alieni sint.*

(k) Cod. Iustin. lib. I. tit. V. de hæreticis leg. XXI.

(l) Nouell. XLV. c. I. *Hæreticos perhibere testimonium prohibuimus, quando orthodoxi inter alterutros litigant, cetera.*

(m) Aug. epist. CCXII. ad Panarium.

(n) Aug. epist. L. ad Bonifacium.

veritas, caritas, non permittit contra Cæcilianum eorum hominum admittere testimonia, quos in ecclesia non videmus. Et multo ante ipsum ATHANASIVS [o] pro se eam adlegat. Quum enim de sacro calice per Macarium presbyterum suum confracto accusaretur, vrgebat, accusatores suos Meletianos, eisque utpote schismaticis & ecclesiæ inimicis nullam fidem habendam esse. Quamplurimæ istiusmodi regulæ a GRATIANO [p] collectæ sunt ex veterum pontificum Romanorum epistolis, quæ licet spuriæ sint, tamen hac cognita praxi ecclesiæ fundantur. Quod testimonium hæretici aduersus catholicum non admittendum sit in causa ecclesiastica: quam rem in antecedentibus adlegationibus plenissime euictam vidimus.

§. XII.

Sexto, Hæreticis in paterna hæreditate succedere non permisum.

ALTERVM, quod heic obseruari meretur, est, Quod per leges ecclesiæ omnes homines, aut certe ecclesiastici, hæresin infirmare debuerint, pertinacibus eius defensoribus negando istiusmodi temporalia beneficia & priuilegia, quæ illis negare in ipsorum esset potestate. Ita exempli gratia concilium III. Carthaginense [q] canonem habet: *Vt episcopi vel clerici in eos, qui catholici christiani non sunt, etiamsi consanguinei fuerint, nec per donationes, nec per testamentum, rerum suarum aliquid conferant.* Et lex civilis huic decreto robur addit, omnes hæreticos reddendo intestabiles, hoc est testamenti condendi vel ex testamento capiendi ius iis denegando, quemadmodum supra (§. VI.) vidi-
mus, ubi de ciuilibus, contra illos factis, sanctionibus sumus loquuti.

§. XIII.

Septimo, Nemini hæretico locum inter clericos habere permisum post redditum ad ecclesiam suam.

ALIA huiusmodi lex erat, quæ eos sacro ecclesiæ ministe-

(o) Athanas. apol. ad Constant. tom. I. p. 731. (p. 133. edit. Paris. MDCXCVIII.)
Μελιταιοὶ μὲν γάρ εἰσιν οἱ κατηγοροῦντες παθόλα πιστεύειν μὴ ὄφειλοτε σχι-
ζματινοὶ γάρ τοι ἐκθροὶ τῆς ἐκκλησίας γεγόνυσιν.

(p) Gratian. cauif. III. quæst. IV. & V.

(q) Concil. Carth. III. c. XIII. Vid. cod. African. e. XXII. Μηδέν διὰ διορεῖς τῶν
εἰνιών προχρήστων, οὐ εἴρηται, τοὺς ἐπισκόπους ή κληρικούς τέτοιοι συνεισύγειν.

rio initiari vetabat, qui vel in haeresi baptizati erant, vel post baptismum, in ecclesia catholica acceptum, defecerant. Recipi permittebantur tamquam poenitentes laici, ad nullam autem ecclesiasticam dignitatem in vlo clericalis functionis ordine eos fas erat admittere. Verum hoc pars disciplinæ erat, quæ custodiri poterat, vel prætermitti, prout moderatorum ecclesiasticorum prudentia ecclesiæ vtile ac salutare esse iudicabat. Adeoque licet concilium Illiberritanum [r] & alia quædam huic regulæ insistant, concilio tamen Niceno in causa *Nouatianorum*, & patribus *Africanis* in causa *Donatistarum* eam migrare placuit, vt hosce schismaticos ad reuertendum ad ecclesiæ unitatem inuitarent. Sed hanc rem hoc loco tantum attingimus, quia aliis occasionibus eam plenius ab utraque parte considerauimus in præcedentibus huius operis partibus [*], quo lectorem nostrum remittimus.

§. XIV.

Octauio, Nullum ordinari licitum, qui quempiam in familia sua haberet fidei catholice hanc addictum.

ALIAM quoque regulam notauiimus, quæ ad rem præsentem attinet, quæ erat; Ut nullus ordinaretur episcopus, presbyter vel diaconus, qui non prius omnes, qui in eius domo erant, christianos catholicos fecisset. Regula hæc est, quam in concilio tertio Carthaginensi [s], cui interfuit *Augustinus*, invenimus. Neque dubium est, eam præcipue contra *Donatistas* spectasse, tametsi æqualiter omnes adfecerit haereticos, iudeos & paganos, omnesque, qui conniuendo illis occultum incitamentum præberent: quum absurdum esse crederetur, eos ad regimen ecclesiæ euchere, qui non satis studii ac operæ adhibuerint ad praxin veræ religionis inter priuatos parietes & in domibus suis tuendam. Et quum hæc regula ad debilitandam

(r) Concil. Illiberrit. c. LI. Ex omni haeresi qui ad nos fidelis venerit, minister est ad clerum promouendus; vel si qui sunt in præteritum ordinati, sine dubio deponentur.

(*) Lib. IV. c. III. §. XII. vol. II. p. 137. 138. Et *Scholastic. hist. of bapt.* part. II. chap. IV.

(s) Concil. Carth. III. c. XVIII. Ut episcopi, presbyteri & diaconi non ordinentur, priusquam omnes, qui sunt in domo eorum, christianos catholicos fecerint.

hæresin dilecte spectaret, nos hec eius facimus mentionem tamquam partis antiquæ disciplinæ, dignæ omnino, quæ a nobis obseruetur.

§. XV.

Causam suam ad iudicem hæreticum deferre, sub pœna excommunicationis interdictum catholicis.

NEC silentio aliam regulam concilii Carthaginensis quarti præterire possumus, quæ habet [t]: *Catholicus, qui causam suam, siue iustam, siue iniustam, ad iudicium alterius fidei iudicis provocat, excommunicatur.* Hæc quidem regula iudices hæreticos non privat munere suo, nec eorum decisiones irritas & nullas declarat, quando res publica eis iudicium permittere consultum ducebatur, quemadmodum nonnumquam sub Constantio & Valente aliisque hæreticis imperatoribus factum est. Nam ecclesia nullam potestatem habebat hoc in casu, qui ad ciuilem & non ad ecclesiasticam spectabat potestatem, quemadmodum supra [*] ostendimus. Habebat autem ecclesia potestatem omnibus membris suis iniungendi, ut ne caussas suas ad iudicem hæreticum deferrent, idque ex iusta quadam analogia ad regulam illam apostolicam, quæ christianos, negotium habentes aduersus alios, iudicio experiri sub infidelibus vetat. Et haec vna ratio erat infirmandi hæresin in summi ordinis hominibus: Et hanc ob rationem, par est credamus, ecclesiam id iniunxit, ut hæreticos reprimeret, adigendo catholicos controvicias domesticas inter se finire, nec ullum consortium habere cum hæreticis & infidelibus.

§. XVI.

Quantum pœnitentiae tempus hæreticis resipiscientibus constitutum fuerit.

SPECTAVIMVS haec tenus poenas, hæreticis infligi solitas, in mentis suæ obstinatione & peruersitate pergentibus ac communioni ecclesiæ insultantibus. Nunc ecclesiæ disciplinam erga illos & agendi cum ipsis rationem considerabimus, vbi animum resipisciendi & ad unitatem fidei reuertendi proderent. Iam quum hæresis in maximis criminibus poneretur, congru-

(*) Concil. Caith. IV. c. I XXXVII.

(*) Cap. II. §. V. pag.

um pœnitentiae tempus hæreticis iniungi solebat. Concilium *Illiberritanum* [u] decem annis pœnitentiam agere iubet eos, qui, quum de ecclesia catholica ad aliquam hæresin transierint, rursus ad ecclesiam redeant, criminis sui facientes confessio-nem. Tantum de infantibus exceptionem admittit, quia non suo, sed parentum suorum vitio peccarint: quam ob causam sine mora recipi eos iubet. Concilium *Romanum*, sub *Felice* [x] habitum peculiarem notam apponit episcopis, presbyteris ac diaconis, qui per hæreticos rebaptizari se passi fuerant, quia hoc nihil aliud erat, quam ipso facto christianissimum negare, & profiteri se fuisse paganos. Iltis communio inter ipsos catechumenos per omnem vitam negabatur, & in ipsa mortis hora non nisi communio laica reddebatur. Aliis [y] eadem pœnitentia iniungitur, quam concilium *Nicenum* lapsis imponit, nisi vel metus vel periculi habeant excusationem. Si vero pueri [z] essent, ignorantia & immatura ætas eorum pœnitentiae tempus imminuere cosque citius communioni restituere poterat. Concilium *Agathense* [a] hunc pœnitentiae terminum vniuersaliter in gratiam omnium eorum, qui in hæresin lapsi fuerint, contrahit & ad tres tantum annos reducit. Quamvis enim antiqui canones longiorem pœnitentiam iniungant, hanc tamen severitatem mitigandam & conditiones reconciliatiōnis paullo faciliores reddendas, censebat. Concilium

(u) Concil. *Illiberrit.* can. XXII. Si quis de catholica ecclesia ad hæresin transitum fecerit, rursusque ad ecclesiam recurrerit --- decem annis agat pœnitentiam, cui post decem annos praefarsi communio debet. Si vero infantes fuerint transducti, quia non suo vitio peccauerunt, incunctanter recipi debent.

(x) Concil. *Roman.* an. CCCCLXXXVII. can. II. Ad exitus sui diem in pœnitentia (si resipiscunt) iacere conueniet: nec oratione non modo fidelium, sed nec catechumenorum omnimodis interesse, quibus communio Laica tantum in morte reddenda est.

(y) Ibid. can. III.

(z) Ibid. c. IV. Pueris autem, quibus ignorantia suffragatur ætatis, aliquamdiu sub manus impositione detentis, reddenda communio est: Nec eorum expectanda pœnitentia, quos excipit a cœrcitione censura.

(a) Concil. *Agath.* c. LX. Lapsis, id est, qui in catholica fide baptizati sunt, si prævaricatione damnabili post in hæresin transierint, grandem redeundi difficultatem sanxit antiquitas. Quibus nos, annorum multitudine breuita, pœnitentiam biennii imponimus, ut præscripto biennio, tertio sine relaxatione ieiunent, & ecclesiam studeant frequentare &c.

Ipaoneſe [b] repetit ac confirmat hoc decretum, cum paullum variante vnius clausulae lectione, qua tempus pœnitendi ad ſolum biennium reducitur.

ſ. XVII.

Quemadmodum hoc variarit pro ætate, ſtatu & conditione diuerſorum hæreticorum.

Ex quibusdam ante memoratorum canonum appetet, magnum discriminem in termino pœnitentia hæreticis iniungendo adhiberi conſueuisse, respectu habito ad ætatem ita peccantium. Pueri mitius tractabantur, ob ignorantiam & maturioris iudicii defectum, quam quidem adulta ætate homines. Idem quoque discriminem in aliis iſtiusmodi caſibus factum obſeruari licet. Qui baptizati erant & educati in fide catholica, ſeuerius tractabantur, ſi poſtea eccleſiam deſererent & in hæreſin delaberrarentur, maxime vero in iſtiusmodi hæreſin, quæ nouum baptiſma recipere iſpos compelleret. Ante memorati canones ad deſertores præcipue pertinet; & in primis canon ille *Felicitis* in concilio *Romanō*, ad eos, qui in hæreſi erant rebaptizati. De quibus leges tam ciuiles quam ecclesiasticæ cum maiori indignatione ac ſeueritate loquuntur; iſtae quidem omnium rebaptizantium bona viſco adiudicantes & personas multantes exilio; hæ autem rebaptizatos longum pœnitentia cursum absolvare iubentes, ſi ad eccleſia communionem denuo admitti cupiant; qua de re lector plura inuenire potest in libro quodam antecedente [*], vbi de iteratione baptiſmatis ex instituto diſſeruimus. Contra ea, qui nati & baptizati inter hæreticos erant, illi propter rerum ſuarum difficultatem & opinionum præiudicatum, naturaliter inde exiſtentium, magnitudinem, longe indulgentius ac lenius habebantur. Exprefſis verbis hoc AVGVSTINVS [c] in epiftola quadam ad *Vincentium*, epifcopum inter *Donatiftas*, adſerit. Eccleſa, inquit, aliter tractat illos, qui eam deſerunt, ſi hoc iſpum pœnitendo corrigant; aliter illos, qui in ea non dum fuerunt, & tunc primum eius pacem accipiunt: Illos amplius humiliando, iſtos lenius iuſcipiendo, utroſque diligendo utriſque sanandiſ-

(b) Concil. Epaon. c. XXIX. Praefcripto biennio tertia die ſine dilatatione ieiunent &c.

(*) Lib. XII. cap. V. §. VII. vol. IV. p. 408.

(c) Auguſt. epift. XLVIII. p. 73. (tom. II. opp. p. 191. edit. Basil. MDLXIX.)

materna caritate seruiendo. Sic iterum in libro de *vnicō baptismo* [d] contra Petilianum: Nec illud sine distinctione præterimus, ut humiliorem agant penitentiam, qui iam fideles ecclesiam catholicam discruerunt, quam qui in illa nondum fuerunt. Nec ad clericatum admittuntur, siue ab hereticis rebaptizati sint, siue prius suscepiti ad illos redicrunt, siue apud illos clerici vel laici fuerint. Hæc distinctione in primis obseruata est ab synodis Africanis, respectu eorum, qui infantes inter Donatistas baptizati erant. In concilio Carthaginensi an. CCCXCVII. habito, quod in codice *Africanus* [e] descriptum exstat, de infantibus, qui apud Donatistas baptizarcntur, consultatio instituebatur, anne placeret, ne, quod suo non fecissent iudicio, quum ad ecclesiam Dei conuerterentur, parentum illos error impediret, quo minus ad sacrum ministerium proveharentur. Et in concilio proximo [f] hoc approbatum, & decretum adeo in eorum gratiam factum esse legimus. Con-

(d) Aug. de *vnicō baptismo*, c. XII.

(e) Cod. Afric. c. XLVII. Ηγετος, οντα ερωθησωμεν τὰς ἀδελφὰς καὶ συνεργεῖς ἡμῶν Σιγιλίου ρρῆσθαι περὶ μόνων τῶν νηπίων, τῶν παρὰ τοῖς Δονατισταῖς βαπτιζούσιν, μάκτους τέτοιο, ὅπερ εἰνεῖς προθέσαι εἰς ἐποιήσουν, τῇ τῶν γονέων πλάνῃ, ἀποδίσην αὐτοῖς πρὸς τὸ μὴ προσόπουν εἰς ὑπεργούν τῇ ἀγίᾳ Θρονισμῷ, ὅπου πρὸς τὴν θεᾶ ἐκκλησίαν προθέσαι ἐπιστέψοται. De Donatistis placuit, ut consularius fratres & consacerdotes nostros Siricum, & Simplicianum, de solis infantibus, qui baptizantur penes eosdem: ne, quod suo non fecerunt iudicio, quum ad ecclesiam Dei salubri proposito fuerint conuersi, parentum illos error impedit, ne promoueantur sacrī altaris ministri.

(f) Ibid. c. LVII. ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀναρίζειν συνέδη δράτη μέμνηται ὅμη ἐμοὶ ἡ ὑμετέρης διδαχής, ὡσεὶ τὰς παρὰ τοῖς Δονατισταῖς μηνὸς βαπτισμένες, μηδέπω διαφένεις γνώσκονται τῆς πλάνης αὐτῶν τὸν ὄδευθον, μηδὲ τὸ εἰς κέραν λογισμὸν δεκτίνην πορευεῖνται, ἐπιγνωσίσης τῆς αὐλοδιας, τὴν Θεοῦ δύνατην ἐκείναν βαδευτομένης πρὸς τὴν καθολικὴν τὴν θεᾶ ἐκκλησίαν τὴν ἀνὴρ πάντα τὸν κέσουν διακεχυρέντην, ταξὶ δρόχους διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χριστὸς ἀναδεχθῆναι, τὰς τοιέτες εἰς τὴν πλάνην ὄντας μηδὲ ὅφειλεν ἐμποδίζεσθαι εἰς ταξίν πληρόστειν, ὅπερ τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησίαν ἴδιαν ἔκτιναν ἐδογισασθε, τῇ πίστει προσερχόμενοι, καὶ εἰ αὐτῇ τῇ χριστῷ πιστεύοντες, τῆς τριάδος τὰ ἀγνόητα μηδὲ ἀπέδεχαντο. Quoniam superiori concilio statutum esse mecum recognoscit unanimitas vestra, ut hi, qui apud Donatistas parvuli baptizati sunt, nondum scire valentes erroris eorum interitum: & posteaquam ad etatem rationis capacem peruenierunt, agnita veritate falsitatem eorum abhorrentes, ad ecclesiam Dei catholicam, per uniuersum munendum diffusam, ordine antiquo, per manus impositionem recepti sunt, debere talibus sacerdientium munus clericatus non impedire nomen erroris, quum veram ecclesiam illorum paterauerint, ad fidem accedendo, & ibi Christo crediderint & trinitatis sacramenta perceperint.

ciliun Nicænum [g] eamdem indulgentiam clericis *Nicatianis* tribuit. Raro autem eis, qui ecclesiæ, in qua baptizati erant, deseruissent, hoc priuilegium datum esse inuenias; quum leges multo acrius ab omni clericali dignitate aiceret, & solum ut christianos priuatos ad communionem laicam admitti eos iubebant.

§. XVIII.

Heresiarchæ seu erius quam sectatores eorum tractati.

VERVMENIMVERO ratio atque prudentia rei christianæ gerendæ ecclesiæ hasce etiam leges nonnumquam migrare, & ipsos quoque desertores quibusdam in casibus ad dignitatem clericalem rursus admittere compulit; cuius rei nonnulla exempla libro quodam antecedente [*] dedimus. Tum vero semper notam infamiae heresiarchis, siue primis heresis auctoribus inuslit, posito inter eos eorumque sectatores discrimine; hisce quidem nonnumquam in clericali sua functione persistere permisss, illis autem sine spe restitutionis gradu suo communiter deiectis. AVGUSTINVS huius distinctionis meminit in causa *Donatistarum*. Hoc, inquit [b], erga istos ab initio seruauit Africa catholica, ex episcoporum sententia, qui in ecclesia Romana inter Cacilianum & partem Donati iudicauerunt, damnatoque uno quodam Donato, qui auctor schismatis fuisse manifestatus est, ceteros correctos, etiam extra ecclesiam ordinati essent, in suis honoribus suscipiendo斯 esse, censuerunt.

§. XIX.

Voluntarii desertores etiam seu erius, quam qui metu coacti ad errores hereticos se conformarant, habiti.

ALIA distinctio facta, quemadmodum in causa lapsorum in idolatriam, inter tales hereticos, qui sponte sua & dedita opera ecclesiæ deseruerant, & eos, qui ad errores hereticos se

(g) Concil. Nic. can. VIII. Ηεὶ τῶν δραμαζόντων μὲν ἐντὸς καθολικῆς πόλης, προσεγκένευν δὲ τῇ παποδοτικῇ ἀναλογούῃ, ἵδοξε τῇ ἀγίᾳ νεῷ περάδην τυρόδην, ὡσε καροδελεῖαν αὐτὸς μέντοι ἦταν ἐν τῷ κλήρῳ. De his, qui se Catharos, id est puros, quandoque nominant, ad catholicam autem & apostolicam ecclesiam accedunt, sancte magnæ Synodo vixum est, et impostitis eis manibus sic in clero maneant.

(*) Lib. IV. cap. VII. §. VII. VIII. volum. II. p. 196. seqq.

(b) Aug. epist. L. ad Bonifac. p. 87. (p. 223. edit. Basil. MDLXIX.)

conformarant coacti solum violentia persecutionis. Quo in posteriore casu episcopi poenae severitatem mitigare poterant, prout res requirere videbatur. Quomodo apparer ex p^rceptis, quæ episcopo Aquileiensi de penitentia eorum, qui metu compulsi secundum baptismum suiceperant, dedit Leo pontifex Romanus. *Qui ad iterandum baptismum, inquit [i], vel metu coacti sunt, vel terrore traducti, & nunc se contra catholica fidei sacramentum egisse cognoscunt, bis ea custodienda est moderatio, qua in societatem nostram non nisi per penitentie remedium & per impositionem episcopalis manus, communionis recipiant unitatem temporis penititudinis habita moderatione, tuo constitucenda iudicio, prout conuersorum animos perspiceris esse deuotos, cetera.*

§. XX.

Distinctio facta inter eos haereticos, qui baptismi formam retinerent, & eos, qui eam reiicerent vel corrumperent.

ALIA adhuc distinctio facta est inter eos haereticos, qui debitam baptismi formam retinerent, & eos, qui eum prorsus reiicerent vel in parte quadam essentiali corrumperent. Iste per impositionem manus tantum recipiendi erant, si errorem suum confiterentur, utpote vero baptimate, licet extra ecclesiam, iam olim donau; hi autem solum ut pagani recipiendi erant, utpote numquam rite baptizati, adeoque nouum baptismi recipere debebant, ut ecclesiæ membra efficerentur. Qua de re quum alibi [*] actum sit pluribus, hoc loco nihil addicimus.

§. XXI.

Nemo pro formalⁱ haeretico habendus, antequam admonitioni ecclesiæ contumaciter resistisset.

DENIQUE distinctio quædam facta inter eos haereticos, qui admonitioni ecclesiæ contumaciter resisterent, & eos, qui numquam essent admoniti, vel post primam admonitionem quiete se emendassent. Poterant hi illi homines vere noxios fouere errores, ante vero, quam ab ecclesia semel atque iterum, secundum regulam apostolicam, essent admoniti, pro for-

(i) Leo epist. LXXIX. ad Nicetam c. VI. (tom. II. conc. p. 1372.)

(*) Lib. XI. cap. II. & III. volum. IV. p. 153. seqq. Et Scholast. histor. of bapt. part. I. chap. I. n. 20. &c.

inalibus hæreticis non habendi, nec vt tales tractandi erant, donec erroribus suis pertinaciter inhærerent. Ita AVGUSTINVS [k] docet, *Constituimus, inquiens, duos aliquos, unum eorum, verbi gratia, id sentire de Christo, quod Photinus optimatus est, & in eius hæresi baptizari extra ecclesie catholice communionem: alium vero hoc idem sentire, sed in catholica baptizari, existimantem istam esse catholicam fidem.* *Iustum nondum hæreticum dico, nisi manifestata sibi doctrina catholicæ fidei resistere maluerit, & illud, quod tenebat, elegerit; quod antequam fiat, manifestum est, illum, qui foris baptizatus est, esse peiorum.* -- *Quod si quisquam idem sentiat quod illi, & esse nouerit hæresin, ab unitate catholicæ separatam, ubi hoc docetur & discitur, sed alicuius sæcularis emolumenti causa in catholicæ unitate baptizari voluerit, vel in ea baptizatus propter hoc exire inde noluerit: non solum separatus habendus est, verum etiam tanto sceleratus, quanto magis errori hæresis & diuisioni unitatis, fallaciam simulationis adiungit.* *Alio loco [l] ait: Qui in ecclesia Christi morbidum aliquid prauumque sapient, si correcti, ut sanum rectumque sapient, resistunt contumaciter, suaque pestisera & mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt, hæretici sunt, & foras exēentes habentur in exercentibus inimicis.* Et rursus [m]: *Qui sententiam suam, quamvis falsam atque peruersam, nulla pertinaci animositate defendunt, praesertim quam non audacia presumptionis sue pepererunt, sed a seductis & in errorem lapsis parentibus accepterunt, querunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, quum inuenient, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi.* Et iam supra [n] ipsum audiimus adserentem, quod si quis summa necessitate coactus baptismum ab hæreticis acceperit, ubi catholicum, per quem acciperet, non inuenierit, hoc ei non sit fraudi, si animo ac voluntate ecclesie catholicæ addictus maneat. Ex quibus omnibus facile ad dijudicandum est, quantum discrimen posuerint in gradibus hæresis eiusque culpa, & quod disciplina ecclesiastica magnam partem secundum hasce distinctiones administrata fuerit.

(k) Aug. de bapt. lib. IV. c. XVI.

(l) Aug. de ciuit. Dei lib. XVIII. c. LI.

(m) Aug. epist. CLXII. p. 277.

(n) Aug. de bapt. lib. I. c. II. lib. VI. c. V. lib. VII. c. LII. cit. cap. I. §. IV. sub (d)

(e) (f) pag. 15. 16. in textu.

§. XXII.

Similis distin^Ecio in censuris ecclesiae schismatis in^Efigendis, pro diversa natura variisque gradibus schismatis, obseruata.

IAM supra [*] ostendimus, similem distinctionem inter diversi generis schismaticos factam, censurasque ecclesiae eis inflatas fuisse pro proportione & qualitate criminis, proque diversa natura variisque gradibus separationis eorum. Alii ad breue tantum tempus, nimirum per duos tresue dies dominicos proxime sibi succedentes, sine iusta ac idonea ratione, ab ecclesia aberant : Quibus corrigendis moderata quædam poena, exempli causa, separatio ad aliquot hebdomades sufficere credebatur. Alii vni diuini cultus parti, sermoni videlicet & psalmodiae, nec non primæ orationi pro catechumenis intererant ; tum autem discedebant, quasi essent poenitentes, quum missa fidelium caperet initium, & eucharistia offerretur ac recipetur ab omnibus, qui non propter aliquam culpam ab ea essent exclusi. Et hi velut grauioris criminis rei priuilegio priuabantur faciendi oblationes, & ad certum tempus ab omnibus sanctis ecclesiae officiis arcebantur. Tertium genus separatistarum, qui magis propriæ schismatici vocabantur, illi erant, qui communionem ecclesiae omnino atque in vniuersum deserabant ; communionem illius, ob hominum peccatorum permissionem, pollutam ac profanam esse dicitantes ; vel aliam istiusmodi fingentes rationem vitiosis nominibus communionis eam onerandi, suamque separationem similibus modis defendendi : cuius rei multa exempla historia *Nouatianorum ac Donatistarum* nobis exhibet. Cum his igitur ecclesia plerumque severius agebat, grauissima excommunicationis sine anathematis censura vtens, velut contra illustriores ac formales schismaticos & destructores iniuiolabilis unitatis ac pacis, quam sanctissime conservari in corpore *CHRISTI* oportebat. De quibus schismaticis omnibus, eoruinque poenis quia distincte loquuti sumus, vbi de unitate ecclesiae differuimus, nihil præterea hoc loco dicere attinet ; sed ad aliud pergitimus crimen, sacrilegium videlicet, quod iam nobis erit considerandum.

(*) Cap. I. §. V. pag. 18. seqq.

§. XXIII.

De sacrilegio. Speciatim de rerum, sacris ipsis dicatarum, translatione in usus alienos.

CASVISTAE Romani [o] multas res sacrilegii nomine appellant, quas veteres ne quidem criminum loco habuerunt: Exempli causa, si magistratus civilis tributum ecclesiasticis imponit, sine pontificis Romani consensione; quam ob rem principes saeculares anathemate feriuntur in celebratissima bulla, quam a primis eius verbis vocant, *In cena domini*. Item si personæ ecclesiasticae propter crimen aliquod in iudicium saeculare adducuntur. Nonnullis rebus aliis odiosum sacrilegii nomen incurunt, quas multi veteres posuerunt in virtutibus: Cuiusmodi est remoratio imaginum ex omnibus divini cultus locis; ob quam patres concilii Illiberritani & EPIPHANIUS, multique alii in antiqua historia adeo celebrantur, qui tamen, si horum recentiorum casuistarum stilo loqui deberemus, detestandi sacrilegii rei nobis vocandi essent. Quæ quum ita sint, non est, quod ullam poenam in poenitentiali veteris ecclesiæ disciplina te inuenturum speres, istiusmodi mere fictitiis criminibus & imaginariis vitiis constitutam. Enimuero contra veri nominis sacrilegium nemo maiori zelo, quam quidem veteres, exardescere poterit; maxime contra rerum, publico ecclesiæ ministerio dicatarum, in priuatos usus translationem. Si quis clericus aut laicus, inquietum canones apostolici [p], abstulerit ex sancta ecclesia ceram vel oleum; segregetur, & quintam partem addat, una cum eo quod accepit. Et iterum [q]. Vas ac instrumentum ex auro, vel argento, vel linteo, Deo consecratum, nemo amplius in usum suum convertat: iniustum enim est. Si quis autem deprehensus fuerit, segregatione multetur. Ita quoque concilium Carthaginense quartum [r]:

Qui oblationes defunctorum aut negant ecclesias, aut cum difficultate red-

(o) Vid. Lessius de iure & iustit. lib. II. c. XLV. dubitat. III. & IV.

(p) Can. apost. c. I XXII. Εἴ τις κληρονός, ή λαίδης, εἰπεῖ τῆς ἀγίας ἐκκλησίας ἀφέγγει κηρύδη, ή ὄλαιον, ἀφοριζέων, καὶ τὸ ἐπίπευκτον περιστρίξει, μεθ' οὐαβεν.

(q) Can. apost. c. I XXIII. Σκέπεις ἀργυρά, ή χρυσά, ή ὄλιν, ἀγαθά, μηδεὶς τοις εἰναις κηρύσσει σφειραγμένων περιποιησεις εἰ δὲ τις φοραδεῖ, ἐπιτιμάων ἀφροσυρῆ.

(r) Concil. Carthag. IV. c. XCV.

dunt, tamquam egentium necatores, excommunicentur. Et concilium Vafense [s] secundum: Qui oblationes defunctorum retinent & ecclesias tradere demorantur, ut infideles sunt ab ecclesia abiiciendi: quia usque ad initiationem fidei peruenire certum est hanc pietatis diuinae exacerbationem: quia & fidèles de corpore recedentes fraudantur votorum suorum plenitudine; & necessaria sustentatione fraudantur. Hic enim tales quasi egentium necatores nec credentes iudicium Dei, habendi sunt. Unus & qui tam patrum ait: Amico quidpiam rapere furtum est; ecclesiam vero fraudare sacrilegium. Quod dictum ex HIERONYMO citatur. AMBROSIVS [t] paullo ulterius progreditur, Sunt, inquiens, qui opes suas tumultuatio mentis impulsu, non iudicio perpetuo, ubi ecclesiae contulerunt, postea revocandas putauerunt. Quibus nec prima merces rata est, nec secunda: quia nec prima iudicium habuit, & secunda sacrilegium. Proinde siue quis ea reposceret, quae ecclesiae ipse donauerat, siue retineret, quae ab aliis erant donata, siue ei eriperet; quae ab ipsa possidebantur, id eadem species sacrilegii erat: Et canones eos vniuersos, qui talia fecerint, eadem sententia excommunicationis æqualiter [u] puniunt; clericis, si huius criminis rei essent, ad communionem reductis peregrinam, quæ poena erat ipsis peculiaris & propria, de qua plura postea. Iam libro quodam antecedente [*] ostendimus, quod hanc ob causam episcopis, quibus facultates & prouentus ecclesiae concrediti erant, non licuerit ullam eorum partem alienare, nisi magna necessitas sustentandi pauperes, vel capti-

(s) Concil. Vafensi. II. c. IV.

(t) Ambros. de penit. lib. II. c. IX.

(u) Vid. Cone. Agath. c. IV. Clerici, vel seculares, qui oblationes parentum, aut donatas, aut testamentis relietas, retinere persisterint, aut id, quod ipsi donauerunt ecclesias, vel monasteriis, crediderint auserendum, sicut synodus sanda constituit, velut necatores pauperum, quo usque reddant, ab ecclesiis excludantur. Can. V. Si quis clericus furtum ecclesiae fecerit, peregrina ei communio tribuatur. Can. VI. Pontifices vero, quibus, in summo sacerdotio constitutis, ab extraneis duntaxat aliquid aut cum ecclesia, aut sequentiam, aut dimittitur aut donatur, quia hoc ille, qui donat, pro redēctione animæ suæ, non pro commōdo sacerdotis probatur offere; non quasi suum proprium, sed quasi dimissum ecclesiae, inter facultates ecclesiae computabunt: quia iustum est, ut sicut sacerdos habet, quod ecclesiae dimissum est, ita & ecclesia habeat, quod relinquitur sacerdoti. cetera.

(*) Lib. V. c. VI. §. VI. VII. volum. II. p. 296 - 299.

vos redimendi id exigeret ; quo in casu ipse AMBROSIVS multique alii laminam altaris, & vasa ac utensilia ad ecclesiam spectantia diuenderunt , satius esse existimantes , inanimata Dei templo carere ornamentis suis , quam viua eius templo fame perire. Hoc nec in ciuili nec in ecclesiastica lege sacrilegium habebatur , sed licitus per utramque actus misericordiae erat. Leges enim contra sacrilegium latæ proxime post honorem Dei ad necessitates vitæ pauperum semper respiciunt. Adeoque quum hæc praxis ad eos recreandos tenderet in maximis vitæ necessitatibus, quasi auersa facies erat inhumani illius sacrilegii, quod veteres occisionem pauperum vocant , ad quod abolidum & corrigendum tot severæ leges rogatae sunt.

S. XXIV.

De sacrilegio, in sepulchrorum spoliatione commisso.

ALIVD grande crimen priori cognatum, quod nonnumquam damnatum & punitum est nomine sacrilegii, sepulchrorum erat spoliatio, siue demolitio ac direptio monumentorum, in quibus mortui reconditi erant. Hæc semper quædam sacra receptacula & inuiolabilia sanctuaria ab ipsis gentilibus habita, quemadmodum ex edicto apparebat IVLIANI [x], & ex iis, quæ ex vetustis legibus & scriptoribus gentilibus de hoc argumento copiosius collegit GOTHOFREDVS [y]. Et violatio eorum semper pro piaculo habita & morte nonnumquam punita fuit. Leges imperiales id capitale crimen faciunt, adeoque quuin imperatores christiani in diebus festis paschalibus facinorosis in carcere detentis veniam indulgerent, sepulchrorum tamen viliatores [z], inter alios maioris cuiusdam criminis reos, hoc veniam beneficio semper excludebant ; quemadmodum antea [*], ubi de sic dictis atrocibus criminibus loqui sumus, ostendimus.

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de sepulchris violatis leg. V. Pergit audacia ad busta die functorum, & aggeres consecratos : quin & lapidem hunc mouere, terram sollicitare, & cespitem vellere, proximum sacrilegio maiores semper habuerint. cetera.

(y) Gothofred. in leg. II. ibid.

(z) Cod. Theod. de indulgentiis criminum lib. IX. tit. XXXVIII. leg. III. IV. VII. VIII. cit. cap. IV. §. II. sub litt. (c) (d) (e) pag. 194. 195.

Valent. nouell. V. de sepulchr. ad calcem cod. Theodos. p. 22. b. tot.

(*) Vid. c. IV. §. II. p. 194.

Ad hoc autem facinus audendum homines inducebantur, quod sacerdos gemmæ aliæque res pretiosæ cum mortuis sepelirentur, columnis ac statuis marmoreis, ornamentis ac monumentis super sepulchra eorum erectis; quæ omnia prædæ fiebant illis, qui impiis ac sacrilegis manibus ea inuidere non erubescabant. Iam vero uti leges imperiales in istiusmodi sacrilegos congruas constituerant poenas, multam, quæstiones, tormenta, transportationem & mortem: ita leges ecclesiasticae spirituales eis decernebant poenas, spirituali regimini ac iurisdictioni ecclesiæ conuenientes. GREGORIVS NYSENVS dicit, sanctos patres docuisse, sepulchorum violationem in illis peccatis esse habendam, quæ publica pœnitentia debeant expiari. Duos autem huius criminis gradus statuit, quorum unum quidem censura ecclesiastica dignum esse, alterum vero veniam mereri, dicit. De primo gradu in hunc modum loquitur: *Si quis [a] honori mortuis debito parcens & intactum relinquens corpus, quod teatum, ut soli non ostendatur turpitudine naturæ, lapidis aliquot in sepulcro exstantibus ad aliquid opus confundendum abutatur: ne hoc quidem est laudabile (leges enim ciuiles id absolute prohibebant [b], ut antea dictum est) sed ut esset dignum venia, efficit consuetudo, quando ad aliquid melius & republicæ utilius, materia traducta est.* Accedit, quod, obser-

(a) Nyssen. epist. canon. ad Letoium c. VI. & VII. Η δὲ τυμβωρυχία, καὶ αὐτὴν διηγεῖται εἰς συγγραφέν τε καὶ ασύγραψον εἰ μὲν γάρ τις τῆς ἐπίου Φιδόμενος, καὶ αὐτοὺς τὸ κεντρούματον σῶμα, οὐ μὴ αναδειχθῆται ἡλιό την ασχημοσύνην τῆς φύσεως, λίθοις τισί τῶν ἐν τῷ τάφῳ προσθέβλημάτων συγχρήσται εἰς ἔργα τῶν κατασκευήν ἐπαινεῖτον μὲν ἐδὲ τέτοῦ ἐσιν, αὐτῷ σύγγραψον ἐποίησεν ηγεμόνεια, ὅταν εἰς προτιμότερον τι καὶ κοινωφελέστερον η τῆς ὑλῆς μετάθεσις γένηται.

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de sepulchris violatis leg. I. Si quis in demolitiis sepulchris fuerit adprehensus, si id sine domini conscientia faciat, metallo adiudicetur: si vero domini auctoritate vel iussione vrgetur, relegatione plectatur. cetera. Leg. II. Faclum, solitum sanguine vindicari, multæ infiictione corrigitur: Atque ita supplicium statuimus in futurum, ut nec ille absit a pœna, qui ante commisit. Vniuersi itaque, qui de monumentis columnas, vel marmora abstulerunt, vel coquendæ calcis gratia lapides deiecerunt ex consulatu seilicet Dalmatii & Zenophili, singulas libras auri per singula sepulchra fisci rationibus inserant, cetera. Leg. III. Quodam comperimus, lucri nimium cupidos, sepulchra subuertere & substantiam fabricandi ad proprias ades transserre, hi detecto scelere animaduersi onem priscais legibus definitam subire debebunt.

vante GOTHOFREDO [c], christianorum zelus aliquis in demoliendis ethnicorum aris & imaginibus, quæ frequenter in sepulchris gentilium erectæ erant, se se ostenderit. Alterum autem huius criminis gradum magis horribilem esse, ait GREGORIVS, quando statim pergit [*]: Sed carnis in terram redactæ puluerem perscrutari, & ossa loco mouere, spe lucrifaciendi ornamenti alicuius ex iis, que cum corpore sepulta sunt: id eodem iudicio condemnatum est, quo simplex fornicatio, quemadmodum precedenti capite dictum est: vnde nouem annos in diversis poenitentia stationibus huius criminis reis transigendos fuisse intelligitur. Concilium Toletanum quartum [d] duplarem poenam clero constituit, qui huius criminis reus deprehendatur. Si quis clericus, inquit, in demoliendis sepulchris fuerit deprehensus, quia facinus hoc pro sacrilegio legibus publicis sanguine vindicatur: oportet canonibus in tali scelere proditum, a clericatus ordine submoueri & penitentie triennio deputari. Lector, qui volet, elegantes in hoc crimen inuictiones videre potest, in SIDONIO APOLLINARI [e] & CHRYSOSTOMO [f], qui illud repræsentant, tamquam immanissimam, quæ in humana naturam comitti potest, tyrannidem, quia mortui omnes sint immobiles & innocentes, & in tali conditione, ut attrahere possint misericordiam; sauentibus autem in se resistere nequeant.

(c) Gothofr. in leg. V. ibid. p. 145. Antiocheni christiani non modo ornatum sepulchrorum minuebant, ex porticibus & tricliniis sepulchralibus columnas & marmora ad ædificia sua transferentes, verum etiam sepulchra dissipabant, terra sollicitata, cespite vulso, titulis etiam procul dubio erasis, statuisque & aris detraictis. Fuit hæc scilicet christianorum, inualescente christiana religione, ut in templis, ita & sepulchris euertendis, vt Julianus vocare voluit, audacia, siue potius zelus; qui si remissior fuisset, tituli saltem stetissent, caduera ipsi non inquietarentur: & hoc sine stetisser superstitionis eversione, bonum factum pronuntiarent omnes: Sed ita exigere visa sunt tempesta: & nec quicquam, id est, frustra a christianis ante Julianum imperatoribus, ciuilibus de causis, a Juliano vero religionis maiorum amore, ut hoc edicto satis indicat, repressum.

(*) Gregor. Nyssen. l. c. τὸ δὲ θρησκευτικὸν τὸν κόντρα τὴν γεωργίαν συγκρίνει, καὶ ἀνακαλεῖ τὰ δύο, ἐπειδὴ τὰς κόσμους των τῶν συγκαταγεγένετων κερδάραι, τέτοια τῷ αὐτῷ κρίματι κατεδικεῖται, ὡς καὶ φυλῆς πονεῖται.

(d) Concil. Toletan. IV. c. XLV.

(e) Sidon. lib. Iij. epist. XII. sere tot.

(f) Chrysost. homil. XXXV, in Cor. VI. p. 6. (p. 396. tot. edit. Francof.)

§. XXV.

De sacrilegio veterum traditorum, qui biblia sua & sacra vasa gentilibus comburenda trādebant.

ALIVD genus hominum, qui olim tamquam sacrilegi accusati damnatique fuerunt, illi sunt, quos communiter traditores vocant, quod biblia sua & sacra ecclesiæ vasa, tempore persecutio-
nis Diocletianæ, gentilibus tradidissent comburenda. Con-
cilium Arelatense primum [g], proxime post istam persecutio-
nem habitum, clericos hoc traditionis criminè conuictos mu-
nere suo exui iubet, decreto facto in hanc sententiam: *De his,*
qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa domini, vel nomina
fratrum suorum, placuit nobis, ut, quicunque eorum in actis publicis sue-
rit detellus; non verbis nudis, ab ordine cleri amoneatur. Donatistæ
sæpius, et si falso, hoc crimen obiectabant in Cæcilianum episco-
pum Carthaginensem, in eosque, qui ipsum ordinarent, quod scili-
cet fuerint traditores: Ad quod AVGUSTINVS [h] illis responde-
bat; si vera essent, quæ ab eis obiecta sunt Cæciliiano, & catho-
licis possent aliquando monstrari, hos ipsum iam mortuum non
dubitatos anathematizare. Verum enim vero hi ipsi, qui
talia obiectabant Cæciliiano, traditores erant, quainquam
eo impudentiæ delapsi, ut alii alios absoluereunt, dum
innocentes accusarent, quemadmodum OPTATVS [i] &

(g) Concil. Arelat. I. c. XIII.

(h) Aug. epist. L. ad Bonifac. (p. 208, fin. & 209. edit. Basil. MDLXIX.) Testi-
moniis diuinis lites suas præferunt, quia in caussa Cæciliani quondam ecclæ-
siæ Carthaginensis episcopi, cui crimina obiecerunt, quæ nec potuerunt pro-
bare, nec possunt, se ab ecclæsiæ catholica, hoc est ab unitate omnium
gentium diuiserunt. Quamvis & si vera essent, quæ ab eis obiecta sunt Cæ-
ciliiano & nobis possent aliquando monstrari, ipsum iam mortuum anathe-
matizaremus. Epist. CLII. ad Donat. stas. (p. 696. cit. edit.) Quum ventum
fuisse ad caussam etiam Cæciliani, quam nos ab ecclæsiæ caussa distingue-
bamus, ut si forte malus esset inuentus, ipsum anathematizaremus, cete-
ra. Pag. 697. In ipsa caussa Cæciliani, quam licet ad ecclæsiæ caussam non
pertinentem, tamen defendendam suscepimus, ut etiam ibi calumniae ma-
nifestarentur ipsorum, apertissime vieti sunt, nihilque eorum, quæ in Cæ-
cilianum intendebant, probare potuerunt.

(i) Optat. lib. I. p. 39. (p. 30. edit. Paris. MDCLXXIX.) Iam dudum opinionis
incertæ & inter caligines, quas siuor & inuidia exhalauerat, latere veritas vi-
debatur. Sed etiam omnis scriptura memorata, & auctorum voluminibus,
& epistolis commemoratis aut lectione reuelata est. Vides, frater Parmentia-

AVGVSTINVS [k] ex actis ipsius concilii Cirtensis, demonstrant, in quo ab illis hæc scena, quæ tamquam testis aduersus ipsos loquebatur, acta fuerat.

§. XXVI.

De sacrilegio profanandi sacramentum, ecclesias, altaria & scripturas sacras, cetera.

NEQVE vero hoc vnum solum erat sacrilegium, cuius *Donatista* rei erant, sed ipsi ipsorumque socii multorum aliorum insimulabantur. OPTATVS [l] eis obiectat, quod altaria, in ecclesiis catholicis reperta, fregerint & combusserint. Et quod sanctissimum sacramentum sceleratissime profanarint, cuius rei dignum memoratu exemplum ad fert. Nonnullos ex episcopis *Donatistis*, insano furore percitos, eucharistiam, quam in catholicis reperissent ecclesiis, iussisse dicit canibus fundi, sed non sine signo divini iudicij: nam eosdem canes accensos rabie, ipsos dominos suos, quasi latrones, sancti corporis reos, dente vindice, tamquam ignotos & inimicos laniasse. Vnde OPTATVS [m] mandata seruatoris nostri ad animum eis reuocat, Ne dederitis, inquietis, sanctum canibus, neque miseritis margaritas ante porcos, ne conculcent pedibus suis eas, & conuersi elidant vos. Simi-

de, in catholicos traditorum nomine falso obiecto, frustra esse inuentum, (alii inuestum): mutans videlicet personas & transferens merita: clausilli oculos, ne parentes tuos reos agnosceres: aperiuit eos, ut innocentes & indigos criminis copulares.

(k) Aug. contr. Crescon. lib. III. c. XXVII. seqq. It. Epist. CLII. p. 697. Insuper etiam de criminibus traditio[n]is, nos episcopalia gesta protulimus, vnde recitauimus aliquos eorum episcoporum, qui sententias in absentem dixerant Cæcilianum, manifestissimos fuisse tradidores. Contra ipsa gesta illi quia non habebant, quod dicerent, falsa esse dixerunt, sed nullo modo probare potuerunt.

(l) Optat. lib. VI. p. 94. 95. (p. no. m. edit. cit. Paris.) Quid est tam sacrilegum, quam altaria Dei, (in quibus & vos aliquando obstatistis) frangere, radere, remouere? --- Quid est altare, nisi sedes & corporis & sanguinis CHRISTI? Hæc omnia furor vester aut rasit, aut fregit, aut removit. -- ut remouerentur, ex parte verecundia iussit: ubique tamen nefas est, dum tantæ rei manus sacrilegas & impias intulisti. Quid perditorum conductam referam multitudinem, & vinum in mercedem sceleris datum? Quid ut immando ore sacrilegis haustibus biberetur, calidum de fragmentis altarium factum est.

(m) Optat. lib. II. p. 55. (p. 49. 50. edit. Paris. cit.)

lis sacræ eucharistiaæ profanatio erat , quam *Nonatianus* obiectat *CORNELIVS* [n], quando parti suæ addictos , loco *Amen*, quod in eius receptione dicere debuerint, iurare sibi per corpus & sanguinem *CHRISTI* coëgit, se numquam partes ipsius deserturos, nec ad *Cornelium* esse redituros. Species quoque sacrilegii habebatur , hæreticis tradere ecclesiæ catholicorum, qua in re *AMBROSIVS* fortiter se opponebat *Valentiniano* iuniori, quum hic ei mandaret, vt vnam de ecclesiis *Mediolanensibus* traderet *Arianis*. Generoso animo hoc ei dabat responsum : Ea [o], quæ diuina, imperatoria potestati non sunt subiecta. Si patrimonium petitur, inuadite : corpus, occurram. Vultis in vincula rapere ? Vultis in mortem ? Voluptati est mihi. Non ego me vallabo circumfusione popolorum, nec altaria tenebo vitam obsecrans, sed pro altaribus gratiis immolabor. Sunt & exempla eorum, qui ecclesiæ [p] in stabula conuerterunt. Enim uero ut hi detestabiles erant & execrandi, ita non nisi pauci in prodigiosas istiusinodi profanationes inciderunt. Nos etiam omnis generis idolatriam, divinationem, artem magicam & abusum scripturarum ad sorti.

(n) Cornel. epist. ad Fabium ap. Euseb. lib. VI. c. XI. III. ποιήσας τὰς προσφορὰς, καὶ διατέμων ἐπάσχε τὸ μέρος, καὶ ἐπιδές τῷτο δικινέν τὸτι τὰ ἐνδογενή τὰς τυλαιώρες αὐθιγόνες ἀναγκάζει, κατέχων ἀμφοτέρους τὰς χερσὶ τὰς τὰ λαβίντος, καὶ μὴ αἴφει, ἐτὸν δὲ δικινόντες εἰποτε ταῦτα τοῖς δὲ ἑκείνας χειρούσαι λόγοις ὅμοτόν μοι κατὰ τὰ σώματος καὶ τὰ σώματος τοῖς δικινότα τὰ πυρίνα ἡμῶν ιητάς χοιτάς, μηδὲ ποτὲ με καταληπτεῖν, καὶ ἐπιστέψαι πρὸς Κορνῆλον. Oblatione facta, portionem singulis duidens : dum eum tradit, miseros homines benedictionis loco iurare cogit, manus eius, qui portionem accepit, ambabus suis manibus comprehensas retinet, nec prius dimittens, quam iurati ista dixerint; ipsis enim utar illius verbis : Iuru mihi per corpus & sanguinem domini nostri Iesu Christi, te numquam meas partes deserturum, nec ad Cornelium esse rediturum.

(o) Ambros. epist. XXXIII. de tradendis basilicis. (epist. XIV. p. 206. tom. V. opp. edit. Paris. MDCXI II.)

(p) Vid. Baron. an. DLXXII. p. 575. (p. 587. edit. MDCLVIII.) Charibertus rex, quin exosis clericis, ecclesiæ Dei negligenter, despiciisque sacerdotibus, magis in luxuriam declina set: ingestum est eius auribus, locum quemdam, quem basilica S. Mariæ intorno tempore retinebat, silli suo iuri reddique debere: loco autem illi Nanicellis nomen prisca vetustas indiderat. Qui accepto iniquo consilio, pueros velociter misit, qui remiculam illam in suo dominio subiugarent. Quumque hæc recte possidens videretur habere, iussit in locum illum stabularios cum equitibus dirigi, ibique hinc aequitatis ordine præcepit equos ali.

legia, incantationes & amuleta inter species sacrilegii referre possumus, quemadmodum antiqua quædam concilia [q] faciunt. Verum de his fusius loqui sumus sub prioribus capitibus, adeoque eas heic repetere necesse non est. Hoc tantum addimus, quod, si quis clericus in officii proprii functione impeditatur, auocatus ad aliud negotium, aliisque occupationibus, quæ cum proprii muneriis rationibus consistere nequeant, districtus, id in lege ciuili dicatur sacrilegium. Ita *Constantinus* [r] in prima sua religionis constitutione legem sanxit in hanc sententiam: *Qui diuino cultui ministeria religionis impendunt, id est, hi, qui clerici appellantur, ab omnibus omnino muneribus excusentur: Ne sacrilego liuore quorundam a diuinis obsequitis auocentur.* Et ad huius legis tenorem regulam ecclesiæ inde ab ætate *CYPRIANI* [s] habemus traditam, quæ præcipit, *Vt ne quis frater (id est, christianus) excedens (ex vita) ad tutelam vel curam clericum nominet: ac si quis hoc fecerit, vt ne offeratur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebretur.*

MULTAE leges in codice *Theodosiano* præter hanc *Constantianam* reperiuntur, magna priuilegia, exemptiones & immunitates tribuentes clericis respectu officii ipsorum, iuxta ac ecclesiis, respectu reverentiaz ac venerationis eis, tamquam dominibus Dei & locis diuini cultus, debitæ. Quamobrem sanctuaria esse iubebantur, siue loca refugii pro hominibus certis in casibus, vnde per vim eripi haud poterant sine nota sacrilegii facientibus in eos impetum inusta. Sed de omnibus hisce priuilegiis ac immunitatibus iam occasionem habuimus plura dis-

(q) Concil. Tolet. IV. c. XXVIII. Si episcopus, aut presbyter, siue diaconus, aut quilibet ex ordine clericorum, magos, aut aruspices, aut ariolos, aut certe augures vel sortilegos, vel eos, qui profidentur aitem aliquam magicam, aut aliquos eorum similia exercentes consulere fuerit deprehensus, ab honore dignitatis suæ depositus, monasterium ingressus poenam excipiat, ibique perpetuæ penitentiaz deditus scelus admisimus *sacrilegii* luat.

(r) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cler. leg. II. *Qui diuino cultui &c.* Vid. leg. VII. ibid. Rectores diuinorum apicium, & hypodiaconi, ceterique clerici, qui per iniuriam hæreticorum ad curiam deuocati sunt, absoluuntur: & de extero ad similitudinem Orientis minime ad curias deuocentur, sed immunitate plenisima potiantur.

(s) Cyprian. epist. LXVI, al. I, ad cler. Furnit. p. 31 (p. 170, edit. Fellii Amstelod. MDCC.)

serendi [*], quando de ecclesiis & clericis verba fecimus, adeo-
que ea hoc loco repetere supersedemus. Vnius tantum legis
Honorii [t] facimus mentionem, quæ expressis verbis crimen
sacrilegii omnibus illis imputat, qui, sacerdotibus in ecclesia
rem diuinam facientibus, vel cultui ipsi, vel loco aliquid iniu-
riæ importent: iubens omnes istiusmodi nocentes (non exspe-
ctata ab episcopo eorum accusatione) per publicos ministros
deferri ad prouincia moderatorem; qui iniuriam istam capitali
in conuictos siue confessos reos poena vindicare debeat.

§. XXVII.

*De sacrilegio priuandi homines vnu sacrarum scripturarum, &
verbi Dei, atque sacramentorum, speciatim calicis in cœna
dominica.*

AD HVC ALIA SPECIES SARCILEGII EST, CUIUS CASUISTÆ ROMANI EX
COGNITA RATIONE NULLAM VIMQUAM MENTIONEM FACIUNT. EST HOC
GRANDE SARCILEGUM IN PROPRIA IPSORUM ECCLESIA OBUIUM, QUO
HOMINES VNU SACRAE SCRIPTURÆ & CALICIS IN COENA DOMINICA PRI-
VANTUR; QUÆ DUÆ RES PLUS QUAM MAGISTERIALI AUCTORITATE & SA-
CRILEGIA ATQUE INIURIOSA MANU EIS CRIPIUNTUR. VETERES ID PRO
SARCILEGIO HABUISSE, SACRAM EUCHARISTIAM SINE RATIONE DIVIDERE,
HOMINIBUSQUE CALICIS VSUM NEGARE, HAUD ALIA PROBATIONE IAM
INDIGET, QUAM GELASII, VNIUS EX PROPRIIS IPSORUM PONTIFICI-
BUS, TESTIMONIO, QUOD HODIEQUE IN LEGE CANONICA [u] IN SEQUENTIS
DECRETI VERBIS LEGITUR: *Comperimus, quo l quidam sumta tantummo-
do corporis sacri portione, a calice sacri cruoris abstineant. Qui procul
dubio (quoniam nescio, qua superstitione docentur obstringi) aut integræ
sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Quia diniso vnius
eiusdemque mysterii sine grandi sacrilegio non potest prouenire. Iстius-
modi sacrilegi eucharistiae diuisores etiam a LEONE [x] papa*

(*) Lib. V. cap. III. vol. II. p. 226. seqq. Lib. VIII. cap. XI. vol. III. p. 313. seqq.

(t) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcopis leg. XXXI. Si quis in hoc genus
sacrilegii proruperit, in ecclesiæ catholicae irruens, sacerdotibus & ministris,
vel ipsi cultui, locoque aliquid importet iniuriæ .... Prouincia moderator,
sacerdotum & catholicae ecclesie ministrorum, loci quoque ipsius & diuini
cultus iniuriam, capitali in conuictos siue confessos reos sententia noueit
vindicandum. Nec exspectet, vt episcopus iniuriæ propriæ ultionem de-
poscat, cui sanctitas ignoscendi solam gloriam reliquit &c.

(u) Gelas. ap. Gratian. de consecrat. distinct. II. cap. XII.

(x) Leo serm. IV. de quadragesima. Ore indigno corpus Christi accipiunt, san-
damnam.

damnantur, & excommunicari iubentur. Et qui acceptam eucharistiam in alios vsus præter communionem adhibeant, a concilio *Toletano* primo can. XIV. & concilio *Caſarauigſtano* can. III. tamquam sacrilegi anathemati subiiciuntur. Sed de his libro quodam antecedente [*] fusius differuimus, loquentes contra communionem sub vna tantum specie.

MULTI quidem hæretici in veteri fuerunt ecclesia, criminis sacrilegii, ratione alterius sacramenti baptismi, adstricti. Alii id omnino reiiciebant, alii in parte materiali, alii in forma verborum ad administrationem necessaria corrumpebant: De quibus omnibus lector copiosam narrationem superiore quodam libro [**], qui de baptismo præcipue agit, inuenire potest. Nulos autem inueniet, qui christianis proprium ac nativum ius legendi scripturas sacras eripere sacrilega ratione ausi fuerint. Nonnulli quidem hæretici eas corruperunt; alii eas illarum partes reiecerunt, quas singularibus opinionibus suis maxime omnium contrarias esse iudicarent. Nulli autem, qui eas scripta ac oracula a spiritu sancto inspirata esse fatentur, vñquam populo eas in sui institutionem scrutandi atque examinandi ademerunt libertatem. Illud pars est sacrilegii, hisce ultimis saeculis peculiaris ac propria, quod veteres omnino ignorarunt, neque adeo occasionem habuerunt canones siue regulas disciplinæ faciendi ad illud corrigendum. Exstant multæ adhortationes ad legendas scripturas, nulla autem regula, quæ eas lingua incognita præcludi iubeat, vel populo eas vlla occasione legere interdicat. Et vna sola ratio, cur nullæ censuræ olim contra hoc sacrilegii genus factæ sint, est, quia peccatum ipsum antiquis temporibus prorsus fuit ignoratum.

ERANT quidem nonnumquam indocti ac incuriosi ecclesiæ doctores, in verbo Dei ad populum prædicando negligentes. Et in hos per leges quasdam [y] in ipso codice ciuili

---

guinem autem redēptionis nostræ haurire omnino declinant. ... quoniam deprehensa fuerit *sacrilega* simulatio, notati & prohibiti a sanctorum societate sacerdotali auctoritate pellantur.

(*) Lib. XV. cap. IV. §. XIII. vol. VI. p. 474. Et cap. V. §. I. ibid. p. 434.

(**) Lib. XI. cap. II. & III. vol. IV. p. 133. seqq.

(y) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcopis. leg. XXV. Theodosii M. Qui divinæ legis sanctitatem aut nesciendo confundunt, aut negligendo violant aut offendunt, sacrilegium committunt.

animaduertitur; vt qui populo necessarium animarum suarum pabulum non præbendo sacrilegium committant. Sed hac de re nihil attinet hoc loco plura dicere, quia leges, quæ episcopos ac presbyteros in hac officii sui parte fidos & industrios esse iubent, in medium produximus, vbi de concionibus & ritibus, eo spectantibus in veteri ecclesia [*], sumus loquuti.

Sunt & res aliae, quæ nonnumquam sacrilegii nomine appellantur; quum autem magis proprie ad alias peccati species pertineant, vt, exempli gratia, votorum violatio ad periu-
rium; violatio sacrarum virginum ad fornicationem; discipli-
nam & tractationem harum similiumque offenditionum sub pro-
priis ipsatum capitib[us] considerabimus, iam perrecturi ad ultimum genus peccati, quod irreuidentiam in Deum in sacrarum
rерum vsu prodit, & communiter vocatur *Simonia*, quæ itidem
species sacrilegii est, quia res spirituales & sacras venales facit,
quæ tamen ad sacerdotalem non pertinent negotiationem.

§. XXVIII.

De Simonia in emtione ac venditione spiritualium donorum.

HAEC a veteribus communiter triplex esse statuitur.
1. Emtio ac venditio spiritualium donorum. 2. Emtio & venditio officiorum spiritualium. 3. Ambitiosa usurpatio ac sacrilegia in munera ecclesiastica se inferendi ac intrudendi ratio, sine legitima electione ac ordinatione. Prima species erat, quæ magis proprie nomen *Simonia* habebat a *Simon Mago*, qui pecunias donum spiritus sancti sibi emere volebat. Et hæc quidem semper committi credebatur, si quis vel offerret, vel recipieret pecunias pro ordinatione. Quod crimen erat detestabile & seuerissimis semper ecclesiæ censuris puniebatur. Canonæ apostolici [z] duplœm poenam videntur constituere in clericos, qui hoc crimine adstricti teneantur. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, per pecunias compos buius dignitatis fuerit, deponatur & ipse, & qui cum ordinauit, atque penitus absindatur etiam a communione; ut *Simon Magus a Petro*. Concilium Chalcedonense

(*) Lib. XIV. cap. IV. §. II. vol. VI. p. 103. seqq.

(z) Can. apostol. XXIX. (al. XXII.) Εἰ τοις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀγέλας των της ἐγκροτής γένεται, ή πρεσβύτερος, ή διάκονος, παρδρεπεῖδα καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκποτέδη παντάπασι περὶ τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπὲρ.

ſe [a] canonem habet in cāmdeim sententiam: *Si quis episcopu
propter pecunias ordinationem fecerit, & non venalem gratiam in vendi-
tionem deduxerit, & propter pecunias ordinauerit episcopum, vel chore-
piscopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum, qui in
clero adnumerantur; vel propter pecunias promouerit economum, vel de-
fensorēm, vel paramonarium, vel omnino aliquem ex canone, turpis
q̄isastus gratia: qui hoc tentasse coniuctus fuerit, de proprio gradu in
periculum veniat: & qui est ordinatus, ex ordinatione vel promotione,
quaē instar mercatorum venundatur, nibil iuvetur: sed sit a dignitate, vel
curatione alienus, quam pecuniis adoptus est.* Eadem poena consti-
tuitur in concilio secundo Aurelianensi [b], secundo Braca-
rensi [c], quarto Toletano [d], vndecimo Toletano [e], Con-
stantinopolitano sub GENNADIO [f], in decretis GELA-

(a) Concil. Chalced. c. II. *Επί τοις ἐπίσκοποις ἐπὶ χρήμασι παιάντωτο, καὶ εἰς
πρόσων καταγέγη τὴν ἀπραλούσα χύρων, καὶ χειρότονην ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπου, η̄
χωρεπίσκοπου, η̄ προσβύτερον, η̄ διάκονον, η̄ ἔπερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καθεδρικε-
μένων, η̄ προβάπτιστον ἐπὶ χρήμασιν η̄ οἰκονόμον, η̄ ἱερίκον, η̄ προσταύρων, η̄
ὄλυμπον τινὰ τῆς πανίστις, δῑ αὐχρονέγδειαν οἰκέτων ὁ τάτος ἐπιχειρήστας, ἀλεγχθεῖς,
περὶ τῶν οἰκεῖον καθηνεντέων βαθμοῖν καὶ δῑ χειροτόνευμαν μηδὲν ἐν τῆς κατ' ἐμ-
πορίαν ὠφελεῖσθαι χειρότονας η̄ προβατῆς, ἀλλὰ ἐστιν ἀλλότριος τῆς ἀξίας, η̄ τῇ φρον-
τικαῖς, ἔπειρ ἐπὶ χρήμασιν θυγατρί.*

(b) Conc. Aurel. II. can. III. *Ne quis episcopus de quibuslibet cauissis, vel epi-
scoporum ordinationibus ceterorumque clericorum aliquid presumat acci-
pere: quia sacerdotem nefas est cupiditatis venalitate corrumphi.* Can. IV.
*Si quis sacerdotium per pecuniae nundinum execrabilis ambitione quæsicerit,
abiiciatur ut reprobis: quia apostolica sententia donum Dei esse præcipit,
pecuniae trutina minime comparandum.*

(c) Concil. Bracar. II. (al. III.) can. III. *Placuit, ut de ordinationibus clericorum
episcopi munera nulla suscipiant, sed, sicut scriptum est, quod gratis
donante Deo accipiunt, gratis dent. Et non aliquo pretio gratia Dei & im-
positio manuum venundetur: quia antiqua definitio patrum ita de ecclesi-
asticis ordinationibus statuit, dicens: Anathema sit danti & accipienti &c.*

(d) Concil. Tolet. IV. c. XVIII. *Perniciosa consuetudo nequaquam est reticen-
da, quæ majorum statuta præteriens omnem ecclesiam ordinem perturbavit;
dum alii per ambitum sacerdotium appetunt, alii oblatis munieribus pon-
tificatum assūmunt. --- Si quis deinceps contra prædicta vetita canonum
ad gradum sacerdotii indignus aspirare contenderit, cum ordinatoribus
suis adepti honoris periculo subiacebit.*

(e) Concil. Toletan. XI. c. VIII. vid. instr. sub litt. (r).

(f) Conc. Constantinop. epist. synodic. conc. tom. IV. p. 1025. tot. in primis sub
fin. *εἰς τὴν ὅρην, τοῖς κλήροις τὴν τᾶς δεῖς δηρεῖν η̄ διδόναι ταῦτην διὰ χρημα-
ταρίαν ἵπειληφίσιν εἰς γὰρ χολὴν πινγίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας οἱ τοιεῖτοι, κατε-*

SII [g], SYMMACHI [h], HORMISDAE [i], GREGORII MAGNI [k], BASILII [l], concilii secundi Nicenii [m] & concilii Trullanii [n]. In primis concilium Toletanum oœtaum [o] clericis sic ordinatis & abdicationem muneris & excommunicationem denuntiat. Et eos etiam, qui munera Simoniacæ acceperint, eadem seueritate puniri iubet; si quidem sit clericus, honoris sui amissione; si laicus, perpetuo anathemate. Lex etiam civilis [p] hoc in negotio ad anteuerendum ordinationibus Simoniacis sanxit, ut tam ordinati, quam qui eos elegerint & or-

τὴν ἀνέρων τὴν ἀγάπην Πίλτρος, ἵνα πρόχειροι τυχόντες ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας Φιλεργυγίας. Βασιλεὺς δὲ illis reuera; qui Dei donum acquirere, vel illud pro pecunia dare in animum inducent. In fel enim amaritudinis & vinculum iniquitatis ii (iuxta Petri sententiam) a sua malitia comprehensi sunt.

(g) Gelas. decret. epist. IX. ad episcop. Lucaniæ c. XXIV. (tom. IV. conc. p. 1194.) Quos consliterit indigios meritis, sacram mercatos esse pretio dignitatem, coniuctos oportet arceri non sine periculo facinus tale perpetrantes; quia dantem pariter & accipientem damnatio Simonis, quam sacra lectione testatur, inuoluit.

(h) Symmach. epist. V. ad Cæsar. Arelat. c. II. Illud magnopere commonentes, ut hi, qui non Dei gratia, sed promissione rerum ecclesiasticarum præmiis ad sacerdotium conantur accedere, desideriorum talium priuentur effectu. Quo autem ab huiusmodi se intentione cohibeant, aut vindictis canonum sciant se sine dubitatione subdendos.

(i) Hormisd. epist. XXV. ad episcop. Hispan. c. II. Hoc quoque ad præmissa adiungimus, ne benedictionem, quæ diuina esse creditur, per impositionem manus quis pretio compareret: quenam ante oculos esse conuenit, quod Simon spiritum sanctum volens redemtione mercari, apostoli fuerit detestatio ne percessus.

(k) Gregor. lib. VII. epist. CXI. (tom. IV. concil. p. 1371. 1372.)

(l) Basil. epist. LXXVI. ad episcopos tot.

(m) Conc. Nic. II. can. V. tot.

(n) Concil. Trullan. c. XXII. τές εἰνι χρήματα χειροτονεύεται, εἴτε εἰστοπάτες, εἴτε οἰουσθῆποι κληρικοὶ, οὐδὲ καὶ δοκιμασταὶ τοῦτο τὰ βία αἴρεται, καθαιρεῖται προσδοσίας, διὰ τοῦτο τὸς χειροτονητας. Eos, qui pecunias ordinantur, siue episcopos, siue qualemcumque clericos, & non per examinationem ac viae electiones, deponi iubemus, sed & eos etiam, qui ordinauerunt.

(o) Conc. Tolet. VIII. c. III. Quicumque propter accipiendam sacerdotii dignitatem quodlibet præmium fuerit detectus obtulisse, ex eodem tempore se mouerit anathematis opprobrio condemnatum, atque a participatione Christi corporis ac sanguinis alienum. ... Illi vero, qui hac causa munerum acceptores exsisterint; si clerici fuerint, honoris amissione mulcentur; si laici, anathemate perpetuo condemnentur.

(p) Iustin. nouell. CXIII. c. I. Θεοπίστοις, οὐδεὶς ἀν χρεῖα γένεται εἰπονος
Ss 2 dina-

dinarint, iurecurando declarant, quod pro tali electione nihil datum vel receptum, immo ne quidem promissum sit. Et si quis episcopus, hac non obseruata regula, aliquem ordinaret, per eamdem legem munere suo tum ille ipse, tum ab ipso sic ordinatus, depelli iubentur.

AD hanc *Simoniae* speciem veteres etiam retulerunt exactionem mercedis pro administratione baptismatis, vel eucharistiae, vel funeris elatione, vel ecclesiarum consecratione & similibus spiritualibus officiis, quae omnia administranda erant sine ullius mercedis postulatione. Concilium Trullanum [q] in specie pro eucharistiæ administratione quidquam exigere vetat, Nullus, inquietus, sive episcopus, sive presbyter, sive diaconus immaculatam præbens communionem, ab eo qui communicat, eius participationis gratia obulos, vel quanuus aliam speciem exigat. Non est enim venialis gratia, nec pro pecunia spiritus sanctificationem impertitur, sed ea iis, qui digni sunt, absque villa est callilitate communicanda. Si quis autem eorum, qui sunt in cleri catalogo, ab eo, cui immaculatam impertit communionem, ullam speciem

χειροτονήσῃ, τὰς πληγές καὶ τὰς περάτας τῆς πόλεως, ἵνα μέλαι ἐπίσκοπος χειροτονεῖται, ἐπὶ τρισὶ προσώποις φυλάσσεται ποιεῖν, παδίνῳ τῶν ἀδίκων φυγῶν, καὶ ἔναστον αὐτῶν οὐνόμαιον πάλι τῷ Δελφῷ λεγεῖν, καὶ ἐγράψειν ἐν αὐτοῖς, λέγοντας ἐν αὐτοῖς τὰς φυλακτούς, ὅτι ἐδιὰ την δόσιν, ἐπειδὴ ἐπέτρεψεν ἡ Θεολογία, ἢ δὲ Ἀπόλυτον οἰκουμήτοντος αὐτοῖς, ἀλλὰ εἰδότες αὐτὸς τῆς δρῦς καὶ πατοδιῆς πίσεως καὶ σεμνὸς εἶναι βίον καὶ γράμματα εἰδέναι, τάτους ἐπελέξαντο. --- Εἰ δὲ τοις παρόν τὴν μητροπολίτου παραφύλακην ἐπίσκοπος χειροτονηθῇ, πελεύσουεν ταῦτα πάπτι τρύπους τῆς ἐπισκοπῆς ἐνβάθμευταις ἀλλὰ προπεῖνον, ὅσιοι παρούσαι ταῦτα ἐπόλιτοι χειροτονεῖται, χωρίζεται ἐπὶ θεοῦ ἐναντίον τῆς ἱεροτονῆς λειτεγεῖται. Sancinus, quoties opus fuerit episcopum ordinari, clericos & primates civitatis, cuius futurus est episcopus ordinari, mox in tribus personis decreta facere, propostis eis sacrojanellis euangelis, periculo suorum animarum, dicentes in ipsis decretis: quia neque properat aliquam donationem, neque propter aliquam promissionem, aut amicitiam, aut altam qualilibet carissimam, sed scientes eos recte & catholicæ fidei & honestæ esse vitæ & litteras nūsse hos elegant. --- Si quis autem citra memoriam obseruantem episcopum ordinetur, iubemus hunc omnibus modis episcopatu[m] depelli. Sed etiam illam, qui præter hoc præsumferit ordinare, segregari uno anno a sacro ministerio. Confer sis nouell. CXXXVII. c. II. in qua eadem leguntur.

(q) Conc. Trull. c. XXIII. Περὶ τῆς μηδίας, εἴτε ἐπίσκοπον, εἴτε πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, τῆς ἀνεργίας μεταδίδοντα πονηρίας, τούτῳ τᾶς μετέχοντος εἰσπράξειν, τῆς τοιαύτου μεταλλήσεως καύσης, ὀβολές ἢ εἴδος τὸ οἰονεύ ἐδὲ γάρ πεπραμένη ἡ κάρας, ἐδὲ κόπιαστο τὸν ἀγνοούν τὰ πνεύματος μεταδίδοντες ἀλλὰ τοὺς ἀγλούς τὰ δώρα ἀπονεργέντας μεταδοτοῦν εἰ δὲ φασί τις τῶν ἐν πλήρᾳ παταλεγομένων ἀπαιτῶν,

exigere visus fuerit, deponatur, ut Simoniaci erroris & maleficii simulacrum. Concilium Toletanum vndeциimum non tantum pecuniam accipere vetat pro sacrorum ordinum collatione, sed etiam pro administratione baptismatis, & pro confirmatione [r]; & episcopus, qui clericis suis ita facientibus indulget, duobus mensibus excommunicari iubetur: & si presbyter ipso non sciente tale quid perpetret, trium mensium excommunicatione, si diaconus, quatuor; si quis inferiorum ordinum clericus, competenti verbere & congrua excommunicatione plectendus dicitur. Sunt & plures alii vetusti canones in eamdem sententiam in conciliis Illebititanos [s] & Bracarensis [t] ac in decretis GELASII [u], quorum alia occasione mentio facta est, vbi de ratione constituendi reditus pro alendis clericis egimus, neque adeo heic eos repetere necesse est.

§. XXIX.

De Simonia in emtione ecclesiasticarum dignitatum.

NEQUE vero id solum Simoniam vocabant, quae consistebat in nundinatione donorum spiritus sancti, sed omnes etiam emtiones spiritualium dignitatum ecclesiae, omnesque promotiones sine iusto merito, ex mero favore & respectu amicitiae

Ἐπιμεταδίδωσι τῆς ἀκρόντης καυνωπίας, τὸ οἰοντὸν εἶδος, παραγέλλειν, εἰς τὴν Σικελίαν
τὸν ἔγχωντος πλάνων τοῦ καυνηγούτος.

(r) Concil. Tolet. XI. c. VIII. Quidquid iniussibilis gratia collatione tribuitur, nummorum questu, vel quibuslibet præmiis venundari penitus non debet, dicente domino, Quod gratis accepisti, gratis date. Et ideo quicumque deinceps in ecclesiastico ordine constitutus, aut pro baptizandis consignandisque fidelibus, aut pro collatione chrismati, vel promotionibus graduum pretia qualibet vel præmia voluntarie oblata pro huiusmodi ambitione suscepit; equidem, si sciente loci episcopo tale quidquam à subditis perpetratur, idem episcopus duobus mensibus excommunicationi subiaceat; pro eo, quia & sciens mala contexit, & correctionem necessariam non adhibuit. Sin autem suorum quispiam, eodem nesciente, quodcumque pro supra diligis capitulis accipiendum esse sibi crediderit; si presbyter est, trium mensium excommunicatione plectatur; si diaconus, quatuor; subdiaconus vero, vel clericus his cupiditatibus seruens, & competenti verbere, & debita excommunicatione plectendus est.

(s) Concil. Illebit. c. XLVIII. Vid. lib. V. cap. IV. §. XIV. sub litt. (c) vol. II. pag. 278.

(t) Conc. Bracar. II. al. III. c. VII. ibid. sub litt. k. p. 280.

(u) Gelas. epist. I. al. IX. ad episc. Lucanix. c. X. Vid. ibid. sub litt. (m) p. 280.

factas. Concilium Chalcedonense [x] non tantum vnicuique episcopo muneris abdicationem minatur, qui gratiam venalem faciens, episcopum, vel chorepiscopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel alium quemcumque clericum propter pecunias ordinauerit; sed etiam si quem oeconomicum, vel ecdicum sive defensorem, vel paramonarium turpis quæstus caussa fecerit. Et clericos sic ordinatos de gradu deiici, & ministros, hoc modo aliquem promouentes, loco suo depelli iubet. Et si quis intercessor istis turpibus & nefariis lucris apparuerit, eum quoque, si sit quidem clericus, proprio gradu excidere, si sit autem laicus vel monachus, anathematizari debere, pronuntiat. Per leges Justiniani [y], quicumque aliquem elegerat, iure iurando attestari debebat, se non propter aliquam donationem, neque propter aliquam promissionem, vel amicitiam, vel aliam quamcumque caussam hunc illum elegisse, sed ideo tantum, quod eum rectæ & catholicæ fidei & honestæ esse vitæ & litteras nosse, sciret. GREGORIVS MAGNVS [z] hac de re ita loquitur: *Sunt nonnulli, qui quidem nummorum præmia ex ordinatione non accipiunt, & tantum sacros ordines pro humana gratia largiuntur, atque de largitate eadem laudis solummodo retributionem querunt. Huius mirum, quod gratis acceptum est, gratis non tribuunt, quia de impenso officio sanctitatis nummum expetunt favoris.* --- *Aliud munus est ab obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus quippe ab obsequio est subiectio indebite impensa; munus a manu pecunia est; munus a lingua favor.* Num vero hæc Simoniae species hominem censuræ ecclesiasticæ obnoxium reddiderit, id non dicit, sed contra eam duntaxat loquitur, tamquam grandem corruptelam, a qua, qui sanctos ordines conferant, se immunes seruare debeant, secundum illud prophetæ Ies. XXXIII, 15. *Qui excusit manus suas, ne teneat munus.*

(x) Concil. Chalced. c. II. vid. sub litt. anteced. (a) pag. 321. & addc heic, quæ sequuntur: *εἰ δὲ τις οὐχὶ μετέτρεψεν Θαύμα τοῖς ἔτρων αἰχθόσιν ἢ ἀπεγίνοτος λημματῶν, οὐχὶ ἔτρων, εἰ μέν κληρικός εἴη, τῷ εἰναι ἐπιτιθέτῳ βαδὺς εἰ δὲ λαϊκός, ἢ πονάγων, ἀναθεματιζέσθω.*

(y) Iustin. nouell. CXXIII. c. I. cit. sub litt. antec. (p) pag. 323. seq.

(z) Gregor. homil. II. in euangel.

§. XXX.

De Simonia in ambitiosa sacrorum officiorum usurpatione, & sacrilega ratione se intrudendi in aliorum hominum locum & munera functionem.

VLTIMA *Simonia* species erat, si qui ambitiosis artibus & illicitis studiis, fauore & potestate personæ cuiusdam magnæ ac opulentæ, ad officium ecclesiasticum, ad quod non essent legitime vocati, nec iustum haberent titulum, ipsi sibi pararent aditum: Vel si in aliorum hominum loca, ab aliis iam legitimo modo occupata, se inferrent atque intruderent. Communis mos hic erat schismaticorum aliorumque ambitiosorum hominum, qui aut ipsi præter regulam ecclesiæ in vacantem sedem se intrudere, aut iam legitime ab alio occupatam usurpare cupiebant. Ita *Nouatianus* clandestinam & *Simoniacam* ordinationem ad episcopatum *Romanum* sibi acquirebat, ad quem iam ante ipsum legitimo modo ordinatus fuerat *Cornelius*, quem admodum *CYPRIANVS* [a] & alii saepissime conqueruntur. Ita quoque *Maiorinus* *Carthagine* ordinatus fuit antiepiscopus, in *Cæciliiani* legitimi episcopi oppositionem, & quidem *Lucillæ*, potentis ac diutius feminæ, factionem illam, quæ prima schismatis *Donatistarum* origo fuit, fountis ope; quemadmodum *OPTATVS* [b] atque *AVGVSTINVS* pluribus docent. Iam omnes istæ ordinationes, ambitione & usurpatione fundatae, & generatim vel vi, vel gratia, vel fraude, vel largitione acquisitæ, communiter irritæ & nullæ declarabantur, & tam ordinati quam ordinatores velut grandis criminis rei, deiectione de gradu & reductione ad statum & communionem laicorum multabantur.

(a) Cyprian. epist. LIII. al. LV. ad Antonian. p. 104. (p. 243. tot. edit. Fell. Amst.) Epist. XLI. XLII. (XLIV. XLV. tot. edit. Fellii Amstel.) Et epist. Cornel. ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. pag. 197. 198. edit. Amstel. MDCCXCV.

(b) Optat. lib. I. p. 41. 42. (p. 19. 20. 21. edit. Paris. MDCLXXIX.) Tunc suffragio totius populi *Cæciliianus* eligitur. -- *Lucilla* - cum omnibus suis potens & factiosa feminæ communioni miseri noluit. --- Schisma igitur illo tempore consuæ mulieris iracundia peperit. --- Exitum est foras, & altare contra altare erectum est, & ordinatio illicite celebrata est: & *Maiorinus*, qui lector in diaconio *Cæciliiani* fuerat, domesticus *Lucillæ*, ipsa suffragante, episcopus ordinatus est.

Augustin. contr. epist. Parmen. lib. I. c. III. -- quos ista factio (*Lucillæ*) convocauerat ad perniciem *Cæciliiani*, ut illo deposito alter eis ordinaretur?

etur. Qua de re, quum libro quodam ante hac edito [*] egerimus fusus, pluribus documentis in medium proferendis hoc loco non immorabimur. Notandum autem tantummodo, æque graui criminis *Simoniae* datum esse episcopo, siue in sedem vacantem præter regulam ipse se ambitione intrusisset, siue sinistris artibus de sede quadam minore ad maiorem transiisset, cum contentu quidem regularum, quas in tali mutatione obseruandas prescripserat ecclesia. Nam, vt supra notauimus loquentes [†] de hoc argumento, multæ severæ leges contra arbitratias episcoporum de sede alia in aliam translationes, erant rogatae. Quamvis translatio episcoporum non absolute & simpliciter vetita esset (quia ecclesia nonnumquam episcopum de sede sua ad aliam prouchere consultum ducebat) cavelbatur tamen, ne ambitiosi ingenii homines pro lubitu sese transferrent ipsi; sed omninem translationem de auctoritate, consensu ac approbatione synodi prouincialis fieri oportebat. Secus autem facere pro grauissimo *Simoniae* ambitionis criminis habebatur, vtpote ex auaritia, vel amore prærogatiæ, & illicitis artibus, largitione videlicet, fauore & factione ad finem obtinendum contra leges ecclesiæ proficidente. Vnde venti canones Nicæni [c], Antiocheni & sic dicti apostolici non tan-

(*) Scholast. Hist. of Bapt. part. II. chap. II. & IV.

(†) Lib. VI. c. IV. §. VI. vol. II. p. 392 - 395.

(c) Concil. Nicæn. can. XV. Διὸ τὸν πολὺν τάραχην καὶ τὰς σάτεις τὰς γνωμίνους, ἐδόξε παντάπαι περιμερεῖσθαι τὴν συνήθειαν τὴν παρὰ τὸν πανόν εὐρεῖσθαι εὐτοιχοῖς μέρεσιν ὡς ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μεταβαλλειν, μῆτε ἐπίσκοπον, μῆτε πρεσβύτερον, μῆτε διάκονον· εἰ δὲ τις μείζω τῷ τοιούτῳ οὐδεὶς μεγάλης συνέδεσθαι, τοιότῳ τῷν ἐπιχειροῦσθαι, οὐ ἐπιδίδῃ ἐκπλήρωτι τοιότῳ ἀπορθῆσθαι εἰς ἄποκτον τὸ κατασκευασμα, ναὶ ἀποκλεισθῆσθαι τῇ ἐκδημοίᾳ, οὐδὲ ἀποκλεισθῆσθαι τῇ πρεσβύτερος ἐχειρονόητῃ. Propter multum tumultum & seditiones que sunt, omnino visum est ut consuetudo, que præter canonem in nonnullis partibus inuenitur, tollatur: ut a ciuitate in ciuitatem, nec episcopus, nec presbyter, nec diaconus transeat. Si quis autem post sancta & magna synodi definitionem tale quidam adgressus fuerit, vel se rei eiusmodi dederit: quod factum erit, omnino infirmabitur, & ecclesie restituetur, cui episcopus vel presbyter ordinatus fuerit.

Concil. Antiochen. a. XXI. Ἐπίσκοπον ἀπὸ παροικιας ἐτέκους εἰς ἐτέκους μὴ μετασθαι, μῆτε ἀπὸ παροικιας ἐπιβῆσθαι τοιούτον, μῆτε ἀπὸ λαοῦ ἐπιβιβάσθαι, μῆτε ἀπὸ ἐπανόπαιων αναγνοῦσθαι νεών μένειν δὲ εἰς ἦν ἐκληγόθη ἄπο τοῦ θεοῦ ἐπιφῆμης ἀπληστιας, ναὶ μὴ μετασθαι αὐτῆς, κατὰ τὸν ἄνδρα πρότερον ἐγενέχθεται ὅρος. Episcopus ab alia parochia in aliam ne transeat, nec se sua sponte ingenerens,

tum simpliciter vetant hanc consuetudinem & improbat: sed synodus etiam Sardicensis [d], experientia edocta, simplices prohibiciones ad eam reprimendam hominesque ambitiosos ab ea cohibendos non satis valere, præceptiones suas grauissimis suffulxit censuris, duosque notatu dignissimos canones fecit, ita habentes: *Nou tam mala consuetudo, quam perniciicissima rerum corruptela, est ex ipsis fundamentis penitus extirpanda: ne cui episcopo licet a parua ciuitate in aliam migrare.* Eius enim causæ praetextus est manifestus, propter quem talia tentantur. Nullus enim episcopus adhuc inueniri potuit, qui a maiori ciuitate in minorem transire studuerit. Unde constat, eos ardenti plura habendi cupiditate succendi, & magis arroganter seruire, ut videantur maiorem habere potestatem. Placet ergo, ut eiusmodi improbitas acerbius vindicetur. Existimo, inquit Hosius, synodi præses, eos ne laicorum quidem debere habere communionem. Proximus canon addit: *Si quis autem adeo insanus, vel audax inueniatur, ut de his videatur aliquam adserre excusationem, adserens sibi a populo adlatas esse litteras; clarum est, potuisse paucos æ-*

nec a populis vi adactus, nec ab episcopis coactus: maneat autem in ea, quam a Deo sortitus, est ecclesia, & ab ea non recedat, secundum decretum prius de ea re editum.

Can. apost. XIV. Επίσκοποι μὴ ἐγεννηταὶ καταλεῖψατα τὴν ἑκάτην περιουσίαν ἐπέργοι ἐπιπηδῆν, πᾶν ἵππο πλεύνων ἀναγνησθεῖται εἰ μή τις ἔνδοχος αἰτίᾳ ἡ, ή τέτο βιαζόμενη αὐτὸν ποιῆσι, οὐ πλεύν τι πέριοδος δυνατής αὐτῇ τοῖς ἑκάστοις λόγῳ ἐπεστίλεια συμβάθηδει τοῦ τέτο δὲ, εἰς ἡφέντη, ὅπλα καίτει πολλῶν ἐπισκόπων, τοῦ παρακλήσει μετίην. Episcopo non licet, derelicta parœcia sua, aliam intradere, quamvis a pluribus cogatur: nisi quædam sit causa probabiliς, que illum hoc facere compelat; quod ipse maiorem utilitatem illis, qui ibi habitant, possit per doctrinam pietatis conferre: & vero id non a se ipso, sed iudicio multorum episcoporum, atque cohortatione maxima.

(d) Concil. Sardic. c. I. Οὐ τοστοῖς ἡ φαῖλη συνίθεια, δονὴ δὲ βλασphemataτη τῶν πραγμάτων διαφορὰ ἐξ αὐτῶν τῶν θεμελίων ἐστὶν ἐκριζεῖται ἵνα μηδενὶ τῶν ἐπισκόπων ἐξ ἀπὸ πόλεων μητρὸς εἰς ἐπέργαν πόλιν μετίσειται ή γὰρ τῆς αἰτίας τούτης πρόφθισις Φανούς ἐστι, διὸ ἡν τὰ τουτά ἐπιχειρεῖται ἀδεῖς γάρ πώποτε ἐγεῖθαι ἐπισκόπων δεδίπται, οὐ ἀπὸ μητρὸς πόλεως ἀλαχιστέραν πόλιν ἐπέβασται μετασῆναι ὅθεν συνέστηκε, διαπίεψ πλευρεῖς τούτων ἐπεκκαίειται τὰς τοιάτις, ηγ̄ μᾶθαι τῇ ἀλεξανδρεῖ δεδίπται, ὅπως ἐξοτικὸν δοκοῦν μητρὸν κατεῖθαι εἰς πάσι τῶν τέτο ἀρίσται, ὥστε τὴν τουτάτην απαιτήτην αὐτησθότερον ἐνδικηγθῆναι; ή γῆραι γάρ μηδὲ λαῖπαιν ἔχειν τὰς τοιάτις Κρήται ποιωνίαιν πάντες οἱ ἐπισκόποι εἰπον ἀρίσται πᾶσιν.

Ibid. can. II. Εἴ δὲ τις τοιέτος ἐνδικηγεῖται μητρός ή τολμηρός, οὐ περὶ τῶν τοιάτων δέξαι τοὺς φέρειν παραίτησιν, διαβεβαιόμενον ἀπὸ τῆς πλήθεος ἑκατὸν Bingh. O.E. Vol.VII. Tt liquas

liquos mercede & pretio corruptos in ecclesia seditionem mouere, et cumdem utique postulent habere episcopum. Omnino, inquit *Hosius*, has fraudes & artes puniendas esse existimo; ut nemo possit, qui est eiusmodi, ne in fine quidem laica communione dignus haberi. Cui synodus facile adsensit. Quod ipsum ostendit, quam de hac *Simoniae* specie habuerint sententiam, nimurum quod eam maxime noxiā atque perniciosissimam ecclesiae iudicauerint. Atque id præterea obseruatu dignum est, quod, quum fieri posset, ut talis ambitiosus episcopus factionis cuiusdam potentioris ope, cum omnium censurarum ecclesiasticarum contemtu, in sua se tueretur usurpatione; concilium *Carthaginense* decreuerit [e], ut necessitate cogente liberum eset aduersus istiusmodi refractarium & contumaceum episcopum, qui miti admonitioni acquiescere nollet, secundum statuta legum imperialium, sæcularem adire magistratum eumque rogarē, ut auctoritate iudicaria illum de ecclesia, quam per vim occupasset, protinus eiiceret. Num qua lex imperialis facta sit cum respectu ad hunc casum particularem, dicere nequeo: Certum tamen est, generales leges a *Gratiano* & *Honorio* [f] factas exstare, quæ omnes episcopos, a synodo quadam censu-

μηνούιδαι γράμματα δῆλον ἐστιν, ἀλλαγες ταῦς δεδιῆδαι μηδὲ καὶ τιμωρεῖσθαι εἰς τὴν ἐκκλησίας συνάζειν, ὡς δῆλον ἀξιόντας τὸν αὐτὸν ἔχει εἰσιστοντος καθάπους ἐν τῷ φρεατεύλα τῷ τοιωτοῦ καὶ τέκνας πολευτας εἴναι νομίζειν, ὡς μηδέν τοιῶτον μηδὲ ἐν τῷ τέλαι λαίης γὰρ ἀξιόνται κονωναλεῖς τοιων εὐόστους ή γνώμην αὔτην, ἀπορείαντες ἀπεκρίνανται τῷ λεχθέντα ήρεσκεν.

(e) Concil. Carth. III. c. XXXVIII. Necessitate ipsa cogente liberum sit nobis, rectorem prouinciae, secundum statuta glorioissimorum principum, aduersus illum adire, ut, qui miti admonitioni acquiescere noluit, & emendare illicitum, auctoritate iudicaria protinus excludatur. Vid. sis can. XLIII. ibid. Cod. Afric. c. XLVIII. αἰτήσαντες μηδὲ τὸ ἐνταλέντον ἡμῖν, ἵνα καταβιώσοντες θύναι παρέστησιν ἐπὶ ἀδείας ἡμῖν γνέσθαι ὅτι, αὐτὴν ή ἀνάγκην παρασκευάζειν, τῷ ἀρχοντεῖ τῆς Κύρου κατ' ἑκάτην προσελθεῖν, μηδὲ διατάξεις τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ἵνα δὲ τῇ πράσῳ ἐπονήσει τῆς ὑμετέρας ἀγωνίους πειθαρχῆσαι μὴ θελήσας, καὶ διορθώσασθαι τὸ ἀσυγχώροτον, αὐθεντικὴν παραχρῆμα καλυπτῆ. Petitionis secundum quod nobis mandatum est, ut dignemini adire fiduciam, quo iam necessitate ipsa cogente, cetera.

(f) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcopis leg. XXXV. Honorii. Quicumque residentibus sacerdotibus fuerit episcopali loco detrusus & nomine, si aliquid vel contra custodiā, vel contra quietem publicam moliri fuerit deprehensus, rursusque sacerdotium petere, a quo videtur expulsus, procul ab ea

rx subiectos & munere detrusos, iubent synodi sententiæ se submittere, nec villas turbas excitare ad sedem, ex qua per synodum pulsi sint, recuperandam: poenamque contumacibus statuunt deportationis ad locum, centum milliaribus ab ea urbe, in qua quietem publicam turbasse deprehensi sint, distantem. Hæc erat lex Honoris, quæ ad priorem legem, a Gratiano de eodem argumento latam, respicit; cuius etiam SVLPICIVS SEVERVS [g] in *historia* meminit, tamquam facta contra Priscilianistas, tametsi hodie in codice Theodosiano non reperiatur. Atque ad has leges patres Africani forte respiciunt, quando omnes istiusmodi contumaces episcopos civilis magistratus auctoritate expelli iubent, secundum statuta imperatorum in hunc finem facta, ad quæ etiam in aliis canonibus [h], ad rem cunctam pertinentibus, respiciunt. Tantum de diuersis grandibus criminibus contra primum & secundum præceptum, quæ homines disciplinæ poenitentiali & censuris ecclesiæ obnoxios reddiderunt.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPUT SEPTIMUM

DE PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM TERTIVM, BLASPHEMIA, PROFANA IVRANDI ADSIDVITATE, PERIVRIO, ET VOTORVM VIOLATIONE.

§. I.

De blasphemia apostatarum.

MAIORA peccata contra præceptum tertium, quæ præcipue homines publicis ecclesiæ censuris subiiciebant, erant blasphemia, profana iurandi adsiduitas, periurium, & votorum Deo solemniter factorum violatio. Hæc enim omnia

---

vrbe, quam infecit, secundum legem diuæ memoriae Gratiani, centum milibus vitam agat &c.

(g) Seuer. histor. lib. II. p. 116. (cap. XLVII. p. 232. edit. Lips. MDCCIII.) Post multa & fœda, Idacio supplicante, dicitur a Gratiano tum imperatore referi- ptum, quo vniuersi hæretici excedere non ecclesiis tantum aut urbibus, sed extra omnes terras propelli inbebantur.

(h) Cod. Afric. can. XCIII. al. XCV. (concil. tom. II. p. 110. tot.)

nomen Dei præcipua quadam adficiunt ignominia. Blasphemiam triplicis generis esse statuebant. 1. Blasphemiam apostatarum & lapsorum, quos persecutores ethnici non tantum negare Christum cogebant, sed etiam ei maledicere. 2. Blasphemiam hæreticorum aliorumque profanorum christianorum. 3. Blasphemiam in spiritum sanctum. Primi generis blasphemiam PLINIO memoratam inuenimus, qui scribens ad Traianum imperatorem de quibusdam christianis, qui in suæ aetatis persecutione defecerant, omnes & imaginem ipsius & deorum simulachra veneratos esse, eosque & Christo maledixisse [a], affirmat. Et hanc communem renuntiandi religioni christianæ fuisse rationem, ex verbis proconsulis ad Polycarpum & huius responso appareret. Iubebat ille hunc conuicia aduersus Christiani dicere [b], λοιδόρεστον τὸν χριστὸν. Cui Polycarpus respondebat: Sex & octoginta continuos annos ei ministravi, nec ullæ me umquam adfecit iniuria: Et quomodo possum impie loqui aduersus regem meum auctoremque salutis meæ? In epistola DIONYSII, episcopi ecclesiæ Alexandrinae, qua persecutionem, quæ ibi acciderit, narrat, inuenimus, fuisse hanc visitatam gentilibus rationem, qua christianos religionem suam ciurare coegerint. Senem quemdam, inquit ille, Meriram [c] nomine, euruptum impia verba preferre iubent, quod quum ille abmiseret, sestilius hominem verberantes & acutis arundinibus vulnus eius oculosque pungentes, deducunt in suburbium lapidibus obruerunt. Ita quoque eos Apolloniam [d] impia verba pronuntiare iussisse, & maxillas quidem verberantes, cunctos ei dentes excussisse, minatosque esse dicit, viuam se illam com-

(a) Plin. lib. X. epist. XCIVI. Omnes & imaginem tuani deorumque simulachra venerati sunt, iisque & Christo maledixerunt.

(b) Euseb. lib. IV. c. XV. τῷ ἡγεμένῳ λέγοντος λοιδόρεστον τὸν χριστὸν· εἴη δὲ οὐλούπαρτος ὀγδοήκοντα καὶ ἐξ ἑτη δελευ αὐτῷ, καὶ εἰδέν με ἡδίκητε καὶ πῶς ἔνικας βλασφημῆται τὸν βασιλέα με, τὸν σάστιν με.

(c) Ap. Euseb. lib. VI. c. XLI. πρεσβύτην Μαΐζεν ὄνοματι συναρπάσαντες, καὶ λεύκατες αἵστα λέγειν ῥήματα· μὴ πειθόμενοι, εἰδοις τε παιονεῖς τὸ σῶμα, καὶ παλάμοις ἐξεῖς τὸ πρόσωπον τοῦ τὰς δρθαλμές κεντάντες, ἀγαγόντες εἰς τὸ προύστιον, κατέλιθοβίλχταν.

(d) Ibid. ἀλλα καὶ τὴν θαυμασιώτατην τότε παρθίνων πρεσβύτην Λποτλωίαν διαλαβίστες, τὰς μὲν δόιτας ἀπαντας, πότλοντες τὰς σιγύνας, ἐξήλασαν πυράν δὲ νίκουτες περὶ τῆς πόλεως, γῶνιν ἡτεῖται κατακαῖσαι, εἰ μὴ συνεφανίσειεν αὐ-
busstu-

busuros, nisi imperata faceret: immo omnes vbiique clamitasse, quicumque impia illa verba proferre abnuisset, cum illico trahendum esse & flammis ultricibus absumendum. Iam licet VALESIVS existimat, difficile esse dicere, quænam fuerint illa verba impia, siue voces blasphemæ & atheæ, satis tamen liquet, blasphemiam CHRISTI intelligi; quæ res erat, quam vrgbabant ethnici, vtpote ex qua satis colligere se posse putabant, christianos religioni suæ renuntiasse. Atque ita IUSTINVS MARTYR [e] narrat, quod Barchochebas, defectionis iudæorum sub Adriano dux & princeps, christianos vexans, ad gravia supplicia, nisi CHRISTIVM abnegarent & maledictis incenserent, protrahi eos iussit. Quæ quum eo tempore tantummodo solemnior esset renuntiandi religioni ratio, addens apostasie blasphemiam, omnes hoc modo lapsi apostatis suo iure adnumerati, & consequenter horum quoque poena, ad summum censuræ ecclesiastice gradum, affecti sunt.

§. II.

De blasphemia hæreticorum & profanorum christianorum.

ALIVD genus blasphemantium illi erant, qui christianam profitentes religionem, per impias doctrinas vel profanos sermones, contumeliosas in Deum voces emittebant, de maiestate ipsius ac honore derogantes. Hoc sensu hæretici communiter blasphemie insimulabantur, & maxime ii, quorum dogmata ad detrahendum de excellentiis, proprietatibus, & actionibus diuinæ natuæ propius spectabant. Ita CHRYSTOMVS [f] illos Deo maledicere, ait, qui fati confusionem & necessitatem rerum in diuinæ prouidentiæ derogationem in-

τοῖς ἀστείαις κηρύγματα --- οὐκού παντοχῇ πάτιν πεκραγότων,
εἰ μὴ τὰ δύσφυτα τις ἀνυποτίνη πῆματα, τέτοιος εὐθέως δινού σύρεται τε καὶ
πέμπεται.

(e) Iustin. apol. II. p. 72. Εὐ τῷ νῦν γεγενίνῳ Ισδεῖκῷ πολέμῳ Βαρχοχέβος, ὁ
τῆς Ἰδαίων ἀποστολεώς ἐγχρηστός, χριστιανὸς μόνος εἰς τημολόγος δενίς, εἰ μὴ
ἀγνόντος Ιησοῦ τὸν χριστὸν καὶ βλασφημούσιν, εὐθένεσται ἀπάγεται.

(f) Chrysost. homil. II. de fato & prouid. tom. I. p. 811. (p. 717. edit. Francos.)
τινες εἰσὶν, οἱ τὸν θεὸν κακοὺς λέγοντες; οἱ τῷ σεφίᾳ τῆς προφητίας αὐτῷ τῷ ίη τῆς
εἰρηναῖς ἀταξίᾳ καὶ αργύρῳ ἐπιτεχνίζοντες. Qui sunt autem, qui Dico
male dicunt? qui ex sapientia prouidentiae eius fati confusioneū & neces-
sitatem rerum veluti munitionem opponunt.

troducant. Et IRENAEV^S [g] eos blasphemos vocat, qui Deum mundi creatorum esse negent. Arianis & Nestorianis generatim blasphemia, impietas & sacrilegium imputatur [h], eo quod diuinitatem seruatoris nostri & incarnationem diuinæ naturæ negent. Ut adeo eadem poena, quæ hæreticis & sacrilegis personis inficta est, huiusmodi etiam blasphemis inficta sit. CHRYSOSTOMVS blasphemantes [i] & fornicantes coniungit, vt pote qui sacræ mensæ participes fieri non possint. Et loco ante citato [k] ait: *In veteri testamento sancitum est: Qui maledicit patri, aut matri, morte multetur. --- Quid igitur dicemus de his, qui nunc in gratia ē rerum ipsarum veritate ē tanta in cognitione sunt, non patri aut matri maledicentibus, sed ipsi uniuersitatis rerum Deo? Quo enim supplicio accipientur? qualis animaduersio, quis igneus annis, quis vernis sempiternus, quæ tenebræ exteriores, quæ vincula, quis stridor, quis ploratus scelerum magnitudini satis esse possit? Omnes cruciatus, qui nunc sunt, iusto minores sunt animo ita adfecto, ac eo usque improbitatis prolayso. Non est enim, non est hoc peccatumulum deterius, sed neque par. Nam in eo ē accessio omnium malorum est omnisque consilio, inexpiable supplicium ē intolerabilis pena.*

(g) Iren. præsat. in lib. IV. Nunc autem, quoniam nouissima sunt tempora, extenditur malum in homines, non solum apostatas eos faciens, sed & blasphemos in plasmatorem instituit.

(h) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis. leg. VI. Theodosii. Ariani sacrilegii venenum &c. It. leg. VIII. Sacrilegum dogma Arianorum. Hilarii fragment. p. 144. Arii blasphemia &c.

Euagr. lib. I. c. II. Νεστόρος, ἡ θεομάχος γλώσσα ... τὸ τῆς βλασφημίας ἐγνώσης. Nestorius, lingua illa Deo inimica ... officina blasphemie.

(i) Chrysost. hom. XXII. de ira tom. I. p. 277. (p. 245. edit. Francol.) ὁ τὸν πορευόντα οὐ τὸν βλασφημησάντα ἀμύχων μετασχέν τῆς ἑγεμονίας τριπλέζει κ. τ. λ. Ut fornicantem blasphemantemque impossibile est sacra mensæ participem fieri, &c.

(k) Chrysost. homil. II. de fato tom. I. p. 811. (p. 717. edit. Frf.) ὁ πανολογῶν πᾶσαν η̄ μηδέπον, θεάτρῳ τελευτάτῳ, Φοῖον, ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ὁ νόμος ἔκειτο -- τι ἔντι ἀν εἰπομένει περὶ τῶν ὑπὲν τῇ χάριτι, καὶ τῇ τῷ τῷ πρηγμάτων ἀληθείᾳ, καὶ τῇ τοσαῦτῃ γνώσει, ἀλλὶ πελέας οὐδὲ πανολογήσατον, ἀλλὰ αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων θεόν; τὸ τὸς τοιάτερος διέστοι τιμωρία; ποιει τῷ μέτρῳ τῆς πακιας διεργάσει πόλασις; ποῖος δὲ πυρὸς πίλασθε, ποῖος σκάλην ἀτελεύτητος, ποῖον σύβος ἐξέπερπον, ποῖος δεσμόν, ποῖος βρυγμόν, ποῖος κλαυδίον; πάντα ἐλάτιστα τὰ βασανίσματα, οὐδὲ τὰ ὄντα καὶ τὰ μέθοιται, τῆς θεῶν διακειμένων φυγῆς, τῆς ποὺς τοῦτον πακιαν πατενεχθείσους -- ἢ γέρες θεού, οὐδὲ τούτης ἀμαρτία κείγει, ἀλλ' ἐδὲ τοι, αλλὰ καὶ προδότην πακιάν τοτέ θειν, καὶ ὁ ὑπαντα συγκεῖται, οὐδὲ γέγραπτον ἔχει πίλασιν, καὶ ἀφέρεται τιμωρίαν.

NEQUE vero in hanc solam doctrinalem hæretorum blasphemiam, ex corruptis ac vitiosis principiis oriundam, censuris suis ac inuectiuis ita animaduercebant; sed in quaslibet etiam alias profanorum christianorum blasphemias, siue per malas opiniones, hominum mentibus infixas, siue per alias subitas vitioli animi affectiones, productas. Hoc ex ea agendi ratione discimus, quam contra *Andronicum*, tyrannicum *Ptolemaidis* præsidem, iniit SYNESIUS. De aliis criminibus suis ipsum admonebat, quoad aliquod momentum apud animum illius se habiturum sperabat. Quum autem reliquis omnibus blasphemiam adderet, nec dicere erubesceret, neminem e manibus suis erectum iri, si vel ipsum CHRISTI pedem manibus amplecteretur; SYNESIUS non longius eum admonendum esse existimabat, sed tamquam putridum membrum resecandum; adeoque decantatam illam excommunicationem in eum pronuntiabat [1], quam adlegandi iam crebram habuimus occasionem, vt pote quæ solemnissima, quæ in antiqua histria occurrit, formula est. Nos id tantum addimus, quod lex ciuilis peculiarem huic criminij notam apponat. Nam per leges IUSTINIANI [m] blasphemia pro noxa capitali & suppicio digna habetur. Et quum per leges priores hæresis blasphemia in Deum declarata sit, omnes poenæ hæreticis infictæ (quarum una quibusdam in casibus mors erat) pro poenis, per leges in huiusmodi blasphemos constitutis, habendæ sunt.

§. III.

De blasphemia in spiritum sanctum. Quam eius notionem habuerint veteres: Et quas ei poenas inflixerint.

ALIVD blasphemiarum genus, erat blasphemia in spiritum sanctum, de qua paullo distinctius agendum nobis est, quia veterum de ea sententia non adeo ab omnibus recte intelligitur. Non nulli eam ad grande peccatum lapsus in idololatriam, apostoliam & abnegationem CHRISTI, tempore persecuti-

(1) Synes. epist. I. VIII. p. 198, vid. cap. II. §. VIII. pag. 84. seq.

(m) Iustin. nouell. LXXVII. εἰ αἱ ταῦτα γνῶμεναι βλασφημίαι ὀνειδίσθωσι καταδικάσθωσι ποιῶσι μῆτρον ὁ εἰς αὐτὸν τὸ θεῖον βλασφημῶν δέξιος ἐσι τριπλαγίας ὄποιησαν. Si contra homines factæ blasphemiae impunitæ non relinquantur: multo magis, qui ipsum Deum blasphemant, digni sunt Iupp. phcia sustinere.

onis, referunt. Ita CYPRIANVS eam intelligit, quando ait [n]: *Sumnum delictum esse, quo l persecutio committi coegerit, sciunt ipsi etiam, qui commiserunt; quum dixerit dominus Et index noster: Qui me confessus fuerit coram hominibus, Et ego illum confitebor coram patre meo, qui est in celis. Qui autem negaverit, Et ego illum negabo. Et iterum dixerit: Omnia peccata remittentur filiis hominum Et blasphemia. Qui autem blasphemauerit spiritum sanctum, non habebit remissionem, sed reus est aeterni peccati.* HILARIUS [o] idem de hac blasphemia sentit, eamque in eo consistere putat, ut quis Christum Deum esse neget. Et idcirco Arianis & reliquis istiusmodi haereticis omnibus hanc blasphemiam [p] imputat, quod doctrina eorum CHRISTO diuinitatem eripiat, cuimque eiusdem cum patre essentiae esse neget, quantumlibet ipsum, propter illustria & gloriofa eius facta & admirabiles operationes, tamquam Deum venerentur, Deique nomen ei tribuant. ATHANASIVS & auctor questionum ad Antiochum sub eius nomine in eadem sunt sententia. ATHANASIVS peculiarem de hoc argumento dissertationem habet, in qua errores ORIGENIS & THEOGNOSTI de eo notat, suamque contra illos dicit sententiam. Dicebant illi [q], omnes, qui in baptismo spiritus sancti participes facti sunt, si postea peccent, peccatum in spiritum sanctum incurrere, quod veniam non consequatur. Quam eorum opinionem ille confutat tum ex praxi Pauli apostoli, qui incestuosum Corinthium aliosque grandes peccatores recepit; tum ex praxi ecclesie Nouatiani opposita. *Cur vero [r] Nouatum, inquit, culpamus paenitentiam tollentem ac dicentem, nullam iis superesse veniam, qui post*

(n) Cypr. epist. X. al. XVI. p. 36. (p. 195. edit. Amstelod. MDCC.)

(o) Hilar. in Matth. can. XXXI. p. 184. Sciebat exterrendos, fugandos negatos; sed quia spiritus blasphemia nec heic nec in aeternum remittitur, metuebant, ne Deum abnegarent, quem cæsum & consputum & crucifixum essent contemplaturi. Quæ ratio seruata in Petro est, qui quum negatus esset, ita negauit, Non noui hominem.

(p) Hilar. ibid. can. XII. p. 164. Christo aliqua deferre, negare, quæ maxima sunt: Venerari tamquam Deum, Dei communione spoliare, hæc blasphemia spiritus est: Ut quum per admirationem operum tantorum Dei nomen detrahere non audeas, generositatem eius, quam confiteri es coactus in nomine, abnegata paternæ substantiæ communione decerpas.

(q) Athan. in illud, *Quicumque dixerit verbum.* tom. I. p. 971. (702. 703.)

(r) Ibid. (p. 704.) τι δε οὐαὶ Νούάτῳ μεμφόμενῳ ἀναιρέσθαι μετάνοιαν, οὐ γε φίλονος λαυ-

lauacrum peccauerint, si hæc verba de illis, qui post lauacrum peccauerint, dicta fuerent. Suam ipsius autem opinionem his verbis declarat [r]: Posteaquam virique (Pharisei & Ariani) in insaniam verbi fuerunt, & quod in corpore est Verbum omnino negauerunt, aut diuinitatis opera diabolo ciusque demonibus attribuerunt, merito pro tali impietate indeprecabili sunt supplicio obnoxii. Nam & diabolum pro Deo habuerunt: cumque qui vere & re ipsa Deus est, existimarent nihilo plus in operibus posse quam dæmones. -- Perinde enim erat illud, ac si, dum cernerent mundi ordinem & prouidentiam hæc gubernantem, aut essent dicere, rerum naturam a Beelzebule fuisse conditam: aut solem, ut diabolo obsequeretur, oriri: & eius causa astra in calo circumagi. Nam quemadmodum hæc Dei sunt, ita & illa patris erant opera: & si illa Beelzebulis, necessario & ista Beelzebulis fuerunt. Unde iure merito salvator declarauit, blasphemiam proferre iros, que nec veniam nec remissionem haberet. Alio loco [s] ait: Alii in carnem CHRISTI impingunt, hoc est, in filium hominis, eum prophetam non Deum existimantes: quibus veniam dedit, id enim initium erat prædicationis, quum nondum capax erat mundus, ut Deum illum esse crederet, qui homo apparabat. Atque hinc est, quod Christus ait: Qui dixerit verbum contra filium hominis; (hoc est in corpus eius) remittetur ei. -- Sunt alii, qui in spiritum sanctum impingunt, qui scilicet in Christi deitatem blasphem-

μηδεμίαν συγγνώμην ἔχειν τὰς μετὰ τὸ λεπρὸν ἀμαρτάνοντας, εἰ δεὶ τὰς μετὰ τὸ λεπρὸν ἀμαρτάνοντας εἴρησι τὸ ἄρτον.

(r) Ibid. p. 975. (p. 706 d. edit. Paris. MDCXCVIII.) Επειδὴν --- εἰς μανιαν τραπέσται, καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τῷ σάματι ὅντα λόγον τέλεον ἀρνήσανται. Η̄ καὶ τὰ τῆς θεότητος ἔργα τῷ δικβίλῳ καὶ τοῖς τέτε ψάλμοσιν αναφέωσιν, εἰκότες ἀσύγνωστον ἔχοντα τὴν ἐν τῷς τοιωτῆς ἀσεβίας ἐπιτίμων τὸν τε γάρ δικβόλον εἰς θεόν ἐλογιζείσθι, καὶ τὸν ἀλληλὸν καὶ ὅντας θεὸν ἀλλέον ἐν τοῖς ἔργοις ἔχειν τὸν δαιμόνιον ἡγήσαντο. -- Pag. 707. Τὸν γάρ οὖν, κατὰς τολμᾶσι καὶ εἰπεῖν, ἐρῶντας τὴν τὰ κόσμου τάξιν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πορνοῖαν, ὅτι καὶ η̄ κλίσις ὑπὸ τῷ Βιβλογέρῳ δικβίλῳ γίγνεται καὶ ὁ ἥλιος ὑπεκάβει τῷ δικβίλῳ ἀντιτίθει, καὶ δὲ αὐτὸν περιπολεῖ τὸ ἄστρον ἐν τῷ ἀστριῷ καὶ γάρ ὁ σπερματικὸς τοῦτο τῷ θεῷ, ἦτο κάκηπον τῷ πατρὶς οὐ τέρα. -- Ήθελ αὐτολέξως ὁ σωτῆρος ἀσύγνωστος καὶ ἄφυκτος βλασφημεῖ αὐτὸς ἀπεψήσατο.

(s) Athan. de communi essentia trium personarum tom. I. p. 237. (tom. II. p. 26. edit. Paris. MDCXCVIII.) οἱ μὲν τῇ σαρκὶ αὐτῷ, ἥγεν τῷ ἑιρῷ τῷ αὐτοφέρεται, πρεστοπόλοτες, προφέτην αὐτὸν, ἀλλὰ & θεὸν εἶναι ἐνόμισον. οἱ δὲ καὶ συγγνώμην διδοκεῖν ἀρχὴν γάρ οὐ τῷ κηρύγματος, τοις ἔτοις ἥγενται [al. ἔτοις ἔχονται] οὐ κόσμους, θεὸν πιτεύεντος Φωνόμενον ἀνθρώπον διὸ καὶ Φωνὸς ὁ κηρύσσως ὅτι οὐτὶς εἰπεῖ λόγον κατὰ τὸν οὐτε τὸν αὐτὸν, εἰτὲ ἐν τῷ σώματος αὐτῷ, αὐτοφέρεται. --- οἱ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἄγριον, εἰτὲ ἐν εἰς τὴν τῷ κηρύσσει θεότητα βλασφημα-

mias dicunt, aiuntque: *In Beclzebule, principe damoniorum, eiicit demonia.* De ipsis intelligendum est, quod ait: *Non remitterat, neque in praesenti saeculo, neque in futuro.* Quia & hoc obseruanandum est, non dixisse Christum: blasphemanti & punitentiam agenti; emissionem dannam non esse; sed blasphemanti, id est, in blasphemia perseveranti. Quandoquidem nullum est peccatum irremissibile apud Deum illis, qui vere ex animo, & ut par est, punitentiam agunt. Eadem protus habet auctor questionum ad Antiochum [t], qui sub illius nomine scripsit. AMBROSIUS [u] quoque hoc peccatum desinit, quod sit negatio diuinitatis CHRISTI; *Quicumque, inquiens, non confitetur in Christo Deum, atque ex Deo & in Deo Christum, veniam non meretur.*

ALII contra consistere illud putant in negatione diuinitatis spiritus sancti. Hoc nomine EPIPHANIUS [x] Pneumatomachos siue Macedonianos haereticos accusat, quoium error principie in oppugnatione diuinitatis spiritus sancti consistebat, faciens eum rei mere creatam. Omnes haereticos, siue in exigua aliqua re, siue in maiori, veritatem blasphemare & abnegare dicit. Et hoc quidem & istos Pneumatomachos facere, qui dominum & spiritum sanctum contumeliis onerent, neque aut in hoc aut in futuro saeculo peccatorum relaxationem, ob suam illam in spiritum sanctum blasphemiam, obtinere posse. Ostendit, quomodo hoc in mundo veniam haud consequantur, quia ipsorum doctrina ab ecclesia in concilio Niceno damnata sit, ipsique anathemate perculsi & de ecclesiae communione

μήσαντες, οὐκέ τέχοντες· ὅτι ἐν Βελζεβύ, τῷ ἀρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐνθάδει τὰ δαιμονικά τέτοι, Φυγόν, ἐκ ἀφεδησθει, εἰδεὶ ἐν τῷ νῦν αἰώνι, εἰδεὶ ἐν τῷ μετανοτι οὐκέ πάλιν σημαντικῶς χρῆ, ὅτι ἐν εἶπον ὁ Χριστός, τῷ βλασφημησαντὶ οὐκέ μετανοούσαντι, ἐκ ἀφεδησταις αἴλιαι τῷ βλασφημηστι, εἰτὲ ἐν, τῷ ἐν τῇ βλασφημίᾳ ἐπιμένοντι ἐπειδήπερ ἐν ἑστιν ἀμαρτίᾳ ἀσυγχώρητος οὐκέ τῷ θεῷ, τοῖς γνωτίς, οὐκέ ποτέ ἀξιῶν μετανοεῖσθαι.

(t) Ques. & respons. ad Antioch. quesit. LXXI. tom. II. p. 358. (p. 285. edit. Par. MDCCXCVIII.)

(u) Ambros. comment. in Luc. lib. VII. c. XII. tom. V. p. 108.

(x) Epiphanius. hæres. LXXIV. Pneumatomachos. n. XIV. απειδείξαμεν ἀληθείας ἔστι τῆς αληθείας, οὐδὲ ἐπάσχειν αὐτῶν βλασφημᾶσαν, οὐδὲ ἀγνοεῖν τὴν ἀληθείαν, οὐδὲ θεού βλασφημᾶστες, οὐδὲ εἰς τὸ ἄγιον πνεῦμαν, οὐδὲ μὴ ἔχοντες μήτε ἐπιτύθα, μήτε ἐν τῷ μετανοτι αἰώνι, κατὰ τὸ ἐπόκυρον εἰσημένα, ἀφεσιν ἀμαρτίῶν, διὰ τὸ εἰς τὸ ἄγιον πνεῦμα βλασφημῶν, πατωταῖηθεῖτε οὐτὸς αὐτῆς τῆς ἀληθείας δίκαιη περίεργωτες.

proiecti. Ut autem acta pœnitentia ad communionem denio admitti posse dicit, ita fas est credamus, ipsum statuere, peccatum eorum veniam habere posse in futuro sacculo, sub eadem conditione, & tantum esse irremissibile, si in eo obstinati persevererent sine villa resipiscientia. AMBROSIUS [y] etiam in libro *de spiritu sancto*, scribens contra eosdem hæreticos, blasphemiae aduersus sanctum spiritum eos insimulat, eo quod diuinitatem personæ eius negent. Eadem culpa a PHILASTRIO [z] eis adsignatur, quando ait: *Omnis scriptura & dominus, concedi omnia peccata hominibus præter blasphemiam de divini & alorandi spiritus cœlesti essentia, pronuntiavit.*

PHILASTRIVS [a] generatim omnes hæreticos blasphemiae in spiritum sanctum insimulat. Et idem facit AMBROSIUS [b], sed ita peccatum non adserit absolute esse irremissibile, verum eos ad redditum ad ecclesiam adhortatur, veniamque pollicetur conuersis.

ALII hoc peccatum committi existimant, quando opera spiritus sancti potestati diaboli malitiose attribuantur. Ethorum quidam malignitatem eius in eo putant consistere, ut quis

(y) Ambros. *de spirit. sancto* lib. I. c. III. *Qui blasphemauerit in filium hominis, remittetur ei: Qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum, nec in futurum remittetur ei; diligenter aduertere.* Numquid alia est offensa filii, alia spiritus sancti? Sicut enim una dignitas: sic una iniuria. Sed si quis, corporis specie deceptus humani, remissus aliquid sentit de Christi carne, quam dignum est (neque enim vilis nobis debet videri, quæ aula virtutis, fructus est virginis) habet culpam, non est tamen exclusus a venia, quam fide possit adsciscere. Si quis vero sancti spiritus dignitatem, maiestatem & potestatem abneget sempiternam, & putet, non in spiritu Dei eiici demonia, sed in Beelzebub: non potest ibi exoratio esse venia, ubi sacrilegii plenitudo est; quia qui spiritum negauit, & Deum patrem negavit & filium: quoniam idem est spiritus Dei, quia spiritus Christi est, cetera.

(z) Philastr. *de hæresibus* c. XX. bibl. patr. tom. IV. p. 17. (tom. V. p. 708. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(a) Philastr. *Ibid. c. XLIII. (p. -1r.)* Photinus ergo laudandus est hæreticus, qui Christum dominum negat esse ante sæcula cum patre, et omnis hæresis, quæ blasphemat aut in patrem, aut in filium, aut in spiritum.

(b) Ambros. *de pœnitent. lib. II. c. IV.* Eos quoque adserit diabolico uti spiritu, qui separant ecclesiam Dei: *Vt omnium temporum hæreticos & schismaticos comprehenderet, quibus indulgentiam negat.* Ibid. paullo post: *Reuerintimi ad ecclesiam, si qui vos separastis impie: Quidam enim conversis pollicetur veniam &c.*

hoc faciat contra cognitionem & manifestam conscientiae convictionem, quod peccantem *avtonomā xpitov* reddat peccatumque simpliciter & absolute irremissibile. Auctor questionum in *vetus & nouum testamentum*, qui sub nomine scriptit **AVGVSTINI [e]**, & **HILARIUS** diaconus *Romanus* esse creditur, opinionem suam diserte hunc in modum declarat: *Non errore peccauerunt iudei in spiritum sanctum, sed malevolentia, scientes enim prudentesque opera, que viderunt in gestis saluatoris Dei esse, ut populum a fide eius auerterent, hae simulabant esse principis daemoniorum.* Hinc est, unde dicit eis dominus: *Vos habetis clauem scientie, & nec vos intratis, nec alios sinitis intrare: Hae ergo sententia contra malevolos proflata est, quibus remedium inueniri non potest ut saluentur.* Nihil est enim hoc criminis grauius: *singit enim falsum esse, quod sinit esse verum.* -- Non ergo dignum est, iis peccatum hoc *unquam debere remitti*, qui conscientia sua teste, Deo, cui se deuotos dicebant, aut sunt repugnare.

VERVM in duabus rebus hic auctor peculiarem & minime communem fouet opinionem. 1. In eo, quod iudeos scientes prudentesque contra conscientiam egisse, dicit. **AVGVSTINVS [d]** enim expressis verbis per ignorantiam eos hoc fecisse statuit. *Queri potest, inquit, vitrum scirent iudei, per spiritum sanctum operari dominum, quando eum in principe daemoniorum demonia excludere blasphemabant?* Miror autem, quomodo possent in illo spiritum sanctum cognoscere, quum ipsum dominum filium Dei esse nescirent: in illa scilicet cæcitate, que ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gentium intraret. Atque hoc ipsum manifestum esse videtur ex verbis *S. Petri* apostoli in sermone eius ad illos habitato *Act. III, 19.* *Scio, fratres, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri.* 2. In eo, quod peccatum eorum simpliciter & absolute pronuntiat irremissibile, quod generatim veteres non faciunt, nisi cum insuperabili contumacia & finali recidivis conscientiae fuga sit coniunctum, quod per rei naturam veniam habere nequit. Nam reliqui omnes inter veteres fieri posse credunt, ut homines de hoc peccato pœnitentiam agant, & hoc ipso venia digni, et si magna cum difficultate, euadant; Irremissibili-

(e) Aug. quæst. in *vetus & nouum test. quæst. Cl. tom. IV. p. 452.* (p. 786. edit. Basili. MDLXIX.)

(d) *Augustin. exposit. in Roman. tom. IV. p. 365.* (p. 1187. edit. Basili. cit.)

tatis autem rationem existere dicunt ex sola humanæ mentis pertinacia in continuando hoc peccato ad finem usque vitæ, quæ eos poenis tam in hoc quam in futuro sæculo reddat obnoxios. CHRYSOSTOMVS [e] mentem suam in commentario in hæc ipsa seruatoris verba ita declarat: *Spiritusne, inquiens, blasphemia non dimittetur penitentibus? quod omnino falsum esse patet. Nam Et hoc peccatum dimissum scimus, quum multis eorum, qui talia in spiritum dixerant, quia postea eius rei pectorum fuit; ignotum suisse constet. Quid igitur est, quod dicit? Significare voluit, multo minis ceteris hoc esse ignoscibile ac veniale. Quamnam ob rem? Quia videlicet, quisnam esset Christus, ignorabant. Spiritus autem sancti gratia multis magnis signis se ipsam manifestauerat. Nam Et propheta per spiritum omnia loquuti sunt, Tomnes illi veteres multa de ipso accepserant documenta. Tale igitur est, quod dicitur: Sedulo in me offenditis propter hanc mibi adsumtam carnem. An igitur etiam de spiritu potestis dicere, quoniam ipsum quoque ignoratis? Minime. Ideo quum veniale vobis non sit hoc peccatum, tam in presenti vita quam in futura penas luctis ingentes. Et aliquanto post: Si me ignoratis, ignorare tamen non potestis expulsionem demonum, curationesque hominum mirificas spiritus sancti esse operationes. Non ergo tantum mibi, sed spiritui sancto quoque contumelias exaggerare conamini: quapropter nisi penitentiam agatis (ita vertit ARIANVS) nec in hac nec in futura vita punitionem effugietis. Quod discrimen inter huiusmodi peccatores & multos alios esse obseruat, quando statim pergit: Vniuersorum hominum alii Et heic Et ibi supplicia dabunt, alii in presenti solummodo*

(e) Chrysostom. hom. XLII. in Matth. XII. p. 391. (p. 745. edit. Francos.) οὐ τὰ πνεύματα βλασφημιαὶ ἀνθρώποις, ἐδὲ μελανόστοι; καὶ πῶς ἀν ἔχοι τέτο λόγου; καὶ γὰρ καὶ αὐτὴν ἀφένη μελανόστοι πίκαλοι γάν τὸν ταῦτα εἰργάζοντας ἐπίστενον ὑστερον, καὶ πάντα αὐτοῖς ἀφένη τὸν ὄφην, ὅτι ὑπὲρ πάντα αὐτὴν ἡ ἀμερτιὰ ἀσύνγρωσος τὸ δικτοτε; ὅτι αὐτῶν μὲν ἡγύρων, οὗτοι ποτὲ οὐ· τῷ δὲ πνεύματος ἵκεν τὸν εἰληφασι πᾶσαν καὶ γάρ καὶ οἱ προφῆται διὰ αὐτῶν ἀφέγγειστο, ἀπερ ἀφέγγειστο, καὶ πάντες δὲ εἰ δι τὴν πυλαιοὺς μερίστην περὶ αὐτῶν εἴχεν ἔνοιαν δ τοῦ νῦν λέγει, τοῦτο ἐστιν ἔτω, εἷμοι προσπλαιστε διὰ τὸν σάρκα τὴν περιμετέλην μη καὶ περὶ τὸ πνεύματος ἔχετε εἰπεῖν, ὅτι ἀγνοεῖσθε αὐτό; διὸ διὰ τέτο ἀσύνγρωσος οὐδὲν ἔται ἡ βλασφημια, καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ δύστε δίκην --- εἰ γὰρ καὶ ἐμὲ λέγετε ἀγνοοῦτε διῆπεκ πλεῖστοι, καὶ ὅτι τὸ διάνοιαν ἐκβίβλειν καὶ ιδεῖσθαι ἐπιτέλειν τὸ ἀγνὸν πνεύματος ἐστιν λόγον διὰ τοῦτο ἐβοήθετε μόνον, αὐτὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγνον διὸ καὶ ἀπαρκτότος ὑπὸ δικῆς οὐκέταια καὶ ἐπὶ

vita, alii in futura tantum: alii nec in presenti, nec in futura: hic quidem & illic, ut illi ipsi, de quibus nunc agitur. Nam & heic ipsos ulti est, quoniam intolerabilia passi sunt, urbe ipsorum vi a Romanis expugnata: ibi autem acerbissima eos expectant tormenta, ut Gomorrha ac Sodomorum cines aliosque complures. Ibi vero solummodo, ut diues ille, qui in flamma cruciatus, nec guttae unius aquae dominus est. Heic autem tantum, ut qui apud Corinthios forniciabantur: neque heic vero, neque ibi, sicut apostoli, prophetae: sic beatus ille Job ceterique huiusmodi! Non enim ad punitionem aliquas passiones heic suscepserunt, sed ut clarius in iustamine vicese cognoscerentur. Iam vero credit ille, blasphemiam in spiritum sanctum esse peccatum primi generis, hoc est tale, pro quo homines, nisi in tempore resipiscant, poenas daturi sint heic & in futuro saeculo, veluti ciues Sodomorum; quo respectu id dicitur non habere veniam neque in hac neque in futura vita, quia utroque punitur. Vid. CHRYSOSTOMI homil. III. in Lazarum, ubi eamdem distinctionem peccatorum adhibet, quod vel in hoc tantum mundo, vel in futuro tantum, vel, ut peccata Sodomitarum, in utroque puniantur.

VICTOR ANTIOCHENVS, cum CHRYSOSTOMO aetate coniunctus, de irremissibili huius peccati ratione eadem habet: *Quum de blasphemie peccato, inquit [f], saluator nosler differit, neque cenuicium in filium absolute remissibile, neque blasphemiam rursus in spiritum sanctum irremissibilem simpliciter definire vult: Quasi nullus prorsus eiusmodi blasphemis, dummodo ad sanam mentem redire animum induixerint, penitentiae locus relictus sit; verum comparatione quadam inter hanc & illam saecula, indicat eam, quae calit in filium, tamquam que in hominem proxime ferri videatur, multo minorem censeri illa, que temerario nefarioque auctu effunditur in spiritum sanctum.*

Ex haec tenus dictis facile ad intelligendum est, quemad-

μόνον εἰ δὲ ἐκεῖ μόνον εἰ δὲ ἐδεῖται θάνατον, καὶ δὲ ἐταῦθα μὲν τοιούτην ἐκεῖ, ὡς
ἔτοι αὐτοῖς τοιούτην γένος γένος ἐταῦθα θάνατον δίκαιον, ἡνίκα ἔπειτο τὸ δικαιοσύνην ἐκεῖνα
τοῖς, ὅπερ πόλεις ἀλάσπων τοιούτην γένος ἐκεῖ χαλεπωτάτην ὑπομενόντων, ὡς οἱ Σοδόνιων πο-
λιται, οἱ ἐπειροι ποιῶσι εκεῖ δὲ μόνον, ὡς δὲ πλέοντος δὲ ὀποτηγανισθέντεος τοιούτην
τυχόντος πόνους ὡς ἐταῦθα δὲ, οἱ δὲ πεπορευομένοις περὶ Κορινθίους ἔτει δὲ ἐταῦ-
θα, ἔτει δεκτοῖς, οἱ οἱ οπίσθοις, οἱ οἱ προφῆται, οἱ οἱ μηκάγοις Ιωβ· ἢ γένος δὲ
μηκάστων, ἐπειροι περιπολοῦντας ἀγάρων τοιούτην παλαιοτεμάτων.

(f) Victor. commentar. in Marc. III. biblioth. patr. tom. I. p. 411. (tom. IV. p.
577. h. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

modum disciplina ecclesiae in istiusmodi blasphemos exercitii solita sit. Nam i. si omnes apostatae, idololatræ, & qui *CHRISTO* renuntiabant, vel dicebant in eum conuicium, vel diuinatatem eius vel spiritus sancti negabant, & qui in heresim vel schisma prolabebantur, spiritum sanctum quodam modo blasphemare crediti sunt: easdem poenas, quæ istiusmodi peccatoribus infligi consueuerunt, poenas quoque blasphemantium spiritum sanctum fuisse, statuendum est. Quas poenas quum sub suo quamque capite spectauerimus supra, hoc loco eas pluribus persequi nihil attinet; sed tantum obseruamus, 2. Quod veteres, ii certe, qui blasphemiam in spiritum sanctum in diuersis hisce criminibus committi senserunt, credere non potuerint, peccatum illud esse simpliciter & absolute irremissibile: *Quia* fores poenitentiæ nullis istiusmodi peccatoribus occluserunt, nec eos omnes ac singulos pro reprobatis ac desperatis habuerunt, sed ad poenitentiam inuitarunt, pro eorum conuersione precati sunt, & ad pacem atque communionem ecclesie, post submissæ factam confessionem & edita vera poenitentiæ signa, ipsos denuo admiserunt. Quæ res arguit, quod peccantibus in spiritum sanctum non omnem omnino veniam ab iudicarint, sed tantum pertinaciter sine poenitentia in isto crimen persequenteribus; liquidem poenitentibus in hoc mundo veniam indulserunt spemque veniæ, a Deo in futuro mundo consequendæ, dederunt.

AVGVSTINVS quidem & nonnulli alii scriptores in ecclesia *Latina* dicere videntur, quod hoc peccatum omnem omnino veniam tam in hoc quam in futuro mundo excludat. Si autem eorum opinionem recte capiamus, nihil proisus a ceteris discrepant. Statuunt enim, neminem perfecte committere peccatum in spiritum sanctum, nisi qui ad finem vitæ omnibus salutaribus motibus ac operationibus spiritus sancti pertinaciter resistat. Quo in casu primum est ex ipsa rei natura colligere, istiusmodi homines peccati sui veniam nec in hoc nec in futuro mundo habere posse: Non, quia ullum facinus, quod in vita sua fecerint, peccatum id faciat irremissibile in se; sed quia in mentis peruersitate ad finem usque vitæ voluntario persistant, atque ita efficiant, ut fieri non possit, ut ex principiis euangelii veniam vel a Deo vel ab ecclesia ipsius

in hoc vel illo mundo consequantur. Siquidem foedus gratiæ ad eos tantum spectat, qui illud in vita sua amplectuntur, non ad eos, qui poenitentiam in alterum mundum differunt, ubi sine remedio in vanum agent poenitentiam, hoc est, secundum verba Pauli apostoli, *non reperient penitentia locum*, siue mutationem diuinæ sententiæ, *quamvis cum lacrimis illam sint exquisturi*.

Hoc sensu FVLGENTIVS seruatoris verba intelligit, ut quæ poenam minentur eis, qui usque in finem vitæ præsentis in suorum criminum peruersitate permaneant. Omni homini dicit in hac vita posse esse utilem poenitentiam, quocumque tempore eam egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annosus: si vero obduratus vivat, nec conuertatur ante obitum, non esse ullam ei spem misericordiæ. *Sicut enim, inquit [g], misericordia suscepit absoluimus conuersos, ita iustitia repellet punietque obduratos.* *Ii sunt, qui peccantes in spiritum sanctum, neque in hoc seculo, neque in futuro remissionem accipient peccatorum.* Personatus AVGVSTINVS de vera & falsa poenitentia^[b] eadem dicit: *Soli peccant in spiritum sanctum, qui impenitentes existunt usque ad mortem.* *Spiritus enim sanctus caritas est deitatis, amor est genitoris & genitæ veritatis, qui suam gratiam nobis tribuit sui ipsius arrham.* *Qui igitur peccat & gratiam suam recuperare non amat, & numquam curat ab eo diligi, qui totus est amor & caritas, nec ad eum tendit, unde sumit arrham, in spiritum sanctum peccat, & numquam post mortem, sicut nec viuens consequetur veniam; sicque nullus peccat in spiritum sanctum, qui fugit ad ipsum.* Atque hinc seruatoris nostri verba ad iudeos potius esse dicit dehortationem, ut ne in peccato perseverent, quia si pergant, vti inceperint, blasphemiae eos suæ ducturæ sunt ad mortem. BACCHIARIVS^[i], scriptor Africamus, qui circa ætatem vixit AVGVSTINI, eodem modo mentem suam declarat. *Ego dico, inquit, hoc ipsum, desperare de domino, in spiritum sanctum esse peccare, quia dominus est spiritus, & ideo non remittitur ei, quia non crediderit, dominum reddere sibi posse, quod perdidit.*

(g) Fulgent. de fide ad Petrum c. III. ap. Augustin. tom. III. p. 224. edit. Basil. MDLXIX.)

(b) Augustin. de vera & falsa poenitent. c. IV.

(i) Bacchiar. epist. de recipiendis lapis. biblioth. patr. tom. III. p. 133. (tom. VI. p. 1180. g. edit. Lugdunc. MDCLXXVII.)

AVGVSTINVs sape de hoc crimine loquitur, illudque eis adsignat, qui gratiae ac operationi spiritus sancti, per inexsuperabilem cordis duritatem, & finalem impoenitentiam semper resistunt. „Nonnullis, inquit [k], videtur, eos tantummodo peccare in spiritum sanctum, qui lauacro regenerationis abluti in ecclesia, & accepto spiritu sancto, velut tanto post ea dono salutatoris ingrati mortifero aliquo peccato se immerserint: qualia sunt, adulteria, vel homicidia, vel ipsa discessio, siue omnimoda a nomine christiano, siue a catholica ecclesia. Sed iste sensus vnde probari possit, ignoro: quum & pœnitentiae quorumque criminum locus in ecclesia non negetur, & ipsos haereticos ad hoc vtique cortipiendos dicat apostolus: *An forte det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant de diaboli laqueis, a quo capti tenentur secundum ipsum voluntatem.* Et in antecedentibus non consistere hoc peccatum docet in eo, vt quis diuinitatem vel personam neget spiritus sancti, vel credat, eum esse rem creatam, nisi in hoc errore per omnem vitam perseveret. „Quidam [l] haeretici, inquit, ipsum omnino spiritum sanctum vel non creatorem, sed creaturam esse contendunt: sicut Ariani & Eunomiani & Macedoniani: vel eum proisus ita negant, vt ipsum Deum negent esse trinitatem, sed tantummodo esse Deum patrem adseuerant, & ipsum aliquando vocari filium, aliquando vocari spiritum sanctum: sicut Sabelliani, quos quidam Patripassianos vocant, ideo quia patrem prohibent esse passum: cuius negant aliquem esse filium, sine dubio negant esse spiritum sanctum. Phætiniani quoque patrem solum esse Deum, filium vero non nisi hominem esse dicunt: negantes omnino tertiam personam spiritum sanctum. Manifestum est igitur, & a paganis, & a iudeis, & ab haereticis blasphemari spiritum sanctum. Nunquid nam ergo deserendi sunt, & sine villa sive deputandi, quoniam fixa sententia est: *Qui verbum dixerit contra spiritum sanctum, non ei dimittetur neque in hoc saeculo neque in futuro: & illi soli existimandi sunt ab huius grauissimi peccati reatu liberi, qui ex infantia sunt catholici.* Nam quicumque ver-

(k) Augustin. serm. XI. de verbis domini cap. III. (tom. X. pag. 39. edit. Basil. MDLXIX.)

(l) Ibid. c. III. (p. 39. 39. cit. edit.)

„bo crediderunt, vt catholici fierent, vtique aut ex paganis
 „aut ex iudæis, aut ex hæreticis in gratiam Christi pacemque
 „venerunt: quibus si non est dimissum, quod dixerunt, ver-
 „bum contra spiritum sanctum, inane promittitur & prædi-
 „catur hominibus, vt conuertantur ad Deum, & siue in bapti-
 „smo siue in ecclesia, pacem remissionemque accipient pecca-
 „torum,. Vnde tandem infert, non omnem blasphemiam &
 omne verbum, quod dicitur contra spiritum sanctum, sed cer-
 tam duntaxat speciem blasphemiae esse, quæ nullam unquam
 remissionem veniamque habitura sit, & hanc esse finalem im-
 poenitentiam siue repugnantiam contra oblatam a spiritu san-
 ctó peccatorum remissionem. „Hæc omnino impoenitentia
 „[m] non habet remissionem, neque in hoc sæculo neque in fu-
 „turo: quia poenitentia impetrat remissionem in hoc sæculo,
 „quæ valeat in futuro. Sed ista impoenitentia vel cor impoe-
 „nitens, quamdiu quisque in hac carne viuit, non potest iudi-
 „cari. De nullo enim desperandum est, quamdiu patientia
 „Dei ad poenitentiam adducit: nec de hac vita rapit impium,
 „qui non mortem vult impii, quantum vt reuertatur & viuat.
 „Paganus est hodie, vnde scis, vtrum sit futurus crastino chri-
 „stianus? Iudeus infidelis est hodie; quid, si cras credat in
 „Christo? Hæreticus est hodie: quid si cras sequatur catholi-
 „cam veritatem? Schismaticus est hodie, quid si cras ample-
 „ctatur catholicam pacem? Quid si isti, quos in quocumque
 „generi erroris notas, & tamenquam desperatissimos damnas, an-
 „tequam finiant istam vitam, agant poenitentiam, & inueniant
 „veram vitam in futuro? Proinde, fratres, etiam ad hoc vos
 „admoneat, quod ait apostolus: *Nolite ante tempus quidquam iu-*
 „*dicare.* Hæc enim blasphemia spiritus, cui numquam est villa
 „remissio: quoniam non omnem, sed quanidam intelleximus,
 „eamque perseverantem duritiem cordis impoenitentis, vel di-
 „ximus, vel inuenimus, vel etiam quantum existimauimus, o-
 „stendimus, non potest in quoquam, vt diximus, dum in hac
 „adhuc vita est, comprehendi,. Denique [n] concludit: „Vnum
 „suffragium est, ne sit irremissibilis blasphemia, vt cor impoe-

(m) Ibid. c. XIII. (p. 46. cit. edit.)

(n) Ibid. c. XXIV. (p. 55. cit. edit.)

„nitens caueatur, nec aliter poenitentia prodeſſe credatur, niſi „vt teneatur ecclēſia, vbi remiſſio peccatorum datur, & ſocie- „tas ſpiritus in pacis vinculo cuſtodiſtur,. Sæpius hanc huius peccati notionem repetit AVGVSTINVS [o], & idem illud facit cum peccato, quod Ioannes apōſtolum peccatum ad mortem vocat, pro quo orari vetat. Per hoc duritiaſ illam & impoenitenti- am cordis intelligi dicit, qua homo fidem, caritatē & remiſſionēm peccatorum ad extremaſ viſque horām reiiciat. Et quum alicubi [p] dixiſſe videretur, quod hæc blaſphemia com- mittatur, ſi quis accepto ſpiritu ſanctō fraternitati inuidet & gratiam, quam acceperit, oppugnat: Ipſe hoc explanat in re- tractationib⁹ [q]: „Addendum fuit, ſi in hac ſcelerata mentis peruerſitate finierit hanc vitam: Quoniam de quocumque pelliſmo in hæc vita conſtituto non eſt vbiq[ue] desperandum, „nec pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur,. Fuſe iterum hanc notionem conſirmat in commentario in e- piſtolam ad Romanos. Vbi prium illud peccatum ita [r] de- ſcribit: „Ille peccat in ſpiritu ſanctū, qui desperans vel ir- „ridens, atque contemnens prædicationem gratiæ, per quam „peccata diluuntur, & pacis, per quam reconciliamur Deo, „detraetat agere poenitentiam de peccatis ſuis, & in eorum „impia atque mortifera quadam ſuauitate perdurandum ſibi „eſſe decernit, & in finem viſque perdurat,. Deinde per mul- ta exempla demonſtrat, quamecumque aliam blaſphemiam in

(o) Auguſt. de corrept. & gratia c. XII. Egodico, id eſſe peccatum ad mortem, fidem, quaꝝ per dilectionem operatur, deſerere viſque ad mortem. It. epift. L. p. 88. Hoc eſt autem duritia cordis viſque ad finem huius vitæ, qua ho- mo reuertat in uinitate corporis Christi, quod viuificat ſpiritus ſanctus, re- miſſionem accipere peccatorum. Enchirid. cap. LXXXIII. Qui in ecclēſia remitti peccata non credens, contemnit tantam diuini muneriſ largitatē, & in hac obſtinatione mentis diem claudit extreum, reuſ eſt irreuincibili peccato in ſpiritu ſanctū, in quo Christus peccata dimiſſit.

(p) Auguſt. de ferm. domini in monte lib. I. c. XXII. (tom. IV. opp. p. 1135. edit. Basil. MDLXIX.) Nunc enim in filium hominis dixerunt verbum nequam, & potest eiſ dimitti, ſi conuerſi fuerint & ei crediderint, & ſpiritu ſan- ctūm acceperint: quo accepto ſi fraternitati inuidere, & gratiam quam ac- ceperint, oppugnare voluerint, non eiſ dimitti, neque in hoc ſeculo neque in futuro.

(q) Retract. lib. I. c. XIX.

(r) Aug. Exposit. in Rom. I. tom. IV. p. 363. (p. 1182. edit. Basil.)

spiritum sanctum veniam habere posse, præter hanc, quæ mentis obstinationem ad finem usque vitæ includit: „Pagani qui
 „appellantur, etiam nunc totam nostram religionem, quia iam
 „ferro & cædibus prohibentur, maledictis contumeliisque in-
 „sestantur: & quidquid de ipsa trinitate dicimus, negando &
 „blasphemando contemnunt. Non enim excipiunt tibi spiri-
 „tum sanctum, quem venerantur, ut in cetera sauant: sed si-
 „mul aduersus omnia, quæcumque sollicite de trina Dei maie-
 „state loquimur, quanto possunt furore impietatis, oblatrant.
 „Nam neque de ipso Deo patre digna sentiunt, quæ partim pe-
 „nitus negant, partim sic fatentur, ut de isto falsa fingendo,
 „non vtique filium, sed sua figmenta venerantur. Multo ma-
 „gis ergo, quod de filio Dei, vel de spiritu sancto dicimus, suo
 „impio more deridere, quam nostra pia societate colere ma-
 „luerunt. Quos tamen quantum possumus, adhortamur ad
 „Christum cognoscendum, & per ipsum patrem Deum: sum-
 „moque & vero imperatori militandum esse suademus: eosque,
 „promissa impunitate præteriorum omnium peccatorum, in-
 „vitamus ad fidem. Qua in re satis iudicamus, etiam si quid
 „aduersus spiritum sanctum in sua sacrilega superstitione dixe-
 „runt, qui christiani facti fuerint, sine vila caligine dubitati-
 „onis ignosci. Iudæi vero quales aduersus spiritum sanctum
 „fuerint, testis est Stephanus, quem ipso spiritu sancto plenum
 „lapidauerunt, quum illa omnia, quæ in eos dixit, ipse spiri-
 „tus dixerit. In quibus verbis apertissime dictum est iudæis,
 „Vos semper restitistis spiritui sancto. In illo tamen numero iudæ-
 „orum resistentium spiritui sancto, & non ob aliud Stephanum
 „vas eius, nisi quod eo plenus erat, lapidantium, etiam Paulus
 „apostolus erat, in manibus omnium quorum vestimenta ser-
 „vabat; quod tibi postea etiam poenitendo increpitat, eo ipso
 „spiritu iam plenissimus, cui primo inanissimus resistebat, &
 „paratus iam lapidari pro talibus dictis, qualium prædicato-
 „rem ipse lapidauerat. Quid Samaritani? Nonne ita spiritui
 „sancto aduersatur, ut ipsam prophetiam penitus concentur
 „extinguere, que per spiritum sanctum ministrata est? Quo-
 „rum tamen saluti & ipse dominus attestatur, in eo, qui decem
 „leprosis inundatis solus reuersus est, ut ageret gratias, quum
 „esset Samaritanus. Et in illa muliere, cum qua ad puteum sex-
     ta

„ta hora loquitus est, & eis, qui per illam crediderunt. Post
 „domini autem adscensionem, sicuti in actis apostolorum scri-
 „ptum est, quanta gratulatione sanctorum recipit Samaria ver-
 „bum Dei? Simonem quoque magum arguens Petrus apostolus,
 „quod tam male de spiritu sancto senserit, ut eum venalem pu-
 „tans pecunia sibi emendum poposcerit, non tamen de illo
 „desperauit, vt veniae nullum locum relinquere. Nam beni-
 „gne etiam, vt eum poeniteret, admonuit. Ipsa denique ec-
 „clesiæ catholicæ tam insignis auctoritas, quæ in eodem dono
 „spiritus sancti omnium sanctorum mater toto fœcunda orbe
 „diffunditur, cui vniquam hæretico vel schismatico spem libe-
 „rationis, si se corrigat, amputauit, cui placandi Dei aditum
 „clausit? Nonne omnes ad vbera sua, qui eam superbo fasti-
 „dio reliquerunt, cum lacrimis reuocat? Quis vero de princi-
 „pibus, vel de regibus hæreticorum inuenitur, qui non aduer-
 „setur spiritui sancto? Nisi forte quisquam tam peruerse sentit,
 „vt arbitretur, cum teneri reum, qui aduersus spiritum sanctum
 „aliquid dixerit: eum vero, qui aduersus spiritum sanctum mul-
 „ta fecerit, non teneri. Qui autem tanta euidentia contra
 „spiritum sanctum pugnant, quam illi, qui aduersus ecclesiæ
 „pacem superbissimis contentionibus favuiunt? sed si de verbis
 „quæstio est, quæro, vtrum nihil dicant aduersus spiritum san-
 „ctum, quum alii eum, quod ad ipsum propriæ pertinet, omni-
 „no non esse adseuerent: sed ita esse vnum Deum, vt idem i-
 „psæ pater, idem ipse filius, idem ipse spiritus sanctus appelle-
 „tur. Alii fateantur quidem, esse spiritum sanctum, sed æqua-
 „lem filio, vel omnino esse Deum negent. Alii vnam quidem
 „& eamdem trinitatis substantiam esse fateantur, sed de ipsa di-
 „vina substantia tam impie sentiant, vt eam commutabilem &
 „corruptibilem putent: ipsumque spiritum sanctum, quem do-
 „minus discipulis se missurum esse proinserit, non quinquagesi-
 „mo die post eius resurrectionem, sicut apostolorum acta te-
 „stantur, sed post trecentos fere annos per hominem venisse
 „configant. Alii similiter aduentum eius, quem tenemus, ne-
 „gent: & eum prophetas in Phrygia, per quos tanto post loque-
 „retur, elegisse contendant. Alii sacramenta eius exsuffient, &
 „baptizatos in nomine patris & filii & spiritus sancti denuo ba-
 „ptizare non dubitent. Sed ne pergam per singula, quæ sunt

„innumerabilia, his certe omnibus, quos pro tempore breuiter
 „attigi, ad sponsam CHRISTI redeuntibus, & errorem atque
 „impietatem pœnitendo damnantibus, nulla catholica disci-
 „plina negandam ecclesiæ pacem, & claudenda viscera miseri-
 „cordia iudicavit.“. Et aliquanto post [s]: „Si ex eo quoque
 „hominum numero, quibus dominus illud crimen obiicit, ve-
 „niens ad fidem Christi, & pœnitendi cruciatibus edomita in-
 „vidia salutem cum lacrimis poscens: sicut etiam nonnulli co-
 „rum fortasse fecerunt: quæro, vtrum quisquam tanto errore
 „crudescat, vt aut neget eos ad Christi baptisnum admitti o-
 „portuisse, aut frustra admissos esse contendat? Nam si quis
 „per inuidiam opera diuina blasphemat, quoniam bonis Dei;
 „hoc est donis Dei malitia sua resistit, in spiritum sanctum pec-
 „care, & propterea spei venia non habere existimandus est:
 „Attendamus, vt ium ex eo numero fuerit idem apostolus Pau-
 „lus? Dicit enim, Qui prius sui blasphemus & persecutor & iniurio-
 „sus, sed misericordiam consequitus sum, quia ignorans feci in incredu-
 „litate. An forte ideo non pertinuit ad hoc genus criminis,
 „quia non erat inuidus? Audiamus, quid alibi dicat, Tuimus e-
 „nimi, inquit, & nos stulti aliquando & increduli, errantes, seruientes
 „voluptatibus & desideriis variis, in malitia & inuidia agentes, abomi-
 „nabiles, inuicem odio habentes. Si ergo nec paganis, nec hebræ-
 „is, nec hæreticis aut schismatis nondum baptizatis ad bapti-
 „smum Christi aditus clauditur, vbi condemnata vita priore in
 „melius commutentur, quamvis christianitati & ecclesiæ Dei
 „aduersantes, antequam christianis sacramentis abluerentur, et
 „iam spiritui sancto, quanta potuerunt infestatione restite-
 „runt: si etiam hominibus, qui usque ad sacramentorum per-
 „ceptionem veritatis scientiam percepérunt, & post hæc lapsi
 „spiritui sancto restiterunt, ad sanitatem redeuntibus & pacem
 „Dei pœnitendo querentibus, auxilium misericordiæ non ne-
 „gatur: Si denique de illis ipsis, quibus blasphemiam in spiri-
 „tum sanctum ab eis prolatam dominus obiecit, si qui resipis-
 „centes ad Dei gratiam configurerunt, sine vlla dubitatione sa-
 „nati sunt; quid aliud restat, nisi vt peccatum in spiritum san-
 „ctum, quod neque in hoc sæculo, neque in futuro dimitti do-

(s) Aug. Expos. in Rom. I. tom. IV. pag. 1188. seqq. edit. Basil.

„minus [r] dicit, nullum intelligatur, nisi perseverantia in nequitia, & malignitate cum desperatione indulgentiae Dei? Hoc est enim gratiae illius & paci resistere, de quibus nobis sermo nunc ortus est. Nam hinc licet aduerte eis, etiam ipsis iudeis, quorum blasphemiam dominus arguit, non fuisse clausum corrigendi se & poenitendi locum, quod idem dominus in ea ipsa reprehensione ait illis, *Aut facite arborem bonam & fructum eius bonum.* *Aut facite arborem malam & fructum eius malum.* Quod utique nulla ratione diceretur eis, si propter illam blasphemiam iam commutare animam in melius & recte factorum fructus generare non possent, aut frustra etiam sine peccati sui dimissione generarent. Et paucis interiectis: „Quum dixissent iudei, quod in Beelzebul eiiceret dæmonia, misericorditer eos voluit admonere, ne verbum dicerent, & blasphemiam in spiritum sanctum: hoc est, ne gratiae Dei pacique resisterent, quam per spiritum sanctum donare dominus venerat. Non quia iam hoc fecerant, quod sibi neque in hoc saeculo neque in futuro dimitteretur, sed ne desperando de venia, aut quasi de sua iustitia presumendo, & poenitentiam non agendo, aut perseverando in peccatis, hoc facerent: hoc modo enim dicerent verbum, hoc est blasphemiam in spiritum sanctum, in quo dominus signa illa propter largiendam gratiam paccimque faciebant: si perseverantia peccatorum ipsi gratiae pacique resisterent. Verbum enim dicere, non ita videtur heic possum, ut tantummodo illud intelligatur, quod per linguam fabricamus, sed quod exinde conceptum, etiam opere exprimimus. Sicut enim non confitentur Deum, qui tantum oris sono confitentur, non etiam bonis operibus. Nam de his dictum est, *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Ex quo manifestum est, dici aliquid factis, sicut manifestum est, negari aliquid factis. Et sicut illud, quod ait apostolus, *Nemo dicit, dominus in Iesu, nisi in spiritu sancto:* non potest recte intelligi, nisi in factis dicere intelligatur. Non enim hoc in spiritu sancto dicere putandi sunt, quibus ipse dominus dicit: *Et quid mihi dicitis, domine, domine,* & non facitis que dico vobis. Et illud, *Non omnis, qui mihi dicit, domine, domine, intrabit in regnum calorum.* Sic etiam qui hoc verbum, quod sine venia vult intelligi dominus, in spiritum sanctum dicit, hoc est, quod desperans.

„rans de gratia & pace, quam donat, in peccatis suis persecue-
„randum sibi esse dicit, ne dicere intelligendus est, si non fa-
„cit. Ut quomodo illis factis dominum negant, sic isti in fa-
„ctis dicant, se in mala vita sua & perditis moribus perseuera-
„turos, vt etiam ita faciant, hoc est perseverent. Quod si fa-
„ciunt, quis iam miretur, aut quis non intelligat, & dominum
„Iesum Christum per illam comminationem ad poenitentiam
„vocasse iudeos, vt eis in se creditibus gratiam pacemque
„donaret: & huic gratiae pacique resistentibus & hoc modo
„verbum atque blasphemiam in spiritum sanctum dicentibus,
„hoc est, in peccatis suis desperata atque impia mentis obstina-
„tione perseverantibus, & aduersus Deum sine humilitate con-
„fessionis atque poenitentiae superbientibus, neque in hoc sae-
„culo neque in futuro veniam posse concedere? „

HAEC constans & firma AVGUSTINI sententia fuit de hac materia, vnde scholastici, nescio quomodo, sex diuersas blasphemiae in spiritum sanctum species constituerunt, nimilium desperationem, præsumptionem, finalem impoenitentiam, mentis obstinationem in peccato, impugnationem veritatis cognitæ, & inuidiosam malitiam in gratiam fraternitatis, quum tamen nihil possit esse manifestius, quam quod AVGUSTINVS materiam omnem reducat ad obstinationem mentis in opponendo se diuinæ gratiæ inmediis, & in persecuando in hac obduratione ad finem sine recipientia. Alia peccata ad hanc blasphemiam verbo vel opere committendam deducere hominem possunt, vt *apertitia*, vel conuicium in spiritum in iudeis vel gentilibus; vel heresis vel schisma, vel vita improba in christianis post baptismum. Verum quidquid huius est, inchoata in tantum blasphemiam facit, nec venia absolute excludit. Nam multi ex his omnibus resipuerunt veniamque consequuti sunt. Si quis vero pertinaciter in ullo horum peccatorum perseveret, & moriatur tandem in eo impenitens, tum peccatum in utroque mundo poenæ obnoxium est, in neutro autem venia locum habet; non quasi in Deo vel ipsius ecclesia desideretur misericordia; sed quia deficit in homine poenitentia, & recipienda Dei gratiæ apta animi conditio.

ATQVE ex hac narratione facile ad determinandum est, cuiusmodi poenæ & censuræ ecclesiastice hic delicto tam in primo

primo ortu & principio, quam in progressu & consummatione eius inflictæ fuerint. Eadem videlicet poena, quæ idolatriæ & apostasiaz, vel negationi diuinitatis *CHRISTI*, aut spiritus sancti, vel lapsi in maiorem aliquam vitæ improbitatem, vel alii blasphemiaz post baptismum constitui consuevit, etiam peccato blasphemandi spiritum sanctum fuit constituta : quia plerumque in uno horum grauiorum criminum cœpit; de quo si homines veram agerent poenitentiam, ianua gratiæ eis aperita, & ecclesia in communioñem illos recipere parata erat. Quod si autem per omnem vitam suam obdurati manerent & in impoenitentia morerentur; vt hoc grandis peccati in spiritum sanctum credebatur esse consummatio & proprie dictum peccatum ad mortem; ita veniam nec in hoc nec in futuro sæculo habere poterat. Excommunicati moriebantur, neque adeo christianis efferebantur ritibus, nec ecclesiæ habebant suffragia post mortem; quippe quorum nomina de diptychis deleta erant, nec vlla eorum siebat commemoratio, quod in desperatione deceſſissent, diuinæ gratiæ omnino expertes. Paullo longior fui in explananda veterum de hoc argumento sententia, non tantum quia non adeo perspecta & cognita est, sed etiam quia hominibus improbis cautio esse potest, vt ne finalis impoenitentia, quæ blasphemiaz in spiritum sanctum consummatio est, incurvant periculum: & similiter ad solandos pios valet, quos non est quod excruciet huius culpa, quoad de omnibus peccatis vere dolent, & eo connituntur, vt Deo in constanti sanctæ vitæ tenore placeant. Hoc enim peccatum cum vera poenitentia consistere non potest. Et licet homines in aliquo gradu id committere cœperint, tamen ex generali veterum sententia veniam consequi possunt, nisi obstinatione mentis & voluntaria impoenitentia ad horam usque mortis peccatum illud irremissibile reddant: quo facto nec in hoc nec in futuro mundo veniam habere potest.

§. IV.

De temere iurandi caccibz. Non omne iurisiurandi genus interdicitum.

PROXIMA tertii præcepti transgressio, quam censura multabant ecclesiastica, erat temere iurandi, siue nomen Dei in Bingh. O.E. Vol.VII. Yy va-

vanum ac ignominiosē per iuramenta & exsecrations usurpan-
di cacoēthes. Per quam rem non generatim omne iusurandū nec singularem aliquem temere & inconsiderate iurandi actum, (nisi forte cum grauiore crimine vel apostasie, idololatriæ, periurii similisue delicti noxa coniunctum) sed habitum tantum & adsiduitatem iurandi intelligebant. CHRYSOSTOMVS quidem, & alii nonnulli, in vulgarem iurandi consuetudinem [z] inuchentes, nonnumquam rem eatenus videntur extendere, vt christianis in quacumque caussa iurandi libertatem abiudicent. Sed vero quascumque opiniones priuatas pauci quidam hac de re fouerunt, (in quibus ipsi sibi non constituerunt [u], vti viris doctis obseruatum est:) Certum est, nullam publicam ecclesiæ regulam datam fuisse, quæ hoc prohibuerit, multo minus quæ id censura ecclesiastica puniri iuss erit. Plerique omnes christiani iusurandum in caussa necessaria ad confirmandam veritatem exigere vel præstare, in rebus licitis posuerunt, vt tum ex ipsis legibus & ecclesiasticis & ciuilibus, tum ex generali consuetudine appareat. Lex quædam Constantini solemni iureiurando statim subiuncto confirmatur, quando imperator ille omnibus ac singulis, qui veraciter ac manifeste probauerint, quod ministri ipsis non integre & iuste aliquid gesuisse videantur, præmia promittit & securitatem cum hac ipsa adseueratione [x]: *Ita mibi summa diuinitas semper propitia sit, vt me incolumem preuestet, vt cupio, felicissima & florente republica.* Nihil vsitatus erat & tritus, quam iureiurando confirmare transactiones, quomodo ex notissima illa Arcadii [y] lege apparel, quæ diuersas easque graues poenas eis omnibus

(r) Vid. Sixt. Senens. bibliothec. lib. VI. adnotat. XXVI. tot. vbi istiusmodi loca omnia collecta habentur.

(u) Caue. prim. christ. part. III. cap. I. pag. 213. (pag. 455. edit. German. Lips. MDCCXXIII.) Einige von den altvätern haben zwar .. dafür gehalten, daß aller und jeder ortschwarz schlechter dings unrecht sey. Allein zu geschreiben, daß die wenigen, die solches bejahet, mit sich selbst nicht eins gewesen, indem (legend. Jo bat) der grösste theil andere gedancken gehabt, cetera.

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit I. de accusation. leg. IV.

(y) Cod. Theod. lib. II. tit. IX. de pactis leg. VIII. Si quis .. aduersus pacta vel transactiones .. putauerit esse veniendum .. non implendo promissa ea, quæ inuocato nomine Dei omnipotentis, eo auctore solidauerit, iniuratur

constituit, qui pactiones in nomine Dei omnipotentis factas & confirmatas non impleuerint, nec non eis, qui pactiones violauerint, quas initas confirmarint, iurantes per salutem imperatoris. Quæ iurandi formula erat, inter christianos usurpata a temporibus inde TERTULLIANI, qui eius mentionem facit, respondens obiectioni gentilium, quasi christiani essent inimici reipublicæ, & rei criminis læsa maiestatis, eo quod per genium Cæsaris iurare detrectent. Sed & iuramus, inquit [z], sicut non per genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est augustinus omnibus geniis. Nescitis genios dæmonas dici, & inde diminutiva voce dæmonia? Nos iudicium Dei suspicimus in imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. Id in eis scimus esse, quod Deus voluit: ideoque & saluum volumus esse, quod Deus voluit, & pro magno id iuramento habemus. Ceterum dæmonas, id est, genios adiurare consueuimus, ut illos de hominibus exigamus, non deterrare, ut illis honorem diuinitatis conferamus. ATHANASIUS eiusdem formulæ meminit, tamquam ætate sua a catholicis pariter & Syriano præfecto Aegypti usurpatæ, narrans Constantio, quod heic per salutem [a] ipsius iuravit. Similia exempla a SOZOMENO [b] dantur &

infamia &c. Eos etiam huius litis vel iactura dignos iubemus esse, vel munere, qui nomina nostra placitis inserentes salutem principum confirmationem initiarum esse iurauerint pactionum.

(z) Tertull. apol. c. XXXII.

(a) Athan. epist. ad monach. tom. I. p. 866. (NB. In edit. Paris. MDCXCVIII. p. 394. inuenio quæ sequuntur, quæ vero non satis probare mihi videntur, catholicos per salutem imperatoris iurasse.) Ὁριζόντες καὶ τὸ πυτηγάτορος θέση, ἵπερ τῆς σωτηρίας τὴν ἐνεβρύτες Αὐγύστους Κωνσταντίους τὴν διαρχήν τῆς Αἰγύπτου Μάζιμον κ.τ.λ. Adiuramus per omnipotentem Deum pro salute piissimi Augusti Constantii præfectum Aegypti Maximum, cetera.

Athan. apol. ad Constant. tom. I. p. 689. (p. 710. cit. edit.) εὐαγγέλιον Συριανὸν τὸ εὐλογον, διεβεβαιώσατο μαρτυρέμενος τὴν σὴν σωτηρίαν, καὶ ἐπὶ τέτοιᾳ παρεῆ τῷτε καὶ Ιλάριον, μηδὲτε μὲν διοχλεῖν, μηδὲρέον δὲ ἐπὶ τὴν τὴν θρονοῦσαν. Persepectum habens Syrianus, quam aqua esset postulatio, tuam salutem contestatus pollicitus est, præsentie tunc Hilario, sed nibil amplius conturbaturum, sed rem ad tuam religionem perlaturum.

(b) Sozom. lib. IX. c. VII. πρὸς τῆς σωτηρίας τῷ βασιλέως αὐτὸς ὥμοσε, καὶ τὸ ἄλλο τοῦ ζεχοντος παρεκενότε, μή ποτε εἰρήνη θέδαι πρὸς Αλέργην. Per salutem principis & ipse iuravit & alios processus iurare compulit, numquam se cum Alario pacem facturos.

ZOSIMO [c], scriptore ethnico. In collatione *Carthaginensi* [d] *Marcellinus* minister imperatoris, cui negotium datum erat audiendi litem catholicos inter & *Donatistas* tempore *Honorii*, sub disquisitionis initia vtrique parti per admirabile mysterium trinitatis, per incarnationis dominicae sacramentum, & per salutem principum, quod veri inuenierit fides, iudicaturum se esse promittebat. Eamdem quoque formulam iuris iurandi obseruatam esse a militibus, quum matriculis inscriberentur, auctor est *VEGETIVS*, qui *Valentiniani* iunioris vixit temporibus. *Iurant*, inquit [e], *per Deum & per Christum & per spiritum sanctum, & per maiestatem imperatoris*, que secundum Deum generi humano diligenda est & colenda. In multis aliis casibus leges iurare iubent homines de rebus grauioribus alicuius momenti. Ita *Constantinus* [f] a testibus iuriurandum interponi praecipiebat, antequam in caussa aliqua dicerent testimonium. Et *Justinianus* [g] non solum hoc confirmauit in codice suo, sed diuersas alias caussas addidit, in quibus non testes solum, sed actores etiam & rei nec non vtriusque partis aduocati iuramentum, sanctis euangeliis ante iudicem positis, praestare iubentur. Et hoc vocabatur *iuramentum de calunnia* [*], vbi auctor quidem, antequam actionem contra aduersarium suum prosequi posset, iurare debebat, non calunniandi animo litem se mouisse, sed

(c) Zosim. lib. V. c. XLIX. p. 643. edit. Ciz. MDCLXXIX. ὥμερον δὲ τοῖς αὐτὸς ἔχον, τῆς θαυματείας αἰψύσενος καθαλῆς, τοῖς τέλοις, οἷς τὰς αρχὰς εἶχον, ταῦτα ποιηται περιστενήσας. Similē & ipse principis tacto capite iuriurandum praefat; & ueteris, quotquot erant cum potestate, consimile quiddam exigit.

(d) Collat. Carthag. die I. cap. V.

(e) Veg. t. de re militari lib. II. c. V.

(f) Cod. Théodos. lib. XI. tit. XXXIX. leg. III. Iuriurandi religione testes, priusquam perhibeant testimonium, iam dudum attari praecipimus.

(g) Iustin. cod. lib. IV. tit. XX. de testibus leg. IX.

(*) Cod. Iustin. lib. II. c. LIX. de iure iurando propter calumniam, leg. I. In omnibus caussis, siue propter litteras fuerit apud te certatum, siue propter instrumenta, siue propter quidquam aliud, in quo necessitas probationis incumbit: sancimus non aliter easdem probations praestare compelli, nisi prius, qui eas exposcit, iuramentum de calunnia praesliterit &c. Leg. II. Quum & iudices non aliter caussas dirimere concesserimus, nisi sacrosancti euangeliis prepositis & patronos caussarum in omni orbe terrarum prius iurate, & ita perfette caussas disponuerimus; necessarium duximus, pra-

existimando bonam caussam habere. Reus autem & ipse iurare debebat, antequam allegationibus suis vteretur, quod putans se bona instantia vti, ad reluctandum peruererit. Similiter per aliam legem [b] in praesentia iudicium tangentes sancta euangelia iurare eos oportebat, quod nihil penitus iudicibus aut patrocinii causa ipsis vel alii cuicunque personæ pro hac caussa quolibet modo dederint, aut promiserint, aut postea daturi sint vel per se vel per aliam quamcumque personam medium. Iam supra [†] obseruatum nobis est, quod ad reprimendam *Simoniam* in eligendis ad munera ecclesiastica hominibus illi, qui aliquem elegerint, per easdem leges *Iustini-anas* [i] propositis sanctis euangelii iurare debuerint, quod neque per aliquam donationem, neque propter aliquam promissionem, aut amicitiam, aut aliam quamcumque caussam, sed scientes eum rectæ & catholicæ fidei & honestæ esse vitæ & litteras nosse, hunc elegerint. Et eum [k], qui ordinabatur, itidem iuriurandum suscipere oportebat per diuinas scripturas, quod neque per se ipsum, neque per aliam personam aliquid dederit aut promiserit, neque postea datus sit, vel ordinanti ipsum,

sentem legem ponere, per quam sancimus in omnibus litibus, quæ fuerint post praesentem legem inchoatae, non aliter neque actorem neque sugientem in primordio litis exercere certamina, nisi post narrationem & responsionem, antequam virtusque partis adiuvati sacramentum legitimum præstent, ipsæ principales personæ subeant ius iurandum: Et actor quidem iuret, Non calumniandi animo litem se mouisse, sed existimando bonam caussam habere: Reus autem non aliter suis allegationibus vtratur, nisi prius & ipse iurauerit, Quod putans se bona instantia vti, ad reluctandum peruererit: & postea virtusque partis viros disertissimos aduocatos secundum quod iam dispositum est a nobis, iuramentum præflare, sacrosanctis videlicet euangelii ante iudicem positis.

(b) Iustin. nouell. CXXIV. cap. I. ἐν παρολογίᾳ τῶν δικαιῶν, ἀπομένεις τῶν σχημάτων εὐαγγελίων, ὅμην καὶ οὐδὲν παντελῶς τοῖς δικαιοῖς προσατλας χάρον, οὐ ἀπλῶς οἰκεῖτο προσώπῳ ἐπέρι ταύτης τῆς αἵρετος καθ' οἰκεῖτο πρόπον δεδώκαστι, οὐ ἐπέρχοντο, οὐ μείζα ταῦτα δύστει, οὐ δὲ ἔνυτον, οὐ δὲ ἄπλως οἰκεῖτο πέρι προσώπου.

(†) Cap. VI. §. XXVIII. sub litt. (p) pag. 323. 324.

(i) Iustin. nouell. CXXXIII. c. I. vid. ibid.

(k) Iustin. nouell. CXXXVII. c. II. Ὅγενον δὲ ἐπέρχεν καὶ αὐτὸν τὸν χειροτομεον πατέρα τῶν θείων γραφῶν, οὐ ἔτε δὲ ξυντελεῖται οὐτε δὲ ἐπέρχεται προσώπῳ δέδωκε τοις ὑπόκειτο, οὐδὲ μείζα ταῦτα δύστει, οὐ μετώπι τῷ χειροτομεντι αὐτὸν, οὐ τοῖς τὰ φυγαδούμενα εἰς αὐτὸν παγισμένοις, οὐ ἐπέρι τῷ πάτερν τοι, ἐπέρι τῆς εἰς αὐτὸν γε-

vel his, qui sacra pro eo suffragia fecerint, vel alii cuiquam ordinationis de se ipso faciendae nomine. Et episcopus, qui praeter hanc regulam ab alio episcopo ordinatus fuerat, per eamdem legem episcopatu deiici iubetur vna cum eo, qui ipsum ordinauerat. Quod etiam ostendit, adactionem iuris iurandi non in secularibus tantum & ciuilibus, sed in ecclesiasticis etiam & sacris caussis locum habuisse. Et ut hoc loco ne immorremur iis omnibus, quae in priuatis scriptoribus dicuntur; exempli gratia, de Athanasio [l] Conflantium rogante, vt accusatores sui ad iusurandum adigantur; & de Euagrio archidiacono Constantinopolitano [m], tactis euangeliis iurante; & quae ab AVGVSTINO [n] multisque aliis ad defendendam hanc praxin in casibus necessariis adferuntur: Obseruamus tantum, a quibusdam generalibus & prouincialibus conciliis iusurandum multis in casibus requiri. Iuramentum fidelitatis in reges a concilio Toletano quinto [o] tam a clericis quam laicis praestari iubetur. Et allegatur antegressum aliquod concilium totius Hispanie, in quo idem iusurandum præscriptum sit. Hoc est concilium Toletanum [p] quartum, in quo patres illic congregati de multis gentibus queruntur, quod tanta earum exstet perfidia, vt fidem sacramento promissam regibus suis scrivare contemnant. Et scite addunt: Que spes talibus populis contra hostes laborantibus erit? que fides ultra cum aliis gentibus in pace creden-

τούλης χειροτονίας. Εἰ τοις δὲ παρὰ τὴν μημονοῦσθαι την προρρήσιαν ἐπισκόπους χειροτονοῦθη, καθείδομεν γάρ αὐτὸν πᾶσι τρόποις τῆς ἐπισκοπῆς ἐνθάδεδαι, καὶ τὸν παρὰ ταῦτα τοδιάστητα χειροτονεῖσθαι.

(l) Athan. apol. ad Conflant. tom. I. p. 678. (pag. 300. edit. Parisi. MDCXCVIII.)
ἴβασθομη δὲ αὐτὸν, ὅτις ἐστιν, ἀντὶ ταυτοῦ παρεῖχε, τοι γέ τοι αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐγερτῆσαι ἡ γὰρ ὡς Δέος παρόντος λαλεῖσεν, τότο ὅρον ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοί.
κ. τ. λ. Peropratam sane, ut ille bene, qui quis tandem sit, hec coram adefeat, ut eius per ipsammet veritatem interrogarem: quacumque enim quasi Deo praesente loquimur, hoc nobis christianis iuramenti loco est.

(m) Sozom.lib. VI. c. XXX. ἐδὲ τῆς βίβλου ἐφαρδύετο, η μὴ ἐδὲ πράξειν η νωμότατο. Ille tactis euangeliis, ita se facturum iuravit.

(n) Augustin. epist. CLIV. ad Publicolam. (tom. III. opp. p. 702. 703. edit. Basil. MDLXIX.) Id.lib. I. de serm. dom. c. XXX. (tom. IV. p. 1124.1125. cit. edit.) Basil. in psalm. XIV. tom. I. p. 133. b. c. d. e.

Gregor. Nazianz. epist. CCXIX. ad Theodorum tot. (tom. I. opp. p. 908.) Hieron. in Matth. V. Vid. infr. sub litt. (z).

(o) Conc. Tolet. V. can. II. Hoc, quod cum diuinis sacramentis spopondimus &c.

(p) Concil. Tolet. IV. c. LXXXIV.

da? quod fædus non violandum? quæ in hostibus iurata sponsio permanebit, quando nec ipsis propriis regibus iurata fidem conservant? Sacilegium quippe est, si violetur a genibus regum suorum promissa fides; quia non solum in eos sit pasti transgressio, sed & in Deum quidem, in cuius nomine pollicetur ipsa promissio? Iam concilium [q] iurisiurandi meminit, quo reges certis in casibus supplicii indulgentiam reis promittant. Et concilio Toletano oītauo multi casus memorantur, in quibus soleant res solemnii iuramento confirmari [r]; e. gr. in sanctione foederis, in conciliatione animorum & in firmæ ac sempiternæ amicitiae institutione; in examinatione testium coram iudicio; & si testes deficiant, in manifestatione propriæ innocentiae per iuramentum, ut vocant purgatorium. Et in concilio generali sexto Constantinopoli celebrato, Georgius diaconus [s] & chartophylax semel atque iterum personatas scripturas & Deum, qui per eas loquutus est, iurare iubetur de certis rebus, quas hoc vel illo modo se habere attestari coram concilio isto debebat. Ex quibus omnibus manifestum est, antiquos omnino licitum esse credidisse, fidem datam iureiurando confirmare, si qua iusta necessitas id exigeret: neque adeo regulam potuisse existere, quæ id prohiberet, multo minus, quæ id crimen faceret dignum censura ecclesiastica.

§. V.

Sed tantum in vanum & temere iurandi adsiduitas.

NEQVE singularis quisque in vanum ac temere iurandi

(q) Ibid. c. XXX. Iureiurando supplicii indulgentia promittitur.

(r) Concil. Tolet. VIII. c. II. Omne, quod in pacis fædere venit, tunc solidius subsistit, quum iuramenti hoc interpositio roborat. Sed & omne, quod animos amicorum conciliat, tunc fidelibus durat, quum eos sacramenti viacula ligant. Omne etiam, quod testis adspicit, tunc verius constat, quum id adiectione iurationis adfirmat. Quod si & testis deficiat, innocentis fidem sola iurisiurandi taxatio manifestat.

(s) Concil. VI. Constantinop. act. XIII. p. 378. edit. Crab. cap. I. abb. tom. VI. p. 996. d.) οὐδὲ πάντες τὰν προσειπίνων ἀχρέωτω τῷ Θεῷ λογίων Γεώγραφος, δὲ Θεοτεμέσατος διήκενος οὐδὲ χριστοφύλακας, ὁ μοσαϊστῶν μὲν τὰς ἀγάλις γραφὰς ταῖτος, οὐδὲ τὸν Θεόν τὸν λαζαρίστα δι' αὐτῶν κ. τ. λ. Et tales propositis sacrofanietis Dei euangelis Georgius, Deo amabilis diaconus & chartophylax, iurauit huc modo: Per sanctas scripturas & Deum, qui per eas loquutus est &c. Act. XIV. p. 382. (p. 978. d. edit. Labb.) μὲν τὰς ἀγάλις δυνάμεις ταῖτος, οὐδὲ τὸν Θεόν, τὸν λαζαρίστα δι' αὐτῶν κ. τ. λ. Per istas sanctas virtutes & Deum, qui loquutus est per eas, &c.

actus homines publicæ disciplinæ subiecit. Quamvis enim quilibet istiusmodi actus in vitiis poneretur, non tamen singulari actui apostasie, vel idololatriæ, vel cædis, vel adulterii æquiparabatur, sed adsuetudo & habitus huius vitiæ erat, qui homines seueritati excommunicationis reddebat obnoxios. TERTULLIANVS [t] quodlibet iuramentum, temere & inconsiderate factum, homines disciplinæ publicæ poenitentiæ subiicere diserte negat, illudque peccatis quotidianæ incursionis accenset, quibus priuata poenitentia constituta sit. Et CHRYSOSTOMVS, qui vñus omnium acerrime in hoc vitium declarat, auditoribus suis non propter singularem quemlibet eius actum excommunicationem minatur, sed propter pertinacem perseverantiam in consuetudine & exercitio eius, post factam iterum iterumque admonitionem. Posteaquam per integrum quadragesimam de vitandis iuramentis ad populum Antiochenum esset concionatus, vltimum sermonem ita concludit: *Quadragesima dies [u] iam præterierunt; si pascha quoque sacrum præterierit, nulli iam deinde veniam dabo, non admonitionem, sed vim imperii, & seueritatem non contemnendam adhibeo. Non enim hæc valida est consuetudinis excusatio. Cur non pretendit fur consuetudinem, & a supplicio liberatur? Cur non idem facit homicida & adulter? Iam igitur denuntio & protestor, si conueniam singulos, & capiam (nam haud dubie capiam) quod si reprehendam aliquos hac vita non correxisse, penam irrogabo, edicam, ut foris extra sacra mysteria consistant. Ita quoque in alia homilia [x] ad populum Antiochenum: Propter hoc peccatum nos quoque lamentamur & plangimus, & si viderimus vos in eisdem ma-*

(t) Tertull. de pudicit. c. XIX. vid. cap. III. §. XIV. sub litt. (p) pag. 179.

(u) Chrysost. homil. XXII. ad popul. Antioch. tom. I. p. 294. (p. 251. edit. Frs.)
τεσσαράκοντα λοιπὸν ἡμέρου παρῆλθον ἀν τοῖν τὸ πάχυ παρελθόν τὸ ἕτερον, εἰδὲ συγγένουσιν λοιπὸν, εἰδὲ παραινεσίν προσέδεστο, διὰ ἐπιτυχίην, καὶ ἀποτομαῖς αὐτῶν φρόντηστον εἶδε γὰρ ἰχνοῦ αὔτην ἡ ἀποδοξία, οὐ διὰ τῆς συνθέσεως διὰ τὸ ἀπλέπειν εἰ προβλέπεται συνθέσειν, καὶ ἀπαιδείτεται πολύτελος; διὰ τὸ ὁ φρεσίαν καὶ μοιχεύειν; πᾶσι τοῖν προθέγω καὶ διαμαζίσομεν, ἵνε ἀν συγγενεῖς τοῖν εἴναι πατέρα ἔσται, καὶ λαβὼν ἀπόπειραν, λήφομεν δὲ πάττων, καὶ εἴσω τοῖν μηδὲν δορθέσαντας τὸ ἀλάτωμα, ἀπαιτήσω διηνύ, πελεστας εἴσω μέτρων μητηρῶν τῶν ἕτερον.

(x) Chrysost. homil. XVII. in Matth. p. 182. (p. 222. c sub fin. edit. Francof.) *διὸ καὶ ἡμεῖς θρησκευας καὶ ὀδυσσόμενοι καὶ ἐπιμενοτος ἴδω, ἀπαγορεύσω λοιπὸν ἐμοὺ-*

nentes , etiam interdicemus omnino vobis sacri ihsus ingressonem vestibili , & cœlestis participationem mysterii --- Nullus aduersum me hoc loco potens , nullus diues infletur , nec superbum attrahat supercilium : cuncta enim apud me ista vel fabula videntur , vel umbra , vel somnium . Nemo quippe qui ex his , qui locupletes habentur , ibi , quem accusatus fuero , patrocinabitur : quem mihi pro crimine fuerit Dei a me lex non cum omni vehementia constantiaque defensa.

§. VI.

Et iurare per res creatas.

ALIA huius præcepti transgressio erat , per res creatas iurare . Concilium Carthaginense quartum [y] canonem habet huc spectantem : Clericum per creaturas iurantem , acerrime obiurgandum . Si persistiterit in vito , excommunicandum . Et HIERONYMVS [z] ait : Considera , quod heic (Matth. V.) salvator non per Deum iurare prohibuerit , sed per celum & terram & Hierosolymam & per caput tuum . Circumfertur etiam decretum sub nomine Pii primi [a] , episcopi Romani , quod ita habet : Si quis per capillum Dei vel caput iurauerit , vel alio modo blasphemia contra Deum usus fuerit ; si in ecclesiastico ordine est , deponatur ; si laicus , anathematizetur . Et si quis per creaturam iurauerit , acerrime castigetur .

VERVM quum haec pugnare videantur cum iis , quæ antea dixerunt patres , Quod quis salvo officio christiano per salutem imperatoris iurare possit ; considerare debemus , quod in istiusmodi iuramentis non proprie per res creatas iurarint , invocantes eas tamquam testes veritatis eorum , quæ dixerint , sed tantum nominantes eas cum relatione quadam ad Deum per quem iurarint . Quod dupli ratione fieri posse vir quidam doctus [b] obseruat , quando hunc in modum scribit : „Est species iuramenti , in qua agnoscimus creaturæ nomen posse ad-

τῶν ἑρῷων τέταυ ἐπιβίηνται προσδύων , καὶ τῶν αἰθνάτων μετροχεῖν μυσηγίων -- μὴ μοι τις πλέστες , μὴ μοι τις δινάστης ἐντιῦθα φυσάτω , καὶ τὸς ὁφρὺς ἀντεπάτω πάντα μοι ταῦτα αἴθος , καὶ σκιὰ , καὶ ἔναρξ ἐδεῖς γάρ τῶν νῦν πλετάντω ἐκεῖ μὲν προσῆσται , ὅταν ἐγκαλλεῖσκει καὶ πατηγοῦσκει αὐτὸν μὴ κατὰ τὴς προσηκότης τὸς τοῦ θεοῦ διεκδικήσας νόμος .

(y) Concil. Carth. IV. c. LXI.

(z) Hieron. in Matth. V.

(a) Ap. Gratian. can. XXII. quest. I. c. X.

(b) Rinet. in decalog. tom. I. opp. p. 1287. 1288. edit. Roterod. MDCLI.

„hiberi sensu commodo, sine vlla Dei contumelia, & sine ido-
„lolatriæ suspicione, idque duobus modis 1. In iuramento ex-
„secratorio, quum quis creaturam ad se pertinentem quasi de-
„vouet, Deique indicis scueræ vltioni velut oppignorat, nisi
„verum dicat. Sic potest aliquis in re seria, caput, animam,
„filios & reliqua ad se pertinentia, quantum in ipso est, deuo-
„vere, si sciens fallat. In talibus enim non iurat per eas res;
„sed tantum agnoscit coram Deo, se dignum esse, qui in illis
„puniatur, si peieret. Talia in scripturis habemus iuramenti
„exempla, quæ Deum semper direcete tamquam testem & iudi-
„cem respiciunt; creaturam autem tamquam rem nobis caram,
„quam non dubitanus oppignorare, vt ex eo proximus certus
„sit, nos in perniciem propriam, aut rerum, quæ nobis sint
„in pretio, nolle fallere. Sic iurat David Psalm. VII, 16. *Si feci*
„*istud, & si est iniuritas in manibus meis, persequatur inimicus ani-*
„*mam meam.* Et Paulus 2 ad Corinth. I, 27. *Testem Deum invoco in*
„*animam meam.* Sic iurabant per caput suum, id est, illud deuo-
„vebant. Vnde illud apud Græcos, *νὴ τὴν κεφαλήν.* Et apud
„VIRG LIVM Aeneid. IX. Per caput hoc iuro. Hoc est, immineat ca-
„piti meo periculum, si sciens fallam. Hic modus usurpandæ
„creaturæ in re seria & vera licitus est, quia in eo non proprie-
„conficitur iuramentum, sed eius quædam appendix. II. Alter
„modus est, quum quis earum rerum meminit in iurecurando,
„quæ quidem non sunt in eius potestate constitutæ, ac proin-
„de nec eas potest deuouere; sed tales sunt, quarum apud
„eum ratio haberi in primis debet, inter res humanas, & qua-
„rum meminit, non vt eas testes veritatis aduocet, aut illis de-
„ferat honorem iuramenti; vel aliqua ex parte; sed vt per
„comparationem sui in eas res adfectus, & debitæ ciuilis re-
„verentia, testetur hominibus coram Dco, quam serio agat,
„quum loquitur. Sic iurabant veteres christiani, TERTVLLI-
„ANO teste apol. c.XXXII. per salutem imperatoris, qui per eiusdem
„genium iurare renuebant. Vel per salutem imperatoris intelli-
„gentes ipsum Deum, salutis auctorem, & qui salus imperatoris
„dici poterat effectiue; vel vt esset potius obtestatio, quam iura-
„mentum proprie dictum, per comparationem, hoc sensu,
„Testor coram Dco, non mili minus cordi esse in ea re veri-
„tatem,

„tatem, quam mihi cordi est imperatoris salus: aut simile hu-
„iusmodi. Talia iuramenta potius sunt obtestationes, de qui-
„bus BASILIVS [c] ad psalm. XIV. Sunt quidam sermones, speciem
„quidem iuramenti habentes, qui tamen non sunt, sed obtestatio ad eos
„qui audient. Huc referri potest iuramentum Iosephi Gen.XLII,
„15. *Vivit Pharaeo.* Vbi vetus interpres habet, per salutem Pharaonis,
„LXX. autem νὴ τὸν ὑψηλὸν Φαραὼ, per salutem, aut sanitatem Pha-
„raonis. Id est, quam mihi cordi est salus Pharaonis, &c.

§. VII.

Et per genium imperatoris, & per sanctos & angelos.

ALITER autem res se habebat, si quis directe iuraret per creaturas, tamquam iudices & vindices cogitationum suarum, si false & perfide testaretur. Hinc licet christiani mentionem salutis imperatoris in iuramentis suis admitterent, per genium tamen imperatoris iurare numquam non recusabant, quia hoc idolatria erat, & reapse defectio ad paganissimum, & religio-nis christianae abnegatio. Persecutores nihil amplius ab eis requirebant quam hoc, utpote testimonium renuntiationis eorum. In passione Polycarpi EUSEBIO [d] memorata, proconsul sacerdos eum urgebat, dicens: *Iura per genium Caesaris, cui ille con-stanter respondebat: Christianus sum.* Ita in actis proconsulari-bus martyrum Scyllitanorum [e] in Africa proconsul Sperato dixisse legitur: *Tantum iura per genium regis nostri;* Cui ille respondit: *Ego imperatoris mundi genium nescio, sed caelesti Deo meo seruio.* Idem dicit ORIGENES [f]: *Per fortunam, inquiens, (sive genium) re-gis non iuramus, sicut nec per alia numina scititia: nam sive (et quidam putant) cursus tantum rerum fortuna est, non iuramus per id quod nihil est, tamquam per Deum, aut rem aliquam pollutem viribus; ne iurein-rando abutamur: sive (ut aliis videtur) qui per fortunam regis iurant,*

(c) Basil. in psalm. XIV. tom. I. p. 133. εἰσὶ δὲ τοις λόγοις, σχίζασται μὲν ὅρκος, ἐποτεις, ἐκ δύοι δὲ ὄρtes, ἀλλὰ διεγνέτει πρὸς τὰς ἀκέντες.

(d) Euseb. lib. IV. c. XV. p. 131. (p. 107. edit. Amstelod. MDCXCV.) οὐασσον τὴν κατατάσθησιν τούχην.

(e) Acta mart. Scyllitan. ap. Baron. an. CCII. n. II.

(f) Orig. contr. Celsum lib. VII. p. 421. τύχην μὲν τοις βοσκίοις ἐκ δύναμεν, αἱ γδὲ ἄλλοι νομίζουσιν θεόν εἶτε γάρ [αἱ ἀνθρώπους τινες] ἐνθρόνη μένον εἴσιν η τύχην ἐκ δύναμεν τὸ μηδεμῶν δὲ οὐ θεόν, η ὅλως ὑφεστηκός οὐχὶ δυνάμενον τηνοῖται, οὐα μὴ τὴν ἀντιτίκην δύναμεν εἰς ἡντὶ δει παραλαμβάνωμεν εἶτε οὐχὶ

iurant per Roman: principis genium, ut eo nomine unum e dæmonibus intelligamus; sic quoque moriendum est nobis fortius, quam iurandum per malum & perfidum dæmonem, peccantem persepe cum eo, quem fortius est, homine, immo quam homo sapiens. Similiter MINUCIUS FELIX [g] morem gentilibus peculiarem esse adfirmat, per genium imperatoris iurare; & esse eis tutius per Iouis genium peierare, quam regis. TERTULLIANVS [h] christianos absolute recusare dicit per genium Cæsarum iurare, et si non dubitent iurare per salutem eorum, Cæsarum autem hostes [i] inter gentiles solere iurare per eorum genium, eo ipso tempore, quo seditionem contra eos moliantur; quod crimen sapientis in eos retorquet, quia christianos [k] ut hostes imperii criminari solebant, eo quod per imperatoris genium iurare nollent. Huius ergo criminis natura manifesta erat idolatria & apostasia, dum diuinus honor dæmoni loco Dei præbebatur, & hoc ipso christiana religio omnino abnegabatur. Quæ igitur pœnæ idolatriæ & apostatis constitutæ fuerunt, easdem & illis infligunt conseruuisse facile ad colligendum est, qui tempore persecutionis gentilibus obsequentes per genium imperatoris iurarunt; quod erat diuinum honorem rebus creatis, & pessimis quidem omnium, angelis apostatis & manifesto contra Deum rebellantibus, deferre.

IVRARE per bonos angelos, vel sanctos, vel Mariam vir-

[ὡς τοιν ἐδοξεν, εἰπέσθη τῷ Πατρίτωρ βασιλίᾳ τὸν δαιμόνον ὀμοῦστον οἱ τὴν τύχην αὐτῶν ὀμούσοτες] δαιμόνων ἐστι ή ὀνομαζούμενον τύχην βασιλέων καὶ ζωτῶν πάντων αὐτῶν ημῖν ὑπὸ τῷ μὴ δαιμόνῳ μοχθησούσῃ πάπισσον, πολεμούσης συνεχείαν πάραποτα μὲν ἔλαχεν ἀνθρώπων, οὐ καὶ πλέον αὐτῶν ἀναρρόντα.

(g) Minuc. Fel. p. 88. c. XXIX. n. 7. pag. 112. edit. Halensis MDCXCIX.

(h) Tertull. apol. c. XXXII. cit. §. IV. sub litt. (z) in textu pag. 355.

(i) Ibid. cap. XXXV. Vnde Caſili & Nigri, & Albini? --- omnes illi sub ipsa vsque impietatis eruptione & sacra faciebant pro salute imperatoris & genium eius deierabant. Id. lib. ad capulam c. II. Sic & circa maiestatem imperatoris infamamur, tamen nunquam Albiniiani, nec Nigriani, vel Caſiliani inueniri potuerunt christiani; fed iidem ipsi, qui per genios eorum in pridie usque iurauerant, qui pro salute eorum hostias & fecerant & volebant, qui christianos sape damnauerant, hostes eorum sunt reperti.

(k) Tertull. ad nationes lib. 1.c. XVII. Prima obſtinatio est, quæ secunda ab eis religio constituitur Cæsarianæ maiestatis, quod irreligious dicamur in Cæsares, neque imagines eorum repropietiando, neque genios deierando hostes populi nuncupainur. &c.

ginem,

ginem, vel eorum imagines & reliquias, et si maiorem recti speciem præ se ferebat, a priore illo vitio non multum aberat. Nam quum omnis diuinus cultus Deo per veterum doctrinam vindicaretur; iurisurandi autem interpositio solemnis quidam istius cultus actus esset: nihilo paratiiores erant ad iurandum per angelum vel sanctum, quam per genium imperatoris, vel aliam quamcumque rem, ut ne honorem diuinum in rem creatam conferre merito crederentur. Hinc OPTATVS vt grandem insolentiam ac impietatem obiectat *Donatis*, quod, quum [l] per solum Deum soleant homines iurare, *Donatus* passus sit per se sic iurare tamquam per Deum. Et successores eius hunc honorem audire sunt amplexi. OPTATVS enim hanc impietatem in vniuersum omnibus adscribit: *Vestri*, inquit [m], per vos iurant, & personas vestras iam pro Deo habere noscuntur. Solet Deus ad probandam fidem in iuratione ab hominibus nominari. Sed quum per vos iuratur, iam apud vestros de Deo & Christo silentium est. Si ad eos diuina migravit de calo religio, quia per vos iuratur, nemo vestrum aut vestrorum langucat: nolite mori: imperate nubibus: pluie, si potestis: vt per vos plenius iuretur; & de Deo silcatur. --- O sacrilegium impietate commixtum, dum homines per vos iurantes libenter auditis, & vocem Dei auribus non admittitis vestris. Pra terea per martyres suos [n], quos venditent, eos iurare dicit, quum tamen pro criminibus suis, non pro causa religionis, occisi sint. Ex quibus planum perspectumque est, quod OPTATI æuo iurare per nomen hominis, siue viui, siue mortui, pro non minore crimine quam sacrilegium & impietas habitum fuerit, vtpote quo honoris Dei rei creatæ deferretur. Adeoque eamdem poenam, quæ sacrilegio & impietati debebatur, huius criminis poenam fuisse in omnibus, qui eo tenerentur, par est statuimus: quamquam præter istos haereticos de paucis quibusdam istius æui nobis constet, qui in illud propenderint, vsque dum cultus sanctorum, & angelorum & *Mariæ* virginis in ecclesiam irreperct; atque tum cum ista corruptela inuichebatur alia, vt

(l) Optat. lib. III. p. 65. (p. 68. edit. Parif. MDCLXXIX.)

(m) Optat. lib. II. p. 58. (p. 53. cit. edit.)

(n) Optat. lib. III. p. 69. (p. 75. edit. cit.) Nolo hominum facere mentionem, quos vos inter martyres ponitis: per quos tamquam per vnicam religionem, vestra communionis homines iurant, cetera.

nimirum Maria virgo, & Michael ac Gabriel archangeli cum Deo in eodem iureiurando coniungerentur. Formulam istiusmodi iuramentorum habemus in quadam IUSTINIANI nouella [o], quae ab his, qui administrationes prouinciarum accipiunt, iuriandum fidelitatis, & iuriandum contra largitionem, praestari iubet his verbis: *Iuro ego per Deum omnipotentem, & filium eius unigenitum, dominum nostrum Iesum Christum, & spiritum sanctum, & per sanctam gloriosam Dic genitricem & semper virginem Mariam, & per quatuor euangelia, quae in manibus meis teno, & per sanctos archangelos Michaelem & Gabrielem, puram conscientiam germanumque servitum me seruaturum sacratissimis nostris dominis Justiniano & Theodora coniugi eius, occasione traditae mihi ab eorum pietate administrationis: & omnem laborem ac sudorem cum favore sine dolo, & sine arte quacumque suscepio in commissa mihi ab eis administratione de eorum imperio atque republica. Iuro quoque idem iuriandum, quod nulli penitus neque dedit neque dabo occasione dati mihi cinguli, neque occasione patrocinii, neque promisi, neque professus sum de prouincia mittere, neque mittam, neque occasione dominici suffragii, neque famosissimis praeseptis administrationem habentibus, neque iis, qui circa eos sunt, neque alii hominum ulli, sed sicut sine suffragio percepi cingulum, sic etiam pure me exhibeo circa subiectos piissimorum nostrorum dominorum; contentus iis, quae statuta sunt mihi de fisco, annonis. Materia huius iurisiurandi perquam bona est, fatendum autem est, formulam eius a puritate & simplicitate recedere priorum seculorum,*

(o) Iustin. nouell. IX. "Οὐαὶ μοι ἐγώ τὸν θεὸν τὸν παιζούστον, καὶ τὸν οὐδὲν αὐτῷ τὸν μανιγένην θεὸν χριστὸν τὸν θεὸν οὐδὲν, καὶ τὸ ἄγιον πνεῦμα, καὶ τὴν ἀγίαν ἑνόδοξην θεοτόκου καὶ αετοφθέλεων Μαρίαν, καὶ τὰ τέσσαρα ἱναγγέλια, ἡ ἐν ταῖς χερσὶ με πρατῶ, καὶ τὰς ἀγίας ἀρχαγγέλας Μιχαήλ καὶ Γαβριήλ, ὡς καθηρόν συνιδὼς καὶ γηπολικὸν διάδειν Φυλάρχην τοὺς θεοτόκους καὶ ἐντεβετάτους οὐαῖν δεσπότας, λειτουργὸν καὶ Θεοδόκην τὴν ὁμοζύγη τῷ αὐτῷ κράτος, προφάσει τῆς παραδεδουέντος μοὶ παρότας αὐτῶν ἐντεβετάνῳ ἀρχῇ· καὶ πάντα πόνον καὶ καρποτόν μετ' εὐρίσκων αὐτὸν καὶ δικαιόσυναι ἐπὶ τῇ διθέσιν μοὶ παρόντων αρχῆς, ὅπερ τῆς αὐτῶν βασιλείας καὶ πολιτείας -- ὅμην με δὲ τὰς αὐτὰς δόκει, ὡς οὐδὲν παντάς ὅπερ δίδυκα ὅπερ δώσω, προφάσει τῆς δεδουέντος μοὶ αρχῆς· ὅπερ προφάσει προστατεύειν, ἐδὲ ἐπηργειδάμων, ὅπερ ἀισθάνηται ἐκ τῆς ἀπαρχῆς στήπειν, ὅπερ πένσιν, ὅπερ προφάσει δεσποτικῆς suffragie, ὅπερ τοῖς ἑνδοξότατοις ἵναρχοις, ὅπερ τοῖς ἄλλοις παντοφάνταις ἀνθράκοις τοῖς τοῖς ἀρχαῖς ἔχοσιν, ὅπερ τοῖς περὶ αὐτῶν καθεδῶσιν, ὃδε ἀπό τῶν πάντων ἀδεῖν ἀλλ' ὥσπερ ἀπίδειν περιθλαβον τὴν αρχὴν, ὅπερ καθαρὸς Φωτιμαὶ περὶ τὰς ἐντεβετάτους οὐαῖν δεσποτῶν, ἀρχέμενος ταῖς ἀφωγομέναις μοὶ ἐκ τῆς δημοσίας σιτήσει.

vbi iuramentorum interpositio in solius Dei nomine facta est, tamquam specialis diuini cultus pars ipsi peculiaris & propria. Primum hoc, quod memini, talis iurisiurandi exemplum est, quod in ecclesia admissum est: Facitque eo, vt videamus, quam breui temporis spatio corruptelæ per auctoritatem possint invalescere. Quod enim tempore OPTA TUI pro sacrilegio habebatur, id iam singularis venerationis exemplum erga archangelos & Mariam virginem euaserat. Plura quidem de iuramentis notari poterant; nos autem hoc loco de istiusmodi tantum rebus loquimur, quæ ad disciplinam ecclesiæ spectant.

§. VIII.

De periurio eiusque pœnis.

PROXIMVM grande crimen, quod in nomen & maiestatem Dei poterat committi, periurium erat; quod committere quis poterat vel tempore iurisiurandi, si nimirum juraret in rem falsam, aut si iuraret, se rem quamdam malam & illicitam facturum; vel etiam postea, si quis non faceret, quod facere ei licebat, & ad quod faciendum solemni iureiurando iudicatus fuerat. Qui sacramento se obligauerat ad rem faciendam illicitam, exempli caussa, ad gerendum sempiternas cum altero inimicitias & ad numquam redeundum cum eo in gratiam, is per decretum concilii Herdenſis [p] ad integrum annum de ecclesia propter periurium suum proiiciendus, & ad poenitendum de illico iureiurando & ad reconciliandum sibi fratrem adiungendus erat. In tali enim casu, vt patres & canones [q] definiunt, illegitimum iusiurandum seruandum non erat, ne ipsum vti Herodem regem duplici vel triplici peccato implicaret, sed rescindere iusiurandum debebat deque periurio suo poenitentiam agere, quod satius erat, quam sub specie pietatis ac religionis peccatum peccato addere. Ita autem poenitentiae tanto brevius tempus constitui solebat, quia homines ex celeri

(p) Concil. Herdenſ. c. VII. Qui sacramento se obligauerit, vt litigans cum quolibet ad pacem nullo modo redeat, pro periurio vno anno a communione sanguinis & corporis dominici segregatus, reatum suum fletibus, elemosynis & quantis potuerit ieiuniis, absoluat.

(q) Vid. concil. Tolet. VIII. c. II. Illib*ri* testimonia ex Ambrosio, Augustino, Gregorio & Isidoro copiose citantur. Nec non in Gratiano cauſ. XXII. qu. IV. quo-

quodam animi adfectu in hanc culpam abrepti, non consulto eam incurrisse, credebantur.

ALIAS autem periurium in attestando rem falsam, aut non implendo legitimum iuramentum, multo tractabatur severius. Nam CHRYSOSTOMVS [r] periurium in eadem classe ponit cum homicidio, fornicatione ac adulterio. Et BASILIVS vndeclim annorum poenitentiam ei injungit, qui hoc scelere se adstrinxisset. *Priurus, inquiens [s], undeclim annis non erit communionis particeps, duobus annis deflens, tribus audiens, quatuor subfratus, anno unico consistens, & tunc communione dignus habebitur.* Concilium Matifconense primum [t] de isto criminis hunc habet canonem: *Si quis coniuersus fuerit alios a*l*s salsum testimonium vel periurium attraxisse, ipse quidem usque ad exitum non communicet: Hi vero, qui ei in periurio consenserit probantur, post ab omni sunt testimonio prohibendi, & secundum legem infamia notabuntur.* Vbi per legem probabiliter & ciuilem & ecclesiasticam legem intelligit. Nam, ut fuse demonstrat GOTTHOFREDVS, lex ciuilis apud veteres Romanos omnibus istiusmodi periuris infamiae notam apposuit; & Honorius diuersas alias poenas [u] addidit, ut nouum antiquis legibus vigorem daret maioremque efficacitatem. Non possum heic silentio praeterire relationem, quam EVSEBIUS de diuina vindicta habet, persequuta tres periuros nebulones, qui accusationem, contra Narcissum episcopum Hierosolymitanum fal-

(r) Chrysost. homil. XVII. in Alath. p. 182. (pag. 222. c. sub fin. edit. Francof.) cit. §. V. sub litt. (x) pag. 360. sequ. It. homil. XXII. ad popul. Antiochen. tom. I. p. 294. p. 261. edit. Francof.) cit. ibid. sub litt. (u) p. 360.

(s) Basil. can. LXIV. Επίοπος, ἐν δίκαιῳ τρέπεται οἰκονόμωντος ἐστι: δύοις τρεσὶ προστίχαις, τριτὸν ἀγοράμενος, τέσσαρον ὑποτίχαις, ἐμυνθόντος μόνον, διὰ τότε τῆς κοινωνίας ἀξιόμενος.

(t) Concil. Matifcon. I. c. XVII.

(u) Cod. Theod. lib. II. tit. IX. de pactis leg. VIII. Si quis maior annis aduersus pacta vel transactiones, nullo cogentis imperio, sed libero arbitrio & voluntate confecta, putauerit esse veniendum, vel interpellando iudicem, vel supplicando principibus: vel non implendo promissa ea, quae inuocato nomine Dei omnipotentis eo auctore solidauerit, non solum inuratur infamia, verum etiam actione priuatus, restituta poena, quae pactis probatur inserta, earum reium & proprietate caret & emolumento, quod ex pacto vel transactione illa fuerit consequutus. Quae omnia mox eorum commido depabantur, qui intemerati pacti iura seruaerint. Vid. Gothosred. in loc. p. 134 - 137.

so a se confictam, iurecurando confirmare non erubuerant; quia ostendit, quod, quum disciplina ecclesiae, deficientibus documentis, in effectum deduci contra fontes non possit, providentia nonnumquam intercedere & hoc crimen diuino iudicio ipsa per se vindicare soleat. „Mali quidam homunciones, „inquit [x], qui vigorem & constantiam vitæ *Narcissi* ferre non „poterant, veriti, ne tandem deprehensi poenas darent, vt pote „sexcentorum sibi scelerum consci: præuenire eum decreuerunt, structisque insidiis grauissimam ei calumniam adsperserunt. Atque vt audientibus persuaderent, sacramenti religione accusationem firmabant. Vnus inter iurandum imprecabatur sibi, vt incendio periret, si sciens falleret. Alter vt „seuo ac pestilenti morbo corpus absumeretur. Tertius, vt „luminibus orbaretur. Sed quantumuis iurantibus, nemo ex „fidelium numero fidem adhibebat: quippe quum *Narcissi* continentia & sanctitas vitæ omnibus virtutum numeris absolutæ cunctis semper spectata compertaque esset. At ille quum diutorum infamiam sustinere non posset, & alioqui philosophiæ vitæ iam dudum amore teneretur, relieta ecclesiæ plebe, in solitudine ac deuiis agris plurimos annos delituit. Verum magnus ille iustitiae oculus his peractis minime quiescendum putauit. Sed confessim impios illos iis ipsis vltus est diris, quibus semetipos peierantes deuouerant. Primus igitur, quum modica quedam scintilla in domo, qua manebat, citra villam caussam subito exsiliisset, noctu incensis ædibus cum vniuersa familia conflagravit. Alteri corpus ab imis pedibus

(x) Euseb. lib. VI. c. IX. τὸ εὔτονον αὐτῷ καὶ σεβόν τῷ βίᾳ Φυλοί τινες ἀνθρώπινοι μὴ οὖτι τε Φέγεν, δέει τῷ μὴ δίκην ἐποχεῖν ἀλόντας, διὰ τὸ μυρία κακὰ ἔντοτοι συνεδίναι, συσκεψήν κατ' αὐτῷ προλαβιζόντες συβρέπεται, καὶ τινα δειγματικά παλινχέκεται αὐτῷ δικιολόγην ἐπα τις εἰρήναις τὸς ἀκρωμένες, ὅρκοις ἐβεβαλεν τὰς κατηγορίας καὶ ὁ μὲν ἡ μὲν ἀπόλοιτο πυνὶ ἀμύνεν ὁ δὲ ἡ μὲν σκαπῇ νότῳ διπονθεῖν τὸ σῶμα: ὁ δὲ τρίτος ἡ μὲν τὰς ὄργασες πηγαδεῖη ἀλλ' ἔδι ἔτω αὐτοῖς κακοπεὸς δράματος τῶν πιστῶν τις προσέχει τὸν νῦν, διὰ τὴν εἰς πάντας λάμπεσσα ἐτὸ παντὸς σωφροσύνην τὸν καὶ πανάργετον ἀγωγὴν τὸν Νυρκίσσεον αὐτὸς γε μὴ τὴν τῶν εἰρηναίων μηδαμῶς ὑπομένων μοχθείραν, καὶ ἄπλως ἐπ μηρῷ τὸν Φιλόσοφον ἀσπεχόμενος βίον δικράστην τὸ τῆς ἐκκλησίας πλῆθος, ἐν ἐσημάξει παρέκκιον ἀγροῖς λανθάνων, πλειστοὺς ἔτετο διέτρεψεν ἀλλ' ἐ καὶ ὁ τῆς δίκης μεγαλεῖς δρόσαλμος ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις ἥρκεμοι μετήνει δὲ ὡς τάχιστα τὸς ἀσεβεῖς, εἴς καὶ ἔκατῶν ἐπιορκῶντες κατεδήστησαν ἀραιοῖς ὁ μὲν ἐν πρώτοις, ἐκ μηδεμίου περοφόρεσσας ἀπλῶς ἔτω σμικρῷ διαπεπόντος, ἐφ' ἣς κατέτινεν οἰκίας, σπαθῆρος, γύναιων ἴφαφθείσης ἀπάσις παγγεῖη καταφλέγεται ὁ δὲ ἀθρέως τὸ σῶμα ἐξ

„ad summum usque capitum verticem, eo morbi generc, quo se „ipse multauerat, corruptus est. Tertius priorum casum con- „tuitus, omniumque inspectoris Dei ineuitabilem veritus vin- „dictam, concinnata ab ipsis ex compacto calumniæ ordinem „est confessus. Tantis porro lamentis ob poenitentiam facti se „sc confessit, & in tantum lacrimas effundere perseuerauit, vt „ex eo oculorum lumen amitteret.“ Eiusmodi poenas periurii sui perditissimi illi & amentissimi homines vindici Dei dextræ dederunt, vbi disciplina ecclesiastica, deficientibus documentis, tangere eos non potuit.

§. IX.

De violatione votorum.

VLTIMA huius præcepti transgressio, quæ censura ecclesiastica puniebatur, votorum siue promissorum Deo factorum violatio erat. Et hæc quidem tam in rebus quam personis. Si quis bona sua vel aliquam eorum partem ministerio Dei se daturum voueret, deinde autem promissum reuocaret vel irritum faceret, voti erat violatio, includens sacrilegium. Ananias ob hoc ipsum seueram incurrit censuram, & eiusmodi aduersum se indignationem Dei prouocauit, cuius Petrus minister fuit, vt, ex BASILII sententia [y], ad poenitentiam aditum inuenire non potuerit. Ecclesia in sequentibus sæculis istiusmodi son-

άκουων ποδῶν ἐπὶ κεφαλὴν, ἦσαντὸς προστείμενον ἑαυτῷ νόσος πληγαται· ὁ δὲ τρίτος τοῖς τῶν προσέρχοντα συνιδὼν ἐκβάσεις, οὐχὶ τῇ πάντῳ ἐφέρεις θεῖ τρέσας τὸν ἀδιάδραστον δίκαιον, ἀμολόγου μὲν τοῖς πάπτοι τὰ κοινῆ σφίσιν αὐτοῖς ἐσκαιωρημένα τοσούτας δὲ κατετρύχετο μεταμελόμενος οἰμωγαῖς, δημηγόρῳ τε ἐς τοστὸν εἰς ἀπέλιπεν, ἔνας ἄμφω διφθήρη τὸς ὅνειρος.

(y) Basil. hom. de institut. monach. (tom. II. opp. p. 509.) ἐξηργάζεται τῷ Ανανίᾳ τὴν ἀρχὴν μὴ ἐπαγγειλαθεῖσαν τῷ θεῷ τὴν κτητούντα ἀπιδῶν πρὸς τὴν ἀνθρώπινην ἀπιδῶν δίξειν, τὸ μὲν κτήμα διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῷ θεῷ ἀφίεσθαι, ὡς ἐν θαυμαστέῃ πορῷ τῶν ἀθρώπων ἐπὶ τῷ φιλοτιμίᾳ, τῇ τιμήσιατος δὲ ἐνοψίατος τοιαύτην ἔχοντο καθ' ἑαυτῇ τῇ κυρίᾳ τὴν ἀγανάκτησιν [ἢ ἐπηρέτης ὁ Πίτρος ἦν] ὡς μηδὲ μετανοίας δύοντας ἐνρεῖν. Licebat initio Ananias possessorumculam suam Deo non polliceri ac vovere: sed postquam humanae glorie cupiditate inductus, quicquid in bonis habebat, per professionem Deo consecravit, quo videlicet egregio istiusmodi facta hominum de se admirationem excitaret: de pretio autem calide postea nescio quid interuerit, eiusmodi aduersum se indignationem Dei prouocauit, cuius Petrus minister fuit, ut ne ad paenitentiam aditum inuenire potuerit.

tes extraordinaria ratione punire non poterat. Vti autem quilibet eiusmodi voti violatio pars sacrilegii, & que ac perfidiae & perjurii erat, ita certo colligere possumus, communes poenias, his duobus criminibus sigillatim spectatis constitutas, non minus sollicite huic criminis, in quo duo ista coniunctum reperiebantur, infligi consueuisse. Clerici peculiariis Dei hæreditas esse credebantur, vt qui per solemnam liberi arbitrii aetum ecclesiæ sece ministerio dicauerant: adeoque nemini istius ordinis stationem suam deserere & ad sæcularem vitam redire, sub seuerissima excommunicationis poena, permittebatur. Quomodo ex regulis concilii generalis Chalcedonensis [z] & concilii Turonici [a] apparet. Quod leges imperiales peculiaribus sanctionibus ciuilibus [b] confirmant, iubentes istiusmodi desertores curiæ ciuitatis suæ vindicari, in eaque per omnem vitam seruire, bona autem, qua possideant, ecclesiæ, vel monasterio, ad quod spectent, adiudicari. Exdem enim poenæ infligebantur monachis & virginibus sacris ac viduis, qui per solemne votum sæculo renuntiarant, & ad vitam se dederant asceticam. Si postea matrimonio darent operam & ad vitam reuerterentur sæcularem; licet ecclesia eorum matrimonium non iuberet esse irritum, quasi esset adulterium (quod hodie in ecclesia Romanensi fieri adsolet) certam tamen poenitentiam ipsis, tamquam perfidiæ & violati voti reis, imponebat. Concilium Chalcedonense [c] & virgines & monachos excommunicari

(z) Concil. Chalcedon. can. VII. τὸς ἄπαξ ἐν τῇ διέψυχητελεγύμνεσ, οὐ καὶ μορθαῖς, ὡρίσαντες, μήτε ἐπὶ σφετεροῦ, μήτε ἀζηταῖς ποσμοῖς ἔρχενται. ἢ τέτοιο τολμῶντας, οὐδὲ μὴ μετακλητοίς, ὡς ἐπιτελέσθαι ἐπὶ τέτοιο, ὁ διὸ θεός πρότερον ἐιδότω, ἀναθεωριζεῖται. Eos qui in clero sacerdoti ordinati sunt ἢ studiū monachos, statuimus nec ad militarem expeditionem, nec ad sæcularem dignitatem posse venire. Qui autem hoc audent ἢ non poenitentia dueli ad id reuerteruntur, quod propter Deum prius elegerant, anathematizari.

(a) Concil. Turon. c. V. Si quis clericus, reliquo officio sui ordine, laicam voluntate agere vitam, vel se militare tradiderit, excommunicationis poena se riatur.

(b) Cod. Theod. lib. VI. tit. II. de episcopis leg. XXXIX. Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. LV. Vid. lib. VI. c. IV. §. I. vol. II. pag. 381.

(c) Concil. Chalcedon. c. XVI. Παρθένον ἑταῖρην ἀναθεῖστον τῷ δεσπότῳ θεῷ, ὁσπέντε δὲ νομάρχαις, μὴ ἐπεῖναι γάμῳ προτομιδεῖν εἰ δέ γε ἐγεδεῖν τέτοιο πουλεῖτε, ἐσωτῆρα ἀνανέντετο. Virginem, que se domo non dedicauit, similiter ἢ monachos non hinc matrimonio coniungi. Sin autem hoc fecisse iuuenti fuerint, sine excommunicati.

iubet, si post solemnem consecrationem & professionem matrimonio iungantur. Ex BASILII [d] iudicio pœnitentiam adulterorum agere eos oportet. Non ac si istiusmodi matrimonium pro adulterio habeat, sed tantum ut tempus pœnitentia eis adsignet. Nam vti alibi [*] ex AVGUSTINO [e] ostendimus, istiusmodi matrimonia non pro adulteriis, sed pro veris matrimoniis habita, neque adeo per villam ecclesiae veteris regulam irrita declarata sunt: tametsi hodie ex auctoritate concilii Tridentini contraria praxis in ecclesia Romanensi obtineat, in qua omnia istiusmodi matrimonia rescinduntur, & coniuges alter ab altero se separare coguntur.

Concil. Tolet. IV. c. LII. Nonnulli monachorum, egredientes a monasterio, non solum ad sæculum revertuntur, sed etiam uxores accipiunt. Hi igitur renocati, in eodem monasterio, a quo exierunt, pœnitentiæ deputentur, ibique defleant crimina sua, vnde deceaserunt.

Leo epist. XCII. ad Rustic. c. XII. Contrarium est omnino ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire ad militiam sæcularem, quum apostolus dicat: *Nemo militans Deo impliceret se negotiis sæcularibus.* Vnde non est liber a laqueis diaboli, qui se militia mundana voluerit implicare.

Concil. Ancyran. c. XIX. οὐαὶ παρθένοις ἐπαγγελμάταις, ἀθετεῖς τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν τῶν ἀγνώσκων ὄντος ἐκπληξτόν. Quicumque virginitatem profiteres professionem suam irritam reddunt, n bigamorum definitionem implicant.

(d) Basil. can. LX. Παρθένος ὁμολογήσασα, καὶ ἐπεσῆσα τῆς ἐπαγγελίας, τὸν χρόνον τῇ ἑπὶ τῆς μοιχείας ἀμεριζήματος ἐν τῇ σινονομίᾳ τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς πληρώσει τὸ αὐτὸν καὶ ἐπὶ τῶν βίων μονάδωντα ἐπαγγελμάταις, καὶ ἐπιπλούσιαν. Quia virginitatem professi, a voto suo ac professione lupsa est, peccari adulterii tempus in sua vita dispensatione complebit. Idem ē in iis, qui vitam monasticam profitentur & habuuntur.

(*) Lib. VII. cap. III. §. XXIII. volum. III. p. 92.

(e) Augustin. de bono viduit. c. X. Qui dicunt talium nuptias, sed potius adulteria, non mihi videntur satis acute ac diligenter considerare, quid dicant. Fallit eos quippe similitudo veritatis &c.

LIBRI DECIMI SEXTI**CAPVT OCTAVVM****DE PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM
QVARTVM, SIVE DE TRANSGRESSIONIBVS LEGIS,
RELIGIOSAM DIEI DOMINICAE OBSERVA-
TIONEM INIVNGENTIS.****§. I.**

Fuga religiosorum conuentuum die dominica quomodo per leges ecclesiae punita sit.

De religiosa diei dominici obseruatione iam in antecedenter quodam libro [†] nonnulla diximus, & plura dicemus posthac, vbi de diebus festis, ex quibus hic semper principalis in ecclesia christiana creditus est, agemus. Heic igitur instituti nostri ratio solum postulat, vt istiusmodi transgressiones legis, religiosam diei dominicæ obseruationem iniungentis, adnotemus, quæ homines ecclesiasticæ censuræ subiecerunt. Et *primum* quidem, quum regula præscripta vellet, vt homines ad celebranda publice omnia diuina officia die dominico conuenirent: neglectio huius officii siue ex toto siue ex parte pro crimine semper habebatur digno censura ecclesiastica. Congregationem ecclesiæ in vniuersum voluntaria separatione descrere, vti hæretici faciebant & schismatici, etiamli priuata inter se instituerent conuenticula, eiusmodi legis violatio esse existimabatur, quam ecclesia severissima anathematis censura punientiam duceret: vti ex diuerlis concilio *Gangrensis* [a] appareat canonibus, quos quum supra [*] fusijs recitauimus, hoc loco repetere nihil attinet. *Secundo*, Si quis alioquin orthodoxus per notabile temporis interuallum ecclesiam die dominico frequentare negliceret, delictum hoc erat, quod iudicialem communionis interdictionem merebatur. Videre id est e canonibus *Illiberritanis* [b], *Sardicensibus* [c] & *Trullanis* [d], quos ob eamdem rationem heic interponere supersedemus.

(†) Lib. XIII. c. IX. §. I. vol. VI. p. 560. seqq.

(a) Concil. *Gangreni*. c. V. VI. VII. &c.

(*) Supra c. I. §. V. pag. 21.

(b) Concil. *Illiberrit.* c. XXI. ibid. sub sign. (†)

(c) Concil. *Sardic.* c. XI. sub litt. (1)

(d) Concil. *Trull.* c. LXXX. sub litt. (m)

§. II.

De frequentatione cuiusdam partis diuini cultus die dominica & neglegctione partis reliquæ.

Terrio, FREQUENTARE aliquam diuini cultus partem die dominica, & negligere partem reliquam, hisce temporibus magnum crimen erat, excommunicatione puniendum. Hoc manifesto patet e sic dictis canonibus apostolicis, quorum aliquis [e] hunc in modum statuit: *Cunctos fidèles, qui in sanctam Dei ecclesiam ingrediuntur & sacras scripturas audiunt, non autem perseverant in oratione & sancta communione, velut in ecclesiam inducentes confusione, segregari oportet.* Idem iisdem verbis & sub eiusdem poenae denuntiatione decretum legitur in concilio Antiocheno [f]. Concilium Illiberitanum [g] episcopum ab eo, qui non communicet, munera vetat accipere. Quod re ipsa erat eos excludere a communione ecclesiæ. Et concilium Toletanum primum [h] eos, qui ingrediantur ecclesiam, communionem autem negligant, admoneri, & si admoniti non communicent, ad agendam publicam poenitentiam, uti grandes peccatores, adigi iubet. Et alius eiusdem concilii canon [i] addit, quod si quis accesserit ad communionem & eucharistiam de manibus sacerdotis acceptam non sumserit, velut sacrilegus propelli debat. Omnes hi canones supponunt, quod libro quodam antegresso [*] plenissime cuiuscum dedimus, Quod eucharistiae celebratio visitata diuini cultus, die dominico fieri soliti, pars fuisse; & quod quilibet christianus, in ecclesiæ viuens communione, eam participare debuerit, ad officium hoc die summo numini debitum explendum. Adeoque in omnes hanc diuini cultus partem negligentes, tamquam fraudis in legem ecclesia-

(e) Canon. apost. c. VII. vid. Græc. ibid. sub litt. (h) p. 20.

(f) Conc. Antioch c. II. ibid. sub litt. (i)

(g) Concil. Illiberit. c. XXVIII. Episcopum, placuit, ab eo qui non communicat, munera non accipere debere.

(h) Concil. Toletan. I. c. XIII. De his, qui intrant in ecclesiam, & deprehenduntur numquam communicare, admoneantur. Quod si non communicant, ad poenitentiam accedant.

(i) Ibid. c. XIV. Si quis autem acceptam a sacerdote eucharistiam non sumserit, velut sacrilegus propellatur.

(*) Lib. XV. cap. IX. vol. VI. p. 560 seqq.

sticam admissae reos, animaduertebarunt, quod principalem religiosæ obseruationis diei dominicæ partem contemnerent. Scribere hæc non possum, quin multorum piorum hominum hac ætate fatalem calamitatem lamenter, quorum animus inclinat, ut singulis diebus dominicis eucharistiam sumant, sed, quæ hodierna rerum facies est, opportunitate carent optatum impetrandi. Tales in illo apostoli acquiescant, oportet, *Si prius ad sit promptus animus, aliquis acceptus est pro eo, quod habet, non pro eo, quod non habet; interea autem orent Deum, ut pro bona prouidentia sua aliquam inueniat methodum disciplinam & priscum feruorem instaurandi.* Sed pergimus.

§. III.

*Ieiunium diei dominici sub pena excommunicationis prohibi-
tum.*

ANTIQUVS & generalis in ecclesia veteri mos erat, diem dominicum in memoriam resurrectionis seruatoris nostri festum & lætum agere; nec unquam isto die diciunare, ne ipso quidem diciunii quadragesimalis interhallo. Et idcirco hoc die peruerse diciunare, pro crimine habebatur, censuram ecclesiasticam commerente. TERTULLIANVS [k] christianos die dominico diciunare nefas duxisse auctor est. Notat etiam, quod ipsi Montanistæ, qui in obseruandis suis diciuniorum temporibus longe erant rigidissimi, sabbato [l] & die dominico per integrum annum non diciunarint. Etsi enim ternas quadragesimas & præterea duas hebdomadas xerophagiæ, siue siccorum ciborum, obseruarint, sabbatum tamen & diem dominicam ab his diciunii legibus excepsisse eos adfirmat. Similiter AMBROSIUS [m] catholicos hosce duos dies in diciunio quadragesimali excipere consueuisse narrat. *Dominica*, inquit idem AMBROSIUS alio loco [n], *ieiunare non possum, quia Manicheos etiam ob istius diei diciunia iure damnamus. Hoc enim est in resurrectionem Christi non credere, si quis legem diciunii die resurrectionis*

(k) Tertull. de coron. milit. c. III. Die dominico diciunare nefas ducimus.

(l) Id. de diciun. aduers. Psychicos c. XV. Duas in anno hebdomadas xerophagiæ, nec totas, exceptis scilicet sabbatis & dominicis, Deo offerimus.

(m) Ambros. de Elia & diciunio c. X. Quadragesimæ totis, præter sabbatum & dominicam, diciunatur diebus.

(n) Ambros. epist. LXXXIII.

indicat. Diuersi alii hæretici ob hanc praxin damnantur in concilio Bracarenſi primo [o]: Speciatim *Cerdoniani*, *Marcionite* & *Priscillianistæ* nominantur & feriuntur anathemate, vt pote die natali & dominico ieunantes, quia hoc faciant in veræ humanæ naturæ Christi derogationem. *LEO episcopus Romanus* [p] *Priscillianistas* eodem nomine reprehendit. Et concilium *Carthaginense* quartum [q] eos, qui die dominico studioſe ieunent, pro catholicis haberi vetat. *AVGVSTINV[S]* [r] non tantum dicit, quod sit totius ecclesiæ consuetudo ieunium hoc die relaxare, sed quod nemo aliter facere queat sine magno scandalo ecclesiæ, quia *Manicheorum* hæresis [s] fidei catholicæ contraria istam diem ieunio constituerit. Ex his rationibus canones ſeueras censuras decernunt aduersus iſtiusmodi offendores.

- (o) Concil. Bracar. I. c. IV. Si quis natale Christi ſecundum carnem non vere honoret, ſed honorare ſe ſimule, ieunans in eodem die & in dominico; quia Christum in vera hominis natura non credit, ſicut Cerdon, Marcion, Manichæus & Priscillianus, anathema ſit.
- (p) Leo epift. XCIII. ad Turribium c. IV. Quarto capitulo continentur, quod natalem Christi, quem ſecundum conceptionem veri hominis catholicæ ecclesia veneratur, quia verbum caro factum est & habitauit in nobis, non vere illi honoret, ſed honorare ſe ſimulent, ieunantes eodem die, ſicut & die dominico, qui eft dies resurrectionis Christi. Quod utique ideo faciunt, quia Christum dominum in vera hominis natura natum eſſe non credunt, ſed per quamdam illusionem oſtentata videri volunt, quæ vera non fuerint; ſequentes dogma Cerdonis atque Marcionis & cognatis ſuis Manichæis per omnia concordantes. Qui, ſicut in noſtro examine deteſti atque conuidiſſunt, dominicum diem, quem nobis ſaluatoris noſtri resurrectione consecravit, exigunt in mœrore ieunii; Solis, (vt proditum eſt) reuerentiae hanc continentiam deuouentes, vt per omnia ſint a noſtræ ſidei unitate diſcordes, & dies, qui a nobis in laetitia habetur, ab illis in afflictione ducatur. Vnde dignum eſt, vt inimici crucis Christi & resurrectionis talem excipient ſententiam, qualem elegerint doctrinam.
- (q) Concil. Cathag. IV. c. LXIV. Qui dominico die studioſe ieunat, non creditur catholicus.
- (r) Auguſtin. epift. CXIX. ad Ian. c. XV. Propter hoc & ieunia relaxantur & ſtantes oramus, quod eſt ſignum resurrectionis. Vnde etiam omnibus diebus id ad altare obſeruantur & halleluia canitur &c.
- (s) Auguſtin. epift. LXXXVI. ad Caſulan. (p. 390. edit. Basil.) Die dominico ieunare ſcandalum eſt magnum, maxime poſtequam innotuit detestabilis multumque ſidei catholicæ ſcripturisque diuinis apertissime contraria hæresis Manicheorum, qui ſuis auditoribus ad ieunandum iſtum tamquam conſliterunt legitimum diem, per quod faſum eſt, vt ieunium diei dominici horribilius haberetur.

Si quis, inquit concilium Gangrense [t], propter eam, quæ existimatur, exercitationem in dominico ieiunet, sit anathema. Similiter canones apostolici [u]: Si quis clericus iuuentus fuerit die dominica ieiunans, vel sabbato, præter unum solum (hoc est, pascha proxime antecedens) deponatur: si vero laicus sit, segregetur. Et hoc in concilio Trullano [x] aliisque veteris ecclesiæ regulis repetitur.

§. IV.

*Frequentatio theatri aliorumque ludorum & delectamentorum
in hoc die quomodo punita.*

DANTVR regulæ aliæ, a veteribus pro decenti huius-diei obseruatione datæ: Exempli gratia, Quod homines ab omni minus necessaria corporis functione se abstinere; Quod. omnes actiones forenses, caffarum dictiones & exactiones cessare debeant; Quod diuinus cultus in resurrectionis seruatoris nostri memoriam a stantibus peragendus sit: Verum vt harum regularium transgressiones communiter non cum eadem poenarum ecclesiasticarum comminatione memorari solent, earum consideratio ad hoc caput non spectat, sed ad locum suum reseruabitur, sub titulo *dierum festorum*, vbi de diei domini- ci obseruatione specialius rursus agendum erit. Vnum autem reliquum est, hoc loco non pretermittendum: Nimirum, quod si homines publicum Dei cultum neglexissent, vt inanibus spectaculis & delectamentis hoc ipso die operam darent, hoc pro crimine, seuerissimis ecclesiæ censuris corrigendo, habi- tum fuerit. Leges imperiales omnes publicos ludus & specta-

(t) Conc. Gangren. c. XVIII. Εἰ τις διεὶς τομέσοιν ἀσκησιν ἐν τῇ κυριακῇ μητεῖον, αὐτὸς εἴσω.

(u) Can. apost. LXIV. Εἰ τις κληρικός ἐνεργεῖ τὴν κυριακὴν ἡμέραν ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τῆς ἑνὸς μόνα, μητεῖον, καθηγεῖται ἐδώ δὲ λαϊκός ἦν, ἀφορεῖσθαι.

(x) Concil. Trull. c. LV. Επειδὴ μεμαθήκαμεν ἐν τῇ Ρωμαίων πόλει ἐν ταῖς ἀγίαις τῆς τεσσαράκοστης μητεῖοις τοῖς τούτης σάββατοι μητεῖοις παραδεῖσας ἐκκλησιαστικῶν ἀκολαθίαις, ἐδοξεῖ τὴν ἄγιαν συνόδῳ, ὥστε πρατεῖν καὶ ἐπὶ τῇ Ρωμαίων ἐκκλησίᾳ ἀπαρεστεῖται τὸν κακόνα τὸν λέγοντα εἰ τις κληρικός κ. τ. λ. Οὐο- νιαν intellecimus in Romanorum civitate, in sanctis quaaragesimæ ieiuniis, in eius sabbatis ieiunare, præter ecclesiasticam traditam obseruationem: sancte synodo visum est, vt in Romanorum quoque ecclesia incon- cussæ vires habeat canon, qui dicit: *Si quis clericus &c.*

Concil. Cæsar-august. c. II. Ne quis ieiunet die dominica, cassa temporis (al. timoris) aut persuasionis, aut superstitionis &c.

cula hoc die interdicunt, *Theodosius magnus* de duabus legibus [y] loquitur, ab se ipso hunc in finem promulgatis. Et *Theodosius junior* aliam [z] rogauit, qua non solum die dominico, sed aliis etiam maioribus festiuitatibus, nominatim die natali, atque epiphaniorum Christi, paschæ etiam & quinquagesimæ diebus ludos exhiberi interdixit. Quum autem hisce legibus nullæ poenæ subiunctæ essent, legibus ecclesiæ semper erat occasio homines censuris coercendi ecclesiasticis. Et idcirco canones hoc crimen ut nefarium scelus notabant, eosque, qui se eo astrinxerant, plectebant excommunicatione. *Qui die solenni,* inquit concilium *Carthaginense* quartum [a], *prætermisso solemini ecclesiæ conuentu, ad spectacula vadit, excommunicetur.* Et alias canon [b]: *Sacerdote verbum faciente in ecclesia, qui de auditorio egredius fuerit, excommunicetur.* Concilium *Carthaginiense*-quintum,

(y) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis leg. II. Illud etiam præmonemus, ne quis in legem nostram, quam dudum tulimus, committat: Nullus solis die populo spectacula præbeat, nec diuinam venerationem consecra solemnitate confundat.

(z) Ibid. leg. V. Dominico, qui septimanæ totius primus est dies, & natale, atque epiphaniorum Christi, paschæ etiam & quinquagesimæ diebus --- omni theatorum atque circensiuum voluptate populis denegata, totæ christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupantur, &c.

Iustin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. XI. Leonis & Anthemii. Dies festos maiestati altissimæ dedicatos, nullis volumus voluptatibus occupari, nec ullis exactionum vexationibus profanari. Dominicum itaque diem ita semper honorabilem decernimus & venerandum, vt a eundis exequutionibus excusat: nulla quemquam vrgeat admonitio: nulla fideiunctionis flagitetur exactio: taceat apparitio: aduocatio delitescat: sit ille dies a cognitionibus alienus: præconis horrida vox filescat: respirent a controversiis litigantes & habeant fœderis interuallum: ad sese simul veniant aduersarii non timentes, subeat animos vicaria penitudo: pacta conseruant, transactiones loquantur. Nec huius tamen religiosi dici otia relaxantes, obsecenis quemquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die fibi vindicet scena theatalis, aut circense certamen, aut ferarum lacrimosa spectacula: & si in nostrum ortum, aut natalem celebranda solemnitas inciderit, differatur. Ammissionem militia, præscriptionemque patrimonii suffinebit, si quis unquam hoc die festo spectaculis interesse, vel cuiuscumque iudicis apparitor prætextu negotii publici, seu priuati, hæc, quæ hac lege statuta sunt, crediderit temeranda.

(a) Concil. Carth. IV. can. LXXXVIII.

(b) Ibid. c. XXIV.

vti in codice Africano [c] interpositum legitur, Honorium imperatorem rogabat, vt spectacula theatrorum ceterorumque ludorum die dominica, ceterisque diebus celeberrimiis amouerentur. CHRYSOSTOMVS [d] vocat ea σατανικὰ συνέδρια, diabolica concilia, edicitque auditoribus suis, sc̄ non amplius pharmaca leuia adhibitum, sed quum vlcus curationi resistat, flyptica & mordacia admoturum, quo morbo occurrat citius. Scire igitur debere omnes his criminibus obnoxios, si post hanc suam admonitionem in ea negligentia manserint, non toleraturum se, sed legibus ecclesiasticis usurum, & magna austeritate docturum, ne talia posthac negligant, neue tanto contentu diuina audiant eloquia. Ex quibus planum perspectumque est, quod, licet spectacula & ludi circenses & theatrales sub imperatoribus christianis permisli, die tamen dominica seuere prohibiti fuerint: Et quod homines, qui per istud tempus eos frequentare non dubitauerint, grauissimum crimen commisisse crediti ob illudque severissimæ ecclesiæ animaduersioni subiecti fuerint.

(c) Cod. Afric. c. LXI. κακεῖο ἔτι μὴν δὲν αἰτήσται, Υα τὰ θεάρια τῶν θεατρικῶν παιγνίων ἐν τῇ κυριακῇ οὐχὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς Φαιδρᾶς τῆς τῶν Χριστιανῶν πίσεω καλύνεται.

(d) Chrysost. homil. VI. in genes. tom. II. p. 13. (p. 45. edit. Francof.) αὐτὸν ὅπως μὴ πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπέσοντε, μηδὲ μετά τὴν τοτεύτην ἡμῶν παραίνεσσιν, πάλιν ἐπὶ τὰ σατανικὰ συνέδρια ἵκεῖν δράμετε, ἀνυγκαῖον δεκμαρτύρωσας· οὐδὲ γαρ πάντοτε καλὸν, προστὴν φάγουσα ἐπιτιθέναι, αὐτὸν ὅταν ἢ τὸ ἔλκος θυτόδολον, δὲν οὐχὶ τὰ σιβυτα οὐχὶ τὰ δίκεν δινόμενα προτάγειν, ἵνα ταχέα γένηται ἡ διόρθωσις· μαθέτωσαν τοὺς ὑπάντες, δι τοῖς ἐγκλήμασιν ἴπενθυνοι, ὅτι εἰ οὐχὶ μελά ταῦτα ἡμῖν παρχεῖσιν πάλιν τῇ αὐτῇ βαθυμίᾳ ἐπιμένωσαν, ἐκ ἀνεξόμενα, αὐτὰ τοῖς νόμοις τῆς ἐκκλησίας χειρούργουι μελά πολλῆς αὐτὸς τῆς εφιδρίτηδος διδάζομεν, μὴ τοιαῦτα πλημμελεῖν, μηδὲ τεσαύτης καταφρονήσεις τῶν θείων ἀπέν τοισι.

*LIBRI DECIMI SEXTI**CAPVT NONVM*

**DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAE-
CEPTVM QUARTVM, INOBEDIENTIA IN PAREN-
TES ET DOMINOS, CONIVRATIONE AC RE-
BELLIONE ADVERSVS PRINCIPES; ET
CONTEMVT LEGVM ECCLESIAE.**

§. I.

*Liberis parentes suos specioso religionis titulo deserere non per-
missum. Pæna eorum, qui aliter statuerent.*

PARENTVM nomine communiter intelliguntur non solum parentes naturales, sed politici etiam siue ciuiles, hoc est magistratus & gubernatores; & parentes spirituales, hoc est moderatores ecclesiæ; nec non parentes œconomici, hoc est, patres familias; quorum auctoritas quin in suos vel liberos, vel ciues, vel populum, vel seruos admodum magna esset, non tantum per leges imperiales, sed per leges etiam & animaduersiones ecclesiasticas, tuenda videbatur.

LIBERI per antiquas Romanorum leges adeo ad parentum suorum dominium & possessionem pertinere crediti, ut hi ius vi-
tae ac necis [a] in illos haberent, eosque summa vrgente ege-
state possent in seruitium vendere sine redemtione [b], quemad-
modum e diuersis vtriusque codicis legibus appareret, & ex que-

(a) Cod. Iustin. lib. VIII. tit. XLVII. de patria potest. leg. X. Patribus ius vita-
in liberos necisque potestas olim erat permissa.

(b) Cod. Theod. lib. III. tit. III. de patribus, qui filios disrlexerunt. leg. I. O-
mnes, quos parentum miseranda fortuna in seruitium, dum vietum requi-
runt, addixit, ingenuitati pristinae reformatur &c. Lib. V. tit. VIII. de
his, qui sanguinolentos euntos vel nutriendos acceperint. Secundum statu-
ta priorum principum, si quis a sanguine quoquo modo legitime compara-
verit, vel nutriendum putauerit, obtinendi eius seruitii habeat potestatem:
ut si quis post seriem annorum ad libertatem eura repeatat, vel seruum de-
fendat, eiusdem modi aliud præstet, aut pretium, quod potest valere, ex-
foliat, cetera. Lib. XI. tit. XXVII. de alimentis, quæ inopæ parentes de pu-
blico petere debent. leg. I. Aereis tabulis, vel cerussatis, aut linteis mappis,
scripta per omnes ciuitates Italæ proponatur lex, quæ parentum manus a
parricidio arceat, votumque vertat in melius: officiumque tuum (vicarium
Italæ intelligit) hæc cura persstringat, Ut si quis parens adserat sobolem,
reliis

reliis veterum [c] de hac duritia; nec non ex allusione, quam seruator noster ad similem consuetudinem inter iudeos facit in parabola Matth. XVIII, vbi dominus debitorem suum iussit venundari, & vxorem eius, & liberos, & omnia quae habebat, & reddi debitum. Et quamquam imperatorum christianorum leges hanc enormem parentum potestatem paullum coercuerunt, adimendo [d] illis potestatem vitae ac necis, & permittendo liberos ex publico arario sustentari, vt impedirent, quo minus venderentur, vel si venditi essent, vt redimerentur: insignem tamen potestatem parentibus reliquerunt, vt de liberis suis, dum essent impuberes, pro arbitrio possent statuere, excepto tantum in seruitutis & mortis negotio. Nam ad tempora usque Iustiniani liberis non permisum erat praeter vel contra parentum suorum voluntatem vitam amplecti monasticam. Id

quam pro paupertate educare non possit, nec in alimentis, nec in ueste impertienda tardetur, quum educatio nascientis infantiae moras ferre non possit: Ad quam rem, & fiscum nostrum, & rem priuatam indiscreta iussimus praebere obsequia. Leg. II. Provinciales, egestate vietus atque alimonie inopia laborantes, liberos suos vendere, vel oppignorare cognouimus: Quis quis igitur huiusmodi reperietur, qui nulla rei familiaris substantia sultus est, quique liberos suos ægre ac difficile sustentat, per fiscum nostrum, antequam fiat calamitati obnoxius, adiuvetur: ita vt proconsules, praesidesque & rationales per vniuersam Africam habeant potestatem, & vniuersis, quos aduerterint in egestate miserabili constitutos, stipem necessariam largiantur: atque ex horreis substantiam protinus tribuant competentem: Abhorret enim nostris moribus, vt quemquam fame confici, vel ad indignum facinus prorumpere, concedamus.

(c) Basil. homil. in psalm. XIV. tom. I. p. 141. εἶδον ἐγώ θλευόντας παιδες ἀνθέρες ὑπὲρ χρεῶν παλγοῦντας ἔλασμινες εἰς τὸ προσήγορον ἢ οὐχις καταληπτὴ χρημάτων τοῖς παισι; μηδ προσαφέλη νομῆ την εὐγένειαν. Vidi ego miserabile spectaculum, pueros ingenuos ob debita patris in forum, pertrahi venimus exponendos. Non habes pecuniam, quam relinquas filii? ne saltet generositatem eis auferas.

(d) Cod. Theod. lib. IX. tit. XV. de his, qui parentes vel liberos occiderint. leg. vnicæ. Si quis in parentis aut filii, aut omnino adsectionis eius, quæ runcipatione parricidii continetur, sata properauerit, sive clava sive palam id sicutis ausus, neque gladio, neque ignibus, neque vlla alia solemnis pena subiugetur, sed insutus culleo, & inter eius ferales angustias comprehensus, serpentum contuberniis misceatur: & vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel amnum proiiciatur: vt omni elementorum visu viuus carere incipiat, vt ei eadum superstiti, terra mortuo auferatur. lib. XI. tit. XXVII. leg. 1. & 2. cit. sub litt. (b).

quod e regulâ BASILII [e] liquet, quæ liberos in monasteria recipi prohibet, nisi a parentibus suis, si in viuis sint, adductos. Et concilium Gangrense grauem poenam [f] eis constituit, in hunc modum decernendo: *Si qui filii a parentibus, maxime fideli-bus, prætextu pietatis recesserint, & parentibus, quem par est, honorem non tribuerint, apud eos scilicet præposita in Deum pietate, sint anathema.* Hæc doctrina tradita & propagata fuit ab Eustathianis hæreditis, qui mulierem maritum, parentes liberos suos eodem vitæ monasticæ prætextu relinquere posse & negligere docuerunt. Contra quos [g] idem concilium diuersos alias canones sanxit, eamdem eis poenam decernentes.

§. II.

Liberis sine parentum suorum confessione haud licitum con-nubia inire.

ALIA potestatis paternæ species, ius erat, quod parentes habebant statuendi de liberorum suorum matrimonii. Quod ius per leges imperiales ita sartum tectumque seruatur, vt vix ullum crimen tam seuere punitum inuenias, quam eius violationem, vbi liberi, qui sub parentum suorum erant potestate, præter vel contra parentum suorum, vel tutorum, qui eorum loco erant, confessionem inierant connubia. Testatur hoc celebris Constantini lex in codice Theodosiano [h], quæ ita habet: *Si quis nihil cum parentibus puelle ante depectus, imitam eam rapuerit, vel vo-entem abduxerit, patrocinium ex eius responsione sperans, nihil ei secun-*

(e) Basil. regul. maior. quatt. XV. τὰ δὲ ἵπτο γονεῖς ὄντα, παρ' αὐτῶν ἐκεῖνων προσ-
αγόμενα, ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων δεχόμενοι, ὡς μὴ δέναι ἀφοροῦντο τοῖς θελεσι
ἀφοροῦν. Qui sub parentibus sunt, eos ab ipsis adductos, multis adhibitis
testibus recipianus, et non demus occasionem iis, qui volunt occasionem.

(f) Concil. Gangren. c. XVI. Εἴ τινα τέκνα γονών, μάλιστα πιστῶν, ἀναχωροῦν
προφύτεις Θεοφύσιας, καὶ μὴ τινα καθίστασσαν τιμήν τοῖς γονεῦσιν ἀπονέμοι, προδί-
μωντης διλονότι παρ' αὐτοῖς τῆς Θεοφύσιας, ἀνιθεματίσσων.

(g) Ibid. can. XIV. Εἴ τις γυνὴ καθαρισμὸν τὸν ἄνδρα, καὶ ἀναχωρεῖ ἔξιοι,
βολευτομένη τὸν γάμον, ἀνιθεματίσσων. Si qua mulier relinquere maritum &
vuli recedere, matrimonium abhorrens, sit anathema. Can. XV. Εἴ τις κα-
ταλιπτάντη ἑκατέ τέκνα, καὶ μὴ τενοτροφῆ, καὶ ὅσον ἐν ἑκατόν πρὸς θε-
οφύσια τὴν προτίκσων εὔρηται, ἀλλὰ προφύτει τῆς ἀσκήσεως ἀπειδοῖ, ἀνιθεμα-
τίσσων. Si quis Iuinos reliquit, nec eos alit, nec quantum in se est,
ad convenientem pietatem religionemque adducit, sed exercitationis præ-
textu negligit, sit anathema.

(h) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXIV. de raptu virginum & viduarum leg. I.

dum ius vetus proficit puelle responso ; sed ipsa puella potius societate criminis obligetur. Et quoniam parentum sape custodia nutricum fabulis & prauis suasionibus deluduntur, his primum, quarum detectabile ministerium fuisse arguetur, redemptique discursus, pana immineat, vi etis meatus oris & faecium, qui nefaria hortamenta protulerit, liquentis plumbi ingestionem claudatur. Et si voluntatis adsenso detegitur in virgine, eadem qua raptor severitate plectatur : quum neque his immunitas prestat. lafit, que rapiuntur iniuste ; quum & domi se usque ad coniunctionis diem seruare potuerint ; Et si fores raptoris frangerentur audacia, vicinorum opem clamoribus querere, seque omnibus tueri conatibus. Sed his panam leuiorem imponimus, selamque eis parentum negari successionem præcipimus. Raptor autem indubitate coniuctus, si appellare voluerit, minime audiatur. Si quis vero seruus, raptus facinus dissimulatione præteritum, aut pactiene transmissum, detulerit in publicum, Latinitate donetur : aut si ciuis Latinus sit, ciuis fiat Romanus : parentibus, quorum maxime vindicta intererat, si parentiam præbuerint, deportatione plectendis. Participes etiam & ministros raptoris citra discretionem sexus eadem penam præcipimus subingari : Et si quis inter haec ministeria seruilis conditionis fuerit deprehensus, citra sexus discretionem cum concremari iubemus. Lex ista Constantini per aliam legem Constantii filij ipsius confirmatur, cum aliquo tamen discriminione : Quamvis [i] legis prioris exstet auctoritas, qua incolitus pater noster contra raptores atrocissime iusserat vindicari (nimirum igne & bestiarum supplicio, vti GOTHOFREDVS interpretatur) tamen non tantummodo capitalem penam constituiimus ; videlicet, ne sub specie atrocioris iudicii aliqua in vlciscendo criminis dilatio nasceretur. In audaciam vero seruilem dispari suppicio, mensura legum impendenda est ; vi perurendi subiiciantur ignibus, nisi a tanto sarcinore saltum penarum acerbitate ruocentur. Et alia Valentianiani ac Gratiani lex [k] de viduis ita statuit : Vidue intra XXV annum degentes, etiam si emancipationis libertate gaudеant, tamen in secundas nuptias non sine patriis consensu conueniant. Sunt & multæ aliæ leges, in utroque codice [l] in eamdem sententiam. Leges ecclesia-

(i) Cod. Theod. ibid. leg. II.

(k) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. I.

(l) Cod. Theod. ibid. leg. III. Si donationes ante nuptias, vel dotis instrumenta, defuerint, pompa etiam, aliaque nuptiarum celebritas omittatur, nullus aestimet, ob id deesse, recte alias initio matrimonio, firmitatem, vel ex eo sicutæ

sticæ hac in re cum ciuilibus conspirant. AVGVSTINVS [m] dis fertis verbis dicit, matres æque ac patres in liberos suos ius habere, vt de eorum nuptiis possint pro arbitratu statuere. Matri voluntatem, inquit, in tradenda filia omnibus, vt arbitror, natura præponit, nisi eadem puella in ea iam atate fuerit, vt iure licentiori sibi ipsi eligat, quid velit. Idem TERTULLIANVS [n] ait: Nec in terris filii sine consensu patris rite & iure nubent. BASILIVS [o] canone quodam decernit, vt ii, qui virgines rapuerint, fornicationis poenas subeant, hoc est, quatuor annis pœnitentiam agant; & si virgines agnatis suis restitutæ sint, vt illorum sententiae permittatur, vtrum raptoribus in matrimonium dare ve-

natis liberis iura posse legitimorum auferri, si inter pares honestate personis, nulla lege impidente, fiat consortium, quod ipsorum consensu atque amicorum fide, firmatur.

Cod. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptiis. leg. I. Quum de nuptiis puellæ queratur, nec inter tutorem & matrem & propinquos de eligendo futuro marito conuenit: arbitrium præsidis prouinciae necessarium est. Leg. II. Si nuptiis pater tuus consensit: nihil oberit tibi, quod instrumento ad matrimonium pertinenti non subscriptis. Leg. VII. Si post querelam de marito a filia tua ad te delatam, dissolutum est matrimonium, nec te consentiente ad eumdem regressa est: minus legitima coniunctio est, cessante patris voluntate, in cuius est potestate: atque ideo non petente filia, petitionem dotis repetere non prohiberis. Leg. XX. In coniunctione filiarum in sacris positarum, patris exspectetur arbitrium. Sed si sui iuris puella sit, intra quintum & viceustum annum constituta: ipsius quoque adsensus exploretur. Si patris auxilio destituta, matris & propinquorum, & ipsius quoque requiratur adulta iudicium. Si vitroque orba parente sub curatoris defensione constituta sit. &c. Iust. instit. lib. I. tit. X. de nuptiis. Si filii familiarum sint, consensum habeant parentum, quorum in potestate sunt. Nam hoc fieri debere & ciuilis & naturalis ratio suadet: in tantum, vt iussus parentis præcedere debeat.

(m) Augustin. epist. CCXXXIII. ad Benenatum.

(n) Tertull. ad vxor. lib. II. c. IX.

(o) Basil. can. XXII. εἰ δὲ χολάγεστάν τις λάβη, ἀφαιρεῖται μὲν δέ, τοῖς οἰκείοις ἀπονεθεῖται ἐπιτρέπεται δὲ τῇ γυναικὶ τῶν οἰκείων, εἴτε γορεῖς εἰτε εὐδαίμονεῖς, εἴτε οἰκείεσσαν προσώπωτες τῆς κόρης καὶ μὲν ἔλαται αὐτῷ παρεδέσθαι, οἴεται τὸ συνοικεῖσθαι εἰδὼν δὲ ἀναισθαστή, μὴ βιάζεσθαι τὸν μὲν τοι ἐκ διαφθορᾶς, εἴτε λαθρεύεις, εἴτε βιαστέρας, γυναικῶν ἔχοντα, ἀσύγχρονα τὰ τῆς πορνείας ἐπιγνένται ἐπιτίχεια· εἴτε δὲ ἐν τέσσαραι ἑταῖρων ἀγοράντων τοῖς πορνεύσασι ἐπιληγούσαι. Si quis vacuntem, (i.e. virginem) acceperit: auferre quidem oportet & suis restituere; illorum autem sententiae permittere; sive sint parentes, sive fratres, sive quicunque alii virginis præfint: & si ei quidem tradere

lint,

lint, an non. Alio canone [p] ait: *Quae sine iis, qui habent potestatem, sunt matrimonia, sunt fornicationes.* Nec ergo viuente patre, nec domino iis, qui conueniunt, sunt ab accusatione liberi, donec coniugio dominii admirantur: tunc enim accipit firmatatem coniugium. Et alio [q]: *Puelle, que præter patris sententiam fornicatores sequitur sunt, fornicantur.* Reconciliatis vero parentibus, videtur res remedium accipere: at non protinus ad communionem restituantur, sed triennio punientur. Et rursus alio [r]: *Que præter domini sententiam se viro tradiderit, fornicata est: - Eorum enim, qui sunt in alterius potestate, paœta conuenta firmi nihil habent.* Quare [†] licet dominus postea consenserit ratumque habuerit matrimonium, prius tamen vitium tamquam fornicatio puniri debet.

§. III.

Nec seruis sine dominorum suorum consensu.

Ex duobus de modo memoratis canonibus apparet, quod serui non minus sub potestate dominorum suorum fuerint, quam liberi sub parentibus suis. Et idcirco æque seruo criminis dabatur, sine domini consensu coniugium iniure, atque liberis sine consensu parentum suorum. Et ex eadem ratione servo non licebat sine domini sui consensu vel vitam monasticam amplecti, vel ordines accipere clericales, quemadmodum aliis in locis [*] ostendimus; quia hoc erat dominum priuare legitimo iniure seruitii, quod ex naturali statu ac conditione seruorum ei debebatur. Neque ecclesia istiusmodi fraudes & iniustiam

voluerint, matrimonium constituere: si autem renuerint, non cogi. Ei autem, qui mulierem vel vi vel clam a se viriatam haber, necesse est fornicationis penas imponere: est autem in quatuor annis præfinitum fornicatoribus supplicium.

(p) Basil. can. XLII. Οἱ ἄνευ τῶν κοπτέων γάμοι, πορνεῖαι εἰσιν ἔτε πατέρος ζῶντος ἔτε δεσπότης, οἱ συνίδειοι αὐτίδινοι εἰσιν, θεοὶ ἀν ἐπικεύσων οἱ κύριοι τῶν συνίδεων τότε γάρ λαμβάνου τὸ τέ γάμος βέβαιον.

(q) Ibid. c. XXXVIII. αἱ πίστι, αἱ πτυχαὶ γνώμην τῷ πατέρος ἀπολεθῆσασι, πορνεῖαι διατηχέντων δὲ τῶν γονέων δοκεῖ θερπίειν λαμβάνειν τὸ πρᾶγμα ἐκ εὑ- θὺς δὲ εἰς τὴν κονιανίαν ἀποκαθίσασαι, δικαὶ ἐπιτιμηθεῖσαν τρία ἔτη. Vide sis etiam ap. Matthaeum monach. respons. matrim. in iure Gr. Rom. Leunclav. vii p. 500, 501.

(r) Basil. can. XI. Η παρὰ γνώμην τῷ δεσπότῃ ἀνδρὶ ἑστήνει ἐκδέσαι, ἐπόρευσεν ... αἱ γάμοι συνίδειοι τῶν ὑπεξεστῶν ἀδεῖν ἔχει βέβαιον.

(†) Not. Hæc apud Basiliū non extant.

(*) Lib. IV. c. IV. §. II. vol. II. p. 145. Lib. VII. c. III. §. II. vol. III. p. 43.
Bingh. O. E. Vol. VII. CCC iuuia-

juuare sed potius interdictis & accommodatis poenit reprimere adlaborabat.

§. IV.

De pena criminis laesae maiestatis.

ALIVD genus parentum, quorum honori hoc præceptum volebat consultum, erant parentes politici, hoc est, patres patriæ, reges ac imperatores, quorum auctoritas & maiestas sacra & suprema secundum Deum habebatur. Et idcirco omnis in eos perfidia & iniuria siue verbis, siue opere illata, seuere semper per leges ecclesiæ castigabatur. Supersedeo heic commemo- rare, quæ poenæ ciuiles per leges imperiales talibus huius præ- cepti quinti violatoribus inflictæ sint, quia antiqui codices ciuiles pleni earum sunt sub diuersis titulis, quos lector eruditus, si iubet, potest consulere. Huiusmodi crimina sunt, Maledicta in summos imperantes [s] coniecta; Dolosa litterarum eorum [t] imitatio; Monetæ adulteratio [u]; Augurum siue astrologo-

(s) Cod. Theod. lib. IX. tit. IV. Si quis imperatori maledixerit. leg. I. Si quis modestiæ nescius & pudoris ignarus, improbo petulantique maledictio no- mina nostra crediderit lacescenda ac temulentia turbulentus obtrectator tem- porum fuerit, cum poenæ nolumus subiugari, neque durum aliquod, nec a- spicuum sustinere: quoniam, si id ex levitate processerit, contemnendum est: si ex insania, miseratione dignissimum: si ab iniuria, remittendum. Vnde integris omnibus ad nostram scientiam referatur, vt ex personis hominum dicta pensemus, & vtrum prætermitti, an exquiri debeat, censeamus.

(t) Cod. Theod. lib. IX. titul. XIX. ad legem Corneliam de falso leg. III. Sere- nitas nostra prospexit, inde caelestium (i. e. imperatoriarum) litterarum co- cipisse imitationem, quod his apicibus tuum grauitatis officium consultati- ones, relationesque complectitur, quibus scribita nostræ perennitatem vtun- tur: Quamobrem istius fandionis auctoritate præcipimus, vt posthac ma- gistra falsorum consuetudo tollatur, & communibus litteris vniuersa man- dentur, quæ vel de prouincia fuerint scribenda, vel a iudice; vt nemo filii huius exemplum aut priuatim sumat, aut publice.

(u) Ibid. titul. XXI. de falsa moneta tit. XXII. leg. I. Quicumque adulterina se- cerit nomismata, poenam pro discretione sexus & conditionis suæ diversi- tate sustineat: hoc est, vt si decurio, vel decurionis sit filius, exterminatus genitali solo, ad quamcumque in longinquæ positam ciuitatem sub perpe- tui exilii conditione mittatur, ac super facultatibus eius ad nostram sci- entiam referatur: Si plebeius, vt rebus amissis perpetuæ damnationi dedatur: si seruiliis conditionis, ultimo suppicio subiugetur. Vid. & leg. seqq. It. titul. XXII. Si quis solidi circulum exteriorem incident, vel adulteratum in vendendo subiecit. Tit. XXIII. Si quis pecunias conflauerit &c.

TUM

rum consultatio de termino vitæ eorum [x], vel instituta per curiosas artes investigatio de futuro eorum successore; Excitatio tumultuum [y] ad turbandam disciplinam publicam; Conspirationis contra [z] eorum vitas vel imperium; Vsus armorum [a] sine eorum auctoritate; & similia, quæ generalibus nominibus seditionis, proditionis, conspirationis & rebellionis veniunt; & quæ ab vniuersalibus indulgentiis [b], quas die paschatis reis dare solebant imperatores, semper excipiebantur. Neque dicere necesse habeo, conteintum legum imperialium pro sacrilegio [c] per ipsas leges habitum & hoc nomine punitum fuisse. Quod hoc loco potissimum notandum mihi est, poena

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVI. de malefic. & mathemat. leg. VIII. Cesset mathematicorum tractatus: Nam si qui publice aut priuatim in die nocteque, deprehensus fuerit in cohibito errore versari, capitali sententia feriatur veterque.

(y) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXIII. de iis, qui plebem audet contra publicam colligere disciplinam. Si quis contra evidentissimam iussionem suscipere plebem & aduersus publicam disciplinam defendere fortasse tentauerit, multam grauiissimam sustinebit.

(z) Cod. Theod. lib. IX. tit. V. ad legem Iuliam maiestatis. Si quis alieni maiestatis crimen intenderit, quum in huiuscmodi re conuictus minime quisquam, prærogatio dignitatis alienius astrixiore inquisitione defendatur, sciat, se quoque tormentis esse subdendum, (si aliis manifestis indiciis accusationem suam non poterit comprobare) cum eo, qui huius esse temeritatis deprehenditur. Illum quoque tormentis subdi oportet, cuius consilio atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur, ut ab omnibus commissi consciis statuta vindicta possit reportari, cetera. Tit. VI. Ne prater crimen maiestatis seruus dominum, vel patronum libertus seu familiaris aceraset. tot. Ibid. tit. XIV. ad legem Corneliam de sicariis, tot. Tit. XI. de poenis. leg. XV. XVI. XVII. Lib. XV. tit. XIV. de infirmandis his, quæ sub tyrannis gesta sunt. tot.

(a) Cod. Theod. lib. XV. tit. XV. De armorum vsu interdicto. leg. vnic. Nulli prorsus, nobis insciis atque inconsultis, quorumlibet armorum mouendorum copia tribuatur.

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum. tot.

(c) Cod. Theodos. lib. VI. tit. V. leg. II. Sit plane sacrilegius reus, qui diuinæ præcepta neglexerit. It. tit. XXIV. de domesticis leg. IV. *Pœna sacrilegii similis erit, si his honoriscentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni sunt estimatis.* Tit. XXXV. de privilegiis militum palatinorum leg. XIII. Omnes, qui in palatio militando diuensis artibus paruerunt, secundum legem domini Germani nostri, in tantum eius dignitatis, cuius meruerint missionem, obtinere norunt insignia, ut his omnibus præferantur in ordine atque confessu, qui posteriore tempore regendas prouincias digni-

ecclesiastica est, quæ perfidiæ & proditioni omnique publico ciuilis regiminis contemtui infligi consuevit; cuiusmodi in criminis, siue verbo siue ipso facto admissa, veteres magna cum severitate animaduerterunt.^a Per tria priora secula contra gentiles magnopere in hoc gloriati sunt; quod, licet imperatores gentilitatis superstitioni addicti & nonnulli eorum crudeles christianorum vexatores essent, nulli tamen perfidi & seditionis inter vexatos christianos umquam reperti sint. Circa maiestatem imperatoris insamamur, inquit **TERTULLIANVS** [d], tamen numquam Albiniani, nec Nigriani, vel Cassiani (homines, qui insidias struxerunt imperatoribus) inueniri potuerunt christiani: Sed iidem ipsi, qui per genios eorum in pridie usque iurauerant, qui pro salute eorum hostias & fecerant & voverant, qui christianos saepe damnaverant, hostes eorum sicut reperti. Christianus nullius est hostis, nedium imperatoris: quem sciens a Deo suo constitui, necesse est, ut & ipsum diligat, & reuereatur, & honoret, & saluum velit, cum toto Romano imperio, quo usque seculum stabit: tam diu enim stabit. Colimus ergo & imperatorem sic, quomodo & nobis licet, & ipsi expedit, ut hominem a Deo secundum, & quidquid est, a Deo consequutum, & solo Deo minorem. -- Sacrificamus pro salute imperatoris, sed Deo nostro & ipsis; sed quomodo praecepit Deus, pura prece. Non enim eget Deus conditor uiueritatis odoris aut sanguinis alicuius. Hæc enim demoniorum pabula sunt. Dæmones autem non tantum respiuimus, verum & reuineimus & cotidie traducimus & de hominibus expellimus. Hanc igitur ob causam, durante hoc interuallo, nihil opus erat pœnis. ecclesiasticis ad corrigendos perfidos in regimen ciuale, quia nulli huius criminis rei erant inter christianos. Quando autem plerique omnes christianam religionem erant amplexi, tum istiusmodi leges contra seditionem aliaque criminum maiestatis genera ferendi subnata est occasio. Atque ex eo tempore diuersos canones ad præueniendam & corrigidam istam transgressiōnem factos inuenimus. Concilium Carthaginense quartum [e] seditionis umquam clericos ordinari vetat, vt pote sacro muneri

tatesque suscepint palatinas. Hoc autem generale decretum si quisquam temeraria usurpatione violare tentaverit, sacrilegii reus legibus censetur.

(d) Tertull. ad Scapul. c. II.

(e) Concil. Cart. IV. c. LXVII. Seditionarios numquam ordinandos clericos, sicut nec usurarios, nec iniuriarum suarum vltores.

scandalo futuros. Et hoc iisdein verbis repetitur in concilio Agathensi [f]. Concilium Toletanum quartum [g] clericos, qui in quacumque seditione arma sumserint, amissio ordinis sui gradu in monasterium; ad agendum inibi per omnem vitam suam penitentiam, tradi iubet. Concilium Toletanum [h] quintum iuramenti fidelitatis meminit, quod in antegresso, quodam generali totius Hispaniae concilio ab omnibus subiectis regi eiusque haeredibus praestari iussum sit: & severissimum anathema contra omnes, qui ullam eius particulam violarint, pronuntiatum. Speciatim excommunicant & anathematice feriunt patres ibi congregati omnes eos, qui ad regiae maiestatis fastigium [i] sine nobilitatis & totius gentis Gothicæ consensu peruenire contendant; qui curiose vitam & casus principis exquirant [k]; qui maledicta in principem congerant, quuin scriptum sit: *Principi in populo tuo non*

(f) Concil. Agath. c. LXIX.

(g) Concil. Tolet. IV. c. XLIV. Clerici, qui in quacumque seditione arma volentes sumserint, aut sumserunt, reperti, amissio ordinis sui gradu in monasterium contradatur penitentia.

(h) Concil. Tolet. V. c. II. Ne succedentes precedentibus, ac deinde sequentes innudeant anterioribus, & vt cuncta quieta & pacata permaneant, haec nostri concilii communiter considerata desertur sententia, vt seruetis, quacumque in vniuersali & magna synodo prouisa conscriptaque circa principum salutem & utilitatem sunt. --- Quo circa ne haec prouisa temerentur, & vt cupiditas radix omnium malorum auferatur, contestamur omnes presentes & absentes, vel etiam futuris temporibus subsequentes, coram Deo & angelis eius: Quid si quisquam nostræ contestationi temerator exsriterit, & quamcumque argumentatione odiose eos molestare, aut in aliquo fuerit conatus lacerare, sit anathema in christianorum omnium coetu, atque supremo condemnetur iudicio; sit exprobabilis omnibus catholicis, & abominabilis sanctis angelis in ministerio Dei conllitus; sit in hoc saeculo perditus, & in futuro damnatus, qui tam rectæ prouisioni noluit præbere consensum.

(i) Ibid. can. III. Quoniam inconsideratae quorundam mentes & se minime capientes, quas nec origo ornat, nec virtus decorat, passim putant licenterque ad regiae maiestatis peruenire fastigia; huius rei caussa nostra omnium, cum invocatione diuina, profertur sententia, vt qui talia meditatus fuerit, quem nec electio omnium probat, nec Gothicæ gentis nobilitas ad hunc honoris apicem trahit, sit a consortio catholicorum priuatus, & diuino anathematè condemnatus.

(k) Ibid. can. IV. Ergo, quia & religioni inimicum & hominibus constat esse perniciosum, futura illicite cogitare, & casus principum exquirere, ac sibi in posterum prouidere, quum scriptum sit: *Nou est regnum nostræ tempora, vel momenta, que pater posuit in sua potestate*, hoc decreto censemus, vt

maledicēs. Si enim maledici [l] regnum Dei non sint possessuri, multo magis ab ecclesia eum pelli, qui diuinæ violator sententiæ inueniatur. Tandem definiunt, [m] in omni concilio episcoporum Hispania hoc decretum, propter principum salutem constitutum, publice legi debere, ut ne mo officii sui supremo magistratui debiti ignarus sit. Quod ipsum decretum in diuersis aliis huius nationis conciliis [n] repetitum ac confirmatum inuenimus.

§. V.

Dē contemtōribus legum ecclesiae.

VLTIMVM gēnū parentum, quibus honor & obedientia debetur, spirituales sunt parentes, siue rectores ecclesie, quorum legum ac regularum, ad bonum regimen, ordinem ac ædificationem factarum, contemtus semper res esse credebatur digna censura ecclesiastica. Innumera huius rei exempla in veterum conciliorum actis & canonibus occurunt. Satis habebō, si duo vel tria retulero, quæ ad materias pure ecclesiasticae obseruationis spectant. Concilium Antiochenum [o] omnes eos excommunicat, qui decreto de festo paschatis, in synodo

quisquis inuentus fuerit talia perquisisse, &, viuente principe, in alium attendisse pro futura regni spe, aut alios in se propter id attraxisse, a conuentu catholicorum excommunicationis sententia repellatur.

(l) Ibid. can. V. Sed & hoc pro pestilentiosis hominum moribus salubri ordinatione censemus, ne quis in principem maledicta congerat. Scriptum est euim a legislatore: *Principem populi tui non maledicet.* Quod si quis fecerit, excommunicatione ecclesiastica plectatur. Nam si *maledici regnum Dei non possidebunt*, quanto magis talis ab ecclesia necessario pellitur, qui diuinæ violator sententiæ inuenitur.

(m) Ibid. can. VII. Propter malarum mentium facilitatem & memorie obliuionem hoc sacratissima statuit synodus, vt in omni concilio episcoporum Hispanie, vniuersalis concilii decretum, quod propter principum nostrorum est salutem constitutum, peractis omnibus in synodo, publica voce debeat pronuntiari; quatenus sāpe supplicatum auribus vel adsiduitate iniquorum mens territa corrigatur, quæ ad prævaricandum & obliuione, & facilitate, producitur.

(n) Concil. Tolet. VI.c. XVII. XVIII. tot. Tolet. XII.c. I. Tolet. X.c. II.

(o) Concil. Antioch. c. I. πάντας τές τολμῶντας παραλίειν τὸν ἄρο τῆς ἀγίας ἡ μητέρης συνόδον, τῆς ἐν Νικαιᾳ συγκρότησεν ἐπὶ παροχοῖς τῆς εὐθεσίας τῷ θεῷ φιλοσόφῳ Βασιλίῳ Κωνσταντίῳ, περὶ τῆς ἀγίας ἑορτῆς τῆς σωτηρίας πάρχοι, ἀκούντας καὶ ἀποβλήτας εἶναι τῆς ἐκκλησίας, εἰ ἐπιμένειεν Φιλονεκότερογενὴν τινάδειον πόδα τὰ παλᾶς δεοδυγμάτων καὶ ταῦτα εἰρήνα περὶ τῶν λαϊκῶν εἰ δὲ τις τῶν

Nicenæ

Nicena facto, pertinaciter se opposuerint. Concilium Carthaginense primum [p] magis generatum omnes eos sib censuram vocat, qui decreta ecclesiastica susque deque habuerint: *Si quis statuta supergressus corriperit, vel pro nibilo habenda putauerit: si laicus est, communione, si clericus est, honore priuatur.* Concilium Epaonense [q] similem in modum decreta sua hac sanctione concludit: *Si quis sanctorum antistitum, qui statuta presentia subscriptionibus propriis firmaverunt, relictæ integritate, observationes excesserit: reum sediuinitatis pariter & fraternitatis iudicio futurum esse cognoscat.* Concilium Toletanum quartum [r] hymnorū ac precū ab eccllesia præscriptarū contemtores excommunicari iubet. *Si cui orationes, ita & hymnos, in laudem Dei compositos, nullus nostrum ulterus improbet, sed pari modo in Gallicia Hispanique celebrent; excommunicatione plectendi, qui hymnos reicere suerint aūsi.* Et Reccaredus rex in concilio Toletano tertio [s] præter excommunicacionem ciuili etiam poenā, scilicet amissione rerum suarum & exi-

προσιστότων τῆς ἐκκλησίας, ἐπίσκοπος, οὐ διάκονος, μετὰ τὸν ὄρον τέτον τολμήσειν ἐπὶ διαγραφῇ τῶν λαῶν, καὶ ταραχῇ τῆς ἐκκλησίας, τάκτους οὐκεῖ μετὰ τῶν ἱεράτων ἐπιτελεῖν τὸ πάροχον τέτον οὐδεὶς εὐτύχει οὐδὲ λόγος λόγου τῆς ἐκκλησίας· οὐδὲ μόνον ἔκπτωτον ἀμαρτίαν, αὐτῷ ποιῶν διαφορᾶς καὶ διαγραφῆς γινόμενον αἰτιον οὐκέτι μόνον τῆς τοτέτον καθαιρεῖται τῆς λειτουργίας, αὐτῷ οὐκέτι τὸν τολμῶντας τέτον νοσητεῖν μετὰ τὴν καθαιρετικήν. τὸς δὲ καθαιρεθέντος ἀποσερεῖσθαι οὐκέτι τῆς ἐξώθεν τυπῆς, ἐπὶ δύο καύτην οὐκέτι τὸ τέλος ἵσταται μετελανθάνειν. Omnes, qui audierit dissoluere decretum Janeta & magnæ Synodi, que Nicæa coacta est in presentia pietatis religiosissimi imperatoris Constantini, de sancto festo salutiferi paschalis, esse excommunicatos & ecclesias electos statuimus, si aduersus ea, que recte decreta sunt, contentiosus insisterem perrexerint. Et hæc quidem de laicis dicta sint. Si quis autem eorum, qui presenti ecclesiæ, episcopos, vel presbyter, vel diaconus, audebit post hoc decretum ad populorum subversionem & ecclesiæ perturbationem seorsum agere, & pascha cum inuidiis peragere, sancta synodus cum abbine alienum esse ab ecclesiâ iudicauit, ut qui non sibi solum peccati, sed & multis exitiis & subversionis causa fuerit: & non solum eos & ministerio deponit, sed & eos, qui audent us communicare post depositionem. Depositor autem etiam extero honore priuari, cuius sanctus canon & Dei sacerdotium fecit particeps.

(p) Concil. Caith. I. c. XIV.

(q) Goncil. Epaonensi. c. XL.

(r) Concil. Tolet. IV. c. XII.

(s) Edict. Reccaredi ad calcem concil. III. Toletani (tom. V. concil. p. 2015.)

Si quis clericus aut clericis hanc sanctionem obediens obseruator esse noluerit, superba fronte maiorum statutis repugnans; si episcopus, presbyter,

dio-

lio, eos multari iubet, qui superba fronte statuta in eo concilio facta contemserint eisque noluerint obedire. Et leges eiusdem argumenti passim in ciuilibus & ecclesiasticis codicibus occurruunt, vt adeo lectorem pluribus demorari necesse haud habeam, posteaquam hæc pauca tamquam specimen obedientiæ, legibus ac auctoratiæ ecclesiæ sub poena excommunicationis praestari iussæ, suppeditauit.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT DECIMVM

DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM SEXTVM, HOMICIDIO, PARRICI- DIO, ATTOXEPIA, MEMBRORVM CORPORIS LA- CERATIONE, VSV POCVLI ABORTIONIS, CETERIS.

§. I.

*Homicidium semper pro capitali & indigno venia criminis
per leges ciuiles habitum.*

DEVENIMVS iam ad grande peccatum homicidii, quod leges ciuiles semper inter sic dicta atrocia delicta & atrocissima crimina retulerunt, quorum reis nunquam indulserunt veniam vel appellationis beneficium, si in illis essent conuicti. Hoc crimen semper excipiebatur ab universali indulgentia [a], quam in natalitiis filiorum suorum diebus, vel in anniversaria paschatis celebritate aliisque occasionibus faciebant principes.

diaconus, aut clericus fuerit, ab omni concilio excommunicationi subiectat: si vero laicus fuerit, & honestioris loci persona est: medietatem facultatum suarum amittat, fisci iuribus profuturam: si vero inferioris loci persona est, amissione rerum suarum mulieratus in exilium deportetur.

(a) Cod Theodos. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. I. III. IV.

Vid. supr. cap. V. §. V. sub litt. (d) pag. 249. Leg. VI. Paschalis laxitatem dies ne illa quidem tenere sinit ingenia, quæ flagitia fecerint: pateat insuetus horridus career aliquando luminibus. Alienum autem censemus ab indulgentia, qui nefariorum criminum conscientiam 1. in maiestatem superbe animaduertit, 2. qui parricidiali furore raptus sanguine proprio manum tinxit, 3. qui cuiusque præterea hominis cœde maculatus est: 4. qui genitali toto ac lectuli sicut invasor alieni: 5. qui verecundiae virginalis raptor existit: 6. qui venerandum cognati sanguinis viuculum profano cæcus viola-

Et

Et quamvis multis aliorum criminum reis beneficium appellandi esset indultum, homicidistamen id prorsus negabatur [b]; neque vllis istiusmodi nefariis hominibus ac sceleratis priscis temporibus ad sanctuarium in ecclesia confugere ibique tutis esse licebat; quod a Iustiniano lege quadam [c] praecautum & pro-

vit incestu: 7. vel qui noxiis quaesita graminibus & diris immurmurata secretis, mentis & corporis venena composuit: aut qui sacri oris imitator & diuinorum vultuum adpetitor, venerabiles formas sacrilegio cruditus impres- sit. &c. Leg. VII. Religio anniversaria obsecrationis hortatur, ut omnes o- minto periculo carceris metuque poenarum eximi iuberemus, qui leniore crimine rei sunt postulati. Vnde apparet, eos excipi, quos atrox cupiditas in scelera compulit sauviora: in quibus est primum crimen, 1. & maximum maiestatis, 2. deinde homicidii, 3. veneficiique, ac 4. maleficiorum, 5. flu- pri, atque 6. adulterii, parique immanitate sacrilegii, 7. sepulchrique vio- latio, 8. raptus, 9. monetaque adultera figuratio. Leg. VIII. -- Vbi primum dies paschalis extiterit, nullum teneat carcer inclusum, omnium vincula soluantur. Sed ab his fecerimus eos, quibus contaminari potius gaudia letitiamque communem, si dimittantur, aduertimus. Quis enim 1. sacrile- go diebus sanctis indulget? quis 2. adultero, 3. vel incesti reo tempore ca- flitatis ignoscet? quis non 4. raptorem in fama quiete & gudio communi- ni persequatur instantius? 5. Nullam accipiat requiem vinculorum, qui qui- escere sepultos quadam sceleris immanitate non sinit: patiatur tormenta 6. veneficis, 7. maleficis, 8. adulteratorque monetæ: 9. homicida, quod fecit, semper expedit: 10. reus etiam maiestatis, de domino, aduersum quem talia molitus est, veniam sperare non debet.

(b) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXVI. Quorum appellationes non recipiendæ leg. I. Qnum homicidam vel maleficum, vel veneficum (que atrocissima crimina sunt) confessio propria -- detexit, pronocatione suscipi non opor- tet. Leg. VII. Obseruare curabis, ne quis homicidarum, veneficorum, ma- leficorum, adulterorum, itemque raptorum, argumento convictus, teste su- peratus voce etiam propria, scelusque confessus, audiatur appellans.

(c) Iustin. nouell. XVII c. VII. Οὗτοι δὲ ἀρχαῖοφόνεις, ἔτε μοιχεῖς, ἔτε παρθέναις ἄγνωστοι ἀμυγδάλοι τὴν ἐκ τῶν δύον φυλάξεις ἀπὸ φύλευσιν αὐτῶν προκείθει εἰσε- κύσσεις, καὶ τεμαχίους κατόπιν ἵππεῖς: ἐγάρ τῶν τε τοινῦτα ἀμαρτιῶντα φε- δεῖσαι προσάκηται, αὐτῶν τῶν περιβόλων, οἷα μηδ τοινῦτα ἐπὶ τῶν τοινῦτον πε- σχοντεν ἀδικίας τε ἡ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια ἐπὶ τοῖς ἀδικεῖσιν, αὐτῶν τοῖς ἀδικεῖσιν διδόσαι παγὰ τῆν νόμῳ: καὶ ἐκ ἣν εἴη δυνατὸν ἐκπέτειον ἰχυρίζεσθαι τῇ παρὰ τῶν ἀστιῶν τόντων ἀσφάλεια, καὶ τὸν ἀδικεῖστα νοῆτον ἀδικήσειν. Neque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus ter- minorum custodes cautelam, sed etiam inde extrahes, & supplicium ei im- feres. Non enim talia delinquentibus parcere competit, sed hoc patienti- bus: ut non talia a praesumitoribus patiantur. Deinde templorum caretæ non nocentibus, sed lafis datur a lege: & non erit possibile utrumque eue- ri cautela sacrorum locorum, & leadentem & lesum.

visum est, qua ille definiuit, quibus perfugium in ecclesia dandum, & quibus non dandum sit; vbi inter alios, quibus hoc priuilegium negatur, homicidæ, adulteri, & virginum raptore diserte nominantur.

§. II.

Quomodo punitum per leges ecclesiasticas.

PER vetustissimas quarundam ecclesiarum leges homicidæ perpetuae pœnitentiae ad finem usque vitæ subiecti, & in ipsa mortis hora communione alieni fuisse videntur. TERTULLIANVS [d] expressis verbis nec idololatris, nec homicidis pacem ecclesiæ reddi dicit. Per ecclesiam autem hoc loco ipsum non intelligere sectam *Montanistarum*, cui-alioquin addictus erat, sed ecclesias catholicas, inde colligunt viri docti [e], quod contra catholicos argumentetur, quod adulteris pacem ecclesiæ debent negare, ex eadem ratione & regula, qua idololatris & homicidis negent. Quod ad minimum arguit, quasdam ecclesias catholicas in *Africa* homicidas ad communionem admittere noluisse. Quod ex eo tanto probabilius est, quod de quibusdam antecessoribus suis dicit CYPRIANVS, quod dandam pacem [f] mœchis non putarint, & in totum pœnitentiae locum contra

(d) Testall. de pudicit. c. XII. Neque idololatriæ neque sanguini pax ab ecclesiis redditur.

(e) Vid. Albaspin. obseruat. lib. II. c. XV. p. 123. (p. 156. ed. Helmst. MDCLXXII.) Verba ista libri de pudicitia: *Hoc est, quid neque idololatriæ &c. liquido demonstrant, solitos fuisse orthodoxos homicidis non communicare absolutionem, sed solam pœnitentiam, eosque æterno quasi exilio condeinatos ab ecclesia abigere.* Quid enim robois, virium ac ponderis argumenta, quæ ab eo suggestur, in orthodoxos habuissent, nisi opinionis eorum & disciplina fuisse, homicidas perpetuae pœnitentiae, interclusa omni spe maioris gratiæ, censura inutere? Id veri speciem non habet, nec alter de Tertulliano eniām sentiendum erit, qui præsertim eius viri ingenium acre & tetricum cognoverit, qui quidem criminis non vertisset orthodoxis, quod homicidas perpetuo ab ecclesia relegarent, adulteris autem ad misericordiam sperandam quasi signum præferrent: nisi utrumque tum temporis verum & uitatum fuisse. Quare quim eiūmodi argumenta contra orthodoxos excoigit & proferat, omni adseueratione confirmare possumus, eorum fuisse hanc & docendi & vivendi rationem. cetera.

(f) Cyprian. epist. LII. al. LV. ad Antonian. p. 110. (p. 247. edit. Fell. Amstelod.) Apud antecessores nostros quidam de episcopis istic in prouincia nostra dandam pacem mœchis non putauerunt, & in totum pœnitentiae locum contra adulteria clauserunt, non tamen a coëpiscoporum suorum collegio recesserunt,

adulteria clauserint, tametsi propterea communionis ecclesiastice vinculum cum aliis, qui eos admitterent, non ruperint. Iam vero quum homicidium æque grande crimen sit atque adulterium, probabile est, homicidas non minus quam adulteros de communione eorum prorsus fuisse reiectos. Sequentibus ætatibus terminus poenitentiae paullum imminutus est. Concilium enim *Ancyranum* [g] illos tantum per omnem vitam poenitere, in fine autem vitæ recipi iubet. Alii canones poenitentiam eorum ad certum annorum terminum reducunt. **BASILIVS** [b] voluntario homicida viginti annorum poenitentiam iniungit; quatuor annis eum iubet flere; quinque annis audire; septem annis substerni; & quatuor annis solum stare cum fidelibus, ad audiendas preces sine participatione sacramentorum.

aut catholicae ecclesiae unitatem vel duritiae vel censuræ sue oblatione ruperunt; vt, quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat, de ecclesia separaretur.

(g) Conc. Ancy. c. XXII. περὶ ἐκστῶν φύων, ὑποπληθυσαν μὲν, τὰ δὲ τελέα ἐν τῷ τέλει τῷ φίλῳ πατρὶ θεωρῶνται. De voluntariis casibus, supplices quidem substernantur: eo autem, quod perfectum est, in vita fine digni habentur.

It. concil. Epaumens. c. XXXI. De penitentia homicidarum, qui seculi leges euaserint, hoc summa reuerentia de eis inter nos placuit obseruari, quod Ancyritani canones decreuerunt.

(h) Basil. can. LVI. ὁ ἐκκλησίας Φοιτήτας, καὶ μελά τάπο μεταμελῆτις, εἰκοσιν ἕτη ἀκανθώτος ἔστι τῷ ἀγνόστουτος τῷ δὲ εἰκοσιν ἐτῷ ἑταῖς οἰκογονικῆσται ἐπ' αὐτῷ· ἐν δὲ ἑτερι προσκλιται ὁ φίλεις ἔχω τῆς Θύρας ἐσώ τῷ εὐαγγελίᾳ σίκες, καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν θεόμηνος, εὐχὴν ἐπέργειται, ἐξηροσύνη τὸν ιδίου παραμετίου μελά δὲ δὲ ἐτῷ εἰς τὸν ἀγνοουμένον δεχθήσται, καὶ ἐν δὲ ἑτερι μελά αὐτῶν ἐξελένεσται· ἐν δὲ ζετερι μελά τῶν ἐν ἑποπληθεσι ποτευχόμενος ἐξελένεσται· ἐν δὲ συστηται μόνον τοῖς πιστοῖς, προτρέψας δὲ ἐμελάτιβεν πληγωθῆται δὲ τέτων, μεθέζει τῶν ἀγνοουμένων. Qui sua sponte interfecit ἐπ' postea paucitentia ductus est, virginis annis sacramento non communicabit. Viginti autem anni in eo ita dispensabuntur: debet quatuor annis ftere, stans extra foras oratorii, ἐπ' fidèles ingredientes rogans, et pro eo precenter, siam iniquitatem emittians: post quatuor autem annos inter auditores recipietur, ἐπ' quinque annis cum ipsis egreditur: septem autem annis cum ipsis, qui in substitutione sunt, orans egreditur. In quatuor annis solum stabit cum fidélibus, sed non erit oblationis particeps. Iis autem expletis erit sacramentorum particeps.

§. III.

Atrocitas homicidii, cum aliis criminibus, idololatria, adulterio & artibus magicis coniuncti.

VERVM TAMEN quibusdam in casib[us] disciplina seuerior manebat contra homicidium, si cum aliis magnis criminibus, idololatria, adulterio & magicarum ac diabolicarum artium contra vitam hominum exercitio esset coniunctum: quia h[ec] crima rationem homicidii valde augebant. Ita concilium Illiberriatum [i]: *Flamines, qui post fidem lauscri regenerationis sacrificauerunt: Eo quo l[et] geminauerint sceler[um], accedente homicidio, vel triplicauerint facinus, (quod fieri poterat vel directe, dum ipsi h[ec] crimina perpetrarent; vel indirecte, dum ludos & spectacula exhiberent, in quibus adulteria & homicidia per eorum auctoritatem & consensionem committebant) placuit, eos nec in fine accipere communionem.* Sic iterum: *Si quis [k] maleficio interficiat alterum, eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit, nec in fine impertiendam esse illi communionem.* Similiter alias canon eiusdem concilii: *Si qua [l] per adulterum, absente marito, conceperit, idque post facinus occiderit, placuit neque in fine dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus.* Concilium autem Ancyranum in causa simplicis fornicationis, cum homicidio coniunctæ, paullo mitius statuit in hunc modum: *De mulieribus [m], que fornicantur & partus suos in utero perimunt, & factuum necatoriis medicamentis faciendis dant operam, prior quidem definitio usque ad vita existim probibebat, & ei quidam assentivit. Sed humanitate tamen videntes, decreuimus, ut decennium per gradus præsitos impleant.* Concilium Herdense [n] simplici homicidio septem annorum poeniten-

(i) Concil. Illiberit. c. II.

(k) Concil. Illiberit. c. VI.)

(l) Ibid. c. LXIII.

(m) Concil. Ancy. c. XXI. περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐπιπονεστῶν καὶ ἀναιγουσῶν τὰ γεννήματα, καὶ σπελαχεῶν Φθόρην τοῦτον, δὲ μὲν πρότερος ὁρος μέχρις ἔξοδα ἐπώλεσσον καὶ τέτταν συντίθεσθαι. Κιλανθεωτέρον δέ τι ἐνσόντες, ἀρίσταις δικαιοτῆτι χρόνον παῖδα τὰς βαθὺς τὰς ὕγιεινάς.

(n) Concil. Herd. c. II. Hi, qui male conceptos ex adulterio sœtus, vel editos necare studierint, vel in uteris matrum potionibus aliquibus colliserint, in utroque sexu adulteris, post septem annorum curricula, communio tribuarū: ita tamen, ut omni tempore viæ suæ, fletibus & humilitati insistant.

tiam

tiam constituit, si autem per veneficium factum sit, per omne
vitæ tempus id defteri iubet.

§. IV.

*Vsus poculi abortionis condemnatus ac punitus ut homi-
cidium.*

OBSERVARE heic licet, usum medicamentorum ad abi-
gendum foetum pro specie cædis habitum, adeoque ut talem
punitum esse. Ita non solum in ante memorato canonone Anzy-
rano definitum est, sed in canonibus etiam BASILII [o], quo-
rum unus sic habet: *Quæ de industria factum corruptit, cædis panas
luat.* Formati autem vel informis subtilitas a nobis non attenditur: hic
enim non solum quod nasciturum fuit, vindicatur, sed etiam ipsæ que
sibi insidias paravit: quoniam ut plurimum eiusmodi inceptis una quo-
que midices intereunt. Ei autem accedit fœtus quoque interitus, alia
cædes, eorum quidem certe, qui hec audent, existimatione. Alter au-
tem canon ita: *Quæ abortum cœntia præbent medicamenta, sunt &
ipsæ homicidae, sicut & quæ factus necantia venena accipiunt.* Sic quo-
que concilium Trullanum [p]: *Eas, quæ dant abortionem facientia
medicamenta, & quæ factus necantia venena accipiunt, homicidae penit
subiicimus.* Concilium Ilerdense eos, qui conceptos ex adulte-
rio fœtus certis potionibus destruunt [q], in eadem classe cum
eis collocat, qui infantes iam editos in lucem necant; septem-
que annorum poenitentiam vtrisque constituit, vtpote adulte-
rio iungentibus homicidium. Priuati scriptores inter veteres
vno ore cædem hoc esse declarant. Nobis, inquit TERTULLI-
ANVS [r], homicidio semel interdicto, etiam conceptum-vtero, dum ad-
duc sanguis in hominem delibatur, dissoluere non licet. Homicidii se-

... Ipsis beneficis in exitu tantum, si facinora sua omni tempore viæ suæ
defuerint, communio tribuatur.

(o) Basil. can. II. Φθερουσα κατ' επιβολεντων, Φόρα διεγερεις επίχειρι ακριβολογια δε επ
μηνερφωνιας της διεξεινοις παρ' ημιν οντων επιταῦθα γαρ εξινεῖται η μό-
νον το γεννητησούσαν, αλλα της η ευνή επιβολεντων πρόσετο δε τέτω η
& Φθορα τε ευβρίσι, έπερσ φόρος, κατα γε την επινοιαν των ταῦτα τολμάτων
Can. VIII. κατ' αι τοιν τε ευβλαθρίδια διδέσσον. Φάρμακα, Φορετγαδια εἰσι η
αἴται, κατ' αι δεχόμεναι τα ευβροκόνα δηλητήρια.

(p) Concil. Trull. c. XC. τὰς τα διεβλαθρίδια διδόσσα φάρμακα, κατ' τὰς διεγε-
ρητας τα ευβροκόνα δηλητήρια, τῷ τῷ φόρος επιδιώκων καθιπεβύσκονταν.

(q) Concil. Ilerdens. c. II. Vid. sub litt. anteced. (n).

(r) Tertull. apologet. c. IX.

ſinatio eſt, prohibere neſci: Nec reſert, natam quis eripiat animam, an naſcentem diſturbet: Hemo eſt, & qui eſt futurus, & fructus ommis iam in ſemine eſt. Dicit hoc obiectioni respondens ethniſorum, qui christianos ſanguinem infantis in ſacris ſuis mysteriis bibe- te calumniabantur. MINVCIVS [s] incuſationem retorquet in paganos, quando ait: Vos video procreatoſ filios nunc feris & cani- bus exponere, nunc alſirangulatoſ mifero mortis genere elide. Sunt, que in iipſis viſecribus medicaminib⁹ epotis originem futuri hominis ex- jtinguant & parricidium faciant, antequam pariant. Quomodo, inquit ATHENAGORAS [t], ſcribens pro christianiſ, qui ne ab aliis qui- dem fieri, ne quid inde ſceleris & piaculi in nos redudet, videre ſufi- nemus, homicidium committemus iipſi? Et qui mulieriſ medicamentis abortiuſ videntes, homines occidere, & rationem reddituras Deo dicimus: qua ratione iam natos & perfeclos homines nos iugulabimus? HIERO- NYMVS de hoc crime in mulieriſ loquens, ita illud deſcri- bit: Alia [u] prabibunt ſterilitatem & nec dum ſati homicidium faci- unt. Crimen id erat, quod vetus lex Romana [x] exilio & non numquam ſupplicio [y] multabat: quemadmodum ex TVLLIO obſeruauit TRYPHONIVS iureconsulſtus, quamquam TERTVULIANVS has leges magnopere negliſi & contemni queratur. Ut cumque autem eſt, hoc genus homicidii pro atroci crime ab omniſibus ſcriptoriib⁹ habitum, & ſeuerillime per canones contra voluntariam cædem punitum eſſe, videmus.

(s) Minuc. p. 91. (cap. XXX. n. 2. p. 114. edit. Hall. MDCXCIX.)

Vid. Cyprian. epist. XLIX. al. LII. ad Cornel. p. 97. (p. 238. edit. Amstelod.) de panicidio Nouati: Vterus vxoris calce percussus, & abortione properante in parricidium partus expreſſus. cetera.

(t) Athenag. legat. p. 38. πᾶς ἦν, μηδὲ ὄρυτες, ἵνα μή ξαντοῖς ἄγος καὶ μίασμα προστιχίμεθα, Θινεῖν δύναμεθα; καὶ οἱ τὰς τοῖς αὐβλωθρίδοις χρωμέτας, ἀδροφοεῖν τε καὶ λόγον ὑφέζειν τῆς ἴζαμβλωσεως τῷ, θεῷ Φαρεὶν, κατὰ ποῖον εὐθράνεμεν λόγον;

(u) Hieron. epist. XXII. ad Eustoch. de virginit. cap. V.

(x) Digest. lib. XLVIII. tit. VIII. ad legem Corneliam de ſicariis leg. VIII. Si mu- lierem viſecribus ſuis vim intuliffe, quo partum abigeret, conſiliterit: eam in exilium praefes prouincia ex: get. It. lib. XLVII. tit. XI. de extraordi- niis criminibus leg. IV. Diuus Seuerus & Antoninus rescripterunt, eam, qua- data opera partum abegit, a praefide in temporale exilium dandam.

(y) Digest. lib. XLIII. tit. XIX. leg. XXXIX. Cicero in oratione pro Cluentio Auito ſcripsit, Milesiam quandam mulierem, quum eſſet in Asia, quod ab he- redibus ſecundis accepta pecunia partum ſibi medicamentis ipta abegiffet, rei capitalis eſſe damnatam.

§. V.

Pœna parricidii.

SANE hoc homicidii genus species erat parricidii, quod non solum cædem parentum, sed liberorum etiam aliorumque propinquorum, quibus homines naturali affectione deuincti erant, includit. Et hoc crimen notam & peculiarem poenam inter veteres Romanos habebat. Nimirum parricidæ in culeum insuebantur cum serpente, simia, gallo gallinaceo & cane, atque omnes una viui in mare vel flumen deiciebantur; cuius rei varia exempla e vetustis legibus ac scriptoribus *Romanis* exhibit **GOTHOFREDVS.** Lex *Pompeia* hanc poenam cum gladii vel ignis vel bestiarum supplicio commutauit. *Constantinus* autem antiquam poenam restituit, ipsiusque ex lege [z], quam huc transcribemus, descriptionem eius sumere possumus. *Si quis in parentis, aut filii, aut omnino a affectionis eius, que nuncupatione parricidii continetur, fata properauerit, siue clam, siue palam id fuerit eni- sus, neque gladio, neque ignibus neque vlla alia pœna solenni subingetur, sed insutus culeo, & inter eius ferales angustias comprehensus, serpentum contuberniis misceatur: Et ut regionis qualitas tulcrit, vel in vicinum mare, vel in amnem proiciatur: Ut omni clementorum usu viuis carere incipiat; ut ei calum superstiti, terra mortuo auscitur.* Hæc poena eorum erat, qui patrem vel matrem, vel filium, vel filiam, vel ullum istiusmodi consanguineum in recta linea occidisset. Si quis vero alias quispiam propinquus occisus esset, commune homicidarum supplicium de interfectori sumebatur, vti ex institutionibus **IUSTINIANI** [a] eiusque codice, vbi hæc materia determinata est, condiscimus. Iam vero ecclesia non habens potestatem gladii, istiusmodi distinctionem adhuc non poterat; sed utrosque fontes una eademque ratione, spirituali videlicet excommunicationis censura, puniebat.

(z) Cod. Theod. lib. IX. tit. XV. de parricidio leg. I. Vid. Gothofred. in locum p. 112. 113.

(a) Iustin. institut. lib. IV. tit. XVIII. de publicis iudicis. Si quis autem alias cognatione vel adsinilitate personas coniunctas necauerit, poenam legis Cornelie de sicariis sustinebit. Vid. cod. Iustin. lib. IX. tit. XVII. de his, qui parentes vel liberos occiderunt, leg. I. Si quis in parentis &c. vid. (z) in textu.

§. VI.

De autoxenica.

ATQVE hoc modo omnes eos tractabat, qui sibi ipsi violentas intulerant manus, communi nomine vocitati *biothanati*. Quum hoc crimen esset, cui poena infligi non poterat, iustum dolorem suum de facto testabatur, negando reis honorem ac solemnem ritus christianæ sepulturæ, eosque finendo iacere excommunicatos & omni commemoratione in precibus suis post mortem priuatos. Placuit, inquit concilium primum Bracarense [b], vt hi, qui aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitum, aut suspendum, aut quolibet modo violentam sibi ipsis inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum corpora deducantur. -- Similiter & de his placuit fieri, qui pro suis scelribus puniuntur. Ratio, cur huius utriusque generis homines in hunc modum tractarentur, haec erat, quod ipsis sibi mortem accelerassent; vel directe, dum vim vitae suæ ipsis intulerant; vel indirecte, dum eiusmodi admiserant capitalia crimina, quæ vindicatiæ eos iustitiæ ad præmaturum vitæ finem obiecerant. Græcis pariter & Latinis scriptoribus *biotanati* vel *biathanati* vocantur. Et CASSIANVS speciatim disciplinam ecclesiæ [c], tum usurpatam contra eos postmortem, notat, loquens de Herone quodam monacho Aegyptio, quem diabolus sub angeli lucis specie induxerat, vt ipse se in profundum puteum præcipitem daret, falso persuasus, pro merito virtutum ac laborum suorum nulli discrimini se fore obnoxium: Propter quod factum vix a Pasnuto abbate potuisse obtineri, dicit, vt non inter *biotanatos* reputatus, etiam memoria & oblatione paucantium iudicaretur indignus. Quod satis superque ostendit, qua ratione tales in antiqua ecclesiæ disciplina tractati sint.

§. VII.

De membrorum corporis laceratione.

SPECIES aliqua huius criminis & inferior quidam gradus esse credebatur, si quis proprium corpus deformaret, abscondendo quoddam eius membris aut partem sine instaratio-

(b) Concil. Bracar. I. c. XXXIV.

(c) Cassian. collat. II. c. V.

ne, quæ ipsum ad hoc faciendum induxit. Canones istiusmodi homines ordinari vetant, tamquam sui ipsorum interfectores [d] & diuini opificii hostes, quemadmodum alio iam loco [*] pluribus ostendimus. Quod heic præterea notandum est, hoc est, quod hæc disciplina tam ad laicos quam ad clericos spectauerit. Nam vñus ex apostolicis canonibus [e] laicum semetipsum abscedentem annis tribus communione priuari iubet, eo quod vitæ suæ insidiator extiterit. Si quis autem cum aliquo vitio corporis natus; vel a persecutorum crudelitate, vel in periculoso morbo, ad partem sinceram conseruandam, membro aliquo orbatus esset; tum ista corporis lacratio in criminibus non ponebatur, quia res inuoluntaria erat; in quibus casibus lex ipsa facit exceptionem, hominesque a censura [f] ecclesie tutos præstat; quomodo in canonibus Nicenis videre est, qui istiusmodi casuum ut exceptorum faciunt mentionem. Vnum tantummodo adhuc obseruamus ex legibus Constantini, ipsum tantam faciei, velut imaginis diuinæ maiestatis, in omnibus omnino humanis corporibus, habuisse rationem, ut nullam infamia notam ei, vel in grauissimorum criminum reis, apponi fuerit. Nam quum per vetustas leges Romanas grauioris culpæ reis nota infamia in fronte inuri posset, ut sceleris turpitudo tanto magis innoteſceret: CONSTANTIUS per vnam de primis suis legibus hanc consuetudinem abrogauit [g], lege noua facta in hanc sententiam: *Si quis in ludum fuerit, vel in metallum, pro criminum deprehensorum qualitate, damnatus, minime in eius facie scribatur: dum T in manibus T in suis possit pena damnationis una subscriptione comprehendendi: Quo facies,*

(d) Can. apost. c. XXII. ὁ ἔαυτὸν ἀκεψηγάσας, μὴ γνέδω πληγούσ· κατοφύτε γάρ ἐστι, νοῦ τὸ τε θεῖον δημιουργίας ἐχθρός. Qui se ipsum execuit, non fiat clericus: est enim sibi homicidium, τῷ hosti diuini opifis.

Conc. Nicen. c. I. εἰ τις ἐγγειλὼν ἔαυτὸν ἐζήτεις, τέτον εἰς ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπονδόνται προσκατεῖ νοῦ ἐν τῷ δεύτερῳ μηδένα τῶν τοικτων χεῖνας προσάγεται. Si quis, quum esset fanus, se ipsum execuit, eum etiam in clero excommunicatum cessare convenit, τῷ demeptis nullum talerū oportet pronousteri.

(*) Lib. IV. c. III. §. IX. volum. II. p. 131 - 135.

(e) Can. apost. XXIII. al. XXIV. λαζίδος ἔαυτὸν ἀκεψηγάσας, αὐτοφύτεδω ἐτη τρία. επίβαλος γάρ ἐστι τῆς ἔαυτῆς λαζίδος.

(f) Concil. Nicen. can. I. cit. lib. IV. c. III. §. IX. vol. II. p. 132. sub lit. (f).

(g) Cod. Theod. lib. IX. tit. XL. de peccatis leg. II.

quæ ad similitudinem pulchritudinis cœlestis est figurata, minime maculatur. Per quam legem certe CONSTANTINVS homines pie coercere voluit, ne propriis suis corporibus vim inferrent, quæ ad similitudinem & imaginem Dei quodammodo essent condita, et si similitudo ista in primitiis animæ perfectionibus magis esset conspicua.

§. VIII.

De inuoluntario & fortuito homicidio.

OMNES isti casus ad actiones pertinent, quæ ad cædem voluntariam quodammodo referri possunt. Ecclesia autem nonnumquam iustum poenam etiam fortuito & inuoluntario homicidio constituebat, et si lex ciuilis exigua vel nullam eius faciat mentionem. Nam per vetustas *Romanas* & christianas leges domino licebat seruum suum seuerissime punire & castigare, & si in ista castigatione seruus moreretur, nulla cædis actio domino intendi poterat [b], nisi eum aliquo armorum genere, vel fraude in castigatione usum esse, animumque occidendi habuisse, constaret. Verum, hoc non obstante, lex ecclesiæ teneriore in vitam etiam seruorum affectu, de istiusmodi crudelitate cognoscebat, reoque certum tempus constituebat poenitendi, licet homicidium tantum fortuitum esset

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XII. de emendatione seruorum leg. I. Si virgis aut loris seruum dominus adfixerit, aut custodia caussa in vincula coniecerit, dierum distinctione sive interpretatione depulsa, nullum criminis metum mortuo seruo suslineat. Nec vero immoderate suo iure utatur, sed tunc reus homicidii sit, si volutante eum vel ictu suslisi, aut lapidis occiderit, vel certe telo usus letale vulnus infixerit; aut suspensi laqueo praeciperit; vel iussione tetra precipitandum esse mandauerit: aut veneni virus insuderit: vel dilanauerit penis publicis corpus, ferarum vestigiis latera persecando, vel exurendo admotis ignibus membra: aut tabescentes artus, atro sanguine permixti sanie defluentes, prope in ipsis adegerit cruciatis vitam linquere, scutia immanium barbarorum. Leg. II. Quotiens verbera dominorum talis casus seruorum comitabitur, ut moriantur, culpa nudis sunt, quedam pessima corrigunt, meliora suis adquirere vernaculis voluerunt. Nam requiri in huiusmodi facto volumus, in quo interest domini, incolume iuris proprii habere mancipium, utrum voluntate occidendi hominis, an vero simpliciter facta castigatio videatur: totiens enim dominum non placet morte serui reum homicidii pronuntiari, quotiens simplicibus questionibus domesticam exerceat potestatem. Si quando igitur servi plagarum correctione, imminentि fatali necessitate rebus humanis exce-
dunt, nullam metuant domini questionem.

nec

nec ante meditatum. Hunc in finem in concilio Illiberritano [z] decretum legimus factum huiusmodi: *Si qua domina furore zeli accusa, flagris verberauerit ancillam suam, ita ut intra tequitum diem animam cum cruciaria effundat, eo quod incertum sit, voluntate an casu occiderit; si voluntate, post septem annos; si casu, post quinquennii tempora, acta legitima penitentia, ad communionem placuit admitti.* Quidquid indulgentiae hoc in casu permissum erat, hoc erat, ut si in morbum incidenteret, citius ad communionem posset admitti. Simile decretum in disciplina ecclesiæ Gallicanæ inuenimus, factum in concilio Epaonensi [k] an. DXVII: *Si quis scrum proprium sine conscientia iudicis occiderit, excommunicatione bienni effusione sanguinis expiabit.* Et de Casario Arclatensi a vita eius scriptore [l] obseruatur, quod solitus sit contestari ecclesiæ præfere. Etos, potestatem tum habentes infligendi poenam corporalem, si quis iuberet quempiam diutius flagellari, & illa verbera illi mortem adferrent, ut is homicidii reum se sciret. Immo vero ecclesia in hoc effundendi sanguinem humanum negotio tam caute & prudenter versabatur, ut militem sacro officio presbyteri vel diaconi initiari communiter non sineret; nec permetteret episcopos suos sedere ut iudices caussarum capitalium, vbi in casibus sanguinis dicenda eis esset sententia; quemadmodum loco suo [z] ostendimus pluribus, quo lectorem amandamus. Inter sic dictos canones apostolicos unus est, qui decernit, ut, si quis clericus aliquem in altercatione pulsauerit, & vel uno ictu occiderit, deponatur propter suam præcipitationem. Si vero laicus fuerit; segregetur. Et BASILII canones [m] generatim omnibus, qui non voluntarie aliquem interfecerint, decem annis [n] communione interdicunt.

(z) Concil. Illiberrit. can. V. *Si qua domina &c.* Quod si intra tempora conilita fuerit infirmata, accipiat communionem.

(k) Concil. Epaon. c. XXXIV.

(l) Cyprian. vit. Casar. Arclat.

(*) Lib. IV. cap. IV. §. I. volum. II. pag. 121. Et lib. II. cap. VII. §. IV. volum. I. pag. 128.

(m) Can. apost. I XVI. Εἰ τοις κληρούσιν ἐν μάχῃ ταῦτα κρέατα καὶ τὰ ἔργα κρέατων ἀποδίδειν, καθηγεῖσθαι, διὸ τὴν προπίτευτην κύριον ἐαυτὸν δὲ λαϊκόν τον, ἀφοριζεῖσθαι.

(n) Basil. can. LVII. ὁ ἀνεξίωτος θεού δίκαια ἔτετο ἀκονώνιος οὐαὶ τοῖς ἄγνωτοις οικονομοῦσται δὲ ἡ αὐτῷ τῷ δίκαιᾳ ἔτη στῶν δύο μὲν ἔτη προπλαντοῦνται.

§. IX.

Falsi testes contra hominis alicuius vitam in homicidis habiti.

NEQUE vero illa tantum cædes, quæ ipso actu patrabitur, istiusmodi censuræ obnoxia erat, sed omnes etiam actiones, quæ directe & proxime ad eam tendebant; ut falsum testimonium contra hominis alicuius vitam. Nam, ut LACTANTIVS [o] rem scite exprimit, *Nihil distat, virum ferro, an verbo potius occidas*: Occisio enim est in utraque specie, & diuinæ legis, hominum vitam inuadere prohibentis nec ullam exceptionem admittentis, violatio. Et propterea lex ciuilis [p] pœnam talionis falsis accusatoribus constituit; *Qui alterius famam, inquit, fortunas, caput denique & sanguinem in iudicium deuocauerit, sciatur, si ibi impendere congruam pœnam, si, quod intenderit, non probauerit*. Et iterum: *Quisquis ille est, qui crimen intendit, in iudicium veniat ... nec impunitam fore noverit licentiam memendi, quin calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii*. Neque quispiam alteri crimen intendere poterat prius, quam ipse se adstrinxisset ea conditioне, quam lex vocat [q] *vinculum inscriptionis*. Iam licet lex ecclesiastica pœnam talionis dicentibus contra alicuius vitam.

τοῖς δὲ ἐπὶ ἐπονητούσιν διατελέσσει ἐπὶ δ'. ἐποπίτωρ οὐδὲ ἐμαυτῷ συδικεῖται πόνος. οὐδὲ τὰ ἔξης εἰς τὰ ὕγια δεζδικεῖται. Qui non voluntarie interfecit, decem annis iuramenti non communicabit. Decem autem anni sic in co dispensabuntur: duos quidem annos defebit, tres autem annos inter annos perseverabit, in quatuor substratus, & anno solum conficit: & deinceps ad sacra admetetur.

(o) Lactant. lib. VI. c. XX. Neque vero accusare quemquam crimine capitali (instar licebit) quia nihil distat, utrum ferro an verbo potius occidas, quoniam occisio ipsa prohibetur. Itaque in hoc Dei præcepto nullam prorsus exceptionem fieri oportet, quin occidere hominem sit semper nefas, quem Deus sanctum animal esse voluit.

(p) Cod Theod. lib. IX. tit. I. de accusationibus leg. XI. Item leg. XIX.

(q) Ibid. leg. XIV. Non prius cuiuscumque caput accusatore pulset, quam vinculo legis adstrictus pari cœperit pœna conditione iurgare &c. Et leg. XIX. Vinculum inscriptionis accipiat &c.

Leon. nouell. LXXVII. Θεοπλόκου τολυν, τὸν τοιαῦτα τινὰ πλαστογράφησαντα, διὰ ἣν τὸ πλαστογράφημα ισχὺν λαυβάνει, θανάτῳ ἀπήγει τὸν καθ' ἓ συνεπάχην, αὐτὸν, παραδίδομεν τῇ τιμωρίᾳ, ἢν καθ' ἑτέρα ταυτόπατο παλαιμόσιδι, ἀποτιμωδει. Sanctimus, ut si istiusmodi quedam falsarius concruxserit, ex quibus is, a bœvius quem falsum scriptum concinnatum est, mortis pœna fübiendiens sit: ipse falsarius pœna, quam in aliam machinari cogitans, traditus decolletur.

fal-

falsum testimonium infligere non posset; quum tamen omne falsum testimonium crimen esset excommunicatione luendum; (quemadmodum pluribus videbimus infra, vbi de poena peccatorum contra præceptum nonum agendum nobis erit) iure nostro colligere possumus, istiusmodi falsum testimonium, quod ad priuandum vita sua homines directe tenderet, ab ecclesia in grauissimis calumniæ pariter & homicidii speciebus fuisse positum; adeoque auctores suos omnibus istis poenis subiecisse, quæ hisce criminibus quocumque in gradu debebantur. *Vid. concil. Illiberrit. c. LXXXIV. [r]*

§. X.

Delatores fratrum suorum tempore persecutionis ut homicidae tractati.

IMMOVERO nuda delatio nominum fratrum ad magistratus ethnicoꝝ, quæ tempore persecutionis vitaꝝ ipsorum periculum importare poterat, iure suo pro homicidio habebatur pariter & puniebatur. Concilium Arclatense priimum [s] canoneꝝ huc spectantem habet: *De his, qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa dominica, vel nomina fratrum suorum, placuit nobis, ut quicumque eorum in actis publicis fuerit detectus, non verbis nudis, ab ordine cleri amoueatur.* Et concilium Illiberritanum [t] paullo ulterius progreditur, in hunc decernens modum: *Delator si quis existiterit fidelis & per delationem eius aliquis fuerit proscriptus vel intersectus, placuit eum nec in fine (vel, ut alii legunt, non nisi in fine) accipere communionem.*

§. XI.

Expositio infantium pro homicidio habita.

ALIVD sic crediti homicidii genūs, infantium erat expositio, contra quam veteres vehementer declaimitant, vt apud ethnicoꝝ visitatam. *Quod vultis, inquit TERTULLIANVS [u], ex his circumstantibus & in christianorum sanguinem hiantibus, ex-*

(r) Falsus testis, prout est crimen, abstinebitur: Si tamen non fuerit mortale quod obiecit & exprobauerit; quod non tacuerit, biennii tempore abstineatur: si autem non probauerit conuentui clericorum, placuit, per quinquennium abstineri.

(s) Concil. Arclat. I. c. XIII.

(t) Concil. Eliber. c. LXXIII. & c. LXXIV. modo citat.

(u) Tertull. apol. c. IX.

ipſis etiam zobiſ iuſtissimis & ſeueriffimis in nos prefidibus apud conſci-
entias pulſem, qui natos ſibi liberos enecent? Siquidem & de genere necis
diſſert, utique crudelius in a qua ſpiritum extorquetis; aut frigori & fa-
mi & canibis exponitis? Et paullo poſt: Filios exponitiſ ſuſcipiendoſ ab aliquo p̄aſteveniente miſericordia extraneo vel adoptandoſ inclitoſ parentib⁹ emancipatiſ. Eiusdem rei eos inſimulat MINVCIVS
FELIX [x], Vos video, inquiens, procreatoſ filioſ nunc feriſ & auib⁹
exponere, nunc adſtrangulatoſ miſero mortis genere elideſ. Et ATHE-
NAGORAS [y] eos omneſ, qui infantes exponunt, exprēſſiſ
verbis homicidaſ appellat. LACTANTIVS [z] paullo fuliū in
eos ex eadem ratione inuehitur: Quid illi, inquit, quoſ falſa pie-
tas cogit exponere (liberoſ, vt nimirū ſanguini eorum ipſi par-
cant) Non poſſunt iuocenteſ exiſtimari, qui viſcera ſua in p̄adam
carib⁹ obiiciunt, & quantum in iſiſ eſt, crudelius uēcant, quam ſi
ſtrangulaſſent. Quis dubitet, quin impiuſ ſit, qui aliena miſericordia
locum tribuit? qui etiam, ſi contingat ei, quod ueluit, vt alatur, addixit
certe ſanguinem ſuum vel aſ ſerratum, vel ad lupanar. Que autem
poſſint, vel ſoleant accidere in vitroque ſexu, vel per errorem, quis non
intelligit? quis ignorat? Quod vel uniuersus Oedipodis declarat exemplum,
dupliſ ſeclere confuſum. Vnde tantum concludit: Tam igitur ne-
farium eſt exponere, quam neceſſare. Et quum homineſ facultatum
anguſtias conqueri ſoleant & p̄aſtendere, ſe plurib⁹ liberis
educandiſ ſufficieſ non poſſe: Non ſolum ad hoc respondet
ex conſideratione prouidentiæ Dei, cuius in potestate facul-
tateſ ſint poſſidentium, & qui quotidie ex diuitiib⁹ pauperes,
& ex pauperib⁹ diuiteſ facere poſſit; ſed ſapienti conilio ſuo
Constantinum induxiſſe creditur, ad rogaandas duas iſtas p̄aecla-
riſſimas & caritatis adfectu plenilimmas leges, etiam nunc in co-
dice Theodoſiano [a] exiſtanteſ, quibus a magna ipſius munificen-
tia in diuerſis imperii regionib⁹ prouiuſum eſt, vt inopeſ pa-
renteſ, numeroſiorem, quam vt alere poſſent, habenteſ ſobolem,

(x) Minuc. p. 90. (p. 114. edit. Cellar. Hall. MDCXCIX.)

(y) Athenagar. legat. pro chriſtian. p. 38. οὐδὲ εἰπεῖν μή τὸ γεννηθεῖν, οὐ
τὸν εἰλιθίαν τεκνογονίαν, πάλιν δὲ τὸ τευχίν ἀναγεῖν.

(z) Lactant. lib. VI. c. XX.

(a) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXVII. de aliumentis &c. leg. I. & II. cit. cap. IX. §. I.
ſub litt. (b) pag. 350 ſeq.

de publicis imperii redditibus peterent alimentum; vt ne liberos suos exponere, vel necare, vel vendere, vel oppignorare & emancipare egestate vieti cogerentur; qua de re tot tantaque querelæ sub antecedentibus imperatoribus ethnicis fuerant. *Constantinus [b] & Honorius hisce legibus duas alias in gratiam eorum, qui infantium expositorum curam suscepissent, subiungebant, quibus parentibus omne ius abiudicabant liberos suos repetendi, eosque plagii crimine postulandi, qui misericordia in eos vsl erant, quos ad mortem quodammodo exposuerant, & quos contemserant pereuntes; si modo illi, qui istiusmodi liberos collegerant, coram episcopo testibus comprobare possent, vere expositos eos fuisse & desertos.* Atque hac in re leges ecclesiasticae cum ciuilibus conspirabant, addentes, excommunicationis poenam illis infligendam esse, qui cædis liberorum suorum reos hoc modo se probarent. Ita enim canones diserte id exprimunt. Concilium *Vasense* primum praescribit methodum adferendi securitatem iuri ac possessioni eorum, qui expositos educauerint, secundum statuta legum imperialium; atque ita illos homicidii reos pronuntiat ex propria ipsorum confessione. *De expositis*, inquit concilium [e], quia *conclamata ab omnibus querela processit, eos non misericordie iam, sed canibus exponi; quos colligere caluniarum metu, quamvis inflexæ præceptis misericordie, mens humana detrectet; id seruandum visum est, ut secundum statuta fideliſſimorum, piissimorum, auguſtissimorum principum, quisquis expositum colligit, ecclesiam contestetur, contestationem colligat: nihilominus de altario dominico die minister adnuntiet, et sciat ecclesia, expositum esse collectum, ut infra dies decem ab expositionis die*

(b) Cod. Theod. lib. V. t. VII. de expositis leg. I. *Quicumque puerum vel pueram, projectam de domo, patris vel domini voluntate scientiaque collegerit, ac suis alimentis ad robur prouixerit, cumdem retineat, sub eodem itatu, quem apud se recollectum voluerit agitare, hoc est siue filium, siue servum eum esse maluerit; omni repetitionis inquietudine penitus submouenda eorum, qui seruos aut liberos propria voluntate domo recens natos abiecerint.* Leg. II. Nullum dominis vel patronis repetendi aditum relinquimus, si expositos quodammodo ad mortem voluntas misericordia amica collegerit: nec enim dicere suum poterit, quem pereuntem contempsit; si modo testes episcopalis subscriptio fuerit subsequita, de qua nulla penitus ad securitatem possit e se cuestatio.

(e) Concil. Vas. I. c. IX. (conc. II. apud Labb. tom. III. p. 1459.)

expositum recipiat, si quis se comprobauerit agnouisse: collectori pro ipso-
rum decem dierum misericordia, prout maluerit, aut ad præsens ab ho-
mine, aut in perpetuum cum Deo gratia persoluenda. Et proxime se-
quens canon [d] addit: Sanc si quis post hanc diligentissimam san-
ctionem expositorum hoc ordine collectorum repetitor, vel calumniator
exstiterit, ut homicida ecclesiastica distinctione feriatur. Quæ omnia
manifesto demonstrant, quod in foro conscientiæ & antiquæ
disciplinæ parentes, qui liberos suos deserant eosque fortunæ
vel inopiæ, vel tempestatis, vel bestiarum exponant iniuriis,
ipso facto homicidæ sint, vtpote id facientes, vnde cædes ne-
cessario consequatur, nisi quadam fauorabilis prouidentia ad
id præueniendum intercedat.

§. XII.

*Si qua virgo vitiata præ mœrore se ipsa interfecisset, vitiator
homicidii reus habitus.*

Ex eadem ratione canones quidam omnes homicidii con-
scios eamdem cum homicidis ipsis pœnitentiam iubent agere.
Concilium Ancyranum specialem casum huius generis memorat.
Quidam, inquit [e], cui erat puella despensa, eius sorori vitium attu-
lit, ita, ut ea etiam conciperet. Spensam autem postea vxorem duxit.
Ea autem, cui erat vitium adlatum, se suffocavit. Qui confisi fue-
runt, iussi sunt decennio in eos, qui consilunt, recipi per gradus defini-
tos.

§. XIII.

Lanistæ homicidii confortes habiti, eorumque ars damnata.

Cv m lanistis res eodem modo se habuit. Horum ars in
præparandis theatro gladiatoribus semper plurimum scandali
habere credita; quum ipso effectu nihil esset aliud, quam ho-
mines ad mutuam cædem & laniationem instituere. Et pro-
pterea ecclesia hanc artem numquam vt licitam permisit. TER-
TVLLIANVS [f] diseite ait: *Homicidii interdictio ostendit mihi, la-
nistam quoque ab ecclesia arceri: nee per se non faciet, quod faciendum*

(d) Conc. Vaf. can. X. Vid. concil. Arelat. II. c. XXXII. vbi eadem repetuntur.

(e) Conc. Ancy. c. XXVI. Μυστεῖα μενός τις κέρην, προσεφεύχη τῇ ἀδελφῇ αὐ-
τῆς, ὡς νομίζουσαν αὐτήν θύην δὲ τὴν μητρὸν μετὰ ταῦτα ἵδε φεύγεσσα
ἀπῆγετο οἱ συνειδῆτες ἐκελεύθητον ἐν δεκατριάξ δεκατριάξ τοῖς τὸς συνετῶτος, κα-
τὰ τὰς ἄριστας βαθὺς.

(f) Tertull. de idololatr. c. XI.

aliis

aliis subministrat. Auctor *constitutionum* lanistas in numero ponit eorum [g], qui a baptismo reiiciendi sint. Et *Constantinus* [b] artem ipsam tamquam christianis hominibus minime convenientem prohibebat, iubens eos, qui forte propter delicta sua ad pugnandum in theatro damnati essent, sine sanguine suorum scelerum poenas dare. Licet enim in regni sui initiis istiusmodi pugnami permisisset, tamquam poenam quorundam criminum (ut in causa plagi, cuius qui rei erant, cum bestiis, vel alii cum aliis pro vita sua decertare [i] debebant) postea tamen & hoc videtur reuocasse. Et *Valentinianus* [k] quemcumque christianum & palatinum militem huic poenae subiici absolute interdixit. Quid? quod nonnulli ex sapientioribus ethnicis ab hac poena abhorruerunt eamque improbarunt. Vnde maior ratio fuit sub institutione christiana vniuersam artem & ludos gladiatorioios prohibendi, quos *Honorius* imperator [l] penitus aboleuit ac sustulit.

(g) *Constit.* lib. VIII. c. XXXII. τῶν ἐπὶ συνῆς ἑάν τις προσεῖν ἀνθεὶ, οὐ γυνὴ, οὐδὲ πόλος, οὐ μονομάχος -- οὐ παντάρδωσας οὐ αποβαθρέδωσας, Scimicorum si quis accedat, vir sine femina, vel auriga, vel gladiator -- hic aut finem faciant, aut reiiciantur.

(b) *Cod. Theod.* lib. XV. tit. XII. de gladiatoriis. leg. I. Cruenta spectacula in otio civili & domestica quiete non placent: Quapropter, qui omnino gladiatores esse prohibemus, eos, qui forte delictorum causa hanc conditionem atque sententiam mereri consueuerant, metallo magis facies infernire, vt sine sanguine suorum scelerum poenas agnoscat.

(i) *Cod. Theod.* lib. IX. tit. XVIII. ad legem *Fabiam*, leg. I. Plagiarii, qui viventium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, metalli poena, cum ceteris ante cognitis suppliciis tenebantur. Si quis tamen eiusmodi reus fuerit oblatus, posteaquam super crimine patuerit, seruus quidem vel libertate donatus, bestiis primo quoque munere obisciatur, liber autem sub hac forma in ludum detur gladiatorium, vt antequam aliquid faciat, quo se defendere possit, gladio consumatur.

(k) *Cod. Theod.* lib. IX. tit. XL. de poenis leg. VIII. Quicumque christianus sit in quolibet crimine deprehensus, ludo non adiudicetur. Quod si quisquam iudicium fecerit, & ipse graniter notabitur, & officium eius multæ maximæ subiacebit. Leg. XI. Neminem de numinis nostri sacrario prodeuntem harena suscipiat, lanista doceat, seu meditatio & pugnatrix exerceat; multa siquidem possunt esse supplicia, quibus culpa plectatur.

(l) *Vid. Pagi critic. in Baron. tom. II. an. CCCIV. n. V. ex Prudentio contr. Symmachum lib. II. Prudentius, (inquit PAGIVS) Honcium Romæ hoc anno possum cohortari ad ludos gladiatorioios Romæ penitus tollendos, vo-*

§. XIV.

Spectatores cædis, in theatro commissæ, socii & consortes quoque cædis habiti.

CHRISTIANAE autem leges ac regulæ ecclesiæ paullo longius progrediebantur. Non solum eos, qui in theatro alios interficerent, condemnabant, sed ludos etiam ipsos spectare christianis interdicebant, eos, qui hoc facerent, pro cædis sociis ac consortibus habitum iri denuntiantes. CYPRIANVS impietatem ac diritatem horum ludorum describens, spectatores eorum oculis parricidas [m] esse ait; significans, neminem cum voluptate eos posse spectare, quin culpæ fiat particeps, animamque suam cædis in illis commissæ contagione commaculet. *Nos, inquit A THE NAGORAS [n], non ita multum, siue spectator sit aliquis, siue auctor cædis, interessè iudicantes, alieno ab his spectaculis animo sumus.* LACTANTIVS eleganter pariter & copiose, nec minus vehementer in ludorum ilitorum spectatores declamat: *Qui hominem, inquit [o], quamuis ob merita damnatum, in conspectu suo pro voluptate ingulari computat, conscientiam suam polluit, tam scilicet quam si homicidii, quod fit occulte, spectator & particeps fiat.* *Hos tamen ludos vocant, in quibus humanus sanguis ef-*

rumque & preces pro iis tollendis apud principem interponit. Sic enim de virginibus agens stabit:

*Quod genus ut sceleris iam nesciat aurea Roma,
Te precor, Aysonii dux augustissime regni,
Et tam triste sacram iubens et cetera tolli,
Perfice: non ne vacat meriti locus iste paterni?
Quem tibi supplendum Deus & genitoris amica
Seruavit pietas: solusque premia tanta
Virtutis caperet, partem tibi nata reservo,
Dixit, & integrum decus intactumque rehquit.
Arripe dilatam tua dux in tempora famam:
Quodque patri superest laudis successor habeto.
Ille urbem vetuit taurorum sanguine tangi,
Tu mortes miserorum hominum prohibeo litari:
Nullus in urbe cadat, cuius sit pena voluptas.*

(m) Cypr. ad Donat. p. 5. (p. 4. edit. Amstelod.) Et in tam impiis spectaculis tamque diris & funefis, esse se non putant oculis parricidas.

(n) Athenagor. legat. pro christ. p. 38. οὐαὶ πλησίον εἴτε τὸ ιδεῖ τὸ φονεύοντες τὰς ἀνθράκειας, νομίζοντες, ἀπηγένεσαν τὰς τουτάς θεούς.

(o) Lactant. lib. VI. c. XX. (p. 784. edit. Lips. MDCCXV.)

fundiatur. Adeo longe ab hominibus recessit humanitas, ut quum animas hominum interficiant, ludere se opinentur, nocentiores iis omnibus, quorum sanguinem voluptati habent. Hanc ob rationem frequentare haec inhumana spectacula, in ecclesiæ oculis idem erat, ac cædem committere, nec quisquam isti spectantium coronæ se solum poterat adiungere & sectari ista delectamenta, quin omni humanitati, pietati & iustitiæ renuntiare, & cædium harum publicarum ipse se participem facere crederetur.

§. XV.

Qui pauperes & inopes fame perire suissent, homicidii rei crediti.

HOMICIDI crimen illis etiam intendebatur, qui pauperibus necessaria alimenta negabant, & egenos parentes suos necessariis vitæ subsidiis priuabant, sinentes eos, contra leges pietatis & naturalis affectionis, fame perire. Concilium Carthaginense quartum [p] hoc intuitu eos, qui ecclesiam oblationibus defunctorum defraudant, egenum necatores vocat, & ut tales iubet excommunicari. Et CYPRIANVS de malis actionibus Nouati loquens, inter alia documenta, ex quibus cum parcidii & cædis reum esse constet (cuiusmodi aliquod sit vterus vxoris calce percussus & abortione partus expressus) & hoc refert, quod pater eius fame [q] mortuus & ab eo in morte postmodum nec sepultus sit. Propter quæ crimina non tantum de presbyterio ipsum exagitanduni fuisse dicit, sed & communicazione prohibendum, nisi temporum difficultas imminentem cognitionis diem, quo caufa eius ageretur, anteuenisset, ei que dedisset opportunatatem, damnationem, per iustum disciplinam ac censuras ecclesiæ sibi debitam euadendi. Omnes isti homicidii rei habebantur, saltem indirecte, vtpote consci & participes peccati, quantumvis manus eorum sanguinem ipso actu non effudissent.

(p) Concil. Carthag. IV. c. XCV. Qui oblationes defunctorum aut negant ecclesias, aut cum difficultate reddunt, tamquam egenum necatores excommunicantur.

(q) Cypr. epist. XLIX. al. LII. ad Cornel. p. 97. (p. 238. edit. Amstelod.) Pater etiam eius in vico fame mortuus & ab eo in morte postmodum nec sepultus. Vterus vxoris calce percussus & abortione properante in parcidium partus expressus.

§. XVI.

Et omnes illi, quorum auctoritate homicidium esset perpetratum.

NVL LI autem magis in homicidii crimen esse credebantur, quam quorum auctoritate id esset commissum. Quamvis inferiores cædis administri non absolucentur, crimen tamen præcipuis auctoribus maxime imputabatur. Hinc ut David a Nathane cædis *Vriae* accusabatur, quantumuis gladio *Hammonitarum*, cui a *Ioabo* in consiliu perfido obiectus erat, cecidisset: Ita *Theodosius*, quem eius mandato atque auctoritate septem millia hominum *Theffalonicæ* essent occisa, ab *Ambroſio* præcipius istius cædis auctor habebatur, & secundum disciplinæ ecclesiasticæ regulas communione ecclesiæ priuabatur, usque dum congrua poenitentia ecclesiæ satisfecisset. Quamquam enim, ut *CYPRIANVS [r]* apud *Donatum* amicum suum queritur, sub imperatoribus ethnicis homicidium publice gestum virtus vocabatur, quem singuli autem illud admitterent, crimen erat; sub christiana tamen institutione ita non erat, sed ecclesia potestatem habebat, ipsos imperatores ac principes ob istiusmodi crimina discipline submittendi, quemadmodum ex iis, quæ de *Theodgio* modo audiuiimus, apparet. Modus tractandi munerarios, hoc est, istiusmodi christianos magistratus, qui munera, siue dira illa spectacula, exhibebant populo, in quibus alii alias frequentissimo theatro trucidabant, itidem documentum huius potestatis & praxis ecclesiæ est. Canones enim omnes istos magistratus excommunicati [*] iubent, ut pote qui auctoritate sua & sumtu idolatriam & homicidium adiuuent. Ut adeo homicidium quacumque in specie apparuerit, aut per quoscumque commissum sit, in primæ magnitudinis criminibus, homines extremæ censuræ ecclesiasticæ se veritati exponentibus, positum fuerit.

§. XVII.

Inimicitiae, iurgia ac contentiones, ut inferiores homicidii gradus, punitæ.

(r) Cyprian, ad Donat. p. 5. (p. 4. edit. Amslet.) Homicidium quem admittunt singuli, crimen est; virtus vocatur, quem publicè geritur.

(*) Vid. cap. IV. §. VII. pag. 206. seqq.

DENIQUE omnes aperiæ inimicitiae, iurgia, altercationes, contentiones, simultates, lites & odia excommunicacione puniebantur, utpote quæ ad hoc grande peccatum tendebant gradusque essent inferiores homicidii. *S. Ioannes apostolus* ait: *Quisquis odiit fratrem suum, homicida est, & nos tis, nullum homicidam habere vitam aeternam in se manentem.* Similiter seruator noster, *Quicumque, inquit, irascerit fratri suo temere, tenebitur iudicio; quicumque vero dixerit fratri suo, raka, tenebitur confessio: quisquis autem dixerit, fatue, tenebitur gehenna ignis.* Iam congruenter hisce monitis conuenienterque viens ecclesia, ad præueniendum vel corrigendum omnes humanarum voluntatum ad grande homicidii peccatum inclinationes, aptos frenos ac poenas inquietis hominum adfectibus adhibebat, si quando occulta odia, simultates & inimicitiae in actum erumperent. Communio magnum amoris ac caritatis symbolum erat, & foedus pacis ac unitatis atque humanaarum mentium & affectionum copulatrix. Quocirca omnes his necessariis virtutibus manifesto destituti, venerabili isto mysterio indigni habebantur, adeoque per disciplinam ecclesiæ (donec animis in melius mutatis digni fierent) abstinere se ab eo debebant. Concilium Carthaginense quartum [s] oblationes dissidentium fratrum, neque in sacrario neque in gazophylacio recipi debebe statuit: *Quod tantumdem valet, ac si eis, dum in ista conditione sint, communicare interdicat.* Et concilium secundum Arelatense [r] ab ecclesiasticis conuentibus eos remoueri iubet, qui publicis inter se odiis exardescant, donec reconciliantur & ad pacem redeant. Qui famulos male tractant, verberibus scilicet & fame & dura seruitute, per regulas constitutionum [u] sic dictarum apostolicarum a communione arceri debent. Et CHRYSTOMVS [x] sape admonet clericos, ut ne quem crudelēm vel immisericordem ad sacram communionem

(s) Conc. Carth. IV. can. XCIII. Oblationes dissidentium fratrum, neque in sacrario, neque in gazophylacio recipientur.

(r) Conc. Arelat. II. c. XXXI. Hi, qui publicis inter se odiis exardescunt, ab ecclesiasticis conuentibus sunt remouendi, donec ad pacem recurrant.

(u) Conflit. lib. IV. c. VI. Φευτοῖς τῷ ἐπισκόπῳ -- οἱ τέλε εὐτῶν σύνταξις ποργεῖς χρωμένοι, πληγῆς φέροι, νοῦ λιμῷ καὶ καποδελέη.

(x) Chrysostomil. LXXXIII. in Matth. p. 705. (p. 869. ed. Francof. MDCXCVII.)

admittant. Adeat, inquit, nullus crudelis, nullus immisericors, nullus impurus quoquis modo: hec tam ad vos, qui communicatis, quam a l' vos, qui ministratis, dicta esse volo. --- Non parva vobis imminet pena, si quem aliqua improbitate teneri scientes, ei huius mensa participationem permittatis. Sanguis enim eius ex manibus requiretur vestris. Si dux igitur quispiam, si consul ipse, si qui dialetate ornatus indigne adeat, cohibe ac coere, maiorem in illo habes potestatem. Intelligenda autem haec sunt de magna & enormi caritatis violatione, in apertum ac manifestum crudelitatis actum erumpente; non de quoquis inferiore subite ac repentinæ iracundiæ gradu, cuiusmodi erratum, ut supra [*] ostendimus, alia methodo, non durissimis seueritatis in disciplinæ ecclesiastice exercitio remediis, emendandum erat. Haec erant regulæ disciplinæ, secundum quas ecclesia grande homicidii peccatum puniebat cum omnibus eius speciebus ac appendicibus, quoad earum cognitionem vel habere poterat, vel perquirere ducebat consultum; reliquis blandiori admonitioni ac reprehensioni, quæ in ordinariis casibus & leuioribus erratis huius generis ad peccatorem emendandum sufficiebat, reseruatis.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT VNDÉCIMVM

DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM SEPTIMVM, FORNICATIONE, ADVLTERIO, INCESTV, CETERIS.

§. I.

Pæna fornicationis.

ALIVD genus grandium criminum, quæ homines numquam non disciplinæ ecclesiastice obnoxios faciebant, erant peccata impudicitiae, sive transgressiones præcepti septimi:

μηδεὶς ὡμὸς οὐχὶ ἀρέθεις, μηδεὶς ἀκάπνεος [προσίτω]: ταῦτα πρὸς ὑμᾶς Τὸς μηδεκαβάνοντος λέγω οὐχὶ πρὸς ὑμῶς τὸς δικαιοημένους --- οὐ μηδὲν κόλασις ἐμῆι ἐσιν, εἰ συνειδότες τούτῳ πονηρίᾳ συγχωρήσαντε μελαχρίν ταῦτης τῆς τροπῆς τοῦ γηραῖοῦ αὐτῷ ἐκ τῶν ζητεούντων ἐξιτηθήσεται τῶν ἐμετέρων οὐχὶ σφαληγέσ- ται ἦ, καὶ οὐπαρχος, καὶ αὐτὸς ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ἀναζίνος δὲ προσείν, μηδένα ἔπειτα τὴν ἐξαστατῶσθαι.

(*) Cap. III. §. XIV. pag. 174 seqq.

Fornicatio, adulterium, raptus, polygania, & omnes species inhumani ac scelerati concubitus cuni bestiis vel hominibus, & omnia, quae ad huiusmodi impuritates viam aperiunt vel sternunt, ut luxuriose & intemperanter viuere, scribere vel legere libros lasciuos, agere vel frequentare obscenas comedias, tolerare vel fouere meretrices, vel quidquid istiusmodi carni ad explendas cupiditates prouidere dici potest. Ut ab simpli ci fornicatione ordiamur: Leges ethnicae tantum aberant, ut serio eam refrænarent, ut impune potius permetterent, immo saepenumero in sacris ritibus & mysteriis deorum suorum tuerentur atque ornarent, quemadmodum veteres scriptores apologetici saepius eorum superstitioni obiecant: quum contra religio christiana graues ac seueras poenas iis omnibus infligeret, qui sub nomine christianorum huius criminis rei essent. Canones apostolici [a] & Neocæsareenses [b] tales numquam in clericum cooptari, si autem per ignorantiam cooptati sint, offerendi munere exui iubent. Concilium Illiberritanum [c] virgines, quae virginitatem suam non custodierint, integrum annum a communione excludit, iubens illas his nubere, qui ipsas violauerint; alioqui quinquennii pœnitentiam agendam eis esse dicit, quia, si alios viros cognouerint, reæ fiant adulterii, cui, ut statim videbimus, maior pœna, quam simpli fornicationi, constituta erat.

(a) Can. apost. LIII. al. LXI. Εἰ τις κατηγορεῖ γένηται πεπάντη, πορνεῖας ἡ μοιχεία, ἢ ὅτι τοὺς ἀνηγόρουσίν την πραξίων, οὐκέτι λεγεῖται, εἰς μάνην μὴ προσεγγίζει. Si contra fidem aliqui fiat accusatio fornicationis vel adulterii, vel alterius cuiuscumque veritate actionis, & conuictus fuerit, non prouehatur ad clericum.

(b) Concil. Neocæsar. c. IX. Πρεσβύτερος, ὃν προηγεῖται σώματι προσαγγεῖλης, οὐδὲ ἡμαρτία πρὸ τῆς χειροτονίας, μὴ προσφεγγεῖται, μέντοι ἐν τοῖς λαϊκοῖς δικαίοις ἀδικία σπασθήν. n. r. l. Si presbyter, qui corpore prius pescauerat, promotus fuerit, & si ante ordinacionem peccasse confessus fuerit, ne offerat, manens in aliis, propter alium eius bene zite studium.

(c) Illiberritan. c. XIV. Virgines, quae virginitatem suam non custodierint, si eosdem, qui eas violauerint, duxerint & tenuerint maritos, eo quod solas nuptias violauerint (nempe non Deo dedicatae, ut can. XIII.) post annum sine pœnitentia reconciliari debebunt. Vel si alios cognouerint viros, eo quod moechatae sunt, placuit, per quinquennii tempora, ad laelegitima pœnitentia, admitti eas ad communionem.

§. II.

De adulterio.

CANONES enim BASILII, qui septem annorum poenitentiam fornicationi adsignant, quindecim prescribunt adulterio [d], & nonnumquam numerum duplicant [e]. Concilium Ancyranum [f] septem annos adulterio iniungit, fornicationis autem non facit expressam mentionem. Concilium Illiberritanum quinque annis poenitentiam illos agere iubet, qui semel [g] in adulterium lapsi sint: decem annis [h], qui denuo illud commiserint: Si quis vero per totam vitam in hoc peccato perseverauerit, ei nec in fine dandam esse communionem statuit. Et in quibusdam ecclesiis Africanis ante aetatem CYPRIANI haec communis omnium moechorum poena fuit. Dicit enim [i], quosdam de antecessoribus suis dandam pacem moechis non putasse, & in totum poenitentia locum contra adulteria clausisse; suo autem tempore aliter esse, moechis poenitentiam ad certum tempus concedi, & deinde dari pacem ecclesiae. Vnde PEARSONIVS [k] merito castigat ALBASPI-

(d) Basil. c. LVIII. ὁ μοιχεύτης ἐν ἡτεστον ἀκονώντος ἔσαι τὴν ἀγίαν πάτερν. x.

τ. τ. Qui adulteravit, quindecim annis sacramentis non communicabit, cetera. Can. LIX. Ο πόνος ἐν ἡτεστον ἀκονώντος ἔσαι τὴν ἀγίαν πάτερν, x.

τ. τ. Fornicator septem annis sanctis non communicabit, cetera.

(e) Ibid. can. VII. τὸς ἐν τριάντα τέσσοι μελανότωτος ἐπὶ τῷ αὐτοῦ οἴκῳ, ἢν ἐν ἀγροῖς ἐργαζεται, εἰ μαθίζεται ἡμᾶς προσῆκε σὺ τὸ παρεδέξασι. Eos autem, qui in triginta annis propter immunditiam penitentiam egerunt, quam ignorantia fecerunt, nos quidem quin recipiendi sint, dubitare non oportet.

(f) Concil. Ancy. c. XX. Εάν των γεννή μοιχεύθη, οὐ μοιχεύτη τις, ἐν ἡτεστον ἀρετῶν τῷ τελείῳ τυχεῖν, καὶ τὸ βαθὺς τὸ πρόγεντος. Si aliquius vir adulterata fuerit, vel quis eam adulterauerit, oportet eum in septem annis quod perfectum est affequi, per gratias, qui eo deducunt.

(g) Concil. Illiberrit. c. LXIX. Si quis forte habens vxorem, semel fuerit lapsus, placuit enim quinquennium agere de ea re poenitentiam.

(h) Ibid. c. LXIV. Si qua mulier usque in finem mortis suæ cum alieno fuerit viro moechata, placuit nec in fine dandam ei esse communionem. Si vero eum reliquerit, post decem annos recipi ad communionem acta legitima poenitentia.

(i) Cypri epist. LV. al. LII. ad Anton. p. 109. (p. 247. edit. Fell. Amstelod.) Moechis a nobis poenitentia conceditur & pax datur. -- Et quidem apud antecedentes nostros &c. vid. cap. X. §. II. sub litt. (f) p. 304 seq.

(k) Pearson. vindic. Ignat. lib. II. c. VIII. Capud Coteler. tom. II. p. 378.) Sed

NAEV M quod moechos ante etatem CYPRIANI numquam ad communionem receptos esse, statuat. CYPRIANVS enim diserte ait, in plerisque ecclesiis poenitentiam eis concessam fuisse, licet in quibusdam reieci fuerint. Manifesto etiam ex TERTULLIANO id apparet, qui ante CYPRIANVM vixit, & qui librum suum de *publicitia* tamenquam *Montanista* scripsit contra catholicos, quod moechiae & fornicationis delicta poenitentia functis dimitterent. Attamen in causa clericorum lex paullo seuerior mansit. Nam per regulam concilii Illiberritani [l] episcopo, presbytero vel diacono, si in adulterio conuictus esset, propter nefarium crimen & scandalum hoc ipso datum nec in fine tribuenda erat communio. Et per alium eiusdem concilii canonem [m] clero, qui vxorem suam adulterii ream esse cognouerat, neque vero statim repudiarat, itidem in fine neganda erat communio, ne ab his, (vti canon loquitur) qui exemplum bonae conuersationis esse debebant, viderentur magisteria scelerum procedere. Et concilium Neocesareense [n] canonem habet eiusdem fere cum isto decreto argumenti, quod, si cuius laici vxor adulterata esse conuicta sit, is in sacrum ministerium cooptari nequeat: Si autem postea, quam ille coop-

nec illud verum est, quod Albaspinus obseruar. Ante etatem Cypriani etiam moechi ad poenitentiam admittebantur. Ita ipse testatur epistola LII.

Et quidem apud antecessores nostros &c. Ab episcopis igitur Africani per poenitentiam recepti sunt moechi ante etatem Cypriani, adeoque ante Nouatianos. Idque ab ecclesia factum narrat Cyprianus; nullum igitur tunc temporis in ecclesia Africana decretum exstitit de adulteris penitus a poenitentia remouendis. cetera.

(l) Concil. Illiberrit. c. XVIII. Episcopi, presbyteri, diacones, si in ministerio positi detecti fuerint, quod sint moechati, placuit & propter scandalum & propter nefandum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere.

(m) Ibid. can. LXV. Si cuius clerici vxor fuerit moechata, & sciat eam maritus suus moechari & eam non statim proiecerit, nec in fine accipiat communionem: ne ab his, qui exemplum bonae conuersationis esse debent, vi-deantur magisteria scelerum procedere.

(n) Concil. Neocesar. c. VIII. Γενη των μοιχευθητων λαϊκῶν ἐστι, ἐπειγόντων, ὁ τελέτος εἰς ἐπηρεσίαν ἀλθεῖν & δινοται. Εὖ δὲ νοεῖ μετά τὴν χειροτονίαν μοιχευθῆν, ὁ φειδεις ἀποδύσσει αὐτήν ἐπειδή συζῆν, & δινοται ἔχεδει τῆς ἐκκλησιας αὐτῷ ὑπεροιχειος. Si alicuius uxor, quem esset laicus, adulterata fuisse conuicta fuerit, is non potest ad ministerium accedere. Sin autem etiam post ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod si exhibitet, non potest sibi commissum ministerium exsequi.

tatus sit, adulterata sit, quod eam sub poena abdicationis munieris clericalis dimittere debeat. Lex civilis tam sub ethnicis quam christianis imperatoribus id crimen capitale facit, quemadmodum variis exemplis ex codice & pandectis demonstrat **GOTHOFREDVS [o]**. Et *Constans*, Constantini filius, speciatim eamdem poenam adulteris constituit quam parricidis, quae erat, ut vel viui comburerentur, vel culleo insuti cum serpente, simia, gallo gallinaceo & cane in mare præcipitarentur. *Manifestis probationibus*, inquit [p], adulterio probato frustratoria pronocatio minime admittatur: eum pari similique ratione sacrilegos nuptiarum, tamquam manifeslos parricidas, insuere culleo viuos, vel exurere, iudicantem oporteat. Et hoc unum de criminibus erat, quibus imperatores in celebritate paschali nec indulgentiam [q] tribuere, nec appellationem ad se a iudice in reorum gratiam permettere volebant, quemadmodum non solum ex hac *Constantis* lege, sed e diuersis etiam aliis [r] appareret. Nec praeter rem erit ex lege quadam [s] *Theodosii* obseruare, Quod si quis christianus iudeam duxisset, vel iudeo nuplisset christiana, idem fue-

(o) *Gothofred. in codic. Theod. lib. XI. tit. XXXVI.* Quorum appellations &c. leg. IV. p. 297. Quod poenæ ipsius atrocitatem attinet, magna profecto ea, quam cullei & ignis poena h. l. imponatur. Certe & antea Opilius Macilius adulterii reos vinos simul incendit iunctis corporibus, testo Capitolino. Et *Conslantius* ipse viuicomburii poenam seruo, qui rem cum domina habuisset, imposuit *sup. de mulierib. que se prop. seru.* At enim neque haec poena postea mansit: nam & sub *Valentiniano* Cethegus senator adulterii reus delatus certifice perit absissa, ut testatur Am. *Marcellinus libr. XXXVIII.* qui idem seribit, eadem poena feminas aliquot itidem ob idem crimen affectas tum temporis. Et sub *Maioriano* relegationis tantum, vel ad summum deportationis poena cum bonorum confiscatione, iureque cædendi eius si rediret, poena flatuta.

(p) *Cod. Theod. ibid.*

(q) *Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. III. IV. VI. VII. VIII. cit. supra cap. V. §. V. sub litt. (d) pag. 249. Et cap. X. §. I. sub litt. (a) pag. 392.*

(r) *Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXVI.* Quorum appellations non recipiantur leg. I. vid. c. X. §. I. sub litt. (b) pag. 393. Leg. IV. cit. sub litt. anteced. (p). Leg. VII. cit. c. X. §. I. sub litt. b) p. 393.

(s) *Cod. Theod. lib. IX. tit. IX. ad legem Iuliam de adulteris leg. V.* Ne quis christianam mulierem in matrimonium iudeus accipiat, neque iudee christianus coniugium sortiatur. Nam si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterii vicem commissi huius crimen obtinebit.

rit, ac si adulterium commisissent, feceritque partem delinquen-
tem eidem poenae obnoxium, quia ad minimum spirituale e-
rat adulterium, quo membra *CHRISTI* insolentiae ac potestati
infensissimorum eius hostium sacrilega ratione prostitueban-
tur. Et sane nihil est, quod veteres generatim damnauerunt
[r] seuerius, quam christianorum cum iudeis, vel ethnicis, vel
haereticis, vel quibuscumque aliis alienae religionis personis
matrimonium; non quod sensu stricto & proprio adulterium,
sed quod contra apostoli regulam (quæ feminas *nubere* modo
in domino jubet) adeoque periculosum fidei esset, dum tentati-
oni religionem suam mutandi, aut fidem perueritendo & cor-
rumpendo, aut prorsus eam deserendo, ipsi se exponerent.

§. III.

De incestu.

ALIA impudicitiae species committebatur per matrimo-
nia incestuosa, hoc est, quando personæ, propinqua sanguinis
agnatione vel adfinitate coniunctæ, coniugium contrahebant
in gradibus, a Deo in scriptura prohibitis. Si quis, exempli
causa, patris sui vxorem duceret, vel vixoris filiam, vel fratri
vxorem; qui gradus sunt in adfinitate, quorum concilium *An-*
tissiodorensis [u]speciatim, tamquam prohibitorum, meminit. BA-

(c) Ambros. de Abraham lib. I. c. IX. Cae christiane, gentili aut iudeo fili-
am tuam tradere: Cae, inquam, gentilem aut iudeam, atque alienigenam;
hoc est, haereticam & omnem alienam a fide tu vxorem accersas
tibi.

Augustin. epist. CXXXIV. ad Rusticum. Si enim tu quam certissime noue-
ris, etiam si nos hæc absolutæ sit potestatis, quamlibet puellam in coniugi-
um tradere, tradi a nobis christianam nisi christiano non posse, cetera.

Cone. Illiberit. c. XVI. Haeretici si se transserere noluerint ad ecclesiam catho-
licam, nec ipsis catholicas dandas esse puellas: sed neque iudeis, neque
ethnicis dare placuit; eo quod nulla possit esse societas fidi cum infide-
li. Si contra interdictum fecerint parentes, abstineri per quinque annum
placet.

Concil. Laodic. c. X. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὴν ἐκκλησίας ἀδιαφόρως πρὸς γάμου
κονταρίαν τὸ ἔχειν παιδία αἰγετικοῖς. Non oportere eos, qui sunt
ecclesiæ, indiscriminatum sūtos filios haereticis matrimonio coniungere. Can.
XXXI. ὅτι δὲ πρὸς πάντας αἰγετικὰς ἐπιγενέτους πονεῖν, οὐ διδίδωται νῦν, οὐ θυγα-
τέρας ἀλλὰ μᾶλλον λαζαβάνων, εἴτε ἐπιγενέτους ξεγιανούς γενέδαι. Quod
non oportet cum omni haeretico matrimonium contrahere, vel dare filios
aut filias: sed magis accipere, si se christianos futuros proficieantur.

(u) Concil. Antissiodor. can. XXVII. Non licet, vt aliquis suam nouercam ac-

SILIVS [x] coitum cum sorore codem poenitentiae tempore, quo homicidium, expiari, & omnem prohibita cognitionis in matrimonium coniunctionem, vt adulterium [y] puniri debere dicit. Qui cum propria ex patre vel ex matre sorore [z] pollutus fuerit, cum undecim annis poenitere iubet, & in eum, qui cum nuru sua rem habuerit [a], idem decernit. Qui di-

cipiat vxorem. Can. XXVIII. Non licet, vt filiam vxoris sua quis accipiat. Can. XXIX. Non licet, vt reliquam fratris sui quis in matrimonium ducat. Can. XXX. Non licet duas sorores, si una mortua fuerit, alteram in coniugium accipere.

(x) Basil. can. LXVII. Αδελφονίζει τὸν τὴν Φρένας κατόνος ἐξαιρούμενον, Cum sorore coitus pari atque homicida tempore penitentia expiabitur.

(y) Id. can. LXVIII. ἡ τῆς απειρησέντος συγγενείας εἰς γάμου ἀνθρώπων σύστασις, εἴ φωναδεῖν, ὡς ἐν ἀναγήκοντα ἀνθρώπων γνωμένη, τὰ τῶν ποικίλων ἐπιτίμων δέξεται. Prohibite cognitionis in matrimonium coniunctio si deprehensa fuerit, ut quae in hominum peccatis facta est, subibit adulterorum penas.

(z) Ibid. can. LXXV. Ὁ ἀδελφὸς οὐδὲ ἐκ πατέρος οὐδὲ μητέρος συμμαθεῖς, εἰς οἶκον προσευχῆς μὴ ἐπιτρέπει παρεῖναι, εἰς ἀνὴρ τῆς πρωτόνου καὶ ἀδεμάτω πράξεως μελά δὲ τὸ ἄλλεν εἰς συναίδον τῆς φοβερᾶς ἀμαρτίας, προτελευ προσκλητέων, τῇ θύρᾳ τῶν εὐηγέριων οίνων παρεστάνως, καὶ δέομενος τῷ λαζή εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχὴν, ὥστε ἔπειτα μελά συναπτεῖται ἐπέρι αὐτῷ ἐπενετει κοινῶι πρός κύριον τὸν δέοντας· μελά δὲ τέτοῦ ἀπέλυτην εἰς ἀνθρώπου μόνην πραγματεύθητω, καὶ ἀπένν τῆς γραῦτης καὶ τῆς διδοτηλίας ἐν βαθύτερῳ, καὶ μὴ καταβαῖναι προσευχῆς· ἔπειτα εἴπειρ μελά δακρύους ἐξεγένησε αὐτῷ, καὶ προσποτε τῷ κυρίῳ μελά συλλογεμένα κυρδία τοις τυπεπάστεις ἰσχυροῖς, διέσθια αὐτῷ ἐπόπλωσις ἐν ἀκάλοις τριτοῦ ἔπειτα καὶ ξτως ἐπειδὲν τέλος κυρτός τῆς μετανοίας ἔλεις ἐπιδείπνηται, τῷ δεκάτῳ ἔπειτα εἰς τὸν τὸν πιστῶν εὐχὴν δεκάθητο, χωρὶς προσφορῆς καὶ δύο ἔτη συντάξεις τὸν εὐχὴν τοῖς πιστοῖς, ξτω λοιπὸν καταβαῖνειν τῆς τοῦ ἀγαθοῦ πονηρίας. Qui cum propria ex patre, vel ex matre, sorore pollutus est, in dominum orationis ne permittatur accedere; donee ab iniqua & nefaria aetione desistat. Postquam autem in horrendi peccati sensum & animaduictivum venerit, trienum defleat, stans propter fores domus orationis, & rogans populum ingredientem ad orationem, vt vniuersique pro ipso misericorditer ad Dominum intonsas fundit preces. Postea autem alio trienio ad solam auditioem admittatur, & scripturam ac doctrinam audiens eiiciatur, & nec oratione dignus habeatur. Deinde si quidem illum cum lacrimis exquisuit, & domino cum cordis contritione & valida humiliatioe supplex procedit: detur ei substratio in aliis tribus amissis. Et sic postquam poenitentia fructus dignos ostenderit, decimo anno in fidelium orationem suscipiantur sine oblatione: & cum duobus annis una cum fidelibus ad orationem substiterit, sic deinceps dignus habeatur boni communione.

(a) Ibid. can. LXXVI. δι αὐτὸς τύπος καὶ περὶ τῶν τύπων ἐντὸνται λαμπτερά τριῶν, Idem est decretum in eos quoque, qui suos purus accipiunt.

versis temporibus duas sorores [b] matrimonio sibi iunxerit, ei adulteri poenitentiam, hoc est annorum quindecim, iniungit. Et de omnibus istis gradibus veteres omnino idem sentiebant. Hac in re christianorum institutiones morales gentilium praecepta potissimum superabant. Inter Persas per legem licebat patri filiam suam, vel filio matrem aut sororem suam vxorem ducere, vti ORIGENI [c] obseruatur; Idem de Agyptiis & Atheniensibus adfirmat MINVCIVS FELIX [d]: Et THEODORETUS, loquens speciatim de sui temporis Persis [e], honorificum & religiosum esse dicit eorum principibus, matres suas, vel sorores, vel filias sibi iungere matrimonio. Et GOTHOFREDVS [f] multa exempla inter Romanos suggerit eorum, qui sororum suarum, vel fratrum suorum filias duxerint, quod posterius nulla vim-

(b) Basil. can. LXXVIII. (collat. cum can. LXXVII.) ὁ ἀντὲς κοχτέιτω τύπος οὐκὶ τῶν δύο ἀδελφῶν λαμβάνεται εἰς συνεντοσίον, εἰ δὲ καὶ διαφόρες χρόνοις. Eadem autem forma obseruetur & in iis, qui duas sorores in matrimonio accipiunt, et si diuersis temporibus.

(c) Origen. contr. Celsum lib. V. p. 248. οἱ Περσῶν [νόμοι], μὴ κακῶντες γερεῖσαι τοὺς παῖς τὰς μητέρας, μηδὲ ὅπερ τὰν πατέρων τὰς ἔνθλην θυγατέρας. Persarmi (leges) non avcentes nec matres a filiorum, nec patres a filiarum connubio.

(d) Minuc. Octau. pag. 92. (p. 118. edit. Hall.) Ius est apud Persas misceri cum matribus: Aegyptiis & Athenis cum sororibus legitima connubia.

(e) Theodoret. comment. in Leuit. XVIII, 8. ὅτι δὲ ποθεὶ τοιαῦτα τοι. μῆτραι, μητρύρας, νοῆς Πέρσαι μέχρι τὴν παρόντος, & μένον ἀδελφῶν, καὶ καὶ μητράσι, νοῆς θυγατρός τὸν γαμούνταν. Quod autem similia multa perpetrantur, testes sunt etiam Persae in hunc usque dieū, qui non sororibus solum, sed etiam matribus ac filiabus nuptiarum lege permiscentur.

(f) Gothofred. in cod. Theod. lib. III. tit. XII. de incestis nuptiis leg. I. ex Tacito lib. XII. annal. Sueton. vit. Claud. XXVI. vit. Domit. c. XXII. Quum & antiquissimo iure, non minus fratris, quum sororis filiam vxorem ducere nescis esset, postea tamen discriimen inductum fuit, inter fratris filium & sororis filiam, videlicet vt illam patruo ducere liceret, hanc auunculo non liceret. Quod quidem Claudius imperator, Agrippinae amore corruptus, primus imperavit, quo scilicet iuste inter patres fratrumque filias nuptiae in posterum SC. statuerentur, quæ ad id tempus incestæ habebantur, vt Tacitus lib. XII. annalium, & Suetonius in vita Claudi c. XXVI. diserte testantur. Hoc exemplo posse ad Domitiano fratris Titi filia in matrimonium oblata fuit, vt idem Suetonius in eius vita scribit c. XXII. Verum paullo post hoc discriimen, iure veteri restituto, sublatum fuit; Nescia quippe mox fuxit, μη ἀδελφὸν γαμεῖν, quod Xiphilinus ex Dione notat: ἀδελφὸν, id est, non tantum sororis sed & fratris filiam ne ducere ius esset.

quam lege interdictum fuisse, dicit, et si prius interdum sufficiatum sit. *Constanthus* [g] autem crimen capitale faciebat remque vocabat abominandam, si quis filiam fratris sororisue duceret. Similiter coniugium cum duabus sororibus [h] vel fratris vxore (licet lex iudaica hoc posterius certo in casu permitteret) damnabat, liberos ex hoc consortio procreatos non legitimos sed spurious habendos esse declarans. Et *THEODOSIO* iuniori [i] eamdein legem repetere placuit, quamquam ipse *Honorius* imperator eam soluit, duabus sororibus, filiabus *Stiliconis*, altera post alterius obitum, ductis. Lex ecclesiastica omnia istiusmodi connubia, tamquam incestuosa dissoluit, & utramque partem super leuitate sua iubet agere poenitentiam. Concilium *Illiberritanum* [k] quinque annorum poenitentiam requirit, nisi periculum aliquod mortis velocius eos ad communionem ecclesiae admittere cogat. Concilium *Neocæsareense* [l] feminam, quæ duobus fratribus nupsérit, ad mortem usque communione ecclesiae iubet extrudi, & tum reconciliari per sacramenti receptionem, hac tamen conditio-

(g) Cod. Theod. ibid. Si quis filiam fratris sororisue faciendam crediderit abominanter vxorem, aut in eius amplexum, non ut patruus aut auunculus, conuolauerit, capitalis sententia poena teneatur.

(h) Cod. Theodos. lib. III. tit. XII. de incestis nuptiis leg. II. Etsi licitum veteres crediderunt, nuptiis fratris solutis, ducere fratrem vxoris; licitum etiam post mortem mulieris vel diuortium contrahere cum eiusdem sorore coniugium: abslineant huiusmodi nuptiis vniuersi, nec astinent, posse legitimos liberos ex hoc consortio procreari: nam spurious esse conuenit, qui nascentur.

(i) Ibid. leg. IV. Tamquam incestum commiserit, habeatur, qui post pribus coniugis amissionem, sororem eius in matrimonium proprium crediderit sortiendam. Pari ac simili ratione etiam, si qua post interium mariti in germani eius nuptias crediderit adspirandum. Illo sine dubio incestuoso, quod ex hoc contubernio nec filii legitimii habebuntur, nec in sacris patris erunt, nec paternam ut sui suscipient hereditatem.

(k) Concil. *Illiberrit.* c. LXI. Si quis post obitum vxoris suæ sororem eius duxerit, quinquennium a communione placuit abslineri, nisi sorte dari pacem velocior necessitas coegerit infirmitatis.

(l) Concil. *Neocæsar.* can. II. Γυνὴ ἐὰν γῆμενται δύο ἀδελφοῖς, ξέωθείδω μέχρι ταῦτα πλὴν ἐν θυσίᾳ, διὸ τὴν φιλανθρωπίαν, εἰπόσα, ὡς ἑρμηνεύσα λίστῃ τὸν γάμον, οὐχὶ τὴν μετάνοιαν. Femina si duobus fratribus nupsérit, extrudatur usque ad mortem. Sed in morte, propter humanitatem, si dixerit, quod, ubi conualuerit, soluet matrimonium, habebit paenitentiam.

ne,

ne, vt, si conualuerit, soluat matrimonium & solemni poenitentiae se submittat. **BASILIVS** [m] contra istiusmodi matrimonia fuse disputat in epistola ad *Diodorum Tarsensem*, cuius sub nomine liber quidam fictitius circumficitur, in quo ea defenduntur. Et inter canones apostolicos [n] unus habetur in hanc sententiam : Qui duas in coniugium sorores acceperit, vel filiam fratris, clericus esse non poterit.

§. IV.

Num consobrinorum coniugia incestuosa credita sint.

NON æque perspicui & vnanimes sunt veteres in quæstiōne de consobrinorum coniugio. Ad aetatem usque *Ambrosii* & *Theodosii* nulla lege interdictum fuit, *Theodosius* autem expressa lege illud prohibuit. Lex ista in neutrō codice hodie exstat, a multis autem scriptoribus allegatur. *Honorius* in lege quadam [o] eius mentionem facit, prohibitionem, et si diuisa sub poena, confirmans. Quando enim *Theodosius* poenam esse iussεrat proscriptionem & ignem, hic poena mitigata facultates suas amissuros nec filios legitimos habituros esse, statuit. Et *Arca-dius*, alia lege [p] amissionem facultatum etiam tollit, istiusmodi tamen omnes incestuosi matrimonii reos pronuntiat facique intestatos, & liberos corum illegitimos, atque hereditatis iure omni priuat, tamquam spuriros. **GOTHOFREDVS** [q] simi-

(m) *Basil. epist. LXXVII. ad Diodor. Tarsens. tot.*

(n) *Can. apost. XIX. ὁ δίος ἀδελφὸς αὐτούς τοὺς, οὐ μέλοις, εἰναι κληροῦσθαι.*

(o) *Cod. Theodos. lib. III. tit. X. Si nuptiæ ex rescripto petantur, leg. I. Exceptis his, quos consobrinorum, hoc est, quarti gradus coniunctionum, lex triumphalis memorie patris nostri exemplo indultorum supplicare non voleauit, &c.*

(p) *Cod. Theod. lib. III. tit. XII. de incestis nuptiis leg. III. Manente circa eos sententia, qui post factam dudum legem quoquo modo absoluti sunt aut puniti, si quis incestis post hac consobrinæ sunt, vel sororis aut fratris filiæ virorisque --- se se nuptiis funestarit, designato quidem lege suppicio, hoc est, ignium & proscriptionis, caret, proprias etiam quamdiu, vixerit tenet facultates: sed neque exorem neque filios ex ea editos habere credatur, ut nihil prouersus prædictis, ne per interpositam quidem personam, vel donet superiles, vel mortuus derelinquat.*

(q) *Gothofred. in cod. Theod. lib. III. tit. X. leg. I. Antiquissimus & coetaneus quidem scriptor occurrit Libanius, orator Antiochenus, oratione, quam nos primi edidimus, ἐπὶ τῷ γεωργῷ περὶ τῶν ἀγραγῶν, quamque is ad liter*

liter in scriptis LIBANII [r] mentionem huius legis fieri obseruat, qui de ea loquatur, tamquam noua lege, qua edixerit, ne ἀνεψιῶν, hoc est consobrinorum, nuptiæ essent. Meminit eiusdem Theodosiane constitutionis & penæ, serpentibus illam denuntiatæ, AMBROSIVS [s], Theodosius imperator, inquiens, etiam patrules fratres & consobrinos venit inter se coniugii conuenire nomine, & seuerissimam panam statuit, si quis temerare ausus esset fratrum pia pignora. Et AMBROSIVS quidem imperatori suasor & hortator hac in re exstitisse creditur, ut qui ipse istiusmodi matrimonia incestuosa & in scripturis prohibita esse, crediderit. AVGVSTINVS diuersam ab AMBROSIO sententiam fouebat, legis tamen imperatoris meminit, & homines monet, ut ab istiusmodi matrimoniis abstineant. Experti sumus, inquit [t], in communib[us] consobrinorum etiam nostris temperibus propter gradum propinquitatis fraterno gradui proximum, quam raro per mores siebat, quod fieri per leges licet, quia id nec diuina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: verum tamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebat illici, & quod siebat cum consobrina, pene cum fratre fieri videbatur, quia & ipsi inter se propter tam propinquam consanguinitatem fratres vocantur, & pene germani sunt. Et mox: Verum quis dubitat, hoc tempore etiam consobrinorum prohibita esse coniugia? Ex quibus appetet, nullam ante Theodosium legem humanam exstitisse, qua huiusmodi coniugia prohiberentur; & ex AVGVSTINI sententia nihil esse, quod per legem diuinam ea impedit. ATHANASIVS [u] eiusdem opinionis fuit; coniugia enim cum

ipsummet Theodosium scripsit: Ibi post exempla anterioris cuiusdam imperatoris, immo & post alterum ipsummet Theodosii exemplum, quibus illi veteris consuetudinis morisque recepti ratione insuper habita, leges nihilominus salutares tulete, subiicit. Μή δὲ ἔστω τοις ἀνεψιοῖς γάμοι γέγραφες, ἐν ἔξοδοις ποιῆσαι τὰ πράγματα ὅρτος, καὶ τὰς Φαινούσκες δικαίως ἐπὶ τῷ ἔργῳ χρόνος δυνατέρες, Edixisti etiam, ne consobrinorum nuptiæ essent, quin id possimi heceret: neque iūs, que tibi iusta videbantur, temporis obseruantia validior fuit.

(r) Liban. orat. pro agricolis de angariis. vid. sub litt. anteced. (q).

(s) Ambros. epist. LXVI. ad Paternum.

(t) Augustin. de ciuit. Dei lib. XV. c. XVI.

(u) Athanas. synops. scriptur. lib. Numeror. tom. II. pag. 70. pag. 137. edit. Paris. MDCCXCVIII., ὡδε λαμβάνετον κλῆσις αἱ θυγατῆρες Σαλπαδδ, τοὺς τὰ πατρὸς εὐλαύνεις εἰς τὴν προφίσεων αὐτῶν γίνεται πρόσταγμα κυρίος καὶ νύμφος εἶναι γάμον, τὴν πρᾶσσαν ἀνεψιῶν συγχώνει. Ήτοι οὐκείνην Εὐτελέανταν

consobrinis inita legitima esse, discite adfirmat. Et postea Arcadius omnes leges reuocabat, quas vel ipse vel alii contra iustissimandi matrimonia tulerant, eaque pro legitimis habenda esse decernebat, lege noua facta in hunc modum: *Celebrandis [x] inter consobrinos matrimonii licentia legis huius salubritate indulta est: ut reuocata frisci juris auctoritate, restinetisque calumniarum foementis, matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum: siue ex duabus fratribus, siue ex duabus sororibus, siue ex fratre & sorore nati sunt: & ex eo matrimonio editi, legitimis & suis parentibus successores habeantur.* Iustinianus hanc legem perpetuam imperii legem fecit, non tantum in codice eam suo interponendo, sed rem etamdem in institutionibus [y] etiam suis hunc in modum declarando: *Duarum fratrum vel sororum liberi, vel fratris & sororis coniungi possunt.* Vbi CONTIVS [z] recte obseruat, quod licet quædam exempla & nonnulli scriptores antiqui, ut THEOPHILUS & alii, legant cniungi non posse: altera tamen vera omnino lectio sit, tum quia legi Arcadii in codice consonat, tum quia GREGORIUS MAGNUS ita eam adlegat in responsione sua ad Augustinum monachum [a] hac ipsa de quæstione, quando legem ciuilem imperii Romani consobrinorum coniugium permettere, legem sacram illud prohibere dicit. Quamquam enim ZEPPERVS [b] concilii Epaonensis & secundi Turonicus adlegat canones, vt qui ista connubia permittant, manifesto tamen vtrobique fallitur. Nam concilium Epaonense [c] ea diser-

*patris sui & illarum occasione mandatum domini datur, & lex ponitur,
qua pro legitimis decernuntur cum consobrinis iuita coniugia.*

(x) Cad. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptiis leg. XIX.

(y) Iustin. Instit. lib. I. tit. X.

(z) Contius in locum.

(a) Gregor. lib. XII. epist. XXXI. & ap. Bedam lib. I. c. XXVII. Quædani terrena lex in Romana republica permittit, vt siue frater & soror (leg. fratris & sororis) seu daorum fratrum germanorum, vel duarum sororum filius & filia miscantur. Sed sacra lex prohibet &c.

(b) Zepper. leg. Mosaicar. forens. explanat. lib. IV. c. XIX. p. 106. Consentunt his vetusta ecclesia concilia. In Epaonensi enim concilio, circa annum Christi CCCXCIV. habito, refertur, *quod ultra consobrinos non progressiatur editum.* Quod idem in Turonomico II. statuitur concilio.

(c) Conc. Epaon. c. XXX. Incessis iunctionibus nihil prorsus venire reseruamus, nisi quum adulterium separatione sanauerint; ... Si quis nouercam duxerit, si quis consobrina se societ.

te incestas coniunctiones & adulteria vocat, illisque accenset matrimonii, quæ cum sorore vel fratri mortui vxore aut noverca contrahuntur. Et concilium Turonense [d] itidem perspicue loquitur in ista materia, citans ante memoratum Epuronensem & alium concilii Arvernensis sive Claramontani canonem aduersus ea factum. GREGORIVS II. simile decretum [e] in concilio, Roma an. DCCXXI. habito, sanxit, & sequentibus temporibus prohibitio in sextam aut septimam [f] extensa est generationem. Summa totius materiae hac est: Ante atatem Theodosii lex nulla ecclesiastica vel ciuilis fuit, quæ consobrinorum matrimonia prohiberet: Imperante Theodosio prohibita fuerunt, sed ruisus permitta sub proximo inseguo imperatore & Iustiniano, qui permissionem legum suarum corpori inseruit. Canones autem ea semper prohibuerunt & interdicunt extenderunt latius. Enimvero, vti istiusmodi quid non constitutum fuit primitiis temporibus, nec aliquot sæculorum praxis sic tulit, vt talia matrimonia pœnitentiali disciplinae submitterentur, tamquam incestuosa & simpliciter illicita; ita hoc onus eis hoc loco non imposui, sed hominum sententias ab utraque parte diuersamque tum ecclesie tum reipublicæ per diuersas a tales praxin libere enarravi, partes agens historici, non inducens lectorem ad condemnandum id, quod semel generali ecclesiae catholice suffragio permisum, et si in posterioribus sæculis diuerso modo repræsentatum, fuit.

§. V.

De polygamia & concubinatu.

PROXIMA questio esse potest de polygamia, qua eiusmodi status coniugalis denotatur, quum quis plures uxores simul, vel aliam post aliam, habet. Quod ad prioris generis polygamiam attinet, singularem prorsus narrationem de Valentiniano imperatore habet SOCRATES [g], quod Seuera coniugis suæ

(d) Conc. Turon. II. c. XXII. Quisquis aut sororem, aut filiam, aut certe gradu consobrinam, aut fratris uxorem, sceleratis sibi nuptiis iunxerit, huic pœnæ subiaceat &c.

(e) Concil. Roman. c. VIII. Si quis consobrinam duxerit in coniugium, anathema sit.

(f) Vid. Gratian. cauſſ. XXXV. quæſt. V. tot.

(g) Socrat. lib. IV. c. XXXI. ἦτορες τοιχίην λαοπόλεων τὴν Λεσίναν γέ Σινάρα, ἵραδη CON-

consilio, & dum ea adhuc viueret, vxorem secundam duxerit; & postea legem tulerit, ut cuius volenti liceret duas simul uxores legitimas habere. Auctor libri, qui inscribitur *polygamia triumphatrix*, hanc creditam *Valentiniani* legem magno conatu vrget pro polygamia; sed probabiliter mere anilis est fabella, quam *SOCRATES* a callido quodam impostore acceptam inconsiderate ac præpropere ut veram historiam litteris consignavit. Nullum enim istiusmodi legis vestigium in utroque codice est, sed potius in contrarium. Nam ipsa lex gentilis veteribus *Romanis* hoc interdicit, quemadmodum ex edicto quodam *Diocletiani* in codice *Iustinianeo* apparet, ita habente: *Neminem* [b], qui sub ditione sit *Romani numinis*, binas uxores habere posse, vulgo patet: quum etiam in edicto prætoris huiusmodi viri infamia notati sint. Quam rem competens iudex iustitiam esse non patetur. Et lex christiana [c] idem illud iudeis quoque interdixit: *Nemo iudeorum morem suum in coniunctionibus retineat, nec iuxta legem suam nuptias sortiatur, nec in diuersa sub uno tempore coniugia conueniat.* Romanos polygamiam in barbaris ridere solitos esse, auctor est

τὴν κάθετον τῆς παρθένου καὶ πρὸς τὸν βασιλέα διεῖχε περὶ αὐτῆς, ὡς οὕτως εἴη θαυματόν ἔχειν κάθος, οὐ παρθένος ή τῇ λέσχῃ θυγάτηρ, ὡς καὶ αὐτὴν, καί τοι γυναικαὶ έστιν, ἐραδῆναι τῆς εὐφορίας αὐτῆς· ὁ δὲ βασιλεὺς ταμιευτάμενος τὸν τῆς γυναικὸς λόγον, ἀγαγέσθαι τὴν Ιστίνην ἐβελεῖσκο, μή ἐκβαλλεῖν τὴν Σενήσον, ἀφ' ἧς αὐτῷ Γρατιανὸς ἐγεγόνει, ὃν μηκόρον ἐμπροσθεὶς ἀνηγορεύει βασιλέαν νόμου Την ὑπαρχούσας, δημοσίᾳ προστίθησον πατέρα πόλεις, ὥστε ἐξεῖχε τῷ βελοφένῳ δύο νομίμους ἔχειν γυναικας· καὶ ὁ μὴν νόμος προσκεπτο· ὁ δὲ ἄγεται τὴν Ιστίνην, ἀφ' ἧς αὐτῷ γίνεται Ονδελετινὸς τε ὁ νός, καὶ Ιυγαλέγες τρεῖς, Ιέτη, Γράτα, Γάλα. Seuera, quim *Iustinianum* siccum lauantem vidisset, admirata est virginis pulchritudinem, & imperatori de ea remuntrauit, Iusti filiam virginem esse tanta corporis venustatem praeditam, ut ipsa, heet mulier, eius forma nibili minus capta sit. Imperator vero, cuius animo penitus infixus hæcerat coniugis sermo, consilium initit de Iustina uxore dicenda; ita tamen, ut Seuera non repudiaret, ex qua filium habebat Gratianum, quem paullo ante Augustum incepauerat. Legem igitur a se dictatam publice per singulas ciuitates proposuit, ut cuius liceret duas simul uxores legitimas habere. Et lex quidem ita proposita est. Ipse vero Iustinianus duxit uxorem, ex qua *Valentinianum* nuncrem fruiccepit, tresque præterea filias: *Iustavi, Gratiam & Gallam.*

(b) Cod. Iustin. lib. V. tit. V. de incestis nuptiis leg. II.

(c) Ibid. lib. I. tit. IX. de iudeis leg. VII.

SALVSTIUS [k]. Et licet Iulius Cæsar [l] legem pro ea habere cuperet, obtinere tamen non poterat. Et PLVTARCHVS [m] obseruat, Marcum Antonium prium inter Romanos fuisse, qui duas haberit vxores. Quod autem hanc rem omnium restringe decidit, est, quod neque ZOSIMVS, nec AMMIANVS MARCELLINVS, historici ethnici, istiusmodi facinus Valentini-anus exprobrent, quod facere certe non erant praetermissuri, si talem libertatem, legibus Romanorum ante se contrariam, sibi sumisset, vel indulsisset aliis. Quid? quod AMMIANVS MARCELLINVS contraria potius de eo referat, *Omni pudicitia cultu, inquiens [n], domi cæstus & foris, nullo conscientia contagio violatus obscene: haneque ob caussam tamquam retinaculis petulantiam aulae regalis responarabat, quo l custodiare facile poterit.* Et ZOSIMVS [o] potius innuit, quod Iustinam non duxerit ante, quam Seuera, prior eius coniux, mortua esset. Vnde BARONIVS [p] & VALE-

(k) Salust. de bello Iugurth. (p. 127. edit. Paris. MDCLXXIV. 4to.) Etiam antea Iugurthæ filia Boechei nupferat. Verum ea necessitudo apud Numidas Maurosque leuis ducitur: quod singuli pro opibus, quisque quam plurimas uxores, denas alii, alii plures habeant; sed reges eo amplius. Ita animus multitudine distractior; nullam pro socia obtinet: pariter omnes viles sunt.

(l) Sueton. vita Iul. Cæsar. c. LII. Helvius Cigna trib. pleb. plerisque confessus est, habuisse se scriptam paratumque legem, quam Cæsar ferre iussisset, quam ipse abesset, vi uxores liberorum querendorum caussa, quas & quot vellet, ducere licet.

(m) Plutarch. vit. Anton. in fin. (p. 957. edit. Francof. MDCXX.) Αρτιος δὲ τρι-
τον περ ὁμ̄ διο γρανῖνης ἡγάγετο, προγυνα πρδενὶ Περσιοι τετραγυναβορ, An-
tonius primum, quod erat apud Romanos mandatum, diuis simus accepit
uxores.

(n) Ammian. histor. lib. XXX. p. 462.

(o) Zosim. histor. lib. IV. cap. XLIII. (p. 457. edit. Ciz. MDCLXXIX.) τότε δὴ
νύεις ἐπιβάς, ἐπὶ τῷ Θεοσλογίῳ ἀπῆγε συντίκλει δὲ αὐτῷ καὶ δι μήνη Is-
siva, Μαγνεῖα μὲν [ώς εἶγαναι ων πρότερον] συνακήτατη, μετὰ δὲ τῷ ἑκάτη
καθαίγεται, Οὐαλεῖταινη τῷ βασιλεῖ διὰ καλλιῶν ὑπερβολὴν συναφθεῖται. Na-
rem ingressus (Valentinianus II.) Theodosianicam abiit, scieia navigationis
Iustina matre, que Magnentium prius maritum haberet, ut ante (p.
384.) diximus; & illo sublato propter examinans formæ venustatem, Valen-
tiniano principi tuncta matrimonio fuerat.

(p) Baron. in. CCLXX. num. CXV. tom. IV. pag. 272. (pag. 294. edit. Antwerp.
MDCLXIV.) Conuincitur ex pluribus, apertissimis mendicibus anilem vel ab
eo concinnatum esse fabellam, vel potius ipsum ab aliquo e triuio accep-
tum ut verum conscripsisse commentum. Vnde, quælo, Socrati, Iusti-

SIVS [q] recte concludunt, hanc narrationem in SOCRATE fictionem esse, omni fundamento destitutam, nec ullam legem ad confirmandam polygamiam extare in imperio Romano. Quod ad leges ecclesiae attinet, BASILIVS [r] obseruat, patres polygaminam silentio prætermisſe, vt belluinanam, & penitus ab hominum genere alienam; sibi autem probari dicit, eam maius esse fornicatione peccatum. Vnde consentaneum erat, vt longius poenitentia interuallum polygamis prescriberetur. Fornicationi enim septem annorum poenitentia constituta est per regulas BASILII, & tamen terminus poenitentia pro polygamia in hoc canone ad quatuor tantum annos extenditur. Quæ res facit, vt viri eruditæ hanc huius canonis partem negligentia librariorum corruptam & longius poenitentia tempus huic peccato a BASILIO primum præstitutum esse, suspicentur, quam

nam fuisse virginem, quum eam Valentinianus accepit in coningem, quam constat vxorem fuisse Magnentii tyranni? testatur id quidem inter huius temporis scriptores Zosimus: qui certe quo non pretio redemisset, vt in christianum imperatorem proxime succedentem post Julianum, quem in odium christianæ religionis adeo celebrat, potuisset tantum facinus exprebrare? Et quid dicemus de Ammiano æque gentili & in christianos principes parum æquo, qui tamen nihil adeo celebrat in Valentiniano atque commendat ac castitatem, sed eius verba reddamus: *Omnis pugnacitie cultus &c.* [vid. sub litt. (u)] Appello nunc reclam eruditorum omnium namque iudicium: Potuissetne hac de christiano principe a scriptoribus in christianam religionem insensis adeo prædicari, si Valentinianus fuisse publica illa obscenitate pollitus, quum scimus a Romanarum rerum historiis in barbaris esse derisam & in Romano imperatore id tentante magnopere improbatam?

(q) Vales. in Socrat. lib. IV. c. XXXI. Huius leg's Valentiniani nulla vsquam sit mentio. Sed nec Ammianus Marcellinus, qui res Valentiniani accurate commemoravit, huius legis meminit in suis libris. Certe huiusmodi lex nequaquam conuenire mihi videtur Valentiniano, principi serio & christiano. Tota igitur hæc narratio de Iustinæ coningio, dubiæ fidei mibi videtur.

(r) Basil. can. LXXX. Τὴν πολυγυμπεῖν δὲ πατέρως ἀπειπόντας, οὐδὲ Στυλίων, καὶ πηλεῖον ἀπειπόντα τὸ γένος τῶν οὐρανώντων: ήτού δὲ παρειπάσαι πλέον τι πορείας εἴναι τὸ ἀμύληνον διὸ εὐλογον τὸς τούτους ὑποβάθμους τοῖς κακοῖς διδονότεροι εὑρετὸι προσκλήσαντας, καὶ εἰ τριτὸν ἵπποτούτους, ἔτω δεκτὲς εἶναι. Patres polygamiam silentio prætermisſere ut belluinanam & penitus ab hominum genere alienam Nobis autem probatur, eam matuus esse fornicatione peccatum & ideo consentaneum est, vt ii cauonibus subiectantur, vt scilicet postquam anno flevemus, & tribus subfrati fuerint, sic inscipiantur.

quidem ex vllis, quæ hodie supersunt, exemplaribus appareat, vt pote quæ vnum solum annum inter lugentes & tres annos inter consistentes agere eos iubent, temporis inter audientes vel substratos conficiendi, quod in plerisque aliis huius auctoris canonibus memoratur, nulla facta mentione. In concilio Toletano primo [s] regula exstat, qua vxorem & concubinam simul habere eodem loco cum polygamia habetur. *Si quis, inquit canon, habens uxorem fidelis, concubinam habeat, non communicet.* Ceterum is, qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habeat, a communione non repellatur, tantum ut unius mulieris, aut uxoris concubine, ut ei placuerit, sit coniunctione contentus. Difficultatem, quæ in posteriore huius canonis parte esse videtur, explanare aliquo modo adlaborauit in libro quodam anteriore [*], ubi ostendi, quod sensu legis ecclesiastice concubina nihil ab uxore differat; quantumuis lex ciuilis maius discriminem inter eas statuat; vocans eam tantum concubinam, quæ viro iuncta erat contra aliquam de regulis, per leges reipublicæ præscriptis, eique negant privilegia, iura ac honores, legitimæ vxori debitos. Non enim ius in mariti sui facultates sibi arrogare, nec liberi eius in patris hæreditatem succedere poterant. Verumtamen fornicationis haud habebatur rea, nec maritus adulter in oculis ecclesiæ, quia fideliter & integre sibi innicem addicti erant mutuamque inter se factam pactionem studiose & curate obserabant. Quæ ratio erat, cur ecclesia tali viro communicare permetteret, qui concubinæ, (sensu ante memorato) loco uxoris iunctus erat; polygamie autem reum declararet, qui concubinam vna cum uxore habebat.

§. VI.

De coniugio, post illegitimum diuortium inito.

ALIA polygamiæ species erat, si quis secundam uxorem duceret, facto cum priore illegitimo diuortio. Hoc enim re ipsa nihil aliud esse existimabatur, quam duas simul uxores habere. Fieri non numquam poterat, vt quis uxorem suam sine vlla regularum ecclesiæ vel reipublicæ transgressione, sive legis humanæ vel diuinæ violatione, repudiaret. Lex ciuilis certis

(s) Concil. Toletan. l.c. XVII.

(*) Lib. XI. cap. V. §. XI. volum. IV. pag. 233. 234.

conditionibus hoc fieri permittebat. CONSTANTINVS imperator tria crimina nominat, propter quæ viro liceat vxorem dimittere, vel mulieri repudium renuntiare marito suo. Placet, inquit [t], mulieri non licere propter suas prauas cupiditates marito repudium mittere, exquisita cauſa, velut ebrioso, aut aleatori, aut mulierculario: Nec vero maritis per quascumque occasiones vxores suas dimittere. Sed in repudio mittendo a semina hæc sola crimina inquiri, & homicidam, vel medicamentarium, (id est veneficum) vel sepulchrorum dissolutorem maritum suum esse probauerit, ut ita demum laudata omnem suam dotem recipiat: Nam si p̄ter hæc tria crimina repudiuni marito miserit, oportet eam usque ad acuculam capitis in domo mariti deponere, & pro tam magna sui confidentia in insulam deportari. In masculis etiam, si repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conueniet, si mæcham vel medicamentarium vel conciliatricem repudiare voluerit: Nam si ab iis criminibus liberam eiecerit, omnem dotem restituere debet, & aliam non ducere. Quod si secerit, priori coniugi facultas dabitur eius domum innadere & omnem dotem posterioris vxoris ad semetipsam transferre pro iniuria sibi inlata. Sequentes imperatores [u] plures alias cauſas legitimi diuortii admittunt: Si quæ maritum suum adulterum aut homicidam, aut veneficum, vel certe contra nostrum imperium aliquod molientem, vel falsitatis crimine condemnatum inuenierit, si sepulchrorum dissolutorem, si sacris adibus aliquid subtrahentem, si latronem, vel plagiarium, vel ad contentum sui dominis sue ipsa inspiciente cum impudicis mulieribus, (quod maxime etiam cauſas exasperat) cætum ineuntem; si sue vite veneno, aut gladio, aut alio simili modo insidiantem; si se verberibus, (qua ingenuis aliena sunt) adficiem probauerit: tunc repudii auxilio uti necessario permittimus libertatem, & cauſas dissidii legibus comprobare. Eadem libertas maritis quoque contra uxores suas ex his & similibus cauſis indulta erat. Leges autem ecclesiasticae multo strictiores erant, non admittentes diuertia, nisi propter adulterium & malitiosam desertionem. In casu adulterii mulieribus æque ac viris licebat a parte offendente se separare, quemadmodum e casu isto apud

(t) Cod. Theodos. lib. III. titul. XVI. leg. I.

(u) Cod. Iustin. lib. V. tit. XVII. leg. VIII. Theodos. & Valent. Vide sis etiam Iustin. nouell. XXII. c. III. Nouell. CXVII. c. VIII. & cod. de repudiis leg. X. et XI.

IUSTINVM MARTYREM [x], quem & EVSERIVS [y] ex co-
fert, nec non e diuersis AVGVSTINI [z] locis liquet. Et cano-
nes nonnulli clericos [a] sub poena censiurae ecclesiasticae vxores
suas adulteras iubent dimittere, dum AVGVSTINVs laicis [b]
persuadere satagit, ut potius vxoribus adulteris reconcilientur,
si relipiscant, quam vt eas penitus dimittant, propter multa
incommoda, quæ rem istam soleant comitari. Quorum vnum
erat, quod existimabat, scripturas & viro & mulieri secundas

(x) Iustin.apol. l. p. 41. 42. γενή τις ευεξίαν ἀρδεύει απολαταινότι, απολαταικόν
καὶ οὐτὸν πάτερον ἐπεὶ δὲ τὰ τέ καταδιηγεῖται ἔργα αὐτῆς, ἐπαφεῖσθαι, καὶ
τὸν ἄρδεα διεισις εὐφρενῶν τελεῖται ἐπειργότω, θεόνυμοι ἀναφέροσσι, τὴν τε μητέ-
λεταν τοῦ ἐπαφρόντων καὶ μηδὲ λόγος ἀρδεά βασικὸν ἐπεῖται εἰ αἰνίων προὶ γενήσονται
ἀπαγγελλάσσονται· ἐδὲ ταῖς αὐταῖς αἰτήσεις ἐπιμένειν, ἀποτελέσθαι διὸ τῶν ποιζόντων
ἐπειργόταν τὴν γαμετὴν ἀπεβίησεν γεγονότι τὸ δοκίμιον· οὐ γάρ συγκατεκλίνεναι αὐ-
τοῖς ποιεῖ τὸν τῆς φύσεως νόμον νοεῖν παρὰ τὸ δίκαιον ποίεις ἡδονῆς ἐκ παθῶν παιώ-
νειν ποιεῖται. τῆς σεξουίντης καρνιζίνης ἐρεκτήσθην· καὶ ἐπεὶ ἐξεισαπέτετο ὑπά-
ται αὐτῆς, ἔτι προτύπων συμβολιστίτω, ἵνα εἰς ἕπειδες μητροβολῆς ἥδονος πο-
τὲ τέ ἀνδρός, βιρρεούσην ἐπειδήντας εἶπεν διότι, εἰς τὸν Δλεῖ-
σινθρόνον πορευομένοις, καρνιζίτερα πάτεραν ἀπογγέλλει. ὅταν μὴ κατεῖσθαι τὸν αὐτο-
κηνόνταν νοεῖται ἀπεβιβλήσαντας γένονται, περιστατεῖ τὸ συζύγονον, νοεῖ διατελεῖτον νοεῖ ἀ-
περιτοτον γενούτων τὸ δεργάνειον παρὰ διῆτη γενάδεα δοτά, ἐκωφέλη. κ.τ.λ. Mu-
tuer quædam cum marito suo homine libidinoso fuit, libidini & ipsa prius
dedita: ubi autem illa nuptiæcum arcuamque Christi professionem perdididi-
cit, cum ipsa moderatam continentemque vitam est complexa; cum idem
quoque et faceret, marito suscit: dicitur nam referens Christianam & fu-
nerum illam æternum ignem, qui impudicis & voluptariis paratus est;
promissioisque iidem semper nostrum pris desimatorum bonorum propo-
nens. Sed enim quam multi saepe dicendo nihil apud cum efficeret, atque
ille in procaci peccantia sua peruantere, mulierem imprebis suis moribus
a se reddidit ateniori. Illa namque insipuum esse indicans cum rati ve-
inceptis viro consuefisse, qui propter naturæ leges modis omnibus per libidi-
nes variis voluptatis iunctum quereret, discedere ab eo voluit. Ut vero
illam propinquai, pro auctoritate sua, ab eo consilio sunt debortati; spem-
que ei fecerunt, virtutis aliquando tandem in melius mutatum iri, manete
cum homine est coelata. Postquam vero maritus Alexandriani profectus,
multo crassius deterior factus esse dictus est; feminæ verita, si de cetero es-
dem cum illa lecto eademque æterna mensa, ne impietatis quoque eius fie-
ret particeps, missi illi qui apud vos dicitur repudiat libello, ab eo sciuncta
est, cetera.

(y) Euseb lib. IV. c. XVII.

(2) Augustin, de adulterinis coniugiis lib. VI. c. VI. seqq. (tom. VI. opp. p. 841. 842. seq. edit. Basil. M.D.XIX.) It. de bono coniugali cap. VII. tot.

(a) Concil. Neocæsar. can. VIII. cit. supra ad §. III. sub litt. (n) pag. 417.

(b) Augustin. de adult. coniug. lib. II. tot.

Journal of Health Politics, Policy and Law, Vol. 29, No. 4, December 2004
ISSN: 0361-6878 print / 1542-1098 electronic
© 2004 by The University of Chicago Press

nupti-

nuptias interdicere etiam post legitimum diuortium , donec alterutra pars diem suum obiisset. Verum hoc non tam confidenter adserit , vt coniugium , post istiusmodi legitimum diuortium contractum , crimen esse statuat dignum excommunicatione. Nam alio in libro , vbi de necessariis requisitis in baptizandis [c] agit , in hunc modum loquitur : *Quisquis vxorem in adulterio reprehensam dimiserit , & aliam duxerit , non videtur aequandus eis , qui excepta causa adulterii dimittunt & ducunt.* Et in ipsis diuinis sententiis ita obscurum est , vtrum & iste , cui quidem sine dubio adulteriam licet dimittere , adulter tamen habeatur , si alteram duxerit , vt , quantum existimo , venialiter ibi quisque fallatur. *Quanobrem , que manifesta sunt impudicitie crimina , omni modo a baptismo prohibenda sunt , nisi mutatione voluntatis & pænitentia corrigantur :* *Quæ autem dubia , omni modo conandum est , ne siant tales coniunctiones.* Quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput immittere ? si autem saepe fuerint , nescio vtrum & i , qui fecerint , similiter ad baptismum non debere videantur admitti. Ex quibus perspicimus , quod , licet AVGVSTINVS per se habuerit persuasum , nuptias post legitimum diuortium vetitas esse in sacris scripturis , non tamen ita clare interdictæ sint , vt hominem a baptismo reiiceant , nec consequenter a sacra communione ; quandoquidem huins vtriusque sacramenti eadem erat apud christianos ratio , & qui vno indignus erat , altero quoque indignus esse iudicabatur. Concilium Arelatense primum ex eademi sententia videtur egisse. Patres illic congregati [d] illicitum viris esse declarant , post dismissas adulterii causa vxores , alias ducere : non tamen magnam excommunicationis censuram eis infligi , sed consilium tantummodo dari iubent , ne viuentibus vxoribus suis , licet adulteris , alias accipiant. Auctor , qui sub nomine AMBROSI [e] scripsit , discrimen statuit inter virum & mulierem : *Non permittitur , inquiens , mulieri ut nubat , si virum suum causa fornicationis dimiserit.* — *Viro*

(c) Augustin. de fide & oper. c. XIX.

(d) Concil. Arelat. I. c. X. De his , qui coniuges suas in adulterio reprehendunt , & iidem sunt adolescentes fideles , & prohibentur nubere : Placuit , vt , in quantum potest , consilium eis detur , ne viuentibus vxoribus suis , licet adulteris , alias accipiant.

(e) Ambros. in 1 Cor. VII, ii. tom. V. pag. 262. (tom. III. opp. p. 365. edit. Paris. MDCXLII.)

licet ducere vxorem, si dimiserit uxorem peccantem, quia non ita lege constringitur vir, sicut mulier. Quia in opinione videtur esse singularis. **EPIPHANIVS** enim de eadem loquens materia [f] ait: *In populo, propter eius imbecillitatem, tolerari istud potest, et, qui ex ore prima contenti esse non possunt, ea mortua secundam sibi copulent. Quamquam qui unam duntaxat habuit, maiori, ecclesia iudicio, honore dignus est. Sed cui mortua una non sufficit, quem occasione aliqua stupri adulteriique, aut alterius flagitiis cum ea diuortium fecerit, is si alteram uxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupserit, sacrarum litterarum auctoritas ab omni culpa eos absoluit, neque ab ecclesia aut eterna vita reicit, sed propter imbecillitatem tolerandos existimat.* Et **ORIGENES**, quamvis ipse contrariam tuncatur sententiam, declarat tamen manifesto, a quibusdam sui temporis episcopis tam viris quam mulieribus secundas nuptias post istiusmodi diuortia certis de caussis permitti consueuisse. *Scio, inquit [g], quosdam, qui praesunt ecclesis, extra scripturam permisisse, aliquam nubere viro, priori vivente: Et contra scripturam quidem fecerunt, dicentem, Mulier ligata est, quanto tempore vivit vir eius. Item, viuente viro adultera vocabitur, si sancta fuerit alteri viro. Non tamen omnino sine causa hoc permisero. Forsan enim propter huiusmodi infirmitatem incontinentium hominum, peiorum comparatione, que mala sunt, permisero aduersus ea, que ab initio fuerant scripta.* Verumtamen quedam concilia istiusmodi matrimonia sub poena excommunicationis fidelibus interdicunt, mere catechumenis paullo indulgentius tractari iussis. Duo hanc in rem canones reperiuntur in concilio Illiberritano, quorum alter [h] in hunc modum habet: *Fidelis semina, que adulterum maritum reliquerit fidem, et adulterum duxerit, prohibeat, ne ducat. Si autem duxerit, non prius accipiat communio-*

(f) Epiph. hæref. LIX. Catharor. n. IV. Εὗται δὲ τῷ λαῷ διὸ ἀδίνειαν δικαιοσύνης, οὐδὲ μὴ δικαιότατα ἐπὶ τῷ πρώτῃ γαμιτῇ σῆμαι, δευτέρῃ μελά θύνατον τῆς περώτης συναφθῆναι οὐχί δὲ μὲν μίκρη ἔργων, ἐπειδὴν μείζονι καὶ τιμῇ παρέχεται εἰκαστοτελεσθεῖν ἐντάξεις δὲ δὲ μὴ δικαιότεις τῷ μηδὲ ἀρνεῖσθαι τελετηστάτην, ἐντεῦ των προφάσεων, προγειτος οὐ μετεγένετο, οὐ πατήσις αὐτος χωροσυγχωνεύσις, συναφθῆται δευτέρᾳ γυναικὶ, οὐ γυνὴ δευτέρῳ ἀνδρὶ, ἐπειδὴν τοιούτου δὲ τοιούτου λόγους, διὸ διπλῶς ἐκπληκτός, οὐχὶ τῆς Γαῆς ἀποκηρύξτη, οὐδὲ δικαιοσύνης διδοὺς ἀδείσις.

(g) Orig. tract. VII. in Matth. tom. II. p. 67. (p. 43. a. edit. Par. MDCIII.)

(h) Concil. Illiberrit. c. IX.

nem, quam is, quem reliquit, de seculo exierit, nisi necessitas infirmitatis dare compulerit. Alter canon [i] hic est: Si ea, quam catechumenus reliquerit, duxerit maritum, potest ad fontem lauacri (adeoque & ad sacram communionem) admitti. Hoc & circa feminas catechumenas erit obseruandum. Exstat etiam in concilio Mileuitano [k] canon, qui hoc spectat: Placuit, ut secundum euangelicam & apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri coniungantur: Sed ita maneant, aut sibi reconcilientur. Quod si contemserint, ad paenitentiam redigantur. In qua causa legem imperialem petendam promulgari. Ex quibus omnibus facile ad intelligendum est, difficilem semper questionem creditam fuisse, Num vir vel mulier post legitime factum diuortium denuo coniugium inire possit, priori coniuge adhuc viuente? Leges imperiales id fieri permittunt; multi etiam ex vetustis patribus id approbant; alii damnant, tolerant tamen sine publica poena, & alii certam paenitentiam pro ea re agi iubent in ecclesia. De quibus diuersis praxibus omnibus lector curiosus longum sermonem inuenire potest in COTELERII annotationibus in HERMΛΕ pastorem [l]. Sed enim licet de hoc capite inter se dissidentirent, de altero tamen nulla erat disputatio, Quod, si quis post illegitimum diuortium vxorem duxerit, priore adhuc viuente, hoc pro adulterio habendum sit, & ut tale severissima ecclesiae censura puniendum. Canones apostolici [m] communione eum priuari iubent, qui uxore sua ciecta, aliam acceperit, vel

(i) Ibid. can. X.

(k) Concil. Mileuitan. c. XVII.

(l) Coteler. patr. apostol. tom. I. p. 88. tot.

(m) Can. apostol. XLVIII. Εἴ τις λαῖκος τὴν ἐντελέχειαν ἀπορεύεται, ἔργον λα-

βει, οὐ παρὰ τοῦτο ἀπορεύεται, ἀπορεύεται.

Vid. Basil. can. XLVIII. II δὲ ἐγκαίνιον φέτος προτὸν τῆς ἀνδρὸς, κατὰ τὴν ἑταῖρην γνώμην, μένει ὁ φίλος εἰ τὸ γένος αὐτοῦ εἶναι, ὅτι εἴναι τις πατελεῖτην γνωμήν, ἐπειδὸν λόγος πορείας, πουτὶ αὐτὴν μεταχεῖσθαι ἐν τῇ παιζαλίδῃ αὐτὴν διοικεῖσθαι, ἀπέκλειστεν αὐτὴν τῆς προτὸν ἔργον πατελεῖαν· τῶς γέρον δύναται ὁ μὲν ἀνὴρ ἐπειδύνει τοὺς εἶναι, ὡς παιχταίς αὐτοῖς, οὐ δέ γνωτὶ αὐτοῖς εἶναι, οὐ παιχταῖς προτὸν αὐτοῖς, διὸ τὴν πρὸς ἔργον ἀνδρανοποιίαν, περιπορευόσθαι; Quia a marito dimissa est, mea quidem sententia manere deberet. Si enim dominus dixit, Si quis reliquit uxorem præterquam ratione fornicationis, facit eam adulterari: ex eo, quod eam adulteram nominet, exclusit eam a societate cum aliis. Quomodo cuius potest vir quidem esse reus, ut auctor adulterii; mulier

ab alio dimissam. Et omnes canones generatim in eo conspirant, vt a sacro ministerio eum cohibendum decernant, qui vxorem ab alio repudiatam duxerit. Concilium Illiberritanum [n] vltierius progreditur, & feminam, quæ sine causa virum suum reliquerit iunxeritque se alii, in ipsa mortis hora communionem accipere vetat. Et quæ ei nupserit, qui vxorem suam eiecerit iniuste, ei non nisi in fine (vel vt alia exempla legunt, nec in fine) communionem dari iubet [o].

§. VII.

De secundis, terciis & quartis nuptiis.

Quidam etiam canones secundas, tertias, & quartas nuptias acriter stringunt, per quas non intelligere videntur polygamiam, quam vocant, simultancam, nec connubium post diuortium, priore coniuge adhuc viuente initum, sed nuptias cum secunda aliqua vel tertia vxore post primæ vel secundæ mortem celebratas. Quamuis enim eiusmodi matrimonia non aperte vocarent adulteria, nec cum *Montanistis* & *Nouatianis* simpliciter vt illicita damnarent; nonnulli tamen veterum ad ea impendienda propendebant, adeoque certum poenitentiæ tempus eis imponebant. Concilium Neocæsareense canone quodam [p] dicit, *De iis, qui in plurimas nuptias incident, tempus præstitutum esse, manifestum est.* Sed conuersatio eorum & fides tempus abbreviat. Et in alio [q]: *Presbyter in nuptiis eius, qui duas uxores duxit, seu digamus efficitur, ne coniunctur.* Quum enim requirat penitentiam digamus, qui erit presbyter, qui eo, quod sit coniugio acceptus, nupties asseriantur? Exstant multæ aliæ duriores loquitiones de secundis & terciis nuptiis in ATHENA-

autem nulli esse eu'pæ asfinis, quæ adultera appellata est, propter consuetudinem cum alio vivere?

(n) Concil. Illiberrit. c. VIII. Feminæ, quæ, nulla præcedente causa, reliquerunt viros suos, & alteris se copulauerunt, nec in fine accipient communionem.

(o) Ibid. can. X. Si fuerit fidelis, quæ ducitur ab eo, qui vxore inculpatam reliquerit, & quum scierit, illum habere vxorem, quam sine causa reliquit: placuit huiusmodi in fine dari communionem. al. nec in fine dari communionem.

(p) Concil. Neocæsir. c. III. περὶ τῶν πλειστῶν γάμων περιπτόντων, ὁ μὲν χρόνος σαφῆς ὁ ἀγαθόντος· οὐ δὲ ἀναστορέσθαι καὶ οὐ πίσις αὐτῶν συνίσταε τὸν χρόνον.

(q) Ibid. c. VII. πρεσβύτερον ἐν γάμοις διγυμάντων μὴ ἐπιτίθει ἐπεὶ μελάνους αἰτῶτος τὴν διγύμα, τις ἔστι ὁ πρεσβύτερος, ὁ διὰ τῆς ἐσιτέσσεως συγκατατιθέμενος τοῖς γάμοις;

GORA, IRENAEO, ORIGENE, GREGORIO NAZIANZENO,
CHRYSOSTOMO, HIERONYMO & aliis, quas lector congestas
videre potest a COTELERIO [r] in notis suis ad HERMAE *pastorem*
& auctorem *constitutionum* [s]. Quorum scriptorum vltimus
contra secundas etiam & tertias nuptias sententiam suam dicit,
tamquam transgressiones legis; & quodlibet post tertias nuptias
matrimonium manifestam fornicationem appellat. At HER-
MES PASTOR magis candide agit: Ad interrogationem enim
illam: [t] *Si vir, vel mulier alicuius deceperit, & nupserit aliquis illo-*
rūm, numquid peccat & respondens, ait: Qui nubet, non peccat, sed si
per se manserit, magnum sibi conquirit honorem apud dominum. Se-
cundas nuptias nec damnat, nec vlo duriore nomine appellat,
nec vllam eis poenam dicitat; sed tantum rem consilii facit, &
magni honoris intuitu impedire eas studet. Eodem modo ad
istam quæstionem respondet AVGVSTINVS [u] „De tertiis & de
„quartis & de vltra pluribus nuptiis solent homines mouere
„quæstionem. Vnde, vt breuiter respondeam, nec vllas nupti-
„as audeo damnare, nec eis verecundiam numerositatis aufer-
„re. Sed ne cuiquam breuitas huius responsionis forte displi-
„ceat, vberius disputantem reprehensorem meum audire pa-
„ratus sum. Fortassis enim adfert aliquam rationem, quare
„secundæ nuptiæ non damnentur, tertiæ damnentur: nam &
„ego non audeo plus sapere, quam oportet sapere. Quis enim
„sum, qui putem definiendum, quod nec apostolum video de-
„finisse? Ait enim, *Mulier adligata est, quamuli vir eius viuit.*

(r) Coteler. not. in Herm. Pastor. mandat. IV. lib. II. pag. 87. 88. & in constit. lib.
III. c. II. p. 275. 276.

(s) Constit. lib. III. c. II. *καὶ τέτο εἰδέναι ὅφελετε, ὅτι μονογάμια μὲν πατρὸνό-*
*μον γυναικί, διναύ, ὃς ἐν κατὶ γυναικὶ θεῷ ἐπάρχεσσιν διγαμία δὲ μετὰ ἐπαγ-*γέλιαν, παράνομος, & διὰ τὴν συνάφειαν, ἀλλὰ διὰ τὸ φεῦδος τριγυμία δὲ,*
*ἀνγοτιος σημεῖον τὸ δὲ ἐπεξ τὴν τριγυμίαν, προφανῆς πορνεῖα, καὶ δοθ-*γενα ἀναγνιβόλος.* Id quoque scire debetis, primas quidem & unicas mu-
nptias, quando secundum leges & ius sunt, iustas esse, zpote iuxta volun-
tatem Dei celebratas; secundas vero post professionem nuptias, esse illicitas,
non propter conjugum, sed propter mendacium; tertias muptias, im-
temperantium demonstrare; at quodlibet post tertias nuptias matrimonii,
manifestam esse fornicationem & indubitabilem petulantiam.**

(t) Herm. Past. lib. II. mandat. IV. n. IV.

(u) August. de bono viduitatis c.XII. (tom.IV. opp. p.1025. edit. Basil. MDLXIX.)

„ Non dixit, primus, aut secundus, aut tertius, aut quartus: sed
 „ Mulier, inquit, *alligata est*, quamdiu vir eius viuit: si autem mortuus
 „ fuerit vir eius, liberata est, cui vult nubat; tantum in domino: beatior
 „ autem erit, si sic permanferit. Quid huic sententiae, quantum ad
 „ hanc rem attinet, addi vel detrahi possit, ignoro. Deinde
 „ ipsum quoque apostolorum ac nostrum magistrum & domi-
 „ num audio *Sadducæis* respondentem, quum proposuissent mu-
 „ lierem non vniuiram & biuiram, sed, si dici potest, septiuiram,
 „ in resurrectione cuius futura esset vxor. Increpans enim eos
 „ ait, *Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei.* In resurre-
 „ ctione enim nec iubent, nec uxores ducent. Non enim incipient mori,
 „ sed erunt aquales angelis Dei. Eorum itaque resurrectionem
 „ commemorauit, qui resurgent ad vitam, non quod resurgent
 „ ad poenam. Potuit ergo dicere, Erratis, nescientes scriptu-
 „ ras neque virtutem Dei: in illa enim resurrectione multinu-
 „ bæ istæ esse non poterunt: deinde addere, quia nec aliqua ibi
 „ nubit. Sed nec ipsam, ut videmus, tot maritorum mulierem
 „ villa sua sententiae significatione damnauit. Quapropter nec
 „ contra humanæ verecundiæ sensum audeo dicere, ut quotiens
 „ voluerit, viris mortuis, nubat femina: nec ex meo corde præ-
 „ ter scripturæ sanctæ auctoritatem quantaslibet nuptias audeo
 „ condemnare. Quod autem dico vniuiræ viduæ, hoc dico
 „ omni viduæ, Beator eris, si sic permanferis. EPIPHANIUS
 „ occasionem habuit hanc rem disputandi contra Montanistas &
 „ Nouatianos. De illis quidem loquens ait: Eum [v], qui secundis
 „ mptiis adligatus fuerit, expellunt, ac ne facere istud audeat, vim ac ne-
 „ cessitatem adhibent. Nos autem neque necessitate villa constringimus; sed
 „ suademus: nec aliter quam honestis præceptis ac consiliis cum, qui quidem
 „ possit, ad id præstandum impellimus; eum vero, qui minus potest, nulla vi
 „ cogimus, nec a salute prorsus excludimus. Similiter Nouatianos [x]
 „ reprehendit, quod regulam sacerdotio datam, quæ episcopum
 „ vijus uxoris virum esse iubeat, ad omnes communiter pertine-

(m) Epiph. hæres. XLVIII. n. IX. ἐνβάθμετι γαρ τὸν δευτέρῳ γάμῳ συναφθέτω,
 νὴ τοιγανέσσοι μὴ δευτέρῳ γάμῳ συναπλεδας οἵμης δὲ ἐν ἀνάγνωστις ἐπιτιθέμενοι
 εἰκαὶ παρανέσσοι, μετὰ τοιαύτους ἀγαθῆς προστέμπομενοι τὸν δυνάμενον ἐν ἀνάγ-
 νωσι δὲ ἐπιτιθέμενοι τῷ μὴ δυναμένῳ δὲ ἐνβάθμουσεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἔωσις.

(n) Id. hæres. LIX. n. IV. τὰ εἰς ἴρωσίν την παραδέστη διὰ τὸ ἐσχετών της

re iudicent; quum tamen populo liceat, post primæ vxoris mortem, secundam ducere. Licet enim, qui vnam duntaxat habuerit, ab ecclesia maiori honore dignus habeatur: scripturas tamen eum non condemnare dicit, qui post primæ obitum vel diuortium, occasione stupri adulteriique aut alterius flagitiū cum ea factum, alteram vxorem duxerit, neque tales præterea ab ecclesia aut æterna vita reiici. Et sane magna synodus Nicena [y] ita rem definiuit contra *Nouatianos*, requirens ab eis, si ad ecclesiam accederent, ut hoc in scriptis profiterentur, se adhæsuros & obtemperaturos catholicæ ecclesiæ decretis, speciatim in hoc, ut cum digainis communicent. Ut adeo, quascumque priuatas opiniones nonnulli hac in materia habuerunt, aut quæcumque priuatae regulæ disciplinæ in particularibus quibusdam ecclesiis ratione digainorum obtinuerunt; perspectum & exploratum sit, generalem ecclesiæ regulam & praxin istiusmodi homines sub disciplinam non vocasse, tamquam ullius criminis reos, quod ad summum imperfectio tantum erat in oculis mulitorum ex illis, qui grauiore censura in eos vni sunt. Quod autem ad eas attinet opiniones, quæ secundas, tertias, aut quartas nuptias, velut fornicationem & adulterium simpliciter damnant, non video, quemadmodum defendi, vel cum praxi ecclesiæ catholicæ conciliari possint: Et propterea eas per se stare vel cadere sino, & pergo in minus dubia ecclesiæ disciplina aduersus alias impuras praxes.

§. VIII.

De raptu.

INTER quas peculiarem notam adponebant raptui, quum quis virginem vel matronam adhibita vi ad impudicitiam compelleret. *Constantinus* lege quadam [z] omnis generis raptores igni adiudicat, tam eos, qui virgines inuitas, quam illos, qui eas consentientes inuitis parentibus rapuissent. Et quamvis *Con-*

ιερογράφος, εἰς πάντας ἴνόμους ίτως φέρεται ἀκηκοότες ὅτι δεῖ τὸν ἐπίσπουτον αὐτοῖς ληφθῆναι εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα κ.τ.λ. Cetera vid. sub litt. (f) p. 434.

(y) *Concil. Nicen. c. VIII.* πρὸ πάντων δὲ τοῦτο ἔμολογῆσαι αὐτὸς ἐγγράφεις προσῆκει, ὅτι συνδέστωται καὶ ἀπολογήσονται τοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας διγόνωστοι τοῖς τοῖς κατανωνεῖν κ.τ.λ.

(z) *Cod. Theodos. lib. IX. tit. XXIV. de raptu virginum, leg. I. cit. supr. cap. IX. §. II. sub litt. (h) p. 382.*

stamius hanc poenam paullo mitigaret, adhuc tamen crimen capitale faciebat, suppicio [a] plectendum : Et si quis seruus in hoc crimine esset deprehensus, ex prioris legis severitate igni subiciendus erat. Iouianus [b] similiter capitis poenam constituit non solum eis, qui sacras virgines rapere, sed etiam qui eas siue volentes sine iuritas ad matrimonia contra professionis suae regulam sollicitare ausi essent. Leges ecclesiasticæ istiusmodi poenam infligere non poterant, occasione autem ita ferente spiritualem suum gladium contra eos stringebant. Si quis virginem non desponsata[m] vi illata habeat, segregetur, (inquit canones apostolici [c]) non licet autem ei aliam accipere; sed illam retineat, quam elegit, quamvis sit paupercula. BASILIVS [d] eos, qui virgines rapuisse deprehensi sint, perinde ac fornicationis reos quatuor annis poenitentiam agere iubet. Vbi per raptum infimum eius gradum intelligit, quando quis virginem alii desponsatam abripit, eamque contra patris sui voluntatem retinet. Neque vero solum raptorem [e] excommunicari iubet, sed omnem etiam familiam eius, ac villam, quæ hominem illum suscepit cum rapta puella, nec reddiderit, aut etiam tuta fuerit

(a) Ibid. leg. II. cit. ibid. sub litt. (i) p. 383.

(b) Cod. Theod. lib. IV. tit. XXV, de raptu vel matrimonio sanctimonialium leg. II. Si quis, non dicam, rapere, sed vel ad temptationem matrimonii iungendi causa, sacratas virgines, vel innitas ausus fuerit, capitali sententia servetur. Vide sis Iustin. nouell. XIV. de lenonibus, tot.

(c) Can. apost. LXVII. Εἴ τις παρθένον ἀμήσευτον βιασθέντος οὖτις, ἀφοργέωδη μὴ ἐξῆναι δὲ αὐτῷ ἐτέρου λαυρίσειν, αὐτὸν ἐκείνην πατέχειν, ήν ηγετότερο, καὶ πενήντα τυρκόπολι.

(d) Basil. can. XXII. vid. cap. IX. §. II. sub litt. (o) pag. 384.

(e) Basil. CCXLIV. τὴν μὲν πάτην, ἵκετερ ἀντὶ εὐρύτερος κάτην εὐτονίης αἰτηταίσθιον τοῖς γονιοῖς ηγετοῦσιν αὐτὸν δὲ ἐπιστον τῶν εὐχῶν, ηγετοῦσιν δὲ ποιητοῦ τῆς συντελέσθιας αὐτῷ, καὶ τὸ ίδη προδιαβόν παρὸν ιδιῶν πίγμα τριετίου πανοικεῖ τῶν εὐχῶν ἐξόργοντον ηγετοῦ τὴν κώμην τὴν ἴσπεζαλεύην τὴν ἀσπαγγεῖσαν ηγετοῦ φυλάξαν, ή τοι ἴπερμακήσυσαν, ηγετοῦ ἐξω τῶν εὐχῶν πανδημεὶ ποιῶντο. Puellan, quocumque tandem loco deprehendatur, illi eriptam restitutas parentibus suis: illum vero exulatum abigas ab orationibus tuis, & tamquam praecoris voce proclama reiectum: & qui participes eidem sociisque fuerint, iuxta quod iam pridem denuntiaimus, una cum familiis suis omnibus per triennium a precibus ciicias & excludas: villam vero, que hominem illum suscepit cum: apta puella, nec reddiderit, aut etiam tuta fuerit contra repugescentes, illum prorsus a precibus suspensum habeas & orationis communione.

CON-

contra reposcentes. Vnde inferre nobis licebit, quod, si rapta virginis eiusque inuitæ detentio tantopere puniri debuit; stuprum per vim ei illatum multo atrocius crimen fuerit maioresque seueritate in ecclesiæ disciplina oportuerit vindicari.

§. IX.

De impuritatibus, ultra naturam euagantibus.

QVAE hactenus dicta sunt, ad violationem legum castitatis in ordinario naturæ cursu pertinent. Erant autem præterea monstrorum quædam impuritates, in diuersis impudicitiaæ, ultra naturam furientis, speciebus consistentes; exempli causa commixtio cum pecoribus & comixtio maris cum mare, operans ea, quæ non decent, ad modum Sodomæorum; & stupratio proprii corporis per voluntariam sui pollutionem. TERTULLIANVS [f] ista flagitia omnia vocat *imprias libidinum furias* in corpora & in sexus ultra iura naturæ; quæ ecclesia insolita ac singulari poena adficiat, non modo limine, verum omni ecclesiæ tecto submouendo, quia non sint delicta sed monstra. Concilium Ancyranum duos habet canones, ad hæc crimina respicientes, quorum primus ita statuit [g]: *Quicumque prius, quam virginis quidem annos nati essent, rationis expertia animalia inierunt, postquam quindecim annis subfrati ac supplices fuerint, communionem ad preces adsequantur. -- Quicumque autem hanc etatem transgressi, & habentes uxores, in hoc peccatum incidunt, viginti annis subfrati, communionem ad preces adsequantur. Deinde quum in precum communione quinque annos peregerint, oblationem adsequantur. Si qui autem & mulieres habentes, & quinquagesimum annum transgressi, peccaverunt, in vita exitu communionem adsequantur. Proxime sequens ca-*

(f) Tertull. de pudicitia c. IV. Reliquas autem libidinum furias & in corpora & in sexus ultra iura naturæ, non modo limine, verum omni ecclesiæ tecto submouemus, quia non sunt delicta sed monstra.

(g) Concil. Ancy. c. XVI. περὶ τῶν ἀλογευσμένων, οὐ καὶ ἀλογευομένων "Οσοι τὴν εἰκοστεῖν γενέθαι ἡμεῖς, πέντε καὶ δέκα ἔτεσι ὑποπτεύοντες, κοινωνίας τυγχνήτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς εἶτα ἐν τῇ κοινωνίᾳ διατελέσουντες ἐτῇ πέντε, τότε καὶ τῆς προσφορᾶς ἐφιπλιδωσαν --- ὅσοι δὲ ὑπερβάντες τὴν ἡλικίαν ταῦτην, καὶ γυναῖκας ἔχοντες, περιπλέκοσι τῷ ἐμμαρτίυρι, πέντε καὶ εἷμοι ἐτῇ ὑποπτεύτωσαν καὶ κοινωνίας τυγχνήτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς εἶτα ἐπελέγοντες πέντε ἐτῶν τῇ κοινωνίᾳ τῶν εὐχῶν, τυγχνήτωσαν τῆς προσφορᾶς. Εἰ δέ τινες καὶ γυναῖκας ἔχοντες, καὶ ὑπερβάντες τὸν πεντηκονταετῆ ξείνου, ἡμαρτον, ἐπὶ τῇ ἐξίδῳ τῇ βίᾳ τυγχνήτωσαν τῆς κοινωνίας.

non [b] sicut habet: Eos qui rationis expertia animantia inierunt, & qui leprosi sunt, vel fuerunt (hoc est, alios infecerunt, docendo eos idem committere flagitium) ius sit sancta synodus eis τὰς χειμαλησίας, inter hiemantes (hoc est, vel dæmoniacos, vel eos, qui tempestati extra ecclesiæ parietes expositi erant) orare. SVICE-RVS [i] hunc canonem de iis putat esse intelligendum, qui corporali lepræ morbo essent infecti, qui per legem veterem a reliquo cœtu prohibebantur; magis autem probabile est, spirituali lepram intelligi eorum, qui κληροβατίας virtus ceteros inficerunt, eosque eamdem impuritatem docuerunt. Nam alioqui lepra sub euangelio non duriissimam illam poenam, sed misericordiam potius meritura erat. BASILIVS [k] adulterorum poenitentiam, hoc est, per viginti annos continuandam, imponit tam illis, qui cum brutis, quam eis, qui cum maribus foeda perpetrarint. Nonnumquam terminum ad triginta annos [l] extendit, comparans haec peccata cum homicidio, idolatria, beneficio & adulterio, quæ omnia eadem condemnatione digna haberri dicit. Concilium Illiberritanum [m] scueroirem pœ-

(b) Ibid. can. XVII. Τοὺς ἀλογουσαίνες καὶ λεπρὰς τίττους, ἢ τοὺς λεπρότερους, τάκτους προστάτευεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τὰς χειμαλησίας εὐχεῖσθαι.

(i) Suicer. thesaur. eccles. voce λεπρός, tom. II. p. 225. Hoc decimo septimo canone (Ancyrano) addunt, si eiusmodi homines leprosi fuerint, ad hiemantes, id est, extra omnem ecclesiæ ambitum, εἰς ἵπποθρόνον καὶ τὰ νεανικούλια eis subinouendos, ne scilicet sui corporis contagio ceteros inficerent, ut ibi poenitentiam, quæ canone precedenti definita fuerat, peragant. Mosaica lege Leuit. XIII, 46. Num. V, 2, leprosi a reliquo cœtu prohibentur, qui mos in Europa vigeret, non religionis sed sanitatis caussa.

(k) Basil. can. LXII. Οἱ τὴν αὐγήσιον ἐν τοῖς ἔργοσιν ἐπειδενίουες, τῷ χρόνῳ τῷ ἐν τῇ μονήσιᾳ παρανομένοις εἰνομονήσασται. Qui suam erga mares turpitudinem declarat, ei tempus dispensabitur illis, qui adulterii scelus admisit. Can. LXIII. Οἱ ἀλέκτοι τῷ ἑαυτῷ αὐτήσιᾳ ἐξαναγορεύειν, τῷ αὐτὸν λόγῳ ἐξαναλογένεσι παραφύλαττεσται. Qui suam in brutorum concubitu impietatem confiteatur, eandem paenitentia rationem obseruat.

(l) Ibid. can. VII. Αἴγανοφ Θόροι καὶ Σωφρόνιοι, καὶ Φωνεῖς, καὶ Φαρμακαὶ, καὶ μοιχοί, καὶ εἰδωλολάτραι τοῖς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν εἶχασμένοι. n. t. λ.

Gregor. Nyssen. can. III. διπλασίων ὕσιδην τῆς ἐπιστολῆς ὁ χρόνος τοῖς ἐν μακρινοῖς μανθεῖσι, καὶ ἐν τοῖς ἀπηγορευόμενοις κακοῖς, Σωφρονίᾳ τε καὶ τῇ κατὰ ἄργειν λόγοι. Duplex conversionis tempus us præscriptum est, qui adulterio inquinari fanti, & in aliis itidem vetitis malis, animalium in tu & rabie in masculos.

(m) Concil. Illiberrit. c. LXXI. Stupratoribus puerorum nec in fine dandam esse communionem.

nam

nam illis constituit, qui cum pueris stuprum fecerint. Talibus enim nec in fine dandam communionem decernit. Leges veterum Romanorum non satis efficaciter his corruptelis prospexerunt. Vetusta lex erat, dicta *lex Scantinia*, cuius IVVENTALIS poëta [n] aliisque meminerunt: sed per multa tempora iacuit neglecta, donec imperatores christiani nouum ei robur adderent. Frequentes querela, a priorum trium saeculorum christianis scriptoribus CLEMENTE ALEXANDRINO [o], IVSTINO MARTYRE [p], TATIANO [q], MINUCIO FELICE [r],

(n) Iuuenal. satyr. II. v. 43. 44.

Quid si vexantur leges ac iura: citari

Ance omnes debet Scantinia

Valer. Maxim. histor. lib. VI. c. I. M. Claudius Marcellus adilis curulis C. Scantinio Capitolino trib. pl. diem ad populum dixit, quod filium suum de stupro appellasset: Eoque adstuerante, se cogi non posse ut adesset, qui scelerosanctam potestatim haberet, & ob id tribunitium auxilium implorante; totum collegium tribunorum negavit se intercedere, quo minus pudicitiae questio perageretur. Citatus itaque Scantinius iesus, uno teste, qui tentatus erat, damnatus est.

(o) Clem. Alexandr. paedag. lib. I. c. III. †

(p) Iustin. apol. II. p. 50. Διὸς δὲ καὶ τὴν ἄλλην θεῶν μητρὶ γενόμενοι ἐν τῷ ἀνδροβοτεῖν καὶ γυναιξὶν ἀσέως πάγραδες καὶ τ. λ. Ιous ahorumque decorum, absque timore & pudore omni, cum viris iuxta & feminis confuscenti imitatores esse, cetera. Pag. 67. Μημῆλας γὰρ θεῶν καλὸν εἶναι πάντες ἡγεμονταις ἀπείν δὲ σωφροσύνης φυλῆς ἔνους τοιώτη περὶ θεῶν, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνιν καὶ γεννήτορα πάντων καὶ αὐτὸς Δία πατροφόντης τε καὶ πατρὸς τοιώτερος γεγονόναι, ἔρατι τε πακῶν καὶ σιχεῶν ἥδοντας ἡττα γενόμενον, ἐπὶ Γαυμέδην ἢ τὸ ποθεῖσι μηχεντεῖσα γυναικεῖς ἐλθεῖν, καὶ τὰς αὐτὰς παῖδες τὰ ἔμοια πρόξεντας παραβάζειν. Imitatores quippe decorum pulchrum esse cuncti autunant. Longe vero alsi a sana & casta mente cogitatio de diis eiusmodi: videheet ducem quoque ipsius & parentem omnium secundum eos louem, parvicidam & patre tali genitum, ac præ amoris impotentia a malis fœdissime voluptatibus vicitum, ad Ganymedem & per multas adulterii & stupris imminutas feminas venisse & liberos suis sūnūlum facinorū patratores suscepisse.

(q) Tatian. orat. ad Græc. p. 165. ad calcem Iustini. παιδεραστία μὲν ὑπὸ βαρβάρων διδοκεται, προνομία δὲ ὑπὸ Ρωμαίων ἡξιωται, παῖδες ἀγέλας ὕσπερ ἵππων Φορβέδων, συναγέγειται αὐτῶν παιδομάτων. Barbari puerorum amores dannant, iidem apud Romanos prærogatiua dignantur, qui pueros sibi quam plurimos tamquam equos gregales colligere studio habent.

(r) Minuc. Octau. p. 68. (Cap. XXII. n. 6. pag. 80. edit. Hallens.) Quid loquar Martis & Veneris adulterium reprehensum? & in Ganymedem Iouis stuprum celo consecratum? quæ omnia in hoc prodita, ut vitiis hominum quædam auctoritas pararetur.

TERTVLLIANO [s], CYPRIANO [r], et LACTANTIO [u] factæ, hæc flagitia impune inter gentiles perpetrata esse satis superque docent. Lex aduersus ea lata, pecuniaria duntaxat mulæta [x] erat, & raro quidem in effectum dabatur. Domitianum inter bona principatus sui initia quosdam hac lege Scantinia condemnasse, auctor est SVETONIVS [y]. Verum pestifera illa lues tantopere serpebat postea, vt Alexander Seuerus, princeps multo melior, non auderet ei adhibere remedia, vti LAMPRIDIVS [z] in vita ipsius testatur. Post eum Philippus imperator, qui a nonnullis christianus vocatur, nouam legem sanxit, qua illud flagitium prohibuit; præcipuum autem negotium tandem ad eos deuolutum, qui magis indubie christiani erant. Inter quos Constantius [a] lege quadam, adhuc in utroque codice exstante, capitale crimen id fecit, gladio vindicandum. THEODOSIVS [b] poenam severiore lege auxit, iu-

(s) Tertull. de monogam. c. XII. Sieut ille vester Vthinensis nec Scantiniam timuit. Id. ad nation. lib. I. c. XVI. Date aliquam nationem vacantem ab eis, quæ omne hominum genus ad incestum trahunt. Si qua gens concubitu ipso & atatis ac sexus necessitate, ne dixerim libidine & luxuria caret, ea erit, quæ carebit incesto: si qua ab humana conditione priuata quadam natura remota est, et neque ignorantie, neque errori, neque casui opposita est, eaerit, quæ sola christianis respondere constantius possit. cetera.

(t) Cyprian. ad Donat. pag. 6. (p. 5. lin. 2. edit. Amstelod.) Libidinibus insanis inviros viri proruunt.

(u) Laftant. lib. V. c. IX. Qui corpora sua libidinibus profluant, qui denique immemores, quid nati sint, cum feminis patientia errant, qui sanctissimam quoque corporis sui partem contra fas omne polluant ac profanent, cetera.

(x) Vid. Quintilian. institut. lib. IV. c. II. p. 187. Decem milia, quæ poena fupratori constituta est, &c.

(y) Sueton. vit. Domitian. c. VIII. Quosdam ex utroque ordine lege Scantinia condemnauit.

(z) Lamprid. vit. Alex. Seueri p. 350. (Inter scriptor. histor. Aug. tom. II. p. 212. edit. Francof. MDI XXXVIII., Habuit in animo, vt exoletos vctaret, quod postea Philippus fecit; sed veritus est, ne prohibens publicum dedecus in priuatas cupiditates conuerteret; quum homines illicita magis poseant, prohibitaque furore persequuntur.

(a) Cod. Theodos. lib. IX. tit. VII. ad legem Iuliam de adulteris. leg. III. Quid vir nubit in feminam --- ubi Venus mutatur in alteram formam --- iubemus insurgere leges, armari iura gladio vltore, vt exquisitis poenis subdanci vir infames.

(b) Ibid. leg. VI. Huiusmodi scelus. exspectante populo flammis vindicibus expiabantur.

bens

bens huiusmodi sceleris reos, spectante populo, viuos flammis tradi. In hunc modum leges ciuiles & ecclesiasticæ ad exterminandam omnis generis impudicitiam conspirabant; homines ab istiusmodi impunitatis actibus, qui opprobrio erant religioni christianæ, eiusmodi temporalibus & spiritualibus poenam deterrendo, quæ ad reprimendum & refrænandum eorum impetum omnium rectissime infligi eis posse credebantur.

§. X.

De lenocinio, sive quæstu meretricio.

NEQVE vero rantum in ipsos proximos impudicitæ actus tali censura ac poena animaduertebant, sed in omnes etiam reliquos actus, qui ad eos aperiebant vel sternebant viam. Ita meretrices publice vel priuatim alere pro re maxime infami semper habitum. Grauissimæ querelæ a variis scriptoribus [c] de abiecta multorum pontificum Romanorum posterioris æui, in ipsa vrbe Roma istiusmodi foedas & impias praxes fouentium magnumque ex eis quæstum facientium, leuitate factæ sunt. Antiquæ autem leges, ciuiles pariter & ecclesiasticæ, ab istiusmodi abusibus longe aberant. *Roma ethnica* hoc intuitu ca-

(c) Vid. Zepper. legum Mosaicar. explanat. lib. IV. c. XVIII. p. 457. vbi citatis de Sexto IV. Agrippæ & Wesseli Groningensis testimoniis (qua heic slatim subiiciuntur) de Paulo III. ita loquitur: Paulus tertius in tabellis quadraginta quinque meretricum millia numerata habebat, ex quarum fornicatione singulis mensibus censum exegit, quæque cum papa die noctuque consuetudinem habebant, & in summo honore a papa habebantur.

Agripp. de vanit. scientiarum c. LXIV. ap. Mornæum p. 1310. (p. 594. edit. Salmur. MDCXI. folio.) Inter lenones recentiorum temporum, qui lupanaria adficerant, nobilis erat Sixtus IV. Romanus pontifex, qui Romæ noble admodum lupanar exstruxit, atque utriusque Veneri adsignavit; meretricum cohortes, Heliogabali exemplo, ita aluit, amicisque & seruis exhibuit, non nihil emolumenti ex meretricio quæstu ætrario suo accumulans; Roma nam enim scorta in singulas hebdomadas Iulium numimum adhuc pendent pontifici, qui census annuus, nonnumquam viginti millia ducatos excedit; adeoque procerum ecclesiæ id munus est, vt una cum ecclesiarum prouentibus, etiam lenociniorum numerent mercedem.

Wessel. Groning. de indulgentiis papalibus. Ad Petri Ruerii, tunc S. Sixti cardinalis ac patriarchæ Constantinopolitani & Hieronymi fratris sui postulationes, domesticæ familæ toti cardinalis D. Luciae, qui Paulo secundo a venationibus fuerat, in tribus mensibus anni calidioribus Iunio, Julio & Augusto, masculino coitu frui permisit, cum hac clausula; *Fiat ut petitur.* Conservis Mornæi myster. iniquitat. p. 594 seqq.

stior fuit & modestior, quam hodierna papistica. Nam legem inuenimus, e Papiniano in digestis memoratam, in hanc sententiā [d]: *Qui domum suam, ut superum adulterium cum aliena matre familias, vel masculo fieret, sciens prabuerit, vel quasdam ex adulterio vxoris sue fecerit, cuiuscumque sit conditionis, quasi adulterio punitor.* Et notatu dignum in legibus Constantini [e] est, quod viro licuerit vxorem suam dimittere, non tantum si per se adultera esset, sed si aliis etiam adulterium procurasset. In masculis, inquit lex, si repudium mittant, haec tria crimina inquiri conueniet, si mechanam, vel medicamentariam, vel reconciliatricem repudiare voluerit. THEODOSIVS junior [f] de parentibus & dominis, filias vel ancillas suas prostiuentibus, tulit legem ita habentem: *Lenones patres & dominos, qui suis filiabus vel ancillis peccandi necessitatē imponunt; nec iure frui dominii, nec tanti criminis patimur libertate gaudere.* Igitur tali placet eos indignatione subduci, ne potestatis iure frui valeant, neve quid eis ita possit acquiri: sed ancillis filiabusque, si velint, conductisue pro paupertate personis, quas sors damnauit humilior, episcoporum liceat, iudicium criani defensorumque implorato suffragio omni misericordiarum necessitate absolui: ita ut si insistendum eis lenones esse crediderint, vt peccandi ingerant necessitatem iniuris, amittant non solum eam, quam habuerint potestatem, sed proscripti, pene mancipentur exili, metallis addicendi publicis. SOCRATES [g] alius bonae legis nomine laudat Theodosium magnum, qua Romæ lupanaria, vulgo sifra vocitata, destruxerit. Nam ad eius usque ætatem mulierem, quæ in adulterio deprehensa fuerat, eo supplicii generre adfecisse dicit, quæ illam non emendarit, sed potius delictum auxerit: quippe illam in angustum quoddam lupanar inclusam imprudenter scortari coegerisse. Hanc inuercundam consuetudinem ubi cognouisset imperator, ulterius pati non potuisse, sed lupanaria illa destruxisse, & mulieres adulterii

(d) Pandect. lib. XLVIII. tit. V. ad legem Iul. de adulteris leg. VIII.

(e) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis leg. I.

(f) Cod. Iustin. lib. XI. tit. XL. de spectaculis & scenicis & lenonibus leg. VI.

(g) Socrat. lib. V. c. XVIII. εἰ οὐκείη γυνὴ, & διορθώσει, ἀλλὰ προδίκη τῆς ἀμαρτίας ἐργασθέντο τὴν πλατεῶν ἐν γυρὶ πορεύει τενῶ κατάδεισον πολὺς σωτῆς, ἀναιδῶς ἐποίει πορεύεσθαι --- ταῦτα εἰ ἡγεμονεῖ ὁ βασιλεὺς, πυθόμενος τὴν ἀναιδῆ συνθέσας, ἀλλὰ κατέλυσε τὰ σεῖσρα, ἔτου γυρὸν προδίκητο τὰ τοιαῦτα πορεύει τοῖς ἀλλοῖς ἵπποισιν ρόμαις τὰς ἀλέσσους ἐπὶ μοιχείᾳ κελεύσας.

conuictas aliis legibus coercuisse. *Theodosius* iunior simile beneficium rei christianæ præstítit *Constantinopoli*, noua lege^[b] sanctiendo, vt, si quis mancipia tam aliena quam propria, aut ingenua corpora qualibet taxatione conducta, proflituere tentauerit, in libertatem prius mancipiis vindicatis, vel ingenuis personis conductione impia liberatis, grauissime verberatus vrbis finibus pelleretur. Et quum impii illi homines turpem quæstum suum in priorum legum contemtum exercuissent, prætexendo hanc isti rei caussam, quod annum vectigal ærario publico soluerent: *Theodosius* hoc vectigal abrogauit, eiusque in locum *Florentius* quidam vir illustris, cuius pio consilio imperator hoc ipsum fecerat, propriam possessionem obtulit, ne vllum ad ærarium incommodum peruegiret, neque hac res aliquando pro caussa adlegaretur hanc turpitudinem denuo permittendi. Ita hi pii imperatores abominandum hoc vitium ex vtraque metropoli extirpare adlaborauint. Et quum quedam eius reliquiae, non obstantibus omnibus eorum conatibus, ætate *Iustiniani* imperatoris adhuc superesse intelligerentur, hic, materia resumta, omnes antecedentes leges novo edito^[i] renouauit atque confirmauit, poenasque in illis recentitas auxit, vt hanc detestandam prouidendi leuitati rationem ex vniuerso imperio extirparet. Quod ad leges ecclesiasticas attinet, nullum crimen est, in quod seuerius, quam in hoc, animaduerterint. Facile id colligi potest ex concilii *Illicheritan* canonibus; quorum vnu ita^[k] statuit: *Mater, vel parens, vel qualibet fideli, si lenocinium exercuerit; eo quod alienum vendiderit corpus, vel potius suum, placuit eas nec in fine accipere communionem.* Et alius^[l] decernit in hunc modum: *Si confeo marito fuerit marchata uxor, placuit nec in fine dandam ei esse communionem.* Ratio illius rei fundatur eo, quod de lege prohibente formicationem obseruat *TERTULLIANVS*^[m], quod similiter eam iuuare, atque eius esse consciū, interdicat. Nam, inquit, *qui tibi de stupro interdictum sit, aliis ad eam rem nihil aut opera*

(b) Theodos. nouell. t. XVIII. de lenonibus, ad calcem cod. Theodos. tot. p. 10.

(i) Iustin. nouell. XIV. tot.

(k) Concil. Illicherit. c. XII.

(l) ibid. can. LXX.

(m) Tertullian. de idololatr. c. XI.

aut conscientiae exhibeo, nam quod ipsam carnem meam a lupanaribus segregani, agnoso me neque lenocinium, neque id genus lucrum alterius causa exercere posse. Recte ex ante memoratis canonibus observat GABRIEL ALBASPINAEVS [*], hoc crimen grauius peccatum ipsa fornicatione & adulterio habitum: quia moechiae & fornicationi pœnitentia functis venia in morte vel post longam pœnitentiam concessa sit, huic autem criminis denegata.

§. XI.

De compositione & lectione librorum lasciuorum.

ALIA impudicitiam promouendi ratio erat lasciuorum & obsceneorum librorum vel comediarum compositio & lectio, quippe qua nihil magis libidinem incendit ad eamque provocat. Hinc ut veteres omnis generis haereticos libros combusserunt atque aboleuerunt, ne fidem coriumparent; ita non minus libros moribus christianorum perniciosos componere & legere interdixerunt, in eorumque auctores seuere animaduerterunt, si qui eiusmodi a christianis essent conscripti. *Heliodorum*, *Trice* in *Thessalia* episcopum, dum iuuenis esset, libros amatorios composuisse & *Aethiopicos* inscripsisse auctor est *socrates* [n]; & alii [o] eos censuræ in illum ecclesiastice occa-

(*) Albaspin, in can. XII. concil. Illiberritan. Grauius puniuntur lenones, & eorum turpitudinum artifices, quam ipsam adulteria & virginum stuprations. Nam Zephyrinus edicto, moechiae & fornicationi pœnitentia sunt in morte vel post longam pœnitentiam concessam legimus: hoc vero canone ea ipsa moribundis lenonibus & parentibus, qui quæsum ex filiarum stupro fecerint, denegatur: cuius seuerioris disciplinae hanc rationem addunt, quod suum (ad parentes id refert) aut alienum vendiderint corpus, hoc est, pessimum dederint, & libidini manciparint.

(n) Socrat. lib. V. c. XXII. ἀλλὰ τοῦτο μήτε ἐν Θεσσαλίᾳ ἔδρας, ἀρχηγός Ἡλιόδορος τελεῖται τῆς ἑκατοντάρχειας, τὸν λέγεται ποιμάνατο ἐρωτικὰ βιβλία, ἡνῶν ὁντεὶ τοῦτον αἰθιοπικὰ προτύπωντες.

(o) Niceph. histor. lib. XII. c. XXXIV. ὃν [Ἡλιόδορος] ποιμάνατο ἐρωτικὰ εἰστὶν περιφέρεται, ἡνῶν ὁντεὶ τοῦτο, αἰθιοπικὰ προτυπογένετος αὐτῷ· νῦν δὲ καλλεῖται ταῦτα χαρίνδειον δι' ἡραὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀφροδίτην ἐπειδὴ γάρ πολλοῖς τῶν νεων κανδυνεύειν ἐπέχει, ἡ ἐγχώριος προσέταξε σύναδος, ἡ τοῦ βιβλίου ἀφανίσειν, ἡ ποιητὴ δαπανῶν, ὑπαναπλέσσειν τὸν ἔσωτρο, ἡ μὴ χεῦναι λεπρᾶται τοιοῦτα συντέλειον· τὸ δὲ μῆτρον ἐλέγχει τὴν λεπτώνην, λιπεῖν ἡ ἐπί μετειποτεῖν τὸ σύγχρονον. Cuius [Heliodori] amatorii libelli hoc quoque tempore circumferuntur, quos adhuc iuuenis compoſuit, & aethiopica inscripsit. Nunc autem ea Charicleam nominant. Quo nomine etiam episcopatus ei adem̄nis est: nam quium lectione eorum opusculorum iuuenes multi in periculum

sionem dedisse, eumque episcopatu deiectum esse narrant, eo quod illos reuocare noluisset. Ob eamdem rationem lectio- nem librorum ethnicorum maximo studio impedire adlabora- bant, vtpote impuritatibus refertos; & canones quidam facti sunt, quibus clerici speciatim cum talibus scriptoribus con- versari prohibentur, qua de re libro quodam antecedente [*] diximus copiosius.

§. XII.

Theatri & comœdiarum frequentatio prohibita hoc intuitu.

NON minus seueri in declamationibus suis ex eadem ra- tione erant in omnes, qui theatrum & publicas comoedias fre-quentabant: quia magna impudicitiae seminaria erant, vbi in- cestus & adulterium cum detestanda obscenitate representa- batur, & ad corrumpendos contagione sua & exemplo lecto- res quodammodo repetebatur. *Adulterium discitur, inquit CY- PRIANVS [p], dum viderur, & lenocinante ad virtus publica auctorita- tis malo, quæ pudica fortasse ad spectaculum matrona processerat, de spe- ctaculo reuertitur impudica.* Adbuc deinde morum quanta labes? quæ probrorum fomenta? quæ alimenta vitiorum, histrionicis gestibus inqui- nari? videre contra fœdus iusque nascendi patientiam incesta turpitudi- nis elaboratam? Euirautur mares, honos omnis & vigor sexus eneruati corporis dedecore mollitur, plusque illic placet, quisquis virum in semi- nam magis fregerit; in laudem crescit ex criminis, & peritior quo tur- pior iudicatur. *Spectatur hic, prob nefas! & libenter; quid non possit sua lere, qui talis est?* Mouet sensus, mulcet affectus, expugnat boni pe- catoris conscientiam fortiorum: nec deest propri blandientis auctoritas, ut auditu molliore perniciies hominibus obrepat. Exprimunt impudicam ve- nerem, adulterum Martem, & Iouem illum suum, non magis regno quam vittis principem, in terrenos amores cum ipsis suis fulminibus audentem, nunc in plumis oloris albescere, nunc aureo imbre destuere, nunc in puerorum pubescentium raptus ministris anibus profilire. *Quare iam nunc, an possit esse, qui spectat, integer, vel pudicus.* Deos suos, quos veneran-

---

conicerentur, synodus prouincialis statuit, vel libellos ipsos, qui amores accenderent, igni consumitos abolendos, vel qui eos compoſuisseſſet auctoritatem episcopalem abrogandam esse. Ille vero episcopatum deponere quam scripta sua ſupprimere maluit

(*) Lib. VI. cap. III. §. IV. vol. II. p. 350. seq.

(p) Cyprian. ad Donat. p. 6. (p. 4. edit. Amstelod.)

tur, imitantur, sunt miseris religiosa delicia. Contra spectatores ethnicos hæc disputat, præcipua autem argumentorum eius vis similiter contra christianos valet. Theatra enim propter impuritates suas loca incutibilis erant temptationis; propria erant diaboli possessio, quemadmodum, TERTULLIANO teste [q], diabolus aliquando ea appellauit. Quum enim mulier quædam, quæ theatrum adierat, cum dæmonio rediisset, & spiritus ille immundus in exorcismo oneraretur, quod ausus esset fidelem adgredi, constanter hunc in modum respondisse dicitur: *Instissime quidem feci, in meo eam inueni.* TERTULLIANVS [r] porro dicit, theatrum propriæ sacrarium Veneris esse duplici de caussa, tum quod schola lasciuia sit, tum quod Pompeius, quum theatrum suum exstruxisset, Veneris ædem superposuerit, veritus ne a Romanis censoribus destrueretur, ut aliis quibusdam fecerant, populi consulentes moribus, quorum periculum ingens de theatro prouidissent, utpote quod (in grauiorum quidem & honestiorum Romanorum oculis) nihil aliud fuerit, quam arx omnium turpitudinum. Hanc igitur ob cauسام & quod ritus idololatrici theatris essent adiuncti, TERTULLIANVS & veteres omnes contra ea declamitarunt, earumque frequentatione christianis interdixerunt, denuntiando fore, ut omnium impuritatum istius loci rei ac omnis leuitatis ibi commissæ participes haberentur. Vt hæc vna pars erat abrenuntiationis baptismalis, per quam impuritatibus scenicis virtualiter renuntiabant, renuntiando pompis Satanæ [*]: Ita ab illorum spectatione se abstinere necesse habebant christiani,

(q) Tertull. de spectac. c. XXVI.

(r) Ibid. c. X. Theatrum propriæ sacrarium Veneris est. Hoc denique modo id genus operis in seculo evasit. Nam sæpe censores renascentia cura maxima theatra destruebant, moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lascivia prouidebant, ut iam hinc ethnicis in testimonium cedat sententia ipsorum nobiscum faciens, & nobis in exaggerationem disciplinæ etiam humanæ prærogativa. Itaque Pompeius magnus solo theatro suo ruanas, quum illam arcem omnium turpitudinum exstruxisset, veritus quandoque memoriae suæ censoriam animadvectionem, Veneris ædem superposuit, & ad dedicationem edicto populum vocans, non theatrum, sed Veneris templum nuncupauit, cui subiecimus, inquit, gradus spectaculorum: ita damnatum & damnandum opus templi titulo prætexuit & disciplinam superstitione delusit.

(*) Lib. XI. c. VII. §. II. vol. IV. p. 262.

quia verendum eis erat, ne ius communionis christianæ perderent, & primæ suæ professionis ducerentur desertores. Certum est, TERTVLLIANI ætate, & quando auctor constitutio-
num [s] scripsit, ita fuisse. Posterioribus autem temporibus,
quando lex ciuilis theatri diludia in populi oblectamentum
permisit, quando ab idololatria, non autem a leuitate purgata
erant; patres satis habebant, acriter adueisus ea inuehi, feriisque
admonitionibus dominans illud vitium corrigeret, quod ut per ex-
actiorem & primitiua ecclesiae disciplinam facerent, permettere
nolebat temporum iniuria. Quisquis vel CHRYSOSTOMVS [r],

(s) Vid. Constit. lib. VIII. c. XXXII. τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἔνν τις προσεῖη, ἀνὴρ, οὐ γυνὴ, οὐ νέαρχος, οὐ μανούλιος, οὐ ταΐδειόρμος, οὐ λαδευπικίος, οὐ σλυμπικίος, οὐ χοραιάλης, οὐ καθαρίστης, οὐ λυριστής, οὐ τὴν ὄρχησιν ἐπιδεικνύμενος, οὐ καπύλος, οὐ παντάρων, οὐ ἀποβαθρέσσων. Scenicorum si quis accedat, vir sive femina, vel amiga, vel gladiator, vel stadii cursor, vel lanista, vel latorum curator, vel olympicus, vel choraules, vel citharista, vel lyristes, vel saltatricem ostentans, vel capo; hi aut finem faciant, aut reticiantur.

(t) Chrysost. homil. VI. in Matth. p. 76. tot. & p. 77. edit. Francof. MDCXCVII. Homil. LXXIII. de S. Barlaam tom. I. p. 893. (p. 789. edit. Francof.) εἰχε δρᾶτε τὰς ἀπὸ τῶν θεάτρων καλυψθεῖστας μαλακωτέρας γυναικένες, τὸ δὲ αἵτινα, ὅτι μελά σπερδῆς τοῖς ἑκεῖ γυναικοῖς προσέχεις καὶ γάρ ὅφθαλμῶν, περισσοφάς, καὶ κειρῶν περισσούσιες, καὶ ποδῶν κύκλων καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ διατριβῇ ταῖς λυγιστοῖς συμματοῖς φανερών εἰδῶν τὰς τίπτες ἐναπόδεμενοι ταῖς φυχῆς ἀπέρχονται πάντες ἐν τῷ ἀποτον, ἐπεινες μὲν ἐπὶ λύρη τῆς ἑαυτῶν φυχῆς τοσαύτην ἐπιδεικνύουσι πρόσωπαν, καὶ μηδὲν ἐνδιάθετον ἔχουν τῶν ἑκεῖ γυναικῶν οὐδὲς δὲ π. τ. λ. Nonne illas, qui a theatris descendunt, videtis moliores effēctos? id vero in causa est, quod us studiose, que ibi sunt, attendunt. Nam cum oculorum inuerſiones, manūnque contorsiones, ac pedum gyros, & omnium simulacrorum, que in distinctione circumacti corporis apparent, images in mentibus suis defixerint, deinde descendunt. An non igitur indignum est, ut illi tantam in anima sua pernicie procuranda sollicititudinem exhibeant, ac perennem eorum, que illic sunt gesta, memoriam conservent, nos autem &c. Homil. XV. ad popul. Antiochen. ibid. pag. 190. (p. 176. edit. Francof.) τὸ εἰς τὰ θέατρα ἀναβαίνειν πάλιν καὶ ἐππων ἀμύλιας θεωρεῖν καὶ κυρεῖν; ἡ δοκεῖ πλημμελημα τοῖς ποιῶσι ὁμολογητῶν εἶναι μυρία δὲ εἰς τὸν βίον εἰσάγει κακά καὶ γάρ οὐ ἐν τοῖς θεάτροις διατριβὴν πονεῖν, ἀκολασίαν, καὶ πάσαν ἀσθλειαν ἔτενε, καὶ οὐ τὴν ἀμύλην τῶν ἐππων θεωρεῖ μέχρις, λαοδορίας, πληγῶν, θύεσις, ἀπεκχθειας διηγεῖται ἐπήγαγε καὶ οὐ περὶ τὸ κυβερνεῖον, βλασφημίας, Ἐπίτοις, δργάς, λαοδορίας, μυρία ἔτερα τέτταν δεινότερα ποιῶσι εἰργάσατο μηδὲ τοιν τάπειρα μεγάλημα τα φεύγουσιν μόνον; ἀλλὰ τὸ δοκεῖται μὲν ἀδικόφορα εἶναι, καὶ μηδὲ δὲ οὐδὲ εἰς τὰς πλημμελεῖας ἔγονται ταῦτα. In theatra adscendere, & equorum certamina spectare, & aleas tractare non videtur multis peccatum esse manifestum, sed infinita vita

vel CYRILLI catecheses [u], vel SALVIANVM [x] voluerit consulere, hanc obseruationem veram esse, deprehendet, quod licet canones theatri frequentationem non simpliciter & absolute excommunicatione puniri iubent, patres tamen non minus acriter quam olim in eam, propter impuritatem & morum corruptelam, inde per se existentem, inuchantur. Erat antiquis temporibus famosum spectaculum *Maiuma* vocatum, cuius delectamenti non mediocris pars in eo posita erat, ut infames meretrices, nuda in aquis natantes, spectarentur. Unde nomen suum traxisse viris doctis obseruatur. *Maiuma* enim lingua *Syriaca* aquam denotat. GOTHOFREDVS [y] & PAGIVS [z] post eum obseruant, tantum huius obsecni delectamenti

mala solet inferre. Etenim in theatris immoratio fornicationem, petulantiam, & omnem incontinentiam peperit: & circensis spectatio pugnas, conuicia, vulnera, contumelias, inges inimicitias adduxit: & circu aleas studium, blasphemias, iacturas, iras, conuicia, infinitaque alia his graviora saepe produxit. Ne tantum itaque peccata fugiamus, verum & apparentia quidem esse media, paullatim vero in hac peccata nos pertribentia.

(u) Cyril. catech. myst. I. n. IV. Φεῦγε νοῦς ἡποδότας τὸ ἐμμανὲς θεού, νοῦς φυχές ἐν γραγμάτεσσι τοῦτα γὰρ πάντα ποιῶνται εἰς τὴν διαβόλον. Fuge autem & equorum currícula, quod est prorsus insanum, & multorum vita perniciōsum spectaculum.

(x) Saluian. de prouident. lib. VI. p. 197. edit. Oxon. MDCXXXIII. suo. (p. 197 - 201. edit. Rittershus. Norib. MDCXXIII. suo.)

(y) Gothofr. comment. in cod. Theod. lib. XV. tit. VI. de Mainma leg. II. Spectaculum, seu Maiuma latitia, per eamdem praefecturam prætorianam Orientis, prouincialibus sub certa lege antea ademta redditur leg. I. anno domini CCCXCVI. mox absolute denegatur ann. CCCXCIX. hac leg. II. Idque intra quatuor ferme annorum spatiū: Redditur, inquam, leg. I. quum antea (vt puto a Constantio imp. riusus a Theodosio M. patre, castissimo principe) prohibita fuisset: Sub hac tamen conditione redditur, vt honestas & verecundia; castis moribus perseveraret, id est, vt fœditas omnis & procacia ab ea abesset. Hoc scilicet temperamentum Arcadio clementiae titulo seu clementer adhibere primum viuum fuit; Anno dom. CCCXCVI. At enim, quum rebus ipsis postea compriisset, procacem hanc licentiam & fœditatem ab ipsa maiuma celebritate seu spectaculo segregari non posse, triennio, & quod excurrit, post, ad superiorum principum christianorum ingenium rediit, ea penitus denegata: leg. II. hoc tit. aliis vero ludicris & honestis artibus concessis, quibus abunde prouinciales tristitiam suam consolari possent.

(z) Pagi critic. in Baron. vol. II. ann. CCCXCIX. n. V. Gothofredus in commen-
tar. leg. II. cod. Theodos. vbi varia habet de maiuma, obseruat, eius men-
reti-

retinendi populis studium fuisse, vt, licet iustæ eius abolendi caussæ imperatoribus visæ sint, leges tamen imperiales a Constantino ad Arcadium usque octies hac parte variarint; illud modo permitentes, modo coercentes; donec tandem Arcadius, qui initio id permiserit, licentiam datam reuocarit illudque aboleuerit, aliis ludicris & honestis artibus concessis, hac Maiumam autem, tamquam foedo atque indecoro [a] spectaculo, penitus denegata. Et sub hoc charactere CHRYSOSTOMVS [b] & alii, adhibita omni dicendi vi, contra illud declamitant.

§. XIII.

Omnis etiam excessus luxuriae atque intemperantiae eadem de causa.

EADEM de causa acriter in luxuriam, heluationem & intemperantiam inuehebantur, non solum quatenus crimina in se erant, verum etiam quatenus ad maiora impudicitiae crimina aperiebant viam. Adeoque licet non quemlibet singularem ebrietatis & intemperantiae actum excommunicatione punirent, ad siduitatem tamen & adsuetudinem ita peccandi sub publicam disciplinam & censuram ducebant reuocandam. TERTULLIANI [c] obseruatio est, & vera quidem obseruatio, Veneri, inquietis, & Libero conuenit. Duo ista damnia conspirata & coniurata inter se sunt ebrietatis & libidinis. Et antiquus quidam [d] canon ait: Ebrietas omnium vitiorum fomes & nutritrix est; et proinde sic decernit: Itaque clericum, quem ebrium esse constituerit, aut tringinta dierum spatio a communione statuimus submonendum, aut corporali subdendum esse supplicio. Hanc regulam in conciliis Venetico & Agathensi inuenimus, vt in perpetuum obseruandam in ecclesiis Gallicanis. Decretum etiam circumfertur sub Eutychi-

---

tionem non occurrere, nisi ab eo tempore, quo christiani imperatores exsisteret, tantumque eius retinendæ populis studium fuisse, contra vero tam iustas eius coercendæ, mox & prohibendæ, iisdem imperatoribus caussas vias esse; vt a Constantino magno, quo imperante maiumam celebratam verosimile, ad Arcadium, octies hac parte variatum fuerit, ea modo legibus missa, modo iisdem vetita.

(a) Cod. Theod. lib. XV. tit. VI. de maiumam leg. II. Maiumam sœdum atque indecorum spectaculum denegamus.

(b) Chrysost. homil. VII. in Matth. p. 71. (p. 85. seqq. edit. Francof.)

(c) Tertull. de spectac. c. X.

(d) Concil. Venetic. c. XIII. Vid. concil. Agathensi. c. XLI. iisdem verbis.

ani papæ Romani nomine; quo laici quoque ebrietatis vitio dediti excommunicari iubentur, donec relipiscant [e]: *Qui ebrietatem vitare noluerit, excommunicandus esse decreuimus, usque ad congruam cenen lationem.* Fatendum autem est, hoc vitium nonnumquam ita vniuersale & epidemicum fuisse, vt per multitudinem peccantium disciplinæ seueritas locum haud haberet. Actate sua in Africa sic fuisse queritur & lamentatur AVGVSTINVS [f]. *Quum apostolus, inquit, tria breuiter genera vitiorum. detestanda & vitanda uno loco posuerit, de quibus innumerabilium peccatum exsurgit seges, unum horum, quod secundo loco posuit, acerrime in ecclesia vindicatur: duo autem reliqua, id est primum & ultimum, tolerabilia vindentur hominibus, atque ita paullatim fieri potest, ut nec virtus iam putentur.* Ait enim *vas electionis:* *Non in commessionibus & ebrietatis, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & dolo; sed induite vos dominum Iesum Christum & carnis curam ne feceritis in concupiscentiis.* Horum ergo trium, cubilia & impudicitia tam magnum crimen putantur, vt nemo dignus non modo ecclesiastico ministerio, sed ipsa etiam sacramentorum communione videatur, qui se isto peccato macularit. Et recte omnino. Sed quare solum? Commessiones enim & ebrietates ita concessæ & licita putantur, ut in honorem etiam beatissimum martyrum non solum per dies solemnes, quod ipsum quis non lugendum videat, qui hec non carnis oculis inspicit, sed etiam quotidie celebremur. Planum est, AVGVSTINVM habitualem heluacionem & ebrietatem pro criminè, excommunicationem commiserente, habuisse non minus, quam fornicationem & adulterium; propter ingentem autem multitudinem eorum, qui huic peccato dediti erant, sententiam suam Aurelio, metropolitano Africæ [g], hunc in modum declarat: *Non aspere, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur, magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando.* Sic enim agendum est in multitudine peccantium: seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Ut adeo concludere liceat, quod commessatio & ebrietas de istorum grandium peccatorum censu fuerint, pro quibus homines publicam in ecclesia pœnitentiam agere debuerint,

(e) Eutychian. decret. ap. Crab. tom. I. p. 180.

(f) August. epist. LXIV. ad Aurelium.

(g) Augustin. ibid.

nisi peccantium multitudo id fieri non permetteret, ecclesiastique cogeret aliam istius vitii emendandi initè rationem.

§. XIV.

Promiscua etiam mulierum & virorum lauatio.

NOTANDVM etiam hoc loco est, quod ad tuendam modestiam ac castitatem lex canonica & ciuilis viris ac feminis i- dem simul balneum ingredi interdixerit. *Mulier fidelis*, inquit auctor *constitutionum* [b], *lauacrum viris ac feminis communum ne utatur*. Et concilium *Laodicenum* [i] ait: *Non oportet eum, qui est sacerdos vel clericus, vel asceta, in balneo cum mulieribus lavari*, neque omnem penitus christianum vel laicum. *Hac est enim prima apud gentes condemnatio*. Concilium *Trullanum* [k] hunc canonem ad verbum repetit, & in clausula subiungit: *Si quis haec in re deprehensus fuerit, si sit quidem clericus, deponatur: si autem laicus, segregetur*. Observatio, in his canonibus facta, quod hoc inter ipsos gentiles probrosum crimen fuerit, ex vetustis legibus & scriptoribus *Romanis* confirmatur. Antiqua balnea duo distincta aedificia fuisse, vnum vbi viri, alterum vbi feminæ lauarentur, auctor est *VARRO* [l]. Eadem a *VITRUVIO*, [m] *CHARISIO* & aliis narrantur. Et quum sequentium temporum depravatio hanc distinctionem coepisset confundere, *Adrianus imperator*,

(b) Conflit lib. I. c. IX. Αἰδορόγυνον γυνὴ πιστὴ μη λαέδω.

(i) Concil. Laodicen. c. XXX. "Οὐτὶς ἀπὸ δεῖ λεπτίνεις, οὐ κληρικός, οὐ ασκήτης, εἰς βαλανεῖψιν μετὰ γυναικῶν ἀπολάβειδαι, μηδὲ πάντα χριστιανῶν, οὐ λαϊκόν." Αὐτὴν γὰρ πρώτην κατάγνωσιν παρὰ τοῖς Οὐρανοῖς.

(k) Concil. Trullan c. LXXVII. Εἰ δέ τις ἐπὶ τέττῳ φωραθέν, εἰ μὲν κληρικός εἴη, μηδαμέδων εἰ δὲ λαϊκός, οὐ φοραζέω.

(l) Varro de lingua latin. lib. VIII. p. 115. Publice bina coniuncta aedificia lavandi caussa; vnum vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur.

(m) Vitruvius de architect. lib. V. c. X. Item est animaduertendum, vt caldaria muliebria viriliaque coniuncta & in iisdem regionibus sunt collocata. Sic enim efficietur, vt in vasaria ex hypocausto communis sit vsus eorum utrisque.

Charis. grammatic. lib. I. citante Sauarone in notis ad Sidon. Apoll. lib. II. epist. II. p. 115. (Not. Verba Charisi non exhibet.)

Dempster paralipom. ad Rosini antiquitates Rom. lib. I. c. XIV. (p. 142. edit. Colon. MDCLXII.) Promiscua non fuisse balnea, sed viros sua a mulieribus discreta separataque habuisse, notissimum. M. Pollio Vitruvius lib. V. c. XX. Item est animaduertendum &c. Auctor separationis D. Hadriano Aug. Aelian. Spartanus in eo. Et nimia inualescente luxuria sustulit Antoninus philosophus, Iul. Capitol. in eius vita.

pehibente SPARTIANO [n], legem tulit aduersum promiscua balnea. Idem quoque de Antonino philosopho memoriae prodidit CAPITOLINVS [o]. Immo veteres Romani adeo solliciti erant in custodienda modestia & verecundia hac in re, vt TULLIVS alicubi [p] dicat, *Nostro quidem more cum parentibus puberes filii, cum saceris generi non lauantur.* Retinenda est igitur huius generis verecundia, praesertim ipsa natura magistra & duce. Eadem res a VALERIO MAXIMO [q] refertur & laudatur ab AMBROSIO [r]. Iam quando res inter ipsos gentiles ita se habuit, maximo probro & turpitudini fuisse christianis, si promiscua permisissent balnea; & idcirco legibus suis ecclesiasticis sub severa anathematis poena illa prohibuerunt. Et leges imperiales [s] IUSTINI rem paullo ulterius pretendunt. Nam inter alias legitimas repudii caussas, haec una est, si vxor ita luxuriosa sit, ut commune lauacrum cum viris libidinis caussa habere audeat. Scriptores priuati itidem magnopere in hanc inuercundam consuetudinem declamant. EPIPHANIVS [t] eam damnat in

(n) Spartian. vit. Adrian. p. 25. Lauaca pro sexibus separauit.

(o) Capitol. vit. Antonin. p. 90. Lauaca mixta submouit.

(p) Cic. de offic. lib. I. n. CXXIX.

(q) Valer. Max. lib. II. c. I. n. 7. Aliquandiu nec pater cum filio pubere, nec sacer cum genero lauabatur.

(r) Ambros. de offic. lib. I. c. XVIII. Mos vetus in vrbe Roma & in plerisque civitatibus fuit, vt filii puberes cum parentibus, vel generi cum saceris non lauarent, ne paterna reverentia auctoritas minueretur, licet plerique se & in lauacio quantum possunt tegant, ne vel illic, vbi nudum totum est corpus, huiusmodi intecta sit portio.

(s) Cod. Iustin. lib. V. tit. XVII. de repudiis leg. XI. Vid. Nouell. XXII. c. XVI. οὐκ ἔτοιη τὰ τῆς ἀνολαυσίας ἐστίν, ὡς νοῦ ἀνδρόσι κατὰ τρυφῆς πρόφασι σύμβολον --- ἔσθια δέσποται παρ' ἡμῶν τοῖς ἀνδράσι, πέρπειν αὐτῶν γένεσις ο.τ. λ. Vel si tanta libido εἴη, ut etiam cum viris voluptatis occasione laueatur --- hincencia datur a nobis viris, mittere eis repudia.

(t) Epiph. heres. XXX. Ebionit. n. VII. ἀνδρόγυνα ἐντοῖς λέονται κατὰ συγκρίσιν δὲ γυνὶ τις ἀλευθέρα ἔτυχεν ἐν τῷ λεπρῷ, καθέει διαπέπιπτου εὐθρόμιας καὶ ὁ νεώτερος θελκθεῖς τῷ ἔθει τῆς αὐτῆς ἀνολαυσίας, διεῖν ἐν τῷ ἀέρι, παρεντρουτεις αὐτῆς τὴν πλευρὰν τῇ πλευρῇ τῇ γυναις ἥ δὲ λέοντης ἐσφραγίσατο εἰς ὕδωρα χριστή, οἷα δὲ χριστιανὴ θεος, ἥ ἐτε ἀνάγκην ἦν πυρανομεῖν, καὶ ἀνδρόγυνος λέοντα. Illic, (in thermis Gallareyibus) viri cum mulieribus promiscue lauare solent. Ac tuum forte erut in balneis ingenua mulier eximia corporis venustatē ac specie. Quam adolescentis inueteratae libidinis aculeo percussus adamanit, ac per balneariorum solum ambulans latus sum ad mulieris iudicis,

iudæis, & CYPRIANVS [u] non illam tantum sub censuram vocat, sed plures etiam alios immodestæ characteres, in virginibus, nempe lenocinantes fucos, pretiosiorem cultum, vulnus incessumque sine velis, (contra quem abusum integrum librum conscripsit TERTULLIANVS [w]) cum aliis quibusdam dissolutæ & temerariæ mentis indiciis, quæ heic sigillatim recensere longiusque persequi nihil attinet. De industria etiam præterimus offensionis plenam praxin quoruindam; qui suas sic dictas ἀγαπητὰς, i. e. dilectas, dñi suæ habebant sub strictissimæ innocentia ac virtutis specie; quia in anteriose quodam libro iam occasionem habuimus ostendendi, quanta cum seueritate vetustæ regulæ [x] hancce maxime suspectam & intolerabilem praxin damnarint; quæ tantopere cum euangelii pugnat legibus, quæ hominem non tantum iubent innocentiam sed famam etiam suam sartam teetam seruare, procurare honesta non solum in conspectu domini, sed etiam in conspectu hominum; & abstinere ab omni specie mali. Quarum præceptionum respectu vetustæ regulæ non tantum in apertam fornicationem & adulterium animaduertebant, sed in omnes etiam indecentes actiones, quæ ad eas vlo modo tendebant, vel iuste suspicioni erant obnoxiae, aduersariisque occasionem præbebant contemptum loquendi de sancta religione, cuius honorem christianos in omni puritate tam in verbis quam externa conuersatione tueri oportebat, cauendo, ne quis ipsos vituperaret, & cum innocentia & prudentia vniuersam vitæ suæ rationem institu-

latus affrictuit. Illa in nomine Christi feneret obsignat: Nam christiana erat, quo minus peccare eam aut lauare cum viris atmetebat.

(u) Cyprian. de habitu virginum p. 100. &c. (p. 73. edit Amstelod.) Quid vero, quæ promiscuas balneas adeant, quæ oculis ad libidinem curiosis, pudori ac pudicitiae corpora dicata proslituunt, quæ quum viros, atque a viris nudæ, videant turpiter, ac videntur, nonne ipsæ illecebram vitiiis præstant? nonne ad corruptelam & iniuriam suam delideria præsentium sollicitant & inuitant? Viderit, inquis, qua illuc mente quis veniat: mihi tantum reficiendi corpuseuli cura est & lauandi. Non te purgat ista defensio; nec lascivæ & petulantiae crimen excusat. Sordidat lauatio ista, non abluvit; nec emundat membra, sed maculat. Impudice tu neminem conspicis, sed ipsa conspiceris impudice; oculos tuos turpi oblectatione non polluis, sed dum oblectas alios, ipsa pollueris &c.

(w) Tertull. de velandis virginibus.

(x) Lib. VI. cap. II. §. XIII. vol. II. p. 337. seq.

endo, ut ita morem gererent magnis illis euangelii præceptis, Estote sine offendiculo, & indecis & gracieis & ecclesie Dei: Et, Ita splendat lux vestra coram hominibus, ut viileant vestra bona opera, glorificantque patrem illum vestrum, qui est in celis.

§. XV.

Et mixtae ac turpes saltationes, cantica amatoria & id genus alia.

EAMDEM ob rationem omnem promiscuam & lasciuam virorum & mulierum saltationem prohibebant. Concilium Laodicenum [y] eam sub vocabulo βαλλίζειν prohibet, quod non nulli reddunt cymbala vel alia instrumenta musica pulsare; communius autem viris doctis [z]. saltationes & choreæ impudicæ in nuptiis eo prohiberi videntur; intra quas diuersi alii antiquorum conciliorum canones & seueræ inuectiue patrum existant. Patres concilii Toletani tertii [a] sub nomine ballimathie,

(y) Concil. Laodic. c. LIII. "Ori & dei christianos eis γάμους ἀπερχομένους βαλλίζειν οὐ ἐγκεῖται, αὐτὰ τεμνόντες διπτύχην οὐ ἀριστήν, οὐ πέτει χριστιωνός. Quid non oporteat christianos euntes ad nuptias, plaudere vel saltare, sed venerabiliter canare vel prandere, sicut christianos decet.

(z) Suicer. thesaur. eccl. voce βαλλίζειν. tom. I. p. 620. *Bulligēn* proprie est iacere, vec iactare. Hinc βαλλίζειν καὶ βαλλεῖν καὶ καὶ manus iactare: quod saltantes faciunt. Manus enim iactare, saltare est. Ouidius:

Et faciles iactant ad sua verba manus.

Simpliciter vero etiam βαλλίζειν & βαλλεῖν pro saltare ponitur. Glossæ: *Bulligēn*, ballo. *Bulligēn* Suidas interpretatur, τὰ κύμβαλα κλυπεῖν, καὶ ποὺς εκεῖνων δεκτεῖσθαι. Cymbala pulsare, & ad eorum somum saltare. Ita etiam interpretatur Zonaras ad can. LIII. Laodicenum, cetera.

Rivet. in decalog. p. 338. (tom. I. opp. p. 1409. edit. Roterod. MDCL. folio) Quum Paulus apollonus Rom. XII, 13. monet, ut εἰχθύοντος πειρατῶν πειρατῶν, μὴ εἰ μάνοις, καὶ μέδας; & καὶ μόνοις iuxta Suidam idem sit, quod μέδην καὶ δεξιομόδιος: - sequitur etiam a Paulo saltationes illas fuisse christianis prohibitas. Vnde & concilii Laodiceni canon XIII. decernit, ὅτι & δει κ. τ. λ. ubi vetus interpres: *Non oportet christianos ad nuptias euntes, vel ballare vel saltare, sed easse canare vel prandere, sicut competit christianis.*

Stuckius antiquit. conuiual. lib. III. c. XXI. Laodicense concilium, quod celebratum fuit anno CCCLXIV. choreas in nuptiis prohibet, eius haec sunt verba: *Non conuenit christianis hominibus saltare in suis nuptiis. Prandiant & canent graniter & moderate, gratias Deo agentes de nuptiarum beneficio.*

(a) Concil. Tolet. III. in edicto regis Recaredi. *Quid ballimathie & turpia cantica prohibenda sint a sanctissimis solemnis.*

quod

quod turpes saltationes interpretantur, prohibent, iungentes eas lasciuis canticis, quorum de vsu conqueruntur tamquam irreligiosa [b] consuetudine, quam Hispania vulgus per sanctorum solemnitates agere consuevit. Idque ecclesiasticis & secularibus iudicibus committunt ab omni Hispania depellendum. Concilium Agathense [c] clericis interdicit adesse nuptiis, vbi amatoria cantentur & turpia, aut obsceni motus corporis choreis & saltationibus efferantur. Et per alium canonom [d] clerici scurriles & ioculatores munere suo exui iubentur. Similes canones in concilio occurunt Ilerdensi [e] & quibusdam aliis, vetantes plaudere vel saltare in nuptiis, iubentes autem edere grauiter & moderate, quemadmodum conueniat christianis. Egregie huiusmodi saltationis inuercundiam in ebriis mulieribus describit AMBROSIVS [f], Ille, inquiens, in plateis inuercundos viris sub conspectu adolescentium intemperantium choros ducunt, iactantes comam, trabentes tunicas, scissae amictus, nude lacertos, plaudentes manibus, saltantes pedibus, personantes vocibus, irritantes in se iuuenium libidines motu bissonionico, petulanti oculo, dedecoroso ludibrio. Spectat corona adolescentum. Et fit miserabile theatum.

SEXCENTA in eamdem sententiam habet CHRYSOSTOMVS [g];

(b) Ibid. c. XXIII. Irreligiosa consuetudo est, quam vulgus per sanctorum solemnitates agere consuevit. Populi, qui debent officia diuina attendere, saltationibus turpibus innigilant: Cantica non solum mala cantentes, sed & religiosorum officiis perstreptentes. Hoc enim ut ab omni Hispania depellatur, sacerdotum & iudicium a concilio sancto cura committitur.

(c) Cone. Agathens. c. XXXIX. Nec his ceteris misceantur, vbi amatoria cantantur & turpia, aut obsceni motus corporis choreis & saltationibus efferuntur.

(d) Ibid. c. LXX. Clericum scurrilem & verbis turpibus ioculatorem ab officio retrahendum.

(e) Conc. Ilerdens. ap. Crab. tom. I. p. 1031. Quod non oporteat christianos euates ad nuptias plaudere vel saltare, &c.

(f) Ambros. de Elia & iejunio c. XVIII. (tom. I. opp. p. 539. ed. Paris. MDCXLII.)

(g) Chrysostom. homil. XLVIII. in Genes. p. 680. (p. 549. edit. Francos.) Ενταῦθα εὑόπει μοι, ἀγαπητέ, πῶς ἔδωκες τὰ περὶ τὰ ταῦτα καὶ ἀρίστα, ἐθάυματα ποιηπὲ δικτύων, ἔδωκες κίμβαλα καὶ αἰλού καὶ χωρίσι, καὶ τὰ τατουίνα ἐκεῖνα συμπέσου, καὶ οἱ λοιδοροὶ αἱ πάσιν αἰχματούντες γέμεσσι, ἀλλὰ πάσαι σεμέότης, πᾶσαι σοφία, πᾶσαι ἐπιστήμαι εἰσῆλθε δι Φραν., Ιωάν. εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς οὐτὲ καὶ ἐπούσε τὴν Ρεβίνναν κ. τ.τ. ταῦτα μαρτιώταταν οἱ γεράνεις τῶν Ἐγ-

λέπτωσαν ὄνδρες· οὐτας τὰς νύμφας ἀγαγέδαις τοις γέροντας ἔνεκεν, εἰπόμοι, ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐν προσιώπῃς αὐτῶν πληρῶσσαι συρριζεῖσι τὴς πόρνης τὰς ἀκούσιδιὰ τῶν αἰχμάτων ασπίστων, διὸ τὸς αὐτοῖς πόμπης ἐκσίνης κ. τ. λ. Ηεις considera, oro, quoniam modis nūquam superficia illa & mutilla, nūquam diabolica pompa, nūquam cymbala, & tibiae & choreæ & satanica illa connivia, & scismaticata omni obscenitate plena, sed omnis honestas, omnis sapientia, omnis modestia. Intravit autem Iaac, inquit, in domum matris suæ & accepit Rebeccam &c. Hanc imitentur mulieres, hunc emulentur viri. Sic sponsas ducere curent. Quare enim, dico, statim ab initio fôrribus impleri finis puellæ aures tam turpibus cantilenis, tam intemperânia, illa pompa? cetera. Homil. LVI. in Genes. p. 746. (p. 605. edit. Francos.) εἶδε τὸ παλαιὸν, μεδ' ὅσης σεμιότητος τὸς γάμους ἐπετέλεν· ἀκέστατο δὲ περὶ τὰς συτακτικὰς πόμπας ἐπινοέντος, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν προσιώπων τὰ σεμιὰ τὰ γάμους πατριχύνοντες· μήπει αὐτόλι; μήπει αὐτοβαθά; μήπει χρεῖαι συτακτικαὶ; κ. τ. λ. Βιβλίον, cum quicuncta olim honestate nuptius egerint. Audite, qui Satanicæ pompas adhucramini, & statim ab initio nuptiarum honestatēm dedecore adficitis: Num tunc tibiæ? Num tunc cymbala? Num tunc choreæ diabolicae? cetera. Homil. XLIX. in Matth. c. XIV, 6. p. 436. (p. 530. edit. Frs.) ἀκέστατε τῶν πυρθένων, μᾶλλον δὲ καὶ γεγαυμηένων, ὅσαι ἐν τοῖς ἐτέρων γάμοις τοιαῦτα ἀρχηγοῖς καταστέχειν, ἀπλούειν καὶ πηδῶσαι, καὶ τὴν ποιὴν καταπορεύεσσι φύσιν ἀκέστατε καὶ ὄνδρες, ὅσοι τὸ πολυτελῆ συμπόσια καὶ μέσης γέμοντα διώνετε· καὶ δέσποτε τὰ διαβόλα τὸ βάρος δον κ. τ. λ. Audiatis hæc virgines, immo vero etiam nuptæ, que in aliorum nuptiis similiter indecora vos gerere, saltare ac tripudare, & committentem feminarum sèxum deturpare non veremini. Audiatis etiam hæc viri, qui magnifica conniuia ebrietate plena conjectantini: audiatis, inquam, τὸν diaboli burattrium perborreσειτε. Homil. XII. in Coloss. p. 1403. (p. 256. edit. Frs.) πάντως ἀρχηγοὺς καὶ αἰχμῶν, μιλακῶν ὄνδρων καὶ ὀρχηγένων, καὶ πᾶσαν τὴν πομπὴν τὴν συτακτικὴν ἐπιτάχειν τῇ σίκει. Omnia turpe est & indecorum, viros molles & saltantes & omnem pompan satanicam dominum introducere. Ibid. ἀντόνον, φυσι, μήτε παρθένον ὀρχηστεῖν, μήτε γεγαυμηέναι, τὸ διαρχεῖσθαι; μηδεῖς ποιει γάρ διαρχεῖσθαι ἀνάγκη; ἐν τοῖς τῶν ἑλλήνων μυστησίοις αἱ ὀρχηστεῖς, ἐν δὲ τοῖς ἡμετέροις σιγῇ καὶ ἐυκολίᾳ, αἰδὼς καὶ καταστόν. Si ergo, inquit, neque virgines saltant, neque quis nuptiis, quis saltabit? Nullus. Saltationis enim quænam est necessitas? In mysteriis Græcorum sunt saltationes. In nuptiis autem silentium, honesta gravitas, pudor & modestia. Homil. XIX. de scortat. tom. V. p. 272. p. 241 edit. Frs.) γάμος πορείας ἀναιρετικὸν φύλαρυκόν μὴ τοῖν τοιν αὐτὸν ἀτιμάσιαν τὰς διαβολικὰς πομπαῖς --- δὲ τοῖν τὸν διάβολον ἀπελάσης, ἢ τὰ πορειαὶ αὐτων, καὶ τὰ κεκλισμένα μέλη, καὶ τὰς ἀτάκτας χορεύεις, καὶ τὰ αἰχματά φύλατα, καὶ τὴν διαβολικὴν πομπὴν καὶ τὸν θόρυβον, καὶ τὸν κεχυμένον γέλωτα καὶ τὴν λοιπὴν ἐξελάσης αἰχματοσύνην, εἰσαρκύης δὲ τὰς ἀγίας χριστῆς δέλας· καὶ ὁ χριστὸς δὲ αὐτῶν παρέστας πάντως μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν. Nuptiæ præfens sunt ad reijs formicationem remedium. Ne igitur diabolicias eas pompas dehonestemus. --- Si ergo diabolum abegeris, si meretricius cantilenas, & molles cantus, immodestas choreas, verba turpia, diabolicalam pompam, tumultum, risum effusum, & reliquam tur-

principue autem in homilia quadam sua [*] contra hanc rei declamat, tamquam pompis satanæ, quibus homines renuntient in baptisme, accensendam. Diabolum eo tempore maxime adesse dicit, a meretriciis cantilenis, ac verbis obsceneis & diabolica pompa vocatum. Et in alia homilia, loquens de saltatione *Herudiadis* dicit, christianos iam non tradere dimidium regnum, nec alterius caput, sed ipsas animas suas in incutabilem perniciem. Ex quibus apparet, saltationes multarum corruptelarum existisse caussas, utpote mixtas turpibus & obsceneis cantilenis & impudicis gestibus, ad libidinem accentibus & christianæ mentis indolem penitus destituentibus. Quam ob caussam veteres tam frequenter, copiose ac seuerè in eas inueniuntur.

§. XVI.

Vestium etiam virilium & muliebrium permutatio, seu dissimilatio sexus.

NONNULLI quoque canones promiscuum usum vestium, siue viros ac mulieres, habitum diuerso suo sexui peculiarem, permitentes, seuerè damnant. *Eustathius* mulieres, placita ipsis sequentes, virilem habitum obtentu religionis suscipere, & comam ob non minus superstitionem tondere do-

pitudinem amandaris, sanctos autem Christi seruos introduxeris, Christus per ipsos plane aderit cum matre sua & fratribus.

(*) Chrysost. homil. XLVII. in Iulian. mart. tom. I. p. 613. (p. 141. edit. Francof.)
 ἔτι χροὶ ἀνδρῶν αὐτοῖς τὸ πρόστειον κατέλυμβάσσου ἡ δὲ τῶν τούτων ὄψις καὶ τὸν βαλόμενον σωφρονεῖ ἀνοτα ὑπεξῆγει πολλάκις πρὸς τὴν τῆς αὐτῆς ἀχημοσύνης μίμησον καὶ μάλιστα ὅταν οὗτος ὁ διαβόλος μέσος ἐκείνους παρῇ οὐκέτι γάρ πάρεστι ὑπὸ τῶν πορνιῶν ἀστυάτων, ὑπὸ τῶν αἰχμῆων ἥμερτων, ὑπὸ τῆς δαιμονίης πομπῆων καλέμανος. Quid ita? Quid nimirum saltantium virorum chorū die crastino suburbium occupabunt: at eiusmodi horinum conspectus sapientiū illum etiam, qui temperanter gerere se voluerit, Jersim ad eiusdem turpitudinis imitationem impellit: ac tum maxime, quum in medic illorum diabolus adficerit: adegit enim, a meretriciis cantilenis, a verbis obsceneis, a diabolica pompa vocatus. Homil. XXIII. de nouiluniis (tom. I. p. 264. edit. Frf.) οἱ διαβόλοις παννοχίδει, οἱ γυνόμενοι τύμπεον, καὶ τὰ σκάμματα, καὶ τὰ λοιδορία, οὐδὲ οἱ χορεῖς οἱ νυκτερινοί, καὶ οἱ καταγέλαντος αὖτη κυμαδία, παντὸς πολεμίας τὴν πόλιν ἡμῶν μᾶλλον ἐξηγμαλάτισσ. Diabolica penitulations, quae hodie fiunt, & cantillationes & conuicia & saltationes nocturnæ, & explodende comedie quoniam hoste deterius ciuitatem nostram expugnant.

cebat. At vero concilium Gangrense utramque praxin, vt a recta norma deslectentem ordinemque naturæ confundentem, damnabat grauique subiiciebat censuræ anathematis. Si quæ mulier, inquit unus canon [h], propter eam, quæ existimat, exercitationem vestem mutet, & pro consueto muliebri indumento virile accipiat, sit anathema. Et alius [i]: Si quæ mulier, propter eam, quæ existimat, pietatem, tondeat cornam, quam Deus ei dedit ad recordationem subiectiæ, ut quæ subiectiæ præceptum dissoluat, sit anathema. Fundamentum huius canonis erat regula illa a Paulo apostolo præscripta, Quod turpe sit mulieri, si tondeatur aut radatur. Et fundamentum prioris illius canonis erat regula a Deo data iudicis Deut. XXII, 5. Non induetur mulier ueste virili, nec vir uestitur ueste feminæ: abominabilis enim apud Deum est, qui facit hæc. Quam prohibitionem veteres scriptores CYPRIANVS [k], TERTULLIANVS [l] & plures alii [m] simpliciter & generatim intelligunt de virilium ac muliebrium uestium permutatione, in comediis fieri solita, quam tum ob hanc cauſsam, tum ob multas alias damnabant. Non nulli recentiores interpres [n] post

(h) Concil. Gangren. c. XIII. Εἰ τις γυνὴ διὰ νομισμάτων ἀσκησίου μεταβαθμίσθη
ἀπόλετη, καὶ αὐτὴ τῇ εἰδότος γυναικεῖς ἀμφιστήσεται, ἀνδρῶν ἀναλόγου,
ἀνδρευχήσθη.

(i) Ibid. c. XVII. Εἰ τις γυναικῶν διὰ τὴν νομισμάτων ἀσκησίου ἀπομίσθη τὰς κί-
μας, ἃς ὑπέρ εἰς ἡδονὴν τῆς ἐπονεγκῆς, ὡς ἀνδρίστη τὸ πρόσωπον
τῆς ἐπονεγκῆς, ὀράθηται τέττα.

(k) Cyprian. epist. LXII. al. II. ad Eucratium. (p. 171. edit. Amstelod.) Quam
in lege prohibeantur viri induere muliebrem uestem & maledicti eiusmodi
iudicentur: quanto maioris est criminis, non tantum muliebria indumen-
ta accipere; sed & geslus quoque turpes & molles & muliebres, magisterio
impudicæ artis exprimere.

(l) Tertull. de spectac. c. XXIII. Quam in lege praescribit maledictum esse, qui
muliebris uestiatur, quid de pantomimo iudicabit, qui etiam muliebris
curatur?

(m) Vid. Prin. histriomastix.

(n) Spencer. de legibus Hebr. lib. II. c. XVII. n. I. (p. 600. edit. Lips. MDCCV.)
Sentiunt alii, lege hac de sexus vtriusque uestitu lata, Deum ritum aliquem
Zabiorum religione sacrum vctuisse. Hi Maimonidem ducem sequuntur,
qui sic legem explicat, quasi cultus idololatricus & numinis alienius (maris
& feminæ) sacra, magis quam ipsa uestium commutatio vel sexus dissimu-
lation, heic prohiberetur. Auctoris ipsius verba, latine redditæ sic sonant:
Iniquitas &c. (vid. sub litt. (p)). Huic opinioni assensum præbeo.

LYRAM [o] & MAIMO NIDEM [p] hoc præceptum præterea ad prohibendam veterum Zabiorum idolatriam spectasse, putant, quoium in libris magicis præcipiatur, vt viri gestent indumenta muliebria colorata, quando stent adoraturi coram stella *Veneris*; similiter, vt mulieres induant vestes & arma bellica, quando stent coram stella *Martis*. Verum quum veteres christiani scriptores huic interpretationi non adstipulentur, fas est credamus, eos hanc regulam communī ac vulgari sensu accepisse, hoc est, pro vniuersali prohibitione permutationis vestium inter viros ac mulieres quibuscumque in casibus. Quandoquidem, adfirmante DIOGENE LAERTIO *in vita Platonis*, contra lumen naturæ & leges rationis sit [q], nudum in forum prodire, aut virum muliebri ueste vti. Et hanc ob caussam veteres id prohibuerunt, vt rem indecentem & probrosam, & impu-

(o) Lyra in Deut. XXII. Non induetur mulier ueste virili]. Quod exponunt doctores aliqui (& bene vt credo) quod hoc intelligitur de armis, quibus viri vtuntur. Vnde in Hebreo habetur: *Non erit vas viri super mulierem*. Et accipiatur heic vas, vt alibi in scriptura, pro armatu, nam i Reg. XX. dicitur de Ionatha, quod tradidit puer arma sua. In hebreo habetur, uestis sua. prohibitum autem heic, quod mulier non portet arma viri: tum quia est indecens mulieri & præsumtus sum: tum quia pro tunc erat superstitionis, quia gentiles mulieres in sacrificiis Martis portabant arma viri: & in sacrificiis Veneris viri portabant ornamenti mulierum & instrumenta earum, vt pote colum, susum & similia.

(p) Maimon. More Neuochim. part. III. c. XXXVII. p. 447. Sic eadem caussa subest in illo, quod dicitur, *Ne mulier induat vestimenta viri* &c. Inuenies enim in libro ΒΙΒΛΙΟΝ præcipi, vt mulier (legend. vir) gestet vestimentum muliebre coloratum, quando stat coram stella Veneris: similiter, vt mulier induat loricam, & arma bellica, quando stat coram stella Martis.

(q) Diogen. Laërt. lib. III. vita Plat. p. 131. (pag. 217. num. 86. edit. Amstelod. MDCXCII.) νόμος διαρρέεις διος ὁ μὲν γάρ αὐτῷ, γεγαμένος ὁ δὲ, ἀγραφος· ὁ μὲν ἐν ταῖς πόλεσι πολιτευθεῖσα, γεγραμμένος ἐστίν ὁ δὲ κατὰ ἑτη γερόνειος, οὗτος ἀγραφος παλαιτευτὸς εἰν, τὸ μὴ γνωμὸν πορεύεται εἰς τὴν ἀγορὰν, μηδὲ γυναικεσον ἴρατιον περιβάλλειθεν· ταῦτα γὰρ οὐδεὶς νόμος κωλύει, ἀλλὰ διος ἡ πράτισσα, διὸ τὸ ἀγράφῳ νόμῳ κωλύεται. Legis geminam esse distributionem, alteram scriptam, alteram vero non scriptam. Priorē illam esse ciuitatem, qua administramus rem publicam: que vero ciuita scripturam constat, eam a natura & usui proficiunt, quale est, nudum in forum abire non debere, aut muliebri ueste vti, quod nulla scripta lege prohibetur. Nam cūsmodi sola, citra scripturam, naturalis lex vetat.

dici-

dicitia ministrantem occasionem, etiam tunc, quum sub specie maioris seueritatis in religione fieret.

§. XVII.

Et suspectæ vigiliæ sive pernoctationes mulierum in ecclesiis sub obtentu deuotionis.

ET ob eamdem caussam vetustum concilium *Illiberritanum* mulieribus interdixit priuatas agere vigilias in cœmiteriis sive ecclesiis, eo quod sœpe sub obtentu orationis & specie deuotionis clandestina scelera [r] ab eis commissa essent. Hæc omnium aptissima videtur esse ratio, quæ de huius canonis sensu & intentione reddi potest, quod ad præcidendam leuitati ac impudicitia, sub larua maioris studii in religione absconditæ, occasionem spectauerit; quim nihil potuerit christiano nomini esse probosius, quam istiusmodi occasionses peccandi subfectio pietatis & deuotionis exercitio, in ecclesiis indulgere.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT DVODECIMVM

DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM OCTAVVM, FVRTO, OPPRESSIONE, VSVRA, IVSTITIAE VIOLATIONE, FRAV- DIBVS AC FALLACIIS IN RERVM COM- MERCIO AC NEGOTIATIONE.

§. I.

*De iis, qui doctrinam de abdicatione omnium rerum & de com-
munione bonorum inculcarunt.*

PRAECEPTI octauii scopus est, ut homines tutos præstet in quieta possessione iurium ac facultatum suarum, sive omnium rerum, ad quas per leges diuinæ & communitatis, in qua vitam degunt, iustum habent titulum. Adeoque quot modis hæc iura inuadi possunt vel minui, tot etiam modi dantur committendi furta aliasque huius peccati transgressiones. Erant in veteri ecclesia hæretici, qui sub obtentu maioris per-

(r) Concil. Illiberitan. c. XXXV. Placuit prohiberi, ne feminæ in cœmiterio perguilient: eo quod sœpe sub obtentu orationis latenter scelera committant. fection-

fectionis in religione hominibus nolebant permittere res vil-
las, tamquam iure suo sibi proprias in hoc mundo possidere;
sed omnes compellebant iuri suo in rem quamcumque renun-
tiare & habere omnia communia; definitiūam pronuntiantes
contra diuites quoscumque sententiam, quod, nisi possessio-
nibus suis renuntiarent, regnum cælorum intrare non possent.
Hi homines ipsi se vocabant *Apotætitas*, eo quod mundo re-
nuntiasiſe videri volebant; & *Apostolicos*, quia apostolos domini
imitari præ se ferebant, & *Encratitas* ab ostentatione tempe-
rantiae & abstinentiae præ ceteris hominibus. *AVGVSTINVS*
[a] ipſos in communionem suam non recipere dicit vtentes
coniugibus & res proprias possidentes; ideo se ab ecclesia se-
parare, nullamque spem salutis putare eos habere, qui vtantur
his rebus, quibus ipsi careant, adeoque ab ecclesia damnari
tamquam hæreticos, quia istiusmodi dogmaticam necessitatem
his rebus imponant, quæ vniuersiſque libertati in praxi re-
lictæ sint. *Eustathiani* eamdem doctrinam propugnabant, con-
cilium autem *Gangrense* [b] eam vt hæreticam damnabat, au-
toresque illius ac defensores anathematis fulmine percellebat.
Vt adeo hæc generalis quædam inualio iurium ac possessionum
hominum esset, quæ res omnes inuisitata quadam & extraordi-
naria ratione eis eripiebat, non aperta quadam violentia v-
tendo vel secretum committendo furtum, sed religionem mu-
tando in artem, & inducendo homines ad scemetipſos rebus o-
mnibus sub simulatione pietatis maiorumque deuotionis gra-
duum obtentu priuandos. Auctores & defensores huius caus-
æ non videntur habuisse consilium fortunis se ipſos locuple-
tandi, sed omnes homines reddendi pauperes reducendique
ad æqualitatem & omnium rerum communionem. Quæ tam
plena offendiculi repræsentatio religionis christianæ in oculis
gentilium erat, vt patres se non satis seuere in eam animaduer-

(a) Aug. de hæref. c. XL. Apostolici, qui se isto nomine arrogantissime voca-
verunt, eo quod in suam communionem non recipierent vtentes coningi-
bus & res proprias possidentes. -- Sed ideo illi hæretici sunt, quoniam se ab
ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere, qui vtantur his rebus,
quibus ipsi careant. Encratitis illi similes sunt, nam & Apotætitæ appellantur.
Vide sis Epiphani. hæref. LXI. apostolicor. n. IV.

(b) Concil. Gangr. in præfatione (tom. II. concil. p. 414. 415.)

tere posse crederent, quamuis insigni sanctitatis colore obdulta esset magnumque saeculi contemtum & diuinam ac cælestem mentem præ se ferret. Quemadmodum igitur doctrinam vt hæreticam damnabant, ita eius propugnatores extrema censorum ecclesiasticarum severitate persecuti numquam prætermittebant. Et leges imperiales [c] illis adstipulabantur, sufficientes hosce *Apotæctitas* omnibus ciuilibus pœnis, quæ hæreticis in omnibus reliquis casibus infligi solebant, si a publicatione bonorum discesseris, vtpote quæ illis nihil significabat, quorum ipsum crimen consistebat in peruersa rebus omnibus renuntiandi ratione, quæ nihil relinquebat, quod auferri illis poterat.

§. II.

De plagio.

PROXIME post huiusmodi generaliorem prædationem leges peculiarem notam isti prædandi rationi apponunt, quæ communiter vocatur *plagium*. Antiquæ leges eos, qui hoc crimine conuicti erant, vel pecunia multabant, vel damnabant ad metalla. *Constantinus* autem hanc pœnam huic criminis non satis adcommodatam esse putabat, adeoque capitale illud faciebat [d], iubens eiusmodi reum bestiis in theatro obiici, & si

(c) Cod. Theodos. lib. XVI. tit. V. de hæretic. leg VII. Nec se sub simulatione fallaciæ eorum scilicet nominum, quibus plerique, vt cognomimus, probatae sidei & propositi castioris dici ac signari volent, maligna fraude desendant; quam præsentim nonnulli ex his *Encratitas*, *Apotæctitas*, *Hydroparaltatas* vel *Saceosoros* nominari se velint, & varietate nominum diuersorum velut religiosæ professionis officia mentiantur. Eos enim omnes convenit, non professione desendi nominum, sed notabiles atque exercardos haberi scelere sectarum. Ibid. leg. XI. Omnes omnino, quoctunque diuersarum hæresium error exagitat (id est *Eunomiani*, *Ariani*, *Macedoniani*, *Pneumatomachi*, *Manichei*, *Encratitas*, *Apotæctitas*, *Saceosori*, *Hydroparaltatae*) nullis circulis coëcant, nullam colligant multitudinem, cetera.

(d) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVIII. ad legem Fabiam de plagiariis leg. I. Plagiarii, qui viuentium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, metalli pœna, cum ceteris ante cognitis suppliciis tenebantur. Si quis tamen eiusmodi reus fuerit oblatus, posse aquam super criminis patueit, servus quidem vel libertate donatus, bestiis primo quoque munere obiiciatur, liber autem sub hac forma in ludum detur gladiatorium, vt, antequam aliquid faciat, quo se defendere possit, gladio consumatur. Eos autem, qui pro hoc criminis iam in metallum dati sunt, numquam reuocari præcipimus.

viuus inde rediret, gladio interfici. Leges ecclesiæ huic criminis haud peculiarem poenam constitnunt. Quum autem eiusdem esset naturæ cum homicidio in lege diuina, poena homicidarum plagiariis inflictam esse, credibile est.

§. III.

Ds malitiosa iniustitia

NVLLAM heic mentiōem facimus sacrilegii, quia, et si species furti est, poenam tamen illius iam sub alio capite [e] considerauimus. Reliqua iniustitiae genera sub quatuor capita redigi possunt, quæ sunt 1. Malitiosa iniustitia, 2. Simplex furturn, 3. Aperta violentia & oppressio, 4. Fraus & fallacia. Malitiosa iniustitia est, si alterius bonis detrimentum importamus ex mero odio & malevolentia, quando nihil lucri vel commodi inde ad nos redire potest. Exempli caussa, si quis alterius ædes vel spicarum manipulos ex malitia & vindictæ cupiditate incendat, vel pecudibus venenum præbeat, vel alio modo eas occidat, vel similem iniuriam possessionibus eius inferat, sine ullo ad se hinc redundantem emolumento, modo ut inimico animi sui in illum affectui medeat, & vlciscendi expleat libidinem. Vetustæ Romanorum leges istiusmodi omnes capitalium criminum reos pronuntiant, & in primis eos, quos incendiarios [f] vocant, qui oppida vel ob inimicitias vel prædæ caussa incendunt: cuiusmodi rei per iustum talionem sæpen numero viui comburebantur. Codex veteris ecclesiæ haud peculiares leges contra istiusmodi nocentes [g] habet; enim uero ut eorum crimina sæpe multorum grandium peccatorum complexior erant; inimicitia & malitia, furto & cæde in incendiariis coin-

(e) Cap. VI. § XXII. seq.

(f) Digest. lib. XLVIII. tit. XIX. de poenis leg. XXIX. Incendiarii capite puniuntur, qui ob inimicitias, vel prædæ caussa incenderunt intra oppidum, & plerumque viui exuruntur.

(g) Prima leges ecclesiastice contra incendiarios, quas reperi, decreta sunt Eugenii II. an. DCCCXIV. cap. IX. (tem. VII. concil. p. 1542.) Innotuamus, ut si quis pro vindicta vel odio ignem apposuerit, vel apponi fecerit, non absoluatur, nisi danno, cui intulerit, secundum facultatem suam resarcito, iuret, se velterius ignem non appositurum: Et poenitentia ei detur, ut Hierosolymis, aut in Hispania, in servitio Dei per annum poeniteat. Et GREGORII papæ decretales. lib. V. tit. XVII. de raptoribus & incendiariis, tot.

muniter concurrentibus; ita pœnam ac poenitentiam probabile est illis adsignatam fuisse pro natura & atrocitate diuersarum offenditionum, quæ hoc compositum efficiebat flagitium, quod tanto potest concipi odiosius, quia tantum mere malitiose & diabolicæ animi indolis in se habet.

§. IV.

De simplici furto.

SIMPLEX furtum in grandibus criminibus positum, quæ homines publicæ pœnitentiae submittebant, adeoque plus causæ habemus de multiplicibus istis vitiis id statuendi. AVGVS TINVS quando frequenter inter peccata grandia & minuta [b] distinguit, furtum inter letalia peccata refert, pro quibus homines publicam in ecclesia pœnitentiam agere oporteat. Inter canones BASILII [i] unus est, qui tempus pœnitentia præscribit: *Qui furatus est, si sponte pœnitentia motus se ipsum accusauerit, per annum a sola sacramentorum communione arcebitur: sin autem convictus fuerit, per annos duos.* Diuidetur autem illi hoc tempus in substrationem & confessiōnem: & tunc communione dignus habeatur. Tantummodo innuit AVGVS TINVS [k], esse quasdam circumstantias, in quibus ecclesia huic peccato æque ac aliis parcere compellatur. Nimirum, si per insuperabilem aliquam difficultatem vel periculum fieri non possit aut expeditat, ut disciplinæ in eos severitate vtatur.

(b) Aug. tract. XII. in Ioann. tom. IX. opp. p. 47. (p. 112. edit. Basil. MDLXIX.) In dilectione eius & in misericordia eius qui ambulat, etiam liberatus ab illis letalibus & grandibus peccatis, qualia sunt facinora, homicidia, furtum, adulteria, præter illa, quæ minuta videntur esse peccata linguae, aut cogitationum, cetera. Id. tract. XLI. in Ioan. p. 126. (p. 308.) Apostolus Paulus, quando elegit ordinandos vel presbyteros vel diaconos, & quicumque ordinandus est ad præposituram ecclesiæ, non ait: Si quis sine peccato est: hoc enim si dicret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur: sed ait: Si quis sine crimine est, sicut est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium, & cetera huiusmodi. Confer sis hom. XXVII. ex L. tom. X. p. 177. (p. 477 - 483.)

(i) Basil. can. LXI. ὁ κλέψας, εἰ μὲν ἀφ' ἐντοῦ μεταπελθεῖς πατηγορήσει ἐντοῦ, ἐνεκτὸν κωλυθήσεται μόνη τῆς κοινωνίας τῶν ἀγαπητῶν εἰ δὲ ἀλεγχθεῖν, ἐν δοσὶ ἔτσοι μεριδήσεται δὲ αὐτῷ ὁ χρόνος εἰς ὑπόπτειν, εἰς σύστημα, καὶ τότε ἀξιόδω τῆς κοινωνίας.

(k) August. epist. LIV. ad Macedon. p. 95. (p. 249. edit. Basil.) Aliando etiam si res magis curanda non impedit, sancti altaris communione priuamus.

§. V.

§. V.

De iniusta rerum perditarum retentione.

SVB hoc caput reserebant eos, qui res perditas, quas forte reperissent, detinebant, legitimo possessori, iure suo eas sibi vindicanti, reddere recusantes. AVGVSTINVS hoc tamquam manifestam rapinam daninat. *Quod inuenisti, inquit [l], & non redditisti, rapisti. Quantum potuisti, fecisti: quia plus non potuisti, ideo plus non fecisti. Qui alienum negat, si posset & tollebet. Quod non tollis, timor prohibet: non bonum facis, sed malum metuis. Latro timet malum, & ubi non potest, non facit: & tanien latro est. Deus enim cor interrogat, non manum. Idem dicit ORIGENES [m], Multi, inquiens, sine peccato putant esse, si alienum quod est inuenient, & dicant: Deus mihi dedit, cui habeo reddere? Discant ergo, peccatum hoc esse simile rapinae, si quis inuenta non reddat. Leges vetustæ Romanorum æquiores erant, quam istiusmodi hominum conscientia. Furtum enim interpretantur, si quis inuenta detineat, etiam si verus eorum possessor ignoretur. Quo in casu [n] libellum iubent proponi, quo in dominum inquiratur, & si inuentus sit, accipi ab eo sic dicta ἔνεστρα, αὐνυτρα & σωτρα, hoc est, inuentionis, indicii, vel custodiæ præmia: quamquam pro re inhonestæ & offensionem habente ducant, si præmium petatur. Memorabile exemplum huiusmodi generositatis, qua pauper quidam christianus inuentionis præmium accipere recusat ab ethnico, nobis narrat AVGUSTINVS. „Dicam, inquit [o], quod fecerat pauperrimus homo, nobis apud Mediolanum constitutis, tam pauper, vt proscholos esset grammatici, sed plane christianus, quamvis ille esset paganus grammaticus, melior ad velum, quam ad cathedram. Inuenit scelum, nisi forte me numerus fallit, cum solidis ferme ducentis, memor legis proposuit pitacium publice. Redendum enim sciebat, sed cui redderet, ignorabat, proposuit pitacium publice. Qui solidos perdidit, veniat ad illum locum, & quæ-*

(l) August. homil. XIX. de verbis apostol. tom. X. p. 138.

(m) Orig. homil. IV. in Leuitic. p. 119. (p. 73. c. edit. Paris. MDCIV.)

(n) Digest. lib. XI.VII. tit.II. de furtis leg. XI.III. n. IX. ex Vlpiano. Quid ergo si ἔνεστρα, quæ dicunt, petat? Non hic videtur furtum facere, et si non probe petat aliiquid:

(o) Augustin. de verbis apostol. serm. XIX. p. 138. (p. 357. edit. Basil. MDLXIX.)

,rat hominem illum. Ille qui plangens circumquaque vagabatur, inuento & lecto pitacio, venit ad hominem: & ne quæreret forte alienum, quæsiuit signa, interrogauit sacculi qualitatem, sigillum solidorum etiam & numerum. Et quum omnia illi fideliter respondisset, reddidit quod inuenerat. Ille autem repletus gaudio & quærens vicem rependere, tamquam decimas obtulit solidos viginti, qui noluit accipere. Obtulit vel decem: noluit accipere. Saltem rogauit vel quinque accipere: noluit ille. Stomachabundus homo proiecit sacculum: Nihil perdidi, ait: si non vis aliquid a me accipere, nec ego aliquid perdidi. Quale certamen, fratres mei, addit AVGUSTINVS [p], quale certamen, qualis pugna, qualis conflictus: theatrum mundus, spectator Deus. Vicitus tandem ille, quod offerebatur, accepit, & continuo totum pauperibus erogauit, vnuin solidum in domum suam non dimisit. Ex hac relatione iudicare nobis licet, quantum crimen creditum fuerit, occultare & dissimulare res perditas, quandoquidem ipsa præmii inuentionis exactio ita ignominiosa ac offendiculi plena habita est. Nonnulli canones peculiarem illi infamiae notam, tamquam speciei turpis lucri, apponunt. Pos, qui seruant mandata, inquit GREGORIVS THAUMATVRGVS [q], absque omni turpi lucro seruare oportet, nec iudicii, vel custodie, vel inventionis pretium, vel quocumque nomine appellant, exigentes.

§. VI.

De recusatione solutionis rerum creditarum.

Eodem loco omnes eos habebant, qui res creditas solvere recusabant, in primis illos, qui sinistris vtebantur artibus, ut ab hoc soluendi onere se se liberarent. Solebant saepenumero iudei animum ad religionem christianam se conueritendi præ se ferre, modo ut a creditoribus suis & a iustitia legis in multis etiam criminalibus caussis tuti essent, vendicando sibi sanctuarii in ecclesia priuilegium. Ad quem abusum corrigendum ARCADIVS imperator [r] legem ferebat in hanc sententiam:

(p) August. ibid.

(q) Gregor. Thaumaturg. can. X. ap. Beuereg. pandect. tom. II. p. 34. Τές δὲ τὴν ἐντολὴν πληρῶτες ἐκβάσι πάσους αὐχερωδεῖς πληγὴν δεῖ, μήτε μίνυτα, η σατρα, η εὑρετα, η ἡ δύναμις καλέσον, ἀπαιτεύτας.

(r) Cod. Theodosi, lib. IX. tit. XLV. de his, qui ad ecclesiás consugiunt leg. II.

Iudei,

Iudei, qui reatu aliquo vel debitis fatigati, simulant se christiane legi velle coniungi, ut ad ecclesiás consugientes vitare possint crimina, vel pondéra debitorum, arceantur: nec ante suscipiantur, quam debita vniuersa reddiderint, vel fuerint innocentia demonstrata p̄ulgati. In certis quidem casibus, si homines debita sua per soluere haud possent, ecclesia caritate ducta ad eos protegendos propendebat: tum vero eorum etiam debita episcopi soluere debebant; quemadmodum ex diuersis legibus [s] hanc in rem factis apparat, nec non ex exemplo, quod de sua ipsius ecclesia dat AVGVSTINV[S] [t], quæ Fastii cuiusdam, qui ad tutelam eius a creditoribus suis confugerat, debita soluit. Atqui hic casus necessitatis totus dueiſus erat a fraudulenta & iniqua solutionis debitorum recusatione, quando homines istiusmodi angustiis & difficultatibus non premebantur. Quemadmodum igitur iste necessitatis casus materia erat commiserationis, hominesque misericordia dignos reddebat: Ita hæc recusatio illos omnium odio atque detestationi tamquam fraudulentos & nequam obiiciebat submittebatque severitati censuræ ecclesiasticæ.

§. VII.

Et præstationis eorum, ad quæ facienda homines vi promissi vel contractus adstringuntur.

INTER iusta debita semper ea quoque referebant, quæ homines promissi vel contractus mutui legibus alii cum aliis paciscuntur. Et proinde omnis fidei datae violatio in talibus cauſis nomine furti veniebat, & consequenter velut species istius transgressionis puniebatur. Concilium Illiberritanum [u] hoc speciatim istiusmodi parentibus applicat, qui fidem frangebant sponsaliorum, quibus in gratiam liberorum suorum subscripserant, eamque ob rem tres annos a communione eos iubet

(s) Ibid. leg. I. Publicos debitores, si consigendum ad ecclesiás crediderint, aut illicio extrahi de latebris oportebit, aut pro his ipsoſ, qui eos occulta re probantur, episcopos exigi. Sciat igitur præ excellens auctoritas tua, neminem debitorem posthac a clericis descendendum: aut per eos eius, quem descendendum esse crediderunt, debitum esse solendum. Confer sis leg. III. ibid.

(t) Augustin. epist. CCXV. tot.

(u) Concil. Illiberrit. c. LIV. Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abslineant ſe a communione &c.

abstineri. Hoc re ipsa rapina erat, in personas æque ac res commissa, virum priuans vxore & vxorem marito suo, & ambo omnibus iuribus ac beneficiis, quæ per istiusmodi contratus matrimoniales redundare ad eos poterant. Quam ob causam odiosioribus furtis & malitiosis iniuriis, in aliorum iura illatis, quæ publicam credebatur mereri censuram, accensebatur.

§. VIII.

De remotione terminorum ac limitum agrorum.

ET inter hæc, antiquorum terminorum & limitum remotione non leue crimen habebatur. Apud ipsos veteres Romanos tamquam capitalis noxa puniebatur. Numa Pompilius fundos Romanos certis lapidibus notabat, qui vocabantur *lapides sacri*, eo quod *Ioui* consecrati essent; quorum occultatio aut translatio pro tanto crimine habebatur, ut, qui in eo deprehensus esset, sacrilegi instar occidi [x] impune posset. Lex diuina maledictionem huic criminis denuntiat, *Maledictus, inquiens, qui mouit terminum proximi sui, & dicet totus populus, Amen*, Deut. XXVII, 17. Constantinus imperator id in ipsis criminalibus actionibus ponit, in quas extra ordinem [y] animaduertendum sit, quemadmodum PITHOEVS & GOTHOFREDVS ex vetusta annotatione in sententias PAVLI, celebris illius iureconsulti, obseruarunt, dicentis, *In eum, qui per vim terminos deiecerit, vel amoverit, extra ordinem animaduertitur*. Ad quæ verba commentator obseruat, idem statui a Constantino in codice Theodosiano. Vnde GOTHOFREDVS concludit, aut hanc legem desiderari in codice Theodosiano, aut indicari primam Constantini legem sub

(x) Vid. Caluin. lexicon. iuridic. voce, *Fines*. Numa Pompilius, rex Romanorum secundus, fundorum finibus, ut suo quisque contentus esset, sacros Iovi lapides apponi iussit, eosque occultantes aut transferentes occidi impune, sacrilegorum instar, voluit.

(y) Pithœus adnotat. in collat. legum Mosaicar. & Roman. tit. XIII. Gothofredus paratit. in cod Theod. lib. II. de finibus regundis tit. XXVI. Ceterum hoc titulo aliiquid desiderari ex eo appareat, quod ad tit. XVI lib. I. sentent. in veteribus exemplaribus adnotatur ad hanc Pauli sententiam, *in eum, qui per vim terminos deiecerit, vel amoverit, extra ordinem animaduertitur*; adnotatur, inquam, idem statui in cod. Theodos. lib. II. sub era XVI. ut adnotauit Petrus Pithœus in tit. XIII. collation. leg. Mosaicar. Quare nisi legem I. huius tit. indicari putemus, heic aliiquid desideretur, necesse.

hoc

hoc titulo, dicentem, *Inuasor ille pœnæ teneatur addictus*, tametsi non diserte dicat, quali pœnæ addictus teneri debeat. Ut cumque autem res se habet, crimen certe erat, simpliciter & absolute, sine appellatione ad supremum magistratum, puniendum; quemadmodum ex alia Constantini lege [z] in eodem codice apparet. Lex ecclesiastica hoc semper damnabat tamquam crimen, cui lex diuina denuntiarit maledictionem: *Maledictus, qui mouit terminum proximi sui.* Et, *Noli transferre terminos, a patribus tuis constitutos.* Hoc nomine etiam omnes ambitiosos illos episcopos sub censuram vocabant, qui dioecesum suarum limitibus non contenti, aliorum episcoporum territorium inuadebant & loca quædam ex eorum tractu iurisdictioni sua submittere conabantur. INNOCENTIVS [a] episcopus Romanus tali occasione ad episcopum quendam scribens, ad animum ei revocat, quod scriptura toties inculcat, transferri non oportere terminos, a patribus constitutos, & propterea monet ipsum, delistat ab incepto, nisi censuræ ecclesiastice seueritatem velit subire.

§. IX.

De oppressione.

HAEC rapina species ad aliud quoque furti genus referri potest, quod leges vocant furtum compositum, eo quod aliquam violentiam sive oppressionem rapinae addant. Cuiusmodi est hostilis inuasio, aperta prædatio in via regia, nocturna ædium perfossio, piratica, crudelis iudicium aliorumque publicorum ministeriorum exactio supra id, quod leges permittunt, peruersio iuris per largitiones vel falsas legis interpretationes, vna cum violenta adentione & iniusta viatura. Quæ crimina omnia lex generali nomine oppressionis damnat, & veteres

(z) Cod. Theodos. lib. IX. tit. I. de accusat. lib. I. Qui fines aliquos inuaserit, publicis legibus subiugetur, neque super eius nomine ad scientiam nostram referatur.

(a) Innocent. epist. VIII. ad Florentium. (tom. II. concil. p. 1263.) Non semel, sed aliquoties clamat scriptura sacra dinina, transferri non oportere terminos, a patribus constitutos: quia nesus est, si, quod alter semper possederit, alter inuadat: quod tuam bonitatem frater & coepiscopus noster Ursus assertit perpetrasse. -- Quod si verum est, non leuiter te culpam incuruisse, cognoscas, cetera.

canones excommunicatione multari iubent. Concilium Carthaginense quartum [b] canonem habet, sacerdotibus interdicentem eorum accipere oblationes, qui pauperes opprimant. Et alius quidam [c] eos, qui oblationes defunctorum negant ecclesiis, aut difficulter reddant, excommunicari iubet, tamquam egenitum necatores. Quocum congruit illud CHRYSTOMI [d] clericos suos monentis, ut ne quem crudellem vel immisericordem ad sacram coenam admittant. Si dux quispiam, si consul ipse, si qui diademat ornatur, indigne adeat: cohibe ac coerce, maiorem tu illo habes potestatem. Et iterum, inuehens in oppressores, qui eleemosynas offerabant de iis, quae aliis per vim elipuerant, eleganter hunc in modum [e] loquitur: Non vult CHRISTVS rapina nutritiri; ingratissima haec ei sunt alimenta. Quid ita tu dominum contemnis, ut res immundas offerre audeas? Melius est committere, ut inedia tabescat (in egenis suis membris) quam huiusmodi alimento sustentare. Alterum nempe crudelitatis est, alterum vero crudelitatis simul & contumelia: Melius est, nihil omnino dare, quam rem alienam aliis concedere. Eodem modo speciosæ spoliatorum & oppressorum excusationi respondet AVGUSTINVS [f]. Ait mihi raptor rerum alienarum: Ego similis illius diuitis non sum. Agapes facio, vincitis in carcere victimum mitte, nudos vestio, peregrinos suscipio. Dare te putas: tollere noli, & dedisti. Cui dederis, gaudet: cui absuleris, plorat: quem duorum istorum exauditurus est dominus? Dicis ei, cui dederis, gratias age, quia accepisti. Sed alter tibi ex alia parte dicit, Ego gemo, cui absuleris: & penitentium tenuisti, & exiguum illi de-

(b) Concil. Carth. IV. c. XCIV. Eorum, qui pauperes opprimunt, dona a sacerdotibus refutanda.

(c) Ibid. can. XCV. Qui oblationes defunctorum aut negant ecclesiis aut cum difficultate reddunt, tamquam egenitum necatores excommunicentur.

(d) Chrysost. homil. LXXXII. al. LXXXIII. in Matth. p. 705. (p. 869. edit. Frs.) καὶ στριγός τις ἦ, καὶ ὑπαρχός, καὶ αὐτὸς ὁ τὸ διάδυμα περιείσθεντος, ἀνοίξις δὲ προσεῖν, κώλυσον, μείζονα ἐκείνου τὴν ἔξοδον ἔχειν.

(e) Id. homil. LXXXVI. al. LXXXVII. in Matth. p. 722. (p. 892. edit. Francof.) ἐβέλεται χριστὸς αἰλουρεῖς τρίφεδαι, ἐδέχεται ταῦτα τὴν τροφήν τι τὸν δησπότην ὑβρίζεις ἀκάθαρτα προσάγων αὐτῷ; βέλτιον λαμπῶ τηκόμενον περιοδέν, ἢ τριφεύς ἀπὸ ταύτων ἐκεῖνο ὡμᾶ, τέτο καὶ ὑβριστὴ βέλτιον μηδέν δέναι, ἢ τὰ ἄλλα ἔτερα.

(f) Augustin. homil. XIX. ex L. tom. X. p. 137. (homil. XIX. de verbis apostol. p. 356. edit. Basil. MDLXIX.)

diffit:

disti: Si ergo quod alteri abstulisses, e gentibus dedisses, nec talia opera diligit Deus. Stulte, iussi, ut dares, sed non de alieno. Si habes, da de tuo: si non habes, quod des de tuo, melius nulli dabis, quam alteros spoliabis. Et alio loco [g] quosdam adeo vanos esse dicit, ut sibi persuadent, fore, ut li paruas eleemosynas ante obitum fecerint, omnia peccata sua expientur, vt cumque mali vel rapaces per omnem vitam ante aetam fuerint. Quos contra accurate & acriter in diversis locis [b] disputat, quae heic fuse & copiose interponere nihil attinet. Id tantum addimus, quod secundum hasce regulas auctor constitutionum, vulgo sic dictarum apostolicarum, docens episcopos, quorum oblationes ad altare recipienda & quorum reiicienda sint, inter alios homines nequam eos etiam repudiari iubeat, qui viduam adfligant & pupillum potentia sua opprimant [:], & carceres innocentibus repleant, aut famulos suos male tractent, nimirum verberibus, & fame & dura seruitute; vel qui totas vrbes deuastent; & oratores patrocinantes iniustitiae; iniustos iudices; iniustos publicanos; feneratores, atque militem calumniatorem, non contentum stipendiis, sed pauperes concutienteim.

(g) Augustin. de ciuit. Dei lib. XXI. c. XXII. Comperi etiam quosdam putare, eos tantummodo arturos illius aternitatis suppliciis, qui pro peccatis suis facere dignas eleemosynas negligunt: iuxta illud apostoli Iacobi Iudicium autem sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. Qui ergo fecerit, inquiunt, quamvis mores in melius non mutauerit, sed inter ipsas suas eleemosynas nefarie ac nequiter vixerit, iudicium illi cum misericordia futurum est: ut aut nulla damnatione plectatur, aut post aliquod tempus sive parvum sive prolixum ab illa damnatione liberetur. Ideo indicem ipsius viatorum atque mortuorum noluisse existimat aliud commemorare se esse duellum, sive dextris, quibus est vitam datus aeternam, sive sinistris, quos aeterno supplicio est damnaturus, nisi eleemosynas sive factas, sive non factas, cetera.

(b) Ibid. lib. XXI. c. XXVII. tot. Et in enchirid. c. LXXV. al. LXXVI. Serm. XXXV. de verbis domini. Contr. Julian. Pelag. lib. V. c. X. Vid. plura ap. Gratian. cauſ. XIV. quaſl. V. & VI.

(i) Conſlit. lib. IV. c. VI. οὐδὲ εἰ ἐκτλίζοντες χήραν, οὐδὲ δέφυνον καὶ ἀδυνατεῖστε, οὐδὲ τὰς φύλακάς πληρῶντες ἀνατίνω, οὐδὲ τοῖς ἑκατὸν οικέταις πανηρῶν χρώμενοι, πληγαῖς φυγαὶ οὐδὲ λιμῷ οὐδὲ πανδόλοις, οὐδὲ πόλεις ὅλαις λυμανθέμενοι, φευγαῖς ἔποστάν τοι, ὃ ἐπισκοπεῖ, οὐδὲ αἱ τέτων προσφορᾶι μυστηρῖι περιττῆσῃ δὲ οὐδὲ γέντορες ἀδίκει συναγωγομένες, -- οὐδὲ τιλάνως ἀδίκει οὐδὲ σύγονες ταῖς, οὐδὲ δολομέτρας, οὐδὲ σρατιώτης ευκοφάντην, μὴ ἀρχέμενον τοῖς ὄψινοις, ἀλλὰ τοῖς σίγηταις διατοίντα.

§. X.

De exactioribus iudicis, eosque turpi largitione corrumpendi studio.

ET hoc ipsum cum communi ecclesiæ disciplinæ convenisse apparebit, si crimina ista examinauerimus sigillatim. Primo loco considerandum nobis erit, quod omnium erat flagitosissimum & maxime intolerabile, oppressio videlicet a iudicibus in munere suo commissa, partim per crudeles exactiones, partim per fictas accusationes, & partim per persionem iuris propter largitionem & turpe lucrum. Quæ oppressionis genera in lege communiter appellantur *crimen repundarum & peculatus*. Quamquam enim peculatus sæpe frumentum rerum, ad rem publicam pertinentium, denotat; nonnumquam tamen oppressiones etiam & iniurias, a magistratis illatas ciuibus suis, significat. Quo in casu poenæ ecclesiasticæ sæpius prouinciarum rectoribus, qui populum opprimebant, infligebantur. Cuius rei notabile exemplum habemus in SYNESIO [k], qui *Andronicum* præfectum *Ptolemaidis*, ob violentam populi oppressionem, ecclesiæ communione priuauit. Leges imperiales numerosæ quoque hoc in casu erant, ad iura & fortunas populi ab istiusmodi violenta inuasione tuendas. Non equidem subiectis permittebant accusare magistratum, durante administrationis anno. *Theodosius* [l] autem & hanc prohibitionem sustulit, & non tantum omnium ordinum hominibus libertatem indulxit corruptos pecunia iudices accusandi, sed & ad hoc faciendum illos inuitauit & hortatus est, si quam vim ab illis vel ipsi perpetri essent, vel eos ius venale fecisse, vel similis improbitatis reos esse, scirent: Idque tam tempore administrationis eorum quam postea; promisso omnibus præmio, qui accusationem probarent. Simili modo accusatores

(k) Syes. epist. LVII. p. 172.

(l) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXVII. ad legem Iuliam repetundarum. leg. VI. Iubemus, hortamur, vt si quis a iudice fuerit aliqua ratione concussus; si quis fecit venalem de iure suis sententiam; si quis poenam vel pretio remisam, vel vitio cupiditatis ingeltam; si quis postrem quacumque de causa improbum iudicem potuerit approbare; is vel administrante eo, vel post administrationem depositam, in publicum prodeat, crimen deserat, delatum approbet: quum probauerit & victoriam reportaturus & gloriam.

in istiusmodi prauos iudices exiuntur a *Constantino* [m] & *Valentiniano* iuniori [n], yti e legibus eorum, adhuc in codice *Theodosiano* exstantibus, videré est. Et quum poena huius criminis in magistratu pecuniaria tantum fuisset antea, *Theodosius* [o] noua lege capitale id crimen esse iussit, nullam pœnam huic peccato nimis severam esse, existimans. *Carthaginem* peculiaris obtinebat consuetudo, quæ ad coercendam in magistratibus, omnem eiusmodi rapacitatem spectabat, de qua PROSPER [p] hæc memoriae prodidit: *In calculis eburneis nemina proconsulum conscripta Carthaginem in foro coram populo a præsenti iudice sub certis vocabulis citabantur, & erat solemnis dies, ALBI CITATIO.* Hi qui avaritiam superantes, rempublicam fideliter cegerant absque flagitiis facinoribusque, etiam absentes honorabantur: Eos vero, quos rapacitas vicebat, populus conuiciis sibilisque notabat.

(m) Cod. Theodos. lib. IX tit. I. de accusatoribus leg. IV. Si quis est cuiuscumque loci, ordinis, dignitatis, qui se in quemcumque indicum, comitum amicorum, vel palatinorum meorum, aliquid veraciter & manifesto probare posse confidit, quod non integre atque iuste gessisse videatur, intrepidus & securus accedat; interpellet me, ipse audiam omnia, ipse cognoscam: & si fuerit comprobatum, ipse me vindicabo: Dicat securus, & bene sibi conscientia dicat: Si probauerit, vt dixi, ipse me vindicabo de eo, qui me usque ad hoc tempus simulata integritate deceperit. Illum autem, qui hoc prodiderit & comprobauerit, & dignitatibus & rebus augebo. cetera.

(n) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXVII. ad leg. Julianam repetundarum. leg. VII. Vnusquisque procurator, præpositus gynaecio, tabularius, susceptor, colonus, vel quicunque se a comite domorum meminerit esse concussum, quum ipse, cui pecuniam numeraverit, administratione decesserit, intra anni spatia ad iudicium spectabilitatis tute, quidquid dederit repetitur, adecurrat: vt pro sit pensionibus, quidquid ille reddiderit. Sin vero ex tempore depositæ administrationis præstituti temporis curricula transfluxerint, nulla vox ad vocacionis emergat, sed ipsos procuratores, præpositos, colonos, tabularios, susceptores obnoxios ad solutionem iubemus citari.

(o) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXVIII. de crimine peculatus, leg. I. Pridem fuerat constitutum, vt hi iudices, qui peculatu prouincias quassavissent, multæ dispendio subiacerent; sed quoniam nec condigna criminis ultio est, nec par pœna peccato, placuit capitulo hoc esse, atque animaduersione severissima exerceri.

(p) Prosper. de promissionibus Dei, sine gloria sanctor. in peroratione.

§. XI.

De exactiōnib⁹ publicanorū & curatōrū publicorū redditū, aliorūnq⁹ officiālū imperii Romāni.

LEGES non minus seueræ erant in omnes, vt vōcant, superexæctores publicorum reddituum. Commune tributorum onus generatim satis durum erat, etiam quatenus per legem in imperio Romano [q] erat constitutum: iniustæ autem exæctiōnes publicanorū & aduocatorū fisci id reddcabant intolerabilius. Quamobrem lēges magna cum seueritate oppressiones eorum reprimere atque punire necesse habebant. *Constantinus* [r] diuersas hanc in rem leges tulit, constituta in crimen istud poena capitali, vt *GOTH OFREDVS* competentem seueritatem interpretatur. *Valentinianus* & *Valens* [s] exactorem lēsæ parti qua-

(q) Vid. Lipsium de magnitudine Romana lib. II. c. I. II: seqq:

(r) Cod. Theod. lib. VIII. tit. X. de concuſſionibus aduocatorum. leg. I. Si quis se a ducenariis vel centenariis, ac præcipue fisci aduocatis, lēsum, esse cognoscit, adire iudicia, ac probare iniuriam non m̄dictur, vt in eum, qui convictus fuerit, competenti seueritate vindicetur.

Gothosfred. in h. I. *Constantinus* hac lege lēsis animum dedit concuſſores accusandi: iudices vero seueriter in eos vindicare iubet tum hac lege, tum d. I. de exactiōnib⁹, quibus verbis *capitalē pœnam* indicari puto. It. lib. XI. tit. I. de annona & tributis. leg. III. Manu propria iudices vniuerſi periculo suo annonarias species & cetera, quæ indictione perduntur, definitis quantitatibus & comprehensis modis, facta adſcriptione, desigunt: Cuius obſeruantia illa erit commoditas, vt post ſuſſionem quoque eorum, ſacie requiratur, an exæctores vltra, quam oportuit, de ſuſſionis prouinciarum aliiquid exſculpere voluerunt. Et lib. XI. tit. VII. de exactiōnibus leg. I. Duxenarii & centenarii, sive ſexagenarii, non prius debent aliquem ex debitoribus conuenire, quam a tabulario ciuitatis nominatum breves accipient debitorum: Quum quidem exæctionem ſine omni fieri concuſſione oportet: ita vt, si quis in iudicio queſtus, quod indebit exæctus eſt vel aliquam inquietudinem ſullinuit, hoc ipsum probare potuerit, ſeuera in exæctores ſententia proferatur. Lib. IV. tit. XII. de vēſtigalibus leg. I. Penes illum vēſtigalia manere oportet, qui ſuperior in licitatione exſliterit; ita, vt non minus quam triennii ſine locatio concludatur, nec vlo modo interruptatur tempus exigendis vēſtigalibus praefliturum: Quo peracto tempore, licitationum iura conductionemque recreari oportet, quum plus aliiquid quā statutum eſt a prouinciis libus exegisse conſliterit.

(s) Cod. Theod. lib. XI. tit. XVI. de extraordinarīis. leg. XI. Nihil a prouinciis extraordinaria patimur indictione depofci. Cauet igitur magnifica auſtoritas tua, ne, præter ea quæ a mansuetudine noſtra patuerit indiſta, tenuiorem oneret ſunctionem: Ut ſi quis vſupatoria temeritate amplius aliiquid fuerit conatus exigere, obnoxius quadrupli repetitione teneatur: Quæ druplum

druplum restituere iubebant, iudicique similem irrogabant sum-
mam, si querelam facienti iustitiam adiunxitare recusasset.
Vérum Arcadius, cognito, quod hæc Valentiniāni lex iniustas il-
las exactiones non omnino reprimet, capitis pœnam [t] in
quicunque exactorem, plus iusto depositentem, decernebat.
Et Honorius aliquot annis post utramque pœnam coniungebat
exactorem ad mortem dari [u] & direptorum quaduplum ex e-
ius facultatibus latae parti restitui iubens; iudici autem triginta
librarum auri multam imponens, qui legem istam in effe-
ctum dare negliceret. Iam quod lex ciuilis tam seuere conde-
mnauit, dubium non est, quin lex ecclesiastica spiritualiter
eadem seueritate punierit, sub generali nomine oppressionis.

§. XII.

*De exactionibus aduocatorum, iureconsultorum & apparitorum
iudicum.*

ALIA truculenta oppressionis ratio erat, sub specie legis
aduocatis & iureconsultis, vulgo dictis scholasticis & defensoribus,
nec non apparitoribus & officialibus ciuitatum & administris
iudicum, visitata. De horum exactionibus & concussionibus
frequentes querelæ, & diuersæ leges contra eos factæ leguntur.
Lex certa stipendia, sive canonicas penititationes, ut vocant,
eis indulgebat pro cauissimorum coram iudicio perorandis & tractan-
dis: sed hi præterea non erubescabant alimenta pro semetipsis

seueritas iussionis ad ordinariorum iudicium officiorumque terrorem debet
excurrere, vt si eorum vel gratiosa conhibentia, vel ignobili dissimulatione
temeritas admiserit curialis, eos quoque domini similis pœna castiget.

(r) Cod. Theod. lib. XI. tit. VIII. de superexactionibus leg. I. Si quis exactorum
superexactionis cumen fuerit constitutus, eamdem pœnam subeat, quæ diu
Valentiniani sanctione diuidum fuerat definita: Capitis namque periculo post-
hoc cupiditas amouenda est, quæ prohibita totiens in hisdem sceleribus per-
seuerat.

(u) Cod. Theod. lib. XI. tit. VII. de exactionibus leg. XX. Si in concussione pos-
seorum exactores fuerint deprehensi, illico & capitali periculo subiaceant
& direptorum quidupli pœna ex eorum patrimonio eruetur. Indices au-
tem triginta librarum auri multæ acerbitate sciunt se esse plectendos, nisi
ea quæ subligeret ordinati sunt, necessaria devotione compleuerint. Vid.
sis ibid. tit. VIII. de superexactionibus leg. II. & III. eiusdem Honorii. It.
lib. XI. tit. XXVI. de discussoribus leg. I. &c. Lib. XIII. tit. XI. de censori-
bus leg. VII. & X. Et Valentiniāni III. nouell. VII. de indulgentiis reliquo-
rum.

et pabulum pro equis suis, quocumque veniebant, in ciuitatibus & mansionibus sine solutione pecuniae postulare; rursum superexactiones cum primis in aduocatis & officialibus, tamquam insatiabilis avaritiae exempla, notantur a Constantio [x]: Et propter ea precipit, ut iudices populum aduersus istiusmodi exactiones tueantur, nec iniurias inultas transire permittant. *Constantinus* [x] in similem animaduertit extorquenti rationem in aduocatis, dum turpi cum clientibus suisractione principia prediorum, pecorum & mancipiorum eorum sibi transcribi poscant; quo ipso eos suae egentes spoliare atque denudare dicit; & istiusmodi rapaces vultures, ut *GOTHOFREDVS* eos vocat, a iudiciorum conspectu segregari, nec inquam eis caussarum defensionem permitti iubet. Alius modus, quo prauis aduocatis pauperes opprimere solebant, erat, quando clientibus suis persuadebant, ut aduersarios suos in causa civili in iudicium militare vocarent, ubi maior eis licentia erat largitione aliisque malis artibus eos opprimendi. Magnopere de hac pauperes depredandi ratione tempore. *Valens* queritur *AMMIANVS MARCELLINVS*: *Laxauit*, inquit [z], *fores rapina-*

(x) Cod. Theod. lib. VIII. tit. X. de concessionibus aduocatorum & apparitorum leg. II. Præter solemnies & canonicas penititationes, multa a prouincialibus Afris indignissime postulant ab officialibus & scholasticis, noto modo in ciuitatibus singulis sed & mansignibus: dum ipsis & animalibus etiam cumdem alimonia sue pretio ministrantur. Nec latet mansuetudinem nostram, expissimè scholasticos ultra modum, acceptis honorarib[us] in defensione caussarum omnium & annona & sumtu accepere constituisse; quibus tantis commodis sunt itinere suam avaritiam explere nequeunt. Prouinciales itaque cuncti iudices tueantur, nec iniurias inultas transire permittant.

(y) Cod. Theod. lib. II. tit. X. de postularido. leg. I. Aduocatos, qui conseleratis depreciationibus sue opis egentes spoliant atque denudant, non iure causse, sed fundorum, pecorum & mancipiorum qualitate rationeque trahunt, dum corporis principia poseunt coacta sibi passione transcribi, ab honestorum cetero, iudiciorumque conspectu segregari præcipimus.

Cod. Justin. lib. II. tit. VI. leg. V. Si qui aduocatorum existimationi sue immensa atque illicta compendia prætulisse sub nomine honorariorum ex ipsis negotiis, quæ uenda suscepint, emolumenta sibi certæ partis cum gravii damno litigioris & deprædatione poseentes fuerint inuenti: placuit, ut omnes, qui in huiusmodi seuitate (legend. / seuitate vid. Gothofred. ad anteced. leg. in codice Theodos. p. 139. b.) permanenterint, ab hac professione penitus arecantur.

(z) Ammian. lib. XXXIX. p. 448.

rum, quæ roborantur indies indicum a luccatorumque prauitate, quæ teniuorum negotia militaris rei recteribus, vel intra palatum validis venditantes, aut opes, aut honores quæsinere praclaros. Ad corrigendum hunc abusum Arcadius legem [a] tulit in hanc sententiam: *Si quis neglectis iudiciis ordinariis, sine caelesti oraculo (hoc est, principis rescripto) causam ciuilem ad militare iudicium crediderit defrividam, preter penas ante promulgatas intelligat se deportationis sortem excepturum.* Nibilominus & alio locum eius decem libris auri condemnatione feriendum. Quibus Valentianus non nihil addidit, hunc in modum facta constitutione [b]: *Pœna defensibus negotiis, qui in eodem extraordinario iudicio adseruerint atque egerint, huiusmodi constituta, ut caussa licum officii amissio, iurisconsultum existimationis & interdicti ciuitatis damna percellant.* Sunt & plures aliæ leges, a Theodosio, Valentianio iuniore & Marciano eodem consilio factæ, quas lector apud GOTHO FREDVM in ante memoratam Arcadii legem reperire potest. Lex quidem ecclesiastica has res non enarrat ligillatiū, par tamen est credamus, quod, quum grandia sint crimina, sub generali notione iniustarum oppressionum, quæ ecclesiastical censuram communereri creditæ sint, comprehendantur.

§. XIII.

De negotiatione usuræ.

ALIVD autem oppressionis genus datur, cuius magis speciatim meminerunt, & quod in clericis æque ac laicis damnant leges ecclesiæ, hoc est usurarum negotiatio & exactio pauperum. Naturam usuræ & diuersos eius gradus explanandi occasionem iam libro quodam antecedente [*] habuimus. Quidquid ergo hoc loco monendum ducimus, hoc est, quod censuræ ecclesiastice eos omnes adfecerint, qui rei fuerint eius, quod hac in re flagitosum & crudele esse iudicarint. Concilium Illiberritanum non solum clericos, qui usuras accepisse detecti fuerint, de gradu suo deturbari iubet, sed laicos etiam excommunicationem iniatur [c], si post admonitionem in ea iniqui-

(a) Cod. Theod. lib. II. tit. I. de iurisdictione leg. IX.

(b) Valentin. nouell. de episcopal iudicio, tit. XII.

(*) Lib. VI. c. II. §. VI. vol. II. p. 313 - 324.

(c) Concil. Illiberrit. c. XX. Si quis clericorum detectus fuerit usuras accipere, placuit eum degradari & abstineri. Si quis etiam laicus accepisse probatur

tate persistant. Et concilium *Carthaginense* prium [d] hanc adfert rationem, cur clericis hæc negotiatio non debeat permititi, quia in laicis reprehendatur. Et caussa, quamobrem ita generatim a veteribus in ipsis laicis damnaretur, erat, quia generatim oppressio erat pauperum, quibus amor mutuo dandi sine vsura debebatur; & nonnumquam cum violenta coniuncta erat exactio, vti in vsura, quam centesimam vocabant, quæ duodecim ex centenis per annum conficiebat; nec non in sic dicta hemiola, vbi totum cum dimidia parte per modum fennoris accipiebatur, quarum utraque per leges imperiales, tanquam iniusta exactio & manifesta oppressio, damnabatur. Quo fundamento omnia argumenta & orationes inuestigare veterum nituntur. Ut adeo vsura hoc sensu pro manifesta prædatione pauperum & crudeli oppressione eorum habita sit, quibus misericordia & caritas quauis occasione tribuenda erat. Et hoc referre licebit omnes modos extorquendi per vim & metum, quos lex damnat & irritos pronuntiat [e], etiamsi pactum vel promissum ab eis, quos talis iniuria adficiebat, impetratum esset.

§. XIV.

De dolo malo.

VLTIMVM rapinæ genus illud erat, quod fraude & calliditate committebatur, quod lex *dolum malum & stellionatum* nuncupat, a stellione, animalculo illo venenato, nitente in dorso maculis quibusdam, stelliarum modo radiantibus, de quo rerum naturalium obseruant scriptores [f], quod nullum animal fraudulentius inuidet homini: senectam enim, quam perinde vt serpentes quotannis exuat, præsentissimum comitali morbo remedium, dicunt ipsum deuorare, vt ne quid beneficii ex il-

---

vsuras, & promiserit correctus iam se cessaturum, nec ulterius exacturum, placuit, ei veniam tribui. Si vero in ea iniquitate durauerit, ab eccllesia esse proiciendum.

(d) Concil. Carth. I. c. XIII. (tom. II. conc. p. 1826.) In nostro concilio statutum est, vt non licet clericis fenerare ... Proinde quod in laicis reprehenditur, id multo magis in clericis debet prædamnari.

(e) Cod. Theodos. lib. II. tit. IX. de pactis leg. IV. Pacta quidem per vim & metum apud omnes satis constat cassata viribus responda.

(f) Plin. lib. XXX. c. X. Nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt: Inde stellionum nomen aiunt in maledictum translatum, &c.

la ad hominem redeat. Vnde iureconsulti fraudem omnem & imposturam, quæ peculiarem in lege titulum haud habet, *stillionatum* [g] appellant, quemadmodum *VLPIANVS* vocabulum illud explanat. Ita, si quis forte rem alii obligatam dissimulata obligatione per calliditatem alii distraxisset, vel permutasset, vel in solutum deditisset, hæ fraudes omnes stillionatus nomine veniebant. Item si quis merces supposuisset, vel obligatas auertisset, vel corrupisset; vel si quis imposturam fecisset, vel collusionem in alterius necem; æque stillionatus poterat postulari. Si quis pignore dando pro auro cuprum subiecisset; si quis liberum sub notione mancipii vendidisset; si creditor numeratam iam sibi pecuniam iterum accepisset; eodem stillionatus nomine [b] puniendus erat; & ob hoc crimen, si quis plebeius, ad operas metallicas damnari, si honestioris conditionis esset, in exilium mitti vel de gradu deiici poterat. Fraudum istarum & collusionum exempla plura sunt & difficiliora, quam ut heic enumerari sigillatim queant: præcipua tamen eorum summatim comprehendi possunt sub quinque titulis, nimirum sub dolo malo, calunnia, adulazione, fraudatione in rebus sibi creditis, & fraudatione in commercio rerum cum aliis.

DOLVM MALVM committere aliquis potest vel cudento nummos adulterinos, ad decipiendum homines incautos ac imprudentes; aut adulterando chirographa, acta & tabulas, ad

(g) Digest. lib. XLVII. tit. XX. *stillionatus*. leg. III. Stillionatum obiici posse his, qui dolo quid fecerunt, sciendum est: scilicet si aliud crimen non sit, quod obiiciatur, quod enim in priuatis iudiciis est de dolo aetio, hoc in criminibus stillionatum persecutio. Vbicunque igitur titulus criminis deficit, illuc stillionatum obiiciemus. Maxime autem in his locum habet, si quis forte rem alii obligatam dissimulata obligatione per calliditatem alii distraxerit, vel in solutum dederit: nam hæ omnes species stillionatum continent, cetera.

(b) Calvin. lexicon. iuid. voce , *Stillionatus*. Stillionatum iureconsulti appellant fraudem omnem atque imposturam, quæ propriam significationem non habet, & in proprium delicti nomen non cadit, l. 7. §. 1. ff. ad Turpili. veluti si quis rem alienam sciens obliget, vel alii iam pignoratam ali. denuo obliget, vel pignore dando pro auro as subiecere, stillionatus crimen commitit, l. 1. ff. de stillionatu, l. 16. §. 1. l. 36. ff. de pign. act. Similiter qui sciens statu liberum dissimulata eius conditione vendit, vel creditor numeratam iam sibi pecuniam iterum accipiens, stillionatus crimine plectitur.

adserendum sibi ius in aliorum hominum bona, quemadmodum illi agunt, qui falsa testamenta vel nomina faciunt, aut, quæ vera sunt, celant vel coriumpunt. Moneta adulteratio non tantum iniuria erat in homines priuatos in negotiatione, sed auctus etiam perfidiae in summos imperantes: adeoque ut crimen capitale bonorum publicatione, exilio, vel morte, eaque interdum crudelissima, flamarum videlicet exustione, puniebatur, quemadmodum e diuersis legibus in codice Theodosiano [i], tali occasione factis, apparet. In primis Constantinus [k] lege quadam capite eos puniri, aut flammis tradi, vel alia istiusmodi violenta morte adfici iubet, qui vel mensuram circuli

(i) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXI. de falsa moneta leg. I. Quicumque adulterina fecerit numismata, pœnam pro discretione sexus & conditionis sua diversitate sustineat: hoc est, ut si decurio, vel decurionis sit filius, exterminatus genitali solo, ad quamcumque in longinquu positam civitatem sub perpetui exilii conditione mittatur, aut super facultatibus eius ad nostrani scientiam referatur. Si plebeius, ut rebus amissis perpetuæ damnationi datur: si seruus conditionis, ultimo suppicio subiugetur. Leg. II. Quoniam nonnulli monetarii adulterina moneta (leg. adulterinam monetam) clandestinis sceleribus exercent, cuncti cognoscant, necessitatem sibi incumbere eiusmodi homines inquirendi, ut investigati tradantur iudiciis. ... Si miles aut promotus huiusmodi crimen incurrit, super eius nomine & gradu ad nos referatur. Si dominum fundi vel domus conscient esse probabitur, deportari cum in insulam oportebit, cunctis eius rebus protinus confiscandis: si vero eo ignaro crimen commissum est, possessionem aut domum debet amittere, in qua id scelus commissum est: Actor fundi, vel seruus, vel incola, vel colonus, qui hoc ministerium præbuit, cum eo qui fecit, suppicio capitali plectetur: nihilominus fundo, vel domo sive viribus vindicanda. Quod si dominus ante ignorans, ut primum reperit, scelus prodidit perpetratum, minime possessio, vel domus ipsius proscriptionis iniuriae subiacebit, sed auctoitem ac ministrum pœna capitalis excipiet. Leg. III. Si quis numimum falsa fusione formauerit, vniuersas eius facultates sive addici præcipimus, atque ipsum severitate legitima coerceri, ut in monetis tantum nostris endendæ pecuniaæ studium frequenteretur. Leg. V. Præmio accusatoribus proposito, quicunque solidorum adulter potuerit reperiri, vel a quoquam fuerit publicatus, illico omni dilatione submota flamarum exustionibus mancipetur. Leg. VI. Comperimus, nonnullos Flaturios Maiorinam pecuniam non minus criminose, quam crebre, separato argento; ab ære, purgare. Si quis igitur postlixe fuerit in hac machinatione deprehensus, capitaliter se fecisse cognoscat, cetera.

(k) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXII. Si quis solidi circulum inciderit, vel adulteratum in vendendo subiecerit, leg. I. Aut capite puniri debet, aut flammis tradi, vel alia pœna mortisera. Quod ille etiam patietur, qui mensuram

exterioris, vt ponderis minuerent quantitatem, adrasisse vel nummos adulterasse, eosque pro bonis, per manifestam fraudem in vendendo, subiecisse detecti fuerint. Et quod lex tanta seueritate in republica puniuit, dubium non est, quin pari seueritate spiritualiter punitum, & tamquam fraus & rapina condemnatum sit in ecclesia. Falsa chirographa, & in primis falsa testamenta scribere, inter ipsos veteres Romanos grande crimen habebatur, qua de re integer titulus [1] in pandectis extat; vbi lex quædam a *Julio Paulo*, celeberrimo illo iureconsulto, relata ad hunc modum statuit[m]: *Qui testamentum amonebit, celauerit, eripuerit, deleuerit, interleuerit, subiecerit, resignauerit; quiue testamentum falsum scripsierit, signauerit, recitauerit dolo malo, cuiusue dolo malo id factum fuerit, legis Corneliae pena damnatur.* Pœna autem ista est vel deportatio, vel omnium bonorum publicatio [n], vel ultimum supplicium, pro conditione rei. Et per leges *Constantini* [o] eadem pœna deportationis & mortis in istiusmodi dolum malum constituta erat. Et quamvis lex ecclesiastica huius criminis pœnam non diserte nominet, par tamen est statuamus, sub generali titulo furti ac rapinæ fuisse comprehensum, quæ crimina hominem censuræ ecclesiastice subiiciebant.

§. XV.

De calumnia cum respectu ad alterius possessiones & fortunas;
& de opposita ei fraude adulacionis.

ALIA species fraudis, quæ contra quem committi poterat, ad priuandum ipsum possessionibus suis & fortunis, erat

circuli exterioris adraserit, vt ponderis minuat quantitatem: vel figuratum solidum adultera incitatione in vendendo subiecerit. Vide sis Digest. lib. XIII. tit. VII. de pignoratitia actione leg. I. & XVI.

(1) Digest. lib. XLVIII. tit. X. de lege Corneliam de fassis.

(m) Paulus ibid. leg. II.

(n) Ibid. leg. I. §. 13. Pœna falsi, vel quasi falsi, deportatio est, & omnium bonorum publicatio: & si seruus eorum aliquid admiserit, ultimo iudicio adfici iubetur.

(o) Cod. Theodos. lib. IX. tit. XIX. ad legem Corneliam de falso. leg. II. Capi-
tali post probationem supplicio (si id exigat magnitudo commissi) vel de-
portatione ei, qui falso commiserit, imminentia.

Vid. Cod. Iustin. lib. X. tit. XIII. de his, qui se deserunt leg. I. Occultator ge-
storum.. in insulam deportetur &c.

confectorum criminum imputatio per falsam accusationem & calumniam. Hæc nonnumquam alterius vitam adficerat, & tum species homicidii erat, coque nomine puniebatur, quemadmodum antea ostendimus. Interdum famam & existimationem aliorum adficerat, & vt huiusmodi crimen considerabitur postea. Hoc loco eam tantum accipimus, quatenus hominum possessiones & fortunas adficit, & quatenus ad priuandum eos per fraudem bonis suis ac facultatibus spectat. Quo sensu lex interdum calumniam & falsam accusationem vt speciem furti ac rapinæ accipit, & sub hoc titulo proscriptit. Quemadmodum videre est ex lege *Valentiniani* & *Gratiani* in codice *Theodosiano*, quæ tres istas calumniæ species coniungit [p], nimirum aduersus alterius famam, fortunas & vitam: iubens eum, qui alterum ex uno horum capitum incusauerit, eadem adfici poena, cui alterum subiicere studuerit, si falsus accusator esse detectus sit, &, quod intenderit, non probauerit. Contra istiusmodi calumniatores, fraudulentos delatores & falsos accusatores (qui id præcipue laborabant, vt plausibili quadam ratione & sub specie iuris alterius bona occuparent) præterea duo [q] tresue integri tituli in codice *Theodosiano* reperiuntur, vbi istiusmodi accusatores & petidores, *humane vita malum* & *humani generis inimici*, vocantur, iubenturque bonorum publicatione puniri & gladio. Lex etiam ecclesiastica seueram eis iniungit poenam. Concilium *Illyberitanum* [r] canonem habet, in hunc modum deinceps: *Delator si quis exsriterit fidelis, & per delationem eius aliquis fuerit proscriptus vel interfactus, placuit eum nec in fine accipere communionem. Si leuior causa fuerit (pecuniaria vel alia istiusmodi) intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.* AVGVSTINV[S] quoque istiusmodi calumniam

(p) Cod. Theod. lib. IX. tit. I. de accusationibus leg. XI. Qui alterius famam, fortunas, caput denique & sanguinem in iudicium deuocauerit, seiat, sibi impendere congruam poenam, si, quod intenderit, non probauit.

(q) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXIX. de calumniatoribus. It. lib. X. de petitib[us] & delatoriis. leg. I. II. III. X. XXXIII. Et tit. XII. si vagum petatur mancipium.

(r) Concil. Illyberit. c. LXXXIII.

(s) August. epist. LIV. ad Macedon. (tom. II. opp. p. 250. a. edit. Basil. MDLXIX.) inter

inter species rapinæ & oppressionis refert. Et auctor *constitutionum* sic dictarum *apostolicarum* [t], episcopum instruens, quos nam a communione debeat reiicere, inter alios etiam nominat militem calumniatorem, non contentum stipendiis, sed pauperes concutientem.

ADVLATIO oppositum calumniæ crimen & quasi auersa eius facies est, cui tamen nonnulli dabant operam, adhibitisque fraudulentis artibus hominum moribundorum heredes fieri studebant, in fraudem eorum, qui iustiore eius rei gauderent titulo. Ad quam fraudem impediendam *Valentinianus* lata lege [u] statuebat, vt ecclesiastici, vel qui continentium se nomine nuncupari vellent, (ab eis enim potissimum fraus illa committebatur) moribundarum viduarum ac pupillorum domos ne adirent, vt eorum possessiones aut villam illarum partem testamento sibi acquirerent. Quod si fecissent, ab adfinibus vel propinquis deferendos esse ad iudicium sanciebat, nec quidquam eorum, quæ ita fraudulenter sub prætextu religionis ab eiusmodi personis vel donatione vel testamento obtinuissent, adepturos; sed legitimos hæredes sibi ea omnia vindicandi & legata ista abolendi licentiam habituros esse, vel certe publico ærario ea inferri oportere. Duæ etiam leges exstant *Theodosii* [x] in eamdem prorsus sententiam. Et patres adeo non

Qui contra ius societatis humanæ, furtis, rapinis, *calumniis*, oppressionibus, inuasionibus abstulit, reddenda potius quam donanda censemus, Zachæi publicani euangelico exemplo, cetera.

(t) *Constit. lib. IV. c. VI.* οὐδὲ σπαῖτην συνοφάντην, μὴ ἀρχέμενον τοῖς ὄψισις, ἀλλὰ τὰς πέντες διατοιντα.

(u) *Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcopis & clericis leg. XX.* Ecclesiastici, aut ex ecclesiasticis, vel qui continentium se volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillorum domos non adeant: sed publicis exterminentur iudicis, si posthac eos adfines earum vel propinqui putauerint deserendos. Censemus etiam, vt memorati nihil de eius mulieris, qui se priuatim sub prætextu religionis adiunixerint, liberalitatè quecumque, vel extremo iudicio possiat adipisci: & omne in tantum inestimabili sit, quod alicui horum ab his fuerit derelictum, vt nec per subiectam personam valeant aliquid, vel donatione, vel testamento pereipere. Quin etiam si forte post admonitionem legis nostræ aliquid hisdem ex feminæ, vel donatione, vel extremo iudicio, putauerint relinquendum, id fiscus usurpet.

(x) *Ibid. leg. XXVII.* Si quando diem obierit, nullam ecclesiam, nullum clericum, nullum pauperem scribat heredes: Careat namque necesse est viris-

conqueruntur de harum legum, quæ videtur, seueritate, vt de fraude potius, auaritia & rapacitate conquerantur eorum, qui piis imperatoribus occasionem istiusmodi leges ferendi dede-
runt. AMBROSIUS [y] ait: *Nemo hos invasionis arguit, violentiae nullus accusat? Quasi non interdum maiorem prædam a viduis blandimenta eliciant quæ tormenta: Non interest apud Deum, utrum vi an circumuentione quis res alienas occupet, dummodo quoquo pacto tenet alienum.* Similem in modum HIERONYMVS [z], Pudet dicere, in-
quit, sacerdotes idolorum, mimi & aurigæ, & scorta hereditates capi-
unt; solis clericis ac monachis hac lege prohibetur: Et non prohibetur
a persecutoribus, sed a principibus christianis. Nec de lege conqueror,
sed dolco, cur meruerimus hanc legem. -- Pronida seueraque legis cau-
tio: Et tamen nec sic resrenatur auaritia. Per fidicommisa legibus il-
ludimus: Et quasi maiora sint imperatorum scita, quam CHRISTI, le-
ges timemus & euangelia contemnimus. Ex his querelis, factis a san-
ctis patribus, manifestum est, hanc fraudulentam rationem fa-
cultates viduarum blanditiis & assentationibus captandi, (vnde istiusmodi hypocritæ vulgo captatores & heredipere dicti) non
minus fuitum creditum fuisse, quam quod aperta violentia
& oppressione committitur. Tuipe genus furti hoc erat in-
ter ipsos ethnicos. IVENALIS[a] sepe illud asperioribus ver-

bus, si quid contra vetitum circa personas specialiter comprehensas fuerit a
moriante consecutum. Immo si quid ab his morienti fuerit extortum, nec
tacito fidei commissio aliquid clericis in fraudem venerabilis sanctionis cal-
lida arte, aut probroso cuiusdam conhibentia deferatur: extores sint ab
omnibus, quibus inhibuerant bonis, cetera. Leg. XXVIII. Legem, quæ dia-
conissim vel viduis nuper est promulgata, ne quis videlicet clericus, neve sub
ecclesiæ nomine mancipia, supellecilem, prædam, (velut infirmi sexus
spoliator) inuaderet, & remotis adiunibus ac propinquis, ipse sub praetextu
catholicæ discipline se ageret viventis heredem, etenus animaduictat es-
se reuocatum, vt de omnium chartis, si iam nota est, auferatur: neque quis-
quam, aut litigator ea sibi vtendum, aut iudex nouerit exsequendam.

(y) Ambros. Serim. VII. de clericis p. 232.

(z) Hieron. epist. II. ad Nepotian. It. epist. III. ad Nepotian. (p. 22. g. edit. Paris. MDCXLIII.) Alii nummum addant nummo & in marlupium suslocantes
matronarum opes venentur obsequiis &c.

It. Leo & Maiorin. nouell. VIII. Insidiosa munuscula diriguntur, subornan-
tur medici, qui prava persuadant &c.

(a) Iuuenal. satyr. V. v. 97. 98.

fumitur illinc

Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat.

bis perstringit: Idem MARTIALIS, PLINIVS, LVCIANVS [b] & plures alii faciunt. Vnde eo minus mirum nobis esse debet, quod leges christianæ id proscribant, patresque tam acriter in illud declamitent, etiam quando via esse videbatur augendi redditus ecclesiæ. Sed hoc puritatem disciplinæ ostendit veterum, quod crimini, sub tam egregia specie apparenti, parcere noluerint, vt pote omni scandali plenæ & ignominiosæ augendi redditus clericorum rationi inimici atque infensi, quemadmodum in diuersis exemplis ostendendi habuimus occasio nem, quando de clericorum redditibus disseruimus.

§. XVI.

De fraudatione in rebus sibi concreditis.

ALIA fraudis species committitur in rébus sibi concredi tis, vt, si quis cellario præfectus vel minister domini sui bona dissipet, aut fraudulentam & iniuriosam pro eo faciat pactio nem; vel si quis tutor, cui executio testamenti alicuius demandata est, mala fide agat, diuitiasque sibi colligat ex iis, quæ aliorum viœ vestitique necessario designata sunt, vel si quis celet aut reddere recusat depositum & fidei suæ concreditum. Veteres christiani admodum iusti, religiosi ac integri erant in hoc ultimo rerum, fidei suæ commissarum, genere; adeo vt ipse PLINIVS nos faciat certiores, fuisse id partem aliquam solemnis eorum negotii singulis diebus dominicis, se sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia committerent, ne fidem fallerent [c], ne depositum appellati ab-

Id. Satyr. VI. v. 38. seq.

tollere dulcem
Cogitat hæredem cariturus torture magno,
Maleorumque iubis & captatore macello.

Id. Satyr. X. v. 201. 202.

Vsq[ue] ad d[omi]n[u]m grauis exori, gnatisque, sibiisque,
Pr[et]e captatori moueat fustula Cofso.

(b) Vid. Calvin. lexic. iuridic. voce *Captare*. Erant Romæ, qui scens orbos ac locupletes obsequio demererit studebant, vt ex eorum testamentis aliquid ferrent, quique etiam palam consignatis tabulis eos hæredes faciebant, quo ad eamdem liberalitatem iamiam morituros prouocarent. Cuiusmodi *captatio*: officia ridet Lucianus in diologis mortuorum his verbis: Εδοξε δι μη, αιτ, νας εσθω τοτε ειναι, θιδαι διαδηματε ει το Φαρεγγη ει αλι ενθη καταδέροντα ταχινα πάντα, ως κακουσιος Γραμματος νας τα απτα. Σοδησε.

(c) Plin. lib. X. epist. XCIV.

Bingh. O.E. Vol. VII.

Qq q

nega-

negarent. Vnde iure nostro concludere possimus, neminem ad communionem in tali societate idoneum fuisse habitum, quem in villa eiusmodi re sibi credita fidem fecellisse constituit; quippe quod cum communis iuris legibus & cum solemni suo ipsis promisso pugnarit. Quædam deposita sacrationis erant generis, vt pote cultui Dei & pauperum usui designata. Quibus igitur in rebus si quis minus fideliter ageret, duplex & triplex crimen committere iudicabatur, quia eadem quasi & sacrilegium addebat iniustitiæ. Quam ob caussam concilium Carthaginense quartum [d] eos, qui ecclesiam oblationibus defunctorum defraudant, necatores egentium vocat; quia ecclesiam priuare iis, quæ ad sustentandos pauperes dantur, re ipsa nihil aliud est, quam pauperes fame enecare: Et ob istiusmodi fraudem ac crudelitatem censuræ excommunicationis subiiciuntur. Inter epistolas CYPRIANI epistola quædam legitur CORNELII episcopi Romani [e], in qua de Nicostrato quadam diacono ad Cyprianum scribit, quem huiusmodi fraudis insimulat. Nam non solum patronam suam saccularem, cuius rationes gesserat, defraudauerat, sed non modicos etiam ecclesiæ redditus, ipsi tamquam archidiacono ad alendum viduas ac pupillos commissos, abstulerat, propter quod crimen Roma fugerat, metuens ne rationem dispensationis suæ reddere & caussam de rapina & sacrilegio dicere cogeretur. Et ipse CYPRIANVS in alia epistola [f] ad Cornelium de sceleribus scribens Novati, spoliatos ab eo esse dicit pupillos, fraudatas viduas, pecunias quoque ecclesiæ denegatas, propter quod aliqua crima (quod videlicet patrem fame mori suisset, quod vxori,

(d) Conc. Carth. IV. can. XCV. Qui oblationes defunctorum aut negant ecclesiis, aut cum difficultate reddunt, tamquam egentium necatores excommunicantur.

(e) Ap. Cyprian. epist. XLVIII. al. L. Inuigiletur, vt omnibus coëpiscopis nostris & fratribus innotescat, Nicostratum multorum criminum reum, & non solum patronæ suæ carnali, cuius rationes gessit, fraudes & rapinas fecisse; verum etiam, quod est illi ad perpetuam pœnam reseruatum, ecclesiæ deposita non modica abstulisse.

(f) Cyprian. epist. XLIX. al. LII. ad Cornel. p. 97. (p. 233. edit. Amstel. MDCC.) Spoliati ab illo pupilli, fraudatae viduæ, pecuniae quoque ecclesiæ denegatae, has de illo exigant pœnas, quas in eins furore conspicimus. Pater etiam eius in vico fame mortuus & ab eo in morte postmodum nec sepulcalce

calce percusso vtero, abortionem importasset) ipsum non de presbyterio solum excitandum fuisse, sed & communicatione prohibendum, nisi grauis quædam persecutio impediisset, quo minus causa eius ageretur. Vnde liquido apparet, veteres nullo crimine acerbius adfectos fuisse, quam quidem hoc perfidiae & infidelitatis in rebus creditis crimine, nec ullum eo severius per censuras ecclesiæ puniri consueuisse.

§. XVII.

De fraudatione in rerum commercio cum aliis.

VLTIMA fraudis species est, quæ in negotiatione & commercio rerum inter emtorem & venditorem committitur. Emtor peccare potest, captando lucrum ex ignorantia vendoris, vera rerum suarum nescientis pretia, vel captando lucrum ex premente illum necessitate, quando paupertas ipsum sua res vili pretio cogit vendere; vel soluendo falsos & adulterinos nummos, quod idem est atque in facta antea pactione fallere. Hæc vltima fraudis species legibus Romanis tam ethnicis quam christianis severè puniebatur. Nam vendori æque ac fabricatori monetæ adulterinæ omnes fraudis poenæ constitutæ sunt, quæ in digestis [g] recensentur. Et *Constantinus* [b] mortis poena adisci iussit non solum eos, qui adulterauerint, vel ad-

tus. Vterus vxoris calce percussus, & abortione properante in paricidium partus expressus. -- Hanc conscientiam criminum iam pridem timebat, propter hoc se non de presbyterio excitari tantum, sed & communicatione prohiberi pro certo tenebat; & virginibus fratibus imminebat cognitio- nis dies, quo apud nos causa eius ageretur, nisi persecutio ante venisset.

(g) Digest. lib. XIII. tit. VII. de pignoratitia actione leg. I. Pignus contrahitur non sola traditione, etiæ non tradidit' est. Si igitur contractum sit pignus nuda conventione, videamus, an, si quis aurum ostenderit, quasi pignori daturus, & æs dederit, obligauerit aurum pignori? Et consequens est, ut aurum obligetur, non autem æs: quia in hoc non consenserint. Si quis tamen, quem æs pignori daret, adfirmanit hoc aurum esse, & ita pignori dederit, videndum erit, an æs pignori obligauerit: & numquid, quia in corpus consensum est, pignori esse videatur? Quod magis est: tenebitur tamen pignoratitia actione qui dedit: prater stellionatum, quem fecit. Lib. XLIII. tit. X. ad legem Corneliam de falso leg. IX. Lege Cornelia cauetur, ut qui in aurum vitii quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos flaverit, falsi crimine teneri. --- Eadem lege exprimitur, ne quis nummos flagneos, plumbeos emere, vendere dolo malo vellet.

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXII. Si quis solidi circulum inciderit, vel adulteratum in vendendo subiecerit, leg. I. Capite puniri debet, aut flammis tra-

raserint monetam, sed illos etiam, qui scientes adulteratam in vendendo subiecerint. Et licet hoc non disertis verbis expressum & memoratum sit in lege ecclesiastica, tamen quum sit præcipua quedam fraus, sub generali fraudum, ad spirituallis iurisdictionis cognitionem pertinentium, titulo id comprehendendi necesse est. Fraus enim semper in criminibus primæ magnitudinis posita est. AVGVSTINVS [i] in eadem classe eam collocat cum homicidio, adulterio, fornicatione & sacrilegio. Et TERTVLIANVS [k] grandibus peccatis, blasphemia, idololatriæ, apostasiæ, homicidio & adulterio adnumerat, quæ templum Dei destruant, & hominem christiana communione reddant indignum. Quod ad istam fraudem attinet, quando emitor venditorem circumuenit, iustum rerum suarum pretium nescientem, quum res sit non facilis ad detegendum vel probandum, eam potius propriæ ipsius conscientiae relictam, quam sub publicam disciplinam vocatam fuisse, par est credamus. Certum tamen est, hominem religiosum hac culpa animam suam non oneraturum. Singulare & rarum iustitiae exemplum hac in re dat AVGVSTINVS [l]. Scire se dicit hominem, quum venalis codex ei fuisset oblatus, pretiique

di, vel alia pena mortisera, si quis mensuram circuli exterioris adraserit, vel figuratum solidum adultera imitatione in vendendo subiecerit.

(i) Aug. tract. XLI. in Ioan. tom. IX. p. 125. (p. 308 edit. Basil. MDLXIX.) cit. supra §. IV. litt. b pag. 468.

(k) Tertull. de pudicit. c. XIX. Sunt & contraria istis (delictis quotidianæ incurSIONIS) ut grauiora & exitiosa, quæ veniam non capiant, homicidium, idolatria, *fraus*, negatio, blasphemia, vtique & mœchia & fornicatio, & si qua alia violatio templi Dei. Id. aduers. Marcion. lib. IV. c. IX. Si Helleus prophetes creatoris vnicum leprosum Naaman Syrum ex tot leprosis Israëlitis emundavit, nec hoc ad diuersitatem facit Christi, quasi hoc modo melioris, dum Israëlitem leprosum emundavit extraneus, quem sius dominus emundare non valuerat, Syro facilius emundato, significato per nationes emundationis in Christo lumine eorum, quæ septem maculis *capitalum delitorum* inhorrerent, idolatria, blasphemia, homicidio, adulterio, stupro, falso testimonio, *fraude*.

(l) Aug. de trinit. lib. XIII. c. III. Et minus quidem ille vel se ipsum intuendo, vel alios quoque experiendo, vili velle emere & caro vendere, omnibus id creditit esse commune. ... Scio ipse hominem, quum venalis codex ei fuisset oblatus, pretiique eius ignarum & ideo quiddam exiguum poscentem cerneret venditorem, iustum pretium, quod multo amplius erat, nec oportebat deditse.

eius

eius ignarum & ideo quiddam exiguum poscentem cerneret venditorem, iustum pretium, quod multo amplius esset, nec opinanti dedisse, summamque ei admirationem inieciisse haud vulgari generositate ac aequitate, quae non permittat ex alterius ignorantia lucrum capere; licet id contra generalem regulam sit mortalium, quibus (vt minus ille, vel se ipsum intuitus, vel alios quoque expertus dicat) commune sit, vili velle emere & caro vendere, quæcumque demum mala inde consequantur.

AB altera parte fraus committi etiam potest a venditore, idque diuersis modis; si vel merces a quo carius ignaro & indigenti emtori indicet; quod itidem genus oppressionis est; vel si corruptas vendat merces, quæ reuera tales non sunt, quales esse dicuntur vel videntur, quæ fraus est in qualitate; vel si falsis ponderibus & mensuris vtatur, quæ fraus in quantitate est rerum, de quibus inter eos conuenit, & cui communiter hæc nota in scripturis inuritur, quod sit *detestationi DOMINO*. Vetustæ leges *Romanæ* [m] in hoc iustorum ponderum ac mensurarum negotio summiopere sollicitæ sunt. Aedilium id erat muneris, mensuras exigere & pondera, quorum modus religiose adseruabatur in capitolio: Et hinc postea imperatorum christianorum tempore ablata, sub custodia episcoporum in ecclesiis reponebantur, quemadmodum ex *pragmatica sanctiōne* [n] *Iustiniani* & ex *vna nouellarum* [o] eius appetat. Singulae

(m) Vid. digest. lib. XLVIII. tit. X. ad legem Corneliam de falso. leg. XXXII. Si venditor mensuras publice probatas vini, frumenti, vel cuiuslibet rei, aut auctor corruperit, doloue malo fraudem fecerit: quanti ea res est, eius dupli condemnatur: decretoque diui Hadriani præceptum est, in insulanos relegari, qui pondera aut mensuras falsassent.

(n) *Iustin. pragmat. sancti. c. XIX.* Ut nulla fraudis vel lēsionis prouinciarum nascatur occasio, iubemus in illis mensuris vel ponderibus species vel pecunias dari vel suscipi, quæ beatissimo papæ vel amplissimo senatu nostra pietas in praesenti contradidit.

(o) *Iustin. nouell. CXXVIII. c. XV.* Τὸς δὲ τὰ δημόσια τέλη εἰσπράττονται, δεκτοῖς σαφοῖς τε καὶ μέτροις περιγράψαι πελεύονται ἵνα μηδὲ ἐν τέττῳ τὸς ἡμερῶν ἀποτίθεται ἀδικῶντι· εἰ δὲ οἱ συντελεῖσαι νομίσκοι βαρεῖσαι εἴτε ἐν σαφοῖς εἴτε δὲ μέτροις, ἐχτιστούσαι ἀδικηταν τὰ μὲν τὸν εἰδῶν μέτρον τε καὶ σαφὸν παρα τὸν ἐνδοξοτάτων ὑπέρχων, τὰ δὲ τὰ χοντρὰ καὶ τὰ ἀγρυπτὰ καὶ τὰ λοιπῶν μετάθετων σαφοῖς παρατεκματά καὶ γένερον ἐνθεοτάτων κομικῶν τῶν θείων λαρυγτάνων λαχυρίζουσιν· καὶ τὰ αὐτὰ μέτρα καὶ σαφὸν ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ ἐκάστης πόλεως ἐκκλησίᾳ Φυλάττεοται· ἵνα καὶ ταῦτα δίχα βάρος τῶν συντελεῖσιν, καὶ οὐ

civitates & stationes, siue loca, vbi tributa suscipiebantur, similiter publica habebant pondera & publicas mensuras, ut fraudibus occurreretur, quæ tum ab exactoribus tributorum tum ab aliis in priuatis negotiationibus committi solebant. Quam in rem diuersæ leges *Theodosii* [p], *Honorii* [q], *Valentiniani* tertii [r] & *Maioriani* [s] reperiuntur in codice Theodosiano.

τῶν δημοσίων εἰσορευδῆ, τοῖς αἱ σφατιωτικαὶ τοῖς οἱ ἔδααι δακτύαι γινωνται.
Eos, qui publica tributa exigunt, iustis ponderibus & mensuris uti præcipimus: ut neque in hoc nostros tributarios ἕδαντ. Si autem collatores putant, granari se siue in mensuris, siue in ponderibus: habeant licentiam, specierum quidem mensuras & pondera a glorioſissimis prefectis: auri vero & argenti & reliquorum metallorum pondera a glorioſissimo per tempora comite sacrarum largitionum accipere: & has mensuras & pondera in sanctissima vniuersitate civitatis ecclesia seruari, ut secundum ea & gravamen collarorum & fiscalium illatio, & militares & aliae expense fiant.

(p) Cod. Theodos. lib. XII. tit. VI. de susceptoribus leg. XIX. In singulis stationibus & mensuræ & pondera publice collocentur, ut fraudare cupientibus fraudandi adimant potestatem. Leg. XXI. Modios æneos seu lapideos, cum sextariis atque ponderibus per mansiones singulas, quasque civitates iussimus conlocari, ut vnuſquisque tributarius sub oculis constitutis rerum omnium modis sciatur, quid debeat susceptoribus dare. cetera.

(q) Cod. Theodos. lib. XI. tit. VIII. de super-exactionibus leg. III. Velut licito committi, frequenti læsorum deploratione didicimus, ut maioribus subiectis mensuris atque ponderibus grani possessori damno quauiatur: Iubemus, ut cura & solertia desensorum hoc fieri a susceptoribus non sicut, deprehensisque ad iudicium dirigant, cum ipso fraudis commissione iudicio idem fieri notum est &c.

(r) Cod. Theod. lib. XII. tit. VI. de susceptoribus leg. XXXII. Aurum siue argentum quum quo a posseſſore conſertur, aicarii vel susceptor accipiat: ita vt prouinciae moderator eiusque officium ad crimen suum nouerit pertinere, si posseſſoribus vllum fuerit ex aliqua ponderum iniuitate inlatum dispendium. cetera. It. Nouell. Valentin. & Theodos. XXV. de pretio solidi. De ponderibus quoque ut frus penitus amputetur a nobis aguntur exagia, quæ sub interminatione superioris comprehensa siue fraude debeat custodiari.

(s) Maiorian. nouell. I. Illis quoque fraudibus obviandum est, quas in varietate ponderum exactorum calliditas facere consuevit, qui vetustis caliginibus abutentes, Faſtinæ, aiorumque nominum nescientibus faciant mentionem. Quibus penitus amotis, atque in perpetuum hac lege damnatis, a prætoriana ſede ad singulas non ſolum prouincias, sed etiam ciuitates pondera examinata mittantur: quibus tam omnis exactor quam negotiator veratur, capitale ſibi ſciens vnuſquisque supplicium, ſi constituta tranſcenderit. Vid. Sidon. Apollin. lib. V. epift. VII. Hi ſunt, qui inuident -- arcariis pondera, mensuras allectis. Cagliodor. lib. V. epift. XXXIX. Exigentes af-

Et severæ quidem & capitales poenæ eis omnibus ibi constituantur, qui fraudem in mutatione vel corruptione publicorum ponderum & modiorum fecisse deprehensi fuerint. Ecclesia hac de re non habet particulares leges in disciplina sua. Quando autem tam atrox crimen in oculis fuit civilis magistratus, iudicare nobis licebit, ipsam in huiusmodi criminis reos animaduertisse ex generalibus contra fraudem legibus, sine speciæliore omnium particularium casuum recensione. Auctor *constitutionum* [t] generalem hac in re suggestit regulam, quando episcopum omnium eorum oblationes reiicere iubet, qui communī nomine παδιεργοί, adulteratores vocabantur. Speciatim notat δολοφέτες, mensores fraudulentos & ξυγορέσας, hoc est eos, qui licet non vterentur falsis ponderibus aut fraudulentis libris; ingeniosius tamen & astutius digitis suis stateram ad alterum latus impellebant, vt artificio & versutia manus id in ponderando lucrarentur, quod falsis ponderibus facere non audebant. *Constantinus* etiam huius fraudis in lege quadam sua [u] mentionem facit, vbi tributorum susceptoribus interdicit, ne digitis suis pondera libræ depriment, sed æqua lance & libramentis paribus ponderent, ne quis de iniuria sibi illata possit conqueri. Et dignum obseruatu est, quod *Iulianus* [x], vt

sem publicum per grauamina ponderum, premere dicuntur patrimonia possessorum: vt non tam exactio, quam præda esse videatur. Sed vt totius fraudis abrogetur occasio, ad libram cubiculi nostri, quæ vobis in praesenti data est, vniuersas functiones publicas iubemus inferri. Quid enim tam nefarium, quam præsumtoribus liceat in ipsa etiam trutinæ qualitate peccare? Id. lib. XI. epist. XVI. Initium a libra faciemus, quia vbi conscientiam fas est intendere, inde debet sermo iudicis inchoare. Hinc est, quod in ponderibus atque mensuris vos suggestis ingrauatos: & ideo nostra cura prouidebit, vt nullius vos vterius ex ea parte vexare possit iniquitas. Quia graue scelus esse indicamus, aut mensuras modum excedere, aut libram æquissimi ponderis iustitiam non habere.

(z) Constitut. lib. IV. c. VI. πρωτόνον δὲ τοῖς ἔρδιεργοῖς -- τοῖς ξυγορέσας τοῖς δολοφέτοις.

(u) Cod. Theod. lib. XII. tit. VII. de ponderatoribus, leg. I. Aurum quod infertur, æqua lance & libramentis paribus suscipiatur: scilicet, vt duobus digitis summitas lini retineatur, tres reliqui liberi ad susceptorem emineant, nec pondera depriment, nullo examinis libramento seruato, nec æquis ac paribus suspenso staterem monentis.

(x) Ibid. leg. II. Placet, quem sermo græcus appellat, per singulas ciuitates isti-

istiusmodi fraudibus in ponderando occurret, per singulas ciuitates ministrum constituerit, (*Græco nomine zygostaten*, hoc est ponderatorem publicum, nominatum) cuius ad arbitrium & fidem, si qua inter vendentem ementemque exorta esset contentio, per publica pondera dirimeretur. Studium autem imperatoris ethnici, ad huiusmodi fraudes & abusus corrigendos adhibitum, arguit, ecclesiæ tanto magis conuenisse, ut eius rei curam gereret, & huiusmodi fontes pœnitentiæ per censoria ecclesiasticæ potestate submitteret.

AVCTOR *constitutionum* similiter aliis cuiusdam fraudis meminit, quam in negotiatione quis committere potest, dissimulando prauam rerum conditionem, & vendendo merces corruptas sub bonarum & perfectarum notione ac specie. Ut si quis cuprum pro auro, vel mixturam aquæ vel alium liquorem pro puro vino vendat. Hinc episcopum instruens, quorum oblationes recipienda, & quorum reiicienda sint, primo loco dicit, ad candum non admittendos esse, quos *Graci καπηλοις*, *Latini autem caupones* vocent; per quos non eos stricte intelligit, qui cibaria vendunt, vel alios quoscumque mercatores, licet vocabulum nonnumquam ita sumatur; sed fraudulentos propolas, qui merces suas corrumpunt & adulterant, ut maius ex iis lucrum faciant. Quomodo ex loco illo apparet, quem secundum LXX. interpretum versionem ex *Iesiae I, 22.* citat, *ει κάπηλοι στε μίσγεσι τὸν οἶνον ὅδατι*, *Caupones tui miscent vinum aqua*. LACTANTIVS [y] hanc rem acute disputat aduersus *Carnalem*, philosophum gentilem, qui statuebat, si quis fugitivum seruum vel pestilentein domum velit vendere, eum per leges prudentiæ non debere profiteri periculum, quod de illo vel de hac emitori metuendum sit; quia, si id faciat, futurum sit, ut vel vili vel omnino non vendat. Quam ille sententiam damnat, eamque contra christianæ iustitiæ & ipsius etiam prudentiæ regulas esse, pluribus demonstrat. Nihil enim homini prius, nihil antiquius esse debere dicit, quam innocentia

---

constitui *zygostaten*, qui pro sua fide atque industria, neque fallat neque fallatur, ut ad eius arbitrium a que ad eius fidem, si qua inter vendentem emtoremque in solidis exorta fuerit contentio, detrimatur.

(y) *Laetancr. lib. V. c. XVII. & XVIII.*

am seruare & bonam conscientiam. Vnde HILARIVS [z] ait: *Corpora, quum cogitamus aut agimus supra, cedes, furtu, falsitates, rapinas, speluncam latronum constituimus.* Nonnulli quidem veterum [a] paullo seueriores sunt contra negotiationem quamcumque, excepta arte manuali, lucri caussa institutam, propter fraudis periculum, cui emitor æque ac venditor obnoxius est. At LEO [b] papa benignius distinguit inter lucrum honestum & turpe: *Qualitas lucri, inquiens, negotiantem aut excusat, aut arguit: quia est honestus quæstus, aut turpis.* Ut adeo non omnem negotiationem & mercaturam vt simpliciter illicitam in se damnauerint, sed tantum si istiusinodi fraudulentis exerceretur artibus, quæ eam sordidi quæstus vitio commacularent, nec nisi plausibile aliquod furtum & magis artificiale prædandi rationem facerent.

VLTIMA species fraudis a venditore coininititur, quando merces suas iusto carius vendit; quod fit vel per monopolium, si quis vnum solus, vel aliqua hominum societas, ius sibi acquirit certas merces diuendendi, illisque pretium statuit arbitrium; vel si venditor ex ignorantia vel indigentia emotoris occasionem captat mercis pretium augendi, ex eiusque infirmitate, paupertate & imprudentia lucrum facit. Contra fraudem, quæ fit per monopolium, nota lex est ZENONIS [c] imperatoris in codice Iustinianeo, qua primum sub poena publica-

(z) Hilar. in psalm. CXVIII. v. 139. p. 278.

(a) Tertull. de idololatr. c. XI. Negotiatio seruo Dei apta est? Ceterum si cupiditas abscedat, quæ est caussa acquirendi: cessante caussa acquirendi, non erit necessitas negotiandi.

Epiphan. exposit. fid. § XXIV. πραγματεύτες ἐν ἀνοδέχεται, ἀλλὰ ὑποδεστήσεις μάρτυρις ἔργονται. Negotiatores noui admodum probat (ecclesia catholica) sicut in omnium infinito loco constituit.

Auct. operis imperf. in Matth. XXI, 12. Inter opera Chrysost. tom. II. p. 102. edit. Francos.) Eiiciebat vendentes & ementes de templo. Significans, quia homo mercator vix aut numquam potest Deo placere. Et ideo nullus christianus debet esse mercator: aut si voluerit esse, proiiciatur de ecclesia Dei, dicente propheta: *Quia non cognoni negotiations, introibo in potentia domini*, psalm. LXX, 16. cetera.

(b) Leo epist. XCH. ad Rustic. c. IX.

(c) Cod. Iustin. lib. IV. tit. LIX. de monopolis leg. I. Iubemus, ne cuiuscumque vestis, vel piseis, vel peccatum forte, aut echini, vel cuiuslibet alterius ad victimum, vel ad quemcumque usum pertinentis speciei, vel cuiuslibet ma-

tionis bonorum & perpetui exilii interdicit, ne quis monopolium audeat exercere: Deinde prohibet, ne qua hominum societas illicitis pactis se constringat de taxandis rerum pretiis, quadraginta librarum auri solutionem hoc facere ausis constituens. Similiter aedificiorum artifices aliorumque operum professores a pactis inter se componendis arceri iubet, eo spectantibus, ut ne quis ab altero inchoatum & derelictum opus ipso inuito implete: (quæ ratio erat, qua labori suo pretium pro arbitratu statuere sibi sumebant.) Cui fraudi & difficultati, homines honestos prementi ut occurrat, omnia istiusmodi illicita pacta & conuentiones dissoluit, perfectam hominibus, ab artifice quodam derelictis, concedens libertatem per alium, sine aliquo dispendii timore, inceptum opus perficiendi.

ALTERA pretium augendi ratio, quæ fit a venditore, commodum ex ignorantia & imprudentia emtoris captante, nullis legibus vndiquaque prouideri poterat & caueri: adeoque hominum relinquebatur æquitati & conscientiæ, examinanda & iudicanda potius per legem diuinam, quam sub certas humani iudicij regulas reuocanda. Verunitamen quum sit quædam fraudis species, & extorquendi ac opprimendi ratio, probabile est, ecclesiæ rectores in multis insignioribus calibus eam condemnasse sub generali nomine *pauperias*, hoc est, abiectæ versutiæ & artificii lucranda per quameumque imposturam pe-

teriæ, pro sua auctoritate, vel sacro iam elicto rescripto, aut pragmatica sanctione vel sacra nostra pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere: nene quis illicitis habitis conuentiobus coniuret, aut pacifatur, *ve species diversorum corporum negotiacionis, non minoris quam inter se statuerint, veniuntur*. Aedificiorum quoque artifices, vel ergolabi, aliorumque diversorum operum professores & balneatores penitus arceantur, pacta inter se componere, *vt ne quis, quod alteri commissum sit, opus implete, aut iniunctum alteri sollicitudinem alter intercipiat*: data licentia vnicuique, ab altero inchoatum & derelictum opus, per alterum sine aliquo timore dispendii implere, omniaque huinsmodi fiscinora deminiandi sine ulla formidine, & sine iudicariis statibus. Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis expoliatus, perpetuate damnetur exilii. Ceterarum professionum primates, si in posterum aut super taxandis rerum pretiis aut super quibuslibet illicitis placitis, aucti fuerint conuenientes huinsmodi feso pactis constringere, quadraginta libtarum auri solutione per celli decernimus.

cuniz:

cuniae: cuius rei caussa episcopus in *constitutionibus* [d] homines a faciendis super altari oblationibus reiicere iubetur.

ET sub hoc caput reducere quoque possumus earum rerum mercaturam, quam venditor exercere nullo iure potest; exempli caussa, si quis alterius seruum fugitiuum vendat, quod leges [e] vetant, quia species plagii est in venditore & defraudatio emtoris, atque incitatio seruitiorum ad diripiendum & deserendum dominos suos. Istiusmodi quoque est nundinatio rerum nullius veri pretii, sed meræ fraudis & imposturæ; vt si quis pecuniam accipit pro fatorum per genituram interpretatione, pro indicatione rerum perditarum, pro amuletorum præbitione, & similibus nugis, quas canones [f] non solum ut artes curiosas & supersticiosas, sed etiam ut fallacias & imposturas, damnant. Quos omnes & sexcentos alios spoliandi, opprimendi & defraudandi modos ecclesia in disciplinæ suæ exercitio eodem, quo directas inethodos committendi furta & rapinas, loco habebat.

§. XVIII.

De receptione & occultatione latronum, & emtione rerum furtuarum.

AT ENIM VERO præter directas hoc peccatum committendi vias, erant quædam abiectæ & illicitæ praxes, quæ virtualiter & per iustam interpretationem furtum dici merebantur: ut receptio, incitatio ac occultatio latronum: emtio rerum furtuarum; vitam otiosam sine villa legitima vocazione agendi ratio; Rerum, sustentationi aliorum designatarum, consumptio per prodigiant vel lusum. In quas praxes vniuersas leges ecclesiasticæ vel imperiales animaduerterebant ut totidem indirectas vias adjuuandi vel committendi latrocinia & direptiones. Leges imperiales seueram poenam omnibus constituunt, qui ullius criminis reos occultent. *Valentinianus* lege quadam eos damnat, ut socios [g] alieni criminis, & pari

(d) *Constit. lib. IV. c. VI.* vid. sub litt. anteced. (t) pag. 495.

(e) *Cod. Iustin. lib. IX. tit. XX. ad legem Fabiam de plagiis. leg. VI.* In fuga seruum constitutum, neque vendere, neque donare licet.

(f) *Concil. Trull. c. LXI. cit. supra ad c. V. §. VI. litt. (h) & (i)* pag. 257.

(g) *Cod. Theod. lib. IX. tit. XXIX. leg. I.* Eos, qui secum alieni criminis reos occulendo sociarunt, par atque ipsos reos poena exspectet.

pœna adfici iubet. Alia lege [b] speciatim eos damnat, qui latrones suscipiant & iudiciis non offerant; suppicio aut bonorum publicatione, pro qualitate personæ, plectendos. Et si quis actor vel procurator, domino suo ignorante & inscio, eos occultauerit & iudici offerre neglexerit, eum flammis comburendum esse statuit. Alia lex *Marciani* in eamdem sententiam exstat in codice *Justiniano* [i], ostendens, quemadmodum tractandi sint, qui latrones occultauerint, & vim ad tuendum ac defendendum eos adhibuerint.

Quæ res furtiuas emebant, si tales esse scirent, itidem furti habebantur participes, quia hoc incitamentum erat latronum & quædam eorum approbatio. CHRYSOSTOMVS [k] & AVGUSTINVS [l] hanc obseruationem habent in illud psalmistæ: *Si furem videbas, concurrebas ei;* quod laudare & approbare furem idem sit ac committere furtum. Et nemo quidem magis approbare furem potest, quam is, qui parui lucri cauſa

(b) Ibid. leg. II. Latrones quisquis sciens suscepérit, vel offerre iudicis supercederit, suppicio corporali aut dispendio facultatum, pro qualitate personæ ex iudicis estimatione, plectatur. Si vero actor, sive procurator domino ignorantie occultauerit & iudici offerre neglexerit, flammis vtricibus concremetur.

(i) Vid. Cod. Justin. lib. IX. tit. XXXIX. de his, qui latrones occultauerint, leg. II. Si qui latrones, seu aliis criminibus obnoxii, in possessione degunt seu latitant; dominus possessionis si præsto est, aut procuratores, si dominus abest, seu primates possessionis vltra eos offerant; aut si scientes hoc sponte non fecerint, conueniantur a cinili officio, ut tradant prouinciali iudicio eos, qui requirantur, sub examine iudicis arguendos, & pœnas post docūmenta congias subituros. Si vero exhibere eos domini, vel procuratores, aut primates possessionis distulerint; tunc ad detinendos eos adito rectore prouinciae omnia ciuilia dirigantur auxilia, cetera.

(k) Augustin. in psalm. XLIX. tom. VIII. p. 194. (p. 478. edit. Basil. MDLXIX.) Si videbas furem, concurrebas ei &c.] Ne forte dices, non feci furtum, nō feci adulterium: quid si placuit tibi, qui fecit? Nonne ipso placito concurredisti? Nonne positionem tuam cum illo, qui fecit, laudando posuisti? Hoc est enim, fratres, concurrere cum fure, & ponere cum adultero positionem tuam: quia, et si non facis, & laudas quod sit, adflipulator es facti, quoniam laudatur peccator in desideriis animæ fure, & qui iniqua gerit, benedicitur. Non facis mala, laudas mala facientes.

(l) Chrysost. in loc. tom. III. p. 301. (p. 261. edit. Francof.) τέτο πάντων αἰτίων τῶν κακῶν τέτο μαλάρια ἔσι τὸ ἀντεγέντον ἀργεῖν, τὸ ἐκλήνον τὴν περὶ τὰ καλὰ τῶν ποθῶν σπεδίν, ὅτιν πᾶς ἡμῖνος πᾶς ἐπιτρέψει τινες, ἀλλα καὶ συνιδωται τοῖς ἀμφιλάρεσ τέτο τὲ ἀμφιλάρεις εἰς θλατῶν π.τ.λ. Hoc est causa omnian-

animum ei addit cum ipso negotiando, vti versio *Arabica* ex quorumdam criticorum obseruatione phrasin psalmistæ ad verbum reddit. Vnus tantum casus est, in quo casuistæ permitunt a cognito fure aliquid emere. Si quis videlicet facere id potest ob rem parvulam, animo quidem ablata proprio domino restituendi. Hoc enim in casu propositum ei non est furi animum addere, sed legitimi possessoris commoda procurare. Et pro hoc notas regulas legis civilis [*] adlegant. At vero in reliquis casibus omnibus cum furibus negotiari, est participem fieri peccati eorum, eosque inflammare & confirmare in subsequentibus furtis. Quare hic & omnes reliqui furibus adspirandi eosque adiuandi modi (quos notant & colligunt doctores [m] in scholis [n]) antiquis temporibus sub generali furti ac fraudis notione comprehendebantur, & congrua his criminibus censura ecclesiastica puniebantur.

§. XIX.

Otium notatum & punitum tamquam mater furti.

NEQVE vero solam societatem cum latronibus furibusque & participationem rapinæ eorum ita damnabant veteres, sed etiam omnem istiusmodi viuendi rationem, quæ mortaliibus quamdam quasi necessitate latrocinandi, & ad fraudem ac violentiam, vtpote vnum solum dissolutæ vitæ adminiculum, se se applicandi imponebat. Otium pro matre ac nutrice furti, & vitam sine occupatione non meliore loco, quam

---

um malorum, hoc est, quod virtutem maxime exercit, quod retardat ac reprimit studium malorum ad ea, que sunt honesta: quando nou solum non reprehendunt aliqui, sed etiam una cum iis, qui peccant, se oblectant, eisque gratulantur.

(*) Vid. I. lessim de iure & iuslit. lib. II. c. XIV. p. 171. (p. 176. edit. Louan. MDCV.)
Dubitatio IV. Vtrum si dubites, an res sit aliena, possis eam accipere, retinere, alienare? Qui dubitat, vtrum res sit aliena, potest nihilominus eam accipere titulo donationis, permutationis, emtionis &c. modo eo animo accipiat, vt eam domino, si post diligentem inquisitionem innenerit, restituat. Ratio est, quia in hoc nullam facit domino iniuriam, sed beneficium; nam alioquin fortassis numquam fuisset restituenda.

(m) Aquin. quest. LXII. artic. VII. Conclusio: In multis casibus etiam is, qui per se non fecit rei ablationem, tenetur tamen ipsi damnificato ad rei ablatæ restitutionem &c.

(n) *Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,*
Participans, mutus, non obstante, non manifestans.

quo vitam communis prædonis , habebant. Quia huius furfuris homines , vt poëta loquitur , tantum sunt fruges consanguinati. Quam ob caussam leges tam imperiales quam ecclesiasticae admodum seuere contra omnes istiusmodi decernunt. Exstat in codice *Theodosiano* [o] constitutio quædam *Valentiniani iunioris* contra mendicantes , qui , dum integro corpore ac vegeta aetate sint , siue serui , siue liberi & ad operandum idonei , a dominis suis *Romam* fugiant , vt ibi latentes velut fuci ex aliorum largitate alimenta inertiae habeant. Quos ille explorari , & si validi ac robusti esse deprehendantur , proditoribus in servitutem addici vel ad dominos remitti iubet , salua hisce actione in eos , qui fugitiuos vel receperint vel ad desertionem consiliis suis incitauerint. *IVSTINIANVS* hanc legem in codice suo [p] interposuit , & nouum edictum sanxit in eamdem sententiam. Ecclesia itidem hac in re magnam nauabat operam , vt ne audacibus , otiolis ac vagantibus mendicis permitteretur deuorare redditus eorum , qui reuera infirmi ac pauperes essent. Quam ob caussam clericis suis interdicebat , ne huc illuc vagarentur , nec de dioecesi alia in aliam proficiscerentur sine litteris dimissoriis , quemadmodum nonnulli faciebant , dicti inde *βασιλίς* , hoc est , homines *vacantes* , sicut alio iam loco [*] pluribus demonstrauimus. Omnes monachos suos & ascetas ex manuum suarum operibus viuere docebat. Ita , vt monachus , qui opus non faceret , non secus ac alieni cupidus iudicaretur , quemadmodum patres *Aegyptios* de illis , qui alieno pane otiosi vescerentur , iudicasse , auctor est *SOCRATES* [q].

(o) Cod. Theodos. lib. XIV. tit. XVIII. de mendicantibus non inuididis. leg. I. Cunelis ad fatim , quos in publicum quaestum incepit mendicitas vocavit , inspectis , explorebat in singulis & integritas corporum & robur annorum : adque ea inertibus , & absque vlla debilitate miserandis , necessitas inferatur , vt eorum quidem , quos teget conditio seruiliis , proditor studiosis & diligens dominium consequatur: Eorum vero , quos natalium sola libertas prosequitur , colonatu perpetuo fulciatur , quisquis huiusmodi lenitudinem prodiderit ac probanterit: Salua dominis actione in eos , qui vel latebram forte fugitiuis , vel mendicitatis subeundæ consilium praesliterunt.

(p) Cod. Iustin. lib. XI. tit. XXV. de mendicantibus validis leg. I.

(*) Lib. VI. c. IV. §. V. voll. II. p. 392.

(q) Socrat. lib. IV. c. XXIII. ἔπειδε τοις ἐλεγεν, οὐτὶ ὁ μοναχὸς, εἰ μὴ ἐγράψοιτο, ἵνα τῷ πλεονέκτην φέρεται. Alius quidam dixit , monachum , qui opus non faceret , non secus ac alieni cupidum , iudicatum iri.

AUGVSTINV[S] integrum librum scripsit, vt hoc proprium monachi officium esse ostenderet, viuere ex manuum suarum operibus; vbi omnibus rationibus respondet, quæ in contrarium adferri poterant. Sunt & innumera loca in aliis vetustis scriptoribus eiusdem argumenti, ad quæ lectorem remisiimus, quando de vitæ monasticae regulis libro quodam anteecedente [*] loquuti sumus. Hoc loco vnum tantum notabilem locum addemus ex AMBROSIO [s], vbi regulas præscribit, quas in prudenter dispensandis eleemosynis obseruari oporteat: *Liquet, debere esse liberalitatis modum, ne fiat inutilis largitas: cuius sobrietas tenenda est, maxime sacerdotibus, vt non pro iactantia, sed pro iustitia dispensent. Nusquam enim maior audiitas petitionis. Veniunt validi, ventiunt nullam causam nisi vagandi habentes, & volunt subsidia vacuare pauperum, exaniire sumum: nec exiguo contenti, maiora querunt, ambitu vestium captantes petitionis suffragium, & natalium simulatione licitantes incrementa quaestuum. Hi, si quis facile deferat fidem, cito exaniunt pauperum almoniis prosutura compendia. Modus adgit largiendi, vt nec illi inanes recedant, neque transscribatur vita pauperum in spolia fraudulentorum. Ea ergo mensura sit, vt neque humanitas deseratur, nec destituatur necessitas.* Ex quibus planum est, vitam otiosam non meliorem creditam fuisse, quam vitam, quæ ex spoliis pauperum, furtis ac sceleratissimis latrociniis ducitur; quia sæpe fraudem & crudelitatem furto adiungit, dum istiusmodi otiosi homines aliorum liberalitatem fictis rationibus a viduis ac pupillis ad se trahunt; qui in nulla sunt egestate, nisi quam ipsi sibi vel otiendo vel luxuriose ac prodige viuendo contraxerunt: quam sustentare insigne furtum iudicabatur & pauperum spoliatio, quæ summa & extrema crudelitas est & oppressio. Et propterea vt leges imperiales otium in vagantibus crimen faciebant, cui actio intendi poterat: (*ἀργιας δίκην lex οὐ sa vocat*): Ita regulæ ecclesiæ id ipsum, velut infamiam & censura ecclesiastica dignam viuendi rationem notabant.

(r) August. de opere monachorum c. XVII. &c.

(*) Lib. VIII. cap. III. §. X. volum. III. pag. 60.

(r) August. de officiis lib. II. c. XVI. (tom. IV. opp. p. 52. edit. Paris. MDCLII.)

§. XX.

Et lusus aleæ, tamquam occasio fraudis & ruinæ multarum familiarum, hoc pacto ad summam egestatem reduxlarum.

Hic addebat lusum aleæ, ut aliam fallendi ac defraudandi rationem; idque duplici respectu, quia homines eo ipso ad fraudem ac fallaciam inclinabantur, & sape suas diruebant familias, quæ hoc pacto ad summam egestatem & inopiam per dissolutam & stolidam mali parentis vitam reducebant. Multæ aliæ declamandi contra hoc crimen rationes esse poterant, exempli causa, quod dissolutam vitam agere, & tempus luxuria consumere ignominiosum sit, & a multis sapientibus & honestis ethniciis damnatum; quod vetustæ leges Romanae aleatores exilio & multis aliis severis poenis [t] inultauerint; quod ludus animos hominum ad inulta grandia & atrocia vitia inclinet, ad auaritiam videlicet, periurium, mendacium, execrandi ac iurandi adsiduitatem, iram ac odium, rixam & cædem, luxuriam & onnis generis intemperantiam: Nos vero vitium istud hoc loco tantum consideramus, quatenus mali effectus, fraus ac consumptio bonorum, ex eo existunt, quibus multæ pauperes familiæ destruuntur, sub qua notione manifestum furtum est atque prædatio. Et vt istiusmodi crimen antiquis temporibus per regulas ecclesiæ non clericis solum sed & laicis interdicebatur. *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, inquit unus ex apostolicis canonibus [u], aleæ & ebrietati deserviens, aut definat, aut certe danietur.* Et proxime sequens canon addit: *Subdiaconus, aut lector, aut cantor, similia faciens, aut definat, aut communione priuetur. Similiter etiam laici.* Atque ita concilium Illiberritanum generatim omnes lusores a communione separat. Si quis [x] fidelis aleæ, id est, tabula lusserit, placuit eum abstinere: Et si emendatus cessauerit, post annum poterit reconciliari. ALBASPINÆ-

(t) Vid. Taylor. duct. dubit. lib. IV. c. I. p. 776. (pag. 849. seqq. edit. Germanic. Brem. MDCCV.)

(u) Can. apostol. XLII. (al. XXXV.) Επίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κύρος σχολάζων τοὺς μέθην· ἢ πανσάδω, ἢ παθαιρεῖδω. Can. XLIII. ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, ὥμοια ποιῶν, ἢ πανσάδω, ἢ ἀφοριζόμενος διατήτως.

(x) Concil. Illiberrit. c. LXXIX.

vs [y] de talis hunc canonem accipiendum esse putat, quibus ludere nefas visum, quia effigies deorum gentilium pro numeris habuerint, iisque inuocari soliti sint, vt felicissimus eueniret iactus. Quod autem si ita est, grauior credo poena illis, tamquam idololatriis, ab hoc concilio inficta fuisse. Vnde rationi conuenientius est statuere, quod concilium lusum aleæ dispendium temporis, iacturam & perniciem rei familiaris, atque apertam fraudis ac auaritiae omniumque ante memoratorum flagitorum portam esse crediderit; & sub hac notione eos condemnarit, qui lucri & quaestus faciendi, non animi laxandi caussa, ei se tradidissent. Vnde AMBROSIVS [z] lucrum, alea & tesseris acquisitum, haud melius quam furtum & extortam usuram esse, hominesque, ludis istis se se dedentes, inter feras viuere atque versari pronuntiat. Et IVSTINIANVS facta [a] lege fanciebat, vt victus in aleæ lusu non posset conueniri: & si soluisset, haberet repetitionem tam ipse, quam heredes eius aduersus victorem & eius heredes, idque perpetuo & etiam post triginta annos. Quod si vel ipse, vel eius heredes repetere neglexissent: liceret cuicunque volenti, & precipue ciuitatis, in qua in factum, primati vel defensori repetere & in opera ciuitatis id expendere. Et in ludis, qui permissi [b] erant, ditionibus ad singulos congressus aut vices non plus quam unum assem seu numisma deponere ac ludere, & ceteris longe minori pecunia, pro rei scilicet suæ familiaris ratione, permittebat. Atque hæc sapientissima erat lex, respectu querelæ, quam facit HIERONYMVS [c], Posita, inquiens,

(y) Albaspin. in loc. De talis, ni fallor, canon accipiendus, quibus ludere nefas videbatur, quod speciem quamdam idololatriæ committret, qui eos iactaret: Deorum enim gentilium effigies pro numeris habebant, iisque invocabantur, vt felicissimus eueniret iactus. Suetonius in Augusto: quos tollebat universos, qui Venerem iecerat.

(z) Ambros. de Tobia c. XI. tot.

(a) Cod. Iustin. lib. III. tit. XLIII. de aleatoribus leg. I. "Orti δὲ κατηγορίαις εἰς κότορ, ἐπὶ ἀπαιτήσαις τῷ πατερικῷ καταβολάν, ἀναλαμβάνει μετὰ δικούλων αὐτὸν τῷ πατέρῳ συνέστητος τῷ τοῦ κληρονόμου αὐτῷ δομένῳ, τῷ περὶ τοιχονταυτίας. Εἰ δὲ μὴ θύλακον ἀναλαβεῖν δὲθλων, τῷ μετίστητο τῷ πόλεως, ἐν τῷ τέττῳ γῆγορε, πατήσῃ, ἢ ἔκδοξος ἀποτεῖται, τῷ δοκανῷ εἰς τέργα τῆς πόλεως.

(b) Ibid. τῷ μὲν σφέδρα πλέσιον νομίσματος ἐνὸς ἑκάστην σύργετον παίζεται οἱ δε λοιποὶ πάντες θύλακος.

(c) Hieron. epist. XII. ad Gaudentium. Not. In editione mea, quæ est Paris. Bingham, O. E. Vol. VII.

dum iuditur arca, sicut pauper iudus atque esuriens ante fores, Christus que in paupere moritur. Quid? Quod sacerdoti numero propria ipsorum caro ac sanguis, familiae & propinquui, in una nocte tali stoliditate penitus destruantur. Et qualis quæsto poena in illos potest existimari iusto grauior? Si quis suis, & maxime domestics, non prouidet, fidem abnegavit, & est infideli deterior (1 Tim. V, 8.). Et idcirco leges ciuiles & ecclesiastice tam severam sententiam pronuntiant contra lusum tesserarum ac aleæ, propter malos effectus, qui ex eo plerique oriuntur, si malo consilio & fine suscipiatur malisque artibus continuetur, ut videlicet fraudi ac turpi lucro inseruat. Alioquin ludere γεγονίκως, more fenum, animi laxandi, non quæstus faciendi caussa, est, quod viri sapientes & honesti semper fecerunt innocenter [d] sine vlla ignominia & censura.

ATQVE ita diuersas species furti ac rapinæ, quæ magnæ ostauit præcepti transgressiones sunt, spectauimus; vnde de eorum possimus iudicare errore, qui ecclesiæ disciplinam capitalium criminum, idololatriæ, adulterii & homicidii, terminant punitione. Difficile enim erit, furtum ad aliquam ex hisce denominationibus reducere, nisi omne furtum auaritiam, & auaritiam idololatriam esse statuas. At vero latiore vocis idololatriæ acceptione, qua significat affectibus suis magis deseruire quam Deo, non tantum auaritia, sed adulterium quoque & homicidium dici potest idololatria. Et tum omnia crimina ad unum referri poterunt, & ecclæsa non nisi unum crimen sub diuersis idololatriæ speciebus punire habet. Quod nullo pacto recte explanat eius disciplinam, quæ idololatriam distinctum crimen facit contra diuinum præceptum in prima decalogi tabula, vti inobedientia in parentes, adulterium, homicidium & furtum peccata sunt contra tabulam secundam, & secundum hunc ordinem in hac dissertatione hucusque illa considerauimus.

MDCXLIII. Ita lego: Auro parietes, auro laquearia, auro fulgent capita columnarum; & iudus atque esuriens ante fores nostras Christus in paupere moritur. Verba illa: Posita dum iuditur arca, ibi non inuenio.

(d) Taylor, duct. dubitant. loc. cit. sub litt. anteced. (t) pag. 504.

LIBRI

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT DECIMVM TERTIVM

DE GRANDIBVS CRIMINIBVS CONTRA
PRAECEPTVM NONVM, FALSA ACCVSATIONE,
LIBELLIS FAMOSIS, OBTRECTATIONE, CA-
LVMNIA ET MALEDICENTIA, CONTV-
MELIA, ET INIVRIA, CETERIS.

§. I.

De falso testimonio.

PRAECEPTI noni scopus est, vt alterius fama ab iniuria, quæ per falsos iuiores, detrahendæ bonæ illius existimationis cauilla, infertur, sarta tecta conseruetur. Immittitur illa iniuria interdum publice per falsum testimonium contra alterum. Et tum addit calumniæ periurium, & nonnumquam furtum & homicidium. Neque enim solum ciuiam famam, sed fortunas, immo ipsam etiam vitam potest adficere, vt in causa fecit *Nabothi*, qui lapidibus obrutus est, vt moreretur, ob falsam accusationem, quod Deo maledixisset & regi. Atque ita *SERVATOR* noster & multi discipulorum eius post ipsum per malitiosas ac falsas inimicorum suorum, iudæorum ac gentilium accusationes injuriam passi sunt. Magnitudinem huius criminis in hisce respectibus iam sub diuersis periurii, furti ac honiicidii titulis ostendimus: Hoc loco illud consideramus tantum ut iniuriam, quæ hominum infeatur existimationi, quæ quum res sit omnibus mortalibus cara & pretiosa, leges hoc diligentissime prouident & in eo maxime sunt occupatae, ut homines in quieta eius possessione tutos præstent, puniantque omnes machinationes, quas alii ad destruendam eam commoliantur. AVLVS GELLIVS [a] narrat, pœnam falsi testimoniī inter veteres *Romanos*, ex lege duodecim tabularum fuisse, vt, qui illud dixisset, e saxo *Tarpeio* deiiceretur: putatque,

(a) Gell. noct. Attic. lib. XX. c. I. An putas, fauorine, si non illa etiam ex duodecim tabulis de testimoniosis falsis pœna aboleuisset: Et si nunc quoque, vt antea, qui falsum testimonium dixisse coniunctus esset, e saxo Tarpeio deiiceretur, mentituros suisse pro testimonio tam inultos quam videmus?

quod si poena illa mansisset, reipublicæ Romanae admodum profutura fuisset, dum iusta sua seueritate homines ab hoc crimenne admittendo potuissent detergere. Postea per legem sic dictam Remmiam [b] falsis testibus sive calumniatoribus in fronte inurebatur & K, qua nota calunnia significabatur. Vnde e contrario viros honestos *lex homines integræ frontis* [c] appellat. Lex ista & poena sœpe memoratur *Romanis scriptoribus, TULLIO* [d], *PLINIO* [e] & aliis [f]. Et quamquam lex christiana eam aboleuit, vt illam cruis, & alias quasdam; falsa tamen accusatio & calunnia congruis poenis, infamia, exilio, & per legem talionis eiusdem mali, quod aliis intenderat falsus ac-

(b) Digest. lib. XLVIII. tit. XVI. ad senatusconsultum Turpilianum leg. I. §. II.
Calumniatoribus poena lege Remmia irrogatur.

(c) Digest. lib. XXII. tit. V. de testibus, leg. XIII. Testimonii fides, quod integræ frontis homo dixerit &c.

(d) Cic. orat. II. pro Roscio. n. 55. Nemo nostrum est, Eruci, quin sciat, tibi inimicitias cum Sex. Roscio nullas esse: vident omnes, qua de causa huic inimicus venias: sciunt huiuscè pecunia te adductum esse. Quid ergo est? ita tamen quaslibet te cupidam esse oportebat, vt horum existimationem & legem Remmiam putares aliquid valere oportere. Num. 57. Sin autem sic ageris, vt arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis, aut quare, aut quomodo: aut tantummodo sine suspicione latrabitis: crura quidem vobis nemo suffringet, sed si ego hoc bene noui, litteram illam, cui vos usque eo inimici estis, vt etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput adfigent, vt postea neminem alium, nisi fortunas vestras, accusare possitis.

(e) Plin. panegyric. p. 106. (cap. XXXV. n. 3. p. 662. edit. Cellar. Lips. MDCC.) Neque, vt antea, exsanguem illam & ferream frontem nequidquam con- vulnerandam præbeant punctis, & notas suas rideant; sed specient paria præmio damna, nec maiores spes, quam metus habeant, timeantque, quantum timebantur.

(f) Vid. Demster. addit. ad Rosin. lib. IX. c. XVI. p. 1517. (lib. VIII. c. XXII. p. 1381. edit. Colon. MDCLXII.) *Lex de calumniatoribus*]. Item illa de calumniatoribus: Ut calumniatoribus poena constituto iudicio imperetur: cuius meminit Cicero pro Sexto. Roscio, Papinianus lib. XIII. de testibus, lib. I. c. I. ad senatusconsultum Turpilianum. Hac autem lege calumniatori in fronte imprimebatur littera, qua indicabatur, calumniam eum esse. Sic enim Cicero pro Sexto. Roscio: *Litteram illam &c.* Ceterum hanc legem, sicut & superiorē (Memmiam) quidam Remmiam appellant. Paulus Mariantius autem *commentarius in orationem pro Sexto Roscio*, superiorē illam de reo euocando Memmiam: hanc ergo de calumniatoribus Remmiam di- stam sibi videri scribit.

cusator, per perspiccione adhuc corrigebatur; quemadmodum e diversis legibus [g] in utraque codice apparet, maxime ex iis, quae accusatorem eamdem poenam subire iubent, cui alterum falsa sua accusatione subiicere ad laborarit, si accusationem non probauerit. Iam vidimus [*] legem *Valentiniani* ac *Gratiani*, quae statuit, quod, qui alterius famam, fortunas, vel caput in iudicium deuocauerit, scire debeat, sibi impendere congruam poenam, si, quod intenderit, non probauerit. Et quilibet accusator vinculo adstringebatur, quod lex *vinculum inscriptionis* [h] vocat, ad subeundam poenam talionis, si accusatio-

(g) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXIX. de calumniatoribus leg. I. Non est ratio, qua manifesti calumniatoris supplicium differatur: Nec enim patimur frequenter iterari, quae consistere prima actione non quierint, atque alienam innocentiam securitatemque sine crimine, damnabili ad petitionem terrori. Leg. II. nostris & parentum nostrorum constitutionibus comprehensam est, eos, qui accusationem alienis nominibus presumissent, delatorum numero esse duendos. Atque ideo calumniosissimum caput & personam iudicio irritare delationis infamem deportatio sequatur: Qui post hac singuli vniuersique cognoscant, non licere in eo principum animos commouere, quod non possit ostendi. Leg. III. Innocentes, sub specie falsae criminationis, non patimur callidorum impugnatione subverti: quae si tentauerint, intelligent, fibimet seueritatem legum pro commissis facinoribus incumbere.

Cod. Iustin. lib. IX. tit. XLVI. de calumniatoribus leg. VII. Non prius quam sinceritas tua ad tua sedis examen iubebit adduci, quam solemnibus satisfecerit, qui nimirum fidem doloris adferre: quum iuxta formam iuris antiqui ei, qui cœperit arguere, aut vindicta proposita sit, si vera detulerit: aut supplicium, si se fellerit. Leg. VIII. nostris & parentum &c. Leg. IX. Fallaciter incusantibus, maxime post exhibitionem accusati, nullius iuris color veluti derinata excusatione proficiat: non publica quidem abolition, non priuata talibus proficiat subueniatque personis: non specialis indulgentia, nec beneficium quidem eos generale subducat. Leg. X. Quisquis crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi; quum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii.

(*) Cap. XII. §. XV. sub litt. (p) pag. 486.

(h) Cod. Theod. lib. IX. tit. I. de accusationibus & inscriptionibus, leg. IX. Non prius quemquam &c. vid. cod. Iustin. lib. IX. tit. XLVII. leg. VII. sub litt. anteced. (g). Leg. XI. Nullus secundum iuris antiqui proscriptum primum, quod intendere proposuerit, exsequatur, nisi subeat *inscriptionis vinculum*. cetera. Leg. XIV. Qui vel interneccui exercit actionem, vel crimen suspecta mortis intendit, non prius cuiuscumque caput accusatione pulset, quam vinculo legis adstrictus pari cœperit poena condicione iurgare: Ita ut etiam seruos si quis crediderit accusandos, non prius ad miserorum tormenta veniatur, quam se accusator *vinculo inscriptionis* adstrinxerit, cet. Leg.

nem contra alterum evincere non posset. Istiusmodi cura adhibebatur a legibus secularibus ad retardandas reprimendasque delationes & falsas accusationes, & ad tuendam famam & existimationem hominum innocentium a malitiosis istiusmodi periculosorum aggressorum machinationibus. Neque leges ecclesiasticae minus severae erant in suo genere contra istiusmodi offensores. Falsus testis quacumque in causa quinquennii poenitentiae per canonem quemdam concilii Illiberitani [i] subiiciendus erat. Et hoc quidem, si falsum testimonium non esset dictum in causa mortis. Hoc enim in casu, quum esset crimen homicidii, criminosis a communione ad horam usque mortis submouendus erat, quemadmodum antea [+] ostendimus, loquentes de homicidio. Concilia Agathense [k] & Veneticum generalem poenitentiam ipsis offensoribus denuntiant, sine termini, ad quem continuari debeat eorum poenitentia, significatione, qui arbitrio relictus erat episcopi, cuius erat, de sinceritate resipiscientiae eorum iudicare. Concilium autem Arelatense primum [l] per omnem vitam eos poenitere iubet: Et Arelatense secundum [m] eorum poenam in tantum moderatur, ut episcopo de poenitentia & satisfactione eorum definire permittat.

XIX. Accusacionis ordinem iam dudum legibus institutum seruari iubemus: ut quicunque in disserimen capitis arcetetur, non statim reus, qui accusari potuit, absinetur, ne subiectam innocentiam faciamus; sed quisquis ille est, qui crimen intendit, in iudicium veniat; nomen rei indicet; vinculum inscriptionis accipiat; eulogie similitudinem, halita tameu dignitatis estimatione, patiatur: nec impunitam fore spernerit licentiam mentendi quum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii.

(i) Concil. Illiberit. c. LXIV. Falsus tellis, prout crimen est, absinabit; si tamen non fuerit mortis, quod obiecit. Et si probauerit, quod diu raterit, biennii tempore absinabit. Si autem non probauerit in conuentu clericorum, placuit per quinquennium absinere.

(*) Cap. X. §. IX. & X. pag. 404. seq.

(k) Concil. Agath. c. XXXVII. Censimus, homicidas & falsos testes a communione ecclesiastica submouendos, nisi poenitentiae satisfactione crimina amissa diluerint. Vid. conc. Veneticum in iisdem verbis.

(l) Concil. Arlat. l.c. XIV. De his, qui falso accusant fratres suos, placuit, eos usque ad exitum non communicare &c.

(m) Concil. Arelat. II. c. XXIV. Eos, qui falsa fratribus capitula obiecisse convicti fuerint, placuit, usque ad exitum non communicare (sicut magna synodus ante constituit) nisi digna satisfactione penituerint,

§. II.

De libellis famosis.

ALIA ratio inferendi hominum famæ ac existimationi iniuriam, erat, quando falsi rumores clandestino spargebantur, quod leges vocant libellos famosos. Hoc siebat, si quis per libellum accusationis, cui auctor nomen suum præponere dubitabat, deferretur. Tales libelli nihil habebant roboris in lege, sed consindendi erant vel igni consumendi; nec cuiquam eos legere, retinere aut diuulgare licebat, nisi famosus eorum auctor haberet velet. Imperatores christiani nihil non agebant, vt omnes istiusmodi nefarias machinationes de aliorum fama detrahendi retardarent reprimerentque, vt ex variis legibus Constantini, Constantii, Valentinianni & Valentis, Theodosii & Arcadii in codice Theodosiano, sub titulo de *famosis libellis*, videre est. Sufficiat earum vnam heic interponere, a Valentiniano [n] latam in hanc sententiam: *Famosorum insame est nomen libellorum.* Ac si quis vel colligendos, vel legendos putauerit, ac non statim chartas igni consumserit, sciat, se capitali sententia subiungandum. Vnde facile ad iudicandum est, quam infames fuerint libellorum istorum auctores, quum ne quidem eos quis legere vel retinere impune potuerit, sed debuerit metuere, ne iisdem, quibus suspecti eorum auctores, difficultatibus implicaretur. Lex ecclesiastica eos, qui istiusmodi libellos composuisse vel disseminasse detecti fuerint, excommunicationi reddit obnoxios. Ita enim concilium Illiberritanum [o] canone quodam statuit: *Si qui inuenti fuerint libellos famosos in eccllesia ponere, anathematizentur.*

§. III.

De obiregatione per arcanos & insidiosos susurrus.

ALIA species violationis alienæ famæ erat, quæ per clandestinos ac insidiosos susurrus obtrectatorum ac calumniatorum committebatur: quorum contra venenatas ac mordaces linguas AVGVSTINV S domesticos suos ac familiares tueri flu-

(n) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXIV. de famosis libellis, leg. VII.

(o) Concil. Illiberrit. c. LII.

duisse dicitur, positis in mensa sua duobus hisce versiculis:

Quisquis amat dictis absentem rodere vitam,

Hanc mensam indignam nuerit esse sibi.

Hoc fecit ideo, ut omnem coruuiam ab obtrectationibus se se abstinere debere admoneret. Et possidivs [p] eum huius regulæ adeo studiosum fuisse narrat, vt quosdam suos familiarissimos coëpiscopos, illius scripturæ oblitos & contra eam loquentes, tam aspere aliquando reprehenderet commotus & diceret, aut delendos illos de mensa versus, aut se de media refectione ad suum cubiculum surrecturum. Erat hoc disciplina quædam priuata (similis ei, qua *Monica Augustino filio, Manichæorum erroribus adhuc adhaerenti, priuilegium sedendi secum ad mensam negabat*) & commoda erat iatio impediendi omnem sermonem maledicuum & obtrectationem. Non autem inuenio, hoc crimen per generalem aliquam ecclesiæ regulam publicæ disciplinæ fuisse submissum. Cuius rei ratio esse potest, quod, vti obseruat *HIERONYMVS*, vitium hoc adeo vniuersale esset & epidemicum, vt publice illud emendarfi non videretur expedire. *Pauci admodum sunt, inquit ille [q], qui huic vitio renuntient, raroque innentes, qui ita vitam suam irreprehensibilem exhibere volunt, vt non libenter reprehendant alienam.* Tantaque huius mali libido mentes hominum inuasit, vt etiam qui procul ab aliis vitiis recesserunt, in istud tamquam in extreum diaboli laqueum incidunt.

§. IV.

De calunnia & maledicentia, siue scurrilibus & mendacibus sermonibus: Et de arcanorum proditione.

Si vero hæc obtrectatio aperte ad calumniam & maledicentiam erumperet, maxime si cum contumeliosis, acerbis, ignominiosis ac scurrilibus verbis coniuncta esset; tunc, vti res erat publici scandali, ita res publicæ disciplinæ fiebat. *PAVLVS enim apostolus maledicos in eorum numero collocat, qui nec ad hominum societatem nec ad regnum Dei apti sint. Scripti vobis, inquit, ne commisceamini. Si is, qui frater nominatur inter vos, est scortator, aut anarus, aut idolis serviens, aut*

(p) *Possid. vit. Aug. c. XXII.*

(q) *Hieronym. epist. XIV. ad Celantiam.*

MALEDICVS, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi ne cibum sumatis. *i Cor. V. ii.* Et iterum: *Nolite errare: Neque scortatores, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque MALEDICI, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Quocirca ecclesia, hanc sequens regulam, contumeliosam maledicentia & scurrilitatem illis criminibus accensebat, quae censurari comminererent ecclesiasticam. Ita quidem, ut concilium Agathense [r] statueret, clericum scurrilem & verbis turpibus ioculatorem ab officio retrahendum. Idem canon in concilio Cartaginensi [s] quarto occurrit, cum aliis quibusdam eiusdem argumenti. *Clericus maledicus,* [t] maxime in sacerdotibus, cogatur ad postulandam veniam. *Si noluerit, degradetur.* Item: *Clericus, qui adulatio[n]ibus & proditionibus vacare deprehenditur, ab officio degradetur.* In hunc casum ultimum de iniuria, quam quis alteri infert, temere & piæter necessitatem illius diuulgando crimina, integrum sermonem habet **AVGVSTINVS** [u], in quo inter alia ait: *Si solus noster, quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere, non es correptor sed proditor.* Attendite, quemadmodum vir iustus Ioseph, tanto flagitio, quod de vxore fuerat suspicatus, tanta benignitate pepereit, antequam sciret, unde illa conceperat, quia grauidam senserat, & se ad illam non accessisse nouerat. Restabat itaque certa adulterii suspicio: & tamen, quia ipse solus senserat, ipse solus sciebat. *Quid de illo ait euangelium: Ioseph autem quoniam esset vir iustus. & nollet cani diuulgare. Matri dolor non vindictam quasuit.* Voluit prodeesse peccanti, non puniri peccantem. Addit, episcopos [w] ita solere agere cum priuatorum criminum reis in ecclesia: *Nouit [x] nescio quem homicidiam episcopus, & alias illum nemo nouit.* Ego volo illum publice corripere, at tu queris inscribere. Prorsus nec prodo, nec negligo: curripi in secreto: pono ante oculos Dei iudicium, terreo cruentam conscientiam.

(r) Concil. Agath. c. LXX. Clericum scurrilem & verbis turpibus ioculatorem ab officio retrahendum.

(s) Conc. Carth. IV. c. LX.

(t) Ibid. c. LVII.

(u) Ibid. can. LVI.

(v) Aug. serm. XVI. de verbis domini. tom. X. pag. 29. (pag. 71. edit. Basil. MDLXIX.)

(x) Augustin. ibid.

tiam, persuasio p̄onitentia. Ita ruisus paulo post: *Sunt homines adulteri in domibus suis, in secreto peccant: aliquando produntur nobis ab uxoribus suis plerumque zelantibus, aliquando maritorum salutem querentibus: nos non prodimus palam, sed in secreto arguimus. Vbi contigit malum, ibi moriatur malum. Non tamen vulnus illud negligimus: ante omnia ostendentes homini, in tali peccato constituto sauciamque gerenti conscientiam, illud vulnus esse mortiferum.* Ex hoc AVGVSTINI sermone clare perspicimus, ecclesiam priuata crimina non vocasse sub publicam poenitentiam, nisi reo consentiente & id requirente: secus autem facere, magnum crimen fuisse in ministro ecclesiæ, eumque propter istiusmodi ausum pro arcanorum proditore & tali homine habitum fuisse, qui minus necessariam ignominiam & scandalum intulisset fratribus suis.

§. V.

De mendacio. Quatenus hoc hominem discipline ecclesiastice subiecerit.

HVCVSQVE disciplina ecclesiastica omnia contumeliosa & perniciosa persequebatur mendacia. Sunt autem alia quædam mendacii genera, vt in mendacium officiosum, quæ etiā in se & natura sua culpam & vitium habent, censuris tamen ecclesiasticis non adeo seuere adficiebantur. TERTULLIANVS [y] recensens delicta leuiora, quæ non publica poenitentia in ecclesia emendentur, mendacium, verecundia aut necessitate dictum, inter ea refert. Et ORIGENES [z] mendacium in illis etiam dicit inueniri, qui videantur proficere in ecclesia. Sunt quidem, qui mendacium officiosum defendunt, vt non solum innoxium ac licitum, sed in nonnullis etiam casibus vtile ac necessarium. Verbi caussa, si cuius innocentis vita

(y) Tertull. de pudicit. c. XIX. Sunt quædam delicta quotidianæ incusiomis, quibus omnes sumus obiecti. Cui enim non accidet, aut irasci inique, & ultra solis occasum, aut & manum immittere, aut facile maledicere, aut temere iurare, aut fidem pauci destruere, aut verecundia aut necessitate vni-
tiri, &c.

(z) Orig. tract. VI. in Matth. p. 60. (p. 38. m. edit. Parisi. MDCIII.) cit. cap. III.
§. XIV. sub litt. (y) pag. 180.

conseruanda sit, rectius mendacium dici putant, quam cum prodi occidendum. At enim vero AVGVSTINVS etiam contra istiusmodi officiosum mendacium disputat, illudque culpabile & vitiosum esse ostendit; arguens, nec innocentem prodendum, nec ad seruandum eum mentiendum, sed potius cum propriæ vitæ periculo aperte declarandum, nos nec mentiri eius causa velle, nec ipsum prodere. Rarum istiusmodi fortitudinis exemplum dat in episcopo quodam Tagaensis ecclesiae, qui Firmus nomine, firmior voluntate fuerit. *Quum ab eo, inquit [a], quereretur homo iussu imperatoris per apparitores, ab eis missos, quem ad se fugientem diligentia, quanta poterat, occultabat, respondit querentibus, nec mentiri se posse, nec hominem prodere, passus que multa tormenta corporis (nondum enim erant imperatores christiani) permanxit in sententia.* Deinde ad imperatorem ductus, usque adeo mirabilis apparuit, ut ipsi homini, quem seruabat, indulgentiam sine ultra difficultate impetraret. Singulare hoc animi celsitatis ac magnitudinis exemplum erat, vitæ potius periculum subire, quam ad alium ab interitu seruandum mentiri. Sed disciplina ecclesiastica non eo usque progredebatur, ut hominem ad hunc veritatis gradum contendere sub poena excommunicationis compelleret. Satis erat, veritatem & sinceritatem ubique urgere, & punire fallitatem ac perfidiam in omnibus manifestæ malitiae excipitis. Aliis autem in casibus non erat opprobrio disciplinæ ecclesiastice, si quod dignius venia mendacium sine grauissima animaduersione toleraret, quoad ilhid non foueret ac approbaret, sed ut minorem aliquam transgressionem univ ersaliter improbaret. Quam in sententiam AVGVSTINVS alio loco [b] ita edidicerit: *Duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non est magna culpa: sed tamen non sunt sine culpa, quum aut rocamur, aut, ut proximus proximus, mentimur.* In hoc posteriore casu, verum existimat occultari posse silentio, neque tamen operere dici falsum aut mendacium: hoc enim cum perfecti-

(a) Aug. de mendacio ad Consentium c. XIII. Firmus nomine, firmior voluntate &c.

(b) August. in psalm. V. p. II. (p. 27. edit. Basil. MDLXIX.)

one hominis christiani non posse consistere. *Aliud est, inquit [c], mentiri, aliud est verum occultare. Si quidem aliud est falsum dicere, aliud verum tacere: vt si quis forte vel ad istam visibilem mortem non vult hominem prodere, paratus esse debet verum occultare, non falsum dicere: vt neque prodat, neque mentiatur, neque occidaat animam suam pro corpore alterius.* Ut hæc perfectionem ostendunt christianæ morum doctrinæ, ita non minus mitigationem acrimoniæ ostendunt in disciplina ecclesiastica, respectu istiusmodi mendaciorum officiosorum, quæ ab hominibus in extraordinario quodam caritatis casu extorquebantur; quæ res licet peccatum non penitus excusaret, in tantum tamen illud faciebat tolerabile, vt non incurriteret publicæ disciplinæ severitatem, sed in peccatorum leuiorum censu haberetur, quæ via ordinaria maiores ecclesiæ censuras non incurrebant.

IN reliquis casibus omnibus, vti mendacium malos & perniciosos habebat effectus, pro peccatorum, quæ illud comitabantur, puniebatur proportione. Quemadmodum iam vidimus in consideratione falsi testimonii, famosorum libellorum, calumniæ & maledicentia. Et si quam fraudem vel ambiguïtatem in rebus religionis inuolueret, puniebatur vt apostasia vel periurium, vti supra vidimus, quando de libellaticis [*] sumus loquuti, qui religionem suam vel scripto abnegabant, vel libellum securitatis a magistratibus redimebant, vt a sacrificandi necessitate immunes essent, & qui amentes se simulabant, vt persecutionem euaderent. *Quod utrumque genus ecclesia damnabat vt idololatras, & reos proditæ per dissimulationem & timiditatem religionis.* *Priscillianistæ* itidem male audiebant hoc nomine & ob detestandum vocum ambiguum usum. Discipulos enim suos hanc abiectam dissimulandi malasque suas actiones mendacio & periurio occultandi artem docebant [d]; dantes eis hoc monitum, tamquam re-

(c) August. ibid. Vid. concil. Tolet. VIII. c. II. (tom. VI. concil. p. 403. d).

(*) Cap. IV. §. VII. & VIII..

(d) Aug. de hæres. c. LXX. Propter occultandas autem contaminationes & turpitudines suas habent in suis dogmatis & hæc verba: Iura, periura, secretum prodere noli.

gulam quamdam in casibus periculosis: *Iura, periura, secretum prodere noli.* Quanto maiore laude & commendatione digna est regula hac in re ab ipso gentili satyrico [e] data, quæ aureis litteris scribi meretur:

- - - Ambiguae si quando citabere testis
Incertaque rei, Phalaris licet imperet, ut sis
Falsus, & admoto dictet periuria tauro;
Summum crede nefas, animam preferre pudori,
Et propter vitam viuendi perdere caussas.

Per caussas viuendi intelligit probitatem, integritatem & bonam conscientiam, quem in fine homines nascuntur & in mundum per diuinam prouidentiam mittuntur. Hæc regula saepe inculcatur a gentilibus morum magistris MARCO ANTONINO, EPICETETO, SENECA & PLVTARCHO: Quæ res christianis maiorem adferebat caussam ei insistendi, & criminis periurii & falsitatis seuerissimis ecclesiæ censuris multandi, si quem eorum reum esse clare demonstrare possent. Si non possent, diuina plerunque se se interponebat prouidentia, & eiusmodi periurum detegebat in eumque memorabili quadam vindicta animaduertebat. Qua de re, præter exemplum *Ananice & Sapphiræ* in scripturis, aliud notatu dignum exemplum in EUSEBIO [f] occurrit, de malis tribus hominibus, qui in falsam accusationem Narcissi episcopi Hierosolymitani conspirarant, diris se ipsi deuouendo, quibus eos diuina prouidentia vltus est; de quo quum supra [*] plenius edisseruimus, hoc loco nihil amplius dicimus.

(e) Iuuenal. satyr. VIII. v. 80. seq.

(f) Euseb. lib. VI. c. IX. vid. cap. VII. §. VIII. sub litt. (x).

(*) Pag. 369.

LIBRI DECIMI SEXTI
CAPUT DÉCIMVM QUARTVM
DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAE-
CEPTVM DECIMVM, INVIDIA, AVARITIA,
CETERIS.

§. I.

*Num inuidia sive liuor hominem disciplinæ ecclesiastice
subiecerit.*

NON nisi pauca in antiqua disciplina ecclesiæ occurrunt, de peccatis contra hoc præceptum obseruanda: quia, licet eorum quædam grandia essent criminis, tamen istiusmodi erant, ut potissimum in interna animi corruptione consisterent: nec ecclesia de eis iudicare poterat ante, quam in externis quibusdam actionibus ipsa se se pröderent. Inuidia huiusmodi crimen erat. Semper pro diabolico & primæ magnitudinis peccato habebatur. Enim vero ante, quam hominem publicæ pœnitentiae subiicere posset, interna mentis amaritudo externa quadam & in oculos incurrente actione se se prodere debebat. Hoc sensu CHRYSOSTOMVS [a] intelligendus est, quando inuidum non minus quam fornicatorem a cœtu fidelium exterminandum esse dicit, ne contagione & veneno exempli sui alios inficiat. Hoc est, si inuidia in ullis malis effectibus, qui naturaliter ex ea profiscuntur, se se prodat & in detrimentum hominum vel religionis aperte tendat. Nam, obseruante CYPRIANO [b], „Late patet zeli (sive liuoris) multiplex & fœcunda pernicies. Radix est malorum omnium, fons clodium, seminarium delictorum, materia culparum. Inde odium surgit, animositas inde procedit. Avaritiam zelus inflammat; dum quis suo non potest esse con-

(a) Chrysost. homil. XLI. in Matth. p. 33. (p. 456. edit. Francof.) ὥσπερ τῷ πεπονικῷ ἡ θέματα εἰσελθεῖν εἰς τὴν εὐαγγελίαν, οὐτος ἀδελφὸς τῷ βρωμάτῳ, καὶ πολὺ μᾶκρον τέττανη εἰσίν. Quemadmodum fornicatori nefas est, ecclesiām ingredi, sic inuidio quoque, in uno vero multo magis inuidus quam fornicator a cœtu fidelium exterminandus est.

(b) Cyprian. de zelo & liuore p. 223. (p. 154. edit. Amstelod. MDCCV.)

,tentus, videns alterum ditionem. Ambitionem zelus excitat; dum cernit quis alium in honoribus austiorem: zelo ex,excante sersus nostros, atque in ditionem suam mentis arca-na redigente, Dei timor spernitur, magisterium Christi negli-gitur, iudicii dies non prouidetur. Inflat superbia, exacer-bat sauitia, perfidia praevaricatur, impatientia concutit, fu-rit discordia, ira feruescit; nec se iam potest cohibere, vel regere, qui factus est potestatis alienæ. Hinc dominicæ pa-cis vinculum rumpitur, hinc caritas fraterna violatur, hinc adulteratur veritas, unitas scinditur, ad haereses atque ad schismata prosilitur; dum obtrastatur sacerdotibus, dum epi-scopis inuidetur, quum quis aut queritur non se potius ordi-natum, aut designatur alterum ferre præpositum,. Quando inuidia vlos huiusmodi effectus producebat, tum sub publicæ disciplinæ cognitionem reuocabatur; non quatenus erat interna mentis corruptela, sed quatenus externa quadam & vitiosa sepe prodebat actione, aperta videlicet dissensione, vel haeresi, vel schisinate, vel unitatis ac pacis ecclesiasticae vel ciuilis vio-latione. Quæ crimina quum censuræ ecclesiasticae subiace-rent, quatenus inuidia eorum vlli admixta erat, eatenus pu-blica ecclesiæ disciplina punienda dici poterat, non alia ratio-ne, eo quod idonea causa deesset ac fundamentum, ad quæ-stionem in illam ex more iuridico exercendam. Verumtamen hæc amara radix nihilo minus crebras ecclesiæ occasiones da-bat in aliis speciebus ipsam puniendi; quum esset eiusmodi peccatum, quod se se continere aut diu occultare non poterat, utpote numero aliorum vitiorum comitatu stipatum, secun-dum obseruationem a CYPRIANO, & longe ante a S. Iacobo apostolo factam; Vbi enim inuidia est Trixa, ibi inquieta vita & omne opus prauum.

§. II.

De superbia, ambitione & arrogantia.

IDE^M de superbia, ambitione & arrogantia obseruan-dum est. Sunt hæc grandia peccata in natura sua; Quum au-tem interna sint & spiritualia peccata in suo genere, discipli-na ecclesiastica obseruare ea non poterat, nisi in externis qui-bus-

busdam enormibus & vitiosis actionibus se se proderent. . Vt quum superbia homines ageret ad maledicendum Deo aut opprimendum alios; quum ambitio & arrogantia homines redderet factiosos & turbulentos in ecclesia, eosque in apertam haeresin vel schisma incitaret: tum quidem opportunum erat ecclesiae tempus, spiritualem stringendi gladium suisque censuris in eorum emendationem vtendi. Ita superbiam vidimus Andronici correctam a Synesio episcopo Ptolemais [c], qui in apertam contumeliam in CHRISTVM erupisset. Atque ita haeretici & schismatici meritam & debitam poenam sibi constitutam semper inueniebant, quando eorum ambitio & turbulentum ingenium eo vsque procederet, vt fidem & unitatem ecclesiae aperte dissoluerent. Tum vero superbia potius puniebatur in aliis speciebus peccati; tamenquam blasphemiar, haeresis vel schismatis crimen, quorum censuram si cognoscere letor voluerit, ad priores huius libri partes respiciat, oportet.

§. III.

De avaritia.

Eadem obseruatio de avaritia quoque facienda est, quæ alia species trium cupiditatum est, quæ in mundo dominantur, & sunt cupiditas carnis, libido oculorum & superbia vitæ. Avaritia, quæ oculorum libido est, grande semper peccatum coram Deo est; quum sit, vti apostolo vocatur, idolatria & malorum omnium radix; etiam quum mente solum concipitur, hominem creatori suo faciens odiosum. Quum vero Deus non spectet, quod spectare solet homo, Deus enim spectat, quod est in animo: itaque antequam avaritia hominem disciplinæ ecclesiasticae subiucere posset, manifesto quodam iniustitiae actu, furto, oppressione vel fraude ipsa se prodere debebat, sub qua specie, nec vlla ratione alia, iudicio & censuræ ecclesiae obnoxia erat. Et hoc est, quod obseruat GREGORIVS NYSENVS [d], quod ex omnibus avaritiæ ad-

(c) Synes. epist. LVIII. Vid. cap. II. §. VI. litt. (o). p. 80. & §. VIII. l. tr. (y) pag. 84.

(d) Nyssen. epist. ad Letoiuni. μήντη τὴν κλεπτὴν, τὴν τυραννοχίαν, καὶ τὴν ἀ-
fecti-

fectionibus nulla expiatur publica poenitentia, nisi furtum & sepulcrorum effosio, hoc est, talia auaritiae exempla, quæ ipse se manifestent externis quibusdam & in oculos incurritibus malis actionibus.

§. IV.

De carnalibus voluptatibus.

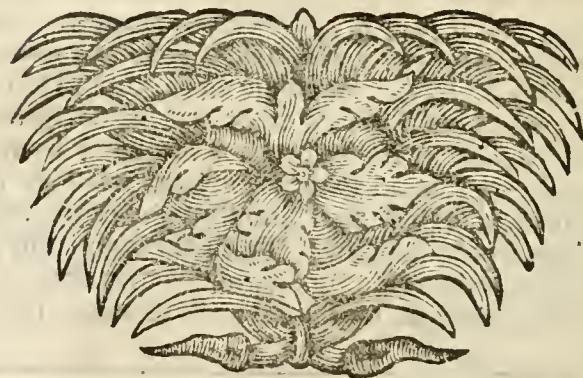
IDEM statuendum est de voluptatibus carnalibus, & peccatis impudicitiae. Quamtuus malae cogitationes & consilia animi vitiosa sint coram Deo in genere: *Iniquitatem ienim si spectasse in corde meo: non audiret dominus.* (Ps. LXVI, 18.) Et licet in specie, *Quicumque adficit mulierem, ut eam concupiscat, iam adulterauerit eam in corde suo* (Matth. VI, 28.); id tamen non cadebat sub disciplinæ ecclesiastice animaduersionem: quia ecclesia non iudicat de secretis cogitationibus, sed tantum de externis & visibilibus actionibus, quæ scandalum non minus dant, quam in se habent vitium. Vnde antea [*] ex concilio Neocæsarensi [e] obseruauimus, quod nemo fuerit excommunicandus propter peccata solum meditata & cogita. *Si quis, inquit canon, proposuerit concupiscere mulierem ad dormiendum cum ipsa, eius autem desiderium ad opus non venerit, visetur esse a gratia liberatus.* Adeoque licet coram Deo culpa teneretur, ecclesia tamen excommunicationis censuram ei non infligebat, quia disciplina eius non ad priuatas hominum cogitationes, sed tantum ad externas eorum actiones spectabat. Atque ita res se habebat cum omnibus peccatis, contra hoc duntaxat præceptum admissis. Puniri poterant sub aliis peccati speciebus, non autem quatenus peccata erant in animo solum admissa, quia de talibus in foro humano iudicari non poterat.

γονδιαῖς, πάθος γονίγενεν, διὸ τὸ θεός εἰ τῆς τῶν σωτέρων ἀκολεύθεις τὴν παράδοσον ἡγεῖται τῇ τέττῳ γενέσαι. Σολονί furtum & sepulcrorum effusionem & sacrilegium, virtus censensus: quod ex patrum successione hæc nobis traditio de iis relictæ est.

(*) Cap. III. §. XVII. pag.

(e) Conc. Neocæsar. c. IV. Εὐη̄ προδιηται τοῑ επιδυμηῖσαι γυναικίς, τυγχανενδη̄σαι μετ' αὐτῆς, μη̄ δη̄δη de eis ἐγενεται αὐτῇ ἡ ἴδια γονος, φαῦται δὲ τοῑ τῆς γονος οὔτε διδοῦσι.

DIVERSAS iam officiorum ac transgressionum species spectauimus in illisque vidimus, quam late disciplina ecclesiæ patuerit. Ex quibus apparet, non solum tria illa grandia peccata, idololatriam, adulterium & homicidium disciplinæ ecclesiasticæ subiacuisse, sed reliqua etiam crimina, quæ publicam offensionem haberent & nomine venirent magnarum transgressionum. Atque eatenus disciplina ecclesiæ ad omnes omnino personas spectauit. Fuerunt autem quædam poenæ clericis delinquentibus propriæ ac peculiares, quæ cum materia sint peculiaris disquisitionis, faciemus eas sequentis libri argumentum.

JOSEPHI BINGHAMI,
RECTORIS ECCLESIAE HAVANTINAE
IN AGRO HANTONIensi ANGLIAE,

ORIGINES
SIVE
ANTIQUITATES
ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT

IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,
HALBERSTADIENSIS.

VOLVMEN OCTAVVM.

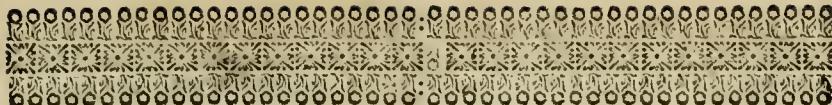
HALAE,
SVMTIBVS ORPHANOTROPHEL
M DCC XXIX.

THE HISTORY OF
RUSSIA

BY
ALEXANDER HERZBERG
TRANSLATED FROM THE RUSSIAN
BY V. G. CHALMERS

IN
THREE VOLUMES
VOLUME I
1850

THE HISTORY OF RUSSIA
BY ALEXANDER HERZBERG
TRANSLATED FROM THE RUSSIAN
BY V. G. CHALMERS

ΣΤ' ΝΟΥΙΣ.

LIBER DECIMVS SEPTIMVS
De disciplinæ exercitio inter veteris
ecclesiæ clericos.

CAPVT PRIMVM

De differentia inter pœnas ecclesiasticas, clericis &
laicis inflictas.

§. I. Peculiaris notio communionis ecclesiastice & excommunicatiōnis ecclesiasticæ, vt clericis applicatae	pag. i
§. II. Clerici abdicatione muneris plerumque puniti, non semper publicæ subiecti pœnitentia, velut homines, ecclesiæ communi- cione omnino exturbati	4
§. III. In quibusdam tamen casibus specialioribus viraque pœna inflicta	5
§. IV. De suspensione a redditibus suis	6
§. V. De suspensione ab officio	7
§. VI. De depositione sive deiectione de ordinis sui gradu	8

CAPVT SECUNDVM

De reductione clericorum ad statum & communi-
onem laicorum, tamquam pœna, ob grauio-
ra crimina eis infligi solita.

§. I. Communio laica non idem cum communione sub una tan- tum specie	10
§. II. Neque significat sacre cœnæ perceptionem inter laicos ex- tra cancellos sanctuarii	12
§. III. Sed plenam & perfectam degradationem sive ordinum priuationem & reductionem ad statum & conditionem lai- corum	ibid.

- §. IV. Clerici na reduci, raro amissam stationem recuperandi na-
cti occasumem pag. 14
- §. V. Non obstante indelebili, qui venditatur, charactere ordi-
nationis 15
- §. VI. Sed nonnumquam excommunicati, & que ac depositi, &
communione laica reieci 17
- §. VII. Interdum remoti & correcti ope & auctoritate magistra-
tus secularis 18
- §. VIII. Quid intelligatur per eam puniendo rationem, qua cu-
riæ traditi dicuntur clerici 19

CAPVT TERTIVM

De reductione clericorum ad communionem
peregrinam.

- §. I. Diuersi canones, in quibus hæc pœna memoratur 23
- §. II. Communio peregrina non eadem, que communio laica 24
- §. III. Nec communio sub una tantum specie ibid.
- §. IV. Nec communio in hora mortis 25
- §. V. Nec communio talium, quibus in pœnam alciuius peccati
peregrinationes iniunctæ, que disciplinæ pars veteribus i-
gnora fuit 26
- §. VI. Nec priuata & peculiaris oblatio pro peregrinis ibid.
- §. VII. Sed communicatio tantum instar peregrinorum, sine litte-
ris commendatitiis iter facientium, qui benigitatis ecclæ-
sie, non autem communicantis altaris, participes esse pot-
erant 27
- §. VIII. Ille netio confirmatur ex variis antiquæ historiæ partibus 32
- §. IX. Qualis pœnitentia necessaria fuerit ad restituendum istius-
modi delinquentes clericos in officium suum & stationem
prislinam 33

CAPVT QVARTVM

De aliis quibusdam specialibus & peculiaribus modis
infligendi pœnam clericis.

§. I.

§. I. Clerici nonnumquam in perpetuum officio suo deiecli, bo-	
norem tamen & dignitatem retinere siti	pag. 36
§. II. Interdum deiecli non omnino, sed tantum ex parte, de uno	
ordine ad alium	39
§. III. Interdum aliqua muneris sui parte priuati, reliquas autem	
partes exercere siti	40
§. IV. Interdum potestas eis ademta in aliquam gregis sui par-	
tem, in reliquas autem relicta	ibid.
§. V. Episcopi in Africa puniti ademtione prærogatiæ ætatis &	
iuris succedendi in locum primatis sive metropolitani	41
§. VI. Et prohibitione ab aliarum ecclesiarum communione	42
§. VII. Vel translatione ex diœcesi maiori ad minorem	43
§. VIII. Clerici generatim puniti amissione prærogatiæ ætatis in-	
ter reliquos sui ordinis	ibid.
§. IX. Et deiectione de spe ad altiorem ordinem adscendendi	45
§. X. Clerici quandoque puniti prohibitione a publico officio sui	
exercitio, dum priuatim munus suum obeundi baberent ve-	
niam	47
§. XI. De relegatione ac amandatione peccantium clericorum	
in aliquod monasterium ad agendum inibi priuatim pæni-	
tentiam	48
§. XII. De pœna corporali. Quatenus tamquam pars disciplinæ	
ad corrigendos clericos inferiores adhibita sit	49

CAPVT QVINTVM

De criminibus, propter quæ clericis hæc illa e
memoratis pœnis infligi debuerit.

§. I. Omnia crimina, excommunicatione puniri solita in laico,	
temporaria vel perpetua muneris interdicione punita in cle-	
ricis	52
§. II. Quædam crimina ordinationem reddebant nullam & irri-	
tam ab origine, ob eaque clerici immediate obnoxii erant	
deiectioni post ipsam primam ordinationem. Vt I. Ob igno-	
rantiam & heterodoxiam in religione	53

§. III. 2. Ob vitam vitiosam & flagitiosam, & cuiusdam ex notis ordinationis regulis violationem	pag. 54
§. IV. Nullum remedium hoc in casu per publicæ pænitentiaæ pro criminibus actionem permisum	62
§. V. Impedimenta quædam ordinationis, ab externo hominum statu & conditione in mundo oriunda, deiectioni eorum non- numquam dabant occasionem	64
§. VI. Quænam crima depositionem, vel alias censuras clericis in officii sui administratione adferre potuerint. i. Clerici censura ecclesiastica adisciendi ob contemnunt canonum	66
§. VII. 2. Ob negligentiam in officio suo	ibid.
§. VIII. 3. Ob neglectum usum publicæ liturgiæ, orationis domini- ce, hymnorum &c.	67
§. IX. 4. Ob mutationem in forma baptismi factam	68
§. X. 5. Si non frequentarent quotidianum Dei cultum	69
§. XI. 6. Si sacerdotalibus officiis se se implicarent	ibid.
§. XII. 7. Si propriam ecclesiam sine venia desererent, ad mi- grandum ad aliam	71
§. XIII. 8. Si ministerium obire auderent; a synodo iam conde- nnati	72
§. XIV. 9. Si a censura synodi provincialis ad extraneas appelle- rent ecclesias	ibid.
§. XV. 10. Si controuerssias coram episcopis finire recusarent, & ad seculare configurerent iudicium	74
§. XVI. 11. Si iterum baptizati vel ordinati essent	77
§. XVII. 12. Si se clericos esse negassent	79
§. XVIII. 13. Si diuulgassent libros apocryphos	ibid.
§. XIX. 14. Si superstitiose a carne, vino & alijs istiusmodi re- bus se abstinerent	80
§. XX. 15. Si sanguinem comedissent	81
§. XXI. 16. Si ieunia & dies festos contemnerent ecclesie	83
§. XXII. 17. Si regulam de celebrando paschate datam non ob- seruarent	84
§. XXIII. 18. Si cum indecentibus vestibus procederent	85
	§. XXIV.

§. XXIV. 19. Si accipitres alerent & canes venaticos, vanisque & illicitis oblectamentis animum pascerent	pag. 86
§. XXV. 20. Si suspecti essent de extraneis mulieribus	88
§. XXVI. 21. Si post ordinationem vxorem duxissent	90
§. XXVII. 22. Si uxorem adulteram retinuissent	91
§. XXVIII. 23. Si non residerent, hoc est, si in loco domicilii sui non essent adsiduo praesentes	92
§. XXIX. 24. Si beneficium ecclesiasticum in duabus ecclesiis simul retinere ausi essent	94
§. XXX. 25. Si praeter necessitatem publica diuersoria & campo- nas frequentarent	95
§. XXXI. 26. Si cum iudeis, haereticis vel gentilibus philosophis familiariter viuerent	96
§. XXXII. 27. Si nimia seueritate in lapsos vni essent	97
§. XXXIII. 28. Si officium benefici & liberalis hominis erga pau- peres clericos intermisserent	ibid.
§. XXXIV. 29. Si in causis criminalibus iudicassent	98
§. XXXV. Episcopis officii sui administratio ad tempus vel in perpetuum interdici poterat, 1. Si ordinationes darent ca- nonibus contrarias	99
§. XXXVI. 2. Si leges discipline ad effectum dare neglexissent	102
§. XXXVII. 3. Si diaecesim suam diuideren nouisque erigerent e- piscopatus sine venia: vel si in aliorum iura, ultra pro- prios limites & iurisdictionem, inuolarent	102
§. XXXVIII. 4. Si concilii provincialibus interesse neglige- rent	103
§. XXXIX. 5. Si populum iniquis exactionibus opprimerent	ibid.
§. XL. 6. Si eos hospitio exciperent, qui ex alia diaecesi sine ve- nia fugerant	104
§. XLI. Choropiscopi censuræ obnoxii erant, si praeter acceptum mandatum egissent	105
§. XLII. Et presbyteri, si officium episcopale usurpassent	106
§. XLIII. Et diaconi, si functiones & privilegia supra ordinem & stationem suam sibi arrogassent	ibid.

LIBER DECIMVS OCTAVVS
 De diuersis pœnitentium ordinibus, &
 de ratione agendi publicam pœni-
 tentiam in ecclesia.

CAPVT PRIMVM

De diuersis pœnitentium ordinibus in ecclesia.

§. I. Pœnitentes in quatuor ordines sive classes diuisi	pag. 108
§. II. Prima origo huius distinctionis	110
§. III. De fletoribus	ibid.
§. IV. De audiencibus	112
§. V. De genu fletentibus sive substratis	114
§. VI. De consilientibus	115

CAPVT SECUNDVM

De cærimoniiis, in admissione pœnitentium ad a-
 gendam publicam pœnitentiam obseruatis,
 & de ratione agendi eam in ecclesia.

§. I. Pœnitentes primum admissi ad pœnitentiam per impositionem manum	117
§. II. Et comparere iussi in cilicio & cinere super capite suo	118
§. III. Et tondere capillos, vel incedere velato capite, ad aliud tristitiae & lucis sui faciendum indicium	122
§. IV. Pœnitentes debebant abstinere a lassationibus, coniunctionis aliisque innocentibus oblationibus	124
§. V. Obsernare omnes dies festos & publicas solemnitates ecclesie	ib.
§. VI. Cobibere se in vnu coniugio	125
§. VII. Quam ob causum coniugati ad pœnitentiam non admissi, nisi ex utriusque partis consensu	ibid.
§. VIII. Pœnitentibus tempore pœnitentie sua matrimonium ini- re haud permisum	126
§. IX. Pœnitentes omnibus diebus festis & diebus remissionis fle- xis genibus orare iussi	ibid.
§. X.	

§. X. Et liberalitate vti in pauperes

pag. 127

§. XI. Et operam suam ecclesiae addicere in sepeliendis mor-
tuis

ibid.

CAPVT TERTIVM

De exomologesi siue confessione in veteris ecclesiæ
disciplina visitata; quæ res ab arcana siue auri-
culari confessione, ab ecclesia Romanensi
inuenta, diuersa esse ostenditur.

§. I. Magnus eorum error, qui exomologesin veteris ecclesiæ au- riculari confessionem significare contendunt	128
§. II. Nulla umquam confessionis auricularis necessitas antiquæ ecclesiæ ciuibus imposta	130
§. III. Hoc porro probatur ex consuetudine veterum, quando omnem absolutionem quibusdam relapsis peccatoribus de- negabant, non excludentes eos a misericordia & venia Dei, si ipsi soli peccata confiterentur	136
§. IV. Et ex diuersis aliis similibus rationibus	139
§. V. Certis tamen in casibus priuata confessio permitta & com- mendata. 1. De peccatis leuioribus homines admoniti, ut alii aliis eis confiterentur, quo mutuum precum auxilium haberent	144
§. VI. 2. Si quis alicui priuato iniuriam fecisset, id confiteri veni- amque ab offensa parte petere debebat	147
§. VII. 3. Si quis impeditam ab onere peccatorum haberet consci- entiam, peccata sua sacerdoti priuatim confiteri monebatur; ut ab ipso per salubria consilia & monita curaretur	ibid.
§. VIII. 4. Admonebantur etiam ad rogandum sacerdotis consilium, num consulendum esset pro priuatis peccatis publicam agere pænitentiam	148
§. IX. 5. Si quod esset periculum mortis ex legibus reipublicæ, con- tra certa crimina latis	151
§. X. 6. Priuata confessio requisita ab eis, qui priuatim de pecca- tis suis admonebantur	152
Bingh. O. E. Vol. VIII.	b
	§. XI.

- §. XI. Officium presbyteri pænitentiarii multis in ecclesiis institutum, ad recipiendas & dirigendas istiusmodi priuatas confessiones pag. 152
 §. XII. Illoc officium postea abregatum, & homines, quod ad privatam attinet confessionem, libertati sue omnino reliqui 153

CAPVT QVARTVM

De magno rigore & seueritate disciplinæ & poenitentiæ in ecclesia antiqua.

- §. I. Publica pænitentia plerumque semel tantum cuiusvis generis peccatoribus concessa. 156
 §. II. Nonnulli peccatores sub seuera pænitentia per omnem vitam, ad ipsam usque mortis horam, detenti 160
 §. III. Qui in extremo mortis periculo absoluti erant, solemnem pænitentiam agere iussi, si conualuisserent pag. 162
 §. IV. Quibusdam peccatoribus communio negata in ipso vite sue ex:tu 164
 §. V. Quemadmodum hoc ab incusatione Nouatianisini liberari posuit 170
 §. VI. Illoc seueritas posterioribus saeculis mitigata, pristinæ praxis nulla habita ratione 172
 §. VII. Quoniam episcopis indulto sit libertas in imponenda pænitentia, & exigenda apta satisfactione pro peccatis. Non nullis peccatoribus his pænitentiam agere permisum 175
 §. VIII. In episcoporum etiam potestate suum, terminum pænitentiae iusta de causa moderari 176
 §. IX. Et hæc vera & antiqua notio indulgentie 178
 §. X. Que nonnumquam ex deprecatione martyrum, vel civilis magistratus efflagitatu data 179
 §. XI. Episcopi etiam potestate prediti non minus naturam penæ aliquo modo mutandi, quam illius terminum 180
 §. XII. Quid veteres intelligant per legitimam pænitentiam 181
 §. XIII. Quid intelligatur per phrasin, Inter hiemantes orare 182

LIBER DECIMVS NONVS
De absolutione, siue ratione restituendi poenitentes in ecclesiæ communionem.

CAPVT PRIMVM

De natura absolutionis & diuersis eius generibus,
 maxime de eis, quæ ad poenitentialem ecclesiæ disciplinam respiciunt.

§. I. <i>Omnis absolutio ecclesiastica ministerialis tantum, non absoluta</i>	pag. 186
§. II. <i>De magna absolutione baptismi. Quod hæc in poenitentiali disciplina non fuerit adhibita hominibus semel baptizatis</i>	190
§. III. <i>De absolutione, data per eucharistiam</i>	194
§. IV. <i>De absolutione declarativa & effectiva per administracionem verbi & doctrinæ</i>	196
§. V. <i>De precatoria absolutione, per manus impositionem & processus data</i>	197
§. VI. <i>De judiciali poenitentium absolutione, facta tandem per restitutionem in pacem & plenam communionem</i>	202

CAPVT SECUNDVM

De consuetudinibus, ritibus & cærimoniis, in publica peccatorum absolutione olim obseruatis.

§. I. <i>Nulli peccatores antiquis temporibus ante exactam legitimam poenitentiam absoluti, nisi in extremo mortis periculo</i>	204
§. II. <i>Poenitentes publice reconciliati in cilicio coram altari</i>	206
§. III. <i>Interdum adhuc solemnius ante apsidem</i>	207
§. IV. <i>Absolutio ad altare semper data, cum impositione manuum & precibus</i>	208
§. V. <i>Absolutio per formulam indicatiuam, Ego te absoluo, ante saeculum duodecimum haud data</i>	214
§. VI. <i>Quo sensu ista formula admitti possit</i>	215
§. VII.	

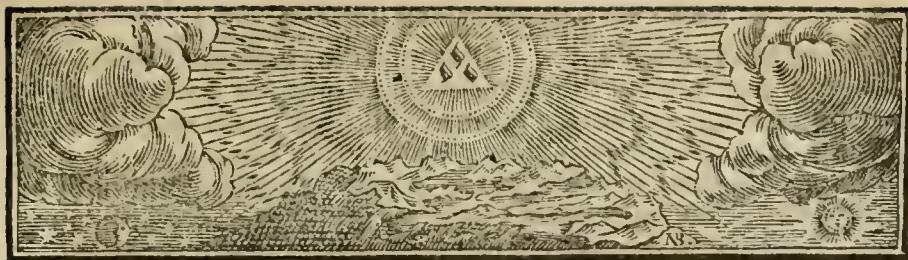
§.VII. <i>Cur chrisma seu uncio manus impositioni in reconciliandis cum ecclesia certis hereticis & schismaticis interdum addita sit</i>	pag. 218
§.VIII. <i>Cur quidam heretici non aliter nisi per nostrum baptisma potuerint reconciliari</i>	222
§.IX. <i>Quænam conditiones in reconciliatione requisitæ eorum, qui ab ecclesia in heresin vel schisma defecissent</i>	224
§.X. <i>De tempore absolutionis</i>	226
§.XI. <i>Quemadmodum ecclesia quosdam pénitentes absoluerit, siue in communionem restituerit post mortem</i>	227

*CAPUT TERTIUM**De ministro disciplinæ ecclesiasticæ, & speciatim de ministro absolutionis.*

§.I. <i>Omnis disciplinæ potestas præcipue episcopi manibus tradita</i>	230
§.II. <i>Hec multis in casibus presbyteris per generale quoddam vel speciale mandatum commissa</i>	ibid.
§.III. <i>Et diaconis quoque</i>	232
§.IV. <i>Quatenus & quo sensu absolutione dici possit a laicis danda</i>	233

*APPENDIX**Continens duos sermones, & epistolas duas ad summe reuerendum episcopum Vintonensem, de natura & necessitate absolutionis; ostendens, quousque illa necessitas extendatur & ubi cesset.*

<i>Sermo prior</i>	<i>pag. 241</i>
<i>Sermo posterior</i>	257
<i>Epistola prior</i>	274
<i>Epistola posterior</i>	281
<i>I.N.I.</i>	

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTI- CARVM

*LIBER DECIMVS SEPTIMVS
DE DISCIPLINAE EXERCITIO
INTER VETERIS ECCLESIAE
CLERICOS.*

*CAPVT PRIMVM
DE DIFFERENTIA INTER POENAS ECCL-
ESIATICAS, CLERICIS ET LAICIS INFLECTAS.*

§. I.

*Peculiaris notio communionis ecclesiastice & excommunicationis
ecclesiastice, vt clericis applicatæ.*

DISCIPLINAM ecclesiæ hacte-
nus spectauimus generatim, prout o-
mnia communitatis membra adfecit,
quæ in diuersa crimina, excommunica-
tionem commerentia, delaberentur. Ut
autem disciplinæ ecclesiasticæ plenam
habeamus notionem perfectamque in-
telligentiam, considerandum nobis est,
fuisse quasdam poenas clericis peculiares, & quasdam censuras
corum officio & functioni ita proprias, vt illis solis infligi po-
tue-

tuerint, non autem laicis. Quo respectu communio clericalis & communio laica semper considerabantur ut res distinctae; & poterat quis priore illa priuari, dum ipsi huius posterioris beneficio ac priuilegio frui permetteretur; & illud ipsum, quod s̄e penumero magna poena erat in clero, siue persona ecclesiastica, nulla proorsus poena erat in laico, siue persona s̄eculari. Nulla enim erat sacri muneris administrandi vel beneficii ecclesiastici percipiendi temporaria vel perpetua interdictio, nulla ad communionem laicam reductio, quæ laicos adficere poterat tamquam poena: sed hæ magna poenæ erant, quatenus clericis infligebantur, quia iplos præcipuis honoribus et utilibus priuilegiis priuabant, functioni eorum peculiaribus & propriis. Quarum rerum respectu nonnumquam vocabula illa communio ecclesiastica & excommunicatio ecclesiastica peculiari & restricto sensu accipi obseruantur, non pro communione et excommunicatione in genere, sed pro admissione ad honores & utilitates, quæ personis ecclesiasticis siue clericis peculiares erant & propriae, vel expulsione ab eisdem honoribus & utilitatibus. Quare licet quidam canones [a] priuationem communionis ecclesiastice accipient pro segregatione laici a communione sacræ coenæ vel precum ecclesiae; alii tamen canones, loquentes de clericis eorumque poenis, communionem ecclesiasticam sensu strictiore accipiunt pro communicatione in officiis functionis clericalis. Adcoque clericus dicebatur excommunicatus; si potestate exercendi functionis suæ officia esset exutus; nec talis excommunicatio semper arguebat, quod omni proorsus communione ecclesiæ esset exturbatus, sed tantum communione, quæ cum hac limitatione & restrictione designatur. Hæc distinctio a BALSAMONE [b], zo-

(a) Concil. Agath. c. XXXVII. Itaque censuimus, homicidas & salbos testes a communione ecclesiastica submouendos, nisi penitentia satisfactione criminis admissa diluerint.

Conc. Aurelian. IV. c. XIX. Quicumque pro deuotione sua oblationis studio aliquid in campellis vel in vineolis, etiam absque scriptura, probatur ecclesiæ contulisse; si postmodum vel ipse, vel heredes eius, quacumque occasione auferre a iure hoc ecclæ vel alienare voluerint, quoad usque a tali intentione discedant, aut peruersi resistiant, a communione ecclesiastica suspendantur. Vide sis etiam conc. V. c. XVII.

(b) Balsam. in can. XVI. concil. Nicæn. δέδοκται -- τὰς μετακαλεσμένας κληρικάς παρὰ τὰς καυγατοπούντων εὐτέλεις, ταὶς μη πειθομένες ἀνατρέψαν, ἀκονωνίζεις

NARA [c] multisque viris doctis aliis [d] post illos notatur: Et

αὐτοῖς ἐντι, οἵτε μὴ προσχωροῦσαι συνεργεγενόν τέτοι, εἰς τὸ τέτο γὰρ τὸ μὴ κοινωνεῖν ἐκλαμβάνεται, ἢ μὴ εἰς τὸ μὴ ἐκπλησίαζεν, ἢ εἰς τὸ μὴ μεταλαμβάνειν τῶν ἀγνοσύνητων. κ.τ.λ. Placit -- clericos, qui ab eis, qui ordinarunt ipsis, euocantur, & redire non persuadentur, esse a communione separatos, id est, non permitti eis, ut simul sacrificent. In ea enim significacione non communicare accipitur: non autem in ea, quæ est, in ecclesiam non accedere, vel sacramenta non participare, cetera.

(c) Zonar. in eundem. οἷα τοῖν ἐπὶ τῷ παρόντος κανόνιος τὸ ἀκονωνήτες εἶναι; Στοιχεῖται, οἵτινι μὴ συγκοινωνεῖν αὐτοῖς τὰς λεγατικὰ δηλαδή ἀδεῖα ἀπορέουσι τὸ συνεργεγενόν αὐτοῖς τὰς τοικτές κανόνιον, ἐνταῦθα τῶν ἀγίων πατέρων, ἐξι τὴν μετάλλαχθαι τῶν ἀγνοσύνητων ὀνοματότων, ἀδεῖα τὴν τῶν λεγῶν συμφεραγμονικὴν πονηροποίην, καὶ τὸ συλλειταργεῖν τοῖς, οἵτινες προσῆλθεν. Communionis priuationem hoc loco cam intelligendam esse arbitror, qua iniurati videlicet iis sacra facientibus nullo modo communicare, sed eos in sacro ministerio penitus auctorari inveniuntur. Communionisque nomine, non sacrorum mysteriorum perceptionem, sed in sacris munieribus, ac ministeriis una cum iis, ad quos accedunt, obvniatis societatem hinc a patribus reor esse significatam.

(d) Albaspin. obseruat. lib. I. c. II. De ecclesiastica communione hoc nunc habeo, quod tot genera & species huiusc communionis censerentur, quot sunt ordinum gradus, & quot modis ab his gradibus excidere poterant clerici: qui enim in episcopum adlectus esset, longe alia ratione huiusc communionis erat particeps, quam qui sola diaconatus aut presbyteriatus dignitate pollebat. Rursus quem non numquam euenire posset, ut gradus sui honore is non priuaretur, cui tamen ob aliquod crimen eiusdem gradus munia obire non licet, exempli causa, sedis & confessus honor cuiuspiam episcopo relinquiri poterat, cui verbi diuini administratio, pœnitentia concessio, & cetera eiusmodi episcopatus partes interdictæ & prohibiteæ essent; huic ergo, quamvis episcopo, non eadem erat pars, nec æqua omnino in eadem communione cum ceteris episcopis, quod videlicet de ea non nihil amisisset, & ius illud imminutum esset. -- Præterea notandum est, quotiescumque in canonibus a communione clerici secluduntur, quamvis nihil aliud adiectum sit, quo genus communionis significetur, id de ecclesiastica communione esse accipendum: Quæ ab iisdem ecclesiastica, non numquam etiam sacerdotalis vocatur.

Habert. archierat. p. 745. 746. Non est contemendum, quod monet aptissime Morinus, suspensionem significari aliquando nomine τῇ ἀφορμῇ, separationis, quoties intentatur clericis ante depositionem, quasi eis eucharistica quidem communio relinquatur, sola vero ecclesiastica, quæ ad ordinis & ministerii executionem spectat, ad tempus interdicatur: ut apostol. can. XLV.

Suicer. thesaur. eccles. voce ἀφορμή. tom. I. p. 600. 601. Est lenior excommunicatione clericorum, quæ est priuatio communionis ecclesiasticae, seu segregatio & suspensio eorum ab officio. Atque de hac segregatione intelligi-

obseruanda omnino est ad recte intelligendum multos antiquos canones [e], in quibus vocabula ἀκοντώντος, ἀφορισμὸς, ἰκαηγύπεθαι, quæ excommunicationem denotant, alium sensum habere nequeunt, clericis quidem applicata, nisi ut vel plenam eorum deiectionem de gradu dignitatis, vel temporariam administrandi muneris interdictionem significant.

§. II.

Clerici abdicatione munera plerumque puniti, non semper publicæ subiecti paenitentiae, velut homines, ecclesiæ communione omnino exturbati.

Hoc ipsum alia obseruatione, libro quodam superiore [*]facta, confirmari potest: Quod vetusti quidam canones clericos ordinaria excommunicationis poena, quæ perfectam segregationem ab ecclesiæ communione inuoluit, adfici expressis verbis prohibeant; satis esse existimantes, si ab officio suo amoueantur; & id quidem ideo, quia non deceat nec expedit ob idem peccatum duplice poena aliquem multare. *Episcopus vel presbyter vel diaconus, inquit canon quidam apostolicus [f], fornicationis, vel perjurii, vel furti conuictus, deponatur & non segregetur. Dicit enim scriptura: Non vindicabis bis in id ipsum.* Simi-

gendus est canon XLIII. apostol. Τροδίκονος, ἡ ἀναγνώσης, ἡ ψάλτης τὰ ὄμοια ποιῶν, ἡ πνυτίδων, ἡ ἀφοριζόντων ὁσπίτων καὶ λαϊκοῖς, Hypodiaconus, aut lector, aut cantor similia faciens: nempe iis, quæ can. proxime precedente episcopi, presbyteri & diaconi sacre vetantur, κύριοι σχολάζειν καὶ μέθαις, alesse vacare aut ebrietati; vel desinat, vel segregetur. Can. LVI. Ei τις κληρικὸς ὑβρίστης προσβίτερος ἡ διάκονος, ἀφοριζόντων. Si quis clericus iniuriantem intulerit presbytero, vel diacono, segregetur. Can. LVII. Ei τις κληρικὸς χωλὸν, ἡ χωλὴν, ἡ τυφλὸν, ἡ τὺς βάτεις πεπληγμένον χλευάστει, ἀφοριζόντων ὁσπίτων καὶ λαϊκοῖς. Si quis clericus mancum, vel surdum, vel cecum, vel toropelem riferit, segregetur. Similiter etiam laicus. Vide etiam can. VI. XLV. LVIII. LIX. LXXII. In his canonibus τὸ τὰ ἀφορισμὰ ἐπιτίμιον, ut loquitur Theophylactus in i ad Timoth. I. ad v. 20. p. 713. notat priuationem communionis ecclesiastice, seu segregationem clericorum & suspensionem ab officio: ita enim ἀφοριζέτες non possunt μηδὲ ὅλως ἐργαζοντι τι ἐνεργεῖν, nullum officium sacerdotale obire, ut de hac ἀφορισμῇ specie scribit Balsamon ad can. LXXXIX. concilii Caithaginensis p. 704.

(e) Vid. can. apostolicos, sub litt. antecedente (d) adlegatos.

(*) Lib. VI. cap. II. §. II vol. II. p. 311. seq.

(f) Can. apost. c XXIV. Ἐπίσκοπος, ἡ προσβύτερος, ἡ διάκονος, ἐπὶ πορείᾳ, ἡ ἐπιοντις, ἡ πλευρὴ ὑπὸς, παθητιδῶν, καὶ μὴ ἀφοριζόντων λέγει γαρ ἡ γραφὴ, ἐκ ἀδικίου δις ἐπὶ τῷ αὐτῷ.

lis regula in canonibus PETRI [g] episcopi *Alexandrini*, & BASILII [b] præscribitur.

§. III.

In quibusdam tamen casibus specialioribus vtraque pœna inflicta.

VERVM TAMEN propter atrociora crimina vtraque pœna inflicta, quemadmodum ex iisdem apostolicis canonibus [i] videre est, qui clericum *Simonie* reum non tantum officio exui, sed & a communione ecclesiæ omnino excindi iubent. Et multi viri docti [k] existimant, fuisse id constantem ecclesiæ consuetudinem in ipsis prioribus tribus sacerulis, vbi canones apostolici maxime viguerunt. Id sane certum est, tempore CYPRIANI ita fuisse. Hic enim loquens de *Nonato*, qui homicidii reus erat, eo quod vxori suæ, vtero eius calce percutto, abortionem importasset, dicit, ipsum ob hoc crimen non de presbyterio tantum, sed & communione ecclesiæ prohiberi [l]

(g) Petr. Alex. c. X. (ap. Beuereg. pand. torn. II. p. 15.) Οὐκ ἐστιν εὐλογεῖ, cet. vid. Lib. VI. c. II. §. II. vol. II. p. 312. sub litt. (1).

(h) Basil. can. III. XXXII. LI. vid. ibid. p. 311. sub litt. (k).

(i) Can. apost. XXIX. XXX. LI. cit. ibid. p. 312. sub litt. (m) & (n).

(k) Pagi critic. in Baron. an. LXVII. n. XV. (XIX. edit. Antwerp. MDCCV.) Sic intelligendus etiam Leo in epist. II. ad Rustic. Narbonensem episcopum in inquisitione secunda, vbi ait: Alienum est a consuetudine ecclesiastica, ut qui presbyterali honore aut in diaconi gradu fuerint consecrati, ii pro criminis aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant pœnitendi; quod sine dubio ex apostolica traditione descendit. Quibus ex verbis erinatur, inquit Quesnellus, minoris ordinis clericos, inter quos subdiaconi numerabantur, non semper agenda pœnitentia lege exemptos fuisse. Sed quod hanc disciplinam a consuetudine ecclesiastica, immo ex apostolica traditione arcessit Leo, illud benigne intelligendum: nec enim de hac traditione uspiam apparet, quam potius tribus sere primis sacerulis clericos etiam maiores pœnitentia publicæ fuisse subiectos multis probet Morinus in commentario de pœnitentia.

Quesnell. not. in Leon. epist. ad Rustic. Narbon. modo cit. a Pagio.

Morin. de pœnit. lib. IV. c. XII. tot.

Fell. not. in Cyprian. epist. IV. ad Pompon. p. 4. (p. 174. edit. Amstelodam. MDCC.) *Abstinentia diaconi*. Pro recepto diu in ecclesia more; in laicorum crimina, excommunicatione reliquaque ecclesiæ censuris; & clericorum, depositione animaduerti solitum. Sed primis tribus sacerulis episcopos, presbyteros & diaconos pœnitentia publicæ & manum impositioni fecerunt laicos obnoxios fuisse, res est manifesta.

(l) Cyprian. epist. XLIX. al. LII. ad Cornel. p. 97. (p. 238. edit. Amstelod. MDCC.)

debuisse, nisi diem cognitionis persecutio anteuenisset. Et in sequentibus saeculis innumera huius praxis exempla obuia sunt; quemadmodum lector eruditus videre poterit, si loca infra ad marginem notata [m] volet consulere.

§. IV.

De suspensione a redditibus suis.

Quod igitur in praesenti sub disquisitionem vocandum nobis est, poenae sunt, quæ speciatim clericos adfecerunt. Et haec triplicis erant generis; tales videlicet, quæ ad eorum sustentationem, quæ ad eorum officia & quæ ad eorum personas in corporali castigatione & correctione spectabant. Interdum puniebantur ratione alimentorum corporis, dum ista redditum ecclesiasticorum portione, quæ ad sustentationem vi-

Propter hoc se de presbyterio excitari non tantum, sed & communicatione prohiberi pro certo tenebat; &c.

(m) Cone. Neocesar. can. I. πρεσβύτερος τὸν γένην, τῆς τάξιος αὐτὸν μετατίθεται δὲ τὸν δὲ προκείμενον ἡ μετατίθεται, ἐξωθεῖται αὐτὸν τέλεον, καὶ ἀγέδας αὐτὸν εἰς μετάστοιαν. Presbyter si uxorem duxerit, ordine suo mouetur. Si autem fornicatus fuerit, vel adulterium commiserit, penitus excludatur & ad penitentiam deducatur.

Cone. Agath. c. VIII. Id etiam placuit, vt clericus, si reliquo officio suo propter distinctionem, ad saecularem iudicem sortitasse confugerit, & is, ad quem recurrit, solatium ei defensionis impenderit, cum eodem de ecclesie communione pellatur. Can. XLII. --- Hoc quicumque clericus vel laicus detestatus fuerit vel consulete vel docere, ab ecclesia habeatur extraneus.

Concil. Illebens. c. I. De his clericis, qui in obsessionis necessitate positi fuerint, id statutum est, vt, qui altario administrant & Christi corpus & sanguinem tradunt, vel vasa sacro officio deputata contrectant, ab omnibus humano sanguine abstineant. Quod si in hoc incidentur, duobus annis tam officio quam communione pruidentur, cetera. Can. V. -- Si iterato vel ut canes ad vomitum reuersi fuerint, non solum dignitate officii careant, sed etiam sanctam communionem, nisi in exitu, non percipient. Vide sis etiam conc. Valent. Hispan. c. III. Concil. Venetic. c. XVI. Concil. Aurelian. I. c. XI. Aurelian. III. c. IV. VII. & VIII. Cone. Turon. I. c. III. V. Concil. Tolet. II. c. III. Concil. Tolet. XI. c. V. VI. Vigilius decret. c. VI. Felix III. epist. ad Acacium ita scribit: Sacerdotali honore & communione catholica, nec non etiam a fideli numero segregatus, sublatum tibi nomen & munus ministerii sacerdotialis agnosce. Vid. & concil. Asiatic. epist. ad Ioan. Constantinop. in synodo sub Menna, act. I. ap. Crab. tom. II. p. 36. & concil. Constantinop. sub Flauiano in act. I. Concil. Chialeed. ap. Crab. p. 780. ubi Eutyches punitur depositione & excommunicatione, quemadmodum omnes heretici puniri soliti.

tæ e publico ærario dari eis solebat, priuabantur. Reditus ecclesiastici, vti libro quodam antecedente [*] obseruatum nobis est, singulis mensibus distribui solebant clericis, vnde res ista *divisio mensurna* dicta: Et si qua esset clericum ob admissum aliquod leuius delictum puniendo occasio, fiebat hoc ipsum per visitatæ huius portionis de divisione menstrua interdictionem. Sicut ex illo loco CYPRIANI appetat [n], vbi de non-nullis inferioris ordinis clericis, qui delinquissent, loquens, eos se a divisione mensurna continere, non autem ministerio ecclesiastico priuari oportere dicit.

§. V.

De suspensione ab officio.

INTERDVM non solum reditibus, sed officio etiam & functione clericali ipsis interdicebatur. Et haec interdictio vel temporaria erat & limitata, vel perpetua nulloque modo restricta. Temporaria interdictio in eo tantum consistebat, vt administratione officii sui ad certum tempus priuarentur; quo elapsa libertatem habebant locum suum denuo occupandi, & ad exemplandas omnes functionis sue partes & officia reuertendi. Perpetua autem interdictio perfecta erat eorum deiectione de omni potestate ac dignitate, ad officium clericale pertinente, & reductio ad statum & conditionem laicorum, sineulla spe restitutionis in stationem pristinam. Harum priorem veteres communiter exprimunt per τὸ abstinere vel suspendere a communione, intelligentes tantum communionem clericalem; & posteriorem per τὸ degradare, deordinare, vel deponere ab officio & ordine functionis clericalis. Ita CYPRIANVS ad Rogatianum episcopum Africatum scribens de contumace quodam diacono, qui contumelias ipsum suis exacerbauerat, deponi eum iubet aut certe [o] abstineri. Poena suspensionis, siue temporarie interdictionis officij, propter leuiora crimina infligeba-

(*) Lib. V. c. IV. §. I. II. III. vol. II. p. 262. seqq.

(n) Cyprian. epist. XXVIII. al. XXXIV. ad cler. Interim se a divisione mensurna tantum contineant, non quasi a ministerio ecclesiastico priuati esse videantur. Vid. conc. Caith. IV. c. XLIX. cit. infra sub liti. (r).

(o) Cyprian. epist. III. ad Rogat. p. 6. (p. 173. edit. Amstelod.) Quod si ultra te contumelias suis exacerbauerit & prouocauerit, fungeris circa eum potestate honoris tui, vt cum vel deponas vel abstineas.

tur, vti ex concilio Epaonenſi [p] videre eſt, in quo canon legitur in hanc ſententiam : *Epifcopis, prebbyteris atque diaconibus canes ad venandum & accipitres ad auctupandum habere non liceat. Quod ſi quis talium personarum in hac fuerit voluntate detectus, ſi epifcopus eſt, tribus mensibus ſe a communione fuffen.lat; dubius prebbyter abſtineat; uno diaconus ab omni officio & communione ceſſabit.* Nec non ex concilio Illeſdensi [q], *De his clericis, inquiete, qui in obſidionis neceſſitate poſiti fuerint, id statutum eſt, vt ab omni humano ſanguine, etiam hoſtili, ſe abſtineant.* Quod ſi in hoc inciderint, dubius annis tam officio quam communione corporis domini priuentur. Et ita deuenim officio vel communione reddantur, ea tamen ratione, ne ulterius ad officia potiora prouehantur.

§. VI.

De depositione ſive deiectione de ordinis ſui gradu.

ALTERA ſuſpēſio, ſive muneris administrandi interdiſtio, con muniter vocitata καθαιρετις, depositio, ſive deiectione de gradu honoris, plena & perpetua erat ad emtio potestatis & auctoritatis, clericis in ordinatione commissae. Nam vt ecclēſia potestatē habebat hanc auctoritatē ministris ſuis comittendi, ita potestatē habebat propter malam muneris administrationem manifeſtamque offenditionem eam repetendi illisque cripiendi. Atque tum clericus, in quocumque dignitatis gradu antea eſſet conſtitutus, & nomine & dignitate & potestate & auctoritate, ad priuilegium ipſius ordinem & functionem ſpectante, in totum priuabatur. Per quosdam proinde canones [r] degradari, priuari & ab officio ſuo remoueri; per

(p) Concil. Epaonenſ. c. III.

(q) Cone. Illeſ. can. III.

Vid. alia exempla ſuſpēſionis in Baſil. can. LXIX. Ὁὐαγρύσης ἐὰν ἔαυτὴ μηνοὶ πρὸ τῆς γάμου οὐαίδεσσι, ἐντὸν ἀγρίσας, εἰς τὸ ἀναγνώſεν τοῦ θεοῦ τοῦ, πέντε ἀπόγονος ἀλεχιαρύσας δὲ ἀρε πυντίας, ταῦθέστι τὸ ὑπερστατός τὸ αὐτὸν καὶ ἐπηγέρτης. Lector ſi cum ſua ſpoſa ante matrimonium commercium habuerit: poſtquam anno ceſſauerit, ad leger.dum ſuſcipietur, permanebit rāmen, nec promuebitur. Quod ſi abſque deſponſatione furtim coerit, ceſſabit a ministerio. Eadem & hypodiaconi ratio eſto. Item in concil. Praecar. III. c. I. V. Concil. Aurel. III. c. II. XVI. XXV. Cone. Aurel. c. V. XVIII.

(r) Concil. Carthag. IV. c. XLVIII. Clericus, qui non pro emendo aliquid in mundinis, vel in ſoto deambulat, ab officio ſuo degradetur. Can. XI. IX. alios

alios [s] παντελῶς καθαιρέονται, omnino deponi; παντελῶς ἀποπίπτειν βαθμός, omnino de proprio gradu [t] deiici; deordinari [u]; ab ordine cleri [x] amoueri; a clero cessare [y]; & ad communionem laicam, hoc est, ad statum & conditionem laicorum, reduci iubetur. Omnes illæ locutiones, si ab ultima discesseris, communiter a recentioribus scriptoribus bene intelliguntur: Nonnulli autem ad tuendam peculiarem aliquam hypothesin insolitas & absurdas eius notiones inuenierunt. Quocirca ut rem apertissime planissimeque explicemus, deque disciplina ecclesiae eo, quo par est, modo disputemus, non inconsultum erit, hac de re paullo agere vberius distinctiusque ostendere, quid veteres per hanc disciplinæ suæ partem intelligent, quam vocant reductionem clerici ad statum & communionem laicorum; id quod sequentis capitatis nobis erit argumentum.

Clericus, qui absque corpusculi sui inæqualitate vigiliis deest, stipendiis privetur. Can. L. Clericum inter tentationes ab officio suo declinantem, vel negligentius agentem, ab officio suo remouendum.

Concil. Tarragon. c. X. Si qui ista (munera) probantur accipere, veluti exactores senioris, aut usurarum possessores, secundum statuta patrum se nouerint degradandos.

(s) Concil. Antioch. c. V. Εἰ τις πρεσβύτερος, ή διάκονος, καταφρονήσας τῇ ἐπιστολῇ τῇ ιδίᾳ, ἀφώσειν ἔντον τῆς ἀποκλησίας -- τέτοιον καθαιρέοντας παντελῶς, ηγή μηντί δεσμοτίς τυγχάνειν, οὐδὲ δίναδαι λαμβάνειν τὴν ἔντετρην. Si quis presbyter vel diaconus proprio contento episcopo, ab ecclesia se ipsum segregavit -- is omnino deponatur, & non amplius curationem asequi, nec suum possit honorem capere.

(t) Concil. Ephes. c. VI. Εἰ τινες βαλανθεῖν τὰ περὶ ἑκάστων πεπραγμένα ἐν τῇ ἀγίᾳ συνέδρῳ τῇ ἐν Εφέσῳ οἰκισθησοτε τρόπῳ παρασταλεῖν, ή ἄγγει συνέδρῳ ἀρσεῖν, εἰ μὲν ἐπισκοποι εἶναι, η κληρικοί, τῷ οἰκείᾳ παντελῶς ἀποπίπτειν βαθμός: εἰ δὲ λιγοί, ἀκονινῆτες ὑπάρχειν. Si qui volint ea, quae de singulis per sanctam synodus ipsa decrent, si quidem episcopi aut clerici fuerint, eos omnino a proprio cadere gradu: si vero laici, excommunicatos esse.

(u) Act. Scrutati Tungrensis ap. Crab. conc. tom. I. p. 318. Nulla mora Euphratas deordinetur.

(x) Concil. Arelat. I. c. XIII. Ab ordine cleri amoueratus.

(y) Concil. Nicæn. c. II. πιπινδὼ τῇ κλήσῃ.

*LIBRI DECIMI SEPTIMI**CAPVT SECUNDVM**DE REDUCTIONE CLERICORVM AD STATIONVM ET COMMUNIONEM LAICORVM, TAMENTUM POENA. OB GRAVIORA CRIMINA EIS INFILI SOLITA.**§. I.*

Communio laica non idem cum communione sub una tantum specie.

COMMUNIO laica in laico non erat poena, sed priuilegium, & quidem vnum de maximis priuilegiis, ad ipsum tamquam christianum pertinentibus. Hoc enim ipsi ad omnia christiana communionis beneficia & cibolamenta ius dabat. In clero autem de grauissimis poenis erat, reducens ipsum a summa dignitate & statione in ecclesia ad christiani cuiusvis vulgaris aequilibritatem. Iam vero quæstio est, in quo natura huius poenæ constiterit. **BELLARMINVS** [a] & alii quidam ecclesiæ *Romanensis* scriptores, vocabulum novo accipientes sensu, exponunt id de communione sub una tantum specie, petuntque inde argumentum, quo probare satagunt, ecclesiam primitiua populis vsum calicis negasse in coena dominica, & in una tantum specie eucharistiam eis administrasse, quia vocabulum *communio laica* in ecclesia *Romana*, quæ nunc est, hanc significationem habet. Verum hoc nihil aliud est, quam argumento uti precario & praxin supponere, cuius ne levissimum quidem vestigium in ecclesia veteri conspicitur, quemadmodum in anteriore quodam libro [*] satis superque demonstrauimus. Et id quidem istiusmodi ignoratæ maleque representatae veteris disciplinae indicium est, vt alios viros doctos in ecclesia *Romanensi* eius rei communiter pudeat. Notio isthæc prorsus reiicitur & confutatur a **LINDANO** [b], ALBA-

(a) *Bellarmin. de euchar. lib. IV. c. XXIV. p. 678. (tom. III. opp. p. 293. g. h. e. dit. Colon. MDCKV.)*

(*) *I lib. XV. c. V. voi. VI. p. 431. seqq.*

(b) *Lindan. panopl. lib. IV. c. LVIII. Laicam communionem sunt qui existimant suisse S. eucharistiæ sub una panis specie communionem. Quod SPI-*

DE REDUCTIONE CLERICORVM AD STATVM ET COMMVN. LAICORVM. II
SPINAE [c], PETRO DE MARCA [d], RIGALTIO [e], DV-
RANTO [f] & BONA cardinali [g], qui BELLARMINVM eius-

quam sit a veritate alienum, mecum agnoscat spero, qui prisca consuetudinis sedulus investigator considerat, laicam communionem tunc vel in primis in vnu suisse, quum passim prisco de more utraque communionis species & panis et calicis toti exhibebatur ecclesie.

(c) Albaspiu. obseruat. lib. I. c. IV. tot.

(d) Marca tract. in cap. Clericus, ad calcem Baluzii de emendat. Gratiani p. 585.

(In opusculis Petr. de Marca § XVI. p. 369. Par. MDCLXXXI.) Quæ laica communio significat, clericum non solum e confessu cleri extra cancellos depulsum & redactum in locum & ordinem laicorum ad communicandum synaxi, sed perturbatum omnino a corpore cleri & ad laicam conditionem detrusum, ita ut seposito priuilegio, quod antea illi competit, nunc pertineat ad solum saeculare in causa ciuili & criminali: in quo dissinguitur hæc communio laica a peregrina; quum ista retineat clericum in ordine cleri (etsi gradu confessus & sportulis ordinariis multatum, praeter alimenta) laica vero eum ab illo ordine depellat.

(e) Rigalt. in Cypriani epist. I.II. ad Anton. *Ut laicus communicet*. Sæueniente aduersus christianos persecutione, si quem sorte in ordine constitutum ecclesiastico, pura episcopum, presbyterum, diaconum, exilio metus aut violentia tormentorum de fide Christo data deiecerat, is ad fidem reuersus, postquam impetrata perauctaque poenitentia letis fecerat ecclesie, recipiebat quidem ecclesiasticam communionem, hoc est societatem & conuerstationem cum ceteris fidelibus, ita ut fieret pars corporis Christi, sed non recipiebat locum, quem in ordine prius tenuerat. Itaque de episcopo, de presbytero, de diacono siebat id, quod erat, priusquam fuisset ordinatus. Reddebat illi locus in ecclesia, non dignitas loci. Communicabat ut laicus sine plebeius, vtebatur iure ceterorum fidelium, qui nondum erant promoti ad quemquam ordinem ecclesiasticum. Hac erat tunc temporis communio laica, cuius adeo participes eucharistica sacramenta, speciem inquam utramque panis & vini, sumebant. Hodie communionem laicam diceremus, quæ sub vna tantum specie panis conceditur, etiam episcopis & sacerdotibus extra sacrificiorum officia communicantibus. Immo & communionis vocabulum vix audimus alio significatu quam eucharisticæ celebrandæ.

(f) Durant. de ritib. eccles. lib. II. c. LV. n. 6. Verius est, laicam communionem distam, quæ extra sacrafiorem locum sacrificii sit, vbi tum sacerdos conficiens, tam ministri communicabant. Solis enim saceratis licebat ad altare accedere & communicare. Synod. Laodic. c. XIX. οὐ μόνος ἐξὸν ἔνεστι τοῖς λαϊκοῖς σταύροις τὸ δυνατόν, οὐδὲ καυχώμενοι. Id. in synod. VI. in Trull. can. LXVIII. Ea vero loci, quoad communionem, distinctione adeo tum pertinebat ad ordinis ecclesiastici dignitatem & venerationem, ut grauioris supplicii loco sacerdotes ceterique clerici extra sacerdos cancellos cum laicis & veluti laici communicarent.

(g) Bon. de reb. liturgic. lib. II. c. XIX. §. III.

que sectatores tacite reprehendit ob ieiunam huius antiqui vocabuli explicationem, qua id recentiori praxi accommodare adlaborant. Recentiores, inquit ille, qui auditio nomine communione, eius veteri notione neglecta id solum conceipiunt, quod hodie ea voce significatur, laicam communionem nihil aliud esse putant, quam perceptionem eucharistie sub unica specie aut extra cancellos more laicorum; quod quam falsum sit, vel ex eo liquet, quod sape clericos ad laicam communionem detrusos legimus ex tempore, quo etiam laici sub utraque specie communicabant.

§. II.

Neque significat sacræ cœnæ perceptionem inter laicos extra cancellos sanctuarii.

EODEM argumento iam antea usus erat LINDANVS, magisque probabilem dederat explicationem, quod per communionem laicam istiusmodi poena possit intelligi, qua clericus inter laicos extra cancellos sanctuarii sacram eucharistiam percipere coactus sit. Quae explicatio tam plausibilis est, ut viri eruditii FORBESIVS [b] & VOSSIUS [i] in eamdem eant sententiam. Enimvero licet aliquid veri in se habeat, non tamen sensum communionis laicæ penitus exprimit. Poterat enim quis ad communionem laicam admitti non tantum in ecclesia, sed in priuatis etiam ædibus, immo in lecto animam agens, vbi talis distinctio locum habere non poterat.

§. III.

Sed plenam & perfectam degradationem sive ordinum priuationem & reductionem ad statum & conditionem laicorum.

QVARE plenus sensus istius phrascos & adæquata notio reductionis ad communionem laicam eam rationem puniendo clericum inficit, per quam ordinibus suis, hoc est, potestate & au-

(b) Forbes. irenic. lib. II. c. XI. p. 221. (part. I. opp. p. 437. §. 14. edit. Amstelod. MDCCIII.) Laica illa communio non fuit communio sub una tantum specie, sicut pueriliter nugatur Bellarminus lib. IV. de eucharist. c. XXIV. §. Sed neque haec. Sed fuit sub utraque specie communio extra cancellos sanctuarii, seu loci illius, qui erat episcopo & presbyteris & diaconis tributus. Erratque laicis, celebrationis tempore, inaccessus.

(i) Voß. thes. theol. disput. XXIII. thes. V. pag. 514. (pag. 327. edit. Hag. comit. MDCLVIII.) Communio laica dicebatur, quando clerici ob delictum aliquod, non cum clero, sed inter laicos, extra cancellos communicabant.

Autoritate officii & functionis suæ clericalis omnino priuatur, & ad statum, ordinem & simplicem conditionem laici reducitur. Ita CHAMIERVS vocabulum recte explanat contra BELLARMINVM [k], quando obseruat, „appellatam fuisse laicam communione, non a loco, non a speciebus, non a tempore, sed a persona: nimur quod qui ante fuerit clericus, siue in clericorum nomenclatura, nunc sit laicus & in laicorum ordine.“ Hoc potestatem supponit in ecclesia, non tantum conferendi hominibus ordines clericales, eosque ex laicis evehendi in episcopos, presbyteros vel diaconos; sed potestatem etiam auferendi illis hæc officia, eosque exuendi omni potestate & auctoritate, ad ipsos pertinente, per iustam deictionem de honoris sui gradu, & reductionem ad statum, ordinem & conditionem laicorum. Hic sine controuersia verus sensus est omnium antiquorum canonum & scriptorum, qui toties de clericis, ob crimina sua deponendis, & concedenda illis venia communicandi tamquam laicis, loquuntur. Per hanc rem ordine suo ac officio, potestate & auctoritate, ipso denique nomine & titulo clericorum priuabantur; & tamquam priuati christiani tractabantur, omni pristina sua dignitate & clericali potestate, & omnibus priuilegiis orbiti, prorsusque ad statum & conditionem laicorum reducti. Qua de re quam copiosam edifferendi occasionem in alio opere habuimus [*], hoc loco plura non dicimus, sed pauca tantum testimonia, quæ ibi omissa sunt, addemus. In concilio Aurelianensi tertio [l] canon legitur, ita decernens: *Si quis adulterasse aut confessus fuerit, vel conuictus, depositus ab officio communione concessa, in monasterio toto vitæ sue tempore trudatur.* Alius canon [m] statuit: *Si quis clericus furtum aut falsitatem admiserit, quia capita lia etiam ipsa sunt crimina, communione concessa, ab ordine degradatur.* Ita in collectione, a MARTINO BRACARENSI [n] ex Greecis canonibus in usum ecclesiæ Hispanicae facta, in hunc modum decernitur: *Si quis homicidii aut fatto, aut pracepto, aut consilio,*

(k) Chamier, de eucharist. lib. IX. c. III. num. 33. tom. IV. p. 487.

(*) Scholas. hist. of Lay-Baptism. part. II. chap. IV.

(l) Conc. Aurel. III. can. VII.

(m) Ibid. can. VIII.

(n) Martin. Bracar. collect. can. c. XXVI.

aut defensione post baptismum conscius fuerit, & per aliquam subreptionem a*l* clericatum venerit, deliciatur, & in finem vite sue laicam communionem tantummodo recipiat. Simile decretum habet GELASIVS [o], factum in causa cuiusdam presbyteri, qui in contentione alteri effoderat oculum. Bene fraternitas tua, inquit, scribens ad Riffinum, fecit ab officio eum presbyterii remouere. Hoc tamen sollicitudinis tue sit, ut locum ei penitentiae constitutas, & in aliquo eum monasterio retrudas, laica tantum sibi communione concessa. Et GRATIANVS [p] regulam citat concilii Ilerdensis in eamdem sententiam: Si iterato velut canes a*l* vomitum reuersi fuerint, non solum dignitate officii careant, sed etiam sanctam communionem, nisi in exitu, non percipient.

§. IV.

Clerici ita reduci raro amissam stationem recuperandi nocti occasionem.

Ex quibus illud manifesto colligitur, quod reductio clerici ad communionem laicam fuerit plena & perfecta eius deie^cctio de officio suo & ordine. Ita, vt si iam agere vellet tamquam minister ecclesiarum, actiones eius nullae & irritae, nec aliæ quam actiones laici haberentur. Eruditus FORBESIVS recte hoc obseruauit [q] in antiqua disciplina, neque id ego melius quam verbis ipsius exprimere valeo: *Depositus depositione plena & perfetta non valide exerceat ea, quæ sunt ordinis.* Et iam non nisi laicus est, & tanto deceriora conditione, quam alii laici, quod longe difficultior sit eius restitutio, quam laicorum promotio. Dantur quidem pauca quedam exempla eorum, qui ad clericale officium denuo prouecti fuerunt; quod vero numquam nisi summa quadam urgente necessitate, vel grauissima mouente causa factum; cuiusmodi exemplum erat illud Maximi confessoris, qui in schismate Novatiano ad ecclesiam rediret, magnamque populi multitudinem secum duceret: CORNELIVS episcopus Romanus considerans ipsum tamquam confessorem & talem quidem, qui exemplo suo tot schismaticos lucratus ecclesiarum gratissimum fe-

(o) Gelis. epist. ad Russin. ap. Gratian. distinct. LV. c. XIII.

(p) Concil. Ilerd. c. V. ap. Gratian. distinct. L. c. LII.

(q) Forbes. irenic. lib. II. c. XI. p. 222. (Not. In editione Amstelod. MDCCHII. sol. hac non inuenio, forte de industria omisita sunt. Vid. præstationem.)

cisset, a generali regula in eius gratiam discedebat, ipsumque in pristinum presbyterii locum restituebat [r]. Concilium Ni-
canum idem beneficium indulgebat *Nouatianis*, & patres *Africanis*
Donatistis, in id animum amanter ac officiose intendentes, vt
hisce magnis ac inueteratis schismatibus imponeretur finis E-
nimumero hæc exempla exceptiones tantum sunt commu-
nis regulæ, & generalis legis ac stabilitæ in ecclesia disciplinæ
laxamenta.

§. V.

*Non obstante indelebili, qui venditatur, charactere ordi-
nationis.*

DIXERIS forte, remansisse tamen inhærentem aliquam potestatem & auctoritatem in istiusmodi depositis clericis, ne-
quæ depositionem ordinationes eorum irritas & omnino nul-
las fecisse: retinuisse enim illos indelebilem characterem sui,
quem quisque acceperit, ordinis: adeoque potuisse adhuc es-
se ministros, eorumque actus ministeriales habere iustum va-
lorem atque efficacitatem, non obstante vlla, quæ in eccle-
sia esset, ipsos de officio & honoris gradu deiiciendi potesta-
te. Verum vt hæc pugnantia sunt, quod quis ordine suo de-
turbatus sit, & tamen ordinem suum cum omni spirituali, quæ
ad illum spectet, potestate retineat: ita eiusmodi notionem in-
delebilis, qui vulgo dicitur, characteris ordinationis inferunt,
quæ veterum scriptorum nulli vñquam in mentem venit. In-
delebilis enim character ordinationis veteribus nihil amplius
quam indelibilis character baptismi significat; quod, sicut ex-
terna baptisini forma, lauatio siue immersio in aquam, quam-
tumuis transiens solum actus, in perpetuum eo valeat, vt chri-
stianus a mere pagano vel iudeo internoscatur; ita quidem,
vt, etiam si a christiana religione ad paganisnum vel iudaïnum
deficiat, tantum tamen christiani characteris retineat, vt si ad
fidem Christi redeat, secundo baptismate ei non sit opus: Si-
milem in modum externa ordinationis forma, quæ est imposi-
tio manuum, hominem ad clericale aliquod officium designans,
licet transiens tantum actus sit, sufficiat ad discernendum talem

(r) Cornel. epist. XLVI. al. XLIX. ad Cyprian. p. 93. (p. 235. edit. Fell. Amstelod.)
Maximum presbyterum locum suum agnoscere iussimus.

hominem a mere laico, nullam eiusmodi ordinationis cærimoniæ adepto; ita quidem, ut per hanc notam siue characterem officii sui semel receptum, licet postea officium suum omnemque honorem & potestatem ad id pertinentem perdat, semper tamen quodam modo distinctus maneat ab eis, qui tale officium numquam gesserunt; & quamvis hoc officio suo & potestate omnino priuatus ad simplicem conditionem & statum laici reducatur, tantum tamen de pristini munera sua notis & vestigiis in eo remaneat, vt, si postea in officium suum restitutatur, quamvis noua illud ei committendi cærimonia necessaria sit, hic tamen externus character, siue ritus nouæ ordinationis haud requiratur. Nemo est, qui veterum hac de resententiam explanarit apertius, quam quidem eruditus FORBESIVS: Et idcirco ad vberiorem eius confirmationem verba illius hoc lubet transcribere. *Manet quidem, inquit [s], in deposito (clericu) aliud distinctum, quo ab aliis laicis distinguitur: ad distinctionem autem non est necessaria aliqua impressa forma, sed sufficit actus transiens in præteritum, nempe quod sit aliquando ordinatus. Manet in deposito non character præsentis alicuius officii aut potestatis, sed vestigium quoddam præteriti honoris & aliquando habitæ potestatis; per quo i vestigium ab aliis laicis, numquam ordinatis, distinguitur: & peracta sufficienti penitentia, si idoneus inueniatur, & utilitas ecclesie postulet, restituiri potest absque noua ordinatione.* Exempli gratia, Si quis princeps ministris suis aulicis munera, quæ sub ipso sustinent, notas & characteres imprimeret; candenti ferro faciens in brachio cubicularii figuram clavis, & imaginem equi in brachio præfecti stabuli, & imaginem calicis in brachio cellarii: postea autem princeps iusta ira & indignatione commotus eos ab officiis suis amoueret, aliosque in eorum locum substitueret, iisdem eos functionum suarum signans characteribus. Istæ notæ, quæ in ministris non depositis characteres essent præsentis sive potestatis, in his depositis vestigia tantum præteritæ potestatis forent: & quidquid depositi illi istorum munera respectu facerent, nihil amplius valeret, quam quod ab alio quocumque priuato homine, qui numquam istiusmodi munus sustinuisse fieret. In hoc tamen aliquid discriminis intercederet, vt, si

(s) Forbes. irenic. lib. II. c. XI. p. 224. (vid. not. sub litt. [q]).

principi placeret deiectos ab officio restituere, non opus esset nouam illis notam apponere; sed vestigium antiquæ potestatis nouus iam character præsentis potestatis eorum euaderet. Ex hac illustratione, quæ veterum sententiam recte repræsentat, nemo non facile intelligit, quo usque disciplina ecclesiæ in deponendis clericis patuerit: nimirum quod non solum eos ab officii sui suspenderit administratione, sed munere suo omnino amouerit, ordinesque suos eis eripuerit; quod proinde non nisi laici fuerint, hoc tantum cum discrimine, ut externum præteriti honoris haberent characterem, quo ceteri laici carebant; quod iam nec officium habuerint clerici, nec eius potestatem; nec actiones corum in ecclesia alio loco, quam quo actiones hominum priuatorum & laicorum, habitæ fuerint. Eo usque progrediebatur ecclesia in censuris suis in clericos, qui disciplinæ ipsius se submittebant, nec contumaces erant ac refractarii. Beneficium illis communionis laicæ tribuebat, quæ poenæ erat moderatio, ob promptum eorum animum disciplinæ ac censuris suis libenter se submittendi, ipsis indulta.

§. VI.

Sed nonnumquam excommunicati, aequæ ac depositi, & a communione laica reieci.

Quod si autem in contumacia & mentis obstinatione persisterent, primis eius censuris sese opposentes & agentes tamquam clerici in earum contemptum; paullo severius erga eos se se gerebat, addens depositioni formalem excommunicationem, illisque negans ipsam communionem laicam. Ita Arius & multi alii haeresiarchæ non minus anathemate & excommunicatione, quam deiectione de honoris gradu multati. Et sexcenta eiusdem agendi rationis exempla in CYPRIANO [t], canonibus apostolicis [u], conciliis Sar-

(t) Cyprian. epist. XLIX. al. LII. ad Cornel. p. 96. (p. 237. edit. Amstel. MDCC.) Quibus litteris & didicimus, & docere atque instruere ceteros cœpimus, Euaristum de episcopo iam nec laicum remansisse, cathedra & plebis extorrem & de ecclesi Chrilli exalem, per alias longe provincias oberrare &c.

(u) Canon. apost. XXIX. Εἰ τις ἐπίσκοπος, ή πρεσβύτερος, ή διάκονος, καθηγεῖται δικαῖως ἐπὶ ἐγκλήματι Φανερῶς; τολμῶσιν ἐφάρμοξαι τῆς τόπῳ ἐγχειρίδιους αὐτῷ λειτουργίας. Έτος παντάπασιν ἐκποτίσθω τῆς ἐκκλησίας. Si quis episcopus,

dicensi [x], Coloniensi [y], Illiberritano [z] & Romano [a] sub Felice III. occurunt, quæ iam alia occasione [*] in medium produximus.

§. VII.

Interdum remoti & correcti ope & auctoritate magistratus secularis.

SIMILITER obseruandum nobis est, quod ecclesia, si contumaciter contemni censuras suas videret, secularem adierit magistratum, opem & auctoritatem illius imploratum, ut vel obstinatum clericum de loco & honorifica statione sua in

aut presbyter, aut diaconus, in se propter manifesta crimina depositus, attingere sibi quondam traditum ministerium auctis fuerit, is penitus ab ecclesia absindatur. Can. XXX. Εἰ τις ἐπίσκοπος διὰ χειροτόνων τὸν δέξιον ταῦτα ἔγραψεν γένεται, οὐ πρεσβύτερος, οὐ διάκονος, καθηγεῖσθαι οὐδὲ αὐτὸς, οὐ δικαιολόγος, οὐδὲ ἐκκοληθεὶς παντάπατος οὐδὲ τὸν κονυμένον, οὐδὲ Σίμων διάκονος οὐδὲ εἰπεῖ Πέτρος. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, per pecunias compos huius dignitatis fuerit; deponatur & ipse, & qui eum ordinavit, atque penitus absindatur etiam a communione; vt Simon magus a me Petro.

(x) Concil. Sardic. can. I. οὐδὲν μηδὲ λαϊκοῦ ἔχειν τὰς τοίστας χειρῶν κονυμάτων. Existimo, eos ne laicorum quidem debere habere communionem. Can. II. καθηγεῖσθαι εἰν τὰς φρεδονίους τὸν τοιύτον οὐδὲ τέχνας καθαρεύειν νοοῖσθαι, οὐδὲ μηδέν τοιότον μηδὲ εἰ τῷ τέλει λαϊκῷ γένει διζηθεῖν κονυμένος. Omnino ergo has fraudes & artes puniendas esse existimo; ut nemo possit, qui est eiusmodi, ne in fine quidem laica communione dignus haberet.

(y) Concil. Agrippin. ap. Crab. tom. I. p. 317. (ap. Labb. tom. II. p. 615.) Quia Euphrata Christum Deum negat, consentio, eum episcopum esse non posse; qui nec laicam deber communione accipere.

(z) Concil. Illiberrit. c. XVIII. (al. XIX.) Episcopi, presbyteri & diacones, si in ministerio positi, detecti fuerint, quod sint moechati, placuit, & propter scandalum & propter profanum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere. Can. I. XXVI. Si quis diaconum se permiserit ordinari, & poslea fuerit detectus in crimen mortis, quod aliquando commisit; si sponte fuerit confessus, placuit eum, acta legitima poenitentia, post triennium accipere communionem. Quod si alius eum detexerit, post quinquennium, acta poenitentia, accipere communionem laicam debere.

(a) Conc. Rom. III. sub Felice III. can. II. (tom. IV. conc. p. 1076. c.) Quia idem dominus atque salvator clementissimus est, & neminem vult perire, usque ad exitus sui diem in poenitentia, (si resplicant) iacere conueniet: nec orationi modo fidelium, sed ne catechumenorum omnime dis interesset, quibus communio Iaica tantum in morte reddenda est.

(*) Scholast. hist. of Bapt, par. II. chap. V.

eccl-

ecclesia, quam post depositionem pertinaciter retinebat, deturbaret, vel aliam ei poenam in castigationem & correctionem ipsius infligeret. Diuersa huius rei exempla iam ante, quando de disciplinæ in omnia membra ecclesiastica exercitio egimus [†] generatim, vidimus, relata ex EVSEBIO, concilio Antiocheno, concilio tertio Carthaginensi & codice Africano, [vbi libellus supplex secularibus magistratibus partim ethnicis partim christianis offertur, vel offerendus decernitur, quo eorum auxilium ad quosdam obstinatos & contumaces episcopos ac presbyteros de locis suis deiiciendos, imploratur, si ecclesiæ decretis morem gerere recusarent, suaque munera & functiones, censuris eius susque deque habitis, tenerent. Et de his hoc loco plura dicere necesse non habeo: sicut nec de diuersis aliis poenis temporalibus, quas respublica hereticis generaliter, laicis æque ac clericis, ad reprimendani heterodoxiam maioremque vim & auctoritatem censuris ecclesiæ conciliandam, infligere pro sua sapientia duxit consultum. De his enim satis superque exposuimus, quando libro vltimo de poenis heresios sumus loquunti.

§. VIII.

Quid intelligatur per eam puniendi rationem, qua curiae traditi dicuntur clerici.

ERAT autem ciuilis quædam poena, clericis delinquentibus peculiari, cuius hoc loco mentio facienda est. Leges antiquæ comprehendunt eam sub locutione *curiae tradi:* Quæ, GOTHOFREDO [b] obseruante, sensum in antiqua lege habet omnino diuersum ab eo, quem usus & praxis recentior ei tribuit. Nam inter recentiores canonistas id significat, quando

(†) Lib. XVI. c. II. §. III. vol. VII. p. 63 seq.

(b) Gothofred. in codic. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcop. leg. XXXIX. Depositus seu excommunicatus episcopi iudicio, velut indignus clericatus & ob improbitatem, vel etiam spontaneus clericatus desertor, prout natales & facultates eius sunt, vel curia vel collegio ciuitatis sua sociari, non etiam ad militiam seu officia quacumque admitti, id est, officialis indicum fieri, hac Honorii constitutione anno domini CCCCVIII. quam memorat Iussinianus & firmat l. 53. §. 1 cod. de episcopis, iubet: poenam duarum librarum auri decemprimis enialium indicta, si cum aliquibus colluserint. Decemprimos seilicet curia sollicitudo respiciebat, vt ne qui curia obnoxii claberentur. Illud ex hac lege vulgo colligitur, poenæ loco quem olim cu- cleri-

clericis depositi & exauctorati iudici sacerdotali traduntur, ob grandia quædam delicta morte, vel alia capitali poena, quam eis infligendi ecclesia non habebat potestatem, adficiendi. In veteri autem lege curiæ significatio patebat latius, ut non solum denotaret palatum forensē, sed collegium etiam alicuius ciuitatis, cuius membra decuriones & curiales solebant vocitari. In hoc erant alia honorifica alia seruilia officia. Et idcirco si quis clericus ob crimen aliquod esset officio deiectus & ad conditionem reductus laici; præterquam quod omnia priuilegia & immunitates, ex lege & benevolentia imperatoria ad clericos pertinentes, perdidisset, curiæ, siue ciuitatis suæ societati, seruire cogebatur, & id quidem sèpenumero in humili officio ac seruili conditione, quæ poena erat ciuilis addititia, eo quod leges ecclesiæ, & sacræ suæ professionis & venerabilis functionis regulas violasset. Et hæc certa quædam ratio erat præcludendi ipsi omnem spem clericalis dignitatis suæ posthac recuperandæ. Nam vt leges aliquem ex curialibus primum ordinari absolute prohibebant [*], quia certis municipalibus & ciuibibus officiis adstricti tenebantur, quæ cum spiritualibus confistere non poterant; ita, si quis de clericis semel esset de honoris sui gradu deiectus, & sacerdotalis curiæ potestati traditus, fieri non poterat, vt ad statum ecclesiasticum denuo pertingeret. Quare HONORIVS hanc legem ferrebat, vt curia istiusmodi lontes sibi statim vindicaret, quo eorum poena immutabilis fieret & perpetua: *Quemcumque clericum, inquit lex [c], in lignum officio suo episcopus iudicauerit, & ab ecclesiæ ministerio segregauerit: aut si qui professum sacræ religionis sponte dereliquerit, continuo sibi cum curia vindicet: ut liber illi ulro ad ecclesiam recursus esse non possit: Et pro hominum qualitate, & quantitate patrimonii, vel ordini suo, vel collegio ciuitatis aliungatur; unde, ut quibuscumque apti erunt publicis necessitatibus obligentur: ita vt con-*

riæ deditum: ... Neque enim poenæ loco hac lege clerici curiæ traditi iubentur: verum ecclesiasticos, ecclesia deiectos vel ecclesiam sponte deferentes, curiæ tradi clericos episcopis suis contumaces, veluti Pii epist. II. p. 199. & Fabiani II p. 300. Stephani II. p. 337. canonistæ tumultuantur.

(*) Vid. lib. IV. c. IV. §. IV. vol. II. p. 147-150. Lib. V. c. III. §. XV. ibid. pag. 255. 256.

(c) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcopis leg. XXXIX.

Iudic

*ludio quoque locus non sit. Per singulos igitur bina librae auri inferende
arario nostro a decemprimis curialibus exigantur: hominibusque impro-
bissimis ab omnibus officiis militiae aditus obstruatur.* IVSTINIANVS
hanc legem nouella quadam [d] renouat ac confirmat, & in
alia similem poenam denuntiat monacho, qui monasterio suo
relicto ad sacerdalem aliquam veniat functionem. *Substantia eius,* inquit [e], *in monasterio remanente, ipse inter officiales prouincie
iudicio statuetur, & hunc habebit mutationis fructum, ut, qui sacrum mi-
nisterium despicerit, tribunalis terreni obseruet seruitum.*

PRAETER hanc autem alia erat clericos peccantes sacer-
lari foro & ciuilibus iudicis tradendi ratio; nimirum, quan-
do talia committebant crimina, quæ proprie ciuilis erant co-
gnitionis, & audiri atque puniri poterant vt crimina contra
imperium & rempublicam admissa. Clerici enim duplii con-
siderabantur respectu, vt ministri ecclesiæ, & vt membra rei-
publicæ. Quæcumque crimina priore modo spectati commit-
tebant, primario quidem ab ecclesiæ episcopis, vtpote pro-
priis caussarum ecclesiasticarum iudicibus, iudicandi erant:
Veruntamen si crimina eorum essent grandia, cuiusmodi erat
heres vel Simonia, quantumuis essent proprie caussæ ecclesi-
sticæ, rei tamen sacerdularibus iudicibus tradi poterant postea,
quam sententia ecclesiastica contra illos dicta esset. Istiusmo-
di enim fontes & ecclesia & respublica suis vtraque censuris
puniebat. Si crimina eorum essent talia, vt proprius & direc-
tæ pacem & tranquillitatem publicam adficerent; vti prodi-
cio, seditio, cædes, latrocinia, & magicarum ac perniciosarum
artium exercitia; tum episcopi non poterant solum, sed
ex officio etiam debebant, clericum de officio deturbatum sacer-
dulari & competenti iudicio tradere, vt pro grauitate delicto-

(d) Iuslin. nouell. CXXIII. c XIV. Εἰ μετὰ τὴν καριτοτάτην προσβύτερος ἢ διάκονος
ἢ ὑποδιάκονος ἀγίανται γυμνεῖν, ἐκβαθμέων τῷ κλήρῳ, νοῆ τῇ βραχὶ νοῇ τά-
ξει τῆς πόλεως, εὐ ἢ κληρικὸς ἢν, μετὰ τῶν ἴδιων προσωπάτων παραδίδοσθα. Si
post ordinationem presbyter, aut diaconus, aut subdiaconus uxorem duxerit: expellatur a clero & curia ciuitatis illius, in qua clericus erat, cum
propriis rebus tradatur.

(e) Iuslin. nouell. V. c. VI. τοῦ δόγματος αὐτῷ εἰς τὸ παραστήσοντος, αὐτὸς εὐ
τοῦς τυχεωτάτης τῷ λαμπτοτάτῃ τῆς ἐπισκοπίας ἀγχοτος τετύχεται, νοῇ τέτον
ἴζεται τῆς μεταβολῆς τὸν παρπόν νοῇ ὅρε τὴν Σείναν Λευκογύιαν ἵπεριδεῖν, δια-
σηγία καθηματεῖ σεισηκτερεῖτο δύλεις.

rum suorum puniretur. Memorabile exemplum, quod ad hanc materiam spectat, in historia actorum concilii *Chalcedonensis* occurrit, ex actis concilii *Tyrii* relatum, ubi *Ibas* episcopus *Edesse* accusabatur, quod *Abraamium* diaconum ad episcopi dignitatem euchere tentasset, qui coram episcopo & universo clero magicis artibus operam se dedisse ipse confessus sit: Et additur, ad exaggerandum episcopi erratum [f], quod retineat chartam magicarum incantationum, quum tamen hunc tam execrabilem hominem iudici prouinciae, secundum consuetudinem legum, offerre debuisset. Ex quo uno exemplo facile ad intelligendum est, fuisse quaedam crimina & ecclesiasticae & ciuilis cognitionis; & si quis istiusmodi clericus in iudicio ecclesiastico de munere suo esset deiectus, episcopum remittere eum debuisse ad iudicem saecularem, ut tamquam laicus poenis ciuilibus, pro delictorum suorum ratione, adficeretur. Et hoc in casu, reor, eum tractarunt ut excommunicatum, non ut mere reductum ad laicam communionem, sed ad humiliorem adhuc gradum, ad infimum scilicet publicorum peccatorum ordinem, communique beneficio & privilegio orbatum eorum, quibus communionis laicæ participes esse permittebatur. Cuiusmodi censuræ diuersa exempla obvia sunt in canonibus apostolicis, & conciliis *Hiberriano*, *Colonensi*, & *Sardicensi*; quæ quum alia occasione [g] copiose producta a nobis sint, hoc loco enarrare supersedemus, & ad aliam disquisitionem de poena, quæ vocari solebat *communio pigrina*, progradimur.

(f) Concil. Chalced. act. X. (conc. tom. IV. p. 648.) ηγ' ἐχει παρεκκαταχθων τὸν χάρτην τῶν γοντευτικῶν ἀπειλήσεων ὁ ἐνδικβίσατος ἡμῶν ἐπίσκοπος, διφίλων τῷ ἀρχοντὶ τῆς ἐπαρχίας τὸ ἀπηγορευμένον προστεγνεῖν, κατὰ τὴν ἀνοικίαν τῶν νησιών.

(g) Scholast. histor. of baptism. par. II. chap. V.

LIBRI DECIMI SEPTIMI
CAPVT TERTIVM
DE REDVCTIONE CLERICORVM AD
COMMVNIONEM PEREGRINAM.

§. I.

Diversi canones, in quibus hæc pœna memoratur.

NVLLA quæstio in vniuersa antiqua disciplina est, quæ vi-
 rorum doctorum ingenia & calamis magis exercuit,
 quam quidem hæc de pœna dicta *communione peregrina*. Ex o-
 mnibus canonibus, in quibus vlla eius mentio habetur, li-
 quido apparet, pœnam quamdam indicari peculiariter infi-
 gendam clericis ob specialiora quedam crimina; non autem
 ita facile ad enuntiandum est, qualis illa pœna fuerit. Nos
 primum canones exhibebimus, qui eius faciunt mentionem,
 deinde diuersas virorum eruditorum de ea sententias commo-
 morabimus, adnotantes eam, quæ rationi maxime conueniat,
 explicationem, cum testimonijis quibusdam eam confirmanti-
 bus ex historia antiqua. Primum concilium, quod eius me-
 minit, concilium est *Regense*, anno CCCCXXXIX. celebra-
 tum, vbi in caussa episcopi schismatici, ad catholicam eccle-
 siam reuertentis, ita decernitur [a]: *Liceat ei in unam parochiarum*
*suarum ecclesiam cedere, in qua aut chorepiscopi nomine, aut pere-
 grina, ut aiunt, communione fouetur.* Proximum concilium,
 quod eius mentionem iniicit, *Agathense* [b] est, anno DVI. ha-
 bitum, vbi canon quidam sic statuit: *Si quis clericus furtum ec-
 clesiæ fecerit, peregrina ei communio tribuatur.* Et alias [c]: *Contumac-
 es clerici ab episcopis corripiantur: Et si qui prioris gradus clati super-
 bia, communionem fortasse contemserint, aut ecclesiam frequentare, vel
 officium implere neglexerint, peregrina eis communio tribuatur, ita ut
 quin eos penitentia correxerit, rescripti in matricula gradum suum di-
 gitatemque suscipiant.* Post hoc in concilio *Ilerdensi* [d] ad an-
 num DXXIX. simile inuenimus decretum: *Si quisquam cleri-*

[a] Concil. Regens. c. III. (tom. III. concil. p. 1266. fin.)

[b] Concil. Agath. c. V.

[c] Ibid. can. II.

[d] Concil. Ilerd. c. XV.

ens quacumque occasione quidpiam probatus fuerit abstulisse, vel forsitan dolo aliquo suppressisse, reus sacrilegii, prolixiori anathemate condemnatur, & vix quoque peregrina ei communio concedatur. Hi sunt canonnes, in quibus hæc poena, vel moderatio poenæ, (prout eam vocare volueris) memoratur. At vero tam parum lucis ex ipsis canonibus, quod ad ipsam poenæ naturam attinet, haberri potest, vt mirum non sit, viros doctos in varias de ea iuisse sententias.

§. II.

Communio peregrina non eadem, quæ communio laica.

NONNULLI eam confundunt cum communione laica, vti BINIVS in notis suis in concilium Herdense [e], HOSPINIANVS [f] & vetus glossa in GRATIANVM [g]. At vero non est credibile, veteres eamdem rem diuersis adeo vocabulis expressisse, quandoquidem communio laica vocabulum fuit, inter ipsos tam bene cognitum. Accedit, quod hæc duo cuiusdenter inter se discrepant. Nam clerici, ad communionem reducti laicam, plene & perfecte ordinibus suis deiecti erant, nec via ordinaria in munera sua restitui poterant, sed perpetuo in statu & conditione laicorum manebant; quemadmodum capite præcedenti euidenter demonstrauimus: Quum contra clerici, ad communionem peregrinam reducti, in pristinam stationem restitui possent, post actam certam poenitentiam, vti in ante memorato concilii Agathensis canone secundo expressis verbis dicitur.

§. III.

Nec communio sub una tantum specie.

BELLARMINVS [h] & alii non solum pro communione laica accipiunt, sed audacter quoque adserunt, laicam illam

(e) Bin. not. in conc. Herd. can. XV. Existimo, laicam & peregrinam communionem idem esse, nullumque discrimen inter utramque versari.

(f) Hospinian. histor. sacram. lib. II. c. I. p. 24. (p. 21. edit. Genev. MDCLXXXI.) vbi can. V. concil. Agath. sub (b) iam recitatum allegat de communione laica.

(g) Gloss. in Gratian. cauſ. XIII. quaſ. II. c. XI. Peregrina, quæ alias dicitur laica.

(h) Bellarm. de eucharist. lib. IV. c. XXIV. p. 679. (p. 294. edit. Colon. MDCXVI.) Eadem (laica) communicatio dicitur etiam peregrina in concilio Agathensi c. II. & V.

communionem fuisse perceptionem eucharistiæ sub vna dunt taxat specie. Vt adeo, quando clericus ad communionem laicam reductus esse dicitur, ex eorum opinionē idem sit, ac deiectum esse ad percipiendam communionem inter laicos sub vna solum specie. Sed hoc nihil est aliud, quam multiplicare obscuritates lectorumque errorem errori addendo confundere. Nam vt veteres de communione laica & de communione peregrina loquuntur, tamquam rebus a se diuersis; ita non talem habent communionis laicæ notionem, qualem scriptores isti venditant. Omnis enim publica communio clericorum & laicorum in ecclesia antiqua sub utraque erat specie, vti libro quodam superiore [*)] luculentissime demonstrauimus, idque hodie a plerisque eruditis & accuratis scriptoribus in ecclesia Romanensi agnoscitur. Vt adeo haec opinio, quæ communionem peregrinam cum communione sub vna specie confundit, ne umbram quidem veri, nec ullum in antiquitate fundatum habeat, quo nitatur.

§. IV.

Nec communio in hora mortis.

AVCTOR glossæ in GRATIANVM aliam lepidam habet interpretationem. Opinatur enim, significari posse communionem, quam quis recipiat in exitu vitæ constitutus. *Peregrina communio*, inquit [i], *id est*, quum recedit vel peregrinatur de hoc mundo. Verum hoc eo tantum valet, vt intelligenti lectori risum moueat. Mors enim improprie & inscite dicitur peregrinatio, quam accuratius loquendo ex stilo scripturæ sacrae potius translationem hominum in patriam suam, cœlum suum & domum suam dixeris. Homines dicuntur esse peregrini & aduenæ in terra, quia absunt a cœlo, ciuitate & regione, ad quam pertinent. Hinc relinquentes mundum dici nequeunt peregrinari, sed potius definire peregrinari, & ad sempiternam suam vadere habitationem. Quapropter si veteres proprie loquuti sunt, sicut sunt, sine ullo dubio, non potuerunt per communionem peregrinam intelligere communionem hominum moribundorum, sine eorum, qui peregrinen-

(*) Lib. XV. c. V. §. I. vol. VI. p. 431. seqq.

(i) Gloss. in Grat. ubi supra.

tur de hoc mundo. Accedit, quod ipse concilii Agathensis canon, quem glossator explicare præ se fert, communionem peregrinam non faciat communionem moribundorum, sed eorum, qui viuant, & ad gradum dignitatemque pristinam, postquam eos pœnitentia correxerit, redire possint.

§. V.

Nec communio iatium, quibus in pœnam alicuius peccati peregrinationes iniunctæ, quæ discipline pars veteribus ignota fuit.

IOANNES BONA [k] curiæ Romane purpuratus, aliam multo absurdiorem sententiam cuiusdam GABRIELIS HENAO memorat & exponit, quem diffusissime de hac communione peregrina agere [l] & tandem concludere dicit, fuisse eam, ad quam clerici admissi sint, quibus in pœnam alicuius peccati peregrinationes sive perpetuae sive temporariae impositæ fuerint. Addit autem BONA, non probare cum, quæ & qualis fuerit peregrinantium communio: deinde & hoc ab illo demonstrari oportuisse, quod, quando canones de communione peregrina editi sint, clericis ad expianda peccata peregrinationes iniungi consueuerint. Altum certe in antiquitate de istiusmodi iniunctis peregrinationibus silentium est.

§. VI.

Nec priuata & peculiaris oblatio pro peregrinis.

GEORGIVS CASSANDER [m] & GERARDVS IOANNES

(k) Bon. de reb. liturgic. lib. II. c. XIX. §. V. Alia est singularis sententia Gabrieli Henao, qui lib. de sacrific. missæ p. III. disput. XXVIII. scđt. XLIX. & sequentibus diffusissime agens de communione peregrina, eam tandem fuisse concludit, ad quam clerici admittebantur, quibus in pœnam alicuius peccati peregrinationes sive perpetuae sive ad tempus impositæ erant. Sed quamvis multa dicat, non tamē probat, quæ & qualis fuerit peregrinantium communio. Et hoc deinde ab illo demonstrari oportebat, quod, quando canones de communione peregrina editi sunt, solerent clericis ad expianda pecca peregrinationes iniungi.

(l) Henao de sacrific. missæ part. III. disput. XXVIII. §. XLIX.

(m) Cassand. de communione sub vtraque specie p. 1029. Idem de peregrina communione, cuius in Agathensi synodo mentio sit, censem dum puto: intelligi videlicet eam communionem inter peregrinos, seu cum peregrinis. Constat enim ex b. Ambrosio, præter statos dies, quibus incolis bis in hebdomada mysteria celebrabantur, nonnunquam extra ordinem, fere quoti-

VOSSIVS [n] post quosdam scholaſticos existimant, communione peregrina significari oblationem eucharistiæ præter statos dies peculiaribus ritibus peregrinantum cauſa factam; poenamque fuſſe clericorum inter peregrinos communicare. Enim uero non ſuit iſiusmodi conſuetudo faciendi peculiarem eucharistiæ oblationem pro peregrinantibus in antiqua ecclieſia. Nam omnes viatores & peregrini, ad extraneam quamdam venientes ecclieſiam, ſi communicatorias ſiue commendaſtias adferrent litteras, ad communicandum in ecclieſia admittebantur, ubique cominorarentur: ſi non adferrent, communio eis denegabatur, donec procurarent. Interim communicandi habebant veniam in rebus bonis externis, ſi ve participandi beneficia ecclieſæ, ſi eis indigerent, tametsi ab omni religiosa communione, tamquam homines ſuſpecti, arcerentur. Et huius diſtinctionis beneficio ad verum ſenſum communionis peregrinæ pertingere poterimus.

§. VII.

Sed communicatio tantum inſtar peregrinorum, ſine litteris commendatiis iter facientium, qui benignitatis ecclieſæ, non autem communienis altaris, particeps eſſe poterant.

OBSERVANDVM enim eſt, communionem in ecclieſia antiqua non tantum significare perceptionem ſacræ eucharistiæ, ſiue communionem altaris; ſed etiam participationem beneficentiae ac liberalitatis ecclieſæ. Et tales peregrinatores, qui ad extraneam quamdam ecclieſiam ſine litteris commendatiis, ad teſtificandam orthodoxiam ſuam & vitæ integritatem, venirent, censuræ cuidam ſubiacere, nec in ipſa communione cum ecclieſia ſua eſſe iudicabantur. Donec igitur ab hac ſuſpicio liberare ſe poſſent, per regulam catholice vnitatis & communionis, quam omnes ecclieſiae inter ſe mutuo habebant,

die peregrinis aduentantibus, mysteria celebri & administrari ſolere, cetera.

(n) Voff. theſ. theol. p. 516. (p. 328. ed. Hag. comit. MDCLVIII.) Nee magis pontificios iuuat communio peregrina: vt qua proprie ſignificetur oblatio, que præter statos dies peregrinantum cauſa ſiebat. ---- Hinc peregrina communione communicare dicebantur, qui inter peregrinos communicabant. Eam vero etiam inter clericorum peccatas fuſſe, clarissime liquet ex canone hoc primo concilii Agathensis: *Contumaces clerici, cetera.*

communione prohibendi erant in extranea quadam ecclesia, & solum ad communem beneficentiam participandam admittendi tamquam peregrini. Et secundum hanc agendi rationem clerici delinquentes ad tempus eodem modo tractabantur, & idcirco ad communionem peregrinam dicebantur reducendi: hoc est, nec solemniter sacris operari poterant, tamquam clerici in celebranda eucharistia, vel alia quacumque officii sui parte; nec in quibusdam casibus eucharistiam participare ad certum tempus, usque dum culpæ satis fecissent; sed tantum ea, quæ ad vitam sustentandam erant necessaria, de redditibus ecclesiæ percipiendi habebant libertatem, iure plenæ portionis, donec per legitimam penitentiam officium & stationem possent recuperare, exclusi. Hæc maxime probabilis est ratio, quæ de difficii & dubia illa materia reddi potest, & viri docti generatim hodie in præcipuo huius explicationis capite consentiunt; quemadmodum lector, qui vollet, in scriptis GABRIELIS ALBASPINÆI [e], IOAN-

(e) Albaspin. obseruat. lib. I. c. III. Communio peregrina nihil aliud est, nisi me fallit opinio, quam communitas & consociatio, quæ presbyteris sive aliis clericis, qui sine formatis, aut commendatitiis litteris peregrinabantur, indulgebat in societate clericorum & communione ecclesiastica. -- Ea de causa litteræ formatae subintroductæ sunt. Inde etiam veteres canones omnem curam & cautionis omne genus adhibent, ut fideles a consortio & societate peccatorum secludantur. Quando igitur episcopus, presbyter, clericus peregrinabantur, placuit, ut nullus episcoporum nauigaret, sine formata primatis: item ut clerici sive formata & conscientia episcopi, per alienas plebes non vagarentur. Tum demuni, ut nullus peregrinus sine formata episcopi acciperetur, super quibus litteris episcopi, ad quos facilis aditus patebat, scribebat peregrinis illac iter secisse, visisque litteris eorum, a quibus profecti erant, communionem induisse: alioqui peregrinus ille non accipiebat, neque ulli rei ecclesiastice aut ciniili cum clericis dœcessis, qua illi iter erat, communicabat, & quasi excommunicatus habebatur. Verum enim vero quimus frons, oencli, vultus persæpe mentiantur, oratio vero sepissime, si tamen peregrino litteræ formatae excidissent, si intercepta aut alio quoniam casu amissæ fuissent, aut episcopus quacumque tandem de causa eas denegauisset; vel si qua tandem suspicio subesset: non omnino reiiciebatur, quia dubitatio oboriebatur, num vera essent, quæ allegarent. Itaque non ea iniuria adsciebatur, ut excommunicatis adnumeraretur; sed neque ad communionem ecclesiæ admittebatur, ne aut ouis inoriosa & tabida, quæ gregem inficeret, in cauam domini nostri Iesu Christi intraret: sed scorlum sumtibus ecclesiæ in loco semoto alebatur, vbi

ANNIS BONAE [p] cardinalis, EMANVELIS SCHEL-

orabat, & in eo statu erat, vt laicus non esset, nec tamen communioni ecclesiæ participabat, neque vllis clerici muneribus defungebatur, id vide-re est in XXXII. canone apostolorum: *nemo peregrinorum episcoporum, aut presbyterorum, aut diaconorum sine commendatitius suscipitur litteris, & si eas obtulerit, attentius in disquisitionem vocantur.* Et qui-dem si prædicatores pietatis fuerint, suscipiuntur, sive minus, vbi necessaria eis suppeditaueritis, ad communionem & veteriorem ipsos consuetudinem non admittitote, multa enim per surreptionem fiunt: quo canone, mea quidem sententia, exponitur, quid sit communio peregrina, quæ ab initio non erat genus poenæ & animaduersonis, sed instituta fuerat, vt clerici, de quorum statu & conditione non constaret, non omnino reiserentur. Postea vero hoc eodem genere communione vsa est ecclesia, vt clericos non peregrinos in officio contineret; & ita factum est, vt hæc communio genus quoddam poenæ censeretur. --- Est locus quidam insignis in vita sancti Ioannis Chrysostomi, qui huic observationi multum lucis adfundere potest: *Si placet, inquit, domine, spiritualis communionis nondum illis consortium trade, ne papam contristes; ceterum in aliis omnia in eos officia humanitatis exerce, id enim tibi episcopo conuenit, ita illos exceptit Ioaunes, ad communionem minime adiuvat.* Hac peregrinæ communionis specie ecclesia puniuit non solum clericos peregrinos; sed eos etiam, qui in diœcesi habebant domicilium, quod degradationis, sive suspensionis a muneribus ecclesiæ & separationis a ceteris clericis genus est, tam in rebus ciuilibus, quam ecclesiasticis: & hinc patet, vt mea sert opinio, quid fuerit communio peregrina, & unde denominationem accepit.

(p) Bon. de reb. liturgie, lib. II. c. XIX. n. VI. Si monodus in histor. publicæ penitentie cap. vlt. & Albaspinæ hb. I. obseruat, tunc peregrina communione mulctatos fuisse clericos crediderunt, quando in eo loco & statu collocabantur, quo ponit solebant clerici peregrini, qui sine litteris commendatitii, quas formatas vocabant, extra propriam diœcesim peregrinabantur. Excipi enim benigne consueverant & sumtibus ecclesiæ ali, nullo prætermisso humanitatis officio: nemo tamen clericorum cum illis tamquam cum clericis communicabat, nec vllis sui ordinis muneribus fungebantur. --- Hoc autem aduenis nulla erat pena, sed sic serbat vsus ecclesiæ, vt clerici vagantes sine formatis ad suorum ordinum exercitia in aliena diœcesi non admitterentur: quæ cautio etiam hodie adhibetur, vt ignoti & extranei sacerdotes non permitantur celebrare, nisi litteras suæ ordinationis ostendant, tametsi in reliquis omnia illis officiis christiana caritatis impendantur. Quum vero clerici alicui ecclesiæ adscripti functiones sui ordinis exercere prohibebantur, id sane pena erat, in hoc siti, quod, licet peregrini non essent, certumque domicilium & gradum in propria ciuitate & ecclesia obtinerent; sic tamen cum eis agebatur, ac si peregrini forent, de quorum statu de conditione non constaret. Quumque sui ordinis exercitio carerent, non tamen absenti erant a perceptione eucharistiæ, quæ nec peregrinis quidem & ignotis negabatur, quum se vere orthodoxos esse docuissent.

STRATII [q], PHILIPPI PRIORII [r], DIONYSII PETAVII [s], MARCI ANTONII DE DOMINIS [t] & IACOBI SIRMONDI [u] videre potest; vt nihil dicamus de mentione eius ex

(q) Schelstrat. not. in conc. Antioch. p. 397. Dissentire non possum ab illis, quæ reße animaduertit Philippus Priorius in *dissertat. de litteris canoniceis titul. XI.* Litteræ canonice ideo concedebantur, cet. vid. sub litt. seq.(r). Ex hisce iam spes adfulget exponendi canones Agathensis II. & V. concilii de communione peregrina tractantes. -- Sunt, qui peregrinam communionem interpretati sunt de communione sub unica specie, sed nullatenus verisimile videtur, illam pro tim. graui & enormi crimine in poenam infligi, quum tamen canones & Herdenses citati communionem peregrinam imposuerint in poenam, unde reclusus Gabriel Albaspinetus, doctissimus Aurelianensis antistes libro I. obseruat. III. Communio peregrina, cet. vid. sub litt. anteced. (o).

(r) Prior, de litteris canon. titul. XI. p. 38. citante Schelstrato l. c. Litteræ canonice ideo concedebantur, vt peregrinantes subleuarentur harum beneficio, quod communionis christianæ, sive etiam communicationis nomine insinuiebatur. Atque in eo sita erat illa communio, vt religionis societate fruenterent & mysteriorum consortio, modo adessent eiusmodi litteræ ex antiquorum canonum decretis conscriptæ. Qui autem hac ope deslitatus ad iter se accingebat, a fratribus quidem humaniter accipiebatur, ei tamen communionis tantum peregrinæ iure frui licebat, id est, quod ad naturæ iura pertinet, ad omne genus solatii, ad ea, quæ ad vitam erant necessaria, benigne & comiter agebatur cum peregrinis; in iis vero, quæ sacramentorum erant, ea severitate procedebant, vt absque litteris penitus sacrorum communio denegaretur. Erant enim tunc quasi suspecti; nec satis apparabant, an vere essent christiani; aut dubium erat, ne criminis aut sceleris cuiuspam rei essent. Nihil evidenter in hanc rem adserri potest, quam id, quod habet Synesius epistola LXVI. de Alexandro episcopo. -- Scribit igitur Synesius: *Noſti igitur, venerande pater, quomodo me geffi, in ecclesiam eum non admisi, neque sacre mensæ participem feci; domi tamen eundem honorem largitus sum, qui in fontibus impendi solet.*

(s) Petav. not. in Synesii epist. LXVII. p. 78. Peregrina communio, quallem Regensis concilii canon ille significat, non ex eo more dicta derivataque videtur, quo peregrini clerici, qui sine formatis litteris aduenirent; ac de quorum statu, vel iuris integritate dubitari poterat, ab episcopis tractabantur; sed inde potius, quod in aliena ecclesia peregrini episcopi, vel clerici nullum ministerii & functionis ordini suo consentaneæ obeundæ ius haberant. Tametsi ab earum ciuitatum, in quibus peregrinabantur, episcopis adhiberentur ad illa praestanda. Sed ex eo præcise, quod suis locis egressi, vsu ordinis sui careant; inde peregrina communio, quæ quidem poenalis fuit, appellata videtur, qua, similiter ac peregrini, in ciuitatibus suis ius nullum haberent ordinis exercendi. cetera.

(t) Marc. Anton. de Dominis de communione peregrina.

(u) Sirmond. histor. poenitent. cap. yltim. (tom. IV. opp. pag. 511. edit. Paris. OCCA-

occasione strictim facta a GVILIELMO LINDANO [x], CAE-SARE BARONIO [y] & PETRO DE MARCA [z], vniuersis ec-clesiae Romanensis scriptoribus; quos hac in caussa libenter no-minamus, vt tanto magis vanitatem profligemus BELLARMINI eiusque sociorum, qui admodum confidenter mortalibus per-suadere satagunt, se communionem ecclesiae suae laicam sub v-na specie, vt vocant, in hac antiqua communione peregrina detexisse, quum tamen illa toto, vt aiunt, cælo ab hac diffe-rat. Inter scriptores protestantes veram notionem scite expo-nit GVILIELMVS SHERLOCKIVS [a] quando ait: *Antiqua di-sciplina in admittendis, qui ignoti erant, ad communionem peregrinis omnino severa erat; ne forte admitterentur heretici, vel schismatici, vel homines excommunicati: Quocirca si qui venirent, qui litteras com-*

MDCXCVI.) De cleicis agi (in canone II. Agathensi) liquet, qui vnum in corpus allesti sunt, vnaque in matricula conscripti, divino cultui vna de-seruent. Quorum si qui ab officio per contumaciam discesserint, syuodi decreto ex matricula expundi, graduque summoti, peregrinorum in ordi-nem rediguntur, vt peregrina cum iis communione contenti sint. Sic tamen, vt, quando resipiscunt, locum suum recipiant matriculaque, & corpori, a quo segregati sunt, restituantur. cetera.

(x) Lindan. panopl. lib. IV. c. LVIII. Laica communio non sicut vnius speciei, vti hodie videmus vstatum ex antiquissima simul & laudatissima Occiden-tis consuetudine, sed cum laicis communio. Erat enim clericorum excom-municatorum propria: Quippe nondum erant sicut nec sui gradus reddiri-one, atque dignitatis restituzione digni: ita nec clericorum communione, verum ad laicorum societatem adiungebantur interea, dum sacris expiatio-nibus atque saluberrimæ pœnitentiæ castigationibus ad amissæ cum clero dignitatis recuperationem (si ea modo contingenter) præparabantur.

(y) Baron. an. CCCC. p. 119. (p. 121. edit. Antwerp. MDCLVIII.) Peregrina tan-tum communione eos a Iohanne Chrysostomo dignatos esse, qua sacrarum precum communicatio impatitur, non autem vñus sacramentorum, Sozo-menus tradit. --- Vigebat namque illa vetus in ecclesia consuetudo, vt peregrini aduenientes, seque christianos esse profites ad communes tan-tum ecclesias preces admitterentur; tunc vero & sacramenta illis impertiren-tur, quum se esse catholicos; fide certa docuissent.

(z) Marca dissert. in cap. Clericus, ad calcem Baluzii de emendatione Gratiani p. 583. (p. 369. edit. Paris. MDCLXXXI. cit. supr. ad cap. II. §. I. litt. (d) pag. 11.)

(a) Sherlock of Church Unity, in defence of Stillingfleet p. 602. *The ancient Discipline was very severe in admitting Strangers, whomere unknown to them, to the communion; lest they shoulld admit Hereticks, or Schismatics, or excommunicated Persons: And therefore if any such came, who could not produce their commendatory Letters, but pretended to have lost*

mendacitias producere non posse, dicitantes, eas se se in itinere perdisse, illi nec ad communionem admittebantur, nec prorsus reiiciebantur, sed, si qua esset necessitas, ecclesiae sumtibus alebantur, donec istiusmodi litterae ab ecclesia possent procurari, ex qua venerant, quod vocabatur COMMUNIO PEREGRINA.

§. VIII.

Hec notio confirmatur ex variis antiquæ historiæ partibus.

HAEC notio tanto magis videtur rei ipsi consentanea, quia diuersis factis in antiqua historia commendatur & confirmatur. SYNESIUS scribens ad Theophilum, ecclesiae Alexandrinae antistitem, de Alexan. lro quodam episcopo Basinopolitano in Bithynia, qui Ptolemaide aliquo modo suspectus erat, narrat ei, se in ecclesiam cum admittere noluisse, neque sacram cum eodem mensam communem habuisse [b], domi tamen eundem honorem largitum ei esse, qui insontibus impendi soleat. Atque hoc modo, narrantibus historicis [c], Chrysostomus tractauit monachos Aegyptios, qui vexati a Theophilo Alexandrinum episcopo Constantinopolin venerant, ut ea, quæ contra ipsos per vim & calumniam gesta erant, coram imperatore exponerent. Honorifice quidem viros illos exceperit, & a preciū communione minime excludit, sacrorum vero mysteriorum communionem indulturum se negauit ante, quam causa cognita eorum esset. Ex quibus apparet liquido, peregrinos, sine litteris commendatiis iter facientes, communibus quidem christianæ humanitatis

them by the way, they were neither admitted to communion, nor wholly refused, but, if occasion were, maintained by the Church, till such Letters could be procured by the Church from whence they came, which was called the communio peregrina.

(b) Synes. epist. LXVI. ad Theothimum (lege Theophilum) ἐκκλησίᾳ μὲν ἐν ἐδέξιμην αὐτὸν, ἀλλε τυπεῖς ἱεροῦ ἐκκλησίας οἷον δὲ οὐα σῆμα τοῖς ἀντιτίθεται.

(c) Socrat. lib. VI. c. IX. ἐν τοιοῦ μὲν ἥρη τὸς ἄγρως, καὶ τῶν εὐχῶν μετέχειν ἐκ ἐκκλησίας πουνιαῖς δὲ τῶν μαστοῖων ἐν ἑψι πρὸ διαγνώστεως μεταδότειν αὐτοῖς. Sozomen. lib. VIII. c. XIII. ὁ δὲ [Iudicivs] προσελθόντας αὐτῷ τὸς ἄνδρας Φιλοφράνως ἐότερο, καὶ ἐν τοιοῦ ἕρε, καὶ εὐχεδαι ἐπὶ ἐκκλησίας ἐδιενάλυσε πουνιαῖς δὲ πιναγγίων αὐτοῖς ἐκ ἡγεμονία, ὡς ἡ θεμέτῳ πρὸ διαγνώστεως τότε πουνιαῖς. Ioannes illos ad se venientes benignè exceptit, & in pretio habuit, & in ecclesia orare nequaquam prohibuit: *Cum illis tamen haudquaquam communicandum sibi esse existimat, propterea quod ante causam cognitam fiducieri non licet.*

officiis frui, ad christianam autem communionem admitti non potuisse. Atque ita expressis verbis rem determinant canones apostolici [d]. Nullum, inquit, peregrinorum episcoperum, aut presbyterorum, aut diaconorum, sine commendatitiis recipite: *iis vero litteris adlatis, interrogentur illi & examinentur: & si quidem predicatores fuerint pietatis, recipiantur; sin minus, eis suppeditate, quae sunt necessaria; sed ad communionem eos ne admittatis: multa enim per obreptionem sunt.* In concilio Carthaginensi primo [e] similis regula data legitur; Clericus vel laicus non communicet in aliena plebe sine litteris episcopi sui. Nisi hoc obseruatum fuerit, communio fiet passua. Et in omnibus fere conciliis canon aliquis in eamdem sententiam habetur. Ut adeo, qualiter peregrini, siue clerici siue laici, in peregrina tractari solebant, taliter disciplina in peccantes clericos in sua ipsorum ecclesia exercebantur. Ab officio suo & communione prohibebantur, quae autem ad vitam sustentandam necessaria erant, percipiebant; quae proprie erat communio peregrina.

§. IX.

Qualis poenitentia necessaria fuerit ad restituendum istiusmodi delinquentes clericos in officium suum & stationem pristinam.

VNA tantum difficultas superest memoranda nobis hac in materia; nempe qualis poenitentia fuerit, quam ecclesia

(d) Can. apostol. XXXIII. Μηδέν τῶν ἔτενων ἐπισκόπων οὐ προσβυτέρων, οὐ διακόνων, οὐεν τυποτικῶν γραμμάτων προσδέχεσθαι καὶ ἐπιφερούσων δὲ αὐτῶν, αὐτοῖς προσδέχεσθαι καὶ ἐὰν μὲν ὅτι κῆρυκες τῆς ἐκκλησίας, προσδέχεσθαι εἰ δὲ μήτε, τὰ πρὸς τὰς χρειας αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαστε, εἰς ποινιατὰς αὐτὲς μὴ προσδέξασθαι πολλὰ γέρα καὶ τὰ συναρπαγὴν γίνεται.

(e) Concil. Carth. I. can. VII.

Vid. concil. Antioch. c. VII. Μηδέντεν εἰρηνικῶν δέχεσθαι τῶν ἔτενων. Nullus extraneus sine pacifice suscipiatur.

Conc. Laodic. c. XL. "Ori & δεῖ λεγατικὸν οὐεν κεροντῶν γραμμάτων ἔτενεν, Quod non oportet eum, qui est saceratus vel clericus, sine canonice litteris iter ingredi.

Conc. Mileuit. c. XX. (tom. II. conc. p. 1542.) Placuit, ut quicumque clericus, propter necessitatem suam alicubi ad comitatum ire voluerit, formam ab episcopo accipiat. cetera.

Conc. Agath. c. LII. Presbytero, aut diacono, vel clericu sine antistitis sui epistolis ambulanti communionem nullus impendat. In conc. Epaon. c. VI. idem canon iisdem verbis legitur.

ab istiusmodi peccantibus clericis, ad restituendum eos officio suo & stationi pristinæ, requisierit. Potuisse eos per pœnitentiam restitui, ex ante memorato concilii *Agathensis* canone [f] manifestum est, qui id concedit; & in hoc communio peregrina præcipue discrepabat a communione laica, quod illa clero peccanti restitutionem in officio permitteret, hæc plerumque non permitteret. Difficultas autem oritur ex aliis canonibus, qui & aliquem ordinari vetant [g], qui dum laicus eset, pœnitentiam publicam egerit, & clericos, qui ad publicam pœnitentiam reducti fuerint, in antiquam dignitatem & stationem suam [h] restitui prohibent. De quibus duobus di-

[f] Conc. Agath. can. II. vid. §. I. sub litt. (c) in textu.

[g] Concil. Nic. can. X. "Οσοι προσχειρίζονται τὸν παραπέλυτόν των κατὰ ἄγνοιαν, οὐκ εἰς προσδέστων τὸν προσχειρίζονταν, τέτοιος δὲ προσγένει τῷ κανόνι τῷ ἐκκλησιαστῶν γνωσθεῖς γέγονται. Quicunque ex iis, qui lapsi sunt, vel per ignorantiam, vel scientibus iis, qui promouerunt, ordinati sunt, hoc ecclesiastico canoni non praedicantur. H enim cogniti deponuntur.

Conc. Caith. IV. c. LXVIII. Ex pœnitentibus (quamvis sit bonus) clericus non ordinetur. Si per ignorantiam episcopi factum fuerit, deponatur a clero, quia se ordinationis tempore non prodidit fuisse pœnitenter. Si autem sciens episcopus ordinauerit tales, etiam ab episcopatus sui, ordinandi duntaxat, potestate priuetur.

Concil. Tolet. I. c. II. Placuit, vt pœnitentes non admittantur ad clericum, nisi tantum si necessitas aut usus exegerit, & tunc inter osiliarios deputentur, vel inter lectors.

Conc. Agath. c. XLIII. De pœnitentibus id placuit obsernare, quod sancti patres nostri synodali sententia censuerunt, vt nullus de his clericus ordinetur, & qui iam sunt per ignorantiam ordinati, vt sicut bigami, aut interruptarum mariti, locum teneant, ministrare diaconus, aut consecrare altare huiusmodi presbyter non praesumat.

Concil. Epaon. c. III. Pœnitentiam professi ad clericatum penitus non videntur.

[h] Conc. Carth. V. c. XI. Confirmatum est, vt si quando presbyteri vel diaconi in aliqua grauiore culpa conuicti fuerint, qua eos a ministerio necesse fuerit remoueri, non eis manus, tamquam pœnitentibus, vel tamquam fidelibus laicis, imponatur, neque umquam permittendum, vt rebaptizati ad clericatus gradum promoueantur.

Leo epist. XCII. ad Rustic. c. II. (tom. III. concil. p. 1406.) Alienum est a consuetudine ecclesiastica, vt qui in presbyteriali honore, aut in diaconi gradu fuerint consecrati, hi pro crimine aliquo suo per manus impositiōnem remedium accipiant pœnitendi: quod sine dubio ex apostolica traditione descendit, secundum quod scriptum est: *Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro eo?* Vnde huiusmodi lapsis ad promouendam misericordi-

sciplinæ momentis , præter istos canones , AVGUSTINVS , quod ad praxin attinet , maius omni contradictione reddit testimonium , *Vt constitueretur in ecclesia* , inquiens [i] , ne quisquam post aliquius criminis pœnitentiam clericatum accipiat , vel ad clericatum redeat , vel in clericatu maneat , non desperatione indulgentia , sed rigore factum est disciplina . Quomodo igitur dici potest , quod communio peregrina clericis permittat officium & dignitatem suam pœnitentia beneficio recuperare , quando hi canones pœnitentiam agentibus id tam clare denegant ? Ad quod facile respondetur distinguendo inter publicam & priuatam pœnitentiam . Canones , qui clericos post actam pœnitentiam in officium restitui prohibent , de publica loquuntur pœnitentia , solemniter acta in ecclesia ; alii autem canones , qui reos restitui permittunt , de priuata tantum pœnitentia loquuntur . Hanc autem distinctionem non esse arbitriam , sed ab ipsa ecclesia adhibitam , ex ipsis canonibus liquet . Nam concilium Gerundense [k] eos , qui priuatam pœnitentiam morbo quodam affecti egerint communionemque acceperint , postmodum ordinari permittit , nisi ad pœnitentiam publicam in ecclesia agendam adacti fuerint , vel quibusdam prohibitis vitiis adstricti teneantur . Similem in modum GENNADIVS recensens varias res , quæ quem ab ordinatione excludant , publicam pœnitentiam [l] eis adnumerat . De priuata autem pœnitentia mentionem nullam facit . Quocirca per hanc regulam omnes canones interpretari debemus , qui vel poenitentes primi ordinari vetant , vel clericis post actam pœnitentiam libertatem abiudicant antiquam stationem suam recuperandi . De

am Dei priuata est expetenda secessio , vbi illis satisfactio , si fuerit digna sit etiam fructuosa .

(i) Augustin. ep. L. ad Bonifac. p. 87. (tom. II. opp. p. 227. edit. Basil. MDLXIX.)

(k) Concil. Gerund. c. X. Qui ægritudinis languore depresso , pœnitentia benefictionem (quâm viaticum deputamus) per communionem acceperit , & postmodum reconualescens caput pœnitentia in ecclesia publice non subdiderit ; si prohibitis vitiis non detineatur obnoxius , admittatur ad clericum.

(l) Gennad. de eccl. dogmat. c. LXXII. Clericum non ordinandum , qui publica pœnitentia mortalia crimina deflet . Vid. conc. Tolet. I. c. II. Pœnitentem dicimus , qui publicam pœnitentiam gerens , sub cilicio , diuino fuerit reconciliatus altario .

publica videlicet intelligendi sunt poenitentia non de priuata. Atque ita apparenſ illa difficultas & contradic̄tio canonum facile tollitur, quandoquidem concilium Agathense, quod clericis, ad communionem peregrinam reduc̄tis, libertatem indulget pristinum officium suum post poenitentiam resumendi, de priuata non de publica poenitentia explicari oportet. Atque hoc manifestum facit, quod reductio clericorum ad communionem peregrinam temporaria tantum eorum segregatio fuerit ab eorum officio, non plena & perfecta deiectione, sine reductione eorum ad statuim, ordinem & conditionem laicorum.

LIBRI DECIMI SEPTIMI CAPVT QVARTVM

DE ALIIS QVIBVSDAM SPECIALIBVS ET PECVLIARIBVS MODIS INFLIGENDI POENAM CLERICIS.

§. I.

Clerici nonnumquam in perpetuum officio suo deiecti, honorem tamen & dignitatem retinere siti.

PRAETER hosce generaliores visitatoresque puniendi clericos modos, erant quidam minus minusque visitati in eos animaduertendi modi, quos obseruare non abs re erit, dum in hoc argumento versamur. Hisce adnumerare licebit istam suspensionem, quae eos officii sui exercitio plene & perfecte priuabat, honorem tamen & dignitatem retinere sinebat. Hoc genus puniendi medium erat inter temporariam suspensionem & perpetuam degradationem. Nam adhuc communicandi inter clericos habebant libertatem, nec penitus ad communionem laicam erant reduc̄ti. Ita in concilio Ancyrano [a] istis presbyteris, qui idolis sacrificauerant, postea autem certamine iterum inito confessores euaserant, dignitatem & honorem

(a) Conc. Ancyran. can. 1. Πρεσβυτέρος τὸς ἐπιθέσαντας, εἴτα ἐπανυπαλαιώσαντας εἰς τὴν μεθόδον τούτον, αὐτὸν ἐξ αὐλητίας, μήτε προκατασκευάσαντας εἰς ἐπιτηδέαντας καὶ πείσαντας, οὐδὲ δόξων μὲν βασάνους ὑποβάθμεων, ταῦτα δὲ τῷ δικεῖν καὶ τῷ σχήματι προσαγγέλλοντες τὰς ἔδρας τῆς μὲν τερψῆς τῆς κατὰ τὴν presby-

presbyterorum retinendi, & inter reliquos in presbyterio sedendi dabatur libertas; sermonem autem habere, vel eucharistiam consecrare, vel aliud quoddam sacerdotalis functionis officium obire eis non permittebatur. Idem decernebatur [b] de diaconis in idololatriam delapsis, vt honorem quidem suum retinerent, ab omni autem sacro ministerio cessarent, nec panem nec calicem offerrent, nec praeconis officio in ecclesia defungerentur, nisi episcopus laboris eorum & humilitatis ac mansuetudinis conscius eis aliquid amplius tribuere vellet, quod arbitrio eius in totum relinquebatur. Simile decretum faciebant patres concilii Nicen[ti] [c] respectu episcoporum Novatianorum, quos ad ordinem presbyterorum reducebant, honorem tamen episcoporum retinere sinebant, si episcopo loci illis eum impertire placeret. Idem definiebatur in causa Meletii ab eodem concilio [d], vt nudum honoris sui nomen retineret, nullum autem haberet aut manus imponendi aut eli-

*καθεδραὶ μετέχειν, προφέγεν δὲ αὐτὸς, ἢ ὁμιλεῖν, ἢ ὄλας λειτουργεῖν τι τῶν
ἱερωτικῶν λειτουργιῶν, μη δὲ εἶναι. Presbyteros, qui sacrificant, deinde contra
relinctati sunt, non fraudulentiter & insidioso, sed vere, nec hoc prius ma-
chinati sunt, nec consulo ac de industria id fecerunt & persuaserunt, ut tor-
mentis subici viderentur, cum ea specie & opinione tantum inferrentur :
visum est, eos cathedrae quidem honoris esse participes, non licere autem
ipsoſ offerre, seu sermonem conferre, vel ontinuo sacerdotale aliquod munus
obire.*

(b) Ibid. can. II. Διακόνους δύοις θύσαντας, μετὰ δὲ ταῦτα ἀναπλαισαντας, τὴν
μὲν ἄλλην τιμὴν ἔχειν, πεπάνθει δὲ αὐτὸς πάσῃ τῆς ιερᾶς λειτουργίας, τῷς τε
τῷ ἄρτῳ ἢ ποτήριον ἀναθέσσειν, ἢ αὐγέσσειν εἰ μὲν τοι ταῦς τῶν ἐπισκόπων τέ-
τοις αὐτίδοειν κάματέ τινα ἢ ταπείνωσιν προσβήτης, καὶ ἐδέσθαι πλείον τὸ διδό-
ναι ἢ ἀφαιρεῖν, ἐπ’ αὐτοῖς εἴναι τὴν ἐξτίαν. Diaconos similiter, qui sacrificant,
postea autem relinctati sunt, alium quidem honorem habere, ipſos autem
ab omni sacro ministerio cefſare, sive a pane sive a calice offerendo, vel pra-
dicando. Sed si ex episcopis aliqui in iis vel adſcriptionem aliquam, vel hu-
mikatatem ac mansuetudinem viderint, & aliquid amplius dare vel offerre
vouherint, in eorum potestate id effe.

(c) Concil. Nicen. c. VIII. ὃ δὲ ἐνομάσθαιεν ταῦτα τοῖς λεγομένοις καθηγοῖς ἐπि-
σκόπος, τὴν τέ πρεσβυτέρα τιμὴν ἔχει πλὴν εἰ μὴ ἄρι δονοῖ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς
τιμῆς τῇ δύομάτος αὐτὸν μετέχειν. Qui apud eos, qui Carthari dicuntur, no-
minatur episcopus, presbyteri honorem habebit: nisi utique episcopo placeat,
ipſum nominis honorem impetrare.

(d) Conc. Nic. epist. synod. ap. Theodoret. lib. I. c. IX. κατὰ γὰρ τὸν ἀνερζῆν λό-
γον, ἐδὲ μᾶς συγγνάμενος ἕξιον ἢν μένειν ἐν τῷ πόλει οὖστε, καὶ μῆδικαν ἐ-
ξεσιν, ἔχειν, μῆτε προσχειρίζειν, μῆτε κειροδετεῖν, μῆτε ἐν γάρδῃ ἢ πόλει τοι

gendi potestatem, nec huius rei cauſa aut in vico aut in vrbe villa compareret. Ita in canonibus BASILII [e] presbytero, qui certo peccato adſtrictus est, inter reliquos presbyteros ſedere, nullum autem ordinis ſui officium obire, permittitur. Et diaconus peccans [f] a ministerio prohibetur, sacramentorum tamen cum reliquis diaconis particeps eſſe finitum. Concilium Agathenſe [g] ſimile decretum habet de presbyteris & diaconis digamis, qui aliorum viduas duxerant; vt, quamuis nonnullæ regulæ patrum olim factæ ſcuerius eos traſtari iubent, ea tamen reverentia ac lenitas eis, qui iam ordinati ſint, adhibeatur, vt presbyterorum vel diaconorum nomen retineant, officium vero conſecrandi presbyteri, & ministrandi diaconi ſibi non arrogant. Similis ſententia lata eſt in concilio generali Ephesino [h] in cauſa Eustathii metropolitani Pamphiliae, qui vitæ priuatæ ſtudio ductus, quum turbas quasdam in officio ſuo ſuſtineret, episcopatu ipſe ſe abdicabat, idque

φανερῶς τῆς προθέτου ἔνεκεν, φιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσαι.
Vid. Socrat. lib. I. c. IX. vbi eadem habentur.

Sozom. lib. I. c. XXIV. Εὐεταδίνων δὲ οὐχ τῷ μετὰ Μελίτιον ἀνά τὴν "Αὐγύνην συνιθέντων, κατεδίπατες αὐτὸν ἢ σύνοδος ἐν τῇ Λυκῆ διετρέψειν, φιλὸν ὄνομα ἐπισκοπῆς ἔχοντο" τοῦ δὲ λοιπῆς, μήτε ἐν πόλει, μήτε ἐν κώμῃ χειροτονεῖν. Porro eadem Synodus, quum ea, que per Melitum in Aegypto acciderant, examinasset, contra illum ſententiam tulit; vt in vrbe Lyco degeneret, ſolo epifoci nomine contentus: nec deinceps ſiue in vrbe ſiue in vico ordinatum villam faceret.

(e) Basil. c. XXVII. περὶ τῆς πρετερότητος τῆς κυρίου ὁδοῦ μηδὲ γάμῳ περιπάτος ἔγινε ἡ ἐκονί, καθόδος μὲν πετέζειν, τοῦ δὲ λακοῦ ἐνεργειῶν ἀπέκειται. De presbytero, qui per ignorantiam nefariis impotitis implicatus eſt, definiuit, que opereat: eſſe quidem cathedrae participem, a reliquis autem actionibus abſtinere.

(f) Ibid. c. LXX. Διάκονος ἐν κειμονι μιανδεῖς, καὶ μέχρι τέττα ἱματικέναι ὅμολογός, τὸς λειτεργίος ἐπιχειρήσαται. Diaconus, qui pollitus eſt labiis, & ſe co uſque peccasse confeſſus eſt, a ministerio prohibebitur, sacramentorum autem cum diaconis particeps eſſe finitum.

(g) Conc. Agath. c. I. Placuit de digamis, aut interruptum maritis, quamquam aliud patrum ſtatuta decreuerint, vt qui huc uſque ordinati ſunt, habita miseratione, presbyteri vel diaconi nomen tantum obtineant: officium vero conſecrandi presbyteri vel ministrandi huiusmodi diaconi non praefumant.

(h) Concil. Ephes. epift. Synod. ad synod. Pamphyl. conc. tom. III. p. 903. d. e. ἑδουντάσιαν καὶ ἀρίσταντα δίχα πάντος αὐτοῖς ἔχειν αὐτὸν τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ὄνομα, καὶ τὸν τιμὴν, καὶ τὴν καυνωνίαν ἐτοι μέν τοι, ὅτε μὴ καυνωνεῖς αὐτὸν, μήτε μὴν ἐκαυνητας κατακαυνέται ἵρας ἀδετεῖς ἀλλ᾽ ἢ

contra canonem, deinde vero a concilio petebat, ut solum episcopalis honoris nomen retinere sibi liceret. Cui illius petitioni, habita ætatis & quieti animi eius ratione, adnuebat; iustum rectumque esse definiens, ut & nomen retineret episcopi & honorem & communionem, ea tamen lege, ut neque ordinandi ipse auctoritatem haberet, neque in villa ecclesia ex propria sacrificaret auctoritate; nisi id sibi vel adiuuandi causa, vel concessionis ratione, affectu amoreque christiano a fratre & coëpiscopo, si ita contigeret, liberaliter deferratur.

§. II.

Interdum deiecli non omnino, sed tantum ex parte, de uno ordine ad alium.

Ex uno ante memoratorum canonum [i] appetet, fuisse etiam poenam aliquam clericorum degradationem eorum ex parte; quæ erat, quando non omni proflus gradu & officio clericali priuabantur, sed tantum de altiore gradu ad inferiorem per modum disciplinæ & castigationis deiiciebantur. Hoc modo synodus Nicæna schismaticos Nouatianos tractabat, permittens eis, qui episcopi inter eos nominati erant, ut presbyterorum officio in ecclesia catholica fungerentur, nisi forte episcopo alicui catholico placeret, nomen & honorem chorepiscopi in dioecesi sua eis impertire. Atque ita concilium Neocaesarens [k] diaconum, qui in peccatum aliquod impudicitiae inciderit, ad ordinem hypodiaconorum detrudi iubet. Et per hanc regulam, quemadmodum ex chronicis HIERONY-

ᾶρα συμπορχλαμβασθενον, εἶτε ἐπιτρέπομεν, εἰ τύχου, παρὰ ἀδελφὸς καὶ συνεπικόπεια, κατὰ διάθεσιν οὐδὲ ἀγνοήτη τὴν ἐν Χριστῷ.

(i) Conc. Nic. can. VIII. vid. litt. (c).

(k) Οὐοις νοῦ διάκονος εἰν ἐν τῷ αὐτῷ ἀμαρτήματι πειρίσθη, τὸν τὸ ὑπηρέτη τάξιν ἐξέτω. Similiter & diaconus, si in idem peccatum inciderit, ministri ordinem habeat.

Vid. concil. Tolet. I.c. IV. Subdiaconus defuncta vxore si aliam duxerit, ab officio, in quo ordinatus fuerat, remouetur & habeatur inter osiliarios, vel inter lectors, ita ut evangelium & epistolam non legat.

Concil. Trull. c. XX. Μή ἔξεσθαι ἐπισκόπῳ εἰς ἐπίκου τὴν μη αὐτῷ προσήκουσαν πόλιν δημοσίᾳ διδίσκου εἰ δὲ τις Φωκαΐδειν τοῦτο πιῶν, τῆς ἐπισκοπῆς παντὸς, τὰ δὲ τὰ προσβυτήρες ἐνεγείτω. Ne licent episcopo in uita, que ad se non pertinet, emulitate publice docere. Si quis autem hoc facere deprehensus fuerit, ab episcopatu dismissus, presbyteri autem munere fungatur.

MI obseruat VALESIVS [1], factum est, vt *Cyrillus Hierosolymitanus Heraclium* de gradu episcopi ad gradum presbyteri deiiceret. Concilium autem Chalcedonense hanc regulam non videtur approbasse. Nam in vno quodam canone illius sacrilegium [m] vocatur, episcopum in presbyteri gradum deducere. Et propterea, si qua iusta caussa sit, ab episcopali cum dignitate decipiendi, nec presbyteri locum obtinere ipsum oportere decernitur. Vnde colligere nobis licebit, hanc disciplinæ partem pro diuersis sententiis hominum in diuersis ætatibus variasse.

§. III.

Interdum aliqua munera sui parte priuati, reliquas autem partes exercere sibi.

INTERDVM etiam officio suo priuabantur, quod ad particulares quosdam eius actus; reliquas autem functionis suæ partes exercendi retinebant libertatem. Ita in concilio Neo-caesarensi [n] canonem deprehendimus, hunc in modum statuente: *Si presbyter, qui corpore prius peccauerat, promotus fuerit, & si ante ordinationem peccasse confessus fuerit: ne offerat, manens in aliis, propter aliud eius bone vite studium.* Et in concilio Carthaginensi quarto [o], decretum legitur huiusmodi: *Si sciens episcopus ordinauerit talēm (qui publice pénitentiam egerit, quem canones ordinari vetant) etiam ipse ab episcopatus sui, ordinandi duntaxat, potestate priuetur.* Vnde videre est, istiusmodi episcopum reliquias officii partes vniuersas exercendi retinuisse potestatem.

§. IV.

Interdum potestas eis ademta in aliquam gregis sui partem, in reliquas autem relata.

IN Africa nonnumquam episcopos inuenimus, ob malam

(1) Vales. not. in Sozom lib. IV. c. XXX. Ηράκλειος] Hunc Heraclium -- Maximus moriens sibi successorem designauerat. Verum Cyrillus Arianorum factione ad episcopatum promotus, cum variis fraudibus appetitum ex episcopo in presbyteri locum regradauit, vt scribit Hieronymus in chronicô.

(m) Concil. Chaledon. c. XXIX. Επισκόπου εἰς πρεσβύτερος βαθμὸν φέρειν, ἐπορθήσια ἐστὶ εἰ δὲ αὐτὸς τις δινεῖ ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς πρώτης τῆς ἐπισκοπῆς ἀποκατεῖ, ἀδὲ πρεσβύτερος τόπον κατέχειν διφέρεσσι.

(n) Conc. Neoceſar. can. IX. Πρεσβύτερος, ἐπὶ προσυμψίᾳ σώματι πρωτογένης, καὶ διαιδογόντος, τοῦτο θεωρεῖται πρὸ τῆς κειμονίου, μὴ προτερεῖτω, μέντον ἐν τοῖς λοιποῖς, διὰ τῶν οὐκαν σπαθίων.

(o) Conc. Carth. IV. c. LXVIII.

et imprudentem officii sui administrationem, potestate in aliquam gregis sui partem priuatos, quibus tamen reliquum populum gubernare permissum fuerit. Colligi hoc potest ex iis, quae AVGVSTINVS de eorum ratione agendi cum *Antonio* quodam episcopo iuuene narrat, qui nonnullos de populo suo indignis exactionibus oppresserat. *Sententias nostras*, inquit [p], *sic temperauimus, vt saluo episcopatu, non tamen impunita relinquenterunt, que non deberent vel eidem ipsi deinceps iterumque facienda, vel ceteris sectanda proponi.* Honorem itaque integrum servauimus iuueni corrigendo: sed corripiendo minuimus potestatem, ne scilicet its præcesset ulterius, cum quibus sc̄egerat, vt dolore iusto, cum sibi præcess̄e, ferre omnino non possent, & cum suo illiusque periculo, in aliquod scelus forsitan erupturam impatientiam sui doloris ostenderent. Addit AVGVSTINVS, Antonium quidem hac de re conquestum esse, tamquam iuris sui ac potestatis violatione, & clamasse; *Aut in mea cathedra sedere debui, aut episcopus esse non debui:* ostendit autem, non esse hoc nouum ac insolitum in *Africa*, nec in se iniquum: posse enim episcopum diuersarum icerum male gestarum reum esse, propter quod non expeditat eum omnino impunitum dimittere, neque tamen prorsus episcopali honore & potestate priuare. Cuiusmodi in casibus viam medianam correctionem utilissimam esse putat: vt nec nimia severitas ultra naturam peccati, nec nimia lenitas, sine vlla censura illud abire sinens, adhibetur. Et hanc methodum esse demonstrat, in puniendis leuioribus peccatis in *Africa* saepissime usurpari solitam.

§. V.

Episcopi in Africa puniti ademtione prærogatiæ ætatis & iuris succedendi in locum primatis sue metropolitani.

SPECIATIM in *Africa* (vbi primatus metropolitanorum semper migrabat cum episcopo seniore, ita vt hic mortuo primati succederet, in quacumque dioecesi sedem suam haberet) moris erat episcopum delinquentem punire, priuando eum ætatis prærogatiua & iure primatus, ita vt omni eius aliquando adipiscendi spe deiiceretur. Hoc ab AVGVSTINO in eadem epistola [q] discimus, vbi exemplum exhibit in quodam Pri-

(p) Augustin. epist. CCLXI.

(q) August. ibid. Clamet Priscus prouinciae Cæsariensis episcopus: Aut ad pri-

matum, cetera.

scō, prouinciae Cesariensis episcopo, qui hoc modo punitus sit. Et si argumentum Antonii recte se habeat, Frisicum itidem clamare potuisse dicit: *Ait ad primatum leus, sicut ceteris, & mibi patere debuit, aut episcopatus mihi remanere non debuit.* At disciplinam Africanam media via incedere, vt propter certa crimina nec episcopos episcopali sua potestate priuet, nec eos omnino impunitos relinquat.

§. VI.

Et prohibitione ab aliartim ecclesiarum communione.

ALIVD huius disciplinæ exemplum erat, episcopum delinquentem ad communionem suæ ipsius ecclesiæ adstringere, omnibusque reliquis episcopis interdicere, ne eum ad communionem in vlla ecclesiarum suarum admitterent. AVGUSTINVS cuiusdam Victorii [r] meminit, in quem hoc modo animaduersum sit; qui æque obiicere potuisset: *Aut ubique communicare debui, aut etiam in meis locis communicare non debui.* Sed hæc æqua & iusta ratio habebatur episcopos ob levia quædam errata coercendi, si grauissimis censuris non haberentur digni. Exempli gratia, si quis episcopus ad prouinciale synodum a primate arcessitus ire recusaret, vel alius cuiusdam episcopi clericos, sine eius permisso & auctoritate, ordinaret; quæ quædam de delictis sunt, quorum fit mentio in synodis Africaniis [*], propter quæ episcopus hanc censuram poterat incurere.

(r) Auguſt. ibid. Clamat alius eiusdem prouinciae Victor episcopus, cui relictio in eadem pœni, in qui & Priseus fuit, nusquam nisi in diœcesi eius ab ailio communicatur episcopo: Clamat, inquam, aut ubique communicare debui, aut etiam in meis locis communicare non debui.

(*) Vid. Concil. Carthag. V. c. X. Placuit, vt quotiescumque congregandum est concilium, episcopi qui neque a tate, neque ægritudine, neque alia grauori necessitate impediuntur, competenter occurrant. --- Quod si non potuerint occurtere, excusationes suas in tractatoria subserbant: vel si post adventum tractatoris aliquæ necessitates repente forsitan fuerint, nisi rationem impedimenti sui apud suum primatem reddiderint, ecclesiæ sue communione debere esse contentos. Ibid. c. XIII. Placuit, vt si quis de alterius monasterio repeatum, vel ad clericatum promouere voluerit, vel in suo monasterio maiorem monallerii constituere; episcopus qui hoc fecerit, a ceterorum communione seiunctus, sue tantum plebis communione contentus sit: & ille neque clericus, neque præpositus perseveret. Conf. cod. Afric. can. LXXVI, LXXX. ybi eadem leguntur.

§. VII.

§. VII.

Vel translatione ex diœcesi maiorí ad minorem.

AVGVSTINV S tertium aliquod huius disciplinæ exemplum in ecclesia Africana exhibit, quod erat negligentis episcopi de diœcesi maiorí ad minorem translatio, quæ species quædam erat tacitæ infamiae & dedecoris, istaque dignitatis imminutio poena eius erat. Ut enim laudi erat episcopo ex diœcesi minori ad maiorem, approbante quidem & decernente synodo, (sine qua id non erat licitum) transferri: ita probro & dedecori ei erat, per synodale aliquod decretum, et si non ad inferiorem aliquem ordinem, tamen ad inferiorem aliquam stationem deturbari. Alterum quidem argumentum erat meriti ac magnæ virtutis, alterum autem argumentum alicuius culpæ & malæ muneris administrationis; & propterea alterum instar remunerationis adhibebatur, ad altius prouehendum episcopum ob dexteritatem suam egregiamque ecclesiæ datam operam; alterum autem poenæ loco, ad humaniter admonendum & moderate corrigendum negligentem episcopum. Atque hoc modo Laurentium quemdam episcopum per disciplinam ecclesiæ Africane punitum fuisse, idem AVGVSTINV S fidem nobis [s] facit.

§. VIII.

Clerici generatim puniti amissione prærogatiæ ætatis inter reliquos sui ordinis.

MODERATA poena erat eiusdem prorsus generis, cuius, tamquam omnibus clericorum ordinibus generatim infligi solitæ, concilium Trullanum [s] meminit. Quæ in eo consistebat, ut ætatis priuarentur prærogatiua, & ad infinitam sedem siue gradum inter reliquos sui ordinis clericos deiicerentur. Haec plerumque ambitionis & arrogantium poena erat. Concilium exemplum dat in illis diaconis, qui quum in honorificiore aliquo essent officio ecclesiastico, presbytero-

(s) August. ibid. epist. CCLXI. Clamet tertius eiusdem prouinciæ Laurentius episcopus, & prorsus huius vocibus clamet: Aut in cathedra, cui ordinatus sum, sedere debui, aut episcopus esse non debui.

(s) Conc. Trull. c. VII. Επειδὴ μεμαθήσαμεν, ἐτοι τῶν ἐκκλησιῶν διακόνων τυγχάνει ὀφφίκια ἐκκλησιῶν τὸν ἔχοντας, ἐντεῦθεν τινας αὐτῶν αὐθαδεῖς τοὺς αὐτοῖς περισσεύεις πρὸ τῶν προσβούτων κατέσθεται ἐρίζουμεν ὡς τὰ δίκνοντα.

sum locum occupare & ante eos sedere sibi sumebant; contra quos parabolam adlegat seruatoris nostri: *Quando ab aliquo ad mptias iuitatus fueris, ne in primo loco accubueris, ne forte quisquam honoratior ab eo iuitatus fuerit, isque qui te & ipsum iuitauit, veniat & dicat: da ei locum, & tunc incipies cum pudore ultimum locum tenere. Sed quando iuitatus fueris, in ultimo loco accumbe, vt quando venerit, qui te iuitauit, dicat tibi: Amice, alscende altius: tunc erit tibi gloria coram iis, qui tecum accumbunt. Nam quisquis se extollit, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.* Auctor constitutionum apostolicarum eiusdem poenae facit mentionem, tamquam tempore suo inter ipsos etiam laicos vltatæ. Nam si quis honoratus in congregationem veniret, peregrinus scilicet, & aliquis monitus a diacono, vt honoratum illum sedere ficeret, loco cedere renueret; mouendus & post omnes amandandus erat in ecclesia [u]. Eamdem consuetudinem no-

πᾶντας ἐν ὑξιώσκεται, τετέτοιο διφθερίστοτε ἐκκλησιασμῷ, τυγχάνῃ, τὸν τοιότον μὴ πρὸ τῆς πρεσβυτερίας καθέσθεται, ἐκτὸς εἰ μὴ τὸ πρόσωπον ἐπέχει τῇ οἰκείᾳ πατριαρχεῖ, η̄ μητροπολίτης ἐπέρει πόλει παραγένεται ἐπὶ τοιούτῳ προσδιοίᾳ. τίτος γαρ ἡ τὸν ἐκείνα τόπον ἀναπληρῶν τιμωρήσεται εἰ δὲ τις τοιότον τοιούτου πατριαρχεῖ πονημένος θράσει δικηρύξειται, ὁ τοιότος ἐν τῇ οἰκείᾳ καταβίθεταις βαθμῷ ἔχατος πάντων γνέθω τῇ ἐν ὀπτεσ καταλέγεται τάγματος ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ, τῇ κυρίᾳ ἡμῶν παροχήντος, μὴ χρίσειν τοῦ πρωτοπολίτου, κατὰ τὴν ἐν τῷ ἀγιῷ εὐαγγελίῳ Λεκτική, ἀς ἐξ αὐτῆς τῇ κυρίᾳ ἡμῶν τοῦ Θεοῦ πανέπινον διδασκαλίᾳ ὅλεγε γαρ πρὸς τὸν καπληγένεα παραβολὴν ἐπιγράψας εἰς ελατθῆς κ. τ. λ. Quoniam in nonnullis ecclesiis diaconos officia ecclasiastica babere didicimus, & ex hoc nonnullos eorum arroganter & licenter fratres ante presbyteros sedere: statuimus ut diaconos, ciuiusvis in dignitate, id est, in quoivis sit officio ecclasiastico, ante presbyterion ne sedeat, præterquam si propriū patriarche vel metropolitani vicem gerens adsit in alia ciuitate super aliquo capite: tunc enim ut locum illius implens honorabitur. Si quis autem tyrannica adductus audacia, tale quid efficeri ausus fuerit, is ex proprio gradu deieclus omnium sit ultimus eius ordinis, in cuius est catalogo in sua ecclesia, domino nostro admonente, ne in primis sedibus delectemur, secundum eam, quæ in sancto euangelista Luca, ut ex domino nostro & Deo profecta, posita est, dictinam. Iis enim, qui vocati erant, dicebat hanc parabolam: Quando ab aliquo, cetera.

(u) Constitut. lib. II. c. LVIII. ἐκτίνον [ἔνδοξον] καθιστώ δικαιον δὲ τέτο καὶ ἡ φίνυτε τὸν φιλάδελφον ποιῆσαι λαὸν δὲ ἀναρεύν, ἐγείρεις αὐτὸν ἀναγκαστος, ὅπίσω πάντων σῆστον.

tat COTELERIVS [w] obseruatam inter monachos in regulis PACHOMII & BENEDICTI propter leuiores offendentes. Et in concilio Niceno secundo [x] similis regula ad corrigendos clericos exstat, in qua definitur, vt si quis arroganter elatus insurgat aduersus alios, ad infimum ordinis sui gradum, ad descendam in statione sua animi submissionem, detrudatur.

§. IX.

Et deiectione de spe ad altiorem ordinem adscendendi.

NEGATIVAM quoque poenam habebant eiusdem generis, cui omnes inferiores clericorum ordines erant obnoxii. Haec in eo consistebat, vt omnis ad potiorem dignitatem provocatio eis negaretur, nec vlla spes ad altiorem quemdam in ecclesia ordinem adscendendi relinqueretur. Concilium Toletanum primum diuersos canones hanc in rem fecit. Canon primus habet [y]: *Placuit, vt diaconi, qui incommuniter cum vxoribus vixerint, presbyterii honore non cumulentur. Si quis vero ex presbyteris ante interdictum filios suos suscepit, de presbyterio ad episcopatum non admittatur.* Hic primus quidam gradus erat ad constituendum

(w) Coteler. in loc. In regula S. Pachomii articulo LXXXV. „Si quis iracundus & furiosus frequenter irascatur sine causa & propter rem inaneam & vacuam; per sex vices commonebitur, & in septima facient eum surgere de ordine sessionis sua & inter ultimos collocabitur.“ Et in regula S. Benedicti c. XLIII. „Quod si quis ad nocturnas vigilias post gloriam psalm. XCIV. (quem propter hoc omnino protrahendo & morose volumus dici) occurrit, non slet in ordine suo in choro, sed omnium ultimus slet, aut in loco, quem talibus negligentibus seorsum constituerit abbas &c., Cuius posterioris praecepti vestigia premit caput CXXXI. libri I. synodi Aquisgranensis anno DCCCXVI. congregatae. Nec multum dissimilis est alia censura concilii Trullani can. VII. & concilii Nicenii II. can. V. per quam clericus ad ultimum gradum ordinis sui amandatur, si que sociorum omnium innotescat.

(x) Concil. Nic. II. c. 1. τὸς ἀναιδεῖ προσώπῳ καὶ ἀπεικαλύπτῳ σόματι ὀνειδιστοῖς λόγοις τὸς δὲ ἀρτίν βίᾳ ἵνα τὴν ἔργα πνεύματος ἐκδηλώντας καὶ πατερέστας ἐντὸς δέσμων γραπτῶν ἀτιμάζονται, πρώτον μὲν τῷτο πεινάται τὸν ἔχοντα βαθὺν λαμβάνειν τὰς εἰκασίας τάγματος· εἰ δὲ ἐπιμένουν, διὰ ἐπιμένουν, διορθώσωσαν. Eos, qui ex imprudenti facie & non opero ore exprobribilibus verbis eos, qui ob virtutem vitæ a sancto spiritu electi & constituti sine datione atri sunt, inhonorant; primo quidem nouissimum gradum accipere sui ordinis definitus; quod si permanescerint, per epitimum corrugantur.

(y) Concil. Tolet. I. c. I.

clericorum cælibatum, qui initio introducebatur non abolitione ordinum clericorum, vxores habentium¹, sed reiectione eorum ab aditu & adscensu ad altiorem ordinem. Alius canon [z] ita statuit: *Lector, si viuam alterius vxorem acceperit, amplius nibil sit, sed semper lector habeatur, aut forte subdiaconus.* Et ruisus alias eiusdem concilii canon [a]: *Si quis post baptismum militauerit & emblemam sumserit, aut cingulum ad necandos fideles, etiam si grausa non a bniiserit, si al. clerum admissus fuerit, diaconi non accipiet gratium.* Simile decretum in concilio legitur Herdensi: *De his clericis, qui in confessionis necessitate positi fuerint, id statutum est, vt, qui altari ministrant, & Christi corpus & sanguinem tradunt, vel vasa sacro officio deputata contrebant, ab omni humano sanguine etiam hostili abstineant. Quod si in hoc inciderint, duobus annis tam officio quam communione punientur: ita vt his duobus annis, vigiliis, ieiuniis, orationibus & eleemosynis pro viribus, quas dominus donauerit, expientur, & ita demum officio, vel communioni redditantur; ea tamen ratione seruata [b], ne vterius ad officia potiora promoueantur.* Et aliis quidam canon in eodem concilio reperitur, in quo eadem poena delinquentibus clericis decernitur: *Hi qui altari Dei deferrunt, si subito in flesha carnis fragilitate corrucrint, & domino respiciente digne penituerint, ita vt mortificato corpore cordis contriti sacrificium Deo offerant, maneat in potestate pontificis, vel veraciter adficiatos non dum suspendere, vel desidiosos prolixiore tempore ab ecclesiæ corpore segregare, ut sic officiorum suorum loca recipient [c], ne possint ad altiora officia vterius promoueri.* Concilium primum Arausicanum & concilium Taurinense [d] canones habent in eamdem sententiam. Et LEO episcopus Romanus id tamquam regulam tradit, generali ecclesiæ praxi fundatam, quod haeretici ad ecclesiæ redeuntes in magno habere debeant beneficio, si ademta

(z) Ibid. c. III.

(a) Ibid. c. VIII.

(b) Concil. Herdens. c. I.

(c) Ibid. caa. V.

(d) Concil. Arausic. I. c. XXIV. *De his qui prius ordinati hoc ipsum inciderunt, Taurinatis synodi sequendam esse sententiam, qua iubentur non vterius promoueri.*

Concil. Taurin. c. VIII. Hi qui contra interdictum sunt ordinati, vel in ministerio filios genuerunt, ne ad maiores gradus ordinum permittantur, synodi decreuit auctoritas.

sibi omni spe promotionis [e], in quo inueniantur ordine, manere sibi liceat. Inter Grecos BASILIVS [f] similem regulam habet de lectoribus, qui cum sponsa sua ante matrimonium commercium habuerint, vt quilibet huius peccati reus, postquam per annum officio cessauerit, ad legendum quidem suscipiatur, maneat autem in officio suo, nec vterius prouochatur. IVSTINIANVS imperator in nouella quadam [g] simile decreatum de lectoribus fecit: *Si lector secundam ducat vxorem, aut pri-
mam quidem viduam, aut separatam a viro, aut legibus vel sacris cano-
nibus interdictam, nequaquam ad alium ecclesiasticum ordinem prouochatur: sed eti ad maiorem ordinem perducatur, expellatur eo & priori re-
stituantur.* Hæc vna erat ex hisce poenis negatiuis, quæ ad im-
pedienda & corrigenda leuiora delicta conferre poterat; &
quatenus eo faciebat, pro vtili disciplinæ ecclesiasticæ parte
potest haberi.

§. X.

*Clerici quandoque puniti prohibitione a publico officii sui exer-
citio, dum priuatim munus suum obeundi baberent
veniam.*

BASILIO [h] alia disciplinæ pars obseruatur, quæ prorsus peculiaris fuit. Neque enim in præsenti vllius scriptoris memini, qui præter cum eius mentionem: Nimirum,

(e) Leo epist. III. ad Julianum, al. Ianuarium. Circa quos etiam eam canonum constitutionem præcipimus custodiri, vt in magno habeant beneficio, si ademta sibi omni spe promotions, in quo inueniuntur ordine, stabilitate perpetua maneant, si tamen iterata, tinctione non fuerint maculati.

(f) Basil. c. LXIX. Αναγγέλτης ἐὰν τῇ ἐκκλησίᾳ μητρῷ πρὸ τῆς γάμου συναπόδεξει, εἰ-
αυτὸν ὀργίζειος εἰς τὴν ἀναγνώσουν δεκτήσειος, μένων ἀπορόποτος.

(g) Iustin. nouell. CXXIII, c. XIV. Εἰ ἀναγγέλτης δευτέρων γαμετὴν ἀγίζεται, οὐ
πούτην μὲν, κήρυξ δέ, η̄ διαγενέσειον ἀρδός, η̄ τοῖς νόμοις η̄ τοῖς ἱεροῖς κονόες
ἀπῆγενενέν, μητέτε εἰς ἄλλον ἐκκλησιαστικὸν βαθμὸν προβανέτω· εἰ δέ οἰωθή-
ποτε τροπὴ εἰς μείζονα βαθμὸν προκύψει, ἐκβαπτίζων αὐτᾶ, η̄γή τῇ προτέρᾳ
ἀποκαθίσειδι.

(h) Basil. can. XVII. ἡμέτηπος ἡμᾶς προὶ Bianoreos τῇ προσβυτέρᾳ, εἰ δευτέρος ἐστι
εἰς τὸν πληροφόρον, δεῖ τὸν ὄρχον ἐγὼ δὲ ἔην τινα καὶ ποιὸν ὄρχον προὶ πάνταν ὄρχο-
τῶν μητέτε ὀμματοκότων, τοῖς κατ' Antiochenos κληροκοτῖσθαι ἐπειδεικνύ-
σσε τῶν μὲν ἀποστολῶν αὐτὲς ἀπέκριθαι συνάττειν, οἵτε δὲ ἐνεργεῖν τὰ τῶν πρε-
σβυτέρων. Interrogasti nos de Bianore presbytero, an propter ius inau-
diendum sit in clericum suscipiendus. Ego vero communie tam quoddam decre-

quod

quod clerici a publicis conuentionibus se abstinere iubarentur, dum priuatim munus suum obeundi retinerent libertatem. Regula hæc erat a BASILIO facta de *Bianore* & aliis quibusdam presbyteris *Antiochenis* in *Pisidia*, qui aliqua affecti iniuria præcipitanter iurauerant, se sacerdotalia munera non amplius obituros: deinde autem iurisiurandi pœnitentia duci, ad officiorum suorum exercitium rufus admitti cupiebant. BASILIVS hac in re interrogatus decernebat, vt a publico functionis suæ exercitio prohiberentur, quod multorum animi hoc offendи possent, priuatim autem munera sua obirent, vnde istiusmodi scandalum non esset metuendum. Hæc erant specialiores istæ pœnae, quas disciplina ecclesiæ clericis communiter infligebat ob leuiora peccata; quas eo lubentius recensuimus, quod in recentioribus scriptoribus, qui de disciplina ecclesiastica exposuerunt, rarer carum mentio inuenitur.

§. XI.

De relegatione ac amandatione peccantium clericorum in aliquid monasterium ad agendam inibi priuatim pœnitentiam.

HISCE omnibus addere possumus, quod sæculo quarto & quinto, vbi monasteria in mundo constitui cœpta sunt, nihil vulgatus fuerit, quam clericum peccantem in monasterium aliquod relegare atque amandare, siue ad certum temporis spatium, siue ad omnem eius vitam, prout ipsius vel temporaria vel perpetua segregatio requisierit; ad exercendum se ibi in priuata pœnitentia pro peccatis suis actibus. Hæc potius commoditas quam pœna erat, quæ opportunitatem eis dabat sese tanto magis idoneos reddendi, qui officio pristino restituerentur, vel in communionem reciperentur laicam. Et idcirco tam in plena & perfecta deiectione de officio, quam in temporaria eius interdictione indiscriminatim adhibebatur. Multi, quibus tantum ad tempus muneris administratio interdicebatur, monasterio tamen, durante illo tempore, include-

tum de omnibus, qui scilicet iuraverunt, Antiochenis clericis non excludisse memini, ut ipsi a publicis concursum, ut iungant, priuatim autem presbyterorum munera obeant.

bantur; quemadmodum ex *Iustiniani* nouella appetet, qua presbyteri vel diaconi, si inuenti fuerint pro pecuniaria causa falsum perhibuisse testimonium, tribus annis a sacro ministerio separari & monasterio tradi [i] iubentur. Et id ipsum loco verberum erat, quæ propter hoc crimen aliis huius crimini reis infligebantur. Concilium *Hispalense* secundum idem decernit [k] in causa clerici, ecclesiam suam sine episcopi veniam deserentis, domiciliumque suum fagentis in alia. Cingulo honoris ac ordinationis suæ eum exui & aliquamdiu in monasterium relegari iubet, usque dum in ecclesiastici ordinis ministerium reuocari poslit. Quod si autem poena adscenderet ad plenam & perpetuam muneris interdictionem, tum saepius monasterio ad omnem vitam includebantur, ibique reliquam ætatem in laica degebant communione. Id quod canones conciliorum *Agathensis* & *Epaonensis* [l] luculentissime demonstrant, ad quos eruditum lectorem in margine amamus.

§. XII.

De pœna corporali. Quatenus tamquam pars disciplinæ ad corrigendos clericos inferiores adhibita sit.

OBSERVARE porro possumus, quod iisdem temporibus, ubi moris erat delinquentes monasterio includere, corporalis quedam pœna & carcer ecclesiasticus, tamquam disciplinæ ecclesiastice pars, ad corrigendos inferiorum ordinum clericos adhiberi consueuerit. Iam supra [*] habuimus occasionem ostendendi, quod maiores ecclesiæ communiter hanc in rem sua habuerint decanica; quæ non distincta ædificia erant, sed

(i) *Iustin.* nouell. CXXIII. c. XX. vid. sub litt. (t) pag. 11.

(k) Concil. *Hispal.* can. III. Desertorem clericum, cingulo honoris atque ordinationis suæ exutum, aliquo tempore monasterio relegari (al. religari) convenit: sieque postea in ministerio ecclesiastici ordinis reuocari.

(l) Concil. *Agath.* c. I. Si episcopus, presbyter, vel diaconus capitale crimen commiserit, aut chartam falsauerit, aut testimonium falsum dixerit, ab officii honore depositus in monasterium retrudatur: & ibi, quam diu vixerit, laicam tantummodo communionem accipiat.

Conc. *Epaon.* c. XXII. Si diaconus aut presbyter crimen capitale commiserit, ob officii honore depositus, in monasterium retrudatur, ibi tantummodo, quamdiu vixerit, communionem sumendo.

(*) Lib. VIII. c. VII. §. IX. volum. III. p. 264. seq.

vel catechumenia vel diaconica, vel secretaria, ad ecclesiam pertinentia, & in hunc finem destinata, vt clerici delinquentes honestiori quadam custodia inibi tenerentur. Alio etiam loco [†] obseruatum nobis est, omnia monasteria habuisse flagella ad castigandos monachos iuuenes, & qui proterius aliquid fecissent. Et certum est, ad corrigendos inferiorum ordinum clericos hanc disciplinam quoque adhibitam fuisse. Concilium Agathense bis eius meminit; primo quidem loco vt poenae illis infligendae, qui de alia ecclesia ad aliam migrant sine antistitis sui litteris: *Clericis [n] sine commendatitiis epistolis episcopi sui licentia non pateat euagandi, quos si verborum increpatio non emendauerit, etiam verberibus statuimus coereceri.* Deinde alias canon [n] eamdem disciplinam ebrietati decernit: *Ante omnia clericis vitetur ebrietas, qua omnis vitiorum fomes ac nutrix est.* Itaque eum, quem ebrium fuisse constiterit, vt ordo patitur, aut triginta dierum spatio a communione statuimus submouendum, aut corporali subdendum suppicio. Concilium Epaunense [o] hac in re diserte distinguit inter superiores & inferiores clericos: *Si superioris loci clericus heretici cuiuscumque coniunctio intersuerit, anni spatio pacem ecclesiae non habebit: Quod si minores clerici presumiscent, vapulabunt.* Concilium Matiseonense primum [p] canonein habet in hanc sententiam: *Clericus, si cum indecenti ueste aut cum armis inuentus fuerit, a seniore ita coerceatur, vt triginta dierum inclusione detentus aqua tantum & modico pane diebus singulis sustentetur.* Hæc inclusio superiorum clericorum poena erat. Nam in alio canone distinctio expresse adhibetur [q] in caussa clerici, qui quemcumque alium de clericis apud magistratum sæcularem accusauerit. *Quicumque clericus hoc implere distulerit, si iunior fuerit, uno minus de quadraginta ictus accipiat; si certe honoratior, triginta dierum conclusione multetur.* Quæ iuniores puniendi ratio ad regulam instituebatur, in lege Mosaica præscriptam, vt ne amplius quadraginta ictus infligerentur; tantummodo si crimen atrox esset,

(†) lib. VII. cap. III. §. XII. ibid. p. 66.

(n) Concil. Agath. c. XXXVIII.

(o) Ibid. c. XLI.

(p) Conc. Epaun. c. XV.

(q) Conc. Matiseon. I. can. III. (al. V.)

(q) Ibid. can. V. (al. VII.)

post aliquot dies denuo infligi poterant; quod ex vita *Casarii Arelatensis* recentior ille *Gallicanus* auctor *historiae flagellantum* [r] obseruat, qui multos alios scriptores citat, quos heic commemorare nihil attinet. Addimus tantum AVGVSTINVM [s], qui hunc coercitionis modum sua aetate ab episcopis in iudiciis adhiberi consueuisse dicit: utrum vero aduersus clericos, an aduersus laicos, non ita liquet. Fortassis aduersus utroque adhibitus est in minoribus caussis criminalibus, quae ecclesiasticae essent cognitionis. Nam in caussis criminalibus, quae ciuilis erant generis, episcopi nullam habebant potestatem, praesertim si ad sanguinem spectarent: cuiusmodi in iudiciis episcopus nihil commercii habere poterat, quin ipse grauissimas incurreret ecclesiæ censuras. Libertatem autem habebant inferiores clericos verberibus castigandi. Lex multis in casibus clericos superiores a corporali castigatione excipit: Exempli gratia, si quis presbyter vel diaconus falsum testimonium in caussa pecuniaria perhibuisset, ab officio ad tempus segregari & in monasterium contrudi poterat, non autem, ut ceteri, verberibus castigari. In caussis criminalibus aliter se res habebat. Falsum testimonium in tali casu ordinibus eos suis priuabat, & ad statum laicorum reducebat; atque tum ut alii laici corporali poenæ obnoxii erant, prout leges eam requirebant. At vero siue esset caussa pecuniaria, siue caussa criminalis, si quis de inferioribus ordinibus falsum dixisset testimonium, utrobique corporalem poenam subire cogebatur. Atque in hoc discrimen inter superiores & inferiores clericos consistebat, quod ad hanc partem disciplinae, ut in quadam *Iustiniani nouella* [t] notatur, quae ad praxin ecclesiæ explanan-

(r) *Historia flagellantum* c. V. & VI. Paris. MDCC. suo.

(s) *Augustin. epist. CLIX. ad Marcellinum.* Qui modus coercitionis (per virgula verba) & a magistris artium liberalium, & ab ipsis parentibus, & sape etiam in iudiciis solet ab episcopis adhiberi.

(t) *Iustin. nouell. CXXIII. c. XX.* Τοῖς εὐλαβεστάτοις πρεσβυτέροις καὶ δικόνοις, εἰ ἐγενέσθε ὑπὲρ χρηματικῆς αἰτίας φευδουμετρυόμεντος, ὑρόσκει ἀντὶ βατσάνων ἵπτεοι ἐναυτὸς χωρίζεται τῆς θείας ὑπηρεσίας, καὶ μονασηγόροις παραδίδεται ὑπὲρ δὲ ἐγκληματικῶν αἰτίων εἰ φευδουμετρυόμενοι εἴπουν, τῆς ἐν τῷ κλήρῳ ἀξίου γυρισμένες ταῖς νορίμοις ὑποβάλλεται ποναις προσάτλονεσ τὰς δὲ λοιπὰς τὰς δὲ ταῖς ἄλλαις ἐγκληματικῶν τάξεσιν ἀναφεγγόμενας, εἰ πλαστὴ μετρητικὸν ἐν σιγῇ ποτε πράγματι, εἴτε χρηματικῷ, εἴτε ἐγκληματικῷ, σημετέραις διδεγχθεῖσαι.

dam facit. Et hæc sunt, quæ de his poenitentiis obseruare habuimus, quæ per veteris disciplinæ regulas peculiariter clericis, in delictorum suorum emendationem, infligi consueuerunt.

LIBRI DEGIMI SEPTIMI

CAPVT QVINTVM

DE CRIMINIBVS, PROPTER QVAE CLERICIS HAEC ILLA EX MEMORATIS POENIS INFILI DEBVÉRIT.

§. I.

*Omnia crimina, excommunicatione puniri solita in laico, temporaria vel perpetua muneris interdictione punita
in clero.*

RESTAT, ut de criminibus iam exponamus sigillatim, propter quæ clerici puniri potuerint. Atque heic observandum nobis est, crimina eorum duplicis fuisse generis, talia, quæ eis cum laicis communia erant, & eiusmodi, quorum rei esse poterant per violationem regularium, ad officium & functionem eorum peculiariter spectantium. De prioris generis criminibus hoc loco agere particulatim necesse non est, quia id satis fuse fecimus libro vltimo, vbi naturam diuersorum grandium criminum examinauimus, propter quæ laici censuram excommunicationis incurrere potuerunt. Hanc generalem tantum differentiam hoc loco notari oportet inter crimina laicorum & crimina ecclesiasticorum, quod quæ in laicis excommunicatione, ea in clericis plerumque temporaria vel perpetua muneris interdictione punita fuerint, vel si crimen atrox esset & grauis plenum scandali, etiam excommuni-

---

μὴ πίνοντες τὰ μάρτυρα τῆς ἐκκλησίας τὸν θεόν εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ βασάνιον ὑποβλέπειν. Reuerentissimis presbyteris aut diaconis, etiam si iniurient fierint pro pecuniaria causâ falsum perhibuisse testimonium: sufficiat pro verberibus tribus annis separari & monasteriis trahi. Pro criminalibus autem causis si falsum testimonium dixerint, clero nudatos, legitimis subditis penitentiis precipimus: reliquos autem omnes in aliis etiam ecclesiasticis ordinibus constitutos, si falsum testimonium cuiuslibet caruisse, siue pecuniarie, siue criminalis dixisse continentur, non solum ecclesiastico officio repellendi, sed etiam verberibus subdi.

catio-

catione. Quam ob causam magna crimina idolatriæ, divinationis, magiæ, beneficij & incantamenti, apostasiæ, haereses, schismatis, sacrilegii & simoniæ silentio heic præterimus; quæ crima sunt contra primum & secundum præceptum decalogi. Prætermittimus etiam blasphemiam, profanam iurandi adsuetudinem, perjurium, & votorum violationem, contra præceptum tertium: Omne transgressionem legis iniungentis religiosam dici dominici obscuruationem, contra quartum præceptum: omnem inobedientiam & contumaciam parentum, proditionem patriæ & rebellionem in summos imperantes, & generalem contumeliam legum ecclesiæ, contra quintum præceptum: Omnes species homicidii, contra sextum præceptum; omnes species impudicitiae & intemperantiae, contra septimum præceptum: omnia genera fuiti, fraudis, oppressionis ac iniustitiae, contra octauum præceptum: omnis generis falsum testimonium, libellos famosos, delationem, calumniam & maledicentiam, contra nonum præceptum; quia de singulis hisce iam loquuti sumus & ostendimus, quod, uti excommunicatione in laicis, ita deiectione de gradu ad tempus vel in perpetuum, & nonnumquam excommunicatione etiam, punita fuerint in clericis. Verum prater hæc crima laicis & clericis communia, multa erant, quæ a clericis aduersum peculiares functionis & professionis suæ regulas committed poterant. Et de his specialior nobis hoc loco instituenda est disquisitio. Horum nonnulla ad aditum muneris eorum, alia ad rationem illud administrandi spectant. De vtrisque iam sigillatim, breuiter tamen & strictim, loquemur.

§. II.

Quædam crima ordinationem reddebat nullam & irritam ab origine, ob eaque clerici immediate obnoxii erant deiectioni post ipsam primam ordinationem. Vt 1. Ob ignorantiam & heterodoxiam in religione.

REQVIREBANTVR nonnulla in clericis tamquam necessaria sub aditum vitæ ac functionis clericalis: adeoque certæ præscriptæ erant regulæ, ad quas in ea inquire oportebat, antequam facio muneri initiantur; quorum si vnum deficeret, vel si qua harum regularum violata esset, hoc satis valebat ad

ordinationem eorum nullam & irritam reddendam ab origine; adeo ut clericos sic ordinatos de ipsa prima ordinatione sua statim deiici oporteret. Horum requisitorum (vti libro quodam superiore [*] ostendimus copiosius) alia ad fidem & eruditionem, alia ad vitam & mores, & alia ad externum statum & conditionem eorum in mundo spectabant. Quorum si vel in uno aliquid reperiretur vitii, vel si quid contra præscriptas regulas factum esset, in communis disciplinæ ecclesiastice exercitio idonea habebatur ratio clericum ab officio, simulac ei esset initiatus, amouendi. Quod omnium primum & maxime admodum in clero requirebatur, orthodoxa erat fides & accommodata ad functionis suæ exercitium scripturatum & rerum omnium ad illud pertinentium, cognitio. Quod si episcopus sine eiusmodi examinatione, vel sine istiusmodi ornamenti ordinaretur, tum ille ipse & qui eum ordinauerat, statim episcopatu se abdicare cogebantur. Verba legis Iustinianæ [a] hac in re id diserte præcipiunt. *Si quis frater memoratam obseruationem episcopus ordinetur, iubemus & ipsum omnibus modis episcopatu deiici; & eum, qui contra talen obseruationem eum ordinare ausus fuerit.*

§. III.

2. Ob vitam vitiosam & flagitiosam, & cuiusdam ex notis ordinationis regulis violationem.

INQUIRENDVM etiam studiose erat in hominum vitam & mores; & si qua in mali exempli re conuicti essent, ordinatio eorum prohibebatur; vel si ex ignorantia aut subreptitia quadam ratione ordinati essent, simul ac illud innotesceret de eoque illi conuincerentur, ab officio suspendendi erant, si non prouersus amouendi. Ita in concilio Neocesareensi [b] statutum legimus, si presbyter ante ordinationem corpore peccasse conuictus fuerit, vt ne amplius sacrificium super altari offe-

(*) Lib. IV. c. III. vol. II. p. 118. seqq.

(a) Iustin. nouell. CXXXVII. c. II. Εἰ τοις παρόν την μημεμενθέσαν πηραιφελακήν ἐπίσκοπος χειροτονεῖ, πελεύομεν καὶ μέτον πᾶσι τρέπου τῆς ἐπισκοπῆς ἐνβάλλοντες, ταῦτα τοὺς παρόν ταῦτα τολμάτωντα χειροτονήσας.

(b) Concil. Neocesar. can. IX. Προσβύτερος, ἵνα προμηνύστωσι σώματι προσκεχθῇ, καὶ ἴμοδογήσῃ, οὐτι ἄμεινος πρὸ τῆς χειροτονίας, μη προσφέρτω, μέντον ἐν τοῖς διατίθεται, εἰς τὴν αἴθριην σφραγίν. Τὰ γάρ, λαττά ἀμελήσατε ἰψαταν οἱ πολλοὶ τοις γατ.

rat. Hoc impudicitiae peccatum hominem semper faciebat, ut loqui solent, irregularem, hoc est ad sacra ministeria inhabilem, tametsi multi; ut canon indicat, reliqua peccata impositione manuum tolli existimabant. Canones porro requirunt, ut ne quis sit digamus, nec viduam, nec aliam quamcumque ab alio per diuortium dimissam vxorem, habeat in matrimonio. Et si quis istiusmodi ordinatus esset, per eamdem *Iustini*-*ani* regulam statim munere priuandis erat. Similiter vetitum erat, aliquem ordinare ἀπολελυμένως absolute, hoc est ita, ut nulli particulari dioeceli vel ecclesiae affigeretur; & cuiuscumque ordinatio huic regulae contraria fuerit, a LEONE [c] papa vana declaratur; & a magno concilio *Chalcedonensi* [d] irrita & inualida. Alia huiusmodi regula erat ad conseruandum bo-

χρή τὸν χριστούνταν εφέντε, π. τ. λ. Si presbyter, qui corpore prius peccaverat, promotus fuerit, & si ante ordinationem peccasse confessus fuerit, ne offerat, manens in aliis propter aliud eius bona vita studium. Reliqua enim peccata dicunt multi manuum impositione tolli.

Vid. Concil. Nic. can. IX. Εἴ τινες ἀνεξέλατοι προΐηται προσβάτεροι, ή αὐτοὶ κενώνοι ἀμολόγησαν τὰ ἡμετέραν αὐτῶν, ηγέρησαν διαλογησάντων αὐτῶν, παρεῖχανταν γάρ αὐτῷ ποιῶντας χεῖρα ἐπιτελεῖσκατε τέτες οἱ κανόνες ἐπροστάτει. Σι καὶ εἰς τὸν γάρ ἀνεπίλαπτον ἔδινεν οἱ καθολικοὶ ἐκκλησίαι. Si qui circa examinationem promoti sunt presbyteri, vel examinatii peccata sua confessi sunt, eisque confessis, praeter canonem morti homines manus imposuerint, eos canoni non admittit. Quod est enim a reprobacione alienum, defendit ecclesia. Canon. X. Όσοι προχειροίδηται τῶν προτετλωτῶν καὶ διγνοί, η καὶ προσδότων τῶν προχειρούμενων, τέτοιοι καὶ προσένει τῷ κανόνει τῷ ἐκκλησιατικῷ γνωστοῖς γάρ καθαιρένται. Quicumque ex iis, qui laissi sunt, vel per ignorantiam, vel scientibus iis, qui promouerunt, ordinati sunt, hoc ecclesiastico canoni non præiudicantur. Ille enim cogniti deponuntur. Vid. & concil. Illiberrit. c. LXXVI. cit. supra c. II. §. VI. sub litt. 2) pag. 18.

(c) Leo epist. XCII. ad Rustic. cap. I. Vana habenda est ordinatio, quae nec loco fundata est, nec auctoritate munita.

(d) Concil. Chalced. can. VI. Μηδένα δὲ ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι, μήτε προσβάτερον, μήτε διάκονον, μήτε θλωτὸν τινά τῶν ἐκκλησιατικῶν τάγματις οὐ μηδὲν ἐκκλησίας πόλεως, η κώμης, η μαρτυρίου, η μοναστηρίου, οἱ χριστινέμενοι ἐπικηρύκτοις τὰς δὲ ἀπολύτως χειροτονείσθαις οὐδενὶ η ἀγίοις σίνεδος ἄκυρον ἔχειν τὴν τουτάνην χριστοθεσίαν, ηγέργεντος οὐδὲ τὴν χειροτονήσαντος. Nullum absolute ordinari, nec presbyterorum, nec diaconum, nec omnino aliquem eorum, qui sunt in ordine ecclesiastico, nisi specialiter in ecclesia cimitatis, vel pagi, vel martyrio, vel monasterio sis, qui ordinetur, designetur. Eos autem, qui absolute ordi-

nuri ordinem in ecclesia, ut nullus episcopus alios cuiusdam episcopi clericos ordinaret, ipso quidem non consentiente; & si quis hoc facere ausus esset, concilium Nicenum [e], concilium Sardicense [f] & concilium secundum Arelatense [g] omnes istiusmodi ordinationes omnino irritas ac infirmas pronuntiant. Requirebatur in electione & ordinatione episcopi, ut hi quatuor generatim consentirent, clerus videlicet, populus, episcopi prouinciales & metropolitanus. Et ordinationes, quae vlli huius regulae parti derogarint, per innumeros canones absolute irritae declarantur, & episcopi ita ordinati officio amoveri iubentur. Concilium Antiochenum expressis verbis presentiam aut certe consensum episcoporum prouincialium [h] & metropolitani requirit; decernens, ut ordinatio contra hanc

nanter, decreuit sancta synodus, irritam ac inualidam habere eiusmodi manum impositionem, & missam exercere ac operari posse ad eum, qui ordinant, missam. Vid. plura lib. IV. c. VI. §. II. vol. II. p. 170.

(e) Concil. Nic. c. XVI. εἰ δὲ καὶ τοῦ μίστεροῦ τὸν ἐπίφημον δικτύοντα, καὶ χριστοῦνται ἐν τῷ αὐτῷ ἔκκλησίᾳ, μὴ συγκαλεθεῖσιν τῇ ἑδίκησιν, οὐδὲ ἀνεχόσθω ἐν τῷ πανόντι ἐξετάζοντος ἄνθροπος ἕτερος ἢ χειροτονία. Sed auctor fuerit quipiam eum, qui ad aliud pertinet, surripere, & in ecclesia sua, non consentiente proprio episcopo, a quo recessit, qui in canone censeretur, irrita sit ordinatio.

(f) Concil. Sardic. c. XV. καὶ τέτο δὲ πάτερες δογματινού, ὡν εἰ τις ἐπίσκοπος εἴη ἐπί-
γονος παρονίου βαλητῆς αἰλούτρου ἐπιφέτην, χωρὶς τῆς συγκαλεθεῖσεως τῇ ἑδίκησιν, εἰς τὰ βαθὺα καταστῆσαι, ἄνθροπος καὶ ἀβέβαιος ἢ πατέρας εἴη τοι-
αύτην νοίεσθαι. Hoc quoque omnes definimus; ut, si quis episcopus ex alia
parochia velit alienum ministrum sine consensu proprii episcopi in aliquo
gradu constitutere, irrita & infirma eiusmodi constitutio existimetur.

(g) Concil. Arelat. II. c. XIII. Nullus cuiuscumque ordinis clericus, non diaconus, non presbyter, non episcopus, quacumque occasione faciente, propriam relinquat ecclesiam: sed omnimodis aut excommunicetur, aut redire cogatur. Quod si aliqua commemorationis tempore inuito episcopo suo, in aliena ecclesia habitans, ab episcopo loci clericus fuerit ordinatus, hu-
iusmodi ordinatio irrita habeatur.

(h) Concil. Antioch. c. XIX. Επίσκοπον μὴ χειροτονεῖν δίχα συνέδε τοις παροστασίαις
τῇ εὐ τῇ αιτησούσαι τῆς ἐπιφέτης τέτο δὲ παρόντος ἐξαπαντος βέλτιον μὴ
συνέναι αὐτῷ πάντας τὰς εὐ τῇ ἐπιφέτης συθετεογένες, καὶ παστοῖς δι' ἐπισοδίῃς
τὸν εὐ τῇ αιτησούσαι συγκαλεῖν, καὶ εἰ μὲν ἀπαντοῦσι πάτερες, βέλτιον εἰ δὲ
δύοχοις εἴη τέτο, τέσσαρες ἐξαπαντος παρεγνωσθεῖται, η δια τριανταών δύο-
δικήσεων γενέσθαι καὶ ἔτος μετὰ τῆς τῶν πλειόνων ἡτοι παροστασίας, η φίλα γένεδαι
τὴν πατέρας τοις. Ei δὲ ἀδελφος παρελ τὰ μέτρα γένεσθαι, μηδὲν ιχθύειν τὴν
χειροτονίαν εἰ δὲ πατέρα τὸν μέτρα γένεσθαι παροστασίας, αγτιλέ-

regulam facta, nihil valeat. Concilium Regense [i] hanc ob causam Armentarium episcopum Ebredunensem episcopatu deiiciebat, quod nec generalis episcoporum prouincialium, nec metropolitani consensu, sed a duobus episcopis clandestino ordinatus fuerat, sine conscientia ceterorum, ad quos hoc negotium præcipue pertinebat. Canones, speciatim in ecclesia Latina, omnes in eo consentiunt, vt ordinationes episcoporum contra generalem populi consensum factas, irritas ac vanas pronuntient. Nullus iniuris detinatur episcopus, inquit concilium aliquod Aurelianense [k], sed nec per oppressionem potentium personarum ad consensum faciendum ciues aut clerci, quod dici nefas est, inclinentur. Quod si factum fuerit, ipse episcopus, qui magis per violenciam, quam decretum legitimum ordinatur, ab indepto episcopatus honore in perpetuum deponatur. Similiter concilium Cabillonense [l]: Si quis episcopus de quacumque ciuitate fuerit defunctus, non ab alio nisi a comprouncialibus, clero & ciuibus suis alterius habetur electio: sin ali-

yen de tuis dñi ciuicis & clericis, ngloribz tñr tñr πλειόνων φύγον. Episcopus ne ordinetur absque synodo & præsentia metropolitani prouinciae. Eo autem præsente, omnino melius est, omnes una cum eo adesse, qui sunt in provincia eiusdem munieris officiique socii, & oportet per epistolam metropolitani eos conuocare: & si omnes quidem accesserint, bene est; sin autem hoc fuerit difficile, plures omnino adesse oportet, vel per litteras unam cum illis suffragium ferre, & sic cum plurimi præsentia vel electione fieri constitutionem. Sin autem aliter præter hec quæ, decreta sunt, fiat, non valeat ordinatio. Sin autem ex præfinito canone facta fuerit constitutione, aliqui autem propter suum contentiois studium contradicant, vincat plurimum suffragium.

(i) Conc. Regens. c. II. Ordinationem, quam canones irritam definiunt, nos quoque vacuandam esse censimus, in qua, prætermissa trium præsentia, nec expeditis comprouncialium litteris, metropolitani quoque voluntate neglecta, prorsus nihil, quod episcopum faceret, ollensum est.

Vid. Cone. Arelat. II. c. VI. Illud ante omnia claret, eum, qui sine conscientia metropolitani, constitutus fuerit episcopus, iuxta magnam synodus esse episcopum non debere.

Concil. Aurelian. V. c. X. Ut nulli episcopatum præmii aut comparatione liceat adipisci, sed eum voluntate regis, iuxta electionem cleri ac plebis, sicut in antiquis canonibus tenetur scriptum, a metropolitano, vel quem in vice sua præmisserit, eum comprouncialibus pontifex consecretur. Quod si quis hanc regulam huius sanctæ constitutionis per coëmissionem excellerit, eum, qui per præmia ordinatus fuerit, statuimus remouendum.

(k) Concil. Aurel. V. c. XI.

(l) Concil. Cabillon. I. c. X.

ter, huius ordinatio irrita habecatur. Hisce congruit responsio Leonis [m] ad quæstionem cuiusdam episcopi Gallicani: *Nulla ratio finit, ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a provincialibus episcopis cum metropolitani indicio consecrati.* Et rescriptum Honorii de electione episcopi Romani [n]: *Si duo contra fas temeritate certantes, fuerint ordinati, nullum ex his futurum penitus sacerdotem; sed illum solum in fide apostolica permansurum, quem ex numero clericorum, noua ordinatione, dominum iudicium & uniuscuiusmodi censensus elegerit.* Ut adeo, si quis episcoporum contra hasce regulas ordinaretur, ordinatio eius vana & irrita, ipseque deponendus esset, simul ac esset ordinatus. Ita si quis episcopus ordinaretur, qui sententiae depositio-nis iam ante subiacebat, ordinatio eius nulla erat, quemadmodum ex iis, quæ de Timotheo ad duro a diuersis conciliis, in acta concilii Chalcedonensis [o] relatis, declarantur, videre est. Si quis episcopus ordinaretur in sedem plenam, in quam alius ante eum ordinatus fuerat, ordinatio eius valebat nihil. Pro episcopo non habendus, sed tamquam adulter, & inuasor iuriū alterius, & lupus in vestimentis ouium reiiciendus erat: Quod responsum erat, quod de Nouatiano dabant CYPRIANVS [p];

(m) Leo epist. XCII. ad Rustic. Narbonens. c. I.

(n) Honor. rescript. ad Bonifac. ap. Crab. tom. I. p. 491.

(o) Synod. Cappadoc. in actis conc. I Chalced. part. III. c. LI. (tom. IV. concil. p. 956.) Ea, quæ de Timotheo gesta sunt, penitus non landamus: sacerdotium habere non potest. Primum quidem, quia oportet eum, qui ex quacumque causa deponitur, suffinere, & neque ad eum gradum accedere, neque ad maiorem currere dignitatem, antequam is, qui eum depositus, solvit sententiam in eo prolatam, aut certe sanctorum episcoporum synodus, que perspicerint iusta desiniant.

Synod. Galat. ibid. c. LVII. p. 970. Eum, qui ex quacumque causa depositus est, non solum ad maiorem gradum venire lex ecclesiastica non permittit, sed neque in ordine, in quo luit, permanere, nisi deponens propria sententia eum rursus absoluat, aut certe synodus sanctorum episcoporum aliquid de eo disponat. Vide sis & synod. Paphlagon. c. LIV. & synod. Corinth. c. LXI. ibid.

(p) Cyprian. epist. LV. ad Antonian. p. 104. (p. 243. edit. Amstelod. MDCC.) Factus est Cornelius episcopus de Dei & Christi eius iudicio, de clericorum pene omnium testimonio, de plebis, quæ tunc adfuit, suffragio, & de sacerdotum antiquorum & bonorum virorum collegio; quum nemo ante se factus esset, quum Fabiani locus, id est, quum locus Petri & gradus cathe-

et concilium *Sardicense* [q] apud *HILARIVM*; & episcopi ac synodi orientales [r] in ante memorata causa *Timothei Achuri* apud *LIBERATVM* & in actis suis sub finem concilii *Chalcedonensis*. Similiter regula erat in ecclesia, ut ne quis energumentus; hoc est a malo dæmone agitatus, ordinaretur: vel si quis casu vel errore aliquo esset ordinatus, vt statim amoueretur. Hoc expressis verbis decretum legitur in concilio primo *Arautiscono* [s]: *Energumeni non solum non assumendi sunt ad vñnum ordinem clericatus, sed & illi, qui ordinati iam sunt, ab impietate officio sunt repellendi.* *GELASIVS* [t], *Necessario remouendi sunt (dæmoniaci)*, inquit, *ne quibuslibet, pro quibus Christus est meritus, scandalaum generetur irfirmis.* Alia regula erat ecclesiæ, ne quis, qui voluntarie corpus suum dilacerasset vel truncasset [u], ad vñnum vñquam munus sacrum admitteretur. Hinc si quis iam esset ordinatus, per canonem magnæ synodi *Nicæe* [w] & decretum *GELASII* [x] ab officio cessare debebat; vel, ut conci-

dæ sacerdotalis vacaret. Quo occupato de Dei voluntate, atque omnium nostrum confessione firmato; quisquis iam episcopus fieri voluerit; foris fiat necesse est; nec habeat ecclesiasticam ordinationem, qui ecclesia non tenet unitatem; quisquis ille sacerbit, multum licet de se iactans & sibi plurimum vindicans; profanus est, alienus est, foris est. Et ibid. p. 249. Nisi si episcopus tibi videtur, qui, episcopo in ecclesia a sedecim coepiscopis facto, adulter atque extraneus episcopus fieri a deserioribus per ambitum nititur, &c.

(q) *Hilar.* de synodis p. 128.

(r) *Liberat.* breuiar. cap. XV. tot. (apud Labb. tom. V. concil. p. 763. 764.) Et acta concil. Chalced. part. III. epist. XXXVIII. XXXIX. XLI.

(s) *Conc. Arautis. I. c. XVI.*

(t) *Gelas. epist. IX. ad episc. Nicæanæ c. XIX.*

(u) *Can. apostol. XXI. ὁ ἐκτόνως ἀγνωμένος, μὴ γνῶνα κληρικός αὐτοφόρης γάρ εστιν, τοῖς τοῦ θεοῦ δημογραφίας ἔχοντες. Qui se ipsum exsecuit; non fiat clericus: est enim sui homicida & hostis diuini episcopi.*

Conc. Arelat. II. c. VII. Hos, qui se carnali vitio repugnare nescientes abscondunt, ad clerum pertenire non posse.

(w) *Conc. Nic. c. I. εἰ τοῦ ἄγνωματος ἐκτόνου λέγεται, τότον νοῆτε ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζούσιον προσίνει: νοῆτε ἐν τῷ δεῖπον μηδένα τῶν τοιεστῶν κηρύκαι προδότης.* Si quis, quem esset sanus, se ipsum exsecuit, eum etiam in clero examinatur, effire conuenit, & deinceps nullum talenū oportet promoueri.

(x) *Gelas. epist. IX. c. XIX. Si corpore sanctiū fortassis aut debilem nequam sancta contingere lex diuina permittit: quanto magis doni ecclesiis dispensatores esse non conuenit, quod est deterius, mente percalso?*

lium Romanum sub *Hilario* [y] definit, si quis istiusmodi irrepsisset in ordines, episcopus, qui eum consecraverat, factum suum dissoluere debebat, simul ac fraus detecta esset. Alia regula erat, vt ne quis, nondum vel irregulariter sine debita baptissim formula baptizatus, ad sanctos ordines admitteretur: quam ob caussam concilium *Nicænum* [z] eos, qui a *Paulianistis* ordinati erant, de nouo baptizari & ordinari iubebat, si alioquin apti esse ad functionem suam deprehenderentur. Idem decreatum factum de omnibus inter haereticos baptizatis vel rebaptizatis ab eis; vt ne quis eorum ordinaretur; & si qui subreptitia ratione ad ordines admissi essent, deponendi erant, poena depositionis ipli episcopo denuntiata, qui tales ordinare ausus esset, aut remouere eos, qui ab aliis fraudulenter essent ordinati, recusaret [a]. Si quis secularibus principibus usus gradum in ecclesia obtinuisse, secundum canonem quendam apostolicum [b] deponendus, & omnes a communione christianorum segregandi erant, qui illi communicarent. Si quis episcopus aliquem minus dignum de propinquis suis ex mere humano affectu ordinasset, per regulam eorumdem canonum

(y) Concil. Rom. c. III. Inscii litterarum, nec non & aliqua membrorum damnatione, & hi qui ex penitentibus sunt, ad sacros ordines aspirare non audeant. Quisquis talium consecrator exstiterit, factum suum disoluat.

(z) Conc. Nic. can. XIX. Ηερὶ τῶν Παυλιανούσιων, ἐτα προσφυγόντων τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ὃς διέδειται ἀναβαπτίζεσσι αὐτὸς ἐξύπαυτος εἰ δὲ τινες ἐν τῷ προειδούσῃ χρόνῳ ἐν τῷ κληρῷ ἐζητάντοι, εἴ μὲν ἀμεριστοὶ καὶ ἀνεπίληπτοι οὐκέτε, ἀναβαπτίζεται χριστονομῶσαν ὑπὸ τῆς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἵπποτες εἰ δὲ η ἀνάγοις ὀνειρηθεῖσις αὐτὸς ἐνόπου, καθαιρεῖται αὐτὸς προσήκει. κ. τ. λ. De *Paulianistis*, qui deinde ad ecclesiam configerunt, statutum est, ut ii omnino rebaptizentur. Si qui vero tempore præterito in clericorum numero erant, si quidem a culpa & reprobatione alieni vissuerint, rebaptizati ordinentur a catholica ecclesia episcopo. Si vero examinatione eos non esse aptos deprehendit, deponi eos oportet. cetera.

(a) Felic. III. epist. I. c. V. Qui in qualibet ieiitate, alibi quam in ecclesia catholica, aut baptizati aut rebaptizati sunt, ad ecclesiasticam militiam prorsus non admittantur. --- Quoniam de suo ordine & communione videbitur ferre iudicium, quisquis hoc violauerit institutum, vel qui non remouerit eum, quem ex eis ad ministerium clericale obrepulisse cognoverit.

(b) Can. apostl. can. XXX. Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἔργοις χρητόμενος, δι' αὐτῶν ἐγκριθῆς ἐκκλησίας γένεται, καθαιρεῖται, καὶ ἀφορισθεσαν καὶ οἱ ποιῶντες αὐτῷ πάντες.

apostolicorum [c] ordinatio irrita habenda, & episcopus segregazione puniendus erat. Et huic regulæ conuenit decretum, in concilio Toletano decimo [d] ad cumidem finem factum. Si quis episcopus successorem suam ordinasset, per canonem concilii Antiocheni [e] ordinatio erat irrita, quod clandestine sine prouincialis synodi consensu facta esset. Vel si quis episcopus a duobus tantum episcopis ordinatus esset, ob eamdem rationem deponendus erat, quia id factum erat contra regulam, quæ præsentiam metropolitani & episcoporum prouincialium

(c) Can. apost. c. LXXVI. ὅτι μὴ καὶ τὸν ἐπίσκοπον τῷ ἀδελφῷ, οὐ τῷ ὑψῷ, οὐ ἔτέρῳ συγγενεῖ χωρίζομεν τὸ ἀξιομάτης ἐπίσκοπος, καὶ γραπτοῦν ἐς αὐτὸς βέλεται αλησσόμενος γαρ τῆς ἐπίσκοπος αὐτῆς παιδῶν εἰ δίκαιον, τὰ τε θεῖ χωρίζομενον πάθει ἀνθρώπων εἰ γάρ της χριστὲ ἐκκλησίας ἐπὶ κληρονομίαν ὀφείλει τιθέντες εἰ δέ τις τέτο παιδίοι, ἄνγος μὲν ἐστιν οὐ χιροτονία, αὐτὸς δὲ ἐπιτιμάων ἀφορετοῦ. Non oportet episcopum, fratrem, vel filio, vel alteri propinquum dignitatem episcopatus largiendo, ordinare quos ipse vult: non enim aequum est, ut episcopatus sui hæredes faciat, humano affectu largiens quia Dei sunt: nam Christi ecclesiam non debet hæreditati subiicere. Si quis autem hoc fecerit, irrita quidem sit eius ordinatio; ipse vero puniatur segregacione.

(d) Conc. Toletan. X. can. III. Agnouimus quosdam pontifices præcepti principis apostolorum, qui ait: Pascite, qui in vobis est, gregem &c. ita esse immemores, ut quibusdam monasteriis, parochialibusque ecclesiis, aut suæ consanguinitatis personas, aut sui sanguinis participes inique saepè statuant in prælatum; ita illis prouidentes commoda inhonesta, ut eisdem defellantur, aut quæ proprio episcopo dare iustus ordo poposcerit, aut quæ rapere deputati exæctoris violentia potuerit. Proinde decenter omnibus placet, & in præsenti tale recessione salutem, & non esse de cetero faciendum. Nam quisquis pontificum deinceps, aut sanguine propinquus, aut fauore sibi personis quibuscumque deuinctis talia commodare lucra tentauerit ausu nefandæ præsumptionis; & quod visum fuerit, denocetur in irritum, & qui ordinariit, annua excommunicationis serat excidium.

(e) Conc. Antioch. c. XXIII. Ἐπίσκοπον μὴ ἐπεῖναι ἀντ' αὐτῆς καθιστᾶν ἐπερού ἐντεχ-
διάδοχον, οὐδὲ πρὸς τὴν τελευτὴν τὴν βίον τυγχάνειν εἰ δέ τι τοιότο γένοντο, ἔνο-
γεν εἴναι τὴν κατάστασιν, φοράτελεαι δὲ τὸν δεσμὸν τὸν ἐκκλησιαστικὸν, περιέχον-
τα, μὴ διν ἀλλως γνεδαι, οὐ μετὰ συνέδαι καὶ ἐπινοίστες ἐπίσκοπον, τὸν μετὰ
τὴν κομψιν τὸν ἀναπαντομήν τὴν λέξιν ἐχόντων τὴν προσέχειν τὸν ἀξιον:
Nec liceat episcopo alium pro se successorem constituiere, etiam si sit in fine
vita. Si quid autem fuit eiusmodi, irrita sit constitutio. Seruetur au-
tem ritus ecclastasticus, qui contmet, non aliter debere fieri, quam cum
synodo & indicio episcoporum, qui post defuncti dormitionem potestatatem
habent dignum prouchendi.

requirebat. Hinc concilium Arausicanum primum [f] in tali casu hoc habebat decretum: *Duo si præsumserint ordinare episcopum, placuit de præsumtis, ut, sicuti contigerit, duos episcopos institutum episcopum facere, auctoribus damnatis, unius eorum ecclesia ipse, qui vim passus est, substituantur: si voluntarium duo fecerint, & ipse damnabitur, quo cautius ea, que sunt antiquitus instituta, seruentur.* Et concilium Regense [g] Armentarium episcopum Elredunensem hanc ipsam ob causam re vera deponebat, quia non habuerat tres episcopos ad se ordinandum. Hæc omnia contra cognitas ordinationis regulas fiebant, hominibusque dabantur criminis, quia bonas regulas & decreta, ad bonum regimen & in beneficium ecclesiæ sapientissime facta, violabant. Et idcirco si quo in huiusmodi casu crimen committeretur, ordinatio per disciplinam ecclesiæ irrita declaranda erat ab origine; & clerici sic ordinati deponi poterant, simul ac ordinati essent, ob vitium in ipsorum ordinatione commissum. Evidem id manifestum est, ecclesiam non semper eos re ipsa deposuisse: tunc vero a suis ipsius regulis discedebat, & talis agendi ratio ad fauorem duntaxat & indulgentiam in specialioribus quibusdam casibus impertiendam spectabat, quum ecclesia iustis de causis disciplinam suam laxandam, & hominibus istiusmodi commoda concedenda duceret, quæ rigore legis sibi postulare haud poterant. Generalibus disciplinæ regulis sua constabat vis & auctoritas, etiam si ecclesia non semper e re sua esse iudicaret, casu leuere exsequi.

§. IV.

Nullum remedium hoc in casu per publicæ pœnitentiae pro crimibus actionem permisum.

NEQUE ullum hoc in casu remedium erat, ut quis solemnem criminum suorum expiationem coram ecclesia, publicam pro eis agendo pœnitentiam, faceret. Hoc enim viam

(f) Concil. Arausic. I. c. XXI.

(g) Concil. Regens. c. II. Ordinationem, quam canones irritam desiniunt, nos quoque enacuandam esse censimus, in qua, prætermissa trium præsentia, nec expertis comprouincialium litteris, metropolitani quoque voluntate neglecta, proorsus nihil, quod episcopum facheret, ostensus est. Itaque placuit in voluntate domini, remoto eo, qui perperam assumptus erat episcopus, sicer omnino fratrum constitutionem, ecclesiastica traditione seruata.

ad regularem ordinationem adeo non aperiebat, vt de eis rebus esset, quæ eos a munere ecclesiastico plane reiiciebant. Si vero clandestinis artibus ordinationem obtinuissent, idonea credebat ratio ordinibus eos suis priuandi deque gradu deiiciendi. *Ex pœnitentibus*, inquit concilium Carthaginense quartuni [b], quamvis sit bonus, clericus non ordinetur. *Si per ignorantiam episcopi sacerdotum fuerit, deponatur a clero, quia se ordinationis tempore non prodidit suisse pœnitentem.* Eumdem in modu*ri* concilium Romanum sub Hilario pœnitentes [i] non minus, quam inscios litterarum & aliqua membrorum damna passos, ab ordinatione arceri iubet: Et declarat, vt quisquis episcoporum tales consecrauerit, factum suum dissoluat; hoc est, ordinibus eos suis, simul ac ordinati fuerint, deiiciat. Idem ab Innocentio episcopo Romano definitum est in causa cuiusdam Modesti, qui, postquam pro multis criminibus pœnitentiam egisset, non tantum clericus ordinatus fuerat, quod legi erat contrarium, sed episcopatum etiam amibiebat. Decretum eius hac in re ita habet; *Non [k] sola ab episcopatus ambitione, sed etiam (secundum canones Nicanos [l]) a clericatus renoucatur officio.* Concilium Aurelianense tertium idem sanxit [m]: *De ipsis, qui ordinandi sunt clerici, regulari custodiatur studio, ne aut duarum uxorum vir; aut remptæ maritus, aut penitentiam professus -- ad ordines promouatur. Quod si sciens episcopus contra hæc statuta agendum esse crediderit, is quidem qui ordinatur, suscepso iuxta anteriores canones priuetur officio: sed & pro ordinationis temeritate sex mensibus a celebrandis officiis sequestretur.* Concilium Agathense [n] pœnam quodam modo mitigat, talibus presbyteris & diaconis nomen & honorem tenere permittens, diaconis autem calicem ministrare, & presbyteris oblationem altaris consecrare interdicens. Et concilium primum Toletanum [o] eos de gradu quidem deiicit, non

(b) Conc. Carth. IV. c. LXVIII.

(i) Conc. Rom. can. III. cit. sub litt. anteced. (y) pag. 60.

(k) Innocent. epist. VI. ad episcopos Apuliæ.

(l) Concil. Nic. can. IX. & X. cit. §. III. litt. (b) pag. 54. ss.

(m) Concil. Aurelian. III. can. VI.

(n) Concil. Agath. c. XI III. vid. cap. III. §. IX. sub litt. (g) pag. 34.

(o) Concil. Tolct. I. c. II. Placuit, pœnitentes non admittantur ad clerum. ---

Si qui autem ante ordinati sunt diacones, inter subdiaconos habeantur.

omnino tamen, sed diaconis, qui ita de pœnitentibus ordinati fuerint, locum inter hypodiaconos, hoc est in proximo inferiore ordine, habere permittit. Hac vel illa ratione quilibet clericus, qui pœnitentiam egerat, dum esset laicus, corrigebatur & plectebatur eo, quod quum ordinaretur, non declarasset, se in istiusmodi statu esse, qui per ecclesiæ regulas iusto impedimento ordinationi ipsius esset. Et semper res plena scandali & offensionis habebatur, si cui, qui publice pœnitentiam in ecclesia egisset, permitteretur instar publici ministri officia celebrare. Ecclesia admittere eos ad veniam & pacem post pœnitentiam poterat, sed ut ad aliquam dignitatem adspiratione, vel in vlo clericali officio perseverarent, eis permettere solebat.

§. V.

Impedimenta quædam ordinationis, ab externo hominum statu & conditione in mundo oriunda, deiectioni eorum nonnumquam dabant occasionem.

ALIVD genus erat impedimentorum ordinationis, quæ, ut obseruo, non ex vila criminali actione in hominibus, sed ex externo tantum eorum statu & conditione in mundo orbibantur; quia cum sacri ordinis officiis consistere non poterat. Quocirca plures accuratae regulæ datae, ad istiusmodi hominum ordinationem impediendam, eosque de clericali ad secularis statum deiiciendos, si forte contra istiusmodi interdicta imprudenter essent ordinati. Ita, ut paucis rem exemplis illustremus, militia (sub qua, ut alio loco [*] ostendimus, non tantum armati milites, sed omnes etiam ministri palatii imperatoris, & omnes apparitores iudicium siue gubernatorum prouinciarum comprehendebantur) militia, inquam, hoc sensu latiore accepta, cum officiis vitæ clericalis consistere non posse credebatur: quia homines, in istiusmodi vitæ genere constituti, per leges seruitio imperii tenebantur, idcirco leges tam ecclesiasticæ quam ciuiles eos ad ordinem aliquem ecclesiae admetti vetabant; et si quam per fraudem vel errorem admissi essent, amouendi & ad pristinum statum reuocandi erant. Ecclesia aliam etiam habebat rationem reiiciendi mi-

(*) Lib. IV. c. IV. §. I. vol. II. pag. 144. 145.

lites bellicos, quod probabile esset, eos manus suas sanguine maculasse, cuiusmodi ordinationem accipere non poterant. Hinc quum nonnulli tales in ecclesiis *Hispanicis* in ordines adsciti essent, *Innocentius pontifex Romanus*, data ad synodi *Toletanae* episcopos acriore epistola, narrabat, expedire propter numerum sic ordinatorum, ut in officio tolerarentur, ne perturbationes mouerentur quam plurimis ecclesiis, & ut ea, quæ facta essent, Dei potius iudicio dimitterentur: sed si deinceps istiusmodi ordinarentur, tam hos ipsos, quam qui eos ordinassent [p], ordine & honore priuandos esse pronuntiabant. Cui eius admonitioni concilium *Toletanum* [q] eatenus morem gerebat, ut canonem faceret in hanc sententiam: *Si quis post baptismum militauerit & ciblamydem sumserit, aut cingulum; etiam si graniora non admiserit, si ad clericum admissus fuerit, diaconii non accipiat dignitatem.* Seruos & clientes beneficiarios ordinari ex eadem ratione prohibitum erat, quia per legem ministerio dominorum suorum temporalium obligati erant: Ita similiter omnia membra ciuilis cuiusdam societatis, vel sodalitii opificum, quia ministerio reipublicæ tenebantur: Et omnes, qui nomine veniebant curialium siue decurionum in imperio *Romano*; vtpote qui membra erant curiæ, siue communis concilii in aliqua civitate, cui per facultates & possessiones suas operam suam commodare debebant. Horum omnium ordinatio generatitudum per ecclesiasticas tum ciuiles leges interdicta erat: & si qui eorum irregulariter essent ordinati, domini libertatem habebant repetendi seruos suos; imperium milites suos; & curia

(p) *Innocent. epist. XXIII. ad synod. Toletan. cap. IV. De ordinationibus, quas præceptum consuetudinis vitio Hispanenses episcopos celebrare cognoscimus, fuerat aliquid secundum maiorum traditionem statuendum, nisi perpendemus, ne perturbationes quam plurimis ecclesiis moueremus. Quorum scelum ita reprehendimus, ut propter numerum corrigendorum ea, quæ quoquo modo facta sunt, in dubium non vocemus, sed Dei potius iudicio dimittamus. -- Sed ne deinceps similia committantur, dilectionis vestrae maturitas prouidere debebit, ut tantæ usurpatione saltem nunc finis necessarius imponatur: eo videlicet constituto, ut si qui posthac aduersus formas canonum vel ad ecclesiasticum ordinem, vel ad ipsum sacerdotium venire tentauerint, una cum creatoribus suis ipso, in quo inuenient fuerint, ordine & honore priuentur.*

(q) *Concil. Tolet. I. c. VIII.
Bingh. O.E. Vol.VIII.*

decuriones suos desertores: Et ecclesia, excepto in quibusdam specialibus casibus, eos deponere debebat & statim consentire, ut ad antiquam suam stationem & functionem sacerdalem reducerentur. De quibus omnibus libro quodam [*] anterieore copiosius exposuimus, hoc autem loco ea tantum ad explanandum disciplinam ecclesiae attingimus.

§. VI.

Quænam crimina depositionem, vel alias censuras clericis in officii sui administratione adferre potuerint. 1. Clerici censura ecclesiastica adficiendi ob contentum canonum.

HACTENVS caussas & occasiones deiectionis clericorum ex vitio aliquo, sub clericalis muneris aditum commisso, oriundas spectauimus. Iam videbimus, quænam crimina deiectionem parere, vel aliis censuris in officii sui administratione obnoxios eos reddere potuerint. Atque heic generatim notandum fuerit, clericum censuris semper fuisse obnoxium ob quemuis contemtum canonum. Quia de re in concilio primo Carthaginensi [r], Taurinensi & Bracarense & diuersis aliis regulæ præscriptæ leguntur. Verum vt hæ clericos & laicos pariter adficiunt, eas heic longo ordine recensere nihil attinet, quum id libro quodam superiore [†], in generaliore disciplinæ consideratione, factum sit.

§. VII.

2. Ob negligentiam in officio suo.

SPECIALIVS censuræ obnoxii erant ob negligentiam in officio suo, vel actionem aliquam in eius administratione, rectæ legum normæ minimè conuenientem. *Episcopus aut presbyter, inquiunt canones apostolici [s], clerum vel populum negli-*

(*) Lib. IV. c. IV. §. II. seqq. volum. II. p. 145. seqq.

(r) Concil. Caithag. I. c. XIV. Si quis statuta supergressus corripserit, vel pro nihilo habenda putauerit, si laicus est, communione, si clericus est, honore punetur.

Conc. Taurin. c. II. †

Conc. Brac. I. c. XI. (ap. Labb. conc. II. can. XXII. tom. V. conc. p. 842.) Placuit, vt quæcumque præcepta antiquorum canonum modo in concilio recitata sunt, nullus iudeat præterire. Si quis autem quasi contumax transgreditur, ille necesse est vt de suo degradetur officio.

(†) Lib. XVI. cap. IX. §. V. volum. VII. pag.

(s) Canon. apostl. c. LVIII. Επίσκοπος οὐ πρεσβύτερος, ἀμελῶν τὰ κληρά, οὐ τὰ λαῖς,

gens & non docens eos pietatem, segregetur: si autem in concordia perseveret, deponatur. Hæc negligentia in ciuili lege [t] sacrilegium audit, & hoc nomine puniri iubetur.

§. VIII.

3. Ob neglectum usum publicæ liturgiæ, orationis dominicæ,
hymnorum &c.

Si clerici publicam liturgiam, vel ullam eius partem, orationem dominicam, statos & receptos hymnos, cetera, prætermitterent, censuræ & condemnationi obnoxii erant. Concilium Toletanum quartum diuersos hanc in rem canones habet. Quisquis sacerdotum vel subiacientium clericorum, inquit unus canon [u], orationem dominicam quotidie aut in publico aut in priuato officio præterierit, propter superbiam iudicatus, ordinis sui honore priuetur. Alius [v] usum precum communium, doxologie, & hymnorum HILARII atque AVGUSTINI, in laudem Dei atque apostolorum & martyrum triumphos compositorum stabilit, & tandem concludit: Sicut igitur orationes, ita & hymnos in laudem Dei compositos nullus nostrum viterius improbet, sed pari modo Gallicia Hispanique celebrent, excommunicatione plectendi, qui hymnos reiicere fuerint ausi. Alius usum hymni trium puerorum confirmat, eamdem poenam negligentibus cum [x] denuntians. Quatuor quidam canon [y] definit, quemadmodum doxologia illa Glo-

ngi unū παιδεύων αὐτές τὴν ἐντίβασιν, & φοριζόντων ἐπικέντρων δὲ τὴν γένθυμην, καθαιρεῖσθαι.

(t) Cod. Theodos. lib. XVI. tit. II. de episcopis leg. XXV. Qui diuinæ legis sanctitatem aut nesciendo confundunt, aut negligendo violant, sacrilegij committunt.

(u) Concil. Tolet. IV. c. X.

(m) Ibid. can. XIII.

(x) Ibid. can. XIV. Hymnum quoque trium puerorum, in quo vniuersa cæli terraque creatura dominum collaudat, & quem ecclesia catholica per totum orbem diffusa celebrat, quidam sacerdotes in missa dominicorum dierum & in solemnitatibus martyrum cancre negligunt: proinde hoc sanctum concilium instituit, ut per omnes ecclesiæ Hispaniæ vel Galliciæ in omnium missarum solemnitate idem in pulpito decantetur: communionem amissuti, qui & antiquam huius hymni consuetudinem nostramque definitionem exceperint.

(y) Ibid. c. XV. In fine psalmorum non, sicut a quibusdam huc usque, Gloria patri, sed, Gloria & honor patri dicatur, David propheta dicente: *Afferte domino gloriam & honorum;* & Ioannes euangelista in apocalypsi: *Audiri*

ria patri, &c. ab omnibus ecclesiasticis cani debeat: & quintus quidam [z] lectionem apocalypseos certo anni tempore fieri iubet, inter pascha scilicet & pentecosten, eamdem sententiam & poenam excommunicationis denuntians omnibus, qui vel librum tamquam non canonicum reiecturi, vel in diuino officio secundum datam regulam adhibere pratermissuri sint.

§. IX.

4. Ob mutationem in forma baptisni factam.

Si quis ecclesiae minister materialem mutationem faceret in administrandis sacramentis, propter istam audaciam officio deliciendus erat: Verbi gratia, si vel generalem verborum formulam in baptismio visitatam mutaret, vel trinam immersionem, vniuersali consuetudine in omnibus ecclesiis receptam. Si quis episcopus aut presbyter, inquit canon quidam apostolicus [a], secundum dominii constitutionem non baptizauerit in patrem & filium & spiritum sanctum; sed in tres principio carentes, vel in tres filios, vel in tres paracletos, deponatur. Et proximus canon [*] ait: Si quis episcopus aut presbyter non tres mersiones unius initiationis seu baptismi fecerit; sed unam mersunem, que detur in mortem domini, deponatur. Non enim dixit dominus; In mortem meam baptizate: sed, Euntes docete omnes gentes; baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti.

---

vocem caelestis exercitus dicentem: Honor & gloria Deo nostro sedenti in throno: ac per hoc duo sic oportet in terris dici, sicut in celis resonant. Vniuersis igitur ecclesiasticis hanc obseruantiam damus, quam quisquis praeterierit, communionis iacturam habebit.

(z) Ibid. can. XVII. Apocalypsin librum multorum conciliorum auctoritas & synodica sanctorum praelatum Romanorum decreta Ioannis evangeliste esse perscribunt, & inter diuinos libros recipiendum [hic deest aliquid] atque in ecclesia Dei praedicare contemnunt. Si quis eum deinceps aut non recepit, aut a paschia usque ad pentecosten missarum tempore in ecclesia non praedicauerit, excommunicationis sententiam habebit.

(a) Can. apost. XLIX. (al. XLI.) Εἰ τοις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος καὶ τῷ τοῦ κυρίου διάτελῃ πᾶν βαπτίσμη εἰς πάλαι καὶ νέον καὶ ἄγνωστον πνεῦμα, ἀλλὰ εἰς τοὺς σύντεκτους, ἢ εἰς τρεῖς μέσας, ἢ εἰς τρεῖς παρακλήσεις, καθαιρεῖσθω.

(*) Can. apost. XLII. (al. L.) Εἰ τοις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος μὴ τῇ βαπτίσματα μηδὲ μενόσεις ἐπιτελέσθω, ἀλλὰ ἐν βαπτισμῷ τῷ εἰς τὸν Θεατὸν τῷ κυρίῳ διδόμενῳ, καθαιρεῖσθω ἡ γὰρ ἁπειρός ὁ κύριος, εἰς τὸν Θεατὸν μηδὲ βαπτίσας, πορευθῆντες κ. τ. λ.

§. X.

§. X.

5. *Si non frequentarent quotidianum Dei cultum.*

Si quis clericus ecclesiam frequentare & diuino cultui adesse negligenter, etiam quando ipse non celebrabat sacrificium, deponendus erat, si admonitus in contemtu persistret. Hunc in finem decretum legimus a concilio Toletano primo [b] factum: *Presbyter, vel diaconus, vel subdiaconus, vel quilibet ecclesie deputatus clericus, si intra ciuitatem fuerit, vel in loco, in quo ecclesia est, aut castella, aut vici sunt, aut villa, si ad ecclesiam aut ad sacrificium quotidianum non venerit, clericus non habeatur, si castigatus, per satisfactionem veniam ab episcopo noluit premereri.* Concilium Agathense tales ad communionem peregrinam reducit [c], hoc est, officio ad tempus amouit. Et lex IUSTINIANI [d] eos extra clerum iubet constitui, propter scandalum, quod per istiusmodi neglectum & contemntum diuini cultus detur laicis.

§. XI.

6. *Si secularibus officiis se se implicarent.*

Si quis clericus se admisceret atque implicaret secularibus officiis, quum hoc minus necessaria auocatio esset a propria eius functione, & proprium vocationis eius impediret negotium, munere suo priuandus erat. Non oportet, inquit v-nus e canonibus apostolicis [e], ut episcopus se eis δημοσίας διοίνοτες in publicas administrationes demittat, sed ecclesiasticis vībus varcat. Aut igitur persuadeatur hoc non facere, aut deponatur. Nemo c-

(b) Concil. Tolet. I. c. V.

(c) Conc. Agath. c. II. Contumaces clerici, prout dignitatis ordo permisevit, ab episcopis corriganter: & si qui prioris gradus elati superbia communionem sortasse conteinerint, aut ecclesiam frequenter, vel officium suum implere neglexerint, peregrina eis communio tribuatur: ita, vt quum eos penitentia correxerit, rescripti in matricula gradum suum dignitatemque recipiant.

(d) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episcopis leg. XI.II. §. X. τὰς μὴ εὐγενούντας ἀκέπτως τὰς λειτουργίας προστρέφεται οἶω τὴν κλήρον ναδισαθεῖ, Eos, qui inuenient non fuerint inculpate in liturgiis perseverantes, extra clericum constitui (iubemus).

(e) Can. apostol. LXXXI. Ότι μὴ χεὶ ἐπεκόποντο καθεῖται τυρὸν τῆς δημοσίας δικαιήσει, αἰδαὶ προσευναγέντι τοῦ ἐκκλησιασμοῦ χρείας ἢ πιθεῖται ἐν τῷ μὴ

nim potest duobus dominis seruire; iuxta dominicam admonitionem. Alius canon [f] ait: *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, militie vacans, & virumque retinere volens, Romanum magistratum & sacram administrationem deponatur.* Que enim sunt Cesaris, Cesari; & que sunt Dei Deo. Concilium Carthaginense primum [g] clericis interdit, ne administrationem vel procurationem domorum in se recipiant, quia apostolus dicat: *Nemo militans Deo, ingerit se negotiis secularibus.* Et concludit: *Proinde aut clericis sunt sine actionibus domorum, aut alteres sunt sine officio clericorum.* Enim uero quum necessitas vel caritas videri posset postulare a clericis, ut in casibus quibusdam specialibus negotiis secularibus sc̄e implicarent, concilium Chalcedonense [h] regulam cum quadam distinctione tradit: *Peruenit, inquiens, ad sanctam synodum, quod eorum, qui in clerum cooptati sunt, quidam propter turpe lucrum alienas possessiones conducunt, & secularia negotia exerceant, diuinum ministerium negligentes, secularium vero domos subeunt, & eorum facultatum tractationem ac curationem propter auaritiam suscipientes.* Definiuit ergo sancta synodus, neminem deinceps, nec episcopum, nec clericum, nec monachum vel possessiones conducere, vel secularibus possessionum administrationibus se ipsum ingerere: nisi vtique ex lege ad inexcusabilem impuberum tutelam vocetur, vel ciuitatis episcopus cum verum ecclesiasticarum curam gerere permittat, vel orphanorum, vel viduarum, quibus prouideri non potest, & personarum, que ecclesiastico auxilio maxime indigent, propter

ποιῶν, ἢ καθηγεῖσθαι ἀδεis γαρ δύναται δοὺς κυρίου δελέθεν, καὶ τὴν παρακλήσεων.

(f) Ibid. can. LXXXIII. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, εργατεῖς σχολάζων, οὐδὲ βελόμενος εἰς φότερα κατέχειν, Ρωμαϊκὴν ἀρχὴν οὐδὲ ιερατικὴν διοίκησιν, καθαιρεῖσθαι τὰ γάρ Καίσαρες, Καίσαρι γοῦ τὰ τὰ θεῖα, θεῷ. Vid. can. VII. Ibid. κατηγορίας Φροντίδας μή εἰναι αὐτούς κατέχεσθαι εἰ δὲ μή, καθαιρεῖσθαι.

(g) Conc. Caith. I. c. VI.

(h) Concil. Chalced. can. III. Ἡλ. θεον εἰς τὴν ἀγίαν σύνοδον, ὅτι τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατεῖχεριν τινὲς δὲ αἰνεῖν αἰολογήσαντες αἴλαστρίναν κτημάτων γίνονται μιδωτοί, οὐδὲ πράγματα ποσμούντι ἐγγολιβθεῖσι, τῆς μὲν τῇ θεῷ λειταγίου κατεύρχθυντες, τις δὲ τῶν ποσμούντων ὑποτρέχοντες εἶναι, οὐδὲ τὸν καιρούμενος αὐτοῖς ποσμούντος, μηδένα τῷ λοιπῷ, μὴ επίσκοπον, μὴ κληρικόν, μὴ μονάχοντα, οὐδὲ διδόσθαι κλήματα, οὐδὲ πράγματα, οὐδὲ ποσμούντων κοσμημάτων διαιτήσοι πᾶν εἰ μὴ περὶ νόμουν καλούτο οὐδὲ φρικίν, απαγκήσθην ἐπιτειπόν, οὐδὲ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος ἐπικλητικῶν ἐπιτρέψοι Φροντίδεων πράγματα, οὐδὲ φεύγων, οὐδὲ κηρύξσαντος, οὐδὲ τὴν πράξιν τῶν μάλιστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεομένων βοηθείας, διὰ τὸν Φόβον τὴν πα-

timorem domini. Si quis autem, quæ statuta sunt, deinceps transgredere adgressus fuerit, is penitus ecclesiasticis subiciatur. Dantur multæ aliae leges, quæ clericis pro aliis spondere vel caussam in iudicio agere, vel sæcularem negotiationem exercere interdicunt; sed tamen cum aliqua limitatione & exceptione. De quibus quum libro quodam antecedente [*] copiose disseruimus, hoc loco plura dicere nihil attinet.

§. XII.

7. Si propriam ecclesiam sine venia desererent, ad migrandum ad aliam.

ALIVD eiusdem generis crimen erat in clero, si ecclesiæ suam, cui initio per ordinationem adfixus est, sine venia episcopi, ad cuius iurisdictionem pertinebat, desereret. Licit enim hoc proprie non esset absolute quædam & vniuersalis abdicatio & desertio ministerii ecclesiastici; manifesta tamen boni ordinis violatio erat, & transgressio utilis regulæ, per sepius iteratas præceptiones in vniuersa ecclesia stabilitæ, qua clerici episcopi sui ecclesiam vel dioecesin sine eius consensu deserere, & in alia quacumque in fraudem episcopi, qui initio eos ordinauerat, recipi prohibentur. Si quis presbyter aut diaconus, inquit canon quidam apostolicus [i], relicta parœcia sua ad aliam abierit; & quum migraverit penitus, in alia parœcia præter episcopi sui voluntatem manserit; hunc iubemus non amplius sacris ministrare; præsertim si episcopo ad redditum hortanti non obtineraverit, in ordinis desertione perseverans: illie tamen veluti laicus communicet. Sin vero episcopus, apud quem versatur, pro nihilo ducens aduersum eos decretam cessationem a ministerio, reperit eos tamquam clericos; segregetur, ut magister turbati ordinis. Eadem regula

γίας εἰ δὲ τις παρεβαίνειν τὸ ὄρθρον τῷ λοιπῷ ἐπιχειρήσει, ὁ τοιότος ἐκκλησια-
σικοῖς ὑποκείθω ἐπιτιμέσι.

(*) Lib. VI. cap. IV. §. IX. X. XI. seq. volum. II. p. 401. seqq.

(i) Can. apostol. XII. (al. XV. XVI.) Εἰ τις πρεσβύτερος, οὐ δίκαιος, οὐ ὅλως τῷ κυριαλόγῳ τῶν ἀληγονῶν, ἀπολείψεις τὴν ἐκκλησίαν παροικῶν, εἰς ἔτεις τοῦ αὐτελέθη, τοῃ παγκτελέος μετασείσθη ἐν ἀλλῃ παροικῇ παρὰ γνώμην τῷ ιδίᾳ ἐτοπίῳ τῆς τον πεδιόντων μητράς λειτουργεῖν, εἰ μῆλισα, τροφικά μέρη αὐτῶν ἐπικειθεῖν ἐποιήσει, οὐχ ὑπῆκοτε, ἐπιμένειν τῇ ἀταξίᾳ οὐ λινός μητρὶ τοι ἐπεῖσθε πανωρεῖτων εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος, παρὰ τὴν τυγχάνεσσαν, παρὰ δὲν ἡγητόμενος τὴν κατ' αὐτῶν ὁρ-
εζεῖσαν ἀργίαν, δέχεται αὐτὸς οὐκ ἀληγοκός, αὐθορεῖσθω οὐδέποτες αἴτα-
ζεις.

seqq.

sæpius repetitur in antiquis canonibus, ad quos alio loco lectorem [†] amandauimus.

§. XIII.

8. Si ministerium obire auderent, a synodo iam condemnati.

Si quis clericus ministerium obire auderet, postquam a synodo condemnatus, nec dum ab ea vel alia quadam synodo absolutus esset, ob contemptum suum deiiciendus erat sine villa spe restitutionis. Ita primum in canonibus apostolicis [k] decretum est: *Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, iuste propter manifesta crimina depositus, attingere sibi quomdam traditum ministerium ausus fuerit; is penitus ab ecclesia exscindatur.* Concilium Antiochenum [l] hanc regulam paullo explicitius repetit: *Si quis episcopus a synodo depositus, vel presbyter, vel diaconus a proprio episcopo, sacrum celebrare ausus fuerit, siue episcopus secundum præcedentem consuetudinem, siue presbyter, siue diaconus, nullam amplius spem restitutionis in alia synodo, neque defensionis locum ei habere liccat. Sed & omnes, qui ei communicant, ex ecclesia cœciantur, & maxime si quam sententiam aduersus prædictos prelatos didicerint, eis communicare ausi fuerint.* Hic canon in magno concilio Chalcedonensi [m] repetitur & confirmatur, tamquam firma & stata regula, tunc universalis ecclesiæ codici inserta.

§. XIV.

9. Si a censura synodi provincialis ad extraneas appellarent ecclesias.

Hoc in casu ecclesia appellationem permittebat, ut, si quis iniuriam passus, vel oppressus esset per violentam aliquam secum agendi rationem, coram provinciali synodo ius postu-

(†) Lib. VI. c. IV. §. IV. vol. II. p. 387. seqq.

(k) Can. apollon. XXIX. (al. XXI.) Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, παθητικός δικαστής ἐστὶ ἐγκληματικός Φυγός, τολμήσει εὑρέσθαι τὴς ποτὲ ἐγκειμένης αὐτῷ λειτουργίας ἔτος πλητάσσου ἐκκοπῆσθαι τῆς ἐκκλησίας.

(l) Conc. Antioch. can. IV. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἵπται συνόδῳ καθαιρεῖσθαι, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ὑπὸ τῆς ἀδελφόπολης, τολμήσει τι πρᾶξαι τῆς λειτουργίας, εἴτε ὁ ἐπίσκοπος μηδὲ τὴν προκήγεταιν συνήθειαν, εἴτε ὁ διάκονος μηκέτε ἐδόν εἶναι αὐτῷ, αὐτῷ ἐν ἐπέρχεσθαι συνόδῳ ἀληθίᾳ ἀποκαταστάσεως, μήτε ἀπολογίας χώραν ἔχων ἀδελφὸν δὲ τὴς κοινωνίας αὐτῷ πάντας ὀποβάθμεοι τῆς ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα εἰ μαθόντες τὴν ἀπόφασιν τὴν κατὰ τὴν προειρημένην διενεργεῖσαν τολμήσουν αὐτοῖς κοινωνεῖν.

(m) Concil. Chalced. act. IV. (concil. tom. IV. p. 535.)

late posset. Tum vero hæc appellandi libertas ad locum siue prouinciam, in qua ille viuebat, adstricta erat, nec ad aliam poterat configere regionem, hanc quidem huic rei prætendo cauissam, quod illic alieniores a partium studio iudices se habiturum consideret. Evidem episcopi *Romani* interdum peculiarem hac in re prærogatiuam sibi arrogabant, quasi potestatim haberent appellations ab aliis ecclesiis accipiendi, cauissaque, in extraneis regionibus iisque remotissimis & diversæ iurisdictioni subiacentibus subnatas, audiendi atque decidendi. At vero *Augustinus* & reliqui patres *Africani* huic ini-
quæ usurpationi malefice opponebant, clericisque ad exter-
tas ecclesias appellare interdicebant, facto hanc in rem
tali decreto: *Placuit, ut presbyteri, diaconi vel ceteri inferiores cle-
rici, in cauiss, quas habuerint, si de iudiciis episcoporum suorum quesi-
fuerint, vicini episcopi eos audiant, & inter eos, quicquid est, finiant,
adhibiti ab eis ex consensu episcoporum suorum. Quod & si ab eis pro-
vocandum putauerint, non prouocent nisi ad Africana concilia, vel ad
primates prouinciarum suarum.* Ad transmarina autem (*Romanam* in-
telligunt) qui putauerint appellandum, a nullo inter Africam in com-
munionem suscipiantur. Decretum hoc primum factum est in
concilio Milenitan [n], & postmodum confirmatum diuersis a-
etibus generalium synodorum, celebratarum occasione de-
cantatissimæ appellationis *Apiarii* presbyteri *Africani*, quem,
ab *Africano* quodam concilio honoris sui gradu deiectum, *Zosi-
mus* pontifex *Romanus* communioni restituere conabatur.
Quemadmodum hisce conatibus obuiam ierint patres *Africani*,
quamdiu tres pontifices *Zosimus*, *Bonifacius*, & *Calestius* sedi *Ro-
mane* alias post alium praefuerunt, & quibus argumentis contra
eos pugnauerint, iam supra [*] e canonibus codicis *Africani*
ostendimus. Hoc loco id tantum breuissime notamus, vt an-
tiquam disciplinam hac in re ex communi tenore & praxi ec-
clesiae explanemus.

(n) Concil. Milenitan. c. XXII.

(*) Cod. Afric. CXXXV. CXXXVI. CXXXVII. CXXXVIII. vid. lib. IX. cap. I. §.
XI. volum. III. p. 393. seqq.

§. XV.

10. Si controuerrias coram episcopis finire recusarent, & ad seculare configurerent iudicium.

ALIAS, propter quam clerici poenis ecclesiasticis subiiciebantur, erat, si controuerrias suas coram episcopis finire recusarent, & ad secularia potius aufugerent iudicia. Leges imperiales permittunt, & leges ecclesiasticae precipiunt eis, ut omnes lites, quas inter se habeant, ad ecclesiastici tribunalis cognitionem deferant. Occasionem also in loco [*] habuimus huc de re, tamquam priuilegio & immunitate, clericis per leges imperiales indulta, loquendi, & quæ hoc loco de ea adhuc notabimus, tantum ea sunt, quæ ad disciplinam ecclesiæ spectant. Quo pertinet decretum, quod in concilio legimus Chalcedonensi [o]: *Si quis clericus habet cum clero item aut negotium, præ prium episcopum ne relinquit, & ad secularia iudicia ne excurrat: sed caussam prius apud proprium episcopum agat: vel de episcopi sententia apud eos, quos ratraque pars elegerit, iudicium agitur: Si quis autem præter hoc fecerit, canonici poenis subiiciatur.* Quæ poenæ in ecclesia Africana in eo consistebant, vt locum suum, hoc est dignitatem, amitteret, siue episcopus esset, siue presbyter, siue diaconus, siue alius quicunque inferior clericus, qui sententiam fori ecclesiastici in causa criminali declinaret, & ad iudicium configureret seculare: Vel si caussa ciuilis esset, perdere debebat quicquid emolumenti ex ista actione consequutus erat; quicmadinodum concilium Carthaginense tertium [p] hac in re definiuit, quia viuiscam ecclesiam despiciebat in eo,

(*) Lib. V. cap. I. §. IV. vol. II. p. 207. seqq.

(o) Concil. Chalced. c. IX. Εἴ τις πληγῶν πρὸς κληρικὸν πρᾶγμα ἔχει, μὴ παταγίουστε τὸν εἰκεῖον ἐπίσκοπον, καὶ ἐπὶ ποτυμαῖς δικαιοῦσιν παταγίουστες ἀτὰς πρότερον τὸν ὑπόθετον γυμναστὴν παρὰ τὴν ἴδιην ἐπισκοπήν, ἢντον γνῶμην αὐτῆς τῆς ἐπισκοπῆς, παρὰ οἷς ἡνὶ τὸν ἀμφότερον μέτρον βάλεται, τὰ τῆς δίκαιης συγκριτέσθω εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσει, πανούργοις ὑπενεῖδος ἐπιτιμολογεῖται.

Vid. conc. Venetic. c. IX. Clerici, nisi ex permisso episcoporum suorum, secularia iudicia adire non licet. Sed si quis soterialis episcopi sui iudicium coeredit habere suspectum, aut ipsi de proprietate aliqua aduersus ipsum episcopum fuerit nata contentio, aliorum episcoporum audientium, non secularium potestatem, debebit audire. Alter a communione habeatur alienus.

(p) Concil. Carth. III. c. IX. Placuit, vt quisquis episcoporum, presbyterorum quod

quod nullum e viris ecclesiasticis caussam suam dijudicare posse, opinaretur. Et concilium Mileuitanum hisce addit [q], quod nulli clero licet ab imperatore petere, ut sibi in aliqua causa iudices seculares adsignet, sed tantum ecclesiasticos, nisi honore ille suo priuari velit. Et hic genuinus sensus videtur esse duorum celebratissimum canonum concilii Antiocheni, qui generatim a recentioribus auctoribus eo perperam accipiuntur, quasi constituti sint duntaxat clandestino consilio Ariano-rum contra Athanasium, quoni re vera nihil nisi antiquam disciplinæ regulam, per ecclesiam vniuersaliter obseruatam, contineant. Verba prioris canonis haec sunt [r]: *Si quis episcopus, vel presbyter, vel omnino ex canone, citra sententiam & litteras episcoporum provinciae & maxime metropolitani ad imperatorem proficisci adgressus fuerit, is abdicktur & cinctiatur non solum a communione, sed etiam a dignitate, cuius est particeps, ut qui religiosissimi imperatoris nostri auribus molestiam adserre audeat prater ritum ecclesia. Si autem necessarius usus exigat, ut ad imperatorem se conserat, id agat cum deliberatione & sententia metropolitani provinciae, & corum, qui sunt in ea, corumque litteris munitus, iter innadat.* Posterior canon ita habet [s]: *Si quis a proprio episcopo depositus presbyter, vel dia-*

& diaconorum seu clericorum, quum in ecclesia ei crimen fuerit intentatum, vel ciuilis caussa fuerit commota, si relicto ecclesiastico iudicio, publicis iudiciis purgari voluerit, etiam si pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat, & hoc in criminali iudicio. In ciuili vero perdat, quod euicit, si locum suum obtinere voluerit. Cui enim ad eligendos iudices vnde patet auctoritas, ipse se indignum fraterno consortio iudicat, qui de vniuersa ecclesia male sentiendo, de iudicio seculari poscit auxilium, quum priuatorum christianorum caussas apostolus ad ecclesiam deferri, atque ibi determinari praecipiat.

(q) Concil. Mileuit. c. XIX. Quicumque ab imperatore cognitionem iudiciorum publicorum petierit, honore proprio priuetur. Si autem episcopale iudicium ab imperatore postulauerit, nihil ei obsit.

(r) Concil. Antioch. c. XI. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ή πρεσβύτερος, ή ἄλλος τῷ κανόνῳ, ἀνεγνώσκει γεωμετρῶν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων, ηγε μάλιστα τῷ καὶ τὴν μητρόπολιν, δρυγέσσειν πρὸς βασιλέα ἀπελθεῖν, τῶν ἀποκηρύκεδων οὐκ ἀπόβασιον γνέδαι, εἰ μέντοι τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ ηγε τῆς αἵρετος, ἢ μετέχουν τυγχάνειν, ὡς παρενοχλεῖν τολμῶστι τὸς τῷ θεοφιλεσάτε βασιλέως ἡμῶν ἀνοίξι, παρὰ τὸν θεοφιλὸν τῆς ἐκκλησίας εἰ δὲ ἀναγκαῖα καλοῖς χρεῖα πρὸς βασιλέα δρυγέν, τέτο πράττειν μηδὲ σκέψεως οὐκ γνώμης τῷ καὶ τὴν μητρόπολιν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπος, ή τῶν ἐν αὐτῇ, τοῖς τε τάτων γράμμασιν ἐφοδιάζεσθαι.

(s) Ibid. c. XII. Εἴ τις ἦν τῷ οἴδι ἐπισκόπῳ καταίγεσθε πρεσβύτερος, ή διάκονος,

conus, vel episcopus a synodi, ausus fuerit imperatoris auribus molestan exhibere, quem oporteat ad maiorem synodum conuerti, & ins, quod se habere putat, ad plures episcopos referre, corumque examinationem & iudicium suscipere: qui itaque iis contemnis imperatori molestus fuerit, is nulla venia dignus, neque sui descendendi locum habeat, nec restitutio- nis futura spem exspectet. Recentiores scriptores plerique omnes, sequentes animaduersiōnēm, factam in hunc canonem ab ANTONIO AVGVSTINO [t] & BARONIO [u], canonem constatūm esse putant a factiōne Ariana aduersus Athanasium; & eumdem ipsum canonem esse dicunt, ad quem prouocarint contra Chrysostomum aduersarii eius, & quem ipse atque aduocati ipsius reiecerint temporibus sequentibus. Verum eruditus SCHEL STRATVS, qui conciliū Antiocheni ex instituto vindicauit aucto ritatem [v], errorem vulgarem esse ostendit; demonstrans ca noneim Arianum ab hoc omnino diueisum, & hunc Antiochenum

η καὶ ἐπίσκοπος ἐπὸ συνέδε, ἐνοχήτω τοι μήτε τὰ βασιλέας ἀνοῖς, διὸ ἐπὶ μηδεμιὰ ἐπίσκοπων σύνοδον τάξειδαι, καὶ ἡ νομίζει δίνεια ἔχειν, προσωρ. Κύριον πλείστου ἐπίσκοπου, τοι τὴν αὐτῶν ἐξταύτην τε καὶ ἐπίγρατον ἰδεόχεσθαι εἰ δὲ τέτοια διληγόμεται, ἐνοχήσθειν τῷ βασιλεῖ, καὶ τέτοιο μηδεμιᾶς συγγράμμας αὐτοῖς δαι, μηδὲ χώραν ὀποδογιας ἔχειν, μηδὲ ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως προσδοκῆν.

(t) Anton. Augus. de emendatione Gratiani lib. I. dial. XI. p. 123. Hoc esse caput arbitror contra b. Athanasium scriptum, quod reprehendit Iulius in epistola ad hos eosdem episcopos Antiochiae congregatos; idem contra Ioannem Chrysostomum dum obiiceretur, ab eo responsum est, haereticorum canonem suisse.

(u) Baron. an. CCCXL. n. XXVIII. (al. XXX.) Hic canon aduersus Athanasium, ut appareat, editus; quippe quem dicenter Eusebiani, litteris tantum imperatoris subnixum, qui depositus fuerat in conciliabulo Tyrio, in suam ecclesiam Alexandrinam reueisum esse. Quum igitur idem ipse canon aduersus Ioannem Chrysostomum ab eius aduersariis adduceretur; qui ipsum defendebant, libera voce dicebant, canonem ab Arianis sanctum & per Sardicense concilium penitus esse sublatum, atque iritum omnino redditum, ceteri.

(v) Schelstrat. de concilio Antioch. p. 141. Grauem peritorum errorem primum aperui parte II. antiquitatis illustratae, vbi canonem a Theophilo quondam D. Chrysostomo obiectum, quem Socrates, Sozomenus, Georgius patriarcha Alexandrinus, aliquique in odium D. Athanasii ab Arianis contestum testantur, in medium attuli ex Palladio Helenopolitano episcopo, ipsius Ioannis Chrysostomi discipulo, & eis sequens: Si quis episcopus aut presbyter siue iuste siue iniuste depositus ex se ipso absque synodo in ecclesiam redierit, bis iam excusationis non habeat locum, sed omnino expellatur. Hic quondam oculos lectoris aduocabam, nunc fidem peritorum omnium expe-

conformem esse receptæ disciplinæ veteris ecclesiæ. Nam ut talem vniuersalis ecclesiæ codici insertum & a concilio Chalcedonensi, & ab omnibus canonum collectoribus, FERRANDO, Carthaginensi diacono, MARTINO, episcopo Erazarense & capitulo-ribus CAROLI MAGNI imperatoris agnatum esse. Accedit, quod concilium Veneticum [x] canonem habeat eiusdem argumenti: Clericus, si fortasse episcopi sui iudicium coperit habere suscep-tum, aut ipsi de proprietate aliqua auctorius ipsum episcopum fuerit nata contentio, aliorum episcoporum audientiam, non secularium potestatum, debebit ambire. Alter a communione habebitur alienus. Ex quibus omnibus manifestum est, concilium Antiochenum nihil amplius intendisse, quam clericis imponere necessitatem omnes controversias suas coram synodo episcoporum finiendi, quod generali regulæ & disciplinæ ecclesiæ conuenit.

§. XVI.

ii. Si iterum baptizati vel ordinati essent.

LEGES ecclesiæ itidem seueræ erant, aduersus omnem iterationem ordinationis in clericis, & aduersus omnem baptisimi iterationem in clericis & laicis: adeoque quilibet clericus, qui vel sponte sua vel per vim alterutri sc̄e submitteret, grauissimæ pœnæ sc̄e reddebat obnoxium. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, inquiunt canonæ apostolici [y], secundam ordinationem acceperit ab aliquo; deponatur & ipse, & qui eum ordinavit; nisi ostendat, se ordinationem habere ab hereticis: qui enim a talibus baptizati, vel ordinatis fuerint; neque fideles neque clerici esse possunt.

---

to, an post adductum e tenebris canonem illum, quem Chrysostomus, Innocentius, alique antiquiores ab Arianis promanasse indicabant, quisquam inueniui possit, qui eum canonem inter Antiochenos duodecimum merito sustineat? Tantum re vera abest, cuiquam videri id vterius posse, vt neminem posthac inueniri existimem, quin exclamaturn sit, utrumque canonem toto celo differre. Canon a Chrysostomo rejectus agit de illis, qui damnati iuste vel iniuste sine nona synodo sedem suam recuperant: canon vero XII. Antiochenus agit de illis, qui depositi imperatoris auribus molestiam adserunt, vt evidens sit, canones illos eadem de re non egisse, multo minus eodem sensu idem protraclasse. cetera.

(x) Concil. Venetic. can. IX.

(y) Can. apostol. I xvi. Εἰ τοις ἐπίσκοπος, η̄ πρεσβύτερος, η̄ διάκονος, δευτέρου χειροτονίας δέξαι την παραγόμενην αὐτήν, καὶ ὁ χειροτόνως εἰ τοις δέξαι, παρὰ αἱρετικῶν αὐτῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν τὸς δὲ παρὰ των τούτων βαπτίστας, η̄ χειροτονίας, ἔτε πιστός, ἔτε κληροκόπες εἴναι δυνατός.

OPTATVS [z] narrat, quod inter alias causas, ob quas *Donatus* a concilio Romano sub *Melchiae* damnatus & officio pulsus sit, haec aliqua fuerit, quod episcopis, tempore persecutionis lapsis, manum imposuisset, quod ab ecclesia alienum sit. Si manum imponere heic significat ordinare, tum crimen eius fuit, quod eos reordinarit: si vero, vt *ALBASPINAEVS* [*] in notis ad hunc locum & in *obseruationibus* suis putat, de manus impositione in poenitentia intelligendum est, tunc ex hoc loco nihil roboris habet argumentatio, quia ad diuersam materiam spectat. Quod ad rebaptizationem attinet, res eodem modo se habebat. Nam canon quidam apostolicus [a] de ea sic statuit: *Episcopus, aut presbyter, eum, qui vere habet baptismum, sed non baptizauerit, deponatur.* Et concilium Romanum sub *Felice III.* decreuit, quod si quis episcopus, presbyter vel diaconus passus sit se rebaptizari [b], deiici & per omnem vitam poenitentiam agere, nec orationi fidelium nec orationi catechumenorum interesse, sed tantum ad communionem laicam in hora mortis admitti debeat; quia talis non solum ordinem suum deserat, sed etiam se christianum palam neget, & profiteatur se

(z) Optat. lib. I. p. 44. (p. 27. edit. Paris. MDCLXXIX.) In Donatum sunt haec sententiae latæ; *Quod confessus sit, se rebaptizasse & episcopis lapsis manum imposuisse: quod ab ecclesia alienum est.*

(*) Albaspin. in loc. De poenitentiae manus impositione, non autem de reordinatione haec verba explicanda esse, docuiimus in obseruationibus.

(a) Can. apostolic. XLVII. (al. XXXIX.) *Εἴ τις ἐπόνετος ἢ πέρι βύτεος τὸν καὶ ἀληθεῖαν ἔχοντα βίαν τινά, τὸν ἄνωθεν βυτίον --- καθηγεῖται.*

(b) Vid. Felic. epist. I. c. II. (epist. VII. ad vniuersos episcopos, tom. IV. conc. p. 1076.) Vt ab ecclesia summaibus inchoemus, eos quos episcopos, presbyteros, vel diaconos suisse constiterit, & seu optantes forsitan, seu coactos laicis illius vniue salutisque claruerit fecisse iacturam, & Christum, quem non solum dono regenerationis, verum etiam gratia percepti honoris induerant, exuisse, quum constet, neminem ad secundam tinctiōnem venire potuisse, nisi palam se christianum negaverit, & professus fuerit, se esse paganum. *Quod quam generaliter sit in omnibus exsecrandum, multo magis in episcopis, presbyteris, diaconibus auditu saltē diuinque probatur horrendum.* Sed quia idem dominis atque salvator clementissimus est, & neminem vult periire, vsque ad exitus sui diem in poenitentia, (si resipescunt) iacere conueniet: nec orationi non modo fidelium, sed ne catechumenorum omnimodis intelle, quibus communio laica tantum in morte reddenda est. *Quam rem diligentius explorare vel facere probatissimi sacerdotis cura debebit.*

esse

esse paganum. Lex civilis hasce censuras ecclesiae confirmat additque temporales quasdam poenas, ut maius illis robur conciliet; qua de re lector libro quodam superiorē[*] plura vide-re potest.

§. XVII.

12. Si se clericos esse negassent.

CRIMEN eiusdem generis erat in clero, si ordinem suum verbis negaret, vel professionem suam coram iudeo aliquo vel gentili dissimularet, quia hoc tantummodo gradus quidam erat abnegatione inferior. *Si quis clericus, inquit canon quidam apostolicus [c], propter metum hominum, iudei, vel gentilis, vel heretici, negauerit; si quidem nomen Christi, segregetur; si vero nomen clerici, deponatur: si autem penitentiam egerit, ut laicus recipiatur.*

§. XVIII.

13. Si diuulgassent libros apocryphos.

SI quis clericus libros apocryphos, siue falso inscriptos hominum impiorum libros, tamquam sanctos & pios, ad perniciem populi & cleri diuulgasse conuictus esset, per alium canonem apostolicum [d] deponendus erat. TERTULLIANVS [e] exemplum nobis suggerit disciplinæ, hoc in casu administratae in presbyterum quendam Asiaticum, qui librum, *Aeta Pauli & Theclæ* inscriptum, sub ficto huius apostoli nomine cediderat. Amore Pauli se hoc fecisse profitebatur, sed hoc ecclesiae non faciebat satis. Postquam enim librum scripsisse conuictus & confessus fuerat, loco suo decedere cogebatur.

(*) Lib. XIII. cap. V. §. VII. vol. IV. p. 408. seqq.

(c) Can. apost. I XII. (al. LIV.) Εἰ τις ἀληργὸς διὰ φόβον ἀνθεύποντος, ἵσταται, ἢ ἔμμονες, ἢ αἰγάτους, ἀγνίστηται εἰ μὲν τὸ ὄντα τὴν κρίσιν, ἀφορεῖται εἰ δὲ τὸ ὄντα τὸ πλευρῆ, καθαιρεῖται πετυχοῦσα δί, ὡς λαίκος δεχθήτω.

(d) Ibid. LX. (al. LII.) Εἰ τις τὸ δευτερῆς φύτον τὸν ἀσεβῶν βιβλίον, ὡς ὑγια, ἐπὶ τῆς ἐνδηκοτας δημοσιεύει, ἐπὶ λίγην τὸ λαῖς νέος τὸ πλήρες, καθαιρεῖται.

(e) Tertull. de baptismo c. XVII. Quod si que (mulieres, Pauli perperam scripta legunt, exemplum Theclæ ad licentiam mulierum docendi tinguendique descendit; sciant in Asia presbyterum, qui eam scripturam construxit, quasi titulo Pauli de suo cumulans, conuictum atque confessum, id se amore Pauli fecisse, loco decessisse.

§. XIX.

§.XIX.

14. Si superstitione a carne, vino & aliis istiusmodi rebus se abstinerent.

CLERICI similiter depositioni obnoxii erant ob quamcumque superstitionem a carne, vino, matrimonio aliisque rebus immoventibus & licitis abstinentiam; si quidem ab illis se abstinerent non exercitationis causa, sed ex falsa & haereticæ opinione, quod polluta esse essent & impuræ. Magna semper contentio de cœlentis & potulentis & coniugio fuit ecclesiæ cum diuersis scētis, quæ hoc de capite ei sese numquam non opposuerunt. Multi haeretici, vt *Manichæi*, *Irischianistæ* & alii magis spirituales & puriores se esse opinabantur, eo quod a vino & carne, tamquam rebus immundis & illicitis, sese abstinerent; & ex hoc capite ecclesiam tamquam impuram & carnalem increpabant, quia hominibus iuslum & moderatum eorum vsum concecdebat. Si quis igitur clericus catenus haereticis adspiraret, vt vel iudicio suo errores eorum hac in re approbaret, vel praxi sua, dum vniuersalem abstinentiam exerceret, suspicionem ecclesiæ daret, quod ab eorum staret partibus; grauissimis censuris sese reddebat obnoxium. Canones apostolici hanc in rem ita statuunt [f]: *Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omnino ex numero clericorum, a nuptiis & carne, & vino, non propter exercitationem, verum propter detestationem abstinerit, oblitus, quod omnia sunt bona, & quod masculum & feminam Deus fecerit hominem; sed blasphemans accusauerit creaturam; vel corrigat se, vel deponatur, atque ex ecclesia excludatur. Itidem & laicus.* Alius canon simul rationem huius censuræ reddit, ita [g] decernens: *Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus in diebus festis non sumit carnem aut vinum abominans, & non propter exercitatio-*

(f) Can. apost. L.I. (al. XLIII.) *Εἰ τις ἐπίσκοπος, ή πρεσβύτερος, ή διάκονος, η ὄλαχος τῆς καταλόγου τῆς ἱερωτικῆς, γάμος καὶ πονηροῦ καὶ αἵρετος, & διὰ ἀσκησῶν, ἀπέδιε βελτυγίαν ἀπέζεται, ἐπιλανθανόμενος, οὐτε πνηλὰ παλὰ λίαν, οὐδὲ ὅτι ἄρρεν καὶ θηλή. εἰ ποιεῖ ὁ θεος τὸν ἀνθρώπον, ἀπέδιε βλασφημῶν διεβίβλει τὴν δημοσιεύσιαν, η διερρέει, η καθαιρίεται καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαθτεῖται, ἀστάτος καὶ λαίδος.*

(g) Ibid. can. LIII.: (al. XLV.) *Εἰ τις ἐπίσκοπος, ή πρεσβύτερος, ή διάκονος, η τυᾶς ἡμέραις τῷρ ἑρπτῷ & μεταλλαγμένῳ κρίνει η φύση, βελτυνόμενος, οὐδὲ δι- nem,*

DE CRIMINIBVS, PROPTER QVAE CLERICIS HAEC ILLA EX MEMORATIS ECT. §I

nem, deponatur; ut qui cauteriatam habeat suam conscientiam, multis-
que sit causa scandali. Concilium Ancyranum [b] eundem erro-
rem damnat, similemque poenam clericis, qui hoc errore te-
nentur, denuntiat, decreto facto in hanc sententiam: *Qui in
clero sunt, presbyteros vel diaconos a carnibus abstinentes, visum est cas
attингere, & sic, ut velint, ab eis abstinerent. Si autem nolint olera, que
cum carnibus apponuntur, comedere, & canoni non cedant, ab ordine
cessare.* Et in concilio primo Bracarensi [i] regulam datam in-
venimus istiusmodi: *I] placuit, ut quicumque in clero cibo carnium non
vituntur, pro amputanda suspicione Frisilliane heresis, vel olera cocta
cum carnibus prae gustare cogantur. Quod si contemerint, secundum
quod de his talibus sancti patres antiquitus statuerunt, necesse est, eos,
pro suspicione heresis huius, officio excommunicatos omnibus modis re-
monteri.*

§. XX.

15. *Si sanguinem comedissent.*

AB alia autem parte, quia mos erat ecclesiæ catholice, usque ad AVGVSTINI fere ætatem, ut ab eis sanguinis se-
cundum regulam ab apostolis datam conuerteris gentilibus,
se abstinerent: igitur per antiquissimas ecclesiæ leges omnes
clericis sub poena abrogationis officii ab eo se abstinere debe-
bant. Hoc et canonibus apostolicis [k], ex concilio Gangreni [l],

Σοκρητικόν, παθαιγεῖσθω, ὡς κεκαυτηριασμένος τὴν ἰδίαν συνείδηστον, οὐ αἵτιος σκανδάλου ποθεῖσιν γενέσθεν.

(b) Concil. Ancyran. c. XIV. *Τὰς ἐν κλήρῳ προσβύτερος, ἢ διακόνους ὄντας, οὐδὲ
ἀπεκρινέντας προτῷ, ἔδοξεν ἐφύπτεσθαι, καὶ ἔτι, εἰ βέλοντο, προτείνειν ἐκτινῶν
σι δὲ βέλοντο οὐ μηδὲ τὰ μέδα προτῷ βαθύσινα λάχανα ἐσθίειν, καὶ οὐ μὴ
ὑπεινοῦν τῷ κανόνι, τεπχαῖσαι αὐτὰς τῆς τάξεως.*

Vid. conc. Gangreni. c. II. sub litt. sequ. (1).

(i) Concil. Bracar. I. c. XXXII. (Labbeo conc. II. c. XIV. tom. V. p. 841)

(k) Can. apost. LXIII. (al. LV.) *Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ
ἄλλος τε καταλόγος τε ἱεράτευς, Φάγη πέτρας ἐν αἷματι φυγῆς αὐτῷ, ἢ θηριά-
λιον ἢ θηριαστὸν, παθαιγεῖσθω τέτο γάρ καὶ οὐ μός ἀπεῖπεν ἐὰν δὲ λαΐκος
ἡ, ἀφοριζέσθω. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omni-
no ex catalogo clericorum, manducaverit carnem in sanguine animæ eius,
vel captum a bestia, vel morticinum; deponatur: id enim lex quoque im-
terdixit. Quod si laicus sit, segregetur.*

(l) Concil. Gangreni. c. II. *Εἴ τις ἐθιοτὰ πέτρα καρεῖ αἷματος καὶ εἰδαλοθύτης καὶ
πυντής, μετ' ἐνδιαβείσις καὶ πτερωτοί, ὡς ἀν διὰ τὸ μεταλαμβάνειν,
ελπίδα μὴ ἔχοι, ἀνέδειξεν τῷ. Si quis cum, qui carnem præter sanguini-*

concilio secundo Aurelianensi [m] & concilio Trullano [n] liquet. Verum ut hoc nonnulli pro temporario tantum interdicto haberunt, ita ex AVGVSTINO [o] apparet, quod aetate ipsius nullius roboris in ecclesia Africana fuerit. Dicit enim, quod

nem & id. oblytum & suffocatum, cum pietate & fide comedit, condemnat, tamquam eo, quod ea vescatur, spem non habeat, sit anathema.

(m) Concil. Aurel. II. c. XX. Catholici --- qui cibis idolorum cultibus immolatis gustu illicite presumptionis vtuntur, ab ecclesiæ coetibus arceantur. Similiter & hi, qui bestiarum mortibus extincta, vel quolibet morbo aut casu suffocata vescuntur.

(n) Concil. Trull. c. LXVII. H. *Σέτα ἡμῶν γερωνίη διπλάσιον αἰώνιον οὐαῖς ποιεῖται. Τοῖς ἐν δικῇ τῷ λίγον γενέσαι αἴτια οἰδητοῖς ζήσεται τὸν παῖδες καὶ πατέρας εἰδότας, προσφόρους διπλασιαῖς εἰσθέντας εἰς τὰ νῦν αἴτια ζῆσες εἰσθέντας επιχειρήσιν οἰδητοῖς τρόπῳ, εἰ μὲν πληγαῖς εἴη, παθεῖστας εἰς δὲ λύτρας, ἀφοργίσθω. Διτίνα nobis scriptura mandauit, a sanguine & suffocato, & fornicacione abstinere. Eos ergo, qui propter laetum & delicatum ventrem cumsumque animalis sanguinem arte aliquia esculentum condunt ac instruunt; atque ita illo venientur, contententer punimus. Si quis deinceps animalis sanguinem quovis modo comedere ad predictetur, si sit quidem clericus, deponatur: si au- tem laicus, segregetur.*

(o) Agnlin. contr. Faust. lib. XXXII. c. XIII. (tom. VI. opp. p. 483. 484 edit. Basil. MDLXIX.) In cibis apostolorum hoc lege præceptum ab apollolis, ut abstinerent gentes tantum a fornicatione & ab immolatis & sanguine: id est, nequam ederent carnem, cuius sanguis non esset effusus. Quod alii non sic intelligunt, sed a sanguine præceptum esse abstinendum, ne quis homicidio se contaminet. Hoc nunc discutere longum est, & non necessarium: quod si & hoc tunc apostoli præcepissent, ut ab animalium sanguine abstinenter christiani, ne predicationis carnis vescerentur, elegisse videntur pro tempore rem facilem & nequam obseruantibus onerosam, in qua cum Israëlitis etiam gentes propter angularem illum lapidem, duos parietes in se condentem, aliquid communiter obseruarent: simul & admonerent, in ipsa arca Noë, quando Deus hoc iussit, ecclesiam omnium gentium fasce præfiguratum: cuius facti propheta iam gentibus, ad fidem accendentibus, incipiebat impleri. Transacto vero illo tempore, quo illi duo parietes, unus ex circumcisione, alter ex præputio venientes, quamvis in angulari lapide concordarent, tamen suis quibusdam proprietatibus distinctius eminebant: & ubi ecclesia gentium talis effecta est, ut in ea nullus Israëlita carnalis appareat, quis iam huc christianus obseruat, ut tardos vel minutiores anularis non attingat, nisi quorum sanguis effusus est? aut leporem non edat, si manu a cervice percussus, nullo cruento vulnere occisis est? Et qui forte pauci adhuc tangere illa formulant, a ceteris irridentur. Ita omnium animos in hac re tenuit illa sententia veritatis, Non quod intrat in os vestrum, vos coinguinat, sed quod exit, nullam cibi na-

palici

pauci homines suo tempore hac lege se teneri crediderint, aut sanguinem edere dubitarint. Ut adeo haec regula disciplinæ accipienda sit cum hac limitatione & restrictione, quatenus ad praxin veteris ecclesiæ spectat. Qui plura hac de re videre cupit, is CURCELLA EVM [p] consulat, qui longam dissertationem de hoc argumento edidit.

§. XXI.

16. Si ieunia & dies festos contemnerent ecclesiæ.

VETERIS ecclesiæ mos erat, magna cum diligentia obser-
vare stata ieunia & dies festos: cuiusmodi erant anniuersarium ieunium quadragesimale, ieunia hebdomadalia die-
rum stationariorum, hoc est feriæ quartæ & sextæ per singulas
hebdomades, & anniuersariae magnorum factorum seruatoris
nostrí & apostolorum eius & martyrum commemorationes.
Et idcirco quidam canones magnam pœnam maxime clericis
irrogant, qui voluntaria neglectione eos flocci fecerint. *Si*
quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor, (in-
quit canon quidam apostolicus [q]), sanctam quadragesimam non
ieuniat, vel feriam quartam, vel paraseuen, deponatur; praterquam si
per imbecillitatem corporalem impediatur. Concilium Gangrense
paullo vterius progreditur, & ieunia despicientibus ac mar-
tyrum congregations negligentibus anathema denuntiat; *Si*
quis [r] coruus, inquiens, qui excentur, absque corporali necessitate sc
insolenter gerat, & tradita ieunia, qua communiter scruantur ab eccle-
sia, dissoluat, perfecta in ea residente raticue, sit anathema. Et in alio
canone: *Si quis arrogantia viens [s] & martyrum congregations ab-*

---

turam, quam societas admittit humana, sed quæ iniquitas committit, pec-
cata condemnans.

(p) Curcell. de esa sanguinis cap. XIII. inter opera, Amstelod. MDCLXXV. pag.
974. seqq.

(q) Can.apostol.LXIX. (al.LXI.) *Εἰ τις ἐπίσκοπος, ή πρεσβύτερος, ή διάκονος,*
ή ἀνυψών, ή ψήλης, τὴν ἀγέλην τεσσαρονοσήν & μητέρει, ή τετράδα, ή πα-
ραστερήν, καθαιρεῖτω ἐντὸς εἰ μη δὲ στένειαν σωματικήν ἐποδίζετο.

(r) Concil.Gangr. c.XIX. *Εἰ τις ἀπεκτένω χωρὶς σωματικῆς ἀνθρώπου ἀπεγφυγεί-*
σι τοις παραδεδομένοις μητρισ τὸ πονόν, οὐχὶ φυλασσομένος ὅπο τῆς ἐκ-
κλησίας, παραλίσι, ὑπονυμότος ἐν αὐτῇ τελείς λογισμός, ἀνάθεμα ἔστω.

(s) Ibid. c.XX. *Εἰ τις μίτιπτος, ὑπεργάνω δικάζεται μεριγμένος οὐχὶ βελυσσόμε-*

borrens, & sacra, que in eis celebrantur, & eorum memorias accusat, sit anathema. Similis canon in concilio primo Carthaginensi [t] habetur: *Si quis ad iniuriam martyrum claritati eorum a liungat infamiam, placet eos, si laici sint, a l penitentiam redigi: Si autem sunt clerici, post commonitionem & post cognitionem, honore primari.* Et alii quidam canones a concilio Laodicensi [u] in rem eamdem sanciti sunt.

§. XXII.

17. Si regulam de celebrando paschate datam non obseruant.

NONNULLI canones id etiam magnum crimen faciunt in clericis, si non obseruarent regulam, ab ecclesia in concilio Niceno de tempore, celebrationi paschatis constituto, præscriptam. Etsi enim magna libertas antea hac in re indulta erat, propter contentiones, quæ inter ecclesias Romanam & Asiaticam hac de materia mouebantur: tanien quum magna illa synodus Nicena interposita auctoritate sua controversiam diremisset, non amplius res indifferens esse credebatur; sed omnes ecclesias in eius decisione acquiescere oportebat. Hinc concilium Antiochenum non multo post seuere hunc in modum statuebat [w]: *Omnes, qui audent dissoluere decretum sanctæ & magnæ synodi, quæ Nicene ecclæ est in præsentia pietatis religiosissimi imperatoris Constantini de sancto festo salutiferi paschatis, esse excommunicatos & ecclesia eieclos statuimus, si aduersus ea, quæ recte decreta sunt, contentiosus insisterem perreverint.* Et hoc quidem de laicis dicta sunt. Si

vos, τὰς συνόδους τῶν μητρόγενων, ἢ τὰς ἐν αὐτοῖς γυναικείας λειτεργύτας, οὐχὶ τὰς μηνύεις αὐτῶν, ἀνάθεσι ἔσω.

(t) Conc. Carth. I. c. 11.

(u) Conc. Laodicen. c. XXXIV. "Οτι δε πάντα χριστιανὸν ἐγκαταδεῖπνον μάρτυρας οὐσιεῖ, κ. τ. λ. Non oportet omnem christianum Christi martyres relinqueret &c. Can. XXXV. "Οτι δε χριστιανὸς ἐγκαταδεῖπνον ἐκκλησίαν τὴν θεοῦ, οὐχὶ ἀπένται, οὐχὶ ἀγγέλους ὁνομάζειν, οὐχὶ συνάζειν ποιεῖν. κ. τ. λ. Quod non oportet christianos, relieta dei ecclesia, abire & angelos nominare, vel congregations facere, cetera.

(v) Concil. Antioch. c. I. Πάντας τὰς τολμῶντας παρελίειν τὸν ὄγον τῆς ἀγίας ἡ μεγάλης συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ συγκριθεῖσας ἐπὶ παρεστήσει τῆς εὐσεβείας τῇ θεοφιλεστάτῃ βασιλέως Κωνσταντίνου, περὶ τῆς ἀγίας ἑορτῆς τῆς σωτηρίας πάντα, ἀκονωνίτης οὐχὶ ἀποβλήτης εἶναι τῆς ἐκκλησίας, εἰ τιπεψύσοντες φιλονεκτεύοντες ἐνισάπτοι πρὸς τὰ καλῶς διδογμάτων οὐχὶ τοῦτα εἰρήνω περὶ τῶν λαϊκῶν εἰ δὲ τις quis

quis autem eorum, qui præfunt ecclesiæ, episcopus, vel presbyter, vel diaconus audebit, post hoc decretum ad populorum subuersiōnem & ecclesiæ perturbationem seorsim agere, & pascha cum iudeis peragere, sancta synodus eum abhinc alienum esse ab ecclesia iudicauit, ut qui non sibi solum peccati, sed & multis exitiis & subuersiōnis causa fuerit: & non solum eos a ministerio deponit, sed & eos, qui audent iis communicare post depositionem. Depositos autem etiam externo honore priuari, quem sanctus canon & Dei sacerdotium promeruit. Alia etiam ratio erat celebrandi cum iudeis pascha, per falsam computationem, quæ faciebat, ut ante æquinoctium vernum incideret, atque ita saepius duo paschata in eundem annum inferebat. Quæ praxis tamquam iudaica ab auctore constitutionum [x] damnatur, & quicumque clericus ei se se conformaret, per canones apostolicos [y] deponendus erat.

§. XXIII.

18. Si cum indecentibus vestibus procederent.

Si quis clericus cum vestibus, ordinem ac stationem ipsius in ecclesia minus decentibus, prodiret in publicum, ipse sese censuræ canonicae reddebat obnoxium. Ita regulam in concilio Matisconensi primo [z] inuenimus, quæ ita decernit: Nullus clericus sagum, aut vestimenta, vel calceamenta secularia, nisi quæ religionem deceant, induere præsumat. Quod si post hanc definitiōnem clericus cum indecenti ueste, aut cum armis inuentus fuerit, a seniore coeretur, ut triginta dierum inclusione detentus, aqua tantum & modico pane diebus singulis sustentetur. Sed vero haec regula tan-

---

τῶν προεστῶν τῆς ἐκκλησίας, ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, μείζη τὸν ὅρον τοιωτέρου ἐπὶ δικαιοφήγη τῶν λαῶν, καὶ ταρχῆγη τῶν ἐκκλησιῶν, ιδία-
ζειν καὶ μείζη τῶν ἰεράνων ἐπιτελῶν τὸ πάροχον τῶν ή ἔγια σύνοδος ἐντεῦθεν ήδη
ἀθότιον ἐχειν τῆς ἐκκλησίας ἀς & μένον ἑαυτῷ ἐμαρτύριον, ἀλλὰ πολλοῖς
διαφθορᾶς καὶ διατροφῆς γινόμενον αἰτιον· καὶ & μένον τὸς τοιέτας καθαίρει τῆς
λειτουργίας, ἀλλὰ καὶ τὸς τοιωτίτλου τῶν ποιησαντῶν μείζη τὴν καθαίρεσην· τὸς
δὲ καθαίρεστίλας ἀποστερεῖται καὶ τῆς ἐξωθεν τιμῆς, ἡς ὁ ἄγιος κανὼν καὶ τὸ τέ-
τες ἱερωτεῖον μετεῖλαθεν.

(x) Conlit. lib. V. c. XVII. vid. infra lib. XX. cap. V. §. IV. sub litt. (c).

(y) Can. apost. V. al. VIII. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἄγιαν
τὸ πάροχον ἡμέραν πρὸ τῆς εἰαρίνης ἴστημεν μείζη ἰεράνων ἐπιτελῶν, καθαίρεται.
Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, sanctum paschæ dicem ante vernale æquinoctium cum iudeis celebrauerit, abiciatur.

(z) Concil. Matiscon. I. c. V.

tum pro communib[us] & ordinariis casibus erat, non pro casibus magnæ necessitatis aut temporibus persecutionis. Vnde quum celebris ille *Fusebius Samosatensis*, militari summo habitu, quemadmodum historici [a] tradunt, *Syriam, Phoenicem ac Palæstinam*, feruente persecutione *Ariana*, peragraret, presbyteros ordinans ac diaconi, aliosque ecclesiæ ordines supplens; licet hoc contra litteram alius legis esset, quæ episcopo in alterius dioecesi queinquam ordinare interdicebat; numquam tamen ab ullo bono catholico accusatus fuit, quod alterutram legem violasset, quia necessitas rei factum illud excusabat; & hæc regulæ, ad bonum ordinem & decentiam seruandam datae, hoc in casu per regulam maioris necessitatis infirmabantur. Nam fidei ac ministerii ecclesiastici conseruatio res maioris ponderis erat, magisque ad rem pertinebat ecclesiæ isthac tempestate, quam gestatio vestis; neque vitium in illo erat vestem gerere militarem, in isto rerum statu ad conseruandam ecclesiam, & sine animaduincione fieri sinebatur; tametsi alijs in casibus grauis regularum ordinis & decentiæ violatio fuisset. Sed hæc obiter. Pergimus iam ad reliquas disciplinæ leges, quæ ad clericos spectant.

§. XXIV.

19. *Si accipitres alerent & canes venaticos, vanisque & illicitis oblectamentis animum paſſerent.*

EADEM regulæ ecclesiæ, quæ clericos iubent vitare munera sacerdotalia, cum idonea ratione spectari possunt tamquam prohibitio sacerdotalium oblectamentorum, qualia a venatione & aucupio, ludis equestribus, lusu aleæ, hiltronum & mimorum actione, frequentatione spectaculorum circi ac theatri captabantur. Hæc omnia sub prohibitione rerum sacerdotalium comprehendendi possunt. Dantur autem quidam canones, qui ea clericis disertius interdicunt sub comminatione poenæ canonice. *Episcopis, presbyteris, diaconibus canes ad venandum, aut accipi-*

(a) Vid. Theodoret. lib. IV. c. XIII. Τοσ ποδας τῶν ἐκκλησιῶν ἔργυσσ εἶναι ποιεῖν μαθῶν, σωτιστικὸν ἀμπελέχειρον οὔτις, οὐδὲ τις γε καλύπτων τὴν πεφαλὴν, τὴν Συρίαν περιγένεται τὴν Φοινίκην οὐδὲ τὴν Παλαιστίνην, προσβυτέρος χειρῶν οὐδὲ δικίνεται, οὐδὲ τὰ ἄλλα τάγματα τῆς ἐκκλησίας ἀντιληγοῦν.

tres habere non liceat, (inquit concilium Agathense [b],) Quod si quis talium personarum in hac voluntate detectus fuerit, si episcopus est, tribus mensibus se suspendat a communione: presbyter duobus mensibus se abstineat; diaconus vero ab omni officio vel communione cessabit. Concilium Illiberritanum generalem habet canonem [c], qui laicis alea ludere interdicit, eosque, qui id facere auli fuerint, per integrum annum abstineri iubet a communione. Atqui hic maiori vi clericos ferire existimandus est. Alii canones [d] sub CAROLO MAGNO diserte nominant clericos, & ad antiquam ecclesiæ regulam hoc prohibentem prouocant. Et concilium Trullanum [e] clericis & laicis alea ludere interdicit, illis quidem, si hoc facere deprehensi fuerint, deiectionem de dignitate, his autem segregationem a communione denuntians. Idem concilium [f] statuit, vt clerici ne nimios agant, nec

(b) Concil. Agath. c. LV.

Vid. conc. Matiscon. II. c. XIII. Traetatis omnibus, quæ diuinæ legis vel humani juris fuerunt & ad finem usque perduxis, putauimus congruum esse, de canibus etiam vel accipitribus aliqua statuere. Volumus igitur, quod episcopalibus domus, quæ ad hoc Deo laiente instituta est, vt sine personarum acceptione omnes in hospitalitate accipiat, canes non habeat. -- Vbi igitur Dei est assiduitas cantilenæ, monstrum est & dedecoris nota, canes ibi vel accipitres habitare. Et concil. Mogunt. c. XIV. Canes & aves sequi ad venandum, in omnibus quibuslibet sit caussis, superfluum esse.

(c) Concil. Illiberritan. c. LXXIX. Si quis fidelis alea, id est tabula laserit turram, placuit, eum abstineri: & si emendatus cessauerit, post annum poterit reconciliari communioni.

(d) Concil. Mogunt. c. XIV. Ministri altaris domini vel monachi nobis placuit, vt a negotiis secularibus omnino absclineant. Multa sunt ergo negotia secularia. --- Quidquid plus iusto appetit homo, turpe lucrum est manuera iniusta accipere --- aleas amare, cetera.

Can. apost. XLII. επιστολος, ο πρεσβυτερος, ο διάκονος, ο βοηθος χριστιανος και μετα, ο παντοδω, ο παντοιδω ο παντινος, ο διαγνωσης, ο φαληρος ομιλη ταιων, ο παντοδω, ο φορισθω, ο παντως και λαοις. Episcopus, aut presbyter, aut duocoris, alea utique christietati deseruens aut desinat, aut certe dannetur. Subdiaconus, aut lector, aut cantor similia faciens, aut desinat, aut communione punitetur. Similiter etiam luici.

(e) Concil. Trullan. c. I. Μηδέν τῶν ὀπίστων εἴτε λαϊκῶν, εἴτε κληρικῶν κυβερνεῖται τὸ νῦν εἰ δὲ τις τέτο θραυστὴν πρύταν, εἰ μὲν κληρικός εἴη, καταιγισθεῖται δὲ λαϊκός, αφορισθω. Nullum omnium, sine clericum, sive iuri, ubi hoc deinceps tempore alea ludere. Si quis autem hoc deinceps facere deprehensis fuerit, si sit quidem clericus, disponatur: si luicus, segregetur.

(f) Ibid. can. LI. Καθόλε οποιογενει η ἄγια και τιμητινη τινεσ απει της λε-

speta-

spectacula edant, nec venationibus aut saltationibus in scena operam dent, eamdemque penam interdicto morem non gerentibus decernit. Concilium Laodicenum [g] eis villa spectacula contemplari interdicit. Et concilium Carthaginense scitam reddit rationem [h], cur nec ipsos nec ipsorum liberos deceat exhibere vel frequentare istiusmodi spectacula; quoniam videlicet omnes laici a blasphemia impiorum istorum hominum, quibus in eis est negotium, prohibeantur. Intolerandum esse credebant, quempiam e clericis has res praesentia sua approbare & adiuuare, quas ne laicus quidem innocenter videre, nec sine censura ecclesiae spectare poterat.

§. XXV.

20. Si suspecti essent de extraneis mulieribus.

ANTIQUISSIMAE leges ecclesiae clericis non absolute imponebant celibatum, nec eos vniuersaliter a statu & vita coniugali prohibebant, quemadmodum libro quadam superiore [*)] fusius demonstrauimus. Duo autem erant in conuersatione clericorum, habito respectu ad mulieres, quae admodum improbabant puniebantque. Vnum erat suspiciosa & plena offendiculi vanorum & temerariorum quorundam viorum cohabitatio cum mulieribus alienis, quae non essent ipsis propinqua cognatione coniunctae. Licentia, qua isti vteban-

nossemus mulieres, οὐκ τὰ τέταυ θεάτρων εἰσάγε μην οὐκ τὰ τὰν πονηρῶν θεάτρων,
οὐκ τὰς ἐπὶ στοιχίων ἀρχήστους ἐπιλελεῖδαι εἰ δὲ τὰ παρόντος κανόνος καταφορῆσαι,
οὐκ πρός τα ἔντον τῶν ἀπηγορευμένων τέταυ ἐπδῆ, εἰ μὲν κανόνος εἴη, οὐδε
αὐτὸς εἰ δὲ λαϊκός, ἀφορεῖσθαι. Omnino prohibet hanc sancta & vniuers-
fatis synodus eos, qui dicuntur, mimos & eorum spectacula; deinde venati-
onum quoque spectaciones, atque in scena saltationes fieri. Si quis au-
tem praesentem canonomi contemnerit & se alicui corum, quae sunt verita,
dederit, si sit quidem clericus, deponatur: si vero laicus, segregetur.

(g) Concil. Laodicen. c. LIV. Ὅτι δὲ λεπτινὸς οὐ κληρικὸς ταύτα θεωρία
εἰ γάρ μοις οὐ δεῖπνοις, ἀλλὰ ποὺ τὰ εἰσίσχεδαι τὰς θυματινὰς, ἐγείρειν εὐ-
τέρες οὐκ ἀναγκαῖον. Quod non oportet sacerdotios & clericos in nuptiis vel con-
viuis aliqua spectacula contemplari, sed priusquam ingrediantur thymelici,
surgere & secedere.

(h) Concil. Carth. III. c. XI. Ut filii sacerdotum vel clericorum spectacula sa-
cra tanta non exhibeant, sed nec spectent, quoniam a spectaculo & omnes
laici prohibeantur. Semper enim christianis omnibus hoc interdictum est,
ut vbi blasphemi sunt, non accedant.

(*) Lib. IV. c. V. §. V. seq. vol. II. p. 158. seqq.

tur,

tur, ecclesiam compellebat non tantum interdicere clericis, vt ne cohabitarent cum eis, quas συνεισάγεται, extraneas & sub-introductas, vocabant, quatenus matri, sorori, amitae, vel matrterae opponuntur, de quibus propter sanguinis propinquitatem iusta suspicio esse non poterat; sed eam etiam inducebatur, vt huic regulæ, extrema disciplinæ seueritate in delinquentes vtendo, vim conciliaret atque efficacitatem. CYPRIANVS [i] laudat Pomponium, quod diaconum excommunicasset, qui huiusmodi criminis reus fuerat deprehensus. Et inter alias rationes, quas de Pauli Samosateni depositione reddit concilium Antiochenum, haec vna est, quod semper mulieres quasdam συνεισάγεται, subintroductas, habuerit sibi ministrantes, suisque presbyteris & diaconis idem facere permiserit [k], vt ne ab eis accusaretur. Concilium Arclatense [l] secundum clericum quemcumque supra diaconorum ordinem excommunicat, qui domi sua mulierem retinuerit præter auiam, matrem, filiam, neptem, vel vxorem secum conuersam. Et concilium Herdense [m] eos officii sui dignitate priuari iubet, vsque dum post primam vel

(i) Cypr. epist. LXII, al. IV. ad Pompon. Consulte & cum vigore fecisti, frater carissime, abstinentia diaconum, qui cum virgine sape mansit, sed & ceteros, qui cum virginibus dormire consueuerunt.

(k) Euseb. lib. VII. c. XXX. τὰς δὲ συνεισάγεται αὐτὴν γυναικεῖς, ὃς Αντιοχεῖς διοικεῖται, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων νοῆς διοικεῖται, οἱ γὰρ τέτο καὶ τὰ ἄλλα ἀμαρτίναται δικτυαὶ ὅντα συγκρύπτει, συνειδᾶς καὶ ἐλέγχεις, ὅπως αὐτὸς ἐπέχρεις ἔχει, περὶ ὧν λόγος νοῆς ἔχειται, μὴ τολμῶντας κατηγορεῖν τῷ πατρὶ ἐκτὸς φύσιν. Quid heic referre attinet subintroductas, ut Antiocheni vocant, mulieres, tam iussus quam presbyterorum eius ac diaconorum? hi quibus non hoc solum, sed etiam alia insanabila crimina, quorum consciens est & quoiqui ipsos reos esse conuicuit, nihilominus tegit & dissimulat, ut illos sibi obnoxios habeat: utique, dum sibi ipsi metuant, ipsum ob ea, que impie agit ac loquitur, accuseare non uideant.

(l) Concil. Arelat. II. c. III. Si quis de clericis a gradu diaconatus in solatio suo mulierem, præter auiam, matrem, sororem, filiam, neptem vel vxorem secum conuersam, habere præsumserit, alienus in communione habetur.

(m) Concil. Herdense. c. XV. Familiaritatem extranearum mulierum, licet ex toto sancti patres antiquis monitionibus præceperint ecclesiasticis evitandam, id nunc tamen nobis visum est, vt qui talis probabitur, si post primam & secundam commonitionem se emendare neglexerit, donec in viro perseuerat, officii sui dignitate priuetur. Quod si se, Deo iuuante, correxit, sancto ministerio restauretur.

secundam admonitionem emendati sancto ministerio restaurantur.

§. XXVI.

21. Si post ordinationem vxorem duxissent.

ALTERVM, quod generatim improbatur, erat, si clericus secundam vxorem duxisset post ordinationem. Non reiiciebant, vti diximus, maritos ab ordinibus, neque eos post ordinationem ab vxoribus separatos viuere cogebant: quinimmo si quis diaconus ante ordinationem testificaretur, in celibatu se perseverare non posse, postea [n] ex decreto concilii Ancyran*i*, vxorem ducere poterat, nec officio decedere cogebatur. Alii autem canones presbyteris & episcopis post ordinationem matrimonium inire interdicunt, siue in coniugio siue extra coniugium antea vixerint, idque sub comminatione depositionis. *Presbyter, si vxorem duxerit, inquit concilium Neocasareense [o], ordine suo mouetur.* Concilium Illiberitanum [p] & alia quædam in ecclesia Latina severius agebant contra clericos, in matrimonio constitutos, & non tantum post ordina-

(n) Concil. Ancyran. c. X. Διάκονοι, οἵτινες καθίσαντε, τῷ αὐτῷ τῷ πατρίσιῳ εἰ ἐγένετο καὶ ἔφεσεν κόνυμα γαμήσου, μὴ διώγενοι ἔτις μένεται. Ετοι μὲν ταῦτα γαμήσατε, ἔτσονται ἐν τῇ ἐπιγενέσει, διὸ τὸ ἐπιγενέσην αὐτὸς ὁ πατέρας ἐπισκόπος, τέτο δὲ εἰ τινες σωτηρίσατε, καὶ πλανεζόμενοι ἐν τῇ προτοτάξῃ μένεται ἔτις, μὲν ταῦτα ἥλθοι ἐπὶ γάμου, πεταῖδαι αὐτὸς τῇ δικαιοσύνῃ. Quicunque diaconi constituti, in ipsi constitutione testificati sunt & dixerunt, ὅποτε se vxores ducere, qui non possint sic manere, ii si vxorem postea duxerint, sunt in ministerio, eo quod hoc sit illis ab episcopo concessum. Si qui autem hoc silentius præterito, & in ordinatione, vt ita manerent, fitsepti sunt, postea autem ad matrimonium venerint, ii a diaconatu carent.

(o) Concil. Neocæsar. c. I. πρεσβύτερος ἐὰν γάμην, τῆς τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι.

(p) Concil. Illiberitan. c. XXXIII. Placuit in totum prohiberi episcopis, presbyteris & diaconibus, vel omnibus clericis positis in ministerio, abstinere se a coniugibus suis & non generare filios: quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.

Vid. concil. Agath. c. IX. Placuit, vt, si diacones aut presbyteri coniugati ad locum vxorum suarum redire voluerint, papæ Innocentii ordinatio & Sircii episcopi auctoritas, quæ est his canonibus inserta, conseruetur.

EPISTOLA S. INNOCENTII PAPAE.

Dilectissimo fratri Exuperio Innocentius. Consulenti tibi, frater carissime, & post alia: Proposuilli, quid de his obseruari debeat, quos in diaconii mi-

tio-

tionem eis coniugium inire interdicebant, sed, quas ante iam duxerant, vxores cogebant deserere. Verum ut hæc praxis primitiæ regulæ violatio est, nec unquam in ecclesia Graeca inualuit; ita inter statas disciplinæ regulas, quæ ad totam ecclesiæ spectant, referenda non est.

§. XXVII.

22. *Si vxorem adulteram retinuissent.*

VERVM TAMEN VNU斯 casus erat, in quo clericos oportebat vxores suas dimittere, qui casus erat adulterii. *Si alicuius uxor, inquit concilium Neocæsarensse [q], quum esset laicus, adulter-*

nisterio, aut in officio presbyterii positos incontinentes esse aut suisse, generati filii prodiderint. De his & diuinarum legum manifesta est disciplina, & beatæ recordationis viri Siricii episcopi monita cvidentia conimearunt, vt incontinentes in officiis talibus positi omni ecclesiastico honore priuarentur, nec admitterentur accedere ad ministerium, quod sola continentia oportet implevi. & post alia: Nam si ad aliquos forma illa ecclesiasticae vitæ pariter & disciplinæ, quæ a Siricio episcopo ad provincias commenauit, non probabitur peruenisse, his ignorationis venia remittatur; ita vt de cetero penitus incipiant abstinere. Et ita gradus suos, in quibus inventi fuerint, sic retentent, vt ad potiora eis non liceat adscendere. Quibus in beneficio esse debet, quod hunc ipsum locum, quem retinent, non amittant. Si qui autem scisse formam vinendi missam a Siricio episcopo deteguntur, neque statim cupiditates libidinis abiscisse, illi sunt modis omnibus submouendi, qui post admonitionem cognitam præponendum arbitrati sunt voluptatem.

Conc. Arausic. I. can. XXIII. Si quis post acceptam benedictionem leuiticam cum vxore sua incontinentis inuenitur, ab officio abiiciatur.

Concil. Carthag. V. can. III. Quoniam de quorundam clericorum, quamuis erga vxores proprias, incontinentia reserretur, placuit episcopos & presbyteros & diaconos, secundum propria statuta, etiam ab vxoribus continere. Quod nisi fecerint, ab ecclesiastico remouantur officio. &c.

Concil. Matiscon. I. c. XI. Episcopi, presbyteri, vel vniuersi honoratiores clerici, quum sublimi dignitatis apice sublimantur, actibus omnino renuntiant sacculi, & sacro electi ministerio repudient carnale consortium, ac permixtione pristinæ contubernium permuteant germanitatis adscendu. Et quisquis ille est, diuino munere benedictione percepta, vxori prius suæ fratris illiciofficiatur ex coniuge. Eos vero, quos reperimus ardore libidinis inflammatos, abiecto religionis cingulo, ad vomitum pristinum & inhabita proorsus coniugia repetisse, atque incesti quodammodo criminè clarum decus sacerdotii violasse, quod nati euiam filii prodiderunt: Quod quisquis scisse cognoscitur, omni in perpetuum, quam admisso iam crimine perdidit, dignitate priuabitur.

(q) Concil. Neocæsarens. c. VIII. γνῶντας μαρτυρεῖσθαι λαίκη ἔργος ἐλεγχόντη Φοράτα

rata fuisse coniuncta fuerit, is non potest ad ministerium accedere. Si autem etiam post ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod si cohabitetur, non potest sibi commissum ministerium exsequi. Et concilium Illiberritanum [r] paullo vltierius progreditur, in hunc modum decernens: Si cuius clerici uxor fuerit mactata, & sciat eam maritus suus mactari, & eam non statim proiecerit, nec in fine accipiat communionem: ne ab his, qui exemplum bonae conuersationis esse debent, videantur magisteria scelerum procedere.

§. XXVIII.

23. *Si non residerent, hoc est, si in loco domicilii sui non essent adsiduo præsentes.*

ERANT etiam leges quædam de residentia, vt vocant, clericorum, hoc est de adsidua præsentia in loco domicilii sui, quæ seuere requirebatur cum poenæ canonice in delinquentes denuntiatione. Diuersas leges residentiam requirentes alio loco [*] adnotauimus: Heic earum tantum mentionem faciemus, quæ poenas huiusmodi offensoribus infligendas enarrant. Inter hasce canon ille concilii Agathensis [s] omnium maxime notari meretur, qui decernit, vt si presbyter vel diaconus tres hebdomadas ab ecclesia sua defuerit, triennio a communione suspendatur. Et per leges Iustiniani [t] quilibet episcopus, qui ab ecclesia sua abfuerit, præterquam ad certum tempus idque in grandioribus negotiis & uirgente necessitate, aut volente

negat, ὃ τοῖστος εἰς ὑπηρεσίαν ἀθεῖν & δίνεται. Εἴη δὲ νόμος μηδὲ τὸν χειροτονίαν ποιήειν, ὅφελεις ἀπολύτως αὐτῶν εἴη δὲ συζῆν, & δίνεται ἐκεῖνος τὸν ἐγκεγένετον αὐτῷ ὑπηρεσίαν.

(r) Concil. Illiberrit. c. LXV.

(*) Lib. VI. c. IV. §. VII. vol. II. p. 395. seq.

(s) Concil. Agath. c. LXIV. Si quis in clero constitutus ab ecclesia sua diebus solemnibus defuerit, id est, natiuitate, epiphania, pascha, vel pentecoste, dum potius secularibus lucris studet, quam servitio Dei paret, conuenit, vt triennio a communione suspendatur. Similiter diaconus, vel presbyter si tres hebdomadas ab ecclesia sua defuerint, huic damnationi succumbant.

(t) Iustin. nouell. VI. c. II. πάντειον γενιὸν προσδιορίζουσεν, ὥστε μηδένα τῶν Θεοφιλετάτων ἐπιτκόπων ἔχω τῆς πατὴρ ἑαυτὸν ἐκηλησίας πλεῖστον ἢ πατέρα ἐνιαυτὸν ὅλον ἀπολιμπάνεθαι, πλὴν εἰ μὴ τότο πατέρα Βασιλικὴν γένοιτο κέλευσιν. (τότε γάρ μόνον ἐσὶν ἀνέβοντο) τῶν διατάκτων πατριμερῶν ἐκάπις διαιτήσεως ἀναγνωστῶν τὰς Θεοφιλετάτας ἐ-
prin-

principe, collegio episcoporum expelli iubetur, tamquam statione sua indignus. Et ad melius præcauendam hanc offensionem, vti nulli clericorum licebat sine venia & litteris commendatitiis episcopi sui proficisci; ita nulli episcopo iter facere vel in aula imperatoris comparere permittebatur sine metropolitani sui venia & approbatione. Ita diserte prouisum est per easdem leges Iustiniani [u] & antecum a concilio Carthaginensi tertio, quod canonem habet in hunc modum decer-

πιστόποτας ταῖς αὐτῶν ἐκπρεπεῖν ἀγωνάταις ἐκκλησίαις, οὐχὶ μὴ μητρίαις ὅδον στέμμαται, μηδὲ ἐν ἔνιν διατελεῖσθαιεν, μηδὲ τῶν ἀγωνάτων εἰκόνιαι ἀμελεῖαι, μηδὲ τὸν ἐνικηθόν ὑπερβαίνειν, ἐν δῆ οὐχὶ αὐτὸν διὰ Φιλαρέτου πάτερνον ἐτέλεσθαι. Εἰ μέντοι καὶ ἵπερ τὸν ἐμαυτὸν πλανῆτον οὐχὶ ἀλλητέον, οὐχὶ μήτε πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἐπανοὶ τὸν οἰκεῖαν, μηδὲ βασιλικὴν τις αὐτὸν, καθόπερ εἰπόντες ἐφθημέν, ωὐλέχοι κέλευσις τηνικῦται, εἰ μὲν εἴη μητροπολίτης, πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνταξίαν ἀφορῶν ὁ τὸν αὐλικούς πατριαρχῆς καλεῖται μὲν αὐτὸν τοῖς νεομοσχένοις κηρύγμασιν, Φιλαρέτου πανταχῷ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων παρατήσοντι εἰ δὲ μένοι μήχει πιθός απειδῶν, οὐχὶ ἐξωθεάτω τὰ θεία τῶν ἐπισκόπων χορῶ, οὐχὶ ἔτερον ἀντιστητέων, τοῖς τοιούτοις αἰδήσ τε καὶ σεμνότητος ἄξενον εἰ δὲ εἰ μητροπολίτης, ἀλλὰ τὸν ἄλλων τὴν ἐπισκοπὴν πρὸς πληνώματος εἴη, ταῦτα παρὰ τὰ μητροπολίτης γνωσθω. κ. τ. λ. Et illud ctiam definitius, vt nemo Deo amabilium episcoporum foris a sua ecclesia plus quam per totum annum deesse auleat: nisi hoc per imperialē fiat iussionem: (tunc cuim solum erit inculpabile) sacratissimis patriarchis virtutibusque diocesos compellentibus Deo amabilis episcopos suis inhāvere sanctissimis ecclesiis: & non longo itinere separari; neque in peregrinis demorari velle, neque sanctissimas ecclesias negligere, neque annum excedere, quem & ipsum propter misericordiam constitutus. Si vero ultra annum errauerit & dereliquerit, & non ad episcopatum remaneuerit proprium, neque imperialis aliqua cum, (sicut prediximus) detineat iussio: tunc si quidem sit metropolita, circa ecclesiasticam dispositionem segregatus regionis illius patriarcha reuocet quidem eum legitimis inclinationibus, seruans utique sacrarum reguliarum obseruationem. Si vero maneat per omnia inobediens, expellat a sacro episcoporum choro, & alium introducat huiusmodi & reverentia & verecundia & honestate dignum. Si vero non metropolita, sed aliorum episcoporum aliquis sit, qui errauerit: hac omnia a metropolitano fiunt. &c.

(u) Iustin. nouell. VI. c. III. Mή ἄλλως δὲ τινα τῶν θεοφιλεύτων ἐπισκόπων θεόδητον σέδαισθαι πρὸς ταῦτα τὴν ἐνδαιμονιαν πόλιν, πρὸς ἄν., εἰ μὲν τις ἐπισκόπος εἴη, γράμματα λάβων τὰ οἰκεῖα μητροπολίτες πρὸς τὴν βασιλέαν, ταῦτα δῆ κατὰ τὰς θείας κανόνας συστατεῖ καλέσειν, τὰ μητροπολῖτα τῷ ἀνηγνάντῳ τῆς αὐτῆς παρασταῖς εἰ δὲ γε μητροπολίτης εἴη ὁ παραγένθεντος βαλόμινος, γράμματα κατάστιτο τὰ διοικήτεως πατριαρχῆς, τὴν αὐτὴν παρασταῖς αναγράψειν τίπα λέγοντα. κ. τ. λ. Non autem aliter aliquid Deo amabilium episcoporum praesumere

nentem [w] : *Placuit, vt episcopi trans mare non proficiseantur, nisi consulo prime sedis episcopo, sive cuiusque prouinciae primate, vt ab eo precipue possint sumere formatam sive commendationem.* Et ante hoc concilium Antiochenum [x] decreuit, *vt ne quis episcopus vel presbyter, vel alius omnino de ecclesiasticis ad imperatorem proficisci auderet sine consensu & litteris episcoporum prouincialium, maxime metropolitani, nisi abdicari & eiici vellet non solum a communione, sed etiam a dignitate, cuius particeps sit in ecclesia.* Et his consonant regulae & decreta pontificum Romanorum HILARII [y] & GREGORII MAGNI [z], ad antiquas regulas disciplinæ in ecclesia accommodate factæ.

§. XXIX.

24 Si beneficium ecclesiasticum in duabus ecclesiis simul retinere ausi essent.

O PORTEBAT etiam clericos ad vnam fese adstringere ecclesiam, hoc est, vt alio iam loco explanauimus, ad vnam diœcisin, sive ecclesiam dioecesinam, sub vnius episcopi iurisdictione; nec petere vel retinere audere beneficia sub duobus episcopis in duabus distinctis ecclesiis, diuersæ iurisdictioni subiacentibus. Hoc sensu in duarum vel plurium ecclesiarum

---

dirigere se ad hanc felicissimam civitatem, priusquam (si quidem episcopus sit, litteras acceperit proprii metropolitæ ad imperium, & quæ secundum diuinæ regulæ probabilia vocantur, testimonium perhibentia necessitatibus eius præsentia. Si vero metropolita sit, qui proficisci vult, litteras sumat eiusdem diœceseos patriarchæ, eius præsentiam necessariam esse, dicentes. cetera.

(w) Concil. Carthag. III. c. XXVIII.

(x) Concil. Antiochen. c. XI. cit. ad §. XV. sub litt. (r) pag. 75.

(y) Hilar. epist. VIII. ad episcopos Gallia. c. III. Illud etiam non possumus præterire, quod sollicitudine diligentiore curandum sit, ne præter metropolitarum suorum litteras aliqui ad quamlibet prouinciam audeant proficisci, quod etiam in omni genere officii clericalis per singulas debet ecclesias custodiiri.

(z) Gregor. lib. VII. epist. VIII. Additur, quod ex vobis aliqui pro ecclesiæ suæ emergentibus causis transmarina petentes, sine prædicti metropolitani sui cognitione, vel epistolis, sicut canonum ordo constituit, audeant ambulare. Hortamus igitur fraternitatem vestram, vt antiquam ecclesiarum vestrarum consuetudinem exsequentes --- si quendam vestrum pro causis propriis ubique compulerit ambulare necessitas, ab eodem metropolitano vestro secundum indicatam vobis regulam petere licentiam debatis, nec cum postponere in aliquo presumamus &c.

catalogo describi, sub pena deiectionis de honoris loco vetatur. Concilium Chalcedonense [a] expressis verbis hoc prohibet: *Non licet, inquietus, clericum in duarum ciuitatum ecclesiis eodem tempore in catalogum referri, & in ea, in qua a principio ordinatus est, & in ea, in quam, tamquam ad maiorem, consurgit propter inanis gloriae cupiditatem: eos autem qui hoc faciunt, proprie ecclesie restitui, in qua ab initio ordinati sunt, ut illic solum ministrent: sed si iam quiesciam ex alia in aliam ecclesiam translatus est, nihil prioris ecclesiae vel eorum, que sub ea sunt martyrum, vel prochotropiorum, vel xenodochiorum rebus communicare. Eos, qui ausi fuerint post magnae huius & vniuersalis synodi definitionem aliquid eorum, quae sunt prohibita, facere, statuit sancta synodus, eos proprio gradu excidere.*

§. XXX.

25. Si præter necessitatem publica diuersoria & cauponas frequentarent.

CANONES multam etiam habebant rationem externæ & publicæ conuersationis clericorum; iubentes eos circumspicere & accurate ambulare, & se absinere a rebus malæ famæ, vt vt alioquin in se innocentibus ac indifferentibus; vt omnem occasionem præciderent maledicentiæ, deuitando omnes istiusmodi suspiciosas actiones & speciem mali. Quocirca non solum ob intemperantiam & ebrietatem censuræ eos subiiciebant (quippe quæ vitia ne in laicis quidem tolerabantur) sed etiam edere vel apparere in publico diuersorio cum poenæ ecclesiastice denuntiatione vetabant, nisi essent in itinere, vel alia istiusmodi necessitate id facere cogerentur. Concilia Laodicenum [b] & Carthaginense tertium [c] omnibus clericis

(a) Concil. Chalcedon. c. X. Vid. Graeca lib. VI. c. IV. §. VIII. sub litt. (f) volum. II. p. 399.

(b) Concil. Laodic. c. XXIV. "Οτι δεις ιεροτικες από πρεσβυτερους οις διακνων, ηγετης της εκκλησιας εντης τάξεως οις ιησυεται, η αναγνωστην, η φυλτων, η επογνωστην, η θυρωρην, η της ταχυποστολης αστραφην, εις καπηλεον σιουένι. Quod non eroret sacrautos, a presbyteris usque ad diaconos, & deinceps quemlibet ecclesiastici ordinis usque ad ministros, vel lectores, vel cantores, vel exorcistas, vel ostiarios, vel exercitatorum ordinis, in cauponam ingredi.

(c) Concil. Carth. III. c. XXVII. Ut clerici, edendi vel bibendi causa, tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.

rum ordinibus id interdicunt generatim, & canones apostolici [d] adhuc clarius ἀφορίζεθαι excommunicari vel ab officio suspendi iubent eos vniuersos, qui cauponam ingressi fuerint, præterquam quum itineris & rerum suarum necessitate compulsi in eam diuertissent.

§. XXXI.

26. Si cum iudeis, hæreticis vel gentilibus philosophis familiariter viuerent.

OB eamdem rationem canones illis interdicebant familiariter viuere cum iudeis, hæreticis & paganis, maxime cum gentilibus philosophis, eo quod scandalum ex eiusmodi familiaritate exsisteret. Leges, quæ omnem consuetudinem cum iudeis & hæreticis vetant, alia occasione [*] produximus in medium. Hoc loco tantum dignam notatu historiam addemus, quam de Theodoto episcopo Laodiceæ in Syria narrat sozomenus [e], quemadmodum duos Apollinares, patrem & filium, ecclesia cicererit, quod Epiphanius sophistam, hymnum in

(d) Can. apost. LIII. al. LIV. Εἴ τις κληρονός ἐν πατρὶληι φωραδεῖν ἔσθιων, ἀφορίζεθαι πρὸς τὴν ἐν πανδοχείῳ ἐν δῷ διὰ ἀνέγνην καταλένειν. Si quis clericus in cauponā comedens deprehensus fuerit, segregetur; præterquam quum ex necessitate de via dixerit ad hospitium

(*) Lib. XVI. cap. VI. §. III. & X. vol. VII. pag. 274. &c p. 296.

(e) Sozom. lib. VI. c. XXV. Εἴ Θεοδότε τῇ πρὸ αὐτῇ τῇ Διοδίκεων ἐκκλησίᾳ ὕπαρτος, κατ' ἑκάποντα πατρὸς δὲ αὐτῷ χρύσεων Απολλωνίους, ἢ σοφίσις, ὅμως εἰς τὸν Διόδικον παρήσει διδυκοῦντος δὲ αὐτῷ χρύσεων Απολλωνίους, οὐ γάρ οἶος θν., παρεγένετο τῇ ἀρχούσαι σὺν τῷ πατρὶ ὁμοίους δὲ τῷ αὐτῷ, γηραιοτάτος ἐν ἀσημος· ἐπει δὲ τὸ λόγον ἀρχούσαις Επιφάνιος, ὡς ἔπει τοῖς τοιάδε ἐπιδεικνυένοις λέγειν, τὰς ἀντίτριας τοις ἔξιτας δύο τοις ἐκέλευεν· ἐπει δὲ Απολλωνίους ὁ νόος, οὐτε δὲ πρεσβύτης, οὐτε ἄτερος τις τῶν παρόντων Χριστιανῶν τοὺς ἀκροστοὺς ἀπεγώντος μαθὼν ταῦτα Θεοδότος δὲ ἐπίσκοπος, χαλεπῶς ἔγυγκε καὶ τοῖς μὲν ἄποις ἐν λαῷ, τεταγμένοις μετρίοις ἐγκατέλους, συγγράψαντι ἔνεισιν Απολλωνίους Ἑρεχτίους, τοὺς ἐκκλησίας ἀφώγοτεν ἤστην γάρ κληροκών, ὁ μὲν πατέρ, πρεσβύτερος δὲ τοῦ, ὑπαγώντης οὐτε τῶν ἰσοῦν γραψθῶν. Quo tempore Theodosius decessor Georgii Laodicenam regebat ecclesiam, quum Epiphanius Sophista nobilis hymnum in laudem Bacchi recitaret, Apollinaris, qui eo preceptore vtebatur, erat enim adhuc adolescentis, ei recitationi interfuit vna cum patre, eiusdem cum ipso nominis, qui grammaticus erat non obscurus. Quinque Epiphanius in ipso carminis exordio, sicut moris est iis, qui eiusmodi hymnos publice recitant, cunctos profanos homines nec sacris illis initiatos, foras abire iussisset, nec iunior Apollinaris, nec senior, nec ullus omnino ex christianis, qui aderant, discessit ex auditorio: Id quum re-

lau-

laudem Bacchi recitantem, audissent; quum hoc personis eorum minus dignum esset, vt pote quorum alter presbyteri alter lectoris sacrarum scripturarum munere fungeretur in ecclesia christiana.

§. XXXII.

27. Si nimia severitate in lapsos vbi essent.

QVEMADMODVM clerici debita severitate vti debebant in peccatores impenitentes, exsequendo contra eos leges disciplinæ: Ita ab altera parte nimia severitas & duritas in recusando recipere & reconciliare lapsos poenitentes, postquam ex canonum præscripto ecclesiæ satisfecissent, grandis erat offendio, & tam manifesta potestatis ministerialis abusio, vt ecclesia eam in clericis suis acrius castigandam duceret. *Si quis episcopus aut presbyter, inquit canon quidam apostolicus [f], cum, qui se conuerit a peccato, non repperit, sed cicererit, deponatur: quia contristat Christum dicentem; Gaudium igitur in celo super uno peccatore, penitentiam agente.* Hoc non erat verum disciplinæ exercitium, sed imperiosa morositas & mera dominatio in hereditatem Dei per nimis extensæ ministerialis potestatis usurpationem. Eadem res erat, pro qua contendebant Nonianiani heretici, & quam in illis semper oppugnabat damnabatque ecclesia: Et proinde si qui de clericis illius hanc enormem potestatem sibi arrogarent, eos hoc crudeli Nonianorum dogmate infectos esse recte iudicabat, & vt tales sententiæ depositionis faciebat obnoxios.

§. XXXIII.

28. Si officium benefici & liberalis hominis erga pauperes clericos intermisserint.

ALIA crudelitatis species erat, quam ecclesia etiam in clericis suis valde puniebat, nimirum beneficentiae & liberalitatis erga pauperes & calamitosos ordinis sui homines præter-

---

Seimus Theodotus episcopus, graniter commotus est. Ac reliquis quidem, qui ex plebe erant, leviter obiurgatis veniam concessit. Vrtrunque autem Apollinarem publice connectum, ecclesia eiecit. Erant enim clerici: pater quidem presbyter; filius vero lector sacrarum scripturarum.

(f) *Can. apost. LII. Εἰ τοις ἐπίσκοπος, η̄ πρεσβύτερος, τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἀμαρτίας ἢ προδηλεται, ἀπὸ ἀποβάλλεται, καθιγείδω ὅτι λυτεῖ τὸν χριστὸν, εἰ πότε τοις γίνεται ἐν δοκιμᾷ ἐπὶ ἐν ἀμαρτωλῷ μετανοεῖται.*

missio. Ut caritas homines iubet esse beneficos erga omnes, dum tempus opportunum habent, maxime vero erga domesticos fidei: Ita clerci multo magis illis debebant succurrere, qui in codem secum ministerio constituti & arctioribus fraterni amoris vinculis in eadem functione coniuncti erant. Vnde canones apostolici [g] hoc tamquam graue delictum puniri iubent, ita seuere decernendo: *Si quis episcopus, aut presbyter, quum aliquis clericorum inopia laborat, ei non suppeditat necessaria; segregetur: quod si perseveret, deponatur, ut qui occiderit fratrem suum.*

§. XXXIV.

29. Si in caussis criminalibus iudicassent.

ALIQUA etiam crudelitatis species, aut certe res clericum minime decens, esse credebatur, in caussis criminalibus iudicare. In caussis cuiilibus leges sinebant eos eligi arbitros. At in caussis criminalibus nullam omnino potestatem habebant, nisi essent mere ecclesiasticae; minime autem omnium in talibus caussis criminalibus, quae ad vitam & necem spectarent. Hinc multi canones facti sunt, sub grauiissimæ poenæ depositioonis denuntiatione id ipsum prohibentes. Concilium Tarragonense clericis vniuersam iudicandi licentiam in negotiis criminalibus [h] denegat. Concilium Antissiodorensis [i] specialius presbyteris in illo iudicio sedere interdicit, vnde homo ad mortem tradatur. Et in alio canone [k] presbyterum vel diaconum stare vetat ad trepalium, ubi rei torqueantur. Concilium Toletanum quartum [l] sacerdotibus non permittit iudi-

(g) Cap. apost. LIX. Εγενοντος διπλωματος, ου πρεσβυτερος, των των κληρουν ενδεξαντος, μη επιχρηματη τα δεουτα, αφοριζειν επιμελευν δε, και θρησκευων, ως φοινικες των αδελφων αιτη.

(h) Concil. Tarragon. c. IV. Habeant licentiam iudicandi, exceptis criminalibus negotiis.

(i) Concil. Antissiodor. c. XXXIV. Non licet presbytero in illo iudicio sedere, vnde homo ad mortem tradatur.

(k) Ibid. c. XXXIII. Non licet presbytero, nec diacono, ad trepalium, ubi rei torqueantur, stare.

(l) Concil. Tolet. IV. c. XXXI. Saepè principes contra quoslibet maiestatis onerosios, sacerdotibus negotia sua committunt. Et quia sacerdotes a Christo ad ministerium salutis electi sunt, ibi consentiant regibus fieri judices, ubi iureuitaq[ue] suppliciu indulgentia promittitur; non ybi discriminis (al.

care in caussis, quæ ad crimen læsa maiestatis pertineant, etiamsi a principe id facere iubeantur, nisi hic iure iurando supplicii indulgentiam promiserit. Qui secus fecerint, effusi sanguinis rei apud Christum futuri & apud ecclesiam proprium gradum perdituri dicuntur. Concilium vndecimum Tolitanum [m] paullo longius progreditur, non solum tales excludens ordinis & stationis honore, sed omni etiam communione quoad vixerint, quam in hora demuna mortis eis impertiendam esse decernit.

§. XXXV.

Episcopis officii sui administratio ad tempus vel in perpetuum interdici poterat, 1. Si ordinationes darent canonibus contrarias.

HAE præcipuae erant veteris disciplinæ regulæ, quæ ad clericos spectabant generatim: præter quas nonnullæ erant, quæ sp̄cialius ad particularis cuiusuis ordinis personas pertinebant. Episcopis officii sui administratio ad certum tempus vel in perpetuum etiam interdici poterat ob varia peccata, quæ contra muneris ecclesiastici regulas ac officia, functioni ipsorum peculiaria, commisissent. Ut, primo quidem propter voluntariam cognitarum legum ordinationis transgressionem. Si qui episcopi quempiam ordinare auderent in plenam sedcm, in quam alius secundum consuetas regulas ordinatus fuerat ante eum; vel si duo tresue episcopi episcopum clandestino ordinarent sine reliquorum episcoporum prouincialium & me-

---

sanguinis) sententia præparatur. Si quis ergo sacerdotum discussor in alienis periculis exsriterit, si reus effusi sanguinis, apud Christum & apud ecclesiam perdat proprium gradum.

(m) Concil. Tolet. XI. c. VI. His, a quibus domini sacramenta traſlanda sunt, iudicium sanguinis agitare non licet: & ideo magnopere talium excessibus prohibendum est, ne indiscretæ præsumptionis motibus agitati, aut quod morte plectendum est, sententia propria iudicare præsumant, aut truncationes quaslibet membrorum quibuslibet personis aut per se inferant, aut inserendas præcipiant. Quod si quisquam horum immemor præceptorum, aut ecclesiæ sive familiis (al. famulis) aut in quibuslibet personis tale aliquid fecerit, & concessi ordinis honore priuatus, & loco suo, perpetuo damnationis teneatur ergastulo: cui tamen communio executi ex hac vita non neganda est; propter domini misericordiam, qui non vult peccatoris mortem, sed ut conueitatur & viuat.

tropolitani consensu; non solum episcopus hoc modo ordinatus, sed ipsi quoque episcopi, qui sic eum ordinare ausi erant, statione sua pelli debebant [*]. Ita cum *Trophimo* & duobus aliis obscuris episcopis, qui *Noratianum* ordinabant, actum est. Nam, ut **CYPRIANVS** & **CORNELIUS** saepius narrant, de gradu dignitatis suæ deieci ad communionem laicam iudecebantur. Si quis episcopus eos ordinaret, qui ab haereticis baptizati vel rebaptizati erant, ob hoc delictum a ministerio clericali [n] excludendus erat. Si quis ex humano affectu fratrem, vel filium, vel alterum propinquum indignum ordinaret, per regulam in canonibus apostolicis [o] datam, segregatione puniendus erat. Si quis episcopus in alterius dioecesi quempiam ordinaret, per eosdem canones apostolicos & ipse [p] depo- nendus erat, & qui ab illo erat ordinatus. Haec omnia pleni- nius demonstrauimus sectione huius capituli tertia, quo lecto- rem nostrum amandamus. Quibus solum addimus, quod, si quis episcopus quempiam ordinasset, qui publicam penitentiam egerat in ecclesia, ipse potestate ordinationis priuandus fu- erit [q].

(*) Vid. conc. Aranc. l. c. XXI. In nostris provinciis placuit de presumtori- bus, vt, sicuti contigerit duos episcopos episcopum inuitum facere, auto- ribus damnatis, vnius eorum ecclesiae ipse, qui vim passus est, substitua- tur, si tamen vita respondet; & alter in alterius deieci loco nihilo minus ordinetur. Si voluntarium duo fecerint, & ipse damnabitur, quo cautius es, quæ sunt antiquitas statuta, seruentur.

(n) Vid. Felic. III. epist. I. c. V. (ap. Labb. tom. IV. concil. p. 1077. epist. VII.) Illo per omnia cultodito, ne ex eis umquam, qui in qualibet aetate alibi quam in ecclesia catholica aut baptizati aut rebaptizati sunt, ad ecclesia- sticam militiam prorsus non permittantur accedere. Quibus satis esse debat, quod in catholicorum numero sunt recepti: quoniam de suo ordine & communione videbitur ferre iudicium, quisquis hoc violauerit insitu- tum, vel qui non remouerit eum, quem ex eis ad ministerium clericale obrepisse cognoverit.

(o) Can. apost. LXXVI. Vid. supr. §. III. sub litt. (c) pag. 61.

(p) Ibid. c. XXXVI. ἐπίσκοπον μὴ τολμῆν ἔξω τῶν ἑαυτῶν ὄρων χειροτονίαν ποιεῖ- σαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας κατόπιν πόλεις η̄ χώρας εἰ δὲ ἐλεγχθεῖν τόποι πεποιη- κόσι, παρὰ τὴν πατερόβοτων τὰς πόλεις ἐκεῖνας η̄ τὰς χώρας γνώμην, κατα- γιδὼν καὶ αὐτὸς καὶ ἡ εἰρηνοῦσσα. Episcopus non audeat extra fines su- os ordinationes facere in cimitibus aut pagis ipsi non subiectis. Quod si conuenies fuerit huc fecisse præter eorum sententiam, qui cimites illas & pagos obruerint, deporatur, & ipse, & uos ordinantur.

(q) Concil. Carth. IV. c. LXVIII. Ex penitentibus (quamuis sit bonus) clerici- §.XXXVI.

§. XXXVI.

2. Si leges disciplinæ ad effectum dare neglexissent.

Secundo, Si episcopi leges disciplinæ ad effectum dare neglexissent, qui peculiaris munieris ipsorum actus erat, ob istiusmodi neglectum contemptumque disciplinæ, sententiæ depositionis obnoxii erant non minus quam ii, quos censura ecclesiastica adficere debebat. Manifestum hoc est ex iis, quæ de quibusdam, qui ab hereticis baptizati vel rebaptizati, & deinde more regulæ ecclesiæ contrario in ecclesia ordinati erant, statuit *Felix [r] pontifex Romanus*. Non illi tantum, qui eos ordinarant, officio pellendi erant, sed isti etiam episcopi, qui eos sic ordinatos norant, nec officium eis, leges disciplinæ contra illos ad effectum dando, abrogarant. Ita quoque si quis presbyter vel diaconus sibi officium aliquod assumeret sine episcopi auctoritate, quod ad eos non spectaret, & episcopus in tali usurpatione connueret, censura canonice ipse se se reddebat obnoxium [*], eo quod audaciam eorum corrigere ex quadam animi abiectione neglexisset.

§. XXXVII.

3. Si diœcesim suam diuidenter nosque erigerent episcopatus sine venia: vel si in aliorum iura, ultra proprios limites & iurisdictionem, involarent.

Tertio, EPISCOPI canonice poenæ se se faciebant obnoxios, si ecclesiæ terminos & fines, antiqua lege & consuetudine constitutos, sine prouincialis synodi conscientia & consen-

---

cus non ordinetur. Si per ignorantiam episcopi factum fuerit, deponatur a clero, qui se ordinationis tempore non prodidit fuisse presentem. Si autem sciens episcopus ordinauerit tales, etiam ab episcopatus sui ordinandi duntaxat potestate priuiter.

(r) *Felic. III. epist. I. c. V.* vid. sub anteced. litt. (n).

(*) *Vid. Gelasii epist. IX. ad episcop. Lucanice c. VI. VII.* (tom. IV. conc. p. 1199.)

Nec minus etiam presbyteros ultra modum suum tendere prohibemus: nec episcopali fastigio debita sibi met audacter assumere, ---- Si quidquam ad episcopale ministerium specialiter pertinens suo motu putauerint exsequendum, continuo se presbyterii dignitate & sacra communione eripiari. Quod fieri necesse esse censeamus, si eorum præsule deserente, huiusmodi fuerit prævaricatio comprobata, nec ipso eorum episcopo a culpa conniventer & vltione vacaturo, si immoderata facientem dissimulauerit vindicare. Diaconos quoque propriam constituimus feruare mensuram &c.

su mutare ausi essent. Dioceses ex idoneis rationibus diuidi ex illisque nouæ quædam erigi poterant; si vel ampliores es- sent, quam ut vnius episcopi cura eis sufficeret; (quæ res *Augu- stinum* induxit, vt dioecesis *Hipponensem* diuideret, nouumque ex ea constitueret episcopatum *Fuscalensem*) vel si princeps præ- cipuum queindam pagum vel vicum ciuitatis honore & priu- legiis donare consultum duceret; tum ista ciuitas, consenti- ente concilio prouinciali, nouus episcopatus fieri poterat. At vero si quis in vico quodam, in quo ante eum nullus vñquam episcopatus fuerat, episcopatum ambitiose obtinuissest; vel principem ambitiose sollicitasset, vt vicum in ciuitatem con- verteret, quo ipse in ea episcopus posset fieri; in istiusmodi casibus ecclesia sublimes ambitiosorum hominum cogitationes corrigendas, eorumque conatus reprimendos ducebat, dene- gando illis eos honores, quos istiusmodi peruersis artibus ob- tinere adlaborarant, ipsosque submittendo poenæ depositionis. Multi dantur canones ac regulæ disciplinæ, hauc praxin pro- hibentes: at regula, in concilio quodam *Tletano* facta, omni- um maxime notabilis est, quandoquidem conclusio est in spe- ciali quodam casu facta ex omnibus antiquis canonibus (epi- scopos in villis & vicis ordinari vetantibus), qui ibi recitan- tur. *Wamba* rex quibusdam episcopis imperiose mandauerat, vt in diuersis villulis & monasteriis, in suburbanis *Toleti* alibi- que iacentibus, alios ordinarent episcopos: contra quem au- sum & usurpationem concilium primo vetustos citat canones, & tum concludit nouo decreto in hunc modum [s]: *Si quis contra hac canonum interdicta venire conatus fuerit, vt in locis illis e- piscopum eligat fieri, vbi episcopus nunquam fuit, sit in conspectu omni- potentis Dei anathema: T* insuper tam ordinans quam ordinatus gradum sui honoris perdat: quia non solum antiquorum patrum decreta, sed *E* apostolica ausus esst conuellere instituta. Concilium Chalcedonense si- mile decretum [t] fecit contra eos, qui principem rogare au- si fuerint, vt vna prouincia in duas diuisa nouam metropolim

(s) Concil. Tolet. XII. c. IV. (tom. VI. concil. p. 1229.)

(t) Concil. Chalcedon. c. XII. Ηλαγει εἰς ἡμᾶς, ὡς τοις πυρὶ τὸς ἐκκλησιῶν
διερῆσθαι προσδοκούντες διατείλαι, διὰ πρηγματων βασιλικῶν τὴν μίαν ἐπαρ-
χειν εἰς δια κατέτεμον, ὡς ἐπὶ τάξει δύο μητροπολίτας εῖναι εἰ τῷ αὐτῷ ἐπαρχίᾳ.

in ea constituat. Hoc prater ritus ecclesiasticos esse dicunt, adeoque eis, qui tale quid postea ausi fuerint, denuntiant fore, ut suo gradu excidant.

§.XXXVIII.

4. *Si concilii prouincialibus interesse negligerent.*

Quarto, EPISCOPOS conciliis prouincialibus interesse oportebat; quod si facere sine idonea causa recusarent vel negligerent, suspensioni ab officio obnoxii erant. Hanc in rem decretum habetur in concilio secundō Arelatenſi [u]: *Si quis ad eſe (synodo) neglexerit, aut cætum fratrum, antequam concilium disſoluatur, crediderit deferendum, alienatum ſe a fratribus communione cognofeat, nec eum recipi liceat, niſi in ſequenti synodo fuerit abſolutus.* Idem decretum repetitur a concilio Tarragonensi [w], & patrum statutis conuenire dicitur: *Si quis episcoporum, commonitus a metropolitano, ad synodus, nulla graui intercedente neceſſitate corporali, venire contemperit, ſicut ſtatuta patrum censuerunt, uſque ad futurum concilium euangelorum episcoporum caritatis communione priuetur.* Synodi Afričana [x] dicunt, contentum eum esse debere ecclesiæ ſuæ communione.

§. XXXIX.

5. *Si populum iniquis exactionibus opprimerent.*

Quinto, Si quis episcopus populum ſuum, vel aliquam eorum partem, dura tractatione, iniustis poſtulatis & iniquis ex-

āgore reiū ſi ἀγίου τιμόδος, τῷ λοιπῷ μηδὲν τοῖστον τολμαῖαι προξεποτεῖ τὸν τέττῳ ἐπιχειρῶντα ἐπιπλεύτῳ οἵτε βαθὺν. Peruenit ad nos, quid quidam, quoniam preter ritus ad potentatus accesserint, per pragmaticos imperiales unam protinaciam in duas diuiferunt, ut ex eo duo effent metropolitani in eadem provincia. Statuit erga sancta Synodus, ne episcopus deinceps tale quid audeat: quoniam is, qui hoc adgreditur, a ſuo gradu excidit;

(u) Concil. Arelat. II. c. XIX.

(w) Conc. Tarragon. c. VI.

(x) Concil. Carth. V. c. X. Quod si non potuerint occurrere (ad concilium) excusationes suas in tractatoria ſubſcribant: vel ſi post aduentum tractatrix aliqua neceſſitates repente forſitan orta fuerint, niſi rationem impediamenti ſai apud ſuum primatum rediderint, ecclesiæ ſuæ communione debere eſſe contentos.

Cod. Afrič. c. LXXVII. εἰ μὴ τὸν λόγον τῷ οἷνεις ἐποδισμῷ παρεὶ τῷ οἷνεις πρωτεύοντι ἀποδέσσωσιν, ὅφειλεν τὰς τοῖς τῷ οἷνεις τῆς ιδίᾳ αὐτῶν ἀρχεῖσας ἐκκληγοῖς.

actionibus opprimeret; per leges ecclesiæ *Africanae* hoc in casu peculiariter prouisum erat, vt amissione illius partis populi sui militaretur, quæ de oppressione eius causam habebat conquerendi. Iam superiore capite [*] ex epistola AVGVSTINI hoc adnotauimus, vbi hanc agendi rationem cum episcopis scite defendit, si eorum delicta nec tam grauia sint, vt deiectionem de officio commercent; nec tam leuia, vt perfecte condonari, vel omnino sine censura prætermitti possint.

§. XL.

6. Si eos hospitio exciperent, qui ex alia diæcesi sine venia fugerant.

Sexto, DENIQVÈ quum per quosdam canones cautium es-
set, ne quis episcopus hospitium præberet vel animum adderet
clericis, ex dioecesi sua fugientibus, nec monachis, monaste-
rium suum deserentibus: nonnulla concilia huic abusui occur-
rere studebant, non solum clericum desertorem honoris sui
gradu priuando, sed episcopo etiam, qui eum receperat & ob-
firmauerat, poenam canonicam infligendo. Concilium Antio-
chenum [y] generatim permittit communī synodo, vt istiusmo-
di episcopum puniat. Canones apostolici [z] distinctius ei se-
gregationem decernunt, tamquam magistro interturbati or-
dinis. In *Africa* autem magis peculiaris puniendi eiusmodi e-
piscopum ratio obtinebat, quæ erat, vt a ceterorum episcopo-
rum prouincialium communione seclusus sita tantum plebis
[a] communione frueretur: Quæ, vt obseruatum nobis est,

(*) Augustin. epist. CCLXI. vid. cap. IV. § IV. sub litt. (p) pag. 41.

(y) Cone. Antioch. c. III. εἰ δὲ καθηγεῖται διὰ τούτην τὴν αἵτινα δέρποτε ἔτερος ἐπίσκοπος, καὶ πεντοῦ ἑπτάτηλας τυγχάνειν ὅποιος οὐδέποτε, ἀεὶ πραγμάτων τὰς δεσμὸς τὰς ἐνθλητικὰς. Si eum, qui propter hanc causam depositus est, aliis episcopis receperit, ille quoque a communi synodo puniatur, vt quæ ritus ecclesiasticos dissoluit.

(z) Can. apostol. XVI. εἰ δὲ ἐπίσκοπος, πιστὸς τυγχάνεται, πιστὸς ἀλένει ἡγεμόνευος τὴν κατ' αὐτὸν ἀριθμεῖσαν ἀρχήν, διέγειται αὐτὸς ὡς ἀληφόνες, ἀφοιτεῖσθαι ὡς διδούνας ἀτρίξις. Si episcopus, apud quem versantur, pro nihilo dicens ad-
versum eos decretam cessationem a ministerio, receperit eos tanquam cle-
ricos, segregetur, vt magister interturbati ordinis.

(a) Concil. Caithag. V. c. XIII. Placuit, vt si quis de alterius monasterio re-
pertum, vel ad clericatum promouere voluerit, vel in suo monasterio ma-
ioreum monasterii constituerit; episcopus, qui hoc fecerit, a ceterorum com-
mo-

moderata poena erat, infligi solita ob leuioris momenti offenditio-nes, quæ nec plena detractione de inuere puniri, nec plan- ne impunitæ, quasi nullæ offenditio-nes essent, dimitti poterant.

§. XL.

Chorepiscopi censuræ obnoxii erant, si præter acceptum manda-tum egissent.

PROXIME post episcopos genus quoddam hominum ecclasticorum erat, quos antiqua ecclesia chorepiscopos vocabat, quia sacra faciebant in certis officiis episcopalibus sub episcopo ciuitatis in ecclesiis ruralibus. Hi agebant limitata quadam & aliunde pendente potestate, sæpenumero autem potestatem sibi assumere conabantur præter acceptum mandatum. Vnde ecclesia certas leges & regulas facere necesse habebat ad usurpationem eorum reprimendam atque corrigen-dam. Inferiorum ordinum clericos ordinare poterant, hypodiakonos, lectores & exorcistas ex generali quodam accepto mandato, non autem presbyteros vel diaconos sine speciali licentia. Nonnumquam tamen hoc etiam facere sibi sumebant, ciuitatis episcopo non consulto; propter quod delictum per canones [b] amissioni officii & degradationi obnoxii erant.

---

munione sciunctus, suæ tantum plebis communione contentus sit; & ille neque clericus, neque præpositus perseueret.

(b) Concil. Antioch. c. X. τὸς ἐν ταῖς κώμαις, ἢ ταῖς χωραῖς, ἢ ταῖς καλυμέναις χωροποτάμαις, εἰ καὶ χειροθετῶν εἰν ἐπισκόπων εἰδηφότες, ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ εἰδέναι τὰ ἔκυτῶν μέτρα, καὶ δικαῖεν τὸς ὑποκειμένους αὐτοῖς ἐκκλησίας, καὶ τῇ τέτων ἀρχεῖσιν Φροντίδῃ καὶ μηδεμονίᾳ, καθιστᾶν δὲ ἀναγνώσας, καὶ ὑποδικόντας, καὶ ἐφορισάς, καὶ τῇ τέτων ἀρχεῖσιν προσχωγῷ^ν μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον χειροτονεῖν τολμῆν, δίκαια τὸν τῇ πόλει ἐπισκόπα, ἢ ἵππουνται αὐτὸς τε καὶ ἡ χώρα^ν εἰ δὲ τολμήσει τις παραβῆναι τὰ δρεδέντα, καθαρεῖσας αὐτὸν καὶ ἡς μετέχει τηρεῖ. *It qui sunt in vicis vel pagis, qui dicuntur chorepi-scopi; etiam si episcopi ordinationem mantuantur impositiorem acceperint, vi-suum est, ut sint modum sciant, & sibi subiectas ecclesiis administrarent, earumque cura & sollicitudine gerenda contenti sint: constituant autem lectores, hypodiakonos & exorcistas & eorum promotionem sufficere existimant, nec presbyterum; nec diaconum ordinare audirent absque urbis episcopo, cui subiicitur ipse & regio. Si quis autem ea, que definita sunt, transgredi audeat, ipse quoque deponatur ab eo honore, quem ha-bet.*

§. XLII.

Et presbyteri, si officium episcopale usurpassent.

IDE^M de presbyteris obseruari potest, qui episcoporum adiutores erant in peragendo ipsorum officio, sed cum certa limitatione, vt ne sese ingererent in tales eius partes, quas sibi ipsis absolute reseruarant; cuiusmodi erat ordinatio, consecratio eccl^{esi}iarum atque altarium. Et si presbyteri vñquam accepti mandati limites migrarent, assumendo sibimet ipsis istarum rerum exercitium atque potestatem, per leges ecclesiarum ordinaria sua potestate exuendi erant, qua alioquin frui poterant, & plenae ac perfectae deiectioni subiiciebantur. Sic quum Eutychianus & Musenus, qui episcopi non erant, diuersos clericos ordinaverint, concilium Sar. license [c] statuebat, vt propter hanc audaciam ordinibus suis priuarentur, & prorsus ad communionem reducerentur laicam. Et in concilio primo Bracarense [d] decretum habetur in hanc sententiam: *Si quis presbyter post hoc interdictum ausus fuerit chrisma benedicere, aut ecclesiam aut altare consecrare, a suo officio deponatur.* Nam & antiqui canones hoc vetuerunt.

§. XLIII.

Et diaconi, si functiones & priuilegia supra ordinem & stationem suam sibi arrogassent.

DIA CONI similiter ad certas functiones & stationes, ordini ipsorum adsignatas, adstricti erant; supra quas si ambitiose

(c) Concil. Sardic. c. XIX. Όοντες ἐπίσκοπος εἴπει τῆς ἡμῶν μεριζόντος η̄ απόφθοις ἐστιν αὐτὴν ἐπιτάχνην θύσκον καὶ ἀπομονωτον ὑπέλασαν εἶναι, καὶ διαγνῆ τὸν πρὸς πάντας ὅλους οἴκους, ἀπεξ τῆς εἰς αὐτὸν ἐκδηλωτικὴν προσεχθῆταις οὕτοι τοις ἀδελφῶν ἡμῶν, εὰν μὴ βέλοντο ἐπινέκτειαν εἰς ὃς πατρῷαν δέσμουν ἔκδεσσις, τῇ λοιπῇ μὴ ἀποδέχεσθαι. Εὐτυχισμὸν δὲ μητε ἐπισκόπος θυντῆς διαδικεῖν ὄντας ἀλλ’ εἰδεῖ Ματαῖον ὃς ἐπίσκοπος νομίζεται εἰ δὲ λαϊκὴν ποινικὴν ἀποτίσσειν, μὴ κακηναὶ διτοῖς ἀγνεῖδας πόντες εἴποντες φέτοι. Οὐσία episcopus dixit: Mea mediocritatis haec est sententia: quia quietes & patientes esse debemus, & perennem in omnes habere misericordium, eos qui semel in clerus ecclesiasticum ab aliquibus fratribus nostris promoti sunt, si volunt redire ad eas, aut quas nō nominati sunt, ecclesias, deinceps non admittit. Eutychianum autem ne episcopi quidem filii nonem usurpare: sed neque Musenum ut episcopum existimari. Si autem laicam communionem petuerint, non oportere eis denegari.

(d) Concil. Bracar. I. c. XXXVII.

ad-

adspirare, & sese ipsos in officia presbyterorum ingerere, vel vlo modo illis insultare auderent; grauissimas quoque poenas incurrebant. Concilium Nicenum [e] usurpationum quarundam & abusuum mentionem facit, qui committantur a diaconi; quod in nonnullis locis & cimitatibus diaconi dent presbyteris eucharistiam; etiam ante ipsos episcopos recipient; & in medio presbyterorum sedeant: quod quum fiat præter canonem & ordinem, istiusmodi diaconi a ministerio desistere iubentur. Concilium secundum Arelatense [f] canonem habet eiusdem argumenti: *In secretario diaconos inter presbyteros sedere non liceat; vel corpus Christi, praesente presbytero, tradere non presumant.* *Quod si fecerint, ab officio diaconatus abscedant.*

ITA singuli ordines inter clericos sua sibi peculiariter designata habebant officia; neque tantum si deessent officio suo, verum etiam si functionibus, ad se non pertinentibus, se immiscerent, potestatemque sibi arrogarent ordine suo alienam, satis idonea caussa erat temporariae vel plenæ & perfectæ deictionis. Atque ita pertractauimus, quæ specialius ad disciplinam pertinent clericorum.

(e) Concil. Nic. c. XVIII. Ηλθεν εἰς τὸν ὄργανον καὶ μεγάλην σύνοδον, ὅτι ἐν τοῖς τόποις καὶ πόλεσι, τοῖς πρεσβυτέροις τὸν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδόντων ὑπὲρ ὅτε ἔκκλησιν, ἔτε ή συνήδεια παρέδωκε, τὸς ἔξεστον μὴ ἔχοντας προσφέρειν, τοῖς προσφέρεσσο διδόντων τὸ σῶμα τῷ χριστῷ κακέστῳ δὲ ἐγνωμόνην, ὅτι ἡδη τοὺς τῶν δικόνων καὶ πρὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς εὐχαριστίας ἀποτάσσονται μὲν ἐν ἀποστολῃ περιηρθεων καὶ ἐμνηστευτων οἱ δικόνοι τοῖς ιδίοις μέτροις, εἰδίτες ὅτι τῷ μὲν ἐπισκόπῳ ἀπεγένεται εἰδί, τῷ δὲ πρεσβυτέρῳ ἐλάττον τυγχάνεται λαμβανέτωσαν δὲ κατὰ τὸν τύχον τὴν εὐχαριστίαν μείζη τὸς πρεσβυτέρου, ἢ τῷ ἐπισκόπῳ διδόντος αὐτῷ, ἢ τῷ πρεσβυτέρῳ ἀλλὰ μηδὲ κακήστοις ἐν μέτω τῷν πρεσβυτέρων ἔξεστο τοῖς δικόνοις πάρα κακίᾳ γαρ καὶ πάρη τάχις ἐσὶ τῷ γνώμονι εἰ δέ τις μὴ θέλει πειθαρεῖν καὶ μείζη τέτος τὸς ἔργων, πεινάσθω τῆς δικονίου. Peruenit ad sanctam synodum, quod in nonnullis locis & cimitatibus diaconi dant presbyteris eucharistiam, quod nec canon neque consuetudo tradidit, ut qui officiū potestatem non habent, iis qui offerunt, dent corpus Christi. Nam vero illud etiam cognitum est, quod iam quidam ex diaconis etiam ante episcopos eucharistiam attingant. Hec ergo omnia auferantur & diaconi inter suas mensuras permaneant, scientes, quod sunt quidem episcopi ministri, presbyteris vero minores. Accipiant autem suo ordine eucharistiam post presbyteros, eis præbente episcopo vel presbytero. Sed nec in medio quidem presbyterorum licet diaconis sedere. Id sit enim præter canonem & ordinem. Si quis autem non vult obedire post has constitutiones, a diaconatu desistat.

(f) Concil. Arelat. II. c. XV.

*LIBER DECIMVS OCTAVVS
DE DIVERSIS POENITEN-
TIVM ORDINIBVS, ET DE RATIONE
AGENDI PVBLICAM POENITENTIAM IN
ECCLESIA.*

*CAPVT PRIMVM
DE DIVERSIS POENITENTIVM ORDINIBVS
IN ECCLESIA.*

§. I.

Pœnitentes in quatuor ordines sive classes diuisi.

HACTENVS disciplinam spectauimus ecclesiae, quatenus in obstinatos & publicos peccatores administrata sit, ut ad poenitentiam eos perduceret: Iam iterum in progressu suo eam debemus considerare, quatenus in pœnitentes solita sit exerceri, qui regulis disciplinae se submiserunt, & videre, quemadmodum hi in pœnitentiae sue actione tractati fuerint ab eo tempore, quo excommunicati fuerunt, vsque dum in ecclesiam denuo admitterentur. Pœnitentiae actio olim res erat longi temporis, ut in hominum consilium & sinceritatem inquire posset, eisque daretur spatium ad edendum idoneum veræ sollicitudinis suæ & detestationis peccatorum suorum testimonium, atque ad fidem faciendam ecclesiae, quod morum institutorumque suorum mutationi sincere studerent, dum longum pœnitentiae cursum non recusarent, quem ecclesia pro sapientia sua eis duceret iniungendum. Et hanc ob rationem ecclesia pœnitentes suos in quatuor ordines sive classes diuersorum graduum diuidere solebat, quæ a Græcis vocabantur προσκλαυοντες, αποκλημενοι, υποκλημενοι & συνιδαμενοι; & a Latinis, flentes, audiētes, substrati & consolentes, quorum nominum & distinctionum ratio mox dabatur. Sunt, qui hisce quintum ordinem ad-

addunt, sed sine vlla idonea caussa & fundamento. BELLARMINVS [a] quintum locum eorum poenitentium dicit fuisse, qui iam poenitentiam expleuissent & solum exspectarent tempus reconciliationis. Et locum hunc poenitentiæ dictum fuisse μέσωσιν, id est, impletionem. Eruditus noster GYILIEMVS CAVEVS [b] in eundem errorem impiudens labitur, quinque faciens poenitentium ordines, quorum quintum & ultimum communicantes vocatos & proxime ad participationem sacramenti admissos fuisse dicit. Sed vero certissimum est, numquam eiusmodi ordinem poenitentium, sub nomine communicantium, in ecclesia fuisse cognitum. Nam communicantes, absolute sic dicti, prout denotant participantes sacram eucharistiam, ubique distinguuntur a poenitentibus, & aliis nonminibus insigniuntur, vocati πιστοί, τέλειοι, fideles, perfecti, hoc est, homines, non sub disciplina & publica poenitentia, qui imperfectus communionis status erat, sed in perfecta, quieta & plena ecclesiæ communione constituti: quorum nulli in vlo vetusto scriptore poenitentes appellantur. Nonnulli quidem poenitentes imperfecte ecclesiæ communicare dicuntur in rebus quibusdam peculiariibus. Sic quartus ordo poenitentium, quos *consistentes* vocant, saepe dicuntur communicare in precibus sine oblatione, siue eucharistia. Verum hi, vti non participes erant eucharistiæ, ita numquam pro perfecte communicantibus habebantur in ecclesia, vsque dum ad τὸ τέλειον, hoc est ad plenam communionem fidelium ad altare, denuo admitterentur. Ut adeo nulla prorsus ratio nullumque fundamentum huius quinti ordinis poenitentium reperiatur, cuius inuentio errori omnino debetur & contradictionem inuoluit.

(a) Bellarmin. de poenitent. lib. I. c. XXII. tom. III. p. 959. (p. 408. c. edit. Coloni. MDCCXV.) Quintus locus eorum erat, qui iam poenitentiam expleuerant, & solum exspectabant tempus reconciliationis: non enim reconciliabantur poenitentes solemní ceremonia, nisi seria V. in cena domini --- dicebatur locus horum poenitentium μέσωσις, id est expletio.

(b) Caeue prim. christ. lib. I. c. VIII. §. 27. (p. 178. edit. Germ. Lips. MDCCXXIII.) Die vierte gattung ließen ovissägewei, --- diese wurden herauachmals mit der zeit zur fünften und letzten Classe derer communicanten gezelet, und end. ieb hernach zur genießung des heil. sacraments zugelassen.

§. II.

Prima origo huius distinctionis.

Quod ad reliquos quatuor poenitentium ordines attinet, viri docti generatim consentiunt, quod ecclesia istiusmodi distinctionem obseruarit; quo autem tempore adhibere eam coepit, non adeo certo liquet. IOANNES BONA [c] cardinalis poenitentium in varias classes distinctionem post Nouati demum haeresin, hoc est saeculo tertio medio, incepisse putat. Et SVICERVS [d], loquens de ordine poenitentium, qui audiētes dicebantur, nullam eius mentionem fieri dicit ante exortam Nouati haeresin; licet alioquin locus ad audiendum scripturas & sermonem in ecclesia assignatus fuerit ethnici, iudeis, haeticis, schismaticis & secundi ordinis poenitentibus, qui propterea communi nomine vocati sint audientes pridem ante, quam id nominis vllis poenitentibus, tamquam distincto ordini, datum sit.

§. III.

De flentibus.

TERTIO autem & quarto saeculo poenitentes communiter in quatuor ordines distingui reperimus, quorum primus erant flentes, qui potius candidati poenitentiae erant, quam poenitentes, si striete loquamus. Statio eorum erat in ecclesiæ vestibulo, ubi prostrati iacebant, expertentes fidelium preces, quando ecclesiam ingrediebantur, & cupientes admitti ad a-

(c) Bon. de reb. liturgic. lib. I. c. XVII. §. III. Obseruant erudit, in scriptis Tertulliani, Cypriani & aliorum patrum, qui ducentis & quinquaginta annis post Christum flouerunt, nullam reperi poenitentium in varias classes distinctionem, sive episcoporum prudentiae commissa tunc fuerit, sive vera post Nouati haeresin incepit, quod probabilius exillimo cetera.

(d) Sničer. thesaur. eccles. tom. I. p. 171. voce ἄργεστος. Secundus poenitentium gradus, seu ἔπιτιμος τόπος, vocatur ἄργεστος, auditio. ---- Hæc statio sex hominum genera completebatur; telle Morino de administrat. poenit. lib. VI. c. IV. ethnicos, iudeos, haeticos, schismaticos, primi generis catechumenos, & audiētes poenitentes: his enim omnibus, quum ad ecclesiam fese conferebant, hic locus assignabatur, iisque omnibus psalmorum cantum, sacrae scripture lectionem, & sermones episcoporum audire licebat: neminem enim ab horum auscultatione prohibebant. Ante exortam Novati haeresin numquam usurpata legitur hæc statio. Vid. constit. apost. lib. II. c. XVI. tot.

gendam publicam poenitentiam in ecclesia. Hoc est, quod TERTULLIANVS [e] intelligit, quando dicit, eos solitos esse presbyteris aduolui, caris Dei ad geniculare, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ iniungere. Atque in hunc modum historici praxin representant [f] Ecebolii sophistæ, qui quum Juliani temporibus ad gentilium superstitionem reuertis-
ser, post obitum Juliani rursus christianam religionem profite-
ri, & poenitentiam agere volebat. Quam ad rem primus gra-
dus erat, quod pro foribus ecclesiæ se pronum obiiciens his
vocibus vteretur: *Calcate me ut saltem insipidum.* Quidam cano-
nes [g] hunc actum prætereunt, vt pote poenitentiæ tantum
præmitti solitum. At GREGORIVS THAVMATVRGVS & BA-
SILIVS disertam eius in canonibus suis faciunt mentionem.
GREGORIVS [h] quidem ait: *Hec uero luctus est extra portam era-
torii, ubi peccatorum stantem oportet fidèles ingredientes orare, ut pro
se precentur.* Et BASILIVS quatuor poenitentium stationes de-
scribit in hunc modum [i]: *Oportet eos anno primo a precibus ex-
pelli, & ipsos deflere ad fores ecclesiæ: secundo autem ad auditionem
admitti: tertio admitti ad paenitentiam: quarto ad congregacionem (ad
σύσασιν, consistentiam) cum populo, abstinentes ab oblatione.* Et hoc
sensu accipiendus est locus ille AMBROSII [k], ubi loquens ad
non neminem, qui virginem corruperat, dicit: *Sanctorum (in-*

(e) Tertull. de poenit. c. IX. Vid. et. lib. de pudicit. c. XIII. Tu quidem poenitentiam mœchi ad exorandam fraternitatem in ecclesiam inducens, conciliatum & concineratum cum dedecore & horrore compositum prosternens in medium ante viduas, ante presbyteros, omnium lacrimas suadentem, omnium vestigia lambentem, omnium genua detinentem &c.

(f) Socrat. lib. III. c. XIII. οὗτοι ἦσθι τῶν βασιλέων ἑπόμενος, ἐπὶ μὲν Κυρσαντίδις διαπόνως χριστινήσεων ὑπεγένετο: ἐπὶ δὲ Ιελικῷ, γοργὸς ἔλ-
ληγος ἐφάνετο καὶ αὐθις μετὰ Ιελικοῦ, χριστινήσεων ὑδελεῖς γίψας γὰρ αὐτὸν προ-
ῆγε τῆς πύλης τῷ εὐκηγείᾳ σίκα, πατήσατε με, ἐβίσα, τὸ ἄλιτον τὸ ἀνατρέ-
τον.

(g) Concil. Nic. can. XI. & XII. tot. Concil. Ancyran. c. IV. VI. IX. tot.

(h) Gregor. Thaumat. c. XI. ἡ πρόστηλυσις ἦσθι τῆς πύλης τῷ εὐκηγείᾳ ἐσὶν, ἥδε
ἔστι τὸν ἀμφοτέντα, κοιτῶν εἰσιέντων δεῖδαι πιστῶν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐνχεδῶν.

(i) Basil. can. XXII. Χρὴ δὲ τῷ πρώτῳ ἐνβαθμεῖαι τῶν προστευχῶν, τῷ προστηλαι-
ειν αὐτέσσι τῇ θύρᾳ τῆς εἰκονιστικής δευτέρᾳ δεκάθιναι εἰς ἀργιστῶν τῷ ποτίῳ
δεκάθιναι εἰς μετάνοιαν τῷ τελεστῷ, εἰς σύσασιν μετὰ τῷ λαῷ, ὀπερχομένες τῆς
προσφορᾶς. Vid. can. LVI. LVII. LVIII. LIX. LXIV. LXVI. LXXV. ibid.

(k) Ambros. ad virgin. Iapsum c. VIII.

telligens non sanctos in cælo, siue in ecclesia triumphante, sed sanctos in terra, siue in ecclesia militante) petas auxilium, iacebas sub pedibus electorum. Quæ verba ad hanc consuetudinem manifesto ad ludere videntur. Similiter EUSEBIUS [l] narrans, quem admodum Natalis confessor, ab hereticis Theodotianis, (qui ipsi persuaserant, ut accepto salario heresim suæ episcopus crearetur) ad ecclesiam reuersus, se gesserit, ait: *Irimo dilucendo consurgens sarcum induit, Et cinere confessus confestim cum lacrimis ad pedes Zephyrini episcopi sese obiecit, non solum cleri, verum etiam secularium vestigiis adiulcatus; Et Christi misericordis ecclesiam ipsam quoque misericordem scutibus suis communioit atque concussoit.* Multisque precibus usus, ofteniss etiam vibicibus plagarum, quas pro Christi confessione pertulerat, tandem ad communionem admissus est. Vbi aduolui vestigiis non solum cleri, sed etiam populi, vix ad rem aliam referri potest, quam ad præparatoriam introductionem ad poenitentiam, qua flentes vti solebant in vestibulo ecclesie, quando scese pronos abiiciebant ante populum, ad expetendas eorum preces, & obtinendam sui admissionem in primam partem ecclesie.

§. IV.

De audientibus.

QVM precibus eorum ita relictus esset locus, ad poenitentiam admitti, hoc est, libertatem habere debere dicebantur cundi per diuersæ poenitentia stationes, quas ecclesia probationi & examini præstituerat eorum, qui acerbum animi sensum & dolorem de grauiore quodam & publico delicto & scandalo ecclesiæ dato præseferebant. Hic genuinus sensus est communium illarum phrasium, toties in veterum scriptis occurrentium, poenitentiam dare, et, poenitentiam accipere. Iam si homines ad hunc statum admissi essent, audientes vocabantur, qui secundus ordo poenitentium erat; vel, si placet, primus eorum, quibus priuilegium erat ingrediendi ecclesiam. Hi libertatem

(l) Euseb. lib. V. c. XXVIII. οὗτοι ἀναστῆναι, καὶ ἐνδυσάμενοι σάπιον, καὶ σπόδιν κατεπιεύμενοι, μετὰ πολλῶν σπαῖδες καὶ διηρόνων προσπεστέν *ζεφυρίνῳ* τῷ ἐπισκόπῳ, καλιέμενοι ὑπὸ τῆς πόδας ἡ μόνον τῶν ἐν τῷ οἰκεῖῳ, ἀδελφοῖς τῶν λαϊκῶν εὐγχέσι τε τοῖς δάκρυσι τὴν εὐσπλαγχνὸν ἐκπλαγήν τε ἐπένθυσος καὶ τῷ ποτῷ τε τῇ δεῖπτῃ χρησόμενον, διέζητο τε τὸν φάλακρον ἢν εἰλίξῃς πληγῶν, μολιθροπανθῆγων.

habebant consistendi & audiendi scripturas, quæ legebantur, atque sermonem, qui recitabatur; sed exire debebant ante, quam preees communes inchoarentur, cum reliquis catechumenis & aliis, qui generali nomine audientes tantum appellabantur. Frequens horum mentio est in antiquis canonibus, [m] præscribentibus, quam diu poenitentes in hac statione perseverare debeant, annum unum, vel duo, vel tres, pro eo ac delictum eorum requirebat. GREGORIVS THAVMATVRGVS speciatim eis adsignat stationem in narthece [n], h.e.infima ecclesiae parte, vbi steterint ad audiendum cum primi vel secundi ordinis catechumenis, vocatis audiendis, & dimissi fuerint cum illis, nulac sermo esset finitus, antequam ullæ preces caperent initium. BASILIVS [o] expressis verbis dicit, ad solam auditionem eos admitti, nec oratione dignos haberri. Quod exacte respondet præceptioni in constitutionibus [p], vbi diaconus finito sermone statim in locum excellsum adscendere & proclaimare iubetur, *Ne quis auilientium! Ne quis infideliū!*

(m) Concil. Nic. c. XI. οὐοι γνωστὸς μεταβίβοται, τρία ἐτῶν ἐν ἀγωγούσινος παιδείαν οἱ πιστοὶ, κ. τ. λ. Quicunque germane & vere paenitentia dicuntur, tres annos inter auditores exigent ut fideles &c. Can. XII. δίνα ἐτῶν διατήσασθαι μετά τῶν τριών ἀγοράσσων χρέους, Decem annis prosteruantur supplices, etiam post triennii auditionis tempus. -- οὐοι πληρώσασθαι τὸν χρέον τὸν ὅριτσενον τῆς ἀγοράσσως, εἰκότας τῶν εὐχῶν ποιησάσθαι, bi impleto auditionis tempore, quod præfinitum est, merito orationum communione habebunt.

(n) Gregor. Thaumat. c. XI. ἡ ἀκροασίς ἔρθοι τῆς πύλης ἐν τῷ νέρθηκε ἐνθα εἰδών χρὴ τὸν ἡμιεργητήν, ἐως τὸν καπηλευτὸν, καὶ ἐντεῖδεν ἐξέρχεσθαι ἀπέων γὰρ, Φησὶ, τὸν γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας, ἐπιβαθμέων, καὶ μὴ ἀξιάδι προσευχῆς. Audito est intra portam, in loco, quem uigilantes uocant, in formula, vbi oportet eum, qui peccauit, stare post catechumenos, usque ad catechumenos, & illinc egredi. Audiens enim, inquit, post scripturas & doctrinam eiiciatur, & preicatione ne dignus censeatur.

(o) Basil. can. LXXV. μελά τότο ἄδειον τμέλειν eis ἀπρόστον μόνην παραδεχθέντα, καὶ ἀκέστη τῆς γραφῆς καὶ τῆς διδασκαλίας ἐπιβαθμέων καὶ μὴ πατραξέων προσευχῆς. Postea alio triennio ad solam auditionem adiuviantur, & scripturam ac doctrinam audiens eiiciuntur, nec oratione dignus habeatur.

(p) Constitut. lib. VIII. c. V. πληρώσασθαι κατά τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον, ὁ διάκονος, εἰ δὲ ὑψηλὴ τοῦδε ἀρεβάτω, προστίθεται μή τις τῶν ἀγωγούσιν, μὴ τις τῶν ἀπίστων.

§. V.

Dō genu flectentibus sine substratis.

ET in hoc distincti erant a tertii ordinis poenitentibus, qui a Græcis appellabantur γονυλίνοντες & ὑποπίποντες, & a Latinis, genu flectentes vel substrati, quia subsistere eis licebat sequere in certis precibus, pro ipsis fieri solitis, iungere, dum in genua essent iuxti. BELLARMINVS insignem errorem committit magnamque Græcæ lingua prodit ignorantiam, quando vocabulum ὑπέπιποις interpretatur locum eorum, qui in contemplatione [q] rerum supernarum fuerint occupati; deriuans vocabulum illud ab ὅπλουαι video vel *contemplor*; quum tamen omnes illud norint descendere ab ὑποπίπω, genua flecto, vel pronum me abiicio, vnde proprie dicti fuerunt genua flectentes. His scilicet semper licet confestere in ecclesia, postquam audientes essent dimissi, & audire preces, quæ pro ipsis speciatim ostendebantur ab omni populo, & recipere impositionem manuum ab episcopo, qui & ipse peculiarem pro eis precationem faciebat, quæ vocabatur impositio manuum super poenitentes & episcopi benedictio. Concilium Laodicenum [r] de his precibus loquitur sub hoc ipso titulo, vocans eas preces corum, qui sunt sub poenitentia & impositione manuum. CHRYSOSTOMVS quoque carum plus vice simplici meminit [s], vocans eas preces pro iis, qui in poenitentia sunt, & preces misericordia plena, quia in illis deprecatio pro poenitentibus ad Deum

(q) Bellarmi. de poenit. lib. I. c. XXII. tom. III. p. 959. (p. 402. edit. Colon. MDCXV.) Tertius locus eorum era, qui admittabantur, tum ad audiendum, tum etiam ad orandum cum competentibus, non tamen ad sacrificium missæ cum fidelibus: & hic locus dicebatur ὑπόπιποις, quasi contemplatio rerum supernarum.

(r) Can. Laodic. c. XIX. μετὰ τὸ ἐξαλθὲν τὰς πατηκαμάτες, τῶν ἐν ματρινῇ τῷ ἐπίπῃ γινεσθε τὴν τέταυ προελθόντων ἥπο γέγον νεψ ὑποκυνοπόντων, τὰς τῶν πιστῶν εὐχὰς γινεσθαι τοῖς. n. τ. λ. Postquam exierint catechumeni, eorum quin poenitentiam agunt, fieri orationem: & quum ii sub manum acceperint & secesserint, filialeum preces sic ter fieri &c.

(s) Chrysost. homil. XXIX. in 2 Cor. p. 873. (p. 673. edit. Francos. MDCXCVII.) ὑπὲρ τῶν ἐργαζούσων, ὑπὲρ τῶν ἐν ματρινῇ, πολλὴ νεψ παγὶ τῷ ἐπίπῳ αὐτῶν γινοται οἱ εὐχαὶ. Pro energumenis & pro iis, qui in panitentia sunt, communia & a sacerdote & ab ipsis vota sunt. Id. homil. LXXII. in Matth. p. 624. (p. 762. edit. Francos.) η δεύτερα δέοντι, γῆρες ἐτέρων, τῶν ἐν

communi ministri & populi voce fiebat. Auctor *constitutio-*
m [z] formulas harum precum recitat, quas heic omittimus,
quia eas iam alio loco commodiore [*] recitauimus, quando
de antiqua ecclesiæ liturgia sumus loquuti. Statio huius ordi-
nis poenitentium intra templi portam [u], siue in naui ecclesiæ
erat, prope ambonem, vbi impositionem manuum & benedi-
ctionem recipiebant ab episcopo. Quidam canones [w] hunc or-
dinem simpliciter τὸν ἐν μεταροτά penitentes cum emphasi vo-
cant, sineulla alia distinctione: quia erant notissimi, & ma-
xima actuum poenitentialium pars ad eos pertinebat, dum in
hac essent statione; qua de re distinctius loquuturi sumus ca-
pitibus sequentibus.

§. VI.

De confessentibus.

VLTIMVS poenitentium ordo erant συνιάμενοι, *confessen-*
tes, sic vocitati, quod libertatem habebant, (reliquis poen-
tentibus, energumenis, & catechumenis dimissis) confessendi
cum fidelibus ad altare, & in communib[us] precibus se iun-
gendi, videndique oblationem fieri; nec dum autem oblatio-
nes suas facere, nec eucharistiæ participes cum eis fieri pote-
rant. Concilium Nicænum [x] id vocat, communicare cum
populo in precibus sine oblatione; id quod ob crimen idolo-
latriæ ad minimum duobus annis facere debebant; postquam
tres annos inter audientes & septem annos inter substratos
compleuissent. Concilium Ancyr[an]um [y] eadem phras[is] con-

metarοτά, πολὺ τὸ θέλεον ἴσχηται. Secunda oratio, qua pro his eramus,
qui paenitentiam agunt, misericordiam leviusiter querit.

(t) Conflit. lib. VIII. c. VIII. & IX.

(*) Lib. XIV. cap. V. §. X. volum. VI. p. 224. 225.

(u) Gregor. Thaumat. c. XI. §. δὲ ἐπόπλωσις, ὥστε ἔνθετος τῷ πόλει τῷ ναῷ ἴσχυ-
ρος, μετὰ τῶν παζιγγειών εἰσεγένεται. Subiectio seu substratio est, ut intra
templi portam stans, cum catechumenis egredatur. -

(v) Concil. Laodic. c. XIX. Vid. sub anteced. lit. (r).

(x) Concil. Nicæn. c. XI. δέ την χωρίς προσφορᾶς κακωνίσεσθαι τῷ λαῷ τῶν προσ-
τυχῶν.

(y) Concil. Ancyr. c. IV. Περὶ τῶν πρὸς βίαιον θυσύντων, ἐπὶ δὲ τότους οὐχὶ τῶν
δεινοτάτων εἰς τὰ εἰδῆλα, οὓς μὲν ἀπαγγέλλουσι, οὐχὶ οὐχίστατε φριδροτέρους εἰδῆ-
λον, οὐχὶ ἐδῆτε ληστήσαντο πολυτελεστέρον, οὐχὶ μετέσχον τῷ παρασκευασθέντος δέλτεις
ἀδικοφόρος· τοῦτον ἐνυπτίνει ἀπροῦδαι, ἐποπτεῖν δὲ τὴν ἵτη, ἐυχῆς δὲ μόνης

municandi in solis precibus, & communicandi sine oblatione, saepe vtitur: Et in uno quodam canone^[z] hunc ordinem pœnitentium diserte vocat συνετῶτας, consistentes; quo nomine etiam in canonibus GRÉGORII THAVMATVRGI^[a] & frequenter in canonibus BASILII^[b] distinguuntur. In quibus omnibus obseruare licet, quod vocabulum *communicare* non semper significet eucharistiae participem esse, sed *communicare* tantum in precibus sine oblatione, quod genus quoddam imper-

κοινωνῆσαι ἔτη δύο, καὶ τότε ἐπέδειπον τὸ τέλευτον. De iis, qui vi sacrificarunt & præterea ad idola pranzi sunt, quicunque absulti quidem, & letiore habitu accesserunt, & vestre sumtuosissime vti sunt, & parati prandii, non agre id ferentes, participes fuerunt, vixum est anno audire, tribus autem annis substerni ac supplices esse, soli autem orationi duobus annis communicare, & tunc ad illud, quod est perfectum, accedere. Can. VIII. si de δεῖται καὶ τοῖσι τίταντες μετὰ βίαιον, τετρακοσίους ἑπτακοσίους, δύο, δὲ ἕτη χωρὶς προσφορὰς κοινωνήσαταν, καὶ τῷ ἑβδομάρτιον τελέως δεκατίταντον. Qui bis vel ter sacrificarunt per annum, triennio substernantur, duabus autem annis sine oblatione communicent, & septimo perficie suscipiantur. Can. XVI. πέντε καὶ δέκα ἔτεσιν ἐποπτότες κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς. Postquam quindecim annis substerni ac supplices fuerint, communionem ad preces adsequantur. Can. XXIV. εἰ καταμαυτεύουσι ... ἐπὸ τὸν καύσον πιπλέωσιν τῆς πεντακοσίας πατρὸς τὸς βαθὺς ὀγισμένες, τὸ γλα ἕτη ἑπτακοσίων, καὶ δύο ἕτη ἑκατὸν χωρὶς προσφορᾶς. Qui vaticinantur ... in quinquenniū canonem incident, secundum gradus prefinitos, tres annos substitutionis & duos annos orationis sine oblatione.

(z) Concil. Ancyra. c. XXV. οἱ συνιδότες ἐπελεύθησαν ἐν δεκαετῃ ἀγροῦντο εἰς τὰς συνετῶτας, κατὰ τὰς ὀγισμένες βαθύτερες. Qui consensi fuerunt, iusque sunt decennio in eos, qui consultant, recipi per gratias definitos.

(a) Gregor. Thaumat. c. XI. ή σύστασις, ἵνα συνίσταται τοῖς πιστοῖς, καὶ μὴ λέξειχηται μετὰ τῶν κατηγορίων. Congregatio sine consentientia est, ut cum fidelibus consistat & cum catechumentis non egrediatur.

(b) Basil. c. XXII. vid. §. III. sub litt. (i) pag. iii. Ibid. c. LVI. συζήσταται μένον τοῖς πιστοῖς, προσφορὰς δὲ & μεταλέψεται. In quatuor annis solum statbit cum fidelibus, sed non erit oblationis participes. Can. LVII. ἐν εὐχητῷ σαθήσεται μόνον, anno solum consistet. Can. LVIII. ἐν δ'. μὲν ἔτεσι προσκεκλιώντες ἐν δ'. δὲ ἀντομένοις ἐν δ'. εποπτήσιν ἐν δοτὶ συνετῶσι ἄρετον κοινωνίας. Quatuor annis erit defensio, quinque audiens, quatuor substernatus, in duobus consistens sine communione. Vid. et can. LIX. LXI. LXVI. LXXV.

fectum communionis erat; cuius in oppositionem, si ad eucharistiae participationem denuo admitterentur, dicebantur ἀλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον [c], venire ad id, quo l perfecūtū est; quandoquidem eucharistiae participatio summus status sive consummatio & perfectio hominis christiani erat. Hæc breuis recensio est horum diuersorum ordinum poenitentium, eorumque statiōnum in ecclesia. Ut autem integrum conspectum antiquæ rationis peragendi poenitentiam habeamus, necesse erit considerare cærimoniam admissionis ad hunc statum, & varios actus poenitentiaæ, quos perfecerint, dum per diuersos eius gradus iuerunt; nec non temporis spatium, quod in hoc exercitio transegerint; quod saepe multorum annorum decursus erat, & nonnumquam ad ipsam mortis horam sineulla relaxatione extendebat. Quorum omnium consideratio claram & dilucidam veteris disciplinæ imaginem nobis repræsentabit, sub unoque conspectu sistet severitatem, prudentiam & puritatem ecclesiæ, in tam aspera tractandi grandes peccatores ratione, quam tum ad examinandum poenitentiaæ eorum sinceritatem, tum ad tollendum scandalum, quod in religionem deuolutum erat, tum ad præueniendum apostasiam & futuros relapsus iniit. De his igitur rebus in sequentibus capitibus.

LIBRI DECIMI OCTAVI,

CAPVT SECUNDVM .

DE CAERIMONIIS, IN ADMISSIONE POENITENTIVM AD AGENDAM PVBLICAM POENITENTIAM OBSERVATIS, ET DE RATIONE AGENDI EAM IN ECCLESIA.

§. I.

Poenitentes priuimum admissi ad poenitentiam per impositionem manum.

QVANDO poenitens aliquis admitti cupiebat ad agendam publicam poenitentiam, & petitioni eius locus relinque-

(c) Concil. Ancyran c. IV. vid. præced. cap. §. VI. sub litt. y) p. 115. seq. Can.

V. τῷ πρῶτῷ ποιησάτωσαν χωρὶς προσφορᾶς, ὥν τὸ τέλειον τῷ τετρατελεῖον τρίτῳ anno communient sine oblatione, ut id, quod perfectum est, triennio accipiant. Can. VI. Σταύρωσιν ἐπὶ τὸ τέλειον,

batur, prima quæ adhibebatur cærimonia, erat pœnitentiam ei dare, vti formula loquendi habebat, per impositionem manuum. Nam hæc cærimonia erat, in plerisque omnibus religiosis actionibus usitata, quum quis solemniter Deo per preces esset commendandus. Erant multæ aliae manuum impositions, quotidie eis tributæ, quando in tertium pœnitentium ordinem recipiebantur; hæc autem admissioni eorum præmittebatur, vel potius forma & cærimonia eius erat, quum primum inter sic dictos audientes in ecclesia adsciscerentur. Pro hac re planum testimonium habemus concilii Agathensis [a], hunc in modum statuentis: *Pœnitentes tempore, quo pœnitentiam petunt, impositionem manuum & cilicium super caput a sacerdote consequantur.*

§. II.

Et comparere iussi in cilicio & cinere super capite suo.

Quo in canone alium ritum & consuetudinem communiter usitatam hæc in materia obseruare licet: Quæ erat, quod pœnitentes in cilicio comparere deberent, ad indicandum & testandum magnum macorem suum & indignationem in semet ipsos. Alii scriptores cilicium siue faccum & cinereum coniungunt. Nam EVSEBIUS pœnitentialem gestum *Natalis confessoris*, a *Theodotianis* hereticis ad ecclesiam redeun-
- tis, describens, facco induitum & cinere conspersum [b] ve-
nisse cum dicit. Et AMBROSIUS scribens ad virginem lapsam,
manifesto ad utramque consuetudinem respicit, quando [c] di-
cit: *Totum corpus incuria maceretur, cinere aaspersum & operium ci-*
licio. Similiter TERTULLIANVS [d], differens de publica
pœnitentia, compelli per eam dicit peccatorem habitum at-
que vietum mutare, corpus folidibus obscurare, & facco & ci-

(a) Concil. Agath. c. XV.

(b) Euseb. lib. V. c. XXVIII. Vid. cap. proceed. §. II. sub l. lit. (1) pag. 112.

(c) Ambros. ad virgin. laps. c. VIII.

Vid. Cyprian. de lapsis p. 135. (p. 98. edit. Fell. Amstelod. MDCC.) Orare o-
portet impensus & rogare, diem lucu transfigere, vigiliis noctes & fletibus
ducere, tempus omne lacrimosis lamentationibus occupare, stratos solo ad-
hucere cineri, in cilicio & folidibus voluntari.

(d) Tertull. de pœnit. c. IX. De ipso quoque habitu atque vietu mandat, fac-
co & cineri incubare, corpus folidibus obscurare.

neri incubare. Neque summo loco nati homines ab hac cærimonia immunes erant. Nam HIERONYMVS [e] Fabiolæ, cuiusdam e præcipuis feminis Romanis, poenitentiam describens, facco induitam eam dicit in basilica Laterani, tota viba spectante Romana, stetisse in ordine poenitentium, ut errorem publice fateretur. Et hoc quidem habitu vtebantur, durante ipsorum per omnes poenitentiæ gradus curriculo. Nam in ipso extremo poenitentiæ momento in cilicio comparebant, quum vniuersæ poenitentiæ ipsorum cursus esset confessus; & sub hoc habitu absoluebantur, & (ut concilium Toletanum [f] loquitur) diuino reconciliabantur altario. Et hæc semper illorum scriptorum est sententia, qui poenitentes vestitum mutare & lugubrem poenitentiæ habitum sumere dicunt. Sunt, qui hoc semper factum esse putant feria quarta ante primam dominicam quadragesimæ, quæ inde dicta sit dies cinerum & caput ieiunii. Verum hoc, quantum mihi licuit obseruare, incerta traditione & recentiorum scriptorum auctoritate nititur; quum in vetustioribus scriptoribus altum de eo sit silentium. BELLARMINVS testimonium concilii Agathensis pro hac sententia adlegat [g]: at hoc apud solum GRATIANVM [h] reperiatur, neque enim istiusmodi canon in tomis conciliorum habetur. Et correctores Römani [*] id fatentur, remittentes nos, quod ad sententiam eius, ad poenitentiale Romænum, & pontifi-

(e) Hieron. epist. XXX. epitaph. Fabiolæ. Quis hoc crederet, ut faccum indueret, ut errorem publice fateretur, & toti vrbe spectante Romana, ante diem paschæ, in basilica Laterani ... staret in ordine poenitentium.

(f) Concil. Tolet. I. c. II. Qui sub cilicio diuino reconciliatus est altario.

(g) Bellarmin. de poenitent. lib. I. c. XXII. Quod attinet ad t' npus, imponebatur poenitentia publica feria quarta ante priam domini um quadragesimæ, quæ dicitur, In capite ieiunii, ut testatur concilium Agathense cap. XV. teste Gratiano dist. L. can. In capite: nam ea verba non inueniuntur in vulgatis canonibus eius concilii. Habemus adhuc vestigium huius ritus in consecratione & adspersione cineris, quæ eo die fieri solet. Et quamvis tempus poenitendi aliis longius, aliis brevius prescriberetur, ut trium, septem, decem aut plurium annorum: tamen singulis annis in V. feria majoris hebdomadae omnes reconciliabantur, & communicabant. cetera.

(h) Grat. distinet. L. cap. LXIV. In capite quadragesimæ &c.

(*) Correct. Roman. ad h. l. Ex Agathensi etiam citant Burchardus & Ivo, & Rhebaldus cardinalis (qui tempore Paschalis pontif. claruit) in libro suo, de poenitentia publice non iteranda. In uno tamen manuscripto Burchar-

cale & ordinem Romanum. Atque ita BALVZIUS [i] dicit, Burchardum habere eum ex pœnitentiali Romano, quod est recentioris ævi. Neque canon, vni a GRATIANO citatur, rem, qua de iam disputatur, probat, sed cærimoniam tantum describit, quæ pœnitentibus ineunte ieiunio quadragesimali adhibita fuit, siue tunc primum ad pœnitentiam admitterentur, siue iam antea essent admissi. Quæ res satis innuit, pœnitentiam aliis temporibus non minus, quam primo die quadragesimæ, potuisse imponi, quemadmodum vetus glossa in GRATIANVM recte obseruat. Cærimonia, prout a GRATIANO describitur, videtur esse duntaxat enarratio disciplinæ, in pœnitentes administratæ in quadragesima, discrepantis ab eorum tractatione, aliis anni temporibus visitata. Verba apud ipsum sic habent: „In capite quadragesimæ, (siue in die cinerum) omnes pœnitentes, qui publicam suscipiunt aut suscepereunt pœnitentiam, ante fores ecclesiæ se repräsentent episcopo ciuitatis sacerdo induti, nudis pedibus, vultibus in terram demissis, reos se esse ipso habitu & vultu protestantes. Ibi adesse debent decani, id est, archipresbyteri parochiarum, & presbiteri pœnitentium, qui eorum conuersationem diligenter inspicere debent, & secundum modum culpæ pœnitentiam per præfatos gradus iniungere. Post hæc eos in ecclesiam introducant & cum omni clero septem pœnitentiales psalmos in terra prostratus episcopus cum lacrimis pro eorum absolutione decantet: tunc resurgens ab oratione, iuxta quod canones iubent, manus eis imponat, aquam benedictam super eos spargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum operiat: & cum gemitu & crebris suspiriis denuntiet eis,

di exemplari citatur ex pœnitentiali Romano. Sententia vero huius capituli magna ex parte habetur in pontificali & ordine Romano a pag. 24. usque ad 30.

(i) Baluz. not. ad Gratian. p. 464. (p. 745. edit. Duisburg. MDCLXXVII. suo.)

In capite] Regino lib. 1. cap. 91. citat istud caput ex eodem concilio ex quo reculerat caput, quod præcedit, id est, ex concilio Agathensi, ubi non exstat. Item Burchardus lib. 9. c. 26. in editis. Admonent tamen correctores Romani, in uno manucripto Burchardi exemplari citari ex pœnitentiali Romano. Quo etiam modo citatur in alio antiquissimo Burchardi exemplari, quod exstat in bibliotheca illustrissimi viri Dionysii Talorii regii advocate in parlamento Parisiensi.

„quod sicut Adam projectus est de paradiſo, ita ipsi ab ecclesia „pro peccatis abiiciuntur: posthaec iubeat ministris, vt eos ex- „tra ianuas ecclesiae expellant; Clerus vero prosequatur eos cum „responsorio: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo &c.* vt videntes „sanctam ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam atque „commotam, non parui pendant poenitentiam. In facia au- „tem domini coena (hoc est feria quarta magnae hebdomadæ) „rursus ab eorum decanis & eorum presbyteris ecclesiae limi- „hibus praesententur.” Haec tenus GRATIANI narratio, qua manifesto non definitur tempus imponendi poenitentiam, quasi primo die quadragesimæ id fieri debeat, sed describitur, quemadmodum omnes poenitentes in quadragesima tractari oporteat, quocumque denum tempore poenitentia eis imposta ficerit. Et vt sunt in ea nonnulla, quæ antiquæ disciplinae respondent; ita multa in ea sunt, quæ eam ad recentiorem praxin respicere satis produnt. Nullus enim aquæ benedictæ usus in antiqua disciplina fuit; neque septem psalmi poenitentiales in antiqua liturgia, sed unus tantum psalmus poenitentialis, qui est quinquagesimus primus, communiter distinetus nomine psalmi exomologeos, psalmi poenitentialis, vel psalmi confessionis. Neque dies cinerum olim primus dics ieunii quadragesimalis fuit, usque dum GREGORIVS MAGNVS eum ieunio adderet, vt numerum dierum ieunii efficeret perfecte quadraginta, qui antea tantum triginta sex fuerant. Neque patet, olim tempus imponendi poenitentiam quadragesimalis ieunii exordio fuisse adstrictum; sed poenitentia data est omnibus temporibus, quandcumque episcopus peccatorum ad eam suscipiendam idoneum iudicarit. Ita AMBROSIVS Theodosiū imperatorem ad poenitentiam admittebat in nataliis CHRISTI; & dantur plura alia istiusmodi exempla. Circumstantia igitur temporis, tamquam incerta nec definita, praeterunda est. Tantummodo, quocumque tempore poenitentia imponebatur, peccator vestes suas mutare debebat, & habi- tum sumere lugubrem, statui poenitentiali accommodatum. Atque hoc est, quidquid ex ullo veterum canonum, qui de poenitentiæ circumstantiis loquuntur, concludi potest.

§. III.

*Et tondere capillos, vel incedere velato capite, ad aliud tristitia
& luctus sui faciendum indicium.*

Eodem tempore, quo uestes mutabant poenitentes, quidam canones capillos suos tondere vel capita radere, si quidem mares essent, eos iubebant, ad dandum aliud tristitia & moeroris sui signum. Mulieres autem velum poenitentiale gestare oportebat, & vel crines suos tondere, vel illis passis & per humeros sparsis & confusis incedere; quod aliud acerbi luctus & afflictionis signum erat. Concilium Agathense [k] huc de re in hunc modum statuit: *Poenitentes si somas non depositerint, aut uestimenta non mutauerint, abiiciantur.* Et concilium tertium Toletanum [l] similem habet canonem: *Quicumque ab episcopo poenitentiam postulat, prius eum tondeat, aut in cinere & cilicio habitum mutare faciat, & sic penitentiam ei tradat.* OPTATVS ad hanc consuetudinem adludit, quando loquens de Donatistarum insolentia, qua aduersus episcopos quosdam catholicos vni fuerant, dum adigendo eos ad agendam poenitentiam [m], capita raserant eorum, in hunc modum rogat: *Vbi vobis mandatum est radere capita sacerdotum?* Et paucis interiectis: *Qui parare debebas aures ad audiendum, paraisti nouaculam ad delinquendum;* Vult dicere, Donatistas compulisse catholicos sacerdotes agere publicam poenitentiam, ut clericale officium suum retinerent; quod fieri non oportuerit. Nam si cui clero publica agenda esset poenitentia, primum de dignitatis suae gradu deturbari eum oportebat, atque poenitentiam agere tantum ut laicum. Quod ad mulieres attinet, mos erat, velamen poenitentiale eis impone-re, quod expressis verbis a concilio Toletano [n] tertio requiri-tur, in hunc modum statuente: *Si multe fuerit, non accipiat poenitentiam, nisi prius aut velata fuerit, aut mutauerit habitum.* Vnde OPTATVS istiusmodi velamina velamina poenitentie vocat [o]; in-

(k) Concil. Agath. c. XV.

(l) Concil. Tolet. III. c. XII.

(m) Optat. lib. II. p. 58. (p. 54. edit. Parif. MDCLXXIX.)

Vid. Cyprian. p. 13r. (p. 98. edit. Amstelod.) In cilicio & cordibus voluntari post indumentum Christi perditum, nullum hec iam velle vestitum &c.

(n) Concil. Tolet. III. c. XII.

(o) Optat. lib. II. p. 59. (p. 54. edit. cit.) Extendisti manum, & super omne ca-

cusans *Donatistas*, quod virgines catholicas innocentes coegerint sese submittere impolitioni manuum, & gerere in capitibus suis velamina poenitentiae. AMBROSIUS innuere videtur, quod capita sua nonnumquam raserint. Scribens enim ad virginem, quae fornicata erat, iubet eam crines [p] amputare, qui per vanam gloriam occasionem ei peccandi dedissent. Verum haec consuetudo non generatim obtinuit. HIERONYMVS [q] enim poenitentiam describens *Fabiola*, sparso crine in ordine poenitentium eam stetisse dicit, episcopo, presbyteris & omni populo collacrimantibus. Vnde obseruare etiam nobis licet, quanta cum severitate, grauitate & cura hoc totum negotium tractatum fuerit. Nam non tantum ipse poenitens rubore & verecundia suffusus per hanc cærimonias moerorem suum lacrimis declarabat; sed vniuersa etiam ecclesia eius casu adfiebatur, patiens cum membro paciente, vnaque cum illo lugens ac lacrimas profundens. In hunc modum ecclesiæ *Romanæ* praxin in hoc exercitio repræsentat SOZOME-NVS [r]. „Poenitentes, inquit, peractis iam missarum solemnibus, exclusi a communione sacrorum, quæ initatis præberimus est, cum gemitu ac lamentis pronos se in terram abiiciunt. Tum episcopus cum lacrimis ex aduerso occurrens, pariter ipse humi prouolutur: & vniuersa ecclesiæ multitudo simul confitens, lacrimis perfunditur. Posthæc vero primus consurgit episcopus, ac prostratos erigit: factaque, ut decet, precatione pro peccatoribus poenitentiam agentibus, eos dimittit,. Hæc admodum solemnis poenitentiam agendi

put mortifera velamina prætendissim. Et pag. 61. (p. 58. cit. edit.) Utique sub cubito & sub manibus vestris, quum super earum capita velamina poenitentiae tenditis.

(p) Ambros. ad virgin. lapsam c. VIII. *Amputentur crines*, qui per vanam gloriam occasionem luxuriae præstiterunt.

(q) Hieron. epist. XXX. Ut staret in ordine poenitentium, episcopo, presbyteris & omni populo collacrimantibus, *sparso crine*, ora lurida, & squalida manus, ferdida colla submitteret,

(r) Sozom. lib. VII. c. XVI. οὐδὲ πληγωθεῖσι τῆς τοῦ θεοῦ λειτουργίας, μή μετασχίστε ἦν μύσας θεού, σὺν εἰμωγῇ καὶ ὁδοφροῦ περνεῖς ἐπὶ τῆς γίρλας οὐφερτού πατέρος δὲ δεδηκυρωθείσιος ὁ ἐπίσκοπος προσθραμμέν, ὅμοιως ἐπὶ τῆς ιδαφερης πίτης σὺν ὀλολυγῇ καὶ τὸ πᾶν τῆς ἐκκλησίας πλῆθος δακρύων ἐμπλαιστεῖ τὸ μέλα τέτο δέ, πρῶτος ὁ ἐπίσκοπος ἐξανισταται, καὶ τὸ κειμένος ἀντίγραφον ἡ προστῆναι ὑπέρ ημαρτυρών μεταμελεῖταιναι εὐχάριστος, ἀποπίπτει.

ratio erat, quæ vniuersam ecclesiam valde commouebat, dum singuli sensu stoliditatis fratrum suorum tangebantur, eorumque peccata non materiam ludibrii faciebant, sed occasionem testandi affectum miserationis ergo illos, tamquam ciuidem corporis membra; flentes cum flentibus, precesque & lacrimas eorum precibus & lacrimis iungentes, ad cælum vi vnta oppugnandum gratiamque & veniam a Deo illis impetrantiam.

§. IV.

Pœnitentes debebant abstinere a lauationibus, conuiuiis aliisque innocentibus oblationibus.

SOZOMENVS eodem loco meminit, quod pœnitentes a lauationibus aliisque innocentibus oblationibus se abstine-re consueuerint. Dicit enim, priuatim sua sponte se macerare ieuniis, illuie, ciborum abstinentia, vel aliis quibus iussi sint modis, & tempus, quantumcumque ipsis ab episcopo constitu-tum sit, exspectare [*]. Quod a PACIANO [s] etiam indica-tur, quando pœnitentem introducit declarantem; si quis ad balneum vocet, se recusare istas delicias; si quis ad conuiuium vocet, dicentem: *Ista felicibus, Ego deliqui in dominum, & pericli-to in eternum perire.*

§. V.

Obseruare omnes dies festos & publicas solemnitates ecclesie.

QUEMADMODVM priuata abstinentia, mortificatione & ieunio sic sc̄e exercebant; ita specialius omnes dies festos & solemnitates publicas ecclesie obseruare debebant. Ratio-nes esse poterant, quæ alios excusarent & a rigore atque seue-ritate huius exercitii in nonnullis casibus & circumstantiis ab-soluuerent, requirentes aliquod laxamentum in legibus ieui-

(*) Sozomen. ibid. καθ' ξαντὸν δὲ ἔκοπτι ταλαιπωρίους ἔκαστος, οὐ μετέτιας, οὐ δημοσίου, οὐ ἐδημόσιων ἀποχῆς, οὐ ἐργάσιος τοῦ προστέταυτοι, προμηνεῖ τὸν χρόνον, εἰς τοντον τετράχοι δὲ ἐπίσκοπον.

(s) Pacian. parvus. ad pœnit. bibl. patr. tom. III. p. 73. (tom. IV. p. 317. c. e. dit. Lugd. MDCLXXVII.)

Vid. Tertull. de pœnit. cap. IX. Plerumque vero *ieuniis* preces alere &c. Cyprian. de lapsis p. 135. (p. 98. edit. Amstel. Fell.) Orare oportet impensius & rogare --- post diaboli cibum malle *reunitum* &c.

nii: pœnitentes autem accuratissime eas obseruare oportebat. Et propterea concilium quartum *Carthaginense* [t] decreto sanctiebat, vt pœnitentes omni tempore ieiunii in ecclesia adfissent, manusque impositionem reciperent a sacerdotibus.

§. VI.

Cohibere se in vsu coniugii.

NONNULLA quoque monita dantur, ad minimum a privatis scriptoribus, vt pœnitentes ab vsu tori genialis se abstinent, dum in publicæ pœnitentiæ statu sint constituti. Regula hæc est, quam præscribit HIERONYMVS [u], *In tempore ieiunii, inquiens, non seruat sponsus & sponsa operi nuptiali.* Et paullo post: *Qui in cogitatione vistus, & ieiunio & eleemosynis dicit se agere pœnitentiam, frustra hoc sermone promittit, nisi egrediatur de cubili suo, & sanctum primumque ieiunium pudica expleat pœnitentia.* Atque ita AMBROSIVS [w] hoc pro necessaria abnegationis sui, tali occasione testandæ, parte habet: *An quisquam illam pœnitentiam putat, vbi acquirendæ ambitio dignitatis, vbi vini effusio, vbi ipsius copule coniugalis vsus?* Renuntiadum sæculo est, somno ipsi minus indulgendum, quam natura postulat, interpellandus est gemitibus, interrumpendus est suspiriis, sequestrandus est gemitibus, viuendum ita, vt vitali huic moriamur vsui, se ipsum homo abneget & totus immutetur.

§. VII.

Quam ob caussam coniugati ad pœnitentiam non admissi, nisi ex virtusque partis consensu.

ID IPSVM tamen certum non habeo, neque adeo absolute adfirmare mihi sumo, quod illud per publicam aliquam ecclesiæ regulam iniunctum fuerit, quia in præsenti non memini canonem, qui hoc simpliciter præscribat. Res vna sola, quæ inducere quein potest, vt talem regulam fuisse credat, est, quod alia regula propinquæ argumenti reperiatur, quæ istiusmodi praxin supponere eaque fundari videtur. Decictum hoc est,

(t) Concil. Carth. IV. can. LXXX. Omni tempore ieiunii manus pœnitentibus a sacerdotibus imponatur.

(u) Hieron. in Ioël cap. II.

(w) Ambros. de pœnit. lib. II. c. X.

quod in concilio secundo Arelatensi [x] inuenimus : Pœnitentiam coniugatis non nisi ex consensu dandam. Hoc videtur fundari supposito , quod pœnitentes, durante pœnitentiæ suæ tempore, abstinere ab vsu coniugii debuerint; & si pars innocens noluerit consentire , nulla vis cogere eos potuerit. Nam leges matrimonii potiores sunt omnibus regulis, quæ de publicæ disciplinæ exercitio ab ecclesia ferri vñquam possunt.

§. VIII.

Pœnitentibus tempore pœnitentiæ suæ matrimonium inire haud permisum.

ALIA eiusdem concilii regula est, ex simili ratione creditæ perfectæ continentiaæ in publicis pœnitentibus oriunda. Pœnitentes [y], quæ defuncto viro aliis nubere presumserint, vel suspecta vel interdicta familiaritate se cum extranco iuxterint, cum eodem ab ecclesia liminibus arceantur. Hoc etiam de viro in pœnitentia posito placuit obseruari. Istiusmodi enim omnia cum conditione eorum ac solemnis & acerbæ pœnitentiæ professione haud consistere posse credebantur.

§. IX.

Pœnitentes omnibus diebus festis & diebus remissionis flexis genibus orare iussi.

ET quum reliqui vniuersi omnibus diebus festis & dominicis, & commemorationi martyrum sacris, nec non per quinquaginta dies inter pascha & pentecosten, (qui dies remissionis vocabantur) stantes orare possent, & per leges ecclesiæ deberent: pœnitentes ab hoc priuilegio peculiariter excipiebantur, & non minus his temporibus quam vlo tempore alio, flexis genibus orare debebant. Nam hic corporis situs conuenientissimus erat conditioni eorum, quorum deuotio tantum consistebat in profundæ humilitatis atque acerbi doloris de peccatis declaratione, ad quam rem genuum flexio accommodatissimus habitus censebatur. Igitur vt reliquis diebus stationum & ieuniiorum flexis poplitibus orare debebant, quia solemnioris humiliationis tempora erant: ita pœnitentes

(x) Concil. Arelat. II. c. XXII.

(y) Concil. Arelat. II. c. XXI.

singulis diebus [z], ipsis etiam remissionis diebus, genua flectere oportebat; quia quilibet dies dies humiliationis eis erat, & vnum ac solum negotium in ecclesia misericordiam implorare, atque ad recipiendam solemnem manuum impositionem & benedictionem humili se se abiicere.

§. X.

Et liberalitate vti in pauperes.

ET quum liberalitas erga pauperes magnum pœnitentiæ argumentum esset & testimonium, hæc semper in excellentiore quodam gradu ab eis requirebatur. CYPRIANVS [a] eam in aliis pœnitentiæ signis ponit. „Lamentari eum putamus, „inquit, ex toto corde, ieiuniis, fletibus, planctibus domini, „num deprecari, qui ex primo criminis die lauacra quotidie „celebrat, qui epulis adfluentibus pastus, & sagina largiore di- „stentus, cruditates suas postridie ructat, nec cibos & potus „suos cum pauperum necessitate communicat? Qui hilaris ac „latus incedit, quomodo mortem suam deflet? Quumque scri- „ptum sit: Non corrumpetis effigiem barbae vestrae; barbam vellit & „faciem suam comit? Et placere nunc cuique studet, qui Deo „displacet? An illa ingemiscit & plangit, cui vacat cultum „pretiosæ vestis induere, nec indumentum Christi, quod per- „didit, cogitare? accipere pretiosa ornamenta & monilia clা- „borata, nec diuini & cælestis ornatus damna defleret? „ In tali casu liberalitatem in pauperes multo decentius ornamen- tum fore putat, quam aurum, margaritas & gemmas: & id- círco monet pœnitentes mulieres induere ornatum CHRISTI, ne nudæ coram ipso compareant.

§. XI.

Et operam suam ecclesiæ addicere in sepeliendis mortuis.

DENIQUE in nonnullis ecclesiis pœnitentes officium & curam sepeliendi mortuos in se suscipere debebant: Et hoc ex ratione disciplinæ, atque ad exercendum se in humilitate ac caritate, quæ stationem eorum tantopere decebat. In multis ecclesiis, præcipue celebrioribus, hoc negotium certo ordini ho-

(z) Concil. Carthag. IV. c. LXXXII. Pœnitentes etiam diebus remissionis genua flectent.

(a) Cyprian. de lapsis p. 135. (p. 96. cit. edit.)

minum demandatum erat, quos vocitabant *parabolanos*, quorum maxime erat agrotis ministrare, & curam [*] sepelicidi mortuos gerere. Probabile autem est, non fuisse istiusmodi certum fixumque officium in multis ecclesiis, adeoque hoc negotium pœnitentibus dabantur, utpote exercitatio talis conditionis hominibus apprime apta. In ecclesiis *Africanis* ita fuisse certum est. Concilium enim quartum *Carthaginense* [b] peculiare hoc in casu decretum habet: *Mortuos pœnitentes ecclesia efferant & sepellant*. Hæ quædam erant ex salutaribus istis exercitationibus, quas ecclesia pœnitentes suos suscipere iubebat, utpote in conditione constitutos substratorum, qui notissimus pœnitentium ordo erat in ecclesia. Verum superest adhuc eminens quidam pœnitentiæ actus, ad hunc ordinem spectans; hoc est exomologesis sive confessio: Quæ quum ab ecclesia *Romana* in rem nouam conuersa sit & magnas pepererit contentiones, de industria ad distinctam & peculiarem tractationem reseruatur, si et que nobis peculiaris dissertationis in capite sequente argumentum.

LIBRI DECIMI OCTAVI

CAPVT TERTIVM

DE EXOMOLOGESI SIVE CONFESSIONE

IN VETERIS ECCLESIAE DISCIPLINA VSITATA;

QVAE RES AB ARCANA SIVE AVRICVLARI

CONFESSIONE, AB ECCLESIA ROMA-

NENSI INVENTA, DIVERSA ESSE

OSTENDITVR.

§. I.

Magnus eorum error, qui exomologesin veteris ecclesie auriculariem confessionem significare contendunt.

NIHL inter polemicos ecclesiæ Romanensis scriptores vulgarius est, quam ut, vbicumque vocabulum *exomologesis* in scriptore quodam vetusto deprehendant, illud interpretentur arcanam sive auriculariem confessionem, qualis hodie in istius

(*) Lib. III. c. IX. vol. II. p. 47.

(b) Concil. Caith. IV. c. LXXXI.

ecclesiæ communione obtinet & hominibus tamquam simpli-
citer ad salutem necessaria imponitur. Enimvero qui maiori
cum iudicio, candore & studio inter eos ipsos materiam consi-
derarunt, fateri non dubitant, exomologesin veterum rem
prorsus aliam denotare, nimirum vniuersum publicæ pœnitentia-
tæ exercitium, cuius publica confessio nota pars erat. AL-
BASPINAEVS, vir eruditus, hunc errorem in partis suæ scripto-
ribus strenue impugnat. „Multi, inquit [a], vt cardinales
„BELLARMINVS & BARONIVS anno domini MDLVI, MAL-
„DONATVS in suis controuersiis, PAMELIVS suis ad TERTVL-
„LIANVM & diuum CYPRIANVM commentariis, pro certo
„adserunt, patres vt plurimum hac voce confessionem pecca-
„torum arcanam & auricularem intellexisse; verum diu mul-
„tumque pensitatis omnibus, vbi ea habetur, locis, illorum o-
„pinioni non possum accedere. -- Mihi videntur semper pa-
„tres hanc vocem exomologesis adhibuisse, quum significare
„vellent ritus exteriores, vtpote flendi, ingemiscendi, se ipsum
„incusandi, & id genus alia pœnitentibus usitata; atque vt
„perfectius istius vocabuli usus innotescat, neminem præterit,
„illis prioribus saeculis pœnitentes longa admodum & labori-
„osa defunctos esse pœnitentia, per quam assiduis fletibus se
„ipsos conficerent, pro vestibulis ædium sacrarum starent ad
„testandum publici erroris sui dolorem: quin & humi iacen-
„tes episcoporum pedibus, martyrum genibus aduoluerentur,
„ceterorum quoque fidelium, idenitidem orantes vnumquem-
„que, vt sibi apud Deum deprecator adesset, operti facco, hor-
„rore squaloreque prorsus obsiti: peractaque vero pœnitentia
„episcopus eos ex aditu in medium templi deductos, coram
„presbyteris, diaconis, viduis & populo sistebat, vbi rursus hu-
„mi procumbebant, crimina sua detestabantur, vbertim fle-
„bant, omnium se precibus commendantes, nec umquam eo-
„dem sc relapsuros sancte deierantes. Comperio itaque, (per-
„git ille) ultimum hunc ritum ob id saepe exomologesin a pa-
„tribus nuncupatum, quod in se plurimos actus haberet, dolo-
„rem admissæ culpæ præferentes, non secus ac omnis actio &

(a) Albaspin. obseruat. lib. II. c. XXVI. p. 153. (p. 90. ad calc. Opt. edit. Paris.
MDCLXXIX.)

„ratio vitæ pœnitentium inter pœnitentiam agendam perinde exomologesis aliquando dicitur.“ Hoc porro probat & confirmat multis perspicuis & indubitatis testimoniosis EX TERTVLLIANO, CYPRIANO aliisque vetustis scriptoribus, quæ heic non interponemus, sed vnum tantum locum adlegabimus TERTVLLIANI, qui in rem præsentem facit. *Exomologesis*, inquit [b], prosterendi & humiliandi hominis disciplina est, conuersationem iniungens misericordie illicem. De ipso quoque habitu atque vietū mandat, sacco & cineri incubare, corpus fardibus obscurreare, animum mortoribus deiicere, illa, quæ peccauit, tristitia tristatione mutare: ceterum pastum & potum pura nosse, non ventris scilicet sed animæ caussa: plerumque vero ieiuniis preces alere, ingemiscere, lacrimari & mugire dies noctesque ad dominum Deum tuum, presbyteris aduolui & caris Dei ad geniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis sue iniungere. Hec omnia exomologesis, ut pœnitentiam commendet, ut de periculi timore dominum honoret, ut in peccatore ipsa pronuntians pro Deo indignatione fungatur, & temporali afflictione eterna supplicia non dicam frustretur, sed expurget. Heic ne verbum quidem de arcana siue auriculari confessione habetur, sed omnia ad publicam coram ecclesia confessionem respiciunt; idque non tam in verbis, quam in actionibus, resipiscientiam publica tristitia demonstratione & consimili pœnitentis conuersationis tenore exprimentibus; quod multo plus momenti habebat ad significantiam & demonstrandam eorum conuersationem, quam verba affectus plenissima in mere verbali vel arcana confessione.

§. II.

Nulla umquam confessionis auricularis necessitas antiquæ ecclesiæ ciuibus imposta.

Et hoc vnum argumentum est, quo probari potest, doctrinam de confessionis auricularis necessitate veteri ecclesiæ incognitam fuisse. Quando enim disciplina publica generaliter obtinebat, & omnes homines ita affecti erant, ut se se submitterent, confessioni arcanae exiguum locus esse poterat, cuius rationi ac fundamento magis respondebat publica. Sed præterea res plana & cvidens est ex testimoniosis veterum, nulli umquam homini necessitatem confitendi sacerdoti peccata sua

(b) Tertull. de pœnit. c. IX.

secreta fuisse impositam, tamquam rem, qua immunis nemo esse possit, siue eucharistiæ vsu dignus fieri, siue titulum communionis ecclesiæ & vitæ æternæ habere cupiat. Iam ostendimus illud, habitu peculiari respectu ad receptionem eucharistiæ, ex p[re]ispicuis quibusdam CHRYSOSTOMI, GENNADII, LAVENTII episcopi Nouariensis [*] aliorumque antiquorum scriptorum locis; quibus heic alia testimonia addemus, quæ euidenter ostendant, eos nullam priuatam peccatorum confessionem hominibus edendam requisiuisse, nisi in singularibus quibusdam casibus. CHRYSOSTOMVS [c] homines exhortans ad poenitentiam ait: *Non tibi dico, ut peccata tamquam pompa in publicum proscras, neque ut te accuses; sed ut pareas prophete dicenti, Recula domino vitam tuam. Apud Deum ea confitere, apud iudicem confidere peccata tua, orans, si non lingua, saltem memoria: Et ita roga, ut tui misereatur.* --- Melius est, ut nunc peccatorum mordeatur memoria, quam cruciatu, qui futurus est illo tempore. Nunc si eorum memineris, Et ea adsidue Deo offeras, Et pro eis roges, cito ea delebis. Sin autem nunc eorum sis oblitus, tunc vel inuitus eorum recordaberis, quum in medium preferentur, Et tamquam in pompam producentur coram omnibus, Et amicis Et inimicis Et angelis. Alio loco [d]: Necesse non est, te confiteri presentibus testibus; sicut disquisitio peccatorum tuorum in propriis cogitationibus tuis; sit hoc iudicium sine testibus; videat scilicet Deus te consistentem. Ruisus alio loco [e]: *Hortor vos Et rogo, fratres carissimi, cibrius Deo immortali confiteamini, Et enumeratis ve-*

(*) Lib. XV. cap. VIII. §. VI. volum. VI. p. 536. seq.

(c) Chrysostom homil. XXXI. in Hebr. p. 19; C. (p. 913. edit. Fr. MDCLXXXVII.)

Ἐλέγω σοι, ἐπιπτυχεούσος σεανήν, ὅδε παρὰ τοῖς ὑπόσους κατηγόρουσον, ἀπαὶ πειθαρίαι συμβεβλεῖ τῷ προφήτῃ λέγοντι, Λποκάλυψον πρὸς κύριον τὴν ὁδὸν σα-
τπὶ τῇ θεῷ ταῦτα διηθέσον, ἐπὶ τῇ δικαιούῃ διηθέσον τὸ ἀμαρτίηστα, εὐχή-
μενος, εἰ καὶ μὴ τῇ γλώττῃ, ἀπλά. τῇ μηδιᾷ, καὶ ἔτις αὖτις ἀπειδῆναι ---
βέλλον δικεδαινούσιν αὐτῶν τῇ μάνιῃ νῦν, οὐ πατ' ἐπεῖνον τὸν καιρὸν τῇ τιμωρίᾳ
νῦν ἐαν τῆς αὐτῶν μεμηνύσιν, καὶ συνεχῶς αὐτῶν προσφέρεις τῷ Θεῷ, καὶ ὑπὲρ
αὐτῶν δέη, τυχέως ἐξαλεῖται αὐτῶν ἐαν δὲ νῦν ἐπιλαθη, τότε αὐτῶν ἀναμνη-
δίσῃ γε ἄκαν, ἐπὶ τοῦ εἰκαστοῦ ἀπάντης εἰς μέσον φερομένων αὐτῶν, καὶ ἐκπομ-
πευμένων ἐπὶ ποιτῶν, καὶ Φλων, καὶ ἔκθεῶν, καὶ ἀγριθλῶν.

(d) Chrysostom. homil. de poenitent. tom. V. edit. Latin. (Haec mihi quum ad manus non sit, verba austoris nostri Anglicana Latine reddere necesse habui.)

(e) Chrysostom. homil. XXX. sive V. de incomprehensibili Dei natura. Tom. I. p. 392. (p. 348. edit. Francos.) παρακαλῶ καὶ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ ἐξομολογε-

fris delictis veniam petatis & numen propitium. Nen te in theatrum consenorū tuorum duco, non hominib[us] peccata tua detegere cogo: re-pete eoram Deo conscientiam tuam & explica: ostende Deo medico pre-stanissimo vulnera, & pete ab eo medicamentum: ostende ei, qui nihil opprobret, sed humanissime curet. Licet enim taceas, cuncta optime ille nouit. Dic atque enumera, ut fructum maximum consequaris; dic, ut abstensis heic tuis maculis, abeas illic mundus & sine ullo dedecore, ut intolerabili promulgatione illa delictorum tuorum libereris. Et in alia homilia [f]: Cur, te queso, inquit, pudescit & erubescit dicere peccata tua? Num enim homini dicas, ut te probro adficiat? Num enim conseruo, ut in publicum proferat? Immo vero ei, qui dominus est, ei qui tui curam gerit, ei qui humanus est, ei qui medicus est, ostendis vulnera. Neque enim ignorat, etiam si tu non dixeris, qui sciebat etiam antequam perpetrares. Quid igitur est causa, quo minus dicas? Non enim ex accusatione tua sit grauius peccatum: immo vero mitius ac leuius. Et hoc ipsum Deus vult, te dicere: non ut puniaris, sed ut relaxeris: non ut ipse sciatur peccatum: cur enim id postuler, quum iam sciat? sed ut scias, quantum tibi debitum remittatur. Ideo vero vult te scire beneficij magnitudinem, ut perpetua gratias agas, ut seignior fias ad peccandum, ut a l virtutem promitor. Nisi dixeris debiti magnitudinem, non agnoscas donationis eminentiam. Non, inquit, cogo te in medium prodire theat-

ραι τῷ θεῷ συνεγών ἐδὲ γὰρ εἰς θεάτρον τε ἄγω τὰς συνδέλαν τῶν σῶν, ἐδὲ ἐκκαλύψαι τοὺς αὐθέρπους ἀναγνώσθε τὰ ἀμφιθέατρα, τὸ συνιόβηντα πρᾶπεν θεάτρον τῷ θεῷ, καὶ αὐτῷ δεῖξον τὰ τραῦματα, καὶ παρ' αὐτῷ τὸ φρέατα αἰτητοῦ δεῖξον τῷ μὴ ὄντει δούλῳ, ἀλλὰ θεοποίεσσι καὶ γλοσιστησι, οἶδα ἐπινόος ἀποντοῦ εἴτε τοῖν, ἵνα καρδίας, εἰπὲ ἡναὶ ἀντιτίθαται ἀποθέματος ἀπέλαθης ἔσται καθηγήσεις, καὶ τῆς ἀφορήτης οὐτιστικής εἰκόνης ἀπειλήσῃσθαι.

(f) Chrysostom. homil. IV. de Lazaro tom. V. p. 87. (p. 81. edit. Francof.) τόνος εἰνετειν αἰργύριον καὶ ἔρυζεις, εἰπέ μοι, τὰ ἀναγέννησατα εἰπεῖν; μὴ γὰρ αὐθέρπων λέγεις, ἵνα ὀνειδίσῃ σε; μὴ γὰρ τὰ συνδέλων ὄντεις, ἵνα ἐπομπεύσῃ; τῷ δεσπότῃ, τῷ κυβερνέ, τῷ φιλανθρώπῳ, τῷ ἱλεῷ τῷ τραῦμα ἐπιδείχνεις; μὴ γὰρ, καὶ οὐ μὴ εἴπης ἐκπένοις ἐπιστένει, θοργε καὶ πρὸ τῆς πρωχθῆναι ἀπέστρεψε; τίνος ἐν ξένοις ἐλέγεις; μὴ γάρ ἐκ τῆς ὅτις κατηγορεῖς Φορτικάτερον γίνεται τῇ ἀνάστησι, ἵνεγέτεον μὲν ἐν καὶ φέτεον καὶ διὰ τέτο θελεται σε εἰπεῖν, ἐκ ἣνα καλέσῃς, ἀλλὰ ἵνα συγκαροῖσῃ ἐκ ἣνα αὐτὸς μάδη τὴν ἀμφιλιανῶσι γάρ, δὲ εἰδός; ἀλλὰ ἵνα εὑ μάδης, πάστον τοι συγκαρεῖ χρέος. Βέλτετο δέ σε μετέθει τῆς χειρότος τὸ μέλεδος, ἵνα ἐνκαριστῶν διατελέης, ἵνα ὀνυγότερος πρὸς ἀμαζή. ν ἕτε, ἵνα προδυναμότερος εἰς λεπτὸν ἐν μὴ εἴπης τὰ χεῖτα τὸ μέλεδος, ἐκ διεγεύσατος τῆς χειρότος τὴν ἐπερβολήν ἐκ ἀναγκήσω, φησίν, εἰς μέσον ἐλθεῖ-

trum,

trum, ac multos adhibere testes. ⁱ Mibi soli dic peccatum priuatim, ut sanem vleus, reque dolore liberabo. Prope viginti loca [g] in eodem auctore satis ampla & copiosa reperiuntur in eamdem sententiam, quæ lector eruditus ipse euoluere, vel collecta videre potest a IOANNE DALLAEO in excellenti libro [h] de confessione auriculari, ubi non solum hac CHRYSOSTOMI loca a sophisticis glossis & deprauatione Romanensem vindicat, sed etiam non minus triginta argumentis & nube vetustorum testimoniū solidissime demonstrat, non potuisse esse talē rem, qualis est arcana, auricularis & sacramentalis confessio, in ecclesia primitiua. Neque vero CHRYSOSTOMVS unus solus est, qui hoc adserit tueatur. BASILIVS [i] idem dixit ante eum. Non, ut multis manifestam, ore fator, sed corde ipso clausis oculis tibi soli respicienti arcana, mecum ipse rugiens, ostendo meos geminos. Non enim multis verbis mibi opus erat ad confessionem, ad quam Ecclorū mei sufficiā, Ex anime penetralibus imis a te Deum meum transmissi questus sufficiebant. Similiter HILARIUS confessionem soli Deo faciendam esse dicit. Interpretans enim psalmum quinquagesimum secundum, Confessionis causam, inquit, addidit [k] (Danid) dicens, Quia fecisti; auctorem scilicet uniuersitatis huius dominum esse confessus, nulli alii docens constendum, quam qui fecit oiuam fructiferam spe misericordiae in seculum facili.

Et AM-

τε Σέλποι, καὶ μάργυρος περιπήτης ποδὸς· ἐμοὶ τὸ ἀνέγητα εἰπὲ μίνῳ πατρὶ
ιδιῷ, τὰ δεκατέσσερα τὸ Εὔκο, καὶ ἀπαθλίζω τῆς ὁδίνης.

(g) Chrysost. homil. LVII. Quod peccata non sunt euulganda, tom. V. p. 754. Homil. LXVIII. Non esse ad gratiam concessionandum. tom. V. p. 772. Homil. XXI. ad popul. Antioch. tom. I. p. 270. Homil. VIII. de penitent. tom. I. p. 700. Homil. IX. de penitent. ibid. pag. 708. Homil. LXXII. de paralytico tom. V. pag. 927. Homil. XX. in Genes. tom. II. p. 222. Homil. II. in psalm. L. tom. III. p. 1004 & 1005. Homil. XX. in Matth. p. 200. Homil. XXVIII. in 1 Cor. p. 569.

(h) Dall. de confess. auricular. lib. IV. c. XXV.

(i) Basil. in psalm. XXXVII, 9. οὐ γάρ ιδε τοῖς ποδῶσι φαρερός γένωμαι, τοῖς χειλίστοις ἐξουδογόνωσι· ἔνδον δὲ ἐν αὐτῷ τῇ καρδίᾳ τὸ ὄνομα μύων, τοὶ μίνῳ τῷ φέρεται τὸ ἐν κρυπτῇ, τὸς ἐν ἀνατρήσεναις ἐπιδεικνύων, ἐν ἐμαυτῷ ὡρούμενος· ἐδὲ γάρ μυκῶν μοι λόγων χρεία ἦν πρὸς τὴν ἐξουδολόγησιν ἀπήρκει γάρ οἱ σεναγμοὶ τῆς καρδίας μη πρὸς ἐξουδολόγησιν, τοῖς οἵ ἀπὸ βαθέας ψυχής πρὸς τὴν θεὸν ἀναπεμπούμενοι ὅνταροι.

(k) Hilar. in psalm. LI. p. 208. (p. 81. edit. Paris. MDCXCIII.)

BROSIUS non minus plane & perspicue dicit, lacrimas coram Deo fusas veniam peccatorum impetrare posse, sine facta homini cuidam confessione. Verba eius sic habent [1]: *Lauant lacrimæ delictum, quod voce pudor est confiteri. Et veniae fletus consulunt & verecundie. Lacrimæ sine horrore culpam loquuntur; Lacrimæ crimen sine offensione verecundiae consententur.* Ita rursus ex occasione [m] lacrimarum Petri ait: *Petrus doluit & fleuit, qui errauit ut homo. Non inuenio, quid dixerit; inuenio, quod fuerit. Lacrimas eius lego; satisfactionem non lego.* Intelligit nimisrum, confessionem oris non simpliciter & absolute ad obtinendam veniam esse necessariam. Atque hoc sensu AVGVSTINV S, exponens verba illa psalmistæ, *Dixi, pronuntiabo aduersum me iniustias meas domino, & tu remisisti impiciatem cordis mei,* ait [n]: *Non iam promuniat, sed promittit se pronuntiaturum, & ille iam dimittit.* Attende te, fratres, magna res est. *Dixit, Pronuntiabo. Non dixit, Pronuntiaui, & tu dimisisti. Dixit, Pronuntiabo, & tu dimisisti; quia eo ipso, quod dixit, Pronuntiabo; ostendit, quia nondum pronuntiauerat, sed corde pronuntiauerat.* Hoc ipsum dicere, pronuntiabo, pronuntiare est; ideo & tu remisisti impiciatem cordis mei; confessio vero mea ad os nondum venerat. *Dixeram enim, pronuntiabo aduersum me; verumtamen Deus audiuit vocem cordis mei. Vox mea in ore nondum erat, sed auris Dei iam in corde erat.* Hæc ille; quibus docet, Deum corde contritis atque poenitentibus, etiam ante vocalem confessionem, Deo vel homini factam, peccata remittere. Alio loco [o] de confessione loquitur, vt nequaquam facienda hominibus. *Quid mihi, inquit, est cum hominibus, vt audiant confessiones meas, quasi ipsi sanatori sint omnes languores meos?* Sæpius etiam meminit [*] vna cum reliquis antiquis scriptoribus vniuersis, quod plurima ex peccatis illis, quæ Romanenses hodie vocant mortalia, quotidie condonentur, nulla interueniente confessione, nisi ea, quæ in oratione dominica cum deuoto animi affectu pronuntiatur: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos di-*

(1) Ambros. lib. X. in Luc. XXII. p. 157. (p. 216. l. edit. Paris. MDCXLII.)

(m) Ambros. ibid.

(n) Augustin. serm. II. in psalm. XXXI.

(o) August. confess. lib. X. c. III.

(*) Vide hoc plenius probatum lib. XVI. c. III. §. XIV. volum. VII. pag. 174. seqq.
mitti-

mitrimus debitoribus nostris. Quod euidenter ostendit, ipsum auricularem confessionem non credidisse ad expianda omnis generis peccata mortalia esse necessariam. MAXIMVS TAVRINENSIS [p] opinionem suam iisdem pene verbis, quibus A MBROSIVS, declarat: *Lauat lacrima delictum, quod voce puder est confiteri.* *Lacrimae ergo verecundiae consulunt pariter & saluti, nec erubescunt in petendo, & impetrant in rogando.* -- *Lacrimae quodammodo preces sunt; veniam non postulant & merentur (id est, ex stilo eius, impetrant;) causam non dicunt, & misericordiam consequuntur; nisi quod utiliores lacrimarum preces sunt, quam sermonum; quia sermo in premando forte fallit, lacrima omnino non fallit.* Sermo enim interdum non totum profert negotium; lacrima semper totum prodit affectum. PROSPER, discipulus AVGVSTINI, doctrinam eius sectatur. Loquens enim de peccatis, quæ, qui in aliquo gradu ecclesiastico constituti sunt, occulte admittunt, ait [q]: *Deum sibi facilius placabunt illi, qui non humano conuicti iudicio, sed ulro crimen cognoscunt: qui aut propriis illud confessionibus produnt, aut nescientibus aliis, quibus occulti sunt, ipsi in se voluntarie excommunicationis sententiam ferunt, & ab altari, cui ministrabant, non animo sed officio separati, vitam tamquam mortuam plangunt, certi, quod reconciliatio sibi efficacis penitentie fructibus Deo, non solum amissa recipient, sed etiam cines superne ciuitatis effecti, ad gaudia sempiterna perueniant.* CASSIANVS etiam fidem nobis facit, fuisse hanc patrum per Agyptum doctrinam. Dicit enim, Pinuphium abbatem Aegyptium inonachos sibi subiectos hunc in modum instituisse: *Quis est, qui non possit simpliciter dicere: Peccatum meum tibi cognitum feci, & iniustitiam meam non operui? ut per hanc confessionem etiam illud confidenter subiungere increatur: Et tu remisisti impietatem cordis mei.* Quod si verecundia retrahente revelare ea coram [r] hominibus erubescis, illi, quem latere non possunt, confiteri ea iugi supplicatione non desinas ac dicere: *Iniquitatem meam cognosco, & peccatum meum contra me est semper, tibi soli peccavi & malum coram te feci, qui & absque ullius verecundiae publicatione curare & sine improperio peccata donare consuevit.* Plana hæc sunt testimonia, & euidenter demonstrant, non cre-

(p) Maxim. Taurin. homil. III. de pœnitent. Petri.

(q) Prosper. de vita contemplat. lib. II. c. VII.

(r) Cassian. collat. XX. c. VIII.

didisse veteres auricularis confessionis necessitatem, nec vniuersitate eam, tamquam rem ad absolutionem & salutem simpliciter & absolute necessariam.

§. III.

Hoc porro probatur ex consuetudine veterum, quando omnem absolutionem quibusdam relapsis peccatoribus denegabant, non excludentes eos a misericordia & venia Dei, si ipsi soli peccata confiterentur.

PRAETEREA autem praxis veterum in certo quodam casu luculentissime ostendit, non credidisse eos auricularis confessionis necessitatem. Multis enim peccatoribus relapsis non permittebant, ut secundam aliquam pœnitentiam publice ageant, neque ullam eis sacerdotalem absolutionem ad finem usque vitae impetrabant: Id quod capite proxime sequente evidenter demonstrabimus. Ex quibus manifesto consequitur, nullam pœnitentialem confessionem, sive publicam sive arcanam, tamquam factam hominibus, ab eis recipi consueisse in ordine ad sacerdotalem absolutionem eis impertiendam. Nihilo minus tamen eos horabantur, ut priuatim resipiscerent, Deoque priuatim & occulte peccata sua confiterentur, sub spe obtinendi misericordiam & veniam in magno illo retributionis & iudicii die. Hoc inter omnes constat, istiusmodi relapsos numquam habuisse priuilegium publicam faciendi confessionem in ecclesia, ad obtinendam publicam absolutionem. Certum quoque est, numquam eos fuisse admissos ad reconciliationem priuatæ alicuius confessionis beneficio ad obtinendam priuatam absolutionem a sacerdote. Quamquam enim PERRONIVS cardinalis mirum consilium iniit ad soluendam huius argumenti difficultatem, fingendo priuatæ confessionis beneficio recipi in communionem eos potuisse, quum publica id fieri non potuerit; Ipse tamen DIONYSIVS PETAVIVS^s] hanc opinionem tamquam somnium, omni fundamento destitutum,

(s) Petav. not. in Epiphani. p. 233. Perdifficilis existit quaestio, Quid illis tandem hominibus factum sit, qui post priorem pœnitentiam in eadem secesserunt rursus incurrent; verumne sit, ab ecclesia reiectos illos penitus, nec ad priuatam saltem aliquem receptum habuisse, cuius beneficio in integrum restituti ad diuinorum mysteriorum communinem redirent. Qui refel-

refellit, & solidam rationem adfert in contrarium. Argumentatur enim, si per priuatam pœnitentiam reconciliari potue-

Qui antiquioris ecclesie formam ac consuetudinem ex hodiernis institutis & moribus æstimare voluerit, facile mihiorem in partem inclinabit, nec ab omni ecclesie, sacramentorumque consortio repudiatos illos persuadere sibi poterit. Qiam in sententiam copiose quidam nuper ita discernit. Triplum ait apud antiquos suisse pœnitentiam: publicam vnam ob publica peccata: alteram priuatam ac secretam propter occulta: tertiam ob eadem occulta crimina publice suscepitam. Hanc vero postremam non eum tantum habuisse fructum, vt peccatorum culpan ac sempiterni supplicii noxam absigeret; sed vt temporias insuper penas dilueret, ac peccatores in integrum cumulatissime restitueret. Proinde non eius copiam promisevit esse factam, neque quotiesquisque peteret, facile permissem; sed in omni vita semel duntaxat. Haec ille: Ex quibus & ex iis, quæ consequenter disputat, vele istud videtur; istiusmodi criminum reos post priorem pœnitentiam ad priuatam confugisse, eiisque beneficio nihilominus communionem adsecutos esse: sed ad veterum patrum testimonia, ac priscae illius ecclesie normam, & communem adeo sensum animum adiicienti mihi, patrum commode pleraque explicata videntur. Etenim si grauiorum delictorum conscientia citra publicam illam, quam antea suscepissent, pœnitentiam emergere, & ad communionem pacemque reuerti alterius ac priuatæ beneficio potuerint; nonne melior illoru, quam ceterorum, conditio fuit, quibus sine publica pœnitentia reditus in ecclesiam non patuit? Atqui nemo tam vecors erit, qui humanius cum illis actum putet, qui in eadem sapientia incurrisse, & quidem horrenda flagitia, quam cum eis, qui semel ea commisissent: quod ex illa opinione consequitur. Cuiusmodi vero istud est; velut gratia, ac beneficii loco publicam illam pœnitentiam spisse ac difficiliter indultam? Nam si priuata & occulta defungi possent, & in eodem ac ceteri loco esse; quis non tanto molestiarum ac temporis compendio mallet uti, cupidissimeque se, publica illa contemta, ad commodiorem alteram, brevioremque transferret? Volo enim illud mihi respondeant: qui atrocioris culpa conscientia tum primum ad pœnitentiam accederet, utrum absque publica per priuatam restitui potuerit, an necessario usurpanda illa fuerit. Si prius dixerint; si, inquam, necessariam illis publicam pœnitentiam negauerint, antiquitatis totius memoria teste refellentur. Siquidem vetera omnia concilia, omnesque canonum conditores ita publicam lapsis pœnitentiam prescribunt, ac tempus rationemque definunt; ita porro Tertullianus, Cyprianus, Pacianus, antiqui ad unum omnes eosdem illos hormando, comminando, obiurgando vel invitatos urgente, & impellente; vt minime hoc illis integrum suisse significant. Restat igitur, nullo vt alio, ac ne priuatæ quidem pœnitentia subsidio recipi in communionem ecclesie potuisse concedant. Quod quum dederint; tum de illis quid sentiant requiram, qui secundo in grauiora peccata lapsi publica ut pœnitentia non poterant; ecquid eos censeant per priuatam pœnitentiam reconciliari potuisse? Nam si istud afferant, necesse erit una fateantur, se-

rint istiusmodi relapsi, fatendum esse, feliciorem multo conditionem eorum exstitisse, qui saepius, quam eorum, qui semel in vita delinquissent. Quod difficulter sibi persuaderi passuros esse dicit, qui res vello cum iudicio & ratione considerent. Si igitur concederis, quod veteres istiusmodi relapsi nec publicæ nec priuatae absolutionis beneficium post quamcumque editam confessionem indulserint: sequitur omnino, eos haud ullam absolutam auricularis credidisse necessitatem; siquidem istiusmodi peccatores nihilo minus ad spem obtainendæ misericordiæ & veniæ, si priuatim agerent poenitentiam, Deoque soli peccata sua confiterentur, excitarunt. Quod ut demonstremus, satis fuerit, vnum locum ex AVGVSTINO adferre, vbi generalem ecclesiæ consuetudinem, omniumque fratrum suorum sententiam loquitur. „In tantum hominum aliquando iniquitas, inquit [†], progreditur, ut etiam post actam poenitentiam, post altaris reconciliationem vel similia vel graviora committant, & tamen Deus facit super tales oriri solem suum: nec minus tribuit quam ante tribuebat largissima munera vitae ac salutis. Et quamvis eis in ecclesia locus humilissimæ poenitentiae non concedatur, Deus tamen super eos suæ patientiæ non obliuiscitur. Ex quorum numero si quis nobis dicat: Aut date mihi eundem poenitendi locum, aut desperatum me permittite, ut faciam quidquid libuerit, quantum meis opibus adiuuor, & humanis legibus non prohibebar, in scortis omnique luxuria damnabili quidem apud dominum; sed apud homines plerosque etiam laudabilis: aut si me ab hac nequitia reuocatis, dicite, vtrum mihi aliquid proposit ad vitam futuram: si in ista vita illecebrosissimæ voluptatis blandimenta contemsero, si libidinum irritamenta frenauero, si ad castigandum corpus meum multa mihi etiam licita & concessa subtraxero, si me poenitendo vehementius quam prius excruciauero, si miserabilius ingemuero, si flenero vberius, si vixero melius, si pauperes sustentauero largius, si caritate (quæ operit multitudinem peccatorum) flagrauero

liciorem multo conditionem eorum exstitisse, qui saepius, quam eorum qui semel in vita delinquissent. Quod quibus tandem persuadere poterunt?

(†) Augustin. epist. LIV. ad Macedon. pag. 92. (tom. II. opp. pag. 241. edit. Basil. MDLXIX.)

„ardentius: quis nostrum ita desipit, vt huic homini dicat,
 „Nihil tibi ista proderunt in postuum, vade saltem, vitæ huius
 „suauitate perfuere: Avertat Deus tam inarem sacrilegam-
 „que dementiam. Quamuis ergo caute salubriterque prouis-
 „sum sit, vt locus illius humillimæ poenitentiaæ semel in eccle-
 „sia concedatur, ne medicina vilis minus vtilis esset agrotis,
 „quæ tanto magis salubris est, quanto minus contemibilis fu-
 „erit; quis tamen audeat, dicere Deo: Quare huic homini,
 „qui post primam poenitentiam rursus se laqueis iniquitatis
 „obstringit, adhuc iterum parcis? Quis audeat dicere, erga
 „istos non agi, quod apostolus ait: *Ignoras, quia patientia Dei*
 „*a&l pœnitentiam te adducit?* Aut istis exceptis esse definitum, quod
 „scriptum est: *Beati omnes, qui confidunt in eum?* Aut ad istos
 „non pertinere, quod dicitur: *Viriliter agite, & confortetur cor*
 „*vestrum, omnes qui speratis in dominum?* Si AVGVSTINVs heic
 ex vero nobis depingit ecclesiæ praxin, in hoc uno casu,
 nullus vsus vel publicæ vel priuatæ confessionis coram homi-
 nibus fuit ad obtinendam grauissimorum peccatorum veniam;
 sed homines ad aliam methodum ablegati sunt petendi vni-
 am a Deo per priuatæ poenitentiaæ exercitium. Consequen-
 ter heic nulla potuit esse absoluta necessitas confessionis auri-
 cularis, quam probabilissimum est hoc in casu præscriptam
 fuisse, vbi publica confessio locum non haberet, si qua talis
 necessitas credita fuisset, vel imponi solita, quemadmodum
 hodie obtinet per imperiosam & dictatoriam ecclesiæ Romanen-
 sis auctoritatem.

§. IV.

Et ex diuersis aliis similibus rationibus.

IOANNES DALLAEVS [u] vir eruditus multas alias ma-
 gni ponderis rationes & argumenta vrget, quibus heic immo-
 rari non possumus, sed summa tantum eorum capita, in grati-
 am lectorum indoctorum, vel eorum, qui doctum & elabo-
 ratum eius librum non habent, memoramus.

ARGVMENTVM illius I. inde sumtum, quod confessionis
 Latine vsus nullus fuerit apud alias vetustissimas christianismi
 præter Latinam sectas; vt apud Aethiopes, apud Indos sancti Tho-

(u) Dall. de confess. auricular. lib. IV., c. I. seqq.

mæ, apud *Babylonios* siue *Chaldaeos*, apud *Armenios*, apud *Iacobitas*, immo ne apud *Græcos* quidem plane is sit, qui apud *Latinos*.

ARGUMENTVM II. inde ductum, quod pastores de confessione apud *Latinos* quidem instruantur, eamque & doceant & ministrent adsidue, velut nobilissimum sui muneris actum; apud veteres vero nihil fecisse simile vspiam reperiantur in veris antiquitatis monumentis.

ARGUMENTVM III. inde ductum, quod confessio arca-
na inter religiosos quorumuis fidelium actus, clericorum, mo-
nachorum, laicorum, principum, priuatorum, procerum, vi-
rorum, mulierum &c. apud *Latinos* quidem recentiores præci-
picio passim & vbique loco, apud veteres vero christianos nul-
lo vñquam vel vspiam censeatur, aut memoretur.

ARGUMENTVM IV. inde ductum, quod in veteri eccl-
esia fideles nulla, vt nunc apud *Latinos*, lege obligarentur apud
sacerdotem ante in arcano confiteri, quam ad mensam domini-
nicam, eucharistiæ sumendæ gratia, accederent. Idque octo
rationibus, & aliquot CHRYSSOTOMI, PELAGII, AVGVSTI-
NI, DOROTHEI, patrum *Cabilonensium* & *Hincmarii* testimoni-
is confirmat.

ARGUMENTVM V. inde ductum, quod in vita supremis
confessionem auricularem facere aut expetere fideles apud *Latinos* quidem cuncti, apud veteres vero christianos nulli in v-
trorumque libris reperiantur.

ARGUMENTVM VI. inde ductum, quod in describendis
suis suorumue morbis, calamitatibus, bellis, naufragiis, iti-
neribus & profecionibus & ceteris periculis, confessionis
sacramentalis *Latini* quidem recentiores scriptores passim ac
pene semper, veteres vero numquam meminerint.

ARGUMENTO VII. non fuisse apud veteres vstatam con-
fessionem auricularem, vt nunc est apud *Latinos*, inde ostendi-
tur, quod quæ ab horum fidelibus in persecutione, & ab ipsis
martyribus in ultimo agone, plurimum usurpata legitur; ea in
priscis libris nuspiam reperiatur vel in ecclesiæ peifecutione,
vel in confessorum & martyrum certaminibus memorata.

ARGUMENTVM VIII. a temporibus confessionis nunc so-
lemnibus ductum, vt pascha, natali, maioribus festis, quadra-
gesi-

gesima, sabbatis, sextis feriis &c. ad quæ confessionis arcanæ mentionem *Latini* quidem passim ac fere semper, veteres fere numquam facere deprehendantur.

ARGUMENTVM IX. ductum a miraculis, quæ vel a confessione, vel ad confessionem a *Latinis* quidem multa passim, a veteribus vero nulla vspiam fieri dicantur.

ARGUMENTVM X. ex eo; quod confessionem arcanam pagani *Latinis* quidem non semel, veteribus vero christianis numquam vel obiecisse vel gratulati esse legantur.

ARGUMENTVM XI. inde ductum; quod confessionem quinque quidem retro proximis saeculis, (ex quo a concilio Lateranensi an. MCCXV. firmata fuit) ex ipsis christianis multi semper oppugnarint, haereseos hoc nomine a *Latinis* damnati, ex omni vero veterum ante illa saecula haeticorum multitudo, nemo eam pulsasse reperiatur.

ARGUMENTVM XII. contra *Innocentianam* confessionem, ex eo, quod priscæ ecclesiæ pastoribus ignota fuerint ouium suarum delicta, ex CHRYSTOMO & AVGUSTINO, item INNOCENTIO I. & LEONE *Romanis* episcopis.

ARGUMENTVM XIII. ex eo ductum, quod Antonius ab Athanasio instituisse memoretur, ut ascetae suas singuli cogitationes perscriberent, & alii cum aliis communicarent. Ea fuisse *Innocentiana* confessionis prima rudimenta.

ARGUMENTVM XIV. ex eo ductum, quod veteribus indicatae, ignotæque fuerint illæ tam multæ, quæ ex *Innocentiana* disciplina necessario oriuntur, quæstiones ac disputationes, & quarum hodie pleni sunt omnes *Latinorum* libri.

ARGUMENTVM XV. inde ductum, quod nullum ex iis scripturæ locis, quibus nunc *Latini* confessionem firmant, hoc sensu patres intellexerint; pleraque vero plane contra interpretentur.

ARGUMENTVM XVI. inde sumtum, quod patres in libris de poenitentia ex professo scriptis, istius confessionis arcanæ, quæ poenitentiae pars necessaria putatur, nulli meminerint.

ARGUMENTO XVII. demonstratur, *Innocentianam* confessionem fuisse veteribus ignotam, ex eo quod, quum veteres tres tantum agnouerint poenitentiae species, antebaptisma-

lēm, quotidianam fidelium, & publicam lapsorum, confessio-
nem *Innocentianam* ad nullam ex his pertinuisse cētum sit.

ARGUMENTVM XVIII. ex insigni quodam GREGORII
NYSSENI [w] testimonio sumtum, quo demonstratur, non,
quæcumque letalia peccata nunc priuata confessione apud La-
tinorū procurantur, ea olim omnia publicæ pœnitentiæ subiici,
sed tantum per publicas exhortationes verbi ac doctrinæ cu-
rari consueuisse: Quod cum dogmate de auriculari confessio-
ne non posse consistere.

ARGUMENTVM XIX. ex Nectarii factō sumtum, qui pœ-
nitentiarii presbyteri munus ex quadam occasione *Conſtantino-
poli* abrogari. Quod arguat, nullam heic fuisse auricularis
confessionis necessitatem.

ARGUMENTVM XX. sumtum ex testimoniis CHRYSO-
STOMI, HILARII, BASILII, AMBROSII, MAXIMI TAVRI-
NENSIS, & AVGVSTINI (a nobis iam memoratis) quæ sola
contritione sine oris confessione peccatorum a Deo remissio-
nem impetrari doceant.

ARGUMENTO XXI. patres peccata a Deo, etiam sine fa-
cerdotis absolutione remitti, clarissime inde sensisse probatur,
quod de relapsorum salute, quibus absolutio facerdotis nega-
ta, non tamen desperabant. Quod argumentum iam supra
considerauimus.

ARGUMENTA eius XXII. XXIII. & XXIV. petita sunt e te-

(w) Gregor. Nyssen. epist. ad Letoium. Dallaeus l. c. cap. XXIII. hæc habet :
Gregorius Nyssenus quum obseruasset peccata auraritæ, quæ ab apostolo *Idololatria & omnium malorum radix* vocatur, ταῦτα φθῆναι αὐτοῖς καὶ ταῦτα ἀποκελεῖσθαι, inconsiderata & absque cura prætermisſi esse a patribus, hoc est (ut optime interpretatur Balsimo) relicta esse αὐτοῖς, οὐ ταῦτα οὐδὲ αὐτοῖς impunita & incastigata, nullis adeo pœnitentiæ censuris pœnitio-
ne subiecta, postquam hoc, inquam obseruavit, continenter addit, ἀλλὰ περὶ μὲν τέτοιοι διὰ τὸ παρεῖδαι τοῖς πυρόστοις ήγεῖν, ἀρχεῖν ήγένετο τῷ δημοσίῳ τῆς διδασκαλίας λόγῳ, ὅπως ἐν τοῖς τε Ἑραπονέου, ὥσπερ τοὺς πληθωρικά, τοὺς πλεονεκτήμας ἀγγεῖοις διὰ τὴν λόγην παθαίσονται. Sed de his quidem, quoniam id a patribus prætermisſum est, sufficere existimat, publico doctrinæ, sive instrutionis sermone eas, quomodo fieri potest, curare auraritæ adfectiones, veluti quodam ex repletione ortos morbos, oratione purgantes. Locus palmarius; qui totum confessionis *Innocentianæ* mysterium illo seculo (id est quarto pene præcipiti) ecclesiæ christianæ adhuc incognitum fuisse, plauso liquidoque demonstrat, cetera.

stimonii CASSIANI, IVLIANI POMERII sive PROSPERI & LAVENTII, episcopi *Nouariensis*, quæ ante in medium produximus.

ARGUMENTVM XXV. duobus insignibus BDAE testimoniis constat.

ARGUMENTVM XXVI. desumtum ab ERASMI & BEATI RHENANI & RIGAL TII testimoniis, qui vi veritatis victi *Innocentianam* confessionem apud veteres in vsu non fuisse fateantur.

ARGUMENTO XXVII. ostendit, veteris disciplinæ mutationem circa noni saeculi initia contigisse, quo tempore priuata a sacerdote indicta poenitentia communis ac notissima esse cœperit.

ARGUMENTO XXVIII. aperit aliquot inter hodiernam *Innocentianam* & medianam illam noni saeculi poenitentiam ac confessionem discrimina, inter quod vnum præcipue observandum esse dicit, in eo situm, quod hi etiam sine sacerdotali iudicio poenitentibus peccata remitti a Deo putarint.

ARGUMENTO XXIX. ostendit, erroris ex illis initiosis progressum sequentibus post nonum & decimum tertium usque saeculis, ne quidem sic inualuisse, ut non multi essent, qui peccata contritis a Deo, etiam a nullo sacerdote absolutis, dimitti crederent. Id probat testimoniis GOFFRIDI VINDOCIENSIS [x], PETRI LOMBARDI & in primis GRATIANI, qui

(x) Goffrid. lib. V. epist. XVI. apud Dall. p. 553. qui ita eum adducit: Ex Goffrido Vindociensi supra (p. 534.) recitauimus, fuisse eo tempore (id est undecimo definente, vel ineunte duodecimo saeculo) Guilielmum quemdam, virum doctum, qui diceret, *solummodo quatuor peccata confessione indigere, errorem videlicet gentilem, schismam fraternalum, hereticam pravitatem & iudaicam perfidiam;* quod iis universalis ecclesia castitas commulatur; cetera autem peccata a domino sine confessione sanari.

Lombard. distinct. lib. IV. §. XVII. Apud Dall. p. 554. Lombardus proposita hac questione, *Verum sufficiat peccata confiteri soli Deo, an oporteat confidiri sacerdoti, hæc statim subiicit, Quibusdam visum est, sufficere, si soli Deo fiat confessio sine iudicio sacerdotiali & confessione ecclesie.* Mox istorum fundamenta ex scripturis & patribus exponit, Tum, *His (inquit) autoritatibus innituntur, qui sufficere contendunt Deo confiteri peccata sine sacerdote.* Dicunt enim, quod si quis timens detegere culpam suam apud homines, ne inde opprobrio habeatur, vel alii suo exemplo ad peccandam accingantur, & ideo faciat homini & reuelat Deo, consequitur veniam. &c.

citatis in vtramque partem testimonij lectoris iudicio referunt, cui harum opinionum adhaerendum sit, quia vtraque fautores habeat sapientes & religiosos viros [†]. Hoc arguere docet, *Gratiani* ætate quæstionem de necessitate confessionis auricularis non ita fuisse decisam, ut postea in concilio *Laterano* & concilio *Tridentino*. Idem probat *THOMAE AQUINATIS*, *BONAVENTVRAE* & *ANTONINI* testimonij, qui dicant, tempore *GRATIANI* & *LOMBARDI* quæstionem de istius confessionis necessitate fuisse in opinione, id est dubiam & problematicam, ita ut liceret vtramvis quæstionis partem tueri, confessionisque necessitatem vel adfirmare, vel negare sine hæresis criminе: sed post determinationem ecclesiæ sub *Innocentio III.* in *Laterano* concilio factam, hæresin reputandam esse, si quis statuat sufficere, si soli Deo fiat confessio sine iudicio sacerdotali & confessione ecclesiæ.

ARGUMENTO XXX. ostendit, fuisse etiam post *Innocentianam* decretalem, id est post annum MCCXV, qui senserint, sine sacerdotali absolutione adeoque & confessione, peccata fidelibus contritis remitti; idque probat ex *VICLEFO*, *IOANNE HVS*, *SEMECA*, *GRATIANI* glossatore, *MICHAELE Bononiensi* & *PETRO Oxoniensi*.

HAEC breuis recensio est horum triginta argumentorum, quibus doctissimus *DALLAEVS*, ad ostendendam doctrinæ *Romanensis* de auriculari confessione nouitatem, vitetur, que lector studiosus, qui ea plenius deducta & confirmata videre gestit, in elaborato auctoris nostri opere ipse potest euoluere.

§. V.

Certis tamen in casibus priuata confessio permitta & commendata. 1. *De peccatis ieiioribus homines admoniti, ut alii aliis ea confiterentur, quo mutuum precium auxilium haberent.*

VERVM ENIM VERO quæcumque ab hoc vel quolibet alio ecclesiæ protestantis scriptore dicta sunt, non eo spectant, ut priuatam confessionem in quibusdam casibus & specialibus

(†) *Gratian. de penit. distinct. II. c. LXXXIX.* Cui harum potius adhaerendum sit, lectoris iudicio reseruatur. Vtraque enim fautores habet sapientes & religiosos viros.

occasionibus a veteribus permisam & commendatam esse negent. Nam de peccatis leuioribus omnes admonebant, ut et alii aliis confiterentur, quo mutuum precum auxilium haberent. Monitum hoc in Iacobi apostoli epistola c. V, 16. est: *Confitemini alii aliis offensas, & precamini alii pro aliis, ut sanemini: multum enim valet deprecatio insti efficax.* Qui locus etsi a Romanensibus pro auriculari confessione sacerdoti facienda adduci solet, antiquis tamen temporibus nihil amplius praeципere christianis generatim creditus est, quam ut alii aliis peccata sua confiterentur. Ita certe AVGSTINV^S eum intellexit. Scribens enim in verba seruatoris nostri apud Ioannem euangelistam, *Si ergo ego laui pedes vestros dominus & magister, debetis & vos alter alterius lauare pedes;* ista & Iacobi verba simul ita exponit [y]: „Num quid dicere possumus, quod etiam frater fratrem a delicti poterit contagione mundare? Immo vero id etiam nos esse admonitos in huius dominici operis altitudine nouerimus, ut confessi inuicem delicta nostra, oremus pro nobis, sicut & CHRISTVS interpellat pro nobis. Audiamus apostolum Iacobum¹, hoc ipsum evidentissime praeipientem & dicentem, *Confitemini inuicem delicta vestra & orate pro vobis,* quia & ad hoc dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille, qui vulum peccatum nec habet, nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis nostris, quanto magis nos inuicem pro peccatis nostris orare debemus? Et si dimittit nobis ille, cui non habemus, quod dimittamus, quanto magis dimittere nobis debemus inuicem, qui sine peccato heic viuere non valemus. --- Itaque nobis delicta donemus, & pro nostris delictis inuicem oremus, atque ita quodam modo pedes nostros lauemus. Similem in modum ERADIVS, vel ipse AVGSTINV^S alio loco [z], ait: „In omnibus scripturis diuinis utiliter ac salubriter admonemur, ut peccata nostra debeamus iugiter & humiliiter non solum Deo sed etiam sanctis & Deum timentibus confiteri. Sic enim per Iacobum apostolum nos admonet spiritus sanctus, dicens, *Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate*

(y) Augustin. tract. LVIII. in Ioan. tom. IX. p. 164. (p. 401. edit. Basil. MDLXIX.)

(z) Augustin. homil. XII. ex L. tom. X. p. 151. (p. 438. cit. edit.)

„pro inuicem , ut saluemini,,. HINC MARVS [a], doctus episcopus Gallicanus sœculo nono , eamdem dat interpretationem. „Quotidiana leuiaque peccata , secundum Iacobi apostoli hortamentum , alterutrum coequalibus confitenda sunt. Quæ quotidiana eorum oratione cum quotidianis piis actibus credenda sunt mundari , si cum benignitate mentis in oratione dominica veraciter dicitur : *Dimitte nobis debita nostra*, sicut & nos remittimus debitoribus nostris,,. Et MALDONATVS [b] ad hunc modum omnes fere veteres intellexisse eum locum dicit, allegans non solum AVGUSTINVM, sed HESYCHIVMETIAM, GREGORIVM MAGNVM, BEDAM & auctorem glossæ interlinearis. Quibus alii [c] addunt SCOTVM, BIEL, DIONYSIVM CARTHVSIANVM, CAIETANVM, GAGNAEVUM & ANTONIVM GODELLVM, episcopum Graffensem in Gallia; tametsi BELLARMINVS huic Iacobi loco innitatur , tamquam plano confessio- nis auricularis documento, qui tamen in memorato casu ex tot veterum & recentiorum auctotorum opinione non aliam iniungit confessionem , quam quæ cuiilibet pio christiano fieri potest.

(a) Hincmar. epist. ad Hileboldum tom. II. n. XL. p. 688.

(b) Maldonat. controvers. tom. II. de confessione , cap. II. p. 36. Illud quod ait Iacobus cap. V. *Confitemini alterutrum peccata vestra*, non videtur de confessione sacramentali intelligendum esse , nec esse necessarium. Primum, quia, quum dicit *alterutrum*, indicat, se loqui de ea confessione, quæ sit inter omnes christianos, etiam laicos, ad petendum alterius consilium & orationes. Deinde quod addit, idem significat, *Orate pro inuicem*. Nam de iisdem loquitur, quum ait, *Confitemini alterutrum*, & quum ait, *Orate pro inuicem*. Quum autem dicit, *Orate pro inuicem*, non loquitur de solis sacerdotibus, sed de omnibus. Ergo & quum dicit, *Confitemini alterutruu*. Praterea græce est, *των ιδίων*, id est, *τι ειρεμῖνι*, & *α μορβο ἡβερεμῖνι*. Ex quo verbo intelligitur, non esse sermonem de ea confessione, quæ sit sacerdotibus ad obtinendam remissionem peccatorum, sed ea, quæ sit omnibus christianis ad obtinendas preces. Idem colligitur ex eo, quod sequitur, *multum valet oratio iusti aſfidua*, vbi non tantum loquitur de iusto sacerdote, sed de quolibet iusto, ut declarat exemplum illud; *Elias homo erat ſimilis uobis, paſſibilis; oratione orauit, ut non plueret &c.* Ad hunc modum omnes fere veteres intellexerunt eum locum: Hesychius lib. I. in Lemitic. cap. IV. D. Augustinus lib. L. homil. homil. XII. D. Gregorius lib. XXII. moral. cap. XIV. Beda commentario in cumdem locum & commentario in 1 Ioan. cap. V. & auctor glossæ interlinearis.

(c) Vid. Dall. de confess. lib. I. c. XII.

§. VI.

2. Si quis alicui priuato iniuriam fecisset, id confiteri veniamque ab offensa parte petere debebat.

Si quis alicui priuato iniuriam fecisset, nullum vñquam dubium fuit, quin pars offendens culpam suam parti offensæ confiteri, priuatimque satisfacere potuerit. Ita enim CHRI-STVS præcepit Matth. V, 23. *Si obtuleris munus tuum ad altare, & illuc recordatus fueris, quod frater tuus habeat aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ad altare, & vnde prius reconciliare fratri tuo, & tunc veniens offer munus tuum.* Quac in verba AVGVSTINVS [d] ait: *Poteris eum (fratrem) non simulato animo lenire, atque in gratiam reuocare, veniam postulando, si hoc prius coram Deo feceris.* Et paucis interpositis: *Hoc est truim remedium, supplici animo veniam deprecetur: quod quisquis uen fecerit, inanis iactantia spiritu inflatur.*

§. VII.

3. Si quis impeditam ab onere peccatorum haberet conscientiam, peccata sua sacerdoti priuatim confiteri monebatur; vt ab ipso per salubria consilia & monita curaretur.

Si quis anxio esset animo & impeditam ab onere peccatorum haberet conscientiam; id ipsum aliud casus erat, in quo istiusmodi homo sapientem quemdam & prudentem pastorem adire monebatur, vt ipsius tamquam cuiusdam mediatoris & deprecatoris pro ipso sub Christo, consilio, monito, auxilio & precibus subleuaretur. Scriptores pontificii multa loca ex antiquis scriptoribus adlegare solent, quæ studiose diligenterque considerata examinataque nihil amplius quam hoc ipsum velle intelliguntur. Istiusmodi monitum CLEMENS ROMANVS, vel auëtor, qui sub ipsius nomine scripsit, suggerit: *Quod si in alicuius cor, inquiens, vel luer, vel infidelitas, vel aliud malum latenter irrepperit, non erubescat, qui anime suam curam gerit, hæc confiteri [e] ei, qui praest, vt ab ipso per verbum Dei & consilium salubre curetur.* Atque ita MALDONATVS [f] hoc non referen-

(d) Augustin. de sermone domini in monte lib. I. c. X. (tom. IV. opp. p. 1112. edit. Basil. MDI. XIX.)

(e) Clem. epist. I. ad Iacob.

(f) Maldonat. tom. II. de confess. cap. II. p. 40. Unus (ex variis confessionis fi-

dum esse ad sacramentalem confessionem ingenue agnoscit. Idem simili occasione monent ORIGENES, GREGORIVS NYSSENVS [g] & BASILIVS [h], vt peccata sua sacerdotibus cunctient, qui donis necessariis instructi sint, & rationem, qua curanda sint, teneant.

§. VIII.

4. Admonebantur etiam ad rogandum sacerdotis consilium, num consultum esset pro priuatis peccatis publicam agere paenitentiam.

ALIAM rationem, cur peccata priuata sacerdoti confenda sint, reddit ORIGENES, quia ille omnium optime iudicare possit, num consultum sit pro talibus peccatis homines ad publicam in ecclesia agendam paenitentiam admittere; quae res illis temporibus non insolita erat. „Vide, inquit [i], quid docet nos scriptura diuina, quia oportet peccatum non celare intrinsecus. Fortassis enim, sicut ii, qui habent intus inclusam escam indigestam, aut humoris vel phlegmatis stomacho grauiter & moleste imminentia, si vomuerint reuelantur: etiam hi, qui peccauerint, siquidem occultant, & reti-

---

nibus) erat, vt peccatores peterent consilium a confessario. Hoc est, quod scribit Clemens epist. I. D. Petrum docuisse, vt peccatores exponerent sacerdoti suas cogitationes malas, vt ab illo acciperent remedium; & quod Dionysius Areopagita indicat in epistola ad Demophilum, reprehendens Demophilum, quia calce abiicerat peccatorem accedentem ad presbyterium, vt ab illo peteret remedium peccatorum.

(g) Gregor. Nyssen. de pecc. itent. tom. III. p. 176. tot.

(h) Basil. Regul. breu. resp. CCXXIX. οὐ ἔχοντες τῶν διαθηκάτων τέτταν ἔχει τὸν λόγον, ὃν ἔχει οὐ πρόδειξις τῶν συμπατιῶν παντῶν ἀλλὰ τοῖς ἐμπειροῦσι τῆς τέτταν δραστήρες· Στῶ γεγονὴ οὐ ἔχοντες τῶν διαθηκάτων γνέουσι οὐ φέρει οὐτὶ τῶν διαθηκῶν δραπετεύσον, καλὸν τὸ γεγραμμένον, εἰς τοῖς διατάξιαι τὰ ἀδιενήκατα τῶν ἀδύτων βασιλέες, τετέλεσιν αἴρετε διὸ τὸς ἐπιμελεῖς. Οmnino in peccatorum revelatione, sine enuntiatione eadem ratio est, que etiam in apertione vitiiorum corporis. Ut igitur via corporis nequaquam quibusvis temere homines aperiant, sed iis tantummodo, qui ratunem, qua ea curanda sunt, teneant; eodem modo etiam peccatorum revelatione fieri debet, apud eos videntes, qui ea possunt curare: consentaneum in modum illi, quod scriptum est; Vos qui firmiores etsis, imbecillitates infirmorum portate, hoc est tollite diligentia & cura vestra.

(i) Origen. homil. II. in psalm. XXXVII. tom. I. p. 472. (p. 293. f. edit. Paris. MDCIII.)

nen

„nent intra se peccatum, intrinsecus vrgentur, & propemodo
 „suffocantur a phlegmate, vel humore peccati. Si autem
 „ipse sui accusator fiat, dum accusat scmet ipsum & confitetur,
 „simul euomit & delictum, atque omnem morbi digerit causam.
 „Tantummodo circumspice diligentius, cui debeas con-
 „fiteri peccatum tuum! Proba prius medicum, cui debeas
 „caussam languoris exponere, qui sciat infirmari cum infrin-
 „mante, flere cum flente, qui condolendi & compatiendi no-
 „verit disciplinam: vt ita denum, si quid ille dixerit, qui se
 „prius & eruditum medicum ostendit & misericordem, si quid
 „consilii dederit, facias & sequaris: si intellexerit & praeuide-
 „rit, talem esse languorem tuum, qui in conuentu totius ec-
 „clesiae exponi debeat & curari, ex quo fortassis & ceteri adi-
 „ficari poterunt, & tu ipse facile sanari, multa hoc deliberati-
 „one & satis perito medici illius consilio procurandum est.
 Planum est hoc in casu, huiusmodi priuatam confessionem fa-
 etam fuisse ideo, vt ab sacerdote peteretur consilium de agen-
 da publica pœnitentia pro peccato quodam priuato; homi-
 nesque ad eum adiisse priuatim, vtpote qui omnium optimè
 iudicare posset, num peccata ipsorum essent eiusmodi, vt pu-
 blicam humiliationem & pœnitentiam requirecent. Nam hoc,
 vt antea diximus, illis temporibus non erat inusitatum homi-
 nibus, publicam agere velle pœnitentiam pro priuatis pecca-
 tis; immo pro ipsa intentione & proposito grauiora quædam
 crimina peipetrandi, etiamsi ea numquam in ipsum actum de-
 ducerentur. De quibusdam illiusmodi peccatoribus loquitur
CYPRIANVS, *Quamvis*, inquiens [k], *nullo sacrificii aut libelli fa-*
cinore confiricti, quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum a-
pud sacerdotes Dei dolenter & simpliciter confitentes, exomologes in conscientie
faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam paruis
licet & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse, Deus non
irritetur. Hæc peccata priuata, post secretam confessionem,
 nonnumquani publice declarabantur, & de libello recitabantur
 in congregacione: at non omnes episcopi [l] hoc appro-
 bant. Hinc quum **LEO** pontifex *Romanus* episcopos aliquot,

(k) Cyprian. de lapsis p. 134. (p. 95. edit. Fell. Amstelod. MDCC.)

(l) Leo ep. l. LXXX. al. LXXVIII. ad episc. Campan. (tom. III. concil. p. 133.)

per Campaniam, Samnium & Picenum constitutos, hac methodo uti percepisset, datis ad eos litteris querebatur grauiter hac de re, eamque consuetudinem abrogari iubebat, inter alia ita scribens: *Illam etiam contra apostolicam regulam presumptionem, quam nuper agnoui a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus constituo submoueri; ne de singulorum peccatorum genere libellis scripta professio publice recitetur: quum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta. Quamvis enim plenitudo fidei videatur esse laudabilis, qua propter Dei timorem apud homines erubescere non veretur: tamen quia non omnium huiusmodi sunt peccata, vt ea, que paenitentiam posseunt, non timeant publicare, remoueatur tam improbabilis consuetudo, ne multi a paenitentiae remedis arceantur, dum aut erubescunt aut metuant inimicis suis sua facta referari, quibus possint legum constitutione percelli.* Quae ultima LEONIS verba aliam rationem suggerunt, cur veteres quibusdam in casibus privatam confessionem permiserint, etiam quando paenitentia ipsa in exercitio suo publica esse debuit. Nam obseruare licet,

Vid. Basil. can. LXI. δὲ κλέφας, εἰ μὲν ἀρθρῷ ἔσαντες μεταμεληθεῖς κατηγορήσει ξεντεῖ, ἐκαυτὸν κωλύσθεται πόνος τῆς νονιασίας τῶν ἀγνομάτων. Qui furatus εἴτε, si sponte paenitentia motus se ipsum accusauerit, per annum a sola sacramentorum communione arcebitur. Can. LXIII. Οὐ δὲ ἀλλογενοὶ τὴν ἔκπτηντὴν ἀξιονομοῦσαν, τὸν αὐτὸν λόγον ἐξουσιογόνους παραφυλάτεται, Qui sum in brutorum concubitu impietatem confiteatur, eamdem paenitentiae rationem obseruet.

Paulin. vit. Ambros. p. 10. (p. 87. b. i. edit. Paris. MDCXLII.) Quotiescumque illi aliquis ob percipiendam paenitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat, vt & illum flere compelleret. Videbatur enim sibi cum iacente iacere. Caussas autem criminum, quas illi confitebantur, nulli nisi domino soli, apud quem intercedebat, loquebatur: bonum relinquens exemplum posteris sacerdotibus, vt intercessores apud Deum magis sint, quam accusatores apud homines &c.

Ambros. de paenit. lib. I. c. XVI. Si quis occulta crimina habens, propter Christum tamen studiosae paenitentiam egerit, quomodo istuc recipit, si ei communio non refunditur? cetera.

Gennad. de dogmat. eccl. c. LIII. (inter opera Augustin. tom. III. p. 205. ed. Basil. MDLXIX.) Quem mortalia crimina post baptismum commissa premunt, hortor prius publica paenitentia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatum communioni sociari.

S. IX.

s. Si quod esset periculum mortis ex legibus reipublicæ, contra certa crimina latit.

Quod, si periculum aliquod vitæ hominum immineret ex legibus ciuilibus, pœnam capitalem certis criminibus infligentibus, hoc in casu satis habuerit ecclesia, si priuata in peccatoribus reciperet confessionem, eosque a periculosa criminum publicatione immunes esse suerit. Hac de re AVGVSTINVS loquitur, quando ait: *In secreto [n] debemus corripere, in secreto arguere: ne volentes publice arguere, prodamus hominem. Nos volumus corripere & corriger: quid si inimicus querit audire quod puniat? Nouit enim, nescio quem homicidam episcopus, & talius illum necno nouit, ego volo illum publice corripere, & tu queris inseribere. Prorsus nec prodo nec negligo: corripi in secreto, pono ante oculos Dei iudicium, terres eruentam conscientiam, persuadeo pœnitentiam. Fieri etiam interdum solebat, ut peccata istiusmodi secreta confiterentur homines, quæ, quanquam in ordinario legis cursu vitam eorum periculo non expositura erant, alterum tamen illis offendimus, si in eius venirent notitiam, ad subitam vlciscendi ipsosque destruendi libidinem concitare poterant. Tali in casu satius esse credebatur, confessionem & pœnitentiam in secreto fieri, ne istiusmodi aliquod incommodum exsisteret.* BASILIVS [n] exemplum adfert mulieris, quæ se adulterii rem confiteatur: *Leges marito non permittunt eam occidere, nisi in ipso actu deprehensam: Fieri autem poterat, ut hic zelo & furore inflammatus contra legem occidere eam conaretur, si quo modo intelligeret, eam istiusmodi scelere esse adstrictam. Hinc ad præcipiendam occasionem tale quid audendi, sacerdotibus interdicebatur δημοσιεύειν, publicare crimen mulierum, sub pœnitentia adulterii ex propria confessione constitutarum, ne mortis causa eis præberetur; hoc est, ne ipse furori expo-*

(m) Augustin. serm. XVI. de verbis domini c. VIII. (tom. X. opp. p. 72. ed. Basili. MDI XIX.)

(n) Basil. c. XXXIV. τὰς παρεγνθίσας γυναικας, καὶ ἐξαγορεύσας δι' ἐνδιβίου, ἢ ὅπωσδεν ἐλεγχούσας, δημοσιεύειν μὲν ἐπιδέσσει πατέρες ήγειν, ἵνα γινήσεται αὐτιαν παράτημαν ἐλεγχόστασις. Adulterio polutas mulieres & confitentes ob pictarem, vel quomodo cumque conuictas, publicare quidem patres nostri prohiberunt, ne conuictis mortis caussam præbeamus.

netentur maritorum suorum, qui ad id forte adeo accenderentur indignatione, ut ruptis omnibus vinculis facerent, quod per legem defendere non possent.

§. X. -

6. Priuata confessio requisita ab eis, qui priuatim de peccatis suis admonebantur.

VNVS adhuc casus succurrit, in quo aliquid, quod instat confessionis priuatæ erat, requirebatur. Si quis a spirituali suo ductore de crimine aliquo admoneretur, cuius ille manifesto reus erat, aut de eo valde suspectus; tali in casu gloriam Deo dare debebat, sibi vero pudorem tribuere, peccatum suum ingenuè confitendo & agnoscendo, ut vero priuatæ admonitionis fini responderet. De huiusmodi confessione loquitur AMBROSIVS [o] in persona Davidis, quando ait: *Quum a priuato homine corriperetur, quod grauiter deliqueret, non indignatus infremuit, sed confessus ingemuit culpe dolore.*

§. XI.

Officium presbyteri paenitentiarii multis in ecclesiis institutum, ad recipendas & dirigendas istiusmodi priuatas confessiones.

OMNIA illa priuatæ confessionis genera antiquis temporibus permissa erant, vt quæ cum instituta & ordinaria publicæ confessionis & pœnitentiaæ disciplina in ecclesia poterant confisterc. Quæ vt eo melius ad præscriptas regulas dirigerentur, hominesque docerentur, quid in eiusmodi casibus agendum esset, multis in ecclesiis peculiaris quidam minister institutus erat sub nomine presbyteri pœnitentiarii. Huius officium non erat, priuatas confessiones in publice disciplinae fraudem recipere; multo minus priuatam absolutionem impertire ad nudam confessionem & ante actam pœnitentiam; (quæ præxis veteri ecclesiæ prorsus ignota erat, quemadmodum pluribus posthæc videbimus;) sed spectabat illud ad facilius redendum promouendumque publicæ disciplinae exercitium; dum homines condescabantur, quæ peccata leges ecclesiæ publica pœnitentia expiari iuberent, & quemadmodum in eius: etiōne se seferent gerere; & ad iniungendam tantum priuatam

(o) Ambros. de apolog. David. cap. II.

pœnitentiam pro istiusmodi priuatis criminibus, quæ in publicam scenam proferri non expediebat, dum metuendum erat, ne hoc ipsis pœnitentibus detimento esset, vel ecclesiæ offendiculo.

§. XII.

Hoc officium postea abrogatum, & homines, quod ad priuatam attinet confessionem libertati sue omnino relieti.

VNIVERSA historia instituti primum huius officii tempore persecutionis Diocletianæ, & abrogati a Nectario episcopo Conflanti politano tempore Theodosii imperatoris, narrationi debetur duorum historicorum, SOCRATIS & SOZOMENI, qui eadem tempestate floruerunt, vbi hoc officium abolitum est; adeoque proderit eam eorum verbis primum commemorare, & deinde pauca quædam in illam animaduertere. SOCRATES [p] de imperio loquens Theodosii: „Sub idem tempus, inquit, presbyteros ecclesiarum (τοὺς ἐπὶ τῆς μελυότας πρεσβύτερους,) qui pœnitentiaæ præerant, placuit aboleri, idque ob huiusmodi caussam. Postquam Nouatiani se ab ecclesia sciunxisserint, eo quod cum illis, qui pœsecutione Deciana lapsi fuerant, communicare noluissent, ex illo tempore episcopi pœnitentiarium presbyterum albo ecclesiastico adicerunt, ut, qui post baptismum lapsi essent, coram presbytero, ad eam rem constituto, delicta sua confiterentur. Et apud alias quidem sectas hac regula etiamnum perseuerat. Soli vero Monostiani, & qui cum illis in fide consentiunt, Nouatiani presbyterum pœnitentiaæ præpositum reiecerunt. Nam Nouatiani ne initio quidem supplementum hoc admiserunt. Monostiani vero, qui nunc ecclesias obtinent, quin hoc institutum diu retinuissent, tandem Nectarii episcopi temporibus abrogarunt,

(p) Socrat. lib. V. c. XIX. Τὸν τὸν αὐτὸν χρόνον, ἐδίζε καὶ τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβύτερος τῶν ἐκκλησιῶν, διάτινα τοιμήν. ἀφ' ἣ Νωετινοὶ τῆς ἐκκλησίου διεργίσθων, τοῖς ἐπίλεπτοι ἐν τῷ ἐπὶ Δεκίᾳ διαγεγένη κονωπῆσαι μὴ θελήσατε, οἱ ἐπίλεπτοι τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι τὸν πρεσβύτερον τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβύτερον, ὅπερ ἦν οἱ μετὰ τὸ βάπτισμα πλαστεῖσαν ἐπὶ τῷ προβληθέντος τέτα πρεσβύτερος ἐξουσολογοῦνται τῷ ὀμαρτήματα. Ἐtos ὁ κανὼν κοπτεῖ μέχει ὃν ἐν ταῖς Ἀἴγαιοις αἴρεται μόνον δὲ οἱ τῷ ὄμοσίον Φρονήσατος, καὶ οἱ τετοιοὶ καὶ τὴν πίστιν ὁμοθρόνες Νωετινοὶ, τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβύτερον παρηγόντος Νωετινοὶ μὴν γέροντες τὴν ἀρχὴν τὴν προδόκην ταύτην ἐδίζατο. οἱ δὲ νῦν ἐκκλησιῶν κρατεῖσται, ἔνα πολλὰ φυλάξαντες, ἐπὶ Νεκταρίᾳ τῷ ἐπισκό-

„ob facinus quoddam, quod in ecclesia commissum fuerat.
 „Mulier quedam nobilis, ad poenitentiarium presbyterum ac-
 „cedens, delicta post baptismum a se perpetrata sigillatim con-
 „fessa erat. Presbyter vero praeccepit mulieri, ut ieuniis & o-
 „rationibus continuis vacaret, quo scilicet una cum delicto-
 „rum confessione opus etiam poenitentiae ostenderet. Pro-
 „gressu temporis mulier aliud facinus confessa est, ecclesie
 „nempe diaconum cuin ipsa stupri consuetudinem habuisse.
 „Id quum dixisset, diaconus quidem ecclesia electus est: popu-
 „lus vero grauiter commoueri coepit. Neque enim solum ob
 „scelus, quod patratum fuerat, indignabatur, verum etiam eo,
 „quod labes haud mediocris atque infamia hoc facto adspersa
 „videbatur ecclesiae. Quum igitur eam ob caussam eccle-
 „siastici homines dictariis appeterentur, Eudemon quidam ec-
 „clesiae presbyter, Alexandria oriundus, episcopo Nestorio suus, si-
 „ut poenitentiarium quidem presbyterum expungeret, vnum-
 „quemque vero pro arbitrio & pro animi sui conscientia ad
 „sacramentorum communionem fineret accedere. Neque a-
 „lliter fieri posse, ut ecclesia ab omni probro libera esset.
 Hæc quum ab ipso Eudemone acceperit, historiæ sue inserere
 minime se dubitassem profitetur; quamquam Eudemoni dixerit,
 nescire se, utrum hoc ipsius consilium ecclesiae profuturum sit
 an non, quia ansam ex eo singulis datam esse viderit, ut deli-

πα μετέστων, τοιάτε τιός ἐπὶ τῷ ἐκκλησίαιν συμβάντος γυνά τις τῶν ἐγενέν
 προσῆλθε τῷ ἐπὶ τῆς μετανοίας προσβύτερῳ· καὶ μὲν μέρος ἐξουσορεῖται τὸς
 ἀμυντίου, ὃς ἐπεπράχει μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ δὲ προσβύτερος πορεύγει τῇ
 γυναικὶ, ἀπέντιν καὶ συνεργῶς εὑρεσθεῖται, ἵνα σὺν τῇ ὁμολογίᾳ καὶ ἔργον τι δει-
 νεῖν ἔχῃ τῆς μετανοίας ἀξιῶν ἡ δὲ γυνὴ προσβαίνεται, καὶ ἀλλο πλαισίῳ ἑστήσ-
 ουτηγόρει ἔλεγε γάρ, ὡς εἴς συγκαθευδήτας μάτη τῆς ἐκκλησίας δίκινον· τέτο
 λεγεῖν, τὸν μὲν δίκιον τῆς ἐκκλησίας ἐκπεσεῖν παρευσκείσθε ταραχῇ δὲ πατέ-
 χε τὸ πλήθη ἥγανθιτε γάρ οὐδὲν ἐπὶ τῷ γενούμενῳ, ἀλλ' ὅτι καὶ τῇ ἐκκλη-
 σίᾳ βλασφημεῖν ἡ πρᾶξις καὶ ὑπέρων προσέξαστε διατυρούμενων δὲ ἐκ τέτε τῶν
 ἱερωμένων ἀνδρῶν, Εὐδαιμονίων τις τῆς ἐκκλησίας προσβύτερος, Αλεξανδρεὺς τὸ γέ-
 νος, γνάμην τῷ ἐπισπότῳ δίδωσι Νεστορίῳ, περιέλευ μὲν τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας
 προσβύτερον, συγχωρόστας δὲ ἔκπτον, τῷ ἴδιῳ συνειδέτῃ τῶν μυστηρίων μετέχειν·
 ξτω γάρ μένον ἔχειν τὴν ἐκκλησίαν τὸ ἀβλασφήμητον. Ταῦτα παρὰ τῷ Ευδαι-
 μονος μάτεστος ἐγώ, τῷ γραφῇ τῇδε παραδέναι ἐθάββηται· — Εγώ δὲ πρὸς τὸν Ευ-
 δαιμονίον πρότερον ἔψην· ἵνα συμβελή σθ, ὡς προσβύτερος, εἰ συνήργει τῇ ἐκκλησίᾳ,
 θεῖαι, Θεοῖς ἢν εἰδεῖν ἐγὼ γάρ οὐτι πρόφασιν παρέχει, τῷ μὴ ἐλέγχειν ἀδικίαν

Eta

&ta sua inuicem amplius non coarguant, nec obseruent præceptum illud apostoli: *Nolite communicare operibus insuetuosis tenebrarum, sed potius redarguite.* SOZOMENVS [q] hanc narrans historiam obseruat, quod præcipue partes huius presbyteri pœnitentiarii fuerint, partim eos instruere, quibus publica pœnitentia opus esset, quid facere illos aut luere oporteret, & partim priuatae pœnitentiæ exercitia eis imponere, qui publicam pœnitentiam subire haud necesse haberent: & quod proinde vita integritate ac prudentia pollere debuerit. Porro obseruat, quod, quum Nestorius hoc officium primus ex ecclesia Constantinopolitana sustulisset, eius exemplum omnes fere episcopi Orientales postea secuti sint; quod autem hic mos in Occidentalibus ecclesiis, ac præcipue in ecclesia Romana studiose adhuc obseruetur, ad præparandum homines ad publicam ecclesiæ pœnitentiam; quam in toto eius cuius heic describendi sumit occasionem.

HINC itaque primum est obseruare, 1. Quod hoc officium haud institutum fuerit ad commendandam confessionem auricularem in publicæ disciplinæ detrimentum, sed præcipue ad promouendum publicæ pœnitentiæ exercitium in ecclesia. 2. Quod non fuerit diuinæ sed ecclesiasticæ tantum institutio-nis. Et quod propterea, 3. vti ecclesia pro sua sapientia illud in bonum finem instituit, ita, quum iste finis obtineri non posset, liberum fuerit ecclesiæ pro eadem sapientia illud abole-re & destruere, vti Nestorius fecit in oriente. 4. Quod abolitionis eius non necessario inferat abolitionem publicæ disciplinæ; cui sua adhuc vis constabat in ecclesia Orientali, non obstante huius officii abrogatione; licet forte aliquo modo infirmata esset, respectu priuatorum offenditorum; partim quia non adeo proclives erant ad confitendum; partim autem quia, negotio disciplinæ iam penitus ad episcopos deuoluto, otium

τὸν ἀμαρτήματα, μὴ δὲ φυλάττειν τὸ τέλος τῶν παρέγγελμά τοῦ, λέγουν, μηδὲ συγκονιαῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀμέριοις τὰ σκότες, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐλύγχετε.

(q) Sozomen. lib. VII. c. XVI. tot. cumprimis autem paullo post initium: πρεσβύτερον δὲ τὸν ἄγονα πολιτευομένων, ἐχέμνθόν τε οὐδὲ ἐμφέροντα, ἐπὶ τῷτο τετάγκαστον δὲ προσιόντες οἱ ἡμιαρχοῦτες, τῷ βεβαιώντι ἀπολόγεσσον δὲ, τρόπῳ τοῖν ἑκάτεο ἀμαρτίαν, θ', τι Κονγρανῆς ἐκτίσαι ἐπιτίμησε θεῖς, ἀπίλην, παρεφεύντης τὴν δίκην εἰσπραζαμένες.

eis deerat curam eius gerendi. 5. Planum hinc est, nullam hominibus impactam fuisse necessitatem omnia sua peccata mortalia, quæ occulto commisissent, confitendi ante, quam ad communionem accederent; sed satis fuisse, ut ingenue fatetur VALESIVS [r], si conscientias suas excusissent, quo ipso satisfacere se existimarent præcepto apostoli: *Irabet autem se ipsum homo, & si de pane illis edat & de calice bibat.* Atque ita & publicam & priuatam confessionem considerate contemplati sumus, quatenus in vsu fuit in veteri ecclesia, ultra quod non est mearum partium extendere disquisitionem, aut posteriorum ætatum aberrationes & corruptiones inuestigare, quod lector in polemicis nostris auctoribus, qui contra ecclesiam Romanensem scripsierunt, inuenire potest, vel discernere per datam heic narrationem, rebus singulis ad primum exemplar reductis.

LIBRI DECIMI OCTAVI CAPVT QUARTVM DE MAGNO RIGORE ET SEVERITATE DISCIPLINÆ ET POENITENTIAE IN ECCLESIA ANTIQVA.

§. I.

Publica pœnitentia plerumque semel tantum cuiusvis generis peccatoribus concessa.

VNUM adhuc superest, in publicæ pœnitentiæ apud veteres exercitio considerandum, idque est magnus rigor & severitas eius in omnia peccata, publicæ disciplinæ obnoxia, maxime vero in ea, quæ præ aliis odioſa erant & grauia. Vnum aliquod exemplum severitatis regularum pœnitentialium erat, quod homines semel tantum ad publicæ pœnitentiæ privilegium ordinarie admitterentur, nec secundam pœnitentiam

(r) Vales. in Sozom. lib. VI. c. XXVIII. Notandum est hic locus, ex quo concludi videtur, eos, qui ad sacerorum mysteriorum participationem olim accedebant, absque præviâ peccatorum confessione id facere solitos esse. Non quod non tatuus esset, peccata sua prius confitei sacerdoti: sed quia satisfacere se existimabant præcepto apostoli dicentis: *Probet autem se ipsum homo &c.*

in ecclesia ab ullo relapsorum fieri fineretur. Iam capite antecedente hoc attigimus, heic autem evidentius id demonstrabimus, quod ad generalem praxin ecclesiae in quatuor priорibus seculis attinet; ostensuri simul, quas exceptiones id ad miserit, per positam in cuiusvis episcopi manu potestatem disciplinæ exercitum, ut occasio tulerit, pro sua sapientia & arbitrio moderandi. Non equidem inuenimus generalem aliquam regulam sive canonem, quo relapsis secunda poenitentia diserte negetur; si vero praxin considerauerimus ecclesiae, ferre vniuersalem eam fuisse deprehendemus. HERMES PASTOR, qui incunte seculo secundo scripsit, disertis verbis hoc adserit, *Debet (maritus) inquiens [a], recipere peccatricem (id est adulteram vxorem) quæ penitentiam egit, sed non sc̄epe.* *Seruit enim Dei penitentia una est.* CLEMENS ALEXANDRINVS [b] iisdem vestigiis insistit, vnam tantum poenitentiam post baptismum admittens, & HERMAE PASTORIS hanc in rem citans testimonium. TERTULLIANVS, quando erat catholicus, cum catholicis vnam permittebat poenitentiam post baptismum, quam secundam vocat; poenitentiam baptismi primam, hanc autem secundam faciens. Deus, inquit [c], collocauit in vestibulo penitentiam secundam, quæ pulsantibus patescat: sed iam semel, quia iam secundus; sed amplius numquam, quam proxime frustra. Et deinde totum huius publicæ poenitentiae describens cursum, iterum ait [d]: *Huius penitentiae secunde & unius, quanto in arto negotium est, tanto operosus probatio est.* Similem in modum ORIGE-

(a) Herm. past. lib. II. mandat. IV. n. I.

(b) Clem. Alex. Stromat. II. c. XIII. p. 459. edit. Oxon. MDCCXV.) Τὸν δὲ εἰδηγόφερον ἀμερτιῶν, ἐκ τῆς ἀμερίκης χρή ἐπὶ γάρ τῇ πρώτῃ καὶ μόνῃ μετανοίᾳ τῶν ἀμεριῶν, αὐτὴν ἀλλὰ τῶν προύπαρχόντων. πατέται τὸν ἐδυνάμον τοὺς πρώτους βίου, τὸν ἐν ἀγνοίᾳ λέγω, αὐτίκα τοῖς πληθεῖσι πρόσωπαις μετάνοια, ἡ ποδαρέσσα τὸν τόπον τῆς φυχῆς ἀπὸ τῶν πλημμελημάτων, ἵνα ἡ πίσις θεραπεύῃ. Eum ergo, qui recepti renovationem peccatorum, non oportet amplius peccare; nam in prima & vniua peccatorum poenitentia, ea fuerit eorum, qui prius fuerint in gentili & prima vita, ea, inquam, quæ fuit in ignorantia, iis etiam, qui vocati sunt, continuo proportionatur penitentia, expurgans locum anime a peccatis, ut fides fundetur.

(c) Tertull. de penit. c. VII.

(d) Ibid. can. IX.

NES [e], loquens de discriminine inter peccata grauiora & leuiora, In grauioribus criminibus, inquit, semel tantum vel raro pœnitentie conceditur locus: Ista vero communia, quæ frequenter incurrimus, semper pœnitentiam recipiunt, Et sine intermissione redimuntur. Diuersi canones in concilio exstant Illiberritano in eamdem sententiam, quod relapsi non debeant admitti ad communionem secundæ pœnitentiæ beneficio. Vnus canon [f] ait: Si qui post penitentiam fuerint mœchati, placuit vterius non eis dandam esse communionem, ne lusisse de dominica communione videantur. Alius [g]: Si quis forte si. lelis post lapsum mœchiæ, post tempora constituta, accepta pœnitentia, denuo fuerit fornicatus, placuit nec in fine eum habere communionem. Et rursus alius [h]: Si quis fidelis, habens vxorem, non semel sed sepe fuerit mœchatus, in fine mortis est conueniendus. Quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio. Si resuscitatus (hoc est, sanitati pristinæ restitutus) rursus fuerit mœchatus, placuit vterius non ludere cum de communione facis, hoc est, non habere secundæ pœnitentiæ priuilegium, ad obtinendam secundam aliquam reconciliationem sive absolutionem.

NEQVE vero hæc tantum trium priorum sæculorum disciplina fuit, sed per vnum duoue sæcula subsequita durauit. Nam AMBROSIUS & AVGUSTINUS de ea loquuntur tamquam uo adhuc tempore visitata. Merito reprehenduntur, inquit AMBROSIUS [i], qui sepius agendam pœnitentiam putant, quia luxuriantur in Christo. Nam si vere agerent pœnitentiam, iteranda esse non putarent: quia sicut vnum baptismus, ita una pœnitentia, que tamen publice agitur. Nam quotidiani nos debet pœnitere peccati; sed bac delictorum leuiorum, illa grauiorum. Similem in modum AVGUSTINUS [k] ait: Cauta salubriterque prouisum, ut locus illius humillimæ pœnitentie semel in ecclesia concedatur, ne medicina viliis minus viliis efficit agrotis. Hæc ecclesiæ Romanae praxis fuit tempore Sirieii, nec non Innocentii & Leonis, qui eius præscriptum communiter sequun-

(e) Origen, hom. XV. in Leuitic. tom. I. p. 174. (p. 109. d. edit. Paris. MDCHII.)

(f) Concil. Illiberrit. c. III.

(g) Ibid. can. VII.

(h) Ibid. c. XLVII.

(i) Ambros. de pœnit. lib. II. c. X.

(k) Augustin. epist. LIV. ad Macedonium.

tur. Decretum SIRICII hac in re ita [1] habet: *De his, qui, acta pœnitentia tamquam canes & fues, ad vomitus pristinos & ad voluntaria redempti -- quia iam suffragium non habent pœnitendi, id duximus decernendum, ut sola inter ecclesiam fidelibus oratione iungantur; sacris mysteriorum celebritatibus, quamvis non mereantur, interficiunt: a domini- cæ autem mensæ conuiuio segregantur, ut hac saltæ distinctione correpti, & ipsi in se sua errata castigent & aliis exemplum tribuant, quatenus ab obscenis cupiditatibus retrahantur.* *Quibus tamen, quia carnali fragilitate ceciderunt, viatico munere, quum ad dominum cœperint proficisci, per communionis gratiam volumus subueniri.* Ex variorum etiam conciliorum, eadem ætate habitorum, canonibus appareat, instiusmodi relapsos vel ecclesia penitus ciecos, aut certe a communione per omnem vitam prohibitos, nec ad ullius formalis pœnitentiæ, qua restituerentur, beneficium admissos fuisse: vti videre est in concilio secundo Arelatensi [m], concilio Veneticō [n], Turonensi primo [o] & Aurelianensi primo [p], maxime autem in concilio Toletano tertio, in quo contrariae consuetudinis, quæ in quasdam ecclesiis Hispaniæ irrepere coepit, mentionio habetur, ad eamque instauratione veteris disciplinæ ecclesiæ corrigendam mandatum datur. *Comperimus, inquiunt pa-*

(1) Siric. epist. I. ad Himerium cap. V.

(m) Concil. Arelat. II. c. XXI. Pœnitens quæcumque defuncto viro alii nubere præsumferit, vel suspecta, vel interdicta familiaritate, cum extraneo vixerit, cum eodem ab ecclesiæ liminibus arceatur. Hoc etiam de viro in pœnitentia posito placuit obsernare.

(n) Concil. Venetic. c. III. Pœnitentes, qui suscepit publice pœnitentiam intermisserint, & ad prioris erroris consuetudinem revoluti, vita se seculari conuersationique reddiderint, non solum a communione dominicorum sacramentorum, sed etiam a conuiuio fidelium extraneus habeatur, quo facilius & ipse compunctionem per hanc confessionem accipiat, & alii eius terreantur exemplo.

(o) Concil. Turon. I. c. VIII. Si quis post acceptam pœnitentiam, sicut canis ad vomitum suum, ita ad secularares illecebras, derelicta, quam professus est, pœnitentia, fuerit reuersus, a communione ecclesiæ vel a conuiuio fideium extraneus habeatur, quo facilius & ipse compunctionem per hanc confessionem accipiat, & alii eius terreantur exemplo.

(p) Concil. Aurel. I. c. XI. De his qui suscepta pœnitentia religionem sacrae professionis obliiti ad secularia relabuntur, placuit eos & a communione spendi & ab omnium catholicorum conuiuio separari.

Concil. Ilerdens. c. V. Quod si iterato, velut canes ad vomitum, renersi sinerint, non solum dignitate officii careant, sed etiam sanctam communionem, nisi in exitu, non percipient.

tres illic conscripti [q], per quasdam Hispaniae ecclesias, non secundum canonom, sed sedissime pro suis peccatis homines agere paenitentiam, ut quoties peccare libuerit, toties a presbyteris se reconciliari expostulent: Et ideo pro coercenda tam execrabilis presumtione id a sancto concilio iubetur, ut secundum formam canonum antiquorum detur paenitentia. --- Hi vero, qui ad propria vita, vel infra paenitentiae tempus vel post reconciliacionem relabuntur, secundum priorum canonum severitatem damnantur. Hoc est, non habeant libertatem toties repetendi publicam paenitentiam, quotiescumque voluerint, in ecclesia. Non negabant hominibus priuatam paenitentiam, siue pro levioribus peccatis quotidiane incursionis, siue pro iteratis lapsibus in grauiora peccata; sed homines ad paenitentiam in utroque casu adhortabantur sub spe consequendae misericordiae & venie a Deo per sinceram contritionem & studiosum priuatam paenitentiae exercitium. Nulla confessio a sacerdote in alterutro casu recipiebatur. Nam in priore haud erat necessaria, in posteriore autem fieri non permittebatur. Tantum ad extremam vitae horam relapsi ad communionem & pacem ecclesiae admittebantur, si quidem in omnibus priuatam paenitentiae actibus diligenter sese exerceissent.

§. II.

Nonnulli peccatores sub severa paenitentia per omnem vitam, ad ipsam usque mortis horam, detenti.

ET hoc ad aliud magni rigoris ac severitatis antiquae disciplinae exemplum considerandum nos deducit, nimirum quod propter certa peccata homines sub publicae paenitentiae exercitio, quoad viuerent, detinerentur, & tantum absoluuerentur & reconciliarentur animam agentes. Ordinarius paenitentiae cursus homines sè penumero decem, quindecim, vel viginti annis, dum per diversas paenitentiae scenas eundum eis erat, detinebat: propter odiosiora autem & atrociora crimina paenitentibus haud certus aliquis annorum numerus praescriptus, sed omne reliquum vitae eorum spatium constitutum erat; & perfecta reconciliatio & absolutio ad ultimam horam, imminente mortis periculo, ipsis impertiebatur. Ita concilium Il-

(q) Concil. Tolet. III. c. XI.

liberitatem [r] statuit, si quis officium flaminis sive sacerdotis gentilis in se suscipiat, etiam non sacrificet, sed tantum solemnnes ludos sive spectacula exhibeat populo, cum seueram & canonicam agere debere poenitentiam per omnem quidem vitam, & in fine denique vitæ accipere communionem. Idem de consecratis virginibus præcipit [s], vt si qua earum fornicate esse deprehendatur, ea omni tempore vitæ sive agat poenitentiam, nec nisi in fine accipiat communionem. Concilium Neocesareense [t] simile decretum habet de muliere duobus fratribus nupta, quod ecclesia usque ad mortem extrudi, in morte autem propter humanitatem ad poenitentiam admitti debeat, si matrimonium, ubi conualuerit, se soluturam promiserit. Concilium Arelatense primum [u] eamdem poenam illis denuntiat, qui falso accusauerint fratres suos, iubens eos usque ad horam mortis a communione abstineri. Concilium Aneyranum [w] idem decernit de viris uxores habentibus, quod si annos quinquaginta nati cum rationis expertibus animalibus mixti fuerint, non nisi in vita exitu ad communionem admittendi sint. Concilium Valentinum [x] in Gallia eamdem poenam quibusdam imponit, qui in idolatriam delapsi fuerant,

(r) Concil. Illiberrit. c. III. Item flamines, qui non immolauerint, sed munus tantum dederint, eo quod se a funeris abstinuerunt sacrificiis, placuit eis in fine praestari communionem, acta tamen legitima poenitentia.

(s) Ibid. can. XIII. Si omni tempore vita sive huiusmodi seminae egerint poenitentiam, placuit cas in fine accipere debere communionem.

(t) Concil. Neocesar. c. II. γυνὴ ἐὰν γηγένται δύο ἀδελφοῖς, ἐξωθεῖσα μήχρι θαυματοῦ εἰς θαυμάτων, διὰ τὸν Φιλαρθρωπίαν, εἰπέσσα, ὡς ἵγιαντο λίστη τὸν γάμον, ἢτε τὴν μετάνοιαν. Femina si duobus fratribus nupsérit, extrudatur usque ad mortem. Sed in morte propter humanitatem, si dixerit, quod ubi conualuerit, soluet matrimonium, habebit poenitentiam.

(u) Concil. Arelat. I. c. XIV. De his, qui falso accusant fratres suos, placuit eos usque ad exitum non communicare.

(w) Concil. Aneyran. c. XVI. Εἰ δὲ τινες καὶ γυναικεῖς ἔχοντες, καὶ ἵπτεοβάντες τὸν πειθαρτεῖν χρόνον, ἥμερον, ἐπὶ τῷ ἐξόδῳ τῆς βίᾳ τυγχανέτωσαν τῆς κοινωνίας. Si qui & mulieres habentes & quinquagesimum annum transgressi, peccauerint, in vita exitu communionem adsequantur.

(x) Concil. Valentin. an. CCCLXXIV. can. III. Circa eorum personas, qui se post unum & sanctum iauacrum, vel profanis sacrificiis demonum, vel incesta iauatione polluerint, eam censura formam duximus esse seruandam, ut his iuxta synodum Nicenam satisfactionis quidem aditus non negetur, ne infelicibus laetitia vel solatii ianna desperatione claudatur: aetuli vero

iubens eos pœnitentiam agere usque in diem mortis, non sine spe remissionis, quam a Deo eius largitore plene exspectare debeant. Concilium *Ilerdense* [y] inferiorum ordinum clericis pœnitentiam agere permittit propter primum aliquod delictum, caue acta officium suum recuperare: si vero velut canes ad vomitum, & velut sues ad volutabrum reuersi fuerint, non tantum officio, sed ipsa etiam communione ad ultimam mortis horam priuandos esse pronuntiat. Isteusmodi quoque decretum *FELIX* tertius [z] episcopus *Romanus* faciebat in causa istorum episcoporum, presbyterorum & diaconorum *Africe*, qui persecutionis *Vandalice* tempore ab *Arianis* se rebaptizari passi fuerant: Usque ad exitus sui diemi in pœnitentia iacere conueniet; nec orationi modo fidelium, sed nec catechumenorum omnino modis intresce, quibus communio laica tantum in morte reddenda est.

§. III.

Qui in extremo mortis periculo absoluti erant, solemnem pœnitentiam agere iussi, si conualuisserent.

ALIVD rigoris et severitatis antiquæ disciplinæ exemplum conspicitur in tractatione istorum pœnitentium, qui in extremo mortis periculo absoluebantur. Quamuis ad pacem & communionem admitterentur ecclesiæ, ut viaticum suum habere possent, e vita iam deceSSI: tamen si conualecerent, vniuersam pœnitentiam peragere debebant, quam peracturi erant, si non talis necesitas absolutionem eis procurasset. Atque hic unus solus casus est, in quo velez ecclesia umquam absolutionem indulxit ante legitimam ætam pœnitentiam. Quod quum extra ordinem fieret, nihil pro eis facit, qui eamdem præxim hodie in casibus ordinariis defendere adlaborant. Sed hac de re in posterum plura. Quod ad presentem attinet observationem, quod pœnitentes, in mortis periculo absoluti, si conualuisserent, ad eundem statum pœnitentiae reducti fuerint,

pœnitentiam usque in diem mortis, non sine spe tamen remissionis, quam ab eo plene sperare debebunt, qui eius largitatem & solus obtinet, & tam diues misericordia est, ut nemo desperet. Deus enim mortem non fecit, nec latit in perditione virorum.

(y) Concil. *Ilerdens.* c. V. vid. sub litt. anteced. (p) p. 159.

(z) *Felic.* III. in concil. *Roman.* c. II.

quem

quem subire debuissent, si non eiusmodi mortali gravitas absolutionem eorum exegisset, cuiusdenter patet ex pleno diuersorum conciliorum testimonio. Synodus Nicana[*a*] eos, si convaluerint, orationum tantum participes fieri, hoc est inter quarti ordines poenitentes, dictos consistentes, referri iubet; ubi stare poterant ad audiendas preces fidelium, non autem participare oblationem. Concilium Carthaginense quartum duos habet canones, eo respicientes. Prior [*b*] ait, *Is qui paenitentiam in infirmitate petit, si casu, dum ad eum sacerdos inuitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesin versus fuerit, dent testimonium, qui eum audierunt, & accipiat paenitentiam.* Et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem & insundatur ori eius eucharistia. *Si superuixerit, admoneatur a supra dictis testibus, petitioni sua satisfactum;* & subdatur statutis paenitentiae legibus, quamdiu sacerdos, qui paenitentiam dederit, probauerit. Posterior ita habet [*c*]: *Paenitentes, qui in infirmitate viaticum eucharistie acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si superuixerint:* Hoc est, sine impositione manus, quæ dabatur tertii ordinis paenitentibus, dictis substratis, quos quotidie in ecclesia adeste & ad genua episcopi se abiicere oportebat, ad recipiendum solemnem manus impositionem cum visitatis paenitentialibus precibus atque benedictione. Concilium Araniscanum primum [*d*] vniuersam materiam apertius explanat his verbis: *Qui recedunt de corpore, paenitentia accepta, placuit, sine reconciliatoria manus impositione eos communicare, quod morientis sufficit consolatiōne secundum definitiones patrum, qui huiusmodi communionem congruerit viaticum nominarunt. Quod si superuixerint, stent in ordine paenitentium, ut ostensis necessariis paenitentiae fructibus legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione recipiant.* Concilium Epaunense [*e*] in euindem prorsus modum loquitur: *Ne ullus*

(*a*) Conc. Nicen. c. XIII. εἰ δὲ ἀπρωτεῖς, καὶ νομιμός πάλιν τοὔπομπον, πάλιν εὐτῷς ζῶσι ἐξεταδῆ, μετὰ τὸν κομμένων τὸν εὐχός ἐστι. Si deploratus & communionem adfecitus rursus in viros relatus sit, sit inter eos, qui orationum sunt tantum communionis participes.

(*b*) Conc. Carth. IV. c. LXXVI.

(*c*) Ibid. c. LXXVIII.

(*d*) Concil. Aranisc. I. can. III.

(*e*) Concil. Epaun. c. XXXVI.

sine remedio aut spe venie ab ecclesia repellatur; neve illi, si aut paenituerit, aut se correxerit, ad veniam redempti aditus obstruatur: Et si cuiquam forsitan discrimen mortis imminentia, damnationis constituta tempora relaxentur. Quod si ageretur, accepto viatico, renalefcere forfasse contingit, statuti temporis spatia obseruare conuenient. Canon GREGORII NYSENNI [f] in eamdem sententiam decernit: Si quis tempore non expleto a canonibus praesituto vita excedat, iubet patrum clementia, ut effectus sacramentorum particeps, non viatico vacuus ad extremam illam & longam peregrinationem mittatur. Sin autem postquam sacramenti particeps factus fuerit, rursus ad vitam reuersus sit: statutum tempus expectet, in illo gradu existens, in quo erat ante communionem, illi ex necessitate datam. Hisce omnibus addi potest decretum concilii Romani sub FELICE III. an. CCCCLXXXVII, quod patrum Nicenorum renouat definitionem [g]: Quod si ante praesitum penitentiae tempus desperatus a medicis, aut evidentibus mortis pressus indiciis, recepta quisquam communionis gratia conualescit; seruennus in eo, quod Niceni canones ordinaverunt, ut habeatur inter eos, qui in oratione sola communicant, d. nec impletatur spatium temporis eidem praestitutum.

§. IV.

Quibusdam peccatoribus communio negata in ipso vita sue exitu.

QVIDAM autem peccatores adhuc severius tractabantur: Communione enim in ipsa mortis hora iudicabantur indigni, sinebanturque sine villa reconciliatione & vita discedere. Hac disciplina generatim adhibebatur contra tria magna peccata, idolatriam, adulterium & homicidium, quae ex communi doctorum virorum sententia [i] ad tempus fere CYPRIANI durauit.

(f) Gregor. Nyssen. epist. ad I etiūm c. IV. Εἰ τις μὴ πληγόσας τὸν χρέον, τὸν ἐκ τῶν κυρίων ὀφειλούσαν, ἐξοτείνει τῷ φίσῃ πελεῖν οὐ τὸν πάτερα φιλανθρωπεῖα, μετασχέτα τὸν ὄγκον μετάν, μὴ κείν τὸν ἐφοδίαν, περὸς τὴν ἐργάτην ἐκείνην ποιεῖ μαργαρίταν ἐποδηγίαν ἐπειρθῆναι εἰ δὲ μεταχών τὴν ὄγκον μετά, πάλιν εἰς τὴν Σύνην ἐποιεῖθαι, ἀναμένειν τὸν τελαγμένον κόλον, ἐν ἑκείνῳ τῷ βαθὺῳ γερόμενον, ἐν ᾧ τὸν πρὸ τῆς πατερὸς αὐτῷ ἀπέδησεν πονητής.

(g) Concil. Roman. c. IV. (in epist. VII. Felice III. tom. IV. concil. p. 1076. c.)

(i) Vid. Albaspin. obseruat. lib. II. c. VII. ad XX.

Bon. ter. liturgie. lib. I. cap. XVII. §. I. In oratio christiane religionis tantum erat pietatis studium, tantum odium improbitatis, ut quibusdam sce-

CYPRIANVS [k] ipse nobis adfirmat, quosdam ex antecessoriibus suis in totum poenitentiae locum contra adulteria clausisse. Et licet haec severitas in poenitentes generali conuento ætate ipsius mitigaretur, communionem tamen istiusmodi apostatis, qui in delicti & delinquendi contumacia per omnem vitam persisterent, & reconciliari tantum morte iam imminentे cuperent, ad ipsum e vita discessum denegare pergebant. Pœnitentiam non agentes, inquit [l], nec dolorem delictorum suorum toto corde & manifesta lamentationis sue professione testantes, prohibendos omnino censuimus a sbe communicationis & pacis, si in infirmitate ac periculo cœperint deprecari; quia rogare illos non delicti pœnitentia, sed mortis virginis admonitio compellit; nec dignus est in morte recipere solatum, qui se non cogitauit esse moriturum. Hanc regulam de apostatis paullo post renouataum inuenimus a concilio Arelatenſi primo [m], vbi decretum factum huiusmodi: De his qui apostatant, & numquam se ad ecclesiam repreſentant, nec quidem pœnitentiam agere querunt, & poſtea in infirmitate arrepti petunt communionem, placuit, eis non dandam communionem, niſi revaluerint, & egerint dignos fructus pœnitentie. Et INNOCENTIVS [n] episcopus Romanus perispicue dicit, fuſſe hanc priscam consuetudinem per tria priora perſecutionum ſæcula. „Quæſtum est, inquit, quid de his obſervari oporteat, qui poſt baptismum omni tempore incontinentiae voluptatibus dediti, in extremo fine vita ſuae pœnitentiam ſimul & reconciliationem communionis expoſcunt. De his obſeruatio prior durior, posterior interueniente misericordia inclinatior eſt. Nam consuetudo prior tenuit, ut concederetur eis pœnitentia, ſed communio negaretur. Nam

leribus, quæ atrociora viſa ſunt, omnis proſuſus veniæ ſpes, omnis pœnitentia denegaretur; adeo ut qui ea commiſſet, quamvis a diuina misericordia eorum remiſſionem vera contritionis ſubſidio obtineret, numquam tamen poſſet cum ecclēſia reconciliari. Ea erat idolatria, homicidium & adulterium. cetera.

Fell. not. in Cyprian. epift. VIII. p. 17. (p. 181. edit. Amſteſod. MDCC.) Voces illæ, *Ab eo qui potest praefare*, ſubnecluntur; quia nondum ecclēſia idolatras decreto aliquo ad pœnitentiam admisit, licet ſlatim id fecerit.

(k) Cyprian. epift. LV. ad Antonian. p. 110. (p. 247. fin. ſeq. cit. edit.)

(l) Ibid. p. 111. (p. 248. fin.)

(m) Conc. Arelat. I.c. XXXIII.

(n) Innocent. epift. III. ad Exuperium cap. II.

„quum illis temporibus crebræ persecutions essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non reuocaret a lapsu, negata merito communio est, concessa pœnitentia, ne totum penitus negaretur: & durior rem remissionem fecit temporis ratio. Sed posteaquam dominus noster pacem ecclesiis suis reddidit, iam terrore depulso communionem dari obsecutibus placuit, & propter dominum misericordiam quasi viaticum profecturis, & ne Novatiani hæretici, negantis veniam, asperitatem & duritiem sequi videamus. Canones concilii Illiberritani hanc *Innocentii* observationem de prioribus persecutions temporibus abunde confirmant. Nam ad minimum viginti canones in isto concilio exstant, communionem ad extremum vitæ momentum negantes diuersorum generum peccatoribus, quorum crimina, vel dupla & tripla erant, vel singularia at atrociora, odiosiora magisque clamantia. Sic primus canon [o] definit in causa voluntariorum idololatrarum & apostatarum, qui sine villa coactione templum idolorum ingressi sacrificauerant. Quod quum esset peccatum grauius magisque damnable, quam si qui vivi & tormentis adacti sacrificassent; istiusmodi fidei christianæ desecatoribus in ipso fine vite communionem negandam esse, decernit. Proximus canon [p] eamdem pœnam illis idololatriis infligit, qui aliorum simul criminum rei facti erant. Verbi gratia, si quis christianus officium flaminis, sive sacerdotis ethnici, in se suscepisset, eoque ipso idololatriæ addidisset homicidium vel adulterium. Si quis alterum veneficio occidisset; quum heic idololatria homicidio iuncta esset, ad communionem nec in hora mortis [q] admittendus erat. Si quis, dum

(o) Concil. Illiberrit. can. I. Placuit, ut quicumque post fidem baptismi saltaris, adulta ætate, ad templum idololatricum accesserit, & fecerit, quod est crimen capitale, nec in fine eum communionem accipere.

(p) Ibid. can. II. Flamines, qui post fidem lauaci & regenerationis sacrificaverunt: eo quod geminauerint seclera, accidente homicidio, vel triplicauerint facinus, cohærente moechia, placuit eos nec in fine accipere communionem.

(q) Concil. Illiberrit. c. VI. Si quis maleficio interficiat alterum, eo quod sine idololatria perficere seclusus non potuit, nec in fine impertendam esse illi communionem.

pro idolatria vel adulterio ageret pœnitentiam, eodem [r] vel alio quodam grauiore crimine se adstringeret, hæc criminis iteratio in tali casu a communione eum ad vitæ usque exitum reiiciebat. Alius canon [s] eamdem severitatem iubet adhiberi in feminas, quæ, viris suis sine causa relictis, alteris nupsissent. Idem decernitur in causa mulierum [t], quæ ducantur a viris, quos illæ norint uxores suas sine causa deseruisse. Vtrisque communio in ipso vitæ exitu negari iubetur. Alius canon [u] omnes lenones & adiutores impudicitiae eidem pœnae subiicit, siue parens fuerit siue mater, siue alius quicumque christianus, qui abominandum lenocinium exercitat: Quia corpora aliena vel potius sua ipsorum vendant, nec in fine communionem accipiendi eis copia fieri permittitur. Idem decernitur de virginibus Deo dicatis [x]: Si scortatae fuerint, & in ista impudicitia perseuerauerint, non considerantes, quid fecerint, absolutio etiam in extremo vitæ momento illis neganda esse dicitur. Idem illis [y] fieri oportere denuntiatur, qui filias suas sacerdotibus idolorum dederint in matrimonium. Nec minus episcopis, presbyteris vel diaconis, qui in ministerio positi moechati fuerint [z], idque propter scandalum & istius criminis prauitatem. Ita si qua mulier absente marito per adulterium conceperit, infantemque occiderit [a], comp-

(r) Corc. IIIib. can. III. §. VII. vid. §. I. sub litt. (f) & (g) pag. 158.

(s) Ibid. can. VIII. Feminæ, quæ, nulla precedente causa, reliquerint viros suos, & se copulauerint alteris, nec in fine accipient communionem.

(t) Ibid. can. X. Si fuerit fidelis, quæ ducitur ab eo, qui uxorem inculpatam reliquit, & quum scierit illum habere uxorem, quam sine causa reliquit, placuit, his nec in fine dandam esse communionem.

(u) Ibid. c. XII. Mater, vel parens, vel qualibet fidelis, si lenocinium exercuerit, eo quod alienum vendiderit corpus, vel potius suum, placuit, eas nec in fine accipere communionem.

(x) Ibid. c. XIII. Virgines, quæ se Deo dicauerint, si paclum perdididerint virginitatis, atque eidem libidini seruerint, non intelligentes quid admiserint, placuit, nec in fine eis dandam esse communionem.

(y) Ibid. can. XVII. Si qui sorte sacerdotibus idolorum filias suas iunxerint, placuit, nec in fine eis dandam communionem.

(z) Ibid. can. XVIII. Episcopi, presbyteri, diaconi, si in ministerio positi, detuli fuerint, quod sint moechati, placuit, & propter scandalum & propter prosanum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere.

(a) Ibid. can. LXIII. Si qua mulier per adulterium, absente marito, conce-
munió

munio in fine ei abiudicatur, eo quod crimen duplicarit. Eodem modo tractari iubetur [b] mulier, quae ad mortem usque suam cum alieno viro moechata fuerit. Ita quoque clerici [c], qui vxores suas moechari scierint, nec eas statim dimiserint: ne illi, quos bono aliis exemplo esse oporteat, peccandi rationem eos docere videantur. Eadem poena [d] denuntiatur illis, qui incestu se polluerint, priuignam suam vxorem ducendo. Et iis, quorum vxores, ipsis quidem consciis & consentientibus [e], fuerint moechatae. Itemque omnibus, qui cum masculis concubuerint [f]; nec non feminis [g], quae adulterium commiserint, & postea aliis nupserint, non eis, a quibus sint vitiatae. Si quis fratres suos deferret, ita ut vel proscriptarentur vel interficerentur [h], ei communio in fine negabatur. Si quis episcopum, presbyterum vel diaconum accusaret [i], accusationem autem probare non posset, eodem modo puniendus erat. Haec paullo copiosius proposuimus, tum ad assertum nostrum demonstrandum, tum ad ostendendum, quae fuerint illa odiosa crimina, ob quae tanta disciplinæ severitate huius concilii patres usi sint in homines, in ipso vita exitu con-

perit, idque post facinus occiderit; placuit, neque in fine dandam esse communionem; eo quod genuauerit scelus.

(b) Ibid. can. LXIV. Si qua mulier usque in finem mortis sine cum alieno viro fuerit moechata, placuit, nec in fine dandam ei esse communionem.

(c) Ibid. c. LXV. Si cuius clerici vxor fuerit moechata, & scierit eam maritus suis moechari, & non eam statim proiecit, nec in fine accipiat communionem: ne ab his, qui exemplum bonae conuersationis esse debent, ab eis videantur magisteria scelerum procedere.

(d) Ibid. can. LXVI. Si quis priuignam suam duxerit vxorem, eo quod sit incestus, placuit, nec in fine dandam esse ei communionem.

(e) Ibid. can. LXX. Si cum conscientia mariti vxor fuerit moechata, placuit, nec in fine dandam esse communionem.

(f) Ibid. can. LXXI. Stupratoribus puerorum nec in fine dandam esse communionem.

(g) Ibid. can. LXXII. Si qua vidua fuerit moechata -- Si alium duxerit relicto illo, nec in fine dandam esse communionem.

(h) Ibid. can. LXXIII. Delator si quis exsisterit fidelis & per delationem eius aliquis fuerit praescriptus, vel imperfectus, placuit cum nec in fine accipere communionem.

(i) Ibid. can. LXXV. Si quis episcopum, vel presbyterum, aut diaconum falsis criminiibus appetierit, & probare non potuerit, nec in fine dandam ei communionem.

stitutos. Nonnulli viri docti in extrema huius concilii seueritate offenduntur. AVXILIVS [k] antehac *Nouatianismi Hostium* & vniuersam synodum incusauit. Et SVICERVVS [l] ait: *Lapsos, si quidem penitentiam egerint, recipiendos esse, constanter docuit ecclesia orthodoxa.* Quod re ipsa nihil est aliud, quam huic concilio *Nouatianismi* notam inurere, nec ullum ei locum in ecclesia orthodoxa relinquere. Sed tunc difficile erit, *Cyprianum* & concilium *Aretatense* ab eadem *Nouatianismi* incusatione liberare. Planum enim est, quod in eadem fuerint sententia de apostatis, qui poenitentiam ad horam usque mortis neglexissent. Nec illi tantum, sed patres quoque magni concilii *Sardicensis*, qui *Athanasm* restituerunt, eamdem damnationem subire debent. In hoc enim concilio canon quidam exstat, qui non minus severa hac in re decernit, quam ullus in concilio *Illebitano*. Canon ille [m] statuit, Si quis episcopus plura habendi cupiditate vel arrogantia successus a minori in maiorem ciuitatem synodo non approbante transire studuerit, eum ne in fine quidem laica communione dignum haberri debere. Ut adeo, si hoc ad *Nouatianum* referendum est, hoc concilium nisi magis quam *Illebitanum* defendi possit; quia utriusque concilii decreta eadem sunt, & eamdem severitatem in atrociorum criminum reos adhiberi volunt. *Nouatiani* quidem hanc ecclesia praxin nonnumquam allegabant, ut iniquam suam agendi rationem contra omnia grauiora crimina, post baptismum commissa, defenderent. Dicebant, se tantum laicos tractare, uti catholici tractent clericos, quos ob diueisa crimina ab omni communione ad finem usque excludant. Ita enim SOCRATES [n] narrat, *Asclepiadem*, *Nouatianorum* artistitem, argumentatum esse contra *Atticum*, antistitem *Conflantinopolitanum*. Quum *Atticus* concederet, ad ipsam usque mortem communionem recte negari posse eis, qui idolis sacrificassent, seque ipsum hoc aliquando fecisse diceret; *Asclepiadem* ait respondisse: *Prater sacrificium idolorum, simul & alia multa pec-*

-(k) Auxil. de ordinat. Formosi lib. I. c. XII. & XIV. lib. II. c. XXIII. (ad calc. Morini de ordinat. pag. 300. 301. 304. edit. Antwerp. MDCLXXXV.)

(l) Suicr. thesaur. eccl. voce *μετάνοια* p. 357.

(m) Concil. Sardic. can. II. unde in τῷ τέλει λατίνης γένερι οὐχὶδαι κονωνιας.

(n) Socrat. lib. VII. c. XXV. ἐπιληπτόδης, ἐκτὸς ἐφη, τῷ ἐπιθῆσαι, οὐχὶ ἀπαν-

cata ad mortem, ut loquuntur scripturæ, propter que vos quidem clericos, nos vero etiam laicos a communione remouemus, soli Deo potestatem condonandi illis relinquentes.

§. V.

Quemadmodum hoc ab incusatione Nouatianismi liberari posset.

VERVM ENIM VERO hæc sophistica tantum argumentatio erat & falsa schismatis *Nouatiani* defensio; quæ licet multos viros doctos deceperit magnisque implicauerit difficultatibus in explanandis multis antiquis canonibus, eosque compulerit rebus planis & perspicuis peregrinum & coactum sensum dare, ne eumdem cum *Nouatiano* cirorem fouere viderentur: fallacia tamen, recte formato controversiæ statu rebusque luci propriæ expositis, facile discerni potest. Quæstio inter ecclesiam & *Nouatianos* non erat, num communio nonnullis peccatoribus in hora mortis negari posset. In hoc enim utriusque consentiebant, & praxis ecclesiæ in multis casibus non minus severa erat contra grauia quædam & atrocia vel multiplicata crimina, quam praxis *Nouatianorum*, quemadmodum ex hac tenus dictis satis superque liquet: Sed quæstio erat de ministeriali potestate absoluendi, siue admittendi peccatores penitentes ad pristinam pacem & communionem ecclesiæ, posteaquam in grave aliquod flagitium post baptismum delapsi erant. *Nouatiani* confidenter statuebant, ecclesiam non habere istiusmodi ministeriale potestatem clauium sibi commissam; sed omnes istiusmodi peccatores in perpetuum a communione eius esse excludendos prohibendosque; & si eorum ullos admitteret, communionem illius contagione corum pollui ac fieri profanam. Atque ex hac ratione & fundamento ab ecclesia, tamquam infecta communione peccatorum, faciebant secessiōnem. Ecclesia ab altera parte ius suum tuebatur atque potestatem, quod vi clauium, a CHRISTO sibi traditarum, potestatem haberet soluendi æque ac ligandi; recipiendi non minus penitentes in ecclesiam, si emendati essent, quam omnes fla-

πολλοὶ καὶ τὸ γενός εἰσὶν ἀμερῖνοι πρὸς θεούς, διὸ ἡ μῆτρος μηδὲ τὸς πληγῶν, οὐκέτι δὲ καὶ τὸς λαίκων, ἀποκλείουσα, οὐδὲ μήτρα τὴν συγχώρεσιν αὔτην ἐπιβάντες.

gitio-

gitiosos homines, ob nota in publicum delicta, exturban-
di. Et licet in extraordinariis quibusdam casibus, si vel crimi-
na atrociora essent & copiosiora, vel hominum pœnitentia
ob temporis penuriam non satis explorari posset; si in apostas-
ia sua & animi obstinatione persisterent, usque dum mortis eis
imminaret periculum, homines e vita sine reconciliatione &
communione excedere pateretur; hoc tamen non faciebat,
quasi potestate deslitueretur recipiendi peccatores in commu-
nione suam, sed quod magis expedire iudicaret, censuras
suas in eos perpetuare, ut exemplo atque terrori essent aliis.
Ut adeo, licet praxis ecclesiae & *Nouatianorum* in quibusdam ca-
sibus esset eadem, principia tamen eorum diuersa essent & lon-
gissime ab se inuicem remota. *Nouatiani* hanc potestatem ec-
clesiae omnino abiudicabant, eique conflabant schisma: Eccle-
sia iustum potestatem suam defendebat, eaque prudenter vte-
batur, modo hac modo illa ratione, prout ad peccatorum be-
neficium & ædificationem omnium maxime facturum, pro sa-
pientia sua iudicabat, non rumpens hanc ob rem vincula com-
munionis inter rectores ecclesiae, quamcumque viam incun-
dam crederent. Hoc est, quod præcipue contra *Nouatianos* [o] de admittendis & non admittendis adulteris obseruat CYPRI-
ANVS. *Apud antecessores nostros*, inquit, *quidam de episcopis istic in*
provincia nostra dandam pacem machis non putauerunt, & in rotum pœ-
nitentiae locum contra adulteria clauserunt; non tamen e coepiscoporum
snorum collegio recesserunt, aut catholice ecclesiae unitatem vel duritiae
vel censura sue obstinatione ruperunt; ut quia apud alios adulteris pax
dabatur, qui non dabat, de ecclesia separaretur. Manente concordia vin-
culo & persecuerante catholice ecclesiae indiuiduo sacramento, actum suum
disponit & dirigit unusquisque episcopus, rationem propositi sui domino
redditur. Ex quibus CYPRIANT verbis apparet, controversi-
*am inter catholicos & *Nouatianos* non de nuda praxi fuisse, sed*
de principiis & potestate ecclesiae, in usu & administratione
clavium disciplinæ. Quocirca licet ecclesia nonnumquam i-
*dem faceret, quod faciebant *Nouatiani*, dum nonnullis pecca-*
toribus iam animam agentibus, communionem negabat, No-

(o) Cyprian. epist. LV. ad Antonian. p. 110. (p. 247. fin. seq. edit. Fell. Amstelod. MDCC.)

vatiianismi tamen argui haud poterat, quia ex diuersis rationibus & principiis agebat, & iusta tantum potestate sua prudenter vtebatur, ita vt censuras suas vel extenderet, vel contraheret, prout vniuersae communitati, vel vni cuidam eius membro, quam maxime expedire existimabat. Atque hanc rationem viros doctos GABRIELEM ALBASPINAEVM [p], GVILIELMVM BEVEREGIVM [q], & IOANNEM BONAM [r] & alios inuenio reddidisse de hac, quæ videtur, difficultate in praxi ecclesiæ, quæ tot aliorum virorum ingenia torsit, quia non intellexerunt, in quo hæresis Nouatianorum proprie sita fuerit: dum alii quidem patres concilii *Iliberritani*, & qui ante illud vixerunt, manifesto *Nouatianis* fuisse; alii eos ad reconciliacionem, pacem & absolutionem homines admisisse, & solam eucharistiae communionem in hora mortis eis negasse, opinantur: quum tamen nihil esse possit clarius, quam quod eis non communionem tantum, quatenus eucharistiam denotat, sed omnem omnino ministerialem reconciliationem, veniam, & regressum in fidelium societatem denegarint.

§. VI.

Hæc severitas posterioribus saeculis mitigata, pristinæ praxis nulla habita ratione.

HAEC quidem severitas in posteriorum saeculorum praxi mitigata est, haud vlla, ne minima quidem, habita antea vsitatæ consuetudinis ratione: quod intelligerent, in libertate positum esse ecclesiæ, hanc disciplinæ partem pro sua sapientem admitteret.

(p) Albaspin. obsernat. lib. II. c. XXI. tot.

(q) Feuereg. not. ad can. VIII. concil. Nic. p. 68. Neque enim Nouatiani ea, quæ iis vulgo adscribitur, opinione fuerunt, vt illis qui lapsi sunt, aut grauiora delicta adsererent, nullam salutis a domino consequendæ spem superesse existimarent. Namque ipsi eos ad penitentiam agendum sepius horari soliti fuerunt & admonere, vt se colligerent, & diuinam indulgentiam supplices implorarent. Sed hoc tantum iis persuasum erat, & prædicatum, in ecclesia potestate non situm esse, vt quosvis post baptismum (quod vnicum penitentiarum genus statuerunt) delinquentes ad fidelium communionem admitteret.

(r) Bon. rer. liturgic. lib. I. c. XVII. n. III. Quam Nouatiani perperam adsererent, non esse in ecclesia potestatem peccata post baptismum dimittendi, in quo, teste Paciam, eorum hæresis sita erat, non quod simpliciter negarent lapsis penitentiam, cetera.

tia & pro ratione temporum ac rerum statu administrare; iudicantes tempora pacis a temporibus persecutionis esse diuersa, & temperationem quamdam hac in re fieri debere, quum plerique omnes christianam religionem essent amplexi. Hinc posteriora concilia non ita acriter horum antiquorum canonum executionem hac in parte vrgent, sed omnibus poenitentibus communionem in vita exitu indulgent, tametsi enuntiare non audeant, quem effectum absolutio in eiusmodi extrema necessitate habitura sit. Canones bene multi hanc in rem reperiuntur. Sufficerit autem vnum tantum atque alterum speciminis loco adducere. Concilium Agathense [s] verbis generalibus vtitur sine exceptione: *Viaticum omnibus in morte positis non est negandum.* Concilium primum Araniscanum [t] in eundem sensum loquitur, nullam faciens distinctionem: *Qui recedunt de corpore, pœnitentia accepta, placuit, sine reconciliatoria manus impositione communicare, quod mortentis sufficit consolacioni, secundum definitiones patrum, qui huinsmodi communionem congruenter viaticum nominarunt.* *Quod si superuixerint, stent in ordine pœnitentium, & ostensis necessariis pœnitentia fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiant.* Concilium quartum Carthaginense [u] ita statuit: *Qui pœnitentiam in infirmitate petit, si casu, dum ad eum sacerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesin versus fuerit, dent testimonium, qui cum audierunt, & accipiat pœnitentiam; & si continuus creditur moriturus, reconcilictur per manus impositionem, & ori eius insfundatur eucharistia.* Hoec cum regula congruit, in magna synodo Nicana [x] data; *Si quis vita excedit, ultimo & maxime necessario viatico, (hoc est eucharistia, vt in fine huius canonis explicatur, vbi episcopus de pœnitentia eorum iudicare iubetur) ne priuetur.* Ex hoc fundamento SYNESIUS [y] ait: *Nemo, quantum in me erit, ecclesiasticis vinculis obstrictus moriatur. Sin conualuerit, rursus iisdem*

(s) Concil. Agath. c. XV.

(t) Concil. Aranid. I. c. III.

(u) Concil. Carthag. IV. c. LXXVI.

(x) Concil. Nicæn. c. XIII. εἰ τις ἐγόρειεν, τῷ τελευταῖς καὶ ἀναγνωστάτῃς ἐφοίτε
(.μη ἀποστέγειται).

(y) Synes. epist. I XVII. ad Theophil. p. 212. (p. 215. b. edit. Paris. MDCXXXIII.)

Mήδεις αποθάνει δεδεμένος ἐποίησεν αὐτούς δέ, πάλιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπόδιοις

pœnis teneatur, atque a divina humanissima que anima tua (ad metropolitanum Alexandrinum, cui suberat, scribit) indulgentia tesserae exsistet. Et hoc ea confirmat, quæ de diuersa ecclesiæ obseruatione, tempore persecutionis & tempore pacis generatim dicit INNOCENTIUS [z]: *Obseruatio prior durior: posterior interveniente misericordica, inclinatior.* Antiquis temporibus multis peccatoribus communio in extremo vitæ momento negabatur; Ipsius autem ætate pœnitentiam concedebant omnibus, eosque ad communionem, si in infirmitate resipiscerent, admittebant. Tantummodo id non tam tutum esse credebant, quam legitimæ pœnitentiæ actionem, dum salui essent & incolumes: & propterea de eorum conditione nihil certi adfirmare audebant. Vetusta quædam homilia sub nomine AVGVSTINI circumfertur, in qua res hunc in modum traditur [a]: *Agens pœnitentiam & reconciliatus, quum sanus est & postea bene vivens, securus hinc exit. Agens pœnitentiam a.l. ultimum & reconciliatus, si securus hinc exit, ego non sum securus.* -- *Pœnitentiam dare possum, securitatem dare non possum.* -- *Numquid dico, damnabitur? Non dico. Sed dico etiam, liberabitur? Non. Et quid dicas mihi? Nescio; non præsumo, non promitto, nescio.* *Vis te de dubio liberare, vis quod incertum est, euadere?* *Age pœnitentiam domini sanus es, & inuenierit te novissimus dies, curre & reconcilieris: si sic agis, securus es.* *Quare securus es?* *Quia egisti pœnitentiam eo tempore, quo & peccare potuisti.* *Si autem vis agere pœnitentiam ipsam, tunc quando peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa.* Ex quibus omnibus manifestum est, ecclesiam libertate sua usam esse in tractandis primi ordinis pœnitentibus, ut vel severitatem adhiberet vel lenitatem, prout ad scopum disciplinæ, hoc est, ad salutem & aedificationem peccatorum, facere iudicaret.

Ἐστω, καὶ παρὰ τῆς θεοποίου σα, καὶ φιλανθρώπεις φυχῆς περιενέμεται τῆς εὐγνωμοῦ τὸ σύνθημα.

(z) Innocent. epist. III. ad Exuperium c. II. vid. supra §. IV. sub litt. (n) pag. 165. in textu.

(a) Aug. homil. XLI. ex L. tom. X. p. 194. (p. 525 526. edit. Basili. MDLXIX.)

§. VII.

Quænam episcopis indulta sit libertas in imponenda pœnitentia,
et exigenda apta satisfactione pro peccatis. Nonnullis pec-
catoribus bis pœnitentiam agere permisum.

EQUIDEM obseruare possumus, magnam libertatem in-
dultam fuisse episcopis, qui primarii disciplinæ ministri erant,
eam reddendi vel asperiorém vel leniorem, prout illius exer-
citum præscribere ipsis visum fuerit. Quamquam enim pec-
catores generatim necesse habebant pœnitentiam suam eccle-
siæ demonstrare, ad satis ei faciendum sibique ipsis acquiren-
dum regressum; methodus tamen hoc faciendi non ita accu-
rate præscripta erat, sed in episcoporum situm erat potestate,
in modo eam peragendi aliquid addere vel subtrahere. Quare
licet generalis mos esset, peccatoribus semel tantum publi-
cam pœnitentiam dare in ecclesia, nonnulla tamen seueriori-
bus & priscis temporibus exempla dantur peccatorum, qui ad
hoc priuilegium bis fuerunt admissi. IRENAEVS [b] enim di-
cit, Cerdonem hæreticum saepe in ecclesiam venisse & exomo-
logesin fecisse. Quod de repetita pœnitentiæ actione pro er-
roribus suis, per publicam eorum retractationem, intelligendum
est. Idem de Valentino & Marcione hæreticis affirmat TERTVL-
LIANVS [c], quod semel & iterum electi sint ecclesia, ob in-
quietam eorum cui isolatatem, qua fratres vitiarint, antequam
in perpetuum discidium cruperint & venena doctrinarum sua-
rum disseminauerint in populo. Et postea tamen Marcionem
pœnitentiam confessum, & pacem ecclesiæ recepturum fuisse

(b) Iren. lib. III. c. IV. Κερδων δὲ ... εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔλθων ποτὶ ἐξομολογήσυσθαι,
ἔτις διερέθεται, ποτὲ μὲν λαζαριδικαλῶν, ποτὲ δὲ πάλιν ἐξομολογήσυσθαι, ποτὲ
δὲ Ἐλεγχόντες ἐφ' εἰς ἴδιαν τὰς κακάς, ποτὶ ἀφισάμενος τὴν ἀδελφῶν συναδίαν.
Cerdon autem ... saepe in ecclesiam veniens & exomologesin faciens sic con-
fessumauit, modo quidem latenter docens, modo vero exomologesin faciens,
modo vero ab aliquibus traditus in his, quas docebat male, & absens
est a religiōrum hominum contentu.

(c) Tertull. de præscript. c. XXX. Ob inquietam semper eorum curiositatem, qua
fratres quoque vitiabant, semel & iterum electi ... nonissime in perpetuum
discidium relegati, venena doctrinarum surum disseminauerunt. Postmo-
dum Marcion pœnitentiam confessus, quum conditioni date sibi occurrerit,
ita pacem recepturus, si ceteros quoque, quos perditioni crudisset, ecclesiæ
restitueret, morte præuentus est.

dicit

dicit ea conditione, si ceteros, quos perditioni eruditset, ecclesiæ restitueret; quod & eum facere voluisse, sed moite fuisse præuentum. SOCRATES etiam de CHRYSOSTOMO [d] narrat, quod licet a synodo episcoporum semel duntaxat iis, qui post baptismum peccassent, concessa fuerit poenitentia, ipse pronuntiare non dubitauerit: *Licet millies pœnitentiam egeris, accede.* Ob quam doctrinam tum a familiaribus suis reprehensum esse dicit, tum etiam a Sisinnio, Nouatianorum episcopo, qui librum aduersus hoc dictum conscripserit, eumque ob id ipsum grauiter exagitarit. Postea concilium habitum est Constantiopolis an. CCCXXVI vel CCCXXVII. sub alio quodam Sisinnio episcopo catholico, uno ex successoribus CHRYSOSTOMI, contra haereticos Messalianos, in quo decretum fuit, quod, quum sapientius post actam pœnitentiam relapsi sint, numquam postea ad pœnitentiam admitti debeant, ne si millies quidem pœnitentibus constitutas poenas luituros se polliceantur. Epistola synodica PHOTIO [e] memoratur, ex qua discimus, relapsos hoc tempore ad secundam pœnitentiam admitti solitos, licet consultum visum fuerit, Messalianis haereticis priuilegium illud in posterum negare, eo quod toties eo abusi essent.

§. VIII.

In episcoporum etiam potestate situm, terminum pœnitentiae iusta de causa moderari.

ALIVD potestatis episcoporum hac in re exemplum erat

(d) Socrat. lib. VI. c. XXI. μᾶς μετὰ τὸ βάπτισμα παρὰ τῆς συνέδη τῶν ἐπικόπων μετονομάσας τοὺς ἐπίκλητος δοθεῖσαν, αὐτὸς ἀπετόλμητος εἰπεῖν, χιλίανις μετανόησας εἶσελθε· ἐφ' ἣ διδούσαντος πάντοιο μήν καὶ τῶν γνωρίουν λίτη μετέγνωσαν μάλιστα δὲ Σισίνιος ὁ τῶν Ναυαρινῶν ἐπίσκοπος ὃς καὶ λόγον ἐπενθύσιον τῷ λεπρῷ οὐρανοφένει, καὶ γενιαλοῦ αὐτῷ διὰ τοῦ πατέρου μετέδωμεν.

(e) Phot. biblioth. col. LII. Ἐν ταύτῃ τῇ συνοδίᾳ ἐπιστολὴ καὶ Νέαν ἐπίσκοπος ἐξαρχόντος, ἡς εἰ τις μετὰ τῶν ἀναθεματισμένων φραγδεῖν τῷ χειρὶ, ἢ δὲ ἔμαυτον, ἢ δὲ πραγμάτων εἰς τὸν ἑρακλεῖον τῆς νόσες ταῦτης ἐπικίντιαν, μηδέτε λοιπὸν αὐτὸν χώραν ἔχειν, μή δὲ ἀν μηριάνις ἐπαγγέλλεται, τὴν τάξιν ἀναπληρῶν τὸν μετανοῦνταν. In ea ipsa synodica epistola Neone episcopus exclamauit, ut, si quis post anathematismum illo tempore deprehensus fuerit, re aut verbo, in iūs pœnitentiam male huius secke meidisse, numquid postea locum teneat, ne si nullies quidem pœnitentibus constitutas poenas luiturum se pollicetur?

liber-

libertas, quam ipsi canones eis concedebant, tempus poenitentiae moderandi & contrahendi, si quem insigniorem ardorem & sedulitatem in poenitente quodam obseruarent, quæ eorum indulgentiam & misericordiam mereri posset. Patres Niceni, tempus poenitentiae constituentes eis, qui in idololatriam inciderint, triennium inter audientes & decennium inter substratos explere debere dicunt, antequam ad communionem precum cum populo admittantur; & addunt [f]: *Quicumque autem metu & lacrimis & teleramia & bonis operibus conuersationem & opere & habitu ostendunt, hi impleto auditionis tempore, quod præfinitum est, meritio orationum communionem habebunt. Postmodum vero licebit episcopo aliquid humanius de his flanere.* Simile decretum in concilio Ancyrano [g] inuenitur: *Statuimus, ut episcopi modo conuersationis examinato, potestatem habeant vel humanius erga eos agendi, vel plus temporis adiiciendi. Ante omnia autem & præcedens vita, & que consequita est, examinetur, & sic eis impertiatur humanitas.* BASILIUS [h] dicit, quod is, cui a Dei benignitate ligandi & solvendi credita est potestas, non minus potestatem habeat tempus poenarum diminuendi, si summam eius, qui peccarit, confessionem videat & poenitentiam. Et CHRYSOSTOMVS respondens quibusdam, qui de diuturnitate poenitentiae querabantur, quod ad annum unum, vel duo, vel tres extendetur, dicit: *Temporis [i] moram non quero sed animæ correctionem.*

(f) Concil. Nic. can. XII. "Οσοι μὲν γέροντες καὶ δάκρυσι, καὶ ἐποιηται, καὶ ἀγαθοεργίαις, τὴν ἐπιστροφὴν ἔγραψαν καὶ σχήματι ἐπιδεινωνται· ἔτοι πληρωσαντες τὸν χρόνον τὸν ὡρισμένον τῆς ἀγροκόστεως, εἰκάτω τὰν εὐχῶν ποιῶσθεται, μετὰ τὴν ἐξετασθῆται τῷ ἐπισκόπῳ πών καὶ Φιλανθρωπότερόν τι περὶ αὐτῶν βλεύσασθαι.

(g) Concil. Ancyran. c. V. τὰς δὲ ἐπισκόπους ἴσχειν ἔχειν τὸν τρόπον τῆς ἐπιστροφῆς δοκιμάσαντας Φιλανθρωπέου Θαυματού, ή πλειονα προσιδέναι χρόνον, πρὸ πάντων δὲ καὶ δι προτίγων βίος, καὶ δι μείζων ταῦτα, ἴξεται γέδων καὶ ἔτοις ή Φιλανθρωπίαις ἐπιστρέψιν.

(h) Basil. can. I. XXIV. ὁ πιστεῖς προτὸ τὴν θεῖον Φιλανθρωπίας λίνειν παρασκευαῖς, εἰ Φιλανθρωπότερος γίνοιτο, τὸ ὑπερβάθμον τῆς ἴξοιο λογίστεις ὅρων τὴν ἀναρρηπότητος, εἰς τὸ ἐλαττώσι τὸν χρόνον τῶν ἐπιτημάτων, εἰ ἔτι καλλιρύσσεις ἔχοις. Σι τοι, εἰς αἱ Dei benignitate ligandi & solvendi credita est potestas, videns summam eius, qui peccavit, confessionem, fiat clementior ad diminuendum poenarum tempus, non erit dignus damnatione, &c.

(i) Chrysostom. homil. XIV. in Cor. p. 846. (p. 644. edit. Francos.) & τέτοιο γιγτῷ Hoc
Bingh. O.E. Vol. VIII. Z

Hoc itaque fac demonstres, sintne compuneti, sintne in melius mutati, & res tota consepta erit. Concilium Ilerdense [k] expresse ait: Maneat in potestate pontificis, vel veraziter ad illatos non diu suspenderet, vel desidiosos prolixiore tempore ab ecclesie corpore segregare. Et concilium Chalcedonense [l], omnes episcopos in sua quenque ecclesia ostendendae in istiusmodi pœnitentes humanitatis auctoritatem habere debere statuit.

§. IX.

Et hec vera & antiqua notio indulgeniæ.

ATQVE hoc est, quod veterum nonnulli vocarunt indulgentiam; quæ proinde non fuit potestas, ut quidem nunc venditatur, liberandi animas ex pœnis ignis purgatorii, per multa & magna merita, siue opera supererogationis, quæ scriptores ecclesiæ Romanensis thesaurum ecclesiæ vocitant, cuius summus pontifex unus solus administrator esse perhibetur: Sed antiquis temporibus indulgentia nihil erat amplius, quam hæc potestas, quam unusquisque habebat episcopus, moderandi pœnas canonicas, quæ in decursu pœnitentia infligebantur peccatoribus, ita ut si quem episcopus in pœnitentia præ aliis videret nauum & strenuum, libertatem haberet tempus pœnitentiae eius imminuendi, hoc est, ab exercitationibus pœnitentialibus aliquid relaxandi, cumque citius quam reliquos ad communionem admittendi. Hæc vera & antiqua notio indulgentiæ erat. Ita vero rem se habuisse, ex epistola quadam VIGILII episcopi Romani condiscimus, qui ad certum scribens episcopum de iis, qui sub pœnitentia erant constituti, eo quod ab Arianis rebaptizari se suissent, In estimatione, inquit [m], fraternalitatis tue, aliorumque pontificum per suas diœceses relinquatur, ut si qualitas & penitentis deuotio fuerit approbata, indulgentiæ quoque remedio sit vicina.

χρόνος πλῆρος, ἀπὸ δυζῆς διέρθωσιν τέτο τούντι επιδείξεν, εἰ κατενύγησαν, η μετεβάλλοντο, ηγή τὸ πᾶν γέγονεν.

(k) Concil. Ilerdens. can. V.

(l) Concil. Chalced. can. XVI. οὗτοι μὲν δὲ ἐκεῖνοι τὴν αὐθεντίαν τῆς ἐπ' αὐτοῖς φιλομθυμίας τὸν νοτίον τόπον ἐπενοπονοῦ.

Vid. Martin. Bracar. capitula Græc. can. cap. LXXXI. Conuersatio & fides pœnitentis compendiat tempus.

(m) Vigil. epist. II. ad Eleuther. cap. III.

§. X.

§. X.

Quæ nonnumquam ex deprecatione martyrum, vel ciuilis magistratus efflagitatu data.

ET hæc quidem interdum dabatur deprecantibus in carcere martyribus, cuius rei varia exempla habentur apud CYPRIANVM; interdum vero ciuili magistratu efflagitante. AVGVSTINVS enim narrat, quod vt episcopi pro reis deprecari soliti sint in iudiciis ciuibus, ita magistratus ciuiles interdum deprecati sint pro poenitentibus in iudiciis ecclesiasticis. Et hoc quidem tamquam argumento vtitur ad certum magistratum, vt ad misericordiam peccatori cuidam tribuendam cum inducat. *Si vobis fas est, inquit [n], ecclesiasticam correptionem intercedendo mitigare, quomodo episcopus vestro gladio non debet intercedere, quum illa exferatur, ut, in quem exscritur, bene vinat, ille ne vivat?* Hoc igitur indulgentiarum genus non ad futuri mundi poenas, sed tantum ad mitigandas poenas canonicas in hoc mundo spectat. Quod ingenue agnoscitur a GEORGIO CASANDRO [o] & diuersis aliis doctis ecclesiæ Romanensis scriptoribus, quorum nonnulli, eo quod nimium liberaliter hoc con-

(n) August. epist. LIV. ad Macedonium p. 93. (tom. II. opp. p. 243. c. ed. Basil. MDLXIX.)

(o) Cassand. consultat. artic. XII. p. 103. (In oper. p. 949. edit. Paris. MDCXVI.)

Ex hoc ritu canonicarum poenarum, quæ publice poenitentibus ad certi temporis præscriptum imponebantur, natæ sunt indulgentiæ. Fas enim erat episcopis, animaduersa vel diligentia vel impotentia, & infirmitate poenitentiæ, humanius & mitius cum illo agere, & de tempore illo & rigore poenarum aliquid detrahere & imminuere: quæ poenarum canonicarum immunitio & relaxatio, indulgentia dicebatur, quæ hodie ad priuatas quoque satisfactiones traducta est, & ab episcopis ad solum pontificem Romanum plenum indulgentiarum tribuendarum ius delatum, circa quarum usum & praxin optimi quique correctionem & moderationem sieri desiderant, vt quæ parum dextre tractata huins dilacerationis ecclesiæ præcipuum occasionem dedere.

Ioan. Rossens. contr. Luther. art. XVIII. (pag. 314. edit. Argentin. MDXXIV.) Neque tam necessaria fuit siue purgatorii, seu indulgentiarum sides in priuitia ecclesia atque nunc est. Nam tunc vsque adeo caritas ardebat, vt paratissimi fuerint singuli pro Christo mortem oppetere. Rara fuerunt crimina, & ea, quæ contigerunt, magna fuerunt canonum severitate vindicata. Nunc autem bona pars populi, magis christianissimum exeret, quam rigorem canonum pateretur, vt non absque maxima sancti spiritus celle-

cesserunt, inquisitorum Romanorum subiere censuras. Inter hos POLYDORVS VIRGILIVS in *indice expurgatorio* [p] positus est, quod usum indulgentiarum non ultra etatem GREGORII MAGNI referendum esse dixit: Et FRANCISCVS POLYGRANVS [q], quod de iure diuino quemlibet sacerdotem posse dare indulgentias docuit; cum quibusdam aliis istiusmodi adseritis, quae cum vera & antiqua notione indulgentiae, prout iam explicata est, congruunt, consistere autem non possunt cum iniquo summi pontificis studio hanc potestatem sibi soli vindicandi, vel ullis aliis innovationibus in hodierna Romanenium praxi. Sed haec obiter tantum. Reuertimur iam ad ecclesiam antiquam.

§. XI.

Episcopi etiam potestate praediti non minus naturam pœnæ aliquo modo mutandi, quam illius terminum.

VBI porro obseruari meretur, episcopos potestatem ha-

dispensatione factum sit, quod post tot annorum curricula purgatorii fides & indulgentiarum usus ab orthodoxis generatim sit receptus, cetera.

Polydor. Virgil. de inventor. rerum lib. VIII. c. I. Gregorius certos dies constituit, quibus in praecipuis virbis templis solemnii ritu sacrificaretur, ibique pro illo sedando malo (peste videlicet) oraretur suppliciter: ac ut populus generatim simul frequentior eo illis statis diebus concurreret, proposuit delictorum veniam ad id solempne accendentibus, constitutis ad ipsa tempora sacerdotibus, qui audirent volentes de peccatis suis confiteri, ut illi inde remissionem omnium delictorum consequerentur. Quæ sane consuetudo vel hodie seruatur, ubique publica peccatorum venia promittitur. Et quia sacerdos potestatem habet tam culpam quam pœnam tollendi, hinc factum videtur, ut talis venia delictorum vulgo appelletur indulgentia, id est, remissio culpæ & pœnae.

Alphons. a Castro aduers. heret. lib. VIII. pag. 572. (sol. CXLII. edit. Colon. MDXXXIX.) Tunc magis seruebat christianorum caritas, ut parum esset opus indulgentiis, plures anhelabant ad martyrium, pauca erant hominum scelera, & si quod erat, grauissima canonum punitione emendabatur; heic in praesenti vita satis facere volebant, nihil volebant in futurum puniendum relinquere, quapropter non est mentioulla indulgentiarum.

(p) Index libror. prohibitor. ex expurgand. p. 573. Madrit. MDCLXVII. (p. 182. edit. Argentorat. MDCIX.) In indice rerum illa delenda: Indulgentiae quo tempore frequentari coeparent. Indulgentias delictorum quis primo proposuerit, del. primo.

(q) Index expurg. p. 97. Salmur. MDCl. Ex Fr. Polygrani assertionibus quorundam ecclesiæ dogmatum sol. 69. deleatur glossa marginalis, quæ ait, de iure diuino quilibet sacerdos possit dare indulgentias.

buisse tribuendi indulgentiam, non tantum contrahendo tempus pœnitentiae præscriptum, sed aliquo etiam modo mutando vel imminuendo ipsius pœnæ naturam & qualitatem. Cuius rei planum documentum habemus in concilio Aneyrano [r], vbi canon aliquis legitur in hanc sententiam: *Diaconi, qui immo-
lauerint, honorem quidem habeant: cessare vero ab omni sacro ministe-
rio, sive in pane sive in calice offerendo, vel prædicando. Quod si qui-
dam episcoporum consciæ sint laboris eorum & humilitatis & mansuetu-
dinis, & voluerint eis aliquid amplius tribuere vel adimere, penes ipsos
erit potestas.* Ex quibus videre est, magnam partem in tota hac
materia episcopi arbitrio fuisse permisam, ut exercitium pœ-
nitentiae vel acueret vel mitigaret, tam ratione ipsarum pœ-
narum quam ratione temporis, prout pœnitentis peccatoris
conditio & vitæ institutum requirere videretur.

§. XII.

Quid veteres intelligent per legitimam pœnitentiam.

ET hoc nobis phrasim explanat, cuius apud antiquos au-
tores ac potissimum apud CYPRIANVM [s] & in concilio Illi-
beritanus [t] frequens est mentio, vbi pœnitentes pœnitentiam
legitimam, plenam & iustum agere iubentur. Nonnulli per
hoc intelligunt, quod integrum pœnitentia tempus, per cano-
nes præscriptum, explere debeant; alii, quod non tempus tan-
tum explorare, sed per omnes gradus pœnitentiae, tamquam lu-
gentes, audientes, substrati & consistentes ire debeant, ante-

(r) Concil. Aneyran. c. II. δικόνοντες θύσαντας μηδὲ ταῦτα ἀναπαλησάντας, τὴν
μὲν ἀθλητικὴν τιμὴν ἔχειν, πεπάνθιμοι δὲ αὐτὲς πάσης τῆς ἐργᾶς λειτουργίας, τῆς τε
τέλεστον ἡ ποτήριον αὐαφέρειν, ἡ κηρύσσειν εἰ μέν τοι τινὲς τῶν ἐπιστοπόντων τέ-
τους συνίδαιον κάμπτειν τινὰ ἡ ταπείνωσις πρεζήσιος, καὶ ἐθέλουεν πλεῖον τι διδόνεις
ἢ ἀφερεῖν, ἐπ' ἀντοῖς εἶναι τὴν ἐξεστίαν.

(s) Cyprian. epist. LIV. al. LVII. ad Cornel. p. 116. (p. 252. edit. Fell. Amstelod.
MDCC.) Statueramus -- ut qui in persecutionis infestatione supplantati ab
aduersario & lapsi fuissent & sacrificiis se illicitis maculassent, agerent diu
pœnitentiam plenam &c. Epist. LV. ad Antonian. p. 108. (p. 246. edit. cit.)
Neque praedicandus domino iudicatuero, quo minus, si pœnitentiam ple-
nam & iustum peccatoris inuenierit, tunc ratum faciat, quod a nobis tue-
rit hic statutum.

(t) Concil. Illiberritan. c. III. -- Placuit in fine eis præstari communionem, acta
tamen legitima pœnitentia. Can. V. Post quinquennii tempora, acta legi-
tima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Vid. etiam can. XIV.
LXXII. LXXVI.

quam in communionem recipientur. Sed horum neutri genuinum sensum vetustæ huius locutionis capiunt, quæ nec tempus pœnitentiaæ, nec pœnitentium ordinem respicit, sed mentem & qualitates hominum, bona fide in pœnitentia agentium, verumque animi dolorem lacrimis, gemitibus, ieuniis, eleemosynis sinceraque morum suorum reformatio declarantium. Quæ apta pœnitentis animi indicia sunt, & talia, ut episcopum possint commouere, ut aliquam eis mansuetudinem & indulgentiam, tempus pœnitentiaæ imminuendo, tribuat; quo non obstante id iusta & plena pœnitentia dici potest, quemadmodum recte obseruat ALBASPINAEVS [n].

§. XIII.

Quid intelligatur per phrasin, Inter hiemantes orare.

ALIA adhuc phasis in quibusdam vetustis canonibus occurrit, quæ aliqua explicatione hoc loco indiget, quia ad veteris disciplinæ severitatem respicit, quam iam consideramus. Concilium Ancyranum loquens de his, qui cum [x] bestiis rem haberent, vel aliis ad idem flagitium committendum auctores essent, (ut pote spirituali lepra infecti aliosque contagione sua inficientes) iubet eos *inter hiemantes orare*; quo ipso extraordinaria quedam poena denotatur, qualis autem, non facile ad definiendum est, quia viri docti de significatu vocabuli χειμαζέψοι non satis consentiunt. Veteres canonum Gracorum interpres plerumque id intelligunt de energumenis sive demoniatis, qui ab immundis spiritibus vexabantur, & quasi per tempestatem ab eis agitabantur. DIONYSIUS EXIGUVS reddidit, *Qui spiritu periclitantur immundo*. Et ISIDORVS MERCATOR, *Qui tempestate iactantur, qui a nobis furiosi sive energumeni in-*

(u) Albaspin. obseruat. lib. II. c. XXX. tot. Item not. in can. III. concil. Illiberrit. Ut pœnitentia censeretur legitima, non satis erat explere tempus constitutum ab episcopo, ut volunt Garsius & Binius, sed ea legitima vocabatur, quam bona fide ducabant pœnitentes, & cum domi, & in ecclesia noctu, & interdui perpetuis orationibus sese exercebant, & lacrimis, fletibus & multis præterea signis animi dolorem clam & publice testarentur. Illegitima autem dicebatur, quando pœnitentes languidius eam subirent, & parum dolerent de peccat's, quamvis prescriptum tempus explerent.

(x) Concil. Ancy. c. XVII. τὸς ἀλογευσατέρων καὶ λεπρῶν ὄντες, οἵτοι λεπρώσαται, τέτες προστάζειν ἡ ἀγία σύνοδος εἰς τὸς χειμαζεμένων εὔχεσθαι.

telliguntur. Et MARTINVS episcopus Bracarenſis in collectione canonum Græcorum [y] interpretatur *demoniosos*. Et hæc interpretatio quodam modo probabilis redditur ex eo, quod vocabulum χειμαζόμενοι a multis Græcis scriptoribus ita exponitur. In precatione pro vniuerso ecclesiæ statu & omnibus eius ordinibus, auctori *constitutionum* [z] memorata, petitio aliqua est ὑπὲρ τῶν χειμαζόμενῶν ὑπὸ τῆς ἀλογίας pro illis, qui ab alieno, hoc est, malo spiritu, iactantur. Atque hoc sensu CYRILLVS ALEXANDRINVS [a] phrasin usurpat pro illis, qui a malo spiritu erant obſessi. Sicut & vetusti commentatores, MAXIMVS [b] in DIONYSIVM, & ALEXIVS ARISTINVS in canones [c] & recentiores Graci in *euchologio* [d] suo, in quo precatio habetur ὑπὲρ ἀθενῶν χειμαζόμενῶν ὑπὸ πνευμάτων ἀναθέρτων καὶ ἐπηρεάζοντων, pro infirmis, a spiritibus immundis & obſidentibus iactatis. Quorum ex testimoniis fide GUILIELMVVS BEVEREGIVS [e] concludit, quod orare inter χειμαζόμενος siue hiemantes in synodo Ancyranæ denotet orare inter energumenos, siue agitatos malis spiritibus. Atque ita OSIANDER in notis ad concilium Ancyram [f] & DODWELLVS [g] in observationibus suis in CYPRIANVM, qui vocabulum *clydomeni* in epistola quadam CYPRIANI corrupte tantum legi putat pro

(y) Martin. Bracar. collect. canon. can. LXXXII. Oportet tales inter *demoniosos* orare. al. ordinare.

(z) Constitut. lib. VIII. c. XII. circa finem. "Ἐτι παρακαλῶμεν σε καὶ ὑπὲρ τῶν πατητικῶν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὑπὲρ τῶν χειμαζόμενῶν ὑπὸ τῆς ἀλογίας."

(a) Cyrill. in Iesa. XI II. p. 544. χειμαζόμενοι ὑπὸ πνεύματος πονηροῖς.

(b) Maxim. in Dionys. hierarch. eccl. c. VI. (p. 393. edit. Antwerp. MDCXXXIV.) τῶν χειμαζόμενῶν καὶ ἐνεγκατελεντῶν, *De iis qui a demone vexantur & afflictantur.*

(c) Alex. Arissin. in can. XVII. concil. Ancyrt. (ap. Beuereg. p. 394.) χειμαζόμενοι δὲ εἰσι κατὰ τὸν μίγαν Διονύσιου, οἱ ὑπὸ πνεύματος πονηροὶ κατεχόμενοι, Hybernantes sunt secundum magnum Dionysium, qui a spiritu prauo vexantur.

(d) Eucholog. Goar. p. 724.

(e) Beuereg. not. in can. XI. concil. Nicen. n. IV. p. 72. tot.

(f) Collect. canonum. Witteberga MDCXIV. 4to.

(g) Dodwell. dissert. I. in Cyprian. p. 4. (p. 7. edit. Fell. Amstelod. MDCC.) Proplus ad MSS. fidem accedet, si (pro *clydomeni*) *clydonizomeli* legamus, & de energumenis siue maniacis intelligamus, qui lymphatici Latinis, χυμαζόμενοι Græcis quoque patribus audiunt. Idem enim valet primaria quoque significatione χυμαζόμενοι quod κλυδωνίζομενοι.

clydonizomeni, κλυδωνίζομενοι, & idem valere dicit, quod *χειμαζόμενοι*, & de energuimenis siue maniacis intelligi, qui *Latinis* dicantur *lymphatici*, quemadmodum e nonnullis locis AMPHILLOCHI [b] & CHRYSOSTOMI ostendit, qui coniecturam eius confirmant. Alii viri docti putant, *χειμαζόμενοι* siue *hiemantes* fuisse istiusmodi pœnitentes, qui propter grauiora delicta non tantum communione ecclesie, sed ipso etiam atrio ecclesie electi & pœnitentiam sub dio agere iussi sunt, ubi steterint omni aëris iniuriæ expositi. Hæc opinio ab ALBASPINÆO [i], BONA [k]

(b) Amphiloch. homil. de pœnitent. ap. Combesii. p. 97. προσεγκέμενοι γάρ τοῖς μάρτυσι τῷ τοῖς κλυδωνίζομένοις, νῷ τοῖς μάρτυρις, νῷ φρουρίου, ἐξαττάσται νῷ τῷ τῷ διάφορων δαιμονιών, Diuinos adeuntes Θ vates dæmonio plenos, magosque & veneficos, etiam contra homines efflagitant dæmones.

Chrysost. orat. I. ad Stagyrium tom. VI. edit. Savil. p. 85. lin. 29. σαύτον δὲ εὐ κλεπτότητα κλύδων κείμενοι ἔτι &c.

(i) Albaspin. obseruat. in can. XVII. concil. Ancyran. Qui ob gratia delicta, verbi gratia fornicationis aut adulterii, pœnitentiam agebant, aut eam petebant; certum est sub quodam testculo pro templi foribus eos ritus pœnitentia, & exomologesim peregisse, id est, presbyteris aduolutos, caris Dei & martyrii bus adgeniculatos, veniam deprecatos esse, ceteros denique fratres, ut sibi deprecatores essent, orasse: verum qui grauiora delicta, vt sunt ea, quæ hisce canonibus commemorantur, commiserant, quique perpetnam agebant pœnitentiam, non solum ab ecclesia, sed ab illo testculo arcebantur, quos heic hiemantes vocari existimo, & inter eos, hos impudicos leprosos orare iuberi: hiemantes autem dici videuntur, vel quia ab hoc testculo semoti, sub dio orare & pœnitentiam agere cogerentur, vel certe quia in ecclesia portum nunquam reciperentur, vt ait Balsamo.

(k) Bon. rer. liturgic. lib. I. cap. XVII. num. V. Synodus Ancyranæ can. XVII. leprosos, & eos qui cum brutis rei habuerunt, inter hiemantes orare præcepit. At qui fuerint illi, dubia questionis est. Quidam putant fuisse arreptitos, quos S. Maximus in scholiis ad cap. VI. *ecclesi. hier.* ita vocari arbitratur, quod veluti tempestatibus agitati in continua quasi hieme versarentur. Horum vero sententiam reprobavit Zonaras in notis ad citatum canonem Ancyranum: Sed qui sunt, inquit, hunc facile dixerim. Alii collocant eos in primo ordine pœnitentium, nullumque agnoscunt discrimen inter hiemantes & lugentes. Quibusdam magis placet hiemantium nomine illos intelligi, qui sub dio extra omnes ecclesias testulum manebant, cuiusmodi erant maiori excommunicatione percussi, ab ecclesia proscitus præcisi: quo etiam in loco, procul scilicet a portico, iussi sunt stare leprosi, ne ceteros inficerent; & qui cum brutis atque contra naturam luxuriabantur, quos monstra, portenta & surias nuncupabant. Horum autem coniecturam ideo censco probabiliorem, quod illi lauere videatur Tertullianus lib. deput-

et

et sive CICERO [*l*] acceptatur & defenditur. Exstat in TERTULLIANO locus, qui hanc explicationem maxime probabilem reddit. Vbi enim de antiqua loquutus est disciplina gradusque ac atrocitatem criminum distinxit, subiungit [*m*]: *Reliquas autem libidinum furias & in corpora & in sexus ultra iura naturae, non modo limine, verum omni ecclesie tecto submouemus, quia non sunt delicta, sed monstra.* Alterutra harum opinionum, utpote quæ ambæ suas habent rationes probabiles, quibus nituntur, admitti potest. BALSAMONIS autem sententia parum valet, qui hiemantes ad secundi ordinis poenitentes reficit, dictos audientes. Hoc autem non ostendit maiorem aliquam seueritatem contra tam detestanda flagitia, dum eis communem cum reliquis poenam adsignat. Si vero statuamus, coium reos aut inter arreptitos constitutos, aut ecclesia prorsus effectos fuisse, seueritas ecclesiæ contra eos in propatulo est; quam ob caussam id de industria hoc loco attigimus, vbi de antiquæ disciplinæ rigore & seueritate loquuti sumus, quæ res ultima est, digna consideratione in illius exercitio, dum homines vinculis excommunicationis deuincti & constricti tenebantur. Iam videamus oportet, quemadmodum hisce vinculis, plena & legitima acta poenitentia, solui consueuerint. Et hoc ad negotium absolutionis, siue ad methodum restituendi poenitentes in ecclesiæ communionem, nos deducit; qua de re libro sequenti.

dicitia, apud quem aliud est limine ecclesiæ, aliud toto tecto submoueri.
Vid. sub litt. seq. (*m*) in textu.

(*l*) Suicer. thesaur. eccles. voce *χειραρχούσιοι*. Alii *χειραρχούντες* eos esse dicunt, qui pro templi foribus, iub. dio, orare & paenitentiam agere cogebantur. Qui ob grauia delicta; vt est fornicatio, aut adulterium, paenitentiam agebant, aut eam petebant, sub quodam tecto pro templi foribus eos paenitentia ritus & exomologesis peragebant, id est, presbyteris aduoluebantur, caris Dei adgeniculabantur, veniam deprecabantur, ceteros denique fratres, vt sibi deprecatores essent, orabat. Verum qui grauiora delicta, vt sunt, quæ hoc canone commemorantur, commiserant, quique perpetuam agerent paenitentiam, non solum ab ecclesia, sed ab illo etiam tecto arecebantur, qui heic *χειραρχούσιοι* videuntur appellari. Tertulliani verba de pudicitia cap. IV. extremo: *Reliquas &c.* (vid. sub litt. (*m*) in textu). Atque hæc verissima videtur esse sententia.

(*m*) Tertull. de pudicit. c. IV.

*LIBER DECIMVS NONVS
DE ABSOLVTIONE, SIVE RA-
TIONE RESTITVENDI POENITENTES
IN ECCLESIAE COMMVNIONEM.*

*CAPVT PRIMVM
DE NATVRA ABSOLVTIONIS ET DIVER-
SIS EIVS GENERIBVS; MAXIME DE EIS, QVAE
AD POENITENTIALEM ECCLESIAE DISCI-
PLINAM RESPICIVNT.*

§. I.

*Omnis absolutio ecclesiastica ministerialis tantum, non
absoluta.*

VIDIMVS hactenus disciplinæ pœnitentialis exercitium in omnibus suis partibus, quatenus ad peccatores, vinculis excommunicationis constrietos, attinet; iam sub alio adspectu nobis considerandum illud est, quatenus absolutionem eorum ab hisce vinculis per potestatem clavium, & rationem restituendi pœnitentes in ecclesiae communionem denotat, quando eorum pœnitentia erat completa. Et heic quidem primum omnium par est obseruemus, veteres nullam nisi mere ministeriale in hoc negotio sibi arrogasse potestatem; absoluta, suprema, non aliunde pendente & immutabili potestate soli Deo relicta. Cuius rei haud aliud documentum in præsenti adferri necesse est, quam hoc, Quod semper ex eo argumentum pro seruatoris nostri diuinitate formarint, quod supremam peccata remittendi in terra habuerit potestatem. Quod argumentum nullum pondus habiturum erat, si homines æqualem cum ipso partem in hac potestate haberent. Ita IRENAEVS contra quosdam sui temporis hæreticos argumentatur: *CHRISTVS, inquiens [a], peccata remittens, hominem quidem cura-*

(a) Iren. lib. V. c. XVII.

vit, semetipsum autem manifeste ostendit, quis esset. Si enim ne[m]o potest remittere peccata, nisi solus Deus; remittebat autem h[oc] dominus, & curabat homines: manifestum est, quoniam ipse erat verbum Dei, filius hominis factus, a patre potestatem remissionis peccatorum accipiens, quoniam homo & quoniam Deus, vt, quomodo homo compassus est nobis, tamquam Deus misereatur nostri, & remittat nobis debita nostra, que factori nostro debemus Deo. Idem argumentum a TERTULLIANO vrgetur in libris contra Marcionem [b]; & a NOVATIANO [c] contra Ebionitas; & ab ATHANASIO [d] contra Arianos. BASILIVS [e] quoque illo vtitur tamquam validissimo telo aduer-

(b) Tertull. contr. Marcion. lib. IV. c. X. Quam iudicii solummodo hominem eius intuentes, nec dum & Deum certi, qua Dei quoque filium, merito retractarent, non posse hominem delicta dimittere, sed Deum solum, cur non secundum intentionem eorum de honore eis respondit; Habere enim potestatem dimittendi delicta, quando & filium hominis nominans, hominem nominaret? nisi quia ideo ipsa voluit eos appellatione filii hominis ex instrumento Danielis percutere, vt ostenderet eum & hominem, qui delicta dimitteret, illum scilicet solum filium hominis apud Danielis prophetiam, consecutum iudicandi potestatem, ac per eam utique & dimittendi delicta.

(c) Nouat. de trinit. c. XIII. Quod si, quum nullius sit nisi Dei, peccata dimittere, idem Christus peccata dimittit -- merito Deus est Christus.

(d) Athan. orat. III. contr. Arianos. (p. 590. a. edit. Paris. MDCXCVIII.) ἀμαρτίας οὐχὶ θεοῦ, λέγων τῷ παραδίλικῳ, καὶ τὴν τὰς πόδας ἀλευθερηγόν γυναικί, ἀφεύται σε αἱ ἀμαρτίαι· καὶ νεγές μὲν ἔγειρε -- καὶ ταῦτα ἐποίει, ἐπικάλων, ἡών λαβόν, ἀλλ' ἐξουσίας ὧν. Peccata condonant, quum paralytico & muretri, quia ip[s]ius unxit pedes, dixit: Remittuntur tibi peccata. Mortuis præterea vitam reddidit -- quia quidem omnia effecit, non præstolatus donec ea agendi acciperet potestatem, sed ut huiusmodi potestate iam præditus. It. epist. de synodis (p. 763. edit. cit.) περὶ μὲν τῇ θεῷ Θεοῖς δὲ Ηραῖς τὸς Θεῶν, ὅπερες εἰναι, ἐξαιρεῖς διοικητὰς, καὶ ὑπερβαίνουσας αὐτίκας, ὃ δὲ εἴδεις ἐλέγειν οἵ θεοὶ οὐδεὶς, ἀφέωνται σε αἱ ἀμαρτίαι, ὅτε καὶ τὸν ιδαῖον γογγυζόνταν, λέγω τὴν ἀφεσιν ἀδείνειν, λέγων τῷ παραδίλικῷ λέγειν, Καὶ γορ τὸν ηγάθιστόν σε, καὶ ὑπαγει εἰς τὸν οὐκέτι σε. De Deo quidam ait I[er]ijas: Quis Deus, vt tu, tollens iniquitates, & superans iniustitias? Filius vero dicebat, quibus placuit ip[s]i: Dimittuntur tibi peccata tua: quo tempore iudeis murmurantibus, opere illam remissionem comprobauit, dicens paralytico: Surge, tolle gravatum tuum & vade in domum tuam.

(e) Basil. contr. Eunom. lib. V. (tom. I. p. 781. edit. Paris. MDCXXXVIII.) εἰ τοινούς ἐστιν ἀφίκειν ἀμαρτίας, ὕσπερ ἐν ἔστω, εἰ μὴ μόνον Θεοῖς, ἀφίκειται τὸ πνεῦμα ἄγιον διὰ τῶν ἀποστόλων Θεοῖς ἐστιν τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ τὴν κατῆντος ἐνεγκέλας τῷ πατρὶ καὶ τῷ ὑψῷ. Si ergo nullius est peccatum dimittere, sicut certe nullus est, nisi filius Dei: dimittit autem spiritus sanctus

sus *Eusebium*. Idem faciunt *HILARIUS [f]*, *CHRYSOSTOMVS [g]*, *HIERONYMVS [h]*, *VICTOR ANTIOCHENVS [i]* & *CYRILLVS ALEXANDRINVS [k]*, qui ex hoc loco commu-

per apostolos: Deus ergo spiritus sanctus, & eiusdem operationis cum patre & filio.

(f) *Hilar. comment. in cap. VIII. in Matth. (p. 646. edit. Paris. MDCXCVI.)*
Mouet scribas remissum ab homine peccatum; hominem enim tantum in Iesu Christo continebantur. Et remissum est ab eo, quod lex laxare non poterat; siles enim sola iustificat. Deinde murmurationem eorum dominus introspicit, dicitque, facile esse filio hominis in terra peccata dimittere. Verum enim nemo potest dimittere peccata, nisi solus Deus: ergo qui remittit, Deus est. Quia nemo remittit nisi Deus, Deus in homine manens curationem homini praestabat.

(g) *Chrysost. homil. XXIX. al. XXX. in Matth. (p. 311. edit. Francof. MDCXCVII.)*
ἐκένει τοις ἐλεγον, οὐτὶ λύει ἀμαρτίων τὸν πόνον ἐπειδὴ γὰρ οὐ λύει μόνον ἀμαρτίων, αἰδοὺ νοῇ πρὸ τοῦ ἐπειδὴ τοῖς ἐπειδεῖνται, οὐ τὸν πόνον τοῦ τὸν τῆς κορυδαλλίας ἀπέλεγεν ἐπέφεσεν. Ιlli murmurantes secum dicebant, peccatorum remissionem esse Iohannes Dei. Ihesus vero non solum peccata dimisit, sed occulta etiam cordum, que nosse Iohannes Dei est, manifestauit.

(h) *Hieron. commentar. in Matth. IX. Legimus in propheta dicentem Deum: Ego sum, qui deleo iniquitates tuas. Consequenter ergo scribæ, quia hominem putabant & verba Dei non intelligebant, arguunt eum blasphemiam. Sed dominus videns cogitationes eorum, ostendit se Deum, qui possit cordis occulta cognoscere, & quodam modo tacens loquitur: Eadem maiestate & potentia, qua cogitationes vellras intueor, possum & hominibus peccata dimittere.*

(i) *Victor. in Marc. II. (tom. IV. biblioth. patr. pag. 374. h. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)* Quorsum seruatur signum patratus, præmitit: *Ft autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata?* Haud alia de causa istud facit, quam ut planum hinc fiat, diuinitatis vim, propter indiuulsum utriusque unionem, in humanam quoque naturam sese diffundere. cetera.

(k) *Cyrill. thesaur. lib. XII. c. IV. Not. In editione Paris. MDCXXXVIII., quam ego habeo, & qua usus quoque est Binghamus, hic thesaurus nec libros habet nec capita, adeoque falsa allegatio. Inueni autem locum commentar. in Ioann. c. XX, 23. lib. XII. c. I. p. 1101. qui huc referri potest. Δοὺς δὲ τὸ πνεῦμα χριστός, ἦν τοις ἀρχηγοῖς ἀμερτίας, ἀφίενται, Φροντίζει τοὺς πράττεις, πειράτηται πάτοι μόνο τοὺς κατὰ Φύσιν ὄντος δεὸν διναιρεῖ τε νοῇ ἐξεστιαν ἔχοντος ἀπολέσεως ἀμερτίας τὸν ἀμερτήτα τὸν γὰρ ἀν νοῇ προσήκου τὸ χαριζέσθαι τοὺς τὸν ἀπό τοῦ θεοῦ εἰς τὸν θεον πλημμελήσαντες νόμου, εἰ μὴ τῷ τοὺς νόμου διέσαντες Christus dans spiritum, Quorum peccata remisitis, inquit, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt, quavis solus sit secundam naturam Deus, & potestatem habeat peccatis reos absoluendi. Cui enim prævaricatores legis peccatis solvere conuenit, nisi legis ipsius autori?*

ni pro seruatoris nostri diuinitate argumentantur, quod summa & absolutam habuerit in terra peccata remittendi potestatem. Et AMBROSIUS [l] codem argumento contra *Macedonianos*, ad probandam sancti spiritus diuinitatem, utitur. Non heic ullum ex hisce testimoniis interpono, quia omnia rem eamdem loquuntur, & iam in medium producta sunt a IACOBO VSSERIO [m] in excellenti libro, qui in omnium manibus est: In quo porro etiani ostendit, quod vcteres generatim in hoc adserio consentiant, neminem prater Deum peccata dimittere, absoluta & suprema potestate, posse; adeoque potestatem absolutionis in ecclesia pure ministeriale esse & consistere in iusto exercitio & applicatione horum mediorum, quorum in legitimo vsu Deus amat peccata dimittere: vtens quidem servorum suorum, tamquam dispensatorum mysteriorum suorum ministerio, in externa eorum administratione; ipse autem internam gratiam sive donum remissionis per spiritus sui operationem solis digne recipientibus conferens. Hæc mysteria sive media gratiæ, quorum externa dispensatio ad ecclesiam pertinet, & quorum in re^{cto} vsu remissio peccatorum tribuitur, a veteribus plerumque sub quinque reducuntur capita, eaque esse dicuntur: 1. Absolutio sive magna indulgentia baptismi. 2. Absolutio eucharistie. 3. Absolutio verbi & doctrinae. 4. Absolutio impositionis manuum & precum. 5. Absolutio reconciliationis cum ecclesia & restitutionis in eius communionem per censurarum relaxationem. Duarum priorum vtraque dici potest absolutio sacramentalis, tertia absolutio declarativa, quarta absolutio prelatoria; quinta absolutio iudicialis: singulari autem auctoratitie, quatenus peraguntur ex ministeriali auctoritate & mandato, quod CHRISTVS ecclesiæ sua dedit,

(l) Ambros. de spirit. sanct. lib. III. c. XIX. Peccata nemo condonat, nisi unus Deus, quia æque scriptum est, *Quis potest, peccata donare, nisi unus Deus.* -- Videamus, utrum peccata donet spiritus. Sed hic dubitari non potest, quum ipse dominus dixerit: *Accipite spiritum sanctum: quorum ministeritis peccata, donantur &c.*

Vid. Augustin. homil. XXIII. ex L. cap. VII. (tom. X. pag. 469. edit. Basil. MDLXIX.) Tenete, quia homo non potest peccata dimittere. Illa quæ sibi a Christo peccata dimitti credidit, Christum non hominem tantum, sed & Deum credidit.

(m) Vther. *Answer to the Jesuit's challenge* p. 79. &c.

ad reconciliandum homines Deo per istiusmodi actuum & mediorum exercitium, quæ ad istum sinein modo quodam subordinato & ministeriali ex ipsius præscripto perducunt.

§. II.

De magna absolutione baptismi. Quod hæc in pœnitentiali disciplina non fuerit adhibita hominibus semel baptizatis.

VERVM hæc absolutionis genera vniuersa non ciusdem omnino momenti sunt in disciplina pœnitentiali. Quamuis enim baptisimus semper pro vniuersali absolutione & magna indulgentia in ecclesiæ ministerio haberetur; vt pote generalem peccatorum veniam cuilibet vero Christi membro conferens, quando primum in mysticum eius corpus per lauacrum regenerationis recipiebatur: hæc tamen in pœnitentiali ecclesiæ disciplina locum nullum habebat. Nullus enim pœnitens communioni ecclesiæ vñquam reconciliabatur, (post aliquem lapsum, vel censuram, aut actam pro eo pœnitentiam) per secundum quemdam baptismum. Et tamen procuratores mysteriorum CHRISTI semper existimabant habere ministerialem potestatem tribuendi remissionem peccatorum per administrationem baptismi: & quatenus administratio eius illis commissa erat, catenus potestatem habebant ligandi vel soluendi; dignos in ecclesiam admittendi, vel indignos ab ea prohibendi; hoc est, ministerialiter remittendi peccata hominum, admittendo eos ad baptismum; aut retinendi eorum peccata, illos ab eo prohibendo; secundum regulas a CHRISTO præscriptas. Quo respectu veteres baptismum communiter appellant indulgentiam, vel remissionem peccatorum, vel sacramentum remissionis, quemadmodum e concilio Carthaginensi [n] sub Cypriano habitu, & ex concilio quodam Romano apud COTELERIVM [o], nec non ex AVGUSTINO [p], libro quodam superiore [q], vbi de baptismino ex instituto loquuti sumus, ostendimus. Observatione etiam dignum est, quod veteres hanc mi-

(n) Concil. Carthag. ap. Cyprian. n. X. p. 234. (p. 161. edit. Tell. Amstel. MDCC.)

Vid. lib. XI. c. I. §. II. volum. IV. p. 139.

(o) Concil. Roman. ap. Cotelier. in constitut. apostol. lib. III. c. IX. Vid. ibid.

(p) Augustin. de baptism. lib. V. c. XXI. ibid.

(q) Lib. XI. cap. I. §. II. vol. IV. p. 139.

nisteriale potestate remittendi peccata in baptismo ex eodem scripturæ sacræ loco deriuent, quo potestas reliquarum absolutionum omnium fundatur, nimirum Io. XX, 23. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retentā sunt.* Dicunt, hoc mandatum ministros CHRISTI exsequi tam administrationē baptismi, quam reconciliationē poenitentium, vel alio quocumque ministerialis absolutionis exercitio. CYPRIANVS ex hoc fundamento contra baptismum hæreticorum & schismaticorum argumentatur, quod baptismus, ab illis datum, non sit beneficio recipientibus, quia non sint ex eorum numero, quibus CHRISTVS negotium dederit remittendi peccata, vtpote non donati spiritu sancto. *Quum in baptismō, inquit [r], uniuersique peccata sua remittantur, probat & declarat in suo euangelio dominus, per eos solos posse peccata dimitti, qui habeant spiritum sanctum.* Post resurrectionem enim discipulos suos mittens, loquitur ad eos & dicit: *Sicut misit me pater, & ego mitto vos.* Hoc quum dixisset, insufflauit & ait illis: *Accipite spiritum sanctum.* Si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur. Quo in loco ostendit, cum solum posse baptizare, qui habeat spiritum sanctum. Sic iterum in alia epistola [s]: *Manifestum est, ubi & per quos remissa peccatorum dari possit, que in baptismō scilicet datur.* Nam PETRO primum dominus potestatem istam dedit, ut id solueretur in calis, quod ille soluisset in terris. Et post resurrectionem quoque ad apostolos loquitur, dicens: *Sicut misit me pater, & ego mitto vos.* Hoc quum dixisset, inspirauit & ait illis: *Accipite spiritum sanctum: si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur.* Unde intelligimus, non nisi in ecclesia præpositis, & in euangelica lege ac dominica ordinatione fundatis licere baptizare, & remissam peccatorum dare. FIRMILIANVS [t] eodem arguento cum CYPRIANO vtitur, ex iisdem scripturæ locis probans, hæreticos non habere potestatem remittendi peccata in baptismo, quia non sint

(r) Cyprian. epist. LXXVI. al. LXIX. ad Magnum, p. 185. (p. 297. edit. Amstelod. MDCC.)

(s) Id. epist. LXXIII. ad Iubaian. p. 201. (p. 308. edit. cit.)

(t) Firmilian. epist. LXXV. ap. Cyprian. p. 223. (p. 324. edit. Amstelod.) Qualis error sit, & quanta sit exētas eius, qui remissionem peccatorum dicit apud synagogas hæreticorum dari posse, nec permanet in fundamento unius ecclesiarū, quum semel a Christo supra petram solidata est; hinc intel-

in ecclesia, nec ex eorum censu, quibus CHRISTVS hoc negotium dedit. Neque vero CYPRIANVS tantum & FIRMILIANVS, potestatem remittendi peccata in baptismo ad ministros CHRISTI pertinere, ita adseuerunt, sed in vniuersum omnes reliqui interpres. CYRILLVS ALEXANDRINVS [u] haec servatoris nostri verba: *Quorum peccata remiseritis &c.* exponens, ait: Remittunt peccata vel retinent, spiritu adlati homines, dubius ut arbitror modis: *Vel enim dignos a*il* baptisimum vocant, vita nimis granitate & constantia fidei iam probatos homines, vel prohibent &a gratia diuina arcent eos, qui n*on* nullum digni sunt.* *Vel alio quodam modo peccata remittunt ac retinent, nempe quum filios ecclesie peccantes corripiunt, vel paenitentibus ignoscunt, sicuti Paulus nimis forniciatum illum Corinthium in carnis interitum quidem tralidit, ut spiritus saluus fieret: sed denio ipsum complexus est, ne magnitudine doloris absorberetur.* AMBROSIVS similiter potestatem remittendi peccata administrationi baptismi non minus quam paenitentiae adscribit. Atque ex hoc fundamento [v] Nouatianos rogit: *Cur baptizatis, si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo utique remissio peccatorum omnium est. Quid interest, utrum per paenitentiam, an per lauacrum hoc ius sibi datum sacerdotes vendicent?* GAVDENTIVS [x] ait: *Ianua regni calorum non nisi hac sacramentorum spiritualium clave reseratur.* Consequenter existimet, oportet, quod quate-

ligi potest, quod soli Petro Christus dixerit: *Quaecunque ligaueris &c. & iterum in euangelio, quando in solos apostolos insufflauit Christus dicens, Accipite spiritum sanctum &c.* Potestas erga peccatorum remittendorum apostolis data est & ecclesiis, quas illi a Christo missi constituerunt, & episcopis, qui eis ordinatione vicaria successerunt.

(u) Cyrill. lib. XII. in Ioan. XX, 23. (tom. IV. p. 101.) ἀφίσαι γε μὴν ἀμαρτιας, οὐ τοι κατέχουσιν οἱ πνευματοφόροι, καὶ δύο τρόποις, κατέχει διάνοιαν ἐμὲν· οὐ γάρ καλλέστι ἐπὶ τὸ βάπτισμα τούς, οἷς ἀντὶ ἡδη νοῆ τέτε τυχεῖν ἀφίλετο διὰ τὴν τὰς βίas σεμνήτας, καὶ τὸ δεδοκιμασμένον εἰς πίστιν, οὐ διασωλόγει τούς, οὐδὲ τῆς θείας χάριτος ἐξεργάσαντο ἐπὶ ἔπω τέως γεγονότος ἀξίας· οὐ νοῆ καὶ ἔπειρον τρίπον ἀφίσαι τε νοῆ κράτεσσιν ἀμαρτιας, ἐπιτιμοντες μὲν ἀμαρτιάνοι τοῖς τῆς ἐπικλητοῦ τένοις, μελισσοῖς δὲ συγκινήσκοντες, καθάπερ ἀμέλει νοῆ Παῦλος τὸν ἐν Κορίνθῳ πορεύσαται παρεδίδει μὲν εἰς ὄλεθρον τῆς σφράγεως, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆν προστέσθι τοῦτο, ἵνα μὴ τὴν περισσοτέρην λύπην καθαποθῇ.

(v) Ambros. de fœcitat. lib. I. c. VIII. tom. I. p. 157. (tom. IV. p. 391. edit. Paris. MDCLXII.)

(x) Gaudent. tract. XVI. die ordinavit. sue Biblioth. patr. tom. II. p. 59. (tom. V. p. 968. s. ed. Lugdun. MDCLXXVII.)

nus ministri sunt ii, per quos sacramentum baptismatis conferatur, eatenus quoque sint ii, per quos hominibus procuretur remissio peccatorum, quæ illi adnexa sit. Quam ob causam CHRYSTOMVS officium sacerdotale magnopere extollit dupli respectu, quia sacerdotes [y] condonandorum peccatorum facultatem habeant, non solum quum nos regenerent, sed postea etiam: id est per baptismum æque ac pœnitentiam, quando homines primum admittunt in ecclesiam, aut eos post grande aliquod delictum ecclesiæ reconciliant. Huius autem rei mentionem facimus, non tam ut explanemus pœnitentiale ecclesiæ disciplinam, (in qua absolutio baptismalis nullum locum habebat) quam ut pauca quædam alia necessaria obseruemus. Et 1.) quidem, quod absolutio sacerdotalis generatim multo extendatur vterius, quam communiter quidem intelligitur. Nam vniuersam transactionem baptismatis includit, in qua remissio peccatorum singulis veris CHRISTI membris ministerialiter tribuitur, vbi primum in ecclesiam ipsius admittuntur. Vnde 2.) sequitur, ut sacerdotalis absolutio non simpliciter requirat secretam siue auricularem priuatorum peccatorum confessionem; quandoquidem magna absolutio baptismi plerumque dabatur sine vlla priuata confessione. Adeoque auricularis confessionis necessitatem Romanenses falso vrgent ex his seruatoris nostri verbis, *Quoruncumque remiseritis peccata, remittuntur illis:* quasi nulla esse posset absolutio sine confessione arcana; quum exploratum perspectumque sit, magnam illam baptismi absolutionem (cuius potestas ex hoc ipso loco a veteribus adseritur) non requisiſſe eiusmodi confessionem arcanam. Hinc 3.) inferre nobis licet, potestatem cuiuscumque absolutionis sacerdotalis esse tantum ministeriale: quia administratio baptismi, (quæ maxime vniuersalis absolutio est) quatenus homini in ea est negotium, non nisi ministerialis est. Omne hominis in ea officium ac potestas est, tantummodo ministrare externam formam; interna autem potestas & gratia remissionis peccatorum proprie Dei est. Atque ita res se habet in reliquis absolutionis generibus

(y) Chrysostom. de sacerdot. lib. III. c. VI. (tom. IV. p. 32. edit. Francof.) Οὐ γὰρ ὅτι ἡ ἡμέτερη πόνος, ἀλλὰ ταῦτα συγχωρεῖ ἔχειν εἰσιν διαφθιαρά.

omnibus. Hinc licet absolutio baptisinalis non sit pars disciplinæ pœnitentialis, tamen si hasce res in ea obseruamus, facilius veram indolem discernere poterimus reliquarum absolutiōnum, quæ ad pœnitialem ecclesiæ disciplinam quodam modo referendæ sunt.

§. III.

De absolutione, data per eucharistiam.

PRIMA harum (quam secundam in generali absolutiōnum consideratione dixerimus) erat absolutio, quæ ministerio eucharistiæ dabatur. Hæc quodam modo ad pœnitentialem spectabat disciplinam, sed non omnino ad eam pertinebat. Nam omnibus baptizatis, qui numquam pœnitentiali disciplinæ submittebantur, & que dabatur ac iis, qui lapsi erant & communioni restituebantur. Et vtroque respectu vocabatur τὸ τέλειον, perfectio, sive consummatio christiani; siquidem nullum maius mysterium erat, cuius christianus quisque vulgaris particeps fieri poterat. Illis, qui numquam tam grauia criminā admittebant, quæ publicam requirent pœnitentiam, absolutio erat a leuioribus peccatis, quæ venialia dicebantur & peccata quotidianæ incursionis: pœnitentibus vero, qui lapsi fuerant, absolutio erat a grandibus illis peccatis, ob quæ censuram incurrerant. Hanc istiusmodi generalem absolutionem in vtroque casu creditam fuisse, ex iis discimus, quæ dē illa fuse prædicant veteres, habito specialiore respectu ad vim solvendi vincula excommunicationis. CYPRIANVS [z] in gene-
re ait: *Epoto sanguine domini & poculo salutari, exponitur memoria veteris hominis & fit obliuio conuersationis pristinae secularis; & mecum pectus ac triste, quod prius peccatis angentibus premebatur, diuine indulgentia latitia restituitur.* Quod autem speciatim absolutio cre-
dita fuerit, quæ soluat excommunicationis vincula, sine ullo alio ritu sive ceremonia recipiendi pœnitentem in communione ecclesiæ, ex decreto discimus, facto in concilio primo Arausidiani [a]: *Qui receperunt de corpore, accepta penitentia, placuit, sine reconciliatoria manus impositione, (quæ, ut mox videbimus, ceremonia erat, in publica pœnitentium reconciliatione co-*

(z) Cyprian. epist. LXIII. ad Cæcilium p. 13. (p. 279. edit. Amstel. MDCC.)

(a) Concil. Arausid. I. can. III.

ram altari adhiberis solita) eos communicare, quod morientis sufficit consolationi, (al. reconciliationi) secundum definitiones patrum, qui huiusmodi communionem, (sive eucharistiam, sine impositione manuum sumtam) congruenter viaticum nominauerunt. Concilium quartum Cartaginense duos canones habet eiusdem argumenti. Prior [b] ait: *Is qui penitentiam in infirmitate petitt, --- si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem & insfundatur ori eius eucharistia.* Et posterior [c]: *Penitentes, qui in infirmitate viaticum eucharistiæ acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si superuixerint.* Qui canon eucharistiam, tamquam absolutionem in se, poenitentibus in infirmitate adiudicat, si quidem moriantur; hoc solum prouidens, vt, si conualuerint, poenitentiam compleant, quod antea facere debuissent, & tum per manus impositionem publice ad altare reconcilientur. Interim si diem suum obceant, eucharistiam sufficientem eis absolutionem esse, pronuntiat. Confirmatur hoc ipsum memorabile historia, quam ex epistola quadam DIONYSII episcopi Alexandrini de Serapione quadam seni, qui inculpate vixerat, tandem vero persecutionis tempore in idolatriam lapsus fuerat, narrat EUSEBIVS [d]. „Sæpenumero, inquit, veniam petierat; nec quisquam ei attendebat, eo quod sacrificasset. Idei postea morbo corruptus, vocis vsu sensuque omni carens triduo permanxit. Quarto demum die paullulum recreatus, nepotem ex filia ad se vocat: & quousque tandem, inquit, me detinetis, filii? Properate quo so, & me quantocuyus absolute. Arcessisse mihi vnum ex presbyteris. Puer ad presbiterum cucurrit. Iam nox erat, presbyter autem ægrotabat. Sed quoniam in mandatis dederam, vt morituris, si peterent, & maxime si antea suppliciter postulassent, venia indulgere-

(b) Concil. Carth. IV. c. LXXVI.

(c) Ibid. can. LXXVIII.

(d) Euseb. lib. VI. c. XLIV. Σερπιλωντις ἦν πατρὸς ἡγεμονοῦ πιστὸς γέρων καὶ ματῶς μὲν τὴν πολὺν δεκαώντας χρόνον· ἐν δὲ τῷ πειρασμῷ πετούν· οὗτος πολλάκις ἐδεῖτο, ἢ ἀδεῖς προσείχεν αὐτῷ, καὶ γὰρ ἐτεθέντει ἐν γένεσι τοῦ πειρασμοῦ, τρεῖς ἔξης ἥμεραν ἐφώνος καὶ ἀναίδητος διετέλεσε βραχὺ δὲ ἀντοφῆλος τῇ τετάρτῃ, προσεκυλιέσται τὸν θυγατρόν· καὶ μέχρι τίνος φυσίον ὁ τέκνον με πατέχεσθε; δέομαι σπουδῆτε, καὶ με θύτον ἀπολύτατε τὸν προσβύτερον μοι τινὰ κάλεσθε· ἔδραμεν δὲ πάντες ἐπὶ τὸν προσβύτερον· εὐχὴ δὲ ἦν κακένος ἡδένεις ἀφίκεσθαι μὲν ἐν ἐπινήσῃ ἐπολῆς δὲ ἵνα ἐριθίδεσθαι, μέγις τὸν ἀπαλλαγτούντα τῷ βίᾳ, εἰ δέοντο, καὶ μάλιστα εἰ καὶ πρότερον ἵκε-

„tur, quo bonæ spei pleni ex hac vita emigrarent; exiguum
 „eucharistiae partem puero tradidit, iubens ut in aqua intin-
 „ctam seni in os instillaret. Redit igitur puer bucellam ad-
 „ferens. Mox bucellam intinxit, & in os senis infudit. Qui
 „ea paullatim absorpta, continuo animam efflavit. Quam
 in rem ipse DIONYSIUS hanc addit obseruationem: „Annon
 „perspicue appetet, eum reseruatum fuisse, ac tantisper in vi-
 „ta permanisse, quoad reconciliaretur, & deleto iam crimi-
 „ne, pro multis, quæ gesserat, bonis operibus a Christo agno-
 „sci posset & prædicari? „ Non est, quod præterea in hanc
 historiam animaduertamus, quum DIONYSIUS tam aperte si-
 gnificet, quod eucharistiam administrare hominibus, sit eis ab-
 solutionem, remissionem peccatorum, pacem & gratiam Chri-
 sti impertire, si quidem ea digne recipientibus porrigitur. Et
 hinc est, quod ministri CHRISTI, tamquam legati eius, semper
 crediti sint habere ministerialem potestatem remittendi pecca-
 ta, pœnitentesque per hanc sacramentalem absolutionem
 CHRISTO reconciliandi.

§. IV.

*De absolutione declarativa & effectiva per administrationem
verbi & doctrinæ.*

TERTIA absolutio est absolutio verbi & doctrinæ, quæ partim est declarativa, partim operosa & effectiva; & usum habet tam in pœnitentiali disciplina quam extra eam. Ministri enim CHRISTI, vtpote legati eius, mandatu[m] habent & auctoritatem declarandi hominibus generatim & publice conditiones reconciliationis gratiæ & salutis. Atque hæc declaratio ministerialiter etiam operosa est in efficienda fide ac pœnitentia in hominum mentibus: quæ sunt istæ conditiones salutis, quibus remissio obtinetur peccatorum. Nam fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Potestate[m] quoque habent declarandi hominibus speciatim, quod sint in statu gratiæ

τεύσαντες τύχον, ἀφεδαι, οὐ ἐνδηπόδες ἀπαλλάσσωνται βροκὸν τῆς ἐνχαρισμοῦ
 ἐπέδουκεν τῷ παντοῖῳ, ἀπέβρεξεν καλεῖσθαι, καὶ τῷ πρεσβύτῳ κατὰ τὸ σύμβα-
 τον ἐπιστέψας ἐπικήνηκεν δὲ παῖς Φίλων ... ἀπέβρεξεν δὲ παῖς, καὶ ὑμα τε ἐνέχε-
 τῷ σόματε τοι γάρ τινος καταβογοθίας, ἐντίων ἀπέδουε τὸ πνεῦμα. ἔρ-
 ειν ἐνυπνίῳ διεπρέψαν τοι παρέμενεν ἡώς λυθῆ, καὶ τῆς ἀμυντίας ἐξαλειφθε-
 οντος ἐπὶ πολλοῖς εἰς ἐπεργάσεις παλοῖς ὄμολογοθήμην δυνθῆ.

ac salutis, quando ex rectissimo, quod ab hominibus fieri potest, iudicio, necessarias salutis conditiones in illis animaduertunt atque discernunt. Hæc clavis est cognitionis, cuius beneficio hominibus portam adaperiunt cœli viamque vitæ æternæ, procurantes illis peccatorum remissionem & omnia fœderis euangelici beneficia. Hæc est, quæ homines primum in gratiam Dei introducit, de eaque eos facit certiores; & si isto statu per peccatum voluntarium exciderint, medium est, æque ac pars disciplinæ poenitentialis ecclesiæ, reducendi eos ad desperatum statum & conditionem pristinam. Quam ob causam, ut supra vidimus, auditio siue *ἀνηστρισ*, hoc est, venia audiendi verbum Dei, statio semper erat in ecclesia, initium faciens reconciliandi eos Deo, & ad magnam illam & ultimam reconciliationem coram altari introducens. Atque hoc sensu veteres dicunt, *CHRISTVM* dedisse discipulis suis potestatem remittendi peccata. *Funibus peccatorum suorum*, inquit *HIERONYMVS* [e], *vnusquisque constringitur: Quos sunes atque vincula soluere possunt* & apostoli, imitantates magistrum suum, qui eis dixerat: *Quocumque solueritis super terram, erunt soluta & in celo.* Soluunt autem eos apostoli sermonc Dei & testimoniis scripturarum & exhortatione virtutum. Similiter *AMBROSIUS* [f]: *Remittuntur peccata per Dei verbum, cuius Leuites interpres, & quidam executor. -- Leuites igitur minister remissionis est.* Clavis est, inquit *MAXIMVS TAVRINENSIS* [g], *quæ & conscientiam ad confessionem peccati aperit, & gratiam ad aeternitatem mysterii salutaris includit.* Ita ministri homines Deo reconciliare & peccata remittere dicuntur, quia verbum reconciliationis illis commissum est.

§. V.

De precatoria absolutione, per manus impositionem & preces data.

QVARTA aliqua absolutio erat, quæ dabatur per preces, quæ plerisque aliis absolutionibus addi solebant. Nam baptinus pariter & eucharistia in formula precum administrabatur aut certe preces pro peccatorum venia obtinenda semper ad²

(e) Hieron. in Iesai XIV, 17.

(f) Ambros. de Abel & Cain lib. II. c. IV.

(g) Maxim. Taurin. hom. V. de natali Petri & Pauli p. 231.

debantur: atque ita magnam quoque & solemnem reconciliacionem poenitentium coram altari peragebant. Precibus autem communiter iungebant manūm impositionem, quæ cærimonia erat in omnibus religionis officijs usitata. Per hanc homines primum ad statum catechumenorum admittebantur, & per hanc instruebantur in præparatione ad baptismum. Per hanc homines confirmabantur in clausula baptismatis. Per hanc ordines dabantur clericis, & benedictiones omni populo. ALBASPINAEVS obseruat, quod in publicæ decursu poenitentiæ ad minimum quatuor manus impositiones usurpatæ fuerint, antequam poenitentes perfecte reconciliarentur & ad plenam reducerentur communionem, easque hoc ordine recenset: *Prima manus impositio*, inquit [b], quam poenitentes sortiebantur, erat ea, qua peragende poenitentiæ copia facultasque daretur. *Secunda*, quam in tertio gradu poenitentiæ consequebantur. Quum enim solemne missæ sacrificium instaurabatur, certo in ecclesiæ loco aderant, iisque in terram deicellis ante euangelij recitationem eiusque expositionem, si priora saecula respicias, episcopi manus imponebant, & super eos certas precatiōnū formulas pronuntiabant. *Tertia* erat simplex illa reconciliatio, quam a tertio gradu ad quartum discedentes impetrabant, qua corporis Christi mystici communioni & societati fidelium coniungebantur, omni adeo in re, si oblationem & eucharistiam excipias. *Quarta & ultima* erat absoluta reconciliatio, maxima & perfecta, qua digni, qui eucharistiam sumerent, oblationem presentarent, corumque participes fierent, reddebantur, quod unum tantumque beneficium summiboni loco christiani numerabant. Iam licet precatio & impositio manus non haberetur absolutio in hisce casibus omnibus, in quibusdam tamen certe erat, CHRYSOSTOMVS enim loquens de multiplici potestate officii sacerdotalis, & ratione expiandi peccata, dicit, sacerdotes id facere non doctrinæ solum atque commonitionis, sed etiam precum [i] præsidio: habere eos condonandorum nobis peccatorum facultatem, non solum

(b) Albaspin. obseruat. lib. II. c. XXXI.

(i) Chrysost. de sacerdot. lib. III. c. VI. tom. IV. p. 35. (p. 32. edit. Francos.) οἱ μὲν γὰρ εἰς ταῦτην, οἱ δὲ εἰς ἐκείνην γενῶσται πάκτοι μὲν ἐδὲ τὴν σωματικὴν αὐτοῖς δύναντο ἀν αὐτοῦ Γάρνυτον, & νίσση ἐπενεχθεῖσαν ἀπονοέσθιαν· ἔποι δὲ καὶ εὑρίσκεται αὐτὸν αὐτίκανδεις μέλαστας τὴν φυγὴν ποδάριον ἔτουσιν τοῖς μὲν περιστέ-
      quum

quum nos regenerent, sed postea etiam, citatque hanc in rem dictum illud Iacobi apostoli: *Infirmatur inter vos aliquis, arcessat presbyteros ecclesie, & orent super eum, unctiones eum oleo in nomine domini, & obsecratio fidei saluum reddit laborasitem, & eriget eum dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei.* LEO pointifex Romanus eodem modo absolutionem sacerdotalem in precibus facit consistere. Multiplex misericordia Dei, inquit, ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per pœnitentie medicinam spes vitae reparetur aeterna, ut qui regenerationis donum violassent, proprio se iudicio condemnantes, ad remissionem criminum peruenirent, sic diuine benitatis praesidiis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus [k] sacerdotum nequeat obtineri. Et paullo post: Multum utile ac necessarium est, ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur. Heic peccatorum remissio manifesto adscribitur supplicationi & precibus. AVGVSTINVS [l] per sanctorum in ecclesia orationes peccatorum remissionem tam in baptismo quam in pœnitentia procurari docet. Ita enim argumentatur: *Aus forte per orationes sanctorum spiritualium, qui sunt in ecclesia, tamquam per columbae celeberrimum gemitum, magnum geritur sacramentum & occulta dispensatio misericordiae Dei, ut eorum etiam peccata soluantur, qui non per columbam sed per accipitrem (hoc est, non per bonos sed malos) baptizentur, si ad illud sacramentum cum pace catholice unitatis accedunt?* Quod si ita est, cur non ergo per eorum orationes, quum quisque ab heresi aut schismate ad

εγν τὴν κόλασον ἐργυτάμενοι, τὰς δὲ ἀδί πυρὶ τὴν ἀφέντες ἐπιπεῖν & τῷ διδόνειν μόνον καὶ υθετεῖν, ἀπὸ τοῦτο δὲ ἐνκαὶ βοηθεῖν & γέρεται ἐν οὐαὶς ἀγαγεῖνται μόνον, ἀπὸ τοῦτο μετὰ ταῦτα συγκαρεῖν ἔχεσθαι ἀμαρτήματα ἀδετεῖ γέρει τις, Φησιν, εἰ δικῆ, προσκαρεσάω τὰς πρεσβυτέρους, ι.τ.λ. Parentes nos in praesentem, sacerdotes in vitam aeternam generant. Atque illi certe ne corporalem quidem interitum a liberis amoliri possunt, neque ingrumentum morbum propulsare: quum hi laborantem ac morti iam iam proinquit animam itemdem seruarint: ubi remissorem penam redentes, non doctrinæ solam atque communionis, sed etiam precum praesidio: neque enim solum quum nos regenerant, sed postea etiam condonandorum uobis peccatorum facultatem obtinent. Infirmatur, inquit, inter vos aliquis &c.

(k) Leo epist. LXXXIX. al. LXXXI. ad Theodor. (tom. III. concil. p. 1403.)

(l) Augustin. de baptismo. lib. III. c. XVII. (tom. VII. opp. pag. 410. edit. Basil. MDLXIX.)

pacem catholicam venit, eius peccata soluuntur? Addit paullo post [m]: Remissam peccatorum non dabant (raptore & auari), que per orationes sanctorum, id est columbae gemitus datur, quicumque baptizet, si ad eius pacem pertinent illi, quibus datur. Alio loco [n] Donatistas hortans, ut ad pacem reuertantur ecclesiae, ubi per coniunctas duorum populorum preces remissionem peccatorum possint obtinere, ita loquitur: Multum valet ad propitiatum Deum fraterna concordia. Si duobus ex vobis, ait dominus, conuenierit in terra, quicquid petieritis, sicut vobis. Si duobus hominibus, quanto magis duobus populis? Simil nos domino prosternamus, participamini nobiscum unitatem, participemur vobiscum dolorem, & caritas cooperiat multitudinem peccatorum. Hic rursus peccatorum remissionem videmus adscribi precibus. Atque ita CYPRIANVS id intelligit, quando lapsos in idolatriam sic adloquitur [o]: Regamus vos, ut pro vobis Deum rogare possimus. Preces ipsas ad nos prius vertimus, quibus Deum pro vobis, ut misereatur, oramus. EVSEBIUS post CLEMENTEM ALEXANDRINVM notat, fuisse hanc methodum, qua S. Ioannes apostolus veniam obtinuerit cuidam adolescenti, qui pie in ecclesia educatus perditissimus latro, montibus occupatis, euaserat. Crebris orationibus, inquit [p], Deum deprecans non prius abscessit, quam illum ecclesiae restituisset, magnumque sincerae penitentiae exemplum & iteratae regenerationis ingens documentum & conspicue resurrectionis tropaeum omnibus ostendisset. Ita quoque TERTULLIANVS, catholicæ ecclesiæ adhuc addictus, CHRISTVM repræsentat, tamquam deprecationem suam lacrimis ecclesiæ iungentem, eaque veniam pœnitentibus peccatoribus impenetrantem. Acqui illi, (fratres christiani) inquit [q], quum super te lacrimas agunt, CHRISTVS patitur, CHRISTVS patrem deprecatur. Facile impetratur semper, quod filius postulat. Concilium primum Aranzeanum rationem præscribens reconciliandi hæreticos, in

(m) Ibid. cap. XVIII.

(n) Augustin. de bapt. lib. II. c. XIII.

(o) Cyprian. de lapsis p. 136. (p. 97. edit. Amstel.)

(p) Euseb. lib. III. c. XXIII. ex Clement. Alex. tract. Quis dives saluetur? Διψαὶ μὲν ἐνχαιρέμενος -- & πρότερον ἀπῆλθε ὡς Φρστ., πρὸν αὐτὸν ἀποκατέστη τῇ ἐκκλησίᾳ διδὺ μέγα πάρεδειγμα μετανοεῖς ἀληθῆς, καὶ μέγα γνώμων παλιγγενετος, τρόπαιον ἀναγένετος βλεπομένης.

(q) Tertull. de penit. c. X.

mortis discriminine positos, si catholici esse desiderent, ait [r]: *Si desit episcopus, a presbyteris cum chrismate & benedictione consignari placet.* Quæ benedictio idem erat atque impositio manuum & precatio. Nam ut impositio manuum per figuram semper involuebat precationem, cum impositione manuum, tamquam externo signo sive cærimonia prectioni annexa: Ita hæ duæ coniunctim sumtæ illud sunt, quod veteres semper intelligunt per benedictionem. Ut adeo, quando concilium eos, qui in hæresi baptizati sint, ecclesiæ reconciliari sive absoluere iubet per benedictionem, manifestum sit, preces intelligi, tamquam propria absolutionis eorum media. Et idem est, quod in aliis canonibus [s] statuitur, quod hæretici sicut baptizati in communionem recipi debeant cum chrismate & manus impositione, hoc est, vocatione ad ob-signandum confirmandumque eos cum spiritu, (qui in hæretico eorum baptismate defuerat;) & precibus cum manus impositione, ad dandam eis pacem & communionem ecclesiæ. De qua reconciliandi & absoluendi pœnitentes hæreticos, extra ecclesiam baptizatos, ratione paulo distinctius differend occasionem habebimus in posterum. Heic tantum adiicimus testimonium AMBROSI [r], qui dicit, sacerdotes mandatum exequi datum a CHRISTO apostolis Ioan.

(r) Concil. Arausican. c. II.

(s) Concil. Arelat. II. c. XVII. Bonosiacos, quos baptizari in trinitate manifestum est, --- cum chrismate & manus impositione recipi sufficit.

Leo epist. XCII. ad Rustic. c. XVI. Per manus impositionem, invocata virtute spiritus sancti, quam ab hæreticis accipere non poterunt, catholicis copulandi sunt.

Vid. Siricium epist. I. ad Himerium cap. I. Quos nos cum Nouatianis aliquaque hæreticis, sicut est in synodo constitutum, per invocationem solam septiformis spiritus, episcopalis manus impositione, catholicorum conuentui sociamus.

Innocent. epist. II. ad Vidiacum c. VIII. Ut venientes a Nouatianis vel Montensisibus, per manus tantum impositionem suscipiantur. Id. epist. XVIII. ad Alexandr. c. III. Arianos præterea ceteraque huinsmodi pestes, quia eorum laicos conuersos ad dominum, sub imagine pœnitentiæ ac sancti spiritus sanctificatione per manus impositionem suscipimus &c. Id. epist. XXII. c. IV. Nostra lex est ecclesiæ, venientibus ab hæreticis, qui tamen illic baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribuere communionem &c.

(r) Ambros. de spirit. sancto lib. III. c. XIX.

XX, 23. remittendi peccata, tamquam deprecatores. *Isti (homines) rogant, diuinitas donat, humanum obsequium, sed munificentia (sive condonatio) superna est potestatis.* Ut adeo, si hæc non vna sola ratio est, per quam ministri Christi potestate donantur remittendi peccata, vt quidam de ipsis schismatibus definierunt; certe tamen aliqua ratio fuerit, & generatim quidem vltata in ecclesia antiqua, quemadmodum ex adductis testimoniorum euidenter apparuit, & ex iis, quæ sequentur, adhuc euidentius apparet.

§. VI.

De iudicali pœnitentium absolutione, facta tandem per restitu- tionem in pacem & plenam communionem.

PRECES enim non mediocrem partem habebant in magna illa & vltima pœnitentium absolutione, quando, exacta canonica pœnitentia sua, solemniter coram altari reconciliabantur & in pacem ac perfectam communionem ecclesie recipiebantur. Heic celebratissima illa peccata remittendi & peccatores absoluendi ratio erat, de qua tam multa in patrum & conciliorum leguntur monumentis, vbi de pœnitentiali disciplina & absolutione peccatorum loquuntur. Hoc est, quod generatim intelligitur per vetustas illas phrases: *dare pœnitenti-
bus pacem, restituere eos in communionem, reconciliare ecclesie, soluere
eorum vincula, dare eis veniam & indulgentiam, remittere peccata*, qui tot diuersi modi sunt hanc vnam rem exprimendi; nempe solemnem rationem absoluendi publicos pœnitentes & admittendi eos ad plenam communionem, postquam canonicam suam pœnitentiam legitime peregissent. Atque hæc reliquias absolutionis methodos comprehendit, excepta illa absolutionis baptismalis. Nam, vti antea obseruauimus, nullus vniquam pœnitens, semel rite baptizatus, ad communionem per secundum aliquod baptisma admittebatur: Sed absolutionem habebant precum & impositionis manus, & absolutionem eucharistiæ, & declaratiuam absolutionem verbi ac doctrinæ. Solemnes enim preces pro illis ad Deum, ad absolutionem ab ipso eis procurandam, fiebant; & solemnis manus impositio, ad significandam eorum absolutionem ipsis dabatur; statimque illis eucharistia porrigebatur, ad restituendum eos in commu-
nio-

njonem altaris; & tandem fiebat declaratio, quod iam denuo in societate & pace essent ecclesiae & in gratia cum Deo, quantum humana intelligentia de illis iudicare posset. Vnde non nulli ex vetustis scriptoribus non nisi duo agnoscunt absolutionis genera, absolutionem baptismalem, quae omnem poenitentiam disciplinam antecedit; & hanc, qua publici poenitentes communioni altaris reconciliantur; quia haec posterior reliqua absolutionis genera omnia in diuisis actibus & ceremoniis, in eius collatione visitatis, comprehendit. Ita supra audiimus CYRILLVM ALEXANDRINVM [n] in expositione horum verborum mandati, Ioan. XX, 23. *Quorum peccata remiseritis, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt, edifferentem: Remittunt peccata vel retinent spiritu adflati homines duobus modis. Vel enim dignos ad baptismum vocant, vite nimisrum gravitate & constantia fidei iam probatos homines, vel prohibent & a gratia divina arcent eos, qui nondum digni sunt. Vel alio quodam modo peccata remittunt ac retinent, nempe quin filios ecclesie peccantes corripunt, vel paenitentibus ignoscunt.* Iam quum ministri Christi multa ratione apti & legitimi aestimatores sint ixarōntos hominum ad recipientium baptismum pariter & eucharistiam, magna utique potestas & auctoritas data illis erat in utroque hoc casu examinandi hominum vitam & fidem, & iudicandi, quinam digni & quinam haud digni essent, ut haec mysteria reciperent; adeoque & administrandi, vel non administrandi illis haec ipsa, quae media erant remissionem peccatorum digne recipientibus impertiendi; atque ita absoluta quadam auctoritate judiciali in externa harum rerum administratione praediti erant, respectu habito ad externam communionem ecclesiae, et si non absoluta auctoritate in conscientiam respectu Dei, qui unus solus, proprio loquendo, peccata remittere potest & absoluere peccatorem. Sic dupli ratione in his rebus agebant; tamquam iudices respectu status animi hominum, sub eorum cadentis cognitionem, an ad recipienda sacramenta idonei essent; & respectu temporis ac opportunitatis, quando ad eorum participationem admitti illos expediret; habentes potestatem prorogandi vel contrahendi tempus, prout de negligentia vel indu-

(n) Cyril. lib. XII. in Ioan. XX, 23. tom. IV. p. 1101. cit. §. II. sub litt. (n) p. 192.

stria petentium eis constabat. Agebant autem solum tamquam deprecatores pro illis apud Deum in rebus, directe & proprie ad purificandam a peccatis conscientiam pertinentibus, quæ non in hominum sitæ sunt potestate, sed tantum modo quodam ministeriali, ad faciendum ea, quæ tanquam media gratiæ conferre possunt ad absolutionem & remissionem peccatorum obtinendam a Deo, in cuius solius manu absolta potestas est remittendi peccata. Hic verus status est quæstionis, quæ ad diuersa absolutionis genera, in ecclesia veteri visitata, attinet, speciatim ad eam absolutionem, quæ publicis pœnitentibus, quum in communionem restituerentur, imperiebatur; cuius rationem & cærimonias, cum aliis annexis circumstantiis, iam paullo distinctius explanabimus.

LIBRI DECIMI NONI

CAPVT. SECUNDVM

DE CONSVETVDINIBVS, RITIBVS ET CAERIMONIIS, IN PVBLICA PECCATORVM ABSOLVTIONE OLIM OBSERVATIS.

§. I.

Nulli peccatores antiquis temporibus ante exactam legitimam pœnitentiam absoluti, nisi in extremo mortis periculo.

QVANDO peccatores legitimam exegerant pœnitentiam & diuersos disciplinæ gradus, distinctis pœnitentium in ecclesia ordinibus præscriptos, compleuerant, ad plenam & perfectam communionem per magnam & vltiimam reconciliatoriam absolutionem admittebantur. Hæc autem priscis temporibus nullis indulgebatur, antequam plenum pœnitentiæ tempus absoluissent, nisi imminente morte res eorum desperata suaderet, vt benignius tractarentur & aliqua eis tribueretur indulgentia, quam nihil nisi hæc extrema necessitas procurare eis poterat. Indulgentiae tunc temporis non emebantur & vendebantur, vti proh pudor! in posterioribus sæculis. Multo minus nuda confessio sufficiebat ad impetrandam alicui absolutionem, antequam formalem & feriam pœnitentiam, ad satisfaciendum ecclesiæ, egisset. In Audianis hæreticis huins rei

rei culpa erat, vt fidem nobis facit THEODORETUS [a]. Nam non tantum absolutam sibi arrogabant auctoritatem, perinde ac *Donatistæ*, condonandi peccata ex propria potestate; sed remissionem etiam peccatorum tribuebant nude confessis, non requirentes ullos fructus poenitentiae, nec tempus ad eos manifestandos definientes, sicut leges ecclesiæ numquiam non præcipiebant. Erant etiam nonnulli presbyteri in ecclesia tempore CYPRIANI, qui gratificandi studio vel turpis lucri caussa lapsos, nondum acta poenitentia, ad communionem admittere præpostere properabant. Et martyres eorum artificiis ac fraudibus inducebantur, vt apud episcopos pro istiusmodi peccatoribus deprecarentur, ab eisque fere poscerent & flagitarent, vt illos statim in communionem restituerent. CYPRIANVS autem hanc temeritatem & abusum, diuersis ad clericum [b] & martyres & ipsam plebem datis epistolis, acriter perstringebat, ostendens iniquitatem & detrimentum huius præxeos; & in primis narrans populo, quod haec intempestiva in clericis indulgentia & facilitas ad dandam illis istiusmodi præposteram pacem, re vera pacem non det sed destruat; nec veram eis communionem tribuat, sed tantum eorum impedit salutem. Similem animaduersionem in eorum arrogantiam facit AMBROSIUS [c], qui eiusmodi præposteram sui restitutionem flagitabant. Nonnulli, inquit, ideo poscent penitentiam, vt statim sibi reddi communionem velint. Hi non tam se soluere cupiunt,

(a) Theodoret. de fabulis heretic. lib. IV. c. XIII. (al. X.) Ταὶ ὀφεῖς ἀμαρτίας ποιῶντας δικῆς γὰρ τοῦ ιεροῦ βιβλίου μητρὰ τῶν εἰδότων, διαφέροντας γὰρ ταῦτα νομίζεσσον ἀποκρυψεῖς καὶ μυστῖδες, καὶ συχνῶς ἐσθὲν γάρ, ἔσθιε τελείωτες, διαβαίνειν ἔκαπον μέλαχνόν τέτον τελεύτην, καὶ τὰ πληγαὶ μεληδίτητα διαδοχεῖν ἔπειτα τοῖς ἀμελογησότοις διερχόμεναι τὸν ὄφεον, ἢ καθέναν ὅρμην εἰς μετάνασταν, πατέρα τελεύταν οἱ τοῦ ἀνθρώπους δεομοί, ἀλλὰ ἐξεισαγόμενοι τὴν συγκρύσσοντο. Hi peccatorum remissionem dare se iactant. Ducas enim in partes libros sacros cum adulterinis ditidentes (hos enim eximie arcanos & mysticos existimant) & ordine hinc inde collocantes, inter hos iubent transfere viuunquamque & peccata sua confiteri: deinde confessis dant veniam, non tempus ad penitentiam definientes, sicut ecclesiæ leges præcipiunt, sed potestate condonantes.

(b) Cyprian. epist. X. al. XVI. ad clericum tot. p. 37. (p. 194. seq. edit. Amstelod. MDCC.) Epist. X. al. XV. ad martyres tot. p. 34. (p. 192 - 194. cit. edit.) It. de lapsis p. 128. (p. 92. 93.)

(c) Ambros. de penitent. lib. II. c. IX.

quam sacerdotem ligare. Sitam enim conscientiani non exunt, & sacerdotis induunt, cui preceptum est: Nolite sanctum dare canibus, neque misericordias vestras ante porcos. Peccare igitur magnopere sacerdotes, docet AMBROSIVS, si homines, qui nulla ediderint signa poenitentiae, ad communionem contra leges ecclesie admittant. Vnus quidem casus erat, in quo homines priuatim reconciliari poterant, etiam si nondum vniuersum poenitentiae cursum confecissent; si nimis magno & iam desperato morbo decumberent. Verum hic casus extraordinarius erat & vna sola exceptio, quam regula vniuersalis admittebat; priuataque tantum, non solemnis & publica erat reconciliatio. Quid? quod hoc ipso in casu, ut supra [*] ostendimus, canones prouiderint, vt si æger conualesceret, id quod de poenitentia sua reliqui fecerat, in cursu, publicis poenitentibus constituto, perficeret, antequam solemniter coram altari reconciliatur. Ut adeo mos absoluendi peccatores, qui integri sunt & sani, ante actam poenitentiam, non tantum pro nouitio invento, sed grandi quoque abusu & corruptione veteris disciplinae, posteriorum sæculoium depravationi originem suam debente, habendus sit.

§. II.

Pœnitentes publice reconciliati in cilicio coram altari.

Quod ad modum antiquæ reconciliationis attinet, ita plerumque solebat peragi. Quando peccator poenitentia sua cursum confecerat, ad altare adducebatur eodem, quo poenitentiam suam percigerat, habitu, hoc est, cilicio induitus, ibique sub solemnibus precibus, lacrimis & impositione manus in plenam communionem recipiebatur. De cilicio mentio fit in concilio primo Teletano [d]; & locus reconciliationis altare esse dicitur, non tantum in isthoc concilio, sed in OPTATO [e] etiam, qui loquens ad *Donatistas* de eorum more reconciliandi pœnitentes (qui idem erat atque ille, qui in ecclesia

(*) Lib. XVIII. cap. IV. §. II. pag. 161.

(d) Concil. Tolet. I. c. II. Publicam pœnitentiam gerens sub cilicio, diuino reconciliatus altario.

(e) Optat. lib. II. p. 57. (p. 12. edit. Paris. MDCLXXIX.) Inter vicina momenta, dum manus imponitis & delicta donatis, mox ad altare conueisti, dominicam orationem prætermittere non potestis.

catholica obtinebat) dicit, quod eodem tempore, quo manus imponant peccatoribus eorumque donent delicta, ad altare conuersi dominicam orationem recitent. Ita quoque HIERONYMVS [f] episcopum populo orationem indicere ait, si quem satanæ traditum altario reconciliet.

§. III.

Interdum adhuc solemnis ante apsidem.

IN quibusdam tamen casibus, si crimen solito esset notius atque cum vniuersi populi scandalo patratum, is, a quo id admissum fuerat, exempli edendi caufsa loco patentiore ante apsidem, in totius populi conspectu, absolutionem recipiebat. Hoc e quodam concilii tertii Carthaginensis [g] canone discimus, qui in codice Africano interpositus ita decernit: *Cuiuscumque penitentis publicum & vulgatissimum crimen est, quod vniuersam ecclesiam commouerit, ante apsidem manus ei imponatur, hoc est, absoluatur.* Inter viros quidem eruditos de huius canonis sensu non exacte conuenit. DV FRESNIVS [h], post BALSAMONEM & ZONARAM, apside in pro vestibulo ecclesiæ accipit; & ZONARAS eam manuum impositionem intelligi putat, qua poenitentiæ agendæ copia facta sit. ALBASPINAEVS [i] apside idem cum ambo denotare censet, vbi tertii gradus poenitentes, dicti substrati, in terram sese abiicientes manus impositionem receperint; & ad hanc manus impositionem, ante dicto canoni me-

(f) Hieron. dialog. contr. Lucif. c. II. Sacerdos -- indicta in populum oratione, altario reconciliat.

(g) Concil. Carth. III. c. XXXII. Vid. Cod. Afric. c. XLIII. Οὐλμοδίπτετε δὲ μετανοῦτος, εἰ πέβλιον καὶ τεθρυλημένον ἐστὶ τὸ ἔγκλημα, τὸ σύμπασαν τὴν ἀλησίαν κανεῖν, πρὸ τῆς αἴφιδος τέτοιο οὐ καὶ ἐπιτελέσθη.

(h) Du Fresne, commentar. in Paulum Silentiarium p. 537. Ita porro aliud interpretatur Zonaras in can. XLVI. concil. Caithag. τὸ γὰρ πρὸ τῆς αἴφιδος, πρὸ τῆς περούλαιος ἐστιν. Vnde quum in synodo III. Carthaginensi can. XXXII. cauetur, εἰ δι, quiorum crimina publica sunt, ante apsidem manus imponatur; id vide ut intelligendum de apside narhecis, vbi consillebant poenitentes, non vero de absida, seu concha altaris.

(i) Albaspin. not. in concil. Carth. III. can. XXXII. Canonis huins veram hanc sententiam esse censeo, si, vnde omnium fidelium exulcerantur animi, quod quidem omnium oculis pateat, peccatum crumenque atrocissimum patratum sit, omnino esse præstolidum, vt a quo id admissum est, is præter communem aliorum consuetudinem atque morem, supplicio quodam exquisito, quod pro exemplo sit, poenas luat: sed ita, vt ne transuersam vñguem a mora-

morata in, præcipue referendam esse existimat, hoc tamen cum discrimine, quod, quum alii poenitentes manus impositione retro ambonem purgarentur, hi publicorum & vulgatissimorum criminum rei, de quibus canon loquitur, ante apsidem in omnium oculis purgati sint. Existimat enim, ultimam absolutionem eodem eis loco datam esse, & hunc verum sensum manus impositionis in hoc canone esse iudico.

§. IV.

Absolutio ad altare semper data cum impositione manuum & precibus.

Quoq; omodo autem haec res se habuit, certum est, quicumque sensus huius canonis esse potest, quod magna & ultima publicorum peccatorum absolutio semper peracta sit in formula supplicatoria cum impositione manuum & precibus. Manifestum hoc est ex ante citatis OPTATI & HIERONYMI testimentiis. CYPRIANVS saepius hac de re loquitur, tamquam usitata cum in publica tum priuata reconciliatione. Poenitentia, inquit alicubi [k], agitur iusto tempore, & exomologesis sit, inspecta vita eius, qui agit poenitentiam; nec ad communionem venire quis potest, nisi prius illi ab episcopo & clero manus fuerit imposta. Hoc

præscriptio cærimoniarum, aut aspergitatum, quæ tertio gradu comprehenduntur, in terrain sese abiiciat, crebra illa manuum impositione ante apsidem purgetur, ceteraque precum ac purgationum genera non negligat, idque non illo protrito, aut usitato, aut aliis tertii gradus poenitentibus destinato, retro ambonem loco fiat, sed ante apsidem; hoc est in patenti ecclesia, & in loco, unde eiusmodi poenitentes eorumque purgationes ab omnibus conspici possent. Omnibus quidem poenitentibus tertii gradus manus crebro imponebantur, & purgabantur retro ambonem, qui locus est extra: sed iuxta chorum, ut vocant: an vero ante apsidem idem sit, ac retro ambonem, & hoc canone nihil aliud sibi velint patres, nisi vt retro ambonem purgentur eiusmodi grauia crimina (alibi enim, si ita visum fuisset episcopo, poterat purgari) an vero ante apsidem, lectoris erit iudicium. Quacumque tandem sit huiusc vocis, ante apsidem, ratio & significatio, certum est, huiusc canonis mentem esse, vt eorum grauissimorum criminum poenitentia & purgatio in omnium oculis constituantur, exemplique cuiusdam vim rationemque propositi subeat. Nec video, cur non ea ratione explicandus sit canon ille, omissa illa & posthabita tot dissimilium explicatione mole superuacanea.

(k) Cyprian. epist. XII. al. XVII. ad plebem p. 39. (p. 196. 197. edit. Amstel.)

aliis

aliis in locis [l] repetit, & tum heic tum alibi de presbyteris suis quibusdam queritur [m], quod contra hanc regulam pœnitentibus, nondum manu eis ab episcopo & cleris imposta, dent eucharistiam. Ostendit etiam, priuatam reconciliacionem pœnitentium, in mortis periculo constitutorum, in eundem modum peragi: *Si incommodo aliquo, inquit [n], & infirmitatis periculo occupati fuerint, non exspectata præsentia nostra, apud presbyterum quenamque præsentem, vel si presbyter repertus non fuerit, & urgere exitus cœperit, apud diaconum quoque exomologesi facere delicti sui possunt, ut manu eis in pœnitentia imposta veniant ad dominum cum pace.* Ex quibus videmus, eum non de intermedia manus impositione loqui, quæ crebro dabatur tertii ordinis pœnitentibus, dictis substratis, dum agerent pœnitentiam; sed de ultima etiam manus impositione, quæ pœnitentibus, quum communioni ecclesiæ demum reconciliarentur, tribuebatur. Hanc multi canones idcirco vocant reconciliatoriam manus impositionem, vt ab omnibus reliquis, tam in pœnitentia quam extra pœnitentiam dari solitis, distinguant. Ista consuetudo dandi moribundis pœnitentibus reconciliationem per huiuscmodi manus impositionem in *Africa* adhuc obtinuit tempore *AVGVSTINI*-& concilii *Carthaginensis* quarti. Hoc enim con-

(l) Cyprian. epist. X. al. XVI. p. 37. (p. 195.) Quum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam iusto tempore, & secundum disciplinæ ordinem ad exomologesi veniant & per manus impositionem episcopi & cleri ius communicationis accipient, nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restituta ecclesiæ ipsius pace ad communicationem admittuntur, & offertur nomen eorum, & nondum pœnitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo & clero imposta, eucaristia illis datur &c.

(m) Vid. Cyprian. de lapsis p. 135. (p. 97.) Epist. XII. al. XVII. p. 39. (p. 197.) Epist. XI. al. XV. ad martyres p. 34. (p. 192. 193.)

(n) Cyprian. epist. XIII. al. XVIII. p. 40. (pag. 197. edit. Amstel.) It. epist. XIV. al. XIX. p. 41. (p. 198.) Satis plene scripsisse me ad hanc rem proximis litteris ad vos faciliis credo, yt qui libellum a martyribus acceperunt, & auxilio eorum adiunari apud dominum in delictis suis possunt, si premi inservitate aliqua & periculo cœperunt, exomologesi facta, & manu eis a vobis in pœnitentia imposta, cum pace a martyribus sibi promissa ad dominum remittantur. Epist. XV. al. XX. p. 43. (p. 200.) mandauit vt -- si qui libello a martyribus accepto de sæculo excederent, exomologesi facta, & manu eis in pœnitentia imposta, cum pace sibi a martyribus promissa ad dominum remitterentur.

cilium ita decreuit [o]: *Is qui pœnitentiam in infirmitate petit, accipiat pœnitentiam. Et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem & insinulatur ori eius eucharistia.* Aliis autem in locis sola eucharistia morti vicinis pœnitentibus dabatur, tamquam viaticum, si pœnitentiam, dum salvi essent & incolumes, non omnino absoluissent; & si conualescerent, pœnitentiam in cœpto cursu finire debebant; & si quando veræ pœnitentiæ signa per dignos fructus edidissent, publice in communionem recipiendi erant cum reconciliatoria manus impositione, quemadmodum hoc in casu concilium Araniscanum primum [p] definiuit. Iam licet nulla precium mentio in hoc genere reconciliationis facta sit, semper tamen intelligenda est secundum AVGUSTINVM [q], quando ait: *Quid aliud est impositione manus nisi oratio super hominem?* Vnde hæc ab ipso [r] aliisque scriptoribus clarius dicitur *oratio manus impositionis*. Cuius quædam formulæ pro pœnitentia & aliis benedictionibus auctore constitutum apostolicarum [s] videri possunt. Speciatim

(o) Concil. Carthagin. IV. c. LXXVI.

(p) Concil. Arasic. I. c. III. *Quod si superuixerint, sicut in ordine pœnitentiū, ut ostensis necessariis pœnitentiæ fructibus, legitimam communionem reconciliatoria manus impositione recipiant. Vid. hunc canonem plenius citatum lib. XVIII. cap. IV. §. III. pag. 162. seqq.*

(q) Augustin. de bapt. lib. III. c. XVI.

(r) Augustin. de peccator. meritis lib. II. c. XXVI. Neque unius modi est sanctificatio: nam & catechumenos secundum quedam modum suum per signum Christi & orationem manus impositionis puto sanctificari, cetera. Clem. Alex. paedagog. lib. III. c. XI. p. 291. edit. Oxon. τίνι γάρ ἐπεστέρεος ἐπιτίθησι χεῖρα; τίνι δὲ ἐλογίζει; *Cui enim manum imponit presbyter? Cui autem benedices?*

Euseb. histor. lib. I. c. XIII. ὃς καὶ αὐτὸς προσελθὼν ἐπὶ τὰς πόδας αὐτῷ ἔτετο, ἐυχάστε διὰ χειρὸς λαβὼν ἐδεπεύθη. Qui [Abdus] quinque supplices ad Thaddai vestigia pronolutus esset, benedictionem ab eo per manus impositionem accipiens sanatus est. Lib. VII. c. II. πάλαι γέ τοι πεκολπέτος ἐθε, ἵνι τῶν τυετῶν μόνη χρῆσθαι τὴν διὰ χειρῶν ἐπιδίτεως ἐυχῆ. Quippe antiqua consuetudo inualerat, ut in eiusmodi hominibus (hereticis ad ecclesiam reulentibus) sibi manum impositione cum prectionibus adhiberetur.

Constit. apostol. lib. VIII. c. IX. *καὶ εὐχή ἐπέρ τῶν ἐν μετανοίᾳ. Impositione manuum & oratio pro pœnitentibus.*

(s) Constit. lib. VIII. c. IX. παυτοργάτος θεὸς αἰώνιος, δεσπότα τῶν ὅλων, καὶ σα καὶ πρύτανι τῶν πατέρων ὁ τὸν ἀνθρώπου κύριον πέτρην ἀναδιέξει διὰ χειρὸς, καὶ πάντας αὐτῷ ἐμφύτευν καὶ γραπτὸν, πρὸς τὸ ἔχον αὐτὸν ἐνθέματος, ὡς λογιονός de

de reconciliandis pœnitentibus præcipitur, ut episcopus [r] eos recipiat in communionem cum manus impositione, & vniuersitatem ecclesiæ pro eis precatione. Formula huius precationis in fine liturgiæ S. Iacobi exstat vocaturque ἵνα ἡ μαστιχή, oratio propitiationis, quæ ad CHRISTVM dirigitur verbis sequentibus: Domine [u] Iesu Christe, fili Dei viventis, agne & pastor; qui tollis peccata mundi, qui debita duobus debitoribus remisisti, & peccarici mulieri remissionem peccatorum eius concessisti, qui sanitatem paralytico, cuncti

καὶ ἀμαρτότητι ὑποδημαὶ δὲ πρὸς μετάνοιαν τὴν σαντεῖ ἀγαθότητα ἐπὶ τῆς κεκλιμένης σοι αὐχένα ψυχῆς, καὶ σῶματος ὅτι ἐβέλει τὸν θάγαλον τὴν ἀμαρτίαν, εἴτε τὸν μετάνοιαν, ὅτε ἀποτέλεσμα αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτῷ τῆς συνηγόρου, καὶ ἔντον ὃ Νικευτῶν προσδέξαμεν τὸν μετάνοιαν ὁ Θεὸς πάντας ἀνθεώπεις οὐδέποτε, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθεῖας ἐλθεῖν ὁ τὸν ὑὸν προσδέξαμεν, τὸν καλαφαρότητα τὸν βίον αὐτῷ ἀστήτως, πατρικοῖς σπλαγχνοῖς, διὰ τὴν μετάνοιαν αὐτὸς καὶ νῦν πρότερος τῶν ἵερων σε τὴν μελίγυνταν ὅτι εἰς ἔστι, ὃς ἐκ ἀμαρτίσεων σου ἐλύτηρας ἐγένετο παρατηρήσῃ, πάντας, καὶ τοὺς ὑποστητας; Ὅτε πηγὰ τοῦ ἀδαπτοῦ ἔστι καὶ ἀποκατόπινον αὐτὸς τῇ αὐγῇ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῇ προτέρᾳ ἀξίᾳ καὶ τιμῇ, διὰ τῆς Χειρὸς τῆς θεᾶς καὶ σωτῆρος ἡμῶν. διὸ τοι ὅδε καὶ προσκύνησις, ἐν τῷ ἀγρῷ πνεύματι εἰς τὰς εἰώνας ὁ μόνος Οmnipotens Deus aeternus, domine universorum, creator & rector cunctorum; qui hominem mundum mundum, siue ornamenti ornamentiū effecisti per Christum, & legem ei dedisti innatam, & scriptam, ut legitime viveret, tamquam ratione prædictus; quique ei, postquam peccauit, tribuisti bonitatem tuam, incitamentum ad penitentiam: respice in eos, qui cervicem animæ & corporis inclinaverunt tibi: quia non vis mortem peccatoris, sed penitentiam, ut auertat se a via sua mala & vinat. Qui Nimiricaram penitentiam recipisti; qui vis omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire; qui paternis visceribus suscepisti filium illum, honorum suorum decoctorum prodigum ac luxuriosum, quod eum penitenter facti: ipse nunc quoque accipe supplicium tuorum penitentiarum; quia noui est, qui non pecet tibi: Si enim iniquitates obseruantur, domine, domine, quis sustinet? quoniam apud te propitiatio est; & restituere illos sanctæ ecclesiæ tue, in priorem dignitatem ac honorem, per Christum Deum ac salvatorem nostrum; per quem tibi gloria & adoratio, in sancto spiritu, in sæcula, Amen. Ibid. cap. XXXIX. Vid. lib. XIII. cap. X. §. VIII. volum. V. pag. 323. 324.

(c) Constitut. lib. II. c. XVIII. καὶ ποστελαύσαντα εἰσδίχα, πάσης τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ αὐτοῦ δεομένης, καὶ κυριετήσας αὐτὸν ἐν λοιπῷ εἶναι ἐν τῷ παντὶ. Et ingemescitatem, vniuersa preceante pro eo ecclesia, recipe, manuque imposta, permitte, ut deinceps cum grege maneat.

(n) Liturg. Iacobi in biblioth. patr. Græc. Latin. tom. II. p. 23. Κύριε Ιησὲ κυριε, εἰς τὸ θεῖον ἔντονος, ἀμνὲ καὶ παιδὸν, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τὴν κόσμος, ὁ τὸ δύνατον τοῦ δυοῖς καριστικοῖς καριστικαῖς, καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ λῶπῃ τὴν ἀφεσιν τῶν

remissione peccatorum eius largitus es: remitte, condona, ignosc, Deus, peccata nostra voluntaria & non voluntaria, quæ prudentes & imprudentes perpetravimus, quæ per transgressionem & inobedientiam fecimus; quæ spiritus tuus sanctissimus melius nouit, quam nos servi tui: Si quid a mandatis tuis ut homines carnem gestantes, & mundum hunc inhabitantes, vel a diabolo seducti aberrarunt sive dicto sive facto; vel in maledictionem inciderunt, aut peculiari anathemate irretiti sunt, rigo & precor ineffabilem tuam benignitatem, ut verbo absoluantur: Et ut ipsis condones & iusurandum, & peculiare anathema, secundum bonitatem tuam. Age, domine; exaudi orationem meam pro servis tuis, & pretermitte, ut iniuriarum immemor, omnia eorum errata: ignosce ipsis omnime delictum & voluntarium & involuntarium; libera eos ab aeterno supplicio. Tu enim es, qui praecipisti nobis, dicens; Quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata in calis, & quaecumque solueritis super terram, erunt soluta in calis; quoniam tu es Deus noster, Deus, qui misericordia, seruare & dimittere peccata potes; ac te gloria decet, cum patre sine principio & spiritu viuisco; nunc & semper, & in secula seculorum, Amen.

SIMILES formulæ absolutionis per preces adhuc in ecclesia Graeca in vsu sunt, quomodo videre est in IACOBI GOAR [lv] euchologio.

Ἄμαρτιῶν αὐτῆς δέ, δὲ τὴν ἵστον τῷ παραδίκην διώγητάμενος, σὺ τῇ ἀφίσι τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῆς, ἄνε, ἄφε, συγχωέσαις ὁ θεὸς τῷ πληγαμένωντα ἡμῖν τὰ ἔπιστοι, τῷ ἀκέστῳ τῷ ἐν γνώσει, τῷ ἐν ἀγνοίᾳ τῷ ἐν παραβόσταις καὶ παραποῆ γενέμενος ἢ οὐδὲ τὸ πιστεύον στὸ πανέμονον ἐπέρ τὸ δέλλες τοις καὶ εἰ τοῦ ἐντολῶν τοις ὑπόθεσιοι φορέστε, καὶ τὸν πόσιμον τοῦτον εἰκάστες, η ἐκ τῶ διαβόλων ἐπιλυθῆσται, εἴτε ἐν λόγῳ, η ἐν ἔργῳ εἴτε ἐπὶ κατάραιν ὑπέπεσται, η τῷ ιδίῳ ἀναθέματι, παρακαλῶ καὶ δέομαι τὸν ἀφετόν σε φιλανθρωπον, τῷ μὲν λόγῳ λαθεῖσῃ συγχωνεύμενοι δειπνοῖς καὶ τῷ ἔργῳ καὶ τῷ ιδίῳ ἀναθέματι πατέται τὸν σὸν ἀγνότητον εἰς δίσποτον κύριον εἰσάκουον τῆς δέησεώς με ὑπέρ τοῦ δέλλεων σε, καὶ πάρισις ὡς ἀμητοτίκος τῷ ἐπιλυθῆμέναι αὐτῶν ἕπεται. συγχωέσαινον αὐτοῖς πᾶν πληγαμένην ἐπέστοι τοις ἀποδίδειν αὐτὰς τῆς αἰώνιας κολασμῶν σὺ γέρε εἰ ὁ ἀντειλάμενος ἡμῖν λέγων, ὅτι, ἔσται ἡ δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δέσμευται ἐν τοῖς δραποῖς καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν, θεὸς τῷ ἀλειφεν καὶ σύζην καὶ ἀφίένας ἀμαρτίας, δικάζενος καὶ πρέπει τοις ἡ δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ πατέται, καὶ τῷ διωκομένῳ πινεύματι, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τὸν αἰώνας τῶν αἰώνων. οὕτων.

(lv) Goar, eucholog. p. 660. Εὐχὴ τῶν ἐξ ἐπιτητῶν λασμάνων. Εἴσπλαγχνε κύριος, ἀγαθὲ καὶ φιλανθρωπος, δὲ δὲ τὸν σὲς εἰκτυπωμένος ἐξαποστέλλεις τὸν μεντριῶν σὲν εἰς τὸν πτομόν, ἵνα διαρρέηται τὸ κατ' ἡμῶν χειρόγραφο τῶν πληγαμένωντων, καὶ λατητε τὰ δεσμοὺ τῶν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας πεπεδημένων, καὶ καρί- logio

logio & in THOMAE SMITHI epistola de Græcæ ecclesiæ statu hodierno [x].

Ἐγώ αἰχμαλώτος ἄφεσιν τὸν δέσποτον τῷ δέλλει σα, τὸν δέναι, τῇ σῇ ἀγαθό-
τητι ἐλευθερωσαν τῷ ἐπικεφάλᾳ αὐτῷ δεσμό, οὐδὲ ὀλέσσοι αὐτῷ ἀνυμασθήτῳ
πατέρι καὶ τῷ τόπῳ προσιτεύει τῇ σῇ μεγαλείτητι μελά παρέγοντας καὶ καθα-
ρὸς συνεδότος αὐτοῦ τὸ παγά σα πλάτιον ἔλεος· "Οτι ἐλεήμων οὐχὶ Φιλάνθρωπος
Θεός ὑπάρχεις, καὶ σοι τὴν δέξιαν ἀντέπιπονει, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ἴω, καὶ
τῷ ἄγιῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀι, καὶ εἰς τὰς αἰώνας τῶν αἰώνων ἀμήν. Beatus
domine, bone & humane, qui propter miserationes tuas in mundum vi-
genitum filium tuum missisti, ut quod erat aduersum nos chirographum pec-
cati deleret, & constrictorum peccatis vincula dirumperet, & captiuus li-
bertatem prædicaret: tu domine etiam feruum tuum N. impositi ei vi-
culti nexus tua bonitate libera, & ut sine peccato omni tempore ad maie-
statem tuam accedat, & cum fiducia, & pura conscientia, abundantem
a te misericordiam expescat, concede. Ora misericors & hominum ana-
tor Deus ossibus, & tibi gloria rependimus, patri & filio & sancto spi-
ritui: nunc & semper & in sæculorum. Amen.

(x) Smith's Account p. 181. (edit. Latin. Traiect. ad Rhen. MDCXCVIII. p. 122.
123.) Variatur absolutionis formula, quæ fœnitentiarii arbitrio & discretri-
oni relinquuntur, quum res vna eademque sit diuersis loquendi modis
exprimenda. Talis occurrit apud Chirilophorum Angelum (c. XXII.) scri-
ptorem non omnino in explicandis Græcæ ecclesiæ ritibus contemnendum,
καλὰ τὴν ἵξεσιν, ἢν ἔδωκεν ὁ Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις αὐτῷ, εἰπὼν, Καὶ ἐγ γέ-
νεται ἐπὶ τῆς ψῆ, ἵτι λελυμένη ἐν τῷ ἡσυχῷ, καὶ καλὰ τὴν ἵξεσιν, ἢν ἔδωκεν ὁ
ἀπόστολος τοῖς ἐπισκόποις, καὶ καθ' ἣν ἵξεσιν ἐλαβον ἀπὸ τῆς ἐπισκόπου με, &
την συγκεκριμένον ἀπὸ τῆς πατρὸς καὶ τῆς ὑπὸ καὶ τῆς ἄγιας πνεύματος ἀμήν, καὶ
μελά τῶν δικαίων ἡ μέγιστη σ. Secundum potestatem, quam Christus dedit
apostolis dicens, Quocumque solueritis in terra, erunt quoque soluta in
celo, & secundum potestatem, quam apostoli dederunt episcopis; & secundum
potestatem, quam ab episcopo meo ipse accepi, eris venia donatus a
patre & filio & spiritu sancto, Amen: & cum iustis portio tua. In pre-
cibus condonatoriis, quas exhibet enchologium, ἐπὶ μισθωόντων καὶ ἵξομολα-
μένων, super penitentes & confessos a sacerdote recitandis, ita habetur, αὐ-
τὸς δέσποτα ἄρε, & φε, εὐγάγησον τὰς ἀμαρτίας, Ipsi dominus relaxa, di-
mitte & condona peccata: τὰς δέλλες σε λόγῳ λαθῆναι ἐνδίκησον, seruos tu-
os verbo absolui benevolus dgnare; item, ὡς ἀγαθὸς καὶ Φιλάνθρωπος θεός
εὐγάγησον, ut bonus & misericors Dens condona: alias, αὐτὸς ὁ σολίγη ἥ-
μαν καὶ πόσιος ἱητὸς χριστὸς συγχάρησαι σοι πάτερ, Καὶ νῦν ἐνώπιον αὐτῷ τῷ
ἐμῷ ἐλαχιστητι ἀμολογήσω καὶ ὣν ἀπελάθω, Ipsi salvator noster & domi-
nus Iesus Christus condonet tibi omnia, quæ nunc corant ipso mere tenui-
tati confessus es & quorum oblitus es: alias, Αὐτὸς δέσποτα συγχάρησον καὶ
τὸ δέλλει σα, ὃ ἐπὶ τοῖς ἰδίαις οἷς ἐπερχεσθαι πλημμελήσαι δεὶ ἐμῷ τῷ ἄνεξι καὶ
ἐντελεῖς, καὶ διαδηγητὶ καὶ ἕνων αὐτὸν τῷ ἄγιῳ ἐνελκοτε, Ipsi dominus con-
donat seruo tuo propria, quæ commisisti peccata, per me indignum & humili-
lem, & ipsi reconciliatus esto, & sanctæ ecclesiæ illum adhunge; alias,

IACOBVS VSSERIVS porro [y] ex ALCVINO, veteri ordine Romano, & quibusdam Romanis cærimonialibus & pontificalibus ostendit, quod eadem formula per multa sœcula in Latina etiam ecclesia adhibita fuerit. Atque hoc confirmatur ex vetusto missali Latino ab ILLYRICO & BONA cardinali [z] publicato, vbi absolutio sub titulo indulgentiæ habetur his verbis: *Qui mulieri peccatrici omnia peccata dimisit lacrimanti, & latroni ad unam confessionem clausura aperuit paradisi, ipse vos redemtionis suæ participes ab omni vinculo peccatorum absoluat, & membra aliquatenus debilitata medicina misericordia sanata, corpori sancte ecclesie, redcunte gratia, restituat, atque in perpetuum solidata custodiat. Qui vivit & regnat, cetera.*

POTERANT aliae etiam absolutionis formulæ addi, sed hæ abunde sufficiunt ad ostendendum, antiquis temporibus magnam & formalem publicorum poenitentium absolutionem ad altare per manus impositionem & preces fuisse peractam; illam quidein ut medium procurans, & hanc ut ritum declarantem eorum cum Deo & ecclesia reconciliationem.

§. V.

Absolutio per formulam indicatiuam, Ego te absoluo, ante saeculum duodecimum haud data.

Si quæras, quando formula indicatiua absolutionis, hoc est, formula, *Ego te absoluo*, loco formulæ deprecatiæ, CHRI-STVS absoluat te, primum in ecclesia adhiberi cœpta sit: MORINVS [a] satis superque demonstrauit, nullum eius usum fuisse ante sœculum duodecimum, vel decimum tertium, non multo ante ætatem THOMAE AQVINATIS, qui ex primis fuit, qui pro ea scripserunt. IACOBVS VSSERIVS, eruditus episcopus nostras [b], nouitatem eius luculenter demonstrauit ex ipso AQVINATE. Hic enim dicit [c], fuisse suo tempore eruditum doctorem, qui reprehenderit formulam indicatiuam absoluti-

rem condonet tibi. Et quandoque breuissime lingua vernacula, ὡς εἰς τοὺς τυγχανούσος, sis condonatus.

(y) Usher. *Answ. to the Challenge*, p. 88.

(z) Bon. rer. liturgic. in appendice p. 763.

(a) Morin. de poenitent. lib. VIII. c. VIII. IX. X. XI. XII. XIII.

(b) Usher. *Answ. to the Jesuit's Challenge*, p. 89.

(c) Aquin. opuscul. XXII. de forma absolutionis c. V. Addit. etiam obiiciendo, onis

onis, tunc a sacerdotibus adhibitam: *Ego absoluo te; eamque tantum per modum deprecationis fieri voluerit;* dicens, *Guilielnum Altissidorensem, Guilielmum Partjensem & Hugonem cardinalem non ita sensisse; sed etiam vix annos triginta clapsos esse,* quum omnes hac forma deprecatoria vterentur: *Absolutionem & remissionem tribuat tibi omnipotens Deus.* Hoc tempus mutacionis ita exacte determinat, vt viri docti [d], qui istam formulam sensu quodam apte adhiberi posse concedunt, opinionem suam de eius nouitate, antecedentibus rationibus inducti, declarare non dubitent.

§. VI.

Quo sensu ista formula admitti possit.

Si porro quæras, quo sensu indicativa ista absolutionis formula admitti possit, respondetur, diuersis modis eam admitti posse. 1. Vt actum iurisdictionis, ab eis, quibus potestas commissa est publicos peccatores in communionem recipiendo soluendique vincula excommunicationis, quibus iudicartialiter & formaliter per censuram ecclesiae antea constricti erant. Hoc sensu non alienum est ab eo, qui clauem habet iurisdictionis & potestatis relaxandi æque ac infligendi censuras ecclesiasticas, indicativa formula vti, dicendo, *Ego te absoluo.* Nam hoc externus tantum potestatis ecclesiastice actus est, qui ad externam tantum & visibilem communionem respicit, non directe autem & proxime adficit conscientiam. Vnde viri quidam docti non tantum illius usum admittunt, sed re ipsa etiam ita eam adhibitam esse sentiunt in veteri [e] ecclesia. Exem-

quod vix triginta anni sunt, quando omnes hac sola forma vrebantur.

Absolutionem &c. Sed quomodo de omnibus potest testimonium prohibere, qui omnes non vidi? cetera.

(d) Vid. Fell. not. in Cyprian. de lapsis p. 135. (p. 97. edit. Amstelod. MDCC.)

Quamvis nunc temporis formula iudicaria & potestativa, *Ego te absoluo,* quasi tradita a Christo per apostolos feratur; ex aduerso competitissimum habetur, per decem priora sacula in usu minime receptam: immo ne adhuc in ecclesia Orientali inualuisse. Quia de re videantur, quæ diligenter concessit eruditissimus Morinus in opere de administr. sacr. pœnit. lib. VIII. c. VIII. seqq. *Discours of the penitential discipline of the prim. church chap. III. §. 4.* Lond. 1614.

(e) Fell. in Cyprian. ibid. Notari poterit, in omni delicto duo specienda occurrere, primo offendit aduersus Deum, de qua David psalm. LI. In te,

pli caussa, a Zephyrino episcopo Romano, cui TERTULLIANVS (iam Montanista factus) criminis det [f], quod dixerit: *Ego & mæchiæ & fornicationis delicta penitentia summis dimitto*; intelligens, quod eos ad pacem & communionem ecclesiæ admiserit, quod Montanista & post hos Nouatiani nullo modo volebant fieri. 2. Hæc indicatiua formula, *Ego te absolvō*, exponi potest nihil amplius denotare, quam declarationem voluntatis Dei erga poenitentem peccatorem, quod ex optimo, quod de poenitentia eius ferre sacerdos potest, iudicio, eum coram Deo iudicet esse absolutum, adeoque ipsum absolutum pronuntiet & declareret. Cuiusmodi quid a veteris testamenti sacerdotibus factum obseruat HIERONYMVS: *De sacerdotibus*, inquiens [g], *in Leuitico legitimus, contaminatione contaminabit eum sacerdos; non quod contaminationis auctor sit, sed quod offendat eum contaminatum, qui prius mundus plurimis videbatur*. Et alio loco [h] idem HIERONYMVS adhuc aptiorem facit obseruationem hac de re, dum quosdam sui temporis episcopos & presbyteros acrius reprehendit, quod sententiam mandati de remittendis peccatis non recte intelligentes sibi iusto plus arrogant in hoc negotio. *Iustum locum* (Matth. XVI), inquit, *episcopi & presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de Phariseorum supercilie adsumunt, ut vel damnent innocentes, vel*

---

*in te solum peccavi, in cuius remedio precibus & resipiscientia vnice proficitur; iuxta illud D. Petri act. VIII, 22. ad Simonem Magum, penitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum: secundo intervenire offensam aduersus fratres, de qua D. Paulus 1 Cor. VIII, 3. Peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum, &c. Cui amolendæ venia ab ecclesia seu parte lœsi, & illius nomine ab episcopo, qui eidem præfet, omnino exceptenda est, inde illud apostoli 2 Cor. II, 10. Cui autem aliquid donasti, & ego: nam & ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi. Et quidem quantum ad forum exterius, sive offensum aduersus fratres, locum fortassis habere poterit illa auctoritatua, qua in Occidentali ecclesia inuulait, formula, qua & vsus fuisse videtur Zephyrinus Tertulliani seculo, *Ego mæchiæ & fornicationis debita penitentia summis dimitto*, lib. de pudic. c. I. Nec non illa confessorum epist. XL, ad Pam. num. XXVI. *Sicut nos uniuersis, de quibus apud te ratio constituerit, dedisse pacem, & epist. XXI. uniuersis pacem dimissimus &c.**

(f) Tertull. de pudicit. c. I. Pontifex scilicet maximus, episcopus episcoporum, dicit, *Ego &c.*

(g) Hieron. lib. VII. in Iesa. XXIII.

(h) Hieron. in Matth. XVI, tom. IX, p. 49.

soluere

soluere se noxiis arbitrentur: quum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quaratur. Legimus in Leuitico de leprosis, ubi iubentur, ut ostendant se sacerdotibus, & si lepram habuerint, tunc a sacerdote immundi fiant. Non quod sacerdotes leprosos faciant & immundos, sed quod habeant notitiam leprosi & non leprosi, & possint discernere, qui mundus, quiue immundus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos mundum vel immundum facit, sic & hec adligat vel solvit episcopus & presbyter, non eos qui infantes sunt vel noxii (faciens): sed pro officio, quum peccatorum audierit varietates, scit, qui ligandus sit, quiue solvendus. Idem obseruat magister sententiarum PETRVS LOMBARDVS (sequens sententiam HIERONYMI) quando ait [i]: In remittendis vel in retinendis culpis id iuris & officii habent euangeliei sacerdotes, quod olim habebant sub lege legales in curandis leprosos. Hi ergo peccata dimittunt vel retinent, dum dimissa a Deo vel retenta indicant & ostendunt. Ponunt etiam sacerdotes nomen domini super filios Israel, sed ipse benedicit, ut dieit in Numeris [*]. 3. Indicativa formula, *Igo te absolu*, adhiberi potest in quoquis externo ministerii actu, qui tamquam medium obtinendi a Deo remissionem peccatorum adhibetur: Exempli gratia, in administratione baptismi vel eucharistiae. Sacerdos non minus dicere potest, *Absoluo te*, quam, *Baptizo te*. Baptismus enim absolutio est, vti antea vidimus. Verum tunc sacerdotis partes hac in re tantum sunt administrare externam formam; Deus autem est, qui internam dat gratiam, & qui spiritualiter baptizat peccatorum remissione. Verumtamen quum sacerdos potestatem habeat externam formam administrandi, dicere potest, *Baptizo te*, vel *Lauo te aqua*. Qui lauandi actus externum a Deo præscriptum medium est conferendi nobis remissionem peccatorum, & internam ablutionem animalium nostrarum in sanguine CHRISTI per potestatem spiritus sancti. Ita quoque in administratione eucharistiae, sacerdos dicere potest, *Do tibi corpus CHRISTI*, vel *Absoluo te per corpus CHRISTI*; intellige, quod externum panis clementum ei administrabit, quod est sacramentale corpus CHRISTI, adhiberi iussum tamquam medium, conferendi reale corpus CHRISTI omniaque

(i) Lombard. sentent. lib. IV. distinet. XVIII. p. 334.

(*) Num. VI, 27.

cius beneficia, quorum unum est absolutio, sive peccatorum remissio, dignae recipientibus impedita. Ecclesia nostra usum formulæ indicatiæ in universis hisce significatibus non prescripsit, nisi semel in officio ægroti, & illic quidem (secundum rationem ex HIERONYMO datam) scite potest exponi declaratio venia, peccatori indulxæ, ad manifesta sinceræ poenitentiae signa, & optimum, quod de eius conditione minister ecclesiæ ferre potest, iudicium: ultra quod nemo progredi potest nisi *καὶ διωγγώσῃς*, ad quem solum fallendi nescia & irrevocabilis sententia absolutionis pertinet. Sed haec obiter tantum. Reuertimur iam ad praxin ecclesiæ antiquæ.

§. VII.

Cur chrisma seu unctio manus impositioni in reconciliandis cum ecclesia certis hereticis & schismaticis interdum addita sit.

Vbi obseruare possumus, quod, praeter communem reconciliandi poenitentes cum ecclesia rationem, saepè peculiare aliquid in reconciliatione hereticorum & schismaticorum fuerit. Sub triplici enim denominatione sive distinctione considerabantur. Vel enim tales erant, qui baptizati erant in ecclesia, & postea ab illa defecerant: Vel secundo tales, qui baptizati erant in heresi vel schismate, sed sub usitata baptismi formula: vel denique tales, qui ab hereticis vel schismaticis baptizati erant in tam corrupta forma, quæ veram ipsius rei naturam & essentiam destrueret, & baptismum omnino nullum redderet & irritum. Qui primi generis erant, cumdem in modum ut reliqui poenitentes reconciliabantur, confitentes solum & ciurantes errores suos. Illi vero secundi generis, eo quod eis decesset verus baptismi effectus, hoc est, gratia sive unctionis spiritus sancti, quam extra ecclesiam in heresi vel schismate habere non potuerant, non tantum cum manus impositione reconciliabantur, sed cum sancta etiam unctione sive chrismate illi addito, ad confirmandum eos & denominandum, quod spiritum sanctum pacis in redditu suo ad pacem & unitatem ecclesiæ receperissent. Et qui tertii erant generis, quia vero destituebantur baptismo, more gentilium recipiebantur, cum novo baptismo, quia prior eorum, quem habere se vendicabant, baptismus omnino nullus erat & vacuus. Haec distinctione

&io erat, inter diuersi generis hæreticos facta, & hæc vera fundamenta & rationes erant diuersarum obseruationum in disciplina ecclesiæ in eorum reconciliatione & receptione. Duo posteriora hæreticorum genera vix spectabantur tamquam proprie sic dicti pœnitentes in ecclesia, sed potius recipiebantur sub imagine pœnitentiaæ, ab eis agi solitæ, qui aliquando ecclesiæ membra fuerant; quemadmodum INNOCENTIUS pontifex Romanus in epistola quadam sua docet; Vbi loquens de nonnullis, qui ab Arianis aliisque sectis, reëtam baptisimi formam retinentibus, baptizati erant, eos suscipi dicit [k], sub imagine pœnitentiaæ ac sancti spiritus sanctificatione per manus impositionem ad perficiendum baptisma eorum, quod licet datum sit in nomine patris & filii & spiritus sancti, gratia tamen spiritus sancti destituatur, quain habere nequeant nisi ad pacem & unitatem ecclesiæ catholicæ reuersi. Idcirco eos recipi per manus impositionem & unitatem chrisinatis, si antea uniti non sint. Hoc in diuersis locis aliis [l] repetit. Idem illud testimoniis confirmatur SIRICII [m], LEO-

(k) Innocent. epist. XVIII. ad Alexandr. Arianos ceteraque huiusmodi pestes, quia eorum laicos conuersos ad dominum sub imagine pœnitentiaæ ac sancti spiritus sanctificatione per manus impositionem suscepimus, non videatur, clericos eorum cum sacerdoti aut ministeri cuiuspiam suscipi debere dignitate: quoniam quibus solum baptisma ratum esse permittimus, quod utique in nomine patris & filii & spiritus sancti perficitur, nec spiritum sanctum eos habere ex illo baptismate illisque mysteriis arbitramur: quoniam quum a catholicæ side eorum auctores descenderent, perfectionem spiritus, quam acceperant, amiserunt. cetera.

(l) Innocent. epist. II. ad Victoricum c. VIII. Ut venientes a Nouatianis vel Montenibus, per manus tantum impositionem suscipiantur: quia quamvis ab hæreticis, tamen in Christi nomine sunt baptizati: præter eos, si qui forte a nobis ad illos transeuntes rebaptizati sunt. &c. Conf. epist. XXII. ad episcopos Macedon. c. IV. & V.

(m) Siric. epist. I. ad Himer. Tarrac. cap. I. Prima pagina tua fronte signasti, baptizatis ab impiis Arianis, plurimos ad fidem catholicam fessinare, & quosdam de fratribus nostris eosdem denuo baptizare velle, quod non licet: quum hoc fieri & apostolus vetet, & canones contradicant, & post cassatum Arianense concilium, missa ad prouincias a venerandæ memoriarum predecessor meo Libero generalia decreta prohibeant, quos nos cum Novatianis, aliisque hæreticis, sicut est in synodo constitutum, per invocationem solam septiformis spiritus, episcopalis manus impositione, catholicorum conuentui sociamus. Quod etiam totus oriens occidentisque custo-

NIS [n], HIERONYMI [o], GENNADII [p], auetoris, qui sub nomine IVSTINI MARTYRIS [q] delitescit, conciliorum Aran- scani [r] & Epaonensis [s]. Quae omnia quum in alio ope-

dit: a quo tramite vos quoque posthac minime conuenit deviare, si non vultis a nostro collegio synodali separari sententia.

(n) Leo epist. XXXVII. ad Leon. Rauennat. c. II. Quod si ab haereticis baptizatum quempiam suisse consisterit, erga hunc nullatenus sacramentum regenerationis iteretur: sed hoc tantum, quod ibi desuit, conferatur, ut per episcopalem manus impositionem virtutem sancti spiritus consequatur. Id. epist. XCII. ad Rullic. Narbon. quæst. XVIII. De his, qui in Africa vel Mauritania venerantur, & nesciunt in qua secula sint baptizati, quid circa eos debeat observari? Resp. Non se illi baptizatos nesciunt, sed cuius fidei fuerint, qui eos baptizaverunt, se nescire propositur. Vnde quolibet modo formam baptismatis acceperint, baptizandi non sunt; sed per manus impositionem, innocita virtute spiritus sancti, quam ab haereticis accipere non potuerunt, catholicis copulandi sunt.

(o) Hieron. dialog. contr. Lucifer. cap. VIII. Num quid dixit (dominus), rebaptizentur, qui in Nicolitarum fide baptizati sunt? vel imponatur eis manus, qui eo tempore apud Pergamenos crediderunt, quo disciplinam tenebant Balaam? Quin potius, age, inquit penitentiam &c.

(p) Gennad. de eccles. dogmat. cap. LII. Si qui apud illos haereticos baptizati sunt, qui in sanctæ trinitatis confessione baptizant, & veniunt ad nos, recipiantur quidem vt baptizati, ne sanctæ trinitatis iheratio vel confessio annulletur: sed doceantur integre & instruantur, quo sensu sanctæ trinitatis mysterium in ecclesia teneatur: & si consentiunt credere vel acquiescent consisteri, purgati iam fidei integritate confirmantur manus impositione. Si vero pauculi sunt vel habentes, qui doctrinam non capiant, respondeant pro illis, qui eos osserunt iuxta morem baptizandi: & sic manus impositione & christi communite eucharistiae mysteriis admittantur. Id. de scriptor. ecclesiast. c. XXVII. Ursinus monachus scriptit aduersus eos, qui rebaptizandos haereticos decernunt, docens nec legitimum nec Deo dignum, rebaptizari illos, qui in nomine simpliciter Christi, vel in nomine patris & filii & spiritus sancti quamvis prauo sensu baptizentur: sed post sanctæ trinitatis & Christi simplicem confessionem, sufficere ad salutem manus impositionem catholicæ sacerdotis.

(q) Iussin. quæst. XIV. ad orthodox. Τοις αιγαίνοις ἐπὶ τὸν ὁρθοδόξιον ἔχοντες τὸ σφάλμα διορθώσαν, τοὺς μὲν κανονοδόξους, τὴν μεταρθροῦ τὴν Φενίκων τὸ δὲ βαττίλωνος, τὴν ἐπιχείροντα τὸν αὐγίς μύρον.¹ Haeretici ad orthodoxiam transiens lapsus corrigitur, præuae quidem opinionis, mutatione sententiae: baptizant autem, vnguenti sanctiunctione.

(r) Concil. Arausic. I. c. II. Haereticos in mortis discimine ... cum christimate & benedictione consignari placet.

(s) Concil. Epaon. c. XVI. Haereticis in lecto decumbentibus, presbytero christimate subuenire permittimus.

re [*] plenius exhibuerim, hoc loco tantum indico, hanc vnam solam addens obseruationem, quod concilium *Arausicanum*, concilium *Epaonense* & auctor sub nomine *IUSTINI* disertam faciant mentionem chrisimatis, sive ritus vngendi sancto oleo; qui a concilio etiam *Laodiceno* [r], concilio generali *Constantinopolitano* [u], concilio secundo *Arelatensi* [w] & *Trullano* [x] cum manus impositione adhiberi præcipitur in reconciliacione eorum haereticorum, qui baptizati sint in haeresi vel schismate in vera baptismi forma: *In nomine patris, filii, & spiritus sancti.* Tales tantummodo erroribus suis renuntiare, & veram

(*) Scholast. hist. of bapt. part. I. chap. I. n. 20 & 21.

(r) Concil. Laodicen. c. VII. Ησὶ τῷ, τὸς ἐν τῷ νησίων, τῇ ἐσι, Ναυατινῶν, ἵτοι Φωτεινοῦ, ἵ Τεσσαρακονιδενιτῶν, ἐπιστολέουσιν, ἵ τε πιστὲς τὸς παρὸν ἑκεῖνας, μὴ προσέχειν, ποὺν ἀναθεραίωσιν πᾶσιν αἴγεσον, ξερπίτου δὲ ἐν ἵ κατείχοντο· καὶ τότε λαοὺν τὸς λεγομένων παρὸν αὐτοῖς πιστὲς, ἐμπανδύονται τὰ τῆς πιστῶν σύμβολα, χριστίσαις τε τῷ ἄγιῳ χρισματι, ἔτω πονεροῦ τῷ μυστήριῳ τῷ ἄγιῳ. Eos qui ex haeresiis, hoc est, *Nouatians*, sive *Photianis*, vel *Tessaradecatiris* conuertuntur, sive catechumenos, sive qui apud illos fideles dicuntur, non adiuitti, prinsquam omnem haeresin anathematizauerint, & præcipue eam, in qua detinebantur; & tunc deinceps eos, qui apud illos fideles dicchantur, fidei symbola discentes & lando chismate inuenientos, sic sancto mysterio communicare.

(u) Concil. Constantinop. I. c. VII. Αρειανὸς καὶ Μανεσιανὸς καὶ Σαββατιανὸς καὶ Ναυατινῶν, τὸς λέγοντας θυτὲς Καθολὸς καὶ Αριστὸς, καὶ τὸς Τεσσαρακονιδενιτῶν δεχόμενα διδόντας λιτέλλας, καὶ ἀναθεραίζοντας πᾶσιν αἴγεσον, μὴ φροντεῖν ὡς φρονεῖν ἡ ἀγία τῇ θεῷ κατόλικῃ καὶ ἀποστολῇ ἐκπλοιᾳ καὶ σφραγίσουσιν, ἵ τοι χριστὸν περῶτον τῷ ἄγιῳ μύρῳ τότε μέτωπον, ἵ τὸς διφτυχίας, καὶ τὸς γίνεται, καὶ τὸ σέμαι, καὶ τὰ ὄπα καὶ σφραγίζοντες οὐτὲς λέγομεν σφραγίδωντος πνεύματος ἄγιος. *Arianos* & *Macedonianos*, & *Sabbatianos*, & *Nouatianos*, qui dicunt se ipsos *Cathuros* & *Aristeros* [hoc est mundos, vel *Sinistros*] & *Tessaradecatitas*, sive *Tetraditas*, & *Apollinaristas* recipimus, dantes quidem libellos & omnem haeresin anathematizantes, qua non sentit ut sancta Dei catholica & apostolica ecclesia; & signatos, sive vnellos privum sancto chrismate, & frontem, & oculos, & nares, & os & aures. Et eos signantes dicimus, signaculum doni spiritus sancti.

(w) Concil. Arelat. II. c. XVII. Bonosiacos ex eodem errore venientes, quos sicut *Arianos* baptizari in trinitate manifestum est, si interrogati fidem nostram ex toto corde confessi fuerint, cum chrysimate & manus impositione in ecclesia recipi sufficit.

(x) Concil. Trullan. can. XCV. repetit can. VII. Concil. Constantin. cit. sub litt. anteced. (u).

fidei discere, eamque publice profiteri, atque tunc recipi iubentur cum manus impositione & christmate, quod peculiare erat hisce poenitentibus, qui ecclesiæ catholicæ numquam ante vere vnti fuerant. Non videntur per omnes poenitentiæ gradus iuisse, quemadmodum ceteri poenitentes faciebant in ecclesia, sed via compendiaria reconciliati, statui & conditio- ni eorum tamquam peregrinorum & extraneorum, & nunc demum in ecclesiæ gremium sese recipientium, magis accom- modata. Quam ob caussam INNOCENTIVS breuem eorum poenitentiam *imaginem* tantum vocat *poenitentie*, quæ alios poeniten- tes sèpenumero diu sub disciplina ecclesiæ detinebat.

§. VIII.

Cur quidam heretici non aliter nisi per nouum baptisma potue- rint reconciliari.

Quod ad eos attinet, qui ab illis hereticis baptizati e-
rant, qui veram baptismi formam vel prorsus reiiciebant vel
magnopere corrumpebant, omnino diuisa ratio erat eos re-
cipiendi & communioni reconciliandi ecclesiæ. Nam haud
aliter, quam paganorum instar per ianuam baptismi admitti
poterant; siquidem prior eorum sic creditus baptimus non so-
lum in remotioribus quibusdam circumstantiis, sed in ipsa quo-
que forma & essentia, deficiebat, eaque propter simpliciter
nullus & iritus habebatur & necessario iterandus, in ordine
ad efficiendum eos ecclesiæ membra. Hinc est, quod concili-
um Nicenum [y] Paulianistas siue Samosatenianos, ad ecclesiam con-
fugientes, omnino rebaptizari iubeat. Concilium Laodicenum
[z] simile decretum habet pro reconciliatione Montanistarum si-

(y) Concil. Nicen. can. XIX. Περὶ τῶν Πανδικτιῶν, εἶτα προσφυγόντων τῷ
καθολικῷ ἐκκλησίᾳ, ὃς ἐπέδειξι ἀναβαπτίζεσθαι αὐτὸς ἐξαπάντησε. De Pa-
lianistis, qui deinde ad ecclesiam confugerunt, statutum est, ut ii omnino
rebaptizentur.

(z) Concil. Laodic. c. VIII. Περὶ τοῦ ἀπὸ τῆς αἰγάλεως τῶν λεγομένων Φρυ-
γῶν ἐπιστροφῶν, εἰ καὶ ἐπλήρων νομιζομένῳ παρ' αὐτοῖς τυγχάνουσι, εἰ καὶ
μέγιστοι λέγοντο τὰς τοιάτες μελά πάτης ἐπιμελεῖς κατηγορεῖσθαι τε καὶ προσβυτέων. Eius, qui ab eo-
rum heresi, qui Phryges dicuntur, convertuntur, sine finit in clero, qui
apud illos existimantur, sive maximi dicuntur; omnes eos cum omni stu-
dio catechizari seu iniciari & baptizari ab ecclesiæ episcopis & presbyteris.

ve Cataphrygorum. Concilium primum Constantinopolitanum [a] idem de Montanistis, Eunomianis & Sabellinis statuit. Concilium secundum Arelatense [b] addit Photinianos; & concilium Trullanum [c] Manichaeos, Valentinianos, Marcionitas & reliquos talium haeresium principes; hoc est, omnes, qui debita baptismi forma non essent baptizati. Haud alia erat via catholicæ ecclesiæ eos reconciliandi, quam ut instituerentur in vera fidei cognitione, primum ut catechumeni, & tunc impertirentur absolutione baptismi, qui hoc in casu eis tribuebatur, utpote vero baptismo antea numquam donatis. Haec diuersæ viæ erant

(a) Conc. Constantin. can. VII. Europiarès mén̄ τοι, τὰς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζόμενας, οὐκ Μοντανιστας, τὰς ἐνταῦθα λεγομένας Φρύγας, οὐκ Σαβελλιανὸς, τὰς ἴντεπολικοὺς διδάσκοντας, οὐκ ἔτερη τινὰ χαλεπὰ ποιῶντας οὐκ τὰς ἀδειας πλους αἴροντες, ἐπειδὴ ποδοὶ τοῖν ἐγράψαντα, μάλιστα οἱ ἀπὸ τῆς Γαλατῶν χώρας ἐγχόμενοι, πάντας τὰς ἀπὸ αὐτῶν θελοντας προστίθενται τῇ ὁροδοξίᾳ, ὡς ἔδηντας δεκάδας οὐκ τὴν πάντην ἡμέραν ποιῶντας αὐτὲς χριστιανὸς, τὴν δὲ δευτέρην κατηχήσεις εἶτα τὴν τρίτην ἑροχίζομεν αὐτές μετὰ τῆς ἐμφυτοῦ τρίτου εἰς τὸ πρόσωπον οὐκ εἰς τὰ ὅτα αὐτῶν οὐκ ἔτες κατηχεῖντας αὐτές, οὐκ ποιῶντας αὐτές χρονίζειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὐκ ἀργοῦντας τὴν γεαστὴν οὐκ τότε αὐτές βαπτίζουσεν. Eunomianos, qui in unam demersum sunt baptizantur; & Montanistas, qui heic dicuntur. Phryges, & Sabellianos, qui cumdem esse patrem & filium opinantur, utrumque simili confundentes, & alia grauia & indigna faciunt: & alias omnes haereses: quoniam heis multi sunt heretici, & maxime qui ex regione Galatarum veniunt; quicunque ex his rete fidei adscribi volunt, ut Grecos admittimus: & primo quidem die ipsos christianos facimus; secundo catechumenos; deinde tertio exorcizamus, siue adiuramus ipsos, et siue in faciem eorum & alios insufflamo. Et sic eos catechizamus siue initianus, & curamus, ut longo tempore versentur in ecclesia, & audiane scripturas; & tunc eos baptizamus.

(b) Concil. Arelat. II. c. XVI. Photinianos, sive Paulianistas, secundum patrum statuta baptizari oportet.

(c) Concil. Trull. c. XCVI. vbi post verba canonis concilii Constantinop. sub litt. (a) anteced. adducta, ita pergitur: Καὶ τὰς Μανιχαῖας δὲ οὐκ τὰς Ουαλαντίους, οὐκ Μαρκιωνίας, οὐκ τὰς ἐν τῷ ἁροίων αἴροντας χρή ποιεῖν λιθεῖας, οὐκ ἀναθεματίζειν τὴν αἴρεσιν, οὐκ Νεστόριον, οὐκ Ευτυχέαν, οὐκ Διόστορον, οὐκ Σεβῆρον, οὐκ τὰς λαπτὸς ἐξόχους τῶν τοιετῶν αἴρεσιν, οὐκ τὰς Φροντίτας τὰς αὐτῶν, οὐκ πάντας τὰς προσναθερούμενας αἴρεσιν οὐκ ἔτοι μεταλαμβάνειν τὰς ἀγίας κονιώτας. Quin etiam Manicheos, & Valentinianos & Marcionistas, & singulos hereticos oportet habillos facere & haeresim suam anathematisare, & Nestorium, & Eutychen, & Diodororum & Severum, & reliquos talium haeresium principes, & qui eadem que illi sentiunt, & omnes predictas haereses: & sic fieri sancte communiquis particeps.

reconciliandi pœnitentes hæreticos, pro diuersa circumstantiarum ratione diuersoque statu & conditione, in qua erant, quando corpori ecclesiæ sociari cupiebant.

§. IX.

Quoniam conditiones in reconciliatione requisitæ eorum, qui ab ecclesia in heresin vel schisma defecissent.

Qui in ecclesia baptizati & postea in hæresin vel schisma lapsi erant, eos reconciliandi non aliam reperimus initam rationem, quam communem & vulgatam rationem omnes reliquos pœnitentes reconciliandi cum manus impositione & precibus. Nam, vti supra adnotauimus, si primus baptismus validus esset, secundum baptismum nulli pœnitenti per modum absolutionis dari fas erat. Sed tamen duriores quidam labores & scueriores conditiones istiusmodi apostatis & desertoribus sœpenumero imponebantur, antequam ad pacem ecclesiæ eis permitteretur redditus. Si antesignani essent & propugnatores hæresis, qui alios errori & factio[n]i implicauerant: communiter requirebatur, vt deceptam a se multitudinem reducerent, priusquam perfectam obtinerent absolutionem. Sic de *Marcione* obseruat *TERTULLIANVS* [d], ita eum pacem recepturum fuisse, si ceteros quoque, quos perditioni eruditisset, ecclesiæ restitueret; idque se facturum promisisse, sed morte esse præuentum. Similem obseruationem de *Trophimi*, vnius ex tribus episcopis, qui illegitiinam *Vouatiani* ordinationem, episcopum contra *Cornelium* eum constituendo peregerant, & hoc ipso ingens ecclesiæ *Romanæ* conflarant schisma, reditu ad eccleiam habet *CYPRIANVS*, receptionem illius hunc in modum commemorans [e]: *Quoniam cum Trophimo pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad ecclesiam Trophimo, & satisfacente, & penitentia deprecationis errorem pristinum confitente; & fraternitatem, quam super abstraxerat, cum plena humilitate & satisfactione revocante, auditæ sunt eius preces; & in ecclesiam domini non tam Trophimus, quam magnus fratrum numerus, qui cum Trophimo fuerat, admissus est: qui omnes regressuri ad ecclesiam non essent, nisi cum Tro-*

(d) *Tertull. de praescript. c. XXX.* Ita pacem recepturus, si ceteros quoque, quos perditioni eruditisset, ecclesiæ restitueret, morte præuentus est.

(e) *Cyprian. epist. LII. al. LV. ad Antonian. pag. 105. (pag. 244. edit. Amstelod. MDCC.)*

phimo comitante venissent. Tractatu ergo illic cum collegis plurimis habito, suscepimus est Trophimus; pro quo satisfaciebat frairum redditus & restituta multorum salus: sic tamen admissus est Trophimus, ut laicus communicet, non quasi locum sacerdotis usurpet. Interdum ab eis requirebatur tamquam absolutionis eorum conditio, ut factio- nis suae reliquias detegerent. Cuius rei exemplum nobis exhibet AVGUSTINVS in inita a se ipso ratione tractandi Vito- rinum hypodiaconum, qui ad sectam Manichaem transfugerat. Quando hic AVGUSTINVM rogabat, posteaquam se Manichaeorum auditorem fuisse confessus erat, ut se in viam veritatis doctrinæ catholicæ reuocaret restitueretque in ecclesiæ communionem, AVGUSTINVS admittere eum recusabat, nisi proderet [*], quotquot nosset eodem infectos errore. Interdum errores suos anathematizare & scripto edito ciurare subebantur. Concilium Nicenum hanc conditionem [f] a Nouatianis; concilium Gangrense [g] ab Eustathianis; concilium secundum Arelatense [h] a Nouatianis; & concilia Africana [i] a Denatistis exigeabant. Concilium Laodicenum [k] idem a Nouatianis, Photinianis & Tessaadecatitibus; et concilium generale Constantinopolitanum [l] a Macedonianis, Sabbatianis, Ariani, Nouatianis & Tessaadecatitibus requirebat. Interdum non tantum errorem condemnare & rectæ fidei doctrinæ subscribere, sed iuriandum quoque interponere, maioris confirmationis gratia, de-

(*) Vid. Augustin. epist. LXXXIII. tot.

(f) Concil. Nicen. c. VIII. πρὸ πάντων δὲ τέτο διαιροῦσσαν αὐτὸς ἡγγὺς Θεός προσήκει, κ. τ. λ. Ante omnia autem hoc in scriptis ipsis profiteri conuenit, cetera.

(g) Concil. Gangren. in procem. (tom. II. concil. p. 416.) εἰ δὲ μελλοῦσιν, καὶ ἀνδειπολίσσους ἔνασον τέτων τῶν κακῶν λεχθέντων, δικτὸς αὐτὸς γίνεται. Quod si per paenitentiam condemnauerint omnia hec, quae male senserunt, tamquam a se non bene prolata, acceptabiles sunt.

(h) Concil. Arelat. II. c. IX. Nouatianum in communionem recipi non debere, nisi suscepit paenitentie credibilitate præteritum damnet errorem.

(i) Cod. Afric. can. LVII. ἀνδειπολίσσους τέ τῆς πλάνης ὄνδυκτος, δικ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χριστὸς ἀνδειπολίσσου εἰς τὴν μίαν ἐνδιηγούσαν κ. τ. λ. Anathematizato nomine erroris recipientur per manus impositionem in unum ecclesiam, cetera.

(k) Concil. Laodic. can. VII. cit. §. VII. sub litt. (t) pag. 221.

(l) Concil. Constantinop. I. c. VII. ibid. sub litt. (m).

bebant. Quomodo, perhibente SOCRATE [m], *Constantinus Arium facere adegit, tametsi ille per fraudem & simulationem illud præstítit.* Hæc cautio erat, quam ecclesia adhibebat maxime in causa apostatarum hæreticorum, ut eorum sinceritatem in reuocandis erroribus exploratam haberet ante, quam eos in communionem suam denuo reciperet, aut indulgeret illis absolutionem.

§. X.

De tempore absolutionis.

VNUM superest, sub hoc capite notandum, quod est visitatum tempus absolutionis. Hoc videtur adfixum fuisse in ordinariæ disciplinæ cursu ad diem, quo passus, vel potius ad diem, quo proditus fuit seruator noster. Ita enim AMBROSIUS diserte ait, pœnitentiam in ecclesia relaxari, hoc est, pœnitentibus absolutionem impertiri consueisse, die [n], quo dominus fese pro nobis tradiderit. In ecclesia Romana tempore Innocentii [o] eadem obtinebat consuetudo absoluendi pœnitentes feria quinta vltimæ ante pascha liebdomadis, nisi infirmitas aliqua intercederet & vita pœnitentium periclitaretur. Tunc enim quolibet tempore reconciliari potius poterant, si necessitas id exigeret, quam ut sine communionis beneficio decederent. Hoc ipso etiam tempore vel circa illud impera-

(m) Socrat. lib. I. c. XXXVIII. ὁ βασιλεὺς ἀπέπειρεν Ἀγεῖς ποιότατας βασιλεῖς, ἐπὶ τῷ βασιλεῖον αὐτὸν μετατέμπειρα, ηὔπτα τε, εἰ τοῖς ὄφεις συκῆται τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ὁ δὲ ἑτοίμως μηδὲν μετάθετος, ἐπὶ αὐτῷ ἐπέγραψε τῷ περὶ τῆς πίστεως ὀρθοδόξη τοφισάμενος· καὶ δὲ μὲν βασιλεὺς θαυμάστος, καὶ ὅρον ἐπέφερεν· δὲ καὶ τῷτο τοφισθέντοις ἐποιεῖ. π. π. λ. Imperator quoniam Arium periculum facere vellet, eum in palatium accidens interrogauit, num decretis Nicænae fidei consentiret? Ille nihil cunctatus, alacri animo coram imperatore subscripsit ea, quæ de fide in concilio statuta fuerant, callide ludificatus.

Quumque imperator admiratione captus, incurvando insuper eum adgredit, ille per fraudem & simulationem illud etiam præstítit.

(n) Ambros. epist. XXXIII. ad Marcellin. foro rem. Erat dies, quo dominus fese pro nobis tradidit, quo in ecclesia pœnitentialia relaxantur.

(o) Innocent. epist. I. ad Decent. c. VII. Pœnitentia, si nulla interveniat regitudo, quinta feria ante pascha remittendum Romanæ ecclesiæ consuetudo demonstrat, &c.

Vid. Hieronym. epist. XXX. epitaph. Fabiolæ c. I. extremo. Quis hoc crederet --- ut errorem publice fateretur, &, tota vrbe spectante Romana, ante diem paschæ staret in ordine pœnitentium, cetera.

tores (in imitationem fortassis huius consuetudinis ecclesiæ) ciuiles suas absolutiones siue indulgentias, ut vocabant, promulgare solebant, quibus in celebritate paschali veniam indulgebant omnibus, qui propter crimina sua carceribus detinebantur, exceptis quibusdam, qui atrociora & venia prorsus indigna scelera commiserant. Hæc consuetudo primum a *Valeminiano* inducta, & a *Theodosio* & sequentibus imperatoribus continuata est, qua de re integer titulus habetur in codice *Theodosiano* [p], vt aliorum scriptorum, qui de ea loquuntur, in praesenti ne faciamus mentionem. Monachi, qui pro *Eutychie* epistolam petitoriam ad concilium Ephesum secundum [q] scripserant, ad vtramque consuetudinem sacram & ciuilem respiciunt. *Supernenit*, inquit, & salutaris passionis dies & sacra nox & resurrectionis festivitas, in qua quidem & plurimis peccatoribus a sanctis patribus nostris damnationes soluuntur, verum & ab imperatoribus criminalia reis vincula relaxantur, cetera. Ut adeo hoc præcipuum tempus fuerit dimitendi tam ciuilium quam ecclesiasticorum criminum reos, & respectu vtrorumque dimissio (pro natura rei, vel in ciuili vel ecclesiastico sensu) dicta sit absolutionis siue indulgentia.

§. XI.

Quemadmodum ecclesia quosdam poenitentes absoluuerit, siue in communionem restituerit post mortem.

CONSIDERAVIMVS hactenus modum & circumstantias absolutionis, quatenus omnium ordinum poenitentibus, dum viuerent, data fuit. Præter hanc autem alia poenitentes absoluendi hominesque in communionem post mortem recipi-

(p) Cod. Theodos. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. III. IV. seqq.

(q) Acta synod. Ephes. in act. I. Vid. concil. Chalcedon. tom. IV. concilior. p. 277. ἐπίσην καὶ ἡ τὰ σωτήρια πάθεα ήμέρα, τοις γένεσις ἵερα, τοῖς δὲ αὐτοῖς ἱεροῖς ἡ μάρτυρας μὲν τοῖς πλεῖστοις τῶν ἡμερησίων τὰ ἀπό τῶν ἁγίων πατέρων ἡ μάρτυρις, λύτεια δὲ προὶ τῶν βασιλεώντων ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων τὰ δεσμῶτες ἑπενθύονται, κ. τ. λ. Vid. aliud illiusmodi exemplum ex concilio Berytensi ibid. p. 642. Οἱ ἀρχιεπίσκοποι διὸ τὴν ἑστῆν ἀπέλυσαν αἵτις τῆς ἀκονιστίας ἐπὶ τῷ ὅρῳ τέττα, ἐπὶ τῷ μητροπολίτῃ Λαζαρίῳ κ. τ. λ. Qui archiepiscopos propter festivitatem ab excommunicatione eos absolvit, sub ea tamen definitione, ut non excederent Antiochia, ect.

endi ratio spectanda nobis est. Accidebat enim nonnumquam, ut vere pœnitentes & boni homines morerentur, excommunicationis vinculis nondum laxati, adeoque extra visibilem ecclesiæ communionem constituti. Id quod fieri poterat dupli modo. 1.) Si pœnitentes subito morerentur, dum in pœnitentia actione raui essent & industria; vel peregre agerent, vbi sacerdotem, qui sibi formalem absolutionem impertiret, nancisci non poterant. 2.) Si innocentes homines, a magna quadam & valida factione oppressi & iniuste excommunicati, nec vim quam in externam ecclesiæ communionem, ob adfligentem eos potentiam, recepti essent. In utramque partem ecclesia inuenerat remedia, utendo quibusdam ceremoniis admittendi eos in communionem, vel potius declarandi, eos esse in communione post mortem. Pœnitentibus, qui subita atque improuisa morte abripiebantur, dum sollicite agerent pœnitentiam, prouisum erat, ut, non obstante isto casu fortuito, tractari deberent tamquam in communione ecclesiæ defuncti, et si formaliter reconciliatione orbati. Hanc in rem decretum [r] in concilio Carthaginensi quarto factum legimus: *Pœnitentes, qui attente leges pœnitentia exsequuntur, si casu in itinere vel in mari mortui fuerint, vbi eis subueniri non posse, memoria eorum & orationibus & oblationibus commendetur.* Et concilium Vafense secundum [s] canonem habet eiusdem argumenti, & specialius adhuc definentem: *Horum, qui penitentia accepta, in bona vita cursu satisfacti compunctione viventes, sine communione inopinato nonnumquam transiit in agris aut itineribus praeveniuntur, oblationem recipiendam, & eorum funera ac deinceps memoriam ecclesiastico adfectu prosequendum: quia nesas est, eorum commemorationes excludi a salutaribus sacris, qui ad eadem sacra fidei affectu contendentis -- absque sacramentorum viatico intercipiuntur, quibus fortasse nec sacerdos absolutissimam absolutionem denegandam putasset.* Ecclesiæ quidein Romane praxis alia erat tempore Leonis pontificis, vti e quibusdam ipsius epistolis [t] appareat: At enim illi-

(r) Concil. Cartagin. IV. can. LXXIX.

(s) Concil. Vafense II. can. II.

(t) Leo epist. XC. al. XCII. ad Rustic. cap. VI. (Inquisit. VIII. apud Labb. tom.

III. concil. p. 1407.) De his, qui animo iam deficientes pœnitentiam accipiunt, & ante communionem moriuntur. Responsio. Horum causa Dei

us praxis fere singularis erat. Plerique enim omnes contrarium tuebantur, propendentes in humaniorem lenioremque sententiam pro ipsis poenitentibus, qui inopinato sine reconciliatione decederent. Quod a patribus concilii Toletani vindeximi obseruatum est, qui proinde hac de re decreuerunt in hunc modum [i]: *De his, qui accepta penitentia, antequam reconciliarentur, ab hac vita recesserint, quamquam diuersitas preceptorum de hoc capitulo habeatur: illorum tamen nobis sententia placuit, qui multiplici numero de huismodi humanius decreuerunt, ut & memoria talium in ecclesia commendetur, & oblatio pro corum delicto a presbyteris recipiatur.* Quod ad eos attinet, qui potentis alicuius factionis ope excommunicati erant, ratio restituendi eos exterioræ ecclesiae communioni post mortem in eo consistebat, ut nomina eorum diptychis ecclesiæ inscriberentur, (quemadmodum THEODORETUS [w] Atticum in caussa Chrysostomi fecisse dicit) quod satis erat ad restituendum eos post mortem communioni & societati fidelium. Haec tenus de circumstantiis & ceremoniis in antiqua absolutionis ratione obseruatis.

iudicio reseruanda est, in cuius manu fuit, ut talium obitus usque ad communionis remedium differretur. Nos autem, quibus viuentibus non communicavimus, mortuis communicate non possumus. Epist. LXXIX. al. XCI. ad Theodor. Si aliquis eorum, pro quibus domino supplicamus, quocumque interceptus obstaculo, a munere indulgentiae praesentis exciderit, & priusquam ad constituta remedia perueniat, temporalem vitam humana conditione finierit: quod manens in corpore non receperit, consequi exutsus carne non poterit.

(u) Concil. Toletan. XI. c. XII.

(v) Theodoret. lib. V. c. XXXIV. Τελετήσαντος δὲ τῆς μεγάλης διδυσκύλης τῆς οἰνοφένης, ἡ πρότερον οἱ τῆς ἐσπέρους ἐπίσκοποι τῶν ἐν Αιγύπτῳ καὶ τῇ Εὐαρά, καὶ τῶν ἐν τῷ βοσπόρῳ καὶ τῇ Δράκῃ τὴν ποιωνίαν ἀστάτευσι, εἴς ἐκεῖνα τῆς Δεσποσίτου ἀδόρος τὸν μητροῦ τοῖς τεθρεύσιν ἐπισπόντοις συνέταξαν καὶ Αἰγυπτίον μὲν, ὃς μιτρὴν ἔγενετο, προστρέψεως ἐν ἀξιώσαντι. Αἴγυπτον δὲ, τὸν Αἰγυπτίον διάδοχον, ποθάντος μὲν προσβευτάμενον, ποθάντος δὲ τῆς εἰρήνης τυχεῖν ἀξιώσαντα, χερῶν ἵσεγον ἐδέξατο τὴν προστρέψιαν γράψαντα. Post mortem magni dictoris urbis terrarum (Iovannis), occidentales episcopi, episcoporum Aegypti & Orientis, & Bospori ac Thracie communionem non prius admiserunt, quam diuinum illius veri nomen una cum reliquis fato fundatis episcopis consignassent. Et Arsacium quidem, qui post illum ordinatus est, ne salutare quidem dignati sunt. Atticum vero Arsacii successorem, qui multas ad ipsos legationes misserat, & pacem cum ipsis habere postulauerat, tandem suscepserunt, postquam is nonen illius in sacras tabulas retrulisset. Vid. concil. Constantiopol. sub Menna act. V. de Leone, Ephemio & aliis.

LIBRI DECIMI NONI
CAPVT TERTIVM
DE MINISTRO DISCIPLINAE ECCLESIA-
STICAE, ET SPECIATIM DE MINISTRO AB-
SOLVTIONIS.

§. I.

Omnis disciplinæ potestas præcipue episcopi manibus tradita.

VNVM tantum restat examinandum hac in re, quod ad disciplinæ exercitium in praxi ecclesiæ pertinet; nimirum quibus manibus administrata fuerit disciplina ecclesiastica? Quis vulgo habuerit spiritualis huius gladii potestatem? Et quis in specie minister absolutionis fuerit? Disciplinæ potestatem præcipue episcopi manibus fuisse concreditam, vti reliqua officia ecclesiæ vniuersa, res incontrouersa est & ex integra antecedente historia & enarratione praxis ecclesiæ apparet. Nam canones semper loquuntur de episcopo, ad minimum vt coniuncto cum senatu suo ecclesiastico, hoc est presbyterio, tamquam qui peccatores ab ecclesia auellat imponante eis pœnitentiam; & deinde examinet eorum profectus, & tum vel proroget eorum pœnitentiam, vel pro sua indulgentia moderetur; & denique admittat eos ad communionem ecclesiæ per absolutionem.

§. II.

Hec multis in casibus presbyteris per generale quoddam vel spaciole mandatum commissa.

ET hæc, quatenus episcopus eam poterat administrare, ipsi soli reseruari pro ipliusque arbitrio exerceri poterat. Quoniam autem necessitates ecclesiæ multis in casibus requirebant, vt huius negotii pars ad alios devolueretur, nec episcopus per se ipse id totum indigentibus omnibus administrare valebat; propterea presbyteri, tamquam apti eius adiutores, in huius rei societatem adsciscabantur. Hi generale mandatum habebant magnam indulgentiam, sive absolutionem baptismi, euangelistriæ, verbi ac doctrinæ conferendi omnibus eius indiges-

Et

Et licet eorum potestas in publicæ disciplinæ exercitio & in finali publicorum pœnitentium reconciliatione per manus impositionem & preces paullo magis circumscripta eset; intermedia tamen manus impositio, pœnitentibus in quotidiano exercitio dari solita, saepius illis committebatur. Et concedente episcopo ultimam reconciliationem publicis pœnitentiibus vel publice in ecclesia impertiri poterant, vel priuatim domi, si qua necessitas & imminentis mortis formido celeriore absolutionem exigeret. Hoc ex ipsis illis canonibus manifestum est, qui potestatem presbyterorum in reconciliandis publicis pœnitentiibus restringunt, quamque soli episcopo reservant. Nam hasce limitationes & exceptiones adiungunt. Concilium Carthaginense secundum duos habet canones, qui rem inter eos ita diuidunt. Vnus [a] ait: *Reconciliare quempiam in publica missa, presbytero non licere, hoc omnibus placet.* Alter autem statim subiungit [b]: *Si quisquam in periculo fuerit constitutus, & se reconciliari diuinis altaribus petierit, si episcopus absens fuerit, debet utique presbyter consulere episcopum, & sic periclitantem eius præcepto reconciliare.* Et concilium Carthaginense tertium [c], *Presbyter, inquit, inconsulto episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absente episcopo & necessitate cogente.* Concilium Arausicum primum [d] simile decretum fecit de reconciliandis pœnitentiibus, in haeresi baptizatis: *Hæreticos in mortis discrimine positos, si catholici esse desiderent, si defit episcopus, a presbyteris cum chrismate & benedictione consignari placet.* Et concilium Epaonense [e] eiusdem argumenti canonem habet: *Presbyter propter salutem animarum, quam in cunctis optamus desperatis & in lecto decumbentibus hereticis, si conversionem subitam petant, chrismate subuenire permittimus. Quod etiam omnes conuersuri, si sani sunt, ab episcopo nouerint expetendum.* Et hoc antiquæ ecclesiæ regulæ conforme esse, ex DIONYSII, antistitis ecclesiæ Alexandrini, epistola apud EVSEBIVM [f] apparet. Ibi enim ille dicit, dedisse se presbyteris in mandatis,

(a) Concil. Carthag. II. c. III.

(b) Ibid. can. IV.

(c) Concil. Carthagin. III. c. XXXII.

(d) Concil. Arausic. I. can. II.

(e) Concil. Epaonens. can. XVI.

(f) Apud Eusebium lib. VI. c. XLIV. Ἐπολῆς δὲ ἐπὶ μᾶς διδούλων, τὸς αὐτοῦ

vt morituris, si peterent, & maxime si antea postulasset, veniam indulgerent, quo bonae spei pleni ex hac vita migrarent.

§. III.

Et diaconis quoque.

NEQUE hoc mandatum & licentia solis presbyteris, sed diaconis etiam dabatur. Nam vti veniam habebant dandi hominibus absolutionem baptismatis, si summa id exigeret necessitas; ita auctoritate quoque impertiti erant dandi poenitentibus reconciliatoriam absolutionem, si quidem consimilis id postularet ratio. Ita enim concilium Illiberritanum videtur rem determinare, quando canone quodam [g] ita statuit: *A-pud presbyterum, si quis graui lapsu in ruinam mortis incidit; placuit penitentiam agere non debere, sed potius apud episcopum: cogente tamen infirmitate, necesse est presbyterum communionem praeflare debe-re, & diaconum, si ei iussit sacerdos.* Planius hoc a CYPRIANO [h] traditur, qui ait: *Si incommodo aliquo & infirmitatis periculo occupati fuerint (poenitentes); non exspectata presentia nostra, apud presbyterum quemicumque presentem, vel si presbyter repertus non fuerit, & urgere exitus coperit, apud diaconum quoque exomologes in facere delicti sui possint; ut manu eis in penitentia imposita, veniant ad dominum cum pace.* Manifestum quoque est, clerum partem aliquam cum episcopo habuisse in solemnioribus absolutionibus: quia CYPRIANVS [i] saepe de quibusdam temerariis & incautis hominibus queritur, qui eucharistiam sibi dari cupe-

*κατελογίας τῇ βίᾳ, εἰ δύνοτο, νοῆ μάτιστρα εἰ νοῆ πρότερον ἵνετέστερες τῷ ξούσῃ,
ἀφίεται, οὐ ἐπέπιδες ἀπαθανάτωτες.*

(g) Concil. Illiberritan. can. XXXII.

(h) Cyprian. epist. XIII. al. XVIII. p. 40. (p. 197. edit. Amstelod. MDCC.) Vid. epist. XIV. al. XIX. ad cler. p. 4r. (p. 198.) Quoniam significasti quosdam immoderatos esse, & communicationem accipiendam festinanter urgere; & desiderabis in hac re formam' a me vobis dari: fatis plene scripsisse me ad hanc rem proximis litteris ad vos factis credo, vt --- si premi infirmitate aliqua & periculo coperint, exomologesi facta, & manu eis a vobis in penitentia imposta cum pace a martyribus sibi promissa ad dominum remittantur.

(i) Cyprian. epist. X. al. XVI. p. 37. (p. 195.) Nondum manu eis ab episcopo pio imposta, eucharistia illis datur &c. Epist. XI. al. XV. p. 34. (p. 193.) Ante manum ab episcopo & clero in penitentiam impositam &c. Epist. rent

rent, antequam solemnem manus impositionem ab episcopo & clero in reconciliatoria absolutione accepissent.

§. IV.

Quatenus & quo sensu absolutio dici possit a laicis danda.

QVEMADMODVM autem presbyteri & diaconi nihil faciebant seorsim hac in re sine episcopo, sed vel coniunctim cum eo, vel ex eius auctoritate & permisso: ita multo minus hæc potestas laicis committebatur. Tantum, vrgente extrema aliqua necessitate, nonnulli canones permittunt catechumeno baptismum (qui genus quoddam absolutionis, vti audiuiimus antea, esse credebatur) ab homine laico potius dari, quam vt ille sine baptismo decederet. Hoc ex decreto, in concilio *Il-liberritano* factō, manifestum est, quod habet [k]: *Placuit peregre nauigantes, aut si ecclesia in proximo non fuerit, posse fidem, qui lavacrum suum integrum habet, nec sit bigamus, baptizare in necessitate infirmitatis positum catechumenum &c.* Et dicta *TERTULLIANI*, *HIERONYMI*, *AVGVSTINI* plurimumque aliorum, quæ in alio libro confessimus [l], non fuisse hoc singularem istius concilii opinionem, demonstrant. Quod ad alterum attinet sacramentum, non legimus, siue diaconum siue laicum consecrandi illud habuisse veniam; vtpote quod presbyterorum tantum erat officium. Neque laicus licebat vel panem vel calicem iam consecratum publice exhibere populo: diaconorum enim hoc erat. Attamen, exigente summa necessitate, laicus portare poterat & priuatim distribuere consecratum panem & vinum morientibus, & eatenus partem habere in eius absolutione. Quemadmodum videre est ex celebri illa historia, quam ex *DIONYSIO ALEXANDRINO* refert *EVSEBIVS* [m] de quodam *Serapione*, qui eucharistiam transmissam sibi a sacerdote datamque per manus serui eius acceperit. Sed iusta est animaduersio, quam hanc in rem habet *IOANNES FELLIVS* [n], episco-

XII. al. XVII. p. 39. (p. 197.) Nec ad communicationem venire quis possit, nisi prius illi ab episcopo & clero manus fuerit imposita &c.

(k) Concil. Il-liberrit. can. XXXVIII.

(l) Scholast. Hist. of Lay-Baptism, par. I. chap. I. n. 8. &c.

(m) Euseb. lib. VI. c. XLIV. Vid. cap. I. §. III. sub litt. (d) pag. 195. vbi tota historia plenius recitatur.

(n) Fell. not. in Cyprian. epist. XVIII. p. 40. (p. 197. edit. Amstelod. MDCC.)

pus nostras, *Quaeunque necessitas*; inquiens, cogit, etiam illa defensit. Nota est historia apud EVSEBIVM eucharistie per puerum Serapioni transmissa: nemo tamen dixerit, fas esse pueris sacra illa mysteria distribuere. Eamdem rationem valere putat pro reconciliacione poenitentium per diaconos in extremâ infirmitatis necessitate facta, quod extra ordinem id fuerit; neque consequentia ex necessitate & casibus extraordinariis formanda sit in fraudem statarum regularum & consuetudinum ecclesiae. Si qui accepti mandati limites migrarent, & vel excommunicarent vel absoluissent sine potestate, ipli censuræ ecclesiasticæ ob istam usurpationem obnoxii erant, & ecclesia omnes istiusmodi illegitimos actus auctoritate sua & arbitratu rescindere poterat. Hinc quum concilium Ephesinum Nestorium & Celestium, ob haeresin suam officio pulsos, ad statum laicorum reduxisset, declarabat, omnem sacerdotis functionem se illis adimere, per quam aliquibus vel nocere vel prodesse [o], hoc est, eos excommunicare vel absoluere, possent. Et quum Nestorius postea nonnullos clericos, quod recte sentirent, sacerdotio prohibere ausus esset, synodus istum eius actum nullum & irritum pronuntiabat, sacerdotesque ita depositos [p] in stationem pristinam restitui iubebat. Et ab altera parte, quum Nestorius & qui cum eo conspirabant, in communionem & gradum eos restituere conati essent, quos synodus condemnarat, declarabat synodus [q], nihil eos profecisse, sed manere & esse nihilo

(o) Concil. Ephesin. in epist. encyclica. concil. tom. III. p. 804. οὐ τινας δέ γε ποιῶ ἡ ἄγια σύνοδος πάσης μὲν ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἀπόστολος ἐποίησε, πάσου δὲ αὐτῶν ἐνέργειαν ἴσχασθαι πορεῖται, διὸ ἡ ὁδίνων βλάσπεδη ἡ ἀφελεῖν τινάς. Quos sancti synodus communī decreto ab omni ecclesiastica communione alienos esse statuit, & omnem sacerdotii functionem illis ademit, per quam aliquibus vel nocere vel prodesse poterant.

(p) Concil. Ephesin. can. III. Εἰ δέ τινες καὶ τῶν ἐντόσης πόλεις ἡ χώρα πληριώνει ὑπὸ Nestoris καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὄντων τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκκλησιῶν διὰ τὸ ὅρθιον Φορεῖν, ἐκκαυματίων καὶ τέτες τὸν Ἰησοῦν ἀπολαβεῖν βαθὺν. Si qui clerici in singulis urbibus aut regionibus a Nestorio & cum eo conspirantibus, sacerdotio prohibiti sunt, quod recte sentirent, iustum putauimus, hos quoque proprium gradum recipere.

(q) Ibid. can. V. Στοι δὲ ἐπὶ ἀτόποις πρόξεσι κατενεψησαν ὑπὸ τῆς ἄγιας σύνοδος, ἢ ἐπὶ τῶν δισειών ἐπιστόπων, καὶ τέτες ἀκανονίσας κατὰ τὴν ἐπιστολὴν ἀδιαφορεῖν αὐτὲς ὑπὸ Nestoris, καὶ εἰ τὰ αὐτὰ Φορεῖται ἀποδῆναι ἐπικαθῆσαν ἡ πειρασθέσαι κακωτίων, ἢ βαθὺν, ἀναφελήστες τῶν, καὶ μέσαν καὶ τέτες, καὶ τῶν δε-
minus

minus depositos. Quod ipsum ostendit, nec laicos nec clericos, ad statum reductos laicorum, per statas disciplinæ regulas in ecclesia ullam soluendi vel ligandi habuisse potestatem. Atque hoc certus episcopus *Theodoreto* iuniori, quum a quodam monacho excommunicatus esset, declarauit, ut auctor est **THEODORETVS [r.]**. Bonus imperator magna sollicitudine adsciebatur ex eo, quod iniustæ licet excommunicationi sub-esset, utpote per illegitimam auctoritatem contra se pronuntiatæ, negabatque se prius cibum sumtum, quam vinculis solutus esset. Idecirco unum e familiaribus ad episcopum mittebat, rogans, ut mandaret ei, qui ligauerat, ut vinculum demeret. Quumque episcopus respondisset, non a quo quis vinculum accipi oportere, solutumque eum esse renuntiasset, solutionem non admittebat, donec is, qui ligauerat, non sine multo labore quæsitus, communionem restituisset. Responsum episcopi hoc in casu omnino recte se habebat; imperator autem utpote vir religiosus in eo acquiescere non poterat. Agnoscebat fortassis, se monacho iniuriam aliquam intulisse, adeoque ei esse satisfaciendum priuatamque veniam rogan-dam; secundum regulam a seruatore nostro prescriptam: *Si*

δὲ ἔτον καθηγημένες ἐδικάσται μεν. Οὐτομόνεις αὐτοὶ τοις δέομνος ἐπειδὴ δὲ τέτο δράσας πολλάκις ἐπιτυχε, τοῦ ἐκκλησιαστικῆς αὐτὸν κοινωνίας ἐκώλυσε, οὐδὲ τὸν δεσμὸν ἀπέδειχε, ὑπεχώρησεν δὲ τοῖς πιστότατος βυσιλεύς, παραγνόμονος εἰς τὰ βασίλεια, οὐδὲ τὰ παιδία παλέντων εἰς ἐνωχίαν, οὐδὲ τὰν συστήτων παρέστην, ἐπὶ τῷ περὶ λαζαρίου τὸν δεσμὸν, μετασχεῖν τροφής· οὐδὲ τέττα δὴ ἐνεκ πρὸς τὸν ἀρχιερέα τὸν οἰκεῖότατον ἐπειψε, παρακαλῶν ἐπιτρέψαι τῷ δεδηκότι τὸν δεσμὸν δικλῖσσαι τῷ δὲ ἐπισκόπῳ Φίσιατος μὴ κορητα παρὰ παγῆς ὅτι τὸν δέκαδα τὸν δεσμὸν, οὐδὲ δεδηλωκότος ὡς λέλυται, οὐδὲξέπει τὴν λύσιν, ἕως δὲ δῆσται σὺν πολλῷ τῷ πόνῳ ἐπιτηδεῖς, τὴν κοινωνίαν ἀπέδειχεν. *Vir quidam professione monachus, sed animo audacior, ad imperatorem accessit, ut aliquid ab eo postulararet. Quod quum sapientis frustra fecisset, tandem imperatori ecclesiastica communione interdixit, iniectoque vinculo discessit. Verum fidelissimus imperator ad palatium reversus, quum iam tempus instaret communem, et adesse comitare, negavit se prius cibum sumtum, quam vinculis solutus esset. Atque idecirco &c.*

munus tuum attuleris ad altare, & illic memineris, fratrem tuum habere aliquid contra te, omittre illic munus tuum coram altari & abi: pri-
 num reconciliatur fratri tuo, & tunc, ubi veneris, offer munus tuum.
 In hoc casu quilibet potestatem habet remittendi peccata fra-
 tri suo, iuxta ac admonendi & instituendi eum & orandi pro
 eo, que sunt priuatæ & remotæ reconciliandi eum altari viæ.
 De hisce AVGVSTINV[S] loquitur, conuenienter illi præcep-
 to apostoli Col. III, 13. *Contubernes vobis mutuo, si quis aduersus*
aliquem habuerit querelam. Sicut & Christus condonauit vobis, ita &
vos. „Inuicem nobis, inquit, delicta donemus, & pro nostris
 „delictis inuicem oremus, atque ita quodammodo pedes no-
 „strorum lauemus. Nostrum est, donante ipso ministerium cari-
 „tatis & humilitatis adhibere: illius est exaudire, ac nos ab
 „omni peccatorum contaminatione mundare per Christum,
 „& in Christo, ut quod aliis etiam dimittimus, hoc est in ter-
 „ra soluimus, soluatur & in cælo.“ Hæc tam necessaria chri-
 stiani officii pars est, vt nemo hanc rationem soluendi fratrem
 suum prætermittere possit, nisi peccata sua a Deo retineri ve-
 lit. Nam si reniserimus hominibus suos lapsus, remittet etiam nobis
 pater ille noster caloslis. *Sin autem non reniserimus hominibus ipsorum*
lapsus: nec pater noster remittet nobis offensas nostras. Quæ in ver-
 ba quidam ex veteribus [i] obseruat, quod tanto grauius ipsi
 negantur in peccatis nostris, si alterius vincula soluere recu-
 semus. Neque quidquam inter patres vñitatus est, quam vt
 dicant, quod homines sese ipsi ligent, vel ligentur ab aliis, si
 illos offendant, nec vñquam petant veniam: Et quod semet-
 ipsos vel alios soluant peccatis vel dando eleemosynam, vel
 conuertendo peccatores, vel orando pro illis, vel condonan-

(s) Augustin. tract. LVIII. in Iean. tom. IX. pag. 164. (pag. 401. edit. Basil. MDLXIX.)

(t) Sedulius carm. paschal. lib. II. biblioth. patr. tom. VIII. p. 665.

Debita laxari qui nobis curita rogamus,
Nos quoque laxemus, proprii nam cautio verbi
Spondentes manifesta tenet, granisq[ue] soluti
Negantur, alterius si soluere vincla negemus.
Incipietque pius decies millena talenta
Dimittens dominus, si nos adfligere propter
Denarios centum confernum senseris ultimū,
Tradere confestim voritoribus: cetera.

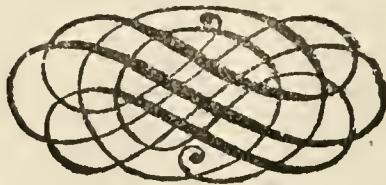
do eorum aduersus se peccata. Cum respectu ad rationem ligandi alterum [u] AVGVSTINV[S] ait: *Cepisti habere fratrem tuum, (in te peccantem) tamquam publicanum, ligas illum in terra, sed ut iuste adliges, vide.* Nam iniusta vincula diminuit iustitia. Quod ad rationem soluendi attinet, ORIGENES septem modos recenset, quibus christianus remissionem peccatorum obtinere possit, quorum quinque manifesto priuatae priuati hominis actiones sunt. „Audisti, inquit [x], quanta sint in lege sacrificia pro peccatis, audi, nunc quantæ sint remissiones peccatorum in euangelii. Est ista prima, qua baptizamur in remissionem peccatorum. Secunda remissio est in passione martyrii. Tertia est, quæ pro eleemosyna datur. Dicit enim saluator: *Verumtamen date eleemosynam, Ecce omnia munera sunt vobis.* Quarta nobis fit remissio peccatorum per hoc, quod & nos remittimus peccata fratribus nostris. Sic enim dicit ipse dominus & saluator noster, *quia si dimiseritis fratribus vestris ex corde peccata ipsorum, Et vobis remittet pater vester:* et sicut in oratione nos dicere docuit, *Remitte nobis debita nostra, sicut Et nos remittimus debitoribus nostris.* Quinta remissio peccatorum est, quum conuerterit quis peccatorem ab errore viae suæ, saluat animam eius a morte, & cooperit multitudinem peccatorum. Sexta quoque fit remissio per abundantiam caritatis, sicut & ipse dominus dicit: *Amen dico, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Et apostolus dicit: *Caritas cooperit multitudinem peccatorum.* Est adhuc & septima, licet dura & laboriosa, per poenitentiam remissio peccatorum, quum lauat peccator in lacrimis stratum suum, & fiunt ei lacrimæ suæ panes die & nocte, & quum non erubescit sacerdoti domini indicare peccatum suum & querere medicinam,. Prima & ultima remissio, baptisimus videlicet & poenitentia, sunt publici actus, in quibus sacerdotis ministerium intercedit: Reliquæ autem omnes, martyrium, eleemosynæ, condonatio iniuriarum, conuersio peccatorum, & abundantia amoris in

(u) Augustin. de verbis domin. serm. XVI. c. IV. (tom. X. pag. 70. edit. Basil. MDLXIX.)

(x) Origen. homil. II. in Leuitic. tom. I. pag. III. (pag. 67. fin. p. 68. edit. Paris. MDCIII.)

Deum, priuatae priuatorum hominum actiones sunt, & a quibuslibet bonis christianis peragi possunt. Et idcirco remissio peccatorum, quæ eis adscribitur, non est peculiaris actus ministerii, sed actus esse potest cuiusvis christiani priuati. Consequenter eatenus laicus in remissione peccatorum partem habere potest, sine inuasione iuris ministerii. Quæ vero res quum sint priuati tantum actus, non sunt vberioris considerationis in hac dissertatione, quæ tantum ad absolutionem ministerialem & publicam ecclesiæ disciplinam attinet.

IAM breuiter omnia a nobis percursa sunt, quæ ad pœnitentialis disciplinæ exercitium, quod ad praxin antiquæ ecclesiæ, respiciunt. Quod ad capita doctrinalia attinet, cuiusmodi est quæstio illa, Num pœnitentia sit proprie sacramentum? Et, Num absolutionis sacerdotalis ad salutem necessaria sit? Ad præsentem disquisitionem directe non pertinent, quæ tantum praxin ecclesiæ considerat. Quoniam vero occasionem habui, parua quædam scripta componendi in quæstionem ultimam, nec ingratum nonnullis lectoribus futurum credo, si ea in lucem emisero, huic dissertationi appendicis loco ea subiungere visum est.

APPENDIX
CONTINENS
DVOS SERMONES,
ET
EPISTOLAS DVAS
AD
SVMME REVERENDVM EPISCOPVM
VINTONIENSEM,
DE
NATVRA ET NECESSITATE
ABSOLVTIONIS;
OSTENDENS,
QVOVSQVE ILLA NECESSITAS EXTENDATVR,
ET VBI CESSET.
EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM VERTIT
IO. HENRICVS GRISCHOIVS.

HALAE, MDCCXXIX.

Notandum, duos sequentes sermones primū in ecclesia cathedrali Vintoniæ habitos, & deinde aliquam eorum partem Walthami in visitatione ecclesiastica ad d. 24. Sept. MDCCXVI recitatam esse. Hęc ipsa pars tali charaktere [,,] signata heic exhibetur, curiositati eorum gratificandi caussā, qui eam solam partem publice audiuerunt, quæ initium prioris & clausula posterioris sermonis fuit.

APPENDIX.

SERMO PRIOR.

Ioan. XX, 23.

*Si quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; si
quorum retinueritis, retenta sunt.*

QVAMQVAM doctrina de ministeriali ab-
„solutione, seu remissione peccatorum, perquam
„utilis doctrina est in ecclesia christiana, vt pote
„materia, quæ praxis nostræ multum interest; ne-
„scio tamen, quo duro fato acciderit, vt pauçæ
„doctrinæ sint, quæ in maiorem abusum abreptæ vel minus
„intellectæ fuerint. Ab vna parte insulsitas nonnullorum;
„qui eam tantum non omne punctum in orbe christiano fer-
„re voluerunt, fecit, vt ab altera parte quidam eam nihil va-
„lere existimarent: Vt solent violentæ disputationes habere
„magnas oppositiones, & magnæ oppositiones desinere in con-
„trariis extremis. Non igitur præter rem me facturum existi-
„mo, si hanc utilem & necessariam doctrinam luci suæ expo-
„suerò, disputando de ea modo quodam practico sine vlla li-
„tigandi libidine, initio facto ab origine illius, siue prima in-
„stitutione.

„Quo M seruator noster in eo esset, vt mundum linque-
„ret, discipulis suis præcipiebat, vt nomine suo agerent, tam-
„quam ministri sui & vicarii, in omnibus rebus, ad regnum
„Dei pertinentibus. Hoc regnum præcipue fundabatur pro-
„missione venia siue remissionis peccatorum: Et haec venia tri-

„buenda & confirmanda erat hominibus, interuentu eorum,
 „quos ille hanc in rem constituerat. Hoc enim pars dati illis
 „negotii erat, vt remitterent peccata, prout expedire ipsi iu-
 „dicarent, agentes secundum regulas, quas eis dabant; cum
 „promisso, fore, vt, quod ex præscripto in ecclesia ipsius in
 „terra facherent, ratum haberetur & confirmaretur ab ipso in
 „celo.

„GENERATIM itaque sine vlla controvicia manifestum
 „est, CHRISTVM potestatem ministris suis reliquisse retinendi
 „vel dimittendi hominum peccata. Ut autem magis distin-
 „ctam & veram hujus rei habeamus cognitionem, triplicem
 „adhuc disquisitionem fieri necesse est.

I. „EXAMINANDA est natura huius potestatis, quatenus
 „ad hominem spectat. Non obstante enim, quod homini da-
 „tum est, mandato & auctoritate, ingens adhuc discriminem sta-
 „tuendum est inter potestatem dimittendi peccata, quæ a Deo
 „exerceatur, & quæ exerceatur ab homine.

II. „INQVIRENDVM est in diuersos actus & modos, in
 „quibus CHRISTVS ministris suis mandatum & auætoritatem de-
 „dit hanc potestatem suam per exempla demonstrandi.

III. „DISPICIENDVM est, quatenus omnes homines legi-
 „timi eius exercitio sese submittere debeant.

„Quæ tria si iuste disceptauerimus, futurum est, vt hanc
 „considerationem ad praxin deducere valeamus & facile dis-
 „cernere, quemadmodum hac doctrina de absolutione, qua-
 „tenus ad ministros CHRISTI eiusque populum spectat, recte
 „vтendum sit.

I. „INITIVM facimus inquirendo in naturam huius po-
 „testatis, quatenus spectat ad hominem. Vbi obseruamus,
 „quod, non obstante quæ homini commissa est auctoritate,
 „ingens discriminem faciendum sit inter potestatem remittendi
 „peccata, quæ a Deo exerceatur, & quæ exerceatur ab homine.
 „Nam potestas Dei omni parte absolutissima est & liberrima
 „in dimittendis peccatis; iudicium eius erroris expers & falli-
 „nescium circa eos, qui veniae capaces sunt: Et consequenter
 „sententia eius semper iusta est, nec ab vlla alia potestate pot-
 „est reuocari. Contra potestas dimittendi peccata, quæ ab
 homi-

„homine exercetur, non absoluta est sed tantum ministerialis.
 „Auctoritas eius non tantum aliunde descendit, sed certis quo-
 „que adstricta est regulis, secundum quas in hoc grandi nego-
 „cio cum aliis mortalibus agere eum oportet. Vnde consequitur,
 „vt iudicium eius nec falli nescium nec sententia eius irreuo-
 „cabilis sit, sed tantum quatenus regulas obseruat, a summo
 „domino & magistro præscriptas, qui ipse sibi reseruauit pri-
 „vilegium sententias vicariorum suorum iudicium in terra re-
 „cognoscendi, de illisque in extremo suo & rectissimo iudi-
 „cio decernendi. Evidem si ministri *CHRISTI* regulas, quas ille
 „præscripsit, in iudicandis peccatoribus, & dimittendis peccatis
 „accurate obseruauit; si neque ex præcipitantia, neque partium
 „studio, neque ignorantia & errore insontem condemnant,
 „vel fontem absoluunt; tum eorum sententia, siue de remit-
 „tendis siue de retinendis peccatis feratur, confirmabitur ra-
 „taque habebitur in cælo: quia agunt secundum tenorem
 „accepti mandati, & tantum vt fidei œconomi ad normam re-
 „gularum, quas summus eorum dominus eis dedit. Si vero
 „ab his regulis vel per ignorantiam veri hominum status, vel
 „per simulationem [a] peccatorum, vel per aliquem negle-
 „ctum, vel animi abiectionem, vel assumtam tyrannidem, vel
 „nimiam indulgentiam, vel alium quemcumque adfectum, quo
 „humana natura dicitur, deflectunt; in omnibus istiusmodi
 „casibus *CHRISTVS* supremus dominus de actis denuo cogno-
 „scet, statuet, iudicabit, eorumque rescindet sententiam, siue
 „ea iusto seuerior fuerit, siue mitior: quia modum concretæ

(a) Cyprianus epist. LII. al. LV. ad Antonian. p. 108. (p. 246. edit. Fell. Am-
stelod.) hanc in rem ait: Neque enim præiudicamus domino iudicaturo,
quo minus, si pœnitentiam plenam & iuslam peccatoris inuenierit, tunc ra-
tum faciat, quod a nobis fuerit heic statutum. Si vero nos aliqui pœni-
tentia simulatione deluserint; Deus, qui non deridetur, & qui cor hominis
intuetur, de' his, quæ nos minus perspeximus, iudicet, & seruorum sen-
tentiam emendet.

Similem in modum Pacianus epist. I. ad Semproniam. biblioth. patr. tom.
III. p. 53. (tom. IV. p. 307. b. edit. Lugdun. MDCLXXVII.) Reddet quidem
ille (episcopus) rationem, si quid perperam fecerit, vel si corrupte & im-
pie iudicarit. Nec præiudicatur Deo, quo minus mali aedificatoris opera
rescindat; iaterea si pia illa administratio est, adiutor Dei operum perseue-
rat.

„sibi auctoritatis excedunt & ad alias regulas, quam quas eis
 „præscripsit, iudicant. Hæc nota illa differentia est inter po-
 „testatem Dei & hominis in dimittendis peccatis; ille dimittit
 „ex absoluta nec aliunde pendente; hic ex subordinata cer-
 „tisque limitibus circumscripta auctoritate, quæ potius decla-
 „ratio est voluntatis Dei, quam libera aliqua potestas ei tradi-
 „ta. Nemo enim mortalium cum eadem auctoritate & firma
 „ad leueratione dicere alteri potest, quemadmodum *CHRISTVS*
 „pendenti in cruce latroni, *Hoc licet mecum eris in paradiſo*. Hæc
 „solius Dei prærogatiua est remittere peccata cum absoluta
 „quædam & incontrouersa potestate. Et hoc sensu proprie-
 „dicitur in scriptura, *quod nemo posset remittere peccata præter Deum*.
 „Et hinc est, quod ATHANASIVS & vniuersi vetusti scripto-
 „res [b] pro domini nostri *IESV CHRISTI* diuinitate contra *A-*
 „*riuum* semper argumententur ex hoc loco communi, quod
 „ipse sibi adsumserit potestatem remittendi peccata cum abso-
 „luta quædam auctoritate, quod peculiare & proprium solius
 „Dei priuilegium sit.

„VERVM TANEN hoc non impedit, quo minus homo mi-
 „nisteriale partem in remissione peccatorum habere possit, in
 „talibus actibus, qui ei per mandatum commitrantur. Qui-
 „nam autem hi actus ministerii-eius sint, proximo iam loco.
 „considerabimus, progredientes ad disquisitionem secundam,
 „quæ erat:

II. „QVINAM sint speciales isti actus & modi, in quibus
 „*CHRISTVS* ministris suis mandatum & auctoritatem dedit
 „hanc suam peccata remittendi vel retinendi potestatem per
 „exempla demonstrandi.

„IAM vero hi, post diligenter factam disquisitionem, intel-
 „liguntur esse quatuor isti ministerii actus, per quos benefici-
 „um absolutionis mortalibus plerumque tribuitur.

1. „POTESTAS duo sacramenta, baptismum videlicet &
 „œenam dominicam, omnibus illis administrandi, qui ad ea
 „recipienda idonei sunt. Quæ propterea vocatur sacramenta-
 „lis absolutio.

2. „POTESTAS declarandi siue publicandi conditions,

(b) Vide hoc plenius probatum *Orig. eccles.* libr. XIX. cap. I. §. I. pag. 187. seqq.
 sub

„sub quibus euangeliū veniam ac peccatorum remissionem
„promittit, quæ vocatur declaratiua absolutio verbi ac do-
„ctrinæ.

3. „POTESTAS deprecandi Deum, veniamque peccato-
rum ab eo petendi per merita CHRISTI; quæ est absolutio pre-
„cum.

4. „POTESTAS exsequendi disciplinam ecclesiasticam
„contra sontes; quæ consistit in exclusione flagitosorum &
„publicorum peccatorum a communione ecclesiae, & restitu-
„tione pœnitentium in eius communionem, si vera resipiscen-
„tia signa ediderunt. In his quatuor actibus, legitime qui-
„dem exercitis, consistit ministerialis potestas retinendi vel di-
„mittendi peccata, quatenus delegata auctoritas hominum hac
„in re aliquid habere negotii potest.

1. „IN potestate administrandi duo sacramenta, baptis-
„mum & coenam dominicain, omnibus illis, qui ad ea recipi-
„enda idonei sunt. Baptismus est magna absolutio [*] ecclæ
„christianæ. Per hunc enim omnes homines, qui tam-
„quam viua membra mystici corporis CHRISTI, id est ecclæ
„admittuntur, certam & vniuersalem recipiunt peccato-
„rum remissionem. Vnde ille antiquis temporibus vocatus
„fuit indulgentia, salus & remissio peccatorum, quod hi indu-
„bitati effectus sunt omnibus digne eum recipientibus. Vi-
„de quatenus ministri CHRISTI auctoritate pollent profelytos
„& conuersos per sacramentum baptismatis admittendi in ec-
„clesiam, eatenus potestatem quoque habent impertiendi re-
„missionem peccatorum; quia illud administrant, cuius effe-
„ctus proprius est peccatorum remissio, sicut est sigillum fœ-
„deris Dei, & medium conferendi cunctos spirituales fructus
„mortis & passionis CHRISTI omnibus, qui cum sinceritate a-
„nimis, & prævia digna sui præparatione, ad recipiendum illud
„accedunt.

„IAM certum est, ministros CHRISTI potestate præditos
„esse non tantum administrandi hoc sacramentum homini-
„bus, sed etiam per certas regulas probationis dijudicandi, qui-
„nam ad recipiendum illud idonei sint; & prout eos ad has

(*) Vide sententiam veterum hac de re Origin. eccl. lib. XIX. cap. I. §. II. p. 190.

„regulas tamquam obrusam experiundo idoneos vel minus
 „idoneos inuenerint, vel admittendi vel reiiciendi a baptisimi
 „privilegio. Quod re ipsa nihil aliud est, quam tribuere eis
 „vel non tribuere remissionem peccatorum: quia illis tribui-
 „tur vel non tribuitur ordinarium illud medium, quod *CHRI-*
 „*STVS* sigillum remissionis peccatorum esse iussit. Veteres
 „hanc potestatem dimittendi vel retinendi peccata in baptismo
 „ex his ipsis verbis textus nostri vrgent, nec non ex aliis verbis
 „seruatoris nostri ad Petrum: *Quicquid ligaueris in terra, erit li-*
 „*gatum in celis, & quicquid solueris in terra, erit solutum in celis.*
 „*CYRILLVS*, episcopus *Alexandrinus*, explicans verba apud *Io-*
 „*annem euangelistam* ait [c]: *Remittunt peccata vel retinent spiritu*
 „*adflati homines duobus, ut arbitror, modis: vel enim dignos ad bapti-*
 „*simum vocant, vite nimisrum gravitate & confiantia fidei iam probatos*
 „*homines, vel prohibent, & a gratia diuina arcant eos, qui nondum di-*
 „*gnati sunt. Vel alio quodam modo peccata remittunt & retinent, nempe*
 „*quam filios ecclesie peccantes corripunt, vel paenitentibus ignoscunt.*

„*CYPRIANVS* et *AMBROSIUS* disputantes aduersus *Nouatianos*,
 „qui ecclesiæ omnem peccata dimittendi potestatem post ba-
 „ptismum negabant, ex hoc communi principio, ab vtraque
 „parte agnito, argumentantur, quod *CHRISTVS* ministris suis
 „potestatem dederit dimittendi peccata per baptismum. Nam
 „*Nouatiani* hoc non negabant; unde *AMBROSIUS* [d] cum ma-
 „gno ingenii acumine ad absurdum eos reducit, hanc eis pro-
 „ponens quæstionem: *Cur baptizatis, si per hominem peccata dimit-*
 „*ti non licet? In baptismo utique remissio peccatorum omnium est. Quid*
 „*interest, utrum per paenitentiam, an per lavacrum hoc ius sibi datum sa-*
 „*ceridotei vendicent? Quibus verbis perspicue indicat, administratio-*
 „*nem baptismi esse unum quemdam modum remittendi peccata.*
 „*Et vere quidem dici potest, veteres generatim in hac esse sen-*

(c) *Cyrill. lib. XII. in Iom. XX, 23. p. 1101.* ἀφίσται ἀμαρτίας, οὐ τοι κατέχεται οἱ πνευματικόφύοι κατὰ διὸ τρόπος, πατέχει διάνοιαν ἐμοῖν ἡ γὰρ παλλάξιν δὲ τὸ βίαπτον τὸ τέλος, οἷς ἐν ἦδη νοεῖ τέτο τυχεῖν ἀφείλετο διὸ τὸ τέλος βίας σεμνότητα, νοεῖ τὸ δεδουλωμένον εἰς πίστιν, οὐ δικαιολόγει την, νοεῖ τὴν θελητοῦ ἔξειργει τὴν ἔπω την γεροντος ἀξέλευτην ἡ νοεῖ καθ' ἑτερον τρέπον ἀφίσται τε τὴν προτέτον ἀμαρτίας, ἐπιτιμῶντες μεν ἀμαρτίαστοι τοῖς τῆς ἐκκλησίας τέκνοις, με-
τανοεῖ δὲ συγγενώσκοντες.

(d) *Ambros. de penit. lib. I. c. VII.*

„tentia [e], & forte ad vnum omnes in hoc conspirare, quod
„ministri CHRISTI ii sint, per quos in administratione baptismi
„peccata dimittantur.

„EQVIDEM hæc potestas dandi vel negandi hominibus
„baptismum non mere arbitraria & absoluta est potestas, quæ
„ministris CHRISTI auctoritatem impertiat dandi vel negandi
„eum suo ipsorum arbitratu; sed, vt dictum est, ministerialis
„est potestas, quæ certis regulis eos adstringit, ad quas iudi-
„care debent, vtrum homines ad baptismum recipiendu
„idonei sint, an non, & quæ consequenter ipsos impellit, vt
„eos vel admittant vel reiiciant. Examinare eos oportet,
„num homines conditiones, a venientibus ad sanctum CHRI-
„STI baptismum requiri solitas, sincere impleant, hoc est, num
„prositeantur, fidem se habere necessariis doctrinæ christianæ
„capitibus, quæ ecclesia in symbolo suo plerumque summatis
„comprehendit; et num promittant, se renuntiare diabolo &
„Omnibus eius operibus; et num re ipsa seruitum eius per ma-
„nifestam planamque conuercionem ad Deum deferant, foede-
„re sese obstringentes ad viuendum in constanti & perpetua
„obedientia omnium legum CHRISTI. Qui hæc profitentur
„& istas conditiones re ipsa implent, ii ius habent petendi ba-
„ptismum; atque ministri CHRISTI & possunt & debent ipsum
„eis administrare, hoc est, obsignare remissionem peccato-
„rum. At vero qui aliquam huius conditionum contumaci-
„ter respiciunt, qui vel diuersorum fidei christianæ capitum pro-
„fessionem edere, vel veteri domino suo renuntiare, & uni-
„versalem CHRISTI obedientiam promittere recusant; vel in
„manifesto aliquo & in vulgus noto flagitio plenaque scanda-
„li vitæ professione perseverant; eos ministri CHRISTI non
„minori iure [f] a baptismo reiicere, hoc est, peccata eorum
„retinere possunt, negando illis ordinarium remissionis pecca-
„torum medium.

(e) Vid. hoc demonstratum in *Orig. eccl.* lib. XIX. c. 1. §. II. p. 191.

(f) Praxis primitivæ ecclesiæ, in reiectione omnium itinsmodi a baptismino,
qui vllam ex hic necessariis conditionibus recusarent, fuse proponitur ab Au-
gustino de fide & operibus c. XV. XVII. XVIII. cet. & ex eo & aliis in *orig.*
eccl. lib. XI. c. V. & VI. volum. IV. p. 223. & cap. VII. §. VI. & VIII. ibid. p.
270. & p. 274.

„EATENVS planum ad ipsam demonstrationem est, quod
 „ministri *CHRISTI* potestate instructi sint retinendi vel dimit-
 „tendi peccata, sicut a *CHRISTO* administratores conferendi
 „baptismatis constituti auctoritatemque adepti sunt iudicandi,
 „quinam ad illud recipiendum idonei atque adeo admittendi
 „sint. Quibus enim ordinaria administratio istius mysterii,
 „quod mortalibus confert vel obsignat remissionem peccato-
 „rum, commissa est, per eos hominum peccata vere retineri
 „& dimitti posse concedendum est, quia auctoritate pollut
 „dignos admittendi indignosque ab eius mysterii participatio-
 „ne arcendi.

„EODEM modo res se habet cum potestate eorum in ad-
 „ministrando altero sacramento coenæ dominicæ. Nam & hoc
 „medium est conferendi & obsignandi hominibus peccatorum
 „remissionem. In hoc tantum a baptismō differt; vt baptismus
 „prima huius beneficii collatio sit, cœna autem dominica am-
 „plior eius confirmatio & crebrior iteratio. Vt adeo, quate-
 „nus ministri ex eo, quod sunt œconomi mysteriorum *CHRI-*
 „*STI*, potestate instructi sunt admittendi dignos ad participa-
 „tionem eucharistiæ, & indignos, hoc est vitam agentes pro-
 „fanam & plenam scandali, ab huius communionis beneficio
 „repellendi; eatenus potestatem habeant dimitendi vel reti-
 „nendi hominum peccata, vtpote prædicti auctoritate diaudi-
 „candi, quinam idonei sint, vt ad illud mysterium, cui in or-
 „dinaria diuinam gratiam tribuendi methodo, peccatorum re-
 „missio annexa est, admittantur, vel digni, qui ab eo reiiciantur.

„ATQVE in hoc primus actus potestatis consistit, quam in
 „retinendis vel dimitendis peccatis ministri *CHRISTI* exer-
 „cent, applicando hominibus sacramenta ecclesiæ, quorum
 „in vsu remissio peccatorum omnibus digne ea recipientibus
 „donatur.

2. „SECUNDVS huius potestatis actus declaratiua est ab-
 „solutio verbi & doctrinæ, quæ consistit in publicatione con-
 „ditionum, sub quibus euangelium veniam & remissionem
 „peccatorum promittit. Hæc vel generalis est vel specialis.
 „Generalis absolutio est, qualis ecclæsa nostra cuilibet mi-
 „nistro

,nistro post generalem peccatorum confessionem in quotidi-
>,ano suo officio pronuntiandam iniungit; vti Deus potesta-
>,tem & mandatum ministri suis dedisse dicitur declarandi &
>,adnuntiandi populo suo poenitentiæ absolutionem & peccato-
>,rum remissionem; vi cuius potestatis illi declarant, quod De-
>,us gratiam & remissionem peccatorum donet omnibus, qui
>,sinceram poenitentiam agant sanctoque euangelio suo vere
>,credant. Hoc re ipsa fit, quando minister publicat siue ad-
>,nuntiat hominibus verbum euangelii, nomine Dei decla-
>,rans, quibus conditionibus peccatorum remissio obtineri
>,possit: Et finis huius rei est, peccatores sub spe misericordiae
>,ad poenitendum & ad Deum se conuenienter excitare, sola-
>,tiumque impertire omnibus, qui ipso actu sincere ad ipsum
>,se conuertunt. Qua de causa ecclesiæ visum est hoc in pu-
>,blicis suis officiis interponere, locumque ei dare in quotidi-
>,ana sua liturgia; que insignis est publici cultus illius excel-
>,lentia & commendatio, cuius defectus in aliis quibusdam ec-
>,clesiis deploratur. CALVINVS [g] enim narrat, voluisse se
>,ab initio istiusmodi generalem absolutionem liturgiæ Genevenſi
>,inserere, non potuisse autem cum sociis suis efficere, vt hic
>,mos induceretur.

,AT præter hanc generalem declaratiuam absolutionem,
>,in nostra liturgia retentam, priuata quædam absolutio in spe-
>,cialioribus quibusdam casibus singulatim dari præcipitur; hoc
>,est, quando homines præcipuo quodam dolore animi & an-
>,goribus conscientiæ conficiuntur ob certa quædam peccata,
>,de quibus coram ministro cum veris genuinæ poenitentiæ si-
>,gnis confitentur. Tali in casu minister auctoritatem habet,
>,non solum spirituale eis dandi consilium & monitum, sed be-
>,neficium etiam absolutionis conferendi; hoc est, si statu eo-

(g) Caluin. epist. de quibusdam ecclesiæ ritibus p. 206. Confessioni publicæ adiungere insignem aliquam promissionem, quæ peccatores ad spem ve-
>nientiæ & reconciliationis erigat, nemo nostrum est, qui non agnoscat utilissimum esse. Atque ab initio hunc morem inducere volui: sed quum of-
>fessionem quidam ex nouitate metuerent, nimium facilis fui ad cedendum.
>ita res omissa est. Nunc vero non esset opportunum, heic quidquam mu-
>tare: quia, antequam ad finem confessionis ventum fuerit, magna pars in-
>cipit surgere. Quo magis optamus, dum vobis integrum est, populum
>vestrum ad utrumque adfuesierit.

„rum recte examinato, eos vere poenitentes coram Deo esse
 „judicat, tunc non generalem tantum veniae promissionem eis
 „declarare, sed in specie etiam firmissime assuerare potest,
 „quod, quoad ex externis poenitentia eorum signis & indiciis
 „de animi illorum statu iudicare sibi liceat, ipsos coram Deo so-
 „lutos veniamque peccatorum consequitos existimet, adeoque
 „absolutionem eis declarat adnuntietque. Hoc quidem non
 „infallibile est iudicium, quia alter alterum callida poeniten-
 „tia simulatione decipere potest: Tanta tamen assueratio est,
 „quanta prudens, sagax & pius CHRISTI minister erga alterum,
 „ad animum eius tranquillandum, sine peculiari inspiratione
 „vti potest.

„ET sane permultum ponderis ac momenti ad tranquil-
 „landum & consolandum animum afflitum, dubium atque
 „abiectum habeat, oportet, experti medici habere declaratio-
 „nem. cui innitatur; habere aliquem qui per officium suum in
 „talibus casibus scite iudicare, eique suam impetrare absoluti-
 „onem valeat.

„ITAQUE ecclesia nostra in talium peccatorum con-
 „solationem in duobus officiis suis (exhortatione ad communi-
 „onem, & visitatione agrotorum) ministro precepit, vt eius-
 „modi particularem absolutionem impetrat, dicens in uno
 „corum [*]: Per autoritatem IESU CHRISTI mihi commissam ab-
 „soluo te ab omnibus peccatis tuis. Quæ licet non absoluta sit au-
 „toritas, tamen istiusmodi declaratio voluntatis Dei est, quam
 „quis alteri, post accuratissime inuestigatum studiosissimeque
 „consideratum illius statum, facere potest. Similis est decla-
 „rationi sacerdotis sub lege veteri de leproso, vtrum mundus
 „an immundus esset. Declaratio eius hinc iudicium de tali
 „homine mundasse eum vel contaminasse; mundum vel im-
 „mundum fecisse dicitur; tametsi propriè loquendo sacerdos
 „eum nec leprosum redderet, nec efficeret, vt non esset lepro-
 „sus, sed tantum post diligenter factam examinationem decla-
 „raret, vtrum talis esset nec i.e. Simili ratione HIERONYMVS

(*) By the Authority of Jesus Christ committed unto me, I absolve thee from
all thy offences.

„et Magister sententiarum aliquique plures post eos obseruarunt [*],
 „quod ministri euangelii idem ius ac officium habeant in di-
 „mittendis vel retinendis peccatis, quod sacerdotes olim sub
 „lege habuerint in curandis leprosis. Quod remittant pecca-
 „ta vel retineant, dum illa a Deo remitti vel retineri ostendant & declarent. Et quod talis declaratio, ex ore prodiens eorum, qui ministeriales iudices constituti sunt poenitentiae hominum, recte exponatur euangelica absolutio, quæ ad suggerendam poenitenti peccatori consolationem eiusque animum tranquillandum satis valeat.

3. „TERTIVS huius ministerialis potestatis actus est de-
 „precatio apud Dcūm pro peccatoribus ad obtinendam per
 „merita CHRISTI peccatorum remissionem; quæ est sic vociata ab ecclesia absolutio precum, iuncta absolutioni verbi
 „ac sacramentorum. Hæc semper vel implicite vel explicite
 „comitur reliquos actus absolutionis [**], tamquam præcipua quadam pars officii ministri ecclesiæ, quod est orare &
 „precari Deum pro peccatis populi. Sacraenta nonnumquam administrantur sub formula appreendi, cuiusmodi est
 „illa eucharistica in liturgia nostra [***]: *Corpus domini nostri IESV CHRISTI seruat corpus & animam tuam ad vitam sempiternam.* Sic [b] nonnulli narrant, baptismum hodie in ecclesia Græca administrari simili ratione & forma, *Baptizetur seruus Christi in nomine patris, filii & spiritus sancti*, per modum precandi. Et quamvis, quæ hodie inter nos obtinet, formula, *Baptizo te*, paullulum ab hac discrepet; semper tamen orationem sibi adiunctam habet, vt Deus baptizatum absoluere peccatis suis eique omnia regenerationis beneficia conferre velit. Notatu quoque dignum est, quod statim post generali declaratiuam absolutionem in nostra liturgia ecclesia orationem dominicam recitari iubeat, ut pote qua generalem veniam siue remissionem peccatorum quotidianæ incursionis

(*) Vide testimonia Hieronymi & Petri Lombardi recitata orig. eccl. lib. XIX. cap. II. §. VI. pag. 216. 217.

(**) Conf. orig. eccl. lib. XIX. cap. I. §. V. p. 197. seqq. et cap. II. §. IV. p. 208. seqq.

(***) *The Body of our Lord Jesus Christ preserve thy Body and Soul unto everlasting Life.*

(b) Decretum Eugenii ad calcem concil. Florent.

„obtinemus. Et nonnullæ formulæ absolutionis, in ecclesijs
 „nostris vstatæ, planæ & directæ preces sunt pro venia & re-
 „missione culpæ. Qualis illa formula est in officio commu-
 „nionis post generalem confessionem; vbi rubrica [*] habet:
 „Tum sacerd. s. vel episcopus, qui præsens est, surgat, & convertens se
 „ad populum hanc pronuntiet absolutionem: Omnipotens Deus, pater no-
 „stræ celestis, qui pro magna misericordia sua peccatorum remissionem
 „promisisti omnibus, qui cum sincera penitentia & vera fide ad ipsum se
 „se convertunt, misericordia vestri, absoluat vos & liberet omnibus pecca-
 „toris vestris, confirmet ac corroboret vos in omni pietate, & perducat vos
 „ad vitam æternam per dominum nostrum IESVM CHRISTVM. Heic
 „declaratiua absolutio & precatoria in eadem precatione cui-
 „denter coniunguntur. Nam precatio ista consistit partim
 „declaratione diuinæ promissionis, qua vere pœnitentibus ve-
 „nia promittitur, partim deprecatione apud Deum, ut re ipsa
 „veniam indulgeat istis præcipue peccatoribus, pro quibus
 „minister preces suas tum quidem ad thronum gratiæ dirigit.
 „Et sunt multæ aliæ istiusmodi formulæ absolutionis per inte-
 „gram ecclesiæ nostræ liturgiam obuiæ. Quid? quod nulla
 „non absolutio in antiqua ecclesia, quum pœnitentes post
 „excommunicationem & longum disciplinæ cuiuslibet in grati-
 „am & communionem denuo reciperentur, cum manus impo-
 „sitione & precatione [**] facta est, ad denotandum, ministeria-
 „lem benedictionem & deprecationem apud Deum pro pecca-
 „tore esse principalem, et si non unum solum, actum sacer-
 „dotalis potestatis in euangelicæ absolutionis negotio: Et
 „hoc ipsum regulæ benedictionis conueniebat per Mosen datæ
 „veteris legis sacerdotibus Num. VI, 27. Ponent nomen meum super
 „filios Israelis; Ego autem benedicam illis. Dens est, proprie lo-
 „quendo, qui benedicit & absolvit: et tamen, quando sacer-

(*) Then shall the Priest or the Bishop being present, stand up, and turning himself to the People, pronounce this Absolution: Almighty God, our heavenly Father, who of his great Mercy hath promised Forgiveness of Sins to all them that with hearty Repentance and true Faith turn unto him; have Mercy upon you, pardon and deliver you from all your Sins, confirm and Strengthen you in all Goodness, and bring you to everlasting Life, through Jesus Christ our Lord.

(**) Vide hoc suse probatum origin. eccles. lib. XIX. cap. II. §. IV. pag. 208. seqq.
 dotes

„dotes Deo supplicant de his rebus, suo etiam modo benedi-
„cere & absoluere dicuntur. Quae omnia satis euincunt, de-
„precationem & orationem esse aliquam ministerialis absolu-
„tionis partem, quemadmodum medium est in hominis manu,
„per quod Deo placet benedictionem absolutionis suæ in po-
„pulum suum deriuare atque demittere.

„QuARTVM aliquod huius potestatis remittendi vel re-
„tinendi peccata documentum superest, quod est potestas ex-
„sequendi disciplinam & pœnas ecclesiæ in delinquentes. Hæc
„consistit in exclusione flagitosorum & publicorum peccato-
„rum a communione ecclesiæ, & restitutione pœnitentium in
„communionem, postquam censuræ se submiserunt egerunt-
„que pœnitentiam. Hic proprie judicialis quidam actus est.
„Nam vt ministri CHRISTI auctoritatem habent diiudicandi,
„quinam idonei sint, vt primum admittantur per baptismum
„in gremium ecclesiæ, ita auctoritatem quoque habent diiu-
„dicandi, quinam digni sint vel indigni, qui in eo perseverent;
„et tamquam dispensatores mysteriorum Dei separare debent
„pretiosum a vili, eosque, qui mysteria Dei digne recipiunt,
„discernere ab illis, qui ea profanant atque contemnunt. Non
„est dandum, quod sanctum est, canibus; nec preciicie[n]de sunt marga-
„ritæ ante porcos. Proinde ubi homines eiusmodi infamem,
„propudosam ac belluinam indolem adsumserunt, non ha-
„bent amplius ius & priuilegia communionis christianæ; sed
„refecandi sunt tamquam morbida facta membra, partim vt
„sanorum membrorum deuitetur contagio, partim vt peccato-
„res ipsi pudescant atque emendentur.

„AT ENIM VERO hæc potestas non est arbitraria in mi-
„nistris CHRISTI. Non adhibenda ab illis est hæc severissima
„pœna ob quamlibet formidinem & suspicionem mali; nec
„propter leue quodvis & facile obrepens vitium, quod alias
„remediis curari potest; nec propter grauiora & odiosiora cri-
„mina, sine prævia admonitione & aliorum remediorum vsu,
„quæ ad corrigendos peccatores præscripsit CHRISTVS; nec
„in integros hominum cœtus [*], ubi metuendum est, ne tri-

(*) Vide praxim primitivæ ecclesiæ illustratam in omnibus hisce easibus, orig.
ecclesiæ lib. XVI. cap. III. §. VI. volum. VII. pag. 148. seqq.

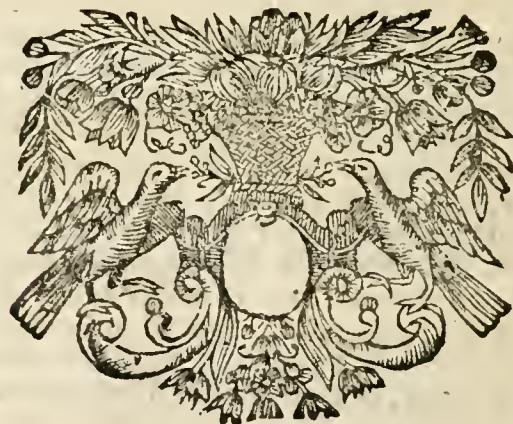
„ticum vna cum zizaniis eradicetur, & plus detrimenti quam
 „emolumenti inferatur ecclesiae, dum infantes cum fontibus
 „inuoluuntur, vel integræ ecclesiae interdicto subiiciuntur, vel
 „parvuntur magna & periculosa schismata, cum manifesto ec-
 „clesiae discriminæ & disturbance. Huius enim potestatis, &
 „disciplinæ scopus est adficare & non destruere; mundare &
 „purificare ecclesiam, non concutere ipsam eius constitutio-
 „nem, & imprudenti ac immoderato zelo pro eius conserua-
 „tiōne subruere & evertere illius fundamenta. Quapropter si
 „vlla in re, certe in hac, ministerialis potestas summa cum sa-
 „pientia & prudentia, æque ac caritate & cura pro animabus
 „hominum & totius communitatis salutis, exercenda est. Quo-
 „rum omnium ministri CHRISTI constituti sunt periti ac intel-
 „ligentes indices, prædicti potestate examinandi hominum fidem
 „& mores, & excludendi malam vitam cum aliorum offendidi-
 „culo agentes, & restituendi vere poenitentes, si manifesta
 „sinceræ conversionis signa ediderint, fructusque fecerint di-
 „gnos poenitentia. CHRISTI vicarii sunt in ecclesia ipsius, li-
 „gantes & soluentes, aperientes & claudentes regni cœlestis
 „clavis: Quibus quoad vtuntur secundum præscriptas a
 „CHRISTO regulas, sententia eorum, quantumvis ministerialis
 „tantum, multum valet in externa communione ecclesiae in
 „præsenti, & valere deprehendetur tamquam præludio atque
 „præcursio sententiae, in die nouissimo ferendæ. Nam rebus
 „sic limitatis, & reseruata, quæ falli nesciæ CHRISTI potestati
 „debetur, prærogatiua, dubium esse nequit, quin quorumcumque
 „peccata retineant, retenta sint; et quorumcumque pecca-
 „ta dimittant, dimissa illis sint.

DEBEBAMVS iam ad tertiam disquisitionem pergere; qua-
 tenus omnes homines ministeriali huius potestatis exercitio in
 omnibus quatuor eius sic explanatis generibus sese submittere
 oporteat, atque uniuersam hanc considerationem ad praxin re-
 ducere. Quidam vero iusta harum rerum tractatio præsentis
 sermonis modum excessura esset, haec duo tantum in fine eius
 generatim obseruabimus.

1. Quod necessitas absolutionis in quocumque genere eadem sit, ac necessitas rei, per quam illa efficitur nobisque administratur. Atque adeo, si qua est necessitas recipiendi duo sacramenta, baptismi & cœnæ dominicæ, eadem necessitas est recipiendi sacramentalem absolutionem, quæ per usum & in usu horum sanctorum mysteriorum nobis confertur. Si qua est necessitas habendi conditiones euangelii Deique generalem venie promissionem nobis declaratam, & applicatam animabus nostris; par omnino necessitas est generalis eiusdem absolutionis declaratiæ, ad excitandam spem nostram & corroborandam fidem nostram, & ad adducendum nos ad veram resipiscientiam sanctamque obedientiam. Si qua est necessitas adfictæ animæ, sub inexsuperabilibus dubiis & perturbationibus laboranti, ut onere suo leuetur & in statum consolacionis & tranquillitatis plenum transferatur; similis necessitas est priuatæ absolutionis declaratiæ. Si qua est necessitas publicarum precum ecclesiæ ad implorandam Dei misericordiam pro obtainenda publicis poenitentibus peccatorum remissione; eadem utique necessitas est absolutionis precatoria. Denique si qua est necessitas facinoris hominibus, de ecclesia proiectis, ut in pacem & communionem ecclesiæ denuo restituantur, in ordine ad faciendam pacem cum Deo; necessitas etiam est judicialis absolutionis. Quatenus ullum ex his officiis & ministeriis necessarium est in ecclesia, eatus diversa absolutionis genera, quæ ab eis pendent, necessaria etiam esse statuenda sunt. Et eatus reuerentia aliqua eis debetur, tamquam institutis Dei: adeo, ut vbicumque rite haberi possunt, communiter non debeant dimitti; multo minus contemni vel neglegi; quia hoc, aliis verbis, idem est ac contempnere sacramenta CHRISTI, publicas preces & sermones, & disciplinam censurasque ecclesiæ, quæ res ab ipso Deo institutæ sunt.

2. ALTERVM, quod in huius sermonis clausula obseruare habeo, est, quod quantcumque externæ absolutionis necessitas fuerit, maior tamen necessitas sit internarum qualitatum animi hominum in ordine ad eam recipiendam. Hæ qualitates sunt

sunt vera fides, vera resipiscientia & noua obedientia vitæ; quæ sunt conditiones euangelicæ, ad quamcumque humanam absolutionem in remissionem culpæ nostræ efficacem reddendam requisitæ. Soluere Deus potest, & interdum, (vbi nullus est contemptus) soluit hominem a prioris, numquam autem a posterioris necessitatis lege: *Nam sine sanctimonia nemo videbit dominum.* Non confessio, non attritio, non externa absolutio cuiuscumque generis, sed tantum sincera conuersio facit, ut ab eo ineamus gratiam. Et proinde si absolui cupiamus in celo, de his internis animi qualitatibus sollicitos nos esse oportet, quæ solæ securitatem in die iudicii præstare nobis possunt. Deus pro misericordia sua nobis omnibus hasce maxime necessarias qualitates inspiret, per depreciationm & merita maximi pontificis confessionis nostræ, *IESV CHRISTI,*
 benedicti domini ac seruatoris nostri. Cui cum
 patre & spiritu sancto sit honor & gloria
 in sæcula sæculorum, Amen.

SERMO POSTERIOR.

Ioan. XX, 23.

*Si quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; si
quorum retinueritis, retenta sunt.*

IN priore sermone in hæc verba triplicem disquisitionem de doctrina & exercitio ministerialis absolutonis faciendam esse diximus.

I. INQVIRENDVM in naturam huius potestatis generatim, quatenus competit homini: quia non obstante, quæ homini data est, auctoritate & mandato, ingens adhuc differentia facienda sit inter potestatem remittendi peccata, quæ a Deo exercetur, & quæ exercetur ab homine.

II. INQVIRENDVM specialius in naturam diuersorum generum absolutionis, quæ ab homine exercetur.

III. DISPICIENDVM, quatenus omnes homines exercitio huius potestatis in diuersis eius partibus se submittere debeant.

De duobus prioribus capitibus iam differuimus, nunc ad tertiam progradimur disquisitionem. Vbi proderit quæstionem considerare distincte, cum respectu ad quatuor genera absolutionis ministerialis, quæ sunt: Absolutio duorum sacramentorum; absolutio declarativa verbi ac doctrinae; absolutio prelatoria; & absolutio iudicialis publicæ disciplinæ. De quibus omnibus iam obseruauimus generatim, quod quatenus vel sacramenta, vel prædicatio verbi, vel publicæ preces, vel disciplina publica, vllum usum & vim habent in ecclesia; eatenus absolutiones admitti debeant, quæ vlli harum diuinarum institutionum adnexæ sunt. Iam in singularum necessitatem inquireremus paullo curatius.

I. ORDIMVR a necessitate absolutionis sacramentalis: De qua adfirmari oportet, quod, quanta necessitas est recipiendi sacramenta baptisini & cœnæ dominicæ, imposta omnibus, qui ea recipiendi habent opportunitatem; tanta quoque

necessitas sit recipiendi sacramentalem absolutionem, quæ ab eis pèndet; quia res sunt ita intime vnitæ & concatenatæ, vt separari nequeant; neque Deus defectum sacramentalis absolutionis vlo in casu excusatum habet, nisi vbi ipsorum sacramentorum defectum habet excusatum. Ignoscere quidem Deus potest & sapientia ignoroscit sacramentorum defectui, cumque extraordinaria gratia sua supplet, vbi illa ob ministrorum suorum morositatem vel negligentiam, vel ob improbusum aliquem casum, vel naturalem *adversariar* [?] recipi haud possuit. At enim vero si homines institutiones ipsius negligunt vel contineunt, hoc sine vlo dubio illis dabitur ciimini, de quo summo harum institutionum auctori coram magno eius tribunalí reddere cogentur rationem. Ita in similibus casibus, si qui ob inevitabilem necessitatem absolutione destituuntur, quæ in hisce duobus sacramentis exhibetur, Deus hunc defectum supplere, & per extraordinariam suam gratiam alia quadam ratione eis absolutionem impertire potest. At si qui per ministros Dei sacramentali absolutione, sive remissione peccatorum, ad hæc sacra menta pertinente, iuste prohibentur, non per vllam necessitatem, sed tantum ob contumaciam suam, dum conditiones, a digne recepturis requisitas, implendo se se rite præparare renuunt; hoc in casu actio ministri, retinentis eorum peccata, negantisque eis hanc sacramentalem absolutionem, vtpote ad quam recipiendam eos minime idoneos, sed manifesto illa indignos iudicat, sine dubio rata habebitur ac confirmabitur a *CHRISTO*, tamquam supremo iudice & adseritore datæ suæ hominibus auctoritatis retinendi peccata & negandi absolutionem iis, qui conditiones manifesto despiciunt ac contemnunt, sub quibus eam obtulit. Atque hoc plane ostendit, quæ sit necessitas absolutionis, quatervis hæc primo loco significat absolutionem duorum sacramentorum, quæ dignis, nec (quantum humanum iudicium perspicere potest) vallis aliis præter hosce, qui digni sunt, impertienda est. Quocirca homines ad hanc absolutionem præparandi sunt ex iisdem rationibus, ob quas præparandi sunt ad recipiendā duo

(*) Vid. sententiam veterum hac de re origin. eccles. lib. X. cap. II. §. XX. XXI. volum. IV. pag. 44 - 51.

illa sacramenta, quæ in ordinaria methodo ac ratione dispensandi diuinam gratiam necessaria salutis media facta sunt.

2. PROXIMO iam loco sequitur declaratiua absolutio verbi ac doctrinæ. Quam necessaria est efficax veritatis promissorum Dei ad hominum animas applicatio, ad efficiendum in illis fidem & spem, resipiscientiam & nouam obedientiam: tam necessaria quoque est hæc vniuersalis declaratiua absolutio, siue primum ad gignendum & excitandum, siue postea ad fovendum & sustentandum hasce bonas qualitates, a quibus peccatorum remissio pendet. *Fides*, inquit scriptura, *ex auditu est, auditus autem per verbum Dei*. Neque vero homines ordinarie audiunt absque prædicante, nec prædicant, nisi missi fuerint. Quemadmodum igitur necesse est, ut homines credant & resipiscant obedientiisque euangelio; ita quoque necesse est, ut generales venie declaratiues audiant, quas Deus in euangelio suo fecit ex una parte, & declaratiunes iræ reuelatae de cælo ex altera parte, ut ad conformandum se hisce conditionibus commoueantur, sub quibus euangelium remissionem peccatorum pollicetur. Et sicut præconum euangelii est, prædicare & declarare mentem Dei erga poenitentes & impoenitentes peccatores; ita vniuersiusque hominis est, *audire & mutuere, nec quidquam facere insolenter*, si gratiam & misericordiam Dei in die iudicii se consequiturum speret. Hæc necessitas est & usus declaratiuae absolutionis ad gignendam alendamque fidem, quæ prima scaturigo & fundamentum vitæ christianæ est. Verbum Dei est, quo regeniti sumus in spem viuam per euangelium. Et cum ratione credere possumus, fidem non diuinius, quam prædicationem euangelii, duraturam in hoc mundo. Quum antichristus confirmatae ætatem attigerit regnumque stabiluerit suum; quum veritatis euangelicæ loco mertes hominum erroribus impleuerit, per signa & prodigia mendacia & omnem seductionem iniustitiae; tunc implebuntur, quæ prædictis seruator noster, *Filius hominis* quum venerit, num reperturus est fidem in terra? Fieri nequit, ut fides generatim conseruetur inter mortales, sine iugibus euangelii declarationibus ad eam sustentandam. Et hoc, si quidpiam aliud, conuincere nos potest de necessario usu vere euangelici ministerii, siue talis ordinis hominum, qui auctorita-

tem habeant & mandatum declarandi voluntatem Dei, ad fidem ipsam sustentandam, vt nulla in re deficiat.

ENIMVERO præter generales euangelii declarationes non numquam paullo specialior declaratioia absolutio necessaria est ad refocillandam adflictam & vulneratam conscientiam, & ad expediendum desperatum & dubitantem peccatorem ex paucoribus & inextricabilibus retribus peccati. Et ipsa necessitas consolandi perterrefactam mentem tali in casu satis argumentum est pro necessitate istiusmodi absolutionis. Quo enim anxia & adficta mens se recipiat nisi ad eos, quos Deus aptos iudices & adiutores in tali casu constituit? Quorum officium aliquam eis dat auctoritatem, & quorum sanctiora studia & experientia aptos eos reddunt ad inquirendum in spiritu alium morborum naturam, & iudicandum postea de apta curandi methodo, applicandumque accommodata eis remedia. Num talis anima nemine mortalium consulto vincere ad Deum confugiat, oportet? Bene quidem, si satis fidei, firmitatis animi ac fiduciae ei sit ad ipsum accedendi. Iam vero hic ipse est, quem illa offendit, et iam dies & noctes nihil nisi iram eius cogitat atque indignationem. Num ad filium Dei, magnum illum deprecatorem & mediatorem Dei & hominum? Recte omnino, si cum plena loquendi libertate ad ipsum accedere potest, tamquam misericordem & fidelem pontificem; qui & potest & vult seruare omnes, qui sincere ad ipsum se conuerunt. Verum hæc magna eius calamitas est & ipse morbus, quod non audeat tam fidenter accedere ad thronum gratiæ, vt gratiam inueniat in auxilium opportunum. Vel si venit cum precibus & lacrimis ad CHRISTVM, veretur, vt accepta sit; quia iam difficulter ipsum tamquam seruatorem suum adspicere potest, sed potius tamquam offensum iudicem metuit. Depressa est & pudefacta ingrati animi sui foeditate, quando considerat, olim se similem fuisse angelo lucis, puram & immaculatam in sanguine CHRISTI; iam vero stationem suam deseruisse & excidisse gratia. Fuisse se olim illuminatam, gustasse donum illud celeste, & participem factam esse spiritus sancti, gustasse bonum Dei verbum ac virtutes futuri sæculi: iam vero prolapsam, rursum crucifixisse sibi filium Dei & ignominie exposuisse, conculcasse filium Dei, & sanguinem foederis, per quem fue-

fuerat sanctificata, profanum duxisse & spiritum gratiae contumelia adfecisse. Et quomodo ad CHRISTVM configiet, erga quem tam indigne se gessit? Quid ergo? Num in subsidium & consilium sanctos angelos vocabit? Sunt quidem hi ministerii munere fungentes spiritus, qui ministerii caussa emittuntur, propter haeredes salutis futuros: at ministerium eorum prorsus spirituale est & inuisibile. Non est eis iam visibile aliquod cum hominibus negotium. Illi autem visibili consolatore opus est, cui ægritudinem patefaciat, & quem in mediis ærumnis suis adhibeat in consilium; & hic ex rebus creatis visibilibus, eamdem cum illa naturam a creatore sortitis, hoc est hominibus, sit oportet. Quis autem ex his tam idoneus est, quam quos ipse Deus ad hanc rem constituit? Homines priuati a morem suum istiusmodi languenti animæ declarare possunt, quoisque sua eos cognitio & inavertens dirigit: sed tamen post hæc omnia maius quoddam auxilium necessarium fuerit. Unde autem æquius & rectius exspectari illud potest, quam ex ore eorum, quorum labia custodire debent scientiam? Quorum studia sunt scripturæ sacræ; quorum negotium est eas explanare mortalibus? soluere eorum dubia, & eximere eis scrupulos; examinare poenitentiam eorum, eamque comparare cum verbi diuini regula; & in primis eos præmunire aduersus insidias satanæ, & docere, non peruertere scripturas in propriam suam perniciem. Id enim plerumque longe difficillimum in hoc toto negotio cum adflictis mentibus est, corroborare eas aduersus subtilem incursiones satanæ, qui in lucis angelum se transformat, easque docet scripturas contra se metiphas allegare; faciens, ut, quod ad earum salutem & confirmationem spectat, occasio ipsis fiat ruinæ; & priuans eos pace per illud ipsum instrumentum, quod ad erigendas earum spes & firmandam consolationem erat destinatum. Certe hoc sumnum satanæ artificium in tentando est, ut dialeto scripturæ & lingua angeli nos adgrediatur & tentet. Neque vimquam tam conuenienter sibi, hoc est tam artificiose, subtiliter & diabolice loquitur, quam ubi apud nos loquitur lingua vtens celesti. Sic ipsum seruatorem nostrum tentavit; dicens, Ita atque ita scriptum est. Quid igitur mirum, si cōdem armorum genere

nere vtatur aduersus alios homines, qui ei resistere minus valent? Quo autem infirmiores sunt homines, & quo magis obnoxii tentationi, eo magis necesse illis est, habere perfugium ad aliquem magis expertum, qui & auxilium & consilium ipsis dare valeat; qui verbum Dei animabus eorum reete applicare possit & dare illis veram Dei & sui ipsorum cognitionem; qui quemlibet scripturæ locum, quo satanas abutitur, in luce ponere sua possit; atque ita omnia argumenta illius destruere, omnesque insidias eius euertere eodem illo instrumento, quo ad decipiendum homines prosterendumque abutitur.

BENE quidem haberet, si omnes homines gladio spiritus, hoc est verbo Dei, tam dextre vti callerent, vt (perinde ac seruator noster, quum tentaretur) omnibus satanæ sophisticationibus falsisque facii textus interpretationibus per se ipsi respondere possent, easque rectioribus cominationibus magisque idoneis allegationibus retundere. Verum si hoc ab infirmioribus exspectari nequit, necesse est, in eiusmodi casibus auxilium querant eorum, qui vsu peritiores sunt sensusque habent magis exercitatos ad discretionem boni & mali.

COMMUNIS sensus & utilitatis ratio homines docet, quidnam agendum sit, si quibus difficultatibus affecti sunt in aliis caussis quibuscumque. Qui de titulo suo ad possessiones temporales dubitat, audeundum sibi dicit aliquem iurisperitum, illiusque consiliis & monitis vtendum; & qui quodam morbi genere tentatur, is doctum & peritum medicum adhibet. Atqui heic eadem ratio in spiritualibus morbis suadet, vt homines spiritualem ducem consulant, qui æque doctus & peritus in professione sua haberi potest, ac vterque istorum. Officium eius iubet enim generalius & exactius tractare studium scripturaræ; vt peritior sit & accuratior in resoluendis casibus conscientiæ, & promptior atque expeditior ad respondendum obiectionibus, dubiis ac scrupulis, quos vel naturalis debilitas cogitationum ipsorum hominum, vel subtilitas satanæ mentibus eorum iniicit. Officium eius est & munus, nosse naturam Dei, nosse eius religionem & leges, nosse amplitudinem misericordiæ illius & conditiones reconciliationis, pœnitentibus peccatoribus oblatas. Idcirco hominum peccata examinare, deque eorum

eorum resipiscientia & statu animi melius illis ipsis iudicare potest. Accedit, quod a Deo minister heic in terra hunc ipsum in finem constitutus sit; non tantum ut *CHRISTI* loco eos studeat Deo reconciliare, viamque reconciliationis eis ostendat, & pro illis oret; sed ut in conditionem quoque eorum studiose inquirat, &, si vere poenitentes eos deprehendat, a Deo absolutione impertitos ipsiusque misericordiam consequutos esse, declareret. Negotii, quod datum ei est, ratio postulat, ut omni eis adseueratione adfirmet, quod, quidquid satan in contrarium suggerat, nulla peccata tanta sint, ut Deus veniam eis dare non possit, dummodo conditionem veniae, hoc est veram poenitentiam, adferant. Potest is etiam iudicare, etsi non infallibili iudicio, morali tamen certitudine, num poenitentia eorum sincera sit & perfecta; & suppeditare monita ad supplemandam eam, ubi deficit; et liberare eos omnibus inquis scrupulis, qui mentes eorum confundere & perturbare valent. Quæ omnia non possunt non insigni fructui & utilitati esse istiusmodi hominibus, tutissimumque eis præbere perfugium & maximam, quæ sine specialiore reuelatione ex caelo exspectari potest, adferre consolationem.

A TQ^E ita usus & emolumentum spiritualium ducum in tali casu satis superque ostendit, quam æquum & quam necessse sit eos consulere in ordine ad obtainendum beneficium & solatum priuatæ declaratiæ absolutionis.

Et hanc ob causam ecclesia nostra, etsi hominibus non imponit necessitatem peccata sua ministris *CHRISTI* confidendi in omnibus casibus, sapienter tamen ab eis requirit, ut in hoc uno speciali casu in suum ipsorum beneficium & consolationem id faciant. [*] *Si quis vestrum est, qui hoc modo conscientiam suam tranquillare non potest, (videlicet confessione soli Dco facta) sed plus solatii querit & consilii, is prudentem aliquem & doctum aeat verbi diuini ministrum, eique animi sui aperiat dolorem; ut sancti verbi Dei ministerio absolutionis recipiat beneficium una cum spirituali con-*

(*) Verba lingua Anglicana ita habent: *If there be any of you, who by this means cannot quiet his own Conscience (viz. by Confession to God alone) but required further Comfort & Counsel, let him go to some discreet, and learned Minister of God's Word, & open his Grief; that by the Ministers of God's Holy Word he may receive the Benefit of Absolution, together*

filio & monito ad tranquillandam conscientiam suam, & devitandum omnem scrupulum & dubitationem. Ita, reor, res vere se habet cum necessitate priuatæ confessionis & priuatæ declaratoriæ absolutionis. Non simpliciter necessaria omnibus hominibus est, sed iis tantum, quorum conditio est talis, ut pacem & tranquillitatem animæ sine ea habere nequeant. Et proinde ecclesia Romanensis summopere vituperanda est, quæ absolutam necessitatem priuatæ confessionis & priuatæ absolutionis omnibus & singulis hominibus, respectu omnium mortalium peccatorum, sub poena damnationis imponit. Ecclesia nostra regulam scripturæ & veteris ecclesiæ praxim pressius sequitur [*], priuatam absolutionem iis tantum necessariam faciens, quibus ipsius rei necessitas eam talem facit. Haec tenus de necessario vsu generalis vel specialis absolutionis declaratiꝫ.

3. PROXIMA disquisitionis nostræ pars est necessitas absolutionis precatoriæ: Et huius quidem eadem est necessitas, quæ precum ecclesiæ pro condonatione peccatorum. Antea obseruauimus, quod preces reliquis absolutionis generibus omnibus adnexæ, & quorumdam ex illis quasi forma sint. Sacramenta communiter cum precibus administrantur; et preces proxime semper sequuntur declarationem diuinæ voluntatis & intentionis condonandi pœnitentibus peccatoribus, in publica nostra liturgia; et preces communiter medium sunt, quo quis, qui cum publico scandalo peccavit, & propter crimina sua iudicialiter ecclesia ciectus, iam vero ad pacem & communionem denuo admittendus est, reconciliatur. Ut adeo, quam necessaria vlla istarum absolutionum est, tam necessaria quoque sit absolutio precum, quam istarum quoque tam necessario sibi adnexam habet. Si cui necesse est initio leuari onere peccatorum per sacramentum baptisini; non minus necesse ei sit oportet recipi tamquam membrum CHRISTI per preces, quas istius sacramenti administratio vel includit vel supponit. Si absolutionem habere cupit per eucharistiam; cum visitata precum formula, quam ecclesia in distributione eius præscripsit,

with ghostly Counsel and Advice, to the quieting of his Conscience, and avoiding of all Scruple and Doubtfulness.

• (*) Vide praxim ecclesiæ primitivæ respectu confessionis auricularis orig. eccl. lib. XVIII. cap. III. §. 1. &c.

eam

eam recipiat oportet. Si generalem vel particularem diuinæ voluntatis condonandi peccatoribus delicta declarationem cum effectu ad sui ipsius consolationem habere cupit, cum ministro *CHRISTI*, Deo pro obtainenda ipsi peccatorum veniam supplicante, se debet coniungere. Et si, posteaquam ob publicam quamdam offensionem excommunicatus est, in communionem ecclesiæ solemniter restitui desiderat, Dei misericordiam, per publicum ministerium & preces sacerdotum ipsius implorare debet, quia hic ritus & hæc cærimonia [*] est istius admissionis.

4. ATQVE hinc vltimo loco sequitur, vt, quum homines potestate clauium, ob admissa cum publica offensione criminæ, formaliter & iudicialiter ecclesia proiecti sunt, necesse sit, ipsos vinculis & censuris per iustum auctoritatem laxatos, formaliter & iudicialiter absolui, atque ita in pacem & priuilegia communionis ecclesiasticæ restitui. Si enim excommunicatio iusta est & ad regulas euangelij *CHRISTI* facta; aut absolutionem modo, quem ille præscripsit, petere debent, aut vincula eis imposita plenum aduersus eos robur retinebunt; eorumque excommunicatio & expulsio de ecclesia in terra, regno cælorum illos excludet. Si, inquam, excommunicatio eorum iusta est & legitima. Aliud enim est, quando homines iniuste pelluntur ecclesia & sine ratione excommunicantur per præpoperum mere tyrannicæ & arbitrariæ potestatis exercitium; Et aliud, quando legitimo modo censuræ ecclesiæ subiiciuntur ob impenitentiam suam & perseverantiam in gravibus & publicis criminibus, cum scandalo ecclesiæ & sanctæ religionis *CHRISTI* opprobrio. In priore casu nihil periculi ab excommunicatione metuendum est, quia iniusta est: In posteriore autem casu maxime terribilis sententia est, quæ in terra aduersus homines ferri potest; quia quod in terra factum est, in cælo ratum habebitur, hominemque ad diem usque iudicii persequetur, nisi tempestiu& sincera poenitentia & reconciliatio ad retractandam sententiam interueniat. Quod ipsum huiusmodi absolutionis omniusque rerum, quæ ad eam obtainendam necessario ante requiruntur, necessitatem abunde

(*) Vid. orig. eccl. lib. XIX. cap. II. §. IV. pag. 208. seqq.

ostendit. Oportet homines vere pœnitere criminum, quæ scandalum dederunt; oportet facere submissam & publicam peccatorum suorum confessionem coram ecclesia; oportet modeste sese submittere eius disciplinæ, & dare signa sinceri doloris ac tristitia de eo, quod Deum & homines offenderunt: Et tunc oportet post istiusmodi satisfactionem, ut ecclesiæ veram suam resipiscientiam, edendo fructus ea dignos, testatam faciant, ab illis ipsis admissionem sui in communionem suppliciter & demisse petere, per quos, vi acceptæ a CHRISTO potestatis, ea ipsis ademta fuit. Et hi ex eadem auctoritate, qua eos de ecclesia proieccunt, denuo recipient; faciendo preces & deprecations ad Deum pro illis, & declarando eos omnibus vinculis, quibus antea erant constricti, solutos, & iam in christianæ religionis priuilegium plene restitutos. At vero sine tali idonea satisfactione, qualis hæc est, si homines in peccatis suis, in secura impenitentia, in superbo censurarum ecclesiæ neglectu vel contentu pertinaciter perseverant; persuasum eis esse debet, rationem huius mirificæ improbitatis, quam reliquis peccatis suis addunt, illo die requisitum iri, vbi CHRISTUS seruorum suorum auctoritatem in omnibus recte factis vindicaturus, sententiamque eorum immutabili approbatione confirmaturus est.

Quæ indulgentia Deus ob quorundam hominum infirmitatem vel ignorantiam hac in re vti velit, nostrum non est definire. Neque cum christiana caritate consideret, si condemnare vellemus, quotquot moriuntur excommunicati in foro externo, nec dum vinculis suis solemniter soluti, quando vere pœnitentes fuerint & ecclesiæ cupierunt reconciliari; casus autem aliquis improuisus & necessitas ineuitabilis bonum eorum consilium antecuenit. Rebus sic se habeutibus, ecclesia generatim desiderium reconciliationis æqui bonique faciebat, talesque re vera in communione secum esse [*] post mortem declarabat: non secus ac illi, qui sine baptismo vel eucharistia, non per contemptum sed per ineuitabilem quamdam necessitatem decedunt, non iniuste creduntur mori in gratia Dei per fidem suam & resipiscientiam, quia præscriptum

(*) Vid. Origin. eccl. lib. XIX. cap. II. §. XI. p. 227. seqq.

a Deo ordinem non contemnunt, sed illius sunt cupidissimi. Aliter autem cum illis comparatum est, qui in contemtu disciplinæ & censurarum ecclesiæ viuunt pariter & moriuntur. Si tales pereunt, id sibi ipsis acceptum ferant oportet. Ecclesia non habet potestatem absoluendi eos, qui absolui nolunt. Si peccata sua in terra retineri sinunt, in cælo retenta erunt, eosque sequentur ad diem judicii.

ATQVE ita tertiam disquisitionem fecimus, quatenus omnes homines sese submittere oporteat legitimo ministerialis potestatis retinendi vel remittendi peccata exercitio: Siue, quænam necessitas sit absolutionis in diuersis ipsis, quos vidi-
mus, casibus.

„ILLUD solum superest, ut totam hanc considerationem „reducamus ad praxin & ostendamus, ad quid haec doctrina „prosit, quatenus tuum ad ministros CHRISTI tum ad populum „illius spectat.

„QVOD ad ministros CHRISTI attinet, nulla doctrina in „vniuersa christianitate est, quæ eos magis adigat, vel primo, „ad puritatem & sanctitatem vitae; vel secundo, ad diligentiam „in studiis & laboribus; vel tertio, ad fidelitatem in dispensan- „dandis CHRISTI mysteriis, & curam in sua agendi cum poenitentibus vel impenitentibus peccatoribus ratione.

I. „COMMISSA ministris CHRISTI potestas retinendi & „dimittendi aliorum hominum peccata, quocumque eam acci- „piamus sensu, magna ipsis incitatio est ad agendum san- „ctam & puram vitam. Absurdum enim in praxi videtur, & „sæpissime re vera ita creditur, quod homines facti esse existi- „mentur idonei ad remittenda aliorum peccata, qui ipsi culpa „& impuritate sunt implicati. Nihil tam pronum & obuium „est, quam illud, *Medice, cura te ipsum*: adeoque si hoc ipsum „officio eorum non est fraudi, certe personis eorum summo „est opprobrio. Si non tenorem destruit dati ipsis negotii in „ipsa natura rei, certe auctoritatem & existimationem eorum „in opinione hominum imminuit; si profligatus quisque pec- „cator culpam in eos retorquere potest & dicere: *Qui doces ali- um, te ipsum non doces? Qui prædictas non furandum, furaris? Qui dicis non mæcharandum, mæcharis? Qui abominaris idola, sacrilegium*

„committis? *Qui de lege gloriariis, per legis transgressionem Deum adfici-*
 „*cis contumelia?* Multum de reuerentia aduersus sacramentum
 „baptismi deroget, necesse est, si is, qui se aliorum peccata ab-
 „luere venditat, ipse pollutus sit & profanus; nec minus di-
 „minuat oportet reuerentiam, tremendo eucharistiae mysterio
 „debitam, si irreligiosis manibus porrigitur. Non potest pla-
 „cere hominibus, si quem minus sanctificatum audiant benedi-
 „ctionem impertientem aliis, qui ipse maledictus est; precan-
 „tem, vt sanguis CHRISTI alias conseruet ad vitam aeternam;
 „dum damnationem sibi ipsi edit & bibit, non discernens cor-
 „pus domini. Præcipue autem talis homo haud vlla cum tolerabili
 „παρηστασία officium reprehendendi & corrigendi alios curare
 „potest, qui reprehensionem & censuram ipse multo magis
 „commeruit. Qua fronte arcere alias a baptismo vel eucha-
 „ristia potest, qui ipse ad hanc vel illum recipiendum minus
 „idoneus est? Vel alias ecclesia excludere, qui ipse haud di-
 „gnus est, qui eam ingrediatur? Nihil itaque ministros ecclae-
 „siae magis incendere ad agendam sanctam & puram vitam pot-
 „est, quam consideratio acceptæ a CHRISTO potestatis reti-
 „nendi aut dimittendi sacramentali, vel declaratiua, vel pre-
 „icatoria, vel judiciali ratione aliorum hominum peccata:
 „quia sine puritate nullo modo huius officii scopo & naturæ
 „depositi respondere possunt, sed mala eius administratio in-
 „surget in iudicio aduersus eos & condemnabit eos.

2. „ALTERVM, quod hoc officium retinendi & dimit-
 „tendi peccata a verbi diuini ministris requirit, est magna di-
 „ligentia in studiis & laboribus, sine qua illud numquam,
 „quantum satis est, curare possunt. Ecclesia quidem aliquam
 „huius operis partem quodammodo facilem reddidit & tolera-
 „bilem, dum plures generaliores & accommodatas absolutio-
 „nis formulas sapienter præscripsit; cuiusmodi sunt formulæ
 „administrandi absolutionem utriusque sacramenti, & multæ
 „generales formulæ declaratoria & precatoria absolutionis;
 „quibus pro sapientia sua addere poterat aptas formulas ex-
 „communicationis & judicialis absolutionis. At vero, ubi
 „hoc factum fuerit, multo plura remanent ad plenam huius
 „officii functionem spectantia, de quibus ecclesia sigillatim
     præ-

„principere non potest: adeoque industriae & diligentiae ministeriorum in priuatis cuiusque studiis & laboribus relinquenda sunt. Atque hoc ipsum diffusam cognitionem magnamque applicationem requirit; vt apti sint ad intelligendum omnium diuinarum legum naturam, & cuiuslibet virtutis & vitii confinium ac differentiam; vt apti sint ad resoluendum omnes ordinarios casus conscientiae, & ad respondendum omnibus dubiis ac scrupulis, qui in hominum animis suboriri possunt; ad pernoscendum singulorum statum animi, indolemque, gradus ac sinceritatem resipiscientiae eorum, vt ita dent illis responsum, quod eorum questionibus faciat satis, & impertinant vel negent illis diuersa absolutionis genera, prout, post fideliter exploratum eorum statum ac conditionem, visum ipsis fuerit. Qui haec omnia existimat fieri posse sine magno labore & studio & diligentie scripturæ, utpote normæ & monumenti voluntatis diuinæ, inuestigatione, is profecto nec officiis sui naturam, nec hominum necessitates videtur intellegere; nec quid sit, stare loco CHRISTI & pro eo iudicare inter Deum & homines. Labia sacerdotis obseruare debent scientiam: Et qui considerauerit, quam late pateat isthac scientia, vna cum magna varietate casuum & personarum, quibus eam applicandi forte habiturus est occasionem, is potius adgetur exclamare cum apostolo, *Quis ad hoc idoneus est?* Et si hoc non est argumentum excitandi aliquem ad industriam in spiritualis medici officio, difficile dictu est, quid demum illud sit.

3. „**V**TI autem haec consideratio argumentum est pro puritate & industria, ita non minus incitamentum est ad fidelitatem. Requiritur in dispensatoribus, inquit Paulus apostolus, *vt quis fidus inueniatur:* maxime in iis hoc requiritur, qui sunt dispensatores mysteriorum Dei, quia hoc negotium est omnium lorge maximum. *M*ejus argumentum erat ad iudices temporales *Deut. I, 17.* *Ne suscipe personam in iudicio, nam iudicium ipsum Dei est.* Atqui hoc argumentum multo magis stringit in iudicio spirituali, quia effectus & consequentia huius decisionis plus ponderis & momenti habet. Heic itaque meditationem semper tenendum est inter adulacionem & imperiosam perti-

naciam & morositatem; inter nimiam indulgentiam ab una
 parte, & nimiam severitatem ab altera parte. Iudicium Dei
 est; adeoque homines nec absoluendi sunt nec condemnandi
 ex mere arbitraria voluntate ministri, sed ad regulas a sum-
 mo omnium domino præscriptas. Si qui vel in ecclesiam re-
 cipiendi vel inde exterminandi sunt, id solum considerandum
 est, vtrum conditions, quas requirit euangelium, impleant
 an non impleant. Nulli vere poenitenti vlli generis abso-
 lutio neganda est. Nulli impenitenti ex vlo fauore vel
 gratificandi studio beneficium eius tribuendum est. Si ho-
 mines ad baptismum vel eucharistiam idonei sunt, non in
 potestate est ministri, proprio loquendo, huius vel illius eis
 negare priuilegium. Si prouersus non sunt idonei, non est in
 potestate eius, ad illud eos admittere, si negotium sibi datum
 recte & fideliter curare velit. Ita neque impenitentem ab-
 soluere, nec peccata poenitenti retinere a quo iudicio potest.
 Hoc enim est, morte adscire animas, que non mererentur, & vi-
 turas prædicare animas, que non sunt victorie. Est, animam iusti-
 tattere, quem Deus non erat adsecurus dolore; & confirmare manus
 improbi, vt non revertatur a via sua pessima, vt in vita conserue-
 tur; quemadmodum Deus de falsis prophetis queritur per E-
 zechiel prophetam cap. XIII, 19. 22. Id omne manifestus po-
 testatis ministerialis abusus est, ad impediendum recti veri-
 que studium, & ad aperiendam portam vitiis recta via ten-
 dens. Omniaque istiusmodi iudicia ipse Deus subuertet ma-
 lamque perfidorum oeconomicorum suorum administrationem
 punier. Nam vti in omnibus calibus, ita in hoc maxime,
 qui absoluit improbum & qui condemnat iustum, abomina-
 tioni domino sunt aequae ambo. Nihil itaque magis necessa-
 rium in dispensatoribus mysteriorum Dei est, quam vt fidei in-
 veniantur: dantes suum cuique pacem iustis & terrorem im-
 probis. Alias Deus eis minitatur, fore, vt portionem suam
 habeant cum hypocritis, vbi erit fletus & ciulatus & stridor
 dentium. Supercilium pharisaicum in episcopis vel presby-
 teris, obseruante HIERONYMO [*], est, quando sub obtenu-
 creditarum sibi clauium regni cœlestis potestatem sibi sumunt

(*) Hieron. comment. in Matth. XVI. tom. IX. p. 49. Vid. loc. cit. orig. eccl. lib. XIX. cap. II. §. VI. pag. 216. 217.

„soluendi noxios & damnandi innocentes. Qui hoc facit,
„dato sibi negotio abutitur, Deoque malæ suæ administratio-
„nis reddit rationem.

„ITA videntur, quantopere hæc doctrina dispensatores
„mysteriorum Dei obliget, ut sint primum sancti, secundo di-
„ligentes, tertio fidi in officio suo. Videamus nunc, quem in-
„fluxum eadem doctrina habere debeat in omnem Dei popu-
„lum.

„ATQVE heic haud vlli personali reuerentia, sacerdoti-
„bus tamquam nuntiis & legatis CHRISTI debitæ, immorabi-
„mur, sed tantum quatenus religiosa ratio diuersarum partium
„diuinitus demandati illis officii habenda est. Si Deus eos in-
„strumenta remissionis peccatorum per diuersos hosce quatuor
„absolutionis modos effecit; ad minimum vnuſquisque caue-
„at, fas est, ne per voluntarium neglectum vel contemptum vl-
„la harum methodorum expiationis ipse se priuet.

„SI baptismus ordinarium remissionis peccatorum medi-
„um est, & tam necessarium ex diuino mandato, vt nisi quis,
„cui est opportunitas, genitus fuerit ex aqua & spiritu, non
„possit introire in regnum Dei: omnium hominum nondum
„baptizatorum quam maxime interest, se suosque liberos san-
„ctæ CHRISTI institutioni offerre, vt promissam peccatorum
„remissionem & spirituali regenerationem recipiant. Quam-
„quam enim martyres, magno christianæ religionis studio du-
„cti, piique catechumeni extraordinaria quadam via ad salu-
„tem sempiternam possunt pertingere, cum contemtoribus ta-
„men res ita se non habet.

„ITEM si eucharistia aliud remedium absolutionis est, æ-
„qualiter hominum officium est, non viuere in manifesto san-
„ctæ huius institutionis neglectu vel contemptu, sed quantum
„possint, frequenter eam recipere, nisi gratia & venia, quæ in
„sancta illa institutione exhibetur & obsignatur, priuare se ipsi
„vélint.

„SI preces ecclesiæ itidem medium sunt deriuandi bene-
„dictionem Dei in populum suum; argumentum id esse con-
„cedendum est, quo homines ad constanter illis adsistendum
„commoueantur. Et quilibet latabundus exclinet, oportet:
„Cugitamus, o Deus, benignitatem tuam in medio templo tuo! (Psalms.
„XLVIII, 10.)

„Si absolutio declaratiua vllum vsum habet & consolatiōnem apud pœnitentes; id homines excitet oportet, vt „inter primos in cultu Dei esse studeant, & potius ad postes „ianuarium præstolentur, antequam sacra capiant exordium, „quam vi postea irrepant, quasi in conspectum Dei rapti, quan- „do & confessionis suæ & absolutionis ipsius perdiderunt bene- „ficiūm.

„Si absolutio declaratiua, quæ fit priuatim, quidquam „prodest adflictæ conscientiæ & animo scrupulis agitato; hoc „cos, qui conscientiam suam tranquillare ipsi non possunt, „sed uberiorem consolationem & consilium requirunt, indu- „cat oportet, vt ad prudentem & doctum verbi diuini mini- „strum adeant eique animi sui aperiant dolorem; vt sancti Dei „verbi ministerio absolutionis recipient beneficium vna cum „spirituali consilio & monito, ad tranquillandam conscienti- „am & uitandum omnem scrupulum & dubitationem.

„DENIQUE, si necesse est, homines, propter grandia cri- „mina excommunicatos & proiectos de ecclesia, operam dare, „vt Deo ipsiusque ecclesiæ per iudicialem absolutionem recon- „cilientur; id omnino ostendit, quæ reuerentia disciplinæ & „pœnis ecclesiæ, quæ illis iuste infliguntur, debeatur; & quod „voluntarius reconciliationis neglectus ac contenitus tali in- „casu periculosior, quam quidem sibi persuadent, eis fieri, & in „justo CHRISTI, ministrorum suorum sententiam confirmantis, „iudicio a regno cælorum eos excludere tandem possit.

„VERVM ENIM VERO si quis vel maximam reuerentiam „hisce institutionibus externe exhibuerit, vnum tamen super- „est ad reddendum eas validas & efficaces; quod si deest, ne- „quidquam eos vel millies repetita iuuabit absolutio: Et hoc „est interna cordis & animæ conditio, per veram pœnitenti- „am sinceramque obedientiam sese prodens; sine qua reliqua- „omnia meræ formæ sunt, quæ plene operari non possunt, „dum homines illis obicem ponunt. Omnis enim absolutio „conditionalis est & pœnitentiam ac obedientiam supponit, „antequam beneficium peccatori re ipsa conferat. Minister „CHRISTI os tantum suum vel manum commodare ad exter- „num alicuius absolutionis actum potest: interne autem ab- „soluere non valet, multo minus peccatorem impenitentem.

Ipse

„Ipse *CHRISTVS* nobis confirmat, quod, nisi quis resipiscat,
„pereat necesse sit; & quod, nisi homines debita sibi mutuo
„dimittant, pater eorum cælestis non dimissurus sit eis ipsorum
„debita. Iam ergo absurdum foret cogitare, quod peccator,
„istas conditiones minime implens, veniam nihilo minus a
„Deo obtenturus sit, etiamsi in animi sui obstinatione persi-
„stat; et quod, quam surrepticie per errorem vel fraudem in
„terra solitus sit, idcirco certo futurum sit, ut in cælo etiam sol-
„vatur. Hoc foret rem stolidissimam sibi persuadere, quod *CHRIS-*
„*TVS*, ad sacerdotis sui verba vera efficienda, sua ipsius verba
„facere velit falsa & mendacia: qualia sint oportet, si qua exter-
„na absolutio, ab homine errori & deceptioni obnoxio data,
„peccatorem impoenitentem in regnum cæleste transferre posset.

„NON eo hoc dico, ut reuerentiam vlli ante memoria-
„torum generum absolutionis debitam imminuam, sed ut in-
„stitutiones Dei suam in nobis efficaciam habeant, dum exter-
„ni & interni actus coniunguntur ad efficiendum perfectum o-
„spus absolutionis; et ut ne *CHRISTVS* in nouissimo die nobis
„dicere necesse habeat: *Hac oportebat vos fecisse, illa non omisisse.*
„Qui aliquam absolutionem diuinitus institutam, cuiuscumque
„illa sit generis, contemnit; ille quidem institutionem Dei con-
„temnit: Qui autem sine poenitentia & obedientia eam recipit,
„τὰ βαρύτερα τὰ νόμος, quæ grauiora sunt legis, contemnit, & per-
„colat culicem, ut camelum deglutiatur. Talis homo ne cogitet,
„se vllam a domino absolutionem obtenturum, qui institutio-
„nem eius mutilat; qui, quod Deus coniunxit, se iungit sibique
„securitatem audet promittere, quando Deus non nisi perniciem
„& interitum minatur. Si securi de exitio esse volumus, institu-
„tionibus Dei ex ipsius prescripto vti debeamus, externum & in-
„ternum actum coniungentes. Animarum nostrarum resipiscen-
„tia & obedientia ministerio sacerdotum ipsius viam præparet. Et
„tum quæcumque peccata illi dimiserint in terra, dimissa erunt in
„cælo; vbi *CHRISTVS* seruorum suorum verba immutabili sua
„absolutionis sententia confirmatus est, dicendo: *Adeste, benedi-*
„*cti patris mei, possidete regnum, paratum vobis a iacto mundi fundamento.*
„Quod Deus nobis omnibus donet per meritam eiusdem domini
„nostrí *IESV CHRISTI*: cui cum patre & spiritu sancto sit omnis
„honor & gloria in sæculorum, Amen.

EPISTOLA PRIOR
AD SVMME REVERENDVM
EPISCOPVM VINTONIENSEM
DE
NECESSITATE ABSOLVTIONIS;
OSTENDENS, QVOVSQVE NECESSITAS EIVS PROTEN-
DATVR ET VBI CESSET.

LEcta quæstione tua, DOMINE SVMME REVERENDE, de inevitabili necessitate absolutionis in quibuscumque casibus, non potui, quin hoc ad eam responsum, (quantum per tempus licuit) ex iis, quæ cogitanti mihi sine trædiosa disquisitione succurrerunt, depropre-
rarem; vberiore rerum heic suppeditatarum expositione & confirmatione paullo diligentiori disquisitioni & consideratio-
ni reseruata.

QVAESTIO de absolutione referri potest vel I. Ad eam absolutionem, quæ datur ad priuatam sive auricularem confessionem: vel II. Ad generalem absolutionem, quæ ad generalem datur confessionem, sicut est in quotidiano nostro officio: vel III. Ad absolutionem, quæ in administratione dispersatur sacramentorum, quæ veri nominis [*] indulgentiæ sunt & institu-
tiones Dei ad obtinendam absolutionem & remissionem pec-
catorum: vel IV. Ad absolutionem, quæ datur per relaxatio-
nem censurarum ecclesiæ. Iam absolutam & inquitabilem
necessitatem diuersoruin horum generum: absolutionis in qui-
buscumque casibus, quantum ego existimo, nec nostra nec
primitia ecclesia umquam adseruit; tametsi eorum alia aliis
sunt magis necessaria.

NAM I. Quod ad absolutionem attinet, quæ datur ad pri-
vatam sive auricularem confessionem; ea nihilo magis necef-
saria esse potest quam confessio ipsa, quæ (exceptis quibusdam
casibus peculiaribus) potius res consilii est, quam rigidi offi-

(*) Vid. orig. eccl. lib. XIX. cap. I. §. II. III.

cii, quod omnibus hominibus sub poena damnationis injunctum sit; quemadmodum ecclesia nostra cum primitua ecclesia aduersus iugum *Romanse*, mortalium conscientiis hoc in negotio impositum, tuetur. Nullis veterum testimoniorum de hoc argumento Te, DOMINE SVMME REVERENDE, demorabor, nisi quædam a me transscribi iuseris, quod ē CHRYSSOTOMO multisque aliis [*] fieri facile poterit.

II. QVOD ad generalem attinet absolutionem, ad generalem dari solitam confessionem, quæ in nostra liturgia superstet, in ea autem, quam CALVINVS construxit, deficit: Etsi eam vtilem & salutarem partem ac formam diuini officii esse fatendum est, (quam CALVINVS [a] liturgiæ Genevensi insertam voluit, obtinere autem non potuit) non possumus tamen dicere, eam tam necessariam diuini officii partem esse, vt nulla ecclesia sine illa absolutionis forma in liturgia sua absolutionem siue remissionem peccatorum habere possit. Hoc enim iniquissima condemnatio foret omnium ecclesiaturum, quæ hac speciali formula destituuntur, etiamsi eam alio modo suppleant, nimirum diuini verbi prædicatione, quæ est declarativa applicatio veritæ, a Deo populo suo promissæ.

III. NECESSITAS absolutionis, quæ in administratione sacramentorum dispensatur, eadem quidem est, quæ ipsorum sacramentorum necessitas. Quatenus una necessaria, catenus & altera necessaria est. Necessestris autem sacramentorum non ita absoluta & incutibilis est, quin Deus multis in casibus (vbi nulla institutionum suarum est contemcio) homines seruare possit sine externa eorum per seruorum suorum manus applicatione. Nam in summo necessitatis casu, vbi homines baptisum desiderant, habere autem non possunt, Deus inuisibiliter per spiritum suum sanctum supplet, quod in externa administratione deest. Neque enim illum auctorem vetustum esse credo, qui de hoc capite loquitus est, quin quasdam exceptiones admiserit respectu absolutæ necessitatis baptismi: maxime in duobus casibus: 1. In martyrio, quod secundum baptismum

(*) Vid. testimonia contra necessitatem confessionis auricularis, collecta orig. eccl. lib. XVIII. cap. III. §. I. & II.

(a) Caiuin, epist. de quibusdam ecclesiæ ritibus, p. 206. Vid. supr. p. 249. (g.)

vocabant, & baptismum sanguinis. 2. In casu veræ fidei & sanctæ vitae extra martyrium, si quis catechumenus ad baptismum se præpararet cumque desideraret, subita autem morte eriperetur ante, quam illum recipiendi haberet opportunitatem. In hisce duobus casibus illi semper statuebant, baptismum spiritus haberi posse sine externo lauacro aquæ. TERTULLIANVS loquens de martyrio [b], nominat illud secundum lauacrum & lavacrum sanguinis, quando ait: *Est quidem nobis etiam secundum lauacrum, unum & ipsum, sanguinis scilicet: de quo dominus, Habeo, inquit, baptismo tingi, quem iam tinetis fuisset.* Et addit: *Hic est baptismus, qui lauacrum & non acceptum representat, & perditum reddit.* Similem obseruationem habet CYPRIANVS de catechumenis, qui, antequam baptizarentur, in confessione nominis Christi apprehenli, occidebantur: *Sciant, inquit [c], biniusmodi homines suffragatores, & sautores harcticorum, catechumenos illos primo integrum fidem & ecclesie unitatem tenere, & ad debellandum diabolum de diuinis castris cum plena & sincera Dei parris, & Christi & spiritus sancti cognitione procedere; deinde nec priuari baptismi sacramento, ut pote qui baptizentur glorioſſimo & maximo sanguinis baptismo, de quo & dominus dicebat, habere se alio baptismo baptizari.* Sanguine autem suo baptizatos, & passione sanctificatos consummari, & diuine pollicitationis gratiam consequi, declarat in euangelio idem dominus, quando ad latronem, in ipsa passione credentem & confitentem, loquitur, & quod secum futurus sit in paradiſo, pollicetur.

AVGVST:NVS crebram huius argumenti Cyprianici facit mentionem, illudque vrget ad ostendendum, quod non solum martyrium locum baptismatis nonnumquam supplere possit, sed fides etiam & vera conuersio [d] in articulo necessitatis, si quis baptismum recipiendi non habeat opportunitatem: *Baptismi sane vicem, inquit, aliquando implere passionem, de latrone illo, cui non baptizato dictum, Hodie mecum eris in paradiſo, non leue documentum b.* Cyprianus adsumit. Quod etiam atque etiam considerans, inuenio non tantum passionem pro nomine Christi id, quod a baptismo

(b) Tertullian. de baptismo c. XVI. p. 263. edit. Rigalt. Parisi. MDCXLII.

(c) Cyprian. epist. LXXIII. ad Iubaianum p. 208. edit. Oxon. (p. 312. edit. Fell. Amstelod. MDCC.)

(d) Augustin. de baptism. lib. IV. c. XXII. tom. VII. p. 56. ed. Paris. MDCXXXV. (p. 432. edit. Basili. MDLXIX.)

deverat, posse supplere, sed etiam fidem conuersionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum; nec quia credidit, passus est, sed dum patitur, credit. Quantum igitur valeat sine visibili sacramento baptismi, quod ait apostolus, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, in illo latrone declaratum est: Sed tunc impletur visibiliter, quem ministerium baptismi non contentus religionis, sed articulus necessitatis excludit. Alibi ex eodem exemplo latronis [e] argumentatur, multos sanctificari inuisibili gratia sine visibilibus sacramentis: *Hoc & de latrone illo dici potest, cui secum crucifixo dominus ait: Hodie tecum eris in paradyso.* Neque enim sine sanctificatione inuisibili tanta felicitate donatus est. Proinde colligitur, inuisibilem sanctificationem quibusdam adfuisse, atque profuisse sine visibilibus sacramentis. Addit autem paucis interiectis: Nec tamen ideo sacramentum visibile contemnendum est: nam contemtor eius inuisibiliter sanctificari nullo modo potest.

Vnde manifestum est, quod secundum doctrinam AVGVSTINI non solus defectus externi illius instituti, sacramentalis videlicet absolutionis, ubi haberi nequit; sed contemptus eius, quum haberi possit, perniciosus sit hominibus salutemque destruat. Deus enim inuisibilem gratiam sine visibilibus mediis in vere credentibus, in istiusmodi necessitatis articulo, supplere valet.

Ex hoc fundamento AMBROSIUS solabatur amicos Valentini junioris, qui catechumenus tantum erat, & ad baptismum præparabatur, subito autem proditione Arbogastis interficiebatur, antequam ad AMBROSIUM ad recipiendum baptismum venire posset. Si, inquit [f], quia solemniter non sunt celebrata mysteria, hoc mouet: Ergo nec martyres, si catechumeni fuerint, coronantur: Quod si suo abhunc sanguine, hunc sua pietas abluit & voluntas.

UT adeo, urgente istiusmodi aliqua necessitate, baptismus in voto baptismo ipso actu suscepto respondeat. Deus desiderium sacramenti pro ipso eius usu acceptat, si homines, quod

(e) Augustin. quæst. LXXXIV. in I euit. (tom. IV. p. 228. edit. Basil. MDLXIX.)

(f) Ambros. orat. de obitu Valentin. tom. III. p. 10. edit. Basil. MDLXVII.

possunt, faciant, nec contentus sed ineuitabilis quidam causus impedit; quo minus illud recipient. Iam igitur, si, rebus ita se habentibus, externum baptismatis ministerium non absolute necessarium est, nec externum absolutionis ministerium simpliciter necessarium esse potest. Nam iidem actus in hoc negotio sunt. Et si Deus martyres & fideles sine visibili & externo baptismo saluos facere potest, absoluere etiam eos potest sine visibili & externa absolutione.

SEXCENTA adhuc testimonia [*] in huius adserti gratiam adferri poterunt, si quidem id opus foret.

IV. AD absolutionem quod attinet, quæ per censurarum ecclesiasticarum relaxationem dispensatur: Etsi vere poenitentes eam in omnibus casibus ordinariis expetant, necesse est; diuersæ tamen exceptiones locum habent in casibus extraordinariis, in quibus venia obtineri potest sine formali absolutione. Quid enim, si quis episcopus iniusto & iniquo consilio vere poenitentem absoluere reculeret, quando & veræ resipiscientiæ signa edit & submisse absolutionem desiderat? An nulla in cœlo venia ei futura est, cui tam inique & imperiose ea negatur in terra ab homine, qui limites egreditur potestatis suæ, quæ ei data est ad ædificationem, non ad destructionem?

BELLARMINVS [**] quidem id adfirmat, *Negatur, inquiens, remissio illis, quibus noluerint sacerdotes remittere.* Sed hoc est, sacerdotis auctoritatem in absolutum dominium & arbitrariam evahere potestatem, quod nullum in scripturis sacris, nullum in vetustis ecclesiæ canonibus, fundamentum habet. Istiusmodi homines ipse GREGORIVS MAGNVS, pontifex Romanus, meliora docere poterat, *Episcopus, inquiens [g], sepe in ligandis & soluendis subditis sue voluntatis motus, non autem caussarum merita sequitur.* Unde sit, ut hac ipsa ligandi & soluendi potestate se priuet, qui hanc pro suis voluntatibus, & non pro subiectorum moribus exerceat. Quod idem est, ac si diceret, iniustum episcopi iudicium nullius valoris esse, & in foro poli rescindi atque abrogari.

(*) Vid. plura huiusmodi testimonia origin. eccles. lib. X. cap. II. §. XX. & XXI.

(**) Bellarm. de poenitent. lib. III. cap. II. tom. II. pag. 1287. edit. Lugdun. MDLXXXVII.

(g) Gregor. homil. XXVI, in euangel. tom. III. p. 83. edit. Antw. MDCXV.

Hoc perinde est, ac si baptismus ei negetur, qui rite ad eum præparatus eiusque vere cupidus est. Ipsa iniusta sacerdotis negatio, rebus ita fe habentibus, magnum crimen est; fraudi autem esse nequit ei, qui hoc modo inuitus, vel contra parentum suorum voluntatem, sine eo mori cogitur. Quemadmodum HINCMARVS [b], archiepiscopus Rhemensis, longe ante in consolationem eorum in Gallia obseruauit, quorum infantes sine baptismo mortui erant, ex peruersa animi obstinatione Hinemari, episcopi Landunensis, qui eis baptismus conferre recusabat, parentibus & patronis ardenter id expectentibus. Sicut in illo latrone, (inquit, scribens ad istum antistitem,) quo ex baptismi sacramento & communicatione corporis & sanguinis CHRISTI desuerat, compleuit omnipotentis benignitas, quia non superbia vel contemtu sed necessitate desuerat; & sicut parvulis naturali, id est alieno peccato, obnoxii, aliorum, id est patronorum fides pro eis respondentium in baptimate fit ad salutem; Ita parvulis, quibus baptismum denegari iussisti, parentum vel patronorum corde credentium, & pro parvulis suis fideliter verbo baptismus expectentium, sed non impetrantium, fides & fidelis postulatio prodicere potuerint, dono eius, cuius spiritus, quo regenerationis fit, ubi vult, spirat. Vnde concludit respectu censurarum ecclesiasticarum, quod, si poenitens moriatur sine absolutione, ideo tantum quia episcopus pro morositate sua vel ex alia quadam iniusta ratione eum absoluere recuset, episcopi iniustum iudicium & pertinax recusatio vere poenitenti obesse nequeat, quo minus salutem & absolutionem in regno carlorum consequatur.

FIERI autem potest, vt quis non solum desideret absolutionem, sed minister etiam pronus promtusque sit ad illam ei tribuendam; & tamen ineuitabili quodam casu sine ea moriatur. Rebus ita habentibus canones statuunt, defectum absolutionis saluti eius non esse detrimento, nec eum tractandum vt excommunicatum, sed in communionem recipiendum ecclesiae, & commemorandum inter fideles in officio ecclesiae, quantu[m]uis sine absolutione defunctum. Concilium Cartaginense quartum [*] & Vasense secundum plane hanc in rem loquuntur.

(b) Hinemar. opusc. L. capitulor. cap. XLVIII. p. 572. edit. Paris. MDCXLV.

(*) Concil. Carthag. IV. c. II. XXIX. Concil. Vasense. c. II. Vid. orig. eccles. lib. XIX. cap. II. §. XI. pag. 228.

Ex hactenus adlegatis liquido apparet, qualis necessitas sit absolutionis: Quod non merus defectus, sed superbus neglegētus & contemptus eius, quando homines censuris ecclesiasticis subiacent, perniciosus sit. Vbi autem nullus contentus vel neglegētus intercedit, salus obtineri possit sine ea. Adeoque vere pœnitens, qui disciplinæ ecclesiæ se submittit, non possit in illo veſfari periculo; quia, etiamsi sine absolutione moriatur, siue ex necessitate sine ex obstinata recusatione superiorum, non moriatur in neglegētu vel contemtu ecclesiæ; et idcirco nullam cauſam habeat dubitandi de absolutione diuina in cœlo.

OBSERVATIO Tua, DOMINE SVMME REVERENDE, de formula, *Absoluo te*, recte se habet. Noua est, non paullo ante ætatem Thomæ Aquinatis in ecclesiam inducta. Vetusæ formulæ omnes precatoriæ erant vel declaratiæ, vel in sacramentorum ecclesiæ applicatione confitebant. Et formula, *Absoluo te*, ad aliquam ex reliquis formulis reducenda est, quemadmodum antiquiores scholaſtici eam communiter reducunt. De quibus omnibus ad Te, DOMINE, proxime pluribus scribere cogito, id mihi haud exiguo honori ducens, quod a me huiuscmodi officium expetere voluisti. Vale. Dabam *Vintoniae* ad d. 17. Febr.

17¹²₁₃.

TIBI,

DOMINE SVMME REVERENDE,

deuinctissimus

JOSEPHVS BINGHAMVS.

EPI-

EPISTOLA POSTERIOR
 AD SVMME REVERENDVM
 EPISCOPVM VINTONIENSEM
 DE
 NECESSITATE ABSOLVTIONIS.

AD supplendas nouissimas litteras meas de quarto absolutionis genere, quod est censurarum ecclesiasticarum relaxatio, obseruaui, opinionem CYPRIANI conformem esse iis, quæ antea scripsi. Quod, si poenitentes morerentur tempore poenitentiae suæ, antequam ab episcopo absolutionem habere possent, de eorum salute non sit desperandum. Nam, *Potens est*, inquit [a] ille, *diuina misericordia medelam dare: properandum tamen non puto, nec incaute aliquid festinanter gerendum, ne, dum temere pax usurpatur, (hoc est, communio poenitentibus ante completam poenitentiam redditur) diuine indignationis offensa grauius fruocetur.* Res erat hæc: Cyprianus iam in exilio agebat, & nonnulli, qui lapsi fuerant, impatienter desiderabant in communionem ecclesiæ ante ipsius redditum restitui; quam in rem ille consentire recusans, exspectare eos iubebat, donec cum pace ad ecclesiam ipse rediret; et tunc præsentibus omnibus caussam eorum examinatum iri promittebat. Si interea, dum poenitentiam agerent, morerentur, Dei misericordiam seruare eos posse, monebat, sine formalí absolutione, sive receptione in externam ecclesiæ communionem. Eruditus episcopus nostras IOANNES FELLIVS eodem modo locum illum explicat: *Recte, inquiens, auctor noster hoc sufflamen opponit lapsis, qui ad pacem festinarent, quod non de eorum salute conclamatum sit, quibus ante penitentia decursum mori contingret.*

OBSECVARI porro poterit, quod secundum disciplinam, aliquando in ecclesia antiqua visitatam, nonnullis magnis & publicis peccatoribus communio & pax ecclesiæ in ipsa mortis

(a) Cyprian. epist. XII. al. XVII. edit. Oxon. p. 39. (p. 196. edit. Fell. Amstelod. MDCC.)

hora negata fuerit. Quæ res non eo spectabat, ut simpliciter & absolute cælesti regno excluderentur: Nam adhuc eos exhortabantur ad resipiscendum suamque fiduciam collocandam in misericordia Dei, tametsi expedire credebant, tanta in eōs vti severitate in excludendo eos penitus a communione ecclesiæ, ut aliis exemplo, & terrori essent. Non minus viginti canones in concilio Illyberitano [b] exstant huc referendi, quod, qui horum vel istorum criminum rei forent, nec in fine ad communio-nem admitti debeant. Patres magnæ synodi Sardicensis canonem habent eiusdem argumenti ad reprimendum enormes quorum-dam ambitionis hominum ausus. *Talis, inquit [c], nec in fine laica communione dignus habeatur.* Omnes tamen istiusmodi ad resipiscendum hortabantur, & consequenter ad statum publicæ & perpetuae pœnitentiae admittebant eodem tempore, quo communionem in fine eis negabant. Quemodo in epistola Innocentii primi inuenimus, qui, *Consuetudo prior,* inquit [d], *tenuit, ut concederetur pœnitentia, sed communio negaretur.* Ita AMBROSIUS [e], scribens ad virginem consecratam, quæ peccarat, in eamdem sententiam disserit: *Inbare pœnitentia usque ad extremum vite, nec tibi presumas ab humano die posse veniam dari: Quia decipit te, qui hoc tibi policeri voluerit. Que enim proprie in dominum peccasti, ab illo solo te conuenit in die iudicii expectare remedium.*

EAMDEM obseruationem AVGVSTINVS facit de eis, qui post actam ferme publicam in ecclesia pœnitentiam in grauia crimina relabebantur. *Quamuis, inquiens [f], eis in ecclesia locus humillimæ pœnitentiae non concedatur; Deus tamen super eos patientiæ sue non obliuiscitur.* In istiusmodi ergo casibus omnibus crede-bant veniam obtineri posse a Deo, licet nulla eis absolutio in ecclesia impertiretur.

(b) Concil. Illyberit. can. I. II. III. VI. VII. VIII. X. XII. XIII. XVII. XXIX. LXIII. LXIV. LXV. I. LXVI. LXX. I. XXI. I. XXII. LXXIII. LXXV. Vid. hosce canones productos in medium orig. eccles. lib. XVIII. cap. IV. §. IV. pag. 166. 167. 168.

(c) Concil. Sardic. can. II. (tom. II. concil. p. 628.) *Toιτον μηδεπε τῷ τέλει λαΐ-νης γένε διεδογκ ξανθίους.*

(d) Innocent. epist. III. ad Exuper. c. II. (tom. II. concil. p. 125.)

(e) Ambros. ad virg. lapsam cap. VIII. tom. I. p. 137. edit. Antwerp. MDLXVII.

(f) Augustin. epist. XLIV. ad Macedon. tom. II. p. 92. Vide plura hac de re orig. eccles. lib. XVIII. cap. IV. §. I. pag. 156. seqq.

NEQUE ipsi Nouatiani tam duri & difficiles hac in re erant, ut adsererent, Deum non posse veniam indulgere illis peccatoribus, quos ipsi in communionem recipere recusabant, si semel post baptismum essent lapsi. Nam excitabant eos ad resipiscen-
tiam & collocandam spem in Dei misericordia, quantumuis ecclesiam recipiendi eos potestatem habere negarent. Hoc ex iis apparebat, quæ Asclepiades episcopus Nouatianorum, cum Attico episcopo Constantinopolitano colloquens, dixit (vti historiam nar-
rat SOCRATES [g]) quod laicos tantum tractent, quemadmo-
dum catholici tractare interdum soleant clericos, excludentes eos a communione ad mortem usque, veniamque eorum relin-
quentes soli Deo. Hoc de Nouatianis narrant IOANNES FELLI-
VS [b], GUILIELMVS BEVEREGIVS [i], IOANNES BONA [k]
cardinalis, GABRIEL ALBASPINAEVS [l] & alii.

(g) Socrat. lib. VII. c. XXV. p. 367. edit. Paris. MDCLXVIII. εἰλος, εἰρη, τὰ επι-
δροις, καὶ ἔθναι πολλαὶ οὐλαὶ τὰς γενέτας εἰσὶν ἀναγλυφίαι πρὸς θύματον, διὰ
τοὺς μὲν [πρὸς] τὰς κλαυσίδας, οὓς δὲ καὶ τὰς λαύρας ἀποκλείουσε,
Θεῷ μόνῳ τὴν συγχάρησιν αὐτῶν επιτεξέποντες. Prater idolorum,
inquit, sacrificium, sunt & alia multa persecuta ad mortem, ut loquuntur
scripturar, propter quae vos quidem clericos, nos vero etiam laicos communio-
nione exclusimus, soli Deo potellatam illis condonandi relinquentes.

(h) Fell. not. in Cyprian. epist. XVII. p. 39. (p. 196. edit. Fell. Amstelod. MDCC.) Quibus potens est diuina misericordia medelam dare.] In illa erant senten-
tia etiam Montani & Nouatiani sequaces, grauiissimorum flagitorum com-
petos, licet ab ecclesia veniam non obtineant, a Deo tamen posse obtinere.

(i) Beuereg. not. in canon. VIII. conc. Nicen. tom. II. p. 68. Neque enim Nouatiani ea, quæ iis vulgo adscribitur, opinione fuerunt, ut illis, qui lapsi sunt, aut grauiora delicta admiserunt, nullam salutis a domino consequen-
dæ spem superesse existimarent. Namque ipsi eos ad penitentiam agen-
dam sepius hortari soliti fuerunt & admonere, ut se colligerent, & diuinam indulgentiam supplices implorarent. Sed hoc tantum iis persuasum erat & prædicatum, in ecclesiæ potestate non situm esse, ut quosvis post baptismum (quod unicum penitentia genus statuerunt) delinquentes ad si-
delium communionem admitteret.

(k) Bona rer. liturgic. lib. I. c. XVII. n. III. Quum Nouatiani perperam adsererent, non esse in ecclesia potestatem peccata post baptismum dimittendi, in quo, teste Paciano, eorum haeresis sita erat, non quod simpliciter negarent lapsis penitentiam, cetera.

(l) Albaspin. obseruat. lib. II. c. XX. Quo autem minore negotio ex illis diffi-
cultatibus emergere possint, aduertant oportet, Nouatianorum errorem non in eo positum, quod dicent, neque lapsum neque excommunicatum in
morte a peccatis liberandum; sed haeticos ideo habitos, quod opinaren-

Vnde liquet, quod, licet absolutio quibusdam negari possit in terra, vel disciplinæ caussa, uti quandoque in ecclesia factum; vel ex errore ista opinione, quod ecclesia non habeat potestate recipiendi peccatores, post baptismum lapsos, uti inter *Nouatianos* obtinuit; nihilo secius ex divina misericordia gratiam & absolutionem in cælo consequi possint. Omnes isti casus, secundum sententiam veteris ecclesiae, euidenter id ostendunt.

De formula illa, *Absolu te*, viri docti inter se consentiunt, quod in praxi ecclesiæ haud nota fuerit, nisi paullo ante ætatem *Thomæ Aquinatis*, qui inter primos eius defensores fuit scripto que eam propugnauit circa annum MCCL, contra alium doctorem, qui obiecerat, antiquam formulam absolutionis in ecclesia non esse hanc indicatiuam, sed impetratoriam per modum precationis, siue benedictionis, nimirum, *Absolutionem & remissionem tribuat tibi omnipotens Deus!* Hic doctor testimonia allegabat *GWILIELMI ALTISSIO DORENSIS*, *GWILIELMI PARISIENSIS & HUGONIS cardinalis*; nec esse triginta amplius annos dicebat, quando hæc nova formula adhiberi coepit. Hoc ex ipsius *AQUINATIS opusculo XXII.* de forma absolutionis colligitur. Sed vero non habemus istum *THOMAE* librum in nostra bibliotheca, adeoque *TIBI, DOMINE SVM ME REVERENDE*, tantum mitto, quæ *MORINV*s scriptor pontificius (ut ne mentionem faciam *VSSERIJ* [m] vel aliorum scriptorum protestantium) ex eo obseruauit de origine huius formulæ, *Absolu te*. Fuse probat *MORINV*s [n] ex omnibus vetustis libris ritualibus & patribus, quod veteres formulæ absolutionis vniuersæ fuerint precatoriae. Et ex cærimonia impositionis manuum id liquet, quæ semper preces sibi adiunctas habebat.

ATENIM VERO controversia nobis non est de nouitate huius formulæ, sed de abusibus, quæ ecclesia *Romanensis* ei adfixit. Alias enim legitime adhiberi poterat, quemadmodum ecclesia nostra in officio visitationis ægrotorum eam adhiberi præcipit. Tunc autem hæc potestas absolutionis tantummodo

---

tur, Deum illum ecclesiæ neque remittendorum, neque retinendorum peccatorum capitalium potestatem copiamque fecisse, cetera.

(m) Usher's *Ansfr. to the Challenge* p. 89. Lond. 1686.

(n) Morin. de pœnitent. lib. VIII. c. IX. X. seqq.

ministerialis est, non proprie, directe & absolute auctoritativa, ut scriptores nostrates loqui solent. Non dat sacerdoti potestatem aperiendi vel claudendi cælum pro lubitu; absolvendi sine vera contritione per sacramentalem actum, conferendi gratiam ex opere operato, actiue, immediate, & instrumentaliter efficientem gratiam iustificationis, quemadmodum contendit **BELLARMINVS**; qui eam tam necessariam facit, ut homini remissio denegetur, si sacerdos ei remittere nolit. Potest esse auctoritativa & iudicialis modo quodam ministeriali, quales sunt omnes ministerii actus sub Deo. Talis est absolutio declaratiua, talis est absolutio impetratoria, talis est absolutio applicatoria per sacramenta, talis denique est rescissio censurum ecclesiæ. Nam hæ omnes ac singulæ sunt vi potestatis & auctoritatis, a Deo legatis suis, tamquam ministris reconciliacionis, commissæ. Modo in his absolutionibus omnibus certas regulas obseruare necesse habent, quas si non obseruant, absolutio per eos data nihil valet in foro cæli.

I AM VERO hæc formula, *Absoluo te*, intelligenda est non esse alia nisi declaratiua absolutio in speciali quodam & particulari casu; quando sacerdos ei, qui peccata sua confessus est deditque signa & indicia veræ resipiscientiæ, declarat, quod, quoad sibi ad regulam verbi diuini iudicare liceat, resipiscientia eius vera sit; adeoque vi huius dentuntiat, quod apud Deum solutus sit. Si qua vero illusio vel fraus in hominis animo fuerit, (qua de re nemo mortalium iudicare potest) tum non obstante hac fauorabili sententia & iudicio sacerdotis Deus cum de novo iudicaturus, erroremque clauium infallibili suo iudicio correcturus est.

PETRVS LOMBARDVS inter scholasticos (sequens **HIERONYMVM** inter veteres) hunc tamquam maxime probabilem sensum huiuscæ absolutionis reddit. *Hoc sane dicere & sentire possumus*, inquit [o], *quod solus Deus dimittit peccata & retinet: Et tamen ecclesiæ contulit potestatem ligandi & solvendi; sed aliter ipse solvit vel ligat, aliter ecclesia.* *Ipse enim per se tantum dimittit peccatum, qui & animam mundat ab interiori macula, & a debito aeternæ mortis solvit.* *Non autem hoc sacerdotibus concessit, quibus tamen tribuit pot-*

(o) Lombard. sentent. lib. IV. distin^a. XVIII. p. 334. edit. Lugdun. MDXCIV.

statem soluendi & ligandi, id est ostendendi homines ligatos vel solutos. Vnde dominus leprosum sanitati prius per se restituit, deinde ad sacerdotes misit, quorum iudicio ostenderetur mundatus. Ita etiam Lazarum iam visuificatum obtulit discipulis soluendum. Quia etsi aliquis apud Deum sit solutus, non tamen in facie ecclesiae solutus habetur, nisi per iudicium sacerdotis. In soluendis ergo culpis vel retinendis ita operatur sacerdos euangelicus & iudicat, sicut olim legalis in illis, qui contamnati erant leprosæ, que peccatum signat. Vnde HIERONYMVS super Matth. XVI. ubi dominus ait Petro, Tibi dabo claves Eccl. Hunc, inquit, locum quidam non intelligentes, aliquid sumunt de supercilio pharisæorum, ut damnare se innoxios, vel saluare se putent noxios; quum apud Deum non sententia sacerdotum sed reorum vita queratur. In leuitico se ostendere sacerdotibus iubentur leprosi, quos illi non faciunt Lepreros vel mundos, sed discernunt, qui mundi vel immundi sunt. Ita & hic aperte ostenditur, quod non semper Deus sequitur ecclesiae iudicium, que per surreptionem & ignorantiam interdum iudicat: Deus autem semper iudicat secundum veritatem. Et in remittendis vel retinendis culpis id iuris & officii habent euangelici sacerdotes, quod olim habebant legales sub lege in curandis leprosis. Hi ergo peccata dimittunt vel retinent, dum dimissa a Deo vel retenta iudicant & ostendunt. Ponunt enim sacerdotes nomen domini super filios Israel, sed ipse benedixit, ut legitur in Numeris c. VI.

MAGISTER sententiarum HIERONYMVM heic citat sed imperfecte, adeoque testimonium illius in ipsis illius verbis plenius recitabimus. Iustum locum, inquit [p], episcopi & presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de pharisæorum adsumunt supercilio, ut vel damnent innocentes, vel soluere se noxios arbitrentur: quum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita queratur. Legimus in Leuitico de leprosis, ubi iubentur, ut ostendant se sacerdotibus, & si leprosi habuerint, tunc a sacerdote immundi fiant: non quo sacerdotes leprosos faciant & immundos, sed quo habeant noritiam leprosi & non leprosi, & possint discernere, qui mundus quiue immundus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos mundum vel immundum facit, sic & heic alligat vel soluit episcopus & presbyter, non eos qui infantes sunt vel noxi: sed pro officio suo, quum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, quiue soluendus.

(p) Hieron. in Matth. XVI. tom. IX. p. 49.

NON NIHIL in grammatica constructione horum verborum, *Non eos qui infantes sunt vel noxiis, deesse videtur, quae ut cum antecedentibus cohaerere faciamus, vocabulum faciens vel simile quoddam addendum esse videtur.* Reliqua autem omnia plana sunt, quod, ut veteris testamenti sacerdotes non proprie fecerunt aliquem leprosum vel mundum, sed tantum declararunt, vtrum quis talis esset nec ne; ita noui foederis sacerdotes ligent vel soluant homines peccatis suis, declarando, quinam ligandi quive soluendi sint.

IOANNES quidem FELLIVS, singularem notionem formulæ illius *Absoluo te*, habet. Supponit [q] enim, in omni delicto duo spectanda occurrere, offendam aduersus Deum & offendam aduersus ecclesiam; quarum priori a Deo veniam impetrari existimat per preces, posteriori autem per auctoritatiuam illam formulam, *Absoluo te*.

ENIM VERO hoc, (etsi recte se habere potest respectu criminum, quæ sub publicam cadunt disciplinam) haud potest esse sensus formulæ, vti in nostra adhibetur liturgia, in officio visitationis ægrotorum, quæ unus solus locus est, quod sciam, vbi ecclesia nostra eam adhiberi præcipit. Nam in priuatis peccatis non est offensa aduersus ecclesiam, & tamen priuata peccata sunt, quæ quis sacerdoti priuatim confitetur, quibus rubrica ista absolutionem dari iubet hac formula, *Absoluo te*. Licet igitur hæc interpretatio bona esse possit respectu publicæ absolutionis ecclesiæ [*] pro grandibus & publicis criui-

(q) Fell. not. in Cyprian. de lapsis, p. 136. (p. 97. edit. Fell. Amstelod. MDCC.) Notari poterit, in omni delicto duo spectanda occurrere, primo offendam aduersus Deum, de qua David Psalm. LI. *In te, in te solum peccavi*, in eius remedium precibus & relipscientia vnicce proficitur; iuxta illud D. Petri AD. VIII, 22. ad Simorem Magum, *punirentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum*: secundo interuenire offendam aduersus fratres, de qua D. Paulus 1 Cor. VIII, 12. *Peccantes in fratres, & persecutientes conscientium eorum &c.* Cui amoliendæ venia ab ecclesia seu parte lœsa, & illius nomine ab episcopo, qui eidem præest, omnino expectenda est, iuxta illud Apostoli 2 Cor. II, 10. *Cui autem ahquid donasti, & ego: nam & ego quod donani, si quid donavi, propter vos in persona Christi.* Et quidem quantum ad solum exterius, sine offendam aduersus fratres, locum fortassis habere poterit illa auctoritatina, que in occidentali ecclesia inualuit formula, qui & vsus fuisse videtur Zepherinus Tertulliani seculo: *Ego mœchiæ & fornicationis delicta paenitentia defunctis dimitto. cetera.*

(*) Vid. orig. eccl. lib. XIX, cap. II. §. VI, pag. 215. seqq.

nibus, quibus scandalum datum est ecclesiæ; admitti tamen eam non posse existimo, respectu habito ad priuata crimina; quia nulla heic offensa ecclesiæ est. Vnde satius esse videtur cum HIERONYMO & PETRO LOMBARDO eam resoluere in formulam declaratiuam, & interpretari exemplo sacerdotum legis, qui leprosum mundauerunt, mundum eum declarando.

HABES, DOMINE SVMME REVERENDE, quæcumque in hac disputatione alicuius momenti esse obseruanii. Si quid vero heic omissum est & deficit, quod studiosius considerari velis, præcipias quæso, & me habebis

TIBI,

DOMINE SVMME REVERENDE,

Vintoniae
d. 24. Febr.

17 $\frac{12}{13}$

obsequentissimum seruum

JOSEPHVM BINGHAMVM.

